

AQVILA AVSTRIACA;

SVB QVA

IMPERATORES AVSTRIACI

Ab ALBERTO II. HONORIFICO vſquè ad FERDINANDVM III. & IV.

OCCIDENTIS IMPERATOREM L.

ELOGIIS, HIEROGLYPHICIS, Numiſmatibus, Inſignibus, Symbolis, Imaginibus Antiquis ad viuum exhibentur exculpti, & longa hiſtoriarum ſerie exarati.

Vt nihil relictum ſit, quod priſci, vel hodierni habeant annales;

Sed Diplomata, Leges, Indulta, Genealogiæ, Donationes, Priuilegia offeruntur congeſta.

INSERVNTVR ET REGVM PRINCIPVMQVE

Imagines, Nummi Honorarij, Caſtrenſes, Triumphales, Votiui, Miſſiles, &c. qui ſanguine, fœdere, bello Imperatoribus iuncti, occurrunt in Opere.

Subijcitur cuique Cæſarum Appendix Symbolica, Sacrolegalis, & Hiſtoricopolitica, in qua Symbolis & hieroglyphicis, ære affabrè exculptis, pinguntur, & explanantur.

AVCTORE

JOANNE PALATIO

I.V.D. in Veneto Gymnaſio Profeſſore Publico, &c.

SVPERIORVM PERMISSV.

VENETIIS, M. DC. LXXIX.

Ex Typographia Andreæ Poleti.

SVMPTIBVS AVCTORIS.

Proſtant ſub Signo Fortunæ, & Nauis, aliorumque.

AVGVSTISSIMO

Romanorum Imperatori

LEOPOLDO

HVNGARIÆ BOHEMIÆQ; REGI

ARCHI-DVCI AVSTRIÆ &c.

TRIVMPHATORI INVICTISSIMO, PATRIÆ PATRI

Vita, Salus, & Victoria.

D. D. D. IO: PALATIVS.

SI ab Aquilone panditur omne malum, *ſic* venit ab Auſtro Deus, *inuictiſsime Cæſar. Aquila Orbem peruagata vniuerſum non habens, vbi reclinaret caput, quieuit in capite Auſtriæ, Iouem ſortita ſuum. Hic genus electum, regale Sacerdotium, gens ſancta, populus acquiſitionis, vt habitet in Domo Domini, vt habitat Dominus in Domo Auſtriæ. Iunctis fœdere ſempiterno fecit Auſtrios Deus Deos ſuos, qui in purpura & ſago gererent Sacerdotium. Rudolphi, Caroli, Maximiliani, Ferdinandi viuunt, & in æternum viuent non Caſtores, & Polluces Latij prophani, ſed vigiles, atque cuſtodes Hieruſalem Sanctæ. Tantorum Cæſarum (quibus non fuit Sacerdotium vſurpare ad firmamentum potentiæ, ſed venerari in religionis teſtimonium) tu* Leopolde *generoſa propago, nouam inſtrues Imperatorum phalangem, qui tuo diſcant à nomine etiam dormientes veluti* Leones *excubare ad tabernaculum fœderis. Sed cui alloquor? Cæſari vel Sacerdoti? anxium facit cura religionis in Rege pio. Legitimè imperes? hæreo: quòd Imperium Eccleſiæ ſurripuerit Imperatorem. Datus Deo, vnde veniſti ad homines? Ab Eccleſia ad regnum veluti Dominus de Cœlo deſcendens, vt dares gloriam Deo, hominibus pacem, regnum primò iniſti* Apoſtolicum, *vbi Euangelium doceres verbo, firmares exemplo. Nondum Cæſar hæreditatem etiam ſpreuiſti paternam, & quaſi ære alieno grauatam, nonniſi legis ſed Euangelicæ beneficio recepiſti. Veniens non pacem miſſurus, ſed in hæreticos gladium, primum fœdus percuſsiſti cum Deo, vt Deum populis reſtitueres, populos Deo. Inuita aula, inexorabilis arbiter regnum à ſeueritate exorſus, nihil te ignouiſſe agnoſco, quòd Deum perderet. Imo in fænore duxiſti, regnum etiam perdere, ne Deum perderes. Legi nouam adeundæ hæreditatis formulam, quam Regibus impoſuiſti ſeruandam,* Dominus pars hæreditatis meæ, & calicis mei; tu es, qui reſtitues hæreditatem meam mihi. *Reſtituet oppidò, vel inter debitorum nomina Deum ipſum recenſe, vt* det tibi

Destinatus Sacerdotio Leopoldus erat.

Regnum Hungariæ.

Verba Cæſaris dedignantis regnum, ſi nolit eſſe Catholicū.

tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. *Plaudite vos Reges, resonate Principes, quos viribus auitis etiam priusquam Aquila fulciretur Romana, solio restituit, vt triumphator imperium adiret per mœnia Dauia, & Polonia pristinis restituta Dominis, solo* Leopoldi *gladio*: Dextera Domini fecit virtutem. Dextera Domini exaltauit eum, *vt in Rabsacibus vndis Pharaonem demergeret cum curribus suis. Stetit vnda, Turcico furore grauida, & tantum intumuit, donec ferret in malacia naufragium. Demersit tyrannus, etsi Othomannus: sed Pax emersit (quæ tribus iam lustris Romanam illustrat plagam.* Sic militat Æther, & coniurati veniunt in classica venti; *cum Ius non furor arma ministrat. O dignam Cæsare vocem; (non melius loqueretur Deus, si ad homines loqueretur) cum Aquilam laxaturus in Gallos, armorum innocentiam non ad* Aquas *probasti* Contradictionis, *sed in sanguine Christi, vt ream ageret Maiestatem tuam, si ad libidinem imperij, gladio abutereris iustitia. Nouus Abraham nec filio parcens vnigenito, cum eius morbo tentatus lethali ad aram Christi obtulisti, vt fieret voluntas Domini, designasti* semen tuum sicut stellas Cœli, & velut arenam, quæ est in litore maris. Possidebit semen tuum portas inimicorum tuorum. *A Rudolpho I. ad Ferdinandum II. Aquila peruagata Zodiacum, nouam per Ferdinandum III. exorsa in Cœlo semitam, non deficiet, donec Orbem impleat & orbes. Cadet tandem & ipsa, sed cum erit vnum ouile, & vnus pastor. Sistema hoc Cœli, miserentis est quidem, sed & currentis opus, quo manus Austriaca virtute, & consilio dominabitur Astris. Tuos ne pigeat, Cæsar, audire labores; nam aduena & peregrinus non iniuria, nec beneficio cognitus iure potest dicere quæ sentit, & sentire quæ velit. Hoc vnum sentio, te humiliter de tua Maiestate sentire, & solum in Domino sperare, vt te regnante,* sit Gloria in Altissimis Deo, & in terra Pax. *Accipe interim Proauum tuorum annales, quos ad pedes prouolutus humilis offero. Fastos tuos Pax dabit Vniuersi.*

Etiam priusquam eligeretur Cæsar, Polono militis auxilia.

Victoria in Turcas.

Verba Cæsaris antequam moueret in Gallos.

Filium morbo tentatum Deo offert.

MONARCHIÆ OCCIDENTALIS

LIBER QVADRAGESIMVS PRIMVS.

CAPVT PRIMVM.

ALBERTVS II. HONORIFICVS

Ex Austriacis Quartus hoc in volumine Primus

OCCIDENTIS IMPERATOR XLI.

1. *Reges cur amandi.* 2. *Regia maiestas in quo consistat?* 3. *Hieroglyphicum Alberti II. Imper. natalia.* 4. *Austriæ habenas suscipit.* 5. *forma corporis.* 6. *Cæsar designatur ab antecessore.* 7. *Vxor Alberti.* 8. *vita breuis* 9. *Cæsar eligitur.* 10. *electus plangit.* 11. *Turcas vincit.* 12. *mors.* 13. *pro hostibus rogat.*

1. CVr amandi sint Reges? apud Senecam *ep.73.* quæstio est, quam soluere lemmate suo *Tullius* docuit, *Ideo Legibus seruimus; vt magis liberi viuere valeamus. De Legibus.* Idem in Regibus, & Principibus illis dicas: quibus multum nos debemus, quorum administratione, ac prouidentia pingue populo contigit otium.

O Melibæe Deus nobis hæc otia fecit.
Namque erit ille mihi semper Deus.
Ille meas errare boues (vt cernis) & ipsum
Ludere quo vellem, calamo permisit agresti.

Quanti æstimemus hoc otium, quod inter Deos agitur, quod Deos facit, vnde Maiestas Regi, & populo quies; inspice *Alberti II.* hieroglyphicum, vbi in sede residet Maiestatis. Latera eius stipant Leones, fortitudinis symbolum; Tenet alter Iustitiæ gladium; legum Codicem alter: quia Imperatoria Maiestas non minùs debet legibus armari, quàm armis decorari; *Vt vtrumque tempus & bellorum & pacis rectè possit gubernari, et Princeps Romanus nō solùm in hostilibus prælijs victor existat, sed etiā per legitimos tramites, calumniantiū iniquitates expellat; & fiat tā iuris religiosissimus, quàm victis hostibus triūphator magnificus.* (*Iustinianus in princ. Instit.*) Stat itaq; subtùs *Alberti II.* Imperatoris pedes prostrata Iniuria; nec longe securè quiescunt pueri, symbolum innocentiæ. Hæc est Regia Maiestas. (*Regia Maiestas in quo sita?*)

ALLVSIO AD HIEROGLYPHICVM.

I.

EN tibi regnantē, pede cui violentia pressa est,
Cui duplici Insons grex Tuta Leone iacet,
Credito Honorificum *pictę sub imaginis vmbra,*
Albertum, *eximium, crede, latere Ducem.*
Boiorum hic regno insignis, Diademate clarus
Hunniadum, sceptroque inclytus Imperij,
Iustitiæ exemplar, Princeps, pietatis auitæ,
Viuaque prudentis regula mentis erat;
Dicere felicem vereor, tres namque coronnas
Annus huic vnus contulit, & rapuit.
Est Leo Rex nemorū; Beluis dat Iura, Superbus;
Atque Rebellantes, Vltor, & Ense, ferit.
Optimus hoc gemino pollet, nā Munere, Princeps;
Strenuus, ac Sapiens, Dux erit, Ore, Manu.
Aurea, quæ fuerant, redeunt sic Secula; Gentem
Annuit Innocuam Lætus vterque Puer.
Legibus armatus Rex, Qui decoratus & Armis;
Posset, si vellet, vincere in Astra, Iouem.

Io: Franc. Frannius S. Theol. D.

II.

SVscipit Albertus *Regni Diadema,* Secūdus,
Atque Paludatus, spirat ab Ore, Decus.
Est vbi Maiestas; Furor, & Violentia cedunt;
Aspectuque graui, territat Arma, Duces.
Leges vngue gerit Leo; cur Leo stringit, & Ensē?
Iuris an Is Doctor? Miles an Ille fuit?

M. Anton. Molles S. Theol. D.

III.

OCcidit Albertus, *dum terno cingitur ostro,*
Cernite vel regum quomodo vita fluat.
Stat dupplex Leo: fert alter decreta regentum,
Ensem alter: debent sic sacra iura coli.
Liuida squallet humi pedibus calcata Tyrannis,
Ducit vbi in gyrum turba tenella pedes.
Discite qui regitis, quos poscat purpura mores.
Sit Princeps insons: sit pius: æqua colat.

I. B. P.

ALBERTVS II. HONORIFICVS
OCCIDENTIS IMPERATOR XLI.

Sal. Ann. Hactenus homines natura genuit, nunc Deos
A trigesima Olympiade surgit in Olympo Diespiter Austriæ III.
ALBERTVS II. HONORIFICVS. *Alberti II. natalia*
Nec post *Rudolphi* Fortunam *Primigeniam*, Fortuna *Reuertens*,
Minori poterat concipi sæculo.
Alberti IV. Mirabilis Mundi filius,
Alberti III. Patriæ Patris nepos,
Alberti II. Sapientis pronepos,
Alberti I. Triumphatoris abnepos,
ALBERTVS prodit HONORIFICVS.
Suo *Non ex alieno* nomine docens,
Honores Austriacis non ex miraculis nasci.
Nascuntur hic Reges; alibi fiunt:
Creantur alij, hi generantur;
In naturam Familiæ conuerso Miraculo.
1411 Sub tutela degens, IV.
Natura inuita, curam gerens prouinciarum *Austriæ habenas suscepit cum duodennis*
Pro annis canos habuit, non die, sed virtute maturos. *esset.*
Vt Angusta ætate Augusto corpore, V.
Minor excederet maiores. *Forma corporis.*
Canos non ob annos nactus, sed cum natus;
Retrogradè viuens, vitæ gradus non agnouit,
Ingressus cum maiestate in Orbem terrarum,
Exultauit vt gigas ad currendam viam,
Ab Austrio Cælo egressio eius.
Atlas cum Austriæ Orbem sustulisset in humeris
Pacem subditis, subditos Austriæ, Austriam sibi restituit.
Sublimi corpore sublimior virtus
Diù abscondi non potuit, Cæsarem habuit bucinatorem. VI.
1438 *Exijt edictum* à Sigismundo *Augusto*, *Cæsar designatur ab antecessore.*
Vt sub ALBERTO *describeretur vniuersus Orbis*,
Nec aliter Rempublicam fore beatam, ni imperaret ALBERTVS.
Eius gladio Cæsari restituta Bohemia,
Dignum Cæsare reportauit munus; filiam, VII.
Filia Regna, Regna Imperium. *Vxor Alberti.*
Aureo imbre tres illi coronas Minerua pluit, VIII.
(Plures forsam non habuit) *Vita breuis.*
Vt primus in Orbe ter vno coronaretur in anno.
Inter Germaniæ Principes Aquila diù vagata Romana,
Ita ad ALBERTVM venit, vt se Austriacam faceret;
Recisis alis, ne recederet.
Eius si numeres annos? breui
Si pendas? vixit diù.
Biennij angustijs æquauit decadas,
Subacti Sarmatæ, & Thaboritæ, IX.
Fecere semitam ad metam gloriæ. *Cæsar eligitur.*

Septemviri rogari soliti, ALBERTVM rogarunt Sal. Am.
Fasces suscipere; Hungari verò despicere,
Zelotypi ne Regem amitterent, si Cæsarem admitterent
Annuit ALBERTVS Septemviris,
Imperare voluit sed sibi; imperium renuendo.
X. *Electus plangit.* Aiebat, *metuo maiora meritis possidere,*
Et in castris non audire choros.
Dignus Principe metus,
Ne inter Deos omittat Deum.
Populi plausum excepit planctu;
Fœlix seruitus, vbi dominum lacrymatur pro seruo
Quàm pius fuerit? respice lacrymantem
Quàm fortis
XI. *Turcas vincit.* *Amurathem* solo terrore nominis expulit
In Pannoniam venit, vidit, Turcarum Rex
ALBERTVS vicit.
Fortunæ ille diffideret, vel causæ,
Maluit terga dare, quàm pectus.
XII. *Mors.* Mors tamen & Mars agnata nomina
Reducem extinxit in sinu victoriæ. 1439
Nulla arbor faciliùs inseritur lauro, quàm cupressus.
Diù tamen viuunt, qui Deo viuunt,
Et in sæculum explicatur Olympias, si prò Olympo.
XIII. *Pro hostibus rogat.* Cecidit, & simul cæcinit,
Pro hostibus rogando.
Nec alia quàm Christi poterat obire morte,
Qui Christi vitam subijt.
Par sibi non habens in mundo regnum,
Meliorem quæsiuit in Cœlo Vitam, & vittam.
Fœnix dum moritur, oritur,
Dum perit, parit, trahitque ex funere fœnus.

Monetam Alberti II. Imperat. & Symbola,
vide pag. seq.

CATE-

DVLCE ET AMARVM
MEDITARE
FIDE ET COSTANTIA
INTER INSIDIAS FIDELIS
QVIES
ELISABETH REGINA POLONIÆ
SED IT
LADISLAVS REX HVNGAR
CANDIDA CANDIDIS

CATENA HISTORICA.

CAPVT SECVNDVM.

1. *Alberti II. Imper. natalia.* 2. *cur* Monachus *dictus, &* Honorificus. 9. *educatio, indoles.* 10. *statura.* 11. *vxor liberi.* 13. *coronatur Rex Hungar.* 15. *Rex Bohemiæ coronatur.* 17. *Barbaram Imperatricem soluit.* 18. *Cæsar eligitur.* 19. *eodem anno ter coronatus.* 20. *ab Hungaris impeditur, nè in Cæsarem eligatur.* 21. *imperium renuntiat.* 22. *lacrymatur.* 23. *coronatur Imperator.* 24. *Polonum hortatur, vt à Bohemia abstineat.* 28. *in Bohemiam ducit, Cuthnam expugnat.* 29. *Pragæ coronatur.* 31. *Pugnam offert Polono.* 37. *claudicat.* 40. *mouet in Turcas.* 42. *moritur.* 43. *morientis oratio.* 44. *plangitur.* 45. *virtutes.* 46. *religio doctos amat.* 47. *leges.* 48. *epitaphia.* 49. *& 10. symbola, moneta, quibus tota vita* Alberti II. *explicatur.*

2. *Albertus IV. Austrius* Mirabilia Mundi *dictus.* 3. *in Syriam nauigat.* 4. *ducit Ioannam Hollandam.* 5. *mors, effigies, symbolum.*

6. *Albertus III. Austrius cum Trica.* 6. *effigies, symbolum.*

7. *Guilielmi I. Austrij effigies, symbol. tutor Alberti II. Imp.*

7. *Leopoldi IV. Austrij tutoris, Alberti II. Imp. effigies, symbola.* 8. pinguis, superbus *dictus.*

8. *Ernesti* ferrei *Austrij cum fratre dissidium.*

11. *Elisabeth vxor Alberti II. Imp.* 40. *suscipit coronam Hungaricam.*

11. *Elisabetha filia* Alberti II. *Imper. effigies, symbolum.*

12. *Ladislai filij Alberti II. Imper. symbolum.*

15. *Henricus Ptasco coniurat in Albert. II. Imp.* 27. *temeritas.*

16. *Casimirus Rex Poloniæ eligitur Rex Hungar.*

16. *Vladislaus Rex Polonorum in Bohemos mouet.* 25. *audacia, symbolum.* 34. *Silesiam populatur.* 36. *pacem petit.*

30. *Fridericus Saxo, in Polonos mouet.* 33. *vincit Bohemos: quomodò patri successerit, amor in fratrem.*

30. *Albertus Brandeburg. in Polonos mouet.* 35. Achilles Germanicus *dicitur.*

30. *Christophorus Bauarus in Polonos mouet.*

32. *Georgius Podiebradius.*

38. *Vdalricus Ciliæ Comes molitur in Albertum II. Imper.*

39. *Amurates Turcarum Rex spoliat* despotè Georgium *Rasciæ.* 41. *Synderouiam capit.*

ALBERTI NATALIA.

I. EX *Alberto IV.* Austriæ Archiduce, & *Ioanna* filia *Alberti Senioris* Ducis Bauariæ nascitur *Albertus II.* Imperator, vir pius, & religiosissimus; vndè à quibusdam propter religionis studium, ex inuidia dictus est *Monachus*; alijs *Honorificus*.

II. *Albertus IV. in Syriam nauigat.* *Albertus IV.* pater, qui *patiens*, & *Mirabilia Mundi* cognominatus est Anno 1400. cum pio desiderio in Palestinã proficiscendi teneretur, ab hoc proposito cuiusquam auctoritate retrahi non potuit. Dissuade-
III. bat mater eius *Beatrix*, *Guilielmus* patruelis, cæterique proceres, pericula & obsessos à religionis hostibus aditus, neque dubium esse, quin fama aduentum præcurrente, insidiæ ipsi timendæ essent. Ille certus animi, rebus omnibus constitutis, relicto ad gubernacula *Guilielmo*, Venetias proficiscitur, vbi à Senatu honorificè acceptus, dum triremes duæ instruuntur, perlustrata Vrbis magnificentia, mari se comittens, felici nauigatione in Syriam venit. In terram exscendens, nemini, quis esset, aperuit, quoad locis sacris visitatis, & equestri dignitate accepta, nauem ingressus, Austrij Principatus insignia explicari, tubisque apertè cani iussit. Ita domum sospes IV.
reuersus, vxorem duxit *Ioannam Alberti*

Bauari

Bauari Holandiæ & Zelandiæ Principis filiam. Eius obitus variè narratur. Tradunt
Ioanna Hollanda nubit Alberto IV. plerique, quòd *Znoymam* Morauiæ oppidum à *Procopio* Lucemburgico, *Caroli IV.* Imper. ex *Ioanne Henrico* fratre nepote, facinorosorum manu occupatum, (Hinc Austriam infestabat) sexdecim armatorum millibus obsideret, cum *Sigismundo* Imperatore (erat tunc Hungariæ Rex) sociatis armis. *Procopius* ab armis ad dolum confugiens, vtrique venenatam
V. Veneno petuntur Alber. & Sigismun. potionem adhiberi curat, ex quâ *Sigismundus* medicorum ope conualuit. *Albertus* autem, obsidione soluta, lectica Neoburgum delatus, præter veneni vim, soluto in dysenteriam ventre, obijt VIII. Cal. Septemb. An. 1404. sepultus Viennæ ad D. Stephani. Ex hoc nascitur *Albertus V.* Imperator, & in serie Imperatorum II. Auum habuit *Albertum III.* cum *Tricca* dictum, qua longos capitis crines innexos gestabat, quæ adhuc in arce Laxemburgica, seruari dicitur. Proa- VI.
uum habuit *Albertum II.* filium *Alberti I.* Imperatoris *Contractum* dictum, seu *Sapientem*. Durante tenella ætate, *Albertus II.* Imperator *Guilielmum I.* patruelem & *Leopoldum IV.* Fratrem tutores habuit.

Guilielmus ille idem est, qui vt supra diximus, *Alberto II.* Imper. in Palæstina absente, tutorio nomine, pro eo Austriæ gu- VII. Guilielmus I.

bernacula tenuit. Vxorem habuit Guilielmus *Ioannam II.* filiam *Caroli Parui*, sororem *Ladislai* Hungariæ, & Neapolis Regum. Viennæ obijt Anno 1406. Sepultus ad D. Stephani.

VIII. Leopoldus IV. *Leopoldus IV.* alter tutor *Alberti II.* Imperatoris, à pinguedine *Crassus*, etiam *Ambitiosus*, & *Superbus* est dictus, quod in comitijs quibusdam cæteros omnes, quinquaginta duobus Comitibus & Baronibus, vltra famulicium suum stipatus, magnificentia superasset. Tutelam *Alberti II.* Imperatoris cum ex procerum Austriacorum arbitratu tanquam natu maior suscepisset, excluso fratre *Ernesto*, qui *Ferreus* dicebatur, plurimùm cum fratre, certare habuit.

EDVCATIO: INDOLES.

ALbertus puer educandus traditus est *Andreæ Blanco*, Garsiæ Pastori, & clarissimo equiti *Ramperto de Vvalsche*: quorum alter in vera Religione, alter in ciuilitate, IX.

æ, egregijs virtutibus, studijsque equestribus bene & diligenter eum informauit. Indolis fuit eximiæ, multisque corporis & animi dotibus ornatus. Vix ex ephebis excesserat, cum iam omnes æquales proceritate corporis superaret: cui etiam robur accessit:
X. Fuit colore subnigro, venerando aspectu, mitissimus, & in suos omnes nimium exorabilis. Quàm strenuus in bello fuerit, mortisque contemptor, gesta, Monetæ recensent, & symbola, quæ videre est pag. 5.

Primum videtur fuisse *Alberti I.* Imperatoris, non *secundi*, licet *Octauius de Strada* adscribat *Alberto II.* Secundum & tertium symbolum vnum videntur & idem. Sed in hoc differunt, quòd hic cælitus detur: istic à signifero exceptum, nec ab eo solo gestetur: habet enim laboris socium. Sunt verò eædem cuspides hastarum in vtroque numismate. Signum, scilicet militare quod à Persis per Macedonas Imperij successores ad Romanos transijt. Qui autem socio præreptum vult, in hostes videtur missurus, quod dubijs in rebus ad concitandos militum animos, factum legimus frequenter. Quod autem cælitus datur; à Deo pendere victoriam Imperator ostendit. *Fugam victoria nescit*, lemma est; quia neminem fugientem, & victorem videmus. In quinto canis est vinctus sub lemmate *Fide, & Constantia*, quod satis clarum. In sexto tres adolescentes ætate, pares, sed statura vnus alios excedit ab humero, & sursum vt de *Saule* legitur; quod proceritatem *Alberti II.* annuit. In septimo, est Ganymedes, qui Iouis minister, inter tot pulchros pulcherrimus, in pincernam à Ioue raptus; & nobilis animi est argumentum nobilis forma. In Octauo *Lex* est & *Religio*, quæ vno sedent in throno, sub titulo *Tabernaculum Fœderis*. In Nono *Liber* est *Regum* sub lemmate *Meditare*; Vtrumque leges annuit *Alberti*, Diuinæ legi conformes. In Decimo tres coronæ, quarum in medio *punctum*, signum quietis, quæ solummodò post mortem in Cœlo speratur. In XI. Melogranatum, imperij symbolum, sub lemmate *inter dulces amarum*, & grauissimas imperij curas alludit. In XII. tres coronæ circumdatæ lauro; *Sicut Fœnum aruit*. Quia intra annum, ter coronatus *Albertus II.* qua felicitate acquisiuit, & perdidit, intra annum moriens. In XIII. est *Taurus cœlestis*, ad idem tendit. In XIV. mors est inter insidias peponis latens, sub lemmate, *non credebam*. Solita hominum excusatio. Nimio namque peponum vsu sublatus est *Albertus II.*

VXOR. LIBERI.

Vxorem habuit *Elisabetham* filiam *Sigismundi* Imperatoris, ex quâ duas
XI. suscepit filias, *Annam* vxorem *Vvilhelmi* Ducis Saxoniæ: & *Elisabetham* nuptam *Casimiro* Regi Poloniæ Effigiem, & symbolum, *Solem* fulgentem sub lemmate *candida candidis*, videre est pag. 5. nu. 1.

Mortuo *Alberto*, Imperatrix *Ladislaum*
XII. peperit *posthumum* in arce Comata A. C. 1440. tempore ineuntis Quadragesimæ XXII. Feb. & die Pentecostes agens quartum mensem coronatur Rex Hungarorum. Postea à matre in Austriam cum corona Hungaricâ ad *Fridericum III.* Imp. vt ad consanguineum nutriendus missus est. Eius effigiem, & symbolum *Danubij fluuium* sub lemmate *Latet altius*, vide pag. 5. numero 2.

Arcanum regiæ potestatis, & voluntatis, quanquàm adolescens celandum sciuit. Et vt Brutus in ligno cauo, ipse in Danubio profundo altiùs celauit.

ELIGITVR IMPERATOR. Sal. Anno 1438.

XIII. *Coronatur Rex Hungariæ.* Mortuo Sigismundo, *Albertus* cum *Elisabetha* in Hungariam pergit, *Sigismundi* funus, ac reginam custodibus cinctam secum adducens. Ad eius aduentum variè afficiebantur Hungari; commiseratio nem multis mouebat reginæ fortuna, Regis verò desiderium & publicum regni luctum leniebat percepta de Alberto spes, quem regem sibi à *Sigismundo* datum audierant. Funere Varadinum, vti viuus ipse constituerat, deportato, ac cum regia pompâ ad D. Ladislai condito, comitia creando Regi, ad Albam regalem indicuntur: quò ex procerum sententiâ, ab exequijs ad corona-

Sal. Ann. 1438. ronationem pergens Albertus, cum vxore in maximâ ordinum frequentiâ, nemine refragante, ipsis Cal. Ian. Rex salutatur, & veteri ritu, tum ipse, tum regina coronantur. Interim Legati, quos *Sigismundus* constituerat, in Bohemiam profecti, aduocata concione, testamentum publicè recitarunt, vtquè eius vltimam voluntatem exequantur, monent: ita ipsum, ipsius fratrem, patrem, ac auum esse meritos, neque fraudandam esse *Elisabetham* hæreditate, quæ ex tam nobili, augustaque gente sola superesset; in spem regni educata, eique viro nupta, quem etsi iura non suffragarentur, merita extollerent. Scire ipsos, nec dissimulare posse, extare vetera inter Bohemorum Reges, & Austriæ Principes, pacta, Cæsare approbante, quibus statutum esse, si alterutram gentem absque prole deficere contingeret, tum alteram ipsius hæredem fore. Hæc cum legati dixissent, multaque de *Alberti* virtutibus prædicassent, Bohemi re diutiùs agitata, tandem ad Nonas Maij *Albertum* Regem creauere.

XIV. *Pacta Bohemorum cum Cæsare.*

XV. *Coniuratio in Albertum.* Soli intercedebant ij, qui a *Barbarâ* Reginâ in consilium adhibiti fuerant, vel quòd Polonis studerent, vel quòd *Albertum* initæ cum Reginâ societatis memorem, atque adeo vltorem esse futurum timerent. Principes in ea factione erant *Henricus Ptasco*, *Alexius Stembergicus*, (Alsicionem quidam vocant) & *Georgius Podiebradius à Kunstat*. Hi non priùs *Alberto* sua se suffragia daturos, aut regnum vsurpare permissuros protestabantur, quàm de quibusdam postulatis sibi cautum esset. Missus ad Regem *Alexius*, nil responsi obtinere potuit, præterquàm quod *Albertus* in regnum sibi debitum, & acquisitum breui venturus; nihil verò permissurus, quod Socer negasset. Hoc responso imitatus *Ptasco* conciliabulum suorum cogit, factionis vires, cuiusque sententiam explorat, deque alio rege contra *Albertum* creando proponit. Ibi vno consensu *Casimirum* Vladislai Poloniæ regis fratrem, tredecim annorum puerum nominant, suosque ad vtrunque nuncios mittunt. Non latebat *Vladislaum* hæc minimè ab ordinibus regni, sed à seditiosis agitari. Vicit tamen imperandi libido, quæ acta consilia subuertit, & gloriæ cupiditas. Mittuntur in Bohemiam equites bis mille,

XVI. *Casimirus Polonus eligitur Rex Bohemiæ.*

quos cum maioribus copiis subsecuturum *Casimirum* spes facta. *Albertus* de his omnibus edoctus, suos per Hungariam præfectos constituit, & quò pacatiora omnia relinqueret, *Barbaram* Reginam libertati restituit, arcibus omnibus multatam; eique annuam pensionem, quoad viueret, duodecies mille aureum nummum ex fisco persoluendam assignat. Viennam inde profectus, quæ ad expeditionem, primo quoque tempore in Bohemiam suscipiendam, opus esse videbantur, parat. Sal. Ann. 1438.

XVII. *Barbara Imperatrix soluitur.*

Dum hęc in Bohemiâ agitantur, Septemviri Francofurti comitia creandi Imperatoris habebant; qui *Sigismundi* de Alberti iudicio, Hungarorum item ac Bohemorum electione, & sua de eius virtutibus æstimatione confirmati, Imperatorem vno consensu creant. Ab illa vsque in hodiernam diem, Gens Austriaca viribus suis imperium decorauit. Vno itaque & eodem Anno *Albertus* bis in Regem, & tertiò in Imperatorem electus, ac coronatus est, magno felicitatis exemplo, cui par, in *D. Maximiliano Secundo*, eiusdem gentis Principe, nostra quoque ætas vidit. Commoranti Viennæ *Alberto*, legati ab Electoribus missi sunt, qui enarratâ electione, ipsum à Principibus expectari nunciant. Aderant eo tempore apud *Albertum* Basileensis Synodi legati, *Fridericus* Tirolensium Princeps, cognomento *Senior*, & *Fridericus Iunior*, eiusque frater *Albertus* Austriaci, multique alij ex vtroque regno, & reliquis ditionibus viri nobiles. Ij præter Hungaros certatim omnes, concursu in aulam facto, ad subeundum tantum decus vltrò oblatum, gratulabundi exhortantur. Idem Academia quoque, & Viennensis ciuitas, summis ab eo precibus efflagitabant. His omnibus refragabantur Hungari, quibus antè susceptam regni coronam, iurarat *Albertus*, Imperium se nec ambiturum, nec si offeratur, accepturum, absq; illorum assensu, qui ne absente ipso, & Imperij negocijs implicito, Hungariæ regnum Turcarū iniurijs rapinis expositum, relinqueret, id quod regnante *Sigismundo*, experti erant, verebantur. Vocatis igitur in aulam legatis, respondet *Albertus*; satis superque negotij sibi paratum esse, suis regnis ac ditionibus admini-

XVIII. *Cæsar fit Albertus.*

XIX. *Ter coronatur in anno.*

XX.

Hungari obstant ne Imperator fiat Albertus.

XXI. *Modestè Imperium renuntiat.*

Sab. Ann. 1438. strandis, gratias itaque Electoribus suo nomine agant, qui facilè alium ea ad munia aptiorem essent inuenturi. Cum verò & ipsi instarent, & reliqui tenderent, Hungari quoquè Principum, præcipuè verò *Friderici Iunioris* intercessione, ac promissis cómoti assentirent;
XXII. *Lacrimatur.* *Albertus* seorsim à consilio digressus, magnam lachrymarum vim profudisse, tandem in consilium reuersus, electionem ratam habuisse, dicitur. *Albertus* igitur Francofurtum ad Principes ibi præstolantes, indè cum ijs Aquisgranum perrexit, vbi
XXIII. *coronatur.* cum faustà acclamatione est coronatus: Principes quoque auxilia, si opus esset, ei in Bohemios promittunt, ac legatis in Poloniam missis, *Vladislaum* monent, periculum esse, nisi ab alieno inuadendo regno, abstinèret, ne prò suo dimicare cogatur. Bohemi quo-
XXIV. *Albertus Polonum hortatur, vt Bohemia abstineat.* que ex suis ad eum legant, *Ioannem Rabensteinium*, & *Henricum Placium*, qui cum totius gentis nomine orant, ne *fratrem Casimirum publicam tranquillitatem perturbare, & regnum, quod nulla ad ipsum iure pertineret, armis inuadere permittat; veterem potius amicitiam cum ipsis colat. Albertum a Sigismundo datum, suisque confirmatum suffragijs regem, ad potentiam, quam domo adferret, vires quoque imperij adiunctas, habiturum, nihil a paucis quibusdam seditiosis, contra totius regni ordines profici posse; quibus si opem ferre pergeret, non defutura suo Regi arma; quibus & sua tueri, & illatam ab hoste iniuriam vlcisci posset. Meminerit arctissimam semper inter vtrumque regnum fuisse necessitudinem, quam sacram tectam conseruare non minùs sibi suoq; regno, quàm Bohemis ex re fore.* Ad hæc Vladislaus: *Mutuam sibi cum Bohemis amicitiam intercessiße, ingenuè se fateri: neque alium quàm antea fuerit, sibi esse animum, imò veterem tueri beneuolentiam propositum habere; fratri verò regnum à potiori procerum numero oblatum, adimere non posse, quin & æquius sibi, magisque natura & rationi consentaneum videri, cum vtraque gens eandem ferè linguam, eadem vita instituta habeat, ex Polonis ipsos Regem assumere, quàm ex Germanis, quibus cum absque interprete ne loqui etiam possint. De regno suo quod attineret, nullius se externas vires expauescere, ipsis potiùs videndum, nè si agnato regi extraneum præferant, sui ipsos consilij serò pœniteat.* Quàm ingens *Sal. Ann. 1438.*
fuerit Poloni audacia, cum responsum, tum XXV.
symbolum ab eo sculptum, *Leo* scilicet, sub *Vladislai Symbolū.*
lemmate, *Me me vindice*, monstrat. Quod non tam falsò, quàm ambitiosè dictum probauit euentus. *Me me vindice, Hungaria restituetur in pristinam dignitatem*, quasi diceret, Vide supra pag. 5.

Interea Cæsar, collecto per Germaniam milite, Bohemiam ingreditur. Huic *Vdalricus Rosensis*, *Meinardus à Nouà Domo*, *Bohemiā ingreditur* multique alij proceres, Iglauiam vsquè obuiam processere honoris causa: *Ptasco* verò missis & ipse nuncijs, orat, ne inuità sua factione, regnum adeat, in quo sine suo XXVII. *Ptasconis temeritas.*
consensu firmam sedem nunquàm esset habiturus. Cæsar verò per eosdem ipsum monet, periculo caueat, nec pacem perturbet, documento esse superiorum temporum incómoda, quanto pax bello præstabilior sit. Eam si cum socijs amplecti vellet, omnia ab se æqua consecuturum, sin minus, Deum inuocare vltorem, vt regem non precarium, sed à potioribus electum defenderet: plura emercari suffragia, sibi opus non esse. Aduenientе interim ex Morauia milite, Cæsar XXVIII. *Cuthna expugnat.*
Iglauia discedens, Cuthnam duxit, eamque sinè præsidio relictam, expugnat; *Ptasconem* Coloniam vsquè fugientem persecutus, cum is se oppido continèret, nec aperto Marte decernere audèret, Pragam iter arripuit. Vbi frustra contradicentibus *Ptas-* XXIX.
conis fœderatis, *Albertus* vnà cum coniuge *Elisabethà*, adhibitis ritè ceremonijs, diademate regio insigniuntur, III. Cal. Iulij. Die Petri & Pauli memoriæ sacro, *Ptasco* nihil Pragæ à suis actum esse videns, armis agendum ratus, vires vndique contrait, maioresque ex Polonia expectans copias, quorundam interim agros depopulatur, quibus coronationē imputabat *Alberti*: His quasi præludijs militem exercebat, mox auctis viribus, oppida munit, in Regem ducit ea temeritate; vt captos quosdam nobiles dimiserit, iuratos tamen ad se redire, quo primùm die castra ipsum antè Pragam posuisse audiuissent. Rex cum suis ei obuiam procedit, pugnam offert, quam *Ptasco* de- *Ptasco Tabor munit.*
clinans, per Cuthnæ montes, ad Thaboritarum oppidum, situ & operibus munitum, se

con-

Sal. Ann. 1438. confert, castra ante oppidum ita locat, vt vna tantùm parte, eaque perangusta aditus pateret, & si quæ vis ab hoste ingruat, refugiũ esset in oppidum. Suppetię iam a Polono aduenerant, vt ad quatuordecim hominum millia haberet in castris. *Alberto* præter Austriacos & Hungaros, aderant *Fridericus II. Saxo*, cognomento *Placidus*, *Albertus Brandeburgicus*, & *Christophorus Bauarus*, qui postea Rex Daniæ factus est; quilibet cum copijs suis. Cæsar igitur hostem insequens, nuncijs in hostium castra præmissis, venire se indicat, *ferro decernere paratum, de Bohemiæ Regno sibi cum Casimiro certamen esse, prælio id, non agrorum depopulatione decidendum. Itaque subditis innoxijs parcerent, idem se facturum, consultiùs esse omnia victori integra, quàm semidiruta relinqui*. Poloni responderunt: *Alieno damno non inhiare, nec humani sanguinis auidos. Pugnæ, (cum venerit) copiam fore; eius superba denunciatione non moueri, imò ex ea spem concipere, scientes humanæ superbiæ Deum aduersari*. Nuncio accepto, Cæsar postridiè quadrato agmine sub hostis conspectum prodit, & ad mille passus castra ponit. Poloni, quietem capiente *Alberti* milite, leui equitatu in castra assilire tentabant, sed obuiantibus Hungaris sagittarijs, terga verterunt. Id cum sæpiùs ostentatione potiùs, quàm periculo ab illis fieret,

XXX. *Albertus pugnam offert.*

XXXI. Cæsar pugnam obtulit, sed Polono prælium detrectante, & castris se continente, cum ad meridiem vsque hostem expectasset, militem stando fessum in castra reducit. Nolebat *Ptasco* in discrimen descendere, priusquàm *Vladislaus* Polonus superueniret. Hinc Cæsar maturandum ratus, antequam hostis iungerentur, tormentis bellicis, quæ & maiora & plura quàm hostis habebat, tentare statuit. His tantus terror hostibus illatus, vt castris relictis, omnes in oppidum se reciperent. Octoginta homines vno ictu trãsuerberatos fuisse produnt. Intereà *Georgius Podiebradius*,

XXXII. cum expeditis equitibus ad Taboritas contendens, in Cæsarianos incidit, & rem adeò strenuè gessit, vt victor euadens, primam sui nominis celebritatem apud suos consequeretur. Cum verò vtrique annona deficeret, nec Poloni in prælium elici possent, *Albertus* Pragam se recepit. Poloni verò, qui in oppidum Taboritarum venerant, fame propè enecti, per deuios ignotæ regionis calles, domum se receperunt. *Fridericus* autem Saxoniæ Princeps, & ipse domum repetens, cum suis penè in Bohemorum descendit insidias, ad Pontem oppidulũ, & Biliniam. Erat cum eo *Iacobus* Bilinensium Præfectus, cui Cæsar futuras præuidens insidias, negotium dederat, vt cum satis firmo equitatu, Saxones per Misniæ montes deduceret. *Fridericus* itaque Bohemorum impetum fortiter excipiens, mox in fugam eos vertit, sexcentos occidit, quingentos secum captiuos abducit, pecunia redimendos. Is est *Fridericus II.* cognomento *Placidus*, qui natu minor Patri mortuo An. 1428. successerat. Cum *Friderico I.* mors instaret, de patria sollicitus, quatuor ad se euocauit filios, *Iohannem*, *Fridericum*, *Albertum* & *Fridericum*. Natu maximum *Iohannem* ita alloquitur. *Primus ego dignitatem Septemuiralem acquisiui, cum Sigismundo Cæsari familiaris essem. Nunc fato vrgente, curæ mihi est, nè dignitas acquisita vilescat. Tibi, vt video, tranquillitatis est studium; in munere Septemuirali per assiduas sollicitudines nihil inuenies. Propterea te annuente, si possum, munus hoc testamento Friderico concedam, qui tibi ætate proximus, & ad labores firmior esse videtur*. Cui Iohannes, *Vt antea cariorem tibi Fridericum crederem, blanditiæ suadebant, quas ei indulgere agrè videbam; ita nunc me tibi dilectiorem agnosco, pater, & prò ocio, quod mihi suprema voluntate dimittis, gratias ago*. Illustre exemplum sapientiæ, & paterni affectus in *Friderico*; modestiæ, & obedientiæ in *Iohanne*. Sunt tamen, qui *Friderico I.* alios adscribãt filios, & inter eos *Guilelmum* præcipuè, qui anno 1445. arma gerens in fratrem *Fridericum II.* nec intercessionibus Principum, nec legatis *Friderici III.* Cæsaris placari posset: quousquè ipsi fratres (nihil tale opinantibus aulicis) vtraque iam in procinctu acie stante, in mutuos ruerent amplexus; postquàm *Fridericus* cuidam pollicenti, se emissa pila, destinato neque aberrante ictu fratrem ipsius petiturum; *feriret quem vellet, modò nè fratrem*, respondisset. Eaque vox humanitatis plena ad *Guilelmum* delata, eum ad plenum fraterno amore etiam

Sal. Ann. 1438.

XXXIII. *Friderici Saxonis pugna cũ Bohemis.*

Sal. Ann. 1438. suum pectus denudandum impulisset; nec
deinceps inter se fratres dissiderint. Inter
XXXIV. hæc *Vladislaus* Poloniæ Rex, nondum audi-
ta suorum fortuna, gemino exercitu Sile-
siam ingreditur. Cæsar (Bohæmia *Vdalrico*
Ciliæ Comiti commissa) cum eo exercitu,
quem tenebat, Vratislauiam Silesiæ vrbem
aduolat. Præsto ibi adfuit *Albertus Brande-
burgicus*, qui ob inuictum animi pariter ac
corporis robur, *Achillis Germanici* cogno-
men tulit. *Vladislaus* quem adhuc suorum
XXXV. clades latebat, se imparem agnoscens, retrò
qua venerat populabundus recessit. *Brande-
burgicus* verò in Polonorum agrum excur-
rens, latè prædas agebat, adeoque hostem
vexabat, vt armis diffisus, tractandæ pacis
actionem institui postularet. Pacis interpre-
XXXVI. *Polonus pacem petit.* tem sese *Rodericus Burgensis Episcopus*, natio-
ne Hispanus, virtute clarus, interposuit, &
adhoc à Concilio Basileensi Legatus, per eos-
dem dies aduenerat. Cum de pace conueni-
re nil posset, induciæ dierum aliquot factæ
XXXVII sunt, intra quos, Vratislauiæ de pacis condi-
Cæsar claudicat. tione disceptaretur. Eò Cæsar profectus, for-
tè gradu delapsus, pedem grauiter offendit,
& si aliquot Scriptoribus fides, ex eo casu in
posterum claudicauit. Quare inauspicato se
illò venisse putans, imperfecto negotio per *Sal. Ann. 1438.*
Morauiam, Viennam abijt. Diuersimodè rē
alij enarrant; quod non satis ex sua dignitate
futurum esse duxerit, iniuriam tam insignē,
cum summo Imperatoriæ Maiestatis con-
temptu coniunctam, bello non persequi;
quodque *Polonι* amicitiam parui duceret.
Ne verò totis viribus bello incumberet,
Vdalricus obstitit Ciliæ Comes, quem Bohe- XXXVIII. *Molitur Vdalricus Ciliæ Comes.*
mis Cæsar præfecerat. Is dominandi cupidi-
ne inductus, suamque fugam ex aula, ac Re-
ginæ sororis captiuitatem non oblitus, de
vendicando sibi regno, cum nonnullis pro-
ceribus agere cæpit magno *Alberti* detri-
mento, sed graui Regibus exemplo, ne præ-
fecturas temerè comittant, ijs, quos ex ve-
teri inimicitia in gratiam recepère. Faciliùs
enim victor quàm victus ignoscit, & parcit.
Cæsar verò certior factus, prudentiori, quā
quo dederat, consilio præfecturam reuoca-
uit; stipendia subducens, quibus hominum
animos labefactabat. Alis itaque præcisis,
quibus altiùs nido euolabat, ad domesticam
reuocatus fortunam, Magistratu sponte
abdicato, domum abijt. Eius præfecturam
Meinardus à noua Domo, ac *Vdalricus Ro-
sensis* accepère.

ALBERTI MORS. Sal. Anno 1439.

DVm hæc in Bohemia geruntur, no-
uum in Hungaros ab *Amurate* Tur-
XXXIX. carum Rege imminere nunciabatur. Is
(morte *Sigismundi* audita) magnam auda-
ciam conceperat. Videbat enim in *Rascia*
(quam Superiorem *Mysiam* veteres appel-
labant) imperium suum facilè propagari
posse. *Despotes Georgius* (ita Bonfinius) *Pro-
uinciæ Regulus, quum feræ gentis viribus ob-
stare non posset, traiecto Sauo Danubioque in
Vngariam emigrauit. Eum cæteri nobiles sa-
cerdotesque sequuti, vnus duntaxat filius in
Mysia relictus est, qui Synderouiam in ripa
Danuby sitam, & à Turcis obsessam, propugna-
ret. Quum Vngari iam inferioris Pannoniæ
fines Turcam attigisse nouissent, & solo ab hoste
Sauo dirimi, ad Regem nuncios crebrò mittunt,
qui ad protegendum regnum copias mittat, im-
minens fœda gentis periculum significant, mul-
tis precibus properare cogunt. Albertus nuncij
importunitate festinare iussus, ne obsessos socios
perire pateretur, quacunque potest celeritate,
continuatis itineribus, in Vngariam contendit.
Quum Budam venisset, de Georgij Palocij me-
tropolitæ Strigoniensis obitu, statim significatum
est, cuius quidem viri summa auctoritate præ-
diti fatum ægrè tulit.: in Strigoniensi nanque
is arce, coronam sibi cum regia supellectile cre-
ditam, asseruabat. Eo, vnà cum Regina, Rex* XL. *Regina coronam surripit.*
*properat, arcemque vxori dedit: illa cum præ-
fectis ærarij thesaurum totum recognoscit, coro-
nam inter recognoscendum clàm subreptam
aniculæ tradit: postquam cætera ritè recensuit
obsignauitque, Albertum sequuta, Budam re-
dijt. Quum belli metus & tumultus instaret,
sine auxilijs aduersus Amurathem Turcarum
Regem castra mouit, eaque inter Tibiscum &* XLI.
*Danubium collocauit. Dum accita expectan-
tur auxilia, Synderouiam, quam Turcæ obsede-
rant, dies ac noctes grauiter oppugnant, atque
eo impensiùs expugnare contendunt, quo propiùs
hostem cum subsidijs appropinquare sentiunt:*

neque

Sal. Ann. 1438.

neque parcunt machinis, nec extremis periculis abstinent. Neque spes, neque diligentia frustratur eos: nam antequam Albertus illinc castra mouiβet, illi vi castellum capiunt, quod quum à sancto Andrea nomen acceperit, Barbari Synderouiam vocant. Potiti oppido, pro more sæuiunt, Stephanum Despotis filium capiunt, oculosque eruunt. Sororem eius principi suo matrimonij loco coniungant. Item Gregorium Stephani fratrem, pariter excæcant. Lazarus verò, qui tertius ex his erat, cum patre Georgio in Vngariam euaserat. Oppidanos cum præsidio ad vnum omnes interficiunt. Multi, vt mitiore sæuitia vteretur, hoc à Turca commentum excogitatum fuiβe referunt, candens æneũ oculis obiecisse, vt infesto calore desiccati, aciem visus amitterent, & luce capti speciem retinerent. Inita cum Turca affinitas, fortissimo iuueni nil commiserationis adiecit, quandoquidem apud Turcas pro facultatibus plures vxores ducere fas est, & diuersus in plures amor, veluti fluuius, facilè extenuatur: quare tantum apud eos contemptum multitudo parit vxorum, vt pro ancillis potius, quàm vitæ comitibus ac socijs habeantur. Synderouiam Augusto mense captam perhibent. Ad hoc triste nuncium, Albertus, & Pannonia animo consternantur. Iam fines Vngariæ Turcam, propagato plus opinione imperio, attigisse vident, immo pro foribus immitissimum præpotentemque hostem conspicantur. Sed quum post captum oppidum, dimisso tantùm præsidio, Turcas hinc abijsse sensissent, ipse quoque Rex oborta in exercitu seditione, qui præ nimio æstu, ventris profluuio miserè absumebatur, castra soluere coactus, Budam reuertitur. Ob ingentem æstum, quem in ea expeditione subiuerat, in profluuiũ alui perniciosamque dysenteriam concidit.

XLII. *Morbi causam, peponum arguunt fuisse edacitatem: nam dum præcordia, cum gulæ oblectamento, refrigerare contendit, suæ vitæ tetendit insidias. Quamobrem quum aluus sisti non posset, præuisa morte, vt in patria regione moreretur, Viennam versus iter cœpit: venit Strigonium, vbi præ languore aliquantisper immoratus est: sed cum Strigonio profectus, in vicum peruenisset, qui Nesmel dictus est, ingrauescente morbo, testamentum condidit, & sexto Calendas Nouembres ibi vita decessit. N mnulli in Simonis & Iudæ solemnibus expirasse tradunt. Duos in Regno annos claudere non licuit, siquidem annum vnum, menses nouem, ac dies duodetriginta, regnauit. Obijt autem salutis anno quadringentesimo trigesimonono supra millesimum.*

Sunt, qui sub ipsam mortem hac oratio- XLIII. *Alberti oratio in morte.* nis formula vsum esse prodidère: *Omnipotens æterne Deus, ignosce ijs, qui morti meæ causam præbuère, quibus & ego, ex animi sententia, propter te ignosco atque vt mei miserearis, oro.*

Elisabetha, defuncto Rege, cum frequentissima Pontificum, procerumque turba, corpus ad Albam regalem refert: exequijs exornat inter Regum monumenta reponit. Tres ibi nationes consimili dolore, ac planctu pientissimum Regem deplorare cernere XLIV. *Planguntur.* erat. Hinc Norici, hinc Bohemi ac Hungari certatim profuso luctu Regem laudibus referebant. Felix Romanum Imperium, si *Alberti* auspicijs diutiùs gubernari potuisset. XLV. *Virtutes.* Vestibus vtebatur non nimis splend dis, sed quas baltheus preciosus decorabat, gladium semper ad manum habuit. Præter eximias XLVI. viri laudes, religionis studium, & pietatis culturam prædicant, vt in cœtibus Sacerdotum diuinas laudes cantu celebrare non erubesceret. Omni litteratura probè imbutus, doctos in precio habuit, cumque ijs liberè conuersabatur.

Plurimæ leges ab eo exaratæ leguntur, Iustitiæ, atque Prudentiæ *Alberti* argumentum. Budæ in Hungaria Anno 1439. sequentia ædidit.

DECRETA ALBERTI II. Budæ Anno 1439.

XLVII. *NOs Albertus Dei gratia Romanorum Rex, semper Augustus, ac Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Ramiæ, Seruiæ, Galliciæ, Lodomeriæ; Comaniæ, Bulgariæque Rex: Dux Austriæ & Stiriæ, Marchioque Morauiæ &c. Memoriæ commendamus, tenore præsentium significantes, quibus expedit, vniuersis, quod Excellentissimo Principe, Domino Sigismundo Romanorum Imperatore ac præfati Regni Hungariæ &c. Rege, Patre nostro charissimo, laudandæ memoriæ, tempore nouiter præterito, Deo cœli, cuius nutui huma-*

Ann. Sal. 1439. *humana fragilitas nequit obuiare, volente, viam vniuersæ carnis ingrediente, nobisque (fauente diuina clementia) in regimen & solium ipsius Regni Hungarici votiuè succedentibus, Prælatorum & Baronum, necnon Procerum & Nobilium Regni nostri Hungarici Vniuersitatis identitas, nostrum Regium conspectum adeundo, & libertates ipsius Regni nostri, quibus ipsi Prælati & Barones ac Nobiles, eorumque prædecessores, temporibus Diuorum Regum, præsertimque quondam Serenissimi Principi, Domini Ludouici, Regis fœlicis recordi, prædecessoris nostri, freti fuere & gauisi, in quam plurimis suis articulis diminutas esse recitantes, & nostram Regiam Serenitatem super reformatione status dicti Regni nostri precibus & instantijs propulsantes, infrascriptos Articulos, & in eis contenta, nostris literis inseri, & conscribi facere, approbare, & in eisdem se per nos illibate conseruare, humilime supplicarunt; nos quoque promisimus, imo promittimus bona fide, quod Articulos infrascriptos tenere & implere volumus & debemus.*

De reformatione consuetudinum Regni.

Artic. j. *Primo, quod antiquas leges & consuetudines huius Regni, & libertates regnicolarum, Ecclesiasticorum & secularium, cuiuslibet status, ad priorem suum modum & statum, quantum de iure, & cum honore eorumdem Prælatorum, & Baronum, ac Regni Nobilium consilio & auxilio possumus, reducemus, redintegrabimus, reformabimus, & de cætero in eisdem manutenebimus & conseruabimus.*

Artic. ij. De electione Palatini.

Insuper quod Regia Maiestas Palatinum Regni, antiqua consuetudine Regni nostri requirente, eligat; & quod idem Palatinus ex parte regnicolarum Regiæ Serenitati, & ex parte ipsius Regiæ Maiestatis regnicolis, iudicium & iustitiam facere potest, & teneatur: quod consilio Prælatorum & Baronum ac Regni Nobilium pari voluntate eligatur.

Artic. iij. De stipendijs, & exercitu generali.

Item, quod Regia dignitas, pro tutione Regni & confiniorum, ipsiusque conseruatione, hominibus suis exercitualibus de stipendio Regali dispositiones facere, sic, quod regnicolas ipsi stipendiati exercituantes non prædentur; exercitus verò generalis regnicolis tam diu, donec huiusmodi stipendiati exercituantes aduersarijs resistere poterunt, non proclametur. Vbi autem ipsi exercituantes regnicolas prædati fuerint, tunc tales pronuncientur ad instar aliorum patratorum actuum potentiariorum. Dum vero necessitate vrgente, exercitum generalem proclamari contigerit, tunc Nobiles Regni vltra metas & confinia Regni, ex quacumque parte eiusdem Regni, inuiti more exercituantium non ducantur, antiqua eorum libertate requirente. Sal. Ann. 1439.

2. *Item quod nouitates, & nociuæ consuetudines introductæ, aboleantur, & destruantur.*

Quod officia exteris nationibus non conferantur, & quod Domini Prælati & Barones, homines forenses non conseruent. Artic. iv.

Item alienis & forensibus hominibus, cuiuscumque nationis & linguagij existant, officia in ipso Regno nostro non committemus; nec castra, fortalitia, metas, possessiones, honores, Prælaturas, Baronias, Comitatus, vel quascumque Ecclesiasticas vel seculares dignitates, ad tempus vel in perpetuum, extraneis & forensibus, nisi hominibus Hungaris, conferemus. Quodque Prælati & Barones, homines extraneos & forenses non conseruent.

Quod prouentus Regales solis incolis Regni in arendam conferantur. Artic. v.

Item de tricesimis, lucro Cameræ, montanis, vrburis, cussionibus monetarum, cameris salium, eorundemque Comitibus, necnon mardurinis, quinquagesimis, & quibuscumque Officialibus in arendam, vel administratiue, seu aliter quouis modo, similiter hominibus idoneis, coronæ Hungariæ suppositis, & non extraneis, liberam disponendi facultatem, modo consueto, habeamus.

De lucro Cameræ, quinquagesima & mardurinis. Artic. vj.

Item quod lucrum Cameræ in Regno Hungariæ, quinquagesimam in partibus Transyluaniensibus, ac mardurinas in Regno Sclauoniæ, exigi consuetas, exigi, more alias ab antiquo consueto, redimendi, & ad statum temporе præfati quondam Domini Ludouici Regis obseruatum.

An Domini Prælati & Barones duas dignitates tenere possint. Artic. vij.

Item Prælati & Barones duas dignitates, honores, Baronias, scilicet seculares & Ecclesiasticis,

Sal. Ann. 1439. *siasticas, simul tenere non valeant; nec homo secularis siue vir Ecclesiasticus, dignitates Ecclesiasticas occupatiue seruare possit.*

Artic. viij. De cambijs forensium mercatorum.

Item nullus mercatorum forensium, & extraneorum, cuiuscumque nationis existant, ad mercandum seu forizandum, in medium Regni, sed ad loca tempore prætacti quondam Ludouici Regis ad forizandum & emendum & cambiendum deputata, negotiationes suas peracturus, more consueto accedat.

Artic. ix. De moneta non immutanda, & de cussione obulorum.

Item quod monetam auri & argenti, in valore & cursu, quibus pronunc existit, sine consilio Prælatorum, Baronum & Regni Nobilium non immutabimus: sed cudantur obuli in eadem lega, qua ipsi maiores denarij cuduntur; quorum obulorum duo vnum integrum denarium valeant: Et quod penes Dominum Archiepiscopum Strigoniensem & Magistrum Tauernicorum, vnus fidelis & idoneus vir, in probatione huiusmodi cussionis monetæ, auri scilicet & argenti, deputetur.

Artic. x. De extraneis monetis & salibus.

Item monetæ & pecuniæ atque sales forenses in regnum non introducantur, & nec acceptentur, & de hoc fiat prouisio celerius quantum potest.

Artic. xj. Quod Domina Regina officiolatus solis regnicolis Regni conferat.

Item quod dispositio pro Serenissima Principe, Domina Elizabeth Regina, & eius status honoris conseruatione, ex quo est hæres huius Regni, fiat, vbicumque vult in Regno: sic tamen, quod ipsa Domina Regina, honores & officiolatus suos non extraneis & alienis, sed incolis huius Regni, quibuscumque maluerit, conferendi, & collatos, dum sibi placuerit, ab eisdem, secundum suum arbitrium habeat facultatem auferendi.

Artic. xij. De captiuis in exercitu, tempore pugnæ erectis, & de facultate bellantium disponendi de eisdem.

Item dum in exercitibus & pugnis, seu quibuscumque Regis cum inimicis Regno committendis, Hungaros aliquos de hostibus captiuare, vel aliquid aliud lucrari contigerit: tunc ipsi Hungari huiusmodi captiuos, & lucrum, exceptis notabilibus personis vel Capitaneis ipsorum exercituum inimicorum Regiæ Maiestatis, in captiuos pertinentes, quos nos ab ipsis captiuantibus, pro donis condignis recipere valeamus, pro se retinendi vel vendendi, aut Ecclesijs perpetuæ seruitutis iugo tradendi, & donandi habeant facultatem.

Quod in defensionibus metarum Regni, Maiestas Regia consilio regnicolarum vtetur. Artic. xiij.

Item quod in defensionibus & conseruationibus metarum, & confiniorum huius Regni, consilijs regnicolarum vtemur.

Quod honores seculares incolis huius Regni conferantur. Artic. xiv.

Item honores seculares, absque quolibet consilio, hominibus istius Regni Hungariæ, & non aduenis, liberum arbitrium conferendi, & ab eisdem auferendi habeamus.

Quod possessiones forensibus non conferantur: incolis etiam pro seruitijs, & non pro pecunijs donentur. Artic. xv.

Item possessiones, & iura possessionaria, non forensibus, sed benemeritis incolis tantum Regni, & coronæ Hungariæ subiectis, iuxta eorum merita & obsequia, & non pro pecunia, conferemus. Perpetuas vero venditiones, vel impignorationes iurium Regalium, & Cameræ, nec cum consilio, nec sine consilio quorumcumque faciemus.

2. Item quod præscriptiones, seu dispositiones super metis, & granciebus inter Hungariam, & Austriam prius factæ, in suo robore perdurent: de metis vero & granicíebus inter Hungariam & Morauiam, quicquid de consilio eorundem Prælatorum, Baronum & Regni Nobilium de iure facere debemus, libenter faciemus.

De hospitibus & victualium procuratoribus. Artic. xvj.

Item quòd in possessionibus, & bonis Nobilium, & Ecclesiarum, seu quarumcumque secularium, & Ecclesiasticarum personarum, violentas exactiones victualium, procurationes hospitalitatum, & alias quascumque aggrauationes præter voluntatem instantium non faciemus, nec fieri permittemus; nec in domibus, & in locis Prælatorum, Baronum, & aliorum quorumcumque Secularium, & Ecclesiasticarum personarum, pro tractatibus habendis, & alijs quibuscumque negocijs disponendis, ipsa

inui-

Sal. Ann. 1439. *inuitis morabimur, aut eos expensis, victualibus, curruum & fareinarum vecturis, nunciorum, & familiarium, & quorumcumque ad nos pertinentium procuratione vltra eorum spontaneam voluntatem in aliquo grauabimus, sicut abusiue & contra voluntatem eorum, ab antiquo tempore retracto fieri erat inchoatum.*

De seruitijs exercitualibus Ecclesiasticarum personarum.

Art. xvij. *Item Ecclesiæ, & Ecclesiastica persona à taxis non diu abusiue introductis, liberè & absolutè relinquantur; seruitia tamen exercitualia more aliàs consueto facere teneantur.*

Art. xviij. De maritationibus filiarum Regiæ Maiestatis.

Item quod de maritatione filiarum nostrarum agemus cum consilio Prælatorum, & Baronum, ac Nobilium Regni nostri Hungariei, necnon cognatorum & proximorum, atque subditorum Regnorum, ac Ducatuum nostrorum.

2. *Item quod Ecclesiastica beneficia vacatura non faciemus, neque permittemus persecutores occupare personas.*

3. *Item quod habitationem nostram in Hungaria, more aliorum Regum, faciemus & continuabimus.*

Artic. xix. Quod procuratores Regij, & Reginales in sede iudiciaria sedere non possint.

Item quod Procuratores Regiæ & Reginalis Maiestatum in sede iudiciaria, vnà cum iudicantibus sedere non possint, sed interim causantes, tempore, quo videlicet causa ipsorum Regiæ & Reginalis Maiestatum agitur, stare debeant: literas etiam per causidicos in ipsa sede exhibentes, per se non conspiciant, nec tractent suis manibus, nisi Magistri iudicantium.

Artic. xx. Quod Regia, & Reginalis Maiestates ratione indebitæ recaptiuationis iurium possessionariorum in æstimatione conuincantur, & de impetratoribus iurium Regalium.

Item in facto possessionum per Regiam vel Reginalem Maiestatem, aut eorum Procuratorum à talibus, qui per præsens in dominijs earumdem extiterunt, recaptiuandarum, & iuri Regio acquirendarum, quas Regalis seu Reginalis Maiestas iure mediante, vigore huiusmodi recaptiuationis, sibi appropiare non possent, contra tales, qui sic indebite & absque iure impediti, & expensis fatigati fuerint, ipsa Maiestas in æstimatione talium possessionum ad instar aliorum similia facientium regnicolarum, conuincatur. Et similiter, si quippiam aliqua iura possessionaria, nomine iuris Regij, pro se impetrarent, & eadem ipsi iuri Regio pertinere, comprobare non valerent, in æstimatione eorumdem. Si vero tales impetrantes ante decisionem causæ, in facto huiusmodi iurium impetrateris mota, de se dominio ipsorum iurium, ac de prouentuum eorum perceptione occupatiuè, siue alio quouis modo intromitterent, nec tandem iuridice sibi appropiare possent, contra partem læsam seu litigantem, & expensis fatigatam in facto potentiæ, prout ordo iuris requirit, conuincatur.

Quod Despotus, & Comes Ciliæ officiolatus Hungaris conferant. Artic. xxj.

Item iuxta requisitionem regnicolarum nostrorum, nos vnà cum eisdem operabimur, quod Despotus † Rasciæ, & Comes Ciliæ, cæterique Magnates, dominia, videlicet possessiones castra, fortalitia, ciuitates, oppida, & alia bona in hoc Regno Hungarico habentes & tenentes; huiusmodi castra, fortalitia, oppida, ciuitates & possessiones, non aduenis & forensibus, sed Hungaris hominibus pro honore dare debeant.

† quę olim superior Mysia, in Nouel. II. Iust. Imp. Mysia secunda hodie etiam Bulgaria dicitur, Thraciæ Reg. Mysia prima quę hodie Seruia, Deciæ regio.

2. *Item honores & officia nostra illis Hungaris, regnicolis nostris, quibus voluerimus, more ab antiquo consueto, iuxta huius Regni nostri Hungariei consuetudinem, conferemus.*

Quod solum Nobiles possint captiuari, qui in sententia capitali conuincuntur. Art. xxij.

Item quod nullus Nobilium Regni, pro quibuscumque factis per quemcumque, præter talem, contra quem sententia capitalis iuridice lata fuerit, possit detineri, seu quoquo modo captiuari.

Quod Nobiles decimas soluere non teneantur. Art. xxiij.

Item Nobiles tam iobagiones habentes quàm non habentes, decimas dare non teneantur, antiqua eorum libertate requirente.

De proclamata congregatione; qui modus institutus fuit olim tempore quondam DN. † Sigismundi Regis, per DN. Albertum Regem renouatus. Art. xxiv.

† In Decretis Posonianis art. 5.

Verum quia frequenti querela regnicolarum nostrorum, imo quadam palpabili experientia teste, nostra percepit Celsitudo, quod nonnullas nouas possessionum occupationes, & potentiariorum

rum

Sal. Ann. 1439. rum actuum illationes, eosdem regnicolas, inferiores videlicet à potentioribus multipliciter opprimi, & grauari; ideo volentes insolentijs & nouis a anteceptationibus, per media opportuna, viam praecludere, statuimus & ordinamus, sicut etiam in Decreto maiori antefati quondam Domini Sigismundi Imperatoris aliàs Posonij de vnanimi Praelatorum, & Baronum, ac Procerum huius Regni nostri Nobilium consilio, assensuque, & voluntate edito, aperte continetur, quod quandocumque, & vbicumque fuerint facta noua possessionaria, ac terrarum occupationes, potentiaria vadiationes, seu rerum & bonorum ablationes, successiones syluarum, interemptiones, vulnerationes & verberationes hominum, domorum, & possessionum inuasiones, & depradationes, ac alij similes noui actus potentiarij maiores, ex tunc lasi, ac damna, & iniuriam passi, impetratis literis nostris Regalibus querimonialibus, & praeceptorijs, Comites Parochiales, & Iudices nobilium Comitatus illius, in quo facta huius modi patrata extiterint, accedant, & requirant: qui quidem Comites, & Iudices Nobilium eum testimonio Capituli vel Conuentus illi Comitatui deseruire soliti, à vicinis & commetaneis ac Nobilibus prouincialibus sub certis poenis & huiusmodi literis nostris Regalibus declarandis, in sedem eorum iuditiariam, per modum proclamata congregationis, partibus quoque litem habentibus conuocatis, ad fidem eorum Deo debitam, fidelitatem nobis & sacrae Coronae obseruandam, tactis Sanctorum reliquijs praestitam, super huiusmodi nouis occupationibus possessionarijs, & alijs actibus potentionarijs, plenam & indilatam requirant veritatem; qua requisita & inuenta, possessiones occupatas authoritate in hac parte eis attributa mediante, restituant eisdem, à quibus fuerant indebite occupata, ipsosque dominio in earumdem protegant & conseruent. Alia vero bona, & valida potentia ablata, absque defectu reddant & restituant.

a al. attemptationibus.

2. Super facto autem potentia in talibus commissa, partes vtrasque discussionem, & sententiam finalem recepturi, ad certum terminum, mediantibus eorum, & dicti Capituli vel Conuentus literis seriem totius facti exprimentibus, ac propria, & possessionum factum huiusmodi attestantium nomina continentibus, in personalem praesentiam nostram Regiam, aut Palatinalem, seu Iudicis Curiae transmittant: vbi absque vlterioris termini & litigionarij processus obseruatione, & continuatione, etiam partis non venientis absentia non obstante, Nos vel Iudex alius, ad quem causa transmissa fuerit, iuramentum capitis decernentes, tandem finalem sententiam proferemus, & b pio fine terminabitur.

Sal. Ann. 1439.

b al. proferre tenebitur.

3. Quicumque autem huiusmodi vicinorum & commetaneorum, ac aliorum Nobilium comprouincialium attestationes fieri, de damnisque & ablatis, lasis & damnificatis satisfactionem impendi non permitteret, eisdem omnino resistendo, ex tunc talis in illo termino, ad quem factum seu causa huiusmodi per Comitem, ac Capitulum seu Conuentum rescribetur, in facto potentia pronuncietur, sed decernatur eo facto.

4. Volumus etiam, & praesentibus decernimus, vt talis modi praemissorum executio seu causa, per modum proclamata congregationis exinde mota sine verteñ: nec nostris Regalibus seu Reginalibus, neque Praelatorum seu Baronum, quorumcumque etiam confinia Regni nostri tenentium literis, nec videlicet ratione exercitualis expeditionis, neque conseruationis castri possit quoquam prorogari, sed eadem causa in vno termino ad hoc deputato finaliter concludatur.

Quod quilibet personaliter repertus super nouis actibus potentiarijs respondere teneatur.

Artic. xxv.

Item quod quilibet patrator nouorum actuũ potentiariorum, qui coram Regia Maiestate, aut Palatino, seu Iudice Curia nostra Regia per querulantes personaliter reperietur: in continenti sine vlla prorogatione, vllaque cautela inuenta, super omnibus sibi obijciendis ipsi querulanti debeat respondere: alioqui contra tales, tamquam absentes, ipsa congregatio generalis detur.

De facultate concordandi litigantium.

Art. xxvj. In Decret Sigismundi art. 6.

Partes tamen litigantium, quandocunque voluerint absque requisitione iudicis, & onere solutionis byrzagiorum, liberam concordandi habeant facultatem, quemadmodum antiqua & laudabilis consuetudo huiusmodi concordiam, in quibuscumque factis poenitentialibus

C

Sal.-Ann. 1439. *libus, & alijs libere faciendam dictat & consentit.*

2. *Redemptiones autem literarum, & adductiones testimoniorum Capitularium, seu Conuentualium, & qualiter aut quomodo falsa via tributorum custodiantur, in eodem statu, quo in ipso Decreto Domini Sigismundi Imperatoris & Regis continentur, relinquantur.*

Art. xxvij. De processibus per exhibitiones literalium instrumentorum.

Item alia facta potentiaria minora, pro quibus videlicet proclamata congregatio non datur, in tribus terminis, seu octauis finaliter in iudicio concludantur, sic videlicet, quod duas euocationes praecedentes trina forensis proclamatio subsequatur. In factis autem, seu requisitionibus quarumcumque possessionum, finaliter duabus euocationibus, & trine forensi proclamatione procedenti pars aduersa respondere teneatur, tali modo: Quod si aliqua literalia instrumenta apud se habere asseruerit, tunc semel sine onere, binis autem vicibus, cum oneribus iudiciorum, absque consulentia vlterioris prorogationis, exhibere teneatur: aut si ad primum terminum exhibitionis non venerit, tunc etiam duo termini; & si ad secundum non venerit, tunc vnus terminus compleatur, causaque in facto possessionario mota, finem sortiatur effectiuum.

Art. xxviij. Quod si dixerit instrumenta apud manus alienas existere.

Si vero pars aduersa sua literalia instrumenta apud manus alienas haberi asseruerit, tandem pro requisitione huiusmodi suorum literalium instrumentorum vnus annus assignetur, vt contra aduersarium in facto ipsorum instrumentorum terminus compleatur: sic, quod elapso ipso anno, in primo termino iuridice assignato, dicta instrumenta sua exhibeat; vel si exhibere nollet, aut non posset, tunc absque vlteriori prorogatione ipsa causa similiter finem sortiatur effectiuum.

Art. xxix. Quod si plures fuerint in causam attracti, & quidam ex eis absentes fuerint.

Si vero in accusatione alicuius possessionis, tres, vel quatuor, aut quinque, siue plures personae, vnius tamen & eiusdem generationis, in causam fuerint attracti, tunc absentia, & non venientis vnius, vel duorum aut plurium, aut si ex ipsis vnus, vel duo, aut plures in exercitu, siue in conseruatione confiniorum, seu castri, vel alijs quibuscumque seruitijs Regalibus fuerint constituti, tunc ratione horum causa in facto talis possessionis mota vllatenus prorogari possit, sed in eadem causa cum vno vel pluribus eorumdem in proprijs residentibus, terminus legitimus similiter compleatur. Sal.-Ann. 1439.

Quod si omnes in exercitu fuerint. Art. xxx.

Vbi autem omnes huiusmodi in causam attractos, nullo penitus eorum in proprijs remanente, in notabilibus Regni vel Regijs seruitijs occupari contigerit, extunc causa ipsa, dempto facto proclamatae congregationis generalis, ad vlteriorem terminum, more aliàs consueto, poterit prorogari.

De poenis inter Ecclesiasticos, & seculares impositis. Art. xxxj.

Item, quaecumque Ecclesiastica persona aliquem Nobilem in praesentia cuiuscumque Iudicis ordinarij citauerit, vel euocauerit, & si idem Nobilis contra ipsam personam Ecclesiasticam ordine iudiciario in sententia conuictus fuerit, tunc grauamina maiora incurrere non possit idem Nobilis, nisi homagium suum, scilicet emendam capitis sui pretiosi, eo modo sicuti ipsa Ecclesiastica persona, & de damnis tam ex parte Ecclesiasticarum, quam secularium personarum, iudex damnum patienti satisfactionem impendere teneatur.

De funeribus hominum interfectorum, quod Archidiaconi nullam solutionem recipere valeant. Art. xxxij.

Item decreuimus, prout etiam per certos praedecessores nostros Reges decretum fuisse intelleximus, quod pro funeribus hominum per aliquem vel aliquos interemptorum, Archidiaconi seu Plebani Parochiales, prout hucusque de mala consuetudine fuit obseruatum, nullam solutionem pecuniariam recipere valeant atque possint.

Nos itaque huiusmodi petitionibus Praelatorum, Baronum, Nobilium ac regnicolarum nostrorum aures exaudibiles Regis cum fauore inclinantes, supradictos Articulos, quoad omnes suas continentias & clausulas, mera nostra authoritate, & potestatis plenitudine, ex certa nostra Maiestatis sententia, necnon de consensu & beneplacito praefactae Dominae Elizabeth

Sal. Ann. 1439. *Elisabeth Reginæ, consortis nostræ prædictæ, præsentibus literis nostris inseri fecimus, ipsos Prælatos, Barones, Nobiles & Regnicolas nostros, præmissis libertatibus in eisdem Articulis superius expressis, perenniter fruituros, & gauisuros committeñ. Adiecimus præterea, ac nostro ac potestate Dominæ Reginæ consortis nostræ nominibus spondemus, quod memoratos regnicolas nostros, & totum Regnum nostrum, in quibuscumque eorum necessitatibus non deseremus, sed fideliter & toto posse nostro, pariter eum eisdem ipsum Regnum, ac praæssertos omnes regnicolas nostros, ab omnibus æmulis defensabimus, ac in cunctis tam præmissis quàm etiam in alijs singulis bonis, & laudabilibus ac iustis antiquis consuetudinibus eorum, & Regni nostri Hungarici prædicti, inuiolabiliter semper & vbique tenebimus, & conseruabimus effectiue. Quicumque autem hominum, cuiuscumque status & conditionis existant, hæc ipsa, quæ in superioribus continentur, quauis scilicet occasione impugnare molirentur, contra omnes & quoslibet tales, ad eorum proteruiam domandam, & compescendam pariter, tum eisdem regnicolis nostris, prout & ipsi omnes vniuersaliter idipsum se facturos spoponderunt, operabimur, totoque posse præsentium literarum nostrarum, quibus secretum sigillum nostrum, quo vt Rex Hungaricus vtimur, est appensum, vigore & testimonio mediante.*

†III. Non. Iunij. *Datum Budæ feria sexta, † proxima ante festum Sanctæ Trinitatis, anno Domini millesimo quadringentesimo tricesimo nono.*

EPITAPHIVM.

XLVIII. Albertus *vir iustus erat, virtutibus omnes*
Anteibat, bonitas illi & prudentia curæ
Siue toga seu bello, animusq; in tempore præsens;
Turca fugit retrò, dũ Cæsari it obuius armis
Armato, & versis lugebat Græcia fatis.
Sed qui debebat rapidis insistere victor
Curribus Albertus, *redit æger, & vrbe paterna*
Occubat: heu quantum Germania, & heu mihi quantum
Præsidiũ Hungaria, & quantũ Boemia perdis!

Georgius Sabinus de Eodem.

Contulit Alberto *regale Bohemia sceptrum,*
Ac subiecit opes Pannona terra suas:
Nupta quod illius thalamo, lectoque iugali
Nata Sigismundi *regis Elisa fuit.*
Quæ velut exemplum Lucretia casta pudoris,
Aequabat morum nobilitate genus.
Teutonici ductu Thaboritas fudit Achillis:
Colluuies quædam gens ea plebis erat.
Templa Bohemiacis quæ disiiciebat in oris,
Atque sacerdotum diripiebat opes.
Illaturus erat Turcarum bella tyranno
Morte sed extinctus præueniente fuit.

Aliud.

Pace fui clarus dux, & pugnacibus armis
Albertus, *patriæ splendor honosque domus.*
Imperium virtus duo dos vxoria regna
Contulit. Impleui laudibus omne latus.

Aliud.

Inuia dispersos capio per lustra latrones
Per me securum conficit hospes iter.
Tauromatas domui temerantes sacra; sed vsus
Germani fida semper Achillis ope.
Mens fuerat Scythiã bellare, domare Tyrannũ
Threicium; sed me Parca maligna domat.

Symbolum Alberti II. Imperator.
Amicus optima possessio.

Monetam Alberti II. & Symbola vide supra pag. 5.

CAPVT TERTIVM.

Vita Alberti II. Imper. Symbolis, & Hieroglyphicis exarata.

Symbola vide supra pag. 5.

1. *Symbolorum origo.*
2. *Vita nostra quomodo dirigenda.*
3. *Rex à natura quis designatur.*
4. *Forma corporis quantum conferat. 5. index est mentis. 6. 14. signum imperij. 7. qualis debeat esse. 8. elegantia corporis vnde sit. 15. forma turpis signum malitiæ.*
9. *Pulchrũ vnde. 14. quid. Diuinitat. argumẽtũ. epist. dicitur officiosa. 16. Deæ rapuere pulchros.*
10. *Angeli quomodò pugnent inter se pro nobis,*

CORPORIS ELEGANTIA.

I. *Symbolorum origo.* CVm veluti inter Orbes Titan maiores astra splendeant Austriaca: sublimiori quodam stylo eorum fastos aggredior, Ægyptiorum more, quem Romani sunt mutuati sequentes, *sacris* exarando *sculpturis* (ita nuncuparunt Chaldæi) nec voto diuerso; vt hinc vulgus arceamus prophanum, & religiosa, (quæ si diuina appellare non sustines, nec fas est dicere humana) Austriacorum Cæsarum gesta, velo quodam exhibeamus inuoluta, sine quo attrectare sancta eorum Religio prohibet. Et quamuis nemini datum in Cælum os ponere, nec astra dinumerare, quòd ipsa sibi obstet magnitudo: faciam quod de antiquo Romanorum Imperio *Florus*, in breui quasi tabella eorum instar, qui in mappa situs pingunt terrarum, totam eorum amplectar imaginem. Etiam Astrologi Astrorum arenam prætereunt, & in Constellationibus eas vident, quæ abscondi non possunt. Summa sequar fastigia rerum, & veluti per exempla, Imperialis vitæ præcepta proponam. Discam, & doceam. Aliquis enim semper vir bonus nobis eligendus est, ac semper ante oculos habendus, vt sic tanquàm illo spectante, viuamus, & tanquàm illo vidente faciamus.

II. *Aliena nostra quo modo peragenda. Epist. 9.* Custodem nobis, & pædagogum Seneca dedit: nam Magna pars peccatorum tollitur, si peccaturis testis adsistat. Aliquem habeat animus, quem vereatur, cuius auctoritate etiam secretum suum sanctius faciat. Opus est, ad quem mores nostri se ipsi exigant. Nisi ad regulam, praua non corriges. In testes itaque, & censores vitæ Principum exhibeo Cæsares, quarum Forma vel primo aspectu, dignos indicat imperio. Facinorosi, tumidi, brutales esto subditi; talem

III. *Natura quem faciat Regẽ.* vobis Regem natura profert, vt bruta ipsa respuere non debeant, nec audeant. Primi namquè mortalium, quique ex his geniti, naturam incorrupti sequebantur, eamdem habebant & ducem, & legem, commissi melioris arbitrio. Naturæ cum sit potioribus deteriora submittere, mutis etiam gregibus signa contulit maiestatis, ne tumida decertarent quinam præessent, vel sequerentur. Non præcedit armenta degener taurus, sed qui magnitudine, ac toris cæteros mares vincit. Elephantorum gregem excelsissimus ducit. Volatilium phalanges Aquila dirigit. Astrorum turmas Phœbus illuminat. IV. *Forma corporis quantum conferat.*

Summus ille rerum Opifex, cum Regem plasmat, signum maiestatis, externa condecorat elegantia, quæ sola vulgum prensat in sui Regis obsequium. Regem postulantibus Hæbreis, *Saulem* designat Dominus; 1. *Regum* 9. cuius prælectionis signum hoc vnum fuit, *species decora*. Saul *electus, & bonus, & non erat vir de filijs Israel melior illo: ab humero, & sursum eminebat super omnem populum.* Electus hic dicitur, non solum qui interna mentis præstantia, sed etiam qui externa corporis elegantia florescit. Vtraque enim amicè conspirant, imò prioris argumentum posterior est. Exterior corporis habitus index est interioris, vnde prauam, vel rectam poscis arguere mentem. Patet in *Vatinio*, in quo teste Tacito *Annal.* 15. & Velleio Paterculo *lib.* 1. *c.* 69. deformitas corporis cum turpitudine certabat ingenij: adeo vt animus eius dignissimo domicilio inclusus videretur. Non dissimilis Vatinio *Pelignus* fuit, ignauia animi, & de ridiculo corpore iuxta despiciendus. Socratem si obijcias externa specie fœdissimum hominem simis naribus, recalua fronte, pilosis humeris, repandis cruribus, vt testatur Hieron. V. *Corporis forma in dex mentis.*

lib.

lib. in Iouinian. tamen virtutis fuerit supernæ virtutis imago; dicas cum *Zophyro* Physiognomo ex ipsius Physiognomiæ legibus apud Ciceronem in *Tuscul. p. 4.* quod quamuis *Zophyrus*, qui multa in Socratem vitia collegerat, à cæteris derideretur, qui illa in Socrate non agnoscerent, ab ipso Socrate subleuatus fuit, cum illa sibi vitia inesse, sed ratione à se deiecta diceret. *Præstantissimã formam dignam esse imperio* aiebat *Euripides*, dummodò in muliebrem venustatem non facessat, sed virilem præferat dignitatem, qualem Tragicus in Hyppolito significauit, dicens, *Quàm grata est species torua viriliter*; & apta primùm (ait Aristoteles *in Ethnicis*) ad ferendos labores; innata etiam quadam *in vultu ferocia, vt hostibus terribilis videatur*. Qualem in Magno Alexandro fuisse memorat *Calius Rhodig. lib. 9. c. 24.* & in Cæsare Augusto *Suetonius*. Cuius forma eximia fuit, & per omnes ætatis gradus venustissima: quamquàm & omnis lenocinij negligens. Vultu erat, vel in sermone, vel tacitus adeo tranquillo, serenoque, vt quidam è primoribus Galliarum confessus sit inter suos, eo se inhibitum, ac remollitum, quo minùs, vt destinarat, in transitu Alpium per simulationem colloquij propriùs admissus, in præcipitium propelleret. Oculos habuit claros, ac nitidos, quibus etiam existimari volebat, inesse quidam diuini vigoris, gaudebatque si quis sibi acriùs contuenti, quasi ad fulgorem Solis vultum submitteret; & herclè legiones tumultuantes aspectu suo non semel exterruit.

VI. *Signum imperij.*

VII. *Qualis forma.*

Augusti forma.

Non minori elegantia fuere cæteri Reges Hebræi, Romani, Græci, Germani. Talem habuit *Adamus* teste *Philone lib. de Mundi Opificio*, quod animæ sacratum fabricaretur templum, & domus, quam diuina illa imago circumferre debebat. Talem habuit & *Moyses*; vnde occultatus tribus mensibus à parentibus, quos vultus eius ad fidem attraxerat; quasi ex formæ elegantia eum populi liberatorem præuiderent, ait *Chrysost. Heb. 11.* Talem præterea habuit Christus Dominus, cuius in vultu nisi quoddam fuisset sydereũ, nec eum statim sequuti fuissent Apostoli; neque qui ad comprehendendum eum venerant, corruissent. Hinc *Ambrosius* in obitu *Valentiniani* formam Imperatoris laudat quia candidam, fuluam *habentem imaginem Christi*. Nec iniuriam putes (excusat Ambrosius) si in Imperatorem, encomium transtulerim Christi, quia *Charactere domini inscribuntur & serui*.

Adami forma.

Vnde verò elegantiam corporis, & formæ decorem corpora trahant? sunt qui illam origini & contextui sanguinis respondere velint. Nec paruum argumentum ex cæteris animalibus trahunt, quæ ferè gignentibus similia nascuntur; Negant alij certam hanc esse naturæ legem; sed species mortalium, prout fortuita sors conceptioni obtulit, attribui. Ideo plerumque ex speciosis deformes, ex robustis inualidos, vel imaginationis fœtu, quæ & ipsa realiter concipit, vt de fęmina Æthiopissa album ædente puerulum; & de arietibus & ouibus, ob virgas ante oculos earum positas, partus diuerso colore respersos concipientibus, legitur. Georgius Venetus *c. 11. tom. 4. Cantici 1. Harmonia Mundi* ad Venerem refert. Quia etsi omnia creata Dei simulachrum gerant, diuersa tamen pro diuersis, quibus referta sunt, charismatibus varias perfectiones repræsentant. Ignis robur, & amorem: Aqua clementiam, & pietatem: Aer subtilem spiritum: Terra essentiæ stabilitatem: Ex compositis homo intrinsecas operationes, & totum quod est in Deo, gaudens perfecta ipsius imagine. Stellarum Cœlum exemplaria, aut ideas multiplices. Primum Mobile Motorem primum: Seraphini amoris incendium. Cherubini vim scientificam: Saturnus grauitatem iudicij. Iupiter æquam potestatem. Mars virtutem inconcussam; Sol clarissimum refert imperium; *Venus* autem peculiariùs repræsentat pulchritudinem illius, à quo omnia pulchra sunt. Non enim est aliquod pulchrum (habent Stoici, & Accademici) nisi quando participat de illa diuina pulchritudine: quamuis Peripatetici dicant *pulchritudinem esse ex consonantia omnium partium in toto*: Quam consonantiam, aut pulchritudinem à summo pulchro acceptam, si seruarent, vtique ipsa pulcherrima essent. Sed quia causæ secundæ pro suæ sortis conditione à prima deficiunt, vt sint in eis distincti gradus, ex debiliori virtute eorum non valentes moderari subiectum,

VIII. *Elegantia corporis vnde sit.*

Gen 30.

IX. *Pulchrum vnde sit.*

pro-

producunt nonnunquàm effectum deformem. Animis autem qui sunt suo arbitrio donati, faciliùs deficientibus, multæ deformitates relinquuntur in moribus. Quod etiam cælestibus mentibus, contigit, antequàm in gratia Dei consolidatæ essent. Nec mirum si nos imbecilles non conducamus operationes nostras cum summo exemplari concordes; nam hoc solumodò post pugnam, & victoriam donatur. In pugna vero adeo à summo pulchro mortales deficiunt, quòd hanc scenam mundanam adeo fœditatibus complent, quæ nisi à supremo moderatore regularentur, aliquando tantum horror perstreperet, vt tartareæ confusionis abyssus irreperet. Multa verò mala per ministros, quos oculis non videmus corporeis, coërcet. Hi sunt Angeli hominibus præsidentes, vel Archangeli, qui Prælatos, aut Principes regunt,

X. *Angelorũ pro nobis pugna.* vt in Scriptura legitur de Daniele orante pro redemptione populi captiui, cui Gabriel respondit; *Venissem ad te à principio orationis tuæ, vt decreueram: sed Princeps regni Persarum restitit mihi viginti, & vno diebus.* Quæ resistentia (vt sentit *Gregorius*) non ex altercatione processerat, sed moram procurabat, vt Persæ relicto infidelitatis errore, per fidem reconciliarentur summo Pulchro. Sicut itaque Deifica pulchritudo per principatus ad æternum decorem nos iubet conduci: sic per Venerem ad extremam pulchritudinem, vt pulchro addito pulchro, resultet pulcherrimum. Et ne quempiam offendat Veneris nomen in Dei negotium vsurpari (subiungit *Venetus*) sciant legentes nos non intel-

XI. *Venus gemina an in Deo.* ligere, nec meretricem Venerem Paphi reginam, nec sydus collocatum in tertio Cœli volumine: sed amoris vim, quæ in omnibus viget. Hæc illa quæ ad beatitudinem summamque pulchritudinem introducit, non ad cupidinem inferiorem sub typo pueri cæci, alati, nudi, pharetram & arcum gerentis à poëtis depictum. Duas namque Veneres *Apuleius* describit, Cœlestem alteram, quæ Solis hominibus, & eorum paucis præsit, nullis ad turpitudinem stimulis, vel illecebris amatores suos percellentem: Alteram verò vulgarem, quæ sit percita populari amore, & non solum hominibus, sed & pecuis imperans, truci, & immodico complexu captiua corpora vinciat. Est igitur bona Venus, quando ei fauent principatus, & numen illud amoris supramundani. Cuius significatio est (vt dicunt inferiores, & superiores Astronomi) gratia, cocus, omnis decor, omnisque venustas, vt grati sint huiusmodi Venerei Deo, &

hominibus. Præcipua pulchritudinis portio ea est, quam pictura repræsentare non potest. Imò nec ipsa viua effigies primo aspectu. Nec reperitur Pulchritudo aliqua ita excellens, cui non insit aliquid minus conforme in compagine; necesse est enim distinctio sit inter exemplum, & exemplar; quæ est inter humanum & diuinum. Ridiculi sane fuere *Apelles*, & *Albertus Durerus*, quorum alter hominem secundùm proportionem Geometricam effingere voluit; alter ex compluribus faciebus optimas quasque partes desumendo, vt excellentem componerent effigiem. Tales vix vlli placebunt, præterquàm ipsi pictori; non quòd ab eo elegantior vultus depingi haud possit, quàm fuerit in rerum natura, sed hoc casu. Nam si in perpulchra facie singillatim partes accipias, vix vnam reperies, quam separatim probes; quæ tamen in consortio satis placent. Hanc elegantiam, & corporis externam pulchritudinem nemo meliùs, quàm *D. Chrysostomus homil. in Eutrop.* Quæ est (inquit) *corporis pulchritudo? supercilium porrectum, oculus suauiter & gratiosè arridens, genæ rubore purpureo suffusæ, labia coloris phœnicei, collum erectum, coma vltrò se vibrans & motitans, digiti in longum producti, statura erecta, candor efflorescens.* Hæc est index virtutis; vnde Marsilius Ficinus vocat eam *florem bonitatis*; Et Pacatus in Panegyri ad Theodosium, *Augustissima quæque species plurimum creditur habere de Cœlo*; Vnde subdit, *Virtus tua meruit imperium; sed virtuti addidit forma suffragium: illa præstitit, vt oporteret te Principem fieri; hæc vt decerct.* Vnde Porphyrius, *Species Priami digna est imperio.* Apes non tam grandiorem, quàm pulchriorem sibi Regem eligunt; propterea, ait Seneca. *Insignis Regis forma est, dissimilisquè cæteris tum magnitudine, tum nitore.* Horticulam quia pulcherrimum Magnus vidisset Alexander, Regem fecit, inquiens, *Corporis habitus forma generis non repugnat.* Si Deos arguit pulchritudo, imperio fas esset præcedere,

XII. *Pulchritudo nõ potest pingi.*

XIII. *Vanitas Apelles.*

XIV. *Pulchrum quid.*

dere eos, qui cæteris pulchritudine præeunt. Pittagoras harmonica corporis dispositione adeò excellebat, vt inter eius discipulos quæstio esset, an Pittagoras exuuijs Apollinis, vel Apollo Pittagoræ vestiretur. Vt Ridiculum corpus ridiculam animam circumuestit: Sic formosos manus etiam verentur barbaricæ. Officiosa epistola dicitur Pulchritudo, quæ vt aiebat Hesiodus, *magnam quandam vim habet ad conciliandam beneuolentiam*, Spartani (iubente *Lycurgo*) deformes infantes, vel ex rupe dabant præcipites; vel in solum ablegabant alienum: Quòd turpes animi turpia incolant corpora. Improbitatem autem in egregia forma perraro esse compertem aiebat *Bartholomaus Capranus* Archiep. Mediol. idcirco se ministros forma præstantes quæsiuisse dicebat. Pessima forma in Iuliano Apostata, in Caligula,

XV. *Forma turpis signum malitia.* Othone, Galba, non obscurè prodidit illos pessimos fore imperatores. Deus optimum electurus Regem, eligendum censuit etiam corpore elegantem, *vt meritò dignitas corporis dignitati Regiæ conueniret*, ait Seuerus Sulpitius. Quasi regiæ dignitati, corporis elegantia iure debeatur. Audi de Traiano Plinium, *Iam firmitas, iam proceritas corporis, iam honor capitis, & dignitas oris, adhoc ætatis indeflexa maturitas, nec sine munere quodam Deum festinatis senectutis insignibus, ad augendam Maiestatem ornata cæsaries, nonne longè, lateque principem ostentant. Talem esse oportuit, quem non bella ciuilia, nec armis oppressa Respublica, sed Pax & adoptio & tandem exorata terris Numina dedissent*. Si Barbari ex corporis maiestate, speciem dignam iudicant imperio, nos Deos

XVI. *Dea rapuere pulchros.* arguimus; nam Deæ pulcherrimos rapuerunt, cum quibus versantur. Aurora cum Cæphalo, Clito, Tithono; cum Iasone Ceres; cum Anchise Venus; cum Endymione Luna. Ganymedem Iupiter rapuit, vt in pincernam haberet; quia virilis pulchritudo bona reliqua in societatem habeat. Hinc *Socrates* pulchros præ cęteris ad philosophiæ studium admittebat: quoniã vbi vera est pulchritudo, & acumen adsit ingenij. *Deformes à Philosophia studio exclusi.* Præter Spartanos etiam Sophistæ Indi tanti faciebant corporis elegantiam, vt pueros, quibus corpora erant inuenusta, morti traderent, quod ijs alendis curam impendere, superuacuum existimarent.

XVII. *Elegantia Alberti II Imp Symbolo explicata.* Hac spetie, atq; corporis elegantia *Albertum II.* (cuius gratia, hieroglyphicum exaramus) cum adhuc in ephebis esset, natura Regẽ designauit; & nos gemino exornamus symbolo; Primum *Saulem* annuit. In secundo est *Aquila* figura imperij, quæ non claudam, non cœcum, sed forma speciosissima *Ganymedem* rapit. Vnde deducas corporis elegantiam non minimum ponderis ad maiestatem habere.

ALBERTI II. RELIGIO.

XVIII. *Fulchrũ Republica.* Reipublicæ fundamentum, & propugnaculum *Religionem* esse testatur Plato *lib. 4. de Rep.* In qua rerum diuinarum cura summa debet esse. Cyrus Rex optimè auspicabatur aulicos sibi fore fideles, si Deum metuerent. Plato 3. *de legib.* ad Magistratum quempiam non admittebat, nisi priùs diuinis operam dedisset. Tribunal & altare eodem collocabat gradu, & promiscuis nominibus Iudices, & Sacerdotes appellabat *Architas Tarentinus*

XIX. *Lex & Religio sorores.*
Lex & Religio iunxerunt fœdera; prauas
Hæc hominũ mentes comprimat, illa manus.

Vide itaque in altero Religionis symbolo Legem & Religionem inito associari fœdere, & in eadem sede morari *Religionis* Amorem, & *Legis* Maiestatem, sub lemmate, *Tabernaculum fœderis*. In arca namque antiqui Testamenti voluit Deus legem reponi, vt esset Sancta, & immaculata. *Exod 31. n 7.* Sic Cæsares dixere legem,

XX. *Lex anti. qua vbi reposita* *Sanctio sancta, honesta iubens, prohibens contraria*. Hoc symbolo itaque non minùs *Alberti II.* Imperatoris iustitiæ argumentum tenes pro legibus ab eo exaratis, sed & Religionis, cuius tam amator fuit, vt *Monachus* diceretur.

In quarto symbolo *Lex sancta* est, sub titulo *libri Regum* exposita, quia vt Æterna clamat Sapientia *Sap. 6. n. 10. Ad vos Reges sunt hi sermones mei, vt discatis sapientiam, & non excidatis*. Magna promitto, dicit Dominus. *Omnem locum, quem calcauerit vestigium pedis vestri, vobis tradam. Iosues 1.* Si tamen custodias & facias omnem legem, quam præcepit tibi

tibi Moyses. Non recedat volumen legis huius ab ore tuo; sed meditaberis in eo diebus, ac noctibus, vt custodias & facias omnia, quæ scripta sunt in eo: tunc diriges viam tuam, & intelliges eā. Hanc assequuturus *Albertus II.* Imperator, in cætibus sacerdotum diuinas canere laudes nō erubescebat. Regiam propè templum habuit, & ad instar Dauidis per fenestram in-

XXI. *Legis obseruantiæ fructus.* spiciebat in templum, quasi excubias ageret in lege Domini. Imperator venerat, non vt solueret, sed vt legem adimpleret. *Solus dicendus est ille meus, qui legibus potuerit esse tranquillus,* aiebat *Theodahadus* Rex. 10. *var. lect.* 5. Obseruatæ legis fructus, via sine errore est; qui legem religiosè excolit, pericula cautè declinat. *Lex mortalium omnium, & Rex immortalium* (ait Plutar. ad Princ. Ind.) *non illa quidem in libris extra, neque in ligneis conscripta tabulis, sed sermo animatus, qui semper cum eo habitet, semper asseruet, neq; animum eius vnquàm destituat ductu. Cæterum tot, tantorumque, quæ Cælestes largiuntur, donorum, & bonorum non est fruitio, vel vsus rectus sine lege.* Idem de se protulerat Psaltes; *Nisi quia lex tua meditatio mea est, tunc forte perijssem in humilitate mea,* hoc est in afflictione mea, exponit Ambrosius. Quando in afflictionis tempore sumus, & quatimur aduersis, meditatio nobis in lege sit, ne imparatos procella tenta- XXII.

Bibliam Sacram quoties legerit Alfonsus. tionis affligat. Alfonsus Aragonum Rex quater, & decies Bibliam cum glossis, & commētarijs perlegisse gloriabatur, & memorię adeo insculpserat, vt non tantùm res, sed longum etiam verborum ordinem absque libro audientibus recitare potuerit. Hinc forsam *librū apertum* pro insigni gestabat, quasi ei referata essent arcana diuina. Humiliùs cum de se sentiret *Albertus II. Imp.* ei librum imponimus clausum, & signatum sigillis septem, quem non Leo, sed Agnus valet aperire.

ALBERTI II. IMPER. Caduca Felicitas.

XXIII. VNo, eodemque anno *Albertum II.* bis in Regem, Bohemiæ, scilicet, & Panoniæ, & tertio in Imperatorem offendimus coronatum, raro quidem felicitatis exemplo; sed lege mortalium, citiùs perdidit, quàm acquisiuit. Eodem Anno in luctum conuertitur cithara. Ascendit thronum, descendit in tumulum. In hoc felix, quòd in ipsa felicitate diem clauserit extremum. Ea est humanæ voluptatis conditio, quæ fluit & transit, & pœnè antequàm veniat, aufertur. Nisi hoc inuidæ referas Fatorum causæ, quæ summis stare diù, negat.

O Regnorum magnis fallax
Fortuna bonis, in præcipiti
Dubioque nimis excelsa locas.
Nunquàm placidam sceptra quietem
Certumve sui tenuere diem. Sen. in Agam.
Et infra—— *Licet astra vacent*
Cessentque doli, sidunt ipso
Pondere magna, ceditque oneri
Fortuna suo vela secundis
Inflata notis, ventos nimium
Timuere suos.

Plena est insidijs vita. Res est inquieta felicitas. *Miramur* (ait Seneca *c.* 11. *de Con-*

Symbola humanæ vanitatis. *sol. ad Marciam*) *mortem vnius, quæ singulis opus est. Numquid enim vt concidat, res magni molimenti est? Odor illi saporque, & lassitudo, & vigilia, & humor, & cibus, & sine quibus viuere non potest, mortifera sunt.* Trepida sunt gaudia nostra, & eadem qua oriuntur, vanitate turbantur. Omne quod fortuitò euenit, instabile est: quo altiùs surrexit, vergit pronius in occasum. Hinc cum Psalte. *Dies mei sicut vmbra declinauerunt, & ego sicut fænum arui.* Psal. 101. in symbolo trium coronarum, quas laurus circumdat, canit *Albertus II. Imper.* Idem annuit *Taurus* secundum Zodiaci signum, & Veris ineuntis præludium, iuxta illud Virgilij 1. *Georg.*

Candidus auratis aperit cum cornibus annū.

Cuius in fronte (ante genua volunt alij) septem sunt *Pleiades* infausta tempestatis vaticinia, vt docet Stat. lib. 1. Sil. *Nec & per Aegeas Hyades, Pliadumque niuosum sidus,* vt infortunij præludium humanam agnoscas felicitatem. Quampulchrè Italico lemmate rerum mortalium fugam declarauit, qui occiduo Soli inscripsit,

A pena vidi il Sol che ne fui priuo.

Sic ille, qui papilionem circumuagantem flammę tandem consumptum in symbolum vicissitudinis assumpsit humanæ.

Così vivo piacer conduce à morte.

Pinge *Maiestatem* in throno sedentem, &

super-

ſuperſcribe, *ſedit*, *ſed-it*. Rapitur more fluminum. Quidquid vides, currit cum tempore. Nihil ex his quæ videmus, manet. Ego ipſe dum loquor mutari iſta, mutatus ſum. Hoc eſt quod ait Heraclitus; *In idem flumen bis non deſcendimus*. Sordent dignitates humanæ, & terrenæ felicitatis non eſt niſi perfida fides. Propterea Cæſar, & quæ religio monebat aruſpicis, & quę renunciabant amici, de imminente cæde neglexit, quod iam
XXIV. *Regnum quàm graue.* diutiùs viuere nollet, neque curaret. Grauiſſima res eſt Maieſtas imperij, & principatus ſplendor nimis oneroſus. Præclarè *Antigonus* Rex (teſte Æliano *lib. 2. Var. Hiſt. c. 2.*) ſuum arguebat hæredem, ob parentis imperium tumeſcentem. *An ignoras, fili, regnum noſtrum aliud non eſſe, quàm ſplendidam ſeruitutem?* Ad hanc vocatus *Albertus II.* vultum lacrymis atque ora rigauit; eum non la-
XXV. *Plangit Albertus ad regnū vocatus.* tebat quàm *Fallax bonum* corona ſit. Hanc humi forte iacentem, vel ſibi oblatam, fuit qui tollere nollet, inquiens, *Tollat te, qui te non nouit*. Valer. Max. *lib. 7. c. 2.* Si notum tibi diadema, fuges: ſi ignotum, *munus inuerſa corona docebit*; Lemma eſt ad coronam deſuper radiatam, ac ſpiculatam. Symbolum verò, quod nos *Alberto II.* Imperium recuſanti apponimus, eſt *Malogranatum* figura imperij, vt 3. *Reg. cap. 7.* legitur. In templo Salomonis circa medium duæ erant columnæ (figurabant hæ *Petrum* & *Paulum*, qui dicun- XXVI. *Malogranatum figura imperij.*
tur columnæ fidei.) quarum in apice ſtabant *Malogranata retibus inuoluta*, quia rete Apoſtolico inuoluenda erant omnia regna Mundi. Eſt itaque Malogranatum Imperij ſymbolum, vndè eum natura coronauit. Et quia inter reliqua poma, hoc inſuauius, & agreſtius eſt, acerbitatem, & pondus ſignificamus imperij ſub lemmate *Inter dulces amarum*. XXVII.

Vltimum ſymbolum trium coronarum, eſt, in medio *punctum*, quietis hieroglyphicum, quam nefas in vita ſperare mortali. Vt viuas, moriaris, neceſſe. Propterea *limen ſecuritatis* mors dicitur.

LIBER XLII.

CAPVT PRIMVM.

FRIDERICVS V. PACIFICVS, OCCIDENTIS IMPERATOR XLII.

1.3. Rationis hieroglyphicum.
2. Friderici V. Imper. pietas, iustitia. 4. filius Ernesti Ferrei. Pacificus. 5. absens eligitur Imperator, ex Sancta peregrinatione reuertens. 6. cunctatur, priusquam consentiat. 2. 6. tutor Ladislai Regis. 7. suadet Amedeo se abdicare Papatu. 8. Romæ coronatur. 9. Ladislaum inuitus restituit. 10. Ciliensem acquirit comitatum. 11. à fratre Viennæ obsessus. 12. Austriam amittit. 13. an auarus. 15. Carolum Burgundum ad pacem cogit. 16. mors. 17. visitat limina Apostolorum.
7. Amedeus Sabaudus antipapa.
15. Mariæ Burgundæ nuptiæ cum Maximiliano Austrio.

I. IN hieroglyphico *Friderici V.* cognomento *Pacifici* pingitur *Ratio*; cuius in manu frenum, & virga. Subtus pedes *Voluptas*, quia eius vita fuerit continua linea virtutis. In ea præcipuè notatur, quòd *Ladislaum* posthumum *Alberti* Imp. cuius tutelam gerebat, cum aliqui perdendum suaderent, quia eius vita ingentes molestias Cæsari, mors verò regna & opes collatura esset; respondit *Fridericus*, se magis pietatem, & iustitiam quærere, quàm imperia. Digna Cæsare vox, digna Ioue; quem à viro iusto sola secernit ætas.

ALLVSIO AD HIEROGLYPHICVM.

I.

Gēmea quid prosint capiti diademata? sceptrū
Quid regale? aut quid Nomina clara iuuent?
Si lenire nequis febrientis pectoris æstus,
Et qui das alijs ponere iura tibi.
Vana hæc sunt, strato sensu, diademata, sceptra
Regia, ni ratio, Nominaque ipsa regat.

Io: Franc. Franzinus S. Theol. D.

II.

REx, & Pacificus, *qui freno Bella coercet;*
Non vnquam à recto tramite Virga mouet.
Noscere sat facile est Federico *semet, & Ipsū;*
Exprimit Effigies, quantus in Astra, micat.
Clauserat Augustus Iani nam limina tantùm;
Claudit, & Is reserat, ceu petit Ordo, Fores.
Concitus ad Bellum, reserat; sed Victor Amicū,
Hostem cum recipit; Postica clausa manet.
Noluit Imperij Spharam transire; nec vltrà
Iustitiæ fines, Regna parare cupit.
Iustior, an Princeps qui Grandior extat; habebit
Gestis ex Rebus, maius in Orbe, Decus?
Parcere Subiectis; Animo & subijcere Sensum;
Imperio Mundi Gloria Maior erit.

M. Ant. Moles Neap. S. Theol. D.

III.

DVm redit audaci Federicus *victor ab Hoste,*
Vt miles fugiat bella cruenta iubet.
Quid magis excelsum, nec non illustrius inquit;
Quam turpi finem ponere auaritiæ?
Ergo cadant rigidi resonātia murmura Martis,
Bellicus, & clangor corda ferire sinat.
En quod ego regni, pariter circumdata freno,
Sceptra gero, quamuis omnia in orbe queam.
Scilicet omnis homo cupiens extollere nomen,
Gesta patrare sinat, magnaque posse putet.

Pongiaus.

Arn. van westerhout fe.

Sal. Ann.

FRIDERICVS V. PACIFICVS, OCCIDENTIS IMPERATOR XLII.

IV. *Filius Ernesti Ferrei est Fridericus Pacificus.*

Filium *Aureum* dat Pater *Ferreus*,
FRIDERICVM ERNESTVS.
Princeps Pacis
Nomen non repudiauit paternum, abstinuit;
Nè Austrijs bellum fieret hæreditarium.
Debet hoc filio pater,
Quòd pacem bello genuerit.
Homo pacis, in quo Deus sperauit,
Iustitia deoscularentur & Pax.

V. *Absens eligitur.*

Cum hominem Deus inuenisset secundùm cor suum,
Vota Electorum prænsauit absenti, 1441.
Vnde desuper FRIDERICVS veniat;
Vel solus Deus de ambitu teneatur.
Patrem cum Orbi quærerent,
Vt talem agnoscerent, penulatum exhibuit FRIDERICVM;
Qui ex Terra Promissionis reuertens,
Pacis Spiritum legerat,

VI. *Anxius an debeat consentire?*

Ex eo, vbi Mors & Vita vno se patiuntur in tumulo.
Quis non proficeret? vbi terra lutum Cæcorum oculos aperit?
Regius peregrinus leui assuetus sarcinæ,
Molem nè declinaret imperij, rogari debuit.
Dissentire nequijt Pacifica proles,
Vt simili puerperio pax Cælo nasceretur, & terris.

VI. *Tutor Ladislai Regis Hungariæ.*

Dic Pannona,
An Regno Regem, Regi vitam seruarit, & vittam?
Dic Roma?

VII. *Amedeum Sabaudum Pseudopontificem suadet se abdicare eiusque filiam, & opulentam dotem respuit.*

Fuisti felix, cum tibi *Felicem* abstulit;
Et noluit Pontifici vendere Pontificatum?
Venalis Vrbs quondam si habuisset emptorem, nunc venditorem,
EVGENIO enim QVARTO, Pontifice Maximo
Fatali totius Europæ errore exauthorato,
Deo substituerant AMEDEVM.
Vt veniret Sabaudus, suasit Pietas; Nè rediret, Ambitio.
Vtrumque tamen composuit timor, vel amor Cæsaris,
Et factum est vnum ouile, & vnus pastor:
Quum blanda FRIDERICI seueritate,
Maluit *Felix* Orbem pacare, quàm regere,
Et alijs felicior esse, quàm sibi,
Amica in solitudine, deposita solicitudine,
Pacata itaque domo Dei,

VIII. *Roma coronatur.*

Romam venit, vt oleam daret, palmam acciperet. 1452.
Et Primus Austriacorum Cæsarum Vicaria Dei manu
Coronam acciperet auream,
Ferreum Italiæ diadema abhorruit,
Timens, ne quid detrimenti acciperet PACIFICI titulus.

Iani

Sal. Ann. Iani templum cum sua manu clausisset;
Acclamauit Senatus, Populusque Romanus,
FRIDERICO PACIFICO *à Deo coronato Vita, & Victoria*.
Totam lustranti Italiam,
Non fuit, qui ianuas clauderet ei, qui Ianum clauserat,
Vbique in delicijs,
Etiam sine aduersario virtus emicuit. IX. *Ladislaum restituit.*
1453 Roma redux, serenissimo aspectu Hungaros, Bohemos, Austrios,
Proiecto Eridis pomo composuit, vel compescuit,
LADISLAO Hungariæ Rege,
Hospitem dedit hostibus,
Qui vel proderent, vel perderent si non manu, consilio.
Suo in armistitio pauca numerauit bella, plures victorias,
Ciliensem comitatum, patrimonij sui appendicem fecit,
A fratre obsessus in vrbe, in arce à ciuibus. X. *Ciliensem acquirit comitatum.*
1457 (Abiurauerant ille sanguinem, isti fidem,) XI. *A Fratre obsidetur.*
1461 Gloriam duxit, de suo sanguine, absque sanguine triumphare,
Et plebis insaniam non vindicta punire, sed beneficio sanare.
Ita eius serenitas tonabat, sed citra fulmina
Innocens, quia nulli nocens, XII. *Matthias Rex Hungariæ Austriam eripit Cæsari.*
1485 Perduelles ipsos hostibus puniendos reliquit,
Germanicamque Romam Pannoni præterit diripiendam,
Vt clauum clauo figeret.
Sic Austriam vel omisit tumidus, vel amisit timidus,
Vel auarus neglexit.
Pecunia, quæ maiore tormento possidetur, quàm quæritur; XIII. *Cæsar auaritiæ notatur.*
Cum chara illi esset, caritatem tulit prouinciarum.
Onerosa pax est, si cum honorum iactura:
Et potiùs extra vitia, quàm cum virtutibus, XIV. *Defenditur.*
Si cum virtutibus vitia non coeunt.
Actum erat de Imperio,
Si *Austrius Fabius* tantum ausisset, quantum ira suadebat,
Iram tamen ante vicit, quàm *Coruinum*.
Ne nouo Christianorum dissidio,
Post *Nouam* Turcis *Vetus Roma* pateret. *Occupata Byzantio à Turcis, in magno discrimine erat res Christianorum.*
Cunctando sæpiùs, quàm pugnando hostes deuicit,
Vt suo ipsi caderent ferro.
Consilio tantum potuit,
Vt nec *Audaces* Fortuna iuuaret.
1477 Verè Romanus sedendo vicit, quod alij pugnando.
Carolum Audacem Burgundionum regulum,
Centum ferè militum instructum millibus, XV. *Nuptiæ Mariæ Burgundæ cum Maximiliano Austrio.*
Bello exarmauit, pace spoliauit.
Illo Hymenæi faces accendit; hac Furiarum tædas extinxit;
Non minori pompa poterat Austria associari Burgundiæ,
Et MAXIMILIANO MARIA.
Primus inter Austriades Cæsares FRIDERICVS
Successorem non sperauit tantùm, sed spectauit.
Sæpè peragit tranquilla potestas, quod violenta nequit. XVI. *Mors Friderici.*
Duobus annis Augusto maior, tribus minor,

Impe-

Sal. Ann. 1493.

Imperium penè æquauit, ætatem vicit, in pace deuixit.
Quò ierit? nullibi quæras, quàm in via Pacis.
XVII. *Limina visitat Apostolorum.* Roma ipsa quamuis noctu, & peregrinum agnouit
Iuxta aram pacis ea nocte, qua canitur,
Gloria in Altissimis Deo, & in terra Pax.
Si laudas; Ianum erige, & superscribe;
Semel clausit, nunquam aperuit.

CATENA HISTORICA.

CAPVT SECVNDVM.

1.21. Friderici V. *Imp. ortus.* 2. *cur* Pacificus *dictus. Fabio cunctatori similis.* 3. *virtutes.* 4. *apophtegmata iustitiæ.* 5.17. *religionis.* 7. *adulatores odit.* 11. *benignus erga subditos.* 12. *facetus.* 13. *liberalis.* 14. *gratus.* 15. *sibi imperat.* 16. *filij, vxor, peregrinatio.* 17. *Imperator absens electus, cunctatur an consentire debeat.* 24 *tutelam suscipit Ladislai pueri Hungar. Regis.* 27. *eligitur Rex Bohemiæ.* 30. *laborat pro tollendo schismate Ecclesiæ. inuitat Regem Franciæ.* 31. *recusat filiam Amedæi Sabaudi in vxorem, & auri summam.* 32. *indiferens in causa Pontificum.* 36.39. *fœdus cum Tigurinis.* 37. *quo ordine, & pompa Aquisgranum ingressus.* 38. *coronatur.* 40. *curat dissolui synodum Basileensem.* 41. *ab Heluetijs ablata repetit.* 42. *à Tigurinis fidei Sacramentum exigit.* 43. *innocentia fretus, inter hostes absque milite pergit.* 44. *Felicem Papam honorat.* 45. *negat subscribere priuil. Heluet.* 46. *fratri reconciliatur.* 74. *Mediolanum sibi exigit deuolutum.* 80. *Romam petit.* 85. *Sponsæ Eleonoræ obuiat Senæ.* 86. *Eneæ pontificatum prædicit.* 87. *Pontificis pedem osculatur.* 88. *coronatur, equites in ponte Tyberino creat.* 89. *somnium narrat Pontifici.* 90. *Neapolim pergit.* 95. *nummus honorarius. regali pompa à Venetis exceptus.* 97. *præsagium de Venetorum diffidijs cum Austrijs.* 98. *responsum eius, cū moneretur cauere insidias.* 99. *Neapoli Austriæ obsidetur.* 104. *sumptus tutelares à Ladislao Rege Hungar. reposcit.* 126. *Ciliensem vindicat Comitatum: insidias fugit.* 132. *Austriam adire hæreditatis titulo tentat.* 135. *ambit coronam Bohemiæ.* 141. *eligitur Rex Hungar.* 142. *Hungaros vincit.* 149. *fratri reconciliatur.* 163. *renuit venire ad Mantuanum Concilium.* 164. *Cōrado Fraunauero diem dicit.* 172. *Vienna excluditur.* 173. *à Viennensibus pecuniā petens, nō auditur.* 174. *obsidetur.* 181. *in vitæ discrimine.* 188. *pacem init cum Alberto.* 190. *in fratrem queritur.* 191. *Alberto igni & aqua interdicit.* 198. *Clemens Viennensibus parcit.* 206. *à Rege Bohemiæ diffidet.* 209. *Romam pergit.* 210. *quomodo fuerit exceptus.* 216. *Bohemiæ coronam petit, nec auditur.* 219. *Vladislao fauet Regi Bohemiæ aduersus Mathiam.* 225. *frugalitas.* 226. *eludit superbiam Caroli Burgundi.* 228. *proscribit Fridericum Palatinum.* 229. *promittit confirmare Regem Bohemiæ.* 232. *mouet in Burgundum.* 234. *Gallum eludit.* 236. *pugnat cum Burgundo.* 237. *pacem init cum Burgundo.* 250. *superstitiosus.* 259. *pacem petit à Mathia Rege Hungarorum.* 299. *ob auaritiam amittit Austriam.* 300. *Symbolum, & constantia.* 308. *plangit, cum filius eligitur Rex Romanorum.* 312. *irascitur Alberto Bauaro ob nuptias filiæ suæ se inscio.* 315. *mouet in Flandros, vt filium liberet.* 326. *ambit coronam Hungariæ.* 333. *pecuniam filio negat, ne bellum gerat in Hungaros.* 342. *moritur.* 343 *epitaphia.* 88. *nummi honorarij, symbolici.*

1. *Ernestus* Ferreus *Pater Friderici III. Imper.*
7. *Adulatio pestis Reipub.* 9. *vbique est.*
16. *Eleonora vxor Friderici III. Imp. mors.* 88. *Romæ coronatur; nummi honorarij.*
16. *Cunegundes filia Friderici Imp. nupta Alberto Austriæ, inscio patre. Icon.*
17. *Alberti Austrij cognomine* Prodigi *mores.*

34.

34. *diffidium eius cum Frider. Imper. pro hereditate paterna.* 66. *vxorem ducit Methildem Palatinam.* 87. *ordinem instruit Romani ingressus.* 133. *Austriā vititur occupare.* 135. *ambit coronam Bohemiæ.* 147. *Vdalricum Eitzingerum carceri tradit.* 171. 183. *iterum arma sumit in Cæsarem.* 191. *ad Papam appellat in fratrem.* 194. *in vitæ discrimine à plebe liberatur.* 196. *mors.* 169. *effigies, symbolum.*

16. *Georgius filius Friderici V. Imper. Icon.*

19. *Ladislai Regis Hung. ortus.* 26. *effigies, symbolum.* 60. *iterum eligitur Rex Hung.* 92. *ferè ab Hungaris abripitur.* 101. *Austrijs traditur.* 102. Coruinum *patrem appellat.* 104. *coronam Hungaricam à Cæsare reposcit.* 109. *insidiatur Coruino.* 118. *lætatur de Coruini morte.* 126. *Magdalenam filiam Regis Gallorum sibi despondet.* 128. *hæreticos spernit.* 130. *moritur.* 131. *Pius.*

18. *Elisabeth Regina Hungar. nubit Vladislao Regi Poloniæ per legatos.* 20. *nuptijs renuntiat: coronam subtrahit.* 21. *ad* Fridericum *Imp. cum puero confugit.* 49. *moritur.*

23. *Albertus Dux Bauariæ cognomento Pius eligitur Rex Bohemiæ.* 25. *coronam renuntiat.* 26. *effigies, symbola.* 217. *moritur.*

26. *Ernesti Bauari effigies, symbolum.*

28. *Georgius Podiebradius gubernator Bohemiæ.* 100. *obsesso Cæsari fert suppetias.* 103. *petit à Rege vsum calicis.* 127. *Ladislaum Regem vocat in Regnum.* 137. *fit Rex Bohemiæ effigies.* 148. *in Austriam mouet.* 170. 187. *clam fouet Austriæ diffidia.* 186. *fert suppetias obsesso Cæsari.* 204. *excommunicatur.* 203. *legatum Pontifici carceri dat; statua donatur.* 212. *moritur.*

28. *Vladislaus Polonus coronatur Rex Hungar.* 50. *Turcas vincit.* 51. *pacem facit.* 26. *effigies, symbolum.* 52. *contra fœdus arma mouet in Turcas.* 55. *monetur abstinere à bello Turcico.* 55. *in bello occiditur.*

29. *Amedæus Sabaudus Antipapa.* 31. *tentat emere gratiam Cæsaris.* 72. *renuntiat Papatum.*

38. *Ludouicus Card. S. Cæciliæ Aquisgrano excedere iubetur.*

40. *Basileensis Synodi constantia.*

50. *Io: Hunniades Coruinus fœlix pugnator in Turcas.* 61. *Pro Rex Hungar.* 62. *puerum ab Imper. reposcit.* 63. *Austriam populatur.* 64. *inducias pacificitur cum Cæsare.* 103. *insignia deponit ad pedes Ladislai; reassumit muneribus auctus.* 108. *insidiæ Ciliensis in eum.* 112. *Turcas in Danubio vincit.* 113. *Belgradum defendit, Turcas vincit.* 114. *laboribus fessus moritur.*

54. *Draulas Valachus Turcarum hostis, & victor.* 54. *comitatur cum filio Vladislaum in Turcas.*

55. *Amurathes Rex Turcarum Christum inuocat in Christianos fœdifragos.* 111. *effigies.*

59. *Ludouicus Caroli Regis Gallorum filius vincit Heluetios.* 233. *Cæsarem incitat in Burgundum.* 263. *Mariam Burgundam ambit sponsam filio suo.* 265. *sollicitat Flandros in Mariam.* 269. *Attrebatum occupat.* 285. *equum dono mittit Maximiliano.* 286 *in aquilam iocatur Imperialem.* 286. *Attrebatenses in Galliam traducit.* 291. *ægrotat.* 292. *inducias cum Cæsare violat.* 292. *lætatur de Mariæ obitu.* 295. *mors.*

66. *Sigismundus Tirolensis tutela liber.* 134. *Austriam sibi debitam petit.* 135. *ambit regnum Bohemiæ.* 169. *Nicolaum Cusanum Cardinalem carceri tradit.* 197. *donat Austriam Cæsari.* 199. *Papa reconciliatur.* 231. *pignora sua vi redimit, è manu Caroli Burgundi.* 296. 311. *Cunegundem filiam Cæsaris tradit nuptui inscio patre.* 135. *ambit coronam Bohemiæ. effigies symbolum.*

67. *Eugenius Papa deponit Archiep. Colon. & Treuerensem.* 69. *restituit.* 71. *moritur.*

72. *Nicolaus IV. Papa eligitur.* 83. *timet Cæsaris aduentum.* 170. *excommunicatur.*

73. *Philippus Maria Dux Mediol. moritur.*

75. *Francisci Sfortiæ ortus. Mediolanum obsidet vxorem habet Blancam Mariam.* 337. *Ferdinandum Arragonum tuetur.* 338. *moritur, effigies.*

74. *Alphonsus Rex Arragonum hæres instituitur à Philippo Duce Mediolan.* 90. *Fridericum Imper. excipit.* 91. *liberalitas.*

76. *Aeneas Syluius Legatus Cæsaris ad Mediol.* 79. *Legatus ad Bohemos.* 81. *ad Italos.* 84. *Eleonorā recipit nomine Cæsaris.* 150. *fit Papa.* 151. *Concilium Mantuanum in Turcas.*

166.

E OR

ORTVS.

I. *Ernestus Ferreus.* NAscitur *Fridericus* Anno 1415. die Matthæi (21. Septemb.) ex Patre *Ernesto* cognomento *Ferreo*, qui duas vxores habuit. I. *Margaretam* filiam *Bugislai* Ducis Stetinensis sororem *Elisabethæ* Imperatricis, vxoris *Caroli IV.* matris *Sigismundi*, ex quâ plures suscepit liberos, qui in infantia obierunt. Hac defunctâ, duxit *Cimburgam*, dicunt alij *Cunegundam* filiam *Ziemouiti*, vel *Semouiti* Ducis Massouiæ in Lithuania, quæ nata erat ex *Alexandriâ* sorore *Iagelonis* Regis Poloniæ.

II. *Pacificus dicitur.* Dictus est *Fridericus* cognomento *Iunior*, & *Pacificus*; nulla enim à *Friderico* Imper. bella notatu digna gesta esse accepimus. Nam etsi præclarâ generosi ingenij indole, se se nunquàm destitueret; abhorrebat tamen à bellis, cum naturâ, tum ob iniquitatem fortunæ, quam experiebatur aduersam. Eam propterea astuta calliditate fallebat, atque alienis armis, & periculis potiùs, quàm suis, vel res magnas gerebat, & quos compescere sua auctoritate nequibat sibi aduersantes, eos, incitatis alijs, inuoluebat, ac bellis distrahebat domesticis. Vnde Fabio cunctatori rectè confertur. Hinc *Mycillus*

Otia quàm bellum per totum maluit æuum.
Conueniens factis hinc quoque nomen habet.

FORMA CORPORIS. MORES. APOPHTEGMATA.

III. *In Europ. c. 22.* MVlta sunt (ait *Sylvius*) in hoc Cæsare, quæ laudare possis. *Corpus eggregium, & species Imperatore digna, animus sedatus & tranquillus, ingenium perspicax, & memoria tenacior, religionis ardens Zelus, ingens cupiditas pacis, & otij. Singularem virtutem in quouis homine diligit, dignamque præmio ducit: in rebus gerendis tardior ac remissior est. Tenacem plerique accusauerunt, & ad rem nimis attentum.*

Præclarâ *Fridericum* indole, matura prudentiâ præditum fuisse, varia eius ostendunt apophtegmata.

IV. *Iustus.* 1 Cum *Ladislaum Alberti* Imper. posthumum aliqui perdendum suaderent, cuius vita ingentes molestias Cæsari, mors verò regna & opes maximas allatura; at ille. *Ergo me opulentum magis Regem, quàm pium, quàm iustum cupitis? At ego iustitiam bonumque nomen diuitijs cunctisque rebus antepono.*

V. *Religiosus.* 2 Interrogatus, *quinam sibi carissimi essent?* respondit: *Qui me, non magis quàm Deum timent.* Deprompta ex Christiano pectore sententiâ. In primis enim timendus Deus, Rex Regum, & Dominus dominantium.

VI. 3 In Austria cum ex primoribus vnus obijsset, annos natus tres & nonaginta, qui vitam inter voluptates illecebrasque nulla vnquàm valetudine offensam duxisset, idque *Friderico* Imper. narraretur: *Et hinc* (inquit) *immortales animas censere licet. Namque si Deus est, qui hunc mundum gubernat (vt Philosophi, & Theologi docent) eumque iustum esse nemo negat: profectò alia sunt loca, ad quæ post mortem animæ migrant, ibique prò factis aut mercedem, aut pœnam accipiunt. Nam hic nec bonis sua præmia, neque malis sua supplicia reddi videmus.*

4 Interrogatus quo modò crederet saluam fieri Rempublicam, *si Senatores* (inquit) *de rebus consulturi, in vestibulo curiæ simulationem ac dissimulationem deponerent. Sic enim & rectè ipsi consulere, & iudici inter consilia dijudicare non esset difficile.* VII. *Simulatio pessim Reipubl.*

5 Idem sciscitanti, *an moriones in conuiuium admitti vellet?* respondit: *Neque stultis delector, neque superbis amicus esse possum.* VIII. *Moriones odit.*

6 Cum audiret quendam dicentem abiturum se aliquando in ea loca, in quibus nulli planè essent hypocritæ, ait: *Vltra Sauromatas ergo & glacialem Oceanum tibi eundum est. Sed cum eò veneris, non omninò carebit hypocrisi locus; si modò & tu homo, non Deus es. Inter mortales enim nemo est, qui non ex aliquâ parte fictus, fucatusque sit.* IX. *Adulatio vbique.*

7 Cum nonnulli dicta probrosa in Imperatorem iactassent, referentibus aulicis: *An nescitis* (inquit) *Principes quasi signum ad sagittam expositos esse? Turres quidem fulmina præaltas feriunt, humilia tecta prætereunt; at nobiscum benè agitur, si verbis tantùm impetimur:* Innuens eum, qui conuitia velut dicta, X. *Iniuria patiens.*

quibus

Sal. Ann. quibus nihil leuius, formidat, vix toleratu-rum popularium impetum.

XI. *Benignus.* 8 Principibus ijs, qui immites & crudeles erga ſuos fuiſſent, mortem nimis extime-ſcendam aiebat Fridericus. *Nam quales ſe, dum vixerunt, alijs præſtitère, tales, cum moriuntur, in ſe iudices inuenturos eſſe.* Oſtendere volens, ijs amaram eſſe mortem, qui mala ante actæ vitæ conſcientia præmuneur.

XII. *Facetus.* 9 *Iacobus* de *Griëſ* Epiſcopus Treuirenſis Princeps Elector, vir induſtrius, ac magni conſilij, ſed multùm cupidus, & ad extollendam Eccleſiam ſuam nimis attentus, *Fridericum* Imper. cum adijſſet, & alia atque alia petens impetraſſet, ſed plura tamen petendo inſtaret, *Si non facis* (inquit Imperator) *petendi finem; ego certè indulgendi finem facile inueniam.* Quo dicto perquàm lepido importunum petitorem compeſcuit.

XIII. *Liberalis* 10 Magnificus, & liberalis cum eſſet Fridericus, dicere ſolebat *etſi decem millia quotidie aduersùs Imperatorem ingrati ſunt, tamen Imperatori quotidie benefaciendum.* *Sal. Ann.* Quanquàm verò glorioſius ſit, ciuitatem replere beneficijs, quàm trophæis, attamen oportet, vt in terminis Iuſtitiæ liberalitas ſiſtat. Nec eſt liberalis, qui indiferenter dat, ſed qui rectè diſcernit inter accipientes.

11. Cum in vrbe quadam præfectum, ſenem admodum & ætate iam imbecillem *Fridericus* dediſſet, non defuerunt adoleſcentes, qui ſibi loci præfecturam committi peterent. Cum igitur ſenem amouendum dicerent, *Fridericum* dixiſſe fertur: Senem amicum oppido, non oppidum amico commendamus; ſentiens, dignum eſſe, vt ſenex iam à ciuibus ad mortem vſque foueretur. XIV. *Grauis.*

12. Victis in Hungaria Luintzienſibus, ſuos Germanos milites ita eſt allocutus: *Magnum actum eſt opus. Nunc autē maius reſtat, vt ſcilicet vineamus noſmetipſos, atque auaritiæ & vlciſcendi cupiditati finem imponamus.* XV. *Sibi imperat.*

VXOR. LIBERI.

XVI. Vxorem habuit *Eleonoram* regis Portugalliæ *Alphonſi* ſororem: cum qua nuptias Neapoli celebrauit An. Sal. 1452. circa Paſcha, cum anteà à *Nicolao V.* Papa coronati eſſent. Ex ea quatuor filios ſuſcepit. *Maximilianum* Imperatorem. *Chriſtophorum* Archiducem mortuum ante patrem: & *Ioannem*, qui puer obijt. Strada adiūgit quartum, nomine, *Georgium* Archiducem Auſtriæ, cuius imago.

Duas filias *Helenam* in pueritia mortuam, & *Cunegundam*, quam *Sigiſmundus* Dux Auſtriæ patruelis, inſcio imò inuito patre, collocauit in vxorem *Alberto* Bauaro. Moritur *Eleonora* Anno 1466. Neapoli Auſtriæ.

XVII. FAtis functo *Alberto II.* Imp. Septemuiri iactura optimi Principis mœsti, ac solliciti, Francofurtum conuenere, & III. Cal. Aprilis *Fridericum* Austriacum, qui ex Hierosolymitana peregrinatione reuertẽs, adhuc penulatus stabat, vno consensu Romanorum Regem creauere. Missi ad eum legati Neapolim Austriæ, vbi tunc agebat, Electorum voluntatem expositurі. Ille sumpto deliberandi spatio, primùm ad pedes Crucifixi Redemptoris accurrit, humilis rogans, vt eum non pateretur regnare, quando aliter regnaturus esset, quàm in cruce Domini N. I. C. Fidissimos inde acciuit, vt quid agendum, consulerent. Incumbebat ei magna curarum moles, quod *Alberto* Cæsare, ac *Friderico* Tirolensi mortuis, solus omnium, prouinciarum Austriæ gubernationem suscepisset, frater verò *Albertus* cognomine *Prodigus* a prima vsq; adolescentia ita vitam instituisset, *Albertus prodigus.* vt parum præsidij in ipso collocaret. In Bohemia quoque & Hungaria, Austriæ vicinis turbari multa videret. Ex aduerso secum reputans, magnam sibi suæque genti dignitatem, magnum ab imperio emolumentum, opesque & auxilia, quibus præsens rerum status indigeret, accessura: exacto, quod ad consulendum sumpserat, spatio, die D. Gregorij memoriæ sacro, Electioni consensit.

LADISLAI HVNGARI NATIVITAS.

XVIII. ALberto Cæsare mortuo, gemina regna Hungariæ, & Bohemiæ, totidemque coronæ Regem vel circumspiciebant, in quem reclinarentur: vel expectabant ex Reginæ *Elisabetha* partu posthumo. Regina, post iusta soluta viro, præcoci consilio, Hungariæ proceres vtriusque ordinis ad se vocatos obtestatur, per mariti, per *Sigismundi* *Vladislaus* patris, per *Ludouici* aui materni memoriam, ne se viduam, ne conceptam ex Rege suo, prolem destituant, sed habita & matris, & nasciturae prolis ratione, de creando intere- *Rex Poloniæ ab Hungaris vocatur.* ge, qui tantisper rebus prospiciat, consilium ineant: se enim vt pote iuuenculam, & fœminam, tantæ moli parem sine administro non esse. Proceres eam potestatem contra Reginæ mentem interpretati, indictis comitijs, *Vladislaum* Poloniæ Regem per Legatos accersere, eique Reginam viduam, cum dotali regno, matrimonio iungere constituunt. Illa siue metu Procerum, siue spe nuptiarum consensit, vt legati quidem mitterentur, sed ea lege, vt si re adhuc integra, antequàm cum Polono conuentum esset, ipsa masculum eniteretur, Legati certiores facti, omissa legatione, in Hungariam reuerterentur. Sed quis semel iactam aleam in manum reuocet, aut moderetur? Hinc extitere ingentium malorum semina, quæ Hungaris magno damno, Regi posthumo exitio fuere. Cum legati in itinere essent, peperit Regina elegantem puerum, cui *Ladislao* nomen. Legati igitur per XIX. celerem nuntium reuocantur. Etenim Regi *Ladislaus Rex Hungariæ nascitur.* domi nato, nihil opus esse, nec verò etiam ipsis fas esse, cum extero quicquam de regno pacisci. Legati nihilominus, cum vulgatis iam legationis mandatis in aula *Vladislai*, extra periculum nequirent regredi, ad Regem profecti, demandata legatione funguntur. *Vladislaus* eo nuntio lætus, exercitum comparat, vt in Hungaros proficisceretur. Contra *Elisabetha*, ne infanti posthumo regnum auferatur, pactum per legatos cum *Vladislao* matrimonium, conuocato suorum concilio, XX. rescindit. Proceres Hungariæ, *Ladislai* infantis & matris orbitatem miserati, Præsules *Ladislaus coronatur. Vide effigiem infra nu. 26.* præsertim, & qui Albæ Regiæ Reginæ aderant, cæteris haud perinde sentientibus, quadrimestri *Ladislao* in matris gremio, ritu solenni diadema imponunt, festinata inauguratione, quòd Polonus iam cum exercitu immineret. Legati è Polonia reduces, coniecti in vincula, quòd mandati fines excessissent. Regina mater, apertè detestata pactas nuptias, seque ac filium *Friderici* Cæsaris protectioni commendans, petijt *Visegradum* arcem munitissimam, vim à Polono imminentem præstolatura. Hunc locum vnicum asseruandæ coronæ dicarant. Atqui in arcem, vbi conuentum est, omnes qui aderant Optimates, Regina fefellit: quippe quæ dum futura discrimina veretur, quam recondere *Regina coronã subtrahit.* simu-

Ann. Sal. 1440. simularat, coronam iterum subtraxit, & præstigij dexteritate freta, spectatorum lumina elusit: mox reconditorium, obsignato
XXI. *Natalia Frid. Imper.* ab Optimatibus thesauro, iussit occludi. Deinde regni dissidium causata, ad *Fredericum* iam Romanorum Regem electum, in Austriam contendit (quem pueri fratrem aliqui prodidere, non ex *Ernesto* sed ex *Alberto* progenitum dicentes *Fridericum*) huius fidei filium, coronamque commisit, vnde æternæ discordiæ, ac assidua cum Germanis
XXII. *Bohemia legatio ad Reginam Elisabetham.* bella promanarunt.

Dum hæc geruntur in Hungaria, Bohemi Pragæ conueniunt, monentque Reginam, vt Legatos mittat ad comitia, qui *Ladislai* infantis partes agant. Mittuntur legati *Procopius Rabenstainius* Reginæ, Regique *Ladislao* fidus, & *Ptarsco*, vtrique ob *Alberto* Cæsaris memoria, priuatasq; causas infensus. *Ann. Sal. 1440.* Hic Collegæ studia euertit; in Bohemorum sententiam concedens negantium expedire Bohemis, pueri ætatem incertam, longamque expectare; male esse regno, cuius Rex puer sit. Erant tamen qui *Ladislai* causam, auctore *Procopio*, tuebantur. Illorum sententia post longam disceptationem præualuit, qui negabant *Ladislao* Bohemiæ coronam deberi, quippè cuius patri Bohemi non paruissent. Infantem fore inutilem regno, cui diuturno Rectore adhuc opus sit. Regem regno dari, non Regibus regna. *Fridericum Austrium* Rom. Regem Bohemis indulsisse, vt quem vellent, Regem sibi adsciscerent: XXIII. *Albertus Bauarus eligitur.*
Albertum Ducem Bauariæ *Ernesti* Ducis Bauariæ filium. Principem regno factum, linguæ Bohemicæ peritum, assuetumq; in *Vvenceslai* *Rex Bohemiæ Vide effigië symbolum nu. 23.*

aula, apud *Sophiam* reginam amitam, gentis moribus: eum virum esse, à quo moderata imperia, inter nondum satis compositas Bohemiæ discordias, possint expectari. *Procopius* horum non ignarus, ijs, quos è Proceribus in sua vota traxerat, clam ad *Fridericum* Cæsarem profectus, rogat, ne tam nobile regnum auferri patiatur pupillo, cuius tutelam

lam

Ann. Sal. 1441. lam susceperat. *Fridericus* per *Procopium* edoctus, missis ad *Albertum* nuncijs, significat, se Bohemis nullam cooptandi Regis facultatem fecisse nec esse facturum, nefas esse *Ladislao* infanti paternum, auidumque regnum eripere. Dehinc *Procopium* in Bohemiam remittit, qui denuntiet, Cæsarem *Ladislai* ius minimè neglecturum. Bohemi nihilo secius ad *Albertum Bauarum* splendidam legationem exornant, cuius princeps *Vlricus Rosensis*, qui *Alberti Bauari* ad regnum vocandi author fuerat. Legati amicè accepti, Bohemorum in ipsum studia amplissima oratione deprædicare, Regni opulentissimi potentiam, honores extollere, exponere suffragia Procerum, qui eum Regem renunciassent; rogare, ne tam honorifica gentis addictissimæ vota frustraretur. At *Albertus* ea virtute & animi moderatione vsus, quæ à regnis conditis, rarissima semper fuit, legatis gratias egit, iussitque renunciare Bohemis, *agnoscere se praeclarum nobilissimæ gentis studium, quòd præ omnibus se Regem optassent. Nihil non ipsis pro tanto beneficio à se debe-*

XXIV. *Cæsar tutor Ladislai.*

XXV. *Albertus Bauarus Bohemiæ coronam renuit.*

ri: si par istis meritis nihil referre possit, seruaturum se tamen eiusce memoriam, nec defecturum occasioni, si qua aliquando nascatur, Bohemiæ proceribus, gentique vniuersæ gratificandi. Verùm cum Alberti Cæsaris proles Regno nata sit, fore sibi nimium quantum vile, ac indecorum, cum infantuli iniuria alienum captare diadema: pacta Bohemiæ cum Austriæ ducibus sancita vetare, ne quem externum regno Bohemi adsciscant, donec supererit ex sanguine Austriaco Princeps natus regni habenis. Hæreditatem paternam innocenti puero sine crimine adimi non posse: numquàm impune fuisse pupillos spoliare: Deo, atque hominibus esse inuisos, qui id facinoris audeant: execrabilem esse vocem, quæ regnandi causa affirmat ius esse violandum. Ita *Albertus*, spreto regno, se Rege regnoq; maiorem orbi terrarum ostendit. XXVI. Huc forsam alludunt symbola eiusdem *Alberti* cognomento *Pij*. Vrsus, qui dum linguā alueario admouet, examem opus in se concitat, & *papiliones* circa lumen volitantes sub lemmate, *tanti non emo perire*.

Ann. Sal. 1441.

FRIDERICVS CAESAR A BOHEMIS IN REGEM EXPOSCITVR.

XXVII. *Æneas Syluius c. 58. Histor. Bohem.*

Bohemi ab *Alberto* repulsi iterum conuenientes, *legatos ad Cæsarem mittunt, petentes tutorio nomine* vti regnum accipiat. Is in Belgium se iturum dicit, coronæ suscipiendæ gratia, cum redierit de re ipsa transacturum. Reuersum potentissimi ex Bohemia proceres adeunt. Inter quos Ptarsco cum esset *Alberti* filio infensus, seorsum *Fredericum* alloquitur, regem vt seipsum faciat hortatur, facile id futurum, si tutelam pupilli reijciat. Nam cum cæteri desint, Bohemos suopte ingenio regnum sibi oblaturos, cui ex fœdere tanquam seniori Austriæ principi debeatur. Negauit *Fredericus* orphani, cuius tutelam gereret, hæreditatem se quoquo pacto inuasurum, nec tamen Bohemiam tutorio nomine administrare voluit, quam sine profusio ne magna pecuniarum retinere non poterat. Nam Bohemi nisi ex regibus quotidiana munera accipiant, ab officio recedunt. Neque est regnum, cuius fiscus abundat. Regiæ possessiones in priuatas manus peruenere, argentifodinæ vnde opes regiæ in immensum creuere, maiore ex parte perire. Distrati census, vectigalia prorsus extincta, nisi populares in sumptus regio pecuniam conferant, quam vocant bernam, aut rapere, vnde viuat regem, oportet; aut precaria regentem mendicare. Suasit igitur imperator ipsi vt per se prouinciam regerent, donec pupillus adolesceret, donatosque oratores à se dimisit. Domum reuersis, gubernatores eligere placuit, inter quos *Ptarsco* & *Mainardus* priores habiti. Non diu inter eos concordia seruari potuit, qui diuersa in religione sentiebant. Ea enim dissensio, hominum animos tanto magis distrahit, quantò maior cuique de animæ salute cura incumbit. *Ptascone* post è viuis sublato, qui Taboriticæ factionis erant, nè *Meinardi* opes nimis stabilirentur, *Georgium Podiebradium* illi collegam, aut æmulum potius adiunxere. Neque maior in Hungaria tranquillitas erat, quò cum *Elisabetha* redijsset, fluxam suorum fidem, multaque sibi contraria, inuenit. Postquàm enim, decretà *Vladislai* coronatione, non inueniretur corona, & reginæ dolus appareret, bellum erupit ciuile, quo *Vladislaus* à *Coruino* adiutus XXVIII.

E *Berna.*

Ann. Sal. 1441. *Vladislaus coronatur Rex Hungariæ effigiem vide supra num. 23.*

adiutus. Reginæ factionem opprimere nitebatur, *Vdalricus* contra *Ciliensis* pro illa pugnans, non minora ijs damna inferebat, qui cum *Vladislao* sentiebant. Ne verò coronationi longior mora objiceretur, *Vladislao* corona D. Stephani Hungarorum olim regis imposita est, quam ex calua mortui ablatam; quidam in funestum augurium trahebant.

Sal. Ann. 1441.

SCHISMA IN ECCLESIA.

XXIX. Difficilia *Friderico* imperij initia fuere. Præter alia angebat ipsius animum, Ecclesiasticorum dissidium, quorum nonnulli cum *Eugenio* contra Synodum Basileensem stabant; reliqui *Amedæum Allobrogum regulum*, Pontif. Max. agnoscebant. Ex hoc schismate, cum magna in Remp. incomoda redundarent, nihil non attentabat *Fridericus*, vt dissentientes ad concordiam redigeret. Itaq; antequàm ad coronam imperij accipiendã, Aquisgranum iret, Moguntiæ conuentum indicit, quò plerique aut ipsi venturi, aut suo nomine legatos missuri sperabantur. Inuitauit etiam *Carolum VII.* Franciæ Regem, vt Legatos ad Moguntina comitia mitteret, sequentibus literis.

XXX. *Moguntinus Conuentus.*

AD REGEM FRANCIÆ prò tollendo Schismate.

Fridericus, Romanorum Rex semper Augustus, Austriæ, Stiriæ, Karinthiæ, & Carniolæ Dux, Comes Tirolis, &c. Serenissimo Principi, Carolo Regi Francorum, Fratri & Consanguineo nostro Charissimo Salutem, & fraternæ dilectionis affectum.

1. Dum ad sacri Imperij fastigia diuino vocati munere, tantæ moli grauissimæ gubernationis humeros nostros in Dei nomine, ne suæ videremur ordinationi resistere, syncero corde submisimus. Inter innumera mala, quibus vndique orbis terrarum concutitur, hoc maximè, quo certamen agitur, vt auo nostro sancta scindatur Ecclesia, animum nostrum eò premit ardentiusque solicitat, quò eidem Ecclesiæ matri nostræ, filiali dilectionis amore & nobili aduocationis officio, fortiùs constituimur obligati, vt illi sanæ nunc tacula patienti, pro viribus nobis distributis ab alto, diligentia celeri succurramus, atque ad concurrendum in hoc tam necessario ac salutari opere Reges & Principes Christiano nomine gaudentes pura synceritate hortemur. Nihil verò ad id aquè patrocinaturum conspicimus, quàm si Catholici simul conueniamus Reges & Principes Ecclesiastici & Sæculares, ut sentiant quicunq; dissidentes vnam esse vocem omnium. Tunc enim sperandum, quòd nemo vsquam illam irridebit, aut spernet; nemo non reuerebitur, neque non timebit.

2. Vnde Venerabilium & Illustrium virorum, & Sacri Imperij Principum Electorum Oratoribus, qui pridem decretum electionis de nostra persona ad culmen Imperij celebrata, conspectui nostro attulerant; alijs quoque Prælatis, Principibus, Comitibus, Baronibus, Proceribus, & viris Consularibus, nostris fidelibus & dilectis, deliberatè consulentibus, conuentionem seu dietam solemnem pro communi constituimus omnium salute in ciuitate Moguntina, rebus gerendis pluribus ex causis accommoda, in diem festum Purificationis Gloriosæ Virginis Mariæ proximè futurum, quæ erit secunda mensis Februarij. Ad quam dextera Dei nobis assistente propitia intendimus personaliter nos transferre, Charissimam fraternitatem vestram puro cordis affectu rogantes, quatenus Orthodoxorum progenitorum vestrorum imitantes vestigia pro laude Dei, pro consolatione Ecclesiæ suæ sanctæ, ac totius populi Christiani salute, ad conuentionem seu dietam huiusmodi idoneos vestros oratores de vestra fraterna dilectionis proposito, vijs quoque & modis, quibus ab imminentibus calamitatibus sancta possit respirare Ecclesia, distinctè instructos, & ad tractandum, consulendum, cooperandum, & concludendum in his plena vestra potestate fulcitos, illic destinare velitis. Si autem fraternitas vestra conuocationem & dietam eandem accedere posset & vellet propria in persona, id profectò ingentem gloriam & rebus gerendis fructum vberiorem afferret.

3. Hortamur denique Fraternitatem vestram, aduertere velle mente fideli, qua sit nostra exhortatio, quantaque Ecclesiæ subsit necessitas, & quàm periculosum esset nostrum silentium; & agere libeat, quod expetimus, propter salutem populi

Ann. Sal. 1441.

populi ac decus vestrum, respicientes ad illum, cuius causa agitur, qui de cælo descendit, vt moriturus homo crucem ascenderet, in quo militans fundaretur Ecclesia, quatenus in ea suborta tollantur dissidia, & à grauioribus periculis eruatur. Datum Viennæ, Anno Domini MCCCCXL. die XXI. mensis Maij: Regni nostri anno primo.

Ad Mandatum Domini Regis
Conradus Præpositus Viennensis
Cancellarius.

XXXI. *Fridericus recusat filiam Amedæi.* Amedæus interim nonnihil omittebat, vt Cæsarem in suas partes assumeret. Adhoc, filiam formâ & moribus præstantem in matrimonium obtulit, simulque dotis nomine, auri minimum ducenta millia, si *Eugenio* relicto, se Petri successorem appellaret. Horruit Cæsar; minimèque Sacramento suo, Ecclesiæ Sacramenta fædare voluit; atque ad suos conuersus, *Vendere* (inquit) *alij Pontificalia solent; hic libenter emet, si venditorem reperiat.* Cæterum, quòd multi Principum Electorum non satis *Eugenio* æqui, multa contra Pontificem iactarent, nec non Concilij Generalis auctoritatem magnifacerent; XXXII. *Neuter stat in causa Pontificum.* non ita facilè *Fridericus Eugenio* adhæsit, sed indiferens, & vtrique suspectus permansit. *Iacobus* namque *Treuirensis* ad Cæsarem profectus, ex certis quibusdam argumentis cum vereri se diceret, ne ea disceptatione, animi quorundam magis exasperarentur, dilatum fuit negocium, iterumque nouus conuentui dies in annum sequentē indictus Fràcofurti.

Leguntur porro, quædam auisamenta ibidem in Moguntino Conuentu ædita, si *Goldasto* fides.

AVISAMENTA EDITA A STATIBVS IMPERII.

XXXIII. Cap. 1. *ANno millesimo quadringentesimo quadragesimo, Moguntiæ in materia declarationis animorum super facto dissensionis in Ecclesia Dei exorta, per Dominos Electores facienda, & de cautione facienda Nationi Germanicæ, de sublatione grauaminum eiusdem Nationis, fuit auisatū in dieta inibi habita circa festum Purificationis Mariæ Virginis, quòd cuicunque parti adhærendum esset, ante omnia prouideri deberet, ne authoritas Conciliorum generalium infirmetur, & * Grauamina, quæ dudum præfatæ Nationi fuerunt illata, tollantur è medio, & contra ea caueatur in futurum.*

* quæ habes in hoc opere inserta.

Cap. 2. *In primis, quia Basilicæ hucusquè non est nominatus aliquis locus pro futuro Concilio celebrando, iuxta formam constitutionis frequens, ita quod iam (non) pendeat terminus alicuius Concilij; expedit, quòd ille, cui facienda est hac † adhæsio, omnes & singulas constitutiones olim in Constantiensi Concilio super authoritate, honore, & reuerentia sacrorum generalium Conciliorum promulgatas approbet, recipiat, & prouideat: & mox in eisdem literis Bullatis, conficiendis super præmissis promittat seu polliceatur, se Oecumenicum vel saltem generale Concilium indicere velle, quantocyus id fieri poterit, in loco rebus gerendis accommodo, vbi personaliter, si poterit; alioquin si nequeat, per Legatos Apostolicos plena potestas fulcitos. Concilium ipsum prosequatur cum effectu. Promittat insuper, operam se daturum, quòd in huiusmodi celebrando Concilio per Nationes procedatur, sicut in prioribus Concilijs reperitur obseruatum.*

† negatiua videtur delenda.

2. Et præmissa omnia videntur honestè & iustè peti posse. Nam per hoc veritas prodibit in lucem; & illi, qui ex alia parte, seu sub alia obedientia remanebunt, poterunt aptissimè nobis consolidari. Papa etiam cui adhærebitur, ex hoc authoritatem suam & Apostolicæ Sedis augebit & confirmabit, quando videbitur ab omnibus synceritas sua in factis Ecclesiæ Dei.

Item de præsenti non potest de loco vel de tempore specificè tractari, neque poterit hoc alicuius arbitrio committi, ne alij fortassis indignentur, quasi non sit habita ratio commoditatis eorum, quantum ad situm vel aliam aptitudinem loci, & ideò non poterit negotium, quo ad hoc, melius specificari. Cap. 3.

Deinde quo ad releuamen grauaminum, auisatum est, quòd cùm dicta Natio plus cæteris nationibus ab Ecclesia Romana sit honoranda, propter auxilia, quæ Ecclesiæ Romanæ multipliciter præstitit, ac propter Imperium Romanum, cuius vis & potestas in eo consistit, quòd Ecclesiam Romanam multis dotibus exornauit; ut illi, cui facienda est adhæsio, eidem Nationi in retributionem meritorum suorum pro se & successoribus sanctaque Sede Apostolica, de Cap. 4.

con-

Ann. Sal. 1441. *consensu Cardinalium, propria etiam manuum suarum subscriptione subsequente constituat, ordinet, & in singulare priuilegium concedat, per se & successores suos perpetuis temporibus inconcussè seruandum, &c. vt inferiùs seriatim annotatur.*

Cap. 5. *In primis siquidem casset, annullet, & irritet omnes & singulas reseruationes, tam generales, quàm speciales siue particulares Ecclesiarum Metropolitanorum, Cathedralium, Collegiatarum, Monasteriorum, dignitatum & beneficiorum Ecclesiasticorum quorumcunque, quibus pro electione prouideri consueuit, siue per extrauagantes* Ad regimen, *&* Execrabilis, *aut per regulas Cancellariæ, seu quascunque alias constitutiones aut ordinationes introductæ sunt, reseruationibus in Corpore iuris clausis duntaxat exceptis. Et quòd huiusmodi beneficia in corpore iuris clausa Romanus Pontifex infra vnius mensis spacium, ab ipsius vacationis notitia computandum, conferre teneatur: deinde is, cui collatio facta fuerit, eam infra tres menses continuos ordinariè teneatur insinuare. Si verò collatio vel insinuatio ampliùs retardetur. Ordinarij perinde habeant disponere, ac si nulla reseruatio præcessisset.*

2. Beneficijs autem & dignitatibus electiuis in corpore iuris non reseruatis, iuxta dispositionem iuris communis debitè prouideatur, postulationibus etiam in dispositione iuris communis remanentibus.

Cap. 6. *Item si Episcopus aut Abbas fuerit eligendus, conueniant eligentes, audituri missam Spiritus Sancti: & confessi & contriti, suscepta Eucharistia, ad eligendum ingrediantur. Et primò iurabunt in manibus Præsidentis Capituli, & rursus Præsidens in manibus immediatè sequentis, sub hac forma:* Ego N. iuro & promitto omnipotenti Deo, & tali Sancto vel Sanctæ, sub cuius vocabulo dedicata est Ecclesia, eum eligere, quem credo futurum Ecclesiæ in spiritualibus & temporalibus vtiliorem; & non illi vocem dare, quem verisimiliter sciuero promissione aut datione alicuius rei temporalis, seu prece per se vel alium interposita, aut aliàs qualitercunque directè vel indirectè pro se electionem procurare.

*2. Item iuramentum præstet, confiteaturq; & communicet, qui constituit procuratorem ad eligendum certam personam: necnon & procurator constitui potest, quòd etiam iuramentum præstetur ab ijs, in quos continget super electione futuri * Episcopi vel Abbatis fieri compromissum: qui etiam confiteri & communicare teneantur. Quod si prædicta non fecerint, pro illa vice eligendi sint ipso iure potestate priuati.* Ann. Sal. 1441.

* al Archiepiscopi.

3. In inferioribus verò dignitatibus eligentes, ad confessionem & communionem nullatenus sint astricti, sed in alijs formam superiùs traditam obseruare teneantur.

4. Finita autem electione, decretum electionis immediatè superiori, ad quem ius pertinet confirmandi, præsentetur, qui in electionis negocio procedat, formam electionis, & electi merita, omnesque circumstantias diligenter examinaturus, ita vt si electio confirmanda sit vel infirmanda, iudicialiter confirmetur vel infirmetur.

5. Confirmatores autem ratione confirmationis nihil exigere; sed neque etiam sponte oblata recipere ratione confirmationis, sub nomine subuentionis, subsidij, gratitudinis, aut alio quouis exquisito colore, prætextu consuetudinis, priuilegij, superioritatis, aut reuerentiæ, aut alia quauis ratione præsumat.

6. Notarijs autem cæterisque ministris emolumentum moderatum taxetur, laborum & operarum habito respectu, non autem Prælaturæ valore.

7. Confirmationes aliter factæ sint ipso iure nullæ, & confirmantes ipsi confirmandi potestate sint ea vice priuati.

8. Electiones autem & confirmationes (vt præmittitur) factæ, neq; per Papam aut Sedem Apostolicam, seu illius aut alia quauis authoritate infringi valeant, seu quomodolibet impediri, nisi forte in perturbationem Ecclesiæ aut priuatæ seu publicæ vtilitatis electio aliqua vergere timeatur. Quo casu Summus Pontifex, cùm ad ipsum confirmatio delata fuerit, si talem vrgentissimam causam subesse agnouerit, ea priùs maturè discussa, & parte plenè defensa, accedente ratione Ecclesiæ Cardinalium vel maioris partis subscriptione; causam huiusmodi veram sufficientemque fore attestantium, tali electione reiecta, ad Capitulum vel Conuentum remittat, vt infra competens tempus, iuxta loci distantiam, ad aliam, ex qua talia euenire non formidentur, electionem procedant.

9. Omni autem casu, quo electio per media-

*tum Superiorem fuerit confirmanda, remittatur consecrandus aut benedicendus ad suum Superiorem immediatum, * nec præsens fuerit in Romana curia. Quo casu post benedictionem aut consecrationem similiter remittatur, immediato Superiori debitum iuramentum præstiturus.*

Videtur aliquid deesse.

Cap. 7. *Rursus auisatum est, quòd cùm ex ineffrenato gratiarum expectatiuarum Concursu, & antelationum prærogatiuis à principio vocationis beneficiorum sub gratijs huiusmodi cadentium sciri non potest, & ex hoc Ordinarijs, subtractionem ministerij sui modestè ferentibus, intrusionis datur occasio, ex quo lites innumeræ suscitantur: auisatum, inquam, est, quòd ille, cui adhæsio sit facienda, omnes gratias expectatiuas ac reseruationes particulares de beneficijs vacaturis in nostra Natione tollat, & de cætero non concedat, nisi pro toto tempore Pontificatus sui in qualibet collatione, in qua decem fuerint beneficia, de vno; vbi quinquaginta, de duobus duntaxat habeat disponere: in quibus dispositionibus indigena alienigenæ præferatur.*

Cap. 8. *Item vt nullum beneficium nostræ Nationis exteris personis commendetur, aut de ipso pensio concedatur, sine assensu Ordinarij.*

Cap. 9. *Item vt quæstio de vna præbenda in qualibet Ecclesia Metropolitana Theologo assignanda, etiam ad Cathedrales Ecclesias nostræ Nationis extendatur, ita vt collationes præbendarum huiusmodi teneantur Canonicatũ, & præbendam Magistro, Licentiato aut Baccalaureo formato in Theologia, qui per decennium in Vniuersitate priuilegiata studuerit, & onus residentiæ ac lecturæ & prædicationis subire voluerit: quique bis vel semel ad minus per singulas hebdomadas, cessante legitimo impedimento, legat. Quod si neglexerit, arbitratu Capituli in subtractione distributionum totius hebdomadæ puniatur: & si residentiam deseruerit, de alio prouideatur. Nil tamen perdat, si absens fuerit à diuinis.*

2. Porrò post collatam, vt prefertur, huiusmodi præbendam, duæ immediatè vacantes liberè conferantur: tertia verò posteà vacans, & deinceps semper post duas liberè collatas tertia conferatur Magistro aut Licentiato seu Baccalaureo formato in Theologia, qui per decennium in aliqua Vniuersitate priuilegiata studuerit; Doctori seu Licentiato in altero Iurium seu Medicina, qui per septem annos; vel in vtroque aut altero Iurium Baccalaureo, qui per triennium, si Nobilis ex vtroque parente, & ex antiquo genere; aliàs autem per quinquennium, in aliqua Vniuersitate priuilegiata studium suum fecerit: qui de gradibus, tempore, & nobilitate superadictis fidem facere teneantur Collatori per legitima documenta.

3. Hoc etiam in dignitatibus non electiuis, personatibus, administrationibus, & officijs dictarum Ecclesiarum obseruetur.

4. Et qui duas præbendas Cathedrales obtinuerit, aut aliàs vnum vel plura beneficia in quo vel altero residente ab illo vel ab vtroque in omnibus obuentionibus ducentorum florenorum Cameræ valorem habere valeat, inter personas prædictas non numeretur.

5. Item in Ecclesijs Parochialibus oppidorum muratorum instituantur personæ, quæ ad minus per tres annos in Theologia, vel altero Iurium, Magister in artibus, in aliqua Vniuersitate contiguò studentes, si poterint inueniri.

6. Item vt quolibet anno in Quadragesima qualificati sua nomina Collatoribus supradictis exhibeant: alioquin dispositio aliter facta non irritetur.

7. Sin autem tales reperti fuerint, dispositio per quæcumque, etiamsi Cardinalatus, Patriarchalis, Pontificalis, aut alteriùs cuiuscumque dignitatis, aliter, quàm præmittitur, facta, eo ipso irrita sit & inanis: collatio verò, seu prouisio, seu quæuis alia dispositio ad superiorem proximum deuoluatur, qui persona tali habeat prouidere. Quod si non fecerit, ad alium superiorem proximum gradatim vsque ad Summum Pontificem deuoluatur.

8. In Ecclesijs autem, in quibus Illustres, aut Militares, seu certo modo genituræ procreati duntaxat recipi consueuerunt, quod suprà de literatis aut studiosis personis est expressum, ita intelligatur, si personæ, modo præmisso qualificatæ, inter huiusmodi Nobiles seu Generosos reperiri possunt, qui etiam nomina sua Collatoribus habeant exhibere. Quo cessante, prouisio aliter facta irritetur.

Item ne Romanus Pontifex, aut quiuis alius Ecclesiasticus vel Secularis, pro confirmatione, electione, admissione, postulatione, aut collatione, prouisione, præsentatione, seu qualibet alia dispositione circa Ecclesiastica beneficia, secularia vel regularia, & pertinentia ad ea, nec non Cap. 10.

ordi-

Ann. Sal. 1440. *ordinibus, sacra benedictione, ac pallio, de catero quicquam antè vel pòst exigat, ratione literarum pro ipsorum labore competentium salario soluendum.*

2. Si quis autem exigendo, dando, vel promittendo contraire præsumpserit, Simoniacorum pœnam ipso facto incurrat, & in beneficio taliter obtento nullum ius nec titulum acquirat. Obligationes quoque, promissiones, censura & mandata, & quicquid contra indictum huiusmodi statuti, quacunque etiam Apostolica authoritate contigerit attentari, nullius sint roboris vel momenti.

3. Caueatur, ne illa, quæ tempore receptionis beneficiandorum pro fabrica, ornamentis Ecclesiæ, vel diuini cultus decore dare consueuerunt, in principio receptionis per hoc aboleantur: dum tamen non ad personarum, sed Ecclesiarum vtilitatem conuertantur.

Cap. 11. *Item quòd is, cui fiat adhæsio, nullam impositionem vel exactionem faciat in natione nostra, occasione prouisionis sibi olim in Concilio Basiliensi promissa, nisi in alio generali Concilio de expresso consensu nationis.*

Cap. 12. *Item quòd in partibus nostræ Nationis, quæ vltra quatuor dietas à curia distant, omnes causæ, maioribus necnon electionum Ecclesiarum Sedi Apostolicæ immediatè subiectarum exceptis, in partibus terminentur.*

Cap. 13. *Item ne grauati per saltum, etiam ad Romanum Pontificem, omisso medio, sed ad immediatum Superiorem duntaxat, nec à grauamine in quacunque instantia ante diffinitiuam appellent, nisi grauamen ipsum in diffinitiua reparari nequiret: tunc enim ad Superiorem immediatum semel tantum liceat appellare. Quæ appellatio si friuola fuerit, appellans appellato vltra expensas in quindecim florenis auri de camera condemnetur.*

Cap. 14. *Item ne possessores non violenti sed colorato titulo beneficia proximo triennio hactenus possidentes, vel qui in futurum possidebunt, neque in petitorio neque in possessorio etiam ratione iuris nouiter quæsiti molestentur, nisi actor legitimè impeditus, & de hoc protestatus iuxta Concilium Viennense duxerit intimandum.*

2. Lis autem mota intelligatur, si ad citationem, executionem, iurisque sui in iuditio exhibitionem, & terminorum omnium obseruationem fuerit concessum.

3. Ordinarij autem inquirant, & quem beneficium iniustè possidere perspexerint[a] pridem, & alteri legitimè prouideant, vel ipsi possessori, si voluerit, nisi sit intrusus violenter vel aliàs indignus. Ann. Sal. 1440. [a] Videtur aliquid desiderari

Cap. 15. *Quia verò protestationibus Dominorum Electorum, &c. durantibus, plures electiones & prouisiones factæ, plurima beneficia authoritate ordinaria collata, sententia interlocutoriæ diffinitiuè prolatæ, pluraque alia gesta sunt, super quibus possunt ad Papam vel Concilium recurrere, obstantibus protestationibus: ne igitur confidentia protestationum decipiamur, caueatur, quòd ille, cui fiat adhæsio, gesta huiusmodi confirmet ex certa scientia, ac si de verbo ad verbum expressa essent: ita quòd nullus super huiusmodi beneficijs aut alijs gestis siue actis in Romana curia vel extra molestetur; etiamsi lis super eis alibi penderet quàm coram Ordinarijs, etiamsi alicui alteri quæsitum diceretur; quibus talibus (scilicet ius habere prætendentibus) silentium perpetuum imponatur: & ipsorum possessorum tituli, siue iuris sint siue facti, quos durante protestatione authoritate ordinaria acquisiuerunt, confirmet, & authoritate Apostolica approbet; ipsisque possessoribus seu detentoribus, in quantum opus, de illis de nouo prouideat.*

Cap. 16. *Lites verò coram ordinarijs Iudicibus pendentes, apud quos iuxta formam protestationis licuit litigare, coram illis tantummodò prosequatur & terminetur.*

2. Sententiæ verò sub authoritate Papali vel à Consiliarijs durantè protestatione collatæ & nondum executæ, non exequantur; sed acta & quicquid ad hoc vnaquæque partium habeat, allegare coram Ordinario perducatur, quæ summariè, simpliciter & de plano, sola facti veritate inspecta, procedens, negotium ipsum vnica sententia valeat terminari.

Cap. 17. *Item de causis durante protestatione motis, & adhuc mouendis, pendentibus, quas aduocet Papa, similiter in eodem statu committat Ordinarijs simili modo terminandis. Et quod ibi cognitum fuerit, Papa ratificet, & authoritate Apostolica ex certa scientia confirmet. Contrà facientibus, ac etiam ijs, qui [a] eos authoritate ordinaria beneficia [b] possidentibus sunt assecuti, impetere præsumpserint, seu quomodolibet molestare, perpetuum silentium imponat.*

[a] f. eã. [b] f. possidentes.

Ann. Sal. 1441. Cap. 18. *Insuper omnia & singula, quæ dicta prote-*
statione durante in præiudicium, grauamen, si-
ue læsionem iurisdictionis, iuris, vel possessionis
Metropolitanorum, diocesium, dominiorum, ter-
rarum, Prælatorum, Collegiorum, personarum,
seu rerum quarumcunque eorum, qui huiusmodi
protestationi obediunt, obedieuerunt, quomodoli-
bet vergentia, Apostolica vel alia quauis autho-
ritate impetrata, seu quomodolibet concessa, vel
in posterum concedenda, aut in iudicio vel ex-
traiudicialiter quomodolibet obtenta seu obti-
nenda, casset, irritet; & annullet, & pro infe-
ctis penitus habeat: ac illi vel illis, qui taliter
impetratis, concessis vel obtentis, concedendis vel
obtinendis quomodolibet niterentur, etiamsi ipsis
& cuiuis eorum ius ex illis quæsitum foret, de
Apostolicæ potestatis plenitudine ex certa scien-
tia perpetuum silentium imponat.

Cap. 19. *Vt autem præmissa firmiter obseruentur, pol-*
liceantur Papa pro se & successoribus suis, se
omnia præmissa & singula inuiolabiliter ob-
seruaturum, & contra ea vel ipsorum aliquod
in toto vel in parte nullo vnquam tempore inno-
uaturum, decernenda initurum, &c. Pro fir-
miori subsistentia committet Romano Regi &
Principibus Electoribus, & alijs, quos secum
duxerint assumendos, super eorum obseruantia
Pragmaticam sanctionem conficiendi, ac pœnis
& censuris vallandi & corroborandi potestatē.

Ann. Sal. 1441. Cap. 20. *Item committet vniuersis Archiepiscopis no-*
stræ Nationis, quòd si vnquam per eum vel suc-
cessores, aut eorum seu alia quauis authoritate,
per obliuionem fortassis vel inaduertentiam d.al.lapsis.
lapsas, vel importunitatem dicentium, aut aliàs
qualitercunque in præiudicium vel læsionem eo-
rum, quicquam statui seu concedi contingat,
quòd quiuis eorum Archiepiscoporum & Epi-
scoporum id casset, &c. & pœnas, si quæ fortè
desuper quacunque authoritate prolata forent,
seu proferri contingeret, relaxandi, & omnia in
pristinum statum producendi, concedat eis &
cuilibet eorum plenam potestatem: & vt præ-
missa, & omnia postquàm sic statuta fuerint,
conseruent, manuteneant, & defendant, contra-
dictiones per censuram Ecclesiasticam appella-
tione postposita compescendi, totiens quotiens ipsis
visum fuerit, inuocato etiam adhoc, si opus sit,
auxilio brachij secularis &c.

Super præmissis auisamentis concordent, Se- Conclusio
renissimus Dominus Romanorum Rex, Illu-
strissimi Domini Principes Electores, inuicem
velle assistere, & alterutrum se defendere contra
omnem hominem, eos vel alterum eorum coniun-
ctim vel diuisim, occasione præmissorum mole-
stare, inuadere, seu quomodolibet perturbare
conantem.

FRIDERICI, ET ALBERTI FRATRVM DISSIDIA. Ann. 1441.

XXXIV. DOmesticum interim turbauit quietem
dissidium. *Albertus VI.* cognomento
Prodigus, iniquam paternæ hæreditatis diui-
sionem causatus, *Vdalricum Cilrensem*, &
alios quosdam sibi adiunxerat, quorum viri-
bus adiutus, *Labacum* primarium Carniolæ
oppidum, ad fluuium eiusdem nominis si-
tum, obsidione cinxerat, ac omne genus telis
oppugnabat. Ab oppidanis verò, & submis-
so ex Austria milite, profligatus, castra cum
reliquo bellico apparatu, prædæ relinquere,
coactus abierat. Cumque exercitui soluen-
dum ipsi non esset, milites ab eo dilapsi, vt
pecuniam à *Friderico* extorquerent, Austriæ
fines rapinis infestabant. Ex his initijs, maio-
1442. ra post incomoda extitère. Simultas primùm
inter *Tigurinos*, & *Suitenses* eorumque con-
XXXV. *Tigurini dissident, & Suitenses.* fœderatos, ex qua cum multis se se damnis &
incōmodis affici viderent Tigurini, vt opes
suas non desererent, de fœdere cum Austria-
cis ineundo, cœpere consilium. Et quan-
quàm ob priores, & veteres offensas, ipsos
sibi non satis propitios fore putarent, ma-
gnam tamen fiduciam in eorum clementia
collocabant, quos sciebant, multis antè hac
post graues acceptas iniurias, lenes se ac exo-
rabiles præbuisse. Medio itaque *Gulielmo*
Hachergico Marchione, Austriacorum præ-
fecto, de proposito suo Principes certiores
faciunt. Consulem suum *Henricum Schuen-*
denum, equestris ordinis virum, cum *Archi-* XXXVI.
grammateo obuios misere *Friderico* cum mu- *Tigurina legatio.*
nere honorario. Oeniponti cum conuenère,
Fœderis capita hæc recēsentur. *Fateri Tiguri-*
nos se, multa Austriacis incommoda attulisse,
quo tempore inimici fuissent, nunc verò culpam
deprecari, amicitiam & fœdus cupere, in quod si
recipiantur, fidos impòsterum ac obsequentes ea-
dem fore. Præterea Kyburgi *comitatum, quem*
oppignoratum sibi habebant, Austriacis, certis

qui-

Sal. Ann. 1441.

quibusdam conditionibus tradere, paratos esse.
Auditis eorum postulatis Cęsar, vti se Aquis-
granum sequerentur, iussit. Conuenerant
ibi maiores Germaniæ principes. Horum in-
XXXVII. *Fridericus Aquisgranum ingreditur.* gressum *Roo* describit: quòd Primus inter
Principes ingressus sit, *Fridericus* Dux Saxo-
niæ, qui *Margaretam* sororem Cæsaris in
matrimonio habebat, cum mille quingentis
equitibus, inter quos plurimi nobiles aureis
Ordo ingrediendi. ornamentis, famuli ipsorum argenteis culti,
visebantur. Hos sequebatur *Ludouicus* Ba-
uarus Palatinus Rheni, mille equites ornatis-
simos adducens. Tertio loco *Leodiensium*
Antistes, mille quadringentis equitibus co-
mitatus, ingrediebatur. Hunc secutus est
Montensis regulus cum octingentis equiti-
bus. Post hos Ecclesiastici cum sacris reli-
quijs, qui Cæsari antè vrbem obuij vene-
rant, longo ordine procedebant. Sequeba-
tur hos aulicus Cæsaris comitatus, in cuius
medio ipse, aureo supra loricam baltheo
cinctus, equitabat. Proximè ipsum anteibat
Elector Saxoniæ nudum manu gladium ge-
stans. Latera stipabant Coloniensis & Mo-
guntinus præsules. Ponè sequebantur Tre-
uirensis, principesque alij, reguli, & ex eque-
stri ordine quamplurimi. Vltimum agmen
claudebant Ecclesiasticorum Electorum auli-
ci pulcherrimo ordine. Aderat inter alios
XXXVIII. *Ludouicus* Cardin. S. Cæciliæ, à Basiliensis Sy-
nodi patribus eò missus, vti electionem ratam
haberet, ac coronationem præsens conde-
coraret. Hunc, exorto dissidio, an *Basileen-
sis* synodi esset, vel *Eugenij*, Cęsarem con-
firmare, *Leodiensis* Antistes prò *Eugenio* con-
surgens, *Ludouicum* extra vrbem concede-
re iussit; sed mox cum *Coloniensis* reduxit.
Postero die *Brandeburgicus* Elector cum suis
aduenit. Ante coronationem Cæsar institu-
ta ad Principes oratione, *cum vno omnium
Electorum consensu, nulla sua ambitione,
Imperium sibi delatum esset; propterea non de-
buisse se ipsorum iudicium contemnere, quomi-
nus, etsi priuatis negotijs domi occupatus abun-
dè quod ageret, haberet, Republicæ sui co-
piam faceret. Sperare vicissim, ipsorum sibi
opem & consilia, in rebus necessarijs non defu-
tura. Scire ipsos, multa Sigismundi tempori-
bus Austriæ domui ablata esse, quæ, ut recu-
perentur sibi curæ futurum: quod si adhuc, &
ad alia imperij munia ipsum iuuerint, tum se
Rempub. pro dignitate, & publico comodo benè
gesturum, quod Deus adiuuet.* Postea die do-
minico, qui fuit XVII. Iulij peracta est co-
ronatio, sacra procurante Archiep. Colon.

Post coronationem, ictum est fœdus inter
Austriacos & Tigurinos, quod literis consi- XXXIX. *Fœdus Tigurinorum cum Austrijs.*
gnatum, legati, quibus datus est comes *Ia-
cobus Dapifer Valdpurgicus*, Imperialis Sue-
uiæ præfectus, ad suos attulere. Heluetij,
qui hactenus, quid Tigurinis apud Cæsarem
negotij esset, cogitare non potuerant, re
iam vulgata, ægrè ferebant, eo maximè,
quòd Cæsar Francofurtum profectus, ciui-
tatum legatis priuilegia, de more confirma-
uit, præterquàm Helueticis. Norimber-
gam inde ventum circa Idus Iulij, & de com-
ponendo actum Ecclesiæ dissidio. Variæ
erant Principum sententiæ. Erant, qui Ba-
sileensem synodum continuandam, eoque
plures viros doctrina, ac pietate claros, esse
conuocandos, quorum disceptatione om-
nis controuersia decideretur. Alij neque XL.
huius, neque Ferrariensis Consilij ab *Euge-
nio* collecti decretis standum, sed tertio quo-
dam loco nouum denuò instituendum, ad
de integro omnia esse instauranda, iudica-
bant. Horum in consilio præualuit senten-
tia. Mittuntur itaque Basileam legati, inter *Legati Principum ad synodum Basileæ.*
quos erat *Thomas Haselbachius* Theologus.
Hi Cæsaris ac Electorum nomine, patres
exhortantur, vt intra anni tempus, aliud
generale Concilium, alibi in loco ab illis de-
nominando, celebrandum decernant. Non
aliter rem Christianam saluam fore. Dum
enim alter Pontificum honoratur, vterque
in contemptum adducitur. Scire ipsos *fidei
normam, ac regulam ab vno Oecumenico pen-
dère Concilio, quod si subtrahas, nil certi am-
plius sperari. Orare itaque ad pacis studia.*
Hæc vbi legati exposuissent, respondère Pa-
tres. *Probari sibi Principum voluntatem, exi-
miamque in Ecclesiam Dei, communem fide-
lium matrem adfectionem. Basileensem syno-
dum, iam initio fuisse, ac esse generalem,
cuius auctoritatem nemo catholicus contemne-
ret. Locum verò absque magno rerum incomo-
do mutari non posse; neque videre se, quænam
alia ciuitas Basileæ præferri posset, siue aeris
salubritatem, siue loci regionem spectes, Italis*

iuxta

Sal. Ann. 1442. *iuxta à Germanis accessu percomodam. Paratos se nihilominus, omnium actorum rationem dare, & ne calumniandi se se occasio sit; quamcumque ciuitatem Germaniæ adituros; si de certis conditionibus caueatur.*

XLI. *Cæsar ablata repetit.* Cæsar nil proficere videns, ad res Helueticas animum conuertit, & præsens adire. Eò præmiserat *Guilielmum Grunenbergicum*, & *Turingum Halouslium*, ijsque in mandatis dederat, vt loca quæ *Friderico Seniori* patruo suo ablata fuerant, restitui postularent, ac Heluetijs dicerent: quærere Cæsarem, *vtrum imperio illa, an sibi ipsis vindicassent? Si imperio, iam ea ad se pertinere: sin sibi, non licuisse id ipsis, durante fœdere, quod dato vtrinque Sacramento, cum* Friderico *pactum erat, à quo nulla iniuria læsos fuisse se faterentur. Velle igitur Cæsarem, omnia ex integro sibi restitui, neque iniurias magna cum contumelia illatas, neglecturum; nisi soli Romanum Imperatorem legitimè electum, ac coronatum agnoscere, recusarent.* Heluetij hac legatione perculsi, conuentum fœderatorum Lucernæ cogunt: legatos ad Tigurinos mittunt, capita fœderis nuper facti, in scriptis sibi exhiberi postulant; ea illis semel atque iterum perlecta sunt, exemplar quod secum ferrent, non datum. In ijs fœdus Helueticum exceptum erat. Interim Tigurini fluxæ fidei apud Cæsarem accusantur. Hi moniti, se purgant solicitè, ad se veniat, Cæsarem orant, se suaque omnia in ipsius potestate fore. Ineunte itaque Septembri, eorum vrbem *Fridericus* ingressus,

XLII. *Tigurum venit.* magno cum honore excipitur, obuijs cum Sacrorum apparatibus, Sacerdotibus. Habuisse in comitatu dicitur, equites mille, currus sex supra triginta. Quarto post aduentum die, Tigurini *Friderico* vti Rom. Imper. fidem & obsequium iurant; deinde eidem vt Austriæ Principi, Alberto item fratri, ac Sigismundo patrueli adstantibus, initum se fœdus Sanctum, ac inuiolabile conseruaturos, facto itidem iuramento, promittunt. Postridiè Cæsar, triginta nauium classe, per lacum nauigauit *Rapersuillam*, eum prosequentibus Tigurinis, quibus Rapersuillenses reconciliauit. Tigurum inde reuersus, oppida inuisit Heluetia. Mirabantur

XLIII. *Constantia Cæsaris.* multi, quod Cæsar cum paucis tam seuerè per Heluetiorum agros iter faceret, imprudentiæ adscribentes. Ipse verò innocentia Ann. Sal. 1442. fretus (quæ animum auget etiam apud suspicaces) etsi ob negatam hactenus priuilegiorum confirmationem, multos non satis æquos haberet, neminem tamen metuens, nec ipsi metuendus vlli, per Heluetios liberè iter agebat. Bernam, Friburgum abijt, vbique honorificè acceptus; Friburgenses quasi Deum vidissent, nihil prætermisère quo lætitiam declararent. Friburgi iterum adfuerunt Helueticarum aliquot ciuitatum legati, qui commoda sua & immunitates à Cæsare comprobari supplices orabant. Responsum ijs: *nihil à Cæsare obtineri posse, nisi priùs omnia Austriacorum dominio ablata, restituantur; quod si iniquè secum agi putarent,* integrum ipsis esse, iure coram principibus agere, qui ad proximum D. Martini festum, Constantiæ conuentum essent celebraturi. Post hæc Cæsar in Allobroges profectus, Losanam atque Geneuam venit; vbi ei Sabaudiæ princeps filius *Felicis* Pontif. cum sororibus adfuit. Inde Bisontium pergens, Burgundiæ ducem conuenit; mox alio itinere, quàm venerat, per agrum Montispeligardicum ad Germanos reuersus, III. Id. Nouemb. Basileam ingressus est, deducentibus ipsum Ecclesiasticis, cum magna sacrorum pompa, longoque Episcoporum ac procerum Ecclesiasticorum ordine. Quanquàm verò Cæsar in tanta animorum dissensione, vtrà cum parte sentiret ipse, non apertè proderet, *Felici* tamen, vti Pontif. Max. honorem præsenti habuit. XLIV. *Felicem Cæsar honorat.* Plurima habuit cum *Felice* colloquia, adduci tamen non potuit, vt *Eugenium* damnaret, & synodo subscriberet. Tantùm concordiam exorabat. Cumque nihil proficeret, Constantiam abijt, fiduciæ tabula Heluetijs data, vt venirent. Venerunt eò Bernensium, Lucernatum, Suitensium, Glasonensium, & Tugianorum Legati. Cum Cæsare aderant Augustanus, Brixinensis, Curiensis, & Chiemensis, Episcopi, *Rudolphus* Dux Silesiæ, *Iacobus* Badensis, & *Guilielmus* Rotelensis Marchiones. Comites præterea multi ac proceres, principumq; aliquot & ciuitatum legati. Coram his ad Cæsarem intromissi Heluetiorum legati, ac dicere iussi, verba communi omnium nomine faciente *Rudolpho Erlachio*, supplices XLV. orant,

Ann. Sal. 1444.

orant, vti Cæsar, more à maioribus vsurpato priuilegia suarum ciuitatum rata esse iubeat, quod eius beneficium in se collatum gratis animis sint prosecuturi. Cæsar, re cum suis deliberata, per Brixinensem respondet; eos frustra orare, ni priùs Austriacas ditiones iniustè occupatas restituant. Ijs restitutis, facilè à Cæsare æqua impetraturos. Ne verò contra leges procedi arbitrarentur, permittere ipsum, vti ad æquam iuris disceptationem Tiguri ad Calend. Februarij instituendam deueniatur, vbi ex imperij principibus deligantur arbitri, aut si malint, coram præfecto prætorij Rheniani, vbi omnes Imperatoris causæ controuersæ, decidi solent. Quod si hoc nimis longum videatur, nè moram ipse quæsiuisse putetur, statutum se principum illorum arbitrio, qui tum præsentes aderant. *Erlachius* adhæc respondet, nulla sibi collegisque hac de re, mandata abeuntibus data, nihil igitur transigi posse, de sola priuilegiorum confirmatione nunc agi, quam vbi obtinuerint, tum se de reliquo negocio ad suos esse relaturos. Sic re infecta, abierunt, grassantibus passim rapinis & latrocinijs, nedum enim *Alberti* milites, quos ad Labacum in fugam actos fuisse diximus, quieti se se dederant. Fratrem itaque huius incendij fo- XLVI.
mitem opus fuit placare pecunia, vt in Sueuiam & vicinas Heluetijs ditiones, ad sex annos fœderet: eiusque militibus septuaginta aureum numum soluta sunt, vt quiescerent.

Negat sub scribere priuileg. Heluet.

Sal. Ann. 1444.

Cæsar fratris reconciliatur.

BOHEMORVM TVMVLTVS.

Anno 1444.

EXtincto *Ptarscone*, cœpit collega *Meinardus* aduersæ factioni terror esse. *Georgium Poggebratium* Ducem hæc elegerat,
XLVII. armorum peritia, rebusque strenuè gestis insignem. Orabant nè iacère suas partes sineret, Pragam regni metropolim *Meinardo* non permitteret; Georgius ipse, qui suapte natura magna cupiebat, collaudatis suasoribus, *nonnullos in vrbem ire iussit, qui pertentatis ciuium animis; quæ inuenerint*, ad se referant; postquam multi aures adhibent, coniuratione facta inuadendæ vrbis dies constituitur. Coniurati incendium in parte vrbis admodum remota excitant, concurritur ad restinguendum ignem. Interea Georgius ex aduersa parte cum copijs muros inuadit, nec mora proditores in instanti portas aperiunt, extollitur clamor, vt capta vrbe solet. Hinc tremor suprema timentium, inde exultatio victorum exaudiri. Trucidantur passim resistentes. *Meinardus* in eo tumultu captus in carcerem coniectus, ibique tandem obijt, siue tædio diutini carceris, siue, vt plerique putauerunt, exhausto veneno. Ex illo tempore sine controuersia Praga in potestate *Georgij* fuit, neque posthac aduersari palam voluntati eius ex Baronibus quisquam præsumpsit, quibus potestas suspecta visa durum imperium, in concionibus laudare hominem, probare regimen, blandiri, adulari, eum esse dicere, qui tandem regni calamitatibus modum ponat. Id nulla vi rectius fieri posse, quàm si res in regnum veniat, precari, numen obtestari, id patriæ non deneget, legatos ad Cæsarem mittat, instet, vrgeat, facturum tutorem denique quod in pupilli rem sit. Si pergat aduersari, nihil A
Bohemis imputandum, alium regem quærentibus. Sententia quamuis ingrata *Georgio*, accepta in auribus populi refelli non potuit. Missi ad Cæsarem oratores nihil impetrauere, pupillaris ætas excusationem præbuit; quàm sæpius idem tentaretur. Venere plurimi ex Bohemis ad *Fredericum* visendi regis gratia. Inter quos *Georgius* nomine Giscra, armorum gloria clarus, qui partes eius vnus fermè defenderat in Hungaria, cùm rex Poloniæ regnum inuasisset, prædones sæpe acie fuderat, *Ioannem Huniadem* bis castris exuerat, rebellantes Hungaros magnis cladibus affecerat. Is vbi ad conspectum regis intromissus est apud Nouam ciuitatem, quo in loco tunc aderamus, astantibus plurimis illachrymans *Ladislai* manum exosculatus, in hunc modum verba fecit: Video te tandem teneoque mi rex, si scires quæ pericula propter te audiui, quibus me laboribus implicui, quot aduerso corpore vulnera accepi.

Eneas Syluius. Boh. c. 58.

Praga per proditionē capta.

Meinardus in carcere vitam finit.

En

Sal. Ann. 1444. En cicatrices testimonio sunt, patri ego tuo tibique vitam deuoui. Nulla vis est, nulla fortuna, quæ alienare animum à te meum possit; officium meum sola tibi auferet mors. Sed tu hæc per ætatē non intelligis. Et subridens, Quod inquit, mihi præmium fidei ac laboris erit? & quod das militi tuo stipendium? Sextum tunc annum agebat *Ladislaus*, qui postquam Gisca finem dicendi fecit, oculos huc atque illuc circumuoluens, loculos Ioannis magistri cameræ suspiciens ex philecteria pendentes, qua ille nummos more Theutonico pauperibus erogandos asseruabat; hanc tacitus arripuit, æraque sex tantum, neque enim plura inuenit, illinc deprompta Giscæ dono dedit. Admirati omnes pueri factum, & prouidum, & liberalem futurum iudicauere. Gisca innexos postmodum auro nummos è collo suspendit, regiæ gratitudinis monimentum.

TVRCARVM VICTORIA IN CHRISTIANOS. Anno 1444.

XLIX. CVm iam in Hungaria *Iulianus* Cardinalis sequester pacis inter *Elisabethā Ladislai* matrem, & *Vladislaum* rem ad concordiam perducere conaretur, diem suum Regina obijt, non absque veneni suspicione. Post Reginæ obitum Hungari propè omnes, qui cum illa senserant, ad *Vladislaum* defecère, ea res, magna eius factioni momenta attulit. Bohemi contra, qui sub *Gisca* alijsque præfectis Cassouianæ prouinciæ, loca quædam munita tenebant, ad *Fridericum* regis posthumi tutorem respiciebant. Stabat

L. In: Hunniades Coruinus. in partibus *Vladislai* Ioannes *Hunniades Coruinus* Transyluanæ regionis (quam Germani septem castra nuncupant) regulus; qui rem bellicam contra *Amuratem* Turcarum

A tyrannum ea cum animi fortitudine administrabat, vt solus ferè ex Christianis, ferocissimæ genti terrorem incuteret, multaque Turcarum millia, paucis admodùm instructus copijs, fuderit. Cuius victorijs insistens *Vladislaus*, maiori stipatus exercitu, & ipse in hostem profectus, magna cum clade adfecit, adeò vt *Amuratès* ad pacem vltrò petendam animum inclinarit, quam, *Despote* Seruiæ adnitente, faciliùs *Vladislaus* admisit, quod intestinis bellis fluctuare Poloniā nunciaretur, & *Fridericum* Cæsarem aduersarium haberet, à cuius amicitia Hungari plerique non erant alieni. Pax igitur in decem

LI. Pax Hungar. cum Turcis. annos facta est, Hungaris in *Euangelium* Christi, Turcis in suum *Alcoranum* iurantibus. Hanc pacem *Iulianus* legatus Pontificis, (quam, ne fieret, impedire nequiuerat) factam disturbare omnibus modis nitebatur. *Francisci Cardinalis Florentini*, qui in Hellesponto Latinæ classis præfectus erat, literæ aduenerant, quibus significabatur: *Amurathem*, exinanitâ ferè Europa, cum omnibus copijs in Asiam aduersùs *Caramanum*, traiecisse: occasionem maximam oblatam esse, facile recuperandi quidquid in Europa amissum fuerat. Monere deinceps, vt cum suis quamprimùm in Macedoniam erumperent. Se ad Hellesponti fauces adfuisse, ne Turci redeant, facile prohibiturum. Aduenerunt etiam Byzantini Imperatoris tabellarij, per quos festinandam is, ob Turcarum absentiam, expeditionem orabat, efflagitabatque, ac opportuniorem quidem vllam occasionem vindicandæ à fœdæ gentis imperio Europæ vnquàm adfuturam: & postulatam se à Turca pacem repudiasse significans. Recitatis vtriusque in senatu litteris, tanta Regem cunctosque proceres facti pœnitentia mox incessit, vt nullius vnquàm rei vehementius puderet, quasi proditores Christianæ Reipublicæ, & sacri fœderis violatores. Animos hac pœnitentia fluctuantes, *Iulianus* tempestiuè adoritur: pacem nec rectè nec ordine factam, atque adeo irritam esse debere, Violatæ paci prætendi posse, quod sine Pontif. Max. assensu, ac Principibus Cristianis inconsultis, non licuerit *Vladislao*, cum hoste omnium communi, pacem vllam aut fœdus facere, fidem vtrisque datam, Christianis *quàm Turcis seruari æquius esse, cum illis quàm cum his fœdus & antiquius & sanctius intercedere. Addebat porrò, non esse negligendā pulcherrimam rei benè gerendæ occasionem, teneri à nostrorum classe pelagus, Turcarum vires bellis superioribus attritas, tota Europa depelli, aut hoc tempore, aut nunquàm aliàs posse. Quod verò ad promissorum fidem attinet, omnem se scrupulum, omnem conscientiæ labem eximere.* His victus *Vladislaus*, & spe

LII. Iulianus Legatus Papa suadet pacto deficere.

adpro-

Ann. Sal. 1444. adprobationis Pontificiæ de corona Hungariæ in Turcas ducit: Hoc præsense-rat Cæsar, vnde ad Eugenium sequentia scripsit. Ann. Sal. 1444

FRIDER. III. IMPER. AD PONTIF. ROM.

De Regnis legitimo hæredi non auferendis, aut in alium transferendis.

*FRidericus Dei gratia Romanorum Rex semper Augustus, Sanctissimo Patri, Domino Eugenio Papæ Quarto S.P.D. Etsi non dubitemus, Apostolicam Sedem, tamquam veritatis doctricem, iustamque vitæ magistram, quorumlibet iuribus fauorabilem esse, nullique prorsus iniuriam facere, quia quicquid ab eius solio manat, iustitiæ lancibus libratur & æquitatis: non tamen ab re fore putamus aliqua per nos scribi Beatitudini tuæ, quibus ius Serenissimi Principis Ladislai Vngariæ Regis, patruelis nostri charissimi, pueri pupilli & orphani commêdatum efficiamus, & eorum qui ficta pro veris referunt, impijs resistamus conatibus. Scit enim tua Beatitudo, patruelem nostrum præfatum, qui post obitum vitæ (diuæ memoriæ) patrui & antecessoris nostri Alberti Romanorum atque Hungariæ, Bohemiæque Regis, in vtero materno posthumus remanserat, vt primum natus fuit, & sacri fontis vnda renatus, adhibitis ex more solemnitatibus, veram Vngariæ & sacram suscepisse coronam. Nunc autem, sicut accepimus, magnopere quidam instant, vt tua Sanctitas titulum Regni huius in * alium transferat, multa illinc emolumenta tum Sanctitati tuæ, tum Regno præfato prouenientia dicentes; quæ licet nullatenus Apostolicum mouere credamus, quia nullum commodum est tam ingens, pro quo bene vendi iustitia possit, mirandus tamen est eorum conatus, qui ex alieno incommodo suum quærentes commodum, altissimi sanguinis puerum & paterno & auito Regno cupiunt spoliare. Iniquum profecto & abominabile scelus. Fecerit enim alius quiuis magnalia, sit potens, sit aptus regimini, sit per aliquos accersitus; volumus ista discutere, nec cum iniuria volumus loqui cuiusquam: nulla tamen ratio suadet, huic puero suum adimi regnum, qui si propter se non esset magni putandus, ei tamen propter facta paterna, vniuersa Christianitas fauorabilis esse deberet. Quis enim nostri temporis homo est, qui patris huius gloriosos conflictus, tum contra Turcas, tum contra Hussitas non audiuerit? Debent præterea & huic puero fauorem præbere, * aui sui clarissima gesta, & illa Ecclesiæ vnio Constantiæ reparata, tum vero & Caroli Quarti, & Henrici Septimi: quorum vltimus hic sanguis est memoria Cæsarum. Tacemus inclyta Domus nostræ Australis opera, tam pro Imperio, quàm pro Ecclesia, in fauorem fidei per nostros & huius pueri progenitores edita. Quis tandem non compati deberet innocenti puero parentibus orbato, vero Vngariæ Regi ac hæredi? Insana profecto mentis & animi trucis sunt, ac totius hostes iustitiæ, qui tam generosum puerum Regno priuare, & ius tam clarum conculcare nituntur. Sciunt tamen & illi ipsi, qui talia petunt, inhumanum esse quod optant, atque idcirco extinctum puerum & nusquam inueniri confingunt, vt vel hoc colore Regni titulus in alium deriuetur. Sed aliud reperitur. Viuit enim Rex Ladislaus, ac fausta & felici fruitur sospitate: scitus puer atque formosus. Is est in Nouaciuitate vicinus Vngariæ, adirique ab hominibus potest, qui eius visendi sunt cupidi. Spes & nostra & omnium est, antecessorum suorum virtutes in hoc puero reuicturas. Quæ omnia tua Beatitudini recensemus, ne per sinistras suggestiones aliquid ex Curia tua valeat extorqueri, quod huic patrueli nostro possit esse nociuum, vtque puerum istum omnibus Imperij Principibus sanguine iunctum, Apostolicæ Sedis fauore tua Sanctitas prosequatur. Sit igitur hic Rex pupillus in tuo conspectu recommendatus, sit ante oculos tuæ mentis sua generositas, sua ætas, sua puritas, suorum memoria prædecessorum, & huius iustitiam, ex qua non inanis & ficta, sed vera & ampla vtilitas Apostolicæ Sedi redundare potest, amplecti atque tueri velis. Datum Viennæ.*

Vladislai Poloniæ Regem. *Sigismundi Imp.*

LIII. *Dracula.* Pergenti Vladislao ad Nicopolim occurrit *Dracula* Valachiæ montanæ regulus, vir non parua iustitia, & æquitate pollens, & fortissimus in quoque bello Imperator semper habitus: quippe qui modicis copijs, magnitudine animi, & sapientia, Turcarum bellum, vix Christianis omnibus tolerabile, præter omnium opinionem, sine vllis externæ gentis auxilijs, diù tolerauit, tantamque

Ann. Sal. 1444. assiduo bello prouincialium iacturam fecis, vt vix superessent, qui agros colerent. Hic ne in Turcarum seruitutem caderet, quando iam nimis attenuatis erat opibus, ad hanc expeditionem, veluti ad præsentem salutem, euolauit: conspicatum Regis exercitus, & militum paucitate consternatus, eum continuò, cæterosque Principes orare, ac obtestari cœpit, nè vltra contenderet, pedem referret; quando non sinè magno suo malo sat exploratas Turcarum vires haberet: quippè qui cum longè maiore seruorum manu venatum prodire soleret, quàm Hungaricæ nunc forēt copiæ. Habebat *Vladislaus* ad quindecim millia equitum ex Hungaris, & Polonis, peditatum ex cruce signatis non ita magnum.
LIV. *Suadet Vladislao retrocedere.* His copijs fretus, reiectò prudentis viri consilio, iter est prosequutus. Nonnulli Draculæ verba in malam partem interpretabantur, vati illum, quia ictum cum Turcis fędus haberet, præter animi sententiam, ita fuisse loquutum. Res tamen ipsa testabatur, nil *Draculam* dixisse à veritate alienum. Verũ quùm fata Regis instarent, vrgente *Iuliano*, saniori negauit aures consilio. At *Dracula* postquàm Regem ab itinere se reuocare non posse cognouit, loco auxiliorum, filium cum quatuor millibus equitum cum eo misit, item duos strenuos iuuenes locorum peritissimos: & in digressu, ad belli vsum, duos miræ pernicitatis equos dono dedit. Adauxerant *Draculæ* metum, Bulgaræ cuiusdam aniculæ responsa, quæ ad Sullonum vicum, belli exitum ab eo rogata, respondit, *Vladislaum* Regem malis auibus ad *Varnam* pugnaturum, & profligati exercitus reliquias aduersus Turcas deindè feliciùs pugnaturas. Ad Varnam itaque cum Turcis congressus, in Ianizerorum phalangem, in qua *Amurathes* ipse erat, incidit, ibique fortiter pugnans, occubuit. Ferunt *Amurathem* inclinata suorum acie, *Christi* numen inuocasse; deprompt̄um è sinu codicem initi sanctissimè fœderis, explicasse: & intentis in Cœlum oculis dixisse: *Hæc sunt Iesu Christe fœdera, quæ Christiani tui mecum percussere: per numen tuum sanctè iurarunt, datamque sub nomine tuo fidem violarunt, perfidè suum Deum abnegarunt. Nunc Christe, si Deus es (vt aiunt, & nos hallucinamur) tuas, measque iniurias, te quæso, vlcisce: & his, qui Sanctum tuum nomen nondum agnouère, violatæ fidei pœnas ostende.* Vix hæc dixerat, qui vltimum in se impetum expectabat, quum prælium quod anceps, ac dubium diù fuerat, inclinare cœpit. Vtitur sanè Deus malorum opera in corripiendis suis, cuius tum vindictæ, hanc cladem omnes adscribebant. Etsi enim illa, quæ *Iulianus* in consilio dixerat, speciem aliquam Iustitiæ viderentur habere, consultius tamen erat, pacem aut non fecisse, aut factam seruasse. Fuit Turcis non incruenta victoria, ita vt *Amurathes* dixerit, actum de se fore, si iterum ad eum modum vincendum sit. Incidit hæc pugna Sal. Ann. 1444.

LV. *Vladislai cædes.*

LVI. *Amurathes Christum inuocat.*

BELLVM TIGVRINVM. Ann. 1444.

LVII. PEr idem tempus Heluetij, qui Suitensiũ partes in Tigurinos sequebantur, hos sollicitabant, vt fœderi quod cum Austriacis habebant, renunciarent. Tigurini in nullius iniuriã fędus ab se factum respondent, quod peierare non auderent. Hinc ad arma. Erant apud Tigurinos *Iacobus Horbergicus* Marchio, & *Ludouicus* comes *Helfenstainius*, cum multis nobilibus ad 845. equites. Peditum duces erant *Io: Rechbergicus*, *Thuringus Halloulius*, & *Burcardus* Monachus. Accesserant auxilia Austriaca, Heluetijs omnibus ex aduerso conspirantibus in Tigurinos. Excitantur vtrinq; prædiorum incendia. Arces, vel
LVIII. *Tigurum obsidetur.* deditæ, vel expugnatæ. Tandē sub Iunij finē, Heluetij omnes Tigurum obsidione cinxère. Paulo post *Ludouicus*, *Caroli* Galliæ Regis filius (*Delphinus* erat) cum triginta pugnatorũ millibus, rectà Basileam ire perrexit. Aduentus causæ duæ feruntur. Sunt qui ab Austriacis accersitum affirmant, vt Tigurum obsidione solueret, ac Heluetiorum contumaces spiritus frangeret. Alij *Eugenij* artibus euocatum, vt Basileense disturbaret concilium. Huic obuiam profecti Heluetij, dum pauci cum plurimis ægregiè pugnant, propè ad vnum cæsi, victoriam multo sanguine emptam reliquère. Ad Tigurum quoque malè pugnatum ab Heluetijs, & obsidione vrbs soluta est. LIX.

L A-

Ann. Sal. 1445. *LADISLAI NOVA ELECTIO IN REGEM.* Anno 1445. Ann. Sal. 1445.

LX. CÆso *Vladislao*, domum profugit *Coruinus*, vt conuulsum Reipublicæ statum restitueret. Cumque & ab *Amurathe* & à *Friderico* metueret, statuit illi priùs obuiam ire. Nouo itaque milite auctus, ad *Sauum* amnem magna cum celeritate hostem aggreditur imparatum, quo fuso, victor in Pannoniam rediit. Vbi à regalibus comitijs, ad campum *Racos* habitis, omnium suffragijs in regem Hungariæ denuò eligitur, & confirmatur *Ladislaus*. Et quia puer erat, placuit Pro Regem dari, donec ille ad maturam

LXI. *Coruinus Pro Rex Hungar.* peruenisset ætatem. *Coruinus* inter competitores citra inuidiam elatus, extemplò legatos ad Cæsarem mittit, Regem simul & coronam regiam repetituros, *neque regnum absque rege esse diutiùs posse, & sacram coronam alibi quàm in regno asseruari, nefas esse dicentes*. Fridericus auditâ legatione respondet: *Quòd Hungariæ proceres regem tandem suum agnoscant, rectè id ab ijs fieri, eamque se mentem ipsis perpetuam precari, noua electione nihil aliud, quàm coronationem iam antea ritè pera-*

LXII. *Puerum reposcu.* *ctam, denuò adprobari in eo, qui nascendi lege rex esset. Puerum verò regni impotem, nusquàm melius asseruari quàm apud se cui illum mater non sine grauibus causis commendasset. Nam in regnum ea ætate mittere, qua in tam varijs hominum studijs abuti facile quis posset, quid aliud esse, quàm dissensionibus materiam præbere? Habere Hungaros, Pro Regem, virum prudentia, ac fide insignem, ei rerum gubernacula, vt commissa sint, ita relinquenda videri: donec Rex ad ætatem rebus maturam adolescat. Sibi interim curæ fore, ne quid in eius educatione ad optimam corporis & animi informationem desiderari possit. Coronam verò apud Regem manère, cui semel imposita est, æquum esse*. Hæc referentibus legatis, illicò *Coruinus* ex S. C., contracto duodecim millium exercitu, in Austriam hyberno tempore irrumpit, ad Viennæ montes vsque & Hamburgum prædas agit. Cæsar à militibus imparatus, Neapoli se continuit, ciuitate, natura satis & arte munita. Pro Rex igitur Neapoli frustra tentata, cum & hyems instaret, neque à Cæsare quicquam extorquere posset, præda grauis domum rediit. Sub anni exitum Raccolsburgi conuentum fuisse, vbi adnitente *Vdalrico* comite *Ciliensi*, induciæ ad biennium inter Hungaros & Austriacos factæ sunt, arce *Rabi* reddita, & *Ladislao Bano*, quem Cæsar captiuum tenebat, liberato, *Roo* scribit. Magis interim gliscentibus odijs inter Tigurinos, & Heluetios, post mutuas clades pax tantem interposita est, arbitro Vlmensi Senatu, sequestre pacis *Ludouico* Electore Palatino. Pari arbitrio *Alberti Brandemburgici* sublata est quæ de *Sigismundi* Tirolensis hæreditate paterna inter *Fridericum* Cæsarem, eiusque fratrem *Albertum* & Tirolenses intercesserat disceptatio; & *Sigismundus* tutelæ exemptus, prouinciæ suæ gubernationē suscepit. *Albertus* verò Austriacus vxorē duxit *Methildem Ludouici* Palatini filiā, *Ludouici* Vvirtembergici viduam, fœminam diuitē, quòd percomodè *Alberto* cessit, cū iam pecuniam omnē à Cæsare assignatam expendisset.

LXIII. *Monet in Cæsarem.*

LXIV. *Induciæ inter Austrios, & Hungaros.*

LXV. *Pax Tigurina.*

LXVI. *Sigismundus tutela exemptus.*

XX

MORS EVGENII PAPÆ. Anno 1447.

ARchiepiscopos Coloniensem, & Treuerensem Basileensi fauentes concilio, cum deposuisset *Eugenius*, commoti Electores Imperij, *occultum* (ait Pius Papa II.) *inter se fœdus percusserunt, nisi Eugenius irritam depositionem* hanc decerneret, nationis onera tolleret, & auctoritatem conciliorum, vt Constantiæ declarata fuerat, profiteretur, se suam depositionem in Basilea factam amplexuros: legatosque ad Cæsarem miserunt, qui hæc ei soli, & sex iuratis consiliariis exponentes, vt fœderi se adiungerent, atque cum eis Romam mitteret, orarent. Cæsar vt audiuit electorum mentem, missurum se ad Eugenium dixit, rogaturumque, vt eorum petitionibus morem gereret. Fœdus autem spreuit, indignum atque impium dicens, nisi Papa, quæ petuntur, concederet, ab eo desciscere. Misit igitur *Aeneam* ad Eugenium, vt suaderet ei ne principes electores contemneret: maximè vero, vt depositis archiepiscopis pristinam ei redderet dignitatem. Sic enim futurum, vt Germani omnes deposita neutralitate ad eius gremium redirent. Quod

Lib. 1. Comment.

Sal. Ann. 1445. si durior in sententia perseueraret, timendum esse, nè scandalum perpetuæ diuisionis oriretur: quicquid autem electores inter se concluserant, iniuratus Cæsar aperuit *Aeneæ*, atque vt Papæ referret, imperauit. Et quia rursus Calendis Septembris apud Frankfordiam electores habituri conuentum erant, vt audito responso Papæ secundum fœdus neutralitatem exuerent, *Aeneam* monuit, vt recta via Frankfurti peteret, vbi legatos alios conuenturus, animum Eugenij eis notum efficeret. Legati inter hæc Apostolici quid rerum principes electores Frankfurti conclusissent, quid ex Cæsare peterent, quid Romam mitterent, cum diu quæsissent, nec certum aliquid excutere possent, vt alter eorum Romam pergeret, decreuerunt. Et quia Ioannes Caruaiales languens apud veterem hospitem suum Ioannem Gers mordacem, & inuidæ mentis hominem, acutis incensus febribus iacebat, Thomæ Bononiensi Episcopo hæc prouincia cessit, qui *Aeneam* itineris comitem accepit.

LXIX. Cum Romam venisset, *Eugenius* admonente *Thoma*, priùs *Aeneam*, quàm legatos electorum audiuit, facturumque omnia promisit, quæ Cæsar suasit; atque indè ad *Philippum* Burgundionum Ducem direxit, consensum vt Archiepiscoporum restitutioni præberet; cum nepos eius in Coloniensis, & frater eius naturalis in Treuerensis locum vocatus esset. Iuit *Thomas* in Burgundiam.

LXX. *Aeneas* Francofurtum, vbi frustrà *Io: Caruaiales*, & *Nicolaus Cusa* nitebantur placare Electores, cum legati Principum, qui Romæ fuerant, *Eugenium* durissimè sibi respondisse referrent. Itaque desperata res Eugenij videbatur, quia solus Imperator aduersùs omnes Electores declarationem facere non audebat. *In eo conuentu* (Pius II.) *egregium* facinus *Aeneas* ausus est, quod negligere nulla ratione possum. Moguntinus, qui fœderi aliorum electorum & pro se, & pro *Federico* Brandeburgensi sigillum appenderat, rogantibus oratoribus Cæsaris, vt sententiam mutaret, non erat inuitus, id si certa posset ratione tueri, nè promissi violator videretur. Tunc *Aeneas* bono animo collegas esse iussit, quod Moguntino facile satisfaceret: noctem ipse insomnem duxit, atque ex notulis principum secundum quas Eugenium litteras dare volebant, alias notulas composuit, omni expresso veneno, quod Eugenius abhorrebat, sententiasque omnes extendit, per quas & nationi prouideretur, & archiepiscopi restituerentur. Quibus peractis eas ostendi Moguntino iussit, sibique dici voluntatem Cæsaris esse secundum eas notulas: Eugenium notioni prouidere: neque dubitandum esse, quin illa ex eius sanctitate possent imperrari; si rursus ad eum mitterentur oratores. Visa est res Moguntino & sufficiens & iusta: moxque cum imperialibus, & archiepiscoporum Magdeburgensis, Bremensis, & Salburgensis, & *Federici* marchionis, multorumque aliorum principum legatis fędus iniit, vt notulæ, quas *Aeneas* confecerat, sigillis omnium munirentur, mitterenturque Romam. Quod sentientes electores, cęterique principes, animo consternati, non sunt ausi contra niti; nationis enim pars maior notulas sequebatur *Aeneæ*. Ludouicus cardinalis Arelatensis, vbi spe deiectum se nouit, accersito *Aenea*, qui sibi Basileæ notus, & inter familiares dilectus fuerat, mutatam eius sententiam multis verbis accusauit. Cui *Aeneas* non se mutatum, sed Basileenses non esse dicebat, qui olim fuerant: qui cum primo pacis causa transferre concilium ex Basilea in alterum locum promisissent, postea negauissent, tanquam extra Basileenses muros veritatem tueri nequirent. Ioannes quoque Lysura vir prudens, & iure pontificio consultissimus, obuius *Aeneæ* apud Ioannem Caruaialem datus, Et tu, inquit, ex vrbe Senensi daturus legem Theutonicis aduenisti? vtinam domi mansisses, & nos nostram regere terram dimisisses. Cui *Aeneas* transiens nihil responsi reddidit, inuidiam nè sibi maiorem pararet.

Finito conuentu, Thomas Bononiensis antistes, & Ioannes Caruaiales per nouam ciuitatem Austriæ transeuntes, actis Cæsari ingentibus gratijs, qui magnos & fideles legatos Frankfurtum miserat, dum Romam pergunt, vt qui res benè, feliciterque gessissent, ad Cardinalatus eminentiam prouecti sunt. Cæsar paucis post diebus *Aeneam*, & nobilem equitem Procopium Rabensteynũ Bohemum ad Romanam curiam legatos instituit,

Sal. Ann. 1445. stituit, hisque potestatem dedit, si Eugenius notulas Frankfurti conclusas acceptaret, concurrente præsule Moguntino, & Brandeburgensi marchione, neutralitatem deponerent, ac nationis nomine sanctæ sedi Apostolicæ obedientiam restituerent. Interea Ioannes Lysura, vt res suas minimè propitias animaduertit, rebus mentem aptauit, summitensque se Moguntino archiepiscopo, legationem eius ad Eugenium obtinuit, quē cum pluribus aliis oratoribus principum, apud Senas legati Cæsaris inuenerunt, atque simul Romam euntes, ad primum lapidem familiam Papæ & Cardinalium, & vniuersos curiæ prælatos obuiam habuere: ac veluti duces recipi solent, cum victis hostibus domum repetunt, in vrbem sunt intromissi. Tertia die ad Eugenium vocati in consistorio secreto auditi sunt, quo in loco nomine omnium *Aeneas* orauit: quem cum Papa, tum Cardinales mirum in modum laudauerunt: at Eugenius ea ipse die correptus ægritudine in lectum se dedit: Cardinalibusque rem tractandam commisit. Cum iam res ad calcem deducta esset, plerique ex Theutonicis pedem retrahebant, obedientiamque Pontifici, medicorum iudicio infra decimam diem morituro, præstandam negabant: quibus *Aeneas* magnis rationibus aduersabatur, multumque nationi conducere affirmabat, accelerari declarationem debere, cum Eugenius iam voluntati principum beneuolus esset: nam quod ipse fecisset, successorem eius gratum habiturum. Quod si ante moreretur Eugenius, quam declaratio fieret, timendum esse ne successor nationi durus inueniretur, quamuis siue asper, siue mollis successor ei daretur, nihil cum eo tractari posse, quorum mandata in Eugenium sonarent: ab Vrbe vero si rebus infectis decederent, omne fœdus principum solui, nationemque nunc maiori ex parte concordem in magnas diuisiones, contentionesque dari: quoque grauissimum videri deberet, ad solidandum, roborandumque schisma periculosissimum, in Ecclesia viam, quam præcluserant, aperiri. Nec Ioannes Lysura alterius sententiæ fuit, qui tantopere faciendam declarationem suadebat, vt mortuis omnibus Eugenij membris satis esse diceret, si vel digitus sinistri pedis minimus viueret. Ob quam rem persuasis omnibus collegis, cum iam notulas omnes Eugenius approbasset, atque litteras super his decreuisset, ad cubiculum eius omnes legati intromissi sunt, qui iacenti Pontifici obedientiam præstiterunt. Ille confestim bullas apostolicas in manus *Aeneæ* dedit: nec mora, rursus in consistorio publico præsidentibus Cardinalibus, publicatis Cæsaris & aliorum principum mandatis repetitæ sunt cæremoniæ. Inde tota vrbe ob publicam lætitiam ignes facti, & campanæ, tubæque sine modo sonuerunt: sequenti die iustitium indictum, supplicationes rogationes decretæ: Cardinales, ceterique prælati cum populo in ordine procedentes, Siluestri coronam, Ioannis Baptistæ caput, præcipuasque sanctorum reliquias, ex templo sancti Marci Lateranum detulerunt, ibique sacrificatum, atque de Federici, Eugenijque laudibus habitus est non breuis, neque inornatus sermo. Ann. Sal. 1445.

LXXI. Eugenius verò post obedientiam Germanorum receptam, diebus sexdecim cum morbis ac morte pugnauit, victusque tandem in festo, quod *Petri cathedram* vocant, naturæ concessit. Tunc Basileensis Concilij Patres, reliquos Cardinales, eo sublato, *Felicem* tandem agnituros, & in gratiam secum redituros sperarent, illi *Thomam Sarezanensem* in Eugenij locum suffecère, nomine *Nicolai V.* Hanc eorum electionem ratam habens Cæsar, crebris mandatis Basileenses vrget, vti Concilij patribus, commeatum, quem literis cauerant, renuncient, parère detrectantes, inobedientiæ accusat. Illi missis legatis se purgant. Cum verò Cæsar nihil remitteret, soluitur tandem concilium, manente nihilominus schismate. Qui verò Basileæ fuerant, nouam Concilio sedem eligunt *Losanam*, vbi anno demum nono & quadragesimo, adnitentibus Cæsare, Galliæ, Angliæque Regibus, alijsque principibus. *Felix* pontificatu se se abdicans, in Cardinalium ordinem redactus est.

An. 1447.

Electio Nicolai V. Papæ.

LXXII.

MORS

 MORS PHILIPPI MEDIOL. DVCIS. Anno 1447.

LXXIII. DVm hæc aguntur, *Philippus Maria* Dux Mediolani ventris profluuio vitam reliquit, *Alphonso* Aragonum Rege hærede nuncupato. Ideo *Fridericus* Cæsar *Aneã Syluium* Mediolanum misit, & cum eo *Fridericum*: Ep. Secouiensem, *Gasparem Sliebium* cancellarium, *Ioannem* Magistrum cameræ, *Iacobum Landronium* physicum: & *Pancratium Rinzatem* nobiles equites, vt principatum imperio deuolutum vindicarent. Vno itaque tempore Dominium potentis vrbis, & *Federicus* Cæsar, & *Alphonsus* Rex Aragonum, & *Carolus* Dux *Aurelianensis* expetebant: nam & hic se ius habere dicebat ex fœdere inter suos, & *Philippi* maiores matrimonij causa percusso. At Mediolanenses libertatis auidi, senatum ex primoribus vrbis delegerant, ac Magistratus assumpserant, qui Rempublicam administrassent: cumque Regem, ducemque spernerent, audito *Aenea*,

LXXIV. *Cæsar Mediolanum petit.* qui Cæsaris nomine verba fecit, Imperatorem Dominum suum fatebantur: sed habere se priuilegia dicebant, quibus ciuitatem regere possent .. Tandem *Federicum* certis conditionibus dominantem admissuri erant: quæ res, etsi non debito respondebat, *Aenea* tamen tempus consideranti non aliena videbatur. At collegæ Theutones dum plurima volunt, omnia perdiderunt coacti in Germaniam vacui redire. Eodem tempore cum

LXXV. *Sfortia Mediolanum obsidet.* ad tutelam Mediol. Reipub. *Franciscum Sfortiam*, Sfortiæ *Attenduli* filium (*Attendulo* sua virtus, & fortia facta apud Reges gratiam, opesque, & indè partem imperij, propriosque exercitus, & ipsum *Sfortiæ* nomen inuenerant; Antea *Iacobus* siue *Mutiolus* fuerat: parentesque eius, *Ioannes* & *Elisia* intra *Cotoniolæ* fines honesti, præsagium accepisse ferebantur, fore, vt deposito, quod ipsi imposuerant nomine, proles ea nomen assumeret aliud, quod fieret familiæ cognomẽtum, & latè cognosceretur) assumpsissent; ipse in Mediolanenses tela contorquens, quæ ab ipsis acceperat, vrbem obsidione premebat, vt imperium arriperet. Iuris speciem habere videbatur, quia *Philippi Mariæ* filiam *Blancam Mariam* vxorem haberet, & spe futuræ successionis à *Philippo* fuisset adoptatus in filium. Mediolanenses porrò exanimati, Cæsaris opem petebant. *Eò rursus profecisci Aeneas iussus est, & Artongus* iurisconsultus, qui obsessis ciuibus auxilium promitterent, si se Cæsari subderent. In eo itinere multa his aduersa fuere: nam cum visitato Sigismundo duce apud Enipontem, & ad rem Mediolanensem persuaso, per altissimas Alpes Vormij in Vallem Tellinam descendissent, diuisum populum, alios ciuitati Mediolanensi, alios *Francisco Sfortiæ* fauentes, lacum Comanum in potestate hostium magna ex parte, nihil tutum inuenere. Itaque modo noctu per aquam, modo die per abruptos & deuios montes viam fecere: vbi Comum venerunt, octo & decem dies moram facere oportuit, quoniam inter Mediolanum, & Comum omnia hostis tenebat: qui postquam legatos Cæsaris aduenisse didicit, aditus custodiri iussit, legatosque, si comprehendi possent, ad se vinctos deduci. At illi susceptis equitibus, ac peditibus admodum ducentis, cum viarum gnaros, fideles inuenissent, circa solis occasum Como recedunt Mediolanum petentes: sed cum horis forte duabus iter fecissent, iamque nox obscurissima superuenisset, equitatus inter tenebras retrofugit; aderant & legati ducis Sabaudiæ, & plures ciues Mediolanenses, qui negotiati per Alemaniam domum redibant. Hi vbi fugam equitum cognouere, insidias veriti, trementesque admodum retrocedendum aiebant: *Aeneas* vero vocatis peditatus ducibus, vbi eos constantes invenit, & alterum eorum Senensem ex loquela cognouit, versus ad negotiatores, Nolite, inquit, timere: angustias montium prætergressi patentes in campos venimus, insidias iam euasimus, quas in arctis locis instruunt: nunc mille se nobis offerunt semitæ: in manus hostium solum nos infortunium ducere potest, id bonitas summi Dei auferet: ite mecum, vos hac nocte laribus vestris saluos reddam. Sic profecti ad horam decimam paulo post solis ortum Mediolanum ingressi, magna totius populi festiuitate recepti sunt. Sed iam regimen ciuitatis ex populo Romani nominis

Lib. 1. Comment. Py II.

Sal. Ann. 1448. minis amante, dum Comi legati manserunt, in paucorum potentia erat deductum, qui Francisci Sfortiæ clam partes fouebant: eam ob causam rogauit senatum *Aeneas*, sibi vt populi copia fieret, cui Cæsaris verba referret. Guarnerius Castillioneus iurisconsultus genere ac facundia nobilis tum primum in senatu locum tenebat, Sfortiæ occultus amicus. Is per leges ciuitatis vocationem populi prohibitam dicebat, tumultum timendum in ciuitate obsessa, potestatem populi omnem esse senatui, huic dicenda quæcumque mandaret Cæsar. Contra *Aeneas* imperatoris iussum legibus non teneri aiebat, quæ ab ipso robur haberent: eius mandata quietis esse, non seditionis altricia: obsessum, fatigatumque longo bello populum imperatoris legatione leuandum, mirum videri si domini sui vocem noluerit audire: atque sic inuito Guarnerio senatus populi vocationem decreuit. Is cum postera die in curiam frequens conuenisset, & oblatis lectisque publice Cæsaris litteris, *Aeneas* in hanc sententiam orauit. Ait enim Philippo mortuo Cæsarem ad eos misisse legatos, qui gubernationem ciuitatis exposcerent, neque auditum, quamuis æqua peteret; sed Mediolanenses ipsos noua libertate gaudentes, magistratus sibi constituisse, qui rempublicam administrarent, idque factum esse in eam vsque diem, Cæsare pro sua mansuetudine quamuis indigne spreto, nihil tamen irato: venisse interim Franciscum Sfortiam vicecomitem ex amico factum hostem, municipia in potestatem suam redegisse, ciuitatem obsessam magnas pati calamitates, milites ad Franciscum defecisse, inopia frumenti premi populum, ex vicinis principibus neminem ferre opem, solum autem Cæsarem eorum commiserari fortunam, omnis repulsæ oblitum. Quod si iam tandem sacro imperio parere velint, dominumque Cæsarem recognoscere: paratum eum auxilium ferre. Iamque cum Sigismundo duce patrueli suo vicino Insubribus res ordiltas, breui magnam manum superatis alpibus in eorum agrum descensuram cogitarent, ne sibi ipsis frustra confiderent, neque sic libertatem amissuros putarent, Cæsaris dominatum recipientes: nam iustis & naturalibus dominis seruire, eam demum veram esse libertatem: in ciuitatibus, quæ populi nomine reguntur, inueniri semper aliquos, qui plebi iugum imponunt: deinde aduerterent Cæsarem sibi, an Sfortiam imperare mallent: quoniam nisi Cæsari se subijciant, sic res deductas esse, vt dominatum Sfortiæ nequeant euadere. Cæsarem, si ab eis recipiatur, singulares gratias, magna priuilegia daturum suis ciuibus, quos in Alemania libere negotiaturos, auream ciuitatem facturos, & Italiæ caput aiebat. Post hæc, cum Guarnerius de libertatis dulcedine disseruisset, eligendos tamen ait ex populo viros primores, qui cum legatis de mandatis Cæsaris agerent. At dum res penderet, post aliquot noctes tres ciuitatis portæ (sic enim partes vocitant) sumptis armis dominum Cæsarem vocauere. Sex portæ in vrbe sunt, atque ad earum numerum distributus est populus: quod quatuor portarum plebibus placet, id ratum esse oportet: cum ergo iam tres vitam imperio peterent, senatores audito tumultu, prius quam portæ quartæ multitudo assurgeret obequitantes vrbem, silere plebem, ac positis armis domum petere iubebant, quoniam & ipsi dominatum Cæsari saluo ciuitatis honore admissuri essent, idque cum legatis agitent sedulo. Post hæc viri delecti, qui cum legatis in hanc sententiam loquebantur, si Cæsar opem ferret aduersus Sfortiam, in has leges venturos sese aiebant. In Mediolano qui ius diceret Theutonicum, in alijs ciuitatibus, quem vellet Cæsar, gubernatorem poneret: appellationes quæ ab alijs gubernatoribus interponerentur, Mediolanensis audiret, ab eo prouocationi locum non esse: vectigalia ciuitatum, quæ Mediolanensibus seruirent, ad Cæsarem, & Mediolanenses æquo iure pertinere: ex Mediolano quotannis auri quinquaginta millia Cæsari, feuda Ecclesiarum & nobilium collationi Cæsaris remanere: vasallos omnes & imperatori & ciuitati fidem iurare, si quod amplius oppidum, aut dominium Mediolanenses armis acquirerent, id à Cæsare sub decenti censu in feudum debere peti. Interea Carolus Gonzaga, qui tum forte vnica Mediolanensium spes videbatur, magnanimus belli dux, *Aeneam* intempesta nocte accessit: & Artongo vocato, iterum populi vocationem vt peterent, suadebat, spondens se

Sal. Ann. 1451. tia præcelluisse proditum est. Diuerso itinere missi etiam *Michael Magdemburgi* ac *Rudolphus* Silesiæ Principes *Vdalricus Sternbergicus*, *Albertus Eberstorfius*, comes *Schaunburgicus*, *Ioannes Vngnadius*, & *Vdalricus* Sumpergerus prothonotarius. Primis additi sunt *Aeneas Syluius* Episcopus Senensis, & *Michael Fulendorfius* Secretarius, qui legationis onera sustinerent. Quibus commissum, Imperatricem apud Thalamonem postquàm salutassent, Senas vti deducerent, ibique Cæsaris expectarent aduentum. Verùm *Aeneæ*, & *Michaeli* ampliùs mandatum erat, Italiæ Principibus, maximè Pontifici aduentum Cęsaris renunciare, commeatibus preria statuere. Quibus cognitis Italiæ potentes trepidare, sperare tenues, nutare principes, timeri motus, quos in aduentu Cęsaris excitatos vetustas nouerat.

LXXXIII. Turbatur Papa. Pontifex, cui Romanorum mores cogniti erant, quique multos nouitatis auidos intellexerat, timens populi motum, iam Cæsari nunciauerat, & commeatuum penuriam causatus, aduentum suum in æstatem vt differret, *Aeneæ* verò vt ad se quanrociùs iret, imperauit. Ipse autem cum se litteris excusatum fecisset, quoniã quę Cæsari nunciata fuerant, non ignorabat: mirari se se ait, mutationem Apostolicam, neq; videri honestum Romani Pontif. dictum indictum fieri; memoriæ se tenere Pontif. Maximum dixisse sibi Cæsari, si venire Romam vellet, hiemale tempus eligendum, quod salubrius esset, rebusque victui necessarijs magis abundaret, pręstoq; esse ad coronationem omnia: vltro petitum aduentum: nunc mandari contraria indignum esse, quando & is accinctus itineri, & coniux eius propediem littus Italicum appulsura sciretur: accepisse Max. Pontifici metum iniectum, timerique Romæ Cæsarem, & timorem vanũ, scire Cæsarem iustũ, Nicolai amantẽ, nihil ęquè odisse quàm turbas, moriturumq; priùs, quã fidem falleret, comitatũ habere nobilissimũ, quietis cupidũ religioni & Ecclesiæ fauentem. Hisce motus *Nicolaus* Cęsari scripsit, ex arbitrio iter faceret. Tã Regem, quàm Reginã retardauerant, hanc venti, illũ Austriaci motus, tandem eodem die, quo Cæsar Florentiã ingressus, eodem Imperatrix Liburni portũ applicuit. Ibi cum diù de consignanda, mittendaq; Cæsari sponsa tractaretur, tandem Marchio Portugalensis, qui *Leonoram* à fratre receperat, Imperatori tradendam, postquã de cæteris rebus trãsactum est, vocatis oratoribus; & qui Pisis erant, viris nobilitate claris, rogatis tabellionibus, Imperatricem dextra manu apprehendens, ad manus *Aeneæ* consignauir: eam vt ad Cęsarem transduceret, quæ res *Vanconi* duci admodũ molesta fuit, qui sibi hoc honoris iure sanguinis, quo Cęsari propinquabar, deberi putauit: sed Lusitanis, cęterisq; legatis Cęsaris aliter visum fuit. LXXXIV. Æneas Eleonorã nomine Cæsaris recipit. Interim Cæsar Senas perrexit, vbi Spõsã opperiri decreuerat. Quę postquàm propiùs iam adesse, nunciaretur, Senensis Magistratus cum tota nobilitate, & ciuibus, obuiã primi processere. Inde *Ladislaus Rex*, & *Albertus Archidux* cum suo vterque comitatu, quos sequebantur ordines imperij, longo ordine ingrediebantur. Hos secuti sunt viri Ecclesiastici. LXXXV. Sponsam recipit Cæsar. Cæsar verò cum Cardinalibus Rom. legatis Pontif. ad ingressum ciuitatis intra duas portas substitir, vbi exoptatam diù Sponsam amplexatus est. Ibi Senenses ad rei memoriam, signum ex marmore posuere. Verba nomine Cæsaris *Henricus Leubin* Pontificij iuris interpres fecit, Imperatricis vice loquutus est *Aeneas*. Post aliquot dies, Cæsar Romam petens, Viterbium venit, Sponsa subsequente. Romam petit. Cum Cimini montis iugum, qui Vituruio imminet, ascendisset Imperator, accersito inter equitandum Ænea, *Ecce* (inquit) *Romam petimus*, *videre videor te Cardinalem futurum*; *neq; hic tua fortuna conquiescet*, *altiùs eueheris*, *B. Petri te Cathedra manet*, *caue ne me contempseris*, *vbi hoc honoris aßequutus sis*. LXXXVI. Pontificatum prædicit Æneæ. Cui Æneas, *Nec Pontificatum Maximum*, *nec Cardinalatum mihi arrogo*. Ar ego, subintulit Cæsar, *hoc ita futurum video*. Æneas tanquàm iocantis verba suscepit, & Romam cum eo profectus primus inter prælatos eius fuit, Salutantibusque Cardinalibus, & vrbis primoribus, qui obuiarunt, responsa prò Cæsare dedit. Cumque Cæsar nocte extra mœnia vrbis remansisset, *Aeneas* ad Pontificem lectulo cubantem vocatus, bonam Cęsaris mentem ostendens admirari se ait, tanti Principis fidem in dubium venire potuisse. Cui Pontifex cum verba multorum exposuisset, *minus* (inquit) *timentis error*, *quàm fidentis*

Ann. Sal. 1451. *noces*. Postero die, *Albertus* ordinem ex om-
ni equitatu instituit, & quo quisque loco in-
cedere debeat, præscribit. Inter alia ex vo-
LXXXVII. *Quo ordine Romã ingrederetur.* luntate præceptum est, nè præter Imperij
Aquilam vllum aliud signum explicaretur.
Eam rem multi ægrè ferebant, in primis,
Georgiani Collegij signifer, *Henricus* comes
Furstembergicus indignum esse dicebat, &
præter collegij institutum, malle se exclu-
sum domum reuerti, quàm occultato vexil-
lo intromitti. *Argentoratenses* quoque non
prohibitos fuisse maiores suos explicare
vexillum, strepebant, quo tempore cum *Ru-
dolpho* in Bohemum militarunt. Has voces
Fridericus compescuit, ordine ingrediens
sequenti.

Primi omnium *Sueui* præcedebant. Se-
quebantur qui à S.P.Q.R. obuiam missi fue-
rant, omnes induti purpureis sagulis. Dein
ipse Cæsar cum Rege *Ladislao* & *Alberto* fra-
tre, cui imperij Aquila commissa erat, alijsq;
Principibus, Comitibus, cæteroque aulico
comitatu. Proximus ab eo locus *Eleonoræ* da-
tus, quam sequebatur Imperialium ciuita-
tum equitatus. Obuiam ad portam vsque
Casteli venère tredecim purpurati Senatus
patres cum multis Episcopis, Abbatibus, &
omnium ordinum Ecclesiasticis viris, ex
quibus Pontificis vicem præerat Spoletinus
Præsul. Ipse Pontifex, ad D. Petri sella ebur-
nea in gradibus collocata, sedens, aduenien-
tes expectabat, cuius manum ac pedem
dextrum Cæsar, *Ladislaus Rex*, *Albertus-
que Eleonora*, postquàm deosculati sunt,
assurgens ordine omnes excepit. Templum
ingressi, post absolutas precationes, in de-
signata sibi quisque hospitia concessere. Se-
quentes aliquot dies Cæsar, delubris, diuum
templis, & vrbis terrarum olim dominæ
reliquijs visendis, insumpsit. Ad xvj. Cal.
April. Pontifex in D. Petri æde sacris pera-
ctis, *Fridericum* Cæsarem, & *Leonoram*, ad-
hibito solemni ritu, solitisque ceremonijs,
matrimoniali vinculo coniugauit. Tertio
LXXXVIII *Coronatur.* post die (quam *Dominicam Lætare* vocant)
Cæsar de more vnctus, & in Rom. Imper.
consecratus, coronam & alia Rom. Imp. in-
signia accepit, acclamante populo Rom. *Fri-
derico Pacifico à Deo coronato Imp. vita & vi-
ctoria*. Coronatur & sponsa solito ritu, fau-
stisque omnium precationibus Augustorum *Ann. Sal. 1451.*
nomine vterque salutatur. Coronatione per-
acta, & gratulationis hymno decantato, *Fri-
dericus* Imper. ex veteri maiorum instituto,
in ponte *Tyberino* ante palatium S. Angeli,
fratrem primùm, deinde alios multos eque-
stri dignitate insigniuit. Ad trecentos fuisse
memorat, in quibus *Magdemburgicus*, etsi
antea eodem honore decorati, propter diei ac
loci celebritatẽ denuò eũ suscepère. Sequenti
post coronationem diẽ Pontificẽ Cæsar adijt:
Meministi Pater (inquit) *dicturum me tibi* LXXXIX. *Pius II. lib. 1 Comment.*
*somnium, postquam coronam accepissem, id
huiusmodi est. Ex Vienna cum recessisti à me
vltimo, vidi per quietem nocte proxima, me
Romam venisse, tuisque manibus meo capiti
coronam imponi mirabar: inter dormiendum,
neque me legitime coronatum putabam, quem
non Romanus, sed Bononiensis Episcopus coro-
nasset; euigilans autem contempsi visum: at
postquam te Cardinalem creatum, deinde Pa-
pam assumptum*, Æneæ *primum litteris intel-
lexi, è vestigio ratum credidi, quod secutum est
tuis me manibus coronandum. Tum Nicolaus,*
sæpe verum somniant qui præsunt populis.
Ego quoque (inquit) nocte, qua mortem Eugenij
*præcessit, sopori deditus, in hoc me cubiculum
vidisse videbar, quod tunc, vt tu nosti Ænea,
bipartitum fuit.* Eugenius *pallium, deinde tu-
nicam exuens, illis me induit, mitramque lon-
gam, qualem gestare Pontifices solent suo capi-
ti demens, imposuit meo: postremo manu me
apprehendens, ostensaque hac sella: sede hic in-
quit, ego ad Sanctum Petrum pergam: sic ille
in crastinum mortuus in Aedem Sancti Petri
delatus est, forsitan & anima gloriosi præ-
decessoris consortio gaudet, mihi post duode-
cim dies summus Apostolatus commissus est.*

Inspice nummos augurales, & honorarios *Nummi honorarij Cæsaris, & Imperatricis.*
Friderici Cæsaris, & coniugis *Leonoræ*. Duo
primi explanatione non indigent. Alter
Friderici leges continet & arma. Illæ regunt,
hæc tuentur, ac fulciunt Imperium, iuxta id

Qui cupit æterno fundamine condere regnum;
Legibus, ac armis mœnia cuncta struat:

Vel

Legibus armatur, nec non decoratur & Armis,
Imperium mundi cumque perenne manet.
Alcides Orbem non sic, nec sustinet Atlas,
Hunc veluti Leges, ac simul Arma regunt.

Nec

Sal. Ann. 1451. Nec dissimile huic est alterum *Leonora*, hieroglyphicum in quo *palma* in dextera, *corona* in sinistra domi pacem, foris victoriam annuunt. Sal. Ann. 1451.

XC. *Neapolim pergit.*

Inde *Ladislai* cura *Aenea* commissa, cum sponsa Neapolim appulit, vbi cum Rege *Alphonso Aragonio* (*Leonora* is auunculus erat) nuptias regali pompa celebrauit. Venationem ad Angianam paludem instruxit *Alphonsus*, vbi subdio locatis tentorijs, ad triginta hominum millia epulis adhibita, vini omne genus copia ex fontibus affabrefactis scaturiente, qui spectatum aduenerant, refecti, & esculentis onerati domum rediere.

XCI. *Alphonsi liberalitas.* Præ cæteris Germani humanissimè habiti, nullo liberalitatis prætermisso officio. Omnia quæ à mercatoribus emerunt, gratis data, quòd illa omnia liberaliter *Alphonsus* postea soluturus esset. Porrò dum Roma Imperator abest, *Ladislaus* ab Hungaris & Au-

XCII. striacis abreptus fuisset, ni vigilantia Rom. Pontificis certiorem *Aeneam* fecisset. Propterea Imperator *Alphonso* valedicto, Romam redire maturauit, relicta apud auunculum *Leonora*. Romæ cum esset, noui Germaniæ motus nunciantur; quibus euocatus, eodem itinere, quo venerat, Ferrariam peruenit, vbi octauo Id. Maij, *Borsium Estensem*, XCIII. *Borsius Dux.*

Ferrariæ, Mutinæ, ac Rhegij Ducem, & Rhodigij comitem creat, à quo clinodium illi dono datum fuisse memorant, quod parens eius viginti vno aureum numum millium præstinauerat. Aderat præter alios, *Galeacius*, XCIV.

Francisci Sfortiæ Mediol. Principis filius, qui non contemnenda & ipse munera adferens, officiosa oratione Cæsaris animum, nonnihil offensum, patri conciliauit, militarique baltheo donatus, abijt. *Vrsinis* quoque receptis quindecim ducatorum millibus principatum *Plombini* (Portum Traianum dicebant veteres) attribuit. Comitatu dimisso, Venetias nauigauit, Senatus

Sal. Ann. 1451. amore captus; nam cum prius ad Italiæ fines XCV. peruenerat, propè Cornelianum oppidum, a quatuor Senatoribus *Ben. Superantio*, *Al.* XCVI. *Diedo*, *Ber. Iustiniano*, & *Iac. Cornelio* summo cum honore exceptus fuerat; ex quibus *Iustinianus* luculentam & officij plenam habuit orationem. Dein ab ijs Taruisium, Veronam, ac Patauium deductus, per omnem Venetorum ditionem commeatu liberaliter exhibito. Denuò aduentanti ad vrbem, vt in Germaniam regrederetur obuiauit *Franciscus Foscarus* Venetorum Princeps, Bucentauro inuectus cum trecentis Senatoribus, ac flore nobilitatis. Nam præter ingentem vim minorum nauium, quæ illi obuiam prodiuit, sequebantur plures Triremes, Ganzariæ, Paraschermi, aliaque grandiora nauigia, numero ad centum & viginti, auleis, auro, purpuraque adoperta.

XCVII. E Clodia ad Clementis ædem Ferrariensi naui vectus, Federicus processit, vbi Princeps occurrerat, magnoque nautarum clamore, bombardarum strepitu, & tibiarum cantu, ex Estensis naui in Bucentaurum transijt, hic Foscarus Princeps venerabundus, Federicum excipiens, gratulatusque illi fœlicem accessum, aureo eminentiori Throno locauit, ipseque iuxtà assedit: per mediamque vrbem ad Estenses ædes miro ornatu cultas ingenti plausu, & lætitia tantus hospes aduectus est. *Leonora* quoque non multò pòst accessit; ei Principis coniunx, matrona insignis, ducentæque patriciæ fœminæ eleganti forma, ac gemmis, purpura, auroque fulgentes, Bucentauro, ad Diui Nicolai vsque ædem progressæ occurrerunt, atque inter publicos plausus, & gratulationes triumphalis pompæ ducta, magna totius vrbis exultatione, & lætitia Sal. Ann. 1451. ad Eustachij fanum apud Vetturios illa descendit. Primores autem patrum eam manè, vesperique officij gratia salutabant, magnificentissimique in Comitijs ad conspectum eorum ludi editi sunt; saltauitque vterque publicè ad tibias. Bulla ad hæc aurea tribus gemmis prædita precio duorum millium, ac sexcentorum aureorum nummum *Leonora* à Patribus donata est; palliolum præterea eidem traditum, cum stragulo cunali, vnionibus, margaritisque mirè intexto. Lautissimoque epulo Princeps *Federicum* Imperatorem Ducaria aula publice excepit; aderantque simul discumbentes primores patrum, & ex Germania, Italiaque viri nobilissimi. Cæsarque inter grauia, seriaque colloquia, ad Foscarum conuersus, dixisse fertur, se perpetuò Veneto nomini amicum fore, omniaque ei prospera optare: sed præsaga se mente videre, quòd multas calamitates posteri sui per armorum fragores Veneto inflicturi erant Imperio, id quod prorsus iuxta Cæsaris vaticinium euenit: nam ciuitas nostra cum *Maximiliano* eius filio grauissimum bellum gessit, in quo multa Reip. acerba contigere, maximisque aduersitatibus, infortunijsque sunt Veneti agitati.

Post hęc Cæsar Portum Naonis petijt, per Carnorũ fines, Neapolim Austriæ profectus. XCVIII. Admonitum in itinere insidias cauere, dixisse refert *Aeneas Syluius*, nõ adeò suspectam sibi esse suorum fidem, vti periculum timeat, *Ladislaum* vnum peti, quo si vsus ferat, in medium prolato, Austriaci, Hungari, & Bohemi perinde atque olim proiecto Eridis pomo, tres Deæ, inter se se essent digladiaturi.

CAESAR OBSIDETVR. Ann. 1452.

XCIX. REdeuntem ex Italia Cæsarem Hungari adeunt, Austrij, Bohemi, *Ladislaum* Regem petentes, à cuius præsentia meliorem statum sibi promittebant. Agente adhuc in Italia Cæsare, seditionem mouerant Austrij, duce *Vdalrico Egzingero*, cui se socium iunxerat *Vdalricus Comes Ciliensis*. *Coruini* ex Hungaria, *Rosembergij* ex Bohemia, nec non ex Morauia promissa erant auxilia. Vnde vbi Neapolim appulisse *Fridericum* audierunt, illicò legati Principem tutela solutum poscunt, recusanti bellum denunciant. C. Cæsar prælationem causatus fore dissidij causam, nè si Austrijs Hungari præferantur, vel alterutri, vel vtrique ægrè ferant, animos lenire tentabat. Illi moram omnem exosi, tumultuari cœperunt. Cadente Augusto *Ciliensis*, ac *Eitzingerus*, cum suis vterque popularibus, & clientela, Viennensibus, ac aliarum aliquot ciuitatum

volun-

Ann. Sal. 1452. voluntarijs militibus vrbe egressi, cum vel Haimburgum, vel Frautmansdorfium petituri viderentur, itinere conuerso, Neapolim festinant. Ad primum aduentum, cruentum excitatur prælium. Viennenses, numero quinque mille, duo secum adduxerant instrumenta bellica insigni magnitudine, quibus semel, atque iterum explosis, magnam edebant Cæsarianorum cladem; Mox vbi post missilia ad statariam pugnam ventum est, oppidani ab ingruenti multitudine superati, intra mœnia rediere; Vrgebant hostes, & nè ingrederetur, vnius *Andreæ Paumkircheri* obstitit virtus. Is viso periculo, hostium omnem impetum sustinuit, quoad redintegratis ex ira, & pudore animis, oppidani repulère instantes. Castris tamen antè vrbem positis, obsidioni necessaria Austriaci parabant. Erant in eorum castris ad sexdecim millia virorum, ex Bohemis solus cum ducentis equitibus, ac peditibus octingentis *Rosembergicus*, ex Hungaris nemo aduenerat. In hoc rerum discrimine, fidum Cæsari se præstitit *Georgius Podiebradius* Pro Rex Bohemiæ, qui obsessum audiens, vndecim millium collecto exercitu, ad opem illi
C. ferendam accelerabat. Audito autem in itinere verbo pacis, agros Rosembergici depopulatur. Pacis arbitri fuere *Carolus Badensis* Marchio, *Sigismundus Volckensdorfius*, Archiep. Salisburg. Eorum interuentu; Cæsar *Ladislaum* se *Vdalrici* comitis tanquàm auunculi potestati commissurum, promittit ea lege, vt Berchtoldorfij interim esset, neque Rempub. antè capesseret, quàm in publico conuentu, agnati inter Hungaros transigerent, & Bohemos. Conuentus Viennæ III. Id. Nouemb. indicitur. Vndè obsidione so-
CI. *Ladislaus Austriacis traditur.* luta, *Ladislaus* à Salisburgico, Magdemburgico, & *Vdalrico* Schaunburgico Berchtoldorfium deducitur. Ciliensis verò, & Austrij promissa peierantes, non expectato conuentu, *Ladislaum* Viennam adducunt. Ad Viennę montem cum venisset *Ladislaus*, obuios habuit pueros ad quatuor millia: eorum singuli vexilla manibus præsentabant, in quibus gentilitia principis insignia depicta erant, festisque cantilenis eum excipiebant. In planiciem descendenti occurrit *Elisabetha* soror, cum frequenti lectissimarum virginum, ac matronarum aulicarum comitatu, *Ann. Sal.* 1452. *Ladislaus* equo desiliens, sororem amplexus; tentorium illic tensum ingreditur, vbi nonnihil refectus, cum vlterius paulò progrederetur, Viennensium ciuium vxores sertum quodam ex vnionibus artificiosè concinnatum, ei obtulère. Post eas præsto fuit Academiæ rector cum suis, quos longo ordine sequebantur. Ad D.Stephani deductus, post Deo grates in palatium ascendit. Interim conuentus dies aderat, quò venère *Ludouicus* Bauariæ, *Guilielmus* Saxoniæ, *Albertus* Marchio Brandemburgicus. Prælati quoq; *Io: Frisingensis*, *Frider. Ratisbonen.*, ac nonnulli Principum legati; Bohemiæ, ac Morauiæ Reguli. A Cæsare legati aderant, *Carolus* Marchio Badensis, *Ioannes Stubenbergicus*, *Ioannes Vngnadius*, *Aeneas Syluius*, *Vdalricus Riderus*, *Leopoldus Asbachius*. Ex Hungaria aduenerat *Coruinus* Pro Rex, qui omnium oculos maximè in se conuertebat: cui proximus à Rege locus in comitijs est attributus. Primi inter cæteros querebantur legati Cæsaris in Austriacos, quòd hi in contumeliam Cæsaris optimè de ipsis, & *Ladislao* meriti, Neapoli conuenta non seruassent. Quibus superbè respondit *Ciliensis* (cuius arbitrio tunc omnia agebantur) pacta illa, quæ detento adhuc *Ladislao*, legitimo ipsorum Domino, fecissent. Austriaci, non tenère, cui iam tutela exempto, & victori, suorum armis in libertatem vindicato, nullas postea leges à Cæsare præscribi, æquum esse. Mussitabant inuidi & *Friderico* infidi, conniuente Pontifice, ac Electoribus Treuiro, & Saxone, Cæsarem id moliri, vt Austria *Ladislaum* deturbaret, propterea magnam *Friderico* inuidiam faciebant: pacem turbabant, nè *Fridericus* pecuniam, quam prò Regis educatione impenderat, consequeretur.
Auditus postea *Coruinus* est, qui cum graui CII.
oratione, suo ac Hungarorum nomine fidem Regi, & obsequium promisisset; mox finita oratione, de sedili surgens, munus Proregis Regi resignauit, & in genua subsidens, seque, fortunasque suas illi commendauit. Rex humo leuatum amplexus, *Patrem* appellat, gubernationis munere, alijsque honoribus donat, ac paulò post solemni *Coruinum Patrem dicit Ladislaus.*
pompa cunctis fausta adprecantibus Comi- CIII.

Ann. Sal. 1452. tem *Bistricensem* creat. Interim Bohemiæ *Georgius Podiebradius* conuocatis Bohemorum ordinibus, per legatos Regem in regnũ euocandum decernit. Suo verò & Roggenzanæ factionis nomine statuit, capita quædam descripta, Regi regni limites ingredienti offerenda, quibus inter plurima Calicis vsum in Eucharistia retinendum caueret. Cum verò & Hungari Regem postularent, *Ciliensis* consultiùs putauit, prius ad Hungaros, vbi natus & coronatus fuerat, deducere. Venit itaque Presburgum, vbi Regi fidei sacramentum dixère. Nè verò in Bohemorum crederetur iniuriam, Viennam reuertitur. Vbi frustra inter *Cæsarem* & *Ladislaum* de pace actum; Hungaris Sacram regno coronam, & arces quasdam tutorio nomine à *Friderico* retentas reposcentibus. Imperator verò sumptus, quos fecerat, excusat, neque nisi numerata priùs pecunia, aliquid impetrari ab se passurum dicit. Inter hæc *Ciliensis* assiduis Bohemorum precibus fatigatus, diem dicit, qua coronandum Regem exciperent. Coronationi verò non adfuit *Ciliensis*; nam *Vdalrico Eyzingero* insimulante, aula facessere iussus est. Quod tanta rerum mutatione accidit, vt nisi abeuntem Marchio Brandemburgicus ad portam vsquè deduxisset, obrutus lapidibus cecidisset. *Ladislaus* porrò Pragæ coronatus, sumptus omnes, coronationis à Bohemis recepit adeò liberaliter, vt superfuerit, quo arces nonnullæ regni iam oppignoratæ redimerentur. Postea *Podiebradio* nonnullos articulos offerenti, vt Rex confirmaret, respondit. *Sigismundi aui, & Alberti patris se velle vestigia sequi. In religionis rebus, Papam adirent.* Ne pauco quidem tempore *Ladislaus* in Bohemia mansit: *& illud* (ait Bonfinius) *adbuc puer, diuina pratulit pietatis, quòd nunquam, etiam sæpe rogatus, fana hæreticorum inuisit, nunquam eorum sacris interfuit. Sacerdos quidam Rochezanæ factionis, in sacello arcis sacro habitu instructus, iam altare præsente Rege conscenderat: quod vbi ille conspicatus est, continuò abire, aut fortè reluctantem, è proxima rupe immisso equitum magistro, præcipitari iussit. At ille vita timens, facilè cessit imperanti. Rochezanam hæreticorum Principem, in Corporis Christi solemnibus Eucharistiam publicè & longa pompa gestantem, è fenestra conspicatus, nullum venerationis signum edidit. Percontantibus causam amicis, respondit: Augustissimum Christi corpus, tam immensæ esse præstantiæ, vt eius gloria, nulla veneratione augeri, & nulla dehonestatione possit imminui: sed quum populares è Principibus pendeant, sibi fuisse cauendum, ne tali veneratione, hæreticorum sectam approbare videretur. Quum aliquot ibi menses permansisset, iam Regis mora hæreticæ multitudini grauis esse cœperat: quippe quæ videbat indies Regis exemplo, alios à suorum templorum frequentatione deficere. Quare factum est, vt in Austriam redire cupienti, ex Hussitarum nemo perfidia intercesserit: antequam pedem retrò referret, Vratislauiam Slesitarum metropolim inuisit. Pogiebrachius Bohemiæ Præfectus eum sequebatur. Ab Vratislauiensibus Rex cum eximijs honoribus, & populari plausu exceptus est. Regem enim, nondum è pueritia finibus excedentem, supra ætatem vsquequaque sapientem, faustoque aspectu, & venusta facie, spectatorum facilè animos conciliantem, tanta populi admiratione prosequebantur, vt diuinum potius quàm humanum reputarent. Verùm ad Comitem Ciliæ redeundum. Hic enim ex aula regnoque Ladislai iam exactus, vt diximus, & à reliqua spe destitutus, in Cæsaris gratiam redire contendit, quem Ladislai causa grauissimè læserat. Per internuncios erratorum veniam precatur, pœnitentiam fatetur: cæterùm offert perpetuam fidem, seque sua opera ademptam Frederico Austriam, propediem (si ignouerit) redditurum. Cæsar, qui rebus, non verbis capiebatur, multa quæ acceperat damna commemorat: se indemnem præstare, dicit oportère: quare quæcunque ille possideret, sibi tradi postulat. Comes, vbi nullo pœnitentiæ modo conditioneque in Cæsaris gratiam restitui posse intelligit, aliè animum intendit: audit grauissimum Venetis cum Francisco Sfortia Mediolanensi Duce bellum intercedere: hic se cum ingentissimis Bohemorum copijs venturum Venetis pollicetur, si æqua sibi stipendia penderentur. Sed quum res intercedente pace non prosperè successisset, nullumque exilij præsidium inueniret, spe sua frustratus, ad recuperandam Ladislai gratiam animum conuertit. Eyzingerum intelligit, Procerum obtrectationibus, Regi parum esse gratum, quum illorum*

Margin notes (left column): Podiebradius petit à Rege vsu Calicis. — CIV. — CV. — CVI. Dec. 3. lib. 7.

Margin note (right column): Ann. Sal. 1452.

Sal. Ann. 1455. *rum auaritia rapinisque obstinatius aduersaretur. Clam cum illis agit, quos infensum sibi Eyzingerum habere senserat, vti cum Ladislao de reuocando Comite, qui indignè fuerat eiectus, cautè tractarent: dicerent ipsum, viri sapientissimi ac propinqui opera, fide & consilio diutius carere non posse: indignum esse, cuius opera Rex iam pridem restitutus erat, eum turpiter eiectum, diutius euagari. Quare clàm Comitem Ladislao conciliant: illique Regis nomine significant, vt cum honorifico pro virili sua apparatu, Viennam redeat. Vbi gratissimo se à Principe vultu excipi senserat, ab amicis is edoctus, cum expeditissimo mille hominum equitatu Viennam properat: quem vbi Rex mœnibus appropinquare sensit, cum vniuersa aulica & populari turba, ac honestissimo Procerum & nobilitatis ordine, obuiam occurrit: vt honorificentius exceptus, de turpi exilio triumphare videretur. Eyzingerum haudquaquam insipientius egisse ferunt, qui, ne quod in alterum statuit, inuitus subire cogeretur, intrante vrbem Comite, is vltrò cum amicis exijt in exilium. Quod posteaquam Comiti nunciatum est, eum non parum inuitum laudasse memorant, qui fortunæ ludibrio se subtraxerit: se quoque in posterum aliquanto modestius egisse: ac eos assiduò sapientes appellare solitum, qui aulica discrimina declinarint, quum nihil Principum gratia inconstantius esse videatur.*

CVII. Casimiro Elisabeth Hungariæ. Anno postea 1455. dicunt alij, 1454. *Ladislaus* sororem suam *Elisabetham*, *Casimiro* Poloniæ Regi despondit: quo tempore Polono aduersus Germanicorum militum ordinem bellum in Borussia fuit. Ciuitates pleræque de acerbo militum dominatu quærentes, opem Regis implorabant; ipse verò regionem illam iuris specie, regno suo adiungere studebat. *Fridericus* Cæsar controuersiæ arbitrio ad se euocato, ciuitatibus mandarat, vt Magistratibus parentes, Polonum non implorarent. Quod frustra, nam post bella diuturna, *Casimiro* subiectæ ciuitates, pacis conditiones accepère, quales victi à victoribus accipere solent.

CVII. Insidiæ in Coruinum. Interim Hungari, cum primum Regem ex Bohemia reducem Viennæ audiuere, missis legatis, in regnum veniat, orant, suisque rebus præsens consulat. Comes pristinæ dignitati restitutus, comiter legatos affatus; breui regem affuturum promittit, & hæc palàm; Clam verò regi diuersum suadet. *Coruinum* in odium adducẽs, Hungarica gubernatione deijcere tentat, vti id munus sibi traderetur. Regi suadet cautè agat, regnum non ingrediatur, vbi omnia non in sua sed *Coruini* manu esse sciret, regem ipsum dici, illum regnum habere, illius auspicijs sacra, & prophana administrari, diutina dominandi assuetudine insolescentem illius animum, minores contemnere, parem non ferre, neque maiorem nisi titulo tenus, laturum. Iam eò *Coruini* progressam potentiam, vt ad regnum aspiciat, vel Turcarum viribus, & auxilio in hoc vsurus. His calumnijs *Coruinum* licèt Regi inuisum, & suspectum Deus defendit, & vindicauit. Persuasus à *Ciliensi* Rex, vt periculum, quod sibi imminèret, in auctorem verteret, per literas *Coruinum* Viennam euocat. Is iam de nota fraude solicitus, respondet: *Regi se in Hungaria pariturum, & dicto audientem fore, extra regni limites egredi, quando nulla officij ratio id postularet, nec satis tutum, nec integrum esse.* Elusus Comes, Regi suspicionem confirmare non destitit, prohiberi ipsum aut fastu, aut metu, nè veniat; quorum hic ex conscientia, concepti animo sceleris prodiret, ille contemptum Regis, & sui fiduciam præseferret. Statuit deinde secundo experiri fortunam, & in oppidum *Coche* ad Hungariæ fines sito, cum suis profectus, *Coruinum* ad se vocat, quò si venisset, aut Viennam pertrahi, aut in oppido occidi posse ratus. Venit Comes, sed oppidum ingredi noluit, contendens *legatorum esse, vti eos adeant, ad quos missi erant, in Hungariæ regno se Regis personam gerere, nemini præterquàm ipsi cedere.* Ciliensis contrà *indignum hoc, & infra dignitatem fore contendebat, si princeps & illustri ortus familia, nouum hominem adiret.* Dixit Coruinus, *non maiorum sed suam cum ipso personam conferri debere, cuius virtute, & armis fæliciter in Turcas prolatis, hoc esset consecutus, vti suæ familiæ decus ab eo exordium sumeret, cum illo maiorum gloria finiretur.* Proinde infectis vtrique rebus abiere. Ferebant porrò iniquo animo Proceres Gubernatorem nequaquàm parere Regi, cuius beneficio; maximo munere fungebatur. Quare communes amici eum peruicerunt,

Ann. Sal. 1455.

CIX. Ladislaus Coruino insidiatur.

Ann. Sal. 1455. runt, vt Viennam se reciperet; si per diplomata, promissam à Rege, Principibusque suis incolumitatem assequeretur. Offeruntur postulata, quibus securus Viennam iter intendit. Quum ad octauum vrbi lapidem appropinquasset, confestim *Lambergerus* eques occurrit: eum properare iubet, quandoquidem Regem ipsum illi occursurum. *Coruinus* cum in plana ventum esset, nec regij apparèrent apparatus, neque tabulę redderentur promissæ, substitit dubius. Vix ibi aliquantisper desederat, quum *Ciliæ* Comes, occurrit, conscendere statim equum, & properare iubet, quando egressus Rex, inter pomaria & vineta præ feruentissimo æstu latitans, in patentes campos exire non audet: literas incolumitatis apud eum remansisse subijcit. *Coruinus* collocatas sibi ratus insidias, ad *Lambergerum* conuersus, *Certo* (inquit) *mihi mentitus es, amice:* cui Lambergerus, *mandata* (inquit) *Comitis tantum ipse retuli: si qua fraus inest, is est in culpa, & adest, ipse qui mandauit, causam suam agat.* Coruinus intellecta repente fraude, in Comitem conuersus, Siccine bonos viros perdere contendis? *veterator scelestissime in foueam, quam alijs paraueras, incidisti: & ni me reuerentia Regis, & mea probitas inhiberet, dignis te pœnis afficerem: Quando nemo est, si vellem, qui è meis te manibus eriperet. Proinde non tibi, sed Regi vitam dono, do tuam. Si vnquàm posthac, meum veneris in conspectum, moriar, ni vltimo te supplicio mulctatum dedero.* Hæc vbi dixisset, multa excusare volentem relinquens, abijt. *Ann. Sal. 1455.* Ab eo tempore *Ladislaus* cum videret sui æstimationem in ea re laborare, mitiùs cum *Coruino* agendum decreuit. *Coruinus* quoque de regis animo certior, arces nonnullas vltrò potestati illius permittit, seruatis sibi tamen locis illis, quæ Turcarum iniuriæ oportuniora, armato præsidio opus habebant. *Matthiam* item filiorum alterum (qui Rex postea fuit) in aulam mittit, inter nobiles adolescentulos qui Regi famulantur, educãdum. Rex in Hungariam profectus. Id. Feb. Budã ingreditur. Aberat per id tempus *Coruinus* in inferiori Hũgaria, pręsidia in Turcas muniẽs. Is statim atq; Regem aduenisse audiuit, nè suo deesset officio, neuè pręsentiam Regis subterfugere videretur, Budam venit; Rex cum aulicis eum vultu satis benigno accepit. Solus *Ciliensis*, transuersis oculis eum aspiciebat.

CX. *Matthias Coruinus datur in obstagium.*

CORVINI MORS. Anno 1456.

CXI. INgruente Turcarum metu, ad finium defensionem *Coruinus* adcurrit, rege priùs admonito, Budæ subsisteret. Huic verò Hungarorum fide suspecta, suadente Cilien-

si, venationis specie [illegible], Viennam redit. Ingens eo tempore bellum Christianis mouebat *Mahomethus* Turcarum tyrannus, qui *Amurathi* successerat. Deuicta

Ann. Sal. 1456. cta 'Constantinopoli, nihil iam viribus suis infectum esse putans, Hungariæ regnum iam animo inuaserat; Itaquè cum centum quinquaginta hominum millibus ex Thracia superato Hemo per Triballos, & Istrum mouens, *Albam Græcam* (nunc Belgradum) dura obsidione cingit. Per eos dies *Calixtus III.* Rom. Pontif. qui *Nicolao* successerat, misso in Germaniam legato *Io: S. Angeli Cardinale*, multos in Turcas excitauerat, qui solo pietatis studio ducti in hostem profecti, *Crucesignati* appellabantur. In Hungaria quoquè *Io: Capistranus* Franciscani ordinis frater, pijs prò concione exhortationibus exhortabatur. Mox verò, vbi obsideri *Belgradum* audiuit, cum ijs quos secum habebat *Crucesignatos*, eò pergit. *Coruinus* contractis, quas poterat, copijs accurrit, secundo amne deducit. Quum *appropinquauère* (scribit Bonfinius) *vrbem assiduo quati, arcem iactis in altum lapidibus sublidi, regionem sulphureo latè fumo caligantem, perpetuas seruare tenebras conspicantur. Sociorum miseratione correpti, qui acerrima obsidione torquebantur, animos ingentes sanè concipiunt, & ad certamen irritantur. Trecenti è Polonis erant, qui religionis ardentissima gratia, sumpta Crucis tessera, stipendia faciebant: item Germanorum ingens numerus; qui sacram expeditionem vltrò susceperant, & certatim vtrique obsessis accurrendum esse censebant. Tormentorum crepitus aneorum, ad Segedinum vsque exaudiebantur. Quare instructa classe, terrestribusque copijs in aciem eductis, secundo amne descendunt. Mahumetes his occurrere ausus, suam classem opponit, ne quid laboranti ciuitati afferant subsidij. Collatis in Danubio signis, fluuialis pugna conseritur. Effertur immensus vtrinque clamor, & crepitantium fragore tormentorum, Danubius intonat, ac vtriusque classis grauitate subgemit. Christiana in quadratum agmen effusa, ripam vtranque legebat. In ripis quadrata cataphractorum equitum agmina; vtrunque classis cornu protegebant, in dextro Coruinus, Capistranus in læuo præsidere. Hic à prora crucifixum amplexus ac supplex, ad salutare prælium suos hortari, promittere diuinam opem, & profanis hostibus maledicere. Coruinus acerrimè pugnare, ac exemplo suo ad pugnam Vngaros intendere, iubere vt remis incumbant, & suffragante Danubio cominus dimicent. Quod vbi factum est, mutuis nauigia catenis vtrinque colligant. Coruinus in prætoriam nauim insilijt, sequuntur socij, ensem latè ducunt, Turcasque saucios semineces que in Danubium deturbant: idem reliqui faciunt. Feruens vbique colluctatio cernebatur, multi vtrinque cadunt, & quum dira se omnes cæde competerent, cruore Danubium totum inficiunt. Quum secundi amnis subsidio nostri niterentur, Turcarum classem inclinant, caduntque. Illi obstanti fluuio cedere coacti, proras auertunt: multa inter fugiendum intercepta nauigia, vndique demersa, cæteri ad suorum præsidia confugere. Coruinus, fusa fugataque classe, quum Albæ appropinquaßet, eam reserat, vrbemque ingreditur, quam armis, milite, commeatibusque complet, saucios agrosque oppidanos educit, arci supplementum suggerit validissimum: obsessorum animos recenti victoria instaurat, & ad propugnandam ciuitatem, vnà cum Capistrano viro sanctissimo omnes hortatur. Mahumetes ad nuncium profligatæ classis: Quamuis grauiùs (inquit) nostro tamen voto omnino potiemur. Quod è classe superfuit, incendi iussit, atque obstinatissimum ad expugnandam vrbem animum intendit. Quum paterni sibi amici retulissent, Amurathem olim septem in Albana obsidione menses triuisse, ac irrito tandem conatu abijsse: multis paternos manes probris affecit, & ante quintumdecimum se diem vrbe potiturum gloriatus est. Baßeus fortè aderat Asiaticus, hic vt glorioso Principi magis assentaretur, certam imminere victoriam pollicetur, quando Byzantium ipse vi ceperit, veteri arte ac munitione quaque maxima præditum: neque ab Vngaris validiùs muniri, magisque strenuè protegi, quàm à Græcis oppida soleant: quibus non immeritò, non solùm eloquij, sapientiaque, verùm etiam disciplinæ militaris gloria, suo iure tribuitur: præterea multæ diruta turres, completæ fossæ, & iam æquata solo mænia forent, proinde haudquaquam diffidendum esse affirmabat. Mahumetes his verbis accensus, in sequenti die omnes arma sumere iubet, ac veluti decreuerat, nunquam etiam cessare constituit, donec Alba potiatur. In tot ordines digerit exercitum, vt perpetuum prælium continuare, & ita fessas subin-*

Margin notes: *Mahumethes Belgradum obsidet.* — CXII. *Io: Capistranus.* — *Dec. 3. l. 8.* — *Sal. Ann. 1456.*

Ann. Sal. 1456. *ſubinde acies inſtaurare poſſit, vti nulla quiete data oppidani deficere cogerentur. Sacer diuo Sixto erat ille dies, octauo idus Auguſti, quo deturbatis dudum propugnaculis, ruderibus completa foſſa, & obrutis patentibuſque mœnibus, hoſtes in occaſu ſolis, vrbem adoriuntur. Obſtant oppidani, & quum completos innumera multitudine campos ab arce proſpectarent, conſtrataque latè mœnia cernerent, ſalutem deſperare cogebantur. Nulla maior ſpes & conſolatio ſuccurrebat, quàm deſperata corporum ſalute, pulcherrimè mori. Ioannes cum diui Franciſci collegio, Crucigeros ad ſalutarem pugnam hortatur, & Seruatoris noſtri crucem amplexatus, ac ſupplex, Dei præſentiam opemque pollicetur. Illi appetere magis quàm formidare glorioſam mortem viſi, ad pugnamque promptiſſimi Turcis occurrunt. Vnum his oberat, quòd animo potiùs quàm corpore armati erant. Gladijs tantùm & lanceis obtinebantur, pauci ſe galea & thorace protexerant. Dira nimis & cruenta ſupra murorum ruinam pugna conſeritur, ſumma vi vtrinque pugnatur. Hoſtilis clamor, tympana claſſicaque cœlum ſonitu & fragore complebant. Rudera, magna cæde fœdantur, quando illi vi ingredi, reijcere iſti connittuntur. Coruinus vbicunque laboraretur accurrens, nunc verbis, nunc factis omnibus opem ſuggerit: timidis & ignauis inclamitat corripitque, ſtrenuos extollit: fortiſſimos quoſque commendat & hortatur, vt vrbem hanc Chriſtianæ Reipublicæ propugnaculum, fortiſſimè tueantur: ſciant ſibi cum his rem eſſe, quos toties olim profligarint, vicerint, & ad internecionem ſæpe ceciderint, & in Danubio tot ſuperiore pugna confecerint: non deeſſe diuinum auxilium, Ieſu Chriſtique præſentiam, ſub cuius nomine, ductu, auſpicijs dimicatur. Mox cum globo veteranorum inſtructus, vſquequaque diſcurſare, inſtaurare ordines, profeſſis validos, viuos pro mortuis, pro ſaucijs integros, pro inermis armatos, veluti opus erat ſufficere: quandoque vbi plurimum laborari ſentiebat, ſuccurrere, inter confertiſſimos ſeſe hoſtes inſerere, ingreſſos reijcere hoſtes, & imperatoris militiſque optimi officium præſtare. Contrà Mahumetes à tergo ſuis inſtare, grandia militibus præmia polliceri, retrocedentes reuocare in ordinem, & quandoque falcato enſe cædere, orare, vt ſtrenuè pugnent, exclamans eam iam vrbem captum iri, & ſuos intra penetraſſe: proinde vt facto magno agmine progrederentur, hortari. Variante diu fortuna pugnatum eſt, quando Turcæ ſæpe in vrbem penetrarunt, & à Chriſtianis non ſine magna vtrinque cæde reiecti. Supra cadauera murorumque ruinas, diu nutante ancipitique victoria dimicatum. Et hinc veluti ſpes vtrinque ſurgebat, ita extremis indefeſſiſque viribus pugnabatur. Sæpe Turcæ cum maximo impetu in vrbem irruperant: ſæpe etiam reiecti, arridente ſubinde Marte, inſtaurato cuneo, amiſſam obſtinatiſſimè victoriam repetebant. Itaque cùm pari ſpe vtrinque pugnaretur, Mahumetes præſentaneum conſilium init, quàm validiſſimo poteſt agmine, in vrbem irrumpere, pertinaciſſimeque tenere. Quòd ſi nequeat, hinc reiectum, fugam ſimulare, qua oppidanos allectos in campos educat, mox irrumpente à tergo dimiſſa equitum multitudine reditum intercipiat, vti à tergo & fronte Chriſtiana gens iuxtà cadatur: quare validiſſimum agmen inſtaurat. Superata mortuorum ſtrue, quæ in ruinis excreuerat, in ciuitatem inclinatis oppidanis irrumpit. Penetrat in forum, & in medio foro prælium redintegratur. E Turcis plerique in forum ligna inferunt, altis nonnulli turribus vexilla Regis deponere conantur, quæ adhuc in mœnibus integrè ſuperfuerant. Subeuntem cum vexillo Turcam memorant, qui vt ſigna ſui Regis, ad irritandos in vrbem ſociorum animos, qui nondum intrò penetrarant, pinnaculo turris imponeret, & ad exanimandos Chriſtianos Vngarica deturbaret, turrim altiſſimam repentè ſubit. Hunc Vngarus illico ſubſequitur, ac antequam patria ſigna deponeret, cum hoſte in turris faſtigio colluctatur. Quum alio modo id prohibere non poſſet, ſe cum Turca quem apprehenſarat, ex altiſſimo vertice præcipitem dedit. Coruinus in ſummum periculum adductam vrbem conſpicatus, accito Michaele Zilagio auunculo ſuo, & Ladiſlao Caniſa, item Sebaſtiano Roſognio, cæteriſque fortiſſimis Proceribus Vngarorum, ab arce ruens in forum Turcas inclinat. Hi tanto furore congrediuntur, vt multis in platea, viciſſque cæſis, extra mœnia extemplo reiecerint.*

Cru-

Ann. Sal. 1456.

Crucigeri diuina se ope adiutos rati, adauctis animis extra mœnia prodeunt, & in hostes sæua eade grassantur. Mahumetes vbi se iterum iterumque reiectum esse cernit, extemplo fugam simulat, & planè terga vertit, ac eos educit. Instant à tergo Crucigeri, & arridente victoria pellecti, pertinaciter insequuntur. Iamque ad Bassei Asiatici castra peruenerant, quæ in Saui ripa collocarat: Capistranus prospectis ab arce Mahumetis insidijs, confestim suos exclamat, vt retrò cedant. Quum præ strepitu & tumultu magno exaudiri non posset, à tergo receptui signa dat: contra illi victoria intenti, nihil exaudiunt, hostilia castra adoriuntur, & incendunt. Pater eum sacerdotum collegio, illuc per medios enses ab arce decurrit, reuocatque Mahumetes, qui ad machinarum bellicarum munitiones confugerat, quum Bassei castra cremari diripique respiceret, eum equitatu, quem à tergo reliquerat, vt reditum oppidanis obstrueret, eò succurrere contendit. Ad hæc iam dies inclinabat. Coruinus desertas à Mahumete munitiones, & bellica tormenta conspicatus, cum socijs ex vrbe prorumpens, repentè capit: machinas æneas, adacto mox clauo, partim obstruit, inutilesque reddit, partim in hostes conuertit, intenditque Turca reiectis è castris Crucigeris, qui à Capistrano reuocati facilè cesserant, ad munitiones redit: eas à Coruino occupatas comperit. Cum instante crepusculo, recuperandi gratia prælium instauraret, obuersas in se machinas inuenit, à quibus quum grauissimè socij læderentur, ingruente nocte, se in posteriora castra, non sine fœda fuga recepit. Alij pectore saucium, sub papilla, in castra pedem retulisse memorant. Coruinus munitionibus potitus eas incendit. Quum adurgente nocte, machinas æneas exportare non posset, obclusis foraminibus, irritas præstitit, victorque ac ouans in vrbem redijt. Turca vt se ab vrbe sæpe reiectum, & Asiaticis castris ac munitionibus exutum conspicatur, intempesta nocte versus Macedoniam iter intendit. Referunt nonnulli, eum à sagitta saucium, seminecemque in castra relatum, aliquantisper iacuisse. Turcas ad Sarnon oppidum motis hinc castris Imperatorem transtulisse, veritos, ne intercedente ipsius morte, postero die ad interitum caderentur. Ad Sarnum quum ille aliquantulum respirasset, de belli exitu fuisse percontatum: quum illi respondissent, Basseum Asiaticum, & cunctos ferè Proceres oppetijsse, magnam partem exercitus esse cæsum, KurKutoam prætorianarum cohortium præfectum, sub mœnibus fuisse trucidatum, item munitiones omnes ab hoste captas: ad hæc, hominem (vt aiunt) vsque adeo ingemuisse, vt venenum præ vitæ molestia propinari sibi iusserit, quod quum amici recusarent, timidum & demissum, incensis castris, turpem arripuisse fugam: neque tam elatum animo venisse, quàm consternatus abijt: & qui se Terrorem orbis edixerat appellari, à parua manu fusum fugatumque fuisse. Basseum Asiæ, cui Caracia nomen erat, ad munitiones, paucis antè diebus ab vrbe ictum obijsse plerique ferunt. Sexto igitur & quadragesimo obsidionis die, diuina potiùs quàm humana ope vrbs Albana, Turcarum manibus liberata. Quanquam multi vtrinque cecidissent, plurimi tamen è Turcis occubuere: multi quadraginta hostium milia perijsse prodidere, viginti milia nonnulli, nec desunt qui quatuor tantùm milia fuisse affirmant. Sed quanta clades illa fuerit, potentissimi Regis fuga testatur. Turca quoque ingentem & incredibilem fuisse nequaquam diffitentur: quin & deorum ex se plures, quàm Christianorum manu, eo die cæsos fuisse asseuerant: quia multa mortuorum corpora, sine vulnere comperta fuere, quæ diuina potiùs quàm humana vi cecidisse reputabantur. Capistranus & Coruinus, insigni victoria potiti, per se vterque ad Calixtum Pontificem de hoc bello scripsere, suis vterque literis tam clari facinoris gloriam sibi vendicare nititur, quum alter mentionem alteriùs minimè fecerit. Præstantes nimirum viri, potius se Regnis, quàm debita laude defraudari patiuntur. Verùm quum duo duces, alter oratione, manu alter strenuè dimicarit, ideircò hoc sanctissimo viro plerique factum arbitrantur, vt in eo prælio diuinæ potiùs, quàm humanæ vires, quod Turcæ non inficiantur, enituisse viderentur. Prælium id atrox & inauditum fuit, quando horis quatuor & viginti, sine intermissione vlla, pugnatum fuisse tradunt. Ne quid vtriusque Duci, fœlicitati posset adijci, ne multis quidem pòst diebus, diuina vtrunq; benignitas, non modò mortali, sed cælesti quoq; gloria donauit: at Coruinus id prius assequutus est, quippe qui longo

Sal. Ann. 1456.

CXIII. *Coruinus Turcas vincit.*

An. Sal. 1457. *intolerabilique labore belli defatigatus, in aestuantissimam febrem incidit, qua paucis diebus absumptus est. Medicorum iussu, quorum adminicula cuncta irrita fuere, in Semlyn oppidum amici contulere, vbi cęli benignitate, se corpusque multo facilius à languore redimeret. Aderant filii duo, Ladislaus feroci animo, & robusto corpore iuuenis, & Matthias adolescens diuino ingenio, & praestanti indole praeditus: item cognatorum & amicorum numerus non mediocris: Capistranus à latere non discessit. Sauit ipsa febris indies, & nulla medica arte saeuitiam remittit: desperatur viri salus, & medicorum eluditur opera. Capistranus demum Coruinum hortatur, vt quando diuinae fortasse tempus euocationis instaret, testamentum edat, humana disponat, saluti consulat, & quae ad animi emigrationem pertinent, veluti sacra munia iubent, cuncta paret, ne minus nunc, quum opus est, quàm olim industrius & prudens sibi esse videretur. Arrisit ad haec vir ille fortissimus, & pia patris consilia commendauit, se tamen cuncta multo ante haec disposuisse respondit: ignauum & imprudentem illum reputauit, qui ad extremum vitae, vbi sui compos prae formidine mortis nemo esse posset, officia ista distulerit. Ne me (inquit) velim vsque adeo incautum & imprudentem Capistrane putes, vt quae probè suades, haec ad mortis agonem & tempus emigrationis ipse distulerim: multo antè haec cuncta constitui, iam diu quae ad emigrandum facerent comparaui: testamentum diu condidi, & quid liberis & amicis, quid dijs immortalibus legandum sit, sat bene (ni fallor) pro facultatum copia, prouisum existimo. Curam salutemque animi mei, nequaquam liberis delegendam esse censui, pro facultate nonnulla templa fundaui. Erogaui in pauperes, quae humanitas & pietatis ratio iusserat. Et ad peragendum quod instat iter, viaticum quoque mihi comparatum, firma constansque fides, & spes ingens: item & tot excepta pro fide orthodoxa vulnera laboresque, & praesertim diuina mihi toties explorata benignitas, & praesentia me bene sperare iubet: haud inscium, Coruinum in hac misera vita mortalium, tot insidijs pretium, tot periculis & tempestatibus agitatum, felicem demum quietem inuenturum. Id vnum me angit & cruciat, quòd pro temporis angustia, nondum profusa in me*

CXIV. *Coruini mors.*

diuinae beneficentia mihi satisfacere licuit. Verùm in hac Iesu Christi Seruatoris exuberans clementia pietasque succurrit: quippe qui sine animi versura, à me sibi satisfieri patietur. Totam vitam sub eius ductu auspicijsque militaui: quanquam stipendia gratuita facerem, multo plus tamen rependit in vita, quàm merita postularent: fidelissimi veterani fidem dux ille non deseret. Vos autem filij, amicique charissimi, huiusce me vitae miserijs exauctorari, aequo animo (quaeso) patiamini, fluxa hìc & caduca sunt omnia: nihil est, quod quicquam praeter vmbram habeat boni. Militauimus hìc satis superque: militiae praemia apud superos exigemus, & ea quidem commoda à diuina liberalitate consequemur, quae sunt perpetuò duratura. Si rectè sapitis, & stolida mortalium charitas vos non fallit, interturbatque, fortunae meae fidendum esse potiùs, quàm miserandum reputabitis. Dux ille praepotens gratissimusque, sub cuius auspicijs sacra stipendia feci, veterani sui labores miseratus, militiae vocationem indulget: & quae diu proposuit, nunc emerito magna praemia tribuet: proinde hunc necessitatis abitum patientissimè tolerate. Si quid abituro muneris in hac pompa & emissione Coruino tribuendum esse censetis, quod sit grauissimum futurum, vestigia, dulces filij, paterna sectamini, cum paterna virtute gloriaque certate: experiamini, si superare liceat, quod mihi per mortem interceptum est, Turcarum bellum continuate, conficiteque. Id firmum, constans & gloriosum existimate, quod honestatem foueat & pietatem, atque Deo gratissimum reputetis. In diuino cultu & religione persistite. Et quod mihi assequi non licuit, deleti Turcarum nominis gloriam comparate. Ne indignum quidem & indecorum est, studiorum militiaeque paternae iuxtà atque legatarum fortunarum haereditatem accipere. Idque in primis precor, ne degenerando per negligentiam & ignauiam, paternum nomen dehonestare videamini. Te id in primis facere iubeo, Matthia dulcissime, qui natu quo minor es, eo melius bona indoles de te sperare cogit. Proinde valete omnes Coruini memores: tu quoque Capistrane vale: pro salute nostra pias preces effunde, supplicia que, & quando sub eodem Imperatore meruimus, ad accipienda mecum stipendia properato. Quum haec dixisset, praesentibus liberis *An. Sal. 1457.*

data

Ann. Sal. 1457. dato osculo, benedixit, amicis circum collachrymantibus commendauit, omniumque dexteras apprensauit: exorauit mox eos, in primisque Capistranum, vt in proximam diuæ Genitricis ædem ad rem sacrã faciendam se deferrent, & quum eucharistiam accepturus esset, Dominum ad seruum, quod indignum erat, venire minimè paterentur, sed ipsum in ædem ad Dominum introducerent: translatum in templum, & sacris operatus, accepta eucharistia, placatisque extemplo numinibus, animam efflauit, perpetuum quoque sui desiderium Vngaris reliquit. Diem igitur obijt, Salutis anno quadragesimo quinquagesimosexto supra millesimum, quarto idus Septembris. Corpus, sicuti legarat, in Transsyluaniam delatum, & in æde, quam in Alba Iula fundarat, magnifico funere sepultum. Vir fuit statura sanè corporis mediocri, magno capite, crispis crinibus, castaneæ colore subnitentibus, oculi fuere magni, serenus obtutus, suffulua facies & peruenusta: aspectus vsque adeo pulcher & iucundus, vt singularem præferret gratiam, & tacitam sibi reuerentiam postularet: cuncta membra corporis inter se ita consentiebant, vt nil posset elegantius exoptari: corporis demum animique viribus æquè pollens. O felicem virum, cui cum singulari virtute viuere, ac summa gloria mori datum est. Dum vixit, ab omni periculo Pannoniam Christianamque Rempublicam liberauit. Quare promulgata morte, non immeritò per vniuersam Vngariam, ab omni ætate ac vtroque sexu est diu publicè deploratus. Aliqui Propugnatorem fortissimum, milites Inuictissimum imperatorem, omnes Patriæ patrem certatim lugendo ingeminabant: quòd sibi beneficijs Vngaros immortalibus obstrinxerit, & quantum amoris & gratiæ, præ gestarum rerum gloria sibi conciliarit, rei exitus ostendit: quippe quum post Ladislai Regis interitum, Matthiam eius filium, regio haudquaquam genere natum, & adhuc puerum ac rerum impotem, omnes vna voce Regem exclamarint. Quum adhuc animam ageret, Capistranus ingemuit: Inuideo (inquit) Coruine mortis tuæ, qui consummato quoque præstantissimi ducis officio, & fuso fugatoque hoste, quem Terrorem orbis appellabant, ne qua tua felicitas labe inficeretur, extemplo ad superos euolas, & amplissima vtriusque vitæ gloria potiris. O nos miseros, qui remansimus, quibus si quid nominis recenti victoria partum est, superstitibus facilè id fortunæ inconstantia periclitari potest. Vtinam te subsequi sit mihi fato datum, vt qui pariter sub cœlesti Imperatore meruimus, vnà quoque in cœlis triumpharemus. Mahumetem aiunt, ad nuncium Coruini mortis, confestim oculos humi defixisse, & conuersum in lachrymas dixisse, Neminem vnquam à mundi principio, illi sub aliquo Principe fuisse, meritò ac iure sibi indolendum, cui tantam ex accepta clade turpitudinem, amplius vlcisci non liceret. Viri fatum vniuersa deplorauit Europa. Calixtus audita morte, non parum lachrymarum effudit, solennia quoque iusta, in dui Petri basilia, Christianæ fidei defensori persoluit. Eius mortem prodigia multa portendere, in primis crinita stella, in gradu quintodecimo, mense Iunio, triginta circiter dies apparuit: in Sabinis, Februario mense, vitulum bicipitem fuisse natum: Romæ sanguinem, ad portam Veneris; carnes, in Liguria pluisse: & in Piceno agro, infantem cum sex dentibus editum, ac facie insolentis planè magnitudinis fuisse memorant. Hæc signa fatum non modò Coruini, sed multa quoque mala significarunt. Is igitur fuit Ioannis Vaiuodæ finis. E Coruino, vti diximus, duo filij fuere superstites, Ladislaus, & Matthias: alter qui natu maior erat, militari disciplina & virtute præstans, item singulari honestate, & magnanimitate præditus erat: alter verò minor, ad maiora fortasse, quàm pater natus esse videbatur: patri demum vterque similis, ne minima quidem in re à paterna virtute degenerans. Sed vter aut longiore vita, aut maiore gloria functurus esset, Capistranus veluti diuinitus afflatus, optimè auguratus est: nam quum eum Coruinus aditurus, vtrunque secum filium duceret, Capistranus Matthiam semper sibi ad dextram, ad sinistram Ladislaum maiorem natu collocabat: admiratur huiusce rei pater insolentiam, causamque sciscitatur: respondet ille, Haud ab re id à se fieri, quando alter immatura morte præreptus emergere non poterit, alter Vngariæ Regnum sortietur, virtute ac gloria cum Alexandro certabit, & Christianæ plebis propugnator erit acerrimus: cui si diu viuere licuerit, omnes orbis Principes, sui admiratione conficiet. Capistranus defuncto Coruino nunquam

Sal. Ann. 1457.

CXV.

CXVI. Capistrani prædictio.

Ann. Sal. 1456. *quam amplius ridere visus est, veluti qui sub ijsdem auspicijs militasset, & insigni victoria potitus, triumphante collega, ipse debito triumpho fraudaretur. Noctes aliquot insomnes exegit, inter contemplandum cum Deo sæpe conquestus, quare cum collega sibi obire non liceret: in languorem subinde corporis incidit, quem ex illius lethi dolore contraxerat: elusis medicorum adminiculis, ad triumphandum accitus, paucis pòst diebus in Domino obdormiuit: ad Vilachum, in Syrmiensi agro, in Diui Francisci æde collegioque sepultus est. Inter Deos, ex hominum opinione relatus, quotidianis in humana auxilia votis inuocatur, miracula templo affixa, magnitudinem numinis planè testantur. Iacobus Picens vir sanè sanctissimus, defuncto socio, & amplificata diui Francisci religione, in Italiam reuersus est: vbi quum diu vixisset, Neapoli demum excessit humanis: quot viuus & mortuus miracula ediderit, vniuersa Italia planè testatur.* Ann. Sal. 1456.

Capistrani mors.

CAEDES LADISLAI CORVINI. Anno 1457.

CXVIII. Adislaus Rex audita insigni Turcarum clade, admodùm exhilaratus, consternatum resumpsit animum, non ea tamen qua debuit pietate, *Coruini* mortem honestauit, à *Cilia* Comite malè suasus, lætitiam dissimulauit, veluti regno absquè discrimine potiturus. Comes autem *Coruini* morte lætatus, Pannoniam se prò arbitrio temperaturum confidebat. *Cæcum* (ait Bonfinius) *profectò humanæ mentis iudicium, quæ dira quandoque libidine ita rapitur, vt pro bonis mala, pro malis bona desideret: fuisset Vlrico nimirum longè salubrius, vixisse Coruinum: quippe qui necem ab Vngaris illi destinatam auertisset. Atqui liuor eius & odium, vnde mortem sibi comparauit, non modò in patrem, verum etiam in filios amicosque profunditur. In causa non solùm ambitio maxima, superbum ingenium, & inuidia fuerat. Verùm etiam alia intercessere: in primis ægerrimè tulerat, Coruinum ignobiliori genere natum, totius Regni gubernatione fungi, pro Rege haberi, quo quidem munere se Ladislai Regis auunculum multo digniorem esse censebat. Neque vastationes, incendia & rapinæ, quas à Coruino in pueri & corona repetitione quondam acceperat, quia Regno infestus, Cæsaris partibus adhæsisset, memoria exciderant. Neque vindictam in vlla vnquam oblata occasione præterire potuit. Quàuis inimicum mors è medio sustulisset, æquo tamen animo pati non poterat, superstites filios paterno munere ac potestate potiri, magnæ auctoritatis & gratiæ adhuc esse, ab Vngaris tantùm diligi & obseruari, retinere oppida multa, villas, prædiaque amplissima, & amicitijs, opibus, & clientelis cæteris Proceribus longè præstare. Quare cum filijs eius simultates & odia instaurare, nouas moliri in hos insidias, & quum principatum apud Regem ipse retineret, cuius consiliarius & moderator erat, in vtriusque cædem omnia tentare cœpit. Quinetiam sæpe gloriatus est, Secaninum hoc genus propediem è Pannonia extirpaturum. Ne latebat quidem iuuenes, ac cæteros Optimates, infestus Vlrici animus. Neque incautè cum Vlrico versandum esse censebant. Quid sibi cauendum esset, sui patris olim exemplo didicerant. Exacto igitur Coruini mortis anno, Ladislaus Rex, Vlrici suasu, Viennа proficiscitur: & frequenti Procerum ordine, magnaque Crucigerorum manu stipatus, Danubium conscendit, vt Vngariam inuisat. Budam secundo amne delabitur: quum dies in arce aliquot exegisset, consilio ac libidine Comitis agitatus, eadem classe ad Futhacum defertur: quod quidem oppidum in Bachiensi agro, & Istri ripa situm est. Hic Rex ex arte Comitis, frequentissimum conuentum indicit: conueniunt vndique Principes, ac ingens nobilitatis numerus: Ladislaus, qui Albanam arcem, & inferioris Vngariæ oras, eadem qua pater potestate tenebat, vbi Regem appropinquasse sensit, ad Futhacum, non sine validissimo equitatu obuiam occurrit, ne quid ab inimico mali pateretur. Excipitur à Rege grato vultu, auditque eum ad Albam propediem esse venturum, vt hostium spolia & castrorum vestigia recognoscat. Hic etiam, vt sibi caueat, admonetur à multis, quos Regis consilia non latebant, ac edocetur à Cilia Comite Regis animum infestum sibi esse redditum, Regem idcirco Albam venire, cum Alamannorum Crucigerorum manu, vt eiecto ipso, protegendam illis arcem tribuat, omnia oppida, præfecturas & magistratus, qui in manu sunt* Vn-

CXIX. Ciliæ comes moliтur in posteros Coruini.

Ann.Sal. 1457. *Vngarorum, his exactis, Alamannis committat; atque illud potissimum peragat, vt Coruini liberis paternam omnem abroget potestatem: Vlricum demum malorum omnium esse autorem. Perturbatur his dictis miserè Ladislaus; tamen pro virili sua odium dissimulat, & se coercet. Communicat hæc amicis, Vngarorumque Proceribus, quibus infensum Comitem intelligebat, & ad quos hæc pertinere senserat. Commouentur nihilo secius illi, & inimicum ex occasione omnino perdendum esse censent. Ad Albam tandem peruenitur, quam validissimo Ladislaus præsidio tenebat, aduentanti arcem Regni patefacit, ipsum cum purpuratis & togatis excipit: reliquis verò armatis, qui circiter quatuor milia fuerant, portas obcludit: præsidiarios admonet, die noctuque clandestina arma non deserant, ne quid ab Alamannis sibi infensis detrimenti patiantur. Claues arcis ad Regem defert, atque, Accipe, inquit, Rex optime, tuæ arcis claues, quam tanto sudore ac sanguine pater dudum meus à Turcarum faucibus asseruit, liberauitque. Quanta molis id fuerit, mors insequuta testatur. Satis equidem maiestati tuæ ac vniuerso orbi paternam virtutem, fidem & integritatem spectatam esse puto: nos qui ex eo superfuimus, ne degeneres videamur, non minus paternæ virtutis ac fidei, quàm cæterorum bonorum hæredes esse studemus; inuidia clàm apud te nos Vlricus oppugnat, Princeps clementissime, & non modò dignitate, sed vita, si liceat, nos exuere conatur. Proinde si nemini inimicove nostro claues daturus non es, accipe: quando nos ipsi, & hæc omnia tua sunt. Si inuidi obtrectatoris consilio ac libidini auscultaturus, te Rex quæso, & obtestor, ne Coruinam prolem, quæ suo iure mortalium cuique fidelium, tibique in primis sat commendata esse debet, præter fas & æquum, tam citò dehonestandam esse censeas. Me igitur (vt par est) Maiestati tuæ semper pariturum, sed paterno nunquam inimico cessurum esse, scito. Rex extemplo primùm recipere claues, arcem curare, paternum munus gerere, & bono esse animo iubet: dum mora illic trahitur, Comes Ciliæ, Regem in Ladislaum irritare, solicitare cuncta non desinit. Ob non admissam in arcem armatorum multitudinem, audax Ladislai facinus criminatur. Quotidianis contrà iuuenis criminibus irritatur, de interficiendo Comite paternos amicos consulit:* Ann.Sal. 1457. *in primis Ioannem Vetesium Episcopum Varadiensem, Coruini quondam consiliarium, qui deinde à Matthia Rege, ad Strigoniensem Archiepiscopatum euectus est; is religionis gratia, ne cædis auctor haberetur, se, vt id fiat, nequaquam suadere; si factum foret, improbare non posse respondit: trucidandum inimicum cæteri suadent. Verùm detectæ recentiores insidiæ, destinatum facinus maturarunt. Ladislaus gnatam Palatini Comitis, è nobilissimo Gararum genere nati, nuper desponsarat. Vlrico, Despotis filia vxor erat. Ad Despotem is dudum literas scripserat, pòst vbi cum Rege Albam applicuerit, se duos propediem globulos esse missurum, quibus optimè sibi ludere licebit. In his, amborum filiorum Coruini capita pollicebatur. Intercipiuntur à pueris Ladislai literæ, quæ ad dominum relatæ ac perlectæ sunt. Fortè Rex à sacris aberat, ac Proceres eo die qui diuo Martino sacer erat, in abdito conclaui Senatum habebant. Comes mali conscius, eò vocatus, an ne prodiret, aliquandiu hæsitauit: mox loricata tunica munitus, antequam prodeat. Ladislaus tunc literis incensus occurrit, ac postulato colloquio, proditorem ostentatis literis exclamat, qui patri quondam necem, & nunc filijs indignè molitur: infensum quoque sibi Regem fecerit, suppliciorum iam diem venisse ingeminat. Nonnulli Comitem, prius Ladislaum probris lacessisse dicunt, & quòd prætorianas cohortes in arcem non admiserit, eius audaciam admodum incusasse. Illud planè constat, Vlricum arrepto ex armigeri manu gladio, in Ladislai caput eum contorsisse, Ladislaum obiecta repentè manu, in vertice simul & digitis vulnus accepisse: oborto confestim clamore, Vngaros irrupisse, & Comitem acerrimè reluctantem,* CXX. *multisque confossum vulneribus obtruncasse.* Ciliæ comes occiditur. *Vlrico cæso, hi cum Ladislao Regem adeunt, interfectum Regni hostem, & ocij pacisque inimicum exclamant: scelerum omnium auctorem debita supplicia dedisse dicunt, Regem nihil timere iubent. Quando nunc Rex & dominus verus est, nunc pacatissimum sibi patet imperium. Eum dudum non Regem fuisse, sed Ciliæ Comitem pro libidine sua imperasse. Rex quamuis dolorem, iram & metum æquè dissimularet, etiam supra quàm ætas toleraret, & iure cæsum Comitem profiteretur, audaci ta-*

Ann. Sal. 1457.

tamen facinore nimium commouetur: quum ad tolerantiam hortarentur amici. Ferendum esse (inquit) quicquid imperiosa necessitas attulerit: Ademptam Vlrico vitam reddi non posse, nunc superstitum superesse fata, quæ Deus meliora faxit. Corpus etiam Ciliam deferri, & in maiorum monumenta recondi iussit. Fuit Vlricus proceritate decenti, valido corpore, macilenta facie, vultu haudquaquam indecoro & periucundo: fœmineæ Veneri nimis obnoxius, quare barba rasa, & excultis crinibus, molli quoque habitu semper incessit. Quum immaturum diem obijt, quinquagenarius ferè habebatur. Rex ob Vlrici casum, non longa in Albana arce moram traxit, hinc profectus, ad Themesuarum iter intendit, Turcis obiectum, situm in amœnissima regione, ad Themesi fluenta, excultum ædificijs, ac multa arte munitum. Ladislaus eum comitatur, multique Pannoniæ Proceres, in primis Ladislaus Gara, Palatinus Comes, & Ladislai socer.: præterea Michael Orzagus, de Guttho editus, Paulus Banfij filius, cui de Lyndua cognomen erat: ianitorum Regalium Magistri, & honestissimus aulicorum ordo. Quum ad oppidum peruenissent, quod Ladislaus cum præsidio tenebat, Elisabetha, Coruini vxor, vnà cum Matthia filio, lugubri veste amicta, & cum pullato ancillarum ordine, quæ vultus præ domini morte demiserant, Regi occurrit: & eum præuenerata, vt par est, supplex ac lachrymabunda filios

CXXI. Coruinum laudat Ladislaũ.

commendat, & Ladislao veniam precatur, & ne illustria Coruini beneficia mente excidant, obsecrat, & obtestatur. Rex matronam amplexus, Funesto, inquit, habitu, quotidianisque lachrymis tui viri anatheosin celebrari, summum (crede) nefas est Elisabetha. Coruinus tuus de Deo ac hominibus æquè bene meritus, inter Deos relatus est, vbi iure felici ac sempiterna vita perfruitur. Christo Vngariam, mihi Regnum seruauit. Intestino & externo bello Pannoniam liberauit: fudit, fugauitque Turcas, & ad internecionem sæpissime cecidit: cum quibus, decies collatis signis, quaterdecies tumultuario & improuiso prælio, feliciter dimicauit. Bis victus, perniciosam hosti vict riam reliquit. Tot templa fundauit, magnificeque donauit. Tantum pro ingenita benificentia ac liberalitatis imperio, calamitosis & miserabilibus erogauit, vt Regias in eo genere vires superarit: fidelibus, prophanorum metum abstulit, Vngaris pacem peperit, vtrisque salutem genuit, vitæ sanctitatem, gestorum gloriam, immortalia beneficia, & triumphorum seriem, omnes gentes ac cuncta secula memorabunt. Talem vitam duxit, tot clara facinora gessit, vt totum orbem, in sui admirationem planè contraxerit, ac eius obitum non magis amici, quàm hostes deplorarint. Domi æquus & mitis, foris strenuus & fortis. Nec armis ab hoste, nec officijs ab amico, vnquam superari potuit. In vita hostes, in morte se ipse superauit. Quum vltimam vitæ horam instare sensit, haudquaquam à suo domino visitari passus est, sed labentibus iam membris, & defecto corpore, in templum sese detulit: vbi à domino ac Deo suo, sub cuius semper ductu & auspicijs meruerat, delictorum facilè veniam implorauit, imperatori se suo reconciliauit, sumpsit Eucharistiam, & ea sumpta, ab duce gratissimo, ad immortalia mox præmia, felix ac ouans euectus est. Quare Coruinæ sorti congaudendum congratulandumve potius, quàm indolendum est: quum optimè ac gloriosissimè vixerit, pulcherrimè diem obierit, & optata nunc immortalitate fruatur. Proinde dolor omnis abesto, procul esto mœror, & lugubres habitus deponuntur. Supersunt tibi duo filij, qui eum paterna virtute certabunt: hos ego fratres, & te matrem adopto: Ladis-

CXXII. Impunitatem Ladislao Coruini donat.

laum Ciliana cædis impunitate dono, sacrosanctam initi fraterni fœderis Eucharistiam testem esse iubeo: pullas ergo vestes vos omnes exuere iubeo, impero ac edico, ac hunc festum diem vobiscum vnà celebrabo. Vix hæc dixerat, quum purpureas vestes, auro contextas, in medium afferri præcipit. Eas viduæ ac Ladislao, Matthiaque dono dedit. Insigni omnes pietate amplexatus, ancillarum ordinem indonatum nequaquam prætermisit, quas mox habitum mutare iussit, lætitiæ ac hilaritati diem indixit, opipara celebrata conuiuia, quæ carminibus, nimis & salutationibus excoluere. Ladislaum cum Matthia ad genua in media Procerum turba, instantissimè supplicantem, vt patratæ cædis venia, vt dudum promiserat, donaretur, ad pectus erexit: graui asseueratione, cum iuramento super Eucharistiam sanctè ac reuerenter inito, omnes iniurias ac inimicitias, ex Vlrici morte conceptas, remisit: ambos fratres

adopta-

Ann. Sal. 1457.

adoptauit, ac Elisabetham pientissimæ parentis loco se semper habiturum esse recepit. Fraternæ adoptionis diem publica cunctis lætitia celebrarunt.

CXXIII. *Iuuenum imperium præceps.*

Verùm quemadmodum in sequentibus ritè referetur, quum Rex initi fraterni sanctè fœderis iura aliorum impulsu facinoroso violarit, antequam annus post læsam fidem exigeretur, extremi supplicij pœnas expendit. Ex quo facilè colligitur, quàm præceps ac formidolosum est, adolescentium imperium: qui quum sibi constare nequeant, sæpius ad alienum arbitrium in diem sententiam mutare coguntur. Ad diuerticulum reuocetur oratio. Ladislaus & Matthias, regijs donis & blandimentis allecti, abeuntem Budam Regem, deposita omni suspicione, sequuntur: familiarissimè cum Rege versantur, & habentur inter primos. Non solùm ab eo diliguntur, verùm etiam obseruantur. Hos Vngaria tota paternæ memoriæ gratia sequebatur, à matre tamen perquam sollicita his mandatum fuerat, vt nunquam simul curiam adirent, ne vnà periclitari cogerentur: quod si seruassent, non fortaße fuisset tantopere laboratum. Vt Budam peruentum est, cum honestissimo vterque comitatu, Regiam frequentabant, fauebant apud Principem amicis, & patrocinia clientibus promptissima accommodabant: at contrà, Vlrici Comitis amici, qui illius interitum ægrè tulerant, regias quotidie aures sollicitare, inconstantem & credulum adolescentis animum à bona mente diuertere, dicere, præclarum Principem, Regis auunculum, à furioso iuuene indignè cæsum: læsam hinc Maiestatem conqueri, audacissimum scelus nullo pacto inultum esse relinquendum. Ingentem iuuenis audaciam, ni præsenti supplicio coerceatur, eò euasuram, vt patris exemplo Regnum anhelet: qui Regi proximum obtruncarit, Regnum quandoque ausurum. Quod pater concupiuit, & præ rei grauitate consequi minimè ausus est, iuuenili hunc temeritate facilè adoriturum: malum antequam increbrescat esse curandum, & ab initio incendijs occurrendum. In Ladislao quotidie vltimi supplicij ansam deprehendi posse. Rex tandem siue per se auunculi cæde succensus, seu talibus dictis irritatus, ambobus insidias molitur: in horum numero, qui vindictam affectabant, inter primarios Comes Palatinus erat, Ladislai socer, & Vlrici nepos, qui vt auunculi necem vlcisceretur, generi mortem, qui nondum filiam duxerat, contempsit. Item Paulus Banffi, & plerique alij, qui aut præ liuore Coruinum olim obtrectarant, & filios infensos habebant, aut assentando, regiæ iræ vindictæque deseruire studebant. Obtenduntur iussu Regis ambobus insidiæ. Quum in Regiam venissent, ex composito portæ clauduntur, & à prætorianis militibus capiuntur, conijciunturque in carcerem: capti quoque cum his primarij sunt amici, veluti Cilianæ mortis conscij, & insidiarum quæ Regi pararentur artifices:

CXXIV. *Io: Varadiensis. Carceri dātur filij Coruini.*

ac in primis Ioannes Varadiensis Episcopus, à Coruino per omnes ordines ad hanc dignitatem euectus, ac filiorum quoque moderator & magister: vir quidem ea tempestate summæ virtutis & prudentiæ, & non mediocris eloquentiæ. Nonnulli quoque secum Proceres in vincula coniecti, ex quibus Sebastianum Rosgonium, Ladislaum Canisam, præstanti genere natos, ac domi militiæque pollentes: item Bodo Gasparem inter Coruini liberos educatum, virum quidem nobilitate, consilio, eloquentia, & multarum rerum cognitione præstantem. Præterea Georgium Modracem, virum sanè locupletissimum: duos Paulos, Hornath & Fradnahar, Alamanna gente natum fuisse dicunt. Hi nanque militiæ à Coruino educati, militaribusque munijs & honoribus adaucti, à Ladislai & Matthiæ latere nunquam recedebant. Si Ladislaus matri paruisset, vt nunquam simul curiam adirent, iniquitatem huiusce fati fortasse declinasset. Ipse dudum, quum Turcas in Mysiis noua moliri rumor esset, è superioribus Vngariæ partibus exercitum euocarat: quum propediem in prouinciam profecturus esset, deprauatæ Ladislai Palatini soceri sui consilio obediuit: qui consulebat, ne inconsulto Rege abiret, neue Matthiam à curia procul abesse pateretur, ne qua eius obliuio contemptusque ex absentia oriretur. Posthabitoque matris prudentissimæ consilio, perfidiæ soceri credidit infelix. Vt cum grata missione à Rege discederet, atque suæ amicorumque dignitatis patronum, ac veluti suæ fidei pignus in aula relinqueret, cum Matthia & honestissimo amicorum ordine, in Regiam vnà concessit, & idibus Martijs periclitatus est. Aliqui, eo die ad Regium colloquium ex industria vo-

Ann. Sal. 1457.

catum, venisse dicunt. Quum venisset, obstructis à tergo foribus, captiuitatis causam occurrens socer exposuit. Aderat Paulus Banffi filius, Ioannes Giscra, Benedictus Thurocius, & Lambergerius Alamannus. Mox rumor effunditur, Coruinos fratres cum principibus amicorum esse captos. Consternatur admodum rei nouitate populus, & omnes vltrò commiserantur. Nicolaus Vilachus Vaiuoda (vt aiunt) Transsyluanus, alto genere natus, Coruina quondam virtutis & gloria summus æmulator, in curiam festinauit, quem talium insidiarum

CXXV. *haud inscium fuisse volunt. Comperit ex consulto rem successisse, omnia in Ladislai necem consilia intenduntur. Matthias à fratre seorsum custoditur. Tertio die Ladislaus capitali supplicio mulctandus, prætori traditur: & inclinante iam sole, prælato pullo lugubrique vexillo, in plateam reuinctis post tergum manibus educitur, quæ ante Sigismundi palatia latè diffunditur, demissis crinibus, arduo capite, & aurea veste, quam fortaße à Rege acceperat, incedens, ad necem prodit. Huc & illuc gemebundam plebem impauidus inspicit. Quum ad locum mortis præstitutum processisset, lictorem crines colligere iubet: mox pauca pro sui purgatione loquutus, & genua flectere iussus, paruit: nullumque trepidationis vnquam indicium prætulit. Præcoque damnatorum facinora ex more publicat, nil aliud impetrato silentio enunciauit, nisi, Reges tales pœnas è perfidis infidelibusque suis exigere oportere. Lictor à prætore gladium in ceruicem formosissimi iuuenis stringere iussus, commiseratione ac metu iuxtà correptus, ictus tres intulit, & nondum caput absciderat, immo ne lethali quidem vulnere læsus erat. Constanter generosus ille iuuenis, tria in ceruice vulnera exceperat: sed quum ad tertium procubuisset, mox vi magna erectus, deorum hominumque iusticiam appellat, se non vltrà à lictore petendum exclamat: quartum lictori ictum, ex lege interdictum esse: miraculum pro læso innocentia numine, intercessisse. Ad hæc nonnulli Proceres, qui è Sigismundi palatio præsidente Rege spectabant, & Ladislai necem anhelabant, lictorem increpitant, ense ceruicem repetere iubent. Quare vix quinto ictu obtruncatur infelix, annos natus quatuor de triginta. Fuit robore corporis & statura patri non dissimilis, ferocia ingenti, audaci ingenio ac exorabili, item rotunda facie, colore fusco, crines demissi, & castaneę colorem imitantes. Præterea venustus erat aspectus ac liberalis, neque expers Pietatis. Promptus ad officium, ad iram & vindictam non difficilis: belli potius, quàm ocij appetens: venustatem corporis latitudo humerorum adauxit. Supplicium de ipso, neque in foro, neque ad Gradus gemitorios, neque legitima & vsitata denique hora, sumptum est. Rex, populi, ac rusticorum, quorum colendarum gratia vinearum, innumera multitudo Budam confluxerat, furorem expauit, haud inscius, plebem eius mortem ægerrimè laturam, & propter indignitatem rei in tumultum facilè ruituram: corpus haud mora, atro panno inuolutum, ad diuæ Magdalenæ basilicam effertur, & ante lucem clàm euectum, in ædicula corporis Christi, quæ in suburbij cliuo sita est, in paricidarum Regalium que proditorum monumenta relatum est. Id quamuis ad confirmandam necis causam factum esset, vt iure cæsus esse videretur, populi tamen indignitatem nimis auxit, quum ad iniquitatem mortis infandæ, etiam infamia criminis accenis accederet. Verùm ne minor quidem nota, non sine supplicio, huic Regi, & huiusce mali auctoribus inusta. Rex, perfidia turpitudinem, infamiam periurij, violatæ fidei & execrabilis inconstantiæ crimen subiuit: illi, crudelitatis, inuidiæ, ac iniquitates perpetuam sibi notam inussere. Hinc intercipiendæ Regis vitæ, qui annum non circumegit, ausam fata sumpsere: qui autem adolescentis probitatem malis consilijs coinquinarunt, pœnas non immeritas dedere. Vt igitur ad captiuos redeamus, Episcopus Varadiensis, intercedente Cardinali sancti Angeli, Legato Pontificio, Dionysio metropolita Strigoniensi, Cardinalique ac suo iure perpetuo Pannoniarum Legato, traditur iudicandus. De cæteris quæstio prorogata, qui postera nocte post Corporis Christi solennia, fracto carcere, clàm ex arce delapsi, euasere. Matthias duntaxat Comes, & Paulus Madaratz in arce remanserant. Mattheas in turri, quæ ad Calidas aquas pertinet, asseruabatur. Paulo ab alijs seiuncto, euadere non licuit. Nunciata prima luce captiuorum fuga, Rex nimis angi & sollicitari cœpit,* Varadiēsis liberatur.
ne minore quidem metu cęteri, qui id suaserant, vexari cœpere. Sebastianum namque Rosgonium, & Ladislaum Canisam, multis opibus,

Ladislaus caeditur.

Sal. Ann. 1457.

affini-

Ann. Sal. 1457. *affinitatibus, & clientelis in Pannonia: præterea consilio, auctoritate, & animi magnitudine pollere nouerant: ne quid iam liberi molirentur, admodum formidabant. Quare comparatis copijs, rapto secum Matthia Pauloque, Viennam proficiscuntur. In eodem ambo curru vehebantur. Solutum ætatis commiseratio & innocentia fecerat alterum, alterum præ magnitudine diuitiarum, spes magna prædæ, graui compede sanè deuinxerat. At vbi Strigonium Rex venit, Ioannem Varadiensem Antistitem, quem Dionysii iudicio fecerat obnoxium, ad se accitum, bonis quidem verbis hominem tristem*

CXXVI. Magdalena Gallia Regis filia nubit Ladislao. *consolatur. Bono (inquit) animo Varadine pater esto, in carcerem (mihi crede) me inuito incidisti. Nunquam tanti viri grauitatem probitatemque aliqua turpitudine afficiendam esse, meo iudicio, censuissem. Id Budæ factum est, vbi quod dira Principum libido tulit, non solùm conniuere, sed tolerare necesse fuit. Ibi nequaquam mei iuris eram, nunc Buda profectus, in propriam me libertatem asserui. Alieno facinore in carcerem coniectus es. Nunc quando sat mihi virtus probitasque tua spectata fuit, non tam beneficio, quàm iudicio meo liber esto: pristinam dignitatem recipito, & Varadiensium episcopatum eadem qua paulò antè auctoritate gerito.*

Dum hæc in Hungaria geruntur, *Fridericus* Imperator audita Ciliensis cæde, quòd eius ditiones ex veteri quadam conuentione suas esse contenderet, (neque enim prolem reliquerat *Vdalricus*) Cileiam primam regionis urbem profectus, fidelitatis sacramentum à subditis exigebat. Indignè eam rem ferebat *Vdalrici* vidua, *Georgij Seruiæ* Reguli filia, & qui cum *Ladislao* Rege sentiebant, inter quos præcipuus erat, *Cunradus Holzerus* Hubarum præfectus. Hi clam literas mittunt ad *Ioannem Vitobitium* Bohemum, qui antea sub *Vdalrico* ordines duxerat, omniaque viarum compendia & diuerticula, multo vsu cognita habebat, quomodò res se habeant, docent, si cum paucis aduolet, vel ipsum Cæsarem, vel præcipuos eius consiliarios à defensoribus imparatos capi posse, rem *Ladislao* gratam, nec sine præmio. 1458. Cæsaris periculum.

Vitobitius occasione vtendum ratus, cum fida suorum manu accurrit, clàm oppidum ingressus, *Friderici* hospitium perscrutatur, ipsum non inuenit, nam paulò ante monitus in aliud hospitium transierat, *Gurcensem Episcopum, Io: & Georgium Vngnadios* & alios quosdam capit. *Lazius* narrat *Fridericum* D. Maximiliani martyris beneficio seruatum: Filio post genito id nominis impo- Maximiliani nomē cur inter Cæsares. suisse. *Vitobitium* ferunt ab *Vdalrici* comitis obitu Cæsaris partes secutum priùs, in stinctu eorum, quos dixi, fidem illi per literas renunciasse, quas nondum redditas ipsum præuenisse. *Fridericus* postea Ciliensem comitatum in suam potestatem redactum, Stiriæ partem esse iussit.

LADISLAI REGIS OBITVS. Anno 1458.

INterim Viennæ de vxore Regi deligenda, proceres consultabant. *Præpotenti* (ait Bonfinius) *nobilissimo formosissimoque adolescenti, ex toto orbe, à maximis Regibus, puellæ quotidie offerebantur. Virtus, forma, genus, & potestas faciebat, vt certatim gener ab omnibus expeteretur. Nulla, Magdalena dignior, omnium iudicio visa est, Caroli Regis Galliæ filia, cui par ætas, genus, ac forma, morumque præstantia inesse videbatur. Egregia legatione puella petitur, & affectata vtrinque affinitas approbatur. Sed de nuptiarum loco est oborta contentio: Vngari Budæ, Australes Viennæ, Bohemi Pragæ nuptias celebrari censent oportere. Suam quisque sententiam, haud inualida ratione confirmat: Rex anceps & diuersus aliquandiu tractus. Quamobrem Georgium Pogiebrachium, Bohemiæ Gubernatorem, cum octingentis equitibus, in Austriã ad Danubium vsque venisse memorant, magna se habere dictantem, quæ Regi communicaret. Traijcere Danubium, ac vrbem intrare iussum, continuò recusasse, ac dixisse, Se Viennenses semper suspectos habuisse. Rogatum per internuncios, arcana quæ haberet Regis nunciaret, pertinaciùs abnuisse, ac affirmasse, Nemini se illa, præterquam Regi tãtùm, esse crediturum. Rex tandem victus, in tanta pertinacia, præter dignitatem Maiestatis suæ, cum togato ferè trium millium equitũ exercitu, potiùs quàm sagato, Danubiũ ad Gubernatorẽ traijcit. Inter bina castra, in vlteriore Danubij ripa, tabernaculũ ad singulare colloquium paratur. Dies quatuor colloquium hab tum: primus dies, in salutatione ac obsequij & officij celebratione actus: altero, ac*

Sal. Ann. 1458. *tertio die, colloquio sunt duo testes adhibiti: quar-*
to demum, singulare colloquium celebratum est,
vbi Rex cum Georgio tancùm fuit: de transitu
CXXVII. a Bohemis vocatur in regnum. *Regis in Bohemiam, agitatum fuisse putant.*
Quare quum nihil inter eos conueniret, Gu-
bernator iratus & minabundus, in Morauiam
recessit. Rex ea nocte Viennam se recepit: eum-
que mox pœnitentia non parua subijt, Guberna-
torem, in cuius manu Bohemici Regni summa
foret, indignabundum dimisisse. Quosdam ex
Optimatibus repentè dimittit, qui aut hominem
reconciliatum traherent, aut si non possent, om-
nia Regem postulata facturum pollicerentur.
Quum in Morauia Georgium adhibuissent, nec
ab itinere reuocare, nec quicquam ab eius senten-
tia extorquere valuerunt. Regis igitur transi-
tum in Bohemiam promisere, celebrationem quo-
que nuptiarum, Pragæ futuram nunciarunt.
Compositis in Austria rebus, cum singulari quo-
CXXVIII. Bohemiã petit. *dam apparatu, & longissimo Procerum ordine,*
Ladislaus in Bohemiam contendit. Quum Pra-
gæ ad secundum lapidem appropinquasset, Ro-
chezana cum frequenti impiorum sacerdotum
collegio, & multa hæreticorum turba, gratula-
bundus obuiam occurrit; de fausto felicique eius
aduentu accurata oratione congratulatur. Li-
mis contrà toruisque oculis prophanam illam
multitudinem Rex inspicit. Quinetiam submo-
nente Pogiebrachio, vix gratias egit, & quasi
Maiestatis suæ vultum eo incestasse spectaculo
visus est. Ad primum lapidem, Pragensis ba-
silicæ sacerdotes, Romanæ Ecclesiæ assertores,
qui impia hæreticorum factione diu exularant,
in occursum venere, crucem & sacra ferentes,
diuinos gratulabundi rhythmos concinebant:
quorum postquam congressum attigit, Veros,
inquit, Dei ministros agnosco. Saluete Patres
sacrosancti, quorum sacris ac precibus humana
scelera remittuntur. Mox equo prosiliens, oscu-
latam crucem præreuerenter adorauit: hæretico
rum id animos admodum offendit, quippe qui
non æquum sibi futurum hunc Regem auspica-
bantur, & hi præsertim, qui Rochezanæ fa-
uebant: odium tamen pro tempore dissimula-
tum, compressum est. Variæ deinde Pragæ Le-
gationes decretæ, quum varia magni momen-
ti negocia impenderent: in primis nuptiarum
solennitas & apparatus; curandus hæreticorum
morbus, Turcarum metus, & necessaria Im-
peratoris reconciliatio. Itaque legationes duæ à
principio missæ: vna, ad Cæsarem placandum, Ann. Sal. 1458.
cuius princeps Eyzingerus erat: altera, ad Ca- CXXIX.
rolum Gallorum Regem, sponsam ductura. In Legatio ad Cæsarem.
hac principatum Vdalricus gessit Patauiensium
Pontifex, opibus, auctoritate, moribus & do-
ctrina præcellens. Hæc omnium quæ tempestate
nostra spectari potuere, præstantissima est habi-
ta, cùm honestissimus hic Procerum nobiliumque
ordo fuerit: in hac enim ex Principibus Vngaro-
rum ducenti, ex Australibus quoque ducenti, ac
totidem ex Bohemis delecti sunt: qui forma, ha-
bitu, nobilitate apparatuque pollerent, & quis-
que Regno dignus videretur. E Patauiensibus,
centum delegit Vdalricus: quare septingenti equi-
tes, in Galliam, purpura, auro, gemmisque or-
natissimi abierunt. Item virgines & matronæ,
quæ Regiam sponsam ducerent, quadringentæ:
splendidissimo cultu ac venustate omnes, præte-
rea quadrigæ auratæ, gemmatæque: inaudita
insuper vestium, donorumque luxuria. Tertia
quoque Legatio, ad Calixtum Pontificem ma-
ximum destinata, quæ Sacerdotum lites in reli-
gione dirimeret, & ad Romanorum dogma re-
digeret Hussitas. Quarta denique generosi Re-
gis sollicitudo fuit, comparandi tanti in Turcas
exercitus, quantus ad vindicandam à prophana
seruitute iam Europam sat esse videretur. Iam
cum Imperatore conuenerat, ac regiæ insano
sumptu nuptiæ parabantur: Augustus cum Au-
gusta, item sorores ambæ cum viris, Hymenæi
solennibus adfuturas se receperant. Præterea
multi è Germaniæ Rhenique accolis Principes, è
Gallia quoque complures Reguli: qui quidem
omnes non solùm ad nuptias sua præsentia hone-
standas, sed ad decernendum in Turcas bel-
lum, conuenire promiserant. In tanta rerum
omnium expectatione apparatuque vario, ò
spes hominum fallaces, & instabilem humanæ
vitæ conditionem, decimo calendas Decembres,
duodecima noctis hora, sæuo ac repentino morbo
Rex corripitur. Aliqui pestilentiæ signo, inguen
intumuisse ferunt: nonnulli huiusce morbi nul-
lam suspicionem fuisse affirmant. Cubicularij
ac medici rem ita referunt: Regem, eo die in
iudicio, non regali cultum habitu, sed lintea sub-
ucula, & veste Persica præsedisse: vt contentio-
nem, quæ inter Pogiebrachium Coruahoramque CXXX.
Morauum intercesserat, sanè dirimeret (quip- Moritur Ladislaus.
pe qui ea causa fuerant irritati, vt ad singulare
certamen vltrò sese prouocarint) neque in audi-

torio

Ann. Sal. 1458.

torio vnquam subrisisse: fuisse tristi vultu, vnde futuram omnes ægritudinem auspicabantur. Inter satrapas dimisso tribunali accubuisse, nonnulla grauiter & compositè loquutum: relatum in cubiculum, quinta noctis hora oblatas sibi rapulas qui in Bohemia dulcissima sunt, auidè deuorasse, bibisse siceram: & prius quàm se lecto deponeret, nonnulla cum amicis verba, relaxandi animi gratia, lepidè salseque fecisse. Mox oratis ex more numinibus, dixisse: non mediocri se stomachi dolore laborare. Et quum illi ad somnum hortarentur, quem ad abigendum dolorem nimium valere dicebant, ad horam dormiuisse. Iam decimatertia noctis hora agebatur, quum ægritudinis grauitate experrectus, nullam sibi quietem poterat inuenire. Verùm quum mitissimus foret, ne cubiculariis molestus esset, in lucem vsque dolorem pertulit. Conuocantur medici, omnemque operam in desperata salute frustrantur. Georgius & ipse quoque accitus, quum venisset, & morbi causam percunctatus, bona spe Regem esse iuberet, Tua iam pridem (inquit) mi Georgi, fides ac virtus spectata fuit, tuo me Regem beneficio Bohemi vocant, tenentque: sperabam quod paraueras, vnà me tecum diu potiturum: obstant diuorum numina, in quorum manu sunt omnia iura Regnorum: proinde mihi moriendum esse scito, & conditionem melioris vitæ subeundam. Ita vixi, vt optimè sperare liceat, intempestiua morte haud quaquam plus æquo commoueor, quando pro terrenis mihi cælestia rependentur. Quum omnino mihi moriendum sit, duo sunt, quæ à te peto, antequam ex hac vita decedam: quæ quidem, quamuis mihi beneficij maximi loco sint habenda, fas tamen & æquum, ac mea in te pristina charitas, te facere iubet. Alterum est, vt Regnum à te recusatum, iustè piéque gubernes: pupillis, viduis, cæterisque miserabilibus, iustitiam & patrocinium promptum accommodes. Alterum est, vt quicumque me à Pannoniis, Austria, cæterisque prouinciis hucusque sequuti sunt, inuiolatos incolumesque dimittas. Quod si feceris, quo referenda gratia, me propitium Seruatoris nostri tibi numen apud superos redditurum esse polliceor. Quum apprehensa semper hæc manu dixisset, Pogiebrachius lachrymas continere non potuit, & aliquantisper eum consolatus, se postulata facturum, data fide promisit. Iam increbrescente morbo, mors instans, sacra humanæ emigrationis officia festinabat. Acciti sunt illico sacerdotes, qui emigraturam dudum animam functo viatico, & mystico apparatu ritè communirent. Omnia ornamenta Regia, Pragensi basilicæ legantur; aureos crines, quos ad huiusce hucusque vitæ vanitatem, se gessisse fatebatur, omnes amputari iussit, ne quo in nouo itinere offendiculo præpediretur: qui adstabant, varias subiecere causas, quibus mandatum eluderent.

Sal. Ann. 1458.

CXXXI. Eius pietas.

Is autem, vt animam iam iam emigraturam intellexit, sacram facem petijt: qua prompta manu iam apprehensa, propositam nostri Seruatoris imaginem intuens, dominicam orationem exorditur: & quum ad nouissima verba peruenisset, nil vltrà loquutus, spiritum veluti quieturus efflauit, nullamque diræ mortis indicium edidit. Ladislaus igitur, quem Delicias orbis appellabant, maxima quaque nobilitate præcellens, adolescens fausta & incomparabili pulchritudine, sapientia præcoci, tot Regnorum & prouinciarum dominus, tantis opibus & honoribus præpollens, in summo omnium rerum fastigio collocatus, mansuetudine & clementia singulari, castitate, rara, annos natus duodeuiginti, horarum sex & triginta spacio, postquam ægrotare cœperat, anno verò Salutis quadringentesimo quinquagesimooctauo supra millesimum humanis excessit, non sine perpetua cunctarum gentium commiseratione. Ad decentem corporis proceritatem creuerat: facies illi fuit venustatis inaudita, oculi nigri, serenus ac felix aspectus, candidus color & subrubeus in rosarum morem, coma vsque adeo aurea, promissa, crispaque vt cælestem quendam ori decorem adijceret: nasus addecens & subaquilinus, lineamenta corporis & membra cuncta formosissima. Nihil in ipso fuit, quin aliquid raræ præstantiæ redoleret: in incessu grauis, in loquendo perhumanus & benignus est habitus. Aliqui morbo, veneno alij, subreptum fuisse affirmant, & Teuthones præsertim medici, qui præcipuam curam corporis gerebant, hi euidentissima veneni signa in eo deprehendisse, postquam in Austriam redire, pertinaciter asseuerabant: in aliena terra se nihil dicere ausos, ne illorum animos læderent, quorum scelere ille perierat. Quinetiam se Regi clàm dixisse affirmabant, veneno esse potionatum: illum contra respondisse, Se id non latere, immo si-

lentium

Ann. Sal. 1458. *lentium indixisse, ne vnà cum suo Rege enecarentur. Senatus Viennensis edicto grauissimo, ne Bohemicam in se ferociam irritaret, eam famam inhibuit, medicos admonuit, ne sua dicta confirmarent. Res tamen vbique veneni suspicione non caruit: cuius quidem auctorem, Georgium fuisse rumor erat: qui Viennam profectus, quum suspectum Regem haberet, vrbem iussus ingredi noluerit, & Coruini, Ladislaique filij exemplo, sibi praecauendum esse intelligebat. Accedebat Rochezana odium, quem publicè sacra ferentem, Rex (vt suprà dictum est) aspernatus, non mediocri affecerat ignominia. Quibus quidem coniecturis, vterque Regia mortis crimine carere non potuit. Quin & illam ea tempestate famam nemo est, qui ignoret latè diffusam, Regem Pragæ ideo nuptias celebrandas esse decreuisse, vt quum in illa celebritate, frequentissimus illic potentissimorum Principum conuentus futurus esset, inita conspiratione, hæreticos omnes facilè caperet, & profanam Hussitarum hæresim prorsus extingueret. Quod quum Pogiebrachio & Rochezanæ nunciatum foret, audacissimum pro salute sua facinus molitos, exemplo Regi insidias obtendisse, vt pari dolos arte frustarentur. Vtrum potius affirmem, haud facilè dicere ausim: ea in medium afferenda censui, quæ alij dicerent, & sentirent. Illud tamen omnibus manifestum est, Georgium ac reliquos Bohemiæ Proceres, præter Rochezanam, ingenti mœrore fatum regium deplorasse, vniuersamque Bohemiam publico luctu & tristitia celebrasse, quem ad septimum calendas Decembres continuatum fuisse memorant. Funus regali pompa elatum, neglecta per vrbem circumectio, ex more maiorum: corpus demum in antiquorum sacellum relatum est, & in diui Caroli Quarti Romanorum Imperatoris gremio collocatum. Promulgata Regis morte, omnes ferè Europæ Principes, aut in commiserationem, aut in tristitiam conuersi sunt. Hos ætatis, potentiæ, expectationis & fortunæ commiseratio subibat: illos autem, ad quos luctus propius attinebat, priuatio boni, iusti & sancti Principis summo dolore cruciabat: & in primis Australes, qui natiuum dominum, quem cruento bello repetierant, per mortem immaturam amiserint, item in Frederici manus recidere cogerentur, quem prius hostem habuerint. In Vngaria non pari mœrore certatum, iniquus enim Ladislai Comitis interitus, hunc è pectoribus omnium abegit: præterquam eorum, qui Coruinus infensi, regias olim partes sequuti fuerant. Carolum Galliæ Regem, præ cæteris, grauissimus dolor incessit, Ladislai socerum, & nuptias propediem faustissimas celebrare studentem: eo quo Parisium die, ornatissima illa Legatio ingressa est, antequam consideret, repentino de Regis interitu tabellario admonetur. Quo nuncio consternata, quum clam Regi Carolo generi necem significasset, tanto Principem illum dolore correptum fuisse aiunt, vt neque responsum dare, neque tristissimam illam abeuntem alloqui potuerit. Nec fortasse minor in Gallia, quàm Bohemia luctus, ex corde agitatus est. Soluta Legatione, ad domum quisque suam mœstus rediit.* Ann. Sal. 1458.

Ladislao vita functo, tres omnino hæredes supererant, pari ipsum agnationis iure contingentes; *Fridericus* Imperator CXXXII *Albertus VI.* eius frater, ac *Sigismundus* Tirolensium Princeps, vtriusque patruelis. Inter hos de diuidenda hæreditate, magna excitatur controuersia, *Fridericus* enim natu maximus, Austriam ad se trahere nitebatur. *Albertus* verò suorum consilijs instructus, satis illi prouinciarum esse dicebat, primigeniorum iura in paternæ hæreditatis diuisione prò eo nimium valuisse, sui in alijs & *Sigismundi* rationem esse habendam; CXXXIII. ad hæc tranquilliorem Reipub. statum illic esse, vbi princeps suis adesse posset, neque ob multitudinem prouinciarum nunc hos, nunc illos adire, & maximè ferè negocia per præfectos administrare cogeretur. *Friderico* præter paternam hæreditatem, imperij molem incumbere, cui vni, parem si præstiterit, satis in ea laboris ac negotij inuenturum. Hæc agebat *Albertus* communi *Sigismundi* nomine, autumans quòd *Sigismundo* miti ac placido ingenio, Tirolensium gubernatione, Sueuicis, ac Helueticis negotijs impedito, Austria sibi facile cederet. Interim Austriaci, coacto CXXXIV. *Austria nulli paret* conuentu, cum de obsequio Principibus præstando, exquisitæ essent sententiæ, omnes vno ore pronuntiarunt, nulli eorum

obe-

Sal. Ann. 1458. obediendum esse, quoad ipsi essent discordes. Igitur prouincia nulli commissa domino, rapinis crudeliùs quàm antea vexari cæpta. Dum hæc in Austria, Bohemi
CXXXV *Ambiens pro corona Boemiæ.* Pragæ comitia Regi creando habuere. Competitores fuere, *Fridericus* Imperator, *Albertus* & *Sigismundus* Austriaci, *Casimirus* Rex Poloniæ, & *Gulielmus* princeps Saxoniæ. Aderant & Gallorum legati, quibus spem fecerat *Idenco Stembergicus* legatis. *Georgius* verò *Podiebradius* ad regnum aspirans, prudenter cauerat, ne quisquam legatorum in concilium admitteretur, antequàm Rex esset declaratus. Iam enim quid peterent, non latebat. Imperator ex veteri pacto inter Bohemiæ Reges, & Austriacos, regnum non tam sibi, quàm aut fratri, *Ann. Sal. 1458.* aut patrueli quærebat. Polonus, & Saxo, quod minorem hic, maiorem ille *Ladislai* sororem ambo haberent, vxorum ius hæreditarium asserebant. Galli nullum ius, nulla fœdera, sed amplissima ferebant promissa, si Regis sui *Caroli VII.* cognomento *Victoris* filium *Ludouicum XI.* eligerent, CXXXVI. *Gallorum oblatio.* omnia regni debita persoluturum, ante finem septimi anni, nihil tributi exacturum, omnia regno ablata suo Marte, suisque sumptibus recuperaturum. Hos si comitia audissent, ob gloriam *Caroli*, qui felix à confinibus suis Anglos propulsarat (à quibus ipsis dicebatur *Gloria Francorum, lumen, & reparatio*) voti compotes recessissent.

Antequàm in suffragia ventum est, quibus in domo Prætoria veteris ciuitatis designatus erat locus, in proximum templum ordines supplicatum iuere, vbi Rochezana clamitare factio cœpit, *non peregrinum, sed indigenam Regem eligendum; si nemo tanto munere dignus inueniatur, Hebræorum ad iudices, aut Romanorum more, ad decemuiratum esse redeundum*. Postquam regalia aduenere, CXXXVII *Podiebradius Rex.* *Georgius Podiebradius*, domi forisque præclarus, iam ætate grauis, & consilij compos, Rex Bohemiæ declaratur: quod patrati paulò ante veneficij crimen confirmauit.

MATTHIAS CORVINVS REX HVNGARORVM. Ann. 1458.

POstquàm in Hungaria nunciatum est,
CXXXVIII *Matthiæ Coruini effigiem vide sup.* *Ladislaum* repentina morte fuisse subreptum, & *Matthiam Coruinum* ad *Georgij Podiebradij* manus peruenisse, fluctuabant Hungari, & aduersus Germanos vindictam de *Ladislao Coruino* meditabantur. Aderant inter eos *Michael Zilagius* Coruini auunculus, *Thomas Zechel* Auranæ præfectus, *Sebastianus Rosgonius*, *Ladislaus Canisa*, *Pancratius Zentmiclus*, qui *Ladislai* supplicio non consenserant. Qui ex altera factione erant, Budæ in arce sua & ipsi consilia agitabant,

Ann. Sal. 1458. bant, quorum Principes fuisse memorant: *Ladislaum Garam*, comitem Palatinum; *Nicolaum Vlachum* Croatiæ præfectum summa nobilitate pollentem, & Coruini nominis æmulatorem: *Paulum Linduanum*, Bani filium. *Michael* verò *Matthiæ* auunculus, magno exercitu Pesthum adducto, si qui minùs vellent, eos vi & mortis metu facile adigebat, vti nepoti *Matthiæ* suffragium darent: Is tum Pragæ apud *Podiebradium* in libera custodia erat, necdum suæ libertati restitutus. Viennam à *Ladislao* Rege deductum, antea meminimus. Ibi cum relictum sciret *Georgius*, quo tempore Rex animam agebat, detracto illi sigillo literas signauerat, quibus Viennam missis, *Matthias* Pragam perductus est. Sciebat enim *Georgius* non paruo

Mathias Coruinus Rex. pretio à suis redimendum, iamque per internuncios sexagies mille aureum offerebant. Vbi verò ab Hungaris Regem electum *Georgius* sciuit, mensæ suæ adhibitum, ac (vt

Dec. 3. lib. 9. *Bonfinius* refert) supra se collocatum interrogare cœpit, *ecquid tandem præmij accepturus esset, si felici ac insperato ipsum nuncio bearet?* Mathias re subita perculsus, *nil mihi Rex* (inquit) *libertate lætius esse potest, quam si concesseris, perpetuam, si potero, gratiam, etiam quamcunque petieris, me recipio relaturum. Qui in aliena manu sunt, quando cogi possunt, iuberi, non exorari debent.* Tunc iste, *Salue* (inquit) *Mathias Rex Hungarorum, salue Pannoniæ Princeps, diuino potiùs quàm humano suffragio declarate. Te Hungari Regem, propter immortalia diui patris tui beneficia, propter generosam tuam indolem, & spem ingentem, quam ex te conceperunt, vltrò Regem ad campos Rachos declararunt, vt à Coruino quondam liberati fuere, ita nunc à Coruinis etiam reliquijs, in posterum liberentur. Te sub diuina tutela fuisse non ambigo, te Deus ad tanti Regni fastigium idcirco reseruauit, vt non modò paterna vestigia imitari, sed data tibi maiori potestate, illius gloriam superare posses. In mensa te mihi idcirco præposui, vt te Regem longè potentiorem factum esse intelligeres. In pari hoc anno fortunæ dexteritate versamur, vix menses tres intercessere, post Ladislai Regis obitum, vtrunque nostrum, ad dignitatem Regiam diuina clementia (vti vides) euexit: vtranque domum santi decoris expertem, vsque adeo illustrauit; vt immortales Deo gratias debeamus: atque si viri esse voluerimus, perpetuæ comparandæ gloriæ occasione non caremus. Proinde age (quæso) perpetuum inter nos fœdus, Matthias, percutiamus, percussumque sacrosancti coniugij vinculo ac pignore sanciamus, mutuis nostra Regna consilijs & auxilijs tueamur. Quippe turbulenta sunt studia hominum, varia, voluntatesque admodum inconstantes, ambitione, inuidia nouitateque nobilitas & plebs iuxta laborat. Quare gnatam, Coruini thoro non indignam, nunc data fide, te vxorem ducturum esse recipito, cum dulcissima coniuge imperato, ad extremum Matthias fili liber esto: & quando Regnum adeptus es præpotens, & opulentissimum, tuum socerum, tuæ salutis & libertatis auctorem, quo faustissimi coniugij graues sumptus faciliùs subire possit, sexagies mille aureum, à tuis me patienter accipere tolerato.* Postulatis Matthias annuit, & maiora quoque concessisset, dummodo se in libertatem assereret: quin & gratias egit, cuncta quæ petierat, inuiolata se fide præstiturum esse recepit. Ann. Sal. 1458.

PAX INTER AVSTRIACOS. Ann. 1459.

CXXXIX. Mathia Hungaris Rege dato, Austriaci proceres, Principum animos in concordiam redigere omni studio conabantur. Cumque Viennam venissent, Imperatori priuatæ *Petri Strasseri* ædes, *Alberto* Pragensis domus assignata est, *Sigismundo* Laurentius Haydemus vrbis consul, & antiquæ familiæ patricius hospitiū præbuit. Arx Viennensis, propria Principis sedes, firmo prouincialium tenebatur præsidio, nulli aperienda, priusquàm conuenirent, sed in cassum *Friderico* iure ætatis præcedentiam asserente, *Alberto* autem ex iure gentium, sanguini æquam deberi hæreditatem orante. Dilato itaque conuentu ad finem Ianuarij, selecti sunt præcipui nominis viri, quorum arbitrio componeretur dissidium. Quominùs id fieret, in causa fuit exasperatus *Alberti* animus, qui in arcem admitti postulans, cum nihil impetrasset, minitabundus ad Rhenum abijt, copias paraturus, vt quod minus iure poterat, armis tentaret.

Ann. Sal. 1459.

CAESARIS EXPEDITIO IN HVNGAROS. Ann. 1459.

Ann. Sal. 1459

CXL. TRia ab initio Regni *Mathiæ* fortuna proposuit. Alterum cum Romano Cæsare, alterum cum Turcarum tyranno, tertium cum Bohemis, qui initis inter se societatibus, quas (*Fratrias*) appellabant, duce *Gisera* vlteriorem populabantur Pannoniam. Ad Cæsarem legatos *Mathias* miserat, qui sacram regni coronam, eaque loca, quæ ab illo tenebantur, repeterent, reddere nolenti bellum nunciarent. Instigabant *Fridericum* assiduis literis reguli quidam, qui *Mathiæ* electioni aduersabantur, vt nobilissimum Hungarorum regnum ab ignobilis *Mathiæ* dominatu vindicaret. Erant hi, *Nicolaus Vilachus*, *Graphnizer*, *PaumKircher*, *Hilderbon*, *Paulus Banffi*, *Ladislaus Palezius*; Item Comes *Sigismundus*, cui *Sancto Gregorio* cognomen erat, genere, opibus, clientelis clarissimus: quum inter Hungaros, & Australes dominatum teneret, Cæsari adhæsit.

CXLI. *Fridericus eligitur Rex Hungariæ.* Sunt qui *Fredericum* ab illis Neapoli regem Hungariæ creatum affirmant; eo die quo canitur *Lætare Hierusalem*, Imperij, postea eodem die Hungaricam suscepisse coronam. Hæc vbi *Mathias* accepit, *Simonem* cognomento *Magnum*, vt *Friderici* inhibèret conatus, in Austriæ fines imittit. *Fridericus*, huic *Vdalricum Grauennegerum* opposuit, cui *Nicolaus* ac alij se se coniunxère. Qui cum ad oppidum *Kermend* in Castri ferrei comitatu metati essent, *Simon* non explorato hostium numero, celeritate vsus, & nec opinato aduentu obrui posse ratus, in ea loca venit, vti cum periculo pugnandum, aut cum flagitio fugiendum esset. Statuit igitur prælio decernere, cum hostis pugnam non detrectaret. In sinistro cornu *Sigismundus*, in dextro *Nicolaus* curabat, medium agmen ex Germanis erat. Magno vtrinque impetu concurrère, non minùs prò gloria, quàm prò salute. Tandem *Simon* dextrum suorum cornu inclinari videns, mediamque aciem à Germanis grauis armaturæ equitibus vrgeri, fugam coactus inijt, equitatum à tergo hostibus obijciens, qui persequentium impetum nonnihil tardaret. Quo pauciores in fuga cæderentur, in causa erant *Nicolaus* ac *Sigismundus*, qui nè à Germanis in Hungaricum sanguinem sæuiretur, receptui signum canere iusserunt. Non incruenta tamen Cæsarianis victoria cessit. Non multis diebus post, nascitur *Friderico* filius, XXII. die Martij, qui eo anno cœnæ domini sacer erat. *Cuspinianus* duodecimum eius mensis ponit, quo *D. Maximiliani* recurrit memoria. Sacro de fonte à *Nicolao Vilacho* suscipitur, sacra peragente *Sigismundo VolcKensdorffio* Præsule Salisburgensi, & *Maximilianus* appellatus.

CXLII. *Hungaros. Cæsar vincit.*

1459.

Maximilianus nascitur.

Simon fusus, fugatusq; ad *Mathiam* redijt. Cæsarei victoriâ elati in Austriam solutis castris redière. Quum Regij milites, *Simonis* ductu parùm prosperè pugnassent, tantâ verecundia correpti sunt, vt se à Rege decimari postularent. Hos ille hilari vultu excipiens, consolabatur, fortunam esse inconstantem, meliora sperarent. Rex nequaquàm animo consternatus, auxilium ab arte quærit, conspirationem dissoluere curat, ratus funem ex pluribus contortum funiculis, nisi dissoluatur, non facile abrumpi. Potiores conspirationis Principes, *Sigismundum*, & *Nicolaum* per legatos admonet, *nè vltra Rempublicam perdant: honestiùs congentili ac legitimo Regi, quàm peregrino fauendum. Domi amplissima munera esse, & commune cum Rege imperium: se Regalem præter titulum à Repub. traditum nil sibi reseruaturum*. Assiduis huiuscemodi legationibus sollicitati, vincuntur tandem, & Regiam redeunt ad fidem. CXLIII. *Reconciliantur rebelles.* *Mathias* ab ineunte ætate callidum sortitus ingenium, *Nicolai* ambitum promissa Bossoniensis regni corona expleuit. *Sigismundum* præfectura superioris Pannoniæ sibi conciliauit. Bellum deinde instaurat, *Sigismundum Simoni* collegam adiungit, qui Cæsarianos aggressi, satis fæliciter rem gerunt. *Fridericus* nouas & ipse copias parat, bellum pergere statuit. *Mathias* de regia corona solicitus, noua iterum legatione, Imperatoris animum sibi conciliare experitur. Moderato, ac leni sermone legatus *Fridericum* orat, *Hungaris coronam reddat, Mathiam vt filium agnoscat, regni tutelam suscipiat, pacem & fœdera colat, neque post*

Ann. Sal. 1459 *hac Hungari, dissonent & Germani.* Imperator respondet, *pacem sibi ac fœdus cordi esse, Mathiam se filij loco habiturum, coronam æquis conditionibus redditurum, damnis ac belli incomodis, sumptibusque prò Ladislao factis si ratio reddatur, bello temperaturum.*
CXLIV. *Inducia inter Cæsarem & Mathiã.*

Interim Mathias & ipse nihil hostile admittens, veteres amicos per Hungariam regia humanitate prosequatur. Eo demùm pacto Legati dimittuntur, vt de rependendis impensis, ac redimenda corona, cum Rege agerent. *Sal. Ann. 1459.*

CAESARIS ET ALBERTI FRATRUM DISSIDIA. Ann. 1459.

VIennam profectus *Fridericus* vt fratris *Alberti* arcana confunderet, obuium habuit *Ludouicum Palatinum*, vt fratres con-
CXLV. ciliaret, sed frustra, *Alberto* ac *Sigismundo* æqualem Austriæ diuisionem vrgentibus. Quorum postulata non æquis auribus accipiebantur, quia plerisque Austriam diuidi non placeret. Quod animaduertens *Albertus*, quò suos confirmaret, ac reliquis metum incuteret, mille quingentos equites, quos in agro suburbano habebat, effractis portis, intromisit. Cæsar id futurum veritus, antequàm in vrbem veniret, cum Viennensibus nè permitteretur, pactus fuerat. Igitur nouitate motus in Viennenses expostulat. Hi se se excusant, præsidia & vigiles ex ciuibus assignant, discedere volentem exorant, omnia tuta fore promittunt. Cæsar contra subitos incursus, proximas plateas catenis munit, præsidia disponit. Prouinciales maiore studio concordiam sollicitantes tandem eò rem adducunt, vti Cæsari Austria inferior vsquè ad Anasum relinqueretur, ea quæ supra est, *Alberto* cederet; *Sigismundo* superior
CXLVI. *Pax inter Austrios.* Carinthia, Tiroli contermina; in arce Viennensi suum quisquè hospitium, seorsim ab alijs haberet. Non diù tamen ibi Cæsar consedit, quia satis tutum se esse non putaret, noua *Alberto* moliente. Neapolim
CXLVII. *Albertus Eitzingerum capit.* redijt. *Albertus* verò quietis nescius *Vdalricum Eitzingerum* tumultus improbantem, ad colloquium vocatum, capi iubet, crimina fingit, vt violentiæ fucum imponeret. Frustra intercedentibus prò *Eitzingero*, Hungariæ ac Bohemiæ Regibus, bellum per *Eitzingeros*, indicitur. Ad quinque hominum millia in suppetias Bohemi venerant, & cum maiore exercitu, Regem aduentare, rumor erat. Proinde *Albertus* concordiam cum Cæsare sibi expedire ducens, ei interpellanti de *Eitzingeri* causa? *Albertus* totam eam rem ipsius se arbitrio permissurum pollicetur. Missis itaque Viennam legatis, Viennenses iuramento soluti, quo *Alberto*, & *Sigismundo* obstricti erant, *Friderico* Cæsari, eiusque hæredibus fidem iurant & obsequium. CXLVIII.
Interim Rex Bohemiæ in Austriam progressus, propè Cremesium castra metatur. Ad eum Cæsar mittit, Sciscitatum, cur illæsus hostilia ageret? Ille nihil se Imperatori incomodare respondet, *Alberti*, qui hostis esset, ditionem inuadere. Legati iam iure cecidisse *Albertum*, Imperatori omnia renunciasse demonstrant. Tum Bohemus interlocutiones ad Danubij pontem petit: annuunt legati; & die constituto, Cæsar cum *Georgio* Rege congressus, omnia componit. Numerantur Regi sexdecim aureum millia, pro *Cunrado Holzelio*, quem is Pragæ captiuum habuerat, vt Austriæ finibus excederet. Quod vt minus prouinciæ damni inferretur, in tres exercitus diuisi recessère Bohemi. Indecum *Eitzingeris* transactum, vt vtrinque redderentur captiui, CXLIX.
arces, pagi, prædia bello capta ad veteres redeant iure domnios. *Vdalricus* absque lytri persolutione liber fratribus exhibeatur, vindicta remittatur, idque literis caueant. Si ipsi, aut *Albertus* iure experiri malint, liceat secundùm leges Austriæ, & Imperij. *Alberto*, vt tandem quiesceret, duo insignes comitatus *Styræ* scilicet, ac *Neoburgi* ad Oenum, cum oppido *Pontis* ad Leytam veluti corollarium adiecti fuere.

Podiebradius metatur in Austriam — *Pax cum Eitzingeris.*

BEL-

BELLVM IN TVRCAS.

CL. *Æneas Syluius Papa.* MOrtuo *Calixto* Rom. Pontif. *Aeneas Syluius* in locum eius electus est Sal. Ann. 1458. & dictus *Pius II.* Inter curas, quæ animum eius inuasere, nulla maior fuit, quàm vt in Turcas Christianam excitaret Rempublicam. Quamuis enim sedente *Calixto* Mahometes à *Coruino* magnam stragem perpessus esset, & castris deiectus, non tamen aut animum, aut odium in Christianos remiserat, sed nouos in diem comparans exercitus, nunc *Albanos*, nunc alios, qui Christum colerent vexare adortus, vt S. Euangelium deleret prorsus. Timuit *Pius*, & nè pestis grassaretur vlteriùs, Concilium Principum cogere decreuit, in quo de communi salute conuenirent. Mantua selecta, Profectionis vulgato decreto, Romanos ingens mæror affecit, suspicantes Mantuanum fingi conuentum, vt in itinere Senis remoraretur, & Senas patriam suam ditaret. Reddebant etiam iter Præsulis difficilius ac periculosius, res Siculæ nondum compositæ.

CLI. *Concilium Mantuanum.*

CLII. *Ladislaus Rex Neapol.* Mortuo *Carolo Dyrrachino*, eius filius *Ladislaus* cognomento *Superbus* decenni maior, Rex Neapoli proclamatur (Iste, qui plerisque Francis *Lancelotus* dicitur) *Thomas* autem *Sanseuerinas* caput partis Andegauensis, vnà cum fautoribus *Ludouicum* filium *Ludouici* in Apulia mortui Regem, & *Clementem* Papam plaudentes, (*Margareta* Ladislai matre Caietam se se cum liberis recipiente) tam Neapolim, quàm regnum vniuersum in suam potestatem redegerunt. CLIII. *Ludouicus Andegau Neapol. occupat.* Morte postea *Vrbani*, sorte mutata, *Bonifatius IX. Ladislaum* corona redimi, mandauit Cardinali *Acciaiolo*, regnum tamen occupante *Ludouico II. Andegauensi*, qui Anno 1401. proditus à *Sanseuerinatibus*, regnum deserere coactus est; non tamen sine pusilli animi nota, cum etiam post deditam à ciuibus *Ladislao* Neapolim, maior pars regni ab eo staret; quod post eius in Prouinciam abscessum, totam in potestatem *Ladislai* peruenit. *Ladislao* infeliciter mortuo, soror *Ioanna* huius nominis *Secunda* regnum tenuit, fœmina effrenatæ impudicitiæ. Hæc CLIV. *Ludouicũ Andegauensem* in filium adoptauerat, quem postea cum aspernari cæpisset, atque *Alphonsum Aragonum* Regem ex Hispania in regni successionem vocasset, plura inter *Ludouicum* & *Alphonsum* prælia fuere,

CLV. *Renatus Andegauensis & Alphõsus Aragon.* *Ludouico* tandem febribus extincto, ius eius ad *Renatum* fratrem deriuatum est. Regina modò *Alphonsum* diligente, modò habente odio: ea defuncta Anno Sal. 1435. *Renatus* in regnum veniens, non paucis annis aduersus *Alphonsum* dimicauit,

Sal. Ann. 1459. uit, victus tamen abijt, & ab *Eugenio* Papa *Alphonsus* regnum consecutus, in gratiam Romanæ Ecclesiæ, quæ ei regnum tradiderat,
CLVI. *Franciscum Sfortiam*, qui Picentes ab Ecclesia deficere coëgerat, armis expulit, & Prouinciam *Eugenio* pacatam reddidit. Cumque *Alphonso* vnicus esset, sed adulterinus filius *Ferdinandus* nomine, quem ex nobili fœmina, sed coniugata procrearat, natalium defectum supplente *Eugenio*, regni declaratur successor. Idem confirmauit *Nicolaus* Papa, cui *Calixtus III.* successit, à quo
CLVII. *Ferdinãdus Aragonius.* cum *Alphonsus* plura quàm par erat, peteret, iste negaret, graues exortæ sunt inimicitiæ, quæ ad finem vsque vitæ vtriusque durarunt. Obijt prior *Alphonsus* quadraginta diebus, quod audiens *Calixtus* humanæ illa crymatus conditioni, cum Propheta risit, dicens, *laqueus contritus est, & nos liberati sumus*. Ferdinando verò regnum petenti paternum, negauit, iam deuolutum Romanæ asserens Ecclesiæ; eratque eius animi, vt illud armis vindicaret, ni fuisset morte præuentus.
CLVIII. *Picininus.* Interea *Iacobus Picininus*, bello clarus, qui *Alphonso* & *Ferdinando* militauerat aduersus *Sigismundum Malatestam*, hoste dimisso, Assisium occupauit, munitam Vmbriæ ciuitatem. Gualdenses, & Nucerini quoque ad eum defecerunt. Tota Vmbria tanto imminente hoste trepidabat. *Pio* autem electo, subitò hominum animi erecti, & paucis diebus vniuersum Petri patrimonium iam venditũ, & ab hoste occupatum, vel ferro, vel auro redimeretur. Non desistebat tamen *Picininus* in Ecclesiam contumaciter agere. Hunc vt reprimeret *Pius*, militum, & pecuniarum inops, quia *Calixtus* Pontifex in vnum *Borgiam* thesauros Ecclesię consumpserat, *Francisci Sfortiæ* Ducis Mediolanensis implorauit
CLIX. *Franciscus Sfortia Ecclesiam defendit.* auxilium. Alacer is accurrit, & *Thomam Thebaldum* Bononiensem oratorem misit, hortatum, vt à cœptis desisteret, Ecclesiæ oppida restitueret. Non enim passuram Societatem Italicam, Romanam Ecclesiam iniuria affici. Quod si cæteri essent passuri, se solum vindicaturum. Simul & *Ferdinandum* admonuit, vt rebus suis apud Pontificem non deesset. *Picininum* rebus Ecclesiæ excedere iuberet, si regni possessionem exambiret. Misit Romam *Ferdinandus* legatos, oratum nè *Pius* amici *Alphonsi* filium sperneret, nec paternum regnum negaret ei, quem populi omnes peterent. Respondit Pius, *censum debitum Romanæ soluat Ecclesiæ. Eius amicis pacem donet. Picininum agro Ecclesiæ iubeat excedere. Beneuentum restituat. Terracinam post annos decem tradat. His factis, propitiam habebit Ecclesiam Ferdinandus.* Duræ leges videbantur Regi; sæpè missi oratores, vt Pontificem ad pauciora inclinarent. Quibus responsum, *Pium haud quaquam mercatorem esse, qui multa petat, vt parua reportet.* Victus itaque *Ferdinandus* cum Pontificis vna semper vox esset; In Collegio Cardinalium res deducta, Ferdinando regnum concedi, vtile crediderunt. Galli ipsi consensere, non subscribere tamen impetrarunt. Obstabat *Decanus Carnotensis*, Regis Franciæ legatus, vnà cum Massiliensi Episcopo, qui à *Renato* missus erat, & ingentibus promissis Curiam replebant, si audirentur: sin minùs ruituram Curiam affirmabant. Audiuit sæpè eos *Pius*, interrogauit tandem: *Posset nè Renatus, Picininum Ecclesiæ ceruicibus imminentem armis expellere?* Quod cum negaret: *Quid ergo est* (inquit) *quod expectemus ab eo, si nobis pereuntibus, opem nullam valet afferre? Nobis in regno necessarius est, qui sua posse, & nostra tueri. Vos regno carebitis, donec vires suppetant, quibus hostem (nobis) indulgentibus, possitis eijcere.* Decretum itaque Ferdinando regnum est, ea tamen conditione, nè vlli fieret præiudicium.

Sal. Ann. 1459.

CLX. *Ferdinãdus à Papa regnum petit.*

CLXI. *Æneæ constantia.*

CLXII. *Ferdinãdus Rex Apuliæ.*

Ad Concilium reuertamur, quod pro communi salute indixerat Papa. Priusquam Roma excederet, *Baptistam Brendum* ciuem Romanum ad Cæsarem miserat, qui eum ad Concilium inuitaret Mantuæ, vel Vtini. Respondit Imperator, sibi apud Austriam grauia incumbere negotia, quæ negligere haud posset: nec vocatum in vnum ex duobus locis alternatim nominatis, ad veniendũ astringi: cui Pontifex in hanc sententiã rescripsit. *Quamuis in Austria multa essent, quæ præsentiam Imperatoris exigerent, non tamen idcircò Fidei Orthodoxæ negligenda negotia. Nam & Roma Pontificis præsentia egeret, reliquisse se tamen & Vrbem, & omne regnum Ecclesiæ, vt conuentum peteret pro Christiana salute indictum: nec minus à nominatis locis Romam distare,*

CLXIII. *Cæsar negat interesse Concilio.*

Ann. Sal. 1457. distare, quàm vel Gracium, vel ciuitatem Nouam Austriæ Imperatoris Sedem: Pontificem annis plenum, & morbis grauem, longius iter acturum: indecorum videri, Cæsarem validum, & florenti ætate recusare breuiorem viam. Consulat honori suo, consulat Christianæ religioni: neque committat, vt sua negligentia Christianam rempublicam perijsse aliquandò dici possit: neque causidicorum ineptias audiat, qui subtilitate quadam iuris, negant eum obedire oportere, qui ad ea loca vocetur alternatim nominata. Sciat summum ius, summam esse iniuriam: neque vtendum cauillationibus, vbi bona fides requiritur, & Christiana res in discrimine sita est. Neque ad incertum locum se fuisse vocatum, qui prius quàm domum relinqueret, edocendus erat, ex duobus locis, quem deberet accedere: parceret his excusationibus, quæ apud viros graues ridiculæ viderentur; neque Vlricum audiret Iuris Interpretem, magis, quàm suam conscientiam. Exin, quia scripserat Imperator manu sua secretiores litteras, in quibus Pontificis consilium exposcebat, An regnum Hungariæ acceptandum sibi esset, si, vt spes erat, Regni Proceres eum eligerent: in hunc modum rescripsit: Qui te Regem Hungariæ sunt electuri, si fides ijs habenda est, & regnum dare possunt, non dissuademus accipere, quod offertur. Sin litem offerunt, & belli materiam; contrà sentimus; maximèque cauendum censemus, nè quid agas, quod expeditioni aduersùs Turcas instituendæ sit impedimento: Vale.

Sanctum hoc Pontificis euanuit consilium; domesticis namque Principes bellis impliciti, frequentem rei benè gerendæ occasionem in communem hostem amisere. Parcat Deus Mathiæ, Regi, & Friderico Cæsari. Quorum arma si iuncta Maomethi occurrissent, actum erat illo sæculo de Turcarum causa.

CLXIV. Austriæ noui motus. Pace inita inter Cæsarem & Albertum fratrem, à ciuili bello respiratura videbatur Austria, nisi milites, quorum opera vsus erat Albertus, ob stipendia integrè non soluta, latrocinia exercentes, nouas discordiarum semina suscitassent. Erant insuper in ea Austriæ parte, quæ Marcha campus vocatur, pagi aliquot, quos Cæsar Ladislai tutelam agens, Eitzingero dederat, hos ille fidei sacramento obligatos habebat. Ægrè id ferebant nonnulli ex ordinibus, contra libertatem id factum asserentes. Erant alij, qui prædia possidentes, ad possessionis suæ titulum, diplomata à Ladislao sibi ostendebant indulta. Ea Cæsar nulla asserebat, quia Ladislaus nondùm sui potens, nec rectè, nec ordine fecisset. Cum illis causam sociabat. Conradus Fraunauerus, qui communicatis inter se consilijs, conuentum indixère in Gelesdorffi in octauum Idus Ianuarij. Prouinciales cum conuenissent, nè quid contra moliri viderentur, per internuncios orant, vt eò legatos mittat, qui acta nota ret conuentus: quod si minus videretur, tum se ex suis ad ipsum missuros, qui acta referrent; interim de libera commeandi securitate, caueretur. Cæsar, priore postulatorum parte reiecta, alteram approbauit. Misit itaque conuentus, qui communi nomine orarent, vt libertatem Austriæ, veteraque priuilegia ab Alberto, Ladislao, & maioribus concessa firmet, abusus reuocet. Cumque Cæsar minimè votis responderet, nouum indixère conuentum Vvolderfdorfij, vbi audaciores facti, plurima grauamina literis exarata, vti ex plano legi possent, templorum valuis affigebant. Erat hoc præcipuum de Moneta, qua per nonnullos malè administrata, rerum pretia augeri in oppressionem pauperum, grauiter querebantur. Cæsar porrò vt nouatoribus occurreret, Fraunauero diem dixit, quo coram Vdalrico Patauiensi Episcopo (& Assessoribus ex Austria datis) iudice ad hoc constituto, de controuersijs omnibus respondèret Procuratori Cæsareo. Cum dies aduenisset; & iudicio stare detrectaret Fraunauerus, quia ad præsidem Prouincialem (Mariscalcum vocant) cognitionem pertinère diceret, in hunc modum exaratum est decretum: Cum Conradus Fraunauerus legitimè vocatus, nec comparuerit ipse, nec per alios ad obiecta responderit, arcis occupandæ Imperatori Friderico ius fas esse. Hinc Cæsar conductis duobus mille Bohemis, militem ex Austria, ac Stiria conscribi iubet, arcemque nisi deditionem faciat, vi in potestatem redigi. Oppugnatur arx (Ortha dicta) pinnæque & murorum ea pars, quæ vallo altior erat,

Ann. Sal. 1457.

Conuentus Gelesdorffi.

iudiciū in Fraunauerum.

Ann. Sal. 1459. erat, vi tormentorum deijcitur: non propterea victi oppidani, qui valli obiectu tutati, magno oppugnatores afficiebant incommodo.

CLXV. Henricus Goritius. Nouum interim in Carnis excitabat tumultum *Henricus* Goritiæ comes (causa incerta dissidij) Pagum *Greiffenburgum* cum arce vicina expugnatum, incendio deleuerat, vicinos depopulatus agros, *Ortemburgam* obsidebat arcem. Occurrit *Ioannes Vitobitius* mandante Cæsare; *Ioannes Posingicus* cum nouo milite in subsidium mittitur. Hi iunctis viribus *Goritium* abire compellunt, dein hostium fines ingressus *Vitobitius*, quinque arces capit, *Goritium* propè debellatum pacem petere cogit. Sed *serò sapere*, respondit Cæsar, *iamque alijs eam arces esse attributas*. Goritio iam quiescenti, *Posingicum* ad obsidionem *Orthæ* Fridericus legat, quò *Vdalricum Graueneuerum & Andream PaumKircherum* cum alia militum manu mittit, à

CLXVI. quibus arx tam arctè tenebatur, vt neque dolo neque vi commeatus ferri possent. Facto itaque colloquio inter *Posingicum* & Præfectum arcis, ita transactum, quòd si *Cunradus intra quatriduum obsessis auxilium non attulerit, arcem Cæsari traderet, stipendia prò se, suisque ab eo acciperet*. Vt pactum, ita seruatum, *Cunrado* non adueniente, præsidium arci impositum est. Indè templum (quod *Cunradus* non longè ad suorum præsidium munierat) oppugnari cœptum, sed frustra; nam obsessis itineribus, captis iumentis, ad inediam Cæsariani redacti, obsideri potiùs quàm obsidère videbantur. Discrimen augebat genus pecuniæ, negotiationi, & commercio, inutili. Vndè Cæsar nullum operæ pretium illic fieri videns, militem domum reuocauit. In hoc rerum statu exploraturus Viennensium animos, per consiliarios interrogat, *an denuò in eius verba iurare velint? sibi verò in animo esse, eorum confirmare priuilegia, monetæ id remedium adferre, nè quid incomodi sequeretur in posterum*. Hæc vbi proposita essent, exorto (incertum vndè) tumultu, omnes alius alium impellentes, extra palatij portam irrumpunt, cumque ad S. Michaelis ventum esset, clamor ab inquietis tollitur, vicinas Cilienſiũ ac Mariscalchi domos armatis hominibus plenas, qui Magistratus comprehenderent, impetum in reliquam multitudinem facerent. Ann. Sal. 1459.

Hinc trepidi domum refugiunt, ianuas, ac tabernas occludunt, defensionem parant, cum offensionem nec Cæsar cogitaret. Paucis diebus, errore cognito, & facinorosorum fraude, pœnitentia ducti, *Friderico* eiusque posteris, fidem iurant & obsequium. Post Viennenses cum *Vdalrico Eitzingero*, & alijs CLXVII. quibusdam proceribus, coram legato Pontificio, & legatis Regis Bohemiæ tanquàm arbitris honorarijs agi cæptum est. De Moneta, vini, frumenti, salis, aliarumque mercium portorijs querebantur, quia eorum imminuerentur priuilegia. Re diutiùs disceptata nihil transigi potuit, præterquàm de CLXVIII. reformatione monetæ. Venerat & *Fraunauerus* Frauna-nerus. Bohemorum fiducia, qui præstita à Cæsare fide, suam fidem interposuerant. Rogatus in concilio *Conradus*, quid in arce *Orthæ* iuris haberet, & num literas emptionis ostendere posset? respondit, Cæsaris tenère mandatum, quibus is mandabat eius loci hominibus, vti *Gerardo* fratri suo obedirent. Hoc esse validum emptionis argumentum: nequaquàm enim mandasset Cæsar, non domino obedire; emptionis literas aut temporum iniquitate deperditas aut fraude ereptas. Respondebant procuratores Cæsaris, *Gerardo* tanquàm fiduciario arcem tradidisse, nè ad *Ladislaum* perueniret. Id ita factum *Conradus* dissimulans, abijt. Mox *Terbensetum* Episcopi Patauiensis municipium occupat; & inter fratres recrudescente dissidio, in partes descendit *Alberti*. Pa- CLXXIX truelis *Sigismundus* cum *Alberto* sentiebat, sed in ipsum arma gerentibus Heluetijs, causam *Alberti* parùm iuuabat. Dissidium illinc venerat, quòd Anno quinquagesimo Brixinenses, adstipulante *Sigismundo*, episcopum creauerant *Leonardum Vvismaierum*, Parochum Tirolensem; hunc confirmare nolens Rom. Pontifex, *Nicolaum Cusanum*, virum literis clarum substituit. Huic *Sigismundus* circa annum LVI., arcem *Taufers* cum subiecta ditione oppignorauerat. Porroquia, se inuito, electum Episcopum ægrè patiebatur, causam semper quærebat discordiæ. Eò CLXX res venit, vt *Sigismundus* captum in oppido Nicolai Cusanum carceridat Sigismundus. Brunegga, episcopum, aliquandiù in custodia habuit; Pontifex verò *Pius II.* illi sacrorũ

vsu

Ann. Sal. 1460. vsu interdicit, & in ipsum Heluetios excitauit. Hi nulla priuata causa irritati, segniùs negotium administrabant. Soli *Bernardus*, ac *Vigilius Gradleri* tunc temporis Elisgouij Domini, antiquam cum eo simultatem gerebant, à quo pulsi, ad tutelam Tigurino rum confugierunt, inter eos ius ciuitatis adepti. Ab illis adiuti, *Fußacum* arcem expugnant. *Virodurum* tentant sed frustra. *Ludouico* tandem Palatino arbitrium gerente, pax
1461. fit in annos quindecim. Anno porrò primo & sexagesimo ineunte, *Georgius* Rex Bohemiæ, Cæsare annuente, Olomucium, Austriæ prouinciales ad se vocatos, curauit sed incassum componere. Sunt qui Regem, ab ipsis consultum, dixisse ferunt, *nunquàm se se ipsis auctorem fore, vti noua cuiusquam imperia sequantur, si Fridericum ferre nequeant, superesse duos ex eadem familia principes*; Proce-
CLXXI. res postea ex suis ad *Sigismundum* legant, consilium & opem petunt. Is siue domesticis rebus occupatus, siue Austriacos abhotrens tumultus, ad *Albertum* eos ire iubet. Albertus non negligendam occasionem ratus, se non defuturum respondet Reipublicæ. Arma itaque reparat; iniquam hæreditatis diuisionem causatus, ob violata à *Friderico* Austriæ priuilegia, causam bello prætexit. *Ludouicum Palatinum* sibi adiungit, & præter Austrios, Hungariæ & Bohemiæ Reges sibi non defuturos promittit. Mox procerum recept is auxilijs, Tulnam mouet. Viennensium legatos ad se prouocat, fœdus cum ipsis in fratrem percutit. Miserrima id temporis erat Austriæ conditio, nec tam iusto bello, quàm latrocinijs vexabatur, templis pagorum iam in prædonum asilla commutatis. Plures coacti sunt ad pacem conuentus, quos omnes
CLXXII. ambitio, & spes noua dissoluit; donec. *Vdalricus Holzerus* Viennæ Consule, & Senatoribus vinctis, ipse populari multitudine fre-
Cæsar Vienna exclusus. tus gubernationem arripuit. Cæsar verò, nè maiora incrementa acquireret seditio, quatuor equitum Styriorum millibus stipatus, Viennam accurrit. Sed vrbe exclusus, ad D. Marci diuertit. Mox ciues verecundia adducti, ob vindictæ metum, vel à melioribus moniti, impunitatem pacti, eum intromittunt. Curauit protinus Cæsar plebem componere cum optimatibus; vndè nouum Consulem, & Magistratus, se præsente, *Ann. Sal.* 1461.
creari iussit. Offendit ea res nouatores, quos vt placaret, prioribus obliteratis comitijs, & hoc eorum peruicaciæ dedit, vt *Holzerus* se- CLXXIII. *Vdalricus Holzerus.*
ditiosorum corijphæus sufficeretur in consulem, exacto tantùm à nouo consule, & reliquo senatu, fidei iuramento, quod cum præstitissent vt peruicacibus omnem suspicionem adimeret, Styrios abire iussit. His ægressis, noui iterùm motus in plebe. Incursabant agros milites aliquot, qui *Alberti*, & *Friderici* stipendia fecerant, quia solutio non fieret in tempore. In eos assiduæ erant apud Cæsarem querelæ. Is vt Viennensium pertentaret animos, sex aureum nummum millia ab eis mutua petijt, quibus de suo tantumdem adijciens, Latrones auerteret. Negata ea pecuniæ summa, ad dimidium descendit; negatum & hoc. Vndè iratus Cæsar, neque cum militibus transigere curauit, nec rapinas inhibuit, sed memorem se futurum est minatus iniuriæ. Iamque illi vindemiantibus, molestiam exhibentes, vinum in vrbem importari minimè permittebant. Igitur qui *Alberto* fauebant, clam colloquia miscent, mox aperta in conuicia erumpunt, renunciandam esse fidem, ac vectigalia in suum ærarium redigenda. Audita seditione, accurrunt *Vdalricus Riedererus*, & *Grauenecerus* monentes, nè fidem violarent iuratam, CLXXIV. *Cæsar obsidetur.*
homines, Deum, rogant, ne aduersùs se periurio excitent, si quid molestiæ eos afficiat, Cæsarem adeant. His dictis, in furorem plebs concitatur, *proditorem patriæ Fridericum* insimulant, legatos trahunt è subsellijs, in carcerem conijciunt, mortem minantur. Porrò *Holzerus* consul, & qui cum eo sentiebant, nè crimine notarentur periurij, literas ad Cæsarem dedère sequentes, CLXXV. *Litera Holzeri ad Cæsarem.*
quæ facti rationem perpetuò testarentur. *Non ignorare ipsum, multoties se de militum iniuria, ac latrocinijs conquestos, cum nihil remedij adhiberetur, ipsos illorum conatibus obuiam iuisse, aliquot latibula suis sumptibus disturbasse. Interim ex fraterna dissensione, prius hoc hominum genus increbuisse, neque etiam nunc post factam pacem, abs quoquam prohiberi, sed impunitate permissa, quiduis audere. Iamque subditos vini aliorumque fructuum prouentibus spoliatos, nouis insuper vectigalibus*

Sal Ann. 1461. *bus & exactionibus grauari, priuilegia à maioribus parta negligi, agros, prædia, vicos, pa-*
CLX. *gosque diripi, ac incendio corrumpi, authores iniuriarum non solum prophiberi, sed nouos supra ceruices induci: hæc omnia grauiora esse, quàm quæ ferri diutiùs vel possint vel debeant. His coactos se fidem illi ac obsequium renunciare, neque vectigalia, vti prius, & portoria deinceps soluturos, quoad vnitis tandem ordinibus, paceque ac tranquillitate rebus reddita, meliora sperari possint. Interim ita se omnia moderaturos, vti neque de salute, neque de fama, periclitaretur.* Cæsar verò missis ad omnes Imperij ordines litteris, grauissimè de Viennensium querebatur iniuria, arcem prò præsenti discrimine muniri iubens. Audito
CLXXVI. Io: Tenitzius. Cæsaris periculo *Ioannes Tenitzius* Orthæ præfectus ad comparandos milites, mille aureos numerauit, tantumdem intra diem XV. soluere iterum promittit. *Andreas PaumKircherus* & *Hinco Bohemus*, copijs non contemnendis freti accurrentes, agros populantur Viennensium, vt ab arcis obsidione retraherent. Viennenses verò magna agrestium hominum manu conducta, mœnia tutabantur, & hostibus propulsatis, quantum vini poterant, inducebant in vr-
CLXXVII. bem. Stabant in arce cum Cæsare ducenti
Nomina eorum qui cum Cæsare obsessi erāt. ferè viri, maiori ex parte nobiles, inter quos præcipui erant *Vdalricus*, & *Hugo Vverdembergici* fratres, *Io: Preisingus* Mariscalcus, *Sigismundus Febriachus*, *Georgius Kunachius*, *Sigismundus Spaurerus*, *Hartnidus Buchaimius*, *Matthias Vvitrelmarus*, *Mathias* & *Christophorus à Spaur*, *Io: Rorbachius*, *Io: Sibenhirterus*, *Christophorus Morstegerus*, *Vvolfangus Kadauuerus*, *Vvilhelmus Bebringerus*, *Fridericus Vngerspacherus*, *Iustus Hauserus*, *Henricus Vogtius*, *Georgius Teufenbachius*, *Vvilhelmus Saurauerus*, *Antonius Himelsbergicus*, *Georgius* Posoniensis
CLXXVIII Præpositus. Cæsar ipse præter omnium opinionem, suorum animos confirmans circumibat, oportuna hostibus loca muniens, & custodias suis locis disponens. Identidem alta voce, vt ab hostibus audiri posset, clamitans, *arcem eam, suum cœmiterium fore, neque Deum iustæ causæ vindicem sibi defuturum.* Erat apud Cæsarem *Zirchendorffius* cla-
CLXXIX. rus natalibus, tormentorum in hostes dirigendorum peritissimus, qui ex editioribus murorum pinnis collimans, quoscumque se incautius exhibentes, nè quis temerè muros subiret, prohibebat. Iamque trepidi ciues, obsidionem in longum trahi videntes, vini ac aliarum rerum iactura, moti oppugnatione dilabebantur, in proximis ædibus se continentes, & cum ægrederentur, dolia ante se agebant. Tertio obsidionis die, tres ex terra tumulos aggerunt, bellica tormenta imponunt, vt & in *Viti Eberfdorffij* ædibus fecerant. Postridiè misso ad portam nuncio, bellum, contra ac scripto promiserant, indicunt. Saxa indè & pilas in pistrinum maximè eiaculantur, quo deiecto, CLXXX
fontem obruerent. Curabat illic *Christophorus Quossius*, ne ruderibus, aut maceria illapsa Quossius.
obstrueretur fons. Sed cum nihil incomodi ab hoste eueniret, domesticum Cæsar vix euitauit periculum. Turrim quandam ingressus, machinam bellicam à *ZircKendorffio* constitutam inspiciebat, *Vdalrico Vverdembergico* oblatum fortè fomitem, quo incendi illa solet, temerè ventilante, ignis in proximum dolium puluere plenum incidit, trepidantibus cunctis, & de salute sollicitis, Cæsar leuiter in summam faciei cutem vstulatus, se ex turri proripuit. Viennenses verò, admotis vndique machinis, omnes expugnationis modos experti, insolentiam miscebant. Nullum enim ex maioribus tormentis exonerabant, priusquàm ingens clamor, tubarumque ac tympanorum clangor exaudiretur. Audiebantur interim & alia instrumenta, cantantium, & iubilantium voces, quas alij in aliorum locum succedentes, plerique ebrij nec nocte quiescebant, nec alios quiescere patiebantur. Cæsariani verò omnia ex militari disciplina agentes, taciti munera obibant, ad omnem hostium strepitum intenti. Suadebant pyrotechnitæ, ignita ex puluere pice, oleo, resinaque, ac similibus tela, in domos vrbanas conijcienda. At Cæsar prohibuit, nec eò descensurus videbatur, nisi vis maior ab hoste ingrueret. CLXXXII.

CLXXXI. Cæsar in vitæ discrimine.

In Bohemiam obsidionis iam fama peruenerat; & citò *Victorinum* filium *Georgius* Rex in Austriam miserat. Qui per fæciales bellum omnibus in Cæsarem arma gerentibus, suo & Regis nomine indixit. Ortham profectus,

Georgius Rex Bohemiæ suppetias Cæsari fert obsesso.

transf-

Ann. Sal. 1463. transmisso illic Danubio, Stirios, Carinthios, Carnos, Austriacos expectabat, quorum integra in Cæsarem fides manebat. Horum spe forti animo aduersa omnia Cæsar sustinebat, vxorem, socios confirmabat. Fuit Viennæ quidam *Cronbergerus* natione Francus, qui iniquam Cæsaris miseratus fortunam, præcipuè *Maximiliani* pueri ætatem; auiculas, quas habere potuit, & carnes per occulta viarum compendia in arcem detulit, nec sinè præmio. Interim *Victorinus* adueniente *Vitobitio*, Viennam mouet. Viennenses trepidi *Albertum* euocant. Is ineunte Nouembri, accurrit, & cum prouincialibus ad biennium fœdus percutit. Icto fœdere, *Holzerus* consul omnes, qui Cæsaris partes sequebantur, in custodiam ducendos statuit. Fugère plurimi, capti *Sebastianus Ziegelhauserus*, *Iacobus Richuuinius* cum Io: I. Cto., *Iacobo* & *Martino* filijs. Complures alij capti, quorum pretiosa supellex stabat prò crimine. Iamque vidère erat, plurimos ære alieno grauatos, togatos & splendidè ornatos incedere. Inter hæc *Albertus* fratri bellum indixerat. Cum eo erant plurimi comites, & Barones, *Fraunauerus* præter omnium opinionem in patribus stare noluit, quod diceret: cum Cæsare de bonis & fortuna controuersum esse, de vita & honore certamen iniquum videri. Nouis tormentis arcem quatiebat *Albertus*, at cum aperto Marte progredi haud posset, actis clam cuniculis, murum suffodere incepit, & in arcem penetrasset, ni literis, quas *Thomas Septemcastrensis* sagittis alligatas in arcem coniecerat, moniti obsessi ad murum iam perfossum aduolassent. Pice, tædis incensis, aggressores fumus fugauit, ansamque dedit obstruendi foramen. Adeo vicini pugnabant, quod & in tenebris, & in vmbra mortis, ex sermone se inuicem agnoscerent, ac compellarent, & laboribus fatigati, spatium interquiescendi paciscerentur, obstrepentibus interim musicis instrumentis, Vrgebat obsessos cibarioriam penuria, vt hordeum exdimenso acciperent, vel furfuraceo pane vterentur: vinum parcè distribuebatur, nonnulli aqua contenti erant. *Sigismundus Schauuenbergicus*, rerum humanarum me-

C LXXXIII *Cunradus Fraunauer.*

C LXXXIV *Cæsar fame laborat.*

mor, puero *Maximiliano* oua aliquot, farina, & alia quibus ea ætas gaudet, ad portam arcis miserat, nemine prohibente præter Agrestes conductitios, qui stationem illic habebant, omnia illa famulo erepta, solo illisa pedibus conculcarunt. Post hæc *PaumKircherus* misso *Matthia NaKauizio* cum literis in arcem, *Victorinum* adesse, eiusque patrem Regem subsequi indicat. Is in palatij fossam saltu se demittens, nuncium expediuit. Cæsarem edocet, quem habeant exercitum, regem expectari; quòd si necessitas vrget, ignes excitaret, vexillum album expanderet, se paratos præsenti rerum copia vrbem aggredi. Cæsar ad suos relato consilio, nuncios in castra mittit, aduentum maturari iubens. E tribus nuncijs *Pet. Althamerus*, *Christ. Spaureri* famulus ab hoste capitur reliqui duo *Laurentius* Posoniensis Præpositi, ac *Vitus Cadaueri* famuli, in arcem reuersi, postridiè auxilium venturum annuntiant. Medio itaque Nouembri *Victorinus Schauuenburgicus*, & *Paum-Kircherus* Gumpendorffium ducentes, ad D. Vdalrici venère suburbium, summa alacritate, & hostium contemptu vallum oppugnantes. *Holzerus* agrestes ad arma vocatos, ad viginti hominum millia, prò vallo constituit. Pugnatur vtrinquè acriter, Cæsariani magno clamore sublato, in vallum insiliunt, repulsi iterum fortunam tentant, à tergo *Henrico Bucehaimio* vrgente, nè cederent. Qui in arce erant, iniquam suorum conditionem spectantes, exire cupiebant, sed paucitate deterriti, ignem in vrbanarum ædium tecta coniecère, sed frustra, obstante niue. Cæsariani multis occisis, reliqui Gumpendorffium abiere, duobus tormentis amissis, quæ alacres in vrbem adduxere Viennenses, iam de victoria securi. At cum paucis post diebus, *Georgius Podiebradius* Bohemorum Rex, octo hominum mille instructus, superueniens fortunam mutauit. Ad hunc *Albertus*, fide data, profectus, causâ suam in fratrem multis exornauit, in arbitrum rogat. Rex, nisi audito priùs Cæsare, nil statui posse respondit, & reliquis se iungit Bohemis. Neoburgi conuentus indicitur, quò legatos *Sigismundum Sebriacherum*, & *Georgium Kainabium* Cæsar misit.

Sal. Ann. 1463.

C LXXXV.

C LXXXVI *Victorinus fert suppetias Cæsari.*

Infeliciter pugnat.

Ann. Sal. 1463. sit. Adfuit *Holzerus* consul. Ibi *Georgius*, qui id agebat, vti Cæsar nec hosti succumberet, neque sine æmulo Austria potiretur, pacis leges tanquàm arbiter honorarius ita confecit. *Captiui vtrinque restituantur: Albertus arces, oppida, ditionesque omnes bello occupatas fratri restituat; Austriam inferiorem vicario nomine ad annos octo regat, quatuor ducatorum millia quotannis fratri exsoluat.* Leges has vt iniquas Cæsariani repudiabant. Rex non aliter Cæsarem obsidione eximi posse, dicebat. Id vt quamprimùm fieret, Rex iussit *Alberto* permitteret in colloquium venire Cæsarem. Neganti *Alberto*, arma Rex minabatur. Vndè illo annuente, Cæsar arcem ægressus, coniugem *Eleonoram* cum puero *Maximiliano*, in D. Theobaldi suburbium comitatus, Styrijs & Carnis Neapolim traducendam commisit, ipse Corneoburgum ad Regem pergit, deducente eum *Victorino* cum mille equitibus. Vbi ad Regem venisset, post gratiarum actionem, de liberandis captiuis transactum est. *Albertus* coram Cæsare multa dicere voluit, sed nec æquis auribus auditus, nec vllum à Cæsare meruit responsum; tantùm *Georgius VolcKendorffius* nomine Cæsaris verba fecit. Postridiè summo mane cum Rege Ensfeldorffium concedens, triduo venationi indulsit; inde in Bohemiam Rex, Cæsar Neapolim se contulit. *Albertus* Viennam reuersus, articulos pacis ostendit, palatium sibi tradi postulat, fidem iuramento exigit; & vtrumque D. Stephani ferijs obtinuit.

C LXXXVII. Pax Cæsaris cum Alberto.

C LXXXVIII Obsidio soluitur.

C LXXXIX. Noua dissidia.

Interim neque bello occupata Cæsari restituuntur, neque hic illi iuxta pacta gubernationem attribuit. Imò conuentum cogente *Alberto*, Cæsar edicto prohibet omnibus, nè frequententent, cuius indicendi ius nullum penès *Albertum* esset. Adfuere tamen, qui cum *Alberto* sentiebant: ex ciuitatibus solæ, Tulna, Ibissa, & Neoburgum, quia eius tenerentur præsidijs. Ibi à prouincialibus pecunia *Alberto* decreta ex fructibus vinearum, qua cum dignitate præesset, latrones profligaret. Cæsar verò missis ad Imperij principes litteris, in fratrem queritur, quod *violato iure gentium, adiudicatam sibi eriperet hereditatem, subditos in legitimum principem armaret, totius Imperij contemptu, cuius negotijs quantumuis arduis, domestico implicitus bello, cogeretur deesse. Compescendam esse hominis audaciam, & dominandi libidinem nè exemplo noceat.*

CXC. Cæsaris in fratrem questus.

Ann. Sal. 1463.

Eodem tempore *Andream PaumKirchenum* Corneoburgum cum copijs mittit, cui sex aureum nummum millia ex loci redditibus assignat. Is præoccupato oppido, arcem excitat præsidio firmat, excursione vicinos infestat. In armis quoquè erant *Bucchaimius* alijque Cæsaris Duces *Albertus* & ipse auxilia parabat. Cadente Ianuario, curiam vrbanam ingressus, litteras quasdam Hebraico charactere protulit exaratas (quas *Io: Berchtolsdorffij* prætor dicebat cuidam eripuisse Iudæo) quibus nonnulli primarij ciues insimulabantur, in *Alberti* vitam moliri. Itaque Maiestatis postulati, in vincula fuère coniecti *Simon Potlius, Nicolaus Tesslerus, Osuualdus Reichuuolfius, Georgius Angerfelderus, Stephanus Kislingus, Thomas TencKius, Christianus Prennerus, Io: Odenaccerus*, quos omnes addictos Cæsari esse constabat. Etsi verò de obiecto crimine nil posset probari, solum tamen mutare coactis, eorum bona fisco adiudicata.

Ex aduerso circa festum Paschale, habitis Ratisponæ comitijs, Cæsar ex consilio Principum Imperij, fratri aqua & igni interdicit. Apud proceres non tam Cæsar, quàm Viennenses ab *Alberto* proscripti, odium concitabant, iniuriam, carceres, exilia, rapinas in publicis exaggerantes comitijs. Proscriptus *Albertus* ad Pontificem appellauit *Pium II.* Sed is, tantùm aberat, vt patrocinaretur *Alberto*, quòd ipsi & cæteris omnibus, qui Cæsarem Viennæ obsederant, Sacrorum vsu interdiceret. *Albertus* verò conuocatis senatoribus, ac Gymnasij magistris, ad Pontificem *meliùs informandum* denuò prouocat, Principum causatus inuidiam, quorum omnium exactè rationem se daturum breui exhibet. Non propterea Papa quicquam mutauit. Iam fortuna declinabat *Alberti*. Milites nonnulli, quibus non erant soluta stipendia, propè Medlingam cætum agentes, *Alberto* bellum denuntiant, & *Vvenceslao Vettauio* Duce, superato monte Viennensi in vineatores irrumpunt, ad

CXCI. Alberto aqua & igni interdicitur.

Ad Papā appellat.

CXCII.

Ann. Sal. 1463. ad quadringentos capiunt, Medlingam adducunt, cellis vinarijs inclusos, fumo enecant, pecuniam extorquent, oppidum diripiunt. Dein in agrum excurrunt Tulnensem, Herzogburgum cœnobium cum pago captum, aggere muniunt, agrestes capiunt, pecunia mulctant. Hæc quotidiè Viennam nunciabantur, nemine occurrente; *Alberto* ludis equestribus, & comessationibus indulgente. Tandem multorum animos suspicatus offensos, ad sui præsidium, ducentos ex supradictis militibus conducit, quibus stipendium soluit, cæteris Ibissi vectigalia, quoad soluerentur, oppignorat. Mox exploratis ciuium animis per quadruplatores, cum omnia referrent pacata, dimisit milites, stipendia soluit, postea ad solita vitæ oblectamenta recurrit. Opportuna visa est Cæsarianis occasio, vt *Holzerum* in suas partes adducerent, hominem sordidæ auaritiæ, qui de Cæsaris animo plurima sibi promittebat, si *Alberto* renunciaret. Tentauerit ipse, vel fuerit tentatus? incertum; Venia promittitur, & spes au-

CXCIII. *Holzerus ad Cæsarem deficit.* rea. *Georgio* præposito Posoniensi (qui itá se gesserat, vti Cæsari fidus, nec *Alberto* haberetur suspectus, ad Reipublicæ gubernacula assidebat.) Sex aureum nummum millia nomine Cæsaris promissa sunt, si vrbem in eius obsequium reduxisset. Hærebat is, ob populi in *Albertum* studia, & iuramentum; Sed scrupulum eximente *Holzero*, ita conuenère. Vt equites quadringentos, quos *Graueneccerus* haud procul tenebat ab vrbe, introducerent. Ne verò *Holzerus* priuato commodo videretur studère, missis clàm nuncijs ipso passionis die Senatores, ac Opificum præfectos ad se vocat, esse quæ de Repub. cum ipsis agat. Conuenère plerique, alius alio tardior. Interim *Viennenses concitat Holzerus.* iuxta conditionem personæ hypocaustum assignat. Mox ad illos ingressus, bono animo esse iubet, *abesse adhuc iudicem cum paucis quibusdam, quos semper minùs obsequentes inuenerat, & qui dolosè acta Senatus ad Principem detulerant.* Ad hæc Vuolfangus Holobrunnerus *ciuiles omnes tumultus ex eo euenisse; propterea in exemplum cæterorum proditores illos esse multandos.* Hæc colloquentibus, ad fores pulsat, & cum eo tres Senatores, quos *Holzerus* seorsum in cubiculum ducens, paulu- *Sal. Ann. 1463.* lùm expectare iussos, includit. Ille verò ad reliquos ingressus, huiusmodi orationem habuisse. *Confidenter ego apud vos dico, Viri Viennenses ciues cordatissimi, quibus mearum actionum rationes cognitæ sunt, me pro meo in vos vestramquè ciuitatem studio, nihil hactenus ad summam diligentiam reliquum fecisse, quò in hac temporum iniquitate, turbulentoque rerum statu reipublicæ, mihi commissæ, quamoptimè consuleretur. Ea de re ne quid mutem, magni momenti rem vobis communicandam duxi, summa fide ac silentio, quæ in vobis esse non dubito, tegendam: quare & eos quos suspectos habeo, ne quid turbarent, seclusi. Certis ego indicijs cognoui, Albertum principem consilia cum suis agitare, quo pacto introductis in vrbem militibus, iura omnia & priuilegia vestra sibi vindicet, suoque arbitratu omnia administret, quæque illi facere libitum erit, de fortunis nostris deque corporibus statuat. Cogitate iam cum animis vestris, quæ ciuitatis facies, quisque vniuscuiusque nostrum priuatus rerum status futurus est, cum milites istos, famelicum hominum & rapinis insuetum genus, domibus nostris manipulatim immissos, pro sua quisque facultate, hic denos, ille vicenos alere, & quasi serpentes in sinu fouere cogemur. Neque enim illi quotidiano ac parabili cibo, aut collata stipe contenti erunt, sed genio benè curato, nostrisque benè partis saginati, nisi exacta militia stipendia acceperint, nunquam abibunt, neque cutim nostram, vti hirundines ante relinquent, quam sanguine se expleuerint. Id verò ita futurum, ex anteactis & præsenti rerum statu conijcere, facilimum est. Vidimus enim, post exactam à nobis pecuniam, militibus agros & vineas nostras populantibus, non modo non persoluta fuisse stipendia, sed oppida insuper & vectigalia oppignorata. Quid ergo nunc ab Alberto expectandum, qui & ipse pecunia caret, neque vlla regum aut principum auxilia, quæ ostentabat, habere potest? Atqui bonus est princeps, dicat nunc quispiam, seque nostræ fidei commisit; imò nos ipsius fidei nosque & rempublicam nostram tradidimus: quæ in re nè vnà vobiscum ego spe mea deceptus sim vereor, & consideratiùs porrò agendum video. Nec est, quod maiorem mihi in deprahendendo industriam fuisse, quam in declinando, aut si vsus poscet, propulsando peri-*

Ann. Sal. 1457. *culo fore quisquam arbitretur. Iam enim consilium mihi inuenisse videor, quo quicquid hoc tempestatis impendet, id absque vllo tumultu depellatur. Quadringenti equites viri strenui, operam nobis suam offerunt, Germani omnes, quibuscum nobis lingua, cognationis, aliarumquè rerum coniunctio est. Hi à fidis principibus missi, ad mensem vnum atque alterum, suo stipendio, commodis nostris, inseruire parati, si in vrbem admittantur, facilimè Alberti conatibus obuiam iri, atque ipse in officio retineri poterit. Nihil equidem addubito, quin is, cumprimum hæc à nobis tam prudenter esse præuisa animaduerterit, ad quietiora se consilia conuersurus sit, & de pace nobis reddenda, aliquando cogitaturus, quæ vtique intestino huic bello anteferenda est. Si verò prauis suorum persuasionibus potiùs quam nostris consilijs obsecutus, ita se geret, vti nihil æqui impetrari ab eo possit; in manu nobis erit, excusso eius iugo, ad Cæsarem redire, cuius, si nihil aliud, consilia omnia, vti firmiora, ita & moderatiora sunt. Ego sanè, si eò deuenire res coget, & ventam nobis, vt ante hac quoque, apud eum paratam, & Pontificis Romani regumque ac principum animos, æquiores fore scio.*

Hæc cum dixisset, annuêre cæteri, frustra nonnullis, qui *Alberto* fauebant, flagitantibus rem prius ad populum referri. Silentij itaque fidem à singulis stipulatus, appetente iam die, cætum dimisit. Ipse obuiam militibus profectus, quos à Preposito immissos, in vrbem induxit, gladium manupræferens euaginatum. Cum in aulam venisset, ciues qui cætui nocturno non interfuerant, vrbanaque plebs, *quid causæ sit?* exquirunt. Omnia tuta esse consul, & *Odenaccerus* respondent. Principi etiam epistolam miserant, indicantes venire aliquot equites, qui ipsi & ciuitati præsidio forent, nec dubitaret. Is omnia suspecta habens, quosdam ad *Holzerum* misit, quibus vt antea respondit, nullam vim parari, bono animo esset. *Iacobus* verò *Storchius*, & *Liebhartus* Prætores, & alios quosdam ab *Holzero* scientes inclusos, sibi timentes ad *Albertum* perfugiunt. Hunc nouitas agebat, & quod amnis imparatum se videret, vel vnius diei annona abundaret. Semidiruta arce, prior illi videbatur conditio, quam fratri subeunda. Nunquàm de *Holzero* tale quid sperasse, dicebat, vtcumque tamen res caderet, moriturum se priùs, quàm in cuiusquam potestatem viuum esse venturum. Adstabat *Alberto Rembertus Ebersdorffius*, qui popularium fidem implorandam suadens, quos *Alberto* impensiùs fauere. Sciebat, nec tam subitò potuisse corrumpi, dimissis in proxima compita præconibus, signoque ex turri Michaelis campana dato, ciuitas omnis ad arma procurrit. Ciues, & incolæ quid ageretur, aut quid agerentur, ignari; maior pars in forum ad consulem, vbi equites stationem habebant, pauci accurrebant ad principem. Errore cognito, *Ebesdorffius* vexillum ad portam Stubarum excitat omnesq; eò conuocat, qui vitam Principis, ipsamque Rempub. saluam velint. *Holzeri* detecta fraude, ipsumque execrati, ad *Albertum* conuolant. Inde in equites facto impetu, ad quid venerint? quærunt. *Holzerus* intromissos ad vrbis tutelam respondet, & Principis. Cui si minus id probetur, dimitti iterum posse. *Augustinus Tristamus* equitum præfectus, absque maleficio, eadem qua venerat, abiturum promittit. Sed armata vrgente multitudine retrocedere coacti, ad portam perrexêre; qua clausa, deditionem facientes, custodiæ dati sunt. Vrbe profugit *Holzerus*, sed dum vinitoris habitu vagatur, à Lanione primùm agnitus, à rusticis captus, in vrbem deducitur, tertio die quàm exierat. Interrogatus ab *Alberto*, audacter respondit nullius se criminis insimulari posse, cuius ipsum non haberet auctorem. Equuleo tortus neminem indicauit ex socijs, neque arcana pandit. Plurimi ex Senatu capti? quorum supplicium maturè gladio sumptum. *Holzerus* vti à carnifice intellexit, corpus auibus lacerandum futurum, miserabili voce exclamauit: *Ego (inquit) cum recordor Christum dominum innocentem prò me immolatum, cuius memoriam ante dies octo celebrauimus, mortem hanc patienter feram, etsi meritis meis atrociorem.* Corporis partes, ante quatuor vrbis portas, palis alligantur, caput ad suburbium suffixum est, per quod equites introduxerat. Reliquos multa pecuniaria, vel capitalis correxit. Curabat interim *Dominicus Torcellanus* Legatus à Pontifice in Germaniam missus dissidia pacare, sed *Alberto* iniqua exposcente, vix induciæ dierum aliquot datæ sunt

Ann. Sal. 1463.

CXCIV. Albertus in vitæ discrimine.

A plebe liberatur.

CXCV. Holzeri supplicium.

Ann. Sal. 1463. sunt, *Leonora* Augusta rogante. Ante exitum, adnitente in primis Legato Pontificio, ex vtriusque Principis mandato, conuentus
CXCV. quatuor ordinum Tulnæ indicitur ad diem D. Mathæo Sacrum. *Vdalricus* Gurcensis
Tulna conuentus. præsul, *Georgius VolKensdorfius*, Hartungus Capella, & *Georgius Kainacherus* stabant prò Cæsare. Prò *Alberto Rotelensis Marchio, Hartnidus Trannius, Christophorus Pottendorffius*, & *Stephanus Geumanus*. Cum legato Pontific. erant Episcopi Salisburgensis & Badensis consiliarij. Cum conuenissent, ab imminenti Turcarum exorsus periculo legatus, occurrere rogabat in tempore, ne nostris dissidijs fortiores surgeret immanissimus hostis. Fraterna discordia sola esset, quę Imperatorem eiusque exemplo cæteros principes distraeret, nè ad communem conuenirent salutem. Priusquàm verò de cócordia ageretur, Prouinciales interrogauit, an adprobaturi essent, quæ à mediatoribus annuente parte, sancitum esset? Responderunt Prouinciales eis semper bellum displicuisse ciuile, nil maius in votis habere, quàm pacem. Hæc vt citra fraudem fieret, nullum obstaculum allaturos. Collaudauit Legatus voluntatem, & protinùs reliquis annuentibus, duos & triginta viros spe-
Leges pacis. ctatę fidei elegit, qui nulli parti obnoxij, quicquid communi consilio statuerent, non tam Prouinciales, quàm Principes ratum haberent. Electi post varias consultationes, sequentia vulgarunt. *Literæ vltrò citroque missa, quibus fœdera iuncta erant, in medium allata dirumperentur. Prateritorum omnium amnestia esset. Taberna, receptacula à militibus excitata destruerentur. Viarum grassatores communibus armis ab Austria expellerentur. Vectigalia, portoria, aliaque gabella post obitum Alberti Cæsaris imposita nulla essent. Captiui absque pretio liberi dimitterentur: neque pacta prò alicuius redemptione pecunia exigeretur. Arces, oppida, agri cum fructibus vero domino restituerentur. Principes militi emerita soluerent stipendia, nè eo nomine molestiam exhibeant. Iudex Prouincialis (quē Mariscalcum dicunt) crearetur, qui more maiorum, nullo personarum discrimine, infimis, & potentioribus ius diceret; imò coram eo liceret subditis in Principem ipsum actionem instruere. Moneta iusti ponderis cuderetur, adulterina nullo esset in pretio. Purgatis itineribus, cum vicinis restituerentur* Sal. Ann. 1463.
commercia. Merces probæ inferrentur. Iudæi ab Alberto Cæsare pulsi, iterum expellerentur. Vina præter patrium, non importarentur. Arces, aliaque loca à Ladislao Rege oppignorata, quamprimùm liberarentur. Ne in fraudem creditorum litera (ferreas *vocant*) *indulgeantur. Peregrinis publica non darentur officia, sed domesticis perspecta fidei*. Hæc *Friderico* & *Alberto* transmissa sunt; quis militibus satisfaceret, non occurrebat, vnde tamen pacis exordium, & vinculum sperabatur. A Subditis iam malè afflictis exigere, nimis durum. Principes cogere, vanum erat. Communi itaque consilio decretum, ex vino ad biennium certam pensionem soluendam, quæ à suis hominibus collecta, solùmodò in militū stipendia cōsumeretur. Exactio verò nō antè firmam inter Principes pacē, inciperet. Post hæc Viennenses postulata quædā scripto obtulere, quę (si pax coiret) à *Friderico* sibi cōfirmari volebant. Ea cū nimis dura viderentur, responderunt illi sese rationibus suis moueri, sed si ordinibus aliter videatur, non reiecturos saniora consilia: id vnum excipiebant, nullas pacis admissuros leges, nisi *Alberti* Principis confirmatas. Cum itaque nil conuenire possent, in alterum conuentum dilatum est negotium. Bis conuenère sed incassum, vsquè dum *Stephani Hohenbergici*, qui à *Friderico* ad Albertum, modò iterum ad Cæsarem deficientis motibus Vienna est agitata. Conspirarunt cum eo *Vitus Ebersdorffius, Christophorus Portendorffius, Rembertus* & *Albertus Eberfdorffij*, qui priuata *Sigismundi Posingici*, & *Vdalrici Grauenecceri* fide interposita (nam Cæsar hoc facere recusarat) Neapolim se conferunt, vbi coram Cæsare in genua procidentibus, veniam exorantibus, fidem, & obsequium promittentibus, Cæsar exurgere iussit, & de venia benè sperare. Non propterea ad pacem inclinabat *Albertus*, quamuis Legatus Pontificis sedulò excurreret, & Cæsarem ad iniquas etiam conditiones induxisset, vti recepta omni Austria ingentem fratri pecuniam certis pensionibus solueret. Cumque homines CXCVI.
pacem desperarent, Deus dedit. *Albertus* Alberti mors. enim subito quodam morbo correptus, obijt IV. Non. Decemb., & quinto die post ad D.

Ste-

Ann. Sal. 1464. Stephani maiorum sepulchro illatus est. Veneno, vel apoplexia ob vitæ incontinentiam perierit? dubium. Vltio forsan diuina ad se euocauit eum, cuius culpa Christiana dissidijs irretita Respublica, in communem fidei hostem armari non poterat. Veneni quæstione instituta, Pharmacopola quidam in carcere habitus, vt innocens est tandem dimissus. Vixit *Albertus* annos XLV. prolem ex *Mechthilda*, quam vnicam habuit vxorem, nullam suscepit. Vidua annos XX. superstes viro vixit. Viennenses serò agnoscentes tempus instare vindictæ, quomodò Cæsarem iustè iratum placarent, meditabantur. Ab ipso *Sigismundo* destituti, qui tertiam Austriæ partem ex *Ladislai* Regis morte ad

1464.
CXCVII. *Sigismundus donat Austriam Cæsari.* se deuolutam, Cæsari patrueli dono dederat, in sola *Friderici* clementia spem habebant. Ferè omnes Prouinciales admissorum veniam fuerant consecuti, soli supererant Viennenses, quos vt contumaces prò merito castigandos, plurimi suadebant in aula. Abhorrebat tamen *Fridericus*, nec quid ipsis, sed quid se dignum cogitabat. Detestabatur ob scelera paucorum, aduersùs innocentes sæuire. Hæc cum minimè laterent Viennenses, quasi de pietate securi, Neapolim miserunt *Fridericum Ebmerum* consulem,

CXCVIII *Viennensium legati ad Cæsarem.* *Iacobum Storchium, Io: Kirchaimium Valentinum Liebarthum* cum alijs ciuibus ad septuaginta, qui vbi illùc venère, quasi Iudæi, essent, & genus damnatæ memoriæ contumelijs, & probris à vulgo ità afficiebantur, vt Cæsar graui denunciata pœna, id prohibere cogeretur. Intromissi in aulam, vbi primum sub aspectum Cæsaris fuere, in genua subsidentes, manusque protendentes, miserabilem exhibuère aspectum. Cumque dicere iussi, Consul inter lacrymas, & singultus verba colligens, *à Clementia Cæsaris exorsus, omnem culpam in vnum reiecit.* Holzerum, *cuius dolo ad perfidiam excitati, Deum homines aduersùs ciuitatem suam prouocassent, sed etiam emeritas pœnas soluissent; nam bonorum, ac vitæ iactura eò miseria eorum peruenerat; vt nisi Cæsaris clementia iam perditos redimeret, de noua sede cogitarent. Viennam itaque maiorum suorum sedem nè desereret, rogare, neque error, vel furor alienus Austriacæ domus gloriam euerteret. Fateri crimina, non excusare, hoc vnum petere ne infantium, coniugum innocentia pœnam lueret malignantium. Aduersùs eos fulmina vibraret iustitia, & Nemesis faces accenderet. Iam victimas iacère libentes, quandò tamen Cæsaris Maiestas mallet sacrificium non pœnitentiam. Venerantes in eo celsitudinem Dei, ageret vt ea opinione recederent, quòd in Cæsare nihil inuenerint humani.* *Ann. Sal. 1464.* Hæc vbi Consul perorasset; *Vdalrico* præsule Gurcense interrogante, *si quid aliud in mandatis haberent?* petitiones quasdam protulere, quas à Cæsare concedi orabant. Erant, *Vti ab Alberto, & Senatu decreta firma haberentur. Ciues in exilium acti, ne inuito reuocarentur Senatu* (quod ad vitanda eflagitabant dissidia) *Excommunicatio in eos lata tolleretur.* His acceptis, *Gurcensis* nihil respondens, in hospitia iure iubet. Paucis diebus post, in aulam reuocati, iterum in genua procidentes, veniam orant, fidem iurant, quæ conciliandæ pietati credunt idonea, pollicentur. Respondet *Gurcensis*, minimè pœnis Cæsarem oblectari, propterea vbi primum ei, ac eius hæredibus masculis fidem iurauerint, iniurias omnes condonaturum: de reliquis tempore opportuno visurum. Viennenses gratias agentes, insigni *Friderici* laudata clementia, Viennam redeunt: sed obsessa à Bohemis audientes itinera, securitatem emercari coacti sunt. Iuère cum ijs duo legati Sedis Apostolicæ, *Georgius* item *VolKensdorffius, Herdenrieus* dapifer, *Io: Mulffelderus, Hartungus Capellus*, & *Ioannes Pottendorffius* Cæsari à consilijs. Magno omnium Viennensium gaudio recepti, post acceptum sacramentum, veniam, hi confirmarunt; illi ab anathemate absoluerunt. Ciues postea qui ab *Holzero* pulsi fuerant, medio Cæsare restituti, bona recuperarunt, quæ necdum perierant. Supererant milites prædam agentes, qui eò audaciæ peruenerant, vt ipsi Cæsari bellum indicerent. Stipendia is offerebat soluere omnibus, qui ea sibi deberi aliquo probarent argumento; reliquis, præter verba nil adserentibus, non teneri. Quòd si æquo iure decidi vellent, arbitrum eligerent. Spreuit conditiones *Smieosius* eorum ductor, populabundus irruens in Stiriam. *Fridericus* nè diutiùs in bona & corpora subditorum sæuirent,

Ann. Sal. 1415. rent, Prouincialibus iubet arma sumere.

CXCIX. *Papa reconciliatur Sigismundus.* Hoc tempore Cæsar Pontifici *Sigismundum* patruelem reconciliare curabat; *Sigismundus* cum nil de iure suo remittere, neque Pontifici supplex fieri vellet, sed à Pontifice ad Generale Concilium prouocaret, & causam suam ab omnibus Christianis Principibus cognosci posceret: Pontifex contra & præter maiorum instituta, & infrà dignitatem suam esse contenderet, non agnoscentem crimen, nec veniam flagitantem, censuris exoluere. *Fridericus* verò nè quid ex tam longâ simultate maius aliquod oriretur incōmodum, *Sigismundum* Cusano priùs reconciliauit, quo non multò post vita functo, à *Rudolpho* Episcopo Lauentino (mandante Pontifice Max.) est absolutus.

CC. Interim *VolKensdorffius*, ex Cæsaris mandato, Viennæ arcem ingressus, senatui in dicauit, illic se commoraturum, vt si quid cum Cæsare agendum esset, ipso vterentur interprete; re vera, vt Viennensium gesta rimaret; & forsan tempestiuè occurrit Viennensium quorundam motibus. Literis quidam ciues se *Alberto* obstrinxerant, in vrbem non redituri. Eas cum Cæsar sibi restitui peteret, qui ex eorum bona possidebant, senatui auctores erant, nè mitterentur. *VolcKensdorffius* vbi id agi resciuit, propetè in senatum venit, aduersùs consulem ac reliquos queritur magistratus, quòd remissiùs agant, conspirationes in Cæsarem foueant. Se se illi excusant, reos carceri tradunt, absq; mora literas mittunt. Pariter *Iacobus Storchius*, & *Schonbergerus* prætor, quia in senatu coram *VolcKensdorffio* mutuis se petierant conuitijs, absque tumultu in aula retenti; annuente Senatu ad Cæsarem, Neapolim deportantur. Hisce verò molitionibus nè Cæsar irritatus, toti ciuitati succenseret, nobilis-1465. sima ad Cæsar instruitur legatio. Primates ordinis ecclesiastici, opificum decuriones, alij ciues non pauci cum Consule, & Magistratu Cæsarem adeunt, nouitatem accusant, excusant, veniam rogant. Is per Patauiensem præsulem respondet; *Obsequio, fide vetera purgent, meliora cogitent. Se erga illos eo animo futurum*, vt proauos implorare opus non esset. *Ann. Sal. 1465.*

Feruebat interim adhuc inter Prouinciales, & grassatores bellum acerrimum. *Smicosium* prædonum ductorē *Sigismundus* comes *Posingicus* in societatem sibi iunxerat, quia repetente Cæsare arcem Berchtolsdorffium, negabat comes arcem tradere, nisi numerata priùs pecunia, quam ab *Alberto* sibi deberi dicebat. Arx itaque à Cæsarianis obsidetur, vbi *Smicosio* glande traiectо, arx Cæsari traditur. Venerat tunc Neapolim *Ernestus* cognomento *Religiosus* Dux Saxoniæ, & Elector, cum *Alberto* fratre, vt ab auunculo (erant enim ex *Margarita* sorore *Friderici* Cæsaris prognati) titulum, & dignitatem ob obitum patris *Friderici II.* qui fuit filius *Friderici I.* cognomine *Bellicosi* primi ex hac stirpe Ducis & Electoris Saxoniæ, de more susciperent. Amantissimè eos habuit, & *Ernestum* ad Viennenses legauit cum Episcopis Patauiensi, & Gurcensi, vt omnes ciuitatis ordines à iureiurando liberarent, & *Fridericum* Rom. Imper. vnicum dominum suum agnoscerent, & eius hæredibus perpetuæ fidei sacramentum renouarent. Non adhuc tamen ab intestinis motibus Austria quiescebat. Turbas agebat *Posingicus*: Miles excurrebat extraneus, donec *Pottendorffy* ductu, à Prouincialibus aliquot prælijs attritus, in Hungariæ fines proripiens, agros populabatur. Rex accurrit *Matthias*, cuius in manu, vrgente *Pottendorffio* cecidere prædones, quos omnes vel suspendio dedit, vel ergastulo donauit. CCI. CCII. 1466. *Grassatores cæsi.*

GEORGIVS REX BOHEMIAE EXCOMMVNICATOR. Ann. 1466.

CCIII. HÆreticorum æstu, *Georgius Podiebradius*, qui *Ladislaum* veneno sustulerat, regnum occupatat Bohemiæ. Simulatam Pontifici promiserat obedientiam. Eruperat tandem in apertas blasphemias, & Gentium violato iure, *Fantinum* legatum Pontificis carceri dederat, quia vt calice abstinêret, ei persuadebat. Hinc Hussitæ audaciores facti, auctore *Rochezana*, & Pragensibus, *Georgio* Regi statuam lapideam cum ense, & calice inaurato, Pragæ in templo maximo, honoris gratia posuerunt. Pontificies *Pius II.* eiusque successor *Paulus II.* in gratiam *Friderici* Cæsaris, excomunica- *Legatum Pōtif. dat. carceri.* *Statua donatur.*

Ann. Sal. 1466. nicationis fulmen, & abdicationem regni, quam in *Georgium* promulgare parauerant, plurimis annis distulère. Tandem Pontifex vana omnia reputans, dilationibus non esse ampliùs locum, adhuc roganti Cæsari respondit, perdendum amodò esse, quod tam *Ann. Sal. 1466.*

longo spatio sanari haudquaquàm poterat. Fluctuabant purpuratorum animi, quòd vltor tanti decreti certus non appareret. De Cæsare, quòd ad omnia esset præposterus, nulla spes habebatur. Polonorum, Hungarorumque Reges quòd domesticis laborarent dissidijs, minùs idonei videbantur. Procerum regni non satis in Regem robur videbatur. Iacère proindè sententiam, illum regnare, verbis ab Apostolica Sede contendi. Ita fluttuantes *Io: Cardin. Portuensis* hæresum semper oppugnator acerrimus, confirmauit. *Quid* (inquit) *metimur humanis omnia iudicijs? An non relinquenda magnis in rebus Deo sunt aliqua? Si non aderit Cæsar, non Polonus, non Hungarus, spondeo, aderit de excelso sancto Deus, & caput impium conteret. Nos iuxta nostri muneris impleamus; reliqua ille perficiet.* Hac voce erectis omnium mentibus, die à Christi Natali quinta, Pontifex *Georgium* regno malè olim parto, deteriùs indè gesto priuauit. Bohemi audito Romanæ Sedis iudicio, à Georgij tyrannide plurimi secessère. Rex tamen Polonorum, quem Pontifex crediderat armis vendicaturum re-
CCIV. gnum, quod vxorio nomine ad eum spectabat, dubius erat in fide. Imperator *Fridericus* ad omnia præposterus, more suo cunctabatur, idque vnum à *Nicolao* Pontif. flagitabat, nè Polonum aduocaret, rebus suis in vicinitate tremendum. Imò palam dixerat: *Et si maximè damnandi Regis, Apostolicæ Sedis iudicium fuerit, non vtique potestatem esse regni tradendi; eam totam imperatoriam esse.* Poloniæ itaque Rege *Casimiro* re- CCV.
gnum sibi oblatum detrectante; *Friderico* Cæ- *Matthias*
sare in diuersa abeunte, ad *Matthiam* Hun- *Rex Hung. ad Bohe-*
garorum Regem, Pontifex animum adiecit. *mia coronam inuitatus.*
Erant Romæ *Matthiæ* Regis legati, *Ioannes Rosgonius*, & *Io: Quinqueecclesien.* Antistes, per eos crebris literis ad bellum *Georgio* inferendum hortabatur, vti qui Turcarum sæuitiam fregerat, perfidum etiam hæreticum sibi sumeret debellandum. Ex hoc Coruinæ Domui immortalem gloriam speraret; neque tam arctum esse affinitatis vinculum, quod ab hoc tam sancto negotio absterrère eum *debeat*. Consilia armauit auro, quinquaginta aureorum millia in belli sumptus mittens. Instigabat *Matthiam* quoquè *Fridericus*, auxiliares copias se missurum pollicebatur, sic instante Pontifice, etsi aulici non deessent, quia *Matthia* neglecto, sibi regnum illud, vel Maximiliano comparandum suaderent. *Matthias* verò coacto procerum conuentu, an arma Bohemorum Regi socero suo

in-

Ann. Sal. 1467. inferrenda? percontatus, Pontificis, ac Imperatoris literas in consilio legi iussit. Iam enim à Bohemo apertè Cæsar dissentiebat:
CCVI. Causa erat, quòd Bohemus clam in Austria motus fouèret vt intestinis Cæsarem dissidijs distraheret. Linzium etiam Rex miserat *Ioannem Stembergicum*, pecuniæ reliquum postulatum, quam Cæsar ab obsidione liberatus, daturum se promiserat, nec soluerat, etsi solutionis dies ante biennium expi-
Simultas inter Cæsarem & Bohemũ. rasset. Respondebat verò Cæsar, *bis se pecuniæ summam non modicam exoluisse, reliquum ex redditibus quibusdam præscripsisse: magnis se postea damnis à Bohemo milite affectum esse, conniuente, imò clàm vrgente Georgio. Exemplo esse Stephanum Eitzingerum, & Georgium Stainum ipsius famulatui addictos, atque auxilijs instructos, qui quietum Austriæ statum tentabant. Impediri ab ipso, nè ad communem Reipublicæ salutem, Romam iret: interim neque fidem ecclesiæ datam seruari, pacem susque deque ferri: tanta incommoda non amplius toleranda*. Exasperatus legatus duriùs & ipse reposuit, *Bohemiam nulli teneri, propterea Regio obsequio accedere nemo prohibetur. Postulatis nostris solummodò cum rependantur conuicia, ad Regem remeo, cui arma haud deerunt & consilia, quibus sibi, suisque consulat*. Ad *Matthiam* regrediamur.

Consulenti *Matthiæ* de bello inferendo Bohemiæ Regi, erant qui bello hoc abstinendum suadèrent, ob metum Turcarum, nè si & ipse in Hungariam duceret, vtrique impar esset. Alij verò, quibus superiorum temporum iniuriæ, & damna à Bohemis accepta, cordi & vindictæ erant, bellum suadebant, nè Hungari, Turca in Asiam occupato, pacem ac ocium nacti, remisso bellandi exercitio, marcescentes, hosti aliquandò prædæ ac ludibrio essent. His inclinabat Rex, quem immortalitatis cupiditati sic obnoxium natura finxerat, vt prò comparanda sæpè gloria, grauissima quæquè pericula contemneret. Instigabat etiam religio, Sacrosancti collegij obseruantia, orthodoxæ fidei charitas, & diuinus amor. Pontificis, ac Romani Imper. auctoritas, qui etiam vnius anni vectigalia Austriæ, item arma, commeatus, & tormenta quoquè bellica ad hanc vltrò expeditionem offerebat. Variabant adhuc sententiæ, cum legati à Turca missi interueniunt, pacem petentes. Id Turca fecerat, nè dum ipse rebus Asiaticis distinebatur, metus ab Europa relinqueretur. Idetsi ab Hungaris intelligeretur, in
CCVII. Bohemos bellum decernitur; fœdus cum Cæsare instauratur, approbata Austriacorum successione, si absque prole Regem mori contingeret. *Georgio* itaque Regi per fecialem bellum indicit. Bohemus etiam nullam & ipse timoris significationem præ se ferens, è Praga mouens, in Morauiam concessit, vbi *Victorinus* filius, vir strenuus, prouinciam regebat. Socia cum eo castra iungit, ac forti animo ad fines Morauiæ Hungarum oppe- 1468.
Bellum Bohemis Mathias infert. ritur. Iam profectus, in hostium conspectu castra metatur, eaq; curribus circumuallat. Inter vtrumq; exercitum *Marus* amnis erat, qui Hũgariam ab Austriæ finibus, & vicina Morauia disterminat. Mensis hic teritur, nullo conflictu præter quædam simulachra prælij, quæ lasciuientes milites committebât. Pares vires, & vtrisq; metus, audacia, numerus, robur. Par virtus ducibus, sed dispar ætas: quandò septimum vix *Matthias* & vigesimũ claudebat annum, quo *Georgius* sexagenarius erat. Fortunam verebatur vterq;, & quandoq; suauissimæ affinitatis memoria recurrebat; alter filium, patrem alter appellare. Socer, & gener, pia hæc nomina bellum abhorrebant. Multa attentauit *Georgius*, quo vel per internuncios generum conciliaret, vel in sententia persistentem dolo circũueniret. His omnibus gloriæ stimulus aures obstruit. Bohemus tandem, quæ esui erant, absumptis, retrò castra mouit, & *Victorino* ibi relicto, ipse ad interiora regni loca recedens, nouum militem, quæque alia bello opportuna comparans, arces, præsidijs firmauit. *Matthias* cum *Victorinum* Trebitij relictum audiuisset, eò aduolat. *Victo-*
CCVIII. Victorini fuga. *rinus* oppido egressus, cum præcursoribus Hngaris manum conferens, rege superueniente, fugã inire coactus est, & nè hostis fugientibus suis permissus, portam ingrederetur, suburbij domos incendit. Sed in oppidũ peruagato incendio, dum vrbani ad coercendum excurrunt, Hungari oppidum capiunt. *Victorinus* cum præsidiario milite, in proximam vrbi arcem, in edito mõte sitã, confugit cum suis, qui nongenti erant, in quo ab hoste ob-

Ann. Sal. 1468. obsidetur. Expugnatio dies aliquot tentata; Dum hæc negligentiùs asseruatur, ecce tria equitū millia intēpesta nocte à *Georgio* missa, clàm arcem subeunt. *Victorinum* cum nōgentis præsidiarijs, absque cunctatione subducunt. Secundū *Victorini* fugam, *Mathias* arcem per deditionem accepit. Dein ad obsidendam Spilbergā situ, arte, validā pergit arcem. Ann. Sal. 1468.

FRIDERICUS CAESAR ROMAM PERGIT. Ann. 1468.

CCIX. Inter hæc, Cal. Decemb. nunciatur Romæ, *Fridericum* Imper. soluendi voti caussa, in Italiam descendere, quod ad Limina Apostolorum ex Germania vouerat, idque Venetorum literis certissimum haberetur, conuersus Pontifex ad eum suscipiendum, *vnum ex Secretariorum* (ait Bzouius hoc anno n. 9.) *ordine, quàm longissimè ire obuiam iussit, negotio iniuncto, vt crebris nuntijs de ratione vitæ, & cæteris, quæ cognouisset, sine mora significaret. Inde vocatis in consilium Cardinalibus, quatuor ex diuersis nationibus Episcopos designauit, Indicesque Rotæ duos, & Consistoriales Aduocatos totidem, qui Secretario succedentes, secunda salutationis officia exiberent. Delegit quoque Cardinalem Hostiensem, & Sancti Eustachij, qui præstarent tertia; non tamen vltra bidui viam progrederentur. Post hæc de ingressu in Vrbem agi est cœptum: cuius solennitas, cum neque ex cæremonialibus libris, neque ex omni historia reperiri tunc posset, (aliter enim cum coronam petit, aliter cum priuata rei causa venit, excipitur Cæsar) hæc deducendi ratio nouo exemplo est sumpta.*

CCX. *Cognita via, qua illi per Flaminiam erat, cum iam Pisauri Secretarius, & non longe à Spoleto Episcopi, Cardinales autem sexto ab Vrbe milliario obuiam illum habuissent, die ipso aduentus, quadruplex gratulatio à quatuor hominum generibus per interualla diei, & locorum est instituta. Primam ad mille passus trans Miluium pontem, ducente Procamerario præstiterunt, Præfectus vrbis, & Conseruatores, Regionum Capita, reliquique Magistratus Vrbani, in eam pompam compositi, quàm ludis testacijs circumferre erant soliti. Secundam ad ipsum pontem Præsul Vrbinas, quem sequebantur subdiaconi omnes, Iudices Rotæ, Clerici Cameræ, Cubicularij, Secretarij, Aduocati Diplomatum Scriptores, Item omnis ordinis Curiæ ministri. Tertiam, ad medium ferè spatium, quod est inter portam, & pontem, Quæstor ærarij. Hunc magno agmine comitabatur tota Pontificis familia Toparchæ Romani, & Duces belli; & prœuntibus ostiarijs, custodibusque Pontificum, his virgas sericeas, illis argenteas clauas manu gerentibus. Vltimam Cardinales ante portam exhibuerunt, ad eam viæ partem ordine collocati, quæ venienti sinisterior esset. Hos cum primo aspectu vidisset Cæsar, capillamento detracto, singulos apprehensa manu, & dato osculo salutauit, gratiæ, & benignitatis documenta ostendens. Ingresso vrbem præsto fuit vmbraculum aureum, quo solennibus suis vti olim consueuerat Pius: atque vna Romani Ciues per vicos dispositi, qui illud hastilibus sustinentes, toto itinere per vices succederent. Morantibus cæremonijs, ad tertiam iam horam nox processerat. Itaque antecedente secularium turba, quæ innumera erat, & sequente Patrum Collegio, atque omni Clero moueri cœpit pompa, lucentibus vndique vijs multitudine cereorum, qui certatim accensi diei claritatem præstabant. A porta ad Aedem Marci Pontificiam itum est rectà. Inde ad dexteram flexum, & Pontificali via in theatrum Pompeij peruentum, denique ad Vaticanum, ad Basilicam S. Petri processum. Quacumque autem fuerat transeundum, imperatum erat, ad decorem, & magnificentiam vias ornari; Idque summo studio pro ædibus suis quisque impleuerat, pendentibus vtrimque versicoloribus aulæis. Sed nox superueniens abstulit cuncta.*

Dum enim metus est, ne humore noctis (id quod in his ornatibus accidit) exposita nitorem suum amitterent, detensa iam erant omnino & domi recondita: paucis exceptis locis, in quibus maior fuerat honorandi Cæsaris, quam accipiendi incommodi cura. Ad ædem Sancti Laurentij in Damaso, Præsul Vrbinas, cum omni comitatu, quem dixi, Quæsitoritem cum Palatinis Episcopis, & presbyteri Cardinales duo, ac Diaconi quatuor, ad Pontificem, sicut institutum erat, diuerso itinere contenderunt, vt essent qui in Basilicam descendenti assisterent. Ad Basilicam vero, quantum à primis gradibus ad summum altare repetitur, Collegia Religionum, Sacerdotiorumque, dextera, & læua,

Ann. Sal. 1469. *& laeua, in veste sacra disposita erant, hymnos transeunti Caesari concinentia. Ad primos quoque gradus Vicarius templi cum suo Collegio in mitra, & sacro pluuiali religiose illum accepit, Crucem, quae in manu erat, porrigens osculandam. Natalis Domini nox illa erat, & hora iam quinta. Itaque Pontifex, qui exspectare Caesarem, atque excipere ad portam argenteam in vestibulo constituerat, indecorum iudicans id iam horae eam rem fieri, in chorum ascenderat, & sacrum matutinum iusserat inchoari, altiori solio residens. Ad eum igitur per media haec Collegia Imperator accedens, pedem, manum, & faciem osculatus est. Sed post pedis, manusque osculum, alleuans eum altius Pontifex, & de Sede assurgens praecipuo affectu in vtrumque latus illum complexus est, moxque in propinqua Sede collocans inter se, Patresque, ad dexteram media, ad complendum sacrum suo se loco continuit. Eo absoluto Diaconi Cardinales duo, quibus praeceptum id erat, ad altare Caesarem deduxerunt. Ad cuius ille aditum primum in genua procidens, tamdiu perseuerauit orans, donec & votum absolueret, & diuinae preces super eum à Pontifice mitterentur. Earum haec fuit prima solemnitas. Cantauerunt alta voce duo ex choro;* Elegit eum Dominus, & excelsum fecit, prae Regibus terrae. *Ab omni choro responsum est;* Glorificauit illum in conspectu Regum, & non confundetur. *Inde assurgens Pontifex ex ritu caeremonialium librorum peregit reliqua, choro, praefanti illi ad omnia respondente. Inde è solio descendens, dextramque Imperatoris apprehendens, in Pontificiam illum, atque indè in cubiculum, ad quietem perduxit. Cum vero non putaret hoc primo, ac pene tumultuario matutinae laudis officio, tantae nocti satisfactum esse, solemnius aliud censuit iterandum, in quo & Caesar, & Patres ensisque sacratus pro more adessent. Itaque ad horam duodecimam, paulo quidem ante primum diluculum, secundum indixit. In eo Caesar vetusto Sedis ritu, ense de manu eius cum benedictione accepto, illoque vt erat nudus, armigero astanti tradito, camiseum, stolamque albam, & pluuiale ministrantibus Diaconibus Cardinalibus sumpsit, iisdemque latus eius claudentibus, Euangelium lectionis septimae non iniucundae cantauit, lectionem ipsam eorum alteri profe-quendam relinquens. Admonuerant inter vestiendum caeremoniarum Magister, vt transuersam stolam, & pluuiale ad sinistram apertum acciperet. Sed ille audientibus, qui proximi erant Cardinalibus,* Non faciam *inquit: & vtrumque à collo ad pectus rectum induens, conuersusque ad Magistrum,* Sic, *inquit,* semper sum solitus. *Suadente iterum illo, vt post Euangelium decantatum, pro aliorum consuetudine, ad pedem Pontificis osculandum ascenderet, Germanico verbo, quod à circumstantibus est intellectum,* & hoc *ait* etiam minime, *putans videlicet, vt creditum est, à vulgari aliorum obsequio, Maiestatem Imperij ea in re vendicandam. Mane vero ipso Natalis Domini solennibus Missarum operatus est Pontifex; in quibus post communicationem suam, Eucharistiae partem in hoc ipsum seruatam, Caesari obtulit, subnixo quidem in genua, & suum honorem Sacramento reddenti. Ab altari sub vmbraculo digredientes, venerandum Domini Saluatoris Sudarium, quod imperatum erat proferri, profecti sunt. Inde pulpitum supra gradus Basilicae ascenderunt, ex quo Pontifex solenni more benedicens plebi, quae innumera ad visendum concurrerat, summam peccatorum veniam tribuit. In ea denuncianda, quod semper Latine, & Italice per Diaconos Cardinalis fieri est solitum, cum in extremis verbis admonerentur turbae, vt acceptae gratiae memores, pro Romana Ecclesia, & summo Pontifice orarent, additum est; & pro* Friderico *Imperatore nostro, vt contra infideles, gentemque haereticam diuinum illi semper subsidium adsit. Haec fuit introitus sui, & noctis, dieique Natalis Domini celebritas.*

Quarto post die in Consistorium veniens, quod dari sibi ob publicam causam poposcerat, cum & Patres, & Germani Proceres quidam, & Regis Vngarorum Legati, & Cypri, & Venetorum frequentes adessent, in hunc modum per interpretem Lauentinum Praesulem locutus est. Iter hoc meum, summe Pontifex, ad reddendum Deo votum, libentius tamen ad salutem communem susceptum est. Nosti clades per hos annos à Turcis acceptas, & quae nunc imminent, vides. Egerunt Principes proximi, quod potuerunt. Curas eorum, & vigilias nouimus; non tam quidem illas felices, quam suo ministerio dignas. Meis

Ann. Sal. 1469.

quoque Conuentibus, quos cum Germanis Principibus eius rei causa plurimos habui, successus non fuit. Impedimentis assiduis vtrobique in cassum abiere consilia. Veni propterea ad te, vt quam salutis viam non cerno, si qua hic est, tuo iudicio videam. Christianorum summus es Pater. Primam hanc curam esse oportet, proximam meam. Consule in medium, & quid agendum sit; monstra. Ego, quæ suaseris, quæque ad rem censueris opportuna, accipiam, libensque iuuabo. *Ad hæc Pontifex, cum Patribus communicato consilio (id certe, quod probatum non est) longa oratione, qua ante se Pontifices, longiori, qua ipse in eam diem egisset, sigillatim recensuit. Quod vero ad postulatum attinuit, nescire se dixit, quid amodò consuli posset: ita iam consilium omne exhaustum cognosceret. Rogare autem illum vicissim, vt si quid attulisset ipse ex Germanis prior proponeret. Dicente Cæsare, venisse se, non dandi, sed accipiendi consilij causa; Pontifice eadem iterante; in proximam ille aulam deliberaturus secessit, atque ibi horam pene continuam fuit. Reuersus cum Proceribus, & Legatis, qui secum in consilium ierant, obtemperasse se ait, neque in tanta consiliorum inopia melius inuenisse, quam vt Constantia, quæ Germaniæ ciuitas esset, Italiæ propinqua, Conuentus Principum indiceretur, ad quem, & ambo accederent, & reliquos omni diligentia conuocarent. Venturum eo, quantum crederet, Vngarorum Regem Matthiam, id, quod præsens Legatus eius sponderet. Hunc vero laborem ideo necessarium duci, quod quæ commune opus requirant, hæc & communi consilio administranda putentur. Non placuit Pontifici sententia. Ab exemplo præteritorum Conuentuum, hunc quoque inutilem futurum contendit. Deliberaturum se nihilominùs amplius dixit, atque alio tempore responsurum. A meridie in noctem protracta iam consultatio erat. Itaque Consistorium, & Cæsarem simul dimisit. Dubitatum post hæc à plerisque est, qui pensitare hæc diligentius voluere, Cæsarisne, an Venetorum petendi Conuentus consilium fuerit. Etenim magno studio à Venetis res agebatur perstudiosis tunc rerum Imperij. Qui fuisse Cæsaris arbitrabantur, cum nisi per Legatos conuenerit, numquam Cæsar, quasi tam æstimabant, non tam proficiendi spem, quàm ostentandæ religionis occasionem: vt si quando maioribus ingruentibus malis, querela populorum de Imperio, & Pontificatu essent, culpam omnem desertæ salutis reijcere in Sedem Apostolicam posset, amissamque vocante Mantuam Pio suam æstimationem, vocato nunc Constantiam Paulo redimeret. Qui vero inuentum hoc Venetis ascribebant, procuratam per hanc speciem, priuatam eorum rem aiebant, non publicam. Videlicet, vt perlata ad Turcos tanti Conuentus fama, terrore illis iniecto, vel pacem in suas leges conficerent, vel ad innouanda fœdera Italorum, Pontificem, quo absente tutiora essent domi omnia, incitarent. Quæ quidem nec ipsi petere, propter elationem vellent, nec præterire propter necessitatem possent. Igitur proximo post Consistorio, vocatis iterum ad Concilium Patribus, cum de responso sententia dicta essent, censuit Pontifex, quacumque ratione Conuentus is peteretur, non videri è republica esse; quando, & præsens temporum conditio non postularet, & præteritorum exempla documento certissimo essent. Placuit quoque, ne veniente sæpius in Senatum Cæsare, (id, quod sine grandi exspectatione esse non poterat) studio rerum publicarum vincere Sedem Apostolicam videretur, quatuor ex Patribus ad eum in cubiculum mitti; qui decretum hoc nunciarent. Ij vero collocuti diutius, cum missum iam esset Concilium, ad Pontificem redière, summam hanc referentes. Placere nihilominus Cæsari conuentum monstratum, & Consistorium iterum quæri, in quo de hisce rebus agi amplius posset. Id vero cum triduo post permissum esset, conatus est populari magis oratione, quam graui argumenta Patrum diluere, quibus ratio habendi conuentus non fuerat approbata. Ad quæ omnia, etsi diceret Pontifex, ex Germanorum consuetudine, à Germano homine secum non agi, quorum ea lex sit, vt post decreta in consilijs, nil postulent vltra, eadem tamen ferme, quæ per Cardinales nunciata erant, recensuit, argumentisque inuicem collatis, sua propria vero esse ostendit. Orans itidem, vt quæ dicerentur, & fierent, pia voluntate acciperet, quando nec tepiditas vlla, nec metus, sed tota ipso-*

Sal. Ann. 1469.

Ann. Sal. 1670. *ipsorum ratio à iudicio suo cogeret se, & Patres dißentire. Duo tamen communi animo sunt constituta: alterum, vt litteræ ad Principes vtriusque nomine mitterentur, quibus illi ad Calendas Nouembris anni venientis, Legatos suos, Romam mittere rogentur, de ratione tuendæ fidei cum Pontifice acturos; alterum, vt Venetis diutino Turcorum bello exhaustis, decima Clericorum, Hebræorum vicesima, & secularium trigesima in ditione sua concederentur; quales decreto Mantuani conuentus Pius olim Ital:s quibusque indixerat. Et hic quoque postulatorum Cæsaris exitus fuit. Non multo post, cum totos Septemdecem dies Romæ fuißet, in Germaniam reuersus est. Multis eum interim Paulus, magnisque demeritus officijs est. Numquam cum processerunt, paßus est, nisi ex æquo esse; plerumque autem dextera eius apprehensa. B:s quoque ad cubiculum suum descendit. Die, quæ Circumcisionem Domini præcessit, peracto Laterani sacro vespertino, ad veneranda Apostolorum Petri, & Pauli capita constituto ponte, per quem ex æquo iretur, intra ferreos cancellos perdux:t; & postridie ad Vaticanum rediens; albo æquo falerato, & aurea veste donauit: volens videlicet, vt cum antea atratus Cæsar semper fuißet, solenni illa transmißione Imperatoris ornatu procederet. Ad pontem porro Adriani, eodem itinere cum Patrum Collegio substitit, spectauitque amplius horam continuam, Germanos innumeros, quos ille in eo loco equestri ordine vetusto ritu donauit. Præterea gratias spirituales, easque gratuitas innumeras contulit. Victum sibi, & comitatui, qui sexcentorum amplius equitum fuit, largissimum præbuit. Abeuntem denique diuersis, duum millium aureorum muneribus est prosecutus, & Præsules nonnullos ire secum ad vsque Cæsenam iußit, qui totis Ecclesiæ oppidis ad impensam itineris, & diuersionum commoda neceßaria imperarent. Quæ omnia eo munificentius studiosiusque collata sunt, quod notißimum erat toto eius Imperio, propugnatorem eum fuisse Romanorum Pontificum, & nec abijsse vmquam in impiorum consilia, quibus trans Alpinæ nationes, sine causa, sæpe, in sedem Apostolicam tumultuarentur.* *Ann. Sal. 1670.*

GEORGII REGIS BOHEMIAE OBITVS. Ann. 1470.

POst nouem mensium obsidionem capta
CCXI. Sp:lberga, *Mathias* Olomucij ab ijs ordinibus, qui veterem religionem tenebát, Rex Bohemiæ, & Marchio Morauiæ salutatur. Indè à Silesijs vocatus, primam Vratislauiam adit, totaque circa eam in ditionem recepta,
CCXII. *Victorinũ obsidet.* in Morauiam reuersus *Victorinum*, qui eo absente aliquid molitus erat, in oppidulo Vvesfale obsidet, qui loco non satis fidens, cum iterum fugam meditaretur, à prætoriana cohorte captus, in conspectum Regis adductus
Georgij obitus. mortem deprecatur. *Mathias* verò bono esse animo iubet, si abiectis paternis documentis, ad semitam Romanæ rediret Ecclesiæ. *Georgius* audita filij captiuitate, præ dolore contabuit, nec longè post decessit, Anno 1670. *Mathias* cognito hostis interritu, ingemuisse dicitur; fortunam nè animi iacturam
CCXIII. indoluerit, an doloré ex arte simularit, nemo exploratum habuit: in prouinciam properandum esse censuit, vt cum Bohemis regalia instarent comitia, per legatos ipse coronam peteret, quamuis competitores sibi non defuturos cognosceret, Cuthnam conuenère Bo- CCXIV.
hemi, vt ex more R:gẽ eligerent. In comitia varij competitores descenderant: cum primis, Hungariæ ac Poloniæ Regum legati. *Competitores prò Corona Bohemica.* Nec Imperator ambitione carebat: & clam sibi honorem deferri exposcebat. *Georgij* Regis filij quasi hæreditario iure dignitatem sperabant. *Mathiæ* Legati ægrè auditi quùm in Bohemos bellum gereret. *Bohemiam ab Hungaria sinè detrimento seiungi posse negabant. Mutuò adiuuari, coalescere, sub Sigismundo, Alberti, & Lad:slai temporibus visum erat. Mathiã si regali hac, et legitima electione decoretur, æternam libertatem, ac vectigalium omnium remissionẽ polliceri.* Hæc orantibus le- CCXV. *Mathias exclusus a regno Bohemia.*
gantis, mussitabant hæretici, cultum obducebant, quandoque orantem interpellabant, repulsa *Mathiæ* palàm data, numquàm hostem ceruicibus præficiendum, clamantes. CCXVI. *Cæsar Bohemia coronam petit, nec auditur.*
Sic Cæsaris legati, æquis parùm auribus auditi; neque initum fœdus, veteraque pacta subticuère, quibus Bohemos, deficiente regia prole, ad Australes principes confugere,

Ann. Sal. 1471. re oportère afleuerabant: officij, dignitatis & pacta admonebant. Ad *Georgij* plerique filios, id potiſſimùm hæretici, recurrendum cenſebant. Sed *victorini* caſu deterriti, aduersùs competitorum vires, parum in eo eſſe ſuſpicantes præſidij, remiſſiùs agebant.

CCXVII. *Vladiſlaus Polonus Rex Bohemiæ.* Introducti demũ fuere Poloni, qui grandia pollicebantur. *Caſimirum* Regem, omnia Regni debita ſoluturum (quę trecenta aureum nummum millia excedere dicebantur) Pontificem ipſis conciliaturum. Polonos gentiles, atque cognatos Bohemos, vti ex duobus fratribus oriundos: ita fraternis vtroſque animis inter ſeſe meliùs, quàm Bohemos cum Germanis, aut Hungaris coalituros, cum quibus neque animorum firma coniunctio, neque linguæ commercia intercederent. Plurima de *Vladislai* indole laudes congeſsère, vt Bohemos in admirationem traherent, & ad *Vladislaum* inclinarent. Igitur ad VII. Cal. Iunias, *Vladislaum* filium *Caſimiri* Regis Poloniæ ætatis quindecim annorum, Bohemiæ *Ann. Sal. 1471.*

Regem renunciant. Moritur hoc anno *Albertus Pius* Boiorum Dux, ſucceſſores habuit *Sigiſmundum*, & *Ioannem* filios.. Hunc peſtilentia ſuſtulit: Ille purpuræ quietem pręferens, Principatum *Alberto* fratri cognomento *Sapienti* vltro tradidit & à publicis curis ſemotus cælebs prouixit ad Cal. Feb. Anni

CCXVIII primi ſupra Milleſimum quingenteſimum.

Cæſar Vladislao fauet. Hæc Bhoemis gerentibus, Ratisbonæ comitia coegerat *Fridericus* Imp. ad communem pacem. An Bohemorum electio rata eſſet habenda? diſceptatum. Improbabat Pontifex vti ab hæreticis factam. Nè confirmaretur curabant *Mathiæ* legati, quia is puer à Pontifice electus eſſet, & ſanguinis pretio prò Chriſtiana Repub. in Turcas emiſſi, iam emeritus eſſet. Cæſaris verò exemplum ſequuti proceres ad *Vladislaum* inclinarunt, non ſinè indignatione Pontificis, & *Mathiæ* vindicta. Qui repulſa irritatus, in Bohemos excanduit; & quamuis de CCXIX.

Mathias Bohemiã populatur. Turcis nuncium accepiſſet in Sauo noua molientibus, nihil tamen de vltione remiſit, ſed è Morauia in Bohemiam irruens, totam incurſionibus, & incendijs latè vaſtauit. Inteſtinis poſtea motibus Hungarorum, quos Strigonienſis, alijque Epiſcopi excitauerant, CCXX.

Caſimirus filius Caſimiri. vt *Caſimirum* Caſimiri Poloni filium, *Vladiſlai* fratrem coronarent, reuocatus in patriam, proceres partim metu, partim promiſſis ſibi recõciliauit. *Caſimirus* exhauſto ærario, vix à CCXXI.

Mathia fugiendi ſpatium, corona abiecta impetrauit. Curauit poſtea per legatos *Sixtus IV.* 1472.

qui Paulo II. in Pontificatu ſucceſſerat, Reges Chriſtianos ad concordiá reducere, & in Turcas armare. Vrgebat idẽ conſilium *Vſſumcaſſanus* Rex Perſarum, qui Aſia ferè tota minori occupata, graui bello Turcas vexabat, quare Chriſtianos adhortabatur, vti Græciam, milite exhauſtam inuaderent. Cum Cæſare *Mathias*

Ann. Sal. 1473.
thias conuenerat, vndè spes aderat rei benè-
CCXXII. gerendæ, si cum Polono transigere voluis-
Mathia pax cum Cæsare. set. Bellicosi tamen animus non ferebat sibi
à Polonis ereptam Bohemiam, ab ijsdem
concitatos Hungaros. Pax cum Turcis, *Ca-
simiri* inopia, fortuna prospera ad vindictam
offensum Regem excitabant. *Casimiro* offe-
rente pacem, non ea sibi opus esse *Matthias*
CCXXIII respondit; *venturum se breui, & caluo reli-*
Pacem cũ Polonis respuit. *quos crines euulsurum*. Anno sequenti, qui
fuit 1473. non bis habito conuentu, tandem
controuersia ad *Caroli* Burgundionum regu-
li, (aut *Ludouici* Regis Gallorum arbitrium
reiecta. Exoptauerat *Carolus*) cuius sermo
incidit) diù cum Cæsare habere colloquium:
Augustæ Treuirorum eum conuenit, vbi
CCXXIV. *Maximiliano* filiam suã *Mariam* despondit
Carolus Burgũdus ambit titulum Regis. nuptias tamen celebrari negat, nisi prius eum
Regem, ac Imperij legatum, & vicarium
Cæsar renunciet. Id si fieret, omnia se ab alijs
Imperio erepta, armis recuperaturum. Tan-
ta petitio *Friderico* improba videbatur, cui
responderi haud posset, absque Principum
consensu. Post longam disceptationem *Ca-
rolus* Cæsarem Nonis Octob. ad prandium
vocauit, tanto luxu instructum, vt Regum
inuidiam excitaret, non sine offensa Cæsaris,
CCXXV. nam *Caroli* affectatus splendor frugalem Cæ-
Caroli Burgundi luxus. saris continentiam in contemptum adduce-
bat. Geldriæ indè ducatu, ac prò alijs ditio-
nibus imperio obnoxijs, fide Cæsari data,
Regalia petit insignia cum Cæsarem minimè repulsam daturum
fideret postulatis suis, subsellia in templo,

solium, ac reliqua quæ ad celebrandam coro- *Ann. Sal. 1474.*
nationem faciunt, parari iusserat. Cæsar ve-
rò indignum hoc suæ maiestati ducens, nec
dato responso, in Vbios abijt, à Coloniensi- CCXXVI.
bus magno exceptus honore. Dissidebant *Dissidium Canon. Colon. cũ Ruperto Bauaro.*
Episcopus *Rupertus Bauarus*, & Canonici ob
quædam oppida pignori tradita. Canonici
icto cũ oppidanis fœdere, *Hermannum Has-
sia Landgrauium* suarum rerum defensorem
eligunt. Eiusque frater *Henricus* iam cum
exercitu aduenerat, sed cum *Fridericum* ad-
esse audiuit, maiori cessit. *Rupertus* ad Cæsa-
rem vocatus, non venit ipse, sed per legatos
respondit; sibi tutorem esse *Carolum Bur-* CCXXVII.
gundum, Canonicis *Landgrauium*; ipsi com-
ponerent. Cæsar vtrosque ad concordiam 1474.
hortatus, Augustam redijt. Ibi in Senatu
Fridericum Palatinum *Caci* filium, quia ab CCXXVIII
obitu *Ludouici Pij* fratris, tutelam gerens *Cæsar proscribit Fridericum Palatinũ.*
Philippi nepotis sui, regalia à Cæsare accipere
neglexerat, proscripsit. Armiger erat, ille
victorijs tumidus, nam tres simul principes,
Carolum Badensem, *Georgium* eius fratrem
Mediomatricum Antistitem, ac *Vdalricum*
Vvirtembergicum vno die captos, ingenti
pecunia mulctauerat. Hinc superbè agẽs, Am-
bergensiũ Senatores duodecim, quòd in ver-
ba ipsius iurare noluissent, capite plecti iusse-
rat. Venère quoq; Polonorum & Bohemorũ CCXXIX.
legati, quibus confirmationem *Vladislai* pro-
misit Cæsar, si interim de *Caroli Burgundi*,
aut Francorum Regis arbitrio, in Oppauien-
si conuentu decretum irritarent.

BELLVM IN CAROLVM BVRGVNDVM. Anno 1474.

IRritatus *Carolus* repulsa, quam Treuiris
passus erat post debellatam Germaniam,
Italiam ingredi parabat, ac cunctis deuictis
CCXXX gentibus, se Orbis dominum fore sperabat,
vigilabat, vti sub honesta aliqua specie arma
mouèret in Cæsarem. Fortuna arrisit. Vo-
Carolus in Vbios mouet. catus à *Ruperto Bauaro*, in Vbios mouet.
Coloniam caduceatore præmisso, Episcopo
ablata restitui, se Episcopatus protectorem
iubet agnosci; insignia domus Burgundicæ
vbique erigit. Nouesium (quod infra Co-
loniam ad quatuor milliaria situm) arctissima
obsidione cingit, nihilq; diu noctuque omit-
tit, vt ciuitate potiatur. Oppidani contra,
animo, viribus fortes Deum, homines im-

plorabant, vt hostem eluderent. Nec defuè-
re socij. Nam Colonienses cum fœderatis,
quindecim hominum millibus, infessa altera
Rheni ripa nè quid in hostium castra impor-
taretur, prohibentes, difficilem *Carolo* ob-
sidionem reddebant.

Peiora etiam in Heluetijs passus est *Carolus*. CCXXXI.
Ditiones quasdã ei *Sigismundus* Austriacus *Sigismundus Austriacus mouet in Burgundum.*
oppignorauerat: in quibus *Petrum Hagen-
bachium*, hominem superbum, crudelem
præfecerat. Hoc subditos præter ius fasquè
affligente, querelam tyrannidis apud *Sigis-
mundum* detulère. Is suorum precibus mo-
tus pecuniam acceptam à *Carolo*, numerare
paratus, ditiones pignori datas repetebat:

Ca-

Sal. Ann. 1475. *Caroli* tergiuersantibus præfectis, apud Basileenses deposuit. Heluetij conuentu Constantiæ indicto, cum *Sigismundo* fœdus renouant: *Heluetior fœdus.* in societatem Basileam, Argentoratum, Columbariam, Selestadium adducunt, cum alijs quibusdam ciuitatibus, quibus tyrannus odio erat. Fœdus hoc *Ludouicum* Gallorum Regem habere dicebatur auctorem. *Sigismundus* igitur *Hagenbachio* à Brisacensibus, (apud quos principem suum expectabat) carceribus dato, accepto Heluetio milite, omnes ditiones suas, pecunia non soluta, recepit; vbique eum populi vt patrem venerantes. Brisaci dein accusatus *Hagenbachius* ab ijs, quos iniuria affecerat, & conuictus pœnas capite luit. Eo facto irritati Burgundi, numero octo millium Suntgouiam ingressi, agros latè populantur, sexui non parcentes, nec ætati. Ferretani ad trecentos in proximum Burgundorum agrum excurrentes, à prouincialibus cæsi, vix Sexta eorum pars domum rediêre.

1475. Interim *Fridericus* à Coloniensibus sæpè vocatus, veritus, nè *Carolus* pulcherrima Imperij parte potiretur, collecto milite, ad medium Ianuarij, in Vbios profectus, Lincium, quod *Caroli* tenebatur præsidio, obsidet; *Alberto Brandenburgico* Rimagum cum parte exercitus misso. Rimagenses, post octo dierum obsidionem, vitam pacti, se se dediderunt, quorum bona à militibus direpta. Idem fecere Lincij. Cæsar circa Palmarum ferias ingressus, Iuliacensium principem, quòd *Carolo* studeret, ad se vocat; se excusantē, quòd viribus *Caroli* resististere non posset, iterum citat sub pœna priuationis omnium, quæ teneret sub imperio. Hoc nuncio accepto, venit protinùs, & Cæsari conciliatur. Curabat *Christiernus* Danorum Rex, cum *Io:* Saxoniæ principe, qui Roma redierat, ad pacem *Carolum* flectere, sed frustrà, renuente *Carolo*. Elicurtum interim Burgundiæ oppidum obsidebant Heluetij, qui iam *Carolo* per litteras bellum indixerant. Nec eos auertere potuit Comes montis Rotundi, ex Sabaudiæ principibus, qui *Carolo* militabat, licet cum valido exercitu eos esset aggressus; imò ab ipsis in fugam actus, mille octingentos ex suis amisit nullo eorum incommodo.

CCXXXII. *Cæsar mouet in Burgundum.*

CC. XXXIII. *Ludouicus* quoque Gallorum Rex, ab obsidionis Nouesianæ initio, viginti millia militum in hoc bellum se missurum promiserat, quamprimùm Coloniam venisset Cæsar. Instante itaque Friderico vt pacta mitterentur auxilia, ipsum verbis fouebat Gallus, clam tamèn à *Carolo* pacem poscebat, vel inducias, nè cum Anglo sociaretur Burgundus, & belli molles in Galliam incumberet. Misso itaque ad Cæsarem legato *Tercelino*, moras excusat, auxilia confirmat, iam alibi *Carolo* intulisse arma gloriatur, pacem nè faciat, suadet, sed ditiones; quæ ad Germaniam pertinent, occupet; idem se de Burgundia, Flandria, quæ Gallici iuris essent, facturum. *Ann. Sal. 1475. Ludouicus Rex Gallorum fœdus petit in Carolum.*

Cæsar verò cognita Galli fraude, eleganti apologo legatum elusit. *Tres olim iuuenes* (inquit) in caupona probè pasti, cum æs non haberent, promittunt hospiti, vrsum se se vicinos euastantem agros, occisuros cuius pelle diuendita, symbolum persoluturos. Egressi obuium habuère vrsum, sed territi arripuère fugam; quorum vnus in arborem vicinam conscendit, alter in oppidum, tertius cæteris tardior in terram prouolutus, retento halitu se mortuum fingit. Vrsus ori, auribus, naribus admoto rictu, cadauer esse credens, recedit. Metu deposito, domum redeunt. Qui in arbore erat socium per iocum rogat; quid illi vrsus in aurem dixerit. *Monuit* (respondit) *nè pellem cuiusquam feræ vendamus imposterum, priusquam capiamus.* Ita Gallus cum *Caroli* inhiaret ditionibus, militem verò nullum mitteret ad commune periculum: sed inter litigantes, quorum fouebat dissidia, gaudere speraret. Timebat *Carolo Eduardum* iungi Anglorum Regem, quorum fœdus anxiè formidabat.

CC. XXXIV. *Gallum deludit Cæsar.*

Fridericum itaque Nouesium versùs ducentem, sequebantur Colonienses mille quingenti, vno omnes vestitu, albo ac rubro induti. Venère in castra *Henricus Scwarzemburgicus* Episcopus Monaster: cum Saxonibus, & Thuringis, ad sexdecim hominum millia: *Christophorus* Marchio Badensis: *Henricus* princeps Hassorum: *Adolphus* Magontinus: *Ioannes* Treuir Electores: Guillielmus Aichstetensis, *Matthias Spirensis*, *Reinhardus* Vangionum episcopi; *Sigismundus* Austriacus, *Ludouicus Albertus*, & *Fridericus*

CC. XXXV. *Cæsar mouet in Carolum.*

Ann. Sal. 1475. cus Bauari, *Ernestus* Saxo, *Albertus* Brandemburgicus, *Voldemarus Anhaldinus* principes Octoginta hominum millia fuisse dicunt in castris.
CC. XXXVI. Milite inferior erat Burgundus, non tamen animo, sed quasi ferox nec obsidionem remittebat, nec bellum detrectabat. *Carolus pugnam offert.* Relictis, qui vrgerent obsessos, & suppetias ferentem prohiberent, reliquos in pugnam educit. Hastatis præerat Comes *Chimaius*. Peditibus *Guido Himbercurtius* comes Meganus. Non. Cal. Iunij initur pugna. Cępere Itali bellicis tormentis Cæsaris castra vexare. *Acies Caroli cum Cæsare.* *Monasteriensis* licet cognatione attingeret *Carolum*, cum Coloniensibus strenuè rem Cæsaris gerens, aduolauit in hostem: vtrinque pugnatum fortiter, non tamen aperto Marte. Decimo Cal. *Carolus* iterum eductis copijs, vt Cæsarem ad pugnam eliceret, recessum simulat, vbi Cæsarianos insequi videt, conuersis ordinibus, hostem aggreditur, vrget, inclinare cogit. Iam cecidissent, ni *Monasteriensis* Vvestphalorum equitatu fortissimo impetum sustinuisset, quoad cæteri Germani aciem instruerent. *Brandemburgicum* laudant, cuius gesta hac die præfulgent. Nox prælium diremit, vtrobique morte latè grassante. Postero die, de summa rei iam sperabatur certandum. Miles in Procinctu erat, cum *Alexander* Foroliuiensis Episcopus, Pontificis per Germaniam legatus,
CC. XXXVII. trium dierum inducias ab vtroque impetrauit: dein in colloquium venientes Cæsar, & *Carolus* paci studentes, *Pax inter Cæsarem & Carolum.* is quia à Gallorum Rege sibi bellum parari; à *Renato* verò ac Heluetijs iam geri; à Lotharingo indictum cogitaret. *Fridericus* autem sua natura à bello abhorrèret, & Galli societatem *Caroli* affinitati postponeret. Pax itaque initur & *Ruperti* controuersia Pontifici remissa, Nouesium interim Legato fideicommittitur. Pax ea est conditio-
CC. XXXVIII. ne inita, vt *Maria* filia *Caroli* nuberet *Maximiliano* cum omnibus hæreditarijs prouincijs, si nulla alia prole auctus moreretur. Burgundus in Italiam Romano Imperio reluctantem tenderet: quam si subiugaret, à Cæsare Rex Italiæ appellaretur. Displicuit Gallo coniugium, nihilque non aure, & ferro attentauit, vt filio suo nuptias illas conciliaret, etiam post inita cum *Maximiliano* sponsalia. In fœdere non inclusi Heluetij, *Sigismundus*, nec princeps *Renatus*. Hinc orta contentione inter vtriusque peditatum, vtra pars prior campo excederet. Colonienses quoque naues aliquot *Caroli* onerarias abduxerant: hinc *Carolo* abire nolenti, nisi ablata restituerentur, cum iussisset Cæsar restitui, abijt in Brabantiam *Carolus*; in Bauariam *Fridericus* cum *Maximiliano* filio, *Sigismundo* Austrio, *Alberto* Brandemburgico, ac omnibus ferè reliquis Imperij principibus ad nuptias, quas habuit *Georgius Ludouici Diuitis* filius, cum *Heduige* Casimiri Poloni filia. CC. XXXIX. *Georgius filius Ludou. diuitis ducit Heduigem.* Huius nuptias sæpè à *Mathia Coruino* petitas distulit Cæsar, & ab *Elisabetha* vxore (ad cuius nutum *Casimirus* regebat) *Mathias* spretus *Beatricem* duxit *Ferdinandi* Neapolitani Regis filiam, latini idiomatis gnaram, atque eruditam. *Heduigem Casimirus* parens vnà cum regina matre Posnaniam vsquè deduxit. Indè commendatam *Calisiensi*, & *Lenezicienst* CCXL. Palatinis, cum nobilissimo septingentorum, quà virorum, quà matronarum ac virginum comitatu, in Bauariam dimisit. *Nuptiæ Mathiæ cum Beatrice Neapol.* Aduenienti non modò sponsus cum amicis Principibus, sed & *Fridericus* Cæsar obuiam prodière. Post augustissimam nuptiarum pompam Hastiludium celebratur. In hoc *Lublinensis* dynasta, sponsam honoris causa ex Polonia secutus vasto ac mirè robusto corpore, Germanicæ nobilitatis palæstras velut puerorum ludicra irridebat, ausus quemcumque ex omni equestri ordine, vel Principem ad singulare certamen prouocare. CCXLI. *Lublinensis iactus.* Mille aureos pactus ei, qui victor euaderet. Re vera nemo erat qui giganteam molem hominis numquàm antea visi expendens, sine horrore de pugna cogitaret.

Irascebantur tamen omnes probrosæ prouocationi. CCLXII. *Certamen equestre Christophori Bauari.* Cæsar ægrè ferebat contemptum nominis Germanici. Eius voce excitatus Dux *Christophorus Alberti Bauari* frater, intrepidè conditionem accepit certaminis. Condicta die proditur in are-

Sal. Ann. 1475. arenam. Ibi contra leges Agonales *Lublinius* subiectis locis ephippio adstrinxerat, nè qua vi posset in terram excuti; quod cum comperisset *Christophorus*, vt erat cataphractus, equo desiliens, idem à *Lublinio* exigit, velut pugnæ præludium. Is tergiuersando, risum mouebat. Tandem cum diutiùs fraudem sinè ignominia non posset tegere, lora iubet præsecari, sequè ex equo deponi, sed subsannantium omnium exceptus cachinnis. *Christophorus* sat prælusum inquiens, facili saltu, se rursus librat in equum, iubetquè. *Lublinum* hoc ipsum imitari, Sed is minimè potuit; vndè à pluribus ægrè in equum repositus, Signo concurrendi ex lege dato, *Christophorus* aduersarij lanceam illæsus, & equo firmus excipiens, suam tanta dexteritate in *Lubliny* pectus impingit, vt is in terram effusus, venis impetu ruptis, sanguinem vomeret: Vitam protraxit ad triduum. *Christophorus* suo tempore omnium fortior, & agilior (nam & hodiè visitur in Monacensi propylæo Silex trecentarum Sexaginta quatuor librarum, quem ille sublatum facile iactabat ad multos passus. Fixi sunt in pariete claui altitudinis pedum duodenum, quibus ostenditur, quousquè *Christophorus* se soleret in aerem saltu librare) ex duello saluus rediens, fausta acclamatione, vindex Germanæ gloriæ ab ipsomet Cæsare est exceptus. *Ann. Sal. 1475.*

BELLVM CAROLI IN HELVETIOS.
Anno 1475.

Arma in *Carolum* gerente *Friderico*; quieuerat *Mathias* Rex Hungarorum, etsi in Bohemos, ac Polonos infestum gereret animum, quia à Turcis bellum imminebat, inducias ad triennium fecit, sed parùm sanctè seruauit. *Mathias* namque quietis impatiens, *Petro Comorouio*, quòd *Casimirum* filium ad se recepisset, Septem arces ad Silesiæ fines sitas ademit, nec Morauiam infestare desijt, *Carolus* interim arma in *Renatum* Lotharingiæ principem vertens, Nanceio ciuitate expugnata, tota eum prouincia excedere, & solum vertere coegit, adeo vt Heluetij aliquandiu nescjuerint, vbi terrarum lateret. Stabant prò *Carolo* Anglorum Rex, Dux Mediolani; non proptereà animo deficientes Heluetij, in Sequanis Ponteclinum, Blamontium, in Allobrogum finibus Paterniacum, Romontium, Estauiam, Moretum, Ebrodunum, vi vel deditione ceperant. Anno porrò ineunte Septuagesimo sexto, Heluetios adorsus *Carolus*, Granseiam, sub monte Iura ad lacum, primò expugnat, milites deditione facta, miserè omnes aut suspensi, aut submersi periere. Indè abiens *Carolus*, obuios Heluetios habuit, qui suis auxilio missi, serò aduenerant. Sublato clamore, pugna conseritur, Burgundi fusi, fugatique milites non paucos, & diuitem amiserunt suppellectilem, cuius precium plerique ignorabant. Hi annona, bellicis tormentis, opibus ditati Granseiam properant, qua recepta, socios sepulturæ tradunt. *Carolus* reparato exercitu, Moretum aggreditur, vbi mille præsidiarij acriter se defendebant. In suppetias obsessorum accurrunt Heluetij, cum Argentoratensibus, & Basileensibus fœderatis; iunguntur equites *Sigismundi* quos ducebat *Henricus* Comes Goritiensis, & *Renatus* Lotharingius, qui *Ludouici* Gallorum Regis frustratus auxilio, arma Heluetiorum sequebatur. Cruentum conseritur prælium, in quo Burgundi suis ipsi iterum implicati tormentis ad triginta hominum millia periere, *Carolus* vix fuga euasit. *Romontius* ab altera oppidi parte oppugnationi intentus, de sociorum periculo ignarus, cum stragem cognouit, machinis in mœnia explosis, & ipse fuga salutem quæsiuit. *Carolo* in Sequanas profecto, paucis diebus oppida omnia recuperarunt Heluetij, quæ *Renato* donauere; Nanceio post tertium obsidionis mensem, in suam potestatem redacto. *Carolus* rerum vices ægre ferens, nouo delecto milite, ipsa hieme Lotharingiam ingressus, Nanceium iterum obsi-

CCXLIV *Carolus mouet in Renatum Lotharingum.*

CCXLV.

Vincitur.

CCLXVII. *Carolus Nanceium obsidet.*

Ann. Sal. 1477. obsidet. Tentauit succurrere *Renatus*, sed viribus impar, retrocessit, vicinos excitaturus Heluetios. Erant apud *Carolum*, qui obsidionem diferendam suaderent, cum fata instarent, consilij tenax, & turgidus sana spernebat consilia. Fiebant interdùm leues velitationes, donec *Renatus* cum Heluetijs, aliorumque fœderatorum adueniens auxilijs, Cœli carnifex *Carolo* mortem tulit. Recta itaque ad *Caroli* castra ducens, quæ cum ab ea parte, fossa satis profunda, munita offendisset, per quendam circulum irrumpens, ducibus quatuor Heluetijs domo extorribus, eum castrorum locum inuasit, vbi bellicæ ma-
CC XLVIII. *Cædes Caroli.* chinæ positæ erant. Attrox pugna committitur, in qua copijs omnibus exutus *Carolus*, tribus confossus vulneribus cecidit, non sine proditione *Nicolai Campobassai* Neapolitani, qui cum ab initio Lotaringicam expeditionem dissuaderet, colapho percussus à *Carolo*, ira dissimulata, nunc instigante vindicta, cum suis adhostes transfugit. Nonis Ianuarij, Anno 1477. cæsus occubuit, sic vrgente Fato, vel Fata vrgente *Caroli* superbia, qui dum omnibus mortem intentat, sibi adcelaret. Vxores tres habuit, *Catharinam* filiam *Caroli VII.* Francorum Regis: *Elisabetham* Borboniam, & *Margaritam* Eboracensem, Eduardi Anglorum Regis Sororem. ex *Elisabetha* suscepit *Mariam* coniugem *Maximiliani* Imperatoris.

BELLVM IN MATHIAM HVNGAR. REGEM. Anno 1477.

Vestra dissidia; quàm Christianæ damnosa fidei, attendite Principes. Vnde Turcarum excreuerit tanta potentia, quæ iam formidabilis non timet hominem, *Mathiæ* & *Friderici* dico discordiam. Hæc sola Hungarum à Turcarum bello reuocauit. Tueri potiùs, quàm inuadere Turcas simultas hæc mentem eius incendit. Sat habuit, si in posterum eorum incursiones inhibèret. Cur verò alternis pete-
CC XLIX. *Belli causa occulta.* rentur armis Cæsar & Rex? sæpè *Mathias* dicere solebat, neminem præter se, Imperatoremque futurum, qui intimam belli causam agnosceret, quod sibi cum Cæsare intercessit. Plurimæ adducuntur: Odium prò corona coniectant, quandò Cæsar, qui ambitiosè regnum anhelabat, sex annos *Mathiæ* coronam negarat; vindictam ex eo repetens quòd adolescentem procum, & victorem habuisset in petitione regni Hungarorum 11. Quandò *Mathias* à catholicis Rex Bohemiæ electus, à Pontifice confirmatus, & prælectus, Imperatoris obtrectatione non caruit. Porrò etiam post *Georgij* Regis excessum, cum apud hæreticos de futuro Rege ageretur, enixè laborasse *Fridericum*, vt *Casimiro* Polono electo, adepti iam regni titulo spoliaretur *Mathias*. Egrè patiente *Friderico*, Coruinas vires ampliari. Quin milite in Hungariæ fines excurrente Germano, vel Cæsarem dicunt conspirasse, vel minimè prohibuisse. Comminiscuntur & eam, Imperatoris filiam, vel consanguineam postulasse in coniugem *Mathiam*: Cæsarem, quasi hominis aspernatum humilitatem, non modò hunc recusasse generum, sed per contemptum nescio quid insolentiùs respondisse. Causantur etiam, absente *Friderico*, & Romæ agente, in Austria *PaumKircherum* cum alijs proceribus in Cæsarem molientes, auctorem habuisse *Mathiam*, quem defensorem in nouitate elegerant. Qua ab infamia *Mathiam* eximere conatur *Bonfinius*, quia si quid ipse in Imperatorem moliri voluisset, non spreuisset Viennenses, qum obsessum in arce Cæsarem, vnà cum vrbe dedere voluere. Eam credo potissimam: factiosos regulos, qui in finibus oppida, vicos tenebant, odia accendebant vtrinque vt grassarentur in turbido. Accedebat morum dissimilitudo; æmulatio, & odium inter Hungaros, & Germanos. *Mathias* gloriæ cupidus; *Fridericus* pacis amator. Huic calliditas illi Mars apertus, in diuersa trahebat. Vitia CCL. *Vna Cæsaris, & Mathiæ.* comitabantur virtutem, quæ memorare non duco ob comparationē deterrimam. Par cum vtrinq; religio esset par quoq; astronomorū vexabat superstitio. Inter duos Imperatores

Ann. Sal. 1477.

Coruinus medius, de Turca iam victor, iterùm in hũc multum proficere non sperabat; quandò Turcæ terra, mariquè plurimùm possent: nõ inuitus ad alterũ Imperatorem arma conuertit, inquẽ plus posse fidebat, quùm iste minus virium haberet; neq; latebat eũ, quantum sibi laudis, ac nominis inueniret, si cum vtroque Cæsare gloriosè pugnasset. Augebat huiusce belli libidinem Austriæ pulchritudo, ciuitatum frequentia, quam deliciarum domum & voluptatis officinam humanæ esse senserat. Viennenses illecebræ nondùm mente exciderant, à quibus quandoque victum feruentiore iam ætate se nouerat. Hungariæ rusticitatem ciuitatum inopia laborantis, partà bello Austrià resarcire cogitabat. Arma priusquàm tamen inferret, Senatum vocauit, in quo variè hinc indè dubitatum. *Stephanus Bator* vir maximæ nobilitatis, auctoritatis summæ, & spectatæ virtutis, rogatus à Rege sententiam dicere, licet inuitus, ita tandem disseruit, teste Bonfiinio.

CCLI. Stephani Bathori oratio.

Decad. 4. lib. 4. Rer. Hungar.

Silentium hodierno die, patres, mihi indixeram, ne qua re inuictissimi principis nostri voluntatem fortasse læderem: cuius animum amplificandi regni, & comparandæ immortalitatis gratia, belli cupidissimum esse nouimus. Sed cùm dicendi libertatem, præ modestia & probitate sua, senatui nunquam abrogauit, meque sententiam dicere iussit: ingenuè, quod de Repub. sentio, dicam: & cum regalis veniæ præfatione, de regni vtilitate disputabo. Quicunque pacem habere potest, cur bellum graue, prophanum & æternum q arat, haud facilè dixerim: quando declinanda sunt bella potiùs, quàm prouocanda. Alemannorum iniurias diu passi sumus, & quandoque grauiter vlti: nunc amicos, nunc dissimulatos hostes habuimus: inter infirmam pacem, & breue bellum tempus traduximus. Quid est cur posthac pari arte, veluti antea, perpeti nequeamus? Cum Turcis, cum hæreticis iure bella gessimus: quia ius diuinum & humanum, item ipsa necessitas adegit: ne cum prophana impiaque gente consentire videremur: æquissimum ferè semper cum his nobis Martem habuimus, quando pro aris & focis, pro dijs, & Christiana Repub. pugnabamus, nunc, si cum Alemannis bellum inierimus, qua cum gente dicite, dicite, inquam, patres conscripti: nempe cum vicinis & Christianis optimiè dimicabimus, quos antiqua vicinitas, quæ cognationis esse loco solet, & ipsa religio, catholicaque fides, sat nobis conciliasse debet. Nouis, inquies, iniurijs quotidie nos afficiunt, nouas indies Vngaris insidias intendunt, nouos quoque dolos excudunt: sat erit, pro arbitratu nostro par pari referre: nunc propulsare iniurias, nunc vlcisci, beneficio quandoque hostem vincere, non vtile. Si vicinorum errata pati non possumus, quonam pacto externorum tolerabimus? nec minus quidem laudis promeretur ille, qui pati sciet, quàm, qui vlcisci, multa toleranda sunt, simulanda & dissimulanda quoque multa: non parum quidem fructus affert, adhibita in loco patientia. Supputemus iniurias, connumeremus & commoda, nos quoque illis quandoque fuimus iniurij: grauiores fortasse intercedunt regiæ Maiestati cum Imperatore causæ: quæ cùm nos lateant, æquam proferre non possumus in suscipiendo bello sententiam. Illud sat nobis compertum habeamus, nil ab ea temerè fieri posse, in manu eius pax & bellum, nos eius ductum auspiciaque sectabimur. Si autem fortè cum Noricis aut Australibus certandum est, quis animum pro Christo assiduè militantem, in Christi gregem obuertere poterit? Si fratres omnes in Christo sumus, quis fraterno cruore manus fœdare ausit? Non Alemannicum, sed fraternum erit hoc bellum. Quot proceres, quot ciues, quot nobiles sunt vtrinque sic mutuis affinitatibus necessitudinibusque coniuncti, vt inito bello, intestinum Martem exercere cogantur? quæ ciuitas nobis est, quam Alemannica natio non complerit? non institutis artibusque politicis excoluerit, non domibus, & superbis ædificijs exornarit? nullum oppidum, nullus pagus est, quem Alemannus non incolat. Vtinam potius falsò quàm verò id possem dicere, Vngariam eiectis Alemannis nihil esse futuram. Esto belli causa iustissima, vtilis & necessaria: Num, quibus cum nobis agendum sit, considerare debemus? Cum Romano Imperatore res erit, qui plus Augustali authoritate, quàm nos viribus, potest; cum Germania, omnium gentium profectò fœcundissima, magistra belli, & diuersarum artium parente: quam per tot annos populus Romanus etiam multo sanguine vix domitare potuit. Vbi Cæsar, vbi Augustus adhuc à Quintilio Varo gemebundus cæsas ad internitionem legiones repetit? cum Australibus, quibus immensæ opes, indomita super-

Ann. Sal. 1477.

per-

Ann. Sal. 1477.

perbia, ingenium varium, & fallax, auidum nouitatis, & assiduo bello exercitatum: praeterea in muniendis protegendisque oppidis vsque adeò edoctum, vt nihil sine magna cade, vi capi possit. Accedit frequentia ciuitatum, & castellorum natura, & quauis arte munitissmorum, vbi ne passus quidem sine cruore parari potest. Quis Hamburgum? quis Viennam quis Neapolim Augustam expugnarit? nempe nemo, nisi qui gentis sua intempestiuum dirumque sepulchrum parare perrexerit. Esto, profligemus Caesarem, & Austria potiamur; quid tandem fecimus? aeternum Martis ludum edemus: bellum de bello seremus: decies in die fusus Caesar, decies magnos exercitus reparabit: Hydra, mihi credite, Herculis est Austria: caeso vno capite, septena resurgent, finitimos etiam nobis vndique irritabit. Lupum auribus tenere difficile: quinetiam si illa nobis hodie sine negotio deditione fecerit, & sese in nostram ditionem asseruerit: profectò pro retinenda quotannis multo plus pecuniarum & sanguinis erogabimus, quàm etiam quadrupla eius annua vectigalia patiantur. Si totidem sumptus, quot paranda illa postulat, in Turcos effuderimus, quod iustum & fas est, imò quod pientissimum: nimirum totam triennio Europam à prophani hostis manibus vindicabimus. Insuper & illud mihi nunc succurrit, quod reuerentiam prohibet: quamuis libertas animi, & principis indulgentia patiatur. Quid igitur faciam? dicamne, quod futurum auguror? Dicam inquam, rex inclyte, dicam, & bona tua venia. Si Austria potieris, quando nihil virtuti fortunaque Coruina obstare potest: mihi crede, rarò, heu nimis rarò te tua videbit Vngaria, ea tanquam vidua deseretur, & frequentabitur Austria, haec exhaurietur, & illa ditabitur: vectigalia nostra vorax absumet Austria. Vtinam me vanum audiatis augurem, nostrum dominum, ac regem Austriales eripient. Quas ob res Alemannis bellum indicendum esse non censeo, cùm propter ea qua diximus: tum, ne apud Christianos potentatus Vngari, catholica fidei, aeterni vindices, infames habeantur. Nolite quaeso calamitosum & aeternale bellum nunc inire, ac intempestiuum iuuentuti vestrae parare sepulchrum. Ego de me hoc habeo polliceri, nunquam aduersus optimos Christianos arma sumpturum. Animam creatori Deo debeo, Matthia corpus, si in Alemannos castra moueritis, ad Turcos me conuertam: & meorum exemplo, ibi pro Deo, pro Matthia, pro me denique ipso, haud incommodè animam effundam.

Ann. Sal. 1477.

Stephani oratio Pontifices omnes ita deuinxit, vt apertè contra bellum pronuntiarent. Contra proceres belli cupidi, & gloriae auidi magna ex parte aliter sentiebant. Spes lucri, inclinatio Regis ad Martis emolumenta, vel damna trahebant. Cum de *Stephani* sententia per subsellia mussitaretur. Paulus Chinisius, iubente Rege, verba fecit. *Superuacaneum est, patres conscripti, non solùm de suscipiendo bello, verumetiam de quaque re grauissima ante Maiestatem regiam proferre sententiam, latent enim nos multa causa, quas illa tantùm nouit: & explorata satis est sapientia, altitudoque consilij, nobis potiùs silentium quàm orationem indicit: diuus eius prudentiam, probitatem, & fortunam diu experti nouimus. Clementia principis liberè nos loqui iubet: sed ista libertas nihil eius consilio adijcit, supra humani vires ipse sapit ingenij. Ego tamen; quando parendum est, dicam quod sentio: & hanc senatoria militari libertate communiam. Cùm (proceres) nunc veteres Caesaris iniurias, sacra coronae redemptionem, obligationem illam infaustam; imò iugum, praeterea abnegata regi stipendia, quotidianasque insidias & incursus mecum reputo, equitem nullo modo ab ineundo bello mentem reuocare possum; si, vti Bathor appositè, diserteque locutus est, hoc honestè bellum declinare possemus, ocium potiùs, quàm formidolosum hoc negotium optarem. Sed vsque adeò necessitate vrgemur, vt nostros fortaßе nisi nostri dissimiles fieri patiamur, nullo id iure euitare possimus. Diuina Caesar insignia nostrorum regnum, praeter aequum & fas, venalia fecit. Quin iam si tanti apud alios conferentur, iam diu in auctione, in foro Christiana Reipub. posuisset. Vtinam hoc Caesareae sat fuisset auaritiae. Nos, & posteritatem nostram, per iniquam violentamque obligationem in seruitutem asseruit, ius alieni regni sibi vindicare non puduit. Nomen ditionis Vngariae vsurpauit, qua non alio modo quam vmbratili Romanorum imperio potitur. Quinetiam, si in sua potestate iaceremus, sub hasta, mihi credite, veniremus. Omittantur ista, quando tolerari queunt: quis ab assiduis vltra insi-*

dijs

Sal. Ann. 1477. *dijs se tueri poterit? malo quotidie dolo petimur. Nunc hunc, nunc illum, in nos hostem irritat. Sedula sub alieno nomine nobis infert incommoda, & quandoque impudentius regni fines inuadit, & vastat assiduè: nunc subornatas copias immittit: querentibus legatis, bona tantùm verba dantur. Quare non emplegmate, sed gladio recidendus est iste morbus: nec ampliùs in nostram nostrorumque perniciem alendus. Ioannis Archiepiscopi Strigoniensis fugam non aduertitis? quid in nos quotidie Cesar moliatur, non attenditis? illum socijs carere putatis? O nos cæcos, & imprudentes: in medio senatu hostem habebamus, imò principem senatus, ac regni primatem, & non intelleximus? Patiamur igitur hac omnia, quousque ad vnum omnes Cæsarea arte ruamus. Proinde postquam aliquantisper à bellorum multitudine respirauimus, nullumque bellum superest nisi quod nobis cum Turcis hæreditarium est, à quo non solùm induciæ, sed pax quoque quotidie postulatur, suscipiendam forti animo cum Friderico hanc expeditionem esse puto. Excutite quaso (proceres) iugum è ceruicibus: & obligationem illam illiquè olim initam, aquo Marte rescindite, vos, posterosque vestros, vobis vindicate: donec iniuriarum finem ille non fecerit, & ius illud non remiserit, quo nos obstrinxit, ne à bello vnquàm supersedete: non obstabunt, mihi credite, munita oppida, Germana acies, & obstrepitantes aneis fabricis cohortes. Hostem longè maiorem etiam cum magna gloria passi sumus, & quotidie patimur: nouimus Australia olim robora, & fortunam nostri principis inuictissimi non ignoramus: Pannonicas vires quotidie periclitamur: non belli difficultas, non longitudo deterret. Mihi certum est, domi forisque, siue fas, siue nefas rex auspicetur, imperium suum vbique gentium forti animo sequi. Quanquam igitur me iniuriarum memoria ad hoc bellum hortatur: tamen omnia principis nostri sententia potestatique committenda esse iudico: siue pacem, siue bellum mentis illa diuinitas auspicetur, eius, quaso, ardentes ductum auspiciaque sectemur.*

Pauli laudata sententia ab ijs, qui bellum affectabant, nullo in eo discrepante, quòd res Regis committeretur arbitrio. Archiepiscopi *Ioannis* facta mentio, qui cum vniuersis facultatibus aufugerat, & principatum apud Regem obtinebat, in Cæsarem nimis animos omnium irritauit. Rogatus Rex proferre sententiam, ita disseruit *Testor* (inquit) *Deum hominumque fidem, vestramque in primis (antistites, commilitonesque mei) Matthiam vestrum à regni principio, quod beneficio vestro acceperam, nihil intensius diligentiusque curasse, quàm Imperatorem, vestrum Imperium anhelantem, quocunque possem officio conciliare. Legationum frequentiam nouistis, intellectam principis auaritiam, vti sacram recuperaremus coronam, quam tot annos vobis abnegarat, multo sauè auro compleui. Ne sat quidem illud erat, me ad breue tempus interiturum ratus, vi regni successionem sibi vindicare voluit; ac inanem regni titulum vsurpauit: ne corona sacrosancta careremus, iniquam illam conditionem accipere imperiosa necessitas adegit. Dimitto vetera, aliaque permulta. Vtinam etiam cum misera conditione quietè viuere licuisset. Me, vt nostis, adoptauit, frequentaui quandoque patris curiam inuitatus: & quacunque potui pietate, reuerentiaque parentis Maiestatem ipse foui: quid in me officia quaque præstantem moliri cœperit, ipse nouit. Ad Bohemicum cum summo Pontifice me bellum impulit: auxilia ampla, & vnius anni Australis Prouinciæ vectigalia in belli adminiculum pollicitus, nihil expendit: in regis Bohemici electione, & in re quaque vbi de dignitate nostra actum fit, quantum profuerit, filioque fauerit, vtrique scimus. Quotidianas iniurias, ac iniquas regni vastationes vos ipsi spectatis. Nec legationes assiduæ, nec litera, nec verba prosunt: nec adhibita Christianorum principum patrocinia, quæ ab hac ipsum impietate reuocarent, quicquam proficere potuere. Neque tam graues iniurias, ne dicam vitæ periculum, tam diu tolerassem, nisi impij notam filij reformidassem, & hac in vestra detrimenta verterentur. Quanquam inuitus ad arma trahor: hoc tamen bellum, mihi credite, declinare non possum. Vos autem estote bono animo, ac in primis iustitia vestra, deinde fidei, diligentiæ, fortunaque nostra bene confidite. Quid Archiepiscopi fuga portendat, quem tot honoribus exornaui, ac loco fratris habui, considerate, illa conscientia rerum bene gestarum, & præstita vbique patri pietatis officia bene sperare iubent. Proinde bellum aquis mecum nu-* Ann. Sal. 1477. CCLIII.

mi-

Ann. Sal. 1477. *minibus audacter accipite, commilitones: hic spectatam fidem & virtutem ostendite. Id hodie vobis Matthias obstinatè pollicetur, & affirmat, se non modò vlturum iniurias, & damna repensurum: sed iniquam quoque conditionem illam obligationis, aequissimo Marte rescissurum: aut si id non dabitur, vectigales vobis Caesaris prouincias omnino facturum.*

CCLIV. Astra cõsulit Mathias: mouet in Austriam. Tanti Regis illecebris confirmati, ad bellum intendunt. Priusquàm castra mouèret, astra consuluit, & expeditionis, more suo, captauit auspicia: diuinam hinc voluntatem, faustamque horam elicere nitebatur. Postquàm omnia sibi tuta fore sensit, comite *Beatrice* ex Buda castra mouit. Duplex tum ardor eum incesserat: alter legitimae Veneris, Martis alter. Nè *Mithridati* quidem *Hypsicrateam*; quae numquàm eum in bello deseruit: neque Pompeio in ciuili perturbatione *Corneliam* tam gratam fuisse, quàm hanc *Mathiae* dicunt. Primis annis nullam noctem sinè *Beatrice* transegit. Antequàm Iaurinum

CCLV. Formula bellum indicendi. perueniret per fecialem Caesari bellum indixit sequenti formula. *Cùm, Caesar, praeter aequum et fas initam toties nobiscum pacem solueris, & icta saepe foedera violaueris, nullaque promissa praestiteris: quin & malo sapissimè dolo laesa concordia nostrum agrum, pagos & oppida hostiliter inuaseris: Nos Matthias rex Vngariae, caeterique Pontifices, reguli, optimatesque, iustum tibi bellum indicimus: & Iesum Christum opt. max. diuam genitricem, peculiare Vngariae numen, caeterosque Deos patrios, violatae iustitiae, ac laesae pacis, & inexplebilis auaritiae vindices precamur, vt propius victoria nostra arma respiciant: vires legionum obfirment: & vltoribus iniuriarum, ac violatae quietis, & fidei assertoribus debitam insignemque victoriam tribuant. Proinde aut Caesaream mentem ad resipiscentiam reuocent: aut susceptà nobis iustè vota, auspiciaque fortunent.* Caesar cui bellum propediem indictum iri sciebat; ipse quoque delectum magnum in Noricis, & Vindelicis habuerat; ciuitates, oppida validissimis firmarat praesidijs. *Mathias* verò rapidi torrentis instar, Austriam irruens, primo impetu Trauterſdorffium, Peterſdorffium, & alia quaedam oppida capit, agros inter Viennam & Neapolim latè depopulatur, nam vrbes validissimo tenebantur praesidio. Viennam tamen propter nonnullorum in se studia tentans, castra propiùs admouet, quibus noctu egressus, Claustroneoburgum decimo obsidionis die, cum tormentorum impetum tolerare non posset, capit; mox in castra reuersus, pontem qui supra danubium est, occupat, nè quid illac in vrbem inferatur, prohibiturus. Viennenses ad *Fridericum*, qui Lincij erat, nuncios mittunt, quo in periculo sint, docent. Imperator, qui copias per ciuitates & oppida diuiserat, vt longo bello Pannones eneruaret, exercitum mittere non poterat, qui obsidionem solueret. Spes bona dabatur: promittebantur auxilia, quae in dies affutura dicebantur: nulla verò aut exigua submittebantur. Interim Polonorum, & Bohemorum auxilia ex foedere promissa sollicitabat; quibus fisus, nulla ab Imperij ordinibus postulabat. Nonnulli ferebant, id dedita industria à *Friderico* fieri: nec Viennenses in angustias redigi aegre pati, vt eam illi famem paterentur, quam obsessum olim in arce Caesarem pati coegère. Suspicabantur & aliqui ex composito bellum Australe geri, vt rebellantium ciuium procerumque superbia, haud iniussu patris, à *Matthia* filio reprimeretur. *Casimirus* porrò se bello Borussico excusans implicitum, decem aureum nummum millia in belli sumptus misit, quae *Fridericus* vel quod ei succenseret, vel quod pacem iam speraret, accipere noluit. Iamque Viennenses deditionem se se facturos, interminabantur, nisi commeatibus, ac nouo milite subleuarentur. *Beatrix* verò, *Mathiae* vxor, quae Posonij subsederat, per frequentes internuncios maritum Regem vti mitiùs ageret, & Caesarem cognatum, vti ad aequas pacis conditiones inclinaret, exhortatur. Pontifex, & Veneti pacem summis studijs procurabant, vti coniunctis viribus, Turcarum violentiae obuiam iretur, qui per id tempus maris Adriaci littus infestabant, & excursione in Forum Iulij facta, ac superatis praeter hominum opinionem fluuijs, multas secum praedas, & homines abduxerant. Caesar igitur, qui à Linzio oppido hostiles incursus, & incendia prospectabat, Chremesiensium tandem periculo, & commiseratione

Marginal notes (right column): Ann. Sal. 1477. CCLVI. Vienn am obsidet. — CCLVII. — CCLVIII. Casimirus cum Caesare. — Beatrix suadet Mathiae pacem.

vi-

Ann. Sal. 1477. victus, quos nimis amabat. Viennensiumque obsidione commotus, quos ad Pannonem deficere æquo animo pati non poterat, legatos prior ad *Mathiam* de pace legat, qui Curneoburgi erat. Cum ciuitati appropinquare accepisset, vniuersum ferè Pontificum, procerumque ordinem, vt honorificè eos exciperet, obuiam misit: ipse quoque è solio aduenientibus occurrit, ac vt legationem Cæsaris omni officio honestaret, ex ordine omnes amplexatus est. Quæ verba fecerint, *Bonfinius* acuratissimus rerum Hungaricarum scriptor ita recenset. *Legati equidem et Cæsaris, et tui patris indulgentissimi, sumus, rex inclyte, quos non tam ad mitigandam iracundiam, quàm recognoscendam pietatem, ad te misit: illusque rei nos in primis admonuit, vt vtrum vti hostis, an vti parentis Oratores admitteremur, diligentissimè obseruaremus. Nunc autem, cùm ex hoc aditu ingenitam tibi pietatem & clementiam nulla arte dissimulari posse intelligamus: nos, vt Augustalem filium, non vt hostem Imperij Rom. nunc alloquemur. Conqueritur, Matthias, pater ille tuus, cur tam hostiliter secum agas, hostiliter dixi? imò, vt sic bona tua venia loquar, immaniter, vicorum incendia, vastationes agrorum, captiuorum ac pecorum abactiones: nequaquam ista demiratur. Patitur hæc ipsa furiosi Martis licentia, sed templa diripere, rapere virgines, tot cædibus & incendijs sæuire, pueros illidere parietibus, ac nihil diuini humanique iuris retinere: hanc facinorum insolentiam pater attonitus, execratur. Quod etsi à te mandari non credit: tamen hæc omnia, te nesciente, à nobis vix credentibus, sua rusticorum multitudo, gens tibi vicina, accommoda, Christiana & officiosa patitur. Quid illa meruit infelix? quid commisit? quid misera ausit? Nobiscum haud secus ac cum Turcis agitur, Matthia, vindex Christiani nominis, & fidei propugnator. Non equidem Turci sumus, non inhumani, non immanes, politicis artibus ac negotiatorijs studijs cuncta lustramus: inculta excolimus: atque si Alemannis careret Vngaria, vt vestra pace dixerim, aut deserta, aut inculta inhospitabilisque foret. Apud principem loquimur, cui nunquam veritas & dicendi libertas infensa fuit. Cæsar Deorum hominumque fidem planè testatur, quo bellum iure sit indictum, adhuc se ignorare: Multas vtrinque iniurias inter subditos intercessisse nouit: sed nullarum se auctorem affirmare: si quid suorum audacia patratum est, id se inscio factum esse: se quoque ingenuè fateri, suorum quandoque recalcitrantium audaciam coercere haudquaquam potuisse: multos contrà iniuriarum postulari, qui vltores potius quàm contumeliosi reuera dici possent. Suis plus quisque quàm alienis credit, & suorum quandoque charitas æquitatem inuertit, si mutuarum commemoratio iniuriarum fieret, iam æquum vtrinque constaret examen. Satis superque ab vtrisque lusum esset, ne tantum quidem pœnarum errata nostra postulassent. Esto, vastationis & incendij rei sumus: nos tamen plus pœnarum expendimus, quàm fortasse debemus: nisi capitalium more, pro definito sæpe scelere æternum exitium subire cogamur. Verùm quis inter finitimos, qui mutua consuetudine fruuntur, quotidianas lites admiretur? longissimo tantum interuallo seiuncti, non litigant. Inter vicinos modò de incertis finibus, modò de vectigalibus, & promiscua iuris ditione certatur. Ille plus sapit, & probitate præpollet, qui officio indulgentique tolerantia, vicinum sibi conciliat: excelsioris quidem animi esse duco, magis proximum quemque beneficijs, quam armis vincere: alterum consummatæ probitatis, temerariæ fortunæ alterum est officium. Romani, Coruine, è quorum gente te oriundum omnes vno ore fatemur, magis hac arte, quam armis imperium propagarunt: quia potius quid se deceret, quam quid externorum iniuriæ mererentur, animum aduertebant. Nou minus pietate, quàm viribus, vtranque Pannoniam Messala Coruinus olim, tuus atauus (mihi crede) superauit. Patiatur tua Maiestas, rex inuictissime, non tam Martis aliquando, quam pietatis, à paternis Oratoribus admoueri: quando nec plus ille quidem, quàm hæc affert, cui tantopere studes. Immortalitatis recentia & grauissima, quæ nuper accepimus, damna, nos iniurias referre coegerunt. Sed quis inter patrem & filium graue quid intercidere posse dixerit? nisi ab humanitate vterque, præ diro quodam furore fuerit destitutus? Quicquid pater in filium fecerit, haud ab re fecisse reputatur: quicquid filius deliquerit, ex nimia indulgentia, confidentiaue facit: quæ inter vtrumque temerè quandoque inter-* *Ann. Sal. 1477.*

terce-

CCLIX. *Legati Cæsaris.*

Decad. 4. Lib. 5. Oratio legati Cæsarei.

Ann. Sal. 1477.

tereedunt iniuriæ, nimiæ charitatis deliramenta vocantur. Quanquam Imper. te hostem & audiuerit & senserit, tu tamen eum an hostem an patrem pientissimum appellare debeas, hinc intellige. In tanto belli furore ac vesania, captis tot vrbibus, & castellis, incensis tot vicis, tot etiam hominibus in captiuitatem abductis, occupata denique magna patrimonij sui parte: non sociorum is auxilia conuocauit, non fœcundam bellicosamq; Germaniam in te concitauit: non suorum cohortes, auxiliaresque Imperij Romani copias, quas gratuitò habere potest, educi iussit, non suas etiam vires effudit: vix tumultuariam breuemque peditum manum coegit, quam per oppidorum præsidia distribueret, vt aliquantisper filij sæuitiam coerceret: non hostis, non Cæsaris sunt apparatus isti. Proinde indulgentissimi parentis patientiam, Matthia, nunc tecum recognosce. Si quam in Cæsarem, & in Australem gentem iram concepisti, iam iam compesce, Rex inuictissime: ac veluti cæteros armis & virtute, ita nunc clementia & probitate vince. Cæsaream mansuetudinem & benignitatem æmulare, nec fortitudinis magis quàm misericordiæ laudem assequare. Quantam gloriæ iacturam ex isto bello feceris, facilius conijci quàm dici potest. Quid summum Pontificem, quid senatum Apostolicum, quid totam Italiam, quid vniuersas Christianæ Reip. ciuitates de te locuturas existimas? Cùm à te Rom. Imperatorem, & cùm duo sint gladij, alterum immani bello premi nouerint? Filij quoque adoptati nomen, multo plus grauitatem facinoris exaggerabit. En iste Christianæ fidei propugnator et vindex, qui Christianorum principem, & humanarum rerum moderatorem, furore plus quàm humano persequitur. Proinde, Rex inclyte, resipisce, hac te infamiam exue, qui perpetuæ studes immortalitati. Quid æquum & fas sit recognosce Matthia: qui plus quàm cæteri principes, iam sapere soles. Pro illatis iniurijs sat erat vnam alteràmve ciuitatem in tuam ditionem asserere, non omnia miscere: non tibi animum inducere, pro modicis erroribus licere tibi omnia occupare, diuina & humana confundere. Delicto non debet esse grauior pœna. Memento te mortalem, ac principem non ad exitium, sed gentium salutem esse natum: & non ad tyrannidem, futilemque gloriam, sed ad salutarem gubernationem, veramque felicitatem esse genitum. Neque communium incommodorum ratio prætermittenda est. Maiora (quis ignorat?) nos detrimenta patimur, neque vos tamen multum hic lucri facere arbitramur. Hinc Vngaria exhauritur, hinc incenditur Austria. Demum, quid feceris, & quid regno vtilitatis attuleris, exitus ipse docebit. Inuitis nemo diu imperauit: nil violentum naturæ iure perdurabit vnquam, sic sumptus eluduntur, & operæ: sic cruor hinc & hinc effunditur: sic pœnitentia mordax in animos frustra desæuit. Reputa quandoque tecum fortunæ varietatem, cui nemo sapiens nimis credendum esse censuit, & quis eius insidias & pericula te melius considerare possit, inuenio neminem. Meditare, quemadmodum ante regnum, & post tecum quandoque illa fecerit: & aliorum quoque vires pensita. Paterna tibi animum tolerantia augere non debet: nec, quod pietati & patientiæ adscribendum est, id imbecillitati, negligentiæ, ac animi exiguitati tribuendum. Passus est huc vsque Cæsar, finitimos vobis iniurios, & sibi parum obtemperantes, à te haud secus, ac à filio castigari tu quoque patere, Matthia benignissime, ne cæterorum innocentiam offendas, ab hoc bello paterna voce reuocari. Cæsar huc vsque veri patris vel indulgentissimi compleuit officium: tu probi filij decorum obserua. Ille vt Cæsar, vt pater, vt tutor adhuc tuus, de te optimè meritus, deponere arma iubet: cæterùm hortatur, orat & obtestatur, quando satis superque sæuitum est: tu contrà, vti filius, paterna iussa capesse: ac exoratus precibus, vltrò cede. Nullam tibi gloriam id bellum affert, quando facile est vincere non repugnantem: paternus id amor, pietasque inhibet, neque vllo modo patitur cum gnato certare: mauult pati, quàm paternum nomen exuere: mauult ex pietate quàm viribus prædicari: in externos, non in filium Roman. Imperij vires afferuat: quod quanti momenti sit, tu quoque, Matthia prudentissime, non ignoras: non armis, sed paterna patientia tuam iracundiam Cæsar vincendam esse duxit. Quinetiam & in hanc Germaniam suspicionem incidit, cùm ipse tibi non repugnet, id ex composito bellum geri. Quare Cæsareo, paternoque nomine te monemus, hortamur, precamurque, vt arma deponas, iniurias omnes hostiles inhibeas, ad salutarem

Ann. Sal. 1477.

Ann. Sal. 1477. *pacem animum intendas, de concordia perpetuaque quiete nobiscum agas: & quando repensa sunt vtrinque iam iniuria, secretiore colloquio de componenda pace disceptemus.*

CCLX. Mathiæ responsum. Cum ad pacem, Hungarorum proceres, vt in Turcas arma conuerterent, *Matthias* inclinare conspiceret, breuiter hæc respondisse (ait Bonfinius.) *Testor Deum, hominumq; fidē, faustissimi Oratores, me nunquam sponte in vos arma sumpsisse. A grauissimarū multitudine iniuriarum circumuentus, vobis bellum indixi. Quantum in me fuit, expeditionem istam prorogaui, ne in parentem optimum, impij more filij, sauire reputaret, & hanc demum infamiam declinarem. Inuitus demum (mihi credite: & vestram in hac re conscientiam testor.) pra assiduarum magnitudine contumeliarum, & non prastita promissorum obligatione, me in arma conieci: ne ex tolerantia nimia intolerabilem perniciosumque contemptum subirem. Remedia cuncta tentaui, nulla profuere: postremò recidendum gladio morbum esse censui. Belli causas, iniuriasque omnes hic ritè referendas esse non existimo; ne infausta commemoratione, dextera pacis auspicia interturbentur. Absurdum est, cum de pace agitur, de belli causis accuratissimè disputare: refricantur per iniuriarum memoriam sæpe vulnera, & remolliti dudum animi redurescunt. De belli crudelitate quod dicitis, nihil patratum est. In cibaria, res & pecora, viuendi causa, per vicos aliquantisper sauitum. Iustum bellum indiximus, atque gessimus multo modestius: imò ne par pari referrent, inhibuimus, vt paternam vbique Maiestatem obseruare videremur. Illasam honestatem & pudicitiam vbique esse iussimus. Verùm qua audiuntur, quàm ea qua cernuntur, multo maiora plerunque reputantur. Cùm nunc pacem à vobis postulari videam, & me ad concordiam pater animum intendere iubeat: quantum in me est, dabo operam, vt vestra inseruiam voluntati, vt paterno paream imperio: potius armis, quàm officio, nunc à vobis patiar superari. Inhumanis meritò reputari possem, si postulatam pacem, vtrisque salutarem, nunc abnegarem: & Casarea, paternaque Maiestati, vt iustum & fas est, non obtemperarem. Illud vnum adycio, si sine malo dolo petatur. Proinde viri optimi, si aequis pacem conditionibus postulatis, perbreui vos habituros esse confidite: sin iniquis, & mala fraude, spem omnem adimite. Si inita deinde violabitur, Deum vltorem, & vindicem aequitatis expectate. Illud scitote, me propter pacem, bellum gerere; & non bellum, quod calamitosum est, ex bello serere. Sed rem ipsam in secretiora colloquia transferemus.*

Ann. Sal. 1477.

CCLXI. Pax. In sequenti die de pacis conditionibus, agi cœptum. Rex bellum iure affirmabat indictum, prò insanis in eo sumptibus effusis, trecentena aureum numum milia postulabat. Contra illi, de belli æquitate non differere, prædas dicere sumptus omnes rependisse, nulla vtrinque damna resarciri oportere. Adhæc ille, præsentia detrimenta, quæ Alemannis intulerit, adhuc Hungarorum ærumnas ab Alemannis acceptas, æquare non posse. Oratores tandem à Rege conuicti, Viennensium necessitate correpti, deditionem minitantium, ni mitterentur auxilia, hæc conuenère: *Vt Imperator ob bellum iustè indictum, Matthiam Regem praestaret indemnem: centum & quinquaginta aureum millia prò belli sumptu, ad praestitutum anni tempus rependeret: Matthias statim obsidionem solueret: captas vrbes & castella, vbi satisfactum fuerit, continuò redderet: pia filij patrisque nomina, & antiqua pactiones, rata, firmaque manerent. Si ad statum diem Matthia haudquaquàm satisfactum, suo iure vniuersam Austriam occupare, occupatamque legitimè possidère, & in regni Pannonici prouinciam redigere liceret; neque vllo impietatis & iniustitia crimine alicubi gentium notari posset.* Pacis conditiones. Cum his conditionibus inter eos conuentum foret, adiecto solemni iureiurando, Pontifex Agriensis prò patre patrato in medium accitus; *Iubes me* (inquit) *Matthias Rex Hungaria, pacis tabulas promulgare?* Iubeo. *Iubetisnè vos Casaris Augusti Oratores, quibus ineundi foederis data est summa potestas?* Iubemus. At ille conscenso pulpito promulgauit, mox vtrosque in tabulas iurare adegit. Demum: *Iesu Christe* (inquit) *Opt. Max. seruator humani generis, tuquè diuina Genitrix, sempiterna Virgo, vnica Pannonia Patrona, vosque Cælites omnes,* pa-

Ann. Sal. 1477. *patriýque dij, tuque D. Stephane, & Lepolde sãctissime, his quæsumus, propitij pacis auspicijs adeste, mutuam inter principes & vtranque gentem concordiam dudum initam, & perpetuam amicitiam confirmate, vter prius inita sanctè fœdera violarit, non vt antiqui fœdam*
CCLXII. Austria Cæsari restituta. *porcam, sed iactis fulminibus ferire.* Tunc Rex post mutuas pacis congratulationes, nè plus armis quàm beneficentia vincere videretur, præter omnium opinionem exclamans: *Vos*, inquit, *Sacrosancti Oratores Pontifices, proceresque mei, nunc mihi testes adesse iubeo, dicta attendite: & quantum Romano Imperatori, patri pientissimo confidam, considerate. Etsi pactorum iure eapta reddere non debeo: Cæsarea tamen, & paterna maiestate adductus, cuncta spontè reddo, cedo Austria, vt obtemperantis pijque filij quandoque noscatur animus.* Mox vulgò accitis cursoribus, cunctis præsidiorum præfectis, qui capta oppida retinebant, imperauit, vt præsidia repentè deponerent, oppida legatis Australibus resignarent, sine mora captis cederent. At illi Coruinam magnanimitatem admirati, conuersique in lachrymas, immortales egère gratias dexteram deosculantes, & nullum gratæ mentis prætereuntes officium. Obstupuit rebus cognitis Imperator, & ingentes literis *Mathiæ* gratias egit.

CCLXIII Ludouicus Burgundiam inuadere cœpit. Interim Morte *Caroli* audita, *Ludouicus* Gallorum Rex, qui illum timuerat viuentem, etsi Lotharingo ac Heluetio bello implicitum, eius tamen non auserat ditiones inuadere, nonnullas eius possessiones quibusdam ex suis, si mortuus esset, assignabat. *Caroli* namque vitæ rumor incesserat, & in Germaniam fuga elapsus dicebatur. Mox verò cum certior mortis nuncius aduènit, nulla puellæ hæredis ratione habita, (quam viuente *Carolo*, Carolo filio suo in coniugem expoſcerat) eos nominauit Germaniæ principes, quorum armis Brabantiam, & Hollandiam facile vindicari sperabat. Hac via obnoxios eos sibi reddere decreuerat, si fortunæ comites sibi associaret: & ad omnes sibi acquirendas *Caroli* ditiones, hæc cæteris compendiosior videbatur. Puellæ cognatæ animum vt pertentaret, *Oliuerium Damum* seu *Dandum* tonsorem suum alij dicunt (Oliuerius Dandus.) chirurgum ex infima hominum sorte, in vico quodam, prope Gandauum nobilissimam Flandriæ vrbem oriundum, ad eam misit, qui priuatim ei, quæ iussus erat, exponeret, ac ciuium Gaudauensium animos ad nouos motus sollicitaret. Sed is, quòd aut aliquibus notior esset, aut nihil dignitatis præseferret, neque ad puellam intromissus, & à plebe contemptus. Ea lepidè dixisse fertur, *Quid sibi opus medico, cum optimè valeret? Res satis infirma videri debent, si medici manu curanda.* Ille autem periculum veritus ab ijs, qui nebulonem in aquas præcipitandum dictitabant, Tornacum profugit; quam ciuitatem Gallis postea equitibus nocte prodidit. CCLXIV Chirurgus Gallorum legatus.

Missi quoquè *Admiralius*, & *Philippus Comminæus* ad solicitandas ciuitates Artesiæ; nam Abbatis villa ex transactione *Torcium* quendam, militarem tribunum à Gallis receperat. Atrebatenses tentati, Burgundicæ domui se se, cum tota Artesiæ prouincia addictos esse respondent, neque Salica lege teneri, quò minùs mascula deficiẽte prole, fœminæ hæredis imperium ferant, *Mariam* Caroli filiam dominam abs se agnosci, ea inconsulta nihil cum Rege transigi posse. Colloquio intererat *Adolfus Rauensteinius*, & *Philippus Creuecurius* Cordi dominus, qui vrbi tum præerat. Missis etiam alijs ad Picardos, cæterosque vicinos, ipse *Ludouicus* Peronam venit, vbi accersitum ad se *Creuecurium*, multis, ac magnis promissis, in suas partes perduxit. Erat is ex Bellouacis oriundus, & à Carolo inter *Aurei velleris* milites adscitus, magna dignitate & auctoritate pollebat. Huius opera Hesdinum & Boloniam, alteram Atrebati partem, quæ antiquo nomine Gessoriacum dicebatur sui iuris breui fecit. In Sequanis etiam omnia ad *Ludouicum* inclinabant. Quando *Renatus* qui *Carolum* deuicerat, staret in partibus *Ludouici*. Delectibus agendis *Aurantiæ* principem præfecerat *Ludouicus*, qui & ipse aliorum exempla secutus, ad Regem defecerat; rei verò summam administrabat Dominus de *Crano*. Ad *Mariam* verò *Dauid Burgundus* puellæ patruus, Vltraiectinorum & *Ludouicus Borbonius* Eburonum Antistites, *Ioannes* Dux Cliuiæ, & *Adolphus Rauensteinius* fratres, Vvolfardus Veriensis, *Ludouicus Vvittesteinius* Hollandiæ;

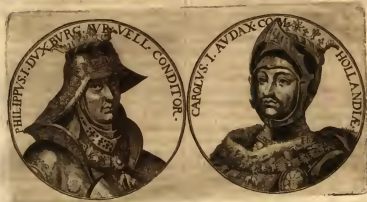
Ann. Sal. 1477. dię; Scelandię, ac Frisię gubernator, Vualrauius Brederodius, Guido *Himbercurtius* & *Ludouicus Gruthusius*. His pręcipuè pręsentibus, *Maria* Flandrię domina saluatur. Inde legati ad Regem missi sunt: *Veriensis*, *Gruthusius*, & *Guilielmus Hugonetus*, qui apud *Carolum* Magister epistolarum fuerat. His mandatum, vt conciliata Ludouici amicitia, confirmationem peterent earum ditionum, quę Gallorum regno habebantur obnoxię. Respondente Rege, velle se, vti ipsum cognatum ac dominum in tutorem agnosceret, & *Carolo* filio suo nuberet, qui septem annorum puer erat, illa ne verbo quidem respondens legatis referentibus, satis silentio indicabat, neque tutorem sibi, neque sponsum corno di esse. *Hugonetus* verò, cęteris è consilio digressis, vtrunque vti faceret, inducere conabatur, non aliter Regem potentissimum placari posse. Ęgrè hęc auscultabat *Maria*, & *Rauensteino* interprete cum Gandauensium tribuno conqueritur: Is ad Senatum. Tum ciues irritati, ad arma concurrunt, *Hugonetum*, quique alij Gallo studère credebantur, deposcunt in vincula, inter quos ipse, & prothonotarius quidam Pontificius, ac *Ioannes Mellius* eques auratus. Aduersùs *Hugonetum* fama erat, arcana *Caroli* palam fecisse: literas eiusdem *Caroli*, quibus ad Nanceium subsidia sibi necessaria mitti iusserat, suppressisse, quęstioni admotum non negasse. Propterea *Mellius*, ac *Himbercurtius* capite plexi: prothonotarius non diù in vinculis superuixit. *Maria* conscia an fuerit, & populo annuerit furenti? dubium. Iratus *Ludouicus*, ac voto frustratus coniugij, arma corripit, *Eduardum* Anglię Regem in belli, ac prędę societatem vocat, sed frustra. Arma *Ludouico* milites, fœdera, animus exuberabant, ęquitas deerat. Cœlum visum est in partibus fœminę stare. *Maria* nuptias plurimi efflagitabat, inter quos *Tarentinus Ferdinandi* Neapolitani filius; necnon filius ducis *Cliuensis*. Borbonius prò filio *Ludouici* vrgebat. Cumque de *Maximiliano* nec verbum fieret, quędam matrona clarissimis orta natalibus, ex *Halouinorum* familia exurgens; *Non puero* (inquit) *nobis ò Principes, sed viro opus est. Maria iam nubilis propagationi matura, nobis principem dare potest, qui collapsam restituat Rempublicam*. Ea mulieris vox omnium plausu accepta, *Maria* ipsi non displicuit, eiusque nouercę. patris viduę. *Maximilianus* alijs pręferebatur, de cuius pręclara indole facundus erat hominum sermo. Pronior ergà eum puella erat, iamque literis & regio munere ad eum missis, sponsalia è patre inita, rata habuerat, nec latebat. *Fridericus* interim legatos in Belgas miserat *Georgium Badensem* Mediomatricum pręsulem, *Ludouicum* Ducem Bauarię, & *Haslerum Prothonotarium*, qui Bruxellas vsquè profecti, subsistere illic dolosè iubentur, quoad à puella princips Gandauum arcesserentur. Moram moliebatur *Cliuensis* cum illis qui Gallo fauebant, sperantes, quòd mora irritati, omissa legatione discederent. Porrò à Marię familiaribus (quarum primę Vidua *Caroli*, & *Halouina* rem *Maximiliani* promouebant) benè sperare iussi, inuito *Cliuensi*, Gandauum pergunt. *Borbonius* paulò ante offenso discesserat animo, quia Galli nuptias promouère non potuisset. Dies itaque legatis dictus est, quo Imperatoris nomine, sponsalia à patre *Carolo* inita, à *Maria* filia confirmata literis, & arrha, quam protulerunt, ab ea recognosci postulantes, & à Principibus rata haberi. Puella nullo deliberandi petito spatio, *& literas sua manu exaratas, & adamantem se misisse* respondens, *iussu patris* fecisse, de cuius voluntate nil mutare decernebat, protestatur. Legati gratias agentes, recessère lęti; ęgrè *Cliuensis* non habens, quomodò iam rata turbaret. Gandauo Louanium profecti Legati (vbi tum Brabantię Ordines conuentum agebant) legatione exposita, non minori excepti sunt plausu. *Maria* ipsa in Brabantiam profecta, prouincię imperio suscepto, post fidei & obsequij receptum sacramentum, vetera omnibus iura, immunitates confirmauit, ademptas à patre restituit. Horum certior Gallus cum exercitu populabundus Artebratū accurrit, ac ex ea vrbis parte, quam à Cordęo traditam, pręsidio tenebat, alteram assiduis tormentorum ictibus verberatam, deditione accepit. Qui *Maria* rebus impensius fauère credebantur, solum vertere iussi, quidam etiam capite affecti sunt. Nonnulla etiam Artesię loca sui iuris facta; pręsidijs firmauit.

Marginalia:
- CCLXVI *Maria salutatur Domina Flandria.*
- CCLXVII. *Negat nubere Carolo Delphino Francia.*
- *Proci Maria.*
- *Ann. Sal. 1477.*
- CCLXVIII. *Maria scribit Maximiliano.*
- CCLXIX *Ludouicus occupat Artrobatum.*

Sal. Ann. 1477. uit. Ex Tornaco in vicinos incursans, nil
CCLXX. prætermittebat, quò opibus, milite, calidi-
Maximilian. Brabantiam petit. tate nuptias impediret. Sed iam *Maximilianus* habito Francofurti Principum conuentu, sub finem Iunij mensis, secundo Rheni flumine Coloniam Agrippinam descenderat. Comitabantur eum *Io: Badensis* Treuirorum Elector, *Albertus Branderbugicus*, *Christophorus Badensis*, *Gulielmus Iuliacensis* Principes, ex ordine equestri nobiles plurimi, pullis omnibus vestibus indutì. Indè in Brabantiam accedens, Louanij honorificè exceptus est. *Maria* Gandaui patri iustis peractis, cum Teneramunda *Maximilianum* aduentare nunciaretur, obuiauere illi Burgundiæ proceres; Senatus vniuersus, & ciues ad portam Bauonis, nouo Principi gratulantur aduentum; ciuitas mœroris oblita, in lætitiam effusa, faustis personabat acclamationibus. *Maximilianus* cum audisset iusta *Carolo* persoluta, mutato habitu, Germanos suos adducebat eximijs vestibus, & auro cultos, ac proceritate corporum, & equitatu spectabiles. Aduenit cum eo *Carolus Croyus*
CCLXXI Regulus Chymaius, qui ad Nanceiũ captus,
Maria obuiat Maximiliano. in Germaniam abductus fuerat. Cum venisset in aulam, *Mariam* sponsam obuiam salutauit, amplexus est, quæ manantibus ex gaudio lachrymis, corde & ore gaudium testabatur aduentus. XIII. Cal. Septemb. fiunt
Nuptiæ. nuptiæ, sacra operante Antistite Tornacensi coram *Iuliano Cardinali Ostiensi* Legato Pontificis. Post Venerem ad Martem *Maximilianus* conuersus, cogitabat non tam subditos sibi conciliare, quàm post *Caroli* obitum à Gallo occupata redimere. Ex Germanis, & Flandris octo millium exercitu comparato, vicina loca iniuriæ magis opportuna adire statuit, Insulas primùm, ac indè per Tornacensem agrum Duacum perrexit, mox Valencenas. Vbique magnis honoribus inauguratus. Fortuna vndiquè arridebat; nam per eos dies *Friderici* duo *Barbansonius* & *Vvitemius* Gallos, qui *Aureolo* Duce, licentiùs per Bellimontensem agrum vagabantur, prædа onustos nacti, in fugam egerant. *Au-*
CCLXXII. *reoli* vexillum *Vvitemius* inter alia spolia *Ma-*
Aureolus victus. *ximiliano* attulit, in quo pro signo pictus erat Leo agnum morsu strangulans. *Chymaius* quoquè oppidum suum, Gallorum teneri indignatus præsidio, collectis clientibus ad *Ann. Sal. 1477.*
septingentos equites, noctu per cognita saltuum compendia profectus, hostem fefellit: admotis scalis, mœnia conscendit; excubantibus occisis, aut fugatis in forum progreditur, vbi Gallos resistentes cædit. At cum arx valido Gallorum teneretur præsidio, timore *Aureoli*, qui in suppetias descendere dicebatur, relicto oppido *Chymaius* ad Principem redijt. Sequentis Anni initio, *Ann. Sal. 1478.*
qui 1478 fuit, in Selandiam nauigauit *Maximilianus*; ineunte vere Hollandiam, vt dissensiones tolleret inter *Amatos* & *Asellos*.
Factionum hæc nomina, vti *Guelforum* ac CCLXXIII.
Gibellinorum in Italia, inuenta cũ *Margaretha Guilielmi III.* Batauorum principis filia, *Ludonici* Cæsaris vxor à filio dissideret *Alberto*.
Recruduit pestis sub *Iacoba* principe, quæ *Io-* *Iacoba Hollandа & Io: Brabant. dissidium.*
anni nupta Brabantiæ fuit. Orto inter eos dissidio, quia aulicorum consilio, mutata omnis regiminis forma, & submotis, quibus ab ineunte ætate mulier assueuerat pedissequis, alias illi & ignotas dederat. Quod quàm iniquo tulerit animo, indè colligitur, quòd in Angliam traijciens, illic, viuo adhuc *Ioanne*, nupserit *Glocestrio* duci fratri Regis. Is collecto exercitu in Hannoniam irrupit. Veritus *Ioannes Brabantinus*, nè simili casu Hollandiam & Zelandiam amitteret, præposito
Brabantiæ *Philippo* fratre, in Hollandiam venit, gratissimus populis vt iustitiæ amator, & religionis cultor. Varia fuere certamina inter *Ioannem*, & *Glocestrium*; Anno tandem CCLXXIV. *Philippus Brabant. Hollandiæ præponitur*
1425. *Ioannes* Bergas obsedit, vbi tunc temporis *Iacoba* manebat. Pacti iure, vel Belli in *Ioannis* potestatem *Iacoba* venerit? dubium.
Gandauum traducta, clanculùm se iterùm subduxit in Hollandiam. Quibus in Angliam relatis, *Glocestrius* Filuuatræ Dominum cum CCLXXV. *Flandros vincit.*
ingenti classe in Hollandiam misit. Hunc *Philippus* Dux Brabantiæ, obiecta non modica nauium classe, in portu Zelandiæ, mense Ianuario superauit. Anno sequenti Bruxellæ *Ioannes* moritur; *Philippum* verò Hannouiæ, Hollandiæ, & Frisiæ Gubernatorem *Iacoba* præposuit. Is alijs implicitus, quum adesse non posset, *Franciscum Borsalia* Dominum, Equitem Auratum præfecit. Fuerat à *Borsalio* amplissimis *Iacoba* donata muneribus, cumque in summa rerum esset ino- CCLXXVI. *Iacoba nubit Borsalio.*

pia;

Sal. Ann. 1478. pia; eum adamabat; nec longè processit, vt
clàm maritum acciperet Ann. 1433. Hoc cognito, *Borsalium* comprehendi iubet *Philippus*, & in arce Rupelmundana ad Scaldim sita custodiri. Multis cum lacrymis virum *Iacoba* sequuta, repetit. Negatum diù, ijs tandem restitutus legibus, vt *Iacoba Philippo* Hannoniam, Hollandiam, Zelandiam, Frisiam cederet. Vno contenta comitatu, quem vulgo dicunt Oosteruant, oppido Brielensi,
CC LXXVII. & insula Zuutbeuelandiæ. Is ille *Philippus*,
Ordo Aurei Velleris. qui An. 1429. Ordinem *Aurei Velleris* primùm instituit, eo ipso die quo celebrauit nuptias cum *Elisabetha* Ioannis Regis Lusitaniç *Ann. Sal.* 1478.
filia. Ex hisce parentibus nascitur *Carolus I.* CC LXXVIII
cognomento *Audax*, rerum gestarum magnitudine patre superior; & vt ille consilio *Carolus Audax.*
prudentior, ita hic animo magnificentior. Ab Hollandis inauguratus, non magno post tempore, ingenti conflato exercitu in Leodinorum agrum profectus, ob coniectum in vincula *Ludouicum Borbonium* ipsorum Antistitem, vxoris suæ fratrem, eorum vrbem acri bello expugnauit, expugnatam diripuit, direptamque euertit. Post Leodij excidium, hic Princeps, militari virtute nullo superio-

riorum Comitum inferior, alia multa bella gessit, mira semper celeritate, atque ardore, quo apud posteros clarissimum bellicæ fortitudinis nomen obtinuit. Hisce motibus agitata Hollandia, femina adhuc seruabat discordiæ, & factiones patiebatur furentes. *Asellorum* nomen à pisce sumpserant illi, qui ita aduersam factionem sublaturos iactitabant, vti ille pisciculos absumit minutos, qui quòd hamo capitur, ab eo *Hamati* nomen
CC LXXIX. fuit. Hos vt componeret *Maximilianus* (nam & *Ioannes Montfortiorum* Dominus, Geldrorum opibus fretus, rebellionem moliebatur) Mensem in Hollandia degit. Indè Brabantiam inuisens, vbique summo exci-
CC LXXX. piebatur obsequio. Interim Brugis, *Aurei*
Comitia Velleris Aurei. *Velleris* parabantur comitia, quæ ob *Caroli* obitum, capite & defensore carère videbantur. Fęciales itaque missi ab *Oliuero Marchiano*, qui Reges, Principes, cæterosque proceres ordinis equites conuocarent. Gallus ægrè nuncium tulit; qui ab obitu *Caroli Burgundi*, principatum Burgundiæ ad se deuolutum contendebat, & *Aurei Velleris* ordinem à se solo posse conferri. Hinc *Ioannem Nouocastrensem* Montis acuti dominum, *Pilippum Creuecurium*, quem *Cordaum* dicunt, *Iacobum Lucemburgicum* Dominum *de Rusburg*, & *Philippum Pottium*, equites sibi subiectos prohibuit ad comitia pergere. *Antonius Burgundus* Caroli frater nothus, ad Nanceium captus, libera tenebatur custodia. Cum *Maximiliano* erant *Adolphus Rauensteinius*, *Carolus Croyus*, *Engelbertus Nassouius* dictus *Diues Bredæ Dominus*, *Ioannes Lanoius*, *Ludouicus Gruithusius*; quibus præsentibus vltimo die Aprilis, quo Christi Ascendentis in Cœlum recurrit memoria, in æde Saluatoris, coactis comitijs, Tornacensis Episcopus Ordinis Cancellarius, sermone institutionis,

digni-

Ann. Sal. 1478. dignitatis, ac incrementi præhabito, eius tutelam *Maximiliano* commendauit. Cui *Ma-*
CC LXXXI. *ximilianus* per *Ioannem Bouertum* sui Consi-
Maximilian donatur Aureo Velleris. lij præsidem, respondit, ad *Dei Opt. Max. honorem, Orthodoxæ fidei defensionem, & equestris dignitatis incrementum, omnia se prò virili præstiturum, quæ à maioribus hactenùs instituta essent.* Postea Cancellarius nudatum vagina gladium, à Feciali acceptum, *Rauensteinio* dedit, qui Principi more solemni, equestrem contulit dignitatem. Indè in sacrarium templi deductus, solitum Ordinis induit habitum, mox in medium templi progressus, loco eminentiore, vti ab omnibus videretur, postquàm in verba iurasset, *Lanoius* qui ætate collegas anteibat, catenam cum *Vellere Aureo* illius collo circumdedit, in hæc verba allocutus: *Quod falix, faustum faxit Deus, Serenissime Princeps, ob summas virtutes, animique fortitudinem generis tui, ac fortuna celsitudine dignam, equestris Aurei Velleris ordo in suum te collegium aßumit, summumque & ordinis & collegij principem ac defensorem creat.* Ritu peracto *Maximilianus* Ioanni *Bouerio* militarem dignitatem contulit. Eodem die in defunctorum locum adlecti fuère *Petrus Lucemburgicus* Comes S. Pauli, *Iacobus Romontius* ex Principibus Sabaudiæ, *Guilielmus Egmondanus*, *Volfardus Borselius Grandispeati* Comes, *Iodocus Laleinius*, *Iacobus Lucemburgicus* Dominus *de Fiennes*, *Philippus Burgundus* Dominus Beurensis, & *Bartholomæus Liechtenstainus*.

CC LXXXII. Dum hæc Brugis fiunt, obsidenti *Ludouico* oppidum Condetum deditur. Victoris fortunam sequuntur Bossuta, Trelona ad dextram Scaldis ripam sitæ. Paulò tamen post accurrente *Maximiliano* Bossuta, & Trelona recuperantur, sola vita militibus pactas, inter quos Dominus *S. Marcelli* qui Bossutæ cum præsidio stabat, Montes in custodiam missus. Condetum aggredi cogitante Archiduce, oppidi præfectus *Motus*, viribus diffisus, misso filio *Iacobo* ad Regem, qui Attrebati erat, vti auxilia impetraret, quæ nisi mittantur, & obsidio diuturnior futura sit, non tantùm cum hoste, sed famebellum fore, edoceat. Rex auxilia non habens, quæ mitteret, præsidium iubet abducere, exusto oppido, priusquàm propè

Ludou. Rex Gallorum Condetum obsidet.

Gallorum barbaries.

hostis accedat. *Motus* perlectis literis, campanas omnes pulsari iubet, procurrentes oppidanos, in templum ire iubet, gratulatum Deo, insperata victoria Regi oblata. Illi vti animos fideles erga Regem ostenderent, certatim ire contendunt, cuius foribus obseratis, nè quis exire posset, Galli pretiosis eorum conuasatis, igne sex locis immisso, abeūt, iniquo hospitij persoluto pretio. Post hæc *Maximilianus* per Valencenę agros Quercetum excurrens, obuios Gallos habuit Querceto ægressos, ac validè pugnantes. Mors *Baugimontij* equitis Gallos terrore impleuit. Is erat bellator accerrimus, Regi vnicè charus. Milites *Maximiliani* instruebat *Iacobus Galeotus* natione Italus, Scanterani Dominus, cuius opera & fides, non minùs *Carolo*, quàm *Maximiliano* vtilis fuit. Nascitur ei Cal. Iulij filius, cui *Maria* auitum CC LXXXIII
Philippi nomen imposuit. Sexto post die ad D. Donati templum, à Tornacensi Præsule aqua lustratur. Fideiubentibus prò eo *Adolpho Rauensteinio* nomine Imperatoris, *Petro Lucemburgico*, & *Margaretha* Caroli Vidua nomine *Eduardi* Anglorum Regis. Agebatur interim de pace inter Regem, & Archiducem, dum propè Attrebatum cum exercitu vterque valido essent. Post auersam suorum pugnam, pacem non abhorrebat Rex, signumque dederat, equum Archiduci dono missum, pulcherrimis ephippijs, & phaleris ornatum. *Maximilianus* itaque CC LXXXIV
nè vinci videretur *Chymaium* misit ad Regē, cuius fideli opera induciæ ad quartum Id. Iulij in annum pactæ sunt, sed parùm seruatæ. Rex priusquàm in regnum rediret, Cameracenses, à quibus receptus erat, suis permisit viuere legibus: & *Ludouico Marafino*, quem eis præfecerat, templis ablata iussit restituere, vel religione motus, vel vt CC LXXXV.
Cameracēses, qui Germano suberāt Imperio sibi deuinciret amicos. *Marafinus* verò qui ob peculatum malè audiebat, cum aureo torque ornatus Regem adijsset, *Briquebecham* quēdam ex aulicis reuerentiam se torqui, vti rei sacræ exhibere simulantem, ac eam venerabundum attrectare parantem, prohibuit Rex facere, *nè scilicet illotis manibus sacra profanaret*, lepidè vt sacrilegum & templorum expilatorem *Marafinum* arguens. Discessu-

Sal. Ann. 1478.

Philippus filius Maximil.

Sacra Ludouicus iubet restitui.

Marafini peculatus.

Ann. S. al. 1487. CC LXXXVI Ludouicus in Aquilā vocatur Imperialem.

scessurus itaque Cameraco *Ludouicus*, vocatos ad se primores vrbis, in hæc verba alloquitur. *Defensor ego vestræ ciuitatis, & Vicecomes, vestris vos viuere legibus, & à Maximiliani consortio immunes esse iubeo: Imperatoria arma, quæ loco mouimus, quandò ita lubebit, reponite, & auis illa, quæ animi gratia aliquandiù euagata est, postliminio in pristinum hospitium reuertatur, id quod hirundines ineunte vere solent.* Cum abijsset Rex, Buchinienses præsidio emisso Gallorum, Flandros recepere. Cameracenses, cum *Marasinus* octoginta milites præsidiarios imposuisset eorum in arce, timentes nè *Ludouicus* maiore præsidio arcem aliquandò muniret, auxilio Valencena accersito, & Comite *Bossutio*, qui Buchaniæ præfectus erat, suos quoquè adducente, arcem irrito conatu inuadere tentarunt, quia ciues nonnulli cum Gallo sentirent; vel quia res suas haberent in arce. Transactum tamen vt arx à *Iacobo Lucem-*

1479. *burgo* teneretur, præsidium verò ex vtraque factione constaret. Porrò qui ex Burgundis erant, anno sequenti, intromissis clam quibusdam ciuibus, regios coniecerunt in vincula. *Bossutius* verò & *Habordinus* postridiè vrbem ingressi, concurrentem ad arma multitudinem, cum se amicos dicerent, vt aduersùs Gallos periculum facerent, quiescere fecerunt. Ita *Bossutius* defendendæ vrbi cum militibus septingentis præfectus est. Galli autem qui Attrebati erant, noctu ægressi, Duacum per insidias tentarunt, sed frustra. Non multò post *Ludouicus* minimè Attreba-

CC LXXXVI Attrebatenses in Gallias traducti.

tensibus fidens, eos omnes in Galliam abduxit, & Parisijs, Rotomagi, distribuit, Galsque in eorum locum submisit. Miserrima erat emigrantium conditio, qui patrios lares, bonaque sua non valentes secum adducere, post se relinquere, & ad gentem se conferre cogebantur inimicam. Exactis inducijs, Terouannam Morinorum vrbem *Maximilianus* copias ad viginti septem hominum millia, ducit. Stabat in vrbe Baro *Santandreanus* cum equitibus quadringentis, & mille quingentis sagittarijs. Meditanti obsidionem *Maximiliano* occurrunt Galli, duce *Philippo Cordæo*, cui aderant ex tota Gallia fortissimi quique, & assiduis exerciti bellis. Cognito eorum aduentu, obuiam

Ann. S. al. 1479. CC LXXXVII Prælium ad Guynegatam.

hosti *Maximilianus* mouet, & per exploratores ad sextum Idus sibi pugnam parari à *Cordæo* nouit. Audus erat vterque pugnæ, vndè castra propiùs mouebant. Locum, qui Guynegatana dicitur, cum peruenisset aciem instruxit. In fronte sexcentos sagittarios Anglos posuit sub imperio *Thomæ Auricani*. His adiunxit tria Germanorum millia. Hos sequebantur tormenta campestria. Post ea vexillum Archiducis, quod vndiquè stipabant *Philippus Rauenstainius*, *Carolus Croyus*, *Iodocus Laleinius*, *Philippus Beuerensis*, *Ioannes Lucemburgicus*, *Balduinus Lanoius*, *Io: Grunthusius*. Belgarum Ordines ducebant *Iacobus Romontius* iuncto comite *Friderico Alberto à Zollern*, & *Engelbertus Nassouius*, cui adstabat Anglus quidā cognomento *Musca*. Equites octingenti ad vtrunq; cornu collocati. Sic instructa acie *Cordæum* obuium habuit. Hora post meridiem secunda, pugnari cœptum. Vrgebant *Cordæi* militem *Maximiliani* tormenta; hæc vt effugeret. Diuiso bifariam exercitu, circumuenire tentat, cumque equitatu superiorem se sciret, equites quingentos, cum magna sagittariorum manu, dextrorsùm circumductos, in sinistrum hostium cornu imittit. Horum impetu equites à suis diuulsi, cum impares essent, inière fugam, non sine graui periculo, quod cum vrgère fortiùs *Cordæus* crederet, diuertit, & in se conuertit, dum inutili consilio fugientes *Rauenstainium*, *Gulielmum Busentonium*, *Vitum VvolcKensiainium* equites Aurei Velleris, vsquè ad Aeriam persequitur. Galli interim sag ttarij in Flandros inciderant, quibus *Nassouius* præerat. Ibi pugnatum acriter, multis vtrinque cadentibus, donec Galli paulatim se prælio subducentes, in pagum se recepère vicinum. In altero cornu (cui *Romontius* præerat) Gallorum auaritia victoriam eripuit. Nam equites quadringenti, qui suis ex acie cedentibus auxilio missi erant, dum circumducuntur, vti hostem aggrederentur ex latere, currus quosdam commeatu, & impedimentis onustos, à paucis & inermibus custoditos conspicati, prædæ quàm pugnæ auidiores, sociorum iuxta ac hostium obliti, dum currus diripiunt, & mulierculas occidunt, victores à victis occiduntur: Spatio relicto, vt *Nas-*

sonius

Ann. Sal. 1479. fonius à sua parte victor, cadentibus accurreret socijs. *Baudecurtius* & *Santandreanus* vltimum prouocantes discrimen, eò irrupère, vbi erant machinæ hostium, ijs potiri sperantes. *Romontius* pudore suffusus, ac ira excitatus, turbatis iam accurrens ordinibus, aciem instaurat, & vento licet aduerso, forte vsus secunda, hostem agit in fugam *Cordaus*, alijquè qui ab exordio conflictus insequuti erant fugientes, de euentu ignari, dum tardiùs reuertuntur in castra, hostem prò socijs inueniunt. Cum igitur & ipsi ad oppida vicina sese reciperent, nonnullos, qui longiùs Gallos insecuti, ad suos redibant, captos secum abduxere, vt *Oliuerium Croyum*, *Michaelem Condeum Dominum à Frennes*, *Antonium Barletium*, *Polahimium Germanum*, cognomento *Magnū*, & *Ligneium*. Quinque horas pugnatum est. Cecidere in bello ex Gallis fortissimi *Puresius*, *Argentesius*, *Beluicinus*. Ex Burgundis Præfectus Brugensis, *Antonius Halouinus*, *Ludouicus Cornetius*, & *Carolus Salinensis*. De Occisorum numero scriptores variant. Amor patriæ veritatem subuertit; & Victoriam fingit. Archiducem vti victorem stationem in campo tenuisse, *Comminaus* est auctor. Rex vinci non assuetus, ægrè nuncium ferens, cœpit ad pacem inclinare. *Maximilianus* verò ineunte Octobri, Romontio ad Malanoium misso, à *Cadeto Remonetio* arcem accepit; qui dolosè deditione facta, cum magnam vim pulueris bellici sub stramine abdidisset, hic incensus postea magna clade prædam scrutantes affecisset, in pœnam laqueo strangulatur. Rex hac iniuria irritatus, quinquaginta ex ijs, quos tenebat captiuos, eodem affecit supplicio. *Romontius* indè Lieta, Lilerto in deditionem acceptis, in hyberna recessit. *Maria* verò ad Id. Ianuarij filiam peperit *Margaretham*. Ann. Sal. 1479.

MATTHIAS ITERVM MOVET IN AVSTRIAM. Ann. 1480.

CCLXXXVIII Bellum hoc anno inter Cæsarem & Matthiam recruduit, pacem frustrà suadente *Prospero Asculano*, legato Pontificis. Belli causā alter alteri obiurgat. Centum & quinquaginta aureū millia sibi *Matthias* exigebat promissa, cum plurima Austriç oppida lubēs, nullo cogente, restituit. Viennenses audiuerat centum millia Cæsari collata stipe dedisse: illum auaritia, vel peruicacia correptum, nihil esse soluturum. Vrgente Turca, & ad Drauū populāte, nil ausurus in *Fridericum* credebatur *Matthias*. Is verò vires, ab iracundia, & læso iure sumens, eodem tempore Turcas prędа onustos retrocedentes persequitur; & in Styriam misso milite Rachospurgum, Petouiam, & Fierstenfeld obsideri præcipit. Initis tandem cum *Friderico* inducijs, Turcas extra regni fines perquirens; non destitit, donec cumulatas pęnas exigeret. Violatas indè cum à Cæsare inducias assereret, Marienpurgum concessit. Renouatis tamen, medio *Prospero Capharello* legato Pontificio, inducijs, postea milite vrgente Cæsareo, obsidionem soluere coactus est. Ludere potiùs credebantur *Matthias*, & *Fridericus*, nam in dies renouata fœdera temerabantur. Qui eorum aduersum experiebatur Martem, ad inducias protinùs cōfugiebat, non vt de pace cogitaret, sed vires repararet. Per hos dies, cum *Fridericus* de pace Venetorum cum Turcis certior esset, vehementer commotus, iussit Imperij principes in circulis suis conuenire, deq; impendenti Germaniæ discrimine consilia capere. Non vno in loco repetitis comitijs, præcipuè in Bauaria, exemplar initæ à Venetis cum Turca pacis perlectum magnas curas iniecit. In exitium Romani imperij vertere pax ista credebatur. Sinè qua minus operosum erat, potentissimum hostem à finibus arcère Germaniæ. Postea ei integrum copias vniuersas in Pānoniam, Austriam, Croatiam, Stiriā, Carinthiā, tādéq; in Imperij Romani viscera cōuertere.

Turcas vincit Mathias.

Venetorū pax cum Turcis.

Querebantur Veneti se ab Europæis desertos Principibus, necessitate adactos, rebus suis consuluisse. Quàm iusta fuerint eorum grauamina, Ducis Venetorum literæ dabunt.

Litera Ducis Venetorum.

Illustris ac Excelse frater noster charissime. Sextus decimus annus agitur, ex quo voluntariū bellum suscepimus cum potentissimo Principe Turcorum, ea sola causa et ratione, vt incitatum cursum eius in ruinā fidei & religionis Christianæ sisteremus, & à multorum ceruicibus, quibus imminebat, vires illius diuertimus, ad propriq; status reuocauimus tutamentum. Et quāuis pluries de pace requisiti fuerimus, illā tamen renuimus. Quia periculosā fore multis populis et Principibus Christianis arbitrabamur, communem salutem propria praponētes, hac praecipuè innixi spe, vt summus Pontifex & reliqui Christiani Principes, qui per pacem et rerum suarum, otium po-

Ann. Sal. 1479. *potuissent rem Christianam deserturi non essent. Sed longè secùs euenit, quàm ratio fidei et pietatis suadere videbatur. Quoniam post diuturnos labores, post incredibilem impensarum magnitudinem, post cadem magni numeri nobilium & charissimorum ciuium nostrorum, post magnas acceptas clades & in statu nostro non vulgare detrimentum, frustrati ad extremum sumus, & non solùm de omni dejecti spe auxilij à capite et summo Christianorum Principe consequendi; sed per injuriam copijs nostris illatam, ad nouum in Italia bellum prouocati & impulsi, coacti tandẽ fuimus rebus consulere nostris & bellum cũ Turca componere: pacem igitur iterum nobis oblatã secum iniuimus. Ne vrgente hinc potentissimo hoste, et quorum maximè intererat pacare Italiã, ipsam turbantibus & omnia pro libidine peruertere conantibus, res nostræ & sociorum nostrorum & deinceps vniuersa res Christiana in majus prolaberetur discrimen. Hac excelsa Dominationi vestra declaranda censuimus, vt consilia nostra & causas tam belli, quod sponte nostra piè et religiosè aduersus hostem suscepimus, diuq; pertinaciter gessimus, quàm pacis, quam inire per impiam & inhumanam nobis iniectam necessitatem coacti fuimus, Illustris Dominatio vestra intelligat, ab qua nihil alienum esse potest, quod ad nos per amorem & beneuolentiam in nostrum, aut ad rem Christianam per propriam pietatẽ & religionẽ aliquo modo pertineat. Data in nostro Ducali Palatio die 25 mẽsis Februarij, indictione XII. Anno M. CCCC. LXXIX.* Ann. Sal. 1479.

Erant in comitijs etiam Cæsaris legati, qui illatas à Turcis retulère clades. Vndè in commune deliberatum, quæ via superesset obsistendi hosti immanissimo. Consulti duo fuere capita. Primum vt consulto Rege Pannoniæ, Hungariæ fines Germano militi commendarentur. Id si Regi, aut Cæsari non videretur; Cæsar comitia Imperij indiceret, ipseq; adesset, id acturus potissimũ, vt quę anno septuagesimo secundo fuerant Ratisbonæ constituta; nouo mandato, ac pęnis sanciret in eos, qui imperata essẽt negaturi subsidia. Postremum consilium probauit Cæsar, iussitq; ad diem SS. Trinitatis Norimbergæ conueniri. Ibi tamen Cęsar non comparuit, sed legatum misit III. Cal. Octob. A summo Pontifice legatus aduenit, coram quo salutaria iudicia agitata sunt; sed post grandem expectationem, nil præter verba nostra est assequuta calamitas; grassante interim hoste in viscera Christianorum. *Mathiæ* cum *Friderico* dissidia, & *Ludouici* cum *Maximiliano* vnicã agnosco causã. Quis fuerit in culpa? parũ refert inquirere, cũ hostẽ video triũphare, & nos pęnã subire.

MAXIMILIANVS IN HOLLANDIA. Ann. 1480.

CC. LXXXIX. ADulto iam vere pari ardore, sed impari fortuna arma repetunt *Maximilianus*, & *Ludouicus*. Ille ineunte Augusto cum vxore Namurcum (ad Mosam ciuitas celebris est) venit. Eoque in fidem recepto Lucemburgum, vbi sopitis turbis, in Hollandiam rediit, vt motus sedaret ciuiles, Leydam ingressurus, obuios habuit ciues, qui capita ac pedes nudi, supplices erratorum precabantur veniam. Orabant inter cętera, nè Anglos in ciuitatem adduceret. *Nonnisi iure ac merito* (respondet is) *se facturum*. Portam cum suo comitatu ingressus, multis per omnes plateas facibus ac lucernis accensis noctem illustrantibus, non abijt, priusquàm de seditiosis pęnam capitis sumpsisset.

CCXC. *Dordracum capitur.* Dordracum ex Hollandiæ ciuitatibus supererat, quæ aquis circumdata hostiles irridebat incursus. Hamatorum factio in ea prępollebat, & cum Geldria in *Maximilianum* moliri dicebatur. Propterea crucem erectam gestabat prò tessera, cum Burgundi decussatam. Astu itaque rem aggrediendam rati *Michael de Berges*, *Thomas Auricanus*, qui sexcentis præerat Anglis, tres naues saccis fęno plenis onerant, sub quibus armati latitabant milites, hos reliqui cum classe subsequuntur. Cum Dordracum venissent, à ciuibus mercatores creduntur. Milites verò è latibulis egressi, portam occupant, in oppidanos ad arma trepidantes, tenent, donec adueniunt socij. Tum omnes simul ciuitatem inuadunt. Consul ciues ad arma ciens, & primus in hostem pergens, in *Egmondanum* incidit, sed cruri accepto vulnere, pugna excedere cogitur. Reliqui acriter tuentur locum, à quibus vulneratur *Auricanus*, qui cum Anglis fortis pugnabat. Cessère tandem ciues militibus numero & viribus impares: Cũ se abiectis dedissent armis, præter seditionis auctores, in gratiam recepti sunt. Inuẽta apud eos est moneta

quæ

Ann. Sal. 1482.
quæ ab vna parte lilia Gallica, ab altera Gel-
driæ habebat insignia. Pacata Hollandia, *Ma-
ximilianus* Buscumducis Brabantiæ ciuita-
CCXCI. tem literis armisque nobilem profectus est;
Vbi *Aurea Velleris* indicta erant comitia (quę
Capitulum vocant) ad III. Non. Maias. Plu-
Aureo Velleri donatur Philippus Austriacus.
rimi adleguntur in ordinem, loco eorum qui
obierant. Quorum primus *Philippus Au-
strius* trium annorum puer, qui eò cum *Ma-
ria* Principe matre venerat. Ægrotabat tunc
Ægrotat Ludouic Rex Gallorum.
Ludouicus Rex Gallorum morbo diuturno, ac
difficili. Suis minimè fidens, nè ob morbum
contemptus, regno priuaretur, pacem cu-
piebat. Indè Plessio castello se includens, nul-
lum admittebat, nisi de quibus optimè sen-
tiret. Cæsaris cum aduenissent legati, eos
benignè habuit, libenter audiuit, & ad an-
num inducias composuit, nec longè violauit,
vel violari permisit. Nam Bruxellæ *Maria*
Filius nascitur Maximiliano.
enixa filium, cui nomen *Franciscus* (mortuus
est eodem anno) postquàm ex puerperio
confirmata, Hannoniam petijt; Valencenæ
cum esset, Gallorum aliquot milites locis
ægressi vicinis, Cambresij arcem negligen-
tiùs custoditam, noctu admotis scalis, oc-
cuparunt, suburbia exusserunt, ita vt *Ma-
ria* Brugis abiens, incendia ac fumum emi-
nùs viderit, iniucundo fœminæ spectacu-
CCXCII. lo, & mortis imminentis præludio. Hæc
Maria obiit.
cum animum venando oblectaret, ex equo
prolapsa, lumbos & femur grauiter offen-
dit, & dies viginti ex eo casu decumbens,
rebus testamento ordinatis, decessit V. Cal.
April. *Ludouicus* paululùm ex morbo recrea-
tus, nuncium de *Mariæ* obitu, lætissimo
Lætatur Rex Gallorum.
accepit animo, rei benè gerendæ sibi mul-
ta pollicitus. *Amissa vxore* (aiebat) *Maxi-
milianum parum auctoritatis apud Belgas,
minimum apud Gandauenses habiturum, qui
cæteris ciuitatibus potentiores, Burgundicæ do-
mui minùs ex animo studerent, & nouis rebus
viderentur idonei*. Principum liberos hi cum
CCXCIII educarent, & quasi in sua potestate tene-
Carolo Delphino Margaretham nuptam petit Ludouicus.
rent, per *Cordeum* eorum animos sollicita-
re cœpit, ac de matrimonio *Margharetæ
Maximiliani* filiæ cum *Carolo* filio *Delphino*
tentare: ET eodem tempore *Eduardi* An-
glorum Regis filiam ambire simularet. Lo- Ann. Sal. 1482.
uanij postea *Maximilianus Philippi* filij tutor
declaratus, cum Attrebati conuenire vel-
lent Gallorum, ac Flandorum legati, nè
quid occultè ab illis geri posset, ex suis quos-
dam adiunxit. Eum enim minimè latebat,
iã Gandauenses Gallo addictiores factos. Per
multos dies consultum, vtrisquè visum est,
pacem optimè fieri posse, si præuia iniuria-
rum obliuione, *Carolo* filio Regis *Marga-* CCXCIV
retha desponsaretur. Sic rebus constitutis,
Nuptiæ Margaretha cum Carolo Delphino.
legati vtriusquè partis Regem adeunt, vt
conditiones confirmaret. Quibus sui co-
piam ægrè fecit, morbum, quo extenuatus
erat, dissimulare satagens. Tandem intro-
missis, triginta aureum scutatorum millia,
præter vasa argentea affabrefacta dono dedit,
& pacta iuramento firmauit: ea conditio-
ne, vti *Maximilianus* iuramento diceret,
qua die filiam vellet traduci. Itaque die dicta,
Archidux *Philippo*, ac *Margaretha* præsenti-
bus, in æde D. Ioannis conceptis verbis iurat,
se ratum habere matrimonium, ac pacis le-
ges, suo ac liberorum nomine, quibus tu-
tor esset, accipere, & ad ætatem maturam,
bona fide seruaturum. Nec fides defecit.
Discedentibus Gallis, *Maximilianus* illu-
strem admodùm legationem ad *Carolum* Del-
phinum generum suùm instruit, quæ affini-
tatem gratularetur & pacem, ac sponsam
breui aduenturam significaret. Legatos pau-
cis diebus subsequitur *Margaretha*, quam
deduxerunt *Adolphus Rauensteinius, Philip-
pus Beuerensis, Io: Ligneius, Vvierus* cancel-
larius Brabantiæ. Aderant & Geldriæ princi-
pis vxor Vidua, aliæq; illustres fęminæ. Beru-
niam deducta, obuium habuit *Petrum Borbo-
nium* Belli ioci regulum, cum *Anna* vxore
Ludouici Regis filia, & frequenti nobilium ac
matronarũ comitatu. Vbiq; maximè Parisijs
quasi sequestra pacis excepta, Ambasiã accer-
situr, quò iam *Ludouicus* Principes iusserat
conuenire. Ibi coram omnibus matrimoniũ à
Rege cõfirmatum, & sponsalia ritu celebrata
solenni. Quibus paulò *Ludouicus* superfuit.

MATHIAS REX HVNG. TERTIO MOVET IN AVSTRIAM. Ann. 1483.

CCXCV.
Mors Ludouici Regis Gallorum.
GLiscentibus in dies inter *Mathiam*,
& Cæsarem maioribus discordijs, le-
gatos ille misit ad Bauaros, nè armis cum
Cæsare sociatis, Principes quicquam

Ann. Sal. 1477. molirentur in Hungaros Austriæ inhiantes. Qua super re, Boiariæ ordines decreuêre, nè quis absque Romani Pontificis auctoritate, omni ope contendentis, vt Christiani omissis dissidijs, in Turcas arma conuerterent, milite, armis, auro, Cæsari ferret suppetias aduersùs *Matthiam*, vt Norimbergæ fuerat constitutum. Ab Hamburgi obsidione (*porta* hoc dicebatur *Austria*) bellum *Mathias* exorditur. Imperator audita obsidione, cum id prouinciæ suæ propugnaculum foret, nè rem tanti momenti per socordiam amitteret, non bis valido tentauit occurrere exercitu; sed Hungarus hoste pulso, eò oppidanos coegit, vt cum extremam reformidarent inediam, se se dedunt. Aliquot adhuc dies poterat arx propugnari; à præfecto tamen acceptis tribus aureum millibus, Regi traditur. Capto Hamburgo, Styriam populatur, ac plurimis deuictis oppidis in hyberna domum secessit. Cæsar verò auectis liberis, rebusque charissimis, Græcium se recepit. Filiam *Cunegundem* misit Oenipontum, vbi *Sigismundi Austrij* curæ commendata degit, donec eam *Albertus* Boius nuptum accepit. Sequenti Anno Austriam *Matthias* iterum ingressus, Corneoburgum obsedit. Cæsar verò conscriptum ex Noricis & Vindelicis militē eò mittit. Fit pugna, ex qua cedere coacti Germani, in vicina se recepère oppida. Manent nihilominus in fide Corneoburgenses, etsi in summa commeatuum inopia, equis, felibusquè vesci coacti. Pugnatur quotidiè sub ipsis mœnibus, & in fossis, vbi *Stephanus Dauid Hazij* non vltimus inter *Mathiæ* duces, perijt. Vi desperata, fame oppidanos domare statuit: ibique suis ad obsidionem relictis, ipse in Valachos ire parat, ad liberandam Achillæam. In itinere accepto nuncio, de Achillæa & Nestoralba iam captis, in castra redit. Corneoburgenses verò neque auxilijs, neque commeatu subleuati, deditionem fecere. Anno postea sequenti *Mathias* Viennam arctè obsidione cingit; & nè commeatus aliunde inferretur, omnes

Hamburgum Mathias obsidet. — *Capit.* — CC. XCVI. — *Anno 1484.* — *Corneoburgum Mathias capit.* — *Corneoburgum deditum.*

viarum aditus intercusit. Indè cum prætorianis *Ebersdorffius* mouens, dum capere tentat, propè eum mors cœpit. Dum enim in humili tugurio cum familiaribus accumbit, ferreus globus ex oppido emissus, perrupto pariete, proximè ipsum decidit. CC. XCVII. Hinc animo iam commotior, oppidum summa vi aggressus capit, ac victor in castra reuertitur. Eo vndique vrgente, obsessi omni auxilio destituti, execrabilique fame adacti Cal. Iunij, deditionem non sine perpetua Cæsaris ignominia fecere. Ingens eo die terræmotus Regem non diù vrbe potiturum, ibique diem nouissimum obiturum significauit. Capta namquè Vienna, quinque tantum annis ille superuixit. Vienna potitus, in vlteriorem Austriam exercitum mittit, ipse verò in Morauiam contendit ad dietam, CC. XCVIII. quam ad Iglauiam ex composito cum *Vladislao* Bohemiæ Rege præstituerat. Ad labefactandas enim Austriæ vires, & frangendam Cæsaris potentiam, nihil commodius esse censebat, quàm Bohemicum Regem, bellicosissima gente pollentem sibi conciliatum habere. Verebatur, quod antea semel acciderat, nè instituta cum *Vladislao* amicitia, Cæsaris arte dirimeretur, nè bellicosum iuuenem, & ad clarissima quæquè facinora natum, *Fridericus* magno stipendio conduceret. Quod si Cæsar auro irretisset, numquàm Pannones Austriam occupassent. CC. XCIX. Verùm quod Hungaris studentes, id *Friderici* auariciæ adscribunt, alij ad religionem vertunt, nè arma Christiana; *Friderici* dolo inter se dicerentur concidere. Ipsos Imperij principes in suppetias non acciuit, cum posset. Neapolis itaque sola cum adhuc præsidio teneretur Cæsareo, post longam & duram obsidionem, deditionem fecit, in quam ouans *Mathias* ingressus, celebrem egit triumphum. Inter tot casus, & discrimina rerum, de ipsa fortuna triumphare Cæsar voluit, & potuit. CCC. Vndè hæc verba, loco symboli, passim vsurpasse referunt: *Summa fælicitas est, rerum irrecuperabilium obliuio.*

Ann. Sal. 1477. — *Vienna deditur.* — *Fœdus Mathiæ cum Boemo.* — *Friderici symbolum.*

FLANDRI A MAXIMILIANO DESCISCVNT. Ann. 1486.

MOrtuo *Ludouico* Gallorum Rege apud Turonos, *Carolus* successerat filius, cui *Margaretha Austria* nupserat. Huius patrocinio fidentes Flandri nonnulli, ex Gandauensiū con-

Sal. Ann. *1484.* consilio *Maximiliani* detrectabat imperiū. Ei vitio dabant, quòd pessundata Rep., reditus, dignitates, officia solis exteris profunderet. Ferendum non esse diutiùs, qui tutorio nomine in pupilli patrimonio grassaretur. Tutelam principis ad se trahere primi nitebantur Gandauenses. Obstabant Brabantes, qui primi omnium in verba Archiducis velut tutoris filij iurauerant. Simultas in arma erumpens, primùm sustulit mercimonia. Nam cum Antuerpiensium nundinæ instarent, Flandri nouas ipsi aperuère Brugis; sed inopem vtrumque copia fecit: nam pauci ad has, vel ad illas adfuère. Brabantes vt Flandris vindictam rependerent, *Maximiliano* conscio, Teneramundam vicinum oppidum astu capiunt. Tres currus milite complent, qui mutato habitu monachos, rusticos, fœminas referrent, ac fugientium ex agris speciem exhiberent. Id eò faciliùs creditū, quòd *Teneramunda astu capta.* per eos dies *Romontius* Flandrorum Præfectus, Brabantiam ingressus, agros circa Bruxellas deuastarat. Ad horam nonam eò prouecti, qui in primo curru erant, populariter cum ostiarijs miscentes colloquia, spatium fecère suis desiliendi, ac portam inuadendi, donec Archidux cum equitibus octingentis aduolauit. Ad arma acciti oppidani restitère CCCI. primùm, mox numero victi, abiectis armis se dedidère. Insulas aditurus, arcem sibi claudi andiens, ciuitatem ingredi noluit. Valencenæ, Duaci, prò tutore recognitus, Cameracum venit. Hæc Anno 1483. Sequenti, Aldenarda hoc modo potitus. In ea duæ sunt arces, altera *Vetus*, altera Burgundica indigetatur. Illa à *Palmensi*, hæc à *Gualtero Requenio*, & *Petro Mentenoio* tenebatur, quorum ille *Maximiliano* fidus, per filium indicarat, si noctu cum suis accederet, posse oppidum occupari. Princeps fortunam sequutus, prid. Non. Ian. cum duobus expeditorum millibus iter ingreditur, paucis præmissis, qui accepta tessera, in arcem euaderent. Hos cum alijs pedes ipse subsequitur, negocio *Cliuensi* dato, vti cum equitibus stationem antè ciuitatem tenens, euentum expectaret. Superato caliginoso itinere, antè diei crepusculum voti compos, admissus cum suis in arcem, tubas repentè canere, ac tympana iubet. Oppidani somno exciti, arma capere, clamorem tollere, alij aliorum opem implorare. Prima luce *Ann. Sal.* *1484.* ex Magistratu missi in arcem, quomodo se res habeat? inquirunt. *Adesse principis* (responsum est) *patrem, filio asseruaturum hæreditatem citra ciuium iniuriam.* Magistratus renunciari iubet, *Deo & victori se nolle resistere. Id cum non grauatim, sed lubentes faciant, de eius clementia planè sperare.* Sic citra sanguinem salutatus est tutor. Post hæc ineunte vere *Carolus* Rex Gallorum *Antonium Burgundum* Teneramundam miserat, vt inter partes de pace ageret. Peruicacia verò Gandauensium, consilium euanuit. Qua offensus, re abijt infecta. Postea à Flandris excitato ligneo propugnaculo propè vicum Caloum, vt mercatoribus Hollandis, & Selandis Antuerpianas nundinas petentibus iter intercluderent, *Maximilianus* collecta Germanorum, ac Heluetiorum manu, propugnaculum diruit, defensoribus aut cæsis, aut captis. Flandros dicebatur excitare *Cordaus*, à Rege missus, vel spe lucri euocatus. Fauebant ei Gandauenses; Tornacenses verò admittere eum recusarunt, ab vtriusque commercio immunes viuere profitentes. Anno postea octuagesimo quinto, Flandriam cum exercitu *Cordæo* ingresso, *Romontio* etiam validas ducente copias; opus ducens *Maximilianus* vtrique occurrere, tria equitum, ac duodecim millia peditum contrahens, *Alostum* firmissimum Flandriæ oppidum ducit, *Alostum.* & misso fęciali id sibi tradi postulat. Præsidiarij respondent, fœdus sibi cum ciuitatibus initum temerare non posse. Tunc Archidux retrò mouens in Flandros, qui numero septem mille propè Gandauum in loco satis munito castra habebant, cum ad pugnam elijcere non posset, templum non longè ab Aldenarda, in loco (cui nomen *Castra Ciceronis*) vbi opulentissimas prædas Galli, ac Flandri deposuerant, expugnat: arcem Halseleam deditione capit. Postea in agrum irruens Gandauensium, vrbi appropiat, suburbia populatur: Ciues exeuntes ad opem ferendam socijs reprimit: fugientes insequitur, portam occupat, in ipso vrbis ingressu strenuè pugnatur, donec demissa crates pensilis, vtramque aciem diremit.

Venit interim *Cordaus* cum septem hominum millibus, quos *Carolus* Rex Francorum suis

Sal. Ann. 1484. suis alebat impensis. Hos sequebantur duo mille honorarij Aurelianenses, & Angolismenses, maiori spe prædæ, quàm adducti stipendij. Gandauum cũ venisset Cordæus ad Principẽ *Philippum*, qui sub cura *Adolphi Rauensteinij* educabatur, multa Regis nomine promittens, *Principem inuitauit in castra, multum momenti dicens, si is à suis conspectus, animos eorum confirmet, neque sanitati incommodum fore, si in liberioris Cœli aerem prodeat, non in vmbra educandum, sed castra, virosque armatos videre, decère Principem.* Non latebat Flandros *Cordæi* arcanum, velle Principem in sui traducere potestatem. Per eosdem dies ex Gallia in Brabantiam, & Hannoniam literæ missitabantur, quarum erat sententia. *Audiuisse Regem, cum summa animi molestia, dissidium esse exortum inter Maximilianum socerum suum, & Philippum eius filium, fratrem suum, & cognatum, iamque Flandros huius partes fouere, ab illo ad arma concitari reliquos. Id cum anteà per legatos componere ipsum voluisse, tum nunc quoque sua interesse ratum, ne quid Flandria ex ea re detrimenti capiat, summa ope niti. Philippum quidem, & pro eo sentientes Flandriæ ordines, totius controuersiæ arbitrium, iam anteà Regis cognatorumque principum cognitioni detulisse, sed à Maximiliano neque hoc, neque aliud quidpiam æqui impetrari potuisse. Nunc verò Cordæum ab ipsis cum mandatis missum, vti eius nomine, amica disceptatione, omnem controuersiam dirimat, quem à Maximiliano reijci cum dolore audiret. Hortari igitur, ac orare Brabantos, & Hannonios, ne posthac Maximiliano in filium legitimum, ipsorum principem, auxilia præbeant, neque enim ex fide regis esse, vti fratris sui commodis desit, iamque ingentem parari exercitum, quem, nisi monitis obsequantur, propediem intra limites suos visuri sint. Itaque malo caueant, & quietos sese continentes, pacem iniusto bello præferant.* Maximilianus lectis literis, quæ passim ei tradebantur, Scripsit Carolo, *mirari se factum, neq; eo auctore credere alienos subditos in Principem sollicitari, sed priuatorum ope, qui spe lucri bella fouerent. Filium suum à seditiosis detineri, intoleranda audacia, & exemplo ad posteros pernicioso. In Deo tamen spem habere, vt breui perduelles ad saniora redeant consilia. Quare desineret insidiis author esse, vt filium armarent in patrem, cui filij salus sola esset in voto. Literas tanti non esse, nè ab officio subditos possint remouère. Nubem dissiparet inanem & fidei candore, ac consanguinitatis vinculo, aliena libraret vt sua.* Ann. Sal. 1484.

Philippus libera custodia retinetur.

CCCII. Galli Regis litera ad Brabantos.

Maximil. responsio

Dissentiebant etiam *Cordæus* & Gandauenses. Gallorum libido, & rapinæ adeò eos concitauerat, vti cum exercitu Landresium remitterent. Tormenta tamen, & milites nonnullos reliquit: & ne quis de Rege calumniari possit, vbique impensarum pretia persoluit. Cum recessisset *Cordæus*, cæperunt Gandauenses inter se dissidère, & de Gallo minùs sperare. Artifices præcipuè nauicularij, pacem suadebant, iam bello attriti. *Guilielmus* verò *Rhenensis*, ac alij nonnulli, bellum sibi fructuosius rati, supellectilem Principis auream ac argenteam vendi debere, vt Gallis stipendia persoluerent. Indignum cæteri id suspicantes, clamorem excitarunt. Plebs arreptis armis, in forum aduolat, ex suis Magistratus creat. Hi, mandante plebe, *Rhenensem* & *Danielẽ Auredouum* carceri datos, Reipublicæ iubent administratæ reddere rationem. Accusati & conuicti pacem subuertisse, capite luère pœnas. *Romontius* qui Alosti cum præsidio erat, inter turbas periculum veritus, negato per Gandauum transitu, alia via *Cordæum* adit in agro Tornacensi. Ibi cum & oppidanos videret infensos, ex Flandria recessit. Post horum discessum, Flandri *Maximiliano* reconciliantur; Primi fuere Brugenses. Conditiones initæ pacis fuere: *Vbi Flandri, principis sui patrem, legitimum eiusdem tutorem agnoscerent, iureiurando Gandauij confirmarent. Ille vetera eorum priuilegia rata haberet; nihil immutaret quæ ab obitu Mariæ, Philippi nomine acta erant. Vrbem ingressus, non abducturum secum principem antè pubertatis annos, sanctè iuraret. Erratorum tempore belli, veniam daret. Exules reuocaret, exceptis non nullis, cum quibus iure ageret.* Annuit pacto *Maximilianus*, & ad sextum Id. Iul. Gandauum itinere arrepto, cum ad sacellum suburbanum peruenisset, obuium habuit *Philippum* Filium, qui patrem aperto capite, propiùs aduenientem honorabundus excepit. Inde in amplexus vterque ruunt, non sine

Cordæus Gandauo discedit.

Gandauij seditio.

CCCIII.

Pax cum Flandris

CCCIV. Philippus Maximiliano patri obuiat.

Sal. Ann. 1486. sinè multis & ipsorum, & spectantium lachrymis. In æde Ioannæ iurisiurandi religione firmata pace, *Mathiam Paiardum* Tribunum plebis, *Magnum Decanum* dicunt) militari baltheo donauit. Inde *Fenninus* nothus militari fretus fiducia, Principem vltrò
Maximilian. clemens. accedens, veniam admissæ culpæ in eum orat. Is ad veniam promptus, quamuis ignoto manum porrigit, mox edoctus, Gandauensibus stipendia in eum proximo bello fecisse, sed cætera eggregium, multa sæpè in Gallos edidisse facinora, *lubens* (inquit) *illi ignosco, neque factum muto, cum eo in Gallos animo sit.*

CCCV. *Noua seditio Gandau.* Itaque cum omnia crederentur pacata, noua excitatur seditio. Quatuor milites custodiæ dederat Prætor Vrbanus, qui famulæ cauponis vim intentasse dicebantur. Hos alij commilitones, ereptis lorarij ancillæ clauibus, educere tentant. Clamat ancilla, herus accurrit, dehinc alij, donec vagante rumore, à Germanis vim inferri, ciues ad arma concurrunt, tumultuosè militem ad supplicium poscentes. *Maximilianus* re subita exterritus, ex suis mittit, vti quiescant, hortatur, sed in cassum. Circa horam decimam, seruato ordine, ad hospitium Principis ducunt, pontes occupant, loca muniunt. Ille Germanos iubet arripere arma, periculum facere. Intercedunt proceres, & Magistratus in genua prouoluti, inconditæ multitudinis culpam rogant, nè innocentibus afferat. Non minori pauore dilapsuram, ac temeritate conuocatam. Horum precibus *Maximil.* assensus, vim inhibet. *Beuerensis*, & *Chymaius* plebem adeuntes, ad quietem prouocant. Non tamen auditi, sed facessere iussi, etsi inermes essent, vix ab armatis euaserunt. Flandri, quasi in vltimo essent discrimine,
Maximilian. Gandauenses vincit. campanæ sonitu (*Magnum Rolandum* vocant) socios ad pugnam euocant. Princeps Germanorum aliquot emissis manipulis, eorum vires explorat, cæteros in armis retinet. Illi post leuem pugnam, Flandros loco pellunt, tormenta quædam eripiunt. Hinc plebs consternata, pacem postulat, modò lectis vtrinque arbitris, rei æquitas expendatur. Non renuit Princeps, vndè circa sextam matutinam, quisque Domum dilabitur. Princeps Prætorium ingressus, re disceptata, seditionis auctores noxæ dedit: dein vt tutiùs apud ipsos ageret tormentis, quæ ibi *Cordæus* *Ann. Sal. 1486.*
reliquerat, in potestatem redactis, opportuna vrbis loca occupauit. Ciues verò aulæa quædam, libros, & reliquam suppellectilem restituerunt, centum & viginti septem aureum numum millia, intra annum, mulctæ nomine exoluturos se promittentes. Theatrum cum in medio foro esset, cuius quatuor CCCVI. *Insignia Gallica deponi iubet.*
angulos leones ex oricalcho, singula sustinētes insignia Regi Gallorum puta, *Philippi* Principis, Flādriæ, & Gandaui vrbis, stipabant, iussit *Maximil.* videntibus cunctis, in populi frequentia arma Gallica deijci, & sua in eorum locum attolli. Tandem *Philippum* filium, per mediam vrbem deductum, *Rauensteinio* comitante, alijsque proceribus in Brabantiam mittit. Ipse XII. Cal. Aug. Sedens prò tribunali magistratus omnes, Senatum, opificum decuriones in atrium intromitti iubet in modum reorum. His toties repetitam obijciens clementiam, tandèm non vti iudicem in reos, & victorem in victos, sed vti patrem in filios velle agere promittens, liberam omnibus dicendi indulsit facultatem, vt quibus legibus viuere profiterentur, exprimerent. Illi humilitèr responderunt. Eius in manibus stare vrbem, ciues, aras; *Agnoscere se veteres offensas; in nouo scelere paucorum culpam stare, qui iam pœnas dederint: reliquos veniam precari; paci si nouas vellet adijcere conditiones, se paratos recipere.* His dictis priuilegia vrbis exhibentes, *si ea minùs probaret*, irritandi facere potestatem. Quod ab eo in aliquibus factum. Cæterum pacem petentibus, dedit. Rempublicam verò vt in meliùs ordinaret, octo viros spectatæ fidei creauit, qui Magistratum legerent ex ijs, qui numquàm publico munere functi essent. Hi coram Principe, impositis S. Cruci digitis primoribus, in eius verba iurarunt. *Dominum de Motte* Gandauensibus cum præfecisset, Bruxellas secessit. Ibi agenti, de nouis Leodiensium motibus, nuncius adfertur, qui à *Guiliermi* filijs concitati, *Hornanum* episcopum repudiabant. Cum exercitu itaque Centronum aduolans, legatos obuios habuit, cum quibus in vrbem misit *Episcopum Cameracensem*, *Abbatem S. Bertini*, & *Oliuerium* Marchianum, vt fœdus instaurarent. Horum conatus reddebant irritos qua-

Ann. Sal. 1482. quatuor vrbis præfecti, qui paucos post dies in populari tumultu trucidati, pacem, quam non habebant, superuenientibus sæ- garunt. Ann. Sal. 1482.

MAXIMILIANVS ELIGITVR REX ROMAN. Ann. 1486.

CCCVII. OCto iam elaberant anni, quod tempore *Maximil.* filius *Fridericum* Cæsarem nō viderat patrem. Propterea Aquisgrani, vbi indicta erant comitia, magno gaudio, nec sinè lachrymis conuenere. De filio in Regem Romanorum eligendo, *Fridericus* consilia agitabat. Hoc enixè impedire conabantur. Gallorum legati, donis, promissis, animos principum allicientes. Occupauit literas *Maximil.* iussu Regis ad id exaratas, has cum *Virodunensi* præsuli, legationis principi multa excusanti, ostendisset; ille turbatus, nil vlterius mouit. Consortem itaque Imperij *Maximilianum* pater *Fridericus* fecit, cunctis Septemuirorum suffragijs adprobantibus die XVI. Februarij. Aderant præsentes Electores omnes, sed duorum summa erat auctoritas, *Ernesti Saxonis*, & *Alberti Brandemburgici*, qui cognomento *Achilles Germanicus* dicebatur. Is in ipsis comitijs Francofurti vitam finijt, anno ætatis 72. relicto successore filio *Iohane* Electore IV. Renunciata filij electione, exuberauit in lachrymas *Fridericus*, forsan molem pendens imperij, futuraque mala, quæ *Maximiliano* imminebant. In eisdem comitijs pax per omnes imperij ditiones indicitur ad decennium seruanda, vt prohibito armorum vsu, dissidia omnia iure disceptarentur. His constitutis, venere Aquisgranum, vbi secundum morem coronatus est *Maximil.* die X. Aprilis. Indè in Brabantiam, Bruxellis honorificè excepti in palatio *Caubercanorum*: Vbi cum cœnam vnà caperent, graue dissidium inter satellites Regios, & Bruxellenses ortum, in quo vtrinq; aliquot vulnerati ciderant, Rex ipse è conuiuio ad clamorē prouolans, suo iurgantes terruit aspectu, vt ferrum deponerent. Lustrata postea Flādria, adulto autumno, *Fridericus* relicto filio in superiorē abijt Germaniam. CCCVIII.

Maximilian. eligitur Rex Roman.

Fridericus plagit.

Maximilian. solo aspectu placat altercantes.

NVPTIAE CVNEGVNDIS, ET ALBERTI BAVARI. Ann. 1487.

CCCX. COrdæo apud Morinos infesto agmine peruagante, occurrere *Maximil.* statuit. Collecto itaque milite obuiam pergit. Illo autem copiam sui non faciente, in Batauos abijt. Dum in Germania *Albertus* Bauarus cognomento *Sapiens* captata occasione Ratisbonensis dissidij, orti, quia Magistratus liberæ ciuitatis ærarium decoxeraut, vndè Ratisbona publicis facta impar oneribus, accipiendo iugo, quàm tuendę libertati aptior videretur, credidit adesse tempus, Ratisbonam redimendi, quæ olim Boicæ gentis caput fuerat, & à *Friderico Ahenobarbo* Imper. erepta Boico principatui, liberis Imperij vrbibus adscripta fuerat. Arrisit fortuna votis, & partim dolo, partim muneribus allecti Ratisbonenses, Boicæ se tradidère potestati. Accidit hoc Anno Salut. 1486. Cęlebs tunc erat *Albertus* cognomine *Sapiens*, cū ętatis anno quadragesimo de propaganda stirpe cępit
CCCXI. cogitare. *Cunegundem Friderici* Cæsaris filiam habebat in votis, sed cum Cæsarem sibi ob recuperatam Ratisbonam non ignoraret offensum, periculum prospiciebat ferendæ repulsæ, si nullo interprete, filiæ nuptias ambiret. *Sigismundo* Austrio, qui iussu Cæsaris Cunegundem educabat, intercedebat cum *Alberto* singularis necessitudo. Ad eum profectus Oeni pontū *Albertus* vota aperit, & benignè auditur. Nouo porrò beneficio vt deuinciret amicum, *Sigismundo* bello Veneto implicato præstabilem vim offert pecuniæ. Ille verò nihil moratus *Alberto Cunegundem* addicit, quæ lubens volens assentit, rata *Sigismundum* nihil iniussu Cæsaris esse ausum. Oeniponti celebrantur nuptiæ; thorus initur genialis. Imperator re cognita, mirum excanduit. Auxit iras, quòd *Sigismundus* prolis expers, & expes, Tirolim *Cunegundi* dotem, inconsulto *Friderico*, & *Maximil.* Roman. Rege, dixisset. Nihil erat propius, quàm vt Cæsar *Alberto* bellum inferret. Belli exuberabant causæ. Ratisbona inscio Cæsare, ab Imperio auulsa: Ignorante patre filia abducta: *Friderico* inuito Prouincia Austriacæ domui à Boijs detracta. Protinùs itaque dotis pactionem rescindit, eamque reuocare iubet *Sigismundum*. Tempus tamen iras leni- CCCXII.

Albertus Boius Ratisbonam acquirit.

Alberti, & Cunegunda nuptiæ.

Ann. Sal. 1487. leniuit Filiæ intercessio, *Alberti* Demissio, vltionis omittendæ necessitas, cum Cæsar longè honestioribus bellis vrgeretur, præcipuè Hungaricis. Redeamus ad Belgas. Ann. Sal. 1487.

FLANDORVM MOTVS.
Anno 1487.

CCCXIII. IN Hollandia agente *Maximiliano*, *Cordæus* iterùm ad Morinos, Terouannæ solicitabat præsidium. Sed *Maximiliano* accurrente (ex Hollandia reuersus erat) recessit Gallus, & Odomarisanum munitam ciuitatem noctu scalis admotis, capit. Ciuibus creditur conspirantibus, nam soli quadringenti viri comitabantur *Cordæum*. Dolo postea occupata Bethunia, *Carolo* Geldriæ principe, *Nassouio*, & *Bossutio* captis, quos pecunia multatos postea dimisit, cum Gandauensibus, & Brugensibus inito fœdere, exauctorato, quem Rex iusserat, Senatu: alium nouosque Magistratus, & opificum tribunos creauit. Hoc nuncio accepto, *Maximilianus* filium Bruxellis Mechliniam migrare iussit (vbi sub *Ægidio Bussidio*, viro genere, & doctrina nobili adolescentiam egit) cum expedito agmine Brugense oppidum irrumpere constituens, accepto cum quibusdam oppidanis (quos conscios habuit) die (quæ est vigilia S. Matthiæ) quo applicaret, priori fertur aduolasse die, quum esset bissextilis ille annus, idque à Duce minus aduerteretur: stetitque explicitis signis, & agminibus extra portam, vt iam conuenerat. Sed rebus in vrbe imparatis, stetit ipse ociosus: in vrbe verò excitato tumultu, plurimi rapti sunt ad supplicium. Paucos post dies, cum placida omnia nunciarentur, cum quingentis duntaxat viris Brugas se *Maximilianus* contulit persuasus à *Petro Longicollio*, homine Belga, si quis fortè motus existeret in vrbe, præsto fore tria fidorum armatorum millia, qui ad quemuis Regis nutum essent parati. Dolus erat cuius à Brugensibus, & Gandauensibus, qui in *Maximilianum* conspirarant: ingressus, contra ac *Longicollius* retulerat,

CCCXIV. Maximilianus custodiæ datur Brugis. omnia reperit seditionibus plena, tandem ipse à ciuibus in custodia habitus, multisque ab insolenti plebe affectus ludibrijs, hospitio semel iterumque mutato per ciuium insolentiam. Multa plusquàm barbara feritate acta leguntur. Tragicum atque crudele de quodam referunt Scutario. Is plebe fretus furente cum vrbis se venditaret præfectum, *Ioannem Grachthium*, *Ioannem Vtenhouium*, & *Petrum Gersonem* viros adprimè nobiles, & alios decem vrbis primores ad se vocat, quasi ab imminenti eos liberaturus periculo. Ea nocte apud se manère suadet, postridiè liberos fore iurat: & quo minùs sinistri quidpiam suspicarentur, vxores ipsorum vocari iubet, cœnaque satis lauta omnes excipit. Post, dimissis domum vxoribus, dormitum conceditur. Nec longè adsumptis duobus Augustinianæ familiæ religiosis, & carnifice, dormientes excitat, vitæ nuntiat periodum, peccata si velint, confiteantur. Confessos, nulla ampliùs hora permissa, decollari iubet. Sanguinem eorum per tabulata distillantem, nullo modo elui potuisse, memoriæ proditur. Capita dehinc, & truncos feretris imposita, ad cœmeterium Augustinensium deportantur. Eò, orta luce, vxoribus properare iubet. Interim *Innocentius* Pontifex, missis in Flandriam litteris, Brugensibus eorumque socijs, sacris omnibus interdicturum se se minatur, nisi Romanorum Regem libertati restituant. Crudelitas Scutarij Gandauen.

Magis verò eos mouit, quòd *Fridericus* Imperator cum valido Germanorum exercitu auxilia ferre nuntiaretur. Rex cum summo metu ageret, quem loci augebat solitudo, & suorum aulicorum captiuitas; ante patris aduentum, passus est propositis ciuitatis legibus se conciliari. Capto itaq; cum primis Flandorum colloquio, sermone placido, temporis magis quàm dignitatis memor, ad placandum parentem iturus promittit; qui iam cum exercitu, in Brabantiam ingressus erat. Ad quem iturus *Maximilianus*, sum- CCCXV. Fridericus Flandriã petit. Liberatur Maximilian.

Sal. Ann. 1488. pto in edibus Domini de *Brieres* prandio, extra portam ægreſſus obuios habuit *Chriſtophorum* Bauariæ principem, & *Fri-*

CCCXVI. *dericum Zollerenſem* ab Imperatore cum expedita equitum manu præmiſſos. Horum erectus fiducia, Magiſtratus Brugenſes, & opificum tribunos ad ſe vocatos monuit, operam darent Imperatori pacando, de quo meritò ipſe Rex ambigeret, quo animo Brugenſium actiones eſſet laturus. Hoc dicto ſollicitos illos, ac multa dicere pa-

CCC. XVII. *Intercedit Maximilian. apud patrem prò Brugenſibus.* rantes reliquit, & Hulſtum Flandriæ Teutonicæ oppidum, atque indè Mechliniam abijt, vbi Auguſtus cum *Philippo* de bello conſilia miſcebant. Hic *Maximilianus* orando, iram patris lenire curauit; parceret innocentibus, ſinè quorum ſanguine, ſontes nequeunt bello caſtigari: vltionem diferret, quæ alio tempore vtiliùs ſumi poſſet. *Philippi* ætatem eam eſſe, vti ad firmandum eius in Belgas imperium, pace potiùs quàm bello opus ſit. Flandros irritatos, qui ſemper cum Gallo arcana agitabant, nouа poſſe ſuſcitare diſſidia. Vicit tamen *Fridericus*, eorumquè ſententia, qui ſentiebant tam inſignes iniurias non *Maximiliano* tantùm, ſed toti Imperio illatas eſſe acriter vindicandas. Rebus itaque ad vim inferendam comparatis, Flandri accerſito Gallorum auxilio, copias contraxère. Pri-

CCC. XVIII. *Frideric. Brandeburg Brugenſes vincit.* mo conflictu Brugenſes, ſubacto caſtro Coquiſcio, domum redeuntes, à *Friderico* Brandeburgico, ad mille cæſi, ſeptingenti ſexaginta ſex capti, inſtrumenta bellica cum militantibus ſarcinis in caſtra, quæ tum in agro Gandauenſi habebantur, reuecta: Hinc Brugis luctus, & trepidatio. Erantque ex ciuibus non pauci, qui miſſis in caſtra legatis, deditionem faciendam eſſe ſuaderent. Id nè fieret, *Pernesius* cum mille equitibus Gallis ex agro Inſulano Brugas accurrens, prohibuit. Iam Iprenſes *Cordæum* receperant. Inſulani verò Regi addicti, denuo in eius verba iurarunt. Tentauit Rex Dama oppidum, in cuius obſidione cecidit *Albertus* Marchio Badenſis. Cum itaque bellum diutiùs opinione protraheretur, detrectante certare Gallo; *Fridericus* in Germaniam redijt, quem fugere iactitabant Flandri. Ganda-

Ann. Sal. 1489. uenſes poſtea Brugenſibus ſociati, cum octo pugnatorum millibus, in quibus ducenti Galli cataphracti cum Huſtenſibus im- **CCCXIX.**

minerent, *Chriſtophorus* Dux Bauariæ, nihil ſuorum paucitate trepidus, venientes ſtatuit adoriri. Partem equitum cum octingentis legionarijs, *Georgio* comiti *Eberſtainio* attributos locat in inſidijs: reliquos trifariam partitus, quà parte Hullto periculum imminebat, duxit ipſe: paucos, qui ſupererant, iuſſit eruptionis ſignum in portis expectare. Agebatur ſexta dies Martij, cum feruente iam vrbis oppugnatione, *Chriſtophorus* cum *Befortio* & *Annebergio* portis erumpit. Data teſſera erat, vt ex alta turri fax luculenta exponeretur, vt *Erbeſtainius* à tergo, *Chriſtophorus* hoſtium latera peteret. Conſtitit conuento fides. Hoſtes tot partibus petiti, non ad pugnam ſed ſtragem currebant. Mille centenni & ſupra ex Flandris, armis abiectis, exitium ſunt deprecati. Hos etiam iratus milles cum mactatos vellet; *Chriſtophorus* ſeruauit, Regiæ conſulens clementiæ. Fælicitas hæc non diuturna; nam *Pilippus Raneſteinius* Ipram **CCCXX.**

ad *Cordæum* profectus, ſpem ei facit, Bruxellas, Louanium Buſcum Ducis, aliaſque Brabantiæ ciuitates facili momento, ſi cum exercitu eò accederet; partibus adiungi poſſe. Facilè aures *Cordæus* præbuit, vndè immiſſo milite, fœdus inijt. Quod Grauelingenſes, Dunkirchiani, eorumque vicini adprobarunt. Horum tamen poſtremi militem recuſantes externum, collectum ex vicinis ruſticis præſidium recepère. Quod illis exitio fuit. *Nam Dionyſius MorbeKius*, vigilum inertia fretus, oppidum aſtu capit, diripit, & valido impoſito præſidio, occaſionem præbuit reliqua redimendi Flandriæ oppida, quæ omnia præter Neoportum ad Gallos defecerant. Habebant. Neoportenſes ſatis inſtructam claſſem, qua, nè vitæ ſubſidia reliquis ciuitatibus inferrentur, im- **Anno 1489.**

pediebat. Anno ſequenti ad Cal. Februar.

Tornaci coacto conuentu per legatos trium **CCCXXI *Cordæus Flandros inſimulat.***

ordinum Flandriæ, *Cordæus* acerbè in ipſos inuectus, in hunc modum verba fecit. *A veſtra exordiar inconſtantia Flandri, qua non tàm*

Re-

Ann. Sal. 1489. *Regem Gallorum, quàm principem vestrum, & Dominum fefellistis, & toties religionem iurisiurandi temerastis. Flandria auctore affinitas, & pax inter Carolum, & Maximil. conciliata est, sed eadem vrgente dissoluta. Militem Gallia misit, ad tutelam fœderis non ad iniuriam Principis. Vos autem humana, ac diuina lege posthabita, infidi Dominum vestrum Maximilianum custodiæ dedistis, & veluti homuncionem omni contumelia affecistis. Quid tandem speratis? nullis forsan viuere legibus? vel vnus vestrum principatum vsurpare? Spes est inanis. Subditi nati, etiam moriemini. Sed in peccato vestro nempè perfidiæ. Quàm tutius sie ex ipsis nonnulli, ac primus inter eos Capinolus iamdudum vitam laqueo finijssent.* Hisce verbis qualia arcana *Cordæus* ageret? incertum an vt terrorem incuteret, vel Rege ad pacem inclinante, *Maximiliani* animum captaret. Hoc sermone turbati Flandri, qui vnum in Gallo fidebant præsidium, vt animum *Cordæi* placarent offensum, ex pannis sericis, & lineis Hollandicis, preciosas ei vestes, dono dederunt. His delinitus, Attrebatum abit: & cum *Odomarifanum* imperia pertesum Gallorum Germanos vocaret, *Cordæus* accurrit. Sed illis præeuntibus, loco cedere Galli coacti sunt. Eo amisso, Grauelinga *Ann. Sal. 1489.* ac alijs nonnullis opidis Galli vltrò discessere. *Cliuensis* verò ex Gallia reuersus, nè in castris miles marcesceret, Villam Fortem, & Hallam inuadere cogitans, acceptis aliquot leuioribus tormentis, cum eò duceret, CCCXXII. *Albertus Saxo Arscotium comburit.* obuium habuit *Albertum* Saxoniæ ducem; sed is cum prælij facultas non daretur, hostium destructis latibulis, noctè *Arscotium*, quod à trecentis Gallis tenebatur, captum incendit, magno Antuerpianorum gaudio, quia res Gallorum in peius ruerent. Iamque ex Louanio, & Bruxellis milites in dies dilabebantur pecunia, & commeatu deficientibus. Quod cum viderent ciues, pacem ab *Alberto* impetrarunt, numeratis in belli sumptus ducentis aureum nummum millibus. Regis aciem in exercitu curabat *Albertus*; nam ille in Germaniam abierat. Monachij fuit ad *Albertum* Boium visendæ *Cunegundis* sororis suæ CCCXXIII. *Maximilian. sororē inuisit.* desiderio; Multa de pacando parente officiosissimè collocutus. Circa idem tempus, *Sigismundus* Tyrolensium princeps prolem non habens legitimam, *Maximilianum* patruelis filium, adoptionis iure, hæredem omnium ditionum suarum *Hæres fit à Sigismūdo.* instituit.

AVSTRIAM MAXIMILIANVS RECVPERAT. Ann. 1489.

Circa idem tempus pax est inita inter *Matthiam* & *Fridericum* Imper. Ad illum legati à *Friderico*, & *Maximiliano*, CCCXXIV. *Pax tentatur cum Matthias* qui Lintzij erant, missi sunt. Imperator absque vlla sumptuum restitutione Austriam repetebat. *Matthias* septingenta aureum nummum millia sibi solui postulabat. *Maximilianus* improba Regis postulatione, & paterna tenacitate iuxtà offensus, mediocritatem inter duo extrema amplectendam suadebat. Hunc *Matthias* aut ex animo diligebat, vel diligere simulabat. CCCXXV. *Maximilian. suspectus patri in causa Mathiæ.* Quadringentas vini vrnas cum totidem bobus, & duodena aureorum millia dono ei misisse dicebatur, qua de causa suspectum filium *Fridericus* pater colloquio prohibuit. Sperabat Imperator absque pecuniæ dispendio Austriam redimere, cum eo anno Astrologi *Matthiam* moriturum diuinarentur. Nec aberrarunt. Cum æger *Matthias* Budam secundo flumine descendisset, mittitur eò *Otto* Bauariæ Princeps cum septem collegis, qui magnificè accepti, & muneribus culti, nihil de pace transigere potuère. *Maximilianus* verò crebros de *Matthia* valetudine nuncios accipiens, animos quorumdam prouincialium in Austria sibi conciliare studebat. Missis tandem vltrò, citroque legatis, pax Budæ proclamatur; & ad Idem Septemb. dies dicitur, ad quem Imper. & Rex præsentes eam ratam haberent. Sed ingrauescente morbo, conuentus protraitur; vsquè dum ex tertiana febri paululùm *Matthias* recreatus, Viennam redijt, vbi apoplexia correptus, amisso loquendi vsu, inter maximos cruciatus, & rugitus more Leonis editos, animam Deo reddidit, Non. April. Ann. 1490. *Matthias Regis obitus.*

Ann. Sal. 1491. CCC. XXVI. iuxta Astrologorum vaticinia .. Sacris Regi persolutis, Hungari ad Id. Maias, comitia creandi Regem habuere, in quibus Imperator per legatos pacti iure, quod cum Hungaris tenebat, sibi vel filio *Maximiliano* coronam poscebat. Competitores illi erant *Ioannes* Mathiæ nothus, *Vladislaus* Rex Bohemiæ, & eius frater *Albertus* Rex Poloniæ. *Vladislao* fortuna arrisit, sed frater irrisit, & bellum ei excitauit intestinum. Erat etiam in Armis *Maximilianus* non Austriam solùm recuperaturus, sed & Hungariam inuasurus, vbi partiarij non deficiebant. Austriaci Hungariam domesticis turbis laborare videntes, ad *Fridericum* respiciebant.

Cæsar ambit coronã Hungariæ.

Vladislaus Rex Hungar.

CCC. XXVII. Viennenses aduenientem *Maximilianum* XI. Cal. Septemb. gratulabundi excipiunt, ad D. Stephani deducunt, libertatis hymnum decantant. Postridiè arx oppugnari cœpta, vbi *Maximilianus* inter primos rem strenuè gerens, pectus vulneratur. Eodem modo reliquas ciuitates in potestatem redegit. Venere ad eum ab *Vladislao* legati petentes regio nomine, *vti prò cognationis iure, legitimè in Regem electum agnosceret, atque iuuaret, paratum illum pacem sanctè seruare*. Maximilianus ingenuè respondit, *numquàm se regno ex pactis sibi debito de futurum, neque defore sibi ab ipsis Polonis auxilia*.

Maximil. Austriam inuadit.

vulnus accipit.

CCC. XXVIII. Ad Maximilianum defecerat *Iacobus SecKelius*, per quem solicitatus *Ioannes Coruinus* à *Sigismundo* Quinque Ecclesiarum Antistite, in *Vladislai* fide retinetur. *Beatrix* verò *Aragonia*, *Mathiæ* vidua nouis Regis ambiebat nuptias, quam ille vti sterilem auersatus, nè tamen ad *Maximilianum* deficeret, spe vana lactabat. *Albertus* inuidia in fratrem percitus, cum *Maximil.* sentiebat, & Hungariæ agros Varadinum vsq; populatus erat. Castra itaque in Hungariam mouens, sub D. Archangeli Michaelis ferias, D. Martini castrum in deditionem accepit. Ipso D. Martini die, Vesprimiensis Episcopus se suaque *Maximiliano* permisit, illectus spe Viennensis Episcopatus. Itum deindè Albam Regiam, vrbem Regum inauguratione, & Mausoleo insignem. Oppugnandam sibi vrbem depoposcerant primo Bohemi; Secundò *Christophorus* Dux Bauariæ. Cum diuersis partibus ferueret expugnatio, effractis portis, vsquè in forum excurrerunt victores. Ante ipsas aras tanta ferocia in resistentes sæuitum, vt *Mathiæ* Regis tumulus, sanguinis riuo semipalmum ferè æquante circumfluxeret. Ædes tam publicæ, quàm priuatæ auido militi prædæ fuere. Ægrè hoc *Maximilianus* tulit, & proposito edicto, militem à templi direptione inhibuit, omnes qui cladi superarant, ad penates suos reuocauit.

Beatrix vidua ambit nuptias Vladislai Regis.

Maximil. Albã Regiam expugnat.

Ann. Sal. 1491.

CCC. XXIX. Loci religione motus, & nè obsequium Regi etiam mortuo detrectaret, ex ornamentis quæ plurima aderant, quicquam abstulit, præter crucem auream non magnam, quæ maiorum suorum Austriæ fuisse dicebatur. Capta Alba, XIV. Cal. Oct. Budam ducere volentem seditiosi obstitère milites, qui prædà necdum satiati, stipendia postulabant; & spatium *Batorio* dedere, *Budam* commeatu vacuam præsidio & commeatu instruere. Quinque Ecclesiarum Antistitem, *Sigismundum* pecuniosum, in suas partes adducere *Maximil.* tentat, triginta aureum millia mutuò petens. Ille neque pecuniam sibi esse, nec ab *Vladislai* fide velle recedere respondet. Quare *Maximil.* relicto Albæ præsidio, expugnato S. Angeli castro, in Austriam reuersus, seditionis auctores gladio percuti mandauit.

obsequium præstat Mathiæ cineribus.

CCC. XXX. Cum Flandris etiam, Turoni instituto colloquio, ita transactum. *Flandri Romanorum Regem legitimum filij tutorem agnoscunto, quingenta ipsis aureorum millia pendunto, captiuos sine precio dimittunto, arces & munimenta manu capta reddunto.* Audita pacis mentione *Cordæus* in Galliam abierat. Solus *Philippus Cliuensis* à pace auersus, Slusæ arces, quas occupauerat, munit, & cætera bello parat idonea; Flandrorum opibus fretus, qui minùs pacem probabant.

Pax cum Flandris.

CCC. XXXI. *Albertus* verò *Saxo* Regis vices tenens Cortracum cum exercitu quinque millium mouens, indè Brugas vbique benignè accipitur. Gandauum, quòd nonnisi cum quingentis equitibus ingredi permitteretur, hoc infra dignitatem esse ducens, in Brabantiam recessit, relicto ibi *Nassonio*, cui Gandauenses vltrò fuere obsequentes. Ad euitandam porrò seditionem neque Magistratus innouatur neque de moneta promulgatur edictum. Prima hoc tempore *Philippus* Mariæ, & Maximiliani filius comitia

Alber. Saxo Flandros in fidem recipit.

Ann. Sal. 1491. CCC XXXII. *Philippus cogit comitia Velleris aurei.* tia *Aurei Velleris* Mechliniæ habuit. Ad lecti sunt in locum demortuorū *Fridericus* Rom. Imp. *Henricus* Rex Anglorum, *Albertus* Dux Saxoniæ, *Eberhardus Virtembergicus*, *Christophorus Badensis*, & alij. Interim *Maximilianus* cum post captam Albam, Viennam se contulisset, ac nulli rei gerendæ, pecunijs tantum (vt fama erat) conquirendis intentus studuisset: numquàm à patre impetrare potuit, vt ad belli suscepti reliquias reficiendas pecuniarum aliquid sibi daret. Ille enim satis se adeptum arbitratus, quòd maxima ex parte Austriam recepisset, noluit filio ad id bellum subleuando, æternum cum Hungaris bellum serere, quorum mores satis nouerat. Itaque *Maximil.* ea spe destitutus, ad Imperij principes confugit. Sed hi præferendam bello pacem, neque lacessenda Regis arma, qui & Christianus, & socius esset, neque postremus inter Septemviros, dixère. *Vladislaus* verò regni nouitate, & domesticis occupatus negotijs, pacem vrgebat, quæ post longam disceptationem, ad hunc modum inita est. *Pacta conuenta, quo tempore corona redimebatur, restaurentur. Vladislao sine prole moriente, regnum ad Austriacos deuoluatur. Maximiliano in belli expensas, centies mille nummum numerentur. Regis titulus vtrique relinquatur. Summi honores, vti duumviratus, Palatinatus, & cætera huiusmodi munia, ex vtriusque consensu tribuantur: eosdem vterque socios, amicosque eosdem inimicos atque hostes habeat; iure societatis vterque alterum iuuet; Germanus ac Hungarus eodem loco habeantur; nemini ex his fraudi sit, ad Maximilianum defecisse.* Hæc cum legati domum referrent, parum abfuit, vti à populo trucidarentur; non pacem, nec fœdus esse, sed iniquissimam clamantes seruitutem. Hęc in Hungaria.

Maximilianus pecuniam patri negat, ut arma gerat in Hungaria. (CCC XXXIII.)

Ann. Sal. 1491. CCC XXXIV. *Pax cum Vladislao.*

PAX CVM CAROLO GALLORVM REGE.

Anno 1492.

CCC XXXV. INter Flandros soli Brugēses *Cliuensis* principis auctoritate freti, cum in armis essent, *Nassouius* accurrit, viarum aditus obsidet. Illis inedia coactis, veniam petentibus, multa imposita non denegauit. Sexaginta seditiosi carceri dantur, ex his sexdecim gladio percussi. *Cliuensis* ab omnibus derelictus, remissa vxore iuuencula ad Regem Franciæ, cum trecentis militibus & ipse redijt, plures propediem copias nuncians venturas. Akernis sic vicibus afficiebantur, *Alberto* Saxoniæ Duce strenuè Regis vices gerente. *Maximilianus* verò Imperij ordinibus ad se Constantię euocatis, grauiter de *Caroli* Gallorum Regis questus iniurijs, auxilia eorum poscebat, vt contumeliam sibi & Germano illatam nomini vindicaret. Principes verò *Friderici* Imper. exemplum sequuti, ad pacem cum Gallo faciendam inclinabant. Igitur *Maximilianus* ad Heluetios conuersus, cum & ipsi Romani Pontificis dicerent expectandam sententiam, belli consilia reliquit. Galli porrò, ac Belgæ longi belli tædio fatigati, colloquium indixère. Venère à *Friderico* Imper. Heluetijs, & Electore Palatino legati. Cum quibus *Borbonius*, *Aurantius* Principes, *Philippi* duo, *Cordæus*, & *Commanæus* congressi, Regem promisère omnia Artesiæ loca, quæ tenebat, *Philippo* principi redditurum. Sic cum bellum exardescere putaretur, datum est dulce pacis otium. Facile Gallum dedisse manus dicebant, quòd ab Italis quibusdam, tum verò à *Ludouico Sfortia* extimulatus bello regnum Neapolitanum inuadere, CCC XXXVII Apuliam & Siciliam ex Andegauensium iure sibi asserere meditaretur: In quorum iniuriam minimè potuisset *Pius II.* Papa *Ferdinando* Alphonsi notho regnum tradere, & suppetias mittere aduersùs *Ioannem* Andegauensem, *Renati* filium. Dissuadebant bellum illud viri grauissimi, vt Christianæ graue Reipublicæ, & Turcarum causæ opportunum. Horum consilia Rex aspernatus, assentatorum vocibus plaudebat, quia Apulia ianua esset, vndè facilis in Epirum transitus, ad liberandam Græciam à Turcarum tyrannide. *Ludouicus Sfortia*, *Ioannem Galeacium* agnatum suum, Mediolani Ducem, imperio exuere parans, cum *Alphonsi* Aragonij opes timeret, hoc bellum maximè vrgebat, operamque suam atque operam liberaliter exhibebat. In bello, quod *Ioannes Andegauensis* aduersùs *Ferdinandum* gesserat, *Franciscus Sfortia* Dux Mediol. in partibus fuerat *Ferdinandi*

Maximilianus auxilia in Gallos implorat.

CCC XXXVI. *Pax cum Gallo.*

CCC XXXVII *Gallus in Apuliam meditatur*

Ann. Sal. 1492. C C C XXXVIII *dinandi*, & ferè ſolus belli molem ſuſtinuit. Anno etiam 1465. *Hippolitam* filiam ſuam *Alphonſo II.* (qui & *Strabo* dictus eſt) *Ferdinandi* filio vxorem dederat, Mortuo *Franciſco* ſucceſſit *Galeaceus Maria*, cui Sponſa fuit *Bona* ſoror Ducis Sabaudi. Moritur *Galeacius Maria* Anno 1476. gladio confoſſus à *Io: Andrea Lampugnano*, *Hieronymo Olgiato*, & *Carolo Viſconte*, cuius ſororem corruperat *Galeacius*. Clarus literis *Olgiatus* C C C XXXIX. Ann. Sal. 1492.

erat, & in vinculis ad ſupplicium proximè trahendus, carmina dicitur exaraſſe ſequentia de Ducis obitu.

Quem non armata potuerūt mille phalanges
Sternere, priuata Galeaz Dux Sfortia dextra
Concidit, atque illum minimè iuuère cadentem
Adſtātes famuli, nec opes, nec caſtra, nec vrbes;
Vndè patet ſauo tutum nil eſſe tyranno;
Hinc patet humanis quæ ſit fiducia rebus.

Cum ſub manu carnificis ceruicem flecteret, *Olgiatus*, ſeipſum conſolabatur, & pœnæ acerbitatem fama mitigabat gloriæ futuræ.

C C C XXXIX. *Galeacio Mariæ* ſucceſſit in Ducatu Mediolanenſi *Ioannes Galeacius* filius natu maior ſub tutela *Bonæ* matris, & patrui *Ludouici Sfortiæ*, qui cum *Ioannem Galeacium* imperio exuere meditaretur, ita nepotē educarat, vt quùm ad adultam perditis moribus, nepos perueniſſet ætatem, Principatu indignus videretur, ſibique & filijs imperium adſtrueret. Solum *Alphonſum* filium *Ferdinandi* Aragoni, Regem Neapol. timebat, cuius filia *Iſabella Galeacio* nupta erat; ex eaque etiam liberi ſuſcepti; ſed ab imperio à patruo amouebatur. Id quùm grauiſſimè ferret *Alphonſus*, aſſiduis propè filiæ literis permotus, vnaque auus Iſabellæ *Ferdinandus*, ad quos puella flebiles ſæpè literas ſcriptitabat, ab vtroq; auxilium in tantis ſuis malis implorans, hi blandioribus verbis à *Ludouico* petere cœperunt velle pro fide ſua, atque iuſtitia, Nepoti iam adulto, aliquando tandem paterni principatus tradere habenas. Ea poſtulatio quùm *Ludouicum* nil moueret, grauioribus cum eo minis agere neceſſe fuit, & bellum indicere, ni *Ioanni Galeacio* imperio reſtitueret. His territus *Ludouicus*, ad Regem Gallorum *Carolum* iam Regno Neapolitano inhiantem miſit ſub ſpecie ſalutandi Regis, *Carolum Barbianum* oratorem vt illi opes, copias, terra marique polliceretur. Et quia iam apertè in nepotem moliri dicebatur, *Barbiano* manda-

Io: Galeatius Dux Mediol.

Ann. Sal. 1493 CCCX L. *Ludouicus Sfortia ambit Ducatū Mediol.* dauit, vt si fortè de titulo Mediol. principatus sermo recurreret, iura sua exponeret: se fratri *Galeacio Mariæ* iure præferri debuisse affirmans, quòd etsi natu minor, tamen ex patre iam Duce, non priuato, vti illum, natum esse, qua in re, Cyri Regis exemplum prò se adducebat. Quin de fratre etiam, eiusque filio iaciebat, neutrum in Ducum numero habendum esse, quod Cæsari deuolutum Ducatum, sine Imperatoris consensu, titulum auferint vsurpare. Nec suffragari *Ioanni Galeacio*, modò confirmationē petere; hoc enim serum esse, & Cæsaris consensum in partes suas descendisse, nec sinè iniuria posse mutari. Cæsarem porrò vt æquiorem *Ludouicus* haberet, de matrimonio inter *Maximilianum* & *Blancam Mariam* filiam *Galeacij* agere cæpit, assentiente *Carolo* Gallorum Rege, nè *Alphonso* opitularetur. Curauerat insuper Gallus, nè *Ferdinandus* Rex Hispaniarum, agnatis suis Aragonijs opem ferret; quo voto vrbem Perpinnianum cum agro Ruscinonensi Hispanis restituerat, vt eos sibi conciliaret; quæ loca *Ioannes* pater *Ferdinandi* Hispani, oppignorauerat *Ludouico XI.* cū Celtiberico bello esset implicitus. Missis itaq; hinc indè nuncijs, in sequentem annum bellum indicitur. Sequitur interim *Ann. Sal. 1493.* CCCXLI *Nuptiæ Maximiliani cum Blanca Maria Mediol.*

MORS FRIDERICI V. IMPERATORIS. Anno 1493.

CCCXLII. GRaui morbo laborare cęperat Imperator Linzij, quem nimio melonum esu auctum esse, nonnulli prodidere, alterum ei crus sphacello affectum, per eosdem dies ex medicorum consilio resectum erat. Id cum inspexisset, quæsiuisse ferunt, quid inter Cęsarem, & quemuis rusticum interesset? Mox verò subiecisse, *Rusticum sanum ægroto Cæsare longè esse feliciorem.* Non multò post, rebus ex vltima voluntate dispositis, obijt A.C. 1493. die Lunæ post festum Assumptionis Mariæ Virginis, 19. Augusti (quo etiam Cæsar *Augustus* antę annos 1478. obierat) anno ætatis LXXIX. post susceptam Imperij curam LIII. quo Cæsarum post Augustum nemo diutiùs imperauit. Fuit enim duobus annis maior *Augusto*, & ab eodem tribus in

CCCXLIII *Epitaphia.* imperio annis minor. Sepelitur Viennæ in æde D. Stephani cum hoc epitaphio.

Hac mausolæo æquata sepulchro
Friderici Magni Cæsaris ossa tegit.
Qui Romanū orbē placidè, sanctèq; quietus
Circiter vndenas rexit olympiadas.
Largus opes & tēpla dedit, secla aurea fecit,
Hinc inter diuos astraque celsa micat.
Post domitos hostes, post prelia maxima, post-
Accessit titulis Bætica terra suis. (quā
Filius Augustus referens Bonitate parētem:
Dædaleum Posuit Maximilianus opus.
Amborū pietas manet, æternumq; manebit,
Pyramis hæc quando Saxaq; puluis erūt.

Alliud.

Imperator Cæsar Diuus Fridericus Tertius, pius, prosper, Augustus, Christianitatis supremus Princeps, Hungariæ, Dalmatiæ, Croatiæ &c. Rex, Archidux Austriæ, Dux Styriæ, Carinthiæ, & Carniolæ, Comes et Princeps in Habsburg, & Tirolis, Landgrauius Alsatiæ, Princeps Sueuiæ, Comes Phitretis, & in Kinburg. Dominus Marchiæ Sclauonicæ, & Portus Naonis, & Princeps religiosissimus; qui sacrum Romanum Imperium Iustitia, & veritate quinquaginta tribus annis sapienter & moderatè rexit; Quique filio suo Maxamiliano Imperatori gloriosissimo, Serenissimam Dominam Mariam, vnicam filiam, & Hæredem, Caroli Ducis Burgundiæ Potentissimi &c. legitimo toro copulauit; ex quo quidem felicissimo connubio omnes Ducatus, Principatus, Marchionatus, Comitatus, & Dominia, quæ præfatus Carolus Dux terra marique possedit, felici domvi Austriæ, hæreditario iure perpetuo accesserunt: quæ et Imperator Maximilianus potenti manu & gladio conseruauit. Ipse Fridericus talibus multisque alijs Imperatorijs virtutibus perpetuatis, naturæ debito persoluto, celeberrimis famosissimisque exequijs deuotè celebratis, in hoc pretioso monumento reconditus est. Hic Fridericus Tertius, Imperator Augustus nascitur anno salutis nostræ 1415. Eligitur in Regem Romanorum anno 1440. Coronatur in Augustum ac Imperatorem ann. 1451. Obijt 19. die Augusti anno 1493. ætat. suæ 78. Imperauit annis 53. Mensibus 4. diebus 4. Corpus eius in hoc Saxum reconditur ac transfertur Anno 1513. die 7. Nouemb.

Ferdinandus Dei gratia Romanorum, Hungariæ, Bohemiæ Rex, Princeps Hispaniarum,

Archi-

Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, &c. hoc opus Fr. deric Proavo piè F.F.

Inscriptio ex Sabino.

Tertius utilior Fridericus ad ocia pacis,
Aspera quam duri Martis ad arma fuit.
Quo Burgundiones Vbiorum depulit oris,
Teutonici bellum gessit Achillis ope.

Quæ ded.t ars nobis impressos ære libellos,
Facta sub hoc primum Cæsare nota fuit.
Hæc si temporibus priscis inuenta fuisset,
Qua nihil utilius totus hic orbis habet:
Nostra libris hodie frueretur pluribus ætas,
Defraudata quibus secula nostra carent.
Hanc operosa nouam Moguntia protulit artem
Quæ celebris Magi nomen ab amne tenet.

CAPVT TERTIVM.

Friderici V. Pacifici Vita Symbolis exarata.

1. *Trino polo rotatur Orbis, potentiæ, sapientiæ, & Amoris.*

2. *Arma & leges Orbem fulciunt.*

3. *Neronis quinquennium felix.*

3. *Principis securitas in amore stat populorum.*
3. *Eberhardi Vartemberg. dictum de Principis securitate.*
4. *Princeps quid, & quantum possit.* 5. *an supra legem.* 7. 15. *quid ei liceat?* 10. *an legibus teneatur.*

12. *Deo subditus.* 23. *debet sibi imperare.* 61. *lorica principis iustitia: sola innocentia securus.*
5. 18. *Legum obseruantia quantum proficiat Reipublica.* 10. *Lex Deus est.* 14. *Rex Regis lex.*
6. *Adulatio pestifera principi.* 33. & 39. *symbola adula-*

REX REGIS LEX.

Iustitia, & Zelus legis, quam in *Friderico* veneramur, gemino explicatur symbolo.

Gladij in seipsum porrecti, sub lemmate *etiam in me*. &

Stateræ inter monilia, & gemmas scelectæ, sub lemmate, *Natura cogente*.

I. *Mundi polus trinus*. FAllitur, qui gemino polo autumat Orbem rotari. *Tribus digitis appendit Orbem terræ*. *Isaia*, 40. Summus Opifex. Quid velint tres digiti? *Potentiam* credo, *Sapientiam*, & *Amorem*, Simulacrum hinc habes Regiæ Maiestatis; Cuius fortitudo periculla arcet, & hæc est *Potentia*. Cuius Prouidentia, ne quid desit populo, excubat; & hæc est *Sapientia*. Cuius beneficentia auget, ornatque subiectos, & hic *Amor*. Quòd si à communi non audes sententia recedere, vinculo amoris dicas amicè coire Potentiam, & Sapientiam, quas nos *legem* vocamus, & *arma*. Maiestatem vis exornare, non aurum, nec monilia pinge, sed *Gladium*, & *librum*: His nititur Orbis, Summa Reipublicæ tuitio (aiebat Imperator *Iustinianus de Iustin. Codic. confir.*) de stirpe duarum rerum, Armorum scilicet, atque legum veniens, felix Romanorum genus omnibus anteponi nationibus, omnibusque gentibus dominari tam prætéritis effecit temporibus, quàm Deo dante in æternum efficiet. Illorum enim alterum alterius auxilio semper eguit: & tam militaris res legibus in tuto collocata est, quàm ipsæ leges armorum præsidio seruatæ sunt. Duo sunt (inquit Sulpitia, Romana Sappho in sua *satyra*) quibus extulit ingens Roma caput: *Virtus belli*, & *Sapientia pacis*. Parum enim arma foris essent, nisi & Domi consilium sit. Tutor, & pater cum populorum sit princeps, ita se gerere debet, vt in templo memoriæ subditi ei tabellam suspendere possint cum inscriptione, *Quinquennium Neronis longissimè abfuit à principatu..... Regis nostri*. Timeri potest & amari, si imperet & amet. Populos respiciat vt filios, si velit suspici vt pater. Saxoniæ, & Bauariæ Principes cum in comitijs prouincias suas exornarent laudibus: dixit Eberhardus Dux Vvartembergicus. *De multis commodis mea*

II. *Leges & arma Orbem fulciunt*.

Securitas Principis in quo sita. *mea regionis gloriari nequeo, hoc tamen scio, quod in cuiuslibet subditi mei sinu caput reponere, & tutus dormire possum.*

Dulce otium, vnde quies populo, securitas Principi eis gentibus accidit, in quibus potentior est qui melior; ac Princeps tantum potest, quantum debet; nec vltra vult

IV. *Quid possit Princeps?* posse, nisi quod debet. Verè Rex est Lex. Et cum Respublica sine legibus stare non possit, vicinam interitui dicas eam, in qua legibus imperat Magistratus. Quapropter L. Aruntius leges ab Augusto latas eius sepulcro inscribi volebat, quòd his non minùs, quàm victorijs seruata

V. *Legum inobseruãtia Rempublicam euertit.* esset Respublica. *Tacit. 1. Ann.* Inter Reipublicæ conuersionis causas, præcipua est, Si improbi leges detorqueant, vel in aliorum fraudem abutantur. Apij Decemviri illegitimus & violentus aduersùs Virginij filiam processus ita Romanam concussit Rempublicam, vt ipsius quoque Decemviratus abrogationi causam dederit.

VI. *Rex supra legem.* Cum supra legem Reges extulerit aulica assentatio, quid superest, nisi vt reponamus supra Deum? Nostra peccant igna-

Aulica adulatio pestifera. uia, vel potiùs dolo Principes; qui veritatem nec audiant, nec videant. Adulationem nostra claudit oratio ab Alpha, vsquè

VII. ad Omega. Persarum Rex Cambyses so-

Persarum lex impia de regia potestate. rorem suam in coniugem ducturus, *an id per leges liceret?* cum quæreret; responderunt aulici. *Nulla quidem id lege concessum; Veruntamen apud Persas aliam legem reperiri, qua ius esse dicatur, quicquid Regi placuerit.* Herodotus *lib. 3.* Non dissimilis Iulia Nouerca, meretrix potiùs dicenda, quàm

VIII. Imperatrix cum priuignum ad stuprum al-

Iulia impuritas, impietas. liceret, & refragantem impelleret; *An te Imperatorem esse, & leges alijs dare, non accipere, ignoras?* Peior his omnibus Anaxarchus Philosophus, quum Alexand. M. ob cædem Clyti consternatum, ita

IX. *Anaxarchi adulatio.* alloquitur: *En Alexander ille, in quem Orbis conijcit oculos, en, abiectus instar mancipij tacet; legem, & probra exhorescens hominum, quibus ipse lex esse, & terminus deberet, si modò vt imperaret, & rerum potiretur, vicit, vt non victus ab inani gloria seruiret. Nescis* (inquit) *assessorem Ioui iustitiam & fas esse, quo quicquid actum abs dominante fuerit, id ius & fas sit.* Memento mihi omnia, & in omnes licere, aiebat monenti Antoniæ Caligula. *Suet. cap. 29.* Vel quod Parysatis Artoxersi subijcit, cum filiam Arossam iamdiu sibi adamatam præ matris verecundia ducere non auderet. *Ducat eam modò, & legitime coniugis loco habeat, legibus, & institutis Græcorum valere iussis: quippe Regem Persis diuinitùs legis loco, censoremquè honestorum, & turpium constitutum.* Plutar. O' adulationum mancipia. O' homines ad seruitutem parati. Forsan non *Dominatur excelsus in regno hominum, & cuicunque voluerit, dat illud? Dan. 4.* X. *Lex Deus est.*

Quid aliud *Lex* est? quàm Deus, & legis nomine præesse Deum. Digna vox Principis, se legi subditum profiteri. *l. digna vox. C. de ll.* Vt tyrannicum dicere, Principem legibus esse solutum; *Plato 1. de Rep.*

Quod si vulgaria obijcias, & quæ in hominum ore recurrunt, *legibus solutum esse Principem §. quod Principi. De iur. Nat. Gent. & Ciuili:* quia imago diuinæ Maiestatis sit: vnde nemo Principi leges scribit. XI. *Princeps non tenetur legib.*

Nequè ego (attende adulator) legem Principi impono sed ille Regum domitor, qui solùs transfert regna mundi. XII. *Rex Deo subiectus.*

Reges in ipsos imperium est Iouis,
Clari Giganthæo triumpho,
Cuncta supercilio mouentis. *Hor. l. 6.*

Nec fugit me alibi dixisse naturalibus tantùm, non ciuilibus Regem teneri legibus, iuxta illud Dionysij matri dicentis; *Etsi leges Syracusanas tollere potes, leges tamen naturæ violare non debes.* Plutar. *in Solo:* Superuacuam namquè distinctionem duco, vbi nullus est executionis minister. Naturam Princeps offendat vel Gentes; quis corripit? nisi ille qui se pronuntiauit esse iustitiam. Vim itaquè *coactiuam* legis si pendas, cum præter Deum Rex superiorem non habeat, solum Deum vindicem expectat & iudicem. De directiua potestate superest dubium, an Rex Regis sit Lex vel Legis Rex? Audi Imperatorem in *leg. 9. depræcatio. ff. ad leg. Rhodiam. De Iactu*, ad eos, qui vt legem subuerteret, Mundi Dominum salutabant, *Ego quidem. Mundi Dominus, lex autem Maris.* XIII. *Quibus legib. teneatur.* XIV. *Lex Rex Regis.*

ris. Caue itaque lege Regem superiorem dicas. Custos eius esse debet, non violator.

Si genus humanū, et mortalia temnitis arma.
At sperate Deū memorē fandi atque nefandi.
Seneca in *Thyeste*.

Facescant ab aula voces tyrannicæ
Hoc volo, sic iubeo, sit pro ratione voluntas.
XV. Iuuenal. *Satyr.6.*

Quid Regi liceat. Sciat tandem Princeps, quid sibi liceat cum Antigono Macedonum Rege. Qui cuidam dicenti: *omnia Regibus iusta, honestaque esse: Sunt* (respondit) *per Iouem, Barbarorum duntaxat Regibus. At nobis ea tantùm honesta sunt, quæ honesta sunt; & iusta, quæ iusta.* Tyrannica est iactantia Neronis; *Neminem Principum ante ipsum sciuisse, quid sibi liceret.*

XVI. O percunctāti *quid Regi liceat?* responsum non habeo. Quomodò namque homo verba faciet, vbi è cathedra docet Diuina Sapientia? *Ad vos Reges* (inquit *Sap. 6.*) *sunt hi sermones mei, vt discatis Sapientiam, & non excidatis.* Et Iosue 1. *Non recedat volumem legis huius ab ore tuo: sed meditaberis in eo diebus, ac noctibus.* Eum itaque consulat, vt sibi

Vespasianus ex spolijs solum legem fert in aulam. consulet. Agnouit hoc *Vespasianus* Imperator, quùm Iudæa capta, omnia Hierosolymitani templi spolia in templo *Pacis* reposuit, *Lege* excepta, quam in Palatio seruari præcepit. *Ioseph. de Bello Iud. lib.7.c.24* quia ex tot spolijs, vnum opimum, & sibi conueniens legem crederet, in qua insignia, & potestatem Maiestatis legeret, & seligeret.

XVII. *Carolus Magn. cum lege sepelitur.* *Carolus Magnus* cum lege sepeliri voluit, quia nec mortuo Cæsari fas sit à lege secedere. Vel quòd apochas secum ferret, vt rationem redderet villicationis. Vel quòd in mortem, non aliam haberet loricam, quàm legem. Vel quòd prò lege vsquè ad mortem deberent pugnare Reges. *Non minus oportet pugnare prò legibus, quàm prò mœ-*

XVIII. *Pro lege pugnandū.* *nibus* (aiebat Heraclitus apud Laertium) *quòd absquè mœnibus ciuitas incolumis esse possit, absquè legibus minimè.* Felix Respublica, vbi Maiores secundùm leges viuunt. Sciscitanti, cur exularet Sparta, cum esset Rex? respondit Demaratus, *quoniam leges sunt in ea potentiores.* Significans, Regem apud Lacedæmonios esse principem ciuitatis, non legum Dominum. Iniustum iure dicas, si legibus non vtatur, in se primùm, inde in alios. *Traianus* Imperator XIX.
præfectum aliquandò prætorij eligens, & gladium ei tradens, dixisse fertur; *Cape hunc ensem: etsi bonus fuero, prò me: sin malus, contra me eo vtitor.* Suidas. Hinc habes, quid sibi velit *Friderici V.* nummisma, in quo gladius sub lemmate, *etiam in me.*

Etiam in me clamat *Lycurgus*, quùm XX. *Lycurgi zelus legi.*
lata lege, ne quæ mulier coniugata Eleusynem pergeret, nè à diuitibus dato pretio corrumperentur, & prima eius vxor in legem peccasset; ipse sycophanti, qui detulerat, talentum soluit. Quod cum illi postridie vitio daretur: *Atqui ego* (inquit) *dare conspectus sum, non accipere.*

Etiam in me subscribit *Zaleucus*, cum lata per eum lege, vt adultero bini effoderentur oculi. Filio *Zaleuci* paulò post in adulterio deprehenso, ne legum imminueretur auctoritas, diuisa pœna, vnum sibi, XXI.
filio alterum erui oculum curauit. Vtinam tales nobis essent Legislatores. Non aliter namquè collimari potest ad iustum. Modò habes quid sibi velit oculus in apice sceptri. Videat pro regno, non prò Rege.

Etiam in me, clamat tandem *Charondas*. Prohibuerat is, ne in comitia gladium XXII.
ferrent. Cum ipse suæ legis oblitus, gladio minimè deposito, in curiam properans, propterea suam ipsius legem violasse diceretur, seipsum suo gladio confecit, legis conditor, corruptor, & reparator. Imperium ab eo exorditur, vt sibi imperet Imperator: Vnde Regibus gene- XXIII.
rosissima animalia non adducimus in exemplum, puta Leones, Lupos, qui vt seruire non possunt, ita nec imperare. Errat (ait Seneca *de Ira lib. 2. cap. 16.*) *qui ea in exemplum hominis adducit, quibus pro ratione est impetus: homini pro impetu ratio est.* Nec regere potest, nisi & qui Regi, aiebat *Fridericus* noster. Hæc autem secundùm naturam Austriacæ genti innata esse, monstrat symbolum *Friderici*, in quo *lateram* Iustitiæ symbolum seligit Imperator; cum gemmas, & monilia Humanæ symbolum vanitatis posset eligere. Lemma est, *cogente natura*, quia stare legibus, & iusta propugnare

Austriaco Cæsari natura sit. Symbolum ex Achillis historia deducitur, quùm proficiscentibus ad Troiam Græcis, ipse vt Oraculum deluderet (quod Achyllem interfectum iri in bello prædixerat) fœmineis tunicis, in gynecæo regis Lycomedis abditus stabat. Verùm quum Græci Oraculo didicissent, Troiam sine Achille capi non posse: missus est Vlysses ad explorandam veritatem, quoniam iam facti rumor ferebatur. Vt ergo Achillem proderet, mercatoris habitu fusos, acus, monilia, & cætera id genus, quæ puellam decent, cum arcu, & sagittis in gynecæum intulit. Ibi tum Achilles puellarum instrumentis contemptis, arrepto arcu vires prodidit, & sexum. *Statius lib*.4.

PAX OPTIMA RERVM.

XXIV. PAcem, cuius studio *Pacificus* dicitur *Fridericus*, quatuor symbolis exornamus.

3. *Gladij* Oliua circumligati sub lemmate *Qui posuit fines tuos, pacem*.

4. *Martis* dormientis, & *Pacis* quæ sinistra Cornucopiæ gerens, dextera Martis spolia *Mercurio* distribuit: sub lemmate, *Abundantia Pacis*.

5. Pacis lactantis Plutonem: sub lemmate, *Filius Pacis*.

6. *Minerua* cũ Oliua, quę ad dexterã sedet, & Plutonis in sinistra. *Fructus Iustitia Pax*.

Numeri marginales correspondent figuris ære incisis pag. 136.

QVid sibi velint *Neptunus* & *Minerua* in hieroglyphico pacis, tradunt Scriptores Antiqui, quod cũ de dignitate contenderent, & Neptunus se aquæ, rei vtilissimæ allegaret inuentorem: Minerua autẽ prò se adduceret, se oliuam fructiferã plantam inuenisse; cecidit causa Neptunus: Quia Oliua pax significaretur, qua nil esse dicebant iucundius, nihil vtilius. Omnia pacis tempore florent, atque incrementum accipiunt; coluntur agri, pascuntur lætæ segetes, ædificantur villæ, extruuntur oppida, instaurantur collapsa, ornantur, & augentur extructa. Crescunt

XXV. *Bona pacis.* opes, aluntur voluptates, vigent leges, floret Reipublicæ disciplina, feruet religio, valet æquitas, pollet humanitas, aluntur pauperes, splendent diuites, canunt Musæ, lucent boni, minùs peccant mali. Vide in III. symbolo *Plutonem* diuitiarum Deum à *Pace* eius nutrice mamma lactari. Vt in *IV*. dormientis Martis spolia distribuit Pax Mercurio: sub lemmate *Abundantia Pacis*.

XXV. *Pacis symbola.*

Interea pax alma colat: pax candida primùm
Ducit araturos sub iuga curua boues.
Pax aluit vites, & succos condidit vua
Funderet vt nato testa paterna merum.
Pace bidens, vomerque vigent, ac tristia duri
Militis in tenebris occupat arma situs,
Rusticus è lucoquè vehit malè sobrius ipse
Vxorẽ plaustro, progenieq; domũ... *Tibullus*

Supra sortem humanam viuet, proximus condicioni Cælestium ille princeps, cui

Pax Optima rerum
Quas homini nouisse datũ est: Pax vna triumphis innumeris potior. XXVI.

Pax vel magno coniuncta damno (aiebat *Philo*) est bellò semper vtilior. Castor cum à venatoribus petitur, gnarus ob testes peti, eos sibi amputat, & proiectis aufugit. Sic in bello quandoquè interest, ad salutem totiùs, proijcere partem. *Si tres tibi* (aiebat Rudolphus. I. Imperator) *contentiones sint; compone duas; vt tertia triumphet*. Plura cum eum fatigarent dissidia, quæ non nisi cuspide gladij finienda erant; & inter hostes Abbatem S. Galli teneret, tunc Principem auro, belloque potentem; ingessit se Heros Præsulis conuiuio nec expectatus, nec vocatus. XXVII. *Pacis amatores.* Mirantibus Abbate, alijsquè, *Rudolphus* constans, & comis persedit: nec à prandio surgere voluit, priusquàm cum Abbate transigeret. Non dissimilis *Barnagasius*, qui nomine Regis Æthiopiæ cum Lusitano prætore pacem initurus, apprehensa cruce, nixus genibus: *Quam* (inquiebat) *pacem Iesus Christus generis humani redemptor discipulis reliquit; eadem esto inter nos, qui eiusdem profitemur fidem*. Deum habes, si pacem habes.

Pax plenum virtutis opus, pax summa laborum *Prudentius.*
Pax belli exacti pretium est, pretiumq; pericli.
Sydera pace vigent, consistunt terrea pace
Nil placitum sine pace Deo. Non muneris ad arã.

XXVIII. *Fridericus Saxo Pacificus.* Huius dulcedine captus *Fridericus III*. Saxo cognomento *Pacificus* nullas arces vel cõdidit,

didit, vel conditas seruauit. Quin potiùs à maioribus suis extructas solo æquauit: in id vnum assiduè incumbens, vt pecunijs ritè impensis, nil earum post obitum superesset. Admirantibus aulicis, eiusque rei causam sciscitantibus respondit: *Ne ego leniter offensus aliquandò, arcibus, & pecunijs meis confisus, nimis facilè vicinos me inferiores bello lacessam, & pacem conturbem*. Digna vox Principe; non meliora loquitur ipse Deus. Quid fecere Alexander, Cæsar, Pompeius armorum strepitu? lanienam egerunt generis humani. De *Pompeio* si in templo legitur Mineruæ, centum & octoginta tria millia supra vicies centenna millia hominum vel occisa, vel in captiuitatem adducta; naues sex & quadraginta supra octingentas demersas. Vrbes & oppida mille, quingenta & triginta octo subuersas, vel incensas. De *Friderico V. Austrio* leges. XXIX.

Eius causa neminem vestem induisse lugubrem.

FRIDERICI PIETAS.

Gemino exaratur symbolo. Vt in pag. 136.

7. *Cæsaris* Crucem Orbi affigentis. *In hoc ego regnabo*.

8. *Cæsaris* duos habitu Pontifices adorantis. *Quis me cōstituit iudicē, aut diuisorē inter vos?*

XXX. FRiderici V. gemino Religio explanata symbolo, Regibus quo in sceptro orbem regere possint, ostendit: cum pomo aureo crucem imponens *Fridericus*, quod ei ex Sancta peregrinatione offertur reuertenti: Cum inscriptione, *In hoc ego regnabo*. Vocatus namque ad imperium, ad pedes Redemptoris accurrit obtestans, se non aliter regnaturum, quàm in Cruce D.N.I.C.

Regnare in Deo.

XXXI. Interrogatus quandoque *qui nam sibi carissimi essent?* respondit, *Qui me non magìs, quàm Deum timent*. Quomodo enim amabis Cæsarem, si Deum odis? *Bonus miles* (ait Seneca *c. 15. De Vita Beata*) *feret vulnera, numerabit cicatrices, & transverberatus telis, moriens amabit eum, prò quo cadet, Imperatorem; habebit in animo vetus illud præceptum: Deum sequere*; Bonus vir sine Deo nemo est. Idem Seneca *ep. 41*. Quòd in naui est gubernator, in curru auriga, in choro choragus, lex in ciuitate, Dux in exercitu: id Deus in Mundo est. *Aristoteles lib. de Mundo*. Facilius sine solo conditur ciuitas, quàm populi concordia, de Dijs penitùs opinione sublata; *Plutar. aduer. Colotem*. Fons publicæ fęlicitatis, legumque fundamentum est Dei metus, & cognitio.

Cæsarem timet, qui Deum timet.

Religio Rig necessaria.

Semper eris fęlix, venerans gens Numina diuū,
Donec plus superis fueris venerata virum quem:
Intima seditio tunc, & tibi prælia surgent.

XXXII. *OBSEQVIVM ERGA PONTIFICEM ROMANVM.*

PEstiferam Hæresim (vndè cæterorum errorum origo) quæ Cæsari Pontificem subdit, profligatam vides in symbolo *Friderici*. Vbi *Eugenius* Papa, & *Felix* infelix Pontifex, medio *Friderico*, sed genuflexo, Pontificia redimiti thiara, cruce præeunte, pari videntur iure gaudère, si insignia, Pontificatus sunt argumentum. Vterque videtur prēstare Cæsaris votum, cuius ad exemplum totus componitur Orbis. Ipse verò vtrumquè adorando, & iudicis partes abhorrens, eo Christi lemmate *Lucæ. 12. Quis me constituit iudicem, aut diuisorem inter vos?* Ciuilem potestatem vbique inferiorem Ecclesiastica fatetur: quæ immediatè veniens à Deo, solum Deum vltorem, & cognitorem habet. Recole historiam *Constantini* Imperatoris, quùm de Episcopis apertè professus est, se iudicare non posse, vt qui Dij quidam sint: sed contra potiùs eorum se stare subiectum iudicio. Ruffinus *lib. 1. c. 2. Histor.* Sic *Carolus Magnus* electus à Romanis in iudicem aduersùs Pontificē, respondit, *Hominis esse Adorare; Dei esse, Deum iudicare*.

Symbolū.

ADVLANTIVM PERSECVTOR.

XXXIII. FRiderici in adulatores Odium duobus exaratur symbolis.

9. *Adulationis* ad aram gradientis, sed obstante *Friderico* sub lemmate. *Vsq; ad aram.*

10. *Mercurij*, qui Caduceo animas in tenebras manuducit. *excidit, et occinit*. vide in p. 136.

Inter-

Adulator animal pestiferum. Interrogatus Bion, *quodnam esset animal maximè noxium?* Respondit: *Si de feris percontaris? Tirannus. Si de mitibus? adulator.* Dum enim blanditur, offendit. Sic Diogenes, *sciscitanti cuius bestia morsus esset periculosior, vel magis venenatus?* respondit, *ex feris maledicus, ex domesticis adulator*. Hinc in symbolo Adulationis videre est *Mercurium*, qui Caducæo mortuorum animas ad inferos deducit, sub lemmate, *Cecidit dum cecinit*. Ita adulatores palpando, prensando, blandiendo eò hominem deducunt, vt in tartara vitiorum ruat, cum in Cœlum ascendere autumat. *Mercurius symbolũ adulatorum.* Omnis homo naturaliter laudari desiderat, & citra vitium (cum natura in stimulum virtutis *laudem* dederit: vt *contumeliam* in flagellum vitiorum) si encomium oderit, nec contumeliam timet. Hanc si spernit, non erubescit; quem malum nõ pudet, nullũ fugit flagitium sed quærit, & de flagitio gloriatur.

XXXIV. Adstabat Themistocles canentium choro, & sciscitanti, *quis dulciùs cantibus aptasset discrimina vocis?* respondit, *ille qui meas cacinit laudes*. Nec discrepabat à choro, quia musica & gesta amicè coibant. Harmonica resonas carmina, si vera canas; si ficta, dissonas; nec sentiri mereris, quia assentiris. Auis est *cælestis*, vel *præpetis* dicta, quæ aere pascitur, vt & Camaleon: sed hic reptando, aere pascitur terreo, & corruptibili: illa sursum volando, cęlesti & incorruptibili. Sic tumidus, & virtuosus pascuntur laude, quam huic veritas canit, illi adulatio. Nemo est, qui de se tàm humiliter sentiat, vt nauseet super laude. Habet hæc gradus contiguos, si non continuos: facile postremus cum medio confunditur, & medius cum supremo. Mulierem deformem si pulchram dicas; non irascitur, se autumans non deformem. Pulchram, si dicas pulcherrimam, tacet, & vocibus credit alienis, Pulcherrimam, si Deam facias; exultat, & risu plaudet; nec dubitat, corde

XXXV. *Adulatio nisi grãdis, non placet.* credant quod ore proferunt. Romani Cæsares cum adulante Senatu, Dij vocarentur; priùs erubescebant, postea dubitabant; tandem credebant. Gradatim scandit Ambitio, vt aberret cum plurimis, & odio habeat adulatorē, ni grandia loquatur. Vilis adulatio minuit quãdoq; meriti famam. Aristobulus cum de Alexandri gestis librũ conscripsisset, in quo plurima supra viri fidem effinxerat, eum quùm illi in nauigatione recitasset, XXXVI.

Adulatio quando odiosa Alexandro. Alexander arreptum è manibus librum in fluuium Hydaspem demersit, & ad Aristobulum conuersus: *Tu* (inquit) *dignior eras, vt eodem præcipitareris, qui solus me sic pugnantem facis, vt vel vno iaculo elephantes interficiam. Eras. lib. 8. apopht.* Sed cur in Lybicum flumen non demersit Sacerdotem, qui eum vocauit *filium Iouis?* Sordidior hæc illa assentatio. Faciliùs namquè elephantem telo traijcere, quàm ex Ioue nasci? quia odio non prosequebatur adulationem, sed vilem, quæ maiori famam minueret. Vasto corpori elementa ferè dantur in alimenta. Alta cum de se concipiant, maiores videri volunt, quàm sint.

Hinc Hyperbolica non ingratè canes. Veritas vt odium parit; sic mendacium amorem conciliat, si in laudem proferas. *Audio adulantium choros* (aiebat ille præsul) *verumtamen placent.*

Laudare, & adulare cognata nomina vt XXXVII.
raró secernuntur, quia nemo immunis; di- *Nemo immunis.*
ficiliùs cognosces, quem debeas laudare, vel adulare, Vnum lego Xersem apud Demosthenem, qui apertè adulationem exposcit. Arma in Græcos decreuerat, sed ne iniusta viderentur, & ingrata subditis, Satrapas conuocauit in consilium, ea tamen conditione, vt plauderent, non vt opponerent. *Cæterum mementote, mihi parendum magis, quàm consulendum*. Præter hunc vnum, adulationem XXXVIII
detestantur reliqui, cæterum ni palpes, suc- *Reges volunt adulari.*
censent: Indignatus Achab Ariolis suis, qui victoriæ auspicio, eum concitabant ad prælium, Michæam Prophetam adiurat, *Adiuro te, vt non loquaris mihi, nisi quod verum est in nomine Domini 3. Reg. 22.* Micheas verus, Haruspex aliorum, non sui, clarè intonuit, *Ibis, Redibis non; morieris in bello*. Iratus Rex vinculis Prophetam tradidit. Impletum tamen est vaticinium. Iuit in pugnam, nec cæcidit, sed cecidit. Diuinare modò, quandò adulare non debeas? Arcana hæc Diuini consilij. Propheta prædestinatus martyr, quia vera diceret. Rex sub gladio inimici, quia non crederet.

In altero *Adulationis* symbolo est Adula- XXXIX.
tio larua veritatis inducta, quæ thronum *Adulationis symbolum.*
ascen-

ascendere tentans, dum primum gradum scandit, obuium habet Imperatorem, qui lemmate illo, *Vsque ad aras* prohibet vltra progredi. Ad *aram* dicit, quia vt aiebat Architas Tarentinus, tribunal & altare pari passu ambulant. Imo Altare thronum vocauit. Iustinianus Rom. Imperator. Ad aras verò irrepere ne mireris; quia & ad fabulas conuertuntur qui officio funguntur Apostolico *Erit tempus cum sanam Doctrinam non sustinebunt, sed ad sua desideria coaceruabunt sibi Magistros, prurientes auribus, & à veritate quidem auertent* 4. *ad Timoth*. 4. Quis est in Domo Dei, qui Christum quærat Crucifixum? Pastores facti percussores, haud oues quærunt, sed lanam. In choro, in aula, strident Palatini murices, Regij canes, terrestres Protei, Vulpes famelicæ. Prædam nactus coruus strepitabat in ramis. Accurrit vulpes, quasi casu, & longè veniens culpat famam. *Fama enim est* (inquit) *nigriorem pice te esse, & video candidiorem niue: Meo sanè iudicio cycnos vincis. Quod si vt plumis, ita & voce excellis, omnium auium quidem te dixerim reginam*. Hac cantiuncula, illectus coruus, ad canendum se apparat; apparanti è rostro excidit caseus, quo correpto, vulpecula ridet. Miserum pudet coruum, pigetque sui, & iactura rei mista pudore dolet. Niger coruus ob habitum monacalem, sed vita, morumque innocentia candidus fuit *Petrus Murronus*, qui in Pontificatu dictus est *Cælestinus*. Inuidebat huic *vulpes callida*, & gnato Benedictus Caietanus; quomodò alienum vsurparet cogitans Pontificatum, cepit *Cælestini* canere laudes, & vitam extollere claustralem, quando is cum monachis veluti Angelorum canebat in choro. Quibus irretitus Pontifex in Neapolitano consistorio, vocem illam edidit adhuc incognitam homini, *Ego Cælestinus* Pontificatu secessit, quem Vulpes deuorauit famelica suffragante *Carolo* Rege. Impletum tunc, *Coruus non pro se, sed prò vulpe cantauit*. Noli quibusuis habere fidem, & consilium, quod ab alijs acceperis, fac inspicias. Multi enim consulti, non suis consultoribus, sed sibi consulunt. E vita iactantiam, vt assentatorum genus pestiferum euitare possis. Quod si Thraso esse volueris, nusquam Gnato deerit, qui visu, verbo, & opere genium simulet adulati. Amicitiæ æmulus est Adulatio, mores fingit, verba simulat, vt videantur idem. Vmbram dicas, quæ te non amat; & tamen fida comes agit, quod agis. Balbutiebat Ariston, & cum eo eius clientes. Quia gibber erat Plato, eius etiam discipuli curuabant humeros veluti Atlantes sub pondere ædificij. Collum flectebat Alexander, ita & aulici in modum arcus, ne aberrarent, dum metam ferirent: Camaleon est adulator. Si neges, negat: Dum plangis, plangit. Si rides, ridet. Mœrore confectus, ne consolatorem speres; dolorem simulat, vt videatur communem velle fortunam, nec minori affectus mæstitia, dolère casum amici, ac inter tot casus, sit tibi vna voluptas, dolor adulantis. Hanc speciem adulationis *seruilem* dicunt, & ferè communem. Alia est, quam *fabulosam* nominant, & poetarum est, cum larua virtutis vitia induunt, & verisimile veritatem simulant. Temerarium dicunt fortem; timidum prudentem, atque politicum. Ambitiosum, magnanimum: quia vilis animi sit, æqualem pati, vel esse secundum. Tertiam *ciuilem* dicunt, cæterarumque magis virulentam quia sale, vel lemmate delectando, facilè etiam philosophum habet obsequentem. Huiuscemodi est illa Eudemonis, quum Cœlo tonante, ad Alexandrum conuersus, interrogauit; *Es ne tu filius Iouis, qui tonas?* Vel Nicesiæ, qui in vultu Alexandri muscam videns, *Beata* (inquit) *musca, Deorum digna libare sanguinem*. Placent sæpè, & rarò displicent quamuis falsa. Saucius Alexander, adulanti philosopho, Homerico illo carmine, vel

Qui solet ex Superis cruor effluxisse beatis.

Qualis diuorum percurrit corpora sanguis?

Turbatusquè Rex ab eo pharmaco, quod ceperat, *Quid nos* (aienti) *facere oportet, ò Rex, quando vos Dij talia patimini?* eum vix intuens, Alexander, *Quales Dij?* (inquit) *vereor autem, ne Dijs inuisi*. Loco, & tempori ni adulationem accomodes, sordet; & magis Alexandro doluit quàm vulnus, vt intempestiua. Adulationis arcanum in eo est, ne adulari quis erubescat. Impudens ne sit assentatio, humiliter surgat, & media incedat inter verum & falsum. Tarraconenses legati volentes

Etiam in Ecclesia est.

XL. *Cælestinus Papatum renunciat.*

XLI. *Adulatio similis Amicitiæ.*

XLII. *Adulatio triplex.*

XLIII. *Vt adulatio placeat, quid necesse sit.*

lentes falso auspicio victoriam Augusto prææludere, retulerunt *Eo in altari, in quo imolabant Augusto exortam palmam*. Risit Augustus, *signum* (inquiens) *rarò vos imolare in altarimeo*. Si enim sæpè adoleuissent in altari, arbor non succreuisset.

Vltimam *Magistralem* appellant; & fit spetie recusantis, & aduersantis. Ancilla
XLIV. Filomatiæ apud *Plautum* petenti Dominæ monilia negabat, quia iam natura parasset, (aiebat) vt nulla fieret ab arte decor.

Sic Messala Valerius *renouandũ per annos sacramentum in nomen Tiberij*, cum interrogaretur, à Tiberio, num se mandante eam sententiam protulisset? *sponte dixiße* respondit: *neque in ijs, quæ ad Remp. pertinerent, consilio nisi suo vsurum, vel eum periculo offensionis*. Sordida, & omnium pessima adulatio, quæ *sola spettes supererat adulandi*, scribit Tacitus. An. 1. r. 8. *nu*. 5. Ars hæc est regia, in finu vrbanas fouere feras, quæ veritatem primùm deuorent, postea regnum, tandem Regem. Senatum ingrediente Tiberio, exclamauit adulator quidem, *liberè esse loquendum, nec retieenda, quæ ad Rempublicam attinerent*; Erectis adhanc vocem omnibus, ipso etiam attento Tiberio: *Audi* (inquit) *Cæsar, in quo te reprehendimus omnes, licet nullus audeat palam fateri: Impendis teipsum nobis, corpus tuum diurnis, nocturnisque laboribus, & curis pro Republica conficiens*. Hæc cum diceret libertatis prætextu, turpiter adulans; C. Seuerus subiecisse fertur, *Ista tanta libertas Tiberium perdit*; & perdidit, imperium otio marcescente, dum adulator regno abuteretur, & rege. XLV.

CLEMENTIA CAESARIS.

Septem Exaratur Symbolis.

Leonis blandientis feræ humiliatæ.
11. Sternentis pugnantem, sub lemmate *Hæ tibi erunt artes*.
12. *Equisonis* molliter equum ferocientem agentis ... *Non aliter*.
13. *Cameli* onere fatigati, sed soni dulcedine iter prosequentis.
14. *Cæsaris* Dormientis in sinu innocentiæ ... *Innocentia securus*.
15. *Colossi* bulis percussi, sub lemmate ... *Conuitia, spernit & probra*.
16. *Canis* in Lunam latrantis. *Et sequitur surda Diana suos*.
17. *Leonis* securè patientis canum latratus.

Numeri marginales figuris ære incisis respondet in pag. 136.

Clementia potiùs quàm seueritate regnum Rex exercere debeat? inter politicos est disceptatio: Quæsitum soluit vxor
XLVI. *An præstet clementia potius quam seueritate regnare?* Augusti Liuia: quùm in Gallia moranti defertur, L. Cinnam stolidi ingenij virum, insidias ei struere. Inter amorem & timorem noctem agebat inquietus, varias emittens voces, & inter se contrarias. Percussorem suum timor non sustinebat impunem. Odiosum sibi incusabat amor, & vere erubescebat, imo irascebatur, quòd viuere haud posset, nisi multi perirent. Sic agitatum interpellauit Liuia: *Admittis* (inquit) *muliebre consilium? Fac quod medici solent: qui vbi vsitata remedia non procedunt, tentant contraria. Seueritate nihil adhuc profecisti: Saluidienum Lepidus secutus est, Lepidum Murana, Muranam Capio, Capionem Egnatius, vt alios taceam, quos tantum ausos pudet: nunc tenta, quomodò tibi cedat clementia*. Seneca *lib. 1. de Ira c. 9.* Gauisus sibi Augustus, quòd aduocatum inuenerat, vxori quidem gratias egit; & qui seueritate non profecerat, clementia profuit. Ignouit parricidæ, amicum fecit, vt exinde fide certarent. Cepit eo die regnare Augustus, imo & viuere, si mors est anxia vita. Hęc clementia Principem decet, vt quocunque venerit, mansuetiora omnia faciat; ait Seneca *c. 16*. Nemo Regi tam vilis debet esse, vt illum perire non sentiat. Titus Vespasianus non tantùm curauit se creari Pontif. Max., ne cogeretur cuiusquàm sãguine manus cruentare, sed & semper in ore habuit: Non oportere quemquam à facie Principis tristem discedere. *Sueton. in Vespas.* Clementia omnibus quidem hominibus secundùm naturam est, maximè tamen decora Imperaroribus. Tibi parcis, cum videris alteri parcere: vnde & improbis parcendum sit, non aliter quàm membris languentibus: etsi quàndo XLVII. *Clementia à natura est.*

do misso sanguine opus est, sustinendum est, ne vltrà quàm necesse sit, incidas.

Tutius est, aiebat Cæsar Borgias, *metui, quàm amari*; nec dissentior, si de tyranno sit sermo; si Rege, secùs. *Nullum enim clementia ex omnibus magis, quàm Regem, aut Principem decet*. Seneca *lib. 1. de Ira. cap. 3.* Clementia *in quamcumque domum peruenerit, eam felicem, tranquillamquè præstabit: sed in regia quò rarior, eò mirabilior*. Mirabile, sanè eum, cuius iræ nihil obstat, cuius grauiori sententiæ ipsi qui pereunt, assentiuntur; ipsum sibi manum inijcere, & potestate sua in melius placidiusquè vti. Magni animi proprium est, placidum esse; Muliebre est, furere in ira: ferarum verò, nec generosarum quidem præmordere & vrgere proiectos. Elephantes, Leonesque transeunt, quæ impulerunt: ignobilis bestiæ pertinacia est. Totum hoc habes in symbolo *Friderici V.* vbi subiectam feram Leo lingua mulcet, cauda blanditur; pugnantem sternit, discerpit, sub lemmate *Hæ tibi erunt artes*.

XLVIII. *Clementia Friderici V. Leonis Symbolo exarata.*

Hæ tibi erunt artes, pacisquè imponere morem
Parcere subiectis, & debellare superbos.

XLIX. *C. 6. lib. 1. de Clement.*

Non decet Regem sæua, & inexorabilis ira: non multum enim (ait Seneca) supra eum eminet, cui se irascendò exæquat: at si dat vitam, si dat dignitatem periclitantibus, & meritis amittere, facit quod nulli nisi rerum potenti licet. Vita enim etiam superiori eripitur, nunquàm nisi inferiori datur. Seruare, proprium est excellentis fortunæ: quæ nunquàm magis suspici debet, quàm cum illi contingit idem posse, quod Dijs, quorum beneficio in lucem edimur, tam boni quàm mali. Deorum itaque sibi animum asserens Princeps, alios ex ciuibus suis, quia vtiles bonique sunt, libens videat: alios in numerum relinquat: quosdam esse gaudeat, quosdam patiatur. Maiestas Regis non in atrocitate, sed in pietate consistit. Aureo sæcu-
L. lo quo Sapientum regnum erat, Nemo quantum posset aduersùs eos experiebatur, per quos cęperat posse. Victus Abner princeps militiæ Saulis, à Ioabo principe militiæ Dauidis, cum Sol occubuisset, nec finem Ioab faceret persequendi, exclamauit Abner, *Num vsque ad internecionem tuus mucro desæuiet? an ignoras quòd periculosa sit desperatio? vsquequo non dicis populo, vt omittat persequi fratres suos? 2. Reg. cap. 2.* Quasi nesciat victoria modum? Vincere regium est, sæuire tyrannicum. Non æquitas patitur, grauius homini, & duriùs imperari, quàm imperetur animalibus mutis: atqui equum nō crebris verberib. (vt vides in symbolo *Friderici V.*) exterret domandi peritus magister. LI. *Symbolū clementiæ.* Fiet enim formidolosus & contumax, nisi eum tactu blandiente permulseris. Idem facit venator, qui instituit catulos vestigia sequi, quique exercitatis vtitur ad excitandas, vel persequendas feras. Nec crebrò illis minatur; contunditur enim animus, & quidquid est indolis, comminuitur trepidatione degeneri: nec licentiam vagandi errandique passim concedit. Adijcias licet, tardiora agentes iumenta: quæ cum ad contumelias, & miserias nata sint, nimia sęuitia coguntur iugum detrectare. Camelum onere fatigatumque itinere non verberibus conduces ad metam, LII. *Clementiæ Symbolum.* sed cantu, & citharæ sono, quo illectus, lætus gressum comitatur herilem. Quod si in iumentis, stultum est iram exercere? cur peiori conditione habendus est homo, quo nullum morosius est animal, ac nullum maiore arte tractandum? Morbis medemur, nec irascimur. Mali medici est, desperare, ne curet. Agat Princeps curam non tantùm salutis, sed etiam honestæ cicatricis. Nulli Regi gloria est ex sæua animaduersione. *Vincendo parcit* habet symbolum *lampadis sub Sole ardentis*, quod pictum LIII. *Clementiæ Symbolum.* conspicitur in cubiculo Reginæ matris Francorum Regis: Vel *Parcendo regnat* lemma est ad *Solem*, & *Lunam* ibid. pictum. Querenti Tiberio, quod detractores Augustus sineret impunitos, respōdit. *Ætati tuæ, mi Tiberi, noli in hac re indulgere, & nimium indignari, quemquā esse, qui de me malè loquatur. Satis est enim si hoc habemus, ne quis nobis malè facere possit.* Suetonius *in Aug. 51.* Quanto satius est, sanari iniuriam quàm vlcisci? Nū quis satis constare LIV. *Conuicia irride.* sibi videtur, si mulā calcibus repetat, & canem morsu? Mansuetè immansueta tractāda sunt: non quia desit vlciscēdi potestas, sed volūtas. Quid enim facilius fuit Antigono, quā duos manipulares duci iubere, qui incūbētes regio tabernaculo faciebat, quod homines (ait Sen.

LV. *Antigoni lenis, et facetia patientia.* *lib. 3. de Ira e 22.*)& periculosissimè, & libentissimè faciunt, de Rege suo malè existimant? Audierat omnia Antigonus, vtpotè cũ inter dicentes, & audientem palla interesset; quam ille leuiter commouit, & *longiùs* (inquit) *discedite, ne vos Rex audiat*. Idem quadam nocte, cum quosdam ex militibus suis exaudisset, omnia mala imprecantes regi, qui ipsos in illud iter, & inextricabile lutum deduxisset; accessit ad eos, qui maximè laborabant: & cum ignorantes à quo adiuuarentur, explicuisset: *Nunc* (inquit) *maledicite Antigono, cuius vitio in has miserias incidistis: ei autem bene optate, qui vos ex hac voragine eduxit*. Nec minus hostium quàm ciuium maledicta tulit. Cum in paruulo quodam castello obsiderentur Græci, & loci fiducia hostem contemnentes, multa in deformitatem Antigoni iocarentur, & nunc staturam humilem, nunc collisum nasum desiderent; *Gaudeo* (inquit) *& aliquid boni spero: si in castris meis Silenum habeo*. Fame tandem cum domuisset dicaces, eos qui militiæ vtiles erant, in cohortes descripsit, cœteros præconi subiecit. Quod se facturum fuisse negauit, *nisi expediret his Dominum habere, qui tam malam haberent linguam*. Patientiam ratio suadet, ira vindictam. Ille magnus & nobilis est, qui more magnæ feræ, latratus minutorum canum securus exaudit. In Regem electus Saul, ouium irridebatur pastor aratro aptior, quàm sceptro. *Despexerunt eum, & dixerunt. Num saluare nos poterit?* 1. *Reg.* 10. Hebræi tumidi, Iudæi perfidi, adhuc in ore clamor, *Da nobis Regem*; datum despicite? Redargue Saul, castiga, corrige, paucorum pœna sit exemplum ad omnes. Minimè tamen Rex succensus, *dissimulabat se audire*. Iudæorum reparator Saul, ad thronum vocatus vt pœnarum timore tutam inter improbos seruet innocentiam, crimen læsæ dissimulat Maiestatis? Nec tumidos, nec perfidos Hebræos insimules, si dissimules. *Quia primum donaui* (dicas cum *Diribera* Apulorum illo Pro-Rege) *secundum mihi imputandum*. Aut hunc pœnam dare, concludit Totila Rex Gothorum, aut regnum Gothorum interire, necesse. Dissimulas?

LVI. *Patientia symbolum in magnatibus.*

Lactem propinas serpentibus, quo virulentiores exsibilent. Non minus fouet tyrannidem pietas, quam crudelitas. Æquè odiosum fuit Neruæ, & Neronis imperium. Sub hoc cadebát iusti; sub illo viuebant iniusti. Iudæos vt vespas habeas, etiã mortuæ aceto madefactæ resurgunt. Inde vitam accipiunt tumidi, vbi reliqui habent, vitę naufragium. Cũ ipsis aut faciendus, aut habendus est metus. LVII. *Vespæ aceto resurgunt.*

Hæc omnia haud mouent Saulem, pietate vel cunctatione constans, *audire dissimulat*. Vel quia cum Tacito *An.* 2. relinquendum sit rumoribus tempus; quo senescunt. Vel cum Seneca *de Ira* c. 10. quia lento adiutorio opus sit contra mala fęcunda & continua, non vt desinant, sed nè vincãt. *Cosmus Mediceus* Hetruriæ Dux I. cum ei nomina delata essent eorum, qui sua gesta carpebant, legit, & risit; *Si nos facimus* (inquit) *cur ipsi saltem dicere haud possunt?* Nescit regnare, qui nescit dissimulare. Demochares, *Parrhesiastes* ob nimiam & procacem linguam appellatus, inter alios Atheniensium legatos venerat ad Philippum Regem. Is benignè audita legatione, *dicite* (inquit) *facere quid possum, quod sit Atheniensibus gratum?* Excepit Demochares: *Te* (inquit) *suspendere*. Tam inhumanum responsum iram concitauit adstantium. Conticescere tamen omnes Philippus iussit, & Thersitam illum saluum dimitti. *At vos* (inquit) *cœteri legati nunciate Atheniensibus, multò superbiores esse, qui ista dicunt, quàm qui impunè dicta audiunt*. Augustum recense, in quem, eiusque vxorem, totamque domum Timagenes historicus plurima dixerat, & scripserat in vulgus spargendo veluti in suæ temeritatis triumphum. Sæpè illum monuit Cæsar, vt moderatiùs lingua vteretur: perseueranti domo sua interdixit. Fuit qui tam altè cadenti sinum præberet Pollio Asinius. Tulit hoc Cæsar patienter, cum hospite inimici numquàm questus. *Dicat itaque* (exclamat Seneca *lib.* 3. *de Ira c.* 24.) *quisque sibi, quoties lacessitur: Numquid potentior sum Philippo? illi tamen impunè maledictum est. Numquid in domo mea plus possum, quàm toto terrarum orbe Diuus potuit Augustus? ille tamen contentus fuit, à conuiciatore suo secedere. Quid est, quare ego serui mei hilarius responsum, &* con-

Probrã dissimulãda.

LVIII. *Exempla.*

Contumaciorem vultum, & non peruenientem vsquè ad me murmurationem, flagellis, & com pedibus expiem? quis sum, cuius aures lædi nefas sit? Ignouerunt multi hostibus: ego non ignoscam pigris, negligentibus, garrulis.? Puerum, ætas excuset, fœminam sexus, extraneum libertas, Domesticum familiaritas. Nunc primùm offendit? cogitemus quandiù placuerit. Sæpè & alias offendit? feramus quod diù tulimus. Amicus est? fecit, quod noluit. Inimicus est? fecit, quod debuit. Prudentiori cedamus: stultiori remittamus. Proquocumque, illud respondendum nobis, sapientissimos quoque visos multa delinquere: neminem esse tam circumspectum, cuius non diligentia aliquando sibi ipsi excidat: neminem tam maturum, cuius non grauitatem in aliquod feruidius factum casus impingat: neminem tam timidum offensarum, qui non in illas, dum vitat, incidat. Illud non venit in dubium, quin se exemerit turbæ, & altiùs steterit, quisquis despexit lacessentes. Proprium est magnitudinis veræ (Idem Seneca *lib. 3. de Ira. c. 25.*) non se sentire percussum. Sic immanis fera ad latratum canum lenta respexit: Sic irritus ingenti scopulo fluctus assultat.

LXIX. *Symbolũ Friderici probra parnunes fer.* Modò habes, quid velint *Friderici V.* symbola, in quibus *Aureus Colossus bullis* percutitur: *Leo canum latratus imperterritus audit.* Et coram Luna sæuit canum latratus in auras; sub lemmate. *Et sequitur cursus surda Diana suos.* Qui non irascitur, inconcussus iniuria perstitit: qui irascitur, motus est. *An nescitis* (aiebat Fridericus) *Principes quasi signum ad sagittam expositos esse? Turres quidem fulmina prealtas feriunt, humilia tecta*
LX. *prætereunt. At nobiscum benè agitur, si verbis tantùm impetitur.* Ad it à Principe, vt suggilantibus mores accomodet. Annibalem non exarmasset Q. Fabius, si obiurgantes timuisset. M. Minutius equitũ magister dictatorem ludibrio habebat, eumque milites *Magistrum Annibalis* appellabant; quòd semper montosis, & altis locis castra muniret. Fabij amicos rogabat Minutius, *num in Cælum tanquàm terra complorata rapturus esset exercitum: an verò nubes & nebulas, quò se recipiat, hosti obiecturus?* Quæ cum ad Fabium referrent amici, suaderentquè vt periculo subeundo, se ignominia liberaret: *Formidolosior quidem* (respondit) nunc viderer, *si dum scommata, conuiciaque timerem, a meis discederem consilijs. Non est turpis metus, qui salute patriæ suscipitur. Verùm expauescere ad hominum opinionem, calumnias & opprobria, indignum est homine huiusmodi magistratum gerente.* Plutar. *in Fabio.* *Indecens Imperatori, scommata timere.* Oppidò declarauit euentus, quanto vir ille esset, qua prudentia, quo amore in patriam, & ciues arma gestaret, vt omnium bucina de eo celebrentur carmina vetusta quidem, & rudia, sed magnifica, atque veridica.

Vnus homo nobis cunctando restituit rem:
Non ponebat enim rumores ante salutem.
Ergo magisq; magisq; viri nunc gloria claret.

Ludou. Viues, *de subuent. pauper. lib. 2.* LXI. *Symbolũ Innocentia.*

Sit Duci conscientia testis; & viuat innocentia, non ferro securus. Symbolum suspice *Friderici V.* dormientis in sinu *Innocentiæ*, sub lemmate *Innocentia securus.* *Innocentia est lorica Regis.* Sæpè enim iter agens inter hostes quasi hospitiũ percurreret amicorum, vanam obiurganti fiduciam respondit, *Innocentiam non indigère lorica, vel si opus sit, loricam satis esse Iustitia.*

LIBER XLIII.

CAPVT PRIMVM.

MAXIMILIANVS I.

OCCIDENTIS IMPERATOR XLIII.

1. Maximilianus literarum, armorumque æquè studiosus. 2. hieroglyficum. 4. natalia. 5. difficultas loquendi. 6. linguarum peritia. 7. studia. 8. genealogicus. 9. a coquo redarguitur. 11. Poeta. 12. gesta sua scribit. 13. bibliothecas erigit. 14. diuinitus liberatur à mortis discrimine. 15. ducit in vxorem Mariam Burgundam. 19. à Brugensibus detinetur. 20. reos defendit apud patrem suum. 21. coronatur Imperator. 22. initio eius imperij, reperta argenti vena. 23. victoria. 24. sub eius imperio repertus nouus Orbis. 25. eius armorum terror. 26. fortunam spernit. 27. liberalis. 28. colloquium cum tribus Regibus. 29. pudor. 30. moriens sibi pudenda cooperit. 31. Sacerdotes honorat. 32. videt Cacodæmonem incubare Luthero. 33. Sanctos colit. 34. ieiunat. 35. Sarcophagum circumducit. 36. symbolum.

16. Philippus filius Maximiliani Imperator. felici omine natus. 18. libera custodia tenetur.

17. Maria vxor Maximil. Imp. quàm pudica.

I. CVm nunquàm veriùs de Imperatoria Maiestate quàm sub *Maximiliano* I. occurrat adagium, *Imperatoriam Maiestatem non solùm armis Decorari, sed etiam legibus armari oportet*; in eius hieroglyphico *Iani* templum apertum fingimus: vnde Furijs agitatum Martem offendis exeuntem, bellorum parentem. Non longè stant *Literæ* timidæ, & fugitiuæ, quæ in sinu *Maximiliani* receptæ, quàm literatorum amans, & prodigus Mecænas fuerit, ostendunt.

ALLVSIO AD HIEROGLIPHYCVM.

I.

Panditur hoc Tēplū, Iano et Custode, Gradiuus,
Impulsu Furiæ, percitus Arma rapit.
Fasquè, nefasq; simul trahit ad sua Prælia; Quādo
Innocua & Rato, sub pede pressa, gemit.
Horridus, atq; Furens, Hominesque, Deosq; lacessit;
Pugnans, Ius Belli ponit in Ense, suum.
Mars sine Lege ruit; Virtutes fundere tentat;
Quarum Nulla tamen victa sub Ense, cadit.
MAXIMVS en Miles dispersas colligit Ipsas;
Quem Mauors cernens, Arma mouere, timet.
Hæc vbi Maiestas Virtutes tollit ad Astra;
Imperium recipit sub Ditione, Iouem.
Austriaco Augusto satis est Angustus hic Orbis;
Virtus Quæque Nouum postulat Imperium.

M. Ant. Moles Neap. S. Theol. D.

II.

Ecce Quirinalis prodit de limine Mauors,
Et fremitu armisono, bella necesque parat;
Criminis insontes sternit, procul esse iubetur
Iustitia, & Pietas, Religioque procul:
Hinc profuga erraret virtus, ni tuta sub vmbra
Cæsareæ chlamydis Maximiliana foret.

Io. Franc. Framinius S. Theol. D.

III.

Prodigium credis bellum, studiumque vigere,
Virtutem, & Martem nec simul esse putas?
Ecce quod hostiles coniungit fœdere dextras
Princeps, Musarum, Martis & arma colens.
Nec satis hoc: tenet armatus fera limina Iani,
Virtutumque simul corpora veste regit.
Proh dux insignis? vincit bis tempore eodem
Debellans hostes, tempora & ipsa domans.

I. B. P.

MAXIMILIANVS I.

Sel. Ann. 1459.

OCCIDENTIS IMPERATOR XLIII.

Flumina vel fulmina Reges sunt.
Processu tumescunt
Et quo longiùs discurrunt, latiùs excurrunt.
Pruden ia nominis Prouidentia est Numinis.

IV. *Natalia Maximiliani.*

Quæ dum *MAXIMILIANVM* pingit; Max.mum pangit Imperatorem.
Ex patre *Pacifico*, ex auo *Ferreo*
Vtramque sortitus Palladem togatam, & trabeatam
Pacem offert & Bellum; quod mauis? vult.

V. *Tardus in loquendo.*

Nouennium mutus tacuit Germanus Demosthenes:
Vel quòd pondera cogitationum lingua nec ferre posset, nec proferre.
Vel primus eloquutionis gradus esset, scire tacere.

VI. *Linguarum peritia.*

Vnam habuit à natura linguam, plures arte parauit:
Vt de suo diceretur loquutus.
Latina, Germana, Gallo Belgica
Caluit idiomata, vt coleretur vbiquè:
Et ex indigena sermone non alienigenam agnoscerent:
Sed aliquid suum suo venerarentur in principe.
Nouennio silentio grauida lingua,
Vbi quid loqueretur, tacendo didicit,

VII. *Studia,*

Syrenulas tandem parturit eloquentiæ.
Apollo in aula, Mars in campo,
Gemino arcu fila mouit, & tela.
Ne quid regno fœlicitatis deesset,
Philosophari Principem voluit.

VIII. *Genealogicus.*

Argumentum ipse historiarum, & seges,
Historiam in delicijs habuit.

IX. *Irrisus à Morione, cuius se consanguineũ inuenisset, si ad arcam Noë, genealogiam extendisset.*

Vt è ruderibus Antiquitatis erueret sapientiæ thesauros:
Primus Germaniæ familiarum Genealogicus,
E terra obliuionis mortuos euocauit.
Patrem non agnosceret filius,
Nisi patriæ patrem penè ignotum fecisset cura aliena.
Dijs, Patriæ, parentibus gratus, soli præceptori ingratus

X. *Irascitur præceptori indocto.*

Non nocuit, quia non potuit.
Et serò nouit sedentem in cathedra pestilentiæ.
Ignaro quamuis duce, non ignorauit semitam virtutis.
Amica Musa, Parnassum conscendit.

XI. *Poeta.*

Et soli Manes dedere manus,
Cæsar, & Augustus.
Vtrumque melius expressit

XII. *Gesta sua scribit.*

Cum sui chronographus, & Encomiastes
Scribenda fecit, facienda scripsit.
Timida tamen scribendi libertate, alios laudare ausit, non seipsum.
Eius Poësis non sine mendis, quia non mendax.
Virgines Musas Sapientiæ puerperio corrupit,
Vt vbique terrarum ingenia parerent.

Quot

Ann Sal.

Quot Musæ, tot Bibliothecas extruxit. XIII. *Bibliothecas extruit.*
Vt à diuersorio diuerterent in domum suam.
Tantam molem desine mirare, viator:
In vnum *MAXIMILIANVM* trophæa omnia migrarant Austriadûm,
Et tantæ Gentis supererat sola Propago.
Cum nesciens stare loco,
Abrupti montis conscendit cacumen Aquila Austriaca: XIV. *Diuinitùs liberatur à mortis discrimine.*
Vbi suæ magnitudinis fatigata pondere,
Inter Cœlum, terramque librata,
E' rupis vertice ruitura nutabat;
Nisi quò homines attrahere haud poterat,
Superos detraxisset in subsidium.
(Si tamen nutare potest domus illa, quæ centrum habet in Cęlo)
Sic in vitæ & montis apice, timoris oblitus, non pietatis,
Panem Vitæ adferri rogat, oculis saltem delibandum:
Sperans vel ad Cœlum conscendere, vel in terram descendere.
Expugnauit Cœlum monti impositus innocens Gigas,
Et sacro, quo initiata ferculo, seruatur Domus Austriaca.
Scit iam, cui astro Austrius gratias agat;
Et quale Palladium seruet *MAXIMILIANI* palatium,
Obuiat adhuc in æuum miraculi mirabilis Obeliscus,
Et in Oenipontana rupe Christi patientis Colossus;
Quo in ruinoso Capitolio Fides Austria triumphat.
1477. Prima trophæa Burgundiam suspice, & Belgium
Cuius Leonem coniugij vinculo, XV. *Vxor.*
Et Mariæ Hymenæo Batauica catenauit *Maria*.
Hæc illi Argos, qua ex Colchis Vellus transcripsit aureum;
Prò hoc vellere sæpè velificatus
1478. Reperit etiam inter Lilia Gallica sibi lauros nasci. XVI. *Philippus filius felici omine natus.*
Eadem die *Philippus* nascitur, *Maximilianus triumphat*.
Spectator filius paternæ victoriæ,
Vt vel nascens, capita inimicorum confringeret.
Filia connubio hostes etiam deuinxit.
Toc inter victoriæ palmas XVII *Maria vxor Maximil. quàm pudica.*
Filiam tamen amisit, & coniugem.
Vtramque Amor rapuit
Eam coniugij; hanc pudoris.
Vulnus inter venandum acceptum
Mederi haud passa
Videre desijt potiùs, quàm nuda videri.
Tanti Philos *Philippus* solus supererat, XVIII. *Libera custodia detinetur Philippus.*
Sed & hunc viduo patri Cæca filium fortuna subduxit;
Vt Scipio Orbo deesset,
Quo Maiestatem fulciret ruentem.
Iam Belgicus Leo frenum detrectabat Austriacum,
Et manum Dominam lacerabat;
Dum filium quærit, seipsum perdidit *MAXIMILIANVS*, XIX. *A Brugensibus detinetur Maximil.*
1487. A Brugensibus magis captus, quàm exceptus,
Ne maiora auderent, aspectu terruit,
Facundia armatus, perfidos exarmauit,

Partem

XX. *Reos defēdit apud patrem suum.*
Partem assumpsit criminis, *Tal. Am.*
Cum defensorem egit, quorum accusatorem agere debuisset;
Et in Brugensibus hortis papauera sola decutiens,
Minoribus indulsit floribus.
Hinc à patre Augusto in sortem adoptatus imperij,
XXI. *Imperator coronatur.*
Corona meruit *Magni Caroli* coronari;
Solum *MAXIMILIANI* caput poterat *Caroli* implere coronam
Terram, Sydus, Æthera, Pontum:
Germanus Salomon habuit in triumphum.
Principis liberalitatem imitata tellus,
XXII. *Initio Imperij argenti vena reperta.*
Argenti venas, quas dudum celauerat, cælandas aperuit.
Sapiens Dominaturus Astris
Othomanæ vel Centimanæ Lunæ cornua attriuit, 1493.
Semper victor, vbi pugnare licuit.
XXIII. *Victoria.*
Fortuna singulis annis annuum victoriæ pensitante tributū.
Populorum, de quibus triumphauit, en Populus;
Galli, Turcæ, Eburones, Belgæ, Bataui, Sicambri,
Hungari, Morini, Veneti, Heluetij, Bohemi.
Vt victoriarum curru totam peragraret Europam,
XXIV. *Friderico & Maximiliano imperantibus, Columbus nouum orbem detēgit.*
Eoque imperante, cęperit Austria Orbi imperare Terrarum.
Paruit, vel parturit Neptunus ipse,
Cum latentes in Oceano Mundos, non montes exposuit,
Et Orbem in Orbe Aquilæ *Columba* monstrauit.
Nunquàm defuere bella Cæsari, nunquam bellis Cæsar,
XXV. *Eius armorum terror.*
Eo hostium terrore, & tremore,
Vt teste *Ludouico XI.* Gallorum Augusto Rege,
Ad *MAXIMILIANI* tympana tota contremisceret Gallia.
Ipsius Fortunæ prouocator, contemptor, & victor,
XXVI. *Fortunam spernit.*
Augusto supercilio, veluti imaginariæ Deæ insultauit sepè.
Tenuit ne teneretur; Despexit, ne susspiceret.
XXVII. *Liberalis.*
Liberalis tamen quandoquè ipsas liguriuit victorias,
Et militaris stipendij defectu abortiere triumphi.
Quæstorum questus, & gemitus, quòd *nimis prodigus*,
Puniebat, munera geminando.
Ferro, aiebat, *vincuntur hostes. Auro hostes, & hospites.*
XXVIII. *Vienna.*
Hungariæ, Bohemiæ, Poloniæ tres vno Reges congressu
Non excepisset, si minor fuisset. 1515.
Hæc veluti non suo sanguine parta, Cœlo dicauit.
XXIX. *Maximil. pudor.*
Custodiendæ pietati comitem addidit *pudorem*
Cum neminem spectasset nudum, nec spectari voluit.
Venerabilem sanè dicens Imperatorum purpuram,
Non quæ sanie muricis fœdatur,
Sed quæ tingitur colore virtutis.
XXX. *Moriens pudenda cooperit.*
Omnia moriens oblitus, præter pudicitiam,
Pudenda operuit, nè labes aperiret vel naturæ.
Religionem credens fęlicitatis illicium, calamitatis exilium,
Imperij posthabuit impendium, ne hæresis præualeret.
XXXI. *Sacerdotes honorat.*
Fidei mystas, & mysteria ita coluit,
Quòd obiens adstare voluerit non stantes, sed sedentes.
Veri Iouis Aquila, cum tota cæcutiret Germania,

Sal. Ann. Ipse solus vidit *Luthero* Cacodæmonem incubare.
Dei nomen ei ita Sanctum, vt nunquam vsurparet in vanum. XXXII. *Videt cacodæmonẽ incubare Luthero.*
In Sanctis ita mirabile,
Vt veritatem crederet, nonnisi in Ecclesia Sanctorum.
Energumenum *Lutheri* fascino offendens Mundum, XXXIII. *Sanctos colit.*
Ad orationem & ieiunium prouocauit exemplo, XXXIV. *Ieiunat.*
1519. Hoc fretus viatico, Mortem contempsit,
Imo captiuam triennium in sarcophago circumduxit. XXXV. *Sarcophagum circumducit.*
Laboribus tandem fractus, vel victorijs fessus,
Cum felicitas in terra deesset; stetit, vt Cœlum intraret.
Et post imperij annum supra trigesimum
Nepotibus legaret, quidquid complectitur axis.
Austriacasque opes clauderent margine Cœli.
Eius pyramidi nemo audeat calamum admouere,
Nam ipse capulo incidit. XXXVI. *Symbolum.*
A. E. I. O. V.

CATENA HISTORICA.
CAPVT TERTIVM.

1. *Maximiliani. I. Imper. natalia. 2. statura. 3. loquendi difficultas linguarum peritus. 4. queritur in præceptorem indoctum. 5. filij. 8. religio. 9. Sanctos colit, odit blasphemos. 9. Dei nomen nõ assumit in vanum. 10. ieiunium seruat. Quadragesimam diuidi cur peteret. 9. Xenodochia decem erigi mandat. 11. in parentes pius. 12 continentia. 2. laborum patiens. 2. ab Angelo eruitur ab imminenti vitę periculo. 13. idiomata callet. 14. & 2. & 16. poetice gesta sua scribit. 15. 31. genealogias quęrit. 15. poetas honorat. 16. musica delectatur. 17. militari disciplina excellit. 19. sacerdotes dum esset in mortis articulo, sedere iubet. 20. & 217. moriens sibi pudenda cooperit. 21. mendicum arrogantem placidè arguit. 22. constans. 23. aspectu hostes terret. 24. symbolum eius. A. E. I. O. V. 25. mansuetus furta remittit militi. 27. furem ex aula festiuè remittit. 27. & 227. de se humiliter sentiens, omnia Deo refert. 29. thesaurum paternum non tangit. 30. moram capsoris in soluendo punit, donum geminando. 31. à coquo patitur argui. 32. electio in Imperatorem, coronatio. 35. audit legatos Anglorum. 36. Turcas cædit. 37. lucro dotis illectus ducit in vxorem Blãcam Mariam Sfortiam. 47. comitia cogit Vvormatiæ. 48. legem fert in blasphemos, & alia. 49. Eberhardum Vvirtembergiæ Ducẽ creat. 51. fœdus init cum Venetis in Gallos. 58. Pisanis libertatem confirmat. 59. nouum fœdus cum Sfortia. 61. à Florentinis recusatus in iudicem. 62. Pisas venit, Trituritam frustra obsidet. 68. bellum in Heluetios. 79. in Gallos arma parat. 83. in Venetos meditatur. 97. Bohemos cædit. 98. Geroltzeggum expugnat. 101. in Geldrium mouet. 108. mouet in Stephanum Vayuodam. 109. Venetos tentat in sui partes trahere. 112. Germaniæ principes in Gallũ cõcitat. 113. in Italiam descendit. 114. Venetos habet infensos. 115. dissuadetur à Papa vlterius pergere. 115. in Belgium recedit. 116. inducias componit cum Venetis. 119. fœdus cum Gallo percutit Cameracense in Venetos. 130. Patauium obsidet. 139. comitia agit Augustæ, ad continuandum bellum in Venetos. 141. Hungaros in Venetos excitat. 144. grauamina vulgat in Papam. 152. alienatur à Gallis. 159. legem edit in ebrios. 162. fœdus facit cum Papa in Venetos. 180. colloquium cum Regibus Poloniæ, & Hungariæ. 181. sponsam accipere renuit. 189. in Italiam descendit in Gallos, & Venetos. 190. Laudam occupat, Mediolanum*

MAXIMILIANI GENESIS.

I. EX *Friderico III.* Imperatore, & *Eleonora* Portugaliæ Regis filia nascitur *Maximilianus* Neapoli Austriæ, Anno Christi 1459. die Cœnæ Domini XXII. Martij; baptizatur die Paschatis, XXV. Martij.

EDVCATIO, MORES.

II. *Maximil statura.* INsignibus corporis, & animi dotibus præditum ita *Cuspianus* describit. *Hic Imperator statura fuit quadrata, in qua Cæsarea Maiestas resplenduit.* Tanta erat in eo oris probitas, magnitudo eximia, in prosperis moderatio, in aduersis constantia, vt inter triginta maximos Principes nemo non hunc *Maiestas.* Imperatorem, antea etiam non visum cognouisset. In congressu comis, sermonem inter familiares salibus condiebat, neque aliorum in dicendo ægrè ferebat libertatem: Honestatis, grauitatis, sanctimoniæ non simulatæ, temperantiæ, sobrietatis, & castitatis vbique præbens exempla. Virtutes has exornabat insigne oris decus, formæ ac staturæ modus tantæ Maiestati conueniens. Laborum patientissimus fuit, adeo vt in multam noctem crebrò scriberet, consuleret, hastis concurreret. Labores itineris, qui vel gregario militi exitiales esse potuissent, inuicto prorsus animo tolerauit: quando paucæ sint in Germania vrbes, quas ipse non adierit. Nullum habuit temporum, vel locorum discrimen. Niues, glacies, spreuit, modò prodesse posset: nonnumquàm tanta velocitate iter emensus est, vt tabellario fuisset supra quàm satis. Venationum præter modum studiosus, maxima subijt vitæ discrimina. Quæ ipsemet Germanicis rythmis complexus est. Cercuos, vrsos, apros suo gladio confecit. Sed eum non semel manus seruauit superna. Cũ per præruptas Oenipontanas rupes aliquando iuuenili ardore ibices insequeretur, eò loci euasit, vnde nec referre pedem, nec progredi vlterius posset. Stabat attonitus infelix princeps, temeritatem suam culpans, famis diræ longa tabe, vel violenta morte vitam ibi finiturus. Non funes ad eum portendi poterant, nec semita quæpiam lapicidarum labore menstruo parari. Stabant gregatim hic inde comites lacrymantes. Ipse iam noctes, atque dies integros duos in tam afflicto statu cum iam permaneret, de vita beata cogitare cœpit. Appellat magna voce suos, iubet per sacerdotes SS. Eucharistiam adferri, & è viciniori loco sibi monstrari, vt quando corpus cibo reficere non daretur, saltem oculos immortali viatico recrearet. Satisfactum pio Principi. Luctus interea per vniuersam prouinciam spargitur. Cumque ope destitutus humana, audit non procul à se strepitum, circumspiciensque videt arreptare per rupis costas iuuenem quendam ignotũ, habitu rusticum ingentia dimouere saxa, & callem parare. Qui cum ad ipsum accessisset, *Macte* (inquit) *animo Princeps viuit, & adest,* qui

qui te seruare potest. Me sequere. Ille Ducem sequitur, paulò post in patentiore via positus, semet ex mortis faucibus videt ereptum. Postero die, cum læto patris edicto, Dux ille vbique terrarum quæreretur, nec diù quæsitus inueniretur, Angelum fuisse custodem meritò credimus. Ad rei memoriam pius princeps semitam lapicidarum labore muniri, & in loco periculi imaginem Crucifixi poni curauit.

Fridericus cum *Maximilianum* filium bonis literis instituendum curaret, tanta difficultate is ab infantia verba pronuntiabat, vt plerisquè per nouennium mutus iudicaretur. Sed quantoperè difficultas illa loquendi in pueritia fuit plerisque molesta, ita in perfecta eius ętate facundia omnibus etiam exteris fuit admirabilis, qui præter vernaculam linguam, *Latinè*, *Gallicè*, *Italicè* eleganter loquebatur. Præceptore vsus est primùm indocto, *Petro Engelberto*, cuius inscitia adolescentes fastidientes, literas odere cœperunt. Nihilominùs tamen *Maximilianus* viuaci ingenio, & tenaci memoria contendit, vt eruditione solertia, & alacritate cunctos super ætatis in Orbe Christiano Reges Saule superaret. Addit Iulius Scaliger: *Si eum dixero omnibus numeris præstitisse reliquis Principibus, minus forsan dixero, quàm verum est*. Tradunt Scriptores, *Maximilianum* de suo indocto præceptore conqueri solitum fuisse: *Si hodie*, inquiens, *præceptor meus viueret, quanquàm multa præceptoribus debeamus, efficerem, vt institutionis suę pæniteret*. Memoriæ tam tenacis fuit, vt cum aliquem secum loquentem semel vidisset, post longam temporis intercapedinem, denuò agnosceret.

III. Loquendi difficultas. — *Linguarū peritia.* — *Sal. Ann. 1506.* — *IV. Magistrū habet indoctum.* — *Memoria tenacis fuit.*

VXORES LIBERI.

DVas habuit. I. *Mariam* filiam *Caroli Bellicosi* vel *Audacis* Ducis Burgundię; Venandi hæc studio ægressa, ex equo ferociente deiecta, cum fracto fæmore omnem tractationem loci affecti per verecundiam effugeret, obijt. Vide *Mariæ* Augustæ numisma argenteum, & symbolum *Aquilæ* partus suos Iudice Sole probantis *pag.* 158. *littera A.*

V. Suscepit ex *Maria* prima coniuge *Maximilianus* Philippum qui ducta in vxorem *Iohanna* Regis *Ferdinandi* filia vniuersam acquisiuit Hispaniam. *Iohannæ* numisma habes pag. 158. *littera B.* Obijt *Philippus* Sal. Anno 1506. Ætat. 28. Mense III. die III. Granatæ prope Burgos, relictis ex coniuge *Iohanna* duobus filijs *Carolo* & *Ferdinando* (Hos videbis Imperatores) & filiabus quatuor, *Leonora* quæ fuit regina Portugalliæ & Franciæ, *Emanuelis*, & *Francisci* Regum vxor.

Isabella vxor *Christierni* Regis Daniæ.
Maria vxor *Ludouici* Hungar. Regis.
Catharina nupsit *Ioanni* filio *Emanuelis* Regis Lusitaniæ. Vide symbola *p.* 158. *lit.*

VI. Habuit etiam *Maximilianus* ex *Maria* coniuge *Margaretam*, quæ *infelix* dicitur *connubijs*. Nam *Carolo VIII.* Gallorùm Regi desponsata, & in aula Francica educata, cum adoleuisset, propter ius successionis repudiata fuit à *Carolo*; Symbolum *Margaretæ* vide *pagin.* 158. *littera G.*

SECVNDA SPONSA MAXIMILIANI.

FVit *Anna* filia *Francisci* Ducis Britanniæ, cum qua per *Vvolffgangum de Polhaym* Baronem Austriæ legatum suum, condormiuit, sed non traduxit. *Carolus VIII.* namque Rex Franciæ violenter illam surripuit, remissa *Margareta* filia *Maximiliani*, quam priùs sponsam aliquot annis habuerat. Hæc postea nupsit *Philiberto* Duci Sabaudiæ. *Annæ* numisma vide *pag.* 158. *littera H.*

VXOR II. MAXIMILIANI.

VII. FVit *Maria Blanca* filia *Galeacij* Ducis Mediol. ex qua nullam tulit sobolem. Numisma vide *pagin.* 158. *littera I.*

MA-

ROMANORVM
IMPERATRIX
HIS·SVFFVLTA·
IOANNA·REGINA·ARAGONVM·PHILIP·REGIS·VXOR·
MONETA·COMITATVS·BARCINONENSIS·
1521·
COMMITTO·
HIS·DEVS·OCIA·FECIT·
SPOLIAT
ANNA·SPONSA·MAX·IMP·FRANC·BRIT·DVCIS·FILIA
VNA·
FVIT·
ME·PROLE·ET·SCEPTRIS·IVNO·SECVNDA·BEAT·

Sal. Anno 1506. | Sal. Ann. 1506.

MAXIMILIANI VIRTVTES.

Tanta fuit Maximiliano *Religio*; & ita diuinis se accomodauit mandatis, vt Princeps, an homo priuatus esset, non facile
VIII. dijudicasses. Missæ singulis diebus intererat; tanta deuotione, tam animo recollecto, vt nil nisi Christi mortem, cuius mysteria in Missa tractari sciebat, cogitaret. Quod militaribus fratribus S. Georgij id inter cętera præcipuum dedit statutum, *vt quàm attentissimè singulis diebus diuinis interessent, nec quantum eis immineat negotium, ad alia quàm*
Sanctos colit. *diuina eo tempore illorum mens feratur*. D. Andream, Georgium, ac Leopoldum Austriæ quondàm sacratissimum principem consanguineum suum (quem inter Diuos referri curauit) piè veneratus, eorum gesta sibi sumpserat in exemplar. Diuini nominis feruens
IX. *Blaspha. mus odit.* Zelator, nunquàm, nomen Dei aut Sanctorum assumpsit in vanum. Nullum passus blasphemum etsi aliàs sibi charissimus esset, seuerè corripuit. Rigidus Ecclesiastici seruator ieiunij, Christianæ miserabatur plebeculæ, cui neque ad victum cibus, nec alia
X. quæ ad ieiunium requirantur, in Germania, ac Septemtrionali plaga suppeterent necessaria. Institit ob id apud Pontif. *Leonem X.* vt misero misertus popello, ne magis ieiunij
Petit quadragesimam diuidi. præcepta, ruinæ sint quàm salutis occasio, Quadragesimale in plures diuideret anni partes; cui minus assensit Pontifex, ne occasionem daret, alia pariter postulandi, quæ Ecclesiasticā soluerent disciplinam. Moriens
Xenodochia erigit. Xenodochia decē in pauperū vsum construi, atque suo ære prouideri vltimo iussit elogio.
XI. *Pietas* erga parentes; quos ita coluit; vt *Coriolani* erga *Veturiam* matrem: *Claudia* Vestalis, erga *Cimonem* Atheniensem: & *Antigoni* Regis Macedonum erga parentes amorem aut æquarit, aut superarit; vt monumenta testātur, patri in Vienna Pannoniç; matri in ciuitate Noua ab eo tantis sumptibus constructa, vt annos supra viginti artifices opus ad finem perducere non potuerint.

Continentia tantæ fuit, vt nullo vmquàm tempore quisquam audierit, ab ipso nec ingenuas, sed neque inferioris sortis virgines pollutas. Matronarum thoros numquàm fœdauit; imò si quem adulterum notasset, semper toruis oculis aspiciebat. Testantur eius puritatem decreta militaribus S. Georgij per eum tradita, quos inter cætera ad continentiam hortatur, planè demonstrans quot inde mala, quanta infamia ex incontinentia proueniant.

Literarum Amor Maximilianum tenuit; XII.
& cum viris doctis vitam consumpsit domesticam. Sacra Doctrina ei erat in precio. XIII.
Arte Medica, Mathesi, Historia delectabatur. Viennensem, & Heidelbergensem sua præsentia, & auscultatione honestauit Academias. Ebraica, Græca, Latina idiomata, *Idiomata callet.*
quæ sepulta iacebant, spe beneficij surrexerunt, vt totam Germaniam inundauerint. Ex Doctorum consortio *Maximilianus*, doceri didicit, & ad Scribendum animum appulit. Poeticum opus de suis periculis edidit: XIV *Poeticè scribit.*
in quo *Inuidiam*, & *Curiositatem* comicas personas fingebat, quas *Ratione*, ac *Prudentia* postrauerit. Deinde egregium finxit opus, quod *Portam honoris* appellauit, virtutibus, ac picturis venustatum. Primus inter Germaniæ XV.
Principes, Heroum genealogias indagauit, *Genealogias quærit.*
& toto in orbe quæsiuit. Prouinciarum annales, qui tineis absumebantur, in lucem redierunt. Cæsaris exemplo reliqui excitati Principes, non minori desiderio historias expetebant. *Fridericus* Saxo cognomento *Sapiens*, Elector Vvitebergæ ad Albim, A.C. 1502. & *Ioachimus* Elector Brandeburgicus ad Viadrum Francofurti, Academiam instituère. *Poetas* cum prædiligeret sequens eis exarauit priuilegium. *Amor literarum in Friderico Saxone & Ioachimo Brandeburg.*

DE HONORE, ET PRIVILEGII POETARVM.

Maximilianus diuina fauente clementia Romanorum Rex semper Augustus, ac Hungariæ, Dalmatiæ, Croatiæ, &c. Rex: Archidux Austriæ: Dux Burgundiæ, Lotharingiæ, Brabantiæ, Stiriæ, Carinthiæ, Carniolæ, Limburgiæ, Lucemburgiæ, Gelriæ: Lantgrauius Alsatiæ: Princeps Sueuiæ: Palatinus in Habspurg, & Hannoniæ: Princeps & Comes Burgundiæ, Flandriæ, Tyrolis, Goritiæ, Arthois, Hollandiæ, Selandiæ, Ferretis,

in

Sal. Ann. 1509. *in Kiburg, Namurci, & Zurphaniæ: Marchio Sacri Romani Imperij, ad Anasum, & Burgouiæ: Dominus Frisiæ, Marchiæ Sclauoniæ, Mechliniæ, Portus Naonis & Salinarum, &c. ad perpetuam rei memoriam. Notum facimus tenore præsentium vniuersis.*

1. Cum post susceptũ diuino auspicio Cæsareæ Maiestatis titulum, officij nostri inprimis duxerimus, ad ea singula animum intendere, quæ & Reipublicæ nostræ decori & ornamento perpetuo fore arbitraremur, & nationem nostram Germanicam ac domum Austriæ, ex qua orti sumus, quantis possemus honoribus apud omnes gentes ad posteritatem notas faceremus, id potissimum occurrit pro æternitate literarum necessarium in humanis rebus fore, vt populis & vrbibus nostris Romanarum literarum Gymnasia, laudato ordine & Romano more statuerimus, vnde publicarum rerum moderatores ac rectores plurimum excellentes prodire, qui veterum rerum gestarum lectione facti prudentiores, bene & beate viuendi rationes multa etiam experientia posteris scripsere.

2. Directis itaque à nobis in nostro Viennensi Gymnasio ciuilis Iuris lectionibus, eum Poetica & Oratoria arte nihil hactenus ibi instituerimus, decreuimus pro ipsius Vniuersitatis nostræ augmento Collegio Poetarum ibidem, priscorum Imperatorum antecessorum nostrorum more, erigere, abolitamque prisci seculi eloquentiam restituere. Itaque de hac re prouehenda, & imitanda duos in Poetica & Oratoria, duos vero in Mathematicis disciplinis Eruditos, ad ipsum collegium deputamus: inter quos eum, quem pro tempore Lectorem ordinarium in Poetica constituemus, volumus eidem collegio præesse, quem etiam præsentibus nostris ipsius Collegij & lectionum Superintendentem facimus & creamus. Quo autem præfatum Collegium vberiori à nobis gratia & priuilegio decoretur, resque ipsa fœlici gradu debitum sumat incrementum, pro honore nostro, & dignitate augendæ Viennensis Vniuersitatis, Cæsarea nostra auctoritate, ac motu proprio, præfatum Collegium hoc præsenti priuilegio ac prærogatiua decoramus, vt quicunque in præfata nostra Vniuersitate Viennensi in Oratoria & Poetica studuerit, lauream que concupierit, is in prænominato Poetarum Collegio diligenter examinatus, si idoneus ad id munus suscipiendum habitus & inuentus fuerit, per honorabilem fidelem nobis dilectum Conradum Celtem, Sal. Ann. 1509. *per genitorem nostrum* Fridericum Tertium *diuinæ memoriæ primum inter Germanos Laureatum Poetam, & modo in Vniuersitate nostra Viennensi Poetices ac Oratoriæ Lectorem Ordinarium, ac deinde per successores eius, qui pro tempore Collegio præfuerint, laurea coronari possit. Sicque per eum & successores eius Laureatus Poeta ab omnibus habeatur & celebretur: omnibusque priuilegijs & insignibus, quibus cęteri Poetæ Laureati fruuntur, quomodolibet, consuetudine vel de iure, vti & gaudere possit, ac si manibus nostris ea dignitate fuisset insignitus. Cuius rei tenore præsentium, damus, concedimus & impartimur nostri Cæsarei iuris eidem legenti Poetæ ordinario, vt prædictum est, omnimodam auctoritatem, non obstantibus quibuscunque legibus, statutis, consuetudinibus, ordinationibus, aut alijs quibuscunque in contrarium facientibus, reseruato tamẽ nobis nihilominus iure Poetas coronãdi, quos idoneo duxerimus. Potestati enim nostra per hoc priuilegium nequaquam derogamus.*

3. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc nostræ concessionis & ordinationis paginam infringere, aut ei quouis ausu temerario contraire. Si quis vero id attentare præsumpserit, pœnam indignationis nostræ grauissimæ, ac quinquaginta marcarum auri puri irremissibiliter se nouerit incursurum: quarum medietatem Imperiali fisco nostro, ac reliquam partem præfato Collegio decernimus applicandã. Harum testimonio literarum, sigilli nostri consueti appensione munitarum. Datum in oppido nostro Bozano, pridie Kalendas Nouembris, Anno Domini millesimo primo: Regnorum nostrorum, Romani sexto decimo, Hungariæ vero duodecimo.

Scripsit *Maximilianus* patria lingua eadem manu, qua ensem tractauit, res proprias; *Iulium Cęsarem* imitatus. Operi titulum fecit, *Albus Rex*; quo omnia eius bella graphicè describuntur. Sed opus rel quit imperfectum. *Musica* chara illi fu t; vndè eius in curia veluti in fertilissimo agro musici succreuerunt. XVI. *Musica delecta-tur.*

Militari disciplina adeo excelluit, vt nemo ei suo tempore par fuerit: nedum superauerit quisquam, Extant adhuc disciplinæ militaris documenta ab eo exarata.

ARTI-

Sal. Ann. 1508.

ARTICVLI MILITARES DATI A MAXIMIL. Anno 1508.

Sal. Ann. 1508.

1. Milites omnes & singuli è Catalogo primùm recenseantur: deinde iureiurando a singulis præstito firmentur, ex more militari priùs delectu habito.

2. In primis iurent Cæsareæ Maiestatis damna cauturos ac prohibituros esse, eiusque commoda & vtilitates sese promoturos.

3. Secundò iurent illius Maiestatis loco & nomine, illi Principi &c. tanquam suo præcipuo Commissario, ac Duci exercitus, obsequuturos ac ministraturos, atq; in omnibus parituros, ac nihil recusaturos vel denegaturos sese, siue in acie cum hoste confligendum pugnandumue, & muros incurrendum sit, aut vigilandum, vel in castris, vt decet, manendum, obedientiã præstituros, ita vt par est æquumq; bonos rectosque milites præstare.

4. Tertiò iurent, quòd nullam profectionem in et aduersus hostes detrectabunt vel recusabunt: aut non discedant absq; iussu vel mandato illius Principis etc. aut eius locumtenentis seu Legati.

5. Quartò iurent, quòd minoribus etiam Præfectis militum, seu Capitaneis, Signiferis atque Ductoribus obedire velint, in vigilijs obseruandis & custodiendis, in profectionibus, in castris, in ordinibus, in aciebus, nullo dempto, quodcumque ad rem militarem & honestatem spectet et pertineat, etiam si Capitaneus quispiam, Vexillifer, Antesignanus, vel Ductor, aut alius miles minor aut maior, non sub suo signo aut vexillo militans aliquid iusserit & præceperit, ei obsequatur, vt suo Capitaneo Signifero & Ductori.

6. Quintò, iureiurando adfirmabunt, à signo vel vexillo se non discessuros, siue in castris, siue in profectione, aut expeditione absque supremi Capitanei permissione, ac venia salua inferioris quoque Præfecti, nemo item alium in locum suũ subponat ad vigilias ex ordine ad ipsum pertinentes, siue is grauis siue leuis armaturæ miles sit, quin vnusquisque suo loco & ordine ipse vigilias seruet & expediat, nisi vehementer valetudine aduersa præpediatur ac remoretur.

7. Sextò iurabũt, ne quis in castris bombardis vtatur, ac globos è pixidibus emittat, sed extra castra: nec cãtu, nec clamore aut vociferatione in castris. Et si quis ista ab alijs exaudiat aut videat, cum placidis verbis erudiat atq; emendet. Si verò non audiuerit, Domino militiæ atque exercitus, mediante suo præstito iuramento, indicet atque denunciet.

8. Septimò iurare debent, si quem locum ille Princeps &c. & Dux designauerit, vt ilicò motu concitato ad signũ et vexillũ concurrãt. Quisquis verò in sua casa aut domicilio perstiterit, nisi ægrotus aut vulneratus esset, ab eo auferãt milites quicquid habet, ac ipsũ Dño militiæ tradant.

9. Octauò, iureiurando adserent, si ille Princeps &c. oppida aut arces, territoria aut villas recipiet coactas incendij minis, aut alijs modis sibi visis, vt non obturbent eum, aut impediant verbis aut factis, sed quicquid condixerit, non remorentur, quin obseruent ipsi, medio illorum iuramento atque corporali pœna.

10. Nonò iurent, quòd si ille Princeps, &c. ciuitates, oppida aut arces, territoria seu villas deuicerit, aut prædæ subiecerit, quouis modo voluerit, vel communi prædæ vel cohortali denunciando aut subiiciendo ex suo arbitratu, ei pareant et obsecundent, ad maiora incõmoda et damna vitanda. Si quis etiam siue magnum siue paruum quicquam abstulerit vel auexerit, sine Principis permissione ac bona venia, ei auferetur quicquid habet, ac corporali pęna afficiatur atq; plectatur.

11. Decimò iuramento adfirment, nullas factiones aut conuenticula facere aut struere velle, aut trummarũ verberatores ad hoc musicæ genus sonare, aut classica canere cogere siue compellere sine Principis aut sui Locumtenentis vel Aduocati permissione.

12. Vndecimò iurabunt, forum liberum tenere, & omnes commeatum ac victualia aduehentes tueri ac defendere, nec quid vendere ante castra, sub pęna, iuramenti præstiti & corporis afflictione.

13. Sic et iurabunt Ecclesias, Monasteria, & sacras ædes, ita ut sũt, tueri et nõ lędere, nec dehonestare, nisi hostes ex illis se muniãt atq; defẽdãt.

14. Iurabunt quoque puerperas, viduas, pupillos, Sacerdotes, & alias honestas virgines, puellas, & matronas tutas & illæsas fore, sub periurij & capitis pœna.

15. Item iurabunt, si quis audierit criminari Deum aut blasphemare, aut Matrẽ eius, ut eũ deferant apud Principem militię aut Præfectũ, & puniatur pro merito & condigna pœna.

16. Iurabunt item, ne compotent suprà quàm quisque ferre ac tolerare possit; cùm per immoderatas compotationes, crapulam & ebrietatem plerique homines in contemptum, ignominiam, & ne-

Sal. Ann. 1508. *& negligentiam illabantur atque deueniant.*

17. *Iurabunt etiam, quòd nemo illorum ex veteri liuore, odio aut simultatione, dum sub Principe militent, quacunque occasione factum fuerit aut contigerit, vindicet aut vlciscatur, quin potiùs conquiescat omni eo tempore, ac intercidat. Quòd si verò acciderit res causaque sub Principis gubernatione, eam controuersiam seu litem sedabit ac componet ex æquo Princeps.*

18. *Iurent quoque, si manipulos, cohortes, partes, aut factiones viderint, vt pacem interponant ac iubeant: qui autem illam seruare noluerint, eos occidant absque medio.*

19. *Item iurabunt, quemadmodum nunc isto tempore apud Principem hunc militia cernunt & habent Capitaneos, Præfectos, Signiferos, & Ductores existentes, eos vos non mutaturos esse, sed eos Princeps militiæ constituendi ac deponendi habeat potestatem.*

20. *Cæterùm iurabunt, locum semper se daturos esse equitibus, vnà cum suis armis et equis, & vbicunq; commeatus victualia haberi possint, etiam apud hostes, nequiquam impedituros.*

21. *Iurent etiam ILLI Principi militiæ & exercitus, Primoribus & Capitaneis ius suum permissuros ac præbituros esse.*

22. *Item iurent quoque alios plures articulos non in specie præscriptos, & ad bonos milites pertinentes, se obseruare velle, nullis exceptis.*

23. *Et si quisquam in murorum concursu, aut in pugna & conflictu cū hostibus retrocedere vel in fugam se dare vel vertere vellet, eū proximus quisq; , vt iuramenti præstiti, confodat et occidat.*

XVIII. Prælij, aut expeditionis tempus raro militi prædicebat, vt horis omnibus præsto esse, atque in medijs delicijs, si iuberentur, descendendum scirent in prælium.

XIX. *Obsequium erga Sacerdotes.* Hæc, dum viueret, ei consuetudo fuit, vt nullū ex sacerdotibus corā se stare, sed sēper prę modestia sibi assidere fecerit. In vltima quoque hora mortis, dum ex clero multi sibi adstarēt, signo admonuit, nè circa se starent, sed potiùs sederēt.

XX. *Verecundia* ita *Maximilianum* tenuit, vt nemo vnquàm ex cubicularijs eius viderit naturæ opera exercentem. Paucissimi medici vrinam eius, dum ægrotaret, viderunt. *Gregorio Carthusiensi* confessori secretò præcepit, vt mox sibi mortuo subligaculum inducerctur, ne pudenda sua post mortem quisquam videret. Imo legitur in hora mortis, vltimique agonis, minimè pudicitiæ oblitus, panniculo, quem manibus tum forte moriens gestabat, pudenda obtexisse. Sal. Ann. 1508.

XXI. *Humanitas.* Cum impudens quidam mendicus *Maximilianum* fratris nomine de stipe compellaret, alludens ad locum illum Malachiæ, *Nunquid nō pater vnus omnium nostrum?* c. 2. n. 10. Maximilianus hac eius proteruia non offensus, stipem ei dari iussit. Mendicus verò ea non contentus, instabat, dictitans, *tantillum dare Imperatorium non esse:* humaniter tamen ei respondit Imperator: *Si fratres omnes tui tantumdem tibi darent, quantum ego tibi dedi, vtique diuitijs me superares.*

XXII. *Constantia.* Cum legatos suos, *Annam* Britannam sponsam deducturos, à *Carolo VIII.* Gallorum Rege, qui illam sibi retinuit, remissos Oeniponti audijsset; nullam penitùs significationem doloris dedit, ex sponsæ raptu, sed eo ipso die hastiludio se exercuit.

XXIII. *Magnanimitas* in Brugensi enituit captiuitate, vbi quamuis indignè actus, summo staret in vitę discrimine, magnitudinem animi, nec verbo polluit. Horrebant vultum eius hostes infestissimi: reuerebatur præsentem populus seditiosus: eaque de causa arctissimè conclusum, ad populi conspectum rarò admittebant. Fulgebat ex oculis eius maiestas quædam, quæ rebellium conscientias concutiebat. Omnia corporis lineamenta regalem dignitatem referebant. Habitus, incessus, sermo, motus, hominum conciliabat affectus, vt in venerationem alliceret. Facit huc symbolum eius, quod ex quinque vocalibus constabat A.E.I.O.V. *Aquila Electa, Iustè Omnia Vincit:* quo denotabat magnam Imperialis Maiestatis potentiam, & iustitiam. XXIV. Symbolum.

XXV. *Mansuetudo.* Ciuitatem oppugnaturus in Belgio, inuitauit pridiè ad cœnam strategos suos. Sedebat inter eos quidam Comes tristis, & mæstus. Interrogatus à *Maximiliano*, quare solus tristaretur, cum cras pugnandum esset? Respondit, *quoniam euētus belli sunt incerti; de anima mea salute sollicitus sum. Tria millia aureorum tibi debeo, nec rationem reddere possum. Quare oro, vt ingentem pecuniæ summā clementer indulgeas.* Maximil. admiratus primùm, inquit tandem. Se libenter ei remittere debitum, modò crastino die se fortem

Sal. Ann. 1306. tem præberet in prælio. Tum Comes, *Domine Imperator, Maiestas tua mihi præbibat, vt sim certior de debiti remissione*. At Imperator. *Ne de mea erga te beneuolentia dubites, & me ex animo remittere scias, præbibo tibi bonum haustrum.*

Sic cum Noribergæ honorarium ingre-
XXVI. *Furemse, stine ab aula remittit.* dienti Cæsari ab vrbe offerri solitum, vas aurum refertum aureis traderetur, & in quadam tabula relictum esset, dum Cæsar cum familiaribus publica è fenestra inspicebat spectacula. Quidam ex aulicis ex poculo illo tot aureos clam surripuit, quot apprehendere in illa festinatione potuit, ratus neminem conspicere. Verùm Cæsar, qui annulum in digito cum gemma, cui nomen *Phengites*, tenebat, omnia videret, etiam quæ à tergo gerebantur; actione peracta cum Cæsar vocauit, iubens tantundem accipere, quantum apprehendere manu posset. Ille conscientia tepidus, perpaucos apprehendit. Mox Cęsar iussit illum eos numerare. Expectantibus autem reliquis, quare hoc fieret, & existimantibus, inter ipsos donum hoc paulatim diuisum iri, tandem subridens Imperator: *Deprome nunc* (inquit) & *reliquos aureos de loculis, quos antea surreptos ex hoc poculo furtim ijs iniecisti, vt sciam, vtrum nunc, vel antea cordatior in accipiendo fueris*. Tum confusus, & velut sorex suo deprehensus iudicio, coactus fuit in conspectu omnium subtractos aureos proferre, eosq; numerare. Cumque horum maior summa esset, quàm eorum, quos antea abripuerat, *Tollas vtramque summam* (ait Cæsar) *habeasque loco viatici: verùm caue, ne posthac in conspectum meum venias*. Ita cum ignominia dimissus. Sal. Ann. 1506.

Temperantia valetudinem seruauit vsquè XXVII.
ad vitæ periodum. Inter prandia raró bibebat, in cœna vt plurimum ter.

Modestia, & *Humilitas*. Maximilianus. Oenipontum ingressus cum in curiæ lapide incisa carmina idiomate offendisset Alemanico, quæ natalium irrideret nobilitatem, & pares omnes natura faceret; tantùm abest, vt hoc versu se contemptum putaret, vt etiam agricolis se similem professus, omnem nobilitatem, qua nemini secundus erat, soli Deo acceptam ferret. In hunc modum subijciens

Par egò sũ reliquis, nisi quod mihi nomina magni
Cæsaris, & sceptrum contulit ipse Deus.

VITIA MAXIMILIANI.

P*Rodigalitatis* (quæ in Principe iuuene
XXVIII. magis quàm auaritia est vituperanda.) Plerique vitio *Maximilianum* notant. Ad eum iuuenem cum *Fridericũs* pater initio noui anni legatos misisset, per quos ipsi præcatus erat felix & faustum auspicium noui anni: simulque patinam plenam pulcherrimorum pomorum, additis aureis Rhenensibus XX. *Maximilianus* summa cum reuerentia, accepto dono, diligenter mandauit ministris, dicens: *Non attingatis vos mihi hæc poma, quia mea sunt, & mihi volo reseruari*: Aureos verò proiecit inter socios. Hoc cum patri legati referrent, ingemuit *Fridericus* dicens, *satis scio*. Verèque præuidit *Maximilianũ*
XXIX. *Thesaurũ paternum reliquit immunẽ.* sępè penuria rei pecuniariæ res magnas prosperè inchoatas deserturum. Numquàm tamen auream, argenteamque, & ex gemmis multis seculis congestam suppellectilem à patre, & proauis, distrahere voluit, sed integram in Noua ciuitate Austriæ nepotibus reliquit; qua visa, *Ferdinandus* obstupuit. Porrò tantæ liberalitatis fuit, vt hostes ipsi *pro-
digum* eum fuisse iocati fuerint. Religiosis do- XXX.
mibus, vel priuatis personis munera dari iubens. Quæstore negligentia, cunctante, vel odio abhorrente duplum dari iubebat; nonnumquàm triplum.

Curiositate laborauit *Maximilianus* præcipuè in indaganda sua genealogia (quam
nugator quidam ex ipsa arca Noe persuaserat XXXI.
inuenisse) tanto studio, vt à nemine interpellari sineret, ne à legatis quidem, qui de rebus magnis cum ipso tractaturi venerant. Hanc vanitatem cum mirarentur omnes, & tacitè reprehenderent, sed nemo reclamare auderet; coquus fuit (quem pro morione habebat) qui studium hoc originis inuestigandæ nec *A coquo ad meliorem, frugem reducitur.* vtile, nec honorificum demonstrauit. *Nunc enim tuam Maiestatem colo* (inquit) *& te vt Deum aliquem veneror. Quod si ad arcam Noe veniendum est, illic futuri sumus cognati: Nam illinc descendimus omnes*. Morionis dicto sic commotus est Imperator, vt eum instituti puduerit; cum antea non amici, non ipsa imperij arcana eum reuocare potuissent.

Sal Ann. 1508.

IMPERII OCCVPATIO.

EX Codice deducitur peruetusto, quem iterum cudi curauit Freherus *Anno à natiuitate Saluatoris MCCCCLXXXVI. die Veneris, XX. Mensis Ianuarij, Gloriosissimus ac inuictissimus Princeps & Dominus, Dominus Fridericus tertius Romanum Imperator, suaque Maiestatis vincus filius Maximilianus Archidux Austria, Burgundia Dux, Francfordiam ingressi sunt.*

Affluxerant alij Principes, quorum nunc recensebo nomina.

Archiepiscopus Moguntinensis,
Archiepiscopus Treuirensis,
Archiepiscopus Colontensis,
Philippus Dux Bauaria, Comes Palatinus Rheni.
Ernestus Dux Saxonia,
Albertus Marchio in Brandenburg.
Albertus Dux Saxonia.
Fridericus Dux Saxonia.
Ioannes Dux Saxonia.
Henricus Dux Brunsvvigensis.
Ioannes Dux Bauaria, Comes in Spanheim,
Rupertus Dux Bauaria.
Caspar Dux Bauaria, Comes in Feldentz.
Carolus Dux Gelria.
Vvilhelmus Lantgrauius Hassia, Comes in Katzenelnbogen & Dietz, & Comes in Zigenhayn.
Christophorus Marchio de Baden.
Albertus Marchio de Baden.
Fridericus Marchio de Baden.
Abbas de Fulda Princeps.
Episcopus Bambergensis.
Episcopus Augustensis.
Episcopus Cameracensis.
Episcopus Sibinicensis.
Episcopus Vvormatiensis.
Episcopus Spirensis.
Episcopus Eystetensis.
Episcopus Tergestinus.
Episcopus Missenensis.

Nunc quot & quos Principes quilibet Comites Baronesque FrancKfordia secum habuerit, ex ordine referemus. Ordiamurq; à Casarea Maiestate, qua infra descriptos habuit.

Albertum Marchionem de Baden.
Hugonem Comitem de Vverdenberg.
Abbatem de MilcK.
Abbatem de Admunde.
Sigismundum BroschencK.
Sigismundum de Bappenheim.
Bertolinum de Starenberg.
Fridericum de Stubenberg.
Casparem de Rogendorff.
Martinum de Eytzingen.
Iohannem de Vvolffstein.
Domicellum de VvolKenstein.
Dominum de Vizendorff.
Iohannem de Zeltingen.
Christophorum de Henfeldt.
Sigismundum Midderthorer.
Dominum de BernecK.
Dominum de Mersperg.

Incliti Maximiliani Romanorum Regis, Archiducis Austria, Ducis Burgūdia, curiales Principes, Comites & Barones enumeremus.

Christophorus Marchio de Baden.
Episcopus Cameracensis.
Episcopus Sibinicensis.
Carolus Dux Gelria.
Adolphus Comes de Nassavv, Marschalcus.
Fridericus Comes de Hohenzollern,
Fridericus Comes de Bitsche.
Vvalrab Comes de Bitsche.
Comes de Bentheim.
Carolus Comes in Croy & Schymay.
Ludouicus de Emerey.
Martinus de Polheim.
Vvolffgangus de Polheim.
Bernardus de Polheim.
Vitus de VvolcKenstein.
Georgius de VvolcKenstein.
Cornelius de Bergen.
Fridericus de EgKmundet Iselstein.
Hugo de Melo, Dominus in Anthon.
Dominus de Lanney.
Carolus de Lalayn.
Ioannes de Leuan.
Philippus bastardus de Burgundia.
Gerhardus de Busy.
Gerlacus de Isenberg.
Dominus de Barbenzon.
Arnoldus de Trazenis, Dominus in Army.
Dominus de Geth.
Dominus de Battenburg.

Vvalrab

Sal. Ann. 1508. Vvalrab de Breyderade.
Ludouicus de Baenst.
Ditherus de Fosse.
Florentius de Iselstein.
Dun Ladron de Portigal.
Dominus de ErcKentiel.
Dominus de Trap.
Dominus de Lichtenstein.
Philippus de Aresses, dominus curia.
Daniel de Herzele.
Progrediamur ad illustrissimos sacri Romani Imperij Electores.
Reuerendissimus in Christo pater & dominus, dominus Bertoldus Archiepiscopus Moguntiuensis sacri Romani Imperij per Germaniam Archicancellarius ac Princeps Elector, hos secum habuit Comites atque Barones.
Iohannem Abbatem Fuldensem, ex familia Comitum de Henneberg natum.
Georgium commendatorem ordinis sancti Iohannis, ex familia Comitum de Henneberg natum.
Ottonem Comitem in Henneberg.
Iohannem Comitem in Vvertheim.
Erasmum Comitem in Vvertheim.
Sigismundum Comitem in Glichen.
Philippum Comitem in Nassauu.
Ludvvicum Comitem de Isenberg, dominum in Budiugen eiusque duo filij.
Iohannem Comitem de Isenberg, dominum in Budingen.
Philippum Comitem in RynecK.
Reinhardum Comitem in Rynech.
Philippum alium Comitem in RynecK.
Ad Reuerendissimum in Christo patrem & dominum, dominum Iohannem Archiepiscopum Treuerens. sacri Romani Imperij per Galliam et regnum Arelatense Archicancellarium ac Principem Electorem se calamus dirigat: Principesque, Comites, Barones, qui suae reuerendissimae paternitati aderant, describat. Fridericus Marchio in Baden.
Bernhardus Comes in Solms, dominus in Mintzenberg in Appermont: cum duobus filijs.
Emich Comes in Liningen & Dagspurg.
Dominus Iohannes Comes in Nassauu, & in Dietz.
Symon VvecKer Comes in ZuueinbrucKen, Do. in Bitsch, & in Lichtenberg.
Iohannes de Seyne, Comes in Vvitgenstein, & dominus in Homburg.
Ditherus Comes in Manderscheyt, dominus in Sleiden.
Fridericus Comes in Vviede, dominus in Isenburg.
Iohannes Comes in Manderscheyt & Blanchenheim.
Bernhardus Comes in Liningen.
Iacobus Comes in Dune & Kirpurg, dominus in Salm.
Philippus Dominus in Berstein & FalcKestein.
Vvinrich de Dune, dominus in FalcKenstein & Oberstein.
Vvilhelmus dominus in RuncKel & Isenburg.
Iohannes Comes in Vviede, dominus in Isenburg.
Ditherus Burggrauius in RynecK, dominus in Bruch & Tonnenberg.
Cuno dominus in Vvinnenberg & Bilstein.
Reuerendissimus in Christo pater & dominus, dominus Hermannus Archiepiscopus Colaniensis, sacri Romani Imperij per Italiam Archicancellarius & Elector infra nominatos secum habuit Comites, & Barones.
Vvilhelmum Lantgrauium Hassiae, Comitem in Katzenelenbogen, Dietz, & Zigenhain.
Gerhardum Comitem Rheni.
Vvilhelmum & Hupertum Comites in Nuvenar.
Henricum Comitem in Nassavv, & dominum in Bilstein.
Philippum Comitem in Firnberg.
Philippum Comitem in Solms.
Henricum Comitem in VvaldecK.
Comitem in Salm, dominum in Risferschit.
Vincentium Comitem in Morsse.
Fridericum dominum in Zomeruff.
Vvilhelmum Dominum in Rennenberg.
Pergamus ad illustrissimum Principem & Dominum, Dominum Philippum Bauariae Ducem, Comitem Palatinum Rheni, sacri Romani Imperij Archidapiferum, suaque curia Comites atque Barones, quos secum habuerat, designemus.
Caspar Dux Bauariae Comes in Feldentz.
Episcopus Spirensis.
Episcopus Vvormaciensis.
Magister ordinis Teutunicorum.
Ludvvicus de Bauaria.

Iohannes

Sal. Ann. 1508.

Iohannes Rheni Comes.
Otto Comes in Solms. Bernhardusque eius filius.
Michael Comes in Vvertheym.
Henricus Comes in Bitsch.
Philippus Comes in Hanavv.
Gerhardus Comes in Seyne.
Hammo Comes in Liningen.
VvicKer Comes in Liningen.
Hugo Comes in Montfort.
Iohannes Comes in Montfort.
Craffto Comes in Hoenloch.
Conradus Comes in Thubingen.
Comes de Naßavv, Dominus in Bilstein.
Vvolfgangus Comes in Furstenberg.
Cuno Comes in Vvesterburg.
Bernhardus Comes in Vvesterburg.
Bernardus Comes in Eberstein.
Bernardus alius Comes in Eberstein.
Henricus Comes in Lupff.
Dominus Iohannes Ruvvegraue.
Melchior de Oberstein.
Emich de Oberstein.
Iohannes de Hohenfels, Dominus in RipelsKirchen.
SchencK Christophorus de Limpurg.
SchencK Fridericus de Limpurg.
SchencK Erasmus de Erpach.
Dominus Iohannes de Schvvartzenberg.
Dominus de Sonnenberg.
Illustrissimus Princeps & Dominus, Dominus Ernestus Dux Saxoniæ Lantgrauius Thuringiæ, Marchio Missenæ, Sacri Romani Imperij Archimarschalcus, subscriptos curiales habuit Principes, Comites atque Barones.
Fridericum Ducem Saxoniæ.
Iohannem Ducem Saxoniæ.
Karulum Comitem in Glichen.
Iohannem Comitem in Hohenstein.
Iohannem Comitem in Vverdenberg.
Comitem de Vvarnburg.
Brunonem Dominum in Querfort.
Duos Barones dictos Ruſſen de Plavven, Dominus in Gretz & Cranchfelt.
Procedant demum illustrissimi Principis & Domini, Domini Alberti Marchionis in Brandenburg sacri Romani Imperij Archicamerarij curiales Comites atque Barones.
Iodocus Comes in Hohenzollern.
Fridericus Comes in Zorn.
Itelfricz Comes in Zorn.
Fridericus Comes in Castel.
Georgius Comes de Castel.
Michael dominus in Schvvartzburg.
Sigismundus de Schvvartzburg.
Philippus de Vvinsperg sacri Romani Imperij camerarius.
Christoferus de Limperg, sacri Romani Imperij pincerna. Nunc ad cæterorum Principum curiales Comites atque Barones nostra procedat descriptio.
Reuerendissimus in Christo pater & dominus, Dominus Ioannes Archiepiscop. Strigoniensis, administrator Archiepiscopatus Saltzburgensis, hos secum habuit Comites & dominos.
Iacobum de Hauvvesperg.
Vvolfgangum Abaym.
Marcum de Hohenfelt.
Ernestum de Braben.
Georgium de Ram.
Theoboldum de Steming.
Abbatem de Agram.
Reuerendus Princeps & dominus, dominus Episcopus Bambergensis secum habuit, Bertoldum Comitem de Hennenberg, & Ernestum de Hohenstein.
Illustris Princeps & dominus, dominus Albertus Dux Saxoniæ, Lantgrauius Turingiæ, Marchio Missenæ, secum habuit Episcopum Missenensem.
Henricum Comitem de Stalburg.
Adam Comitem in Bichlingen.
Brunonem Dominum in Querfort.
Illustris Princeps dominus Henricus Dux Brunsvvicensis secum habuit Philippum Comitem in Vvaldeg.
Comitem in Gonstorff.
Oratores aliorum Principum & Comitum.
Episcopus Verdunensis, Orator Regis Franciæ.
Oratores Sigismundi Ducis Austriæ.
Episcopus Augustensis, qui FrancKfordiæ obijt, dominus Vlricus Frenberg, dominus Georgius Abesberg.
Oratores Ducis Lotharingiæ, Philippus Comes in Liningen, itemque Nicolaus Comes in Sarvverden.
Oratores Georgij Ducis Bauariæ, videlicet dominus Sigismundus Leyminger, & quidam Doctor.

Ora-

Sal. Ann. 1508. *Oratores Alberti Ducis Bauariæ, videlicet Doctor BircKheymer, & Sifridus Pauelsdorfer.*

Oratores Ducis Mediolani, sc. Doct. Andreas SchencK cum alijs sibi adiunctis.

Oratores Comitis de Vvirteuberg, Præpositus StocKhardensis vtriusque iuris Doctor, dominus Hermannus de Saffenheim miles: Doctor Iohannes Reuchlin.

Præterea & Senatus ciuitatum & Oppidorum infra nominatorum suos ad tam celebrem conuentum misere consiliarios siue nuncios, Noriberga, Colonia Argentina, Vlma, Hal in Suveuia, Nurlingen, Metis, Hagenavv, Aquisgranum, Magdeburg, Mechlin, Andorpia, Confluentia, Luceuburg.

Die Martis quarta decima mensis Februarij diuus Fridericus Romanorum Imperator sedens in maiestate in alto cunctisque patenti ædificio, omnium Principum, Comitum atque Baronum, præterea innumerabili procerum stipatus caterua, magna interueniente solennitate, feuda regalia gratiose concessit, primum Archiepiscopo Moguntino; deinde Philippo Duci Bauariæ, Comiti Palatino Rheni: tum Henrico Duci Brunsvvicensi: Et postremum Episcopo Vvormaciensi.

Ordo incedendi inter eundem ad Ecclesiam Sanct. Bartholomæi, inter Principes, Comites, Barones, milites quoque & militares seruatus.

Inter eundum ad Ecclesiam S. Bartholomæi hunc ordinem seruatum vidimus. Primum ingens nobilium, militum, oratorumque Principum ibat caterua. Subsequebantur statim magno numero Barones & Comites. Tum complures. Heraldi, Deinde Principes non Electores, nonnulli Ecclesiastici, Seculares quoque scil. Marchiones Badensis, Brunsvvicensis, Gellerensis, itemque Saxoniæ & Bauariæ Duces, Continuo Imperator & Principes Electores hoc successerunt ordine, Primum ibat Philippus Bauariæ Dux Comes Palatinus Rheni, à dexteraque sociatum habuit Maximilanum Austriæ Archiducem & Burgundiæ. Comitatur Episcopus Treuerensis, insequitur Ernestus Saxoniæ Dux nudatum extensumque gladium ante imperialem Maiestatem suis gestans manibus. E vestigio diuus Imperator incedit, à dextraque per Moguntinum, à læua vero per Coloniensem Archiepiscopos conducitur. Nouissimo loco Episcoporum, Comitum, atque Baronum multus sequebatur numerus. Marchio vero Brandenburgensis Princeps grandæuus, pressuram veritus, ante alios in Ecclesiam sese recepit. Sal. Ann. 1508.

Vestium, collariorum, & quorumcunque monilium, quibus pene omnes amicti ornatique erant, miram preciositatem si verbis enarrare velim, dies vix sufficeret.

Sub officio Missæ solemnis in Ecclesia S. Bartholomæi, pro inuocatione gratiæ Spiritus Sancti, Imp. Friderico III. in maiestate sedente, quo quisque Principum, Comitum & Baronum steterit sederitve loco.

Missam de Spiritu sancto solemnem in summo altari celebrauit Episcopus Pauadensis, vicarius in pontificalibus Archiepiscopi Moguntinensis.

Ad altaris latus meridionale, quo epistola legi solet, sedilia pro Imperiali Maiestate, Principibusque Electoribus erant constructa. Verum reliquis eminentior Cæsarea sedes, in qua Imperator regali diademate ac alijs imperialibus decoratus insignijs in Maiestate sedebat. A cuius dextera primum Archiepiscopus Moguntinensis; deinde Philippus Bauariæ Dux, Comes Palatinus Rheni: Postremum Maximilianus Archidux Austriæ, Burgundiæque Dux. A læua vero Archiepiscopus Coloniensis primum. Deinde Ernestus Dux Saxoniæ, postremumque Albertus Marchio in Brandenburg sessiones suas habuere. Archiepiscopus vero Treuerensis nec ad dexteram nec ad læuam imperatoris declinans, ante altare recta contra faciem Imperialem propria sede locatus erat. Principesque Electores quilibet veste patricia indutus sederat.

Item ad idem latus chori steterant hoc ordine, Bambergensis, Vvormaciensis, Eistatensis, Spirensis, & Missenensis Episcopi: item magister ordinis Teutonicorum, Abbas Fuldensis.

Latere vero chori septentrionali, contra faciem Episcopi Bambergensis stabat Episcopus Verdunensis. Deinde Episcopus Cameracensis. Ad idem Altaris latus, Albertus Saxoniæ, Caspar Bauariæ, Henricus in BrunsvvigK, & Fridericus Saxoniæ Duces, Deinde Albertus & Christophorus Marchiones Badenses. Et item Iohannes Bauariæ, Iohannes Saxoniæ Duces. Et sequenter Vvilhelmi Hassiæ Lantgrauij, postremum

Sal. Ann. 1508. *stremum Principum oratores. Item Dux Gelriae ad Maximiliani, itemque Fridericus Marchio de Baden ad Archiepiscopi Treuerensis dorsa steterant. In transitu ad offerendum primum ibat Archiepiscopus Treuerensis, è vestigio incedit Imperator à Moguntino & Coloniensi Archiepiscopis conductus, deinde Philippus Bauariae Dux Comes Palat. Rheni. Tum Ernestus Saxoniae Dux. Postea Albertus Marchio de Brandenburg, demumque Maximilianus Austriae Archidux, usq; ad altare successerant, Verum Imperator primum, deinde Archiepiscopus Treuerensis, Postea que reliqui Principes Electores quisque suo ordine Deo munus obtulit.*

Item dum inciperetur canticum, Sanctus, Sanctus, Sanctus, *SchencK Christoferus de Limpurg Caesareo capiti imperiale diadema ex cepit Item pomum Philippus de SelmicK imperij dapifer, Gladium vero & quidem versus terram defixũ Sigismundus de Pappenheim marschalcus, Sceptrum vero SchenK Phillippus de Vuinspurg camerarius tenuit.*

Item sumpto per celebrantem sacrificio, Caesareo capiti imperialis reddebatur corona: euestigioque Ernestus Dux Saxoniae gladium extensum. Philippus Dux Bauariae Comes Palatinus Rheni pomum, itaque Albertus Marchio in Brandenburg sceptrum Caesarea insignia, in suas recepere manus.

Quo splendore, qua denique festiuitate, inclytus Rex electus in summo altari promoueri meruit atque exltari.

Exacto Missae officio Principes Electores secundum tenorem aureae bullae iuraturi altare accesserant: quo facto Imperator Principesque Electores conclaue ad eligendum Romanorum Regem ingrediuntur. Deinde facta omnium vnanimi consensu electione, eius rei testes vocantur quam plures Principes Comitesque: eo peracto ex conclaui ad Maximilianum electum mittuntur Archiepiscopus Coloniensis, Philippus Dux Bauariae Comes Palatinus Rheni & Ernestus Saxoniae Dux: qui mutuo habito sermone, demum praecedente Archiepiscopo Coloniensi, Maximilianus medius inter Comitem Palatinum & Saxoniae Ducem in conclaue introducitur, factaque aliqua in conclaui mora, demum per Moguntinum & Coloniensem Archiepiscopos educitur alijs comitantibus Principibus, in altari exaltatur, canticum, Te Deum laudamus, *in organis à canonicis viCissim magno decantatur tripudio, circa altare ad exaltati Regis latera Moguntinensis & Coloniensis contraque eius faciem Treuerensis Archiepiscopi stabant.* Sal. Ann. 1508.

Imperialis maiestas circa altare in sede, iuxtaque eandem seculares Principes Electores locum tenuerant, finito cantico Georgius de Hell alias Peffer legum Doctor, Archiepiscopi Moguntinensis Cancellarius, ex Imperatoris Principumque Electorum speciali commissione, electionem factam coram omnibus publicauit, mandans & praecipiens Regi electo ab omnibus obediendum esse.

Postremum quoque dum rediretur ab Ecclesia, quo ordine Principes, Comites, Barones, milites & militares incesserint.

His omnibus rite peractis, itur ab Ecclesia eo fere ordine quo ingressum factum supra recensuimus: solum quod Imperator, Maximilianus Rex electus Principesque Electores partim mutato incesserant ordine. Nam post transitum ingentis cateruae procerum, militum, oratorum, Baronum, Comitum atque Principum successerat Archiepiscopus Treuerensis. Insequuntur tres Principes Electores seculares, insignia quisque suum deferentes imperialia. Euestigio Imperator in Maiestate, Maximilianusque Rex electus à Moguntinensi & Coloniensi Archiepiscopis conducti incesserant, demum succedentibus pluribus Episcopis, Comitibus & Baronibus.

Facta fuit haec electio die Iouis, xvi. Mensis Februarij.

Die Sabbati xi. Mensis Martij, Illustrissimus olim Princeps & dominus, dominus Albertus Marchio Brandenburgensis Princeps Elector, in FrancKfordia ex humanis decessit. In ecclesia fratrum Praedicatorum, quo corpus defuncti erat delatum, Imperatore & Rege Romanorum, Principibus, Comitibus, Baronibus, nobilibusque praesentibus, exequiae solemnes celebrabantur. Quibus peractis effertur per Comites & milites funus extra Francfordiam. Procedunt fratres religiosi Ordinum mendicantiũ plures numero. Sequuntur funus Imperator, Romanor. Rex Principes, Comites, Barones, & alij proceres. Committitur naui volante flumine Mogoni transuehendũ in Marchionatus territorium. Cuius anima feliciter quiescat in Domino.

CORO-

Sal. Ann. 1508.

CORONATIO MAXIMILIANI.

Anno Dñi Millesimo CCCCLXXXVI. die XXVIII. Martij Inuictissimus & gloriosissimus Fridericus III. Imperator Romanorum semper Augustus, Maximilianus eiusdem Friderici filius Rex Romanorum electus, ac Principes Electores, cum insigni Principum, Comitum, Baronum, multorumque nobilium comitiua post memorati Romanor. Regis electionem adhuc in FrancKfordia perdurantium, nauigio Coloniam & Aquisgranum versus pro electi Regis coronatione iter arripientes, eo die Pinguiam attigerunt: vbi Romanorum Regi à dominis maioris Ecclesiæ Moguntinæ notabilis in vino & hauena propina est oblata.

Vigesima nona die Martij de mane Imperialis Maiestas vna cum Romanorum Rege, Duce Alberto Saxoniæ comitante, visitauerunt Ecclesiam collegiatam Pinguensem, audientes ibidem missam: qua finita intrauerunt naues ad descendendum: nautarum tamen consilio ob venti mirabilem impetum ac multum periculosum in loco persistentes eodem die prandium in nauibus celebrarunt. Dominus vero Archiepiscopus Moguntinensis recessit in naui sua cum suis. Et prandio facto Albertus Dux Saxoniæ etiam iter arripuit: sed parum longe processit propter ventum: cæteris in Pinguia tota die relinqnentibus.

XXX. Die Martij de mane missa finita in Ecclesia Pinguensi, Imperialis Maiestas cum filio suo Rom. Rege Maximiliano intrauerunt naues, descendentes aquam. Ipsis venientibus in ciuitatem Remis, erat ibi dominus Archiepiscopus Moguntinus, qui præcessit. Ibidem Rom. Rege exeunte nauem, dominus Archiepiscopus Moguntinus & Albertus Dux Saxoniæ eum duxerunt supra cathedram lapideam eleuatam, quæ vocatur sedes Regis situata in campis extra muros ciuitatis Remensis prope Rhenum, supra quam sedebat Rex Romano Imperio præstans iuramentum. Quendam de domo Ducis Sigismundi creauit militem: facta quoque per Archiepiscopum Moguntinum relatione iterum se in naues receperunt, venientes illo sero Andernacum.

XXXI. Die et vltima Martij Rex Romanor. accessit Imperialem M. & simul visitauerunt ibi Ecclesiam fratrum minorum, audientes ibidem missam: qua finita iterum intrauerunt naues, & venerunt Coloniam circa horam quartam. Ipsis venientibus ad litus, aderat dominus Archiepiscopus Coloniensis Princeps Elector in superpellicio, cum omnibus Ecclesiis collegiatis & Monasterijs processionaliter, Dominus Archiepiscopus Treuerensis Princeps Elector, & Ernestus Dux Saxoniæ Princeps Elector, recipientes Imperialem M. & Rom. Regem filium suum Maximilianum cum maximo honore & reuerentia, qua decuit, habentes duos pannos sericos eleuatos in aere ad cooperiendum Imperialem Maiestatem, & Regem Romanorum, ducentes eos processionaliter, ad maiorem Ecclesiam ante tres Reges, oratione ac deuotione eorum ibidem facta & habita, intrauerunt chorum ad summum altare. Quibusdam cerimonijs ibidem peractis, duxerunt Imperialem Maiestatem ad locum palatij & hospitij sui. Et Rege transeunte ad hospitium suum associauerunt excellentiæ suæ cæteri Principes.

Post hoc venit Dominus Archiepiscopus Moguntinus in nauigio suo.

Prima die Aprilis de mane Imperialis Maiestas, Romanorum Rex cum cæteris principibus visitauerunt maiorem Ecclesiam Coloniensem, audientes missam in summo altari. Qua finita duxerunt Imperialem Maiestatem domum: & mox vnusquisque principum ad suum se transtulit hospitium. Et tunc venit Dominus Philippus Comes Palatinus Princeps Elector in nauigio suo: quem prandio facto Romanorum Rex visitauit.

Item Ciuitas Coloniensis fecit Romanorum Regi propinam de vino & hauena & bobus, etiam clinodio argenteo cum certis aureis florenis.

Secunda die Aprilis Dominus Coloniensis & Treuerensis venerunt ad Regem Romanorum: & post recessum Domini Coloniensis Romanorum Rex vna cum Archiepiscopo Treuerensi intrauerunt Ecclesiam, audientes ibidem missam per cantores suos cantatam. Venit etiam ibidem Episcopus Verdunensis orator Regis Franciæ: finita missa redierunt cum eorum nobilibus ad hospitia. Et Dominus Archiepiscopus Treuerensis mansit cum Rege in prandio: quo completo post recessum Domini-

Sal. Ann. 1508. *ni Treuerensis, venerunt Consules Electorum Principum ad Regem, habentes consilium inuicem.*

Tertia die Aprilis de mane Rex visitauit Imperialem Maiestatem, & ipsa recedente ascendit Imperator currum suum, & ceteri Principes Electores cum eo in optimo ordine versus oppidum Duren & Aquisgranum.

De post facto prandio Rex Romanorum cum aliquibus de suis secutus est.

Item ante introitum Imperialis Maiestatis in Duren, venit Dux Guliacensis in optimo ordine in armis, cum ducentis equis in nigro vestitis, recipiens Imperialem Maiestatem cum Principibus Electoribus, introducendo eos faciens eis propinas debitas. Aliqui tamen Principes Electores transiuerunt vltra, ad euacuandum hospitia propter multitudinem aduenientium.

De post Dux Guliacensis exiuit iterato obuiam Regi Romanorum, recipiens eundem cum honore & reuerentia introducendo suam celsitudinem, faciendo ibi propinas.

Quarta die missa finita ascenderunt currum & equos eorum, veneruntque Aquisgranum; ibi applicuerunt circa horam quartam de sero, Ipsis venientibus circa ciuitatem erant ibi domini Ciuitatis recipientes Imperialem Maiestatem & Romanorum Regem filium suum cum cæteris Principibus Electoribus multum gaudenter.

Item erat etiam ibi Dux Cleuensis in optimo ordine eos Principes recipiens. Imperialis Maiestas cum appropinquaret ciuitatem, exiuit currum, & ascendit equum suum. Et Rege veniente cum alijs Principibus ad portam, erat ibi totus Clerus ciuitatis Aquensis cum quatuor Ordinibus processionaliter, cum crucibus, & capite sancti Karoli Regis, quod per Canonicos seniores ferebatur, in quo erat corona sua quam habuit in vita. Illis sic visis descendit Rex de equo, faciens reuerentiam sancto Karolo, dando osculum cruci. Credentia facta per vicedecanum Aquensem, qui eandem portauit. Item Rege de equo descendente, erant ibi custodes ante portarium ciuitatis, pro eorum iure equum Regis recipientes.

Item erat talis ordinario per Regem & alios Principes de introitu ciuitatis, & per Albertum Saxoniæ Ducem disposita, quatenus equites communes & nobiles præcederent. De post venit Clerus cum reliquijs sancti Karoli Regis. Sal. Ann. 1508.

Deinde Duces & Principes Electores. Primo Dux Cleuensis in veste aurea, penes eum Dux Guliacensis cum Christofero Marchione de Baden. Secundo Albertus Dux Saxoniæ cum Episcopo Strigoniensi, administratore Saltzburgensi. Tertio Ernestus Dux Saxoniæ Princeps Elector & Archimarschalcus Imperij, deferens in manu sua ensem nudum seu euaginatum ante Imperialem Maiestatem. Penes eum Archiepiscopus Treuerensis, & Philippus Comes Palatinus Rheni Princeps Elector.

Item Imperialis Maiestas sola in ordine. Quarto Rex Romanorum in veste aurea, & equo albo. Penes eum Archiepiscopus Coloniensis in latere dextro, Dominus Archiepiscopus Moguntinensis in latere sinistro: transeuntes isto modo vsque ad Ecclesiam beatæ Mariæ Virginis.

Item post Romanorum Regem venit exercitus suus in rubeo vestitus, in quo erat Episcopus Cameracensis, Episcopus Sibinicensis, Dux Gellerensis. Post illos exercitus Archiepiscopi Coloniensis similiter in rubeo vestitus cum lanceis & balistis bene armatis, in quo erat Vuilhelmus Lantgrauius Hassiæ. Post hoc ambasciatores Ducis Sigismundi, & aliorum Principum, cum multis nobilibus magno numero qui missi fuerant, &c. Atque in illo introitu fuerunt trini, hoc est tres & tres simul, & durauerat iste introitus bene ad horam cum dimidia.

Item ab introitu ciuitatis vsque ad Ecclesiam Beatæ Mariæ Virginis, & per totam ciuitatem tres viri in equis proiecerunt pecunias cum manibus ad populum.

Item in porta Ecclesiæ descendit Rex Romanorum de equo suo, & Marschalchus Guliacensis accepit de iure equum suum, tanquam præfectus regni.

Item Vicedecanus cum seniori Canonico fecerunt suæ Excellentiæ interpretationem illorum duorum signorum stantium ante ostium Ecclesiæ super duo pilaria lapidea, quorum vnum est lupa, aliud lingua multa. Ad interpretationem siue significationem,

Sal. Ann. 1508. *nem, quatenus Rex debet esse defensor regni quemadmodum lupa defendit suos iuuenes præ alijs animalibus. Etiam Rex debet præesse omnibus linguis. Qua finita intrauerunt Ecclesiam: ibi erat vnum paruum scamnum in medio, supra quod erat tensus vnus pannus de veluto cum similibus cussinis, in quibus Rex posuit se ad genua, Imperator cum cæteris Electoribus & Principibus steterunt fundentes orationes eorum ante imaginem beatæ Virginis & Regis sancti Karoli. Tempore medio cantabatur* Te Deum laudamus, *in organis. Quo finito Rex obtulit ad altare Beatæ Virginis Mariæ certas species auri.*

Quibus cæremonijs completis aßociauerunt Imperialem Maiestatem ad hospitium. De post veniunt omnes Principes Electores cum Rege ad suam curiam: & ibi primum portabatur gladius nudus ante Regem per Ernestum Ducem Saxoniæ Principem Electorem & Archimarschalcum Imperij. Deinde vnusquisque ad suum se transtulit hospitium.

Quinta die Aprilis Romanorum Rex & cæteri Electores Principes visitauerunt Imperialem Maiestatem. Et prandio facto venit Rex ad domum Ciuitatis; ibi erant omnes Electores congregati habentes consilium. Quo peracto fuerunt missi Archiepiscopus Moguntinensis, & Archiepiscopus Coloniensis ad Ecclesiam, ad ordinandum & disponendum requisita pro coronatione Regis Romanorum, quæ nondum erant parata. Quare prolongata fuerat pro tunc coronatio vsque ad diem nonam Aprilis, tunc sexta hora omnia erant parata pro coronatione Regis.

Item de domo ciuitatis Rex visitauit Imperialem Maiestatem. Ipso ibidem existente venit Magister curiæ Domini Coloniensis significans Imperatori & Romanorum Regi prolongationem coronationis propter nullam dispositionem factam. Et de post Rex redijt significando suis eandem prolongationem.

Item ciuitas Aquensis propinauit Regi sex boues, sex plaustra vini, & totidem Imperatori.

Sexta die Aprilis de mane venit Dux Guliacensis ad Regem, & de post simul visitauerunt Ecclesiam Beatæ Mariæ Virginis, in qua erat Imperator cum cæteris Electoribus, ibidem missam audientes. Qua finita redierunt cum Imperiali Maiestate ad suum hospitium, & vnusquisque ad suum locum. Sal. Ann. 1508.

Post prandium Rex iuit ad domum Ciuitatis: ibi erant omnes Electores habentes consilium insimul cum Rege Romanorum: & de post ad sua se transtulerunt loca.

Septima die Aprilis de mane Rex accessit iterum ad domum ciuitatis: ibi iterum venerunt cæteri Electores habentes simul consilia.

Item finita missa per cantores Regis in Ecclesia cantata, accessit & Imperialis M. ad domum ciuitatis consilium eorundem ineundo. Quo peracto Electores iuerunt pransum. Cum Domino Coloniensi pransus est Dominus Moguntinus, Comes Palatinus Rheni & Albertus Dux Saxoniæ.

Item post prandium Philippus Comes Palatinus visitauit Regem: cæteri Electores iterato inierunt consilium in domo ciuitatis.

Et Dominus Palatinus post recessum à Rege similiter accessit eos. Item Rex Romanorum habuit publicum consistorium in sua Curia cum Consulibus Electorum & aliorum Principum. Ibi iudicialiter agebatur quædam causa ardua.

Octauo die Aprilis venerunt certi Electores ad Ecclesiam audientes mißam ante Beatam Virginem: qua finita iuerunt in sacristiam habentes consilium. Venit similiter Imperator etiam audiens missam cantatam de Domina nostra. Qua finita exiuerunt Electores Principes simul ad Imperialem Maiestatem & de post simul cum Cæsarea Maiestate habuerunt consilium. Rex interim mansit in sua Curia.

Nona die Aprilis de mane hora tertia ponebatur vnus integer bos in valore septem florenorum Rhenensium ad aßandum, ante hospitium domini Regis; in quo erat vnus porcus, in porco vna auca & gallina simul assati, vt in coronatione Romanor. Regis moris & consuetudinis est. Postea hora debita & determinata venit vnus nomine Regis scindens vnam peciam & partem illius bouis assati pro Rege. Quo facto omnes vtriusque sexus homines acceßerunt, & dilacerabant illum bouem assatum cum gladijs & fustibus, tantum quantum possibile fuit sumente vnoquoque. Tempore medio applicuit Dominus Iohannes de Horn, Episcopus

Sal Ann. 1508. *pus Leodiensis, cnm ducentis equis & vltra in ordine bene armatis, & omnes in habitu curialium Regis.*

Item ante palatium Regis Romanorum erat vnus fons in aere factns, in quo erat vna Aquila nigra habens arma Regis Romani, ex cuius pectore exiuit vinum Rhenense. In latere aquilæ dextro erat factus Leo aureus tenens banerium cum armis Brabantiæ, ex quo Leone similiter exiuit vinum Rhenense. In latere vero sinistro Aquilæ erat Leo niger cum armis Flandriæ, simili modo emittentes vinum Rhenense. Ibi erat maxima pressura pauperum & aliorum hominnm.

Item circa horam sextam de mane venerunt Imperialis Maiestas, Comes Palatinus Rheni Princeps Elector, Ernestns Dux Saxoniæ Princeps Elector, Dux Cleuensis, Albertus Dux Saxoniæ, Dux Guliacensis ad Romanum Regem. Ipsis ibidem existentibus induebant se illi duo Electores, quemadmodum ipsis tanqnam Electoribus conuenit & eos decuit, transeuntes ad Ecclesiam isto ordine. Nobiles præcesserunt, depost Episcopi, post ipsos Albertus Dux Saxoniæ, Dnx Guliacensis, Dominus Cleuensis, qui habuit vnam manicam cnm perulis preciosissimam, in pileo suo vnum clinodinm etiam cum perulis gemmis preciosis ornatum. Demum Imperialis Maiestas in veste aurea, cum torque preciosissima, habente eleuationes vndique cum vna Cruce preciosissima. Penes Imperatorem in latere dextro Rex Romanorum filius suus Maximilianus, cum mantello aureo foderato cum hermelinis pendens, super humeros suæ celsitudinis vsque ad medinm brachiorum suorum, cuius clausura ante erat de perulis & gemmis preciosis. In capite eius habnit biretnm aureum simili foderatura foderatum, versum more Italico. Apud Imperialem Maiestatem in latere sinistro Ernestus Dux Saxoniæ Princeps Elector in simili cappa & veste de veluto rnbeo, & magno birreto alto de scarlaca rubea subducta simili foderatura de hermelinis, Philippus Comes Palatinus Princeps Elector in latere dextro Regis simili modo vestitus cum birreto de veluto rubeo: sic simul intrantes Ecclesiam. In ambitu Ecclesiæ venerunt eis obuiam Principes Electores spirituales, scilicet Archiepiscopus Coloniensis, Archiepiscopus Moguntinensis & Treuerensis in Pontificalibus, cum mitris & croceis seu Episcopalibus bacnlis eorum. Etiam clerus cum crucibns, thuribulo, & textu Euangelij. Etiam quam plures alij Prælati, Episcopi, & Abbates in Pontificalibus eorum recipientes eosdem Principes. In quorum receptione Archiepiscopus Coloniensis tanqnam celebraturus officium dixit: Adiutorium nostrum in nomine Domini, &c. Sit nomen Domini benedictum, *cum sequenti collecta:* Omnipotens sempiterne Deus, qui famulum tuum Maximilianum regni fastigio dignatus es sublimare, tribue ei quæsumus, vt ita in præsentis seculi cursu cunctorum communem salutem disponat, quatenus à tuæ veritatis tramite non recedat. Per Dominum. *Qua collecta dicta Archiepiscopus Moguntinensis & Treuerensis susceperunt Regem Romanorum, vnus ex vno latere, alter eorum ex altero latere ducentes eum ad Ecclesiam. Et Archiepiscopns Coloniensis præcessit, & cum eo prædicta processio cantantes vnam Antiphonam, scilicet:* Ecce mitto Angelum meum, qui præcedat te & custodiat semper. Obserua & audi vocem meam & inimicus ero inimicis tuis, & affligentes te affligam. Et præcedat te Angelus meus versus Israhel, si me audieris. Non erit in te Deus recens, neque adorabis Deum alienum, Ego enim Dominus. Obserua & audi vocem meam. Sal. Ann. 1508.

Qua finita Rex prostrauit se super tapetnm ad gradus altaris totus in longum, & Archiepiscopus Coloniensis super ipsum sic prostratum legit. Domine saluum fac Regem, *Assistentes respondebant:* Exaudi nos in die, in qua inuocauerimus te, *cum sequenti collecta:* Deus qui scis genus humanum nulla virtute posse propria subsistere, concede propitius vt famulus tuus Maximilianus, quem populo tuo voluisti præferri, ita tuo fulciatur adiutorio, quatenus quibus potuerit præesse, valeat & prodesse. Per Dominum nostrum.

Alia Collecta.

Omnipotens sempiterne Deus, cœlestium, terrestriumq; moderator, qui famulum tuum Maximilianum ad regni fastigiũ dignatus es prouehere, cõcede quæsumus vt à cunctis aduersitatibus liberatus, & Ecclesiasticæ pacis dono muniatur. & ad æternæ pacis gaudia peruenire te donante mereatur. Per Dominũ.

Post hoc Rex Romanorũ posuit se in vna regia

sede

Sal. Ann. 1508. *sede ante altare Mariæ Virginis bene ornata. Et modicum retro in vno paruo scamno. In latere dextro Regis sedebat Archiepiscopus Moguntinensis, in sinistro latere Archiepiscopus Treuerensis. Et retro illos stabant Episcopus Strigoniensis, Dux Guliacensis Albertus Dux Saxoniæ, Dux Cleuensis, & Casparus Dux Bauariæ Comes in Feldentz.*

Item in latere dextro altaris erat Imperialis Maiestas in vna sede alta trium graduum honorifice ornata. Penes eum in latere sinistro erat Philippus Comes Palatinus Rheni Princeps Elector, & Ernestus Dux Saxoniæ Princeps Elector. Et incontinenti incipiebatur missa solemnis de die Epiphaniæ Domini, scilicet: Ecce aduenit Dominator, Dominus, & regnum in manu eius,& potestas & imperium: *quæ cantabatur in cantu Gregoriano.*

Postea, surrexerunt Moguntinensis & Treuerensis, & superiorem vestem Regi deposuerunt: & ab infra in vestitu deaurato incessit in medio illorum, & ante altare prostratus in modum crucis. Et cantabatur letania à duobus Clericis. De post Dominus Archiepiscopus Coloniensis erexit se tenens baculum suum in manu sua dixit: Vt hunc famulum tuum Maximilianum in Regem eligere digneris. *Responderunt Clerici:* Te rogamus, audi nos.

Item dominus Coloniensis dixit; vt eum benedicere, sublimare, & consecrare digneris. *Responderunt Clerici:* Te rogamus, audi nos. *Item Archiepiscopus Coloniensis dixit:* Vt eum ad regni & imperij fastigium feliciter producere digneris. *Responderunt Clerici:* Te rogamus, audi nos. *Deinde duo Clerici compleuerunt letaniam:* Vt Pontificem nostrum. *Item letania finita erexit se Rex, & Dominus Archiepiscopus Coloniensis stans ante altare, habens baculum pastoralem in manu sua, interrogauit à Rege sex puncta sequentia:* Vis sanctam fidem Catholicis viris traditam tenere, & opibus iustis seruare? *Respondit Rex:* Volo. *Coloniensis:* Vis sanctis Ecclesijs Ecclesiarumque ministris fidelis esse tutor & defensor? *Respondit, Rex*, Volo. *Dominus Coloniensis:* Vis regnum tibi à Deo concessum secundum iustitiam prædecessorum tuorum regere & efficaciter defendere? *Respondet Rex: Volo. Episcop. Coloniensis:* Vis iura regni & imperij conseruare, bonaque eiusdem iniuste dispersa recuperare, & fideliter in vsus regni & imperij dispensare? *Respondet Rex:* Volo. *Episcopus Coloniensis:* Vis pauperum & diuitum, viduarum & orphanorum æquus esse iudex, & pius defensor? *Respondet Rex:* Volo. *Episc. Coloniensis:* Vis sanctissimo in Christo patri & domino Romano Pontifici, & sanctæ Romanæ Ecclesiæ subiectionem debitam & fidé reuerenter exhibere? *Quibus dictis Rex per Archiepiscopos Moguntinensem & Treuerensem ductus est ad altare, & positis duobus digitis manus sua dextra super altare dixit:* Volo. Et in quantum diuino fultus fuero adiutorio, & precibus fidelium Christianorum adiutus valuero,omnia præmissa fideliter adimplebo. Sic me Deus adiuuet & omnes Sancti eius. *Hoc facto per Archiepiscopos prædictos reducebatur iterum ante altare, & Dominus Archiepiscopus Coloniensis stans ante altare cum baculo pastorali, quæsiuit à Principibus Alemaniæ, & Clero & populo circumstantibus:* Vultis tali Principi ac rectori vos subijcere, ipsiusque regnum firmare, fide stabilire, atque iussionibus illius obtemperare? iuxta Apostolum, Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit, siue Regi tanquam præcellenti, &c. *Ad quam quæstionem dominus Moguntinensis & Treuerensis Principes Almaniæ, clerus & populus assistentes responderunt, dicentes:* Fiat, fiat, fiat.

Deinde adducunt Regem ad altare, qui prostrauit se ad terram in longum, & dominus Archiepiscopus Coloniensis dixit super eum benedictionem istam. Benedic Domine hunc Regem nostrum Maximilianum,qui regna omnia moderaris à seculo: & tali eum benedictione clarifica, vt Dauidicæ teneat sublimitatis sceptrum, & glorificatus vt in eius protinus reperiatur merito.Da ei tuo inspiramine cum mansuetudine ita regere populum, sicut Salomonem fecisti regnum obtinere pacificum, Tibi semper sit cum honore subditus, tibique militet cum quiete,sit tuo clypeo protectus cum proceribus, & vbique tua gratia victor existat: honorifica eum præ cunctis Regibus gentium: felix populis dominetur, & feliciter eum nationes adorent, viuat inter gentium cateruas magnanimus, sit in iudicijs æquitatis singularis, locupletet eum

Sal. Ann. 1508. eum tua prædiues dextera: frugiferam obtineat patriam, & eius liberis tribuas profutura, & præsta ei prolixitatem vitæ per tempora, & in diebus eius oriatur iustitia, à te robustum teneat regiminis solium, & cum iustitia & iucunditate æterno glorietur in regno.

Item dominus Archiepiscopus Coloniensis adhuc super eum dixit: Deus ineffabilis auctor mundi, conditor generis humani, gubernator imperij, confirmator regni, qui ex vtero fidelis amici tui patriarchæ nostri Abrahæ prælegisti Reges sæculi profuturos, Tu præsentem Regem hunc Maximilianum cum exercitu suo per intercessionem Sanctorum vbere benedictione locupleta, & in solium regni firma stabilitate connecte, visita eum sicut Moysem in mari rubro, Iosue in prælio, Gedeonem in agro, Samuelem in templo, & illa benedictione eum considera, ac sapientiæ rore perfunde, quam beatus Dauid in Psalterio, Salomon filius eius te remunerante percepit de cœlo, sis ei contra acies inimicorum lorica, in aduersis galea, in prosperis patientia, in protectione clypeus sempiternus: & præsta vt gentes illi teneant fidem, proceres sui habeant pacem, diligat caritatem, abstineat se à cupiditate, loquatur iustitiam, custodiat veritatem, & ita populus iste sub eius imperio pullulet, ita alitus benedictione æternitatis, vt semper maneant tripudiantes & in pace victores. Quod ipse præstare dignetur, qui viuit & regnat Deus in sæcula sæculorum. Amen.

Benedictione finita erexerunt Regem ad genua, & denudauerunt scapulas suas, & pectus & iuncturas brachiorum suorum: sedit cum deuotione iunctis manibus, accessit Archiepiscopus Coloniensis, vnxit eum in capite, in pectore, inter scapulas, & ambas iuncturas brachiorum circa scapulas, de oleo catechumenorum, ita dicens: Pax tibi, *Clerus respondit:* Et cum Spiritu tuo. *Dominus Coloniensis iterum dixit:* Vngo te in Regem oleo sanctificato, in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti. *Interim cantauerunt in choro:* Vnxerunt Salomonem Sadoch sacerdos, *& Nathan Propheta* Regem in Geon, & procidentes læti dixerunt: Viuat Rex in æternum. *Postea Dominus Coloniensis vnxit palmas manuum Regis dicens:* Vngantur manus istæ de oleo sanctificato, vnde vncti fuerunt Reges & Prophetæ, & sicut vnxit Samuel Dauid in Regem; vt sis benedictus & constitutus Rex in regno isto super populum istum, quem Dominus Deus tuus dederit tibi ad regendum & gubernandum, Quod ipse præstare dignetur, qui viuit & regnat Deus in sæcula sæculorum, Amen. *Sal. Ann. 1508.*

Interea clerus iterum cantauit: Vnxit te Deus, &c. Factis vnctionibus istis *statim ab Archiepiscopis ducitur Rex ad sacristiam, & seniores capituli detergentes cum lana mundissima loca inuncta vbi Dominus Coloniensis oleum sacrum apposuit.*

Item hoc facto domini de capitulo induebant eum sandalijs, alba & stola in modum crucis in pectore, rediens ante altare, prosternens se in modum crucis. Tunc dominus Coloniensis dixit: Prospice omnipotens Deus serenis obtutibus hunc gloriosum Regem Maximilianum, & sicut benedixisti Regem Abraham, Isaac, & Iacob, sic illum largis benedictionibus spiritualis gratiæ cum omni plenitudine tuæ potentiæ irrigare atque perfundere digneris, Tribue ei de rore cœli, & de pinguedine terræ, habundantiam frumenti, vini, olei, & omnium frugum opulentiam ex largitate diuini muneris longa per tempora, vt illo regnante sit sanitas corporis in patria, pax inuiolata regno, dignitas gloriosa regalis palatij maximo splendore regiæ potestatis oculis omnium fulgeat, luce clarissima clarescat, *quasi splendidissima fulgura maximo* perfusus lumine videatur: tribue ei omnipotens Deus, vt sit fortissimus protector patriæ & consolator Ecclesiarum atque cœnobiorum sanctorum maxima cum pietate regalis munificentiæ, atque vt sit fortissimus Regum, triumphator hostium, ad opprimendas rebelles paganasque nationes, sitque inimicis suis satis terribilis præ maxima fortitudine regalis potentiæ: optimatibus quoque atque præcelsis proceribus atque fidelibus sui regni, sit magnificus & amabilis & pius, vt ab omnibus timeatur atque diligatur. Reges quoque de lumbis eius per successiones temporum futurorum egrediantur, regnumque hoc valeant regere totum & post gloriosa atque felicia tempora præsentis vitæ gau-

Sal. Ann. 1508. gaudia æterna in perpetua beatitudine habere mereatur. Quod ipse præstare dignetur, qui viuit, &c.

Adhuc alia collecta siue benedictio.

Spiritus sancti gratia humilitatis nostræ officio in te copiosa descendat, vt sicut manibus nostris indignis oleo materiali delibutus pinguescis exterius, ita eius inuisibili vnguento delibutus impinguari merearis interius, eiusque spirituali vnctione perfectissime imbutus & illicita declinare, ac tota mente & spernere discas, si valeas, & vtilia animæ tuæ iugiter cogitare, optare atque operari queas, auxiliante Domino nostro Iesu Christo, qui cum Deo Patre & eodem Spiritu sancto viuit & regnat Deus in secula.

Adhuc alia benedictio Regis.

Deus qui es iustorum gloria, & misericordia peccatorum, qui misisti filium tuum preciosissimo sanguine suo genus humanum redimere, qui conteris bella & propugnator es in te sperantium, & sub cuius arbitrio omnium regnorum continetur potestas, te humiliter deprecamur, vt præsentem famulum tuum Maximilianum in tua misericordia confidentem benedicas, eique propicius adesse digneris, vt qui tua expetit benedictione defendi, omnibus sit hostibus fortior. Fac eum Domine beatum esse & victorem de inimicis suis: corona eum corona iustitiæ & pietatis, vt ex toto corde & tota mente in te credens tibi deseruiat, sanctamque tuam Ecclesiam defendat & sublimet, populumque à te sibi commissum iuste regat, nullis insidiantibus malis eum in iniustitiam vertat. Accende Domine cor eius ad amorem gratiæ tuæ, per hoc vnctionis oleum, vnde vnxisti sacerdotes, Reges & Prophetas: quatenus iustitiam diligens, per tramitem iustitiæ populum similiter ducens, post peracta à te dispósita in regali excellentia annorum curricula peruenire ad gaudia æterna mereatur. Per eundem, &c.

Quibus collectis siue benedictionibus dictis, cantabatur vna præfatio pulchra per dominum Archiepiscopum Coloniensem, quæ sequitur: Dominus vobiscum, Sursum corda, Gratias agamus domino Deo nostro, Vere dignum iustumque est, æquum & salutare, nos tibi semper & vbique gratias agere domine sancte Pater, omnipotens æternæ Deus, Creator omnium imperator angelorum, regnantium Rex, dominusque dominantium, qui Abraham famulum tuum de hostibus triumphare fecisti, Moysi & Iosuæ populo prælatis multiplicem victoriam tribuisti, humilemque Dauid puerum tuum regni fastigio sublimasti, & Salomonem sapientiæ pacisque munere ditasti. Respice quæso ad preces humilitatis nostræ, & super hunc famulum tuum Maximilianum, quem supplici deuotione in Regem elegimus, benedictionum dona in eo multiplica, eumque dextra tuæ potentiæ semper & vbique circunda, quatenus prædicti Abrahæ fide fideliter firmatus, Moyse mansuetudine fretus, Iosuæ fortitudine munitus, Dauid humilitate exaltatus, Salomonis sapientia decoratus, tibique in omnibus placeat, & per tramitem iustitiæ semper incedat, Ecclesiam tuam deinceps cum plebibus sibi annexis ita enutriat ac doceat, muniat & instruat, contraque omnes visibiles & inuisibiles hostes eandem potenter regaliterque tuæ virtutis regimine administret, & ad veræ fidei pacis concordiam eorum animos te opitulante reformet, vt horum populorum debita subiectione fultus, cum digno amore glorificatus ad paternum decenter solium tua miseratione conscendere mereatur, tuæque protectionis galea munitus, & scuto insuperabili iugiter protectus, armisque cœlestibus circumdatus, optabilis victoriæ triumphum feliciter capiat, terroremque suæ potentiæ infidelibus inferat, & pacem tibi militantibus lętanter reportet, per dominum nostrum qui virtute sanctæ crucis tartarum destruxit, regnoque Diaboli superato victor ad cœlos ascendit; in quo potestas omnis Regum consistit & victoria: qui est gloria humilium, & vita salusque populorum. Qui tecum viuit, &c.

Adhuc alia Præfactio.

Deus Dei filius Iesus Christus Dominus noster, qui à Patre oleo exultationis vnctus est præ participibus suis, ipse per præsentem sacræ vnctionis infusionem *Spiritus* paracleti super caput tuum infundat benedictionem, eandemque vsque ad interiora cordis tui penetrare faciat, quatenus hoc visibili ac tractabili dona inuisibilia percipere, & temporali

Sal. Ann. 1508. porali regno iustis moderaminibus executo, æternaliter cum eo regnare merearis, qui solus sine principio Regum Rex viuit, regnat, & gloriatur cum Deo Patre in vnitate eiusdem Spiritus sancti, per omnia sæcula sæculorum.

Quibus præfationibus finitis, Dominus Rex Romanorum induebatur vna cappa per Archiepiscopos Moguntinensem, Treuirensem, & Coloniensem, tradentes sibi simul gladium nudum Sancti Caroli, Archiepiscopo Coloniensi dicente: Accipe gladium per manus Episcoporum, licet indignas, vice tamen & auctoritate Sanctorum Apostolorum consecratas, tibi regaliter impositum, nostræque benedictionis officio in defensionem sanctæ Dei Ecclesiæ diuinitus ordinatum. Et esto memor de quo Psalmista prophetauit, dicens. Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime, vt in hoc per eundem vim æquitatis exerceas, iniquitatis violentiam potenter destruas, & sanctam Dei Ecclesiam eiusque fideles propugnes ac protegas, nec minus sub fide falsos quam Christiani nominis hostes execres ac destruas, viduas & pupillos clementer adiuues ac defendas, desolata restaures, restaurata serues, vlciscaris iniusta, firmes bene disposita: Quatenus hæc in agendo virtutum triumpho gloriosus iustitiæque cultu egregius, cum mundi Saluatore (cuius typum geris) in nomine eius sine fine merearis regnare. Qui cum Patre & Spiritu sancto viuit, & regnat Deus, &c.

Quibus dictis posuerunt gladium nudum in vaginam, & cinxerunt Regem eodem gladio. Et Archiepiscopus Coloniensis tradidit sibi armillas, pallium & anulum, dicens: Accipe regiæ dignitatis anulum, & per hunc Catholicæ fidei cognosce signaculum, & vt hodie ordinaris caput & princeps regni & populi, ita perseuerabilis auctor ac stabilitor Christianitatis & Christianæ fidei fias, vt felix in opere cum Rege Regum glorieris per eum, cuius est honor & gloria per infinita sæcula sæculorum, Amen.

Quibus dictis Dominus Coloniensis tradidit sibi sceptrum & pomum regale, dicens: Accipe virgam Virtutis atque æquitatis, qua intelligas mulcere pios, & terrere reprobos, errantibus viam pandere, lapsisque manum porrigere, disperdasque superbos, & releues humiles: & aperiat tibi ostium Iesus Christus Dominus noster, qui de seipso ait. Ego sum ostium: per me si quis introierit, saluabitur. Et ipse est, qui est clauis Dauid, & sceptrum domus Israhel, qui aperit & nemo claudit, claudit & nemo aperit. Sitque tuus ductor, qui educit vinctum de domo carceris sedentem in tenebris & vmbra mortis, & in omnibus sequi merearis eum, de quo Propheta Dauid cecinit. Sedes tua in sæculum sæculi: virga æquitatis, virga regni tui, & imitando ipsum diligas iustitiam, & odio habeas iniquitatem. Quod propterea vnxit te Deus tuus ad exemplum illius, quem ante sæcula vnxerat oleo exultationis præ participibus suis. Per Iesum Christum Dominum nostrum.

His finitis Coloniensis, Moguntinensis & Treuirensis Archiepiscopi, omnes tres simul imposuerint Regi coronam Sancti Caroli super caput eius, pariter dicentes: Accipe coronam Regiam ac regni, quæ licet ab indignis Episcoporum manibus capiti tuo imponitur, quanque sanctitatis gloriam & opus fortitudinis expresse signare intelligas, & per hanc te principem ministerij nostri non ignoras. Ita vt sicut nos in interioribus pastores & animarum rectores intelligimur, ita & tu in exterioribus verus Dei cultor strenuusque contra omnes aduersitates Ecclesiæ Christi defensor regnique tibi à Deo dati exiltas, & per officium nostræ benedictionis vice Apostolorum omniumque Sanctorum suffragio, tuo regimini commissi vtilis executor, regnatorque proficuus semper appareas, vt inter gloriosos athletas virtutum gemmis ornatus, & præmio sempiternæ felicitatis coronatus, cum Redemptore ac Saluatore Domino nostro Iesu Christo, cuius nomen vicemque gestare crederis, sine fine glorieris. Qui viuit & imperat Deus cum Deo Patre in vnitate Spiritus sancti Deus per omnia sæcula sæculorum, Amen. *Omnibus hys dictis ductus est Rex ad altare per Archiepiscopos Moguntinensem & Treuirensem. Ibi ponens ambas manus super altare, faciens hanc professionem in vulgari:* Profiteor & promitto coram Deo & Angelis eius amodo & deinceps legem & iustitiam, pacemque sanctæ Dei Ecclesiæ

Sal. Ann. 1508. clesiæ seruare, populoque mihi subiecto prodesse & iustitiam facere,& conseruare iura regni, saluo condigno diuinæ misericordiæ respectu, sicut cũ consilio principum & fideliũ regni atq; meorum melius inuenire potero. Sanctissimo Romano Pontifici & Ecclesiæ Romanæ, cęterisque Pontificibus & Ecclesijs Dei condignum & canonicum honorem volo exhibere. Ea etiam quæ ab Imperatoribus & Regibus Ecclesijs seu Ecclesiasticis personis collata sunt & erogata, inuiolabiliter ipsis conseruabo & faciã conseruari, Abbatibus & ordinibus vasallis regni, honorẽ cõgruũ volo portare & exhibere, Dño nostro Iesu Christo mihi prȩstante auxiliũ, fortitudinẽ & decorẽ.

Qua professione facta ductus est Rex per Dominos Archiepiscopos Moguntinensem & Treuirensem ad solium suum seu sedem regiam, quę est superius super altum monasterium ante altare Apostolorum Simonis & Iuda, Clero cantante Responsorium istud:

Desiderium animæ eius tribuisti ei Domine, & voluntate labiorum eius non fraudasti eum. *Versus.* Quoniam præuenisti eum in benedictionibus dulcedinis, posuisti in capite eius coronam de lapide precioso, *Et voluntate, Et Dominus Archiepisc. Coloniensis sequebatur cum suis ministris Regem cum cæteris Principibus, ponentes eum ad eandem sedem regiam sancti Caroli lapideã, Ibi Dominus Coloniensis dixit:* Ita retine amodo locum regium, quem nõ iure hȩreditario neq; paterna successione, sed Principum seu electorũ in regno Almaniȩ tibi noscas delegatũ, maxime per auctoritatem Dei omnipotentis & traditionem nostrã præsẽtem, & omnium Episcoporum cæterorumq; seruorum Dei. Et quãto clerum sacris altaribus propinquiorẽ prospicis, tanto ei potiorem in locis cõgruis honorem impendere memineris, quatenus mediator Dei & hominũ te mediatorem cleri & plebis in hoc regni solio cõseruet, & in regno æterno secũ regnare faciat Iesus Christus Dominus noster, Rex regum & Dñs dominantium. Qui cum Deo Patre & Spiritu sãcto viuit & regnat Deo &c.

Rege sic in sede regia sedente, mox accesserũt qui ad militiam creari desiderauerant, quando gladium Sancti Caroli extraxit Rex tenens in manu sua: Et accessit primo Philippus Comes Palatinus Rheni Princeps Elector Imperij: Deinde Ernestus Dux Saxonia Princeps Elector Imperij. De post Dux Guliacẽsis: Casparus Dux Bauaria Comes in Feldentz, Carolus Dux Gelria, Marchio de Baden, Vuilhelmus Lãgrauius Hassia in Cassel, Vuilhelmus de Egmund cum quampluribus alijs in numero ducentorum et vltra, facti milites, Et factus est sonus tubarum. Deinde descenderunt inferius in locum pristinũ chori: ibi cantauerunt, Te Deum laudamus. *Quo finito legebatur Euangelium,* Cum natus esset, *etc. De post* Credo in Deum, *Offert.* Reges Tarsis, *&c. Deinde Rex Romanorum sceptrum in manu sua portans ibat ad offertorium offerens quam plures petias auri.* 1508.

Deinde ibant Archiepiscopus Moguntinensis & Treuirensis, & postea alij Principes Electores. Sic processus fuit in missa vsq; ad pacem: ibi Dominus Archiepiscopus Coloniensis vertit se versus populum, dando Regi & cæteris Principibus benedictionem, dicens: Benedicat tibi Dominus, custodiatq; te, & sicut te voluit super populum suum esse Regem, ita in præsenti seculo felicem & æternæ felicitatis tribuat esse consortẽ. *Responderunt* Amen. *Item missa finita vocatus fuit Comes de Chymay, & factus est per Imperatorem Princeps de Chymay.*

Item venerunt capitulares Ecclesia Aquensis recipientes Regem Romanorum in Canonicum: qui ipsis praestitit iuramentum quoad prabendam hanc in eadem Ecclesia. Et dederunt sibi locum in choro. Ipse etiam dedit statuta, & vinum admissionis, iuxta consuetudinem Ecclesia, Et habet duos vicarios in loco, qui capiunt integram prabendam & supplent locum suum in Ecclesia. Sic coronatio Regis finem habet.

Processus ex Ecclesia, ad domum Ciuitatis.

Istis sic peractis exierunt Ecclesiam ad locum prandij scilicet domum ciuitatis paratum isto ordine. Nobiles praecesserunt. Postea Comites & Barones in magna multitudine. Deinde tubicinatores & heraldi. Postea Pralati, Episcopi & Principes. Deinde Electores Imperij. Primo Dominus Archiepiscopus Treuerensis, secundo Ernestus Dux Saxonia cum gladio nudo ante Regem, in latere eius dextro Philippus Comes Palatinus cum pomo aureo, in sinistro latere electus Augustensis habens penes se vnum deferens sceptrum loco Marchionis de Brandenburg, qui obijt. Tunc Rom. Rex cum corona regia & cappa, habens gladium in femore & coronam in capite, in cuius latere dextro Dominus Archiepiscopus Coloniensis, in sinistro Archiepiscopus

Sal. Ann. 1508. *pus Moguntinensis, cum eorum vestimentis, prout eis tanquam Electoribus conuenit & decens erat, Imperialis Maiestas cum sua corona et cappa Imperiali et suo heraldo.*

Item in itinere transeundo vsque ad domum ciuitatis nomine Regis seminabatur vel proijciebatur ad populum pecunia, floreni scilicet Rhenenses, & moneta argentea, in valore trecentorum florenorum. Et populus magis sequebatur pecuniam quam Regem.

Ipsis sic existentibus super domum ciuitatis, in qua Rex fecit parari magnum conuiuium omnibus Principibus. Et descendit Ernestus Dux Saxoniæ Princeps Elector & Sacri Rom. Imperij Archimarschalcus, ascendens equum, veniens ad magnum cumulum hauenæ positum in foro ante domum ciuitatis Aquensis. Intrans hauenam cum equo suo vsq; ad pectus equi, habens vnum modium & hostorium siue baculum argenteum in manu sua, ad mensurandum hauenam. Recipiens suum modium mensurandi argenteum impleuit hauena, mensurauit tradidit vni ex suis, & sic compleuit officium suum, et post recessum suum in continenti erat ibi tanta pressura hominum residuum hauenæ recipientium quatenus seminabatur & proijciebatur quasi per totum forum.

Item ascendit Imperialis Maiestas domum ciuitatis, abstraxit se in vna Camera exuens Pontificalia sua, rediens ad mensam in capite aulæ transuersaliter factam et ornatã, sex gradibus altam & eleuatam, in qua sedebat sua Maiestas, & Rex Rom. filius suus Maximil.

Item mensa erat cooperta de panno aureo, cum armis Burgundiæ preciosissime ornata.

In sinistro latere erat vna credentia septem stadijs alta ornata vasellis preciosissimis, nõ paruas sed magnas vltra ducentas petias aureas & argenteas numeratas, demptis scutellis argenteis ac scyphis. Imperator vero volens locum dare filio suo honoris, tanquam sponso Dei, nullam parare fecit credentiam: licet inter omnes Principes habeat preciosissimam.

Et cũ Imperator & Rex Rom. ad prandium irent, venit electus Episc. Augustensis de Hohenzorn dictus, locum Marchionis Brandenburgẽsis suppleuit cũ cęteris Comitibus, Ernesto Duce Saxoniæ præcedente cum baculo, aquam porrexit et manutergium: aqua in peluibus argenteis erat.

Itẽ tres Archiepisc. benedictionẽ et Benedicite dixerũt. Et sigillũ simul de cancellaria Imperat. ceperunt ante Regem posuerunt cum vno baculo. Sal. Ann. 1508.

Ipsis sic sedentibus & Electoribus Rom. Imperij mensæ astantibus, Ernestus Dux Saxoniæ Princeps Elector tanquam Archimarschalcus cum baculo nigro in manu, & Comes Palatinus Princeps Elector ac Dapifer Rom. Imperij, post ipsum, accesserunt ad coquinã Regis. Ibi Comes Palatinus equitando de coquina Regis quatuor scutellas argenteas in manibus produxit, descendens ante domum ciuitatis de equo, ascendit domum ciuitatis, Ernesto Duce Saxoniæ pręcedẽte cum baculo, portauit scutellas argẽteas cũ ferculis in manibus, & ad mensã Regis collocauit. Et postquã Principes Electores sua officia exercuerunt, quilibet Princeps Elector solus sedebat ad mensam sibi paratam cũ sua propria credentia.

Ordo sedentium in prandio.

In capite et in medio aulæ vel palatij sedebat Imperialis Maiestas, et Rex Roman. filius suus Maximilianus, in mensa ipsis parata & ornata, sex graduum alta: quibus ministrando astabant Principes, Comites & Barones, inter quos Princeps de Chymay & Dux Gelriæ erãt primi, vnicuiq; vero Principi Electori de sui ipsius familia ministrabant Comites, Barones et nobiles.

Item in latere dextro & loco procliuiori palatij, primo Dominus Archiepiscopus Coloniensis Princeps Elector imperij. Secundo parata erat vna mensa pro Rege Bohemiæ, quæ erat vacua propter eius absentiam. Tertio Philippus Comes Palatinus Rheni Princeps Elector etiam solus in mensa sibi parata. Quarto sedebant Oratores Ducis Austriæ. Quinto loco Episcopi Leodiensis, Vuormatiensis, Cameracensis, Sibinicensis, & Mißensis. Sexto ordine vel loco ciuitas Aquensis. Septimo loco ciuitas Coloniensis. Item Archiepiscopus Treuirensis Princeps Elector in propria mensa sibi parata in medio aulæ in faciem Imperatoris et Regis cum sua credentia sedebat.

In sinistro latere Dominus Archiepiscopus Moguntinensis primo loco in sua propria mensa cum sua credentia sedebat. Secundo loco Ernestus Dux Saxoniæ Princeps Elector solus etiam sedebat in sua mensa. Post hos pro Marchione de Brandenburg erat mensa parata quæ erat vacua propter absentiam suam. Deinde Albertus Dux Saxoniæ, Dux Cleuensis, Casparus Dux Bauariæ, Dux Guliacensis, & quidam Orator Comitis de Vuirtenberg, sedebant. Quinto loco consules ciuitatis FrancKfordensis. Sexto loco consules ciuitatis Nurenbergensis.

H.c

Sal. Ann. 1508. *Hic dissensio facta est. Norinbergensis Marschalcum Regis accesserunt, cur FrancKenfordenses super eos locum haberent. Qui respondit, sic fore ordinatum in suo registro. Sed non contenti Regem accesserunt, qui pie respondit:* Quoniam in Franckfordia electi sumus in Regem, ideo modo locum eorum sic habere debent: alio tempore de sessionibus & locis cogitemus. *Durabat autem prandium istud vsque fere ad horam tertiam. Quid vltra dicam? fuerunt fercula citra quinquaginta, & semper scutellæ fuerunt repletissimæ. Integer lepus, agnus, pauo, & de omnibus generibus auium & piscium & ferarum: & vina optima ac preciosissima. In ferculis signa Principum pendebant: quis omnia enarrare potest?*

Item in foro pauperes & familici stabant, quibus per fenestras carnes, panes, integri lepores & agni assati proiecti sunt: & factus est clamor magnus in foro. Sed in aula seu palatio isto fuit silentium, non clamor, nisi in quantum vnus cum alio submissa voce loquebatur. Et prandio facto iterum aqua in peluibus argenteis adducta est cum manutergio ad mensam Imperialis M. & Regis Romanorum, deinde Archiepiscopi tres grates Deo referebant. Post hoc quidam de numero heraldorum clamauit voce magna dicens; Si qui sunt qui desiderant creari in milites, accedant Regem hic vel in domo, paratus est. Et si qui accesserunt hodie, qui non sunt habiles, pro non creatis sunt habendi, & prohibendi ab alijs, ne signa militum deferant, & qui de numero illorum velint permanere, debent Regem de hoc certificare. *Quibus dictis omnes surrexerunt, Imperatorem et Regē ad hospitia sua perduxerunt, circa horam quartā, & in pace omnia requiescebant.*

Item pauperibus omnibus datæ sunt eleemosynæ in abundantia. Sic à fine omnia sunt denominanda, pauperes Christi non sunt neglecti.

Decima die Aprilis quæ fuit secunda post dominicam Misericordiæ Domini, de mane missa audita ostendebantur reliquiæ Ecclesiæ Aquensis in publico in præsentia omniū Principū præscriptorū ac omnium Christi fidelium ibidē existentiū.

Quo facto consules ac tota communitas ciuitatis Aquensis fecerunt iuramentum vel homagium Rom. Regi ante domum ciuitatis in præsentia Imperatoris, Principum Electorum ac aliorum Principum, & Rex firmauit priuilegia ipsorum. Illo facto immediate recesserunt Principes versus Coloniam, scilicet Rom. Rex, Archiepiscopus Coloniensis, Comes Palatinus Rheni, Archiepiscopus Treuirensis, Imperialis autem M. & Archiepiscopus Moguntinensis manserunt ibidem illa nocte. Sal. Ann. 1508.

Vndecima die Aprilis, quæ fuit quinta Misericordiæ Domini, applicuerunt omnes Principes simul cum Imperatore & Rom. Rege ante ciuitatem Coloniensem, introducendo in optimo ordine. Conuenerunt enim omnes Principes ante ciuitatem eum suis, consulatus obuiam venit in vestitu nigro, citra centum equos, & armigeri citra mille manserunt prope portam, quam Rex consueuit intrare post suam coronationem, & antecesserunt Regem à longe per ciuitatem. Nam propriam habet plateam, per quam intrat vsque ad Ecclesiam maiorem.

Item præmisit multos de familia Ducis Guliacensis, Ducum Saxoniæ Ernesti Electoris & Alberti & Philippi Ducis Bauariæ Comitis Palatini. Deinde tubicinatores, fistulatores, & iterū aliqui de familia Archiepiscopi Coloniensis. Deinde tres armati, scilicet Dominus de Ysselstein, et Dominus Vvilhelmus frater eius de Egmund, & Dominus Vitus de VvolcKenstein qui armati erant, cum equis armatis, à vertice capitis vsque ad plantam pedis, qui antecesserunt Regem. Deinde Electores Imperij, Philippus Comes Palatinus Princeps Elector, & Dux Cleuensis. Post eos Dux Saxoniæ Ernestus Princeps Elector, cū gladio nudo, & Archiepiscopus Treuirensis, iuxta ordinem suum. Deinde Rex Romanorum etiam armatus à planta pedis vsque ad verticem capitis, in medio Archiepiscoporum Coloniensis & Moguntinensis. Imperator statim sequebatur in curru suo, & post ipsum multitudo magna. Sic intrauerunt ciuitatem in sono tubarum vsque ad portam curiæ maioris Ecclesiæ, vbi Rex de equo & Principes Electores & cæteri Principes descenderunt, Regem ad portas Ecclesiæ perduxerunt, Imperator in curru permansit. Accessit autem suffraganeus Coloniensis in pontificalibus habens crucem, osculum dedit Regi, & cæteri cum crucibus, candelis, vexillis: & Prælati omnium Ecclesiarum Regem Rom. ad tres Reges perduxerūt vbi locus paratus erat pro oratione. Qua completa inceperunt cantare, Te Deum laudamus, *& intrauerunt chorum. Illo finito suffraganeus benedictionem dedit,*

Sal. Ann. 1508. *& Canonici Regem in canonicum receperunt iuxta consuetudinem Ecclesiæ suæ. Post hæc Regem ad hospitium perduxerunt. Item postquam Rex descendit de equo suo transeundo ad Ecclesiam, Dominus de Nuvvenar iure suo recepit equum Regis cum ornamentis suis aureis.*

Duodecima Aprilis Principes ad consilium venerunt, & de recessu Principum conclusum erat. Sed superuenerūt ambasciatores Regis Polonia magnifice, & retardati sunt Principes. Sal. Ann. 1508.

Sabbato mane sequenti facto consilio Ernestus Dux Saxoniæ per Hassiam viam aliam reuersus est ad terram suam. Albertus frater eius ibi cum alijs Principibus remansit. Sic per dies quatuordecim magna consilia habuerunt: quod conclusum est, expectemus cum patientia. Etiam Principes hastiludia fecerunt inter se, & post multa consilia Principes separati sunt, quilibet ad terram suam.

COMITIA CONFLVENTIAE, Anno 1492.

XXXIV. Peracta coronatione, quid inde euenerit, fusè habui in vita *Friderici*. Seriem repetam à Comitijs Confluentiæ, vbi Anglorum legatus ita disseruit.

Serenissimo Romanorum Regi semper Augusto, Hungariæ, Dalmatiæ, Croatiæ &c. Regi, ac Reuerendissimis & Illustrissimis Principibus Electoribus, cæterisque Principibus Sacri Romani Imperij, Serenissimi Regis Angliæ Orator offert ea quæ collegit, ad magis cognoscendum & colligendum falsitates, fraudes & proditiones Francorum, vt ab eis magis caueatur.

Primo dicit, vnumquemque scire debere, quod fides vnius Franci est deterior pignus domus suæ. Quia quidquid iurant vel promittunt, hoc semper fit in fraude & deceptione, nec aliquid nisi pro arbitrio & placito suo tenent vel obseruant: cum aliæ Christianorum nationes fidem seruare soleant, imo & Turcæ & Saraceni promissa seruent. Et vt vnusquisque id magis intelligat, notorium est Francos multa iureiurando promisisse, & sigillasse, ac sigillata dedisse Serenissimo quondam Eduardo Angliæ Regi, tam super coniugio Regis Franciæ præsentis cum filia ipsius Eduardi, quam eidem dandi & persoluendi in sua ciuitate Londinensi quinquaginta millia scutorum aureorum quotannis, quoad decisum fuisset in causa in qua ipse Eduardus ad coronam Regni Franciæ prætendebat, & ad Ducatum Normandiæ & Guiennæ: quod per septennium ipsi Franci obseruarunt, & postmodum visa opportunitate à promissis & iureiurando defecerunt. Vlterius quis ignorat pactiones, promissiones & iuramenta atque sigilla, quæ ipsi Franci fecerunt tam Illustrissimo Carolo quondam Burgundiæ Duci, quam etiam Francisco Duci Britanniæ, vt cum eis in pace viuerent, & bellum de medio Francia tollerent, vt eos hoc pacto à dicto Eduardo Rege Angliæ separarent. Tamen nihil obseruarunt nisi vsquequo necessitas eos coegit, quia manifestum est, Francos contra illa promissa exercitum misisse contra dictum Ducem Carolum ad Nanse in Lotharingia castra metantem: vbi eorum perfidia occubuit, & postmodum dicti Franci magnis etiam iuramentis atque sigillis quæsiuerunt coniugium Regis Franciæ præsentis cum filia Serenissimi Romanorum Regis, relicta & repudiata filia Regis Eduardi, quæ paulo post mortua fuit. Præterea dicti Franci suis cautelis et fraudibus adeo subtiliter laborarunt, vt Barones & proceres Britanniæ corruptionibus et pensionibus, & Regium ordinem illis dando in suum fauorem attraxerint, adeo vt illi thesaurum Britanniæ Ducis interceperunt, & in personam sui Illustrissimi Principis violentas manus imposuerunt, vt hoc modo ipsi Franci facilius & mortem ipsius Ducis viderent, & ipsius Ducatum lucrarentur: quod suis muneribus, corruptionibus, pensionibus, & Ordinis regni donationibus tandem sunt consecuti. Quia plurimi Britanniæ proceres illis cautelis, promissionibusque deuicti, Francos in Britanniam introduxerunt contra ipsum Franciscum, qui dolore talium proditionum magis quam senio vitam finiuit. Deinde notum est, post mortem Eduardi Regis Angliæ Ducem Clocestrensem eius fratrem, Principem strenuissimum, Electum in tutela atque regimine pupillorum Eduardi Regis fratris sui, vt regnum regeret ac gubernaret, illis pupillis existentibus adeo à Francis sollicitatum & promissionibus obsecratum fuisse, vt crudelissime nepotes suos extinxerit, vt se Regem faceret: in quo Deus eum puniuit, licet Francorum punitionem hactenus distulerit. Item quis ignorat maxima iuramenta,

Sal. Ann. 1508. menta, pacta atque sigilla non solum Regis Franciæ sed etiam omnium Principum, ciuitatum, vniuersitatum, communitatum totius regni data esse in perficiendo coniugio inter præsentem Regem Carolum & filiam Serenissimi Romanorum Regis; quod ad eum finem fecerunt, vt in possessione occupata Burgundiæ & aliarum patriarum permanerent, vt interea Flandrenses sub vmbra pacis sollicitarent, & in suā partem attraherent, & vt ipsam filiam Serenis. Rom. Regis in sua potestate haberent, vt si fortassis Illustrissimus Philippus Archidux decessisset, & illas occupatas patrias & alias omnes ipsius obtinerent, & sub vmbra ipsius coniugi omnes querelas & lites sopirent & de medio tollerent, quas Serenissimus Romanorum Rex aduersus eos de iure mouere poterat. Quibus rebus sic existentibus ipsi elanculum Britanniæ Ducatum (vt dictum est) occuparunt, nec alia ratione ipsum coniugiū Serenis. Rom. Regis filiæ quæsiuerunt, & non aliqua dilectione aut affectione erga ipsum Romanorum Regem aut Sacrum Imperium: quinimo ad ipsum Imperium dicunt et iactant se ius habere, et præsertim ad eas patrias quæ sita sunt circa Rhenū.

Et vt facilius tam Serenissimus Romanorum Rex, quam Illustrissimi Principes, Gallorum fallacias memoria teneant, quis ignorat eorum promissa & iuramenta tam FranKfordiæ quam Vlmæ præstita Serenissimo Romanorum Regi, quorum colore & vmbra ipsum Romanorum Regem & Principes Imperij retardarunt ac reuocarunt ab auxilio in Britanniam mittendo, & sex millia Anglicorum pugnantium extra Britanniam dimiserunt, quæ pro illius patriæ defensione Serenissimus Rex Angliæ modernus proprijs expensis ibidem tenebat: quibus fraudibus ipsi Franci Britanniæ Ducatum sunt consecuti, eiusque Ducissam sponsam & coniugem Serenissimi Romanorum Regis (vt quisque nouit) ipse Rex Franciæ in coniugium fraudulenter accepit, & cum ea concubuit, derelicta & repudiata Illustrissima Margareta Serenissimi Romanorum Regis filia, sibi autem per verba de præsenti desponsata contra ordinem & statum diuinum ac sanctæ matris Ecclesiæ, ad maximam dederunt ignominiam, infamiam & scandalum religionis Christianæ, & in perniciosum exemplum totius mundi: quod tam sancta mater Ecclesia, quam sacrum Imperium Romanum, omnesque Reges & Principes orbis nec ferre nec tolerare deberent, ne deteriora eius exemplo consequantur, si tam detestabile facinus impunitum omittatur. Item cum ipsi Franci & iuramentis & sigillis & sub pœna censurarum Apostolicarum se obligauerint, casu quo dictum coniugium solueretur, ad restitutionem tam ipsius filiæ Serenissimi Romanorum Regis quam patriarum in dotem ei datarum; tamen hactenus in maximam iniuriam, contemtum, ignominiam & infamiam totius Romani Imperij, & Sedis Apostolicæ, ac totius nobilissimæ nationis Germanicæ, ipse Rex Frāciæ dictam restitutionem denegat: licet per Oratores suos tam Serenissimo Imperatori quam Romanorum Regi, ac Illustrissimo Archiduci Philippo huiusmodi restitutionem obtulerit, ad obumbrandum & tegendum sui sceleratissimi facinoris incredulitatem; cum nuper Oratoribus Serenissimi Rom. Regis & ipsius Archiducis Philippi, domino scilicet Engelberto de Nassau ac ceteris dictam restitutionem denegauerit. Ex quibus vnicuique notorium est quam sit confidendum in ipsorum Gallorum promissionibus, quantaue earum sit veritas aut fides. Qui etiam in præsentiarum sollicitant, ac omni diligentia queritant separare ac diuidere, si possint, Serenissimos Romanorum & Angliæ Reges magnis suis promissionibus atq; muneribus, vt eos auertant à bello in Franciam assumendo, & vt impediant Principes & communitates Sacri Imperij ab auxilio dando Serenissimo Romanorum Regi in tam iusta causa, acerbaque iniuria vlciscenda. Quinimo iactant Franci, se esse seruos quo per discordias Principum Germaniæ ad optata peruenient, & quod facile ipsum Impērium consequentur: quod Deus auertat. Quia omnes Imperij Principes ac liberas ciuitates in maiori seruitute ac paupertate tenerent ac collocarent, quam alij hactenus fecerint, vt omnibus est manifestum, Item scire potest vnusquisque Gallorum potentiam per occupationem Britanniæ tam in potentia pecuniarum quam militantium valde auctam fuisse: quia ex Britanniæ tempore Illustris bonæ memoriæ Ducis Frācisci circiter sex aut octo centena millia Florenorum aureorum ordinarie sine vllius iniuria ad ipsius Principis vtilitatem quotannis extrahebantur & exigebantur, & idem Dux circiter duodecim aut quindecim millia pugnantium Sal. Ann. 1508.

cum

Sal. Ann. 1508. *cum paruo onere patriæ poterat congregare. Item quia tam in vna parte Britanniæ iuxta Franciam, quam etiam in ipsa Francia, salem naturale habetur; ex nouo quodam theloneo per ipsos Francos in ipsis salinis imposito, Britanniæ reditus ordinarij ad decies centena millia florenorum iam æstimari dicuntur. Item considerandum est in Ducatu Britanniæ circiter decē millia hominum maritimorum haberi, qui negotijs maritimis versari & viuere solent. Item in eodem Ducatu circiter duo millia nauium communiter inuenientur, vt aliquando in vno portu trecentæ magnæ naues reperiantur: quæ patria et portubus, & accessibus naualibus, ac etiam nemoribus & siluis pro materia nauium valde copiosa est: Vt ibidem naues mille, imo mille & quingentarum amphorarum fieri possint. Qua commoditate ipsi Franci Dominos se maris facere quæritant. Nec dubitandum est, nisi eorum violentis progressibus obuietur, quin breui tempore Franci tam Angliam quam Flandriam, & sic paulatim liberas Imperij patrias, ipsosque Principes per eorum subtiles & fallaces violentias in suam ditionem & seruitutem subijciant: prout iam de Britannia eos fecisse constat, à qua cæteri exemplum capere possunt.*

. Licet autem ipsi Franci ipsum Britanniæ Ducatum occupauerint, nondum tamen corda hominum eorumque animos sunt consecuti; qui nec volunt, nec possunt seruitutem subiectionemque Gallorum perferre, cum ipsi Galli natura feri atque superbi, omnemque aliam nationem sint contemnentes. Et licet Francorum Rex ipsorum Britannorum dominam in vxorem acceperit, ipsi tamen populi considerantes malitiosum & violentum ac perfidum modum et viam, quibus ipsam Ducissam obtinuerit, & quomodo ipsi Britanni per ipsos Francos decepti fuerint, & quot mala & iniurias ab ipsis Francis patiantur, considerantes etiam omnes Britanniæ diuitias & rerum copias ac prosperitates ex marittimo commertio eum patrijs Angliæ, Hispaniæ, Flandriæ, Holandiæ, Selandiæ sibi euenire consueuisse, quibus semper amici & confœderati Britanni esse solebant, & modo propter bella illis commodis careant, cum maxime cupiant emergere à seruitute in qua Galli eos oppressos tenere contendunt, cum semper ipse Ducatus Britanniæ fuerit liber, omni libertatis iure & superioritate vsus; ipsi Britanniæ populi nondum nisi coacti Francorum Dominum admittunt, nec eis per mare aut per terram præter admodum paucos seruire volunt: sperantes ac confidentes, quod per fœdera ac colligationes & auxilia potentissimorum Regum Romanorum & Angliæ ac Illustrissimorum Principum sacri Imperij à talibus oppressionibus & seruitutibus debeant liberari, & in pristina libertate reponi, & eo pacto Gallorum potentia subtrahetur ac diminuetur. Ad cuius quidem Britanniæ recuperationem vnusquisque eo magis animum adhibebit, si considerauerit quantum incommodum in eius amissione Serenissimus Romanorum Rex sit consecutus, quantamve iniuriam & ignominiam suæ Maiestati & sacro Romano Imperio, & omnibus Regibus & Principibus eis confœderatis & alligatis, ipsi Franci intulerint, per suas fraudes et proditiones Britanniam occupando, ipsiusque Ducissam veram sponsam & coniugem Romanorum Regis capiendo & subtrahendo, quæ per parentes suos Serenissimo Romanorum Regi, velut totius Christianitatis potentissimo Principi, fuerat desponsata ne in Gallorum manus & subiectionem perueniret: quum etiam ipsa Ducissa post parentum suorum mortem multos alios Reges ac Principes coniugium eius petentes spreuerit ac recusauerit, solum ipsum Romanorum Regem præ omnibus eligens. Quæ quidem iniuria ac violentia si inulta relinquatur, in maximum dedecus ac scandalum et ignominiam infamiamque non solum ipsius Romanorum Regis, sed etiam sacri Romani Imperij omniumque eius Principum cæterorumque Regum & Principum eis confœderatorum cedet & remanebit: præsertim ipsis Francis nondum sua perfidiosa malitia contentis, iactantibus & publicantibus multa in maximam Sacri Rom. Imperij ac omnium confœderatorum dedecus & ignominiam. Sal. Ann. 1508.

Quibus omnibus consideratis cum Serenissimus Rex Angliæ vehementer doleat, propter ingentem amorem, amicitiam & confraternitatem ac confœderationem inter seipsum & Serenissimum Romanorum Regem ac Illustrissimum Archiducem Philippum, decreuit atque conclusit personaliter cum magno ac potenti exercitu mare traijcere, imo iam traiecit, ad bellum gerendum, perseuerandum & continuandum aduersus Francos, per biennium & diutius si opus fuerit, & ad auxilium opemque ferendum tam

corpo-

Sal. Ann. 1508. *corpore quam bonis, omnique regni sui potentia, Serenissimo Romanorum Regi fratri suo charissimo, ac Illustrissimo Archiduci eius filio, vlciscendo & vindicando violentas & acerbas iniurias illatas tam ipsi quam Sacro Romano Imperio & omnibus eis confœderatis, amicis ac subditis, quam Deum creatorem nostrum et sanctam matrem Ecclesiam & Catholicam fidem: sperans atque confidens ipse Rex Angliæ, quod ipse Serenissimus Romanorum Rex ac Illustrissimi Principes ita suas vires, copias atque potentias exhibebunt, vt reparationem atque vindictam tantarum iniuriarum cum Dei auxilio simul omnes consequi valeant, ad maximam diuinam laudem, & ipsorum Regum ac Principum honorem, gloriam atque triumphum, totiusque Christianitatis & sanctæ Romanæ Ecclesiæ exaltationem in perpetuum posterorum exemplum atque memoriam.* Sal. Ann. 1508.

Quapropter humillime supplicat idem Orator tam Serenissimo Romanorum Regi, quam supradictis Illustrissimis Principibus, Dominis & communitatibus S. Roman. Imperij, ea omnia supradicta velle animaduertere, ponderare & mature cogitare, ac super ijs omnibus citissime ac diligentissime prouidere, & eorum deliberatione sibi respondere: vt cum ipse Serenissimus Rex Angliæ iam mare traiecerit, ipse Orator de eorum apparatu, diligentia ac responsione omnique intentione, cum diligentia Serenissimum Regem ac Dominum suum certiorem facere possit.

ROMANORVM REGIS, ET IMPERII ORDINVM RESPONSVM.

XXXV. Anglorũ legato. *Maximilianus diuina clementia Romanorum Rex semper Augustus, Hungariæ, Dalmatiæ, Croatiæ &c. Rex, Archidux Austriæ, &c. Vvilhelmus Episcopus Eistetensis, ac Fridericus Comes de Zollern, Capitaneus Domini Hoheuberg, S. Imperialis Maiestatis in hoc generali conuentu Confluentiæ habito vices gerentes, nec non S. Rom. Imperij Electores, ac alij Principes vtriusque status, in eodem conuentu personaliter comparentes, aliorumque Imperij Principum & communitatum Oratores ac vices gerentes, Serenissimo Principi Domino Hainrico Regi Angliæ & Franciæ ac Domino Hiberniæ &c. Nobis Rom. Regi fratri carissimo, nobisque alijs Domino & amico obseruandissimo, salutem & prosperitatis incrementa. Serenissime ac potentissime Princeps: Cum egregius vir, Magister Franciscus de Puys Orator ac Secretarius vester, nobis omnibus in hoc Imperiali conuentu congregatis indicauerit, vestrã Serenitatem non solum ob fraternam confœderationem qua nobis Roman. Regi constanti fide coniungitur, verum etiam ob singularem affectũ & amicitiam, qua S. Rom. Imperio omnibusque Principibus eius, et vnice Illustrissimo Archiduci Philippo Imperiali ac Regni filio vehementer afficitur, cum magna ac potenti classe mare traiecisse, multaque armatorum millia cum machinis ac cæteris quibuscunque castrensibus instrumentis traduxisse, tam in maximarum iniuriarũ nobis Regi ac sacro Imperio per Francorum Regem (vt nostis) illatarum vltionem, quam in ipsius Illustrissimi Archiducis patriarumque eius defensionem: sane omnes, vt debuimus, summopere gauisi sumus, vestræque Serenitati ex tam strenuissimis ac præclarissimis gestis nos omnes plurimum debere censuimus, atque propterea ingentes gratias agimus, non inferiora cum vsus feret pariter reddituri. Eandem vestram Serenitatem cum studio exhortantes, vt secundum iamdiu concepta perseuerare & continuare, vt eam facturam confidimus, non desistat. Nos autem Romanorum Rex nostros iam antea in limitibus hostium ad præoccupandas angustias missos totis copijs sequimur, tot susceptarum iniuriarum iustam vltionem Deo propicio prosecuturi. Speramus enim æquissimos superos tam æquæ causæ nostræ minimè defuturos. Nos vero tam Imperialis Maiestatis vices gerens ea iniuria præfato Domino nostro Regi illata affecti percitique quam non immerito moleste ferimus, eidem celerem expeditionem tam equitum quam peditum in præsentiarum fecimus, ac preterea omni cura, fide, solertia, omni denique studio apud vniuersos & singulos S. Romani Imperij ac Germanicæ nationis nostræ subditos pro longe ampliori ac communi per Imperium auxilio ferendo nos laboraturos sollicitaturosque polliciti sumus: non dubitantes vestra Serenitatis simul accedentibus copijs, omnipotentem Deum, exercituum Dominum, de tam detestabilibus iniurijs manifestam vindictam iustumque triumphum concessurum. Qui vestram Serenitatem in dies feliciorem conseruet.*

Ex

Sal. Ann. 1508. *Ex Imperiali conuentu generali Confluentiæ habito, ſub ſigillis Regiæ noſtræ, & Vuilhelmi Epiſcopi Eiſtetenſis Cæſarei Oratoris ac vices gerentis, noſtrorum quoque Berchtoldi Dei gratia Archiepiſcopi Moguntini Principis Electoris ac S. Roman. Imperij in Germania Archicancellarij, & Sigiſmundi eadem gratia Marchionis Brandenburgenſis, Stetinenſis, Pomeraniæ, Caſſuborum ac Sclauorum Ducis, Burggrauij Nurbergenſis, ac Rugiæ Principis, nomine Principum Electorum aliorumque Principum, totiuſq; illius præmemorati conuentus, die VIII. menſis Octobris. Anno Domini MCCCCXCII.*

Neapolitanam expeditionem meditante Carolo Gallorum Rege; pacem inierat *Maximilianus*, pactis nuptijs cum *Blanca Maria* Mediol. morte interim intercedente *Friderici*; & noua Turcarum irruptione in fines Carinthiæ & Carniolæ, ad Iuliam vſquè & Petouiam populantium. Cuncta turbantes obuios habuere Hungaros, & Croatios, cum XXXVI. quibus pugna commiſſa, quinque Chriſtianorum millia cecidere. *Maximilianus* verò contracto quindecim millium exercitu, mira quadam velocitate victores aſſecutus, multis in fuga occiſis, prædam omnem recepit, & prouinciarum limites liberauit. *Turcas cadit Maximil.* Viennam reuerſus cum legatis *Vladislai* pacem inſtaurauit, retento ſucceſſionis iure, ſi Rex abſque maſcula prole decederet. Fœderi lubens Cæſar manus dedit, vt quid in Italia Gallus moliretur, attenderet. Anno ineunte 1494. inter 1494. medios belli apparatus è viuis abierat *Ferdinandus Arragonius* cognomẽto *Pulcher*, Neapol. Rex, hæredem relinquens *Alphonſum* filium, cognomento *Strabonem*, vndè magis XXXVII. *Obitus Ferdinandi Arragony.*

Carolus Rex Gallorum accendebatur in ſpem Neapol. *Ludouicus Sforτia* vt ſui voti compos fieret, Cæſaris nuptias maximè vrgebat. Nonnulli reclamabant Germani, quòd *Sfortiarum* familia, Auſtriacæ impar eſſet, ſed Cæſar lucro dotis illectus (quæ præter ornamenta, *Blanca Maria nubit Cæſari.*

quæ

Sal. Ann. 1595. quæ ad quadraginta aureum nummum ducalium millia æſtimabantur) quadringenta millia dotis nomine, certis penſionibus datu rum ſe receperat; Oenipontum ſe recepit, quo cum ampliſſimo comitatu ſponſa deducta, poſtridiè Id. Martias nuptiæ celebran-
XXXVIII. Iaſon. I.C. tur. Eas luculenta oratione condecorauit *Iaſō Mainus I.C.* In Brabantiam deſcendit Cæſar, *Caroli Geldrenſis* moribus euocatus, qui Gal-
Carolus Egmondanus. lorum opibus fretus, cuncta turbauerat. Milite verò non adueniente, cum ſe tanto hoſti imparem cerneret, Cæſaris coniugem implorauit, qua deprecante, ſupplici facta poteſtas, ijs in locis agendi, cum ſpe dictionis recuperandæ, ſi quid in eam curis habere inueniretur. Diſceptatio ad quatuor Rheni Electores (ita tres Eccleſiaſticos, & Palatinum vocant) delata eum finem habuit, vti *Carolus* Geldriæ titulo abſtineret, Egmondæ Regulus diceretur, quia extincta in *Renato* circa annum 1372. veterum Comitum proſapia, *Arnoldus* poſtea & *Adolfus* (qui ad Tornacum cæſus eſt) nullo iure prouinciam occupauerint. Timore porrò quieuiſſe, exitus probauit. Nam *Carolus* ex Brabantia dilapſus, & à ciuitatibus nonnullis receptus, ſuas eſt reparare vires conatus. In Italiam deſcendamus. Sal. Ann. 1595.

GALLORVM EXPEDITIO IN REGNVM NEAPOL.

SVperatis, *Carolus* Rex Gallorum, Alpibus Cottijs *Genebra* montem vocant ad V. Id. Septemb. Aſtam venit. Ibi præſto fue-
XXXIX. re *Ludouicus Sfortia* cum vxore *Beatrice*, & *Hercules Eſtenſis* Ferrarienſium princeps.
Herculis Eſtenſis. Aſtæ Rex valetudine tentatus, ſubſtitit, &
Ludouici poſt menſem, recreatis viribus, Papiam mo-
Sfortiæ, & uit, vbi *Ioannem Galeacium* grauiſſimo mor-
Beatricis effigie vide bo laborantem inuiſit, ac bono animo huma-
ſupra nu. 37. niſſimis verbis hortatus eſt. Tum *Iſabella* vxor ad Regis pedes in conſpectu omnium aduoluta, eius opem in tanto *Alphonſi* patris
XL. periculo profuſis lacrymis implorauit, ſup-
Nota de Iſabella. plex orans, vt arma pijſſimus Rex à Neapolitano regno amouêret, nec rem Aragonenſē bello excindi pateretur, quando nulla iuſta cauſa intercederet, vt inuicta Gallorum arma nobiliſſimum Italiæ regnum inuaderent: ſatis, ſuperque mariti ſe miſeram acerba ægritudine conflictari, in quo exigua ſalutis, vitæque ſpes eſſet. Turbarunt non parum Regis animum puellæ mixtæ lacrymis preces, atque eius formæ & venuſtatis eximius decor: verum iacta iam belli alea, armiſque obſtrepentibus, quæ ſine Gallici nominis dedecore deponi haud poterant, inchoatam Rex expeditionem ex ſua dignitate proſequendū exiſtimauit. Ticino digreſſus, Placentiam venit, vbi de *Io: Galleacij* obitu nuncium accepit. *Ludouicus* verò qui officij gratia Regē
XLI. ſecutus erat, Mediolanum aduolans, per vr-
Io: Galleacij mors. bem in veſte Regia, armatis ſeptus, incedens, ſalutari ſe principem à populo lætatus eſt, quum gubernationis titulo antea præſideret, à multis odio habitus, quòd regnandi cupidus, infelicem nepotem veneno enecaſſe creditus fuerit, vt ſolus imperaret. Rex arrepto per Flaminiam itinere, omnia ſecunda habuit: nam *Petrus Medicæus*, qui antea cum XLII.
Alphonſo ſentire videbatur, Gallicæ potentiæ Effigiem Petrus Medicæus
metu, Regi obuiā profectus, cum eo in gra- vide ſupra nu. 37.
tiam redijt, traditis aliquot munitis Reipublicæ locis. Florentiam armato ſedens equo lanceamque manu geſtans, ingreſſus, territiſque omnibus poſt aliquot dies, libris auri duodecies imperatis, fœderibuſque conſcriptis, ciuitate pacatus exceſſit. Hinc ſenis collocato præſidio, in agrum duxit Romanum. *Alexander* verò Pontifex animi dubius, an vrbem defenderet, *Ferdinandum* Calabriæ XLIII.
Ducem, *Alphonſi* filium, cum copijs ad ſe vo- Trepidat
cauit: mox à Gallicis proceribus, nihil aliud Papa de aduentu
Regem, quàm tranſitum petere perſuaſus Caroli.
prid. Cal. Ian. in vrbem admiſit armatū porta Flumentana: eadē hora *Ferdinando* cum ſuis per Latinam exeunte. Ad D. Marci ædem Ferdinandi effigiem
Rege diuerſante, Pontifex in Adriani molem vide ſupra
ſe recepit, tumultuante vrbe ob militum in- nu. 37.
ſolentiam. Rex in colloquium admiſſus in Vaticanum venit & humiliter ad pedes demiſſus Pontificis de more adorauit, pacemq; ſanxit; nec longè poſt in Campaniam irrupit. Aquilani conſpectis Regijs ſignis, ſtatim ad Gallos defecerunt; Eadem leuitate in ſequentibus aulis oræ maritimæ circa Fucinum. *Alphonſus* propterea ſuis opibus diffiſus fortunę cedere ſtatuens, regni corona filio tradita *Ferdinando* cum quinque triremibus in Siciliam

Sal. Ann. 1495. Siciliam nauigauit, vt inuidiam populorum effugeret, qui ob superbiam, & auaritiam parum eum diligebant. Filius accepto regno, quamuis Pontificis sociorumque destitutus esset auxilijs, copiarum robore quas colligere potuit, intrepide in Gallos Germanum vsquè oppidum processit. Erant ei ad quinque equitum millia leuis, grauisque armaturæ; cum ferè totidem peditibus mercenarijs, impar sanè hosti præpotenti. Veritus itaque ne circumueniretur à Gallo, ad Vulturnum iuxta Capuam transtulit castra; ad Corbionem consedentibus Gallis; qui sedendo vincere sperabant Aragonium, incertosque Martis casus verebantur. Neapolim profectus, ciuium animos sua confirmauit præsentia. Non diù tamen populus fidem seruauit: Nam Gallis partim arridente fortuna, Capua primùm, mox Neapoli potitus *Carolus*, duodecim dierum spatio totum regnum subegit: Oppidis omnibus se vltro dedentibus, præter Brundusium in Aquila, & in Salentinis Gallipolim. *Ferdinandus* rebus perditis, subitò cum duabus & viginti triremibus in Enariam insulam transfretauit, euentum ibi belli expectaturus, quem cum agnouisset infaustum, potentissimo hosti cedere coactus fuit. *Alphonsus* pater animi dolore confectus in Panormitano agro priuatus decessit. XLVI. Huius expeditionis vide nummum triumphalem *pag.* 193. *n.* 59. in quo *ceruus* cũ Millo (sic appellatur collare ceruorum) in quo incisum est symbolum Cæsaris, *Hoc me Cæsar donauit*. Germania nos euocat, ad

VVORMATIAE COMITIA. Anno 1495.

VEre ineunte, vocatis Vvormatiam comitijs adfuerunt præter Imperij principes, Hispaniæ, Venetorum, Mediolanensium, aliorumque externorum principum XLVII. legati. Capita deliberationis fuere de Gallorum in Regnum Neapolitanum profectione: de *Bazazete* Turcarum Principe, qui nuper in Croatiam eruptione facta, vtrique iam Pannoniæ imminere ferebatur. De pace itaque in imperio seruanda statutum, & tributum perexiguũ in singula capita imperatum, quod proximo exigeretur quinquennio. Quod tamen ob Principum discordias non est exactum. Actum etiam de iudicio Cameræ Imperialis, & pro iuris dicendi forma, sequentia decreta sunt. Primo

CONTRA BLASPHEMOS.

XLVIII. *MAximilianus, diuina fauente Clementia, Romanorum Rex semper Augustus, Hungariæ, Dalmatiæ, Croatiæ, &c. Rex: Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Lotharingiæ, Brabantiæ, Stiriæ, Carinthiæ, Carniolæ, Limburgiæ, Lucemburgiæ, & Geldriæ: Comes Flandriæ, Habspurgiæ, Tyrolis, Phyreti, Kiburgiæ, Artesij, & Burgundiæ: Palatinus Comes Hannoniæ, Holandiæ, Selandiæ, Namurtij, & Zutphaniæ: Marchio sacri Romani Imperij & Burgouiæ: Lantgrauius Alsatiæ; Dominus Frisiæ, Marchiæ Vandalorum, Portenauiæ, Salinarum & Mechliniæ, &c. Omnibus & singulis nostris & sacri Romani Imperij subditis, vniuersis denique Christi fidelibus, cuiuscunque dignitatis, status aut conditionis existant, præsentes literas, aut earum copiam visuris vel audituris, gratiam nostram & omne bonum.*

1. *Deus omnipotens, Creator noster, in* * *Decalogo, cuius obseruatio tam iniuncta homini Christiano esse debet, quàm est anima sua salus. deinde etiam in* † *ordinatione sancta Ecclesiæ Chatholicæ, præcepit omnibus hominibus abstinere à sumendo nomen suum in vanum. Quo mandato motus Iustinianus Augustus, noster in Imperio præcessor, præclaræ memoriæ, ad gloriam Dei & hominum salutem, & eiusdem diuini præcepti intemeratam obseruationem,* * *omnibus Imperij & Christi fidelibus districtè ac seuerè iniunxit abstinere à blasphemis verbis, & non iurare per nomen Dei aut sanctissima eius membra, nec sacramenta à Deo, & his similia verba iurare. Sin autem post huiusmodi admonitionem inueniantur aliqui in talibus permanentes delictis, quòd tales perpetratores, quia* † *indignos semetipsos fecerint Dei misericordia, debeant à magistratu comprehendi, & vltimis subdi supplicijs. Si etiam aliqui prædicta impia & blasphema verba audientes, non contradixerint nec tales culpauerint, sed* * *subtereclauerint nec ad magistra-*

* Exod. 20. v. 7. Deuteron. 5. v. 11.

† Matth. 5. 33. et seqq. Iacob. 5. v. 12.

* Nouel. 77. c. 1. & 2.

† dict. c. 1. §. 1. in fin.

* d. c. 1 §. 1.

Sal. Ann. 1493. *gistratum detulerint: item si Iudices rescirent aut inuenerint quosdam tale aliquid delinquentes, & vindictam in eos non intulerint secundum leges, quòd hi omnes præter quod obligati erunt Dei iudicio, indignationem quoque sustineant Imperialem, sicut in præfati nostri prædecessoris constitutione clarius habetur.*

2. *Quoniam autem & ipsius Dei præceptū, & dicti prædecessoris nostri constitutio, admonitio, sanctio & pœna apud plerosque (proh dolor) in obliuionem & contemptum venit, & multifariam transgreditur, ideò Nos pro Imperiali nostro officio, cum nostris & Imperij Electoribus, Principibus, Statibus & vniuerso ordine, in istis publicis Imperij Comitijs Vvormatia congregatis, prædicta delicta dolenti animo perpendentes, & ob oculos ponentes, quàm grauiter illis offendatur Deus & Creator noster, hominumque animæ propter huiusmodi blasphema verba indignæ efficiantur, misericordia Dei in æternum spoliandæ: & quod ante hac propter talia delicta, fames, & terræmotus, & pestilentia, aliæque plagæ in orbe terrarum factæ sint: & adhuc nostris temporibus (vt manifestum est) cum tales, tum aliæ multæ variæque plagæ ac pœnæ fiant, præsertim nouus ille & grauissimus hominum morbus, nostris diebus exortus, quem vulgò Malum Francicum vocant, post hominum memoriam inauditus, sæuè grassetur; quæ nos iustissimæ Dei iræ meritò debent admonere; hæc, inquam, perpendentes, quia omne nobis est studium & oratio, vt Dei inueniamus placationem, ad Maiestatis eius gloriam, & hominum salutem, præhabita matura deliberatione, Omnes & singulos nostros & Imperij subiectos, vniuersosque Christi fideles, hortamur ac iubemus, quatenus huiusmodi blasphema & impia delicta abstinendo fugiatis, & Dei timorem in sensibus accipiatis, & eius mandatis deuotè obediatis, quò misericordiam Dei sustineatis, nec prædictas pœnas incidatis.*

3. *Igitur statuimus, ordinamus et volumus districte præcipiēdo; Si quis, cuiuscunq; dignitatis, status aut conditionis sit, Sanctissimum Dei nomen inaniter adhibuerit, aut blasphema verba et Sacramenta de Deo iurauerit, aut per Sāctissimā Christi passionē, vulnera, mēbra, et his proxima verba iurauerit, aut per Dei genitricē Mariā sēper Virg., Deiq; Sāctos, vt huius blasphemæ rei sequētibus pœnis sine omni gratia subijciātur.*

De pœna eorum, qui per calorem iræ iurant.

CAPIT. I. Sal. Ann. 1495. *Nempe, si ex præcipitantia & per calorem iræ, aut ex ebrietate, aut simili aliquo casu, incogitanter fiat, tale delictum vna marca auri puri, cuius dimidia pars nostræ & Imperij Cameræ, altera dimidia Domino, in cuius iurisdictione perpetratum fuit, irremissibiliter luant. Qui autem prædictam mulctam non sunt soluendo, ex arbitrio Iudicis, in cuius iurisdictione deprehensi sunt, puniantur.*

De nobilibus temerè iurantibus.

CAPIT. II. *Si verò constet, huiusmodi blasphemias, & delicta temerariè facta esse: si patratores sunt homines nobiles, nec priùs ob huiusmodi impia verba deprehensi aut condemnati fuerunt, vt fiant ipso facto infames, neque ad vlla ampliùs Nobilium placita vel officia admitti debeant: si verò contingat eos iteratò in tale crimen impingere, vt secundum qualitatem delicti in corpore irremissibiliter puniantur.*

De Plebeijs temerè iurantibus.

CAPIT. III. *Quod si patratores sunt inferioris conditionis, vt ab Iudicibus, in quorum iurisdictione & imperio commiserunt, secundum qualitatem delicti in corpore irremissibiliter puniantur.*

De auditoribus subtercelantibus.

CAPIT. IV. *Postremò vt omnes, qui superiùs memorata delicta à patratoribus committi audiuerint, nec illis contradixerint, aut eos culpauerint, sed subtercelent & Iudicibus, in quorum iurisdictione huiusmodi facta sunt, aut eorum vices gerentibus non deferant: similiter omnes Iudices & magistratus, qui huiusmodi delinquentes in sua iurisdictione scienter retineant ac tolerant; vt earundem pœnarum, quas diximus, cum transgressoribus rei & culpabiles animaduersionem sustineant.*

CONCLVSIO.

Quapropter omnibus & singulis præcipiendo mandamus per gratiam viuentis Dei, & per vniuscuiusque fidem, qua tenemini nobis & Imperio, quatenus huic nostræ admonitioni, constitutioni & ordinationi obediatis, eamque exequamini; & passim per nostras & vestras ditiones publicari faciatis: & tam vestros subditos quam peregrinos eidem

Sal. Ann. 1495. parere districtè iubeatis, faciatis: delinquentes autem & transgressores prædictis pœnis rigidè coerceatis; nullius hominis habito respectu; si & iram Dei & à nobis sancitam pœnam vultis euitare. Quæ igitur nostra placuerunt Maiestati, ad affectum perducere enitimini, vt & sententia nostra executio, & nobis fiat beneplacitũ. Datum, & Regij nostri sigilli appensione obsignatum, Vvormatiæ, septima die mensis Augusti, Anno à Natiuitate Christi millesimo quadringentesimo nonagesimo quinto: Regnorum nostrorum, Romani decimo, & Hungarici sexto. Sal. Ann. 1495.

REFORMATIO LIBERORVM SCABINORVM IVDICII VETITI in Vvestualia.

Maximilianus, diuina fauente clementia Romanorum Rex semper Augustus, Hungariæ, Dalmatiæ, Croatiæ, &c. Rex; Archidux Austriæ; Dux Burgundiæ, Lotharingiæ, Brabantiæ, Stiriæ, Carinthiæ, Carniolæ, Limburgiæ, Lucemburgiæ, & Geldriæ; Comes Flandriæ, Habspurgiæ, Tyrolis, Phyreti, Kyburgiæ, Arthesij, & Burgundiæ; Palatinus Comes Hannoniæ, Holandiæ, Selandiæ, Namurtij, & Zutphaniæ; Marchio Sacri Romani Imperij & Burgouiæ; Lantgrauius Alsatiæ; Dominus Frisiæ, Marchiæ Vandalorum, Salinarum, & Mechliniæ, &c. Omnibus & singulis Electoribus, Principibus Ecclesiasticis & Secularibus, Prælatis, Comitibus, Baronibus, Dominis, Equitibus, Militibus, Capitaneis, Vicedominis, Aduocatis, Præfectis, Administratoribus, Officialibus, Scultetis, Magistris ciuium, Iudicibus, Consularibus, ciuibus & commitatibus; & in primis Assessoribus, Comitibus Palatinis & Liberis Baronibus Iudicij Vetiti in Vvestualia, cæterisque omnibus nostris & sacri Imperij subditis ac fidelibus, cuiuscunque dignitatis, status, aut conditionis existant, gratiam nostram & omne bonum.

1. Reuerendi, Illustres, Generosi, Spectabiles, Nobiles dilecti consanguinei & affines, Electores & Principes, Honorabiles, deuoti, & sacri Imperij fideles: Cùm gratia Dei omnipotentis, Creatoris & Saluatoris nostri, ad culmen Regiæ Romanorum dignitatis nullo nostro merito euecti simus, ex competenti nobis officio, ad gloriam diuinæ Maiestatis, & Romanorum Regni Germanicæ Nationis totiusq; Christianitatis emolumentum ac vtilitatem, suscepto à nobis regimine, generalem Imperij Conuentum huc Vvormatiam duximus indicendum; in quo de negotijs & grauaminibus Christianitatis, dicti Romanorum Regni & Germanicæ Nationis tractaretur. In eo eùm frequentes nobis cum conuenissent Electores, Principes, Prælati, Comites, Barones, Domini, & Ciuitates, in personis & per Nuntios; Nobis & generali Conuentui à Statibus & subditis sacri Imperij multùm conquerendo expositum est: quòd, etsi Illustrissimus quondam Princeps, Fridericus eius nominis Tertius, Romanorum Imperator, Dominus & genitor noster dilectus præclaræ ac piæ memoriæ, post Regiam suam coronationem, de consilio sacri Imperij Electorum, Principum, & Statuũ, Reformationem, ordinationem & constitutionem Francofurti fecit, publicauit, seruarique districtis pœnis præcepit, in qua de Iudicio Vetito in Vvestualia expressa leguntur, quæ sic infrà de verbo ad verbum scripta sequuntur:

2. Item de Iudicijs Vetitis: Quoniam multæ indecentes ac impertinentes causæ, ad illa iudicia trahantur, & hactenus multifariam tractata sint, vnde, nisi obuiam in tempore eatur, Res & pax publica non parum iacturæ sit & damni acceptura: ei malo præcauendo, de consilio (vt suprà dictum) nostrorum & Imperij Electorum, Principum, & Statuum, & aliorum præfatorum, constituimus, & ordinauimus; statuimus, ordinamus & sancimus, de Regiæ Romanorum potestatis plenitudine, tenore harum litterarum, vt Iudicia Vetita honestis, probis, prudentibus ac peritis hominibus, non bannitis, illegitimis, periuris aut mancipijs committantur: vtq; hi non aliter in illis procedant, quàm ab initio est à Diuo Carolo Magno, nostro in Imperio prædecessore, deinde etiam in Reformatione Venerabilis Theodorici Archiepiscopi Coloniensis, &c. dilecti nostri consanguinei & Electoris, quemadmodum ei ab Imperatore Sigismundo, præclaræ memoriæ, nostro antecessore, demandatum erat, Arnspergæ, in præsentia multorum Comitum, Baronum, Equitum, Insticiariorum, Comitum Palatinorum & Liberorum Scabinorum, constitutum, ordinatum & sancitum; vt nimirùm ad illa iudicia

Ann. Sal. 1495. cia nemo citetur, vocetur, aut sistatur, preterquàm ob causas, quæ ad illa propriè pertinẽt, conueniatur, aut qui alia honesta ratione in ordinem redigi non possit. Namq; si quis illo citetur, quem Dominus vel Iudex eius honesta ratione queat conuenire apud eos, aut in aliorum cõsuetis terræ iudicijs; idq; Dominus vel Iudex ille Comitibus Palatinis vel occultis Iudicibus significans, aut literis demandans, eum remitti postulet: vel ipsemet citatus, cũ duobus aut tribus viris integris non postulatis, Comitibus Palatinis aut Iudicibus cautionem pro ea, quam diximus, honesta ratione, in scripto singulorũ sigillis roborato, prestet: tùm ipsa citatio cassetur, & negotium remittatur tractãdum ad Dominum vel Iudicem, ad quem de iure spectat & auocatur, sine impedimento quolibet Comitis Palatini aut occulti Iudicis. Quod si impedire conatus fuerit, & in cognitione pergere, omnes processus, sententiæ & iudicia desuper facta vel fienda, nullius penitùs sint momenti & efficaciæ: quæ nos quoque de Regiæ Romanorum potestatis plenitudine cassamus, irritamus & annullamus. Nemo quoq; Comes vllum Liberũ Scabinum constituat, nisi qui legitimo iure possit fieri, & qui idoneitatem suam sufficiẽter probare valeat. Nempe Liberi Scabini cõstitui nequeunt, illegitimi, mancipia aut alio modo alienæ potestati obstricti & obligati; item à S. Rom. Imperio proscripti & exibanniti, excommunicati aut banniti ab Ecclesiasticis aut Secularibus, ordinari ab illis Scabini nullo modo debent. Hanc vetiti Iudicij formã, vt præcedit, volumus ab omnibus & singulis firmiter atque inuiolabiliter obseruari. Quare vniuersis & singulis, Iusticiarijs, Palatinis Comitibus, Liberis Scabinis, cæterisque omnibus, seuerissimè & districtissimè mandamus, tenore harum literarum, quatenus in suis Iusticijs & Iudicijs hanc nostram ordinationem diligenter exequi faciãt. Nam si quid contra aut secùs fieri contingat, ipse Iusticiarius decem marcas auri Regię nostrę Camerę culpabilis soluat irremissibiliter: Comes autẽ Palatinus officio Palatinatus irrecuperabiliter priuetur: & ille deniq; qui huiusmodi iniustam citationem impetrauit, sua ipsius condemnatione corpus perdat: postremò singuli eorum infames ab omnibus haberi, & vt condemnabiles puniri debent, sicut iustum est. Sal. Ann. 1495.

3. Tamen huiusmodi ordinationem & constitutionem dictis vetitis Vvestualia iudicijs nõ seruari, seque suosque, cùm sub ordinarijs Iudicijs consistant, & coram illis secundum debitam iuris formam procedere ac respondere, à suisque liberare, sponte offerant, pratermissis ordinarijs iudicijs, ad dicta Vvestualię vetita iudicia, etiã in causis, quarum cognitio ad illa minimè pertinet, citari, ibique ad procedendum cogi, & sic se suosque putatiuis istis processibus captari, & ad iniquas expensas et dispendiosa damna perduci, intollerabili et nõ amplius ferẽda iniquitate.

4. Nos igitur de maturo consilio & prahabita diligenti deliberatione prafatorum nostrorum & sacri Imperij Electorum, Principum, vniuersorumque Ordinum, constituimus & ordinauimus; statuimus & ordinamus, de certa scientia, tenore harum literarum, vt in posterum sapiùs memorata iudicia Vvestualia vetita ad pradicti Domini & genitoris nostri Romanorum Imperatoris appositam Reformationem, Ordinationem & constitutionem, in omni forma & modo, vt in ea expressum est, habeantut.

5. Si verò contra eam quispiam in sacro Imperio consistens, ad vetita illa Vvestualia iudicia citatus & vocatus fuerit, vt ille vel illi taliter citati, ipsi citationi parere nullatenus sint obligati. Insuper vt omnes processus et sententia hactenus in memoratis vetitis Vvestualia iudicijs aduersus pradictam Domini et genitoris nostri Reformationem et constitutionem lata et publicata, aut in posterum ferenda et publicanda inutiles, cassa, irrita, & nullius momenti ac valoris penitus existant; adeò vt nemini vllum pręiudicium, aut in corpore et bonis damnum ac detrimentum aliquod parere vel afferre debeant.

6. Prætereà prater pęnas in pradicta Domini et genitoris nostri Reformatione & constitutione sancitas, sit Iudex, à quo tales posthac processus et sententia fierẽt, ipso statim facto, Iurisdictionis officio priuatus, nunquàm ampliùs recuperandi.

7. Denique illi, qui processus & sententias pradicto modo contra Domini & genitoris nostri Reformationem & constitutionem factas, exequi pro se conaturi sint, eisque freti alterius corpus aut bona temerariè diffidantes lædant, Pacem publicam, quam in pranominato Imperiali Conuentu, de consilio prafatorum nostrorum & Imperij Electorum, Principum, & vniuersorum

Or-

Sal-Ann. 1495. *Ordinum, sancimus, & publicauimus, turbauisse fregisseque, & per consequens pœnas in ea Pacis constitutione comprehensas incidisse iudicentur: sicuti quoque nunc iudicamus ac censemus, omniaque prædicta declaramus, de Regiæ Romanorum potestatis plenitudine, ex certa scientia, tenore harum literarum.*

8. *Igitur mandamus vobis omnibus & singulis de præfacta nostra Regia potestate, si velitis nostram & Imperij grauissimam indignationem ac censuram, pœnasque in prædicti Domini & genitoris nostri Reformatione ac constitutione contentas euitare; districtè præcipientes ac volentes, vt, si de processibus, in vetitis Vvestualia iudicijs factis, per quemcunq; pro executione imploremini, ne adhæsionem faciatis; nec pareatis, aut quidquam attemtare præsumatis, aut alijs nomine vestro clam vel palam vt faciant concedatis, nisi vobis certò constet, huiusmodi processus ac sententias esse secundum prædicti Domini & genitoris nostri Reformationem ac constitutionem, & in talibus causis, quarum cognitio ad illa iudicia pertineat, factas. Nam si quis huiusmodi processus & sententias, de quorum certitudine & approbatione illi non constet, conetur exequi, & ideò alterum in corpore ac bonis attemtet ac lædat; tale factum non feratis, sed contra patratores, eorumque adiutores, & fautores, tam in corpora quàm in bona, omnium et singulorum taliter agatis & procedatis, alijsque vt faciat concedatis, qualiter contra nostros & sacri Imperij publicè proscriptos ac bannitos in prædicta nostra Pacis constitutione declaratos iustū est. Id quod facietis sine vlla procrastinatione, ne alter in alterum sese referat, nevè differat, si vos, & singuli vestrum, pœnas suprà scriptas vultis euitare, qua in re fit nostrum beneplacitū. Quicquid autem in huiusmodi patratorum, eorumq; adiutorum ac fautorum, omniū vel singulorū corpora ac bona præsumetis, agetis, aut facietis, in eo non videri vos volumus cōtra nos aut Imperium, aut quemcumque alium fecisse, neq; cuiquam de eo vllatenus ad respondēdum teneri.*

9. *Quod si quis Regium hoc nostrum decretum ac statutum contemnere, infringere, contrafacere, aut venire, ausu temerario præsumpserit, aut alijs vt præsumant concesserit, eum, aut eos, omnes ac singulos, iubemus ac declaramus, nunc & in anteà, de sæpiùs dicta nostra Regia potestatis plenitudine, in prædictas pęnas, nostra Pacis constitutione & Domini ac genitoris nostri Reformatione comprehensas, incidisse: volumusque contra eos, propter talem illorum contemptum & inobedientiam atque delictum, in eorum corpora ac bona præscripto modo procedere, ijsdemque pœnis agere, quas ipsis patratoribus inferri iussimus, sicut iustum & æquum est. Quare sibi quisque caueat.*

Sal-Ann. 1495.

Datum in nostra & sacri Imperij Ciuitate Vvormatia, nostri Regij appensione sigilli obsignatum, decima die mensis Septembris, Anno à Natiuitate Christi, millesimo, quadringentesimo, nonagesimo quinto: Regnorum nostrorum, Romani decimo, & Hungarici sexto.

IN hoc ipso conuentu Cæsar *Eberhardum* Vvirtenbergię Principem multis in Rempublicam meritis insignem, primum ex Vvirtenbergensium Comitum gente, ad Ducis dignitatem euexit. XLIX.

Interim *Ludouicus Sfortia*, qui Carolum Francorum Regem in Italiam adduxerat, vt Arragonijs, & Florētinis impedimento esset, L. suspectam habens eiusdem felicitatem, timere cœpit, ne in se conuerteret arma. Nō enim ab initio Gallum voluerat felicem, sed Arragonios infelices. Igitur & *Io: Galeacij* obitu, & Arragonioru m aduersis, voti compos, vti Galli conatibus officeret, clam meditabatur. Idem prope timor & Venetos incesserat. Nā Gallus minimè Regno Neapolitano contentus, ad totius Italiæ anhelabat imperium; vnde & cęteri Italiæ principes, atque exteri Reges Gallorum arma perhorrebant. Venerunt itaque ex tota fermè Europa ad Venetum Senatum legati; ita vt vno tempore decem Regum, ac Principum Oratores sint circa curiā obseruati: quibus procurantibus, fœdus tandē ictum est inter *Alexand:* Pontificē, *Maxmil.* Cæsarem, *Ferdinandū* Hispaniæ Regem, *Venetos, Insubrem, Estensem*, & Gonzagā aduersùs *Carolum*, & Francorum gentem. Dū fœdus meditarentur, Hispanum Oratorem, *Laurentium Suarem*, elegantissimi ingenij virum, *Hieronymus Donatus in apologia sua prò Venetis*, hæc verba in curia alta voce enunciasse refert, *vulneri, quod Christiana Religioni à iuuene Rege, Duce furore, atque licentia illatum esset, medelam in ea ciuitate repertam esse, quæ à Senum prudentia, ratione, modestia, æqua potestate, atque optimis consilijs* LI.

Sfortia in Gallum molitur.

Veneti timent.

Venetorum laus.

rege-

Sal. Ann. 1495.

regebatur. In annos viginti quinque percussum est fœdus, *tuendi, seruandique causa maiestatem, auctoritatemque Romani Pontificis, & Italiæ libertatem.* Equitum triginta quatuor millia, peditum viginti conscriberentur, suo cuique ex fœderatis tributo numero. Nam *Alexander* Pontif. equitum quatuor millia dabat, sex *Maximilianus* Imperator, *Ferdinandus* Rex Hispaniæ octo, Veneta Respub. & *Ludouicus Sfortia* totidem, peditum verò singuli quatuor millia addebant. Quòd si quis equitũ, peditumq; suã assignatam partem aliquo casu mittere non posset, sexcentenas auri libras in stipendium conferat, vt prò eo exercitus conficiatur. Idem de classe statutum, vt pecuniam soluat. Lex fœderis magno diuturnoque compressa silentio, *Pilippo Argentono* Gallorum legato, qui in curiam quotidiè ventitarat, latuit, donec in Collegium accitus, omnia Principis ore percepit, expositisque confœderatorum nominibus, mens penè hominem reliquit: tametsi Princeps sedenti ad dextram Legato dixerat, ea quæ facta essent, non propterea vt quispiam bello infestaretur, sed vt pace seruata, armorum ab Italia arcerentur incendia. Demum Legatus reuocato ad se paulisper animo, *Quid* (inquit) *meus Rex cum exercitu suo in Galliam reuerti non poterit.* Tum princeps hilari vultu, *ille verò* (inquit) *poterit, si amicus, pacificusque redire voluerit; nosque illum omnibus officijs excolemus.* Quo responso accepto, discessit. Ferturque vbi ille è Curia digressus, in forum domum iturus venit, ad scribam Senatus, qui eum officij gratia comitabatur, conuersus, *Rogo te* (inquit) *mihi verba ea repete, quæ Princeps mecum in curia dudum habuit: nihil enim iam eorum memini:* adeo hoc fœdere in Regem turbabatur inito. *Carolus* percussi fœderis accepto nuncio, armatorum octo millibus Regni præsidio relictis, cum reliquo exercitu Romam petere decreuit, vti Pontificem pertentaret. Sed eo appropinquante, Pontifex vrbe excessit Oruietum, relicto, qui Regem exciperet, Card. D. Anastasiæ. Florentini vulgato fœdere nouas & ipsi contraxère copias; vt si *Carolus* in eos vim inferret, propulsarēt. Rex interim à *Ludouico Sfortia* se deceptum dictitans, auertere ab illius imperio Genuam summo studio curauit, *Petri Fregosij* Cardinalis opera vsus, & *Obiecti Flisci*. Segusinum itaque Principem mittens cum vndecim triremibus, Lygustica littora infestare iussit. Interim fœderati comparato exercitu, cuius imperiũ tenebat *Fran. Gonzaga* Mantuæ Princeps, in Parmensi agro ad Farrum amnem, qui ex Appenino labitur, consedere, nil in Gallos mouentes. Sed cum Roma digressus, vbi hostiliter omnia gesserat, vicina oppida Thoscanellam, & Montem Flasconum diripuisset, Pontremulum quoque in Appenini faucibus, & Nouariam *Sfortiæ* ademisset, cōmuni moti periculo, vim ferro repellere agēdum rati, in Gallum mouere. Iuxta eum cum essent, *Gonzaga* iuuenta ferox, & prælij cupidus, conuersus ad *Melchiorem Triuisanum*, & *Lucam Pisanum* legatos, *quid stamus* (inquit) *in tanta benè gerendæ rei occasione? lacessunt nos Galli, Italicam virtutem extinctam reputantes.* Ad ea Triuisanus. *Age igitur Imperator, signa in prouocantem infer, atque paternæ, auitæque virtutis memor, Barbarum hodie Italicis viribus protere.* Nec vlla deinceps prælij mora. Vno tempore concursum est, turbatusque primo congressu hostis loco pellitur, sed maiori animo, quàm consilio vtrinque pugnatum. Nam equites peditum centurijs temerè immixti, prælium ciebant. Fuit circa *Gonzagam* felicissima pugna. Ille omnium primus, vt erat corpore validus, in aduersam aciem equo inuectus, armatum hostem, qui sibi obuiam ex Gallorum legione furens venerat, lancea transfixit: quo facto terror vsque ad Regem peruasit, qui regia deposuit insignia, ne conspectior haberetur, si aduersa pugna contingeret. Galli tamen Rege adhortante, & ferociùs instante, fortiter arma gerentes, Venetum iniquo loco dimicātem primo turbant, mox per decliuia in præceps agunt, qua fortunæ subita mutatione multi hinc inde viri bello clarissimi periere. Erumpente postea ex Venetis castris leuis armaturæ Epyrothico equitatu, in hostium impedimenta, magnus Gallis incussus est terror; & nisi prædæ intentus miles, spatium respirandi hostibus dedisset, Rex viuus in hostium manus cecidisset. Impedimentis amissis, & malè habitus exercitus Regius, ad Montium radices se primùm recepit. Maiori etiam clade Re-

Fœderis conditiones in Carolum.

LII. Gallum fœdus latet.

Galli timor.

LIII. Carolus Romam pergit.

Sal. Ann. 1508.

LIV. Franc. Gonzagæ effigiem vide nu. 59.

LV. Pugna fœderatorum in Gallos.

Sal. Ann. 1595. gij in fuga affecti fuissent, nisi *Ioannes Franc. Iauerinas, Ludouici Sfortiae* copiarum ductor celeritatem dolosè neglexisset, vt euadendi spatium Gallis concederet, quos Asta vrbs proxima seruauit. Idque *Ludouici Sfortiae* consilio factum dicitur, ne Gallorum deleto exercitu, victricibus armis Venetus leges daret Italiae. Non feliciùs in mari Galli pugnarunt, nam eodem die, quo Rex ad Farrum ancipiti praelio dimicauit; Circa Genuam in portu Rapalitano Gallorum expugnata classe, praefecto cum nauibus capto, in quibus Caietanae mulieres abducebantur, cum captiuae auri, argentique, opima spolia, quae è sacris

LVI. Ferdinan. Arragon. redit Neapol. aedibus expilarant. Gallo abeunte, *Ferdinandus* ex Sicilia, quò abierat, soluens, Neapolim venit à ciuibus Campanae sonum conuocatis, in vrbem intromissus: inuito *Mompenserio*, quem *Carolus* ProRegem crearat. *Columny*, relicto Gallo, ad ipsum defecere, & *Mompenserius* relictis arcibus cum suis abijt. Obsidebatur interim à foederatis Nouaria, & *Ludouicus Aurelianensis* princeps, qui intus erat, annonae difficultate pressus, missis ad Regem nuncijs, auxilia submitti postulabat. Rex Taurinum profectus, frustra ei succurre retentauit, quod ciuitas ea nimis arctè & à multis obsidebatur: nam praeter Italos, decem Germanorum peditum millia, recens in sociorum castra venerant, inter quorum Duces eminebat *Michael VVolckenstainius*, glorio-

LVII. sus ob recuperatum Ottomarifanum. *Carolus* tandem pace cum *Ludouico* facta, Octobri exeunte, Nouaria suis deductis, in Galliam redijt, victo quàm victori similior. Post Regis discessum, variè diù pugnatum inter *Mompenserium*, & *Ferdinandum Aragonium*, qui omnem propè ditionem recepit, eadem facilitate redeuntibus ad ipsum populis, qua antea defecerant. Adiuuabant eum non parum *Ferdinandus Consaluus*, quem Beticis exercitatum bellis, Hispaniae Rex, Aragonijs auxilio miserat: & *Gonzaga*, qui cũ tribus equitum millibus Venetorũ castra regebat. Cum his *Ferdinandus* Rex pactus erat, quidquid auri ob id à Venetis expensum foret, ipse integra fide persolueret, ac Tranum, Hidruntum, Brundusium Apuliae vrbes pignori Venetis dabat, quousquè pecuniam exolueret. Italia Gallorum metu

prope liberata, cum ab intestinis respiratura Sal. Ann. 1595. LVIII. Pisanorũ cum Florent. dissidia.
videretur, noua insurrexere dissidia. Florentini Pisanam vrbem sibi ereptam dolentes, armis iterum sibi subijcere tentabant. Horum conatibus obstabant Veneti, & Sfortia, veriti, ne hac occasione *Carolus* in Italiam reuerteretur. *Maximilianus* (Annus iam aduenerat 1496.) misso diplomate libertatem confirmauerat. Vicini principes 1496.
sua Pisanis studia ostendebant. Sfortia, & Veneti non tantùm consilijs, sed re ipsa iuuabant; sed cum ille parciùs, hi liberaliùs tribuerent, populares quasi trutina se in eam partem inclinabant, quae praeponderaret. Cordatiores firmius sibi praesidium in Venetorum amicitia fore confisi, tutelam ijs obtulere; non refragante *Ludouico*, sed adhortante potiùs, vti plures in ea re sumptus non faceret: Venetosque ac Florentinos inter se committeret. Qui crebris nuncijs *Carolum* Italiam reuocabant. Facile manus dedit Gallus in *Ludouicum* irritatus. Is ad Caesarem conuersus, magnis euocauit promissis. Apud Venetos quoque effecit, vti & ipsi aduentum eius vrgerent, constituto ad vicena aureum nummum millia stipendio menstruo, cui summae altera tricena adijci volebat Caesar, idque in tres menses. Id cum Venetis nimium videretur, *Sfortia* de suo numeratu- rum se recepit; Erat tunc ad Athesim Caesar in agro Tirolensi. Ad hunc venit praemissis nuncijs *Ludouicus*, & Malzium sub ipsis Alpibus pagum, conuenit, vnde venationis specie redeunte Bormium vsquè prouectus, Italicam expeditionem constituit. Ludouic. Sfortia Caesarem adit.

Currentem annum nobilitauit matrimonium *Philippi Austriaci* Ducis Burgundiae, LIX. Nuptiae Io: Arragonae cum Philippo Austrio.
Belgarum principis cum *Ioanna Aragonia*, *Ferdinandi* & *Elisabethae* Hispaniarum Regum filia, contractum apud Lyram, Brabantiae oppidum, atque geniali thoro eodem loca absolutum; caetera Bruxellensibus reseruata. Habes hic *Ferdinandi* symbolum, nodum *Gordianum*, quem Alexander discidit, non dissoluit, vt Aliae regno potiretur. Sic *Alfonsus* motam de regno Castiliae controuersiam armis dissoluit, aemulum increpans: *ascende solum, si pluribus lubet experiri*. Referunt alij symbolum hoc ad regnum Neapolitanum. *Sigismundus Austrius Senior* cogno-

Sal. Ann. 1495. gnomento *Opulentus* qui Tiroli imperabat, pridie Nonas Martij fato cedens, *Maximiliano* Imperatori suas ditiones ex asse reliquit. *Sal. Ann. 1496.*

CAESARIS EXPEDITIO ITALICA. Ann. 1496.

Rebus in Tirolensi ditione constitutis, in Italiam Cæsar descendit, nec Mediolano procul, de *Ferdinandi* Regis Neapol. obitu nuncium accepit (is cum omnia propè recuperasset, subito quodam morbo correptus, nondum exacto ab *Alphonsi* patris morte anno, decessit) qui quòd filios non haberet, Cæsar, de regno illo ad generum suum, *Ioannem Ferdinandi Hispani* filium, cogitare cępit. Sed *Ludouicus* eam rem dissuadebat, ne ob locorum distantiam, Gallorum potentia vires acquireret. Igitur mutato consilio,
LX. *Mors Ferdin. Arragony.* Cæsar *Friderico* regis mortui patruo, successionem regni diplomate comprobauit. In Taurinos inde abijt, vt Astam tentaret, Sabaudiæ, ac Montisferati regulos, Imperio obnoxios, à Gallorum amicitia deterreret. Hi tamē ad colloquium vocati, Cæsarem adhuc inermen spernentes, venire detrectarunt. *Ludouicus* verò, qui Pisas occupandi spem nondum abiecerat, nè ea Venetorum imperio accederet, modis omnibus impediendum ratus, *Maximil.* auctor erat, vti Pisas ipse proficisceretur, seque legitimum eius controuersiæ cognitorem, ac iudicem interponeret, quia ea ciuitas sub veteri Imperij iure teneretur. Ita, pecunia & gratia, qua apud Cæsarē pollebat, voti sui compotem fore sperabat. Probauit *Maximil.* consilium, & Florētiam misit legatos, qui eos ad ineundum cum reliquis Italiæ principibus fœdus, hortarentur ad tutelam Italicę libertatis. Interim arma ponerēt, quòd se inter eos & Pisanos dissidia ad se euocaret. LXI. *Florentini negant se cōmittere arbitrio Cæsaris.*
Florentini, licet tanto apparatu trepidi, negarunt cuiusquam arbitrio causam committere, priusquàm sibi restituerentur erepta. Legatione verò ad Cæsarem instructa, nè causæ suæ diffidère, vel à concordia alieni

Sal. Ann. 1496. viderentur, remi protrahebant, Gallorum expectantes aduentum. Complures dies in
Lyguriæ finibus cum se continuisset Cæsar,
cum sex Venetorum triremibus, & Genuensium aliquot Liburnicis soluens, Pisas peruenit; coactoque ciuitatis concilio, blandeque
omnibus appellatis, suam operam bello aduersus hostes obtulit: Trituriteque oppidi arcem, quæ mari vndique alluitur, oppugnare
instituit, vnde ab hostibus res frumentaria
impediebatur, ne Pisas importaretur, vrbsq;
ob eam causam annonæ penuria laborabat,
itaque Legatis Venetis, qui exercitui præerant, mandatum, vt ad remorandos hostes, in
diuersas partes equitatum emitterent, trecentique milites Heluetij è nauibus cum tormentis, sub suis Ducibus egressi, occupare collem
iubentur, qui è regione arcis est, iamq; res armis geri cœperat, cum Trituritani portis magno impetu erumpunt, præliumq; committitur, ac cædes vtrinque magna fit, in eo tumultu perfectus classis, milites è nauibus, remigesque statim auxilio laborātibus submittit ab his hostis fusus, fugatusq; repellitur, &
nostri ad naues victores redeunt. Interim vela aliquot è longinquo visa sunt, eò secunda
aura tendere: quarum aspectu subitò in Veneta classe ad arma conclamatum est, præfectusque cum suis triremibus explorandi causa è portu soluēs, versus ea vela, quæ mari apparuerant, cursum dirigit: & cum proximè
accessisset, eas Gallicas esse cognouit, numero
sex, commeatus, & armatis plenas, quarum
vna erat amphorarum supra mille ducentarum capax, reliquæ paulò minus, eas itaque
præfectus leuioribus nauigijs aggredi temerarium,
LXII. & periculosum putauit: ijs autem dimissis, in aliam, quæ magno interuallo sequebatur, minorem nauim, impetum fecit, eamque diu fugitantem assequutus, post atrox certamen captam, victamq; in suam redegit potestatem, magnaque frumenti copia abducitur, id nauis hostium maior, quæ cum alijs ad
Trituritam iactis anchoris substiterat, conspicata, vt circumuentæ sociæ naui auxilio esset, ventum prosperiorem nacta, vela ad naues Venetas infesto cursu dirigit, sed præfectus animaduerso periculo, nauem captam *Sal. Ann. 1496.*
remulo in siccum abstraxit, ab hostiumque
simili modo manibus eripitur, terrestres autē
copiæ ad Trituritam cōsedentes, bellicis muneribus vacabant, arcemque tormentis concutere milites cœperant, assiduaque imbrium
effusione rerum gerendarum cursus non parum interruptus, ita vt Maximilianus Rex ab
obsidione recedens, suis cum copijs ad Vicum
Pisanum se contulit, inde propè subiratior,
seque deceptum Princeps elati animi dictitans, nulla re in Italia memorabili gesta, in
Germaniam redijt. Eius discessu Florentini
vehementer lætati sunt, a quo bellicosis suffulto copijs sibi magnopere timuerāt. Subita
itaque vi Castella complura, quæ à Pisanis tenebantur, aggressi recepere, & Venetus Maximiliani recessu, in proxima municipia ad
hybernandum concessit: & per illos fermè
dies naues Gallorum quattuor, duas Venetas
frumenta Pisas comportantes, interceperunt, vnde Græci equites ad subleuandam
commeatus inopiam, publico decreto ex vrbe abiere, & Rauennam profecti sunt.

Interea *Carolus* nouam expeditionem parabat, vtque fœderatos distraheret conabatur.
Ad pacem inclinare videbatur Hispanus, qui LXIII.
maiorem Calabriæ partem tenebat, vt sibi *Inducia inter Gallū & Hispanum.*
potiùs quàm *Friderico* regnum Neapolitanum assereret. Cum hoc igitur pactis inducijs, quibus cœteros omnes excludi *Carolus*
voluit, præter Cæsarem, & *Henricum VII.*
Anglorum Regem, terrorem *Sfortiæ* incussit. Non multò post *Ioannes* filius *Ferdinandi* *Io: Hispani mors.*
Regis diem obijt; Vxor verò abortum passa,
grauissimo mœrore Hispaniam affecit. Et
quia nulla sola calamitas est, eodem propè
tempore *Ioannes* Rex Lusitaniæ, cui altera *Io: Lusitani mors.*
illorū filia *Isabella* natu maxima nupta erat,
equo excussus, ceruice fracta, decessit. Itali
porrò de *Caroli* aduentu solliciti, dum inspe- LXIV.
rato eius obitu liberi esse creduntur, *Ludoui-* *Caroli Regis mors.*
cus Aurelianensis XII. ad quem regnum deuolutū erat, haud obscuris indicijs ostendit, eius
se ditionem, quam ex auiæ suę Valentinæ hæreditate, suā esse contendebat, armis sibi vindicaturum. Hæc in Italia: Dum in Germania.

BELLVM HELVETICVM. Ann. 1497.

LXV. CÆsar seruandę cum Heluetijs pacis cupidus, colloquio cum eorum legatis
Landauij instituto, petit, vt pace per totam
Germaniam conciliata, ipsi quoquè vicinæ
Sueuo-

Ann. Sal. 1497. Sueuorum genti fœdere iungerentur. Fœdus hoc publicæ concordiæ fore opportunum. Legati non nescij, populares suos ab ea societate abhorrère, spatium consulendi, postularunt. Re in commune deliberata, *Maximiliano* renuntiarunt, *suæ genti ob fœdus domesticum, & priuilegia à multis retro Imperatoribus concessa, non esse integrum ad Sueuorum fœdus accedere, orare proinde, huius petitionis Cæsar gratiam faciat, alias ad obsequia promptos exhibituros.* Et hæc noua belli semina, de quo infra. Agebatur Annus 1498.

Heluetij respuunt fœdus Sueuorum.

LXVI. cum *Eberhardus Vuirtembergicus Iunior*, qui *Eberhardo Barbato* patruo, primo Vuirtembergiæ Duci successerat, subditorum, quos sibi infensos nouerat, metu, abdicato principatu, Vlmam profugit. Hinc Cæsar in Sueuiam profectus, *Vdalricum* filium *Henrici* fratris suffecit adhuc decennem, datis tutoribus, qui summæ rei præessent, donec ille adolesceret. Cum *Eberhardo* actum est, ex auctoritate Cæsaris, vti vasis argenteis nepoti redditis, sex millia florenorum quotannis acciperet. Is ad *Philippum Palatinum* profectus, sexto post anno obijt. *Vdalrico* Cæsar *Sabinam* sororis suæ *Cunegundis* ex *Alberto* Boiorum Duce filiam despondit; quam ille vbi togam virilem, prætexta posita, induerat, domum duxit. Ex *Sabina* sustulit *Christophorum*, apud auunculos in Bauaria educatum, post à Cæsaris aula dilapsum in Galliam, varijs casibus agitatum, tandem patris vita functi successorem.

Vdalrico Sabina nubit.

LXVII.

Sal. Ann. 1499.

LXVIII. Anno tandem huius Sęculi postremo, Heluetico bello gerendo cum *Albertum Sapientem* præfecisset *Maximilianus*, reclamarunt Sueui, qui inter fœderatos *Maximiliani* eminebant, indignum iudicantes, Sueuico fœderi, cuius ipsi se ferebant principes, Boicum caput imponi. Cæsar minime opportunum ducens, eos irritare, *Albertum* per speciem noua adducendi subsidia, ad sua tuenda dimisit haud inuitum: quippe cui tutum non esset, venari inuitis canibus. Bellum tamen Sueuis ductoribus tam improsperè gestum est, vt *Albertum* suæ absentiæ non poenituerit pęnitere. *Maximiliano*, quem nuperum Heluetiorum fœdus detrectantium responsum offenderat; nouæ dissidij ortæ sunt causæ. Iam à multis retro annis, permulti principes, & omnis ferè nobilitas Heluetijs erant infesti, ob assertam armis libertatem. Constantia ad lacum Podamicum, quæ hactenus abs Sueuorum iuxta ac Heluetiorum societate abstinuerat, per eos dies se Sueuis adiunxit. Accedebat ad veteres simultates antiquum odium inter Athesinos Cæsaris subditos, & Grisones Rhetiæ populum, quòd ad eam diem nullis arbitris componi potuerat. Quamobrem *Curienses* Rhetiæ primi, cum se aduersariorum viribus impares crederent, Tiguri in publico conuentu, Heluetiorum fœderi se coniunxerunt. Belli initium apud *Vennones*, vbi *Athesini* Munsterthalium collegium inuadere tentantes, ab accolis non sine clade fuere repulsi. Locum illum *Athesini* ad *Maximilianum* spectare contendebãt, *Grisones* contra eundem suo præsidio aduersùs *Athesinorum* vim firmarunt. *Curiensis* Antistes, Cæsari quàm Heluetijs addictior, cum eidem arcem Fustenbergam tradidisset: apud suos sibi grandem cõflauit inuidiam. Primus Cæsarianorum impetus, & Sueuorum Heluetijs terribilis fuit; vnde propugnacula aliqua vltro venienti occupatis aliquot hosti cessere. Remittente postea furore, cladem Cæsarei tulere à *Grisonibus* amisso Valdutzia, & Maienfelda. Inde quo minùs timerent Heluetij fœdus in decem annos percussere cum Gallo. Cæsar verò nouis suos firmauit auxilijs ductore *Alberto* Saxoniæ Duce. Tirolij Rhenum traiecti, pagos aliquot agri Sangallensis exurunt fugatis Heluetijs: Constantienses, nonnullis vicis in hostico direptis & incensis, cæduntur, fugantur: Athesini irrumpunt in fines Engaddinorum: Grisones contra profligant Athesinos in Vennonibus, occisis quatuor hominum millibus. Denique multis cladibus vltro citroque datis & acceptis, pax sub exeuntem Septembrem conuenit, læto *Alberto Sapiente*, quòd ab eo bello licuisset abesse.

Sal. Ann. 1499. LXIX.

Heluetici belli causæ.

LXX.

Gallorum fœdus cum Heluetijs.

LVDOVICVS SFORTIA DVCATV SPOLIATVR. Ann. 1500.

LXXI. Venetorum Legati cum ad *Ludouicum* Gallorũ Regẽ gratulatũ venissent, Rex sub alto propofuit filẽtio, cõstitutũ sibi esse, in Italiã cũ potẽti exercitu trãsire, ac Mediolani

Sal. Ann. 1499. Fœdus Venetorum cum Gallis. principatum, qui ad se hæreditario iure spectabat, armis repetere, gratumque sibi admodum fore, si *Veneti* secum socia arma coniungerent. Re in Senatu diutiùs agitata, patres dubijs animis consultationes trahebant. Plerique *inopportunum ducebant Reipublicæ, potentissimum Regem sibi finitimum in Italiam adducere, qui si Mediolano potiretur, potentia, viribusque auctus, superbe, & prò libidine imperitaret*. Alij *Sforciæ* nomen oderant, *neminemque eo in Principatu Reipub. perniciosiorem esse apertè asserebant, quàm per multos annos experti fuissent; verebanturque, si Regis societatem repudiarent, ne is statim commutata voluntate in Reip. excidium cum Sforcia se coniungeret, qui vt bellum à se auerteret, quaslibet à Rege conditiones erat accepturus: recentes quoque, ac veteres Sforciæ iniuriæ ciuium animos ad vindictam expetendam incitabant*. Aliqua etiam in Senatu propagandi fines imperij cupiditas inerat, iusto præsertim bello; Decretum itaque cum Rege socia arma iungere, his conditionibus, *vt Ludouico Sforcia principatu eiecto, Mediolanum, ac reliquas vrbes Rex sua potestati adijceret, præter Cremonam, quam vrbem cum Abduana glarea Veneti haberent, darentque ipsi in id bellum equitum Septem, peditum sex millia*: Antequàm conficeretur fœdus, adfuit qui *Sforciæ* prædiceret, sed is respondit: *Bono sis animo* (inquit) *nunquàm id Senatus decernet, nè prapotentem Regem finitimum habeat, & nos potius, quàm Gallum Imperio suo vicinos optabit*. Sed vbi fœdus concelebratum audiuit, sæpe seipsum *Sforcia* accusans, qui nunquàm id credere potuerit, *Ioannem Franciscum Seuerinatem*, armorum ductorem insignem, quem quidem cum instructis copijs ad Pisanum bellum Florentinorum auxilio mittere statuerat, retinuit, nec à Mediolano discedere permisit, vt Astam versùs, vbi iam *Triultius* militem cogebat, eum proficisci iuberet. Fœdere itaque in D. Mariæ æde præconis voce in vulgus recitato, dum verba pronunciarentur, ventus subitò coortus vexillum Reipublicæ templi turriculis adeo implicuit, vt vexilli pars eo impetu abscinderetur: quod sanè prodigij loco habitum. Media postea æstate suis, *Ludouicus*, In Italiam sub *Ioannis Iacobi Triultij* imperio præmissis copijs, Lugdunum venit. *Sforcia* Gallica, Venetaque arma timens, si quo pacto Venetos placare posset, oratorem suum ad Senatum mittere curauit; qui nec in vrbem receptus, sed dum *Triultij* armis *Sforcia* hostiliter vexabatur; à Venetis quoq; immisso *Liuiano* circa Olium, vrbes, populique ad Gallos, Venetosque deficiebant. Itaque tantas hostium vires *Sforcia* ratus ferre non posse, trans Alpes fugiens Oenipontum ad Cæsarem se contulit (triginta mulis thesaurum & supellectilem deferentibus) eumque, vt præsentissimo erat ingenio, in Gallos armare studuit; parique arte vsus curauit, vt *Baiazethes* Turcarum Imperator, ruptis fœderibus Venetum terra, marique armis aggrederetur: dum Rex *Ludouicus* post primos *Triultij* conatus cum florentissimis copijs in mediam Insubriam progressus, non solùm Mediolano cum municitissima arce, *Bernardini Curtij* proditione potitus, totum *Sforciæ* Ducatum, populis ad Gallorum obsequium sponte accurrentibus, occupat. Veneti quoque ex altera parte cum magna armatorum manu, sub *Liuiani* ductu mouentes, Cremonam, & reliqua oppida sibi ex fœdere spectantia felicissimo victoriæ cursu redigunt in potestatem.

Sal. Ann. 1500. LXXI. Legatus Sforciæ ad Venetos. Ludouic. Sforciæ fuga. Turcas excitat in Venetos. Fœdris conditiones. Galli & Veneti Mediolanen. Ducatu potiuntur.

Tanti triumphi nummos honorarios inspice à Lugdunensibus cusos, cum lætus *Ludouicus* ob vxoris partum, quæ *Claudiam Valesiam* (erit ea postea Gallorum Regina) pepererat. Nummus principalis *Lilijs* vndique conspersus est, symbolo Francorum gentilitio. Conspicitur in altero *D. Ambrosius Mediolanen. Antistes*. In tertio *crater* est, qui in Cęlo oritur XV. Cal. Martias (Fit vt inter Eclipses) Quem *Ludouicus* vsurpat, quòd in regnum Galliæ, *Carolo VIII*. sine hærede mortuo successerit: & Insubriam capto Duce, occuparit. Vndè ad defectus Principum respexit. Fortunæ hic, istic naturæ. In quarto *Torquis* est ordinis Procerum Regni Galliæ, vt apparet ex pensili bulla Archangeli Michaelis. Erat inquàm (iam enim abolitus est) & erat *Immensi tremor Oceani*: quamdiù illa concordia stetit contra barbaros. LXXIII.

Sforcia verò recuperandæ ditionis spe sollicitus, *Galeacium* in Sueuiam miserat, specie pacis, sed vt Heluetiorum quorundam animos sibi conciliaret. Is tunc ad eos profectus,

Sal. Ann. 1500. fectus, quinque millia mercede conduxit, qui ob fędus Gallicum domo abire prohibiti, inuito Magistratu, in Italiam se se abdiderunt. His accedebant à Cæsare auxiliares Athesinorum copiæ, & quingenti grauis armaturæ equites illi, quos bello Heluetico *Sal. Ann.* 1500.

Philippus è Sequanis patri miserat. Insubres quoque nonnulli in fide adhuc manserant,
LXXIV. quibus pręerat *Ascanius Sforcia* Cardinalis, *Ludouici* frater, cuius maximè opera omnis ferè ditio paucis diebus recepta, & Mediolanenses, auersis à Gallo animis, veterem dominum lęti excepere. Interim Cæsar curabat à Rege ad *Sforciam* Heluetios traducere; Sed hi fędus obijcientes, quo Regi tenebantur obstricti, in eum arma sumere recusabant.

Annus is erat sæcularis, quem *Iubilæum* dicunt Aula & Ecclesia: ob thesaurum cęle LXXV. *Caroli V. ortus.*
stis gratiæ hæc: illa ob Natiuitatem *Caroli V.* qui nepos fuit *Maximiliani* Cæsaris ex filio *Philippo* Belgarum Principe. Gaduui nasci tur, *VI. Cal. Mar.* Hunc è Sacro fonte *Nonis Mar.* susceperunt *Margareta* duæ, Anglica *Eduardi* Regis soror, & Austriaca Cæsaris *Maximiliani* filia. Ad *Sfortiam* redeamus. In Galliam Rex reuersus erat, quo pręsente vix con- LXXVI.
tineretur exercitus illius licentia. *Iacobus Triultius*

Sal. Ann. 1500. *multius* Regis vices implebat, non minus *Sfortia*, quàm Gallo inuisus, quia ob multa belli pacisque decora, suspicio non aberat, quasi plusquàm ciuilia agitaret. *Guelfarum* partium caput erat, quæ sæuè grassabantur. Ciuitas tota militaribus lacerabatur iniurijs, nusquàm prohibente *Triuultio*, nisi cum iniuriæ pars ad Guelfos suos pertineret. Claustra ipsa furentis militis sunt polluta licentia. Ipse tandem *Triuultius* insolentiæ popularis impatiens, quosdam ob tributa tumultuantes medio in foro sua manu obtruncauit: quo facinore adeò plebem irritauit, vt passim Gallis etiam audientibus, *Sfortia* posceretur. Cumque quotidiè cresceret, hinc intemperantia & sæuitia Gallici dominatus, hinc fremitus, & in *Sfortiam* fauor. Ea res accendit exuli Principi animum, vt non expectata Mahumetana, vel Cæsariana ope, quam apertè solicitauerat, imperium recuperaret. Fugiebat relicta patria nobilissimus quisque ad *Sfortiam*, pecuniam, arma, vitam ipsi pollicentes, si redire vellet. His erectus *Ludouicus* vnà cum *Ascanio* fratre, tumultuaria Heluetiorum, & Belgarum manu, mira celeritate superatis montibus, nauibusque

LXXVII. *Sfortia recuperat Mediolanum.* conscensis, per Larium lacum vrbi Nouocomo successit, vbi eadem alienatio in Gallos, quam Mediolani conciuerant rapacitas & libido. Municipes vt adesse *Sfortiam* senserunt, nihil sanè cunctati, faustis vocibus venire legitimum principem iubentes, armis, infestoque clamore Gallos proturbant. Pari rumore Mediolanenses *Triuultium* deturbarunt. Mox *Ludouicus* insigni leuitate fortunæ vrbem intrauit. Non eadem tamen facilitate cæteræ vrbes reducem *Ludouicum* admittebant. Laus, & Placentia Gallicum malebant retinère præsidium, velut ex rerum euentu capturæ consilium cunctabantur. Itali Principes eadem expectatione fluctuabant, aut subsidia leuiora pollicebátur, quàm quæ præsens rerum necessitas, & imminens rursùs ex Gallia periculum postularet. Instaurabatur ab Rege bellum apparatu maiore, pudorque & ira in Mediolanenses, quo maiora erant incitamenta Gallo, tanto plus minarum, ea rerum facies ostendebat. Sibi tamen minimè defuit *Ludouicus*, rem benè gesserat, nisi proditio malum vltimum accessisset.

Cum in vtroque exercitu, magnus Heluetiorum numerus esset, eæque copiæ ductores suæ gentis haberent, composita inter eos Duces fraude, *Sfortia* rerum humanarum ludibrium fuit. Ad Nouariam instante hoste, barbari ferociter, ac seditiosè flagitare stipendium incipiunt: ni persolutum ilico, numeratumque sit, sese domum esse abituros minitantur. Non erat Principi ad manum, vnde satisfieret, relictusque Mediolani Cardinalis *Ascanius* in oppugnatione Arcis, anxiè tentabat, mouebatque omnia, vt conficeret aliquid pecuniæ, quæ mitteretur ad exercitum. Id ipsum *Ludouicus* excusans, prolato argento omni, quod in militari suo instrumento, domesticaque suppellectile haberet, vasa illa tumultuantibus offert. *Heluetiorum fraus.* Addebat preces, & lacrymas, haud minus efficaci ad humanum genus delinimento, si gens esset alia, vel nisi iam parata & meditata proditio penitùs animos efferasset. Accepto, quod dabatur, argento, cum *Sfortia* ducere in aciem vellet, summę rei discrimen facturus, quod vnicum esse malorum putabat remedium: Heluetij excusare ceperunt; esse in contraria acie fratres, consanguineosque suos, quorum nollent fœdari sanguine; nec posse in eos absque Principum auctoritate dimicare. Cum eiusmodi dictis abibant, vt se se ad Gallici exercitus Heluetios adiungerent, vnoque agmine omnes domum irent. Tunc *Ludouicus* obsecrare instititit, vt quando ita decretum esset, finerent saltem ipsum quoque vnà ire, Helueticoque gregali cultu cœteris peditibus immixtum secum abducerent, ac seruarent. Fortasse nil aliud maluerant proditores, statimque eis annuentibus, *Sfortia* braccatus, & cœno fœdatus inter calones, & lixas ibat fortunæ deforme spectaculum. LXXVIII *Sfortia ab Heluetijs proditus* Per media Gallorum castra ducebatur, vt ipse credebat, occultus, & ignoratus; vt res docuit, monstratus hosti per eos ipsos, qui occultantium imagine ducebant. Ita repentè comprehensus, detracta larua in custodiam datur. Cardinalis *Ascanij* haud felicior fuga fuit. Dormientem *Conradus Landus* (ad quem confugerat hominem sibi & vetustate amicitiæ, & affinitate coniunctum) *Carolo Vrsino*, & *Soncino Benzono*; Veneti exercitus ductoribus tradidit. Lugdunum raptati, vt in conspectum

Regis

Sal. Ann. 1500. Regis admitterentur, nec impetrare potuerunt. In Louensem arcem conditus *Ludouicus*, decimo post anno diem obijt. Hoc tam insperato Regis successu, sollicitus Cæsar, multaque & à Venetis antea, & nunc ab illo, qui amicos sibi eos habere videbatur, quæ ad vetera Imperij iura (vt dicebat) pertinerent, occupata esse ægrè ferens, septemviros cæterosque Imperij Principes, & ordines ad impediendos illorum conatus hortabatur, *vti in asserenda Imperij dignitate sibi auxilio essent, & iniuriam non tam sibi, quàm Germanorum genti fieri prohiberent, nè Gallus impunè abire sibi, quicquid agat, videns, maiora aggrediatur, & conciliato sibi Pontifice (quod facile esset) Cæsaream dignitatem ad se trahat, aut relicto Germanis titulo ac nomine, ea interim agat, quæ à Cæsare fieri solent*. Similia hæc seriò *Maximilianus* vrgebat. Coactis itaque comitijs, bellum esse decretum à Germanis in Gallos, rumor ferebat. *Ludouicus* Rex haud fidens Italiæ Principibus, Mediolanensium fidem (quam fluxam paulò antè expertus erat) suspectam habens, bellum Neapolitanum, quod dudum meditabatur, in aliud tempus differendum statuit. Hinc cum eius copias à bello vacantes, & Florentini, & Pisani, pro se quisque, non sine pecuniæ pollicitatione, in suas partes adducere tentarent, Cardinalis Rotomagensis opera Florentinis, quòd Mediolanensi bello regem iuuerant, copiarum pars cum tormentis concessa est. Domestici porrò tumultus, & Gallorum erga Pisanos propensio obstitit, quò minus Florentini operæ pretium facerent. Interea Gallus cum Cæsarem sibi conciliare haud posset, missis Romam legatis, Pontificem in suas partes perduxit. Qua occasione *Cæsar Borgia* eius filius, vtendum ratus, Pisaurum, Ariminum, dominorum fuga desertum occupauit. Moritur hoc anno *Leonardus* Goritiæ comes, & quia sine hærede, eius ditiones Austrijs cessere, quibus iam erant oppignoratæ.

LXXIX. *In Gallos Cæsar mouetur.*

LXXX.

Cæsar Borgia Pisaurum occupat.

LXXXI. *Ludouicus Rex pacem desiderat à Cæsare.*

Ineunte interim Anno primo supra Millesimum & quingentesimum, *Ludouicus* Rex, nè in occupando regnum Neapol. Cæsarem haberet infestum, *Philippum* filium eius per legatos tentauit, & specie commercij, quod vtrique vtile & necessarium foret, ad pacem prouocabat, quam affinitate firmari posse, quòd Rex mascula prole careret. *Claudiam* filiolam triennem, *Carolo* filio *Philippi* despondere offerebat ea lege, *vti ad pubertatis annos prouectis, Mediolanensis Ducatus, dotis nomine daretur. Cæsar verò Mediolanensis principatus vsurpationem Regi sua auctoritate confirmaret; bellumque Neapolitanum mouenti, ne impedimento esset*. Annuente *Philippo*, renuit *Maximilianus*. Numerata tamen pecunia Rex, inducias aliquot mensium impetrauit. His ita peractis, cum *Ferdinando Hispano*, qui & ipse Apuliæ inhiabat, fœdus init, quo vterque *Fridericum* aggressi, ditiones eius ita partirentur, vti *Gallo Neapolis cum Aprutiorum prouincia, Hispano Apulia, & Calabria cederet*. Fridericus à duobus potentissimis Regibus oppugnatus, deficientibus se se passim ciuitatibus, extrema necessitate circumuentus, ad Gallorum fidem se contulit. *Sal. Ann. 1500.*

LXXXII.

Friderici cum Alphonsus Reges Neapol. capti.

Vide numos, votiuum alterum *Friderici II.* cusum cum regno exutus *Ludouico XII.* Galliarum Regi se, fortunasque suas commisit; Ardet in igne liber, sub lemmate *recedant vetera*, annuens optare, vt positis odijs, & iniurijs à *Ludouico* illatis, pacate viuere posset sub *Ludouici* tutela. *Vide etiã nu 92.*

Vindex est alter, & fert agnum à lupo raptatum, sub titulo *Iugum meum suaue est, & onus meum leue*. Cusus est ab eodem *Friderico*, acceptæ à *Ferdinando* iniuriæ tempore ad Hispani ludibrium. Non multò post. *Consaluus* filium illius *Alphonsum* Tarenti aliquandiù obsessum, eoque dedito captum, non in Galliam quod promiserat, sed in Hispaniam misit. Huc facit *Ferdinandi Catholici* symbolum, (hoc vide supra nu. 69.) *gladius* in circulo, & sub corona, sub lemmate, *tanto monta*, quòd tamen tyrannidis potiùs signum est, quàm iustitiæ.

Alterum est *Consalui* post memorabilem deuictis Gallis victoriam ad Cannam, & Lyrim Ann. 1503. vbi flos concidit Gallicæ nobilitatis. *Consaluo* itaque alludere placuit in symbolo ad exempla *Augusti & Titi*; vterque oppresso Antonio, hic Ianum clausit: ille euersa Hierosolyma & bellis tota Syria compositis.

Non cessabat interim Gallus Cæsaris animum LXXXIII.

Ann. Sal. 1500. Cæsaris conuentus cum Rotomagẽsi.

mum demulcire, à quo si diploma de Mediolanensi principatu impetrasset, loca quædam ad eius iurisdictionem pertinentia, à Venetis adimere in animo habebat. Spes tandem cum à *Maximiliano* fieret, Tridentum eum Cardinalis Rotomagensis conuenit. Vbi de *Caroli* cum *Claudia* matrimonio, deque Mediolani Ducatus possessione illis confirmanda facile conuenit, & quia res longa videretur, nec magno negotio (si opus foret) impedienda. Hic de bello Venetis inferendo agi cœptum, à quibus multa in Gallia Cisalpina,

Sal. Ann. 1500.

in Flaminia, in Apulia, in Carnis oppida iniustè occupata Reges querentes, ex sua dignitate putabant, coniunctis repetere viribus: nam ad id potentiæ terra, marique Venetum Imperium peruenerat, vt formidini esset. Tertio de generali synodo conuocanda proposito, qua Cardinalis Ecclesiam non in membris tantum, sed in ipso capite reformandam esse contendebat; Erant qui occultè ipsum ad inuadendam Pontificiam sedem aditum sibi quærere putarent. De Insubriæ iure controuersia erat, quòd Cæsar masculæ Regis proli, si nasceretur, cauere recusabat: exules præterea postliminio restitui poscebat.

Petrus Iustin. lib. 10. pag. 277.

Id Rex minimè admissurus videbatur, timens factionibus capita & vires restituere. LXXXIV
Ne verò Cæsaris intercessioni omnino, nihil daretur, *Ascanius* Cardinalis liber esse iussus, & de *Ludouico Sfortia* in Galliam alicubi sustentando, spes facta est: Regemque annua viginti ducalium nummum millia in sumptus numeraturum, Cardinalis recepit. Post longam disceptationem nihil liquidò transactum. Induciæ solum firmatæ, vt commodiùs pax iniretur. Eodem tempore.

PHILIPPVS HISPANIAS PETIT. Ann. 1501.

LXXXV. Hispaniarum populos sibi præsens conciliaturus *Philippus* cum *Ioanna* vxore, sub finem Nouembris Parisios venit: vbi à *mercatorum præfecto* (perampla est in ea vrbe dignitas) & reliquis ordinibus, summo honore, ac lætitiæ vocibus exceptus, Prætorium regale (*Parlamentum* vocant) ingreditur, & agendis causis præsidens, principem sese

Sal. Ann. 1502. se se ex Galliæ Paribus (quos dicunt) vnum vti Burgundię, Flandriæque dominum ostendit. Parisijs profectus, Plessium venit; & à Rege ipso ac Regina obuijs, in arcem deductus, multa inter colloquia petijt, vti Brugis, Dammi, Sclusę liceret Gallis mercatoribus sedem figere, vt ante bellum inceptum iuris erat. Rex absquè illorum ad sensu, quorum intererat, nil agi oportere respondit. Missis porrò epistolis ad ciuitatum negotiatores, ipsi rem transegère. *Philippus* omnia de pace cum patre concilianda benignè pollicitus, iter in Hispaniam arripuit. *Maximilianus*

Sal. Ann. 1502. verò minimè eam vtilem ducens, Anno 1502. *Hermetem Sfortiam*, vxoris fratrem, paulò antè in gratiam ipsius à Rege dimissum, & Brixinensem præpositum legatos in Italiam mittit, qui cum Pontifice, & præcipuè cum Venetis de transitu in Italiam ad suscipiendam coronam agerent. Quod veritus Gallus, conabatur Venetos in Germanos

LXXX VI. Gallorum Hispanorum dissidia. incessere. Gallorum etiam & Hispanorum in regno Neapolitano duces, orto ex prouinciarum partitione dissidio, post communem vtrorumque hostem profligatum, verbis primùm, inde armis inter se se commutebantur. In eo certamine Galli numero superiores ferociùs agebant, Duce *Ludouico Arminiaco* Neumurij Principe, qui post denuntiatum Hispanis bellum, nouis Heluetiorum copijs à Rege submissis instructus, Hispanorum oppida sui iuris facere nitebatur; Propterea Rex Mediolanū progressus, Italicos præfectos sibi obnoxios, arma capere adhortabatur. Hispani Duce *Consaluo*, noua & ipsi auxilia parabant. Occurrerat Regi Astam vsquè Cæsar Borgia, qui suam & patris operam ad subiugandum regnum promiserat. Ea fiducia Rex, suorumque felici successu securus rebus Mediolani constitutis, in Gallias inutili remigrauit consilio. Eo namque discedente, ad Austrios vbique fortuna discessit non solùm in Italia, sed & in Germania,

LXXXVII. Conspiratio rusticorum. vbi oppressa agrestium est coniuratio (quæ à *Peronibus* sumpto nomine) fex populi pestilentissima in Magistratus coniurauerat. His tessera, qua inter se noscerent, hæc data. Quęrebant ex obuio quoque: *ecquis hoc tempore, rerum esset status?* is si respondisset, à *Monachis, et Ecclesiasticis nihil tutū esse*; prò conscio & fido habebatur. Diuam Virginem, & Io: Sal. Ann. 1503.
Euangelistam prò simbolo vsurpabant, orationem dominicam, cum Angelica salutatione, quinquies diebus singulis recitabant. Cōiurationem hanc nisi Cæsar in cinere gliscentem extinxisset, periculum erat, ne communi incendio totam Germaniam, tractis in societatem similis farinæ hominibus, inuolueret.

Sequenti Anno, qui eius seculi tertius erat, terrestri itinere in Flandriam abituro *Philippo* Sal. Ann. 1503.
(ne per Gallias iret, frustra monente *Ferdinādo*) duo ex Hispanis dati sunt comites, quorū LXXXVIII
consilio, cum *Ludouico* transigeret. Fidē publicam petenti *Philippo* non solū Gallus dedit, sed quò securior esset, ex proceribus nōnullos in Flādriam misit, vt ibi tanquàm obsides asseruarentur. Sed eos *Philippus* simul ac Galliā attigit, ne dubitare videretur, missis ad suos nuntijs, dimitti iussit. Vbiq; regiè exceptus, Lugdunum venit ad Regem, qui eum vti paternarum ditionum, ac futurum Hispaniarū Regem quo decuit, excepit honore ac socios muneribus cumulauit. Pacis habito colloquio, in hunc modum confecta: *Regnū Neapolitanum à Gallis, & Hispanis iuxta primæ diuisionis formulam teneatur; ditiones illæ, arces, oppida, de quibus inter se se post communem victoriam comissi digladiabantur, Philippo depositi loco dentur. Carolus, et Claudia, confirmato inter ipsos matrimonij pacto, Reges Neapolis, Ducesque Apuliæ et Calabriæ dicantur; loca ea, quæ Hispani possidebant, Philippus: quæ Galli, is, quem Rex vellet, teneant, quibus vterque infantum nomine præessent, quoad per ætatem ipsi coniugarentur.* LXXXIX. Pax inter Gallum et Hispanū. Fœdus hoc Rex, & *Philippus* socerorū nomine iureiurando firmarunt, publicarunt. *Consaluus*, accepto nuncio, tempore quo certam sibi ex Gallis victoriā pollicebatur, siue quod *Philippi* auctoritatem nō sufficere putaret, siue ita in mādatis haberet, ab armis discedere noluit. Consaluus pacem nō admittit. Credibile insuper *Ferdinādū*, audito suorū successu, victoriā prosequi maluisse, bellūq; pertulisse paci. Propterea per Germaniā militē scribi mandauerat *Ferdinādus*: quod cū exploratores *Ludouico* retulissent, grauiter apud *Philippum* questus est. Is nihil ab se dolo malo actū excusat, iuxta mandata soceri de pace egisse, cęterū vt pacto stiret *Ferdinādus*, sui iuris non esse. *Ferdinādus* verò pacis confirmationē procrastinādo, belli

Sal. Ann. 1503. exitum expectabat. Interim Galli bis victi, fortiores in bello ceciderant. *Consaluus* victoria vsus, Neapolim nullo prohibente, ingressus Gallos coegit in arces. Nondum *Philippus* à rege discesserat, sed assiduis ad socerum nuncijs pacem vrgebat; *neque enim abiturum se, antequàm Regi satisfecisset, seque ex fide cum eo egisse, comprobasset*. Respondit *Ferdinandus* per legatos pacem illam nec vtilem, nec tutam admittere posse. *Philippum* excessisse mandata, *qui si grauaretur, de suo solueret*. Hæc cum *Philippus* refelleret, facilè *Ludouico* innotuit, inter eos non ex composito agi, vt vulgi rumor erat. Hispanorum legatis nouas pacis conditiones proponentibus, acerrimè in *Ferdinandum* inuectus *Ludouicus* eodem die ipsos ex aula sua discedere iussit, bellumque maximis viribus apparare & ducibus *Tramolliæ*, & *Diuionensi* præfecto in Italiam nouas ex Vasconibus, & Heluetijs copias transire. His obuiam *Borgia* pergens suo & Pontificis nomine auxilia pollicitus, implere non potuit quòd *Alexander* Papa veneno hausto, quod alijs paratum erat, interijt: filius *Borgias* inclusus mulæ recens exenteratæ vtero, venenum aliquo modo dissipauit. *Alexandro* suffectus est *Franciscus Picolominaeus*, qui *Pius III.* dictus est. Huic, paucis diebus mortuo, successit *Iulius II.* qui *Borgiam* capi iussit. Interim *Consaluus*, relicto ad arcium Neapolitanarum expugnationem *Petro Nauarro*, Caietam ipse munitissimam vrbem oppugnauit. Cumque Gallorum exercitus ad Gariglianum vsque fluuium (*Lirim* veteres appellabant) progressus, à *Consaluo* transire prohibiti, ac mox in fugam acti, magna affecti clade Caietam se recepere, nec multo post cum rebus suis toto regno excedendi facultate impetrata, vrbem tradidere.

XC. *Hispanus paci stare recusat.*

Sal. Ann. 1504. XCI. *Alexand. Papa obit.* *Iulius Papa Borgiã capit.* XCII. *Huius expeditionis nummos respice n. 82.*

BELLVM BAVARICVM. Anno 1504.

XCIII. *Obitus Georgij Bauari.* OBierat apud Germanos *Georgius* inferioris Bauariæ princeps, cognomento *Diues*, vnica relicta filia *Elisabetha*, quæ *Ruperto Palatino* filio *Philippi Electoris* nupta, duos ei filios *Philippum*, & *Othonem* pepererat. *Ruperto* genero *Georgius* omnia sua testamento legauerat, & Bauariam addixerat, exhæredatis patruelibus, *Alberto* cognomento *Sapienti*, cui *Maximiliani* Imper. soror nupserat, & *Vvolfgango*. Hi contra leges, & instituta id factum esse contendebant; extare vetustiora diplomata, quibus caueretur, si quem ex Bauariæ principibus absque hærede masculo decedere contingat, proximus ex laterali linea agnatus, succederet. Hac ratione cum nihil proficerent, totius rei arbitrium ad Cæsarem detulerunt. Is de salute Imperij, & imminente à Turcis periculo solicitus, ne belli per Germaniam occasio inter principes cognatos existeret, magnoperè in eam curam incubuit, vti sublatis ex æquo & iure controuersijs seruaretur concordia. Prouinciæ Ordines, & Præfecti, turbis se immiscere nolentes, Cæsarem rogabant, vt disceptantium iura cognosceret. Senatus igitur V. Feb. datus causæ disceptandæ coram Cæsare, Septemviris, Principibus, & Cæsareo consilio. Pro *Alberto* & *Vvolfgango* perorauit *Gregorius Lamparterus*, I. C. Ducis Vvirtembergici cancellarius: prò *Ruperto* verò *Leonardus Egloffstainius* Bambergensis, & Herbipolensis Canonicus. Prima actione Albertus & Vvolfgangus, *iure proximæ agnationis* petierunt immitti in defuncti *Georgij* hæreditatem. Negauit *Rupertus* agnationi locum dari transuersæ, *dum filia defuncti superuiueret, & cum viro facta esset hæres ex testamento. Eis insuper specialia iura suffragari, quæ Allodialia dicuntur: Esse præterea aliqua pretio per Georgium aliosque comparata; alia beneficia, seu feuda communia: plura, nullo nexu Imperio mancipata; & qualiacumque demum essent, in Cæsaris esse potestate Elisabethæ hæredi instituta gratificari: Repetere insuper hæredes scriptos feudorum augmenta* (meliorationes vocant) *vel eorum æstimationes: denique hæredem ante omnia in possessionem mitti debere.*

Lis de hæreditate.

Respondit Albertus, *feudis nobilibus, & præcipua dignitatis fœminas lege excludi. Testamẽtum de feudis citra domini consensum, nullum esse; proinde eo nullum agnatis praiudicium fieri. Res mobiles cedere principatui. Feuda omnia à Cæsare eadem ratione conferri. Præter hoc inspiciendam esse primam tran-*

Sal. Ann. 1346. *transactionem, sancitam in prima Ducatus diuisione, vnde clarè eluceat, Ducum atque Ordinum consensu olim conuenisse, vt fœuda remanerent penès Seniorem; vt certus modus seruaretur in vltimis tabulis, in gratiam vxoris, vt successio proximiori reseruaretur agnato, cum onere dotandi filias, qui mos iam Bauaria receptus, à nemine posset turbari. Pactum quod confirmatum inter Ludouicum & Albertum seniores, quando conuentum est de hæreditate Ducum Ludouici patris Ingolstadiensis, & filij item Ludouici Moretanij Graispacensis comitis.*

Replicabat Rupertus *filias iure diuino & naturali ad successionem admitti. Aduersarij transactionem pugnare cum legibus, eaque auctores tantùm, non posteros ligari: eandem de filia dote nil constituere. Pacta de futura successione legibus improbari. Nouum non esse, fœminis fœuda concedi, vt in Hollandia, Carinthia, Tiroli, alibi.*

Albertus reposuit, *in Feudis non Mosaicas, sed feudales leges attendi, quibus & prisco Gentium iuri est derogatum.* His & similibus repetitis, Cæsar iussit adesse partes die XX. Aprilis, vbi ita pronuntiatum.

Posteaquam nos Maximilianus Romanorum Rex, in causa inter Albertum & Vvolfgāgum Bauariæ Duces & Rupertum item Ducem Bauariæ eiusq; coniugem, per singulas disceptationes nobis audientibus habitas, clarè intelleximus, Georgium Bauariæ Ducem, bonæ memoriæ, nullum Agnatum, propioremque Feudorum hæredem, quàm Albertum & Vvolfgangum, post mortem reliquisse, cùm & ijsdem Alberto & Vvolfgango, prædicti Georgij Principatum, accepta ab ijs obsequij clientelaris fide, concesserimus; His alijsque iustis, quæ nobis proposita fuere, causis permoti: Nos, vtpote Romanorum Rex, & legitimus Feudorum Dominus, iuridicè declaramus, decernimus, præfatos Albertum & Vvolfgangum Duces, in iam dicti Georgij Ducis relictorum Principatuum Superioris & inferioris Bauariæ, aliorumque omnium Comitatuum, Dominorum intra & extra Bauariam, quæ Dux Georgius nostro & Imperij beneficio obtinuit & possedit, absque omni quorumlibet exceptione, possessionem immitti debere, prout vigore huius nostra sententia eos immittimus, & pro immissis haberi volumus. Nobis tamen tanquam Romanorum Regi, post executionem nostra iuridica sententia, pro nostro interesse, quatenus noster Fiscalis aperiet, actionem, quantum de iure competit, reseruantes. Sal. Ann. 1504.

Secuta dein Cæsarei fisci Procuratoris accusatio, quà *Rupertum* Ducem, eius vxorem, aliosque susceptæ per vim, in inuadenda Landishuta, Dingolfinga, Mosburgo, alijsque locis, expeditionis participes, reos egit læsæ Maiestatis, quam accusationem excepit Cæsarea *Ruperti* proscriptio, complicum, cōspirantium, veluti manifestè rebellium, contra pacem, Maiestatem, & Rempublicam facientium. *Rupertus* verò vix primę iuuentutis annos ingressus, suopte ingenio, & aliorum consilijs ferocior arma arripuit. Electori *Ruperti* patri, ne filio opem ferret, mandarat Cęsar. *Philippus* animi dubius, dum neque filium deserendum, neq; Cæsaris in se iram prouocandam putat, tandem promissis (vti ferebatur) Gallorum auxilijs fretus, & pietate victus paterna, arma capit, filio defensorem se præbet. Hinc & ipse omnibus imperij commodis priuatur. Reliquis item principibus, in primis *Vdalrico Vvirtembergensi*, & *Guilelmo* Hassiæ regulo iniunctum, vti bello illum tanquàm perduellem adorirentur. Irruit protinùs *Vdalricus* in Palatini ditionem; Mulbrunnum monasterium, Besichemum, Leostadium, Vvinsbergium, Neostadium, Meckmulam, capit. *Guilielmus* quoque Clauam in potestatem redigit, Ingolhemum cum frustra oppugnasset, non multò post obijt. In Bauaria *Rupertus Alberti* viribus impar, Bohemorum non paruam manum conduxit. Eos prope Reginoburgum Cæsar excepit, qui & ipse in armis erat, & Bohemos in Germaniam venire ægrè ferebat. Aderant illi *Albertus Bauarus*, & *Fridericus Brandemburgicus*, cum *Casimiro*, & *Georgio* filijs, quorum auia erat *Elisabetha Austriaca*, soror Regis *Ladislai*. Vtrumque Cæsar militari dignitate sub pugnæ tempus, insignierat. Bohemis se cum suis *Rupertus* coniunxerat. Hunc desperatio, illos vindicta mouebat. Pugnatum acriter, & *Rupertus* egregiè inter primos se gessit, nutantem aliquoties aciem instaurans, neq; vllam de se timoris significationem prębens, quoad consistere suos videt. Cæsar verò suos verbis & exemplo horta-

XCV. *Palatinus proscribitur.*

XCVI *Bellum Palatinū.*

XCVII. *Cæsar Bohemos cædit.*

Sal. Ann. 1504.

hortatus, in densissimum hostium agmen inuectus, vitæ periculum adijt; ex quo virtute suorum ereptus, hosti pertinacius insistenti, victoriam extorsit. Bohemorum multi periere in prælio, nonnulli in fuga cæsi, reliqui domum, quà venerant, per saltus rediere. *Rupertus* ipse fuga salutem quæsiuit. Parta victoria, plurima loca deditionem fecere.

Rupertus fugit.

XCVIII. Ad Oeni ripam in Tirolensis agri & Bauariæ confinijs *Kufesteinium* oppidum, quod arcem habet ex solida rupe excisam, quæ in montis prærupta crepidine collocata, oppido supereminet, ex quo vna tantum semita adiri potest, ingenio loci & opere munitissima (*Geroltzeggum* vocant) sibi tradi Cæsar postulabat, vitam & veniam præfecto *Ioanni Benzenauero*, eiusque militibus promittit. Negante præfecto, oppugnationem etsi difficilem Cæsar aggressus, crebris tormentorum ictibus arcem iussit verberari. Præfectus verò post explosa tormenta, scopis exteriorem muri partem verri iussit, vt nil magni incomodi loco adferri posse demonstraret. Non bene tamen superbia cessit; Contemptu irritatus Cæsar, obstinato animo expugnationem prosequitur: & cacumine vicini montis obseruato, qui arcis situm altitudine nonnihil excedens, collocandis machinis videbatur idoneus, eò iussit asportari maiora tormenta, magnis operibus, longoque circuitu, & per cliuosa montium iuga, quibus & mœnia, quæ ex rupe excisa erant, & milites ipsi, qui prò muris stabant, & interiora arcis domicilia petebantur, neque vsquam tutus dabatur recessus. Consternatus præfectus, deditione facta veniam, quam antea repudiarat, serò petijt; nam cum aliquibus commilitonibus capitali perijt supplicio. Cæsar arcem cum oppido, Tirolensium ditioni asserta, cacumen illud montis, vnde explosa fuerāt tormenta, ita destrui curauit, ne ab eo loco arci deinceps vis ingrueret.

Cæsar Geroltzeggum oppugnat.

XCIX. *Rupertus* annum agens quartum supra vigesimum, Princeps præclarissimus, ante Episcopatu; Frisingensi destinatus, cruento alui profluuio (dicunt alij veneno) subtrahitur. Vxor eius *Elisabeth* ex animi ægritudine, altero mox mense secuta est eodem lethi genere. Palatinorum itaque ferè ex hoc bello attrita familia, cum totis viribus in *Philippum* iretur; *Christophorus* Badensis Marchio, & alij quidam prò illo intercessere. Quorum precibus motus Cæsar & qua erat animi moderatione, Electoratus dignitatem conculcari nolens, arma poni iubet, quoad proximis Imperij comitijs de tota illa controuersia statueretur: quæ anno sequenti in comitijs Coloniæ Agrippinæ habitis composita est. Ibi *Philippus* Palatinus à *Friderico* Saxoniæ Electore ad Cæsarem introductus, veniam supplex non frustra rogauit. Inter eum ac *Albertum*, & *Vvolfgangum* fratres, dictis concordiæ legibus, *Ruperti* quoque puerorum rationem Cęsar haberi voluit, quibus eam controuersæ regionis partem attribuit, quæ inter Danubium & Nabum amnes, ad veteres Palatinæ ditionis limites, adiacet. Controuersiam quoque, quæ inter Palatinos & Vvirtebergicos, multis annis agitata, proximo bello inualuerat, æquis cōditionibus sustulit. Vixit *Philippus* vsq; ad nonum annum currentis seculi.

Ruperti mors.

Sal. Ann. 1504.

Pax Palatini cum Bauaris.

Eiusque mortem secutus est *Albertus Sapiens*, qui ex *Cunegunde* filios reliquit *Gullielmum*, *Ludouicum*, & *Ernestum*: C.
Filias quoque quinque *Sidoniam* Ludouico Palatino *Philippi* Septemuiri filio desponsam: *Susannam*, quæ infans obijt: *Susannam* alteram, *Casimiri* Brandeburgici primùm, deinde *Othonis Henrici* Palatini Rheni coniugem: *Sibyllam*, quæ in *Sidoniæ* locum (hæc antequàm nuberet, ad meliorem sponsum fuerat euocata) vxor Palatini, Pontificia auctoritate successit: *Sabinam* denique *Vlrico* Duci Vvirtembergico elocatam.

Duos hic habes numos triumphales. Primus est *Maximiliani* Imperatoris, cui multo labore, & sumptu, ac periculo victoria stetit; vndè meritò symbolum hoc *totam habet, quæ sub mundo voluitur*. Reges notans, & principes non nisi per tot discrimina ad ardua peruenire, quot in *malo punico acini* reperiuntur. Sed vt duri corticis, & amari malum est punicum: acinos habet suaues: nucleos medios: sic dulcissima est periculorum exantlatorum, recteque factorum memoria.

Alter est *Vlrici Vvirtembergici* post superatum *Rupertum*, & Electorem *Philippum* valdè humiliatum.

EXPE-

EXPEDITIO IN VENETOS. Anno 1505.

Bauarica Cæſar pacaturus diſſidia, Coloniæ Agrippinæ comitia habuit, ibi *Comitia Coloniæ.* inter alia Veneta expeditione decreta. Executionem porro diſtulit, in Geldriam euocatus, cuius princeps nunquã quietus, nouandis iterum rebus ſtudebat, Gallorum fretus auxilijs; formidoloſa iam Gallo Cæſaris, eiuſque filij potentia. Arnhemium tunc obſedebant Brabantij, Geldri iniuria prouocati frequenti. His in ſuppetias Cæſar, ſoluto conuentu perrexit. Se imparem ſero Geldrius agnoſcens, oppidi deditione facta, ſe ſub certis conditionibus, victori commiſit: *Philippo* promittens, ſe in Hiſpaniam iturum quod minimè præſtitit. Huius expeditionis nummos caſtrenſes ſupra habes. Videbatur Gallus cum Cæſare in Venetos conſpirare, ſed *Philippi* in dies ſuccreſcentem potentiam refor-
C I. midans, minimè fidebat Auſtriacis, & ad pacem cum *Ferdinando* Hiſpano ſpectabat: Qui & ipſe *Philippum* generum ſuſpectum habebat. Mortua enim anno proximo elapſo *Eliſabetha* Regina Hiſpaniæ, teſtamento cauerat, ne poſt obitum ſuum *Ferdinandus*, à Caſtellæ regni gubernatione remoueretur, quoad viueret: *Philippus* verò in Reginæ ſocrus poteſtate non fuiſſe contendebat, leges poſt mortem ſeruandas præſcribere. Id cum *Ferdinandus* reſciuiſcet, vereri cœpit, ne potiore Hiſpaniarum parte prohibitus, ſolo Aragono regno contentus eſſe cogeretur. Hinc vti præſidia ſibi pararet, cum Gallo pacem, quam hactenus improbauerat, fieri non abnuit. Adiuuabat id *Conſaluus*, ſiue quòd futuram inter ſocerum & generum ſimultatem præuidens, res in Italia quietas prouideret; ſiue quòd Regno Neapolitano ipſe inhiaret, vt fama erat ſed mendax. Fit igitur pax & noua affinitate firmatur. *Germana* enim *Gaſconis Foſſeij* ex Regis ſorore filia *Ferdinando* nubit, cui *Ludouicus* dotis nomine ea C II. *Germana à Foix nubit Ferdinando.* ſe daturum promittit, quæ adhuc in regno Neapolitano tenebat. *Philippus* ſerò licet, vti æquiorem ſocerum ſibi haberet, decreta in Hiſpaniam nauigatione, Regem *Ferdinandum* priùs per literas certiorem fecit, *nihilque abſque illius conſenſu acturum ſignificauit; Hiſpaniæ Regium titulum, vti ante cum Regina ſocru, ita nunc ſecum, & cum vxore ſua ipſi communem fore, & regnorum vectigalia inter* C III. *Philippus Hiſpaniam petit.* *ipſos diuidi poſſe:* Hæc *Ferdinandus* ne dubitare, & filiæ aduentum, quam vocari iuſſerat, moleſtè ferre videretur, naues aliquot, quibus tranſmitteret, miſit. Interim *Philippus* dum ventos operitur ſecundos, comitijs aurei velleris habitis, in demortuorum locum

cum

Sal. Ann. 1505. cum *Henricum* Regem Anglorum suffecit. Comitijs peractis cum vxore, & secundogenito *Ferdinando* soluit. Postbiduum, concitis vndis, classis diù agitata, in oris Britannicis, nauibus alijs aliò abreptis, dissipatur. Nauis prætoria, ad Vynmuthum Angliæ portum appulsa est, & princeps cum suis in scapham excendens, ad terram delatus est, ex maris iactatione, animo, corpore fatigatus, ac de sociorum salute solicitus. Ibi agnitus, in Freneherdij ædes diuertit. Paucis diebus *Henricus* Rex, nuncio accepto, principes inuitatum misit, qui in arcem Vvidesorum deduxerunt, vbi Rex erat: à quo benignè exceptus, & Londinum deductus, ibi post renouatum inter ipsos fœdus, iam reparata classe, in Hispaniam venit, magna omnium ordinum lætitia, & effusæ multitudinis plausu exceptus. Hispani quum principem tanto satellitio videre stipatum, summa cum admiratione tum in ipsum Principem, tum in aulicos, oculos defixos tenentes, nouum quoddam & aliàs inusitatum genus hominum aduenisse dicebant, non habitu tantùm, sed statura, colore, totaque corporis facie à sua gente diuersum. Erat *Philippus* robustus corpore, plenus pectore, concinnis membris, decora facie, virtutibus animi clarus, grauitatem ingenua liberalitate mulcebat. Comitabantur eum longa serie, illustres ex Germania & Belgio viri quamplurimi corpore, & cultu suspiciendi. Satellites ex omnibus prouincijs suis conquiri iusserat, decora proceritate conspicuos. Hispani *Philippum* videntes ætate florentem, commodis moribus, bonis actibus, & facundia prædictum, tanto in eum studio accensi sunt, quòd *Ferdinandum* etsi virum prudentissimum, senio tamen confectum, & sui vel ætatis vitio minus liberalem, vti rebus inutilem contemnere cæperunt. Accedebat aulicorum inconstantia, quæ solè macula adorare orientem, quàm occidentem: vnde qui partes *Philippi* ab initio fouerant, ne *Ferdinando* locus daretur vindictæ, alienum à *Philippo* curabant, suadentes, vti Castellæ regnum genero relinqueret. *Ferdinandus* itaque sibi transactionem extorqueri passus, regnorum omnium Hispaniæ gubernationem deposuit, præter *Aragonia*; eo pacto *vt annua viginti quinque aureum num-*

Naufragium Philippi nauis patitur.

CIV. *Philippi statura.*

CV. *Philippus cum socero transigit.*

mum millia ex Castellanis vectigalibus, Indicarum item prouinciarum portoria & redditus acciperet, tribus sacris militum magistratibus, diui Iacobi, scilicet, Alcantara, & Calatraua praesset, & Neapolitanum regnum solus possideret. His constitutis, suorum leuitatem *Ferdinandus* incusans, ad Aragonius priùs, inde Neapolim se contulit, verens ne *Consaluus* regnum sibi vindicaret, vel *Philippo* traderet; nam Hispani Castellæ sumptibus acquisitum ferentes, eius Regi cedere contendebant, eius tamen consilia minimè probante *Philippo*, qui *Ferdinando* digresso, *Valledolid* à procuratoribus regni vnà cum vxore fuerat Rex salutatus, eiusque filius *Carolus* Castellæ princeps dictus. Tantam *Philippi* potentiam Gallus ægrè ferens, dum varia secum consilia agitaret; Cæsaris superuenère legati, *quingentos cataphractos quos* Ludouicus *promiserat, vt in Italiam ituro Cæsari mitteret, reliquum pecunia castra paucos dies ex pacto numerandæ daret, Insubres exules in patriam restitueret*, petentes. *Ludouicus* præter verba nil dedit. Sed clam Venetos concitabat: Præuiderat namque post confirmatum ipsi imperium, quòd de eligendo filio in Regem Romanorum, Cæsar meditabatur. Hinc *Ludouicus* Austriacus fœdus videns minimè sibi conducere, filiam *Carolo* principi pactam, *Francisco Angolmensi* despondet. Id ne prorsùs videretur iniquum, iam cum Ordinibus regni (*parlamenta* vocantur) cōposuerat, vt in speciem recti, legationem ad eum adornarent, rogantes, *vt in tenui spe masculæ prolis, filiam vnicum regij sanguinis germen ad exteros non traduceret.* Quod sine iniuria, & belli motu petentibus negare non potuisse, *Philippo* Regi significauit: Non multo post, vt apertè à fœdere recedere appareret, *Carolum Geldrum* nouis instruxit suppetijs, quibus *Philippi* subditos diuexaret: missoque in Italiam milite, qui Cæsarem Romam euntem impediret: Sed is Hungarorum motibus implicatus, intermissa Italica expeditione, in Austriam descenderat. Erat inter Hungariæ primates *Stephanus* Transiluaniæ regulus (*Palatinum* Historici, *Vayuodam* indigetes appellant) qui *Ioanni* filio *Annam* filiam infantem Regis *Vladislai*, desponderi postulabat, idque *Vladislaus* & aduersa valetudine fati-

Sal. Ann. 1505.

CVI.

Carolus Castella princeps.

CVII.

Gallus fœdere Austriaco renuncias.

CVIII.

Motus Hungar.

Sal. Ann. 1506. fatigatus, & importunis suorum precibus coactus, concessurus videbatur. Clamabant Hungari nullum se ex Germanis accepturos Regem. Propterea Cæsar Posonium armatus profectus imparato Regi, & ad bellum minimè idoneo terrorem incussit. Postquàm verò grauidam intellexit, datis inducijs retrocessit. Reginâ ad Cal. Iul. enixâ puerum, *Ludouici* nomen est datum. Hunc cute nondum enata editum memorant, quam vnguentis medici produxere. Nato puero, inita pace, successionis pacto firmato cum Hungaris, *Maximilianus*, Italiam recogitans, ad Venetos mittit, vt à Gallorum societate retraheret. *Vincentio Quirino* (qui apud eum legationis munus obibat,) iussit ad patres scribere, se pacatè per Imperij Veneti fines ad accipiendam Romæ coronam transiturũ. Nullum *Quirino* per plures dies dedere Patres responsum; vnde aliam legationem *Maximilianus* ad Senatum misit, qua eadem petebat, pollicebaturque, pacatissimum iter suum fore; adiiciens, si ex fœderis formula, qua Gallo Regi Veneti tenebantur, non possent *Maximiliani* rebus satis honestè fauere, apertè affirmabat, nullam fidem, nullum iusiurandum in Gallo Regi esse, nihil pensi habere, quo minus rem suam spreto gentium iure agar. Cæsar vero sanctè, ac inuiolabiliter fœdera, quæ maximè expetebat, omni tempore cum Veneta Rep. seruaturus esset: vellent igitur patres socia cum Cæsare arma iungere: certiore autem per litteras a Senatu Gallorum Rege de *Maximiliani* postulatis reddito, incredibili indignatione, atque odio in Venetos Cæsar accensus est, quòd consilia sua Veneti inimico Regi aperuissēt; atq; hinc Camaracensis fœderis causa potissimùm orta fuisse dicitur, *Dominicus* Maurocenus *Paulus* Barbus, & *Andreas* Venerius, viri ætate, consilio, & prudentia longè clari ad Germanam amplectendam societatem patres hortabantur: vicit tamen sententia seruandi cum Gallo fœderis; respondendumque in hunc modum Cæsaris Oratoribus Senatus censuit: *Non deesse sibi voluntatem Cæsari quacumque in re gratificandi, quæ absque graui suarum rerum incomodo fieri posset. Cum verò tota Italia superiorum temporum concussa bellis, multorumque animi in ipsos sint exacerbati, periculum esse, ne si Cæsar armatus eò venerit, graues ex eo motus existant. Æquius esse, vti ad coronationem absque armis, parentis sui, & multorum Cæsarum exemplo proficiscatur, neminem iter illud, rem omnibus plausibilem, impediturum. Quod si fecerit, legatos abs se obuiam illi venturos, qui officij causa deducant: sin minùs, armato se cum armis occursuros, neque dubium esse, quin Galliæ quoque Rex, & alij, quorum interesset, idem sint facturi.*

CIX. Legatio Cæsaris ad Venetos ex Petro Iustiniano.

Dum hæc cum *Venetis* aguntur; obitus *Philippi* Regis nunciatur. Annos natus viginti octo, magnam de se spem excitauerat. Corpus Granatæ Beticæ: cor Bruxellis conditum est cum tali epitaphio. CX. Mors Philippi.

Vrbes & populos diuersaque regna tenebam
Spes dabat Imperiũ, Spes dabat orbis opes.
Si spes in quẽquã fuerat mihi gloria prima:
Heu heu quanta fuit spes mea tãta iacet.

Carolum & *Ferdinandum* reliquit filios, Cæsares futuros. *Leonoram Emanuelis Lusitani* priùs, inde *Francisci* Galli: *Catharinam Ioannis* item Lusitani. *Isabellam Christierni Dani*: & *Mariam Ludouici* Pannonici Regum vxores. *Ioanna* vxor vidua, quæ virum vnicè dilexerat, luctu consternata patrem euocauit *Ferdinandum* ex regno Neapolitano ad Castellæ regimen; Turbabatur interim nouis Italia dissidijs. Lygustici, Gallorum excusso iugo, ad se redimendum à nobilium tyrannide, iactabantur arma tractare. Postquàm verò bellum in se decretum audierunt, manifestè Regis derrectarunt imperium, *Paulum Nonium* serici panni tinctorem, de plebe hominem, sed industrium Ducem creantes. Rex haud morandum ratus, cum validis copijs in Italiam descendit, non sine timore Pontificis, qui per literas in gratiam Ianuensium intercedebat. Omnia Gallus benignè promisit, diuersa tamen pectore seruans, Genuam propriùs accessit, nec magno negotio resistentes in fugam coniecit. Vide supra pag. 197. numer. 73. nummum thriumphalem, in quo *Hysstricem* assumpsit, quæ teste *Oppiano*, cùm spinas, siue aculeos, albicantes alios, alios nigricantes, conspecto hoste extendit, nulla in syluis opacis fera horribilior aspectu appareat, ad terrorem potentiæ suæ, quò magis, quàm gladijs Genuenses sibi fecit obedientes: vlrus

CXI. Ianuensium motus.

Gallus in Italiam descendit.

Sal. Ann. 1506. *iniurias non suas modò, sed & auorum*, à quibus ea vrbs non semel defecerat. Hinc tanto magis Papa timebat. Cum fama esset, aspirare Gallum, vt *Iulio* deiecto Cardinalem *Rothomagensem* in Sedem Apostolicam collocaret, qui ei coronã imponeret imperij Huius rei certiorem fecerat *Maximilianum*, qui tum in frequenti Principum conuentu Constantiæ erat. Aderant Septemviri Electores omnes personaliter, cœterique Ecclesiastici

CXII. & seculares Principes. Lectis literis commoti sunt vniuersi. Tum Cæsar, *Hoc est* (inquit) *quod iam praeuideram, & in omnibus comitijs proponere solitus, apud vos fidem minime inueni. Vnde Gallus nostris simultatibus fretus, conatur Germaniæ iugum imponere. Nostra souet dissidia, vt specie recti, iura vsurpet Imperij. Maiores nostri, cum Gallorum satis apertam haberent versutiam, numquàm illudi passi sunt: neque nos illudi patiemur, si prò viribus quisque copijs, & pecunijs Cæsarem vestrum Romam euntem prosequi velitis. Cum Reipublicæ gratia, centies centena aureum nummum millia ex meo impenderim, vixque ab imperij Ordinibus quadraginta millia acceperim, æquũ est, vt vos à maioribus ad hoc iter contribui solita, eò liberalius praebeatis, quò & iustiores magisque necessaria sunt causa. Italia ita se habet, vt si firmis copijs Cæsarem instructum viderit, vti dominum agnouerit, eiusque societate haud difficile fore, Gallum repellere, & Imperij dignitatem in pristinum locum asserere.* Hîce commoti principes, ad arma clamabant, donec fama redeunte de Regis ex Italia discessu, feruor ille in comitio deferbuit. Qui vero Austriacæ incremento familiæ non satis æqui, parcendum contendebant impensis, nec tam magno exercitu opus esse. Pontifex ipse non minus à Cæsare quàm à Rege timens, misso ad illum *S. Crucis Cardinale*, vti pacato veniret itinere, hortabatur; Gallus sibi non deerat, ne cum Cæsare comitia coirent; idque facilius erat, quod ad inuadenda Pontificis, atque Imperij iura nil palam attentaret. Octo tamen equitum, & viginti duo peditum millia decreta Cæsari, qui cum semestri stipendio in Italiam euntem comitarentur, in tormenta verò & reliquos belli sumptus, centum viginti aureum Rhenensium millia, ad medium Octobrem præsentanda. Reliqua suo Marte curaret. Heluetij quoque per legatos sollicitati, auxilia mitterent, nè à comuni totius Imperij viderentur dissentire consensu, sex hominum millia pollicebantur, ea tamen lege, ne in Gallos arma moueret. Ad hæc respondère legati, Heluetios aut Cæsari in omnibus obsequi, aut Domi relinqui debere. *Maximilianus* quo occultiora haberet consilia, legatos Italicos seorsum ab aula sua iussit commorari. Gallus verò vt Cæsari negocium facesseret, Geldriæ regulum nouis instruit copijs. Is cum *Roberto à Marca* fratre *Erardi* Leodiensium Episcopi, Brabantiam ingressus, plurimi oppidis expugnatis, Antuerpienses mercatores, Francofurtum ad nundinas spoliauit proficiscentes. Ex Gallorum fœdere adeo alta conceperat, vt ad totius aspirare videretur imperium. Vide eius symbolũ *n.* 100. *Maximilianus* vero Tridentum profectus, III. Non. Feb. publicis peractis supplicationibus Italicum iter per *Mathaeum Langium*, epistolarum magistrum, è suggestu publicari mandauit, non iam Regis, vt hactenùs, sed Romani Imperatoris deinceps appellandi. Inde commeatu & impedimentis Athesi amne præmissis, cum quingentis equitibus, & duobus peditum millibus iter ingressus, ad Siagij montis radices, fossas, & aggeres impediendo militi excitatos complanari iubet. Miserat per eos dies Veronam ex suis, qui aduenire ipsum, & sine iniuria per eorum agrum iter facturum significarent, & quatuor equitum millia illic collocari peterent. Huic Veronensis Magistratus ex Senatus Consulto respondit, *Veronensibus iniunctum esse, vti pacato itinere venientem eum honore excipiant, armatum ne admittant, iam verò tormentorum subuectionem & reliquum belli apparatum non posse nõ sibi esse suspectum*. Hoc responso satis intelligere erat, quid animi Venetis esset. Cumque suorum litteris intellexisset, maiores bellorum apparatus ab eisdem in Carnis fieri, Tridentum reuersus, *Fridericum Brandenburgicum* principem, cũ filio *Casimiro*, & parte copiarum, ijs in locis relinquit, *Georgium Neideccium*, Episcopum Tridentinum summæ rei præficit. Ipse† *Pisonum* profectus, equites quadringentos cum quinque millibus peditum, ex Tirolensi agro conscriptos, in Cadurianum agrum præmittit.

Margin notes: *Cæsar in Gallum concitat principes Germaniæ.* — Sal. Ann. 1506. — CXIII. — *Cæsar in Italiam descendit.* — *Decreta auxilia Cæsari in comitijs.* — CXIV. *In Venetos mouet.* — † *Vulgo Bolsanum*

Sal. Ann. 1508. tit. Miserat ei Pontifex diploma aureis exaratum literis, quibus eum Cæsaris titulo ornabat, non aliter quàm si auream eius capiti imposuisset coronam; eo voto nè cum exercitu vlterius tenderet, verens ne antiquum in Italia ius imperiale repeteret. Non contentus *Maximilianus*, progredi cum exercitu placuit. Mox assumptis secum sex peditum millibus, in Carnos se conuertit, reliquis copijs ad Tridentum expectare iussis. Qui præmissi erant, in valle Caduriana, castellum quoddam ad *Plauim* fluuium, vnà cum præfecto Veneto *Petro Ghisio* cepere; *Maximilianus* ipse Venetorum fines ingressus, San Martini & Plebis arces, ijsque vicina loca expugnat, & in agrum Taruisianum ducit. Cum verò audiret Venetos *Bartholomæum Liuianum*, & *Georgium Cornarium*, magni nominis Duces euocasse, & auxilia non contemnenda a Gallo expectare, vti & ipse si maiores pararet copias, Vlmam redijt; vbi conuentu indicto, & Sueuici fœderis viribus solicitatis, promissa ab Imperio auxilia, in alios sex menses prorogari postulauit.

CXV. *Cæsar Belgium petit.* Interim propter Geldrorum assiduas excursiones, in Belgium qua potuit celeritate profectus, prouinciarum gubernatione Bruxellis suscepta, & pecunia in bellum Geldricum imperata, in Germaniam redijt.

CXVI. *Cæsarei à Venetis victi.* Dum Veneti, superatis, quæ Cadurium ducunt, angustijs, recta in Germanos ibi agentes aciem direxère. Hi quod ex improuiso se se circumuentos, & effugia ab incolis locorum Veneti nominis studiosis, infessa videbant, necessitate pugnandi in fortitudinem versa, facto globo irrumpunt, sed victi, ex ijs cecidere mille, reliqui capti sunt. *Liuianus* inde *Cadurium* arcem difficili nec incruenta victoria expugnauit. Perijt in ea oppugnatione *Carolus Malatesta* ex Ariminensium regulis, ictu lapidis, eximia indole adolescens, & aliquot cum eo viri fortes. Victoria vsus *Liuianus*, Cremonsam in edito colle positam armis, Portum Naonis deditione occupat. Goritiam obsidione cingit, capit: parique fortuna Tergestum terra, marique circumuallatum expugnat.

Induciæ inter Cæsarem & Venetos. Cum in hunc modum res non prospero gereretur successu (neque enim promissa ad tempus pecunia numerabatur, & auxilia alij citiùs, alij tardiùs aduentarent) de inducijs agi cœptum. Conuenère ad Ripam Benaci lacus, Imperatoris nomine *Tridentinus Præsul*, & *Cyprianus Serentinus* ab epistolis, à Venetis *Zacharias Contarenus*. Gallorum quoque Regis mandato, sine quo Veneti nihil pacisci volebant, aderant *Ioannes Iacobus Triultius*, & *Carolus Iufredus*. Cumque de inducijs ad triennium seruandis ageretur, in eo difficultas erat quòd Gallus generales esse illas, & Geldrum ijsdem comprehendi volebat. Veneti verò, vt bellum à suis auerterent, finibus ac induciarum tempore imperia sua in locis nouiter occupatis, confirmarent, seorsùm à Gallis consilia habere cœperunt, & suo tantùm nomine inducias fecerunt, reclamantibus Regis legatis. Idoneam causam videbantur præferre (quòd *Transalpinarum rerum cura nihil ad ipsos pertineret, sed de mutuo in Italicis bellis auxilio fœdus esse factum, & Regi si inducijs comprehendi vellet, locum & tempus relictum esse* dicerent) rem tamen grauiter tulit Gallus, & CXVII. *Origo Cameracensis fœderis.*
Venetam amicitiam minùs studio colere cœpit. *Maximilianus* memor Cadubrinæ cladis totque oppidorum alienatione permotus, iniuriæ auctorem Venetum occultè oderat, mox in apertam inimicitiam prorumpens, horrendum *Camaracensis fœderis* excitauit incendium. Sunt, qui *Iulium* Pontificem auctorem faciunt, vt qui opibus suis minus poterat, illorum viribus adiutus, Ariminum, Fauentiam à Venetis recuperaret.

Huc facit votiuus nummus eiusdem Pontificis, in quo *tenebris castellum obducitur*, sed & coruscat serena luce Diana. Tenebras *Iulio* multas offuderunt Perusia, Cæsena, Foriliuium: sed nouum ei exoritur iubar, pacto cum potentissimis magnatibus fœdere. Alter est *Maximiliani* cusus in Venetos bello suscepto. Accedebat ad veterem in illos indignationem, quòd cum ipse Vicentinum Episcopatum, post defunctum Sancti Petri Cardinalem nepotem suum, *Sixto* alteri nepoti dedisset; Veneti eo contēpto, CXVIII. *Iulij II. Pontificis odium in Venetos.*
alium ex patricijs suis suffecerant. Missus itaque in Gallias *Sixtus*, vt Regem cum *Maximiliano* coniungere sperans; *Ferdinandum*

Sal. Ann. 1507. vtrique necessitudine illigatum, in eandem facile fore sententiam. Haud magni negotij fuit, hos Principes conciliare, quòd suas quisque causas habere se se putabant, & omnium coniunctionem peropportunam videbant. Igitur adnitente in primis Pontifice, eò res de- Sal. Ann. 1507.

ducta est, vti Imperatoris nomine *Margaretha* eius filia, Belgarum gubernatrix, & *Mathaus Langius*, à Rege Galliæ Cardinalis Rothomagensis, quem sequebatur *Iacobus Albionus* Aragonum Regis legatus *Cameraci* cōuenirent. Sed ne vera conuentus causa *Venetis* innotesceret, sparsum in vulgus pro pace cum *Geldro*. Paucis diebus transacta inter illos res est, & in formulā sequentē fędus percussū.

Fędus Cameracense.

Maximilianus diuina fauente Clementia Electus Romanorum Imperator semper Augustus, Rex Germaniæ, & Hungariæ, Archidux Austriæ, Burgundiæ, Lotharingiæ, Brabantiæ, Stiriæ, & Carinthiæ: ac Marchio Sacri Rom. Imperij, &c. Recognoscimus, & præsentium tenore notum esse volumus vniuersis, quòd quum Sanctissimus in Christo pater, & Dominus, Iulius, diuina prouidentia Sacrosanctæ Rom. vniuersalis Ecclesiæ summus Pontifex, Dominus noster Reuerendissimus sæpius, & repetitis vicibus nos pariter, & Serenissimum, atque Excellentissimum Principem, Dominum Ludouicum Regem Franciæ, fratrem nostrum charissimum, aliosque Christianos Principes instantissimè admonuerit, vt tanquàm veri, & deuoti filij Ecclesiæ vellemus, ad conseruationem Christianæ Reip. intendere, quæ in dies à truculentissimis Turcis, & cęteris infidelibus maximas iacturas patitur, ac etiam ad conseruationem iurium, & bonorū Sanctæ Sedis Apostolicæ, atque Beatitudinis suæ, totis viribus nostris asistere ad recuperationem eorum, quæ postposita fide, omnique religione contempta, nulla habita ratione, æqua, honesta, & iusta, Veneti pluribus iam annis de Beati Petri, & Sanctæ Rom. Ecclesiæ patrimonio tyrannicè inuaserunt, vsurparunt, & occuparunt, ac de præsenti nullo iusto titulo indebitè occupant, & detinent: cui exhortationi Sanctissimi D. N. Nos Imperator præfatus pro syncera nostra in Sedē Apostolicā obseruātia

(vt

Sal. Ann. 1508. (vt par est) parere volentes, huiuscemodi defensionem, & conseruationem Reip. Christianæ, nec non incrementum Sanctæ Sedis Apostolicæ iuxta maiorum nostrorum vestigia, & exempla, tamquàm etenim illius aduocatus, & protector cum summo desiderio amplecti, & suscipere fuimus semper ex animo inclinati; considerantes etiam grauissimas iacturas, iniurias, rapinas, & damna, quam præfati Veneti nedum sacrosanctæ Sedi Apostolicæ, sed & sacro Romano Imperio, domui Austriæ, Ducibus Mediolani, Regibus Neapolitanis, & alijs multis, Principibus violenter intulerunt, illorum bona, possessiones, ciuitates, oppida, perinde ac si in communem omnium perniciem conspirassent, tyrannicè occupando, & vsurpando: propter quod non solùm salubre, vtile, & honorificum, sed & omnibus prædictis necessarium esse existimamus, vt omnibus ad iustam vindictam excitatis, tandem ad restinguendam insatiabilem Venetorum cupiditatem, & dominandi libidinem, tamquàm ad commune incendium accurratur, iunctisque viribus, & armis, bona per eosdem Venetos ablata, & occupata recuperentur, & reintegrentur; eaque de causa nuper Illustrissimam Principissam Margaritam Archiducissam Austriæ, Ducissam Burgundiæ, relictam viduam Sabbaudiæ, filiam nostram charissimam ad ciuitatem nostram Imperialem Cameracensem misimus, quæ vigore pleni & sufficientis mandati nostri tamquam specialis nostra in hac parte procuratrix post conclusam generalem pacem inter nos, & supranominatum Serenissimum fratrem nostrum Regem Franciæ cum Reuerendissimo in Christo patre, D. Georgio de Ambosia tit. Sancti Sixti, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbytero Cardinale Rothomagensi, ac Sedis Apostolicæ per Franciam de latere Legato, facienti se in hac parte fortem nomine Sanctissimi Domini Nostri etiam iá dicti Serenissimi Regis Franciæ fratris nostri ad hoc deputato procuratore, ac cum spectabili Iacobo de Albion milite, Serenissimi Regis Aragonum Oratore, & ad hoc etiam speciali procuratore, tractauit, iniuit, fecit, conclusit, & iurauit, ac litteris suis roborauit, fœdus, confœderationem, vnionem, & ligam, contra ipsos infideles, Sal. Ann. 1508. ac etiam contra Venetos, iuxta capitula, puncta, & articulos: quarum litterarum, capitulorum, punctorum, & articulorum tenor de verbo ad verbum sequitur, & est talis. In primis, quia hodie nos cum præfato Domino Cardinali Rothomagensi Legato, & ex prædictorum Sacratissimi Domini Imperatoris, & Christianissimi Francorum Regis nominibus iniuimus, & conclusimus pacem generalem, atque confœderationem, in qua etiam inter cætera Sanctissimum in Christo patrem, & Dominum, D. Iulium II. diuina prouidentia. S. Rom. Ecclesiæ summum Pontificem, Dominum nostrum obseruandissimum, & Serenissimum Aragoniæ Regem inclusimus, atque vtrique parti adhuc facultatem reseruauimus, infra quatuor menses posse alios suos confœderatos nominare, & eidem paci, seu confœderationi includere. Et quoniam Veneti in maximum præiudicium Sanctæ Sedis Apostolicæ, sacrique Romani Imperij, & Dominorum Austriæ, ac Christianissimi Regis Franciæ ad causam Ducatus Mediolani, ipsiusque Serenissimi Regis Aragoniæ ad causam Regni Neapolitani iamdudum tyrannicè, & violenter occuparunt, detinuerunt, & præsentialiter vsurpant, occupant, & detinent quàm plurimas prouincias, vrbes, & dominia, ipsis Sacratissimo Domino Imperatori, & Regibus prænominatis, singula singulis referendo pleno iure pertinentia; tractatum, & conuentum est, inter nos nominibus antedictis, quod nec Sacratissimus Dominus Imperator Romanorum, nec Christianissimus Francorum Rex debeant, nec possint Ducem, & Dominium Venetorum, aut eorum subditos, nec alios communes hostes, contra quos mouendum bellum, pro confœderato, vel confœderatis suis nominare, seu huic paci, & confœderationi hodie factæ qualitercunque includere, quinimò præfatus Dux, & Dominium Venetorum, atque eorum subditi, à præfata pace & confœderatione prorsus debeant esse exclusi. Item actum est, & conuentum, quòd sit vna spiritalis liga, vnio, amicitia, atque confœderatio inter Sanctissimum Dominum Nostrum Papam, & inter prædictos Sacratissimum D. Imperatorem Romanorũ, &

Sal. Ann. 1508.

Serenissi, Franciæ, & Aragoniæ Reges, contra ipsum Ducem, & dominium Venetorum, atque eorum subditos, pro recuperatione, seu reintegratione omnium deperditorum, Item pro celeriori huius rei expeditione actum & conuentum est, quòd ipsi Sanctissimus D.N. & Serenissimi Franciæ, & Aragoniæ Reges, & ipsorum quilibet cum sufficiẽti militum, & peditum exercitu, ac cum artellaria necessaria teneantur infra diem primam Aprilis proximè venturam pro recuperatione antedicta, communibus armis eosdem Venetos hostiliter inuadere, nec prius à prædicta inuasione, seu guerra, aut armis per aliquem eorum desistetur, quàm omnino & integrè Apostolica sedes recuperauerit Rauennam, Ceruiam, Fauentiam, & Ariminum, earumque districtus, ac alia oppida Imolæ, & Cesenæ, cum omnibus earum iuribus, & pertinentijs, ac omnia alia, quæ de statu, & iuribus Ecclesiæ Romanæ dicti Veneti occupant, & detinent, & Præfatus sacratissimus dominus Imperator recuperauerit Roueretum, Veronam, Paduam, Vincentiam, Taruisium, Forumiulium, cum territorijs, ac pertinentijs eorum, necnõ Patriarchatum Aquileiensem, cum singulis suis pertinentijs; omniaque alia loca, & dominia per ipsos Venetos in hoc vltimo bello capta, & occupata ex terris, & Dominijs domus Austriæ, & pari modo ipse Christianissimus Francorum Rex recuperauerit totaliter Brixiam, Bergomum, Cremã, Cremonam, Geradadam, cum singulis ipsorum locorum districtibus, territorijs, ac pertinentijs, & generaliter omnia ea, quę fuerunt antiquitùs de Ducatu, & domo Mediolani, ac prædecessorum ipsius Christianissimi Regis in eodem Ducatu: & similiter ipse Serenissimus Rex Aragonum recuperauerit ea omnia, quæ ipsi Veneti de Regno Neapolitano, & ex precessoribus in ipso Regno quouis modo abstulerunt, & vsurparunt, ac de præsenti quo vis colore vsurpant, detinent, & occupant, videlicet, Tranum, Brundusium, Otrãtum, & Gallipolim, ac omnia alia, quæ de Regno Neapolitano per eos occupantur. Item poterunt etiam Illustris Dux Sabbaudiæ pro Regno Cypri, & Dux Ferrariæ, & Marchio Mantuæ pro recuperatione eorum, quæ dicti Veneti eis detinent, & occupant, se huic ligæ adiungere, & in hac confœderatione se includere. Item quod etiam sit facultas Serenissimo Regi Angliæ se includendi in hac confœderatione, & liga contra Venetos, siue ad offensionem, siue ad defensionem tantùm, siue ad vtrunque, pro vt ei melius videbitur. Huius fœderis vide *Maximiliani* castrensem nummum sub Anno 1509.

Sal. Ann. 1508.

Hoc fœdus in templo proclamatum, & iure iurando confirmatum est. Nec multo post Rothomagensis, cum *Alberto Pio Carpensi*, & *Lutetiano* præsule ad *Maximilianum* proficiscuntur, qui & ipse, eodem ritu, quo cæteri, fœdus comprobauit. Veneti, cum ingens sibi bellũ à maximis orbis Christiani principibus imminère viderent, nam

CXIX. *Fœderatorum postulata.*

Pontifex *Fauentiam*, *Ariminum*, *Rauennam*, *Ceruiam*; Rex Romanorum *Patauium*, *Vicentiam*, *Veronam*, Imperij nomine; *Forum Iuly* & *Taruisium* ad Austriam domum spectantia; Rex Galliæ *Cremonam*, *Girradadam*, *Brixiam*, *Bergomum*, *Cremam*; Rex Catholicus *portus*, oppida à *Ferdinando* Neapolitano Rege oppignorata, magnis & ipsi viribus se se muniunt, quibus si primum hostium impetum aut propulsare, aut aliquandiù sustinère possent, malè sartam inter fœderatos concordiam, non fore sperabant diuturnam. Nam Pontificem timere Cæsarem, & toruis oculis Gallum in Italia aspicere sciebant. Imperator facili momento inuisus Gallis, non diù in fœdere constans sperabatur. Colloquia itaque cum Pontifice captantes, *Ioannem Petrum Stellam* cum mandatis ad Imperatorem mittunt, qui nec in conspectum admissus, ne fœderi aduersari diceretur. Anno itaquè ineunte 1509. Gallorum Rex, cum Duce Lotharingiæ, & totius regni nobilitate in Italiam descendens, misit fæcialem *Mongioiù*, vt patribus bellum indiceret; is veste lilijs aureis intertexta ornatus, in curiam ascendit, arrogantique sermone, *Tibi* (inquit) *Princeps, et vobis Veneti, tanquàm alieni imperij vsurpatoribus, raptoribusque infidis Ludouici Regis mei nomine bellum indico, repetiturusque ea armis ipse venit, quæ vos per vim, & iniuriam, à veris dominis ablata, tam diù iniustè retinetis.*

CXX. *Gallus bellum Venetis indicit.*

Tum Princeps *Nicolaus Lauretanus* ad Gallum pacato vultu conuersus, *Nihil Galle hæc Respub. in Italia, alibive iniustè possidet, neque*

Lauretani Principis effigiẽ vide nu. 118.

fidem

Sal. Ann. 1509. *fidem vnquàm cuiquam fallit, cuius obseruatores semper constantes fuimus. Abi, & nostro nomine Regi tuo nuntia: bellum quod nobis tam arroganter indicis, Dei Immortalis ope fortiter propulsabimus, quem speramus propitium hoc bello habiturum, & eumdem aut in hac mortali vita, aut apud inferos obrupti fœderis scelus, Gallicæ impietatis vindicem fore.*

Per eosdem dies Pontifex iisdem sub grauissima censuræ ecclesiasticæ denuntiatione, vti omnia per Æmiliam loca, cum vectigalibus cæterisque redditibus sibi intra paucos dies restituant, iniungit. Illi igitur quantas

CXXI. *Postulata Pontificis.* possunt copias ex omni ditione sua congregant. Ex Creta, iubente Senatu, Sagittarij venerant, agreste ac semiferum genus hominum; ex Peloponesso, ac tota Græcia equites leuis armaturæ, *Stratiotæ* dicti. Ex Campania, Apulia, Latio delecti milites; censaque in castris supra triginta peditum, ac decem leuis, grauisque armaturæ equitum millia, quarum omnium copiarum imperium *Nico-*

CXXII. *Nicolai Vrsini & Liuiani effigies vide nu. 118.* *lao Vrsino* Petiliani comiti Senatus mandauit, Cum eo aderant clarissimi bello Duces, *Bartholomæus Liuianus* gubernator exercitus, vir acer, & intrepidus, *Petrus Montanus, Ioannes Paulus Manfronus, Citolus Perusinus, Dyonisius Naldus, Ioannes Græcus, Lactantius Bergomensis, Franciscus Gambara, Ioannes Siccus, Sonzinus, Benzonus.* Legati erant *Georgius Cornelius,* & *Andreas Grittus,* viri fortissimi. *Grittus* ingruentis belli molem vsque ad finem cum sustinuisset, optimè de patria meritus, ducali trabea donatus fuit, vt ex numismate, quod supra vide *nu.* 118. *Gritti. & Cornelij effigiem vide pag. nu. 118.*

In hoc vno Veneti videntur peccasse; quòd fortasse, vt par erat, in hostem ad flumen Abduam omnibus copijs non occurrerent, sed diuisi ad Fauentiam quingenti milites, totidem leuites, & quinque millia peditum, ad Veronam totidem, ad Forum Iulij quingenti hastati equites, in Istria quoque ad mille peditum ordines adscripti essent. Insuper in lacu Benaco *Zacharias Lauretanus* cum instructa biremium, celotiumque classe nauigabat, ne vis aliqua ex Germania ingrueret. Et quia simul cum Pontifice Dux Ferrariæ, & Rex Hispaniæ hostis erat, & passim terra, marique bellum enixè parabatur, Apuliam prouinciam *Ioannes Maurus* cum classe quadriremium sortitus est. *Laurentius Sagredus* cum armatis cymbis littora Flaminiæ; & *Sebastianus Maurus* cum paduana classe proxima flumina. Cæteræ omnes copiæ castramentatæ fuerant ad Pontem vicum. Ante horum aduentum *Ciamontius* Regis iussu Abduam fluuium prope Cassianum, vado traijciens, Treuium & vicina quædam loca inuadit, præfectos aliquot capit. Eo tamen absente, & Mediolanum ad Regem properante Treuium Veneti recuperarunt. Triuiliana hæc victoria Venetis exitio fuit: nam dum milites omnes sine ordine, sine imperio ad prædam discurrunt (quinimo multi onusti præda domum abierunt, vt è Cremona, Crema, Brixia, & Verona opus fuerit suppetias mittere) eam occasionem Galli nacti, quàm tutissimè cum innumeris tormentis, flumen Abduam, angusto calle traiecerunt impunè. Plusquàm centum hominum millium traiecisse scribit *Andreas Mocenicus.* Superato Abdua, castra propè hostem posuit leuibus velitationibus pugnæ copiam quærens. Senatus verò crebrò *Pitilianum*, & Legatos admonebat, ne temerè quicquam agerent, & solùm in extremum adducti discrimem cum hoste confligerent. Tria passuum millia inter Gallorum & Venetorum castra planicies erat: ibique leuia committebantur prælia, præ Venetis sæpè ob antecursorum Epyrotharum virtutem cum prospera contingerent; Regij ob hæc inde digressi ad *Riuoltellam* oppidum castra admouerunt. *Liuianus* ab exploratoribus certior factus, Gallos loco se mouisse, cum equitibus quadringentis, sub lucem castris est profectus, vt quid hostes agerent, exploraret. *Illi tamen* (verba sunt Petri Iustiniani) *confecto celeriter itinere, tormentisque ad Riuoltellæ muros positis, paruo temporis spacio deditione municipium occuparunt: hinc cum omnibus copijs Pitilianus castra quingentos propè hostes passus suo loco posuit, ibique diem alterum vterque exercitus in armis se continuit. Postero die Rex Pandinum versus signa mouit, ac secundum flumen acie dispositâ iter silentio arreptum, eo consilio, vt cum nostris manum consereret, idque ipsum Liuianus maxima optabat. Contrà multa, belli vsu, & experientia, senilique prudentia Pitilianus, dubios præliorum euentus animo reputans, modis omni-*

Right margin: Sal. Ann. 1509. — Veneti victi. — CXXIII. — Lib 2.

Sal. Ann. 1509. *omnibus, vt à pugna se abstineret, Liuianum, quem incredibili committendi prælij ardore rapi cognouerat, hortabatur, Gallosque inopia coactos, breui se in suos fines recepturos aiebat, ita vt certam victoriam sine sanguine partam, bellumque fœliciter confectum fore pollicebatur, si pugna casus omitteretur, at Liuianus temerè in certamen exardens, pugnam suadebat, ac signa conuulsa in hostes inferri penè videbatur. Tum Pitilianus ad eum conuersus, Caue, precor, ne te nimium magni animi tui confidentia prouehat, resque nostra temerario ausu concidant: si enim ferro constricto, reconditoque vincimus, quid nos tentare prælij fortunam oportet? hæc prudens Imperator: verum Liuianus spreto saniore consilio, hostes abijsse sentiens, ad insequendum eos penè amens ferebatur, dictitans, non bene Reip. consuli, cunctando, sedendoque: eam enim se, suaque omnia ipsorum fidei commisisse, frustraque tantum conflatum exercitum, tot opes, thesaurosque profusos, si ante ipsorum oculos Imperij fines ferro, igniquc vastentur, oppidaque, & munitiòpia nullo defendente capiantur; summque esset dedecus, militaremque ignominiam, hæc perferre, exclamabat. His vocibus impulsus Pitilianus, conclamatis vasis, castra moueri, & signa tolli imperat, munitioneque loco relicto, quando pugnandum erat, in patentes campos exercitum traduxit, ex eoque quatuor acies constituuntur, singulæque earum parem equitum, peditumque numerum habebant, totusque sub signis exercitus ita iam processerat, vt priores acies cum Imperatore ipso, ab extrema, cui Liuianus præerat, tria millia passuum abessent: quare Rex certam victoriam animo concipiens, copias statim ad confligendum parat: & quum non procul à flumine inter vtrumque exercitum esset fossa ad deriuandas aquas ab incolis confecta, profunda, lataque, ad extremam eius partem signa firmat, atque ab itinere agmen tantisper continet, donec tres nostrorum acies exercitum suum prater gressas esse cognouit: tum vt vltimã aciem disiunctam aggrederetur, ac cum paucioribus manum consereret, agmina, signaque retorqueri iubet, factoque in nostros impetu, prælium initur, quod atrox, cruentumque primo congressu fuit. Rex autem ipse media acie suos hortando accendebat, omnes circumiens, monere, obtestari, vt memores Gallicæ virtutis, pugnam alacres inirent, ad hæc præmia, honoresque polliceri his, qui* Sal. Ann. 1509. *fortiter pugnarent, ad iniquum locum Venetos tractos, vt ad satietatem Gallus cæderet, liberaretque insigni victoria è seruitute Italiam, iussitque eodem temporis momento in Venetum tormenta displodi, ex quibus ignea pila conuolantes plurimos ex nostris discerpsere: magna tamen fortitudine Liuiani milites hosti se se obijcientes, eius impetum represserunt, adeoque is armis cominus vrgebatur, vt de fuga interdum cogitaret: resistebat autem pudore victus, dum Rex in medio congressu bellator adesset, cuius præsentia Galli confirmati magno impetu à latere, à fronte Venetum premebant: in tantoque rei discrimine Petrus Montanus, peditatus ductor, strenuam operam nauauit: is enim hostium impetum excipiens, quum fortissimè, & quantum humana vis poterat, mille stipatus, qui sub eo merebant, bellacissimis militibus, pugnasset, magnumque hostium numerum ferro concidisset, & reliqui fessi vulneribus iam fugam circumspectare viderentur, submissa statim à Rege auxilia prælium restituerunt, in quo Montanus cum octingentis suorum in media acie fortissimè pugnando occubuit: & Liuianus ab alia parte cum suis in hostes se inijciens, rem præclare gessit, effecitque, vt æquato certamine pristinum pugnandi ardorem hostis remitteret, & Pitilianus, qui cum maiori exercitus parte non procul aberat, ducta in hostes, à Liuiano Legatisque euocatus, impetum facere parat, fuga nostrorum conspecta, à pugna abstinuit,* vel quia militem sistere fugientem minimè CXXIV. Veneti victi. posset, vel quòd victoriam desperaret, & *Liuiano ira succensus accurrere dedignatus,* quia se inuito pugnam inierat, *satius esse iudicauit, partem exercitus illæsam Reip. seruare, quàm eam certa cladi obijcere, quam Liuiani temeritate nostris infligi ternebat: nam Rex seu formidine, seu ignauia Venetorum animaduersa, in tanta bene gerenda rei occasione haud cessandum ratus, cum militum robore celeriter in aduersam aciem incurrit, regiamque phalangem sequuta vis armatorum ingens Venetum adeo perculit, vt momento temporis fusum, profligatumque magna clade affecerit: nam omnia impedimenta cum signis militaribus, bellicisque tormentis venerunt in hostium potestatem. Liuianus quoque graui vulnere accepto captus est, vnaque Citolus Perusinus, vir bello clarus: ceciderequc*

Sal. Ann. 1509. *dereque ex Venetis eo ad Abduam prælio ad octo millia: alij sex tantùm vtrinque desiderata tradunt, & in his è nostris clari nominis Petrus Montanus, Saccotius Spoletinus, & Franchus Burgius sagittariorum equitum turmæ præfectus. Disiectique reliquias exercitus tantus terror incessit, vt omnes in fugam versi, quocunque ferebat animus, dilabebantur, militiamque recusabant, ac pauci omnino fuere, qui non è Venetis castris abierint, adeo militum animos iam antea inuictos, hæc noua Gallorum victoria perculserat. Ad Carauagium autem, vbi Ludouicus Michael præfecturam oppidi gerebat, post cladem Pitilianus cum reliquijs exercitus se recepit, ibi Legatorum industria dissipata copiæ in dies colligebantur; pauore tamen, consternationeque omnium animi pleni erant: & Rex adhuc in Abduana glarea cum victore exercitu sedebat, Liuianoque, & alijs captiuis in Galliam missis, ad Carauagium castra mouit, oppidumque, & arcem primo statim accessu in deditionem accepit: alijs quoque proximis municipijs Rex potitur: interea accepta cladis nuncius ciuitatem ingenti mœrore affecit, vulgoque omnes dolere, Gallorumque extimescere immoderatam regnandi cupiditatem, tabernaque tota ciuitate clausa sunt, & iustitiam indictã: patres quoque iam diu pacis studijs assueti, bellicis rebus aduersis non parum turbati: in tanto tamen motu Venetorum virtus non omnino oblanguit: nam audito hoc publico vulnere Paulus Barbus vir sapientissimus statim lectica in Senatum, quod parum prospera valetudine vtebatur, se deferri iussit, atque vt (erat facundia insigni) grauissima oratione patres consolatus est; eoque authore, placuit, primùm exercitum reparari, qui fuga militum pene ad nihilum redactus erat: creatique sunt à Patribus statim duo Legati,* Christophorus Maurus, *&* Petrus Duodus, *quibus mandatum, vt dispersos milites congregarent, nouosque largo stipendio conscriberent, classis quoque ad quinquaginta triremium numerum aucta, eaque Angeli Triuisani imperio demandatur, & ad placandam iram Dei supplicationes pia indicta. Præterea missæ sunt à Senatu litteræ ad Pontificem, quibus eum orabat, obtestabaturque, ne Venetos obseruantissimum Pontificij nominis populum tam inhumanè sua Sanctitas impugnaret, quarique hoc bello Italicæ libertatis oppressionem, quando Reges insatiabili dominandi cupidine impulsi,* Sal. Ann. 1509. *ad id solum spectare viderentur, tentantque omnia Imperia vi, armisque sibi asserere: proinde cum summis precibus orare (vt sicuti optimum Pontificem decet) curam illam susciperet, pacis inter Principes Christianos componendæ, desistatque spiritualibus, temporalibusque armis Venetos insectari, reddatque hac animi placabilitate eos in perpetuum Apostolicæ sedi obnoxios: verùm omnia frustra tentata, Rexque motis ex Carauaggio celeriter castris, victorem exercitum in Cenomanos duxit,* Bergomum, Brixiam deditione occupat. Piscaria aliquandiu resistere ausa, vi expugnatur, præfecti vna cum militibus ad vnum cæsi. *Terrestri spoliantur imperio.*

Interim *Maximiliani* auspicijs *Christophorus Frangipanius* Pisinium, Diuiniumque in Istria arces; *Ericus Brunsuicensis* Feltrium ac Bellunium capit. Aduenientis *Maximiliani* fama excitata Goritia, Tergestum, ad Aquilas rediere. Pontifex quoque pleraque Æmiliæ oppida, Gallorum magis terrore, & victoria, quàm suis armis recuperauit. *Alphonsus* etiam Ferrariæ Princeps, non tantum agros depopulabatur, sed nauigijs quibusdam Athesim & Padum infestabat. CXXV. Tantis difficultatibus Veneti circumuenti, nullum in armis sperantes præsidiũ vltrò hostibus quod amissuri erant, offerendum rati; de relinquendo continentis imperio, cepere consilium; & Magistratibus, quos Patauij, Veronæque & alijs locis habebant, vti locis in ciuium potestate relictis, ipsi domum redirent, imperarunt auctore *Mathæo Priolo*, qui in secundo Collegij ordine præconsultor erat. CXXVI. *Imperio terrestri cedunt.* *Ariminum, Rauennam, Ceruiam*, accepit Pontifex. *Veronam, Vicentiam, Patauium* Cæsar. *Apulia maritimas vrbes* Hispanus. Polesinum *Alphonsus* Dux Ferrariæ. Hac voluntaria deditione terrestris imperij credidere Veneti Reges placare. Nihilominus quia non est cupiditati terminus; hostilia adhuc agentes fœderati Venetos in tantis rerum angustijs, cupidissimos pacis adegerunt, vt *Antonium Iustinianum* legatum ad *Maximilianum* mitterent, à quo quibus posset conditionibus afflictæ ciuitati pacem redimeret. *Ex Petro Iustiniano*

CXXVII Ad Cæsaris conspectum admissus quod ita verba faceret, refert *Guicciardinus*; sed negant Veneti, *Veteres Philosophos, atque sum-* *Pacem petentes non audiuntur a Cæsare.*

mos

Sal. Ann. 1509. mos illis temporibus viros, Inuictiss. Cæsar, eum eam gloriam quæ ex sui ipsius victoria cõparatur, veram, firmam, æternam, immortalemque esse affirmarunt, eamque super omnia regna, trophæa atque triumphos extulerunt, minime errasse manifestum certumque est. Hæc Scipioni maiori tot victorijs claro, maiorem splendorem quam Africa deuicta & Carthago domita dedit. Nonne hæc eadem res magnum illum Macedonem immortalitate donauit? cum Darius maximo prælio ab illo victus, Deos immortales vt regnum suum stabilirent precatus est: quod si secus statuissent, se non alium successorem, quam tam benignum hostem, tam mansuetum victorem ab illis petere. Cæsar ille dictator, à quo Cæsaris cognomentum habes, & cuius fortunam, liberalitatem, magnificentiam, aliasque virtutes obtines, nonne concedendo, remittendo, condonando, qui in deorum numerum referretur dignus est iudicatus? Denique Senatus populusque Romanus ille mundi domitor, cuius imperiũ in terris in te solo est, cuiusque amplitudo et maiestas in te conspicitur, nonne plures populos atque prouincias, clementia, æquitate, & mansuetudine, quam bello armisque Imperio suo subiecit? Quæ cum ita sint, minime inter postremas laudes id tibi ascribetur, Cæsar, si cum victoriam aduersus Venetos in potestate tua habeas, quam humanæ res caducæ sint memor, ea moderate vti noueris, magis ad pacis studia, quam ad dubios belli euentus propensus. Quanta enim rerum humanarum inconstantia sit, quam incerti casus: quam dubius, varius, fallax, obnoxiusque periculis sit mortalium status, externis priscisque exemplis ostendere non est opus. Satis superque Veneta Resp. docet, quæ paulo ante florens, splendens, clara atque ita potens erat, vt eius nomen & fama non iam Europæ finibus contineretur, sed egregia pompa Africam, Asiamque percurreret, atque in extremis orbis terræ terminis magno cum plausu resonaret: hæc eadem nunc vnico eoque leui aduerso prælio rerum gestarum gloria orbata, opibus spoliata, lacerata, conculcata, atque euersa, omnium rerum ac præsertim consilij egens ita corruit, vt omnis pristinæ virtutis imago consenuerit, omnisq; armorum ardor deferbuerit. Sed falluntur proculdubio, falluntur Galli, si hæc propriæ virtuti tribuunt. Antehac enim Veneti grauioribus incommodis agitati, maximis detrimentis cladibusque perculsi atq; attriti, numquam animum abiecerunt, ne tum quidem cum ingenti periculo cum sæuissimo Turcarum tyrãno multos annos bella gesserunt: imo semper ex victis victores facti sunt: Idem & nunc sperassent, nisi Maiestatis tuæ tremendo nomine copiarumque, tuarum viuida inuictaque virtute audita, ita omnium animi concidissent, vt nulla non modo vincendi, sed ne obsistendi quidem nobis spes relicta fuerit: Quo circa armis abiectis, in maiestatis tuæ incredibili clementia, vel potius diuina pietate spem omnem locauimus, quam nos rebus nostris perditis inuenturos minime diffidimus. Itaque Principis, Senatus, populique Veneti nomine, humili deuotione supplices oramus, obtestamur, atque obsecramus, vt clementiæ oculis res nostras afflictas respicere digneris, ijsque salutarem medicinam afferre. Omnes pacis leges quas tu nobis imposueris amplectemur: omnes iustas, honestas, & ab æquitate rationeque nimime alienas ducemus. Sed fortasse qui nobis ipsis mulctam imponamus dignis sumus. Ad te verum & legitimum Principem omnia quæcumque maiores nostri Sacro Imperio & Austriæ Ducatui ademerunt, redeant: quibus vt decentius veniant, omnia quęcumq; in continenti possidemus adiungimus, quarum rerum iuribus quocumque modo partis cedimus. Præterea quotannis tuæ maiestati, et legitimis Imperij successoribus in perpetuum quingenta auri pondo tributi nomine pendemus: Imperijs, decretis, legibus, præceptisque tuis libenter obtemperauimus: defende nos quæso ab illorum, cum quibus paulò ante arma nostra coniunximus, insolentia: quos nunc sæuissimos hostes experimur: qui nihil aliud expetunt quam Veneti nominis interritum. Tua ista clementia conseruati, te Vrbis nostræ parentem, genitorem, conditoremque appellabimus: ingentia beneficia tua in annales referemus: liberis nostris perpetuo memorabimus. Nec verò parua hæc erit ad tuas laudes accessio, te primum esse ad cuius pedes Veneta Respub. supplex se humi prosternat, cui ceruices supponat, quæ velut Deum cælo delapsum colat, reuereatur, obseruet. Si Deus Opt. Max. eam mentem maioribus nostris dedisset, vt res aliorum attingere non studuissent, iam nostra Respublica gloria plena, reliquas Europæ ciuitates longe superaret: quæ nunc in squallore, sordidus, & fætore languescens, ignominia, pro-

broque

Sal. Ann. 1509. *broque deformis, ludibrio atque contumelia referta, vnico momento omnium victoriarum laudem amisit. Sed vt vnde incepit, eò mea reuertatur oratio, in tua potestate est Cæsar, Venetis tuis ignoscendo & condonando nomen laudemque comparare, qua nemo vmquam vincendo maiorem splendidioremque adeptus est: hoc monumentum nulla vetustas, nulla antiquitas, nullus temporum cursus ex mortalium mentibus delebit: sed omnia secula te pium, clementem omnium principum gloriosissimum prædicabunt, appellabunt, confitebuntur. Nos tui Veneti, quod viuemus, quod auras cælestes carpemus, quod hominum commercio fruemur, id omne tua virtuti, felicitati, clementiæque tribuemus.*

Falsitatis tamē supradicta redarguit *Petrus Iustinianus*; & præcipuè quòd quinquaginta aureorū nummū millia Veneti polliciti fuerint Cæsari soluere *in perpetuū census nomine*, vt pacē ab eo impetrarent, *non enim perpetuò, sed decennio* (ait Iustinianus) *tantùm donatiui nomine ea pecuniæ summa oblata fuit, vt publico constat mandato, quæ Commissio à nostris appellatur, quam ego diligenter perlegi, dum veritatis huiuscemodi indagandæ percupidus, publicas tabellas ex Archiuis euoluo. Nec negare possum, magnam animorum consternationem in ciuitate fuisse, prò tot Rep. aduersis, dubijsque fortunæ casibus, dum omnis Europa coniunctis armis furens, infestaq; in Venetum nomen debacchatur.* Et infra: *Adde quod dilucidiorem prorsus causam facit, ne quis vllo modo addubitet, Guicciardinum manifesto errasse, quùm plane constat, Iustinianum legatum in Germaniam proficiscentem, Cæsarem in conspectum suum venire non permisisse, nec victoria elatum alloqui voluisse. Vnde Iustinianus à Cæsare non admissus re infecta in vrbem rediit.*

Interea Germani in Forumiulium, atque Histriam iusto exercitu erumpentes, eas quoque prouincias Cæsareę ditioni subigere tentarunt; Tergestoque, & Goritia occupatis, rē Venetam armis vndique infestabant, ad inhibendos autem Germanorum conatus missus est à Patribus in Carnos cum valida militum manu *Ioannes Paulus Gradonicus*, cuius virtus Germanorum aliquantum repressit ferociā. Taruisij inde à ciuibus tumultuatum, eam vrbem sibi statim reddi, Cæsare per Legatos petente, quare plurimi ex ciuibus prosperam fortunā sequuti, ingenti fauore rē ad *Maximilianum* trahebant; alij *Hieronymi Marini* prætoris suasu, in antiqua Venetorum fide perseuerare malebant: diuersæque erant in populo voluntates; sed vnus ex plebe vir inquilinus fuit, *Marcus Pelizarius* nomine à Crema oriundus, qui vexillum *Diui Marci* manu tenens, in forum cum paucis perexit, & Venetos sequendos esse, atque eorum societatem colendam, magna voce omnes adhortabatur. Quo duce populus pristinam erga Venetos fidem retinuit. Taruisiumq; per hunc maximè modum, repulso Cæsare, veteri seruatum est imperio, missique statim sunt ad vrbis pręsidium septingenti milites, & Legati nomine *Petrus Duodus*. Postea circa Patauinum agrum dum seuerissimo Germani in colonos, villicosque vtuntur imperio, ac minis, edictisque prohibent, ne Veneti è suis prædijs fruges in vrbem asportent, aliaque superbè, ac tyrannicè agunt, commota vniuersa ciuitate ex rei indignitate, Patrum animi per se antea exacerbati, ad finitimam vrbem recipiendam, infestissimosque hostes Germanos ex ea expellendos, vehementer accenduntur: omnes itaque ciuitatis ordines in eam cogitationem incumbere, vt Patauium vrbem proximè positam aliquo modo reciperent. Itaque patres antequàm ad alios belli conatus descenderent, curarunt, secretissimo consilio rem ad optatum exitum perducere: nam sub specie Germanicæ Legationis ad *Maximilianum Fran. Capellus* vir solerti ingenio à Senatu electus est, vt confestim se Patauium tacitè conferret, *Leonardumque Trissinum*, qui vrbi Cæsaris nomine præsidebat, conueniret, cum quo iam à pueris intima familiaritas, amicitiaque intercedebat: eique polliceretur, si Patauium Venetis restituat, exilij lege antiquata, qua antea damnatus ipse fuerat, ei liberis, posterisque, ciuitatis, comitiorumque ius, & Cittadellam municipium, quo *Pandulphus Malatesta* proditionis causa eiectus fuerat, patres dono daturos. *Capellus* igitur cum his mandatis Patauium subuectus, dum vrbem tacitè ingreditur, cognitus ab ijs, qui vigili cura portam custodiebant, cum toto comitatu intercipitur, nec alloqui *Trissinum*, vt mandatum fuerat potuit: cumque se apud eos ciues, qui in magistratu erant, legationis iure defenderet, res suffragijs acta est, num *Capellus* interfici,

Sal. Ann. 1509. fici, quod Patauium furtim venisset, an domū incolumis remitti deberet, quòd legatione fungeretur, quæ sacrosancta, inuiolabilisque iure gentium vbique habetur. Octo erant ex nobilitate ciues, totidem ex plebe, qui suffragium in capitalibus rebus ferebant: septem ex his male animati *Capellium* ad necem cōdemnauerunt, nouem quia Legati personam gerentem absoluerunt. Ita in magno vitæ periculo versatus, duobus tantum suffragijs à morte liber, ad vrbem trepidè rediit. Ea arte postquàm nil actum est, *Aloysius Molinus* in secundo ordine præconsultor legem tulit, rogans, apertone bello, armisque res gerenda esset in Patauio recipiendo. Tum *Lauretanus* Princeps id agendū minimè censens, hęc orando è suggestu in medium protulit:

Multum profectò Patres conscripti, fortuna nobis hactenus acerba, grauisque fuit, quam ad præsens etiam temerario, vanoque ausu irritare tentamus, & id alienissimo sane tempore, quum victricibus vndique potentissimorum hostium armis premimur: nam hinc Pontifex, Italiq; Principes, illinc cum Cæsare, Galliarum, Hispaniarumque Reges nos oppugnant. Et iam pulcherrimi imperij membra adeò discerpsere, vt parum à supremo distemus excidio. Quonam igitur pacto, quibus viribus, Patauium aggredi volumus? vtinamq; Dij immortales darent, vt clarissima vrbs ex hostium manibus erepta, in Venetam restitueretur potestatem: sed quæ dudum tam amplæ fuerunt nobis opes, fœdis cladibus, quarum memoria adhuc caligant oculi, nunc exinanitæ defecerunt, vixque afflictum respirat imperiū: hostis contrà prępotens imminet, cuius impetum, armaque fortuna aduersa depressi nunc sustinebimus, qui in summa rerum prosperitate olim cōstituti cessimus? Sed fac, Patauium recipias, statim vndique hostes, qui iam ex voluntaria vrbiū traditione satis pacatos erga nos animos gerunt, armaque deposuere, iterum ijs resumptis in amicitiam coibunt; belloque ardentius reparato, vrbem haud satis munitam, vtpote, quæ diu florētissimo Gymnasio pacis artes, Musarumque studia coluit, vallo, armis, bellicis operibus, infinitoque copiarum numero circumuallatam expugnabunt, nosque tanta clade affecti, in nouos terrores incidemus. Patauio enim occupato, creditisne hostis ferociam, iramque suam deponet? Taruisium, Forumiulium, ac reliquam continentis oram inuadet; spoliabimurque toto terrestri, vtinam mentiar, imperio. Rem igitur Patauinam omittamus, & quando ita Dijs immortalibus placuit, angustis imperij finibus contenti, vrbes, quas iampridem victoribus vltro cessistis, in perpetuum dimittite; ad maritimasque res, ut quondam à maioribus nostris factum est, animi conuertantur, fundata enim medio mari diuino cōsilio hęc vrbs, naualiumq; rerum peritia excellēs, propitia facile in maritimo imperio propugnādo habebit numina, quę in terrestri retinēdo, aduersa multo suo magnoque malo hucusque experta est. Sal. Ann. 1509.

Dubios, discordesque patrum animos Principis oratio reddidit, variæque sententiæ per subsellia singulorum inuicem habitæ, ac diu ambigua hæsit consultatio. At Molinus *Senator* facundia, ac ingenio æque clarus, in rostra ascendens, ita disseruit;

Dum præsentem rerum statum Princeps optime, mecum tacitus considero, nō tantum profectò fortunæ acerbitate commoueor, quæ varia, inconstansque hanc Remp. ad internitionem propè adduxit, quàm animorum nostrorum mollitiem improbare meritò possū; nec aliunde, quàm a nobismetipsis forsan tot mala eueniunt, qui dū nimiū timemus, Resp. inconsultè officimus: quidnā illud, quod nuper factū fuit, quàm præceps, quā pudendum? quòd tot clarissimas, munitissimasq; vrbes, has in Flaminia, illas in Gallia, alias in Apulia, ac prope in visceribus nostris hostiū faucibus prę timore vltrò iniecistis, quas nec attentare armis vnquam illi quidem ausi fuissent, vt nō tātum hostium vis, quàm nostra ignauia, et desperatio rem Venetā afflixisse videatur. Trebia, Trasimenus, Cannas, totq; aliæ super alias clades Romanorum illos spiritus non fregerunt, nos Abduana vna pugna ita depressit, vt manus victas dare turpiter cogere debeat: quòd si Romana contemnuntur exempla, nostra saltē ante oculos ponite: antiquiora prætereo, Lygur perpetuus huic imperio hostis, delacta ad Polam classe, Histria omni ferè subacta, ciuitate fame laborante, Clodiam finitimam vrbem armis occuparat: plena omnia fuga, terroris, lachrymarum erāt; non tamen in tāta calamitate patres animos demisere, sed publicis, priuatisque opibus in medium collatis, suprà triginta triremium classis instruitur, quæ statim in hostes profecta, Clodiam circumsedit, finitimaque vrbs fame domita, post decimum obsidionis mensem tandem recipitur. Nos Patauium ad imperium retrahere dubitamus, cuius vrbis receptio haud difficilis sanè futura est,

Sal. Ann. 1509. *est, quũ iā ciues tędio Germanici imperij res nouas moliri cęperunt, ac sub Venetam redire fidem miro omnes flagrant desiderio: adde, quòd vrbs parum custodita fęlicem nobis successum facile spondere videtur. Non igitur omittenda est tāta bene gerendę rei occasio, qua, Patauio recepto, reliquę quoque vrbes eodem victorię cursu breui recuperari poterunt. Turpe etenim est, tam amplũ terrestre imperium, quod summis laboribus, periculis ac proprio sanguine maiores nostri partum nobis reliquere, ab auita virtute illa nos degenerantes, per ignauiam amittere. Patauium aggredimini, indeque hostis vi, armisque expellatur, vocant nos populi, barbaricum iam nomen exosi: benignitatem enim Venetam iampridē experti, exterę gentis iugum impatienter ferre possunt, apud quos sordescunt iure illius actiones: at vereetur Princeps optimus, si Patauium ceperimus, ne indignabundi hostes statim cum maximis copijs accurrant, vrbemq; illam obsideant, ac reliquias miseri imperij, quod in continentis ora Veneti nominis adhuc superest, penitus euertant, nouosque nobis terrores proponit: maritimũ prӕterea laudat studium, amplitudinem ex hoc spondet imperij, opesque immensas: sapienter sanè, sed rerũ terrestrium cura iccirco tam demissè est ne abijcienda? in quibus, et si multa aduersa nobis hucusque contingere, in Deo tamen Optimo Maximo, Patres cōscripti sperate, vindice, vltoreq; hostium impietatis: quòd si animos aduersa belli fortuna depressit, virtus contrà vestra erigat: immoderatus enim timor est ponendus, audendumque, & nouandum aliquid improuisum, ne extinctus penitus Venetus ille animi vigor videatur. Nec mihi omnino medius fidius dubium est, quin ciuitas illa quando recepta in nostram venerit potestatem, ab hostili oppugnatione tuta, illӕsaq; non egregiè seruetur: nam firmissimis prӕsidijs communita omnem facile hostium impetũ sustinebit: veniat Cӕsar, veniant Reges, Europaque omnis, ac vallo, fossisque armata cingant Patauiũ acies, eludet profectò inuicta, inexpugnabilisq; vrbs omnes hostium conatus, magnaq; nobis gloriam hӕc victoria pariet, existimatione pristina illa retenta, quӕ aduersa fortuna nostra apud terrarum Principes nunc abiecta, contemptibilisque habetur. Cęterùm Dij immortales, qui huius Imperij ineffabili clementia sua curam omni tempore habuere, mentes vestras Patres optimi hodie, expulsis tenebris, ita illustrent, vt decreta ea hodie approbentur, quӕ Reip. post tot fędas calamitates, salutaria illucescere possint.* Sal. Ann. 1509.

Reticente *Molino*, patrum animi diuersa inter se rursus consilia agitabant; tandem initis suffragijs, Senatus ferè omnis in *Molini* sētentiam pedibus iuit, censuitque, vt admoto quàm maturè exercitu, Paduӕ recuperandӕ, quòd fęlix, faustumque Veneto nomini esset, expeditio tentaretur. Senatusconsulto igitur in castra perlato, de quo datum omnibus sub silentio iusiurandum fuit, *Andreas Grittus* tacito agmine Taruisio egressus, *Saccardum Soncinum* virum impigrum prӕmisit ad explorandа hostium consilia. Eodem item die complures cymbӕ cum armatis hominibus ad omnia itinera diligenter custodienda missӕ sunt, ne quis Patauium ad eam rem nunciandam ab vrbe occultè se conferret. Saccardus autem parum custoditam vrbem Patauiũ intuitus, speculatusque, ad *Grittum* reuersus egit, vt Venetę copię intempesta nocte prope Patauium statim ducerentur, diluculo itaque *L. Maluetij, Lactantijque* Bergomensis ductu ad portam vrbis semiclausam miles Venetus clanculum accessit, quӕ paulò antè quibusdā feni, ac stramentorum plaustris patuerat, nec procul aberant cęterӕ Venetorum copiӕ sub *Pitiliani* imperio, ad Noalumque oppidum *Grittus* cum quingētis equitibus subsederat, & *Christophorus Maurus* alter Legatus ad Citadellam mille pedites, & quinquaginta Cataphractorum equitum alam habebat: conuenerat & ad Stratam vicum *Philippus Paruta* cum collectitia duorum millium agrestiũ manu, nec non *Aloysius Dardani* cum armatis clientibus aderat, vt ex cunctis locis maturè Veneto prӕsto adessent subsidia: itaque paratis omnibus, porta *Cauda longa* quę nullo custode tenebatur, ac semi aperta erat, à milite Veneto occupatur, primumque Epyrhoticu equitatus nullo ex hoste obuio, vrbem ingressus est; sequuti deinde. *L. Maluetius, Lactantius Bergomensis, & Vulpensius Ductor*, cum peditum robore in forum magno armorũ strepitu peruenere: excitique bellico tubarum cantu Germani milites cum *Leon. Trissino*, & *Brunorio Sarego* eorum Ducibus, Veneto occurrunt, pugnaq; statim tumultuaria committitur, diuq; hostis numero longe inferior certamen protraxit; aduentantibus postea

CXXVIII

Sal. Ann. 1509. CXXIX. cum tota mole exercitus Pitiliano Imperatore, & Gritto Legato, facilè Germani Veneto cessere: captisque hostium Ducibus, *Trissino*, & *Sarego*, obtruncatisque plurimis, recipitur vrbs illustris, ædesque Iudæorum, aliquotque ciuium rebellium domus direptæ sunt: arx quoque superatis per ruinas tormentorum ictibus disiectas, muris, capitur, vbi *Manfredus Faccinus*, vir egregia virtute, est interceptus, quem Grittus, quod is diu in Reip. exercitibus magna cum laude militasset, liberum dimisit. Patauinæ vrbis receptio, quæ fuit mense Iulij festa luce Diuæ Marinæ, ingentem patrum animis lætitiam attulit: visaque res Veneta noua hac prosperitate aliquantum respirare, statimque Prætor, qui ius Patauinis diceret, comitijs maioribus *Petrus Balbus* creatur, vir inter Senatus Principes prudentia, moderationeque animi insignis, collegaque ei in præfectura datus est *Zacharias Delphinus* pacis, bellique artibus planè insignis, studuitque Senatus deinceps Cæsarem sibi amicum facere, ad eumque in Germaniam *Franciscũ Capellium* Oratorem destinauit, qui statim è regni finibus abire iussus est. Noua quoque non multò post legatione *Maximiliani* animus tentatus, missique *Aloysius Mocenicus*, & *Antonius Iustinianus*, ij pariter nec admissi, nec auditi à Cæsare: idque sanè Veneto fœliciter cessit: pacis enim patres studiosi, retentis solum duabus vrbibus, Patauio, ac Taruisio, cetera Regibus sponte concedebant, quæ ipsi præsenti bello ad illum vsque diem ex Veneto Imperio pactione, armisque acquisierant. Sed quũ illi nullum cupiditatibus suis, prospera fortuna elati, modum imponunt, parta amisere, & Venetus receptis vrbibus, reparatoque ex parte Imperio, in pristinam restituitur dignitatem, pacis igitur mentione posita, bellum vtrinque reparatur: statimque ex Germania nouæ Cæsaris copiæ sub Ducis Bransuicensis auspicijs in Italiam aduenere, ac sub primum eius accessum, translatis in Forumiulium armis, munitissima oppida, Feltrum, & Bellunum statim ab hoste occupantur: admotis postea ad Clusensem arcem Germanorum copijs, res prospere à Venetis ea expeditione gesta est, repelluntur que à mœnibus hostes cum ignominia, & cæde: affuit & paulò post Analtius Princeps cum decem millibus armorum ex Germania à Cæsare missus, quo Sal. Ann. 1509.
Duce Monfalconus oppidum frustra est oppugnatum: inde in montana hostis profectus, Cadubrium cœpit, & Veneti ad tuendum prouinciæ statum *Leon. Hierosolymitanum* equitem virum impigrum, ac manu promptum, cum delectis copijs eò misere: is verò diligenti, fidelique in reparanda Rep. opera vsus est, Cadubriumque recepit, atque hostes ad Vallesellam profligauit. Interim Dux Bransuicensis maioribus auctus copijs, Vtinum aggreditur. Sed parum vis hostilis nocuit, ciue, ac milite singulari virtute oppidum tuentibus: dimisso itaque Vtino, ad ciuitatem Austriæ ad Narissonem fluuium posita castra sunt admota: ibi quoque rem infœliciter hostis gessit. Defensoremque habuit insigne oppidum, *Federicum Contarenum*, virum militari disciplina clarum, aderant & cum eo *Vicus Perusinus*, *Antonius Semperius*, *Lucas Anconitanus*, & *Paulus Basilius*, bellatores fortissimi, quorum strenuitate à mœnibus cum cæde hostis est repulsus: inde statim digressus, Buristagnum tentauit, oppidum in summo altissimi montis iugo positum, cui *Nicolaus Bollanus* præerat: isque ignauia plenus, minisque territus, oppido hosti tradito, deditionem fecit. Tulminium quoque captum, ac ferro iniquè finitimus ager deuastatus. In Histria pariter *Christophorus Frangipanis* cum Crouatis equitibus Venetos fatigabat, eam verò prouinciam Epyrothæ antecursores sub *Ioannis Francisci Pasqualici* ductu armis tuebantur: sed pauci numero hostium iniuriæ obuiam ire non poterant; quare plurimis Histri affecti sunt cladibus. Accessit postea in prouinciam Senatus iussu *Hieronymus Contarenus*, classis legatus, cum quatuor triremibus, alijsque nauigijs, ac terrestribus etiam copijs comparatis, Tergestum oppugnari placuit; reiectusque Venetus terra, marique primo armorum conatu, & ex altera parte *Angelus Triuisanus* maris Imperator cum sexdecim triremibus, Flumen Lyburniæ oppidum subito aggressus est, illudque, propugnatoribus è custodia murorum depulsis, vi cœpit, captumque fœde diripuit, ac desolatum penè reddidit, victricique inde classe ad Tergesti oppugnationem

Sal. Ann. 1509. nem reuersus, vrbem rursus nouo belli apparatu terra, marique inuasit; ea verò valido munita præsidio, vanos secundò effecit Venetorum conatus; terrestres tamen copiæ prosperiore fortuna vsæ, Pinguentum à Germanis antea occupatum recepere: nec in ocio hostis ferox fuit, qui *Christophoro Frangipane* Duce, per Noricum in Histriam iterum delatus, trepidationem ingentem illius prouinciæ populis incussit; omnesque cum coniugibus, & liberis ex agris in vrbes profugi emigrabant, insolitusque pauor cunctorum mentes inuaserat, quum hostis irarum plenus nemini parceret: ausus etiam est per caduceatorem petere, vt Iustinopolim, cui vrbi tunc *Aloysius Iustinianus* pater meus præerat, Cæsari oppidani vltro traderent: sed quum id contumeliosè ab hoste factum esset, positis insidijs, dum caduceator ad suos reuerteretur, in itinere prætoris iussu interfectus est: venitq; proinde patrum decreto *Damianus Tarsius* cum mille scutatis peditibus in prouinciam, vt socios tueretur, iniuriasque armis repelleret: virque is vnus salutarem Histris opem attulit: circa Patauium verò in magno motu res erant: Pitilianusque vrbem munire irrequieto opere studebat: nam ingentem exercitum, viresque bellicas *Maximilianus* ex tota Germania ad Patauium oppugnandum comparare dicebatur; & Veneti id futurum rati, omnis generis præsidijs statim vrbem firmant, immissique abunde commeatus, pecuniæ, milites, arma: dum hæc à Venetis fiunt, *Marchio Mantuæ* ad insulam Scalæ iuxta Leniacum cũ sexcentis peditibus inexploratò consederat: ad eum opprimendum statim *L. Maluetius*, & *Citolus Perusinus*, viri fortissimi, Imperatoris iussu, cum octingentis peditibus, & ducentis equitibus leuis, grauisque armaturæ, sub vmbra noctis tacito agmine profecti sunt: sequutique ad mille, & amplius agrestes, & ad locum concubia nocte accedentes, hostes repente aggrediuntur qui summo pressi ex stratis vix exiliunt, trepidantesque, ac inermes obtruncantur: sed maior pars deditione facta, in victoris potestatem venit. Marchio autem tenebrarum beneficio vsus clam per posticum in campos solus euasit, errabundusque per agros latibula quæritabat: orta autem luce post Siliginem, Melicamve deprehensus, vbi tota nocte delituerat, a quatuor agricolis capitur, quos nunquam præcibus, premiove flectere potuit, vt liberatus dimitteretur: illi autem cum insigni captiuo Patauium statim profecti, Imperatori, & Legatis Marchionem vinctũ, captiuumque obtulere: missusque is subitò est sub diligenti custodia Venetias, exceptusque summo honore à Principe, ac patribus, in publica turri asseruandus traditur: agricolæ verò cumulati muneribus, ac immunitatibus, præmijsque donati, gratum nobilissimi facinoris fructum recepere. Interea hostium exercitus indies socialibus Regum auxilijs augebatur, accreueratque supra quinquaginta ferè armatorum millia, progressusque vsque ad oppidum Liminum, paruo negocio illud vi cepit: ademptæque eo loco positis obijcibus fuerant aquæ, ne ad vrbem fluere possent, vt molis triticeis ciuitas priuaretur: deinde Fertarienses ex altera parte agros populari, prædas agere, ferro sæuire cęperunt, magnaque omnia deuastatione replebantur. Itaque ex cunctis locis ingens passim fuga facta est, & ad imas paludes perducta armenta, & miseri agricolæ villis, tugurijsque relictis cum rusticana supellectili Venetias commigrarunt, quibus publica impensa penus est instructum, parataque vicatim habitacula, statisque locis distributa nauigia ad conuehendam paganorum turbam, qui metu hostium in fugam versi, Venetam petebant vrbem, & sanè plena omnia trepidatione erant, iamque Cæsar cum innumerabili exercitu Patauium cicumsessurus propediem videbatur. Igitur patres de summa rerum sollicitì, nocte, dieque in curia, ac Senatu, quid agendum, consulere, hæc decernere, alia mandare, omniaque maturè discutere. Et conuocatis comitijs, *Leon. Lauredanus* Princeps ad nobilitatem ex Ducali solio huiuscemodi verba fecit: Sal. Ann. 1509.

Quum de re omnium vestra viri patritij hodie agatur, iure apud vos, qui hoc in loco Veneti imperij Maiestatem repræsentatis, publica causa pertractanda est, in qua multa acerba, grauiaque commemorari possunt: eaque inuoluenda silentio duxi, ne vulnus refricem: sed vestram virtutem hìc excitamus: hostis enim in propinquo adest, ferox, immitis, implacabilis, hæretque

prope

Sal. Ann. 1509. *prope in visceribus nostris, quum Patauiũ huius ciuitatis suburbium aggredi armis parat: periculis autem occurrendum est, quibus non solùm opulentissima vrbs subiecta esset videtur, sed vestrum imperium, ac tota fermè Italia. Nã Patauio amisso, nullum postea impedimentum hostis habebit, quominus omnia facilè in Italia armis occupet: in primisque res vestra agitur: nobis enim Imperium, nobis libertas aufertur, vita quoque in dubio est: totis proinde viribus annitendum, vt Patauium conseruemus, nec solum opibus, sed etiam corporibus nostris tanta vrbis possessio, vnde Veneta Reip. Italiaque totius salus dependet, retinenda. Quis igitur vestrum patriæ opem negabit? cuius tuendæ semper in maioribus nostris laudabile, accuratumque fuit studium: hoc idem facere nos debemus, eorumque sequi vestigia, qui pro patria res præclaras bello gessere, præsentisque ea temporis est conditio, vt minime nos obtorpescere patiatur, euigilandum, audendumque in tanto Imperij discrimine. Nec profectò viri patritij, hostium arma timebimus, si subsidium vestrum Reip. præsto aderit, quin eos facilè debellabimus. Neque quisquam vestrũ nimis audax id consilium nostrum reputet, animique arrogantiam coarguat, quando ciuium virtus desperare de summa rerum prohibent, vt magnis omnibus bellis victi numquàm porrò cessimus. Vetera omittamus, Pipinum, Hunnos, Sarracenos, Lygures, à Philippico bello incipiam, quot classes mari, Pado, Athesi, quot Duces, quot exercitus, bello amissi sunt? acerba siquidem adhuc præteritarum cladium memoria in animis viget iam quid hoc bello recenti Gallico memorem? omnes vos ijs aut cladibus affuistis, aut eis acerbe sensistis. Abdua pugnæ illius testis est, in qua exercitu nostro caso, ac profligato, incredibile vulnus Resp. accepit. Adde defectionem Galliæ, Flaminiæ, Apuliæ, vbi tot præclaras vrbes vno propè die amisimus: adde vltimum terrorem in Mestrinos vsque fines, & ad imas paludes, amissa tota ferè continentis ora, prædabundum hostium agmen, progressum, auditusque ex propinquo armorum strepitus, ploratusque, atque vlulatus multus, in hac ruina rerum stetit inuicta Veneta illa indoles, vosq; omnium primi Patauium, eiecto hoste, recepistis: ex eo autem die res Imperij melior habita est, sperandumque, deinceps, virtute vestra Duce, solitaque Reip. fortuna, vt laetiores, fæliciores que successus in dies nobis contingent, dummodo patria operam nosmetipsi hoc tempore præstemus, armatisque clientibus eundum est, viri nobilissimi ad Paduæ custodiam, vt vestro exemplo alij quoque inuitentur ad arma pro Rep. capessenda: nam nostra multum interest, ac sicut populo honore patritius præstat, ita ad omnia dura, & aspera subeunda ille Princeps esse debet: induite igitur iustissima arma, ad Patauiumque seruandum, vrbem finitimam, claram, insignem properate, quã hostes innumerabilibus copijs iamiam circumuallaturi videntur: ijs nostra corpora opponamus, ijs pectora, ijs animos: ite Deo bene iuuãte in tam illustrem militiam, ex qua siquid in rebus humanis certi est, indubitatam sperare licet nobis victoriam: nam vrbem prævalidam defenditis, fossis, propugnaculis, aggeribus, egregie communitam, vbi Pitilianus Imperator, vir fide, ac prudentia clarus, totque alij Duces fortissimi cum viginti armatorum millibus adsunt: vos quoque illuc profecti, cum auxiliari manu maximum præsidium afferetis: vtinamque ego id præstare possem, nec senio, valetudineque impedirer, in muneribus militaribus vobiscum obeundis, libenter profectò, quod reliquum vitę mihi superest, patriæ necessitatibus impenderem: sed quando ipse ob corporis imbecillitatem, effœtasque vires id præstare nequeo,* Aloysius, *&* Bernardus *filij, vicem patris gerent, armatique eò aduolabunt; Princepsque vester iam senio confectus domi sedebit, consilioque, vt poterit, bellum administrabit: ij vero arma tractabunt, ferrumque expedient, qui manu prompti habentur, & corporis viribus prævalent: cæterùm tametsi grauibus, acerbisque hactenus Respublica belli turbinibus agitata est, in maximasque incidit fortunæ sæuitia calamitates, & adhuc plurimum laboramus, in Deo tamen Optimo, Maximo spes omnes vestras pie conijcite, qui nos breui à tanto belli furore liberabit, & in pristinum statum Christianissimam Rempublicam constituet: hanc vero certam, viri patritij, spem animis tenete, quòd diuino ob iustitiam nostram subleuabimur auxilio.* Sal. Ann. 1509.

Vbi Princeps conticuit, maximo omnium consensu eius oratio excepta est, pietasque in patriam commendata: ex vrbeq; statim trecenti viri patricij cum armatorum manu Patauium secundo flumine profecti, circa portas, turresque vrbis diligentem custodiam suscepe-

Sal. Ann. 1509. sceperunt, positæque vbique stationes, & ordines distributi, vt omnes equites cataphracti intra prima vrbis mœnia continerentur, in foro *Antonius Pius* cum peditatu consisteret, & ad portam Sanctæ Crucis vsque ad pôtem Bassanelli *Citolus Perusinus*, & *Lactantius Bergomensis* tuendę ciuitatis curam haberent: Pontis curui, Portellique custodia *Dyonisio Naldo* demandata est: & porta, quæ dicitur, Caudalonga, *Bernardino Parmensi*: reliquas verò copias Imperator *Pitilianus* in Pratouallis instructas, paratasque tenebat, cuius iussu statim circa vrbem per mille passus cuncta ædificia, tuguria, arbores, agrestæque casæ complanatæ sunt, liberque, & apertus campus relictus, ne hostes latibulis abscònditi, furtim ciuitati insidias molirentur. *Petilianus* etiam erecta media vrbe solemni ara, post sacra ritè celebrata, singulos Ductores, Tribunos, Centuriones, ac reliquos milites altaribus admotos tactis sacris iureiurando adegit, fidem omnes Reip. in Patauio aduersus hostium conatus tuendo, inuiolabilem seruaturos. Illi quoque à *Gritto* paucis adhortati fuisse dicuntur, vt militaris sacramenti memores fortissime pugnarent, eriperentque virtute sua insignem vrbem ab efferarum gentium manibus: nec de re Veneta solùm, sed de totius Italiæ libertate agi, quando nefaria conspiratione Reges tentant, vt depresso Italiæ statu, Venetos & imperio, & libertate spoliarent: nullius tamen fortunæ acerbitate Venetus vnquam adduci poterit, vt quicquam efficiat, quod non sit ex eius dignitate, euertat opes, & fortunas omnes cum imperio crudelis hostis, libertatem à Veneto numquã eripiet, qua nihil apud eos antiquius, nihil dulcius: hanc si auferat, & vitam quoque ille extinguat, necesse est quum nil aliud priscos illos Venetos, relicta continentis ora, in stagna, paludesque commigrare impulerit, quam quietis studium, & libertatis amor: hęc duo à natura Venetorum animis adeò infixa esse, vt quicquid vnquam terra, marique gestum memoratur, omne id eorũ causa factũ sit, egregiam igitur, & strenuam operam illi nauarẽt, ne ciuitas omnium in Italia pulcherrima, & opulentissima in exterarum gentium potestatem cadat, qua seruata præmia ingentia, immortalesq; laudes bellatorũ manebunt.

Non multò pòst Cæsaris exercitus in Patauinum agrum prædabundus irrupit: adueSal. Ann. 1509. CXXX. nereque statim in eius castra cum auxiliaribus fœderatorum Principum copijs fortissimi Ductores: nam pro *Iulio Pontifice Maximo Ludouicus Picus* affuit, vir scientia militari clarus: pro Gallorum Rege, *Dominus Palisiensis*, pro *Ferdinando Fracassus Sanseuerinus*, *Alphonsi* vero Ferrariæ Ducis nomine *Hyppolitus Cardinalis* eius frater cum magno tormentorũ apparatu. Lustrato exercitu, supputatoque equitum, ac peditum numero, Volonumque ingenti turba: ad centum armatorum millia in hostium castris fuisse dicuntur. *Maximilianus* Cæsar præsens ipse aderat. Cœptaque est vrbs oppugnari, mœniaque à porta Porcellij vsque ad Caudamlongam per multa passuum millia tormentis diruta procubuere, nemo tamen ex hostibus vrbi appropinquare ausus est, ob ingentem vim missilium, ac machinarum, quæ ex vrbe frequentissimo iactu in eos emittebantur, coactique sunt ob id hostes in profundas fossas, scrobesque manufactas, ac depressiora loca descendere; erumpebant etiam subito impetu leuis armaturę equites, ac ad hostium vsque tentoria illati, cædem, stragemque fędam eorum edebant; sæpeque his tumultuarijs prælijs cum hoste commissis, Veneti cum victoria in vrbem reuertebantur; nec dies vlla vnquam præterijt, in qua præclarum aliquod facinus miles Venetus non ediderit, postea omnes hostium copiæ sub signis, in campum è castris progressæ, terribilem oppugnationis apparatum procul ostenderunt, hinc equites, illinc pedites, ex cunctis fere nationibus Germani, Galli, Hispani, Itali, vrbem corona cinxerunt, conspectusq; eorum horribilis, formidolosusque reddebatur, nec contrà in vrbe amplo eius ambitu die, noctuque diligentissimæ custodiæ deerant, *Pitilianusque* Imperator cum *And. Gritto*, *Christophoro Mauro*, Legatis, & *Petro Balbo* prætore, vbique adequitare, ciues, militesque monere, adhortari: tertius quoque Legatus *Ioannes Paulus Gradonicus* in circumeunda vasta vrbe insomnes noctes agere, ac omnia impigre curare, quæ in Patauio seruanda vsui forent: idem Principis filij, *Aloysius*, & *Bernardus*, cæterique pariter nobiles Veneti facere,

Sal. Ann. 1509. cere,& quum pecunia in stipendium per plures dies exercitui, qui Patauij custodiam agebat, missa, ex vrbe non fuisset, quòd itinera hostes vndique insiderent, ad Legatos Senatus scripsit, vt aliquam rationem ipsi inirent, qua tutò pecunia eò transmitti posset, tum re maturè discussa, Legatorum iussu, trecenti Peloponesiaci equites ad Medoaci ostium, quod quinque passuum millibus à Clodia distat, tacitè accessere, ibique delatam decemvirum nauiculis stipem acceperunt, quæ inter eos, qui velocissimos equos habebant, diuisa est: & *L. Maluetius* cum ducentis cataphractis equitibus se his adiunxit; atque, vt hostes, si se in itinere adorirentur, eluderet, miro astu vsus est: duos enim magnopere valentes mulos sacculis arena plenis ad speciem pecuniæ dorso impositis, medio in agmine secum duxit, at hostes, qui ad omnem occasionem intenti, nostrorum reditum expectabant, vbi conglobatos eos videre, ingenti equitatu circumfuso, in aduersos se magno impetu intulerunt; contractoque certamine, dum acerrimè vtrinque pugnatur, qui pecuniam ferebant, ex acie velocissimè abiere, & hostes visis sacculis, quos muli dorso gestabant, eam illam esse prædam, quam petebant, rati, ad eos intercipiendos citato agmine se conuertunt, tum deceptos, delusosque se esse videntes, per multa passuum millia Epyrhotas, qui pecuniam asportabant, frustra insequuti sunt: nam mira celeritate illi vsi, longo spacio hostium equitatu relicto, in vrbem omnes cum pecunia rediere. *Maluetiusque*, & Epyrothæ ingentem ex hoc facto laudem ab omnibus consequuti sunt. Interim dum Patauium circumsedetur, cohors vna egregiæ virtutis Hispanorum magno impetu castellum nuncupatum Gattense, aggreditur, id autem extra muros ad portam Caudæ longæ tumultuario opere Venetus erexerat, pro vrbis ex ea parte defensione. *Citolus Perusinus* castelli custodiam cum selecta militum manu retinebat, ac tacitè motus hostiles expectans, quietem suos agere iussit. Hispani verò celeri passu ad locum accurrentes, ferro sibi viam faciunt, nemineque resistente, scalas admouent, ac vno agmine supra ducenti castellum conscendunt: tum *Citolus*, qui de industria ad eam horam cum suis quietem egerat, vbi temerè hostem progressum vidit, in apertum cum armata acie prodiens, Hispanum inuadit, accensoque puluere sulphureo ad id parato, fœda hostium oritur strages, ad vnumque ex his omnes partim flamma, partim ferro periere, ac reliqui, qui omnino pauci fuere, à propugnaculo in præceps deuoluti sunt. Alia quoque vrbis parte Germani ex gloriæ æmulatione fortunam tentarunt; sed & ipsi telorum multitudine penè obruti, cum cæde, & ignominia à mœnibus sunt repulsi: continuitque per multos ob id dies Cæsar suos ab tentata sæpe infeliciter oppugnatione, crebris interim eruptionibus magnus captiuorum numerus, ingensque ex omni genere præda è castris in vrbem ab armato milite abducebatur. Venetorum tunc religio enituit Christiana, nam *Baiazete* Turcarum Rege triginta armatorum millia offerente ad Venetos subleuandos, maluit Respublica inter Christianos & Christiana cadere, quàm fulcro infideli resurgere. *Tentatus est solùm* (ait Iustinianus) *per And. Baduarium, Anglica lingua peritum, Henricus Britanniæ Rex, ad inuadendam vicinis armis Galliam, vt Ludouicus domestico bello implicitus, Venetos in Italia armis infestare desisteret, leuaretque ob id patres aliqua ex parte grauissimi belli onere: verum auxilia necunde missa aduenere, in Deoque optimo maximo Venetus spe omni coniecta, suis solis viribus bellum sustinuit: in consilio postea à Cæsarianis agitatum, nunquid totis viribus Patauium oppugnari deberet; multorum ex ductoribus eò inclinabant sententia, vt quando egregia fortissimorum militum ex omni ferè natione indoles in castris adesset, acerrima oppugnatio, quæ successum prosperum, fœlicemque habitura esset, tentaretur; idque ex Regum dignitate fore omnes censebant. Cæsar verò difficilem, sanguinolentamque munitissima vrbis oppugnationem animaduertens, vt natura pius erat, nullo modo tot virorum fortium salutem, ac existimationem suam dubijs Martis casibus subijci passus est: accedebatque illud, quod grauis in exercitu Cæsaris controuersia inter Germanos, Gallos, Hispanos, atque Italos, vertebatur, quinam eorum primi vrbem admotis signis aggredi vellent, declinabatque vnaquæque natio vel animi proteruia, vel periculi magnitudine primas oppugnationis partes: statuitque ob id Cæsar,*

Sal. Ann. 1509.

CXXXI.

CXXXII *Recusat suppetias Turcarum.*

Sal. Ann. 1510. *Cæsar, quum etiam hyems iam obrigesceret, non solum oppugnationem tentare, sed obsidionem quoque soluere: repente itaque motis ab vrbe castris, post quadraginta circiter dies Patauium à grauissima obsidione liberatur, trecentique supra bellatores patritij parta insigni seruatæ finitimæ vrbis laude in patriam accessere; hostesque male habiti deformi reditu, alij adeò dilapsi sūt: quòd si longiorem Cæsar moram diutius circa vrbem traxisset, procellarum vi, imbriumque inundatione, qui non multò post secuti sunt, dissipatum exercitum ægrè ex Italia, Euganeisque oris in tutum abduxisset.*

Paucos post dies ex Italia Cæsare discedente; *Grittus* eodem ferè successu, quo Patauium
CCCXXXIII. receperat, Vincentiam occupauit. Post tormentis Pusterlense concussum suburbium, ex eo de nocte in vrbem introductus: Germani cū ciues omnes à Venetis stare viderent, illinc abière. Sequens Venetus prosperum victoriæ cursum bipartito exercitu Veronam quoque tentauit: sed frustra recentibus Germanorū, Gallorumque copijs suffultam. Cum igitur, qui prior aduenerat, *Grittus* ab vrbe recedere coactus esset; *Maluetius*, qui alteram copiarum partem ducebat, nihil intus à ciuibus moueri videns, retrocessit. Mox vterque iunctis viribus, duo Germanorum millia Bassano prædatum egressa, intercludunt; Sed ex oppido accurrentibus socijs, via patefacta, ferro, nonnullis amissis, in tutum euasere. Germani Bassano relicto, quod defensoribus vacuum Venetus occupauit. Non minori felicitate per eosdem dies, redemptis Feltrio, & Ciuitali Austrio, Dux *Alphonsus* cum grauis incumberet; nouam in eum expeditionem adornarunt Patres. Iussus itaque *Angelus Tri-*
CCCXXXIV. Infelix expeditio Venetorū in Ferrariēses. *uisanus* cum sexdecim triremibus, & quinquaginta minoribus nauigijs in Padum irrūpere; antequàm expeditionem obiret, monuit secretò Patres, in Pado magna imminere discrimina, ob validas munitiones quas in ripis *Alphonsus* erexerat. Litora obijci Apuliæ, vbi oppida nudata præsidio expugnare non diffideret, si Senatus permitteret. Importunis tamen ciuium vocibus, qui Ferrariensium odio arma concitabant, *Triuisano* mandatum, in hostē ducere. Is statim Senatui obtemperans, subuectis Pado nauibus, vtrāq; fluminis ripam occupauit: magnoque terrore incusso, Ferrariæ trepidatum est, in maiorēq; metum ciuitas incidit, quū *Triuisanus* triremibus ad latitudinē fluminis dispositis pontē super eum iniecisset, quo *Io: Pauli Gradonici* Legati æquitas vltro, citroque ad incursiones exercendas, hostesq; sustinendos, commearēt, eiusq; præsidio breui postea Rodigiū, Lendenaria, Abbatia, munitissima Polesini oppida, armis sunt recepta. Et ad Suauiū in Veronensi oppidum *Pitilianus* Imper. cū reliquo exercitu, ac Legatis *And. Gritto*, & *Pet. Marcello* cōsederat, vt hostium trāsitum in Ferrariensem agrū ab ea parte impediret, si qua forte armatorū vis inde prorumperet. Interim pars classis *M. Ant. Cōtareno* Duce Comaclum inuasit, oppidumq; vi captum, fœde diripuit, prædaq; ingens, hominum, pecorumq; omnis generis, ac salis, pisciumq; facta est: cunctiq; metu perterriti accolæ Ferrariā cum cōiugibus, & liberis profugerunt. *Triuisanus* autē classis Imp. quum ad Pilosellā munitissimum Castellum erexisset, Estēses illud subito impetu aggressi, multis, varijsq; armorum conatibus expugnare tentarunt: sed hoste male habito, cæsoque *Hercule Cātelmo* iuuene claris natalibus Neapoli orto, Venetus locū fortiter retinuit. Postea quū Padus assiduis imbribus auctus triremes, super quas pōs fabricatus erat, ad ripæ propè summitatē sustulisset, *Alphōsus* Dux re cognita, haud cunctandū ratus, arma, tormētaq; tacitè parat, ac instructa ad dimicandum acie intempesta nocte è Ferraria profectus, ad flumen accurrit, tormentisq; in ripę margine plurimis dispositis, iussit hæc in triremes magno impetu fulminare, quorum crebrerrimis ictibus Classiarij exciti ad arma cōclamarunt: at nocturno, improuisoq; pręlio omnes cōterriti trepidare, tumultuari. Bellicis interim hostium machinis omnia prosternebātur, cadebātq; promiscue nautæ, & milites magno numero, ac cōfractę, perfossęq; triremes, dilapsis fuga rectoribus fluitabant. Tum *Triuisanus* Imper. rem inclinatam videns, fortunę cessit, paruoq; conscenso nauigio publicum vexillū è pretoria triremi, magnamq; auri vim secum abstulit. Potitusq; est Estensis insigni victoria: nam quindecim tormentis perforatæ triremes Ferrariā captiuæ abducuntur; plurimiq; nautæ, & remiges cæsi, sauciique, ac male habiti, ferro, aquisq; periere: complures tamē ad alterā ripam adnatantes seruati sunt, à *Gradonicique* equitibus tutati, exceptique incolu- Sal. Ann. 1510.

Sal. Ann. 1510. mes ad vrbem rediere. Attulit hæc Padana clades ingentem ciuitati mœrorem, sed solita patrum virtus tanti malis minime succubuit: classisque altera statim instruitur, quæ triginta triremes habuit, quarum octo in Creta, Corcyræ duæ, in Dalmatia sex, in vrbe quatuordecim armatæ fuerant, earumque omnium imperium, Triuisano dignitate abrogata, *Antonio Trono* primò demandatum est, qui statim, quòd nō esset rebus maritimis assuetus, imperio se abdicauit, & in eius locum *Petrus Balbi*, Patauij prætor sublegitur.

CXXXV *Pitiliani mors.* Maiora ne molirentur Veneti obitus obstitit *Pitiliani* Annos nati 67. paulò antè mortem, conuocatis legatis, cœterisque armorum ductoribus, eos grauissimis verbis hortatus erat, rem Venetam præsenti bello leuarent; quæ si hostium armis oppressa rueret, omne prorsùs militare Italiæ decus, atq; libertas pariter extingueretur. Venetijs conditur, equestri in Gemellorū ęde, inaurata statua S.C. donatus. *Pitiliano* defuncto, *Ioannes*

CXXXVI. *Legatio ad Cæsarem.* *Maria Fregosus* Lygur, Venetum rexit exercitum. Interim duo oratores, *Aloysius Mocenicus*, & *Io: Cornelius* ad Cæsarem in Germaniam missi, vt honestis conditionibus de bello transigerent; re infecta recesserunt. Ad *Ad Papā.* Pontificem conuersa Respublica, sex Oratores misit. Nec difficile fuit absolutionem im-

CXXXVII petrare, quòd Galli totius Italiæ ambirent imperium. Venetos itaque subleuandos ducens, eorum legatos in Vaticano adiecta solenni precatione, prò templi foribus expiauit. Ictoque subinde fœdere, quo multa imperabantur, tam circa sacerdotia libero Pontificis ar- *Papa reconciliati Veneti.* bitrio disponenda, quàm circa Adriaci nauigationem, Pontifex in amicitiam recepit. Absolutionis nuncio turbati Reges, verebantur, ne Venetorum potentia Ecclesiasticò fauore suffulta exurgeret. Iam militem, & ductores suos Venetis permiserat Pontifex, ac Cæsarem eis reconciliare studebat. Et quamquam Rex Gallorum, post *Rothomagensem* fato functum, misso Romam *Pio Carpensi*, omnia sua consilia Pōtificis arbitrio permitteret, nihilominùs in Gallū Papa excitabat Heluetios. Angliæ quoque Regem, proposito *de-*

CXXXIII. *fensoris Ecclesiæ* titulo, in bellum stimulabat. *Papa in Gallos cōcitatur.* Cæsar assiduè sollicitatus ab eo, nullam pacis mentionem admittere volebat, nisi relicta si-

bi Verona; quam Veneti oblata ingenti pecunia, reddi sibi postulabant. Conatus quoq; est *Sal. Ann. 1510.* Pontifex in partes trahere *Alphonsum* Ferrariæ Ducem, sed Veneti nominis hostis ex imperij vicinitate, clam cum Gallis percusso fœdere, nullas aliorum minas timebat. Ab hisce *Frustra mouet in Ianuenses.* initijs nouum bellū exarsit. In Tirrheno mari Pontifex classem parare curauit, vt Genuam, eiectis Gallis, in libertatem vindicaret. In gratiam Pontificis duodecim Veneti instruxere triremes, vt eodem tempore ac *M. Ant. Columna* cum Ecclesiasticis copijs pedestri itinere ad Vrbem aduentarent. Ita Veneti summa celeritate adauctis copijs, Germanos Vicentinum agrum populantes inuadnnt. Ab altera parte nouus Pontificis exercitus (cui præerat *Franciscus Vrbinas* fratris filius) in Mutinensem agrum irrumpens vrbem armis occupat ecclesiasticis. Fuit Mutinæ terminus Pontificiæ felicitatis; nam in cęteris belli conatibus, fortuna *Iulio* Pontifici, socioq; nomini parū arrisit. Augustæ Vindelicorum Cæsar conuentum principum instituerat, in quo, de continuando in Venetos bello præcipuè actum. At dum ibi lentè proceditur, Veronæ noui inter ciues & militem motus, Venetis vrbis potiūdæ occasionem penè dederunt, qui *S. Bonifacio* à nonnullis clam acciti, dum scalas muris altitudine breuiores, inter se coniugunt, vel à vigilibus auditi, vel auditos se se, ex strepitu temerè exorto veriti, eadem nocte, qua venerant, scalis relictis, abiere. Cum verò *Ciamontius* exercitum satis validum ijs in locis haberet, *Analtensis* cum quingentis equitibus, plerisq; Gallis, & tribus Germanorum peditum millibus, Verona ægressus, vnà iuncti Vicentinos deditione capiunt. Veneti namq; prælium non audentes, se tenebant in tuto. Finito interim Augustano cōuētu, *Maximil.* Oenipontum venit: per celeres nuncios solicitato *Ciamontio*, ne cum suis Mediolanum abiret, priusquàm ipse eò venisset. Germani à Gallis adiuti, Citadellam, Morosticum, & Bassanum fugiente Veneto, occuparunt. *Analtensis* Feltrium, & montana vicina. Pontifex communicato cum Venetis consilio, vti vno & eodē tempore, & Ianuensibus, & Ferrariensibus arma inferrentur, effecerat. *Ciamontio* verò ad Insubres profecto; Veneti Vincentia, & alijs vicinis oppidis receptis, Germanos retroce-

Marginalia (right column): CXXXIX. *Mutinam capit.* — *Comitia Augustæ.* — CXL. *Vincentia fœderatis deditur.* — *A Venetis recuperatur.*

Sal. Ann. 1510. retrocedentes, Veronam vſque perſecutus, tormentis eam quatere incepit. Tenebatur ciuitas firmo Germanorum præſidio, qui ad octo peditum millia, Italis longè exercitatiores habebantur. Ibi diù laboratum, cumque Veneti à ciuibus nihil moueri viderent, vt ſperabant, Germanorum irruptione coacti, receſſerunt, poſtquam ter Verona armis petita, ter ab ea, re infecta diſceſſum.

CXLI. Gallus bellum, vbi minimè putauerat, à Pontifice excitatum indignè ferens, fœdus cũ Cæſare inſtaurare tentabat, oblatis auxilijs ad recuperanda quæ Veneti tenebant, ſed Romam ipſam impetendam. Sollicitauerat Cæſar per *Helianum*, Regem Pannoniæ *Ladislaum* ad bellum Veneto inferendum in finibus Dalmatiæ, quæ antiquo iure ad Pannones ſpectabat; pollicituſque erat *Helianus* Cæſaris, ac *Ludouici* Regis nomine, quotannis centenna aureorum nummum millia ſoluere: claſſis adhæc oblata, & regia connubia. Annuit *Ladiſlaus*, delectique ſunt quatuor millia pedites, Crouatæque gentis bellicoſa conſcripta agmina. Nouum fœdus in maximũ Venetos adducebat diſcrimen, niſi Reges diſcordi animo promiſſis defuiſſent deficiente pecunia; vnde & ipſe Pannon arma depoſuit.

CXLII. *Hungari in Venetos conatus.*

CXLIII. *Galli vr-gent concilium.* Sacra etiam arma Gallus expediri, & generale concilium conuocari ſuadebat; quòd *Aragonium*, vtriuſque auctoritate motum, crederet impediturum nõ eſſe, omneſq; Italiæ Cardinales eius rei auctores fore. Rex itaque ſuis epiſcopis ad Id. Septemb. Aurelianum conuenire iuſſis, conuentum paulò poſt ad Turonum vrbem tranſtulit; quò *Mathæus Langius* Epiſcopus Gurcenſis à Cæſare legatus profectus, tantis honoribus exceptus fuit, vt facilè appareret quàm exoptatus fuerit eius aduentus.

CXLIV. *Cæſar in Papam concitatur.* Iam aliqui Germanorũ *Iulio* Pontifici infenſi *Maximil.* Cęſarē concitauerant, & *libello grauaminum nationis Germanicæ* porrecto, ad ferẽdum infraſcriptũ edictum impulerãt, quo *Maximil.* Põtificem obliquè tangebant.

GRAVAMINA NATIONIS GERMANICAE CVM REMEDIIS & auiſamentis ad Cæſarem.

1. *Quòd ad ſeruandas bullas, pacta, priuilegia, & literas ab anteceſſoribus abſque omni derogatione conceſſas, ſucceſſores Pontifices teneri ſe non arbitrantur; imò per crebras diſpenſationes, ſuſpenſiones, reuocationes, ad cuiuſcunque (etiam vilis) perſonæ inſtantiam contraueniunt.*

2. *Quod electiones Prælatorum quandoque reijciuntur.*

3. *Quod electionibus Præpoſiturarum, quas quarundam Eccleſiarum Capitula multo ære impetrarunt, contrauenitur: Spiræ ſecit & Haſela, cuius bulla de eligendo Præpoſito eneruata eſt, eo adhuc ſuperſtite, qui dederat.*

4. *Quòd beneficia & dignitates maiores Cardinalibus & Protonotarijs reſeruantur.*

5. *Quòd expectatiuæ gratiæ abſque numero conceduntur, & multæ interdum ad vnum Collatorem. Vnde ſurgunt quotidianæ lites, & pecuniæ dilapidantur, tum illæ, quæ pro bullis gratiarum (quæ numquam effectum ſortientur) expoſitæ ſunt, tum illæ, quæ pro litibus deducendis conſumuntur. Inde apud quoſdam ortum eſt prouerbium:* Quiſquis gratiam expectatiuam ab vrbe extraxerit, centum aut ducentos aureos nummos in ciſtam ſimul ad ipſam gratiam reponat, quibus ad proſequendam litem opus habebit.

6. *Quòd annatæ abſque dilatione & ſine miſericordia, etiam Epiſcopis intra paucos annos mortuis, exiguntur. Interdum plus, quàm debeatur, extorquetur, propter noua officia, & nouos familiares. Exemplum de Moguntinenſi & Argentinenſi Eccleſijs.*

7. *Eccleſiarum regimina minus dignis (Romæ videlicet) committuntur, qui ad mulos magis quàm homines paſcendos & regendos eſſent idonei.*

8. *Indulgentiæ nouæ cum reuocatione aut ſuſpenſione veterum, Laicis contra Clerum murmurantibus, ad corradendas pecunias conceduntur.*

9. *Decimæ ſub prætextu expugnandorum Turcarũ exigũtur, nulla expeditione ſubſecuta.*

10. *Cauſæ, quæ in Germania, in qua & docti & iuſti Iudices ſunt, terminari poterant, ad tribunalia Romana indiſtinctè trahuntur. Quod ſanctus Bernardus ad Eugenium Papam ſcribe valde reprobare videtur.*

 REMEDIA CONTRA GRAVAMINA GERMANIAE.

CXLV. *SI Cæsareæ Maiestati consultum visum fuerit, proponatur Sūmo Pontifici et sacrosanctæ Ecclesiæ Romanæ, quòd graue, imò intolerabile sit Nationi Germanicæ, amodò tantas expensas & molestias pati, tantas pro confirmatione Archiepiscoporum & Episcoporum inferre annatas, præsertim quæ in quibusdam Episcopatibus successu temporis auctæ, in quibusdam duplicata esse dicuntur.*

2. *Nam Sedes Moguntina (vt dicitur) olim solùm dedit decem millia florenorum. Quæ cùm quidam illic electus dare renueret, sicque vsque ad mortem suam persisteret, electus post eum confirmationis cupidus se opponere timuit Sedi Apostolicæ, offerens antiquam summam, puta decem millium florenorum. Is nec confirmationem impetrare potuit, nisi & reliqua decem millia simul redderet, quæ adhuc extabant à suo prædecessore nondum persoluta.*

3. *Sicque cogebatur dare viginti millia florenorum: quæ tunc indubiè in registrum cameræ signata sunt, & vsque ad nostram ætatem à singulis Archiepiscopis exacta: & nedum viginti millia, sed & viginti quinque, propter noua officia et nouos Pontificum familiares. Tandem excreuit summa vsque ad viginti septem millia, quæ Archiepiscopus Iacobus cogebatur nuper persoluere, vt retulit Vicarius in spiritualibus Moguntinensis. Sicque in vita vnius hominis septies viginti quinque millia à solo Archiepiscopatu Moguntinensi pro confirmatione Archiepiscopi Romam peruenerunt.*

4. *Et cùm Archiepiscopus Iacobus vix quatuor annos sedisset in Archiepiscopatu, mox post eum electus Dominus Vriel ad minus viginti quatuor millia coactus est persoluere: quorum partem mutuò forsan accepit à mercatoribus, sed vt illis satisfaciat, imponere coactus est subsidium aut exactionem in suos populos & pauperes agricolas, quorum aliqui nondum satisfecerunt tributo aut exactioni pro pallio à suo prædecessore Iacobo imposita. Sicque non solùm euisterantur nostrates, & ad extremam inopiam rediguntur (de qua reuerendissimo Domino Bernardino sanctæ Crucis Cardinali, & nuper Legato, constat) verùm etiam incitantur ad rebellionem & querendā vtcunq; libertatē: et vbi possunt, inter se susurrant de sæuitia in Clerum.*

5. *Admonendus etiam videtur Summus Pontifex, quòd per varia bella terra Germanorum passim desolatæ sunt, ac per crebras mortalitates numerus viuentium diminutus.*

6. *Sicque ob paucitatem cultorum agri pro magna parte inculti iacent, & ipsa telonea diuersis euentibus attenuata, & venæ minerales exhaustæ sunt, pereuntque indies prouentus, ex quibus Archiepiscopi & Episcopi (alijs etiam honestis & necessarijs impensis grauati) Sedi Apostolicæ annatam persoluere possint.*

7. *Non sine causa Iacobus Archiepiscopus Moguntinensis iam ferè moriens dixit;* se de morte sua non adeò dolere, quàm ob id, quòd subditi sui pauperes iterum pro pallio grauem exactionem dare cogerentur.

8. *Mitiùs ergò Summus Pontifex, velut pius pater filiorum suorum amator, & fidelis ac prudens pastor, eum filijs suis Germanicæ Nationis agat, ne propediem vel in vniuersos Christi Sacerdotes persecutio suboriatur, vel instar Bohemorum plerique ab Ecclesia deficiant Romana.*

9. *Mitiùs saltem agat, quotiens Archiepiscopus aut Episcopus ad paucos annos rexerit: sicut de Episcopis Bambergensibus accidit, quorum tres intra paucos annos mortui sunt.*

10. *Quid de alijs multis Episcopatibus? siquidem Germania, Aenea Syluio teste, supra quinquaginta Episcopatus habet. Quid de Abbatibus? quorum aliqui Romæ confirmantur.*

11. *Esto, quòd in Germania maiores essent ex agris, ex mineris, ex teloneis obuentiones: indigeret tamen Cæsarea Maiestas, & cæteri Principes, thesauro & neruo belli, contra hostes, præcipuè infideles; & ad conseruandam in Germania pacem, atque ad iustitiam vnicuique ministrandam: ad quod Consistorium Regalis Cameræ, cum magnis impensis sanctè institutum, maximè deseruit.*

12. *Præterea opus habet Cæsarea Maiestas pecunijs ad comprimendos Imperio rebelles, & ad exterminandos sicarios atque latrones: quorum nonnulli Ecclesijs nocere, earum bona diripere, imò in Clericorum personas sæuire atque grassari non erubescunt.*

13. *Demum natio nostra non solùm pro repara-*

Sal. Ann. 1510. paratione Ecclesiarum & Monasteriorum auro indiget & argento, sed etiam pro hospitalibus, pro pueris exposititijs, pro viduis, pro pauperibus, pro orphanis, pro filiabus pauperum (ne stupra cadant) desponsandis, pro domestica inopia laborantibus, pro annosis & effœtis, pro valetudinarijs, ac pro pustulatis, quorum (proh dolor) plena est Germania, alioqui etiam populosa, vti sexum minimè fastidiens muliebrem. Sal. Ann. 1510.

REMEDIVM PRO CIVITATIBVS IMPERII ET ANIMARVM SALVTE.

SI sollicitante Cæsarea Maiestate, à Sede Apostolica impetraretur, quod Vriel Archiepiscopus Moguntinensis impetrauit, ne quis deinceps in ciuitatibus Imperij simul possit habere Canonicatus aut Vicarias, in diuersis eiusdem ciuitatis Ecclesijs, sed vt singulæ in singulas distributiones deseruirent. Tum minuerentur lites: Respublica magis sentiret commodum, plures docti, Imperio & Fidei vtiles, promoueri possent, plures missæ legerentur, & omnis diuinus cultus alacrius & laudabiliùs perageretur. Sicut de Basilea & Spira exemplum adduci posset. In vtraque enim ciuitate nullus simul in diuersis Ecclesijs plures Canonicatus aut Vicarias ex sanctissima consuetudine possidere potest. Ideoque vtrobique religio & diuinus cultus, egregiè floret. Et Summi Pontificis (Aenea Syluio teste) interest curare, vt honoretur Deus, & illi laudes atque hymni canantur.

2. Expediret Respublicis & animarum saluti, si Summus Pontifex immutabiliter sanciret, vt in quolibet Collegio duæ ad minus essent Præbendæ gratijs non subiectæ, ad quas duo Theologi, aut vnus Theologus & alter Canonista, duntaxat promoueri possent.

3. Atque vt idonei, puta Philosophiæ, Canonum, & sacræ paginæ docti, eò promptiùs curas subirent animarum, expediret quòd auctoritate Apostolica, Monasteria & Collegia Parochijs, quas sibi incorporatas tenent, sufficientia & certa emolumenta inferre cogerentur. Hoc enim, si Aeneæ creditur, Papam decet curare, vt Euangelium Christi, quod est optimum animæ pabulum, omnibus syncerè prædicetur, vt omnes errores, omnis blasphemia eradicetur, vt bella sopiantur, vt furta, rapinæ, incendia, homicidia, adulteria, ebrietates, crapulæ, contentiones, odia et rixæ de medio tollantur. Ad harum rerum persuasiones Theologi et Canonistæ magis idonei quàm Curtisani auari esse videntur. Imò & Theologi docti, concionibus apti, Summum Pontificem, reuerendissimosque Dominos Cardinales in honore & auctoritate sermonibus suis commodiùs tueri & conseruare possent.

AVISAMENTA AD CAESAREAM MAIESTATEM.

SIcut regnum Franciæ Pragmaticam habet sanctionem, cui in conferendis beneficijs innititur, sic Imperium Romanum habet Concordata Principum; vtque ea illæsa conseruentur, interest Cæsareæ Maiestatis. Raro tamen hactenus per Summos Pontifices violata sunt: & Auditores Rotæ iuxta illa hucusque feruntur iudicasse. Et si aliquis Curialium per quamcunque dispensationem conaretur illa infringere, quòd Episcopus vel Princeps vel Senatus eiusdem loci, principijs obstando, in faciem ei Concordata inculcaret, piè exhortans ne contraueniat, quoniam audacia sua sustineri nequaquàm posset, cùm & Turcæ & Iudæi pacta fidemque seruent. Quis Curtisanorum tam insolens aut stultus est, vt contra voluntatem Episcopi, Principis, aut totius alicuius Communitatis in aliqua ciuitate habitare præsumat?

2. Posset etiam Cæsarea Maiestas per literas aut Oratores facile in regno Franciæ experiri, quomodo illic beneficia conferantur, & quam authoritatem in beneficijs conferendis habeat Summus Pontifex. Secundùm hoc posset moderatamen fieri in Imperio Romano, & frenum inexplebili auaricia Curtisanorum adhiberi. Si præclaræ Vniuersitates, præcipuè facultas Theologica Parisiensis, approbauerint modum illum, qui de disponendis & conferendis beneficijs in Francia seruatur, nemo dubitet, Cæsaream Maiestatem & Principes Germanos, si se isti modo conformauerint, apud Deum tutos fore et excusatos. Præsumendum enim est, quòd tanti Prælati, tanti Doctores, tam probati viri, qui in regno Franciæ ac in studio Parisiensi viuunt, nihil approbent, quod contra Deum aut contra iustitiam committeretur.

3. Pro-

Sal. Ann. 1510.

3. *Prouideat tamen Cæsarea Maiestas, ne Archiepiscopi Electores in hoc sancto instituto à se dissentiant, sibique non adhæreant, propter censuras Apostolicas, quas timebunt; & populus interdictum diu non sustinebit.*

4. *Prouideat etiam Cæsarea Maiestas, ne Fratres Mendicantes contra ipsam prædicent, qui Sedi Apostolicæ libenter deferunt, timentes perdere priuilegia sua, vtinam Christo & naturæ innixa: quamuis iustissimam causam dudum habuisset contra tantam auaricîam tantosque abusus prædicandi.*

5. *Timeat Cæsarea Maiestas, ne Papa mandet Electoribus, vt ad electionem noui Regis Romanorum procedant: sicut contra Fridericum Secundum Landtgrauius Thuringiæ & Guilhelmus Hollandiæ Comes iubente Papa fuerunt electi.*

6. *Timeat Cæsarea Maiestas omnes Prælatos Ecclesiarum, præcipuè Præpositos, qui ex iuramento tenentur auisare Papam.*

7. *Timeat Cæsarea Maiestas, ne S. D. N. Papa obedientiā à subditis auferat, et circumiacentes populos prouocet, vt in terras Cæsaris seu Archiducatus Austriæ irruant: quod isti homines sub colore obedientiæ Apostolicis mandatis præstandæ promptissimo animo sunt facturi.*

8. *Timeat Cæsarea Maiestas censuras Apostolicas, à quibus S. D. N. non abstinebit.*

9. *Timeat Cæsarea Maiestas, ne Papa argutissimis locis rudi populo persuadeat contra Pragmaticam, seque excusans simplicium beneuolentiam captet; allegaturus, quod Ecclesiam S. Petri in Vrbe magnis impensis instauret, & certis in locis contra Turcas adificet, quodque bellis suis nulli vmquam fecerit iniuriam; quoniam recuperet terras ad Ecclesiam siue patrimonium S. Petri pertinentes, ad quod ex officio teneatur. Circumspiciat ergo & deliberet Cæsarea Maiestas, qualiter sapientissimo suo consilio omnibus illis Romanorum subtilitatibus, si necessitas exegerit, sit responsura.*

CONCLVSIO ET EXORTATIO AD CAESAREM.

Nihil sanctius, nihil Deo gratius, nihil sempiterna memoria dignius efficere poterit Cæsarea Maiestas, quàm vt tantas Germanicæ Nationis molestias & exactiones moderetur, vt Laicis Clerum persequendi occasionem auferat, vt parochias (quarum aliquas Episcopatus Italicos Aeneas æquare scribit) ex faucibus Curtisanorum, concionari, consulere, & consolari nescientium, eripiat; vt diuinum cultum augeat; vt auaritiæ & impietati Curtisanorum frenum imponat; vt ius patronatus Laicorum in vtrisque, et nominationes Canonicorum, collationesque Ecclesiasticorum in ordinarijs mensibus obseruet: vt multorum Illustriū, Nobilium, & ciuium filijs in Germania consulat, qui in Vniuersitatibus ab adolescentia diuinas & humanas literas discunt, vt & ipsi extra Curiam Romanorum absque inquietissimis vexationibus, sumptuosissimisq; interdū etiam indignis litibus, ad præbendas Ecclesiasticas ascendant, qui & Imperio Romano consilijs, et toti Ecclesiæ orationibus suis opem ferre possint. Neque enim minima causa est, cur tantoperè floreat Franciæ regnū, nisi quod tantos tamq; præstantes in omni bona doctrina viros multos habet.

2. *Si Cæsar hanc impietatem eneruauerit, si Germaniam tributo graui oppressam in pristinam libertatem vendicauerit, si doctis & honestis ad præbendas aditum fecerit, tum verè liberator Germaniæ, libertatisque restitutor: tum verè pater patriæ, perpetuò ab omnibus passim poterit appellari: nec minorem sibi gloriam, Germaniæque fructum afferet, quàm si prouinciam aliquam bellicis ei viribus adiecisset. Sicque non minores vni* Maximiliano *gratias debebit, quàm his omnibus, qui translato ex Græcis in Germanos Imperio, multis antè temporibus regnauerunt.*

EDICTVM MAXIMILIANI IMPERATORIS.

Summum Ecclesiæ Pastorem, & omnem Clerum, exemplo charissimi patris nostri, Friderici Romanorum Imperatoris Tertij, hactenus venerati non paruos dignitatum & Ecclesiarum parochialium prouentus ex terrarum nostrarum finibus, Clericis & Prælatis absentibus clementer inferri permisimus. Quos etiam clàm pro humana fragilitate delinquentes cum Constantino prædecessore nostro chlamyde operire non dedignaremur. Verùm cùm ex nostra largitate diuini cultus detrimentum profluat, vnde diuinæ laudis, psalmorum & missarum amplificatio

Sal. Ann. 1510. *ficatio debuerat proficisci, nostra interest, qui absque meritis in solium Romani Imperij lecti sumus, vt inter cæteras maximas pacis & belli occupationes vigilanter quoque circumspiciamus, ne Ecclesiæ pereant, ne religio labascat, ne diuinus cultus diminuatur, & ne animabus defunctorum, qui Ecclesiis & sacerdotibus de suo patrimonio benefecerunt, contra vltimas ipsorum voluntates tardius succurratur. Quod manifestissimè experti sumus, et in dies experimur, ex ineffabili atque à nullo dispensabili quorundam auaritia prouenire, qui in beneficijs assequendis nullum finem constituunt: per quorum absentiam (cum in vno solo personaliter resideant, & distributiones deseruiant) diuinus cultus diminuitur, vltima benefactorum voluntates caßantur, defunctorum animæ tardiùs ex igne purgatorio eripiuntur, ædificia labant, Ecclesiæ decrescunt, Ecclesiastica libertas læditur, literæ & monumenta perduntur, hospitalitas et elemosynæ minorantur, patrimonia parentum & nerui Rerum publicarum ex crebris huiusmodi auarorum collitigationibus euanescunt: Clerici pro doctrina sua & virtute beneficijs digni, suaque prudentia Ecclesijs in temporalibus & spiritualibus vtiles, à præbendis repelluntur, impediuntur, indignè vexantur, iniustè eis lites mouentur, scandala Laicis præbentur, ipsorumque odium & murmur in reliquos honestos Sacerdotes excitatur atque augetur.*

2. *Eas ob res ex officio Cæsarea Maiestatis, ex amore incrementi cultus diuini, ex zelo Rerum publicarum hortamur & requirimus, ne quisquam amodò in vna nostrarum nostrique Romani Imperij ciuitate Canonicatum aut Vicariam possidens, in altera eiusdem ciuitatis Ecclesia aliam Præbendam occupet, nisi primam infra spacium anni in personam idoneam ac Ecclesiæ vtilem sit dimissurus, neque alium in beneficijs aßequendis per iniustas lites aut ambages indignè vexet, aut circumueniat; nec quemcumque, qui non sit de numero descriptorum familiarum (iuxta Concordata Principū & pacta Nationis Germanicæ falsò familiarem fuisse fingat in ordinariorum Collatorum præiudicium. Nec Laicis ius patronatus auferre tentet; nec exiles præbendas, potissimùm verò curatas Ecclesias, pensionibus grauet. Nec in adipiscendis beneficijs & bullis quacunque fraude, dolo, falsis instrumentis, corruptis testibus, Simonia etiam palliata vtatur. Neque regreßum, aut alia sacris canonibus inimica, contra ius, æquum, honestum, & rectam rationem impetrare præsumat, sub pœna criminis læsæ Maiestatis, & grauissimæ nostræ offensæ: quam non solùm ipsi sic contra Deum & omnem honestatem exorbitantes, sed & omnes eorum fautores, auxilium, consilium, hospitium, & mutuum dantes, omnesque nuncios, cursores, sollicitatores, notarios, procuratores, fideiussores, & reliquos amicos incidisse volumus, condignam pro tantis iniquitatibus & nostri huiusmodi mandati contemptu pœnam accepturos. Ex Oeniponte.* Ann. Sal. 1510.

EPITOME PRAGMATICAE SANCTIONIS.

CXLVI. MAXIMILIANVS, *diuina fauente clementia Romanorum Imperator semper Augustus, &c. Honorabili, deuoto, nobis dilecto, Iacobo Vuimphelingo Selestadiensi, sacræ Theologiæ Profeßori, familiari nostro.*

Honorabilis, deuote, dilecte, mittimus in præsentiarum ad te Secretarium nostrum cum Pragmatica sanctione regni Franciæ, commisimusque ei, tibi nostro nomine nonnulla referenda. Quæ cùm ex mente nostra proficiscantur, cupiamusque omninò interueniente opera & industria tua in talibus nobis satisfieri: ideò hortamur te, & per tuam in nos & sacrum Romanum Imperium obseruantiam, quam opusculis & lucubrationibus tuis iamdudum habuimus compertam, requirimus, vt non modò Secretario nostro indubitatam adhibeas fidem, sed te eum in his, quem etiam non requisitus à nobis præstitisti, exhibeas. Cupimus autem dictum Secretarium nostrum, quoniam eius opera diutiùs carere non poßumus, cum hoc voto nostro à te expeditum, quam primùm ad nos remitti. Datum in oppido nostro Imperiali Vberlingen, die XVIII. mensis Septembris, Anno Sal. M D X. regni nostri Romani X X V.

Per Regem.

Inuictissimo Domino nostro Imperatori Maximiliano, Iacobus Selestadiensis Humilimam Commendationem.

V*ictoriosissime Cæsar, lecta Cæsareæ tuæ Maiestatis epistola, moxque accepta à Secretario instructione, totis ad id viribus me accinxi,*

Sal. Ann. 1510.

accinxi, vt id quod Cæsarea tua Maiestas desiderat, (quoniam tum cum Deo, & absque conscientiæ vulnere fieri potest) efficiam. Ab ineunte enim ætate omnem operam meam Cæsareæ primùm tuæ Maiestati, deinde Germanicæ Nationis & sacri Romani Imperij amplificationi, deuoui atque dedicaui. Quamuis me voto tuo & instituto longè imparem sciam, & multi sint in Aula tua, qui hoc munus absolutissimè implere valeant, quibus maior est eruditio, maiorque rerum istarum communium experientia. Sunt & apud reliquos Principes, et apud Senatus Rerumpublicarum, optimi doctissimique viri, qui Germaniam exornare, et ad pacem concordiamque vniuersalis Ecclesiæ, atque ad totius Cleri Christiani disciplinam reducendi famam & gloriam persuadere possent. In qua re non modò tua Maiestas, sed & tui in Imperio prædecessores, Carolus Magnus, eiusque filius Ludouicus Pius, Otthones denique, Conradi, Friderici & Henrici, nouissimè autem Sigismundus, Summa industria operam nauarunt, impellent ipsos indubiè zelo & charitate in Deum Opt. Max. & gratitudine in Christum pro ipsius in humanum genus beneficijs, præcipuè autem amarissimæ passionis. Neque enim Christus pauper pro nobis factus est, vt nos in omni rerum opulentia & luxu de ipsius patrimonio cupiditatem nostrā & ambitionem prodamus: neq; famem pertulit, vt nos ingurgitemur: neque labores, castimoniā, et dira tormenta subijt, vt nos in ocio, in lasciuia, inq; omnibus delicijs & voluptatibus versemur.

2. *Neque hi, quibus res Ecclesiastica sua debet incrementa, quantum ad ditionem temporalem attinet, huc respexisse videntur, vt in ocio tantùm Clerici degerent, omnibus rebus ad vota fruentes, citra tamen laborem. Alia certa causa fuit, cur illi seque suosque nonnumquam spoliantes, Ecclesiam ditandam censuerint, nimirum ut commodiùs diuinis officijs vacare possent, absque sollicitudine de futuri victus, quem ex agris, nemoribus, pratis, aquis facilè colligere liceret: & vt pauperibus Christi, viduis, orphanis, & senibus, quos robur corporis prorsus destituit, ac ægrotantibus eleemosynam liberaliùs impertirent. Sic enim in Institutionibus Canonicæ Professionis, quas auspicio Imperatoris Ludouici Pij conscriptas putamus, ab Episcoporum Concilio comprobatas; sic (inquam) legitur:* Res Ecclesiæ (sicut à sanctis Patribus traditur, & in superioribus Capitulis continetur) vota sunt fidelium, pretia peccatorum, & patrimonia pauperum. Fideles namque fidei ardore & Christi amore succensi, ob animarum suarum remedium, & cœlestis patriæ desiderium, suis proprijs facultatibus sanctam locupletem fecerunt Ecclesiam, vt ijs & milites Christi alerentur, Ecclesiæ exornarentur, pauperes recrearentur, & captiui pro temporum opportunitate redimerentur. Quapropter vigilanti ac solerti cura prouidendum est his, qui eius facultates administrant, ne eos in suos solummodò vsus conuertant, sed magis, iuxta possibilitatem rerum, Christo famulātium, imò eorum in quibus Christus pascitur & vestitur, curam gerere penitus non negligant. *Subscribit huic sententiæ Prosper, asserens viros sanctos res Ecclesiæ* non vendicasse in vsus suos, vt proprias, sed vt commendatas pauperibus diuisisse. *Nam* hoc esse possidendo contemnere, non sibi sed alijs possidere: nec habendi cupiditate Ecclesiæ facultates ambire, sed eas pietate subueniendi suscipere. Quod habet, *inquit*, Ecclesia, cum omnibus nihil habentibus habet commune: nec aliquid inde eis, qui sibi de suo sufficiunt, erogare debet: quando nihil aliud est habentibus dare quàm perdere. *Hactenus aliena retulimus.*

3. *Proinde cùm omnes Christi religionem professos eidem Seruatori nostro gratos esse expediat, magis tamen id peculiares eius ministros, hoc est Sacerdotes sacris initiatos, & de liberalitate tanta Imperatorum & Procerum, cæterorumque fidelium affatim prouisos, vt ab aratro et manuum laboribus alieni simus, tantorum beneficiorum decet meminisse, quo nostra vita populo bilem non moueat, nec ad oblocutionem & odium præbeat ansam: sed vt ædificentur Laici, amicitia mutua floreat, offendicula & sentes euellantur, reuerendi Antistites, cum suo Clero pietati dedito sint in sua veneratione, & in ipsum quoque Summum Pontificem, sacrosanctamque Romanam Ecclesiam vniuersorum filialis affectus, et in spiritualibus obedientia fulciatur.*

4. *Quapropter Serenissime Cæsar, Celsitudini tuæ, quæ tam honesto & sancto negotio Christianissimè afficitur, non potui non morem gerere, collectis tumultuariè nonnullis, quę dedita opera & apud*

Sal. Ann. 1511. & apud diuersas Ecclesias & in Conuentibus præstantium virorum partim vidi, partim ex fide dignis audiui: quæ mihi, si tollantur: ad Germaniæ commodum, & ad diuini cultus amplificationem plurimùm conducere videntur.

5. Et eò ad id absoluendum, tuaque Maiestati in omnibus obsequẽdum, promptior fui: primùm, quòd nepotem meum, Iacobum Optegel tuæ Maiestatis Secretarium, ex labore meo maiorem tuam in se benignitatem assecuturum confisus sum: deinde quòd sub Imperio Romano natus et alitus, meritò, vti natura subditus, tuæ inseruio voluntati: postremò, vt hac opera patriam meam Maiestatis tuæ patrocinio commendationem facerem. Selestadium enim, natale mihi oppidum, omnibus terris charius, in Alsatia meditullio situm, prouinciis Austriacæ ditionis paruo sanè interuallo cingitur. Quantum enim Brisiages absunt? quantum Sungauij? quantum Vallis Albertiea in Vosego? vt de minutioribus locis taceam. Si igitur Selestadium vel à Gallis, vel ab aliis hostibus (quod absit) premi contingat, quis illi meliùs subuenire possit, quàm Princeps Austriacus? si quidem vicinus vicino Deus est. Et solet nonnumquàm ingentis beneficij esse causa paruum obsequium in tempore exhibitum. Ex Argentorato, Calendas Nouembris M D X. Sal. Ann. 1511.

EPITOME

In Proœmium Pragmaticæ Sanctionis.

Proœmium.

In proœmio Pragmaticæ sanctionis narratur, quòd ab exordio nascentis Ecclesiæ Reges Franciæ, Prælati & Proceres in regno & Delphinatu, erexerint & dotauerint Ecclesias, Cœnobia, & alia loca sacra, ad gloriam Dei, & ad augmentum diuini cultus.

2. *Item quòd instituerint in illis locis ministros idoneos ad propagandam fidem, ad bonos mores, & exempla virtutum.*

3. *Item quòd à sanctis Patribus conditi sunt canones pro felici regimine status Ecclesiastici.*

4. *Item quòd quamdiu canones illi obseruati fuerunt, floruit in Ecclesia Dei honestas, disciplina, religio, pietas, & pax.*

Additio ad Pragmaticæ Proœmium.

Similia narrare posset Cæsarea tua Maiestas, quomodo Ecclesiæ Cathedrales & Collegiatæ in Germania erectæ, & amplissimis donationibus dotatæ sunt à Romanis Imperatoribus, ab Illustrissimis Ducibus, & cæteris Principibus: sicut in Lupoldo De zelo & feruore veterum Principum Germanorum *clarissimè reperitur. Et certò constat, multas Ecclesias à Carolo Magno & Henrico Cæsare erectas & dotatas: Spirensem à Ducibus Sueuiæ & Austriæ locupletatam, &c. Argentinensem à Dogoberto Rege Austrasiæ exaltatam. Sicque de aliis Ecclesiis & Cœnobiis Germanicæ Nationis in Austria, Saxonia, vtraque Burgundia, cæterisque Germanorum Principum regionibus, erectis vtique dotatis.*

Pergit Proœmium.

Consequenter exordium Pragmaticæ narrat, quòd ex ambitione & auaritia, quæ Patrum decreta contemnit, subsecutæ sunt maiorum corruptiones atque deformationes, status Ecclesiastici dehonestationes, vsurpationes grauissimæ: præsertim hæc fieri per Prælaturarum & dignitatum, aliorumque beneficiorum Ecclesiasticorum reseruationes, & per gratiarum ad vacatura beneficia expectatiuarum, à iure valdè exorbitantium, multiplicationes, & per innumerabiles concessiones grauissimaque & importabilia onera, quibus Ecclesiæ & personæ Ecclesiæ regni afflictæ, oppressæ, & quasi ad internecionem redactæ his diebus conspiciuntur.

2. *Nam Ecclesiarum & beneficiorum pecunias indigni exterique occupant. Maiores dignitates opulentioraque beneficia personis conferuntur incognitis & non probatis, Pauci in Ecclesiis resident: quia cùm sint plurales, vbique residere & præsentias deseruire non possunt, vultusque commissi sibi gregis non agnoscunt. Animarum cura neglecta, temporalia commoda solùm quæruntur. Christi cultus diminuitur: animarum cura negligitur: subtrahitur hospitalitas: Ecclesiarum iura depereunt: ruunt ædificia: populi deuotio attenuatur. Clerici regni nostri scientiis & virtutibus effulgentes, qui in ædificationem plebis nostræ vacare possent, & qui pro Regiis & Ecclesiæ publicis consiliis forent opportuni, diuinarum humanarumque scientiarum studia*

Sal. Ann. 1511. *studia deserunt, propter promotionis ad beneficia spem eis ablatam. Votum aliena mortis oritur. Lites infinitæ, contentiones & rixæ, rancores & odia inter Christi ministros suscitantur, nutriuntur atque fouentur. Pluralitatis beneficiorum execrabilis ambitio fouetur. Pauperes Cleriei cum rerum suarum discrimine per calumniosos cauilososque opprimuntur. Beneficia inofficiata relinquuntur. Beneficia simoniacè adquiruntur. Iuuenibus bonæ indolis euagandi licentia præbetur, qui literis & virtutibus intendere deberent. Prælatis & ceteris Ordinarijs Collatoribus ius suum atque ministerium aufertur. Ordo Ecclesiæ Hierarchicus confunditur. Plurima aduersus diuina & humana iura in animarum perniciem, & Ecclesiarum regni nostri oppressionem & conculcationem perpetrantur. Sicque iura Coronæ nostræ depereunt, atque thesauri regni nostri in externas regiones deportantur.*

3. *Præmissa hac Carolus VII. Rex Francorum, cæterique Prælati Ecclesiarum cognoscentes, talia stimulantibus eorum conscientijs, absq; grauissima Dei offensa, diutius dissimulare non potuerunt. Itaque decreta hæc Basiliensis Synodi partim vt iacent, partim cum quibusdam moderaminibus aut epykijs recipienda consenserunt.*

Additio ad Procemium Pragmaticæ.

Vt ad oculum hæc omnia vera esse demonstrentur, discernant boni & æqui iudices, qui saltem diligenter considerarunt, si non floreat diligentior diuinus cultus, ordinatior cantus: si non fiant pauciores in Choro confusiones: si non sint minores factiones, minores lites, minor pecuniarum effusio, minora offendicula seu scandala, minor concubinarum pompa & luxus, in illis Collegijs & Ecclesijs, ad quæ per gratias Apostolicas non patet aditus. Exemplum sumatur de Ecclesia Parochiali Friburgensi, de Collegio Badensi, Heidelbergensi, & Noua ciuitatis Spirensis diœcesi, vbi licet parua sint Collegia, mediocresque præbendæ, quasdam tamen alias, quas insatiabiles Curtisani occupare, & in quibus post crebras lites patrimoniorumque dissipationes, præbendas pinguiores possidere possunt, in omnibus diuinis officijs, in omni Ecclesiastica disciplina, & in personarum concordia, pace, & tranquillitate excellere videntur: Ignoscant mihi multi optimi Sacerdotes, qui & in Cathedralibus & in Collegiatis deuotè Deo seruiunt, quibus contentiones, lites, leuitates, euaginationes, confabulationes, & cætera dissolutiones admodum displicent. Exemplum denique sumatur ab Ecclesijs Parochialibus, ad quas gratia Apostolicæ sese non extendunt, quibus de idoneo Rectore seu Curato citiùs prouidetur, quàm his quæ sub gratias cadunt: quippe quæ interdum propter diuersos collitigantes, variasque ipsorum astutias, ad biennium aut triennium certo & idoneo Pastore caruerunt. Et cùm vix tandem aliquis Curtisanorum victor aliorum in Parochia aliqua vtcunque euaserit, vel in ea non residet, vel si residet, non prædicat, nec cancellos ascendit, vt saltem pro Summo Pontifice, proque sacrosancta Ecclesia Romana, proque Cæsarea Maiestate, aut contra Turcas, ad Deum preces à populo fieri exhortetur. Non sic contingit de Ecclesia Parochialibus, ad quas Curtisani seu Curiales per gratias Apostolicas non admittuntur. Exemplum sumatur de Ecclesia Parochiali Friburgensi, Heidelburgensi, Badensi, Vlmensi, Francofurdensi, ad quas, cùm vacant, è vestigio de idoneis Rectoribus salubriter absque omni lite, absque multa pecuniarum effusione prouidendas, vel Principes, vel Vniuersitates, vel Senatus, ius præsentandi habentes, maturè & statim deliberant, & ad Dei honorem animarumque salutem bonos atque doctos viros eis absque controuersia præficiunt: qui personaliter residentes per ipsos prædicant, populum verbo & exemplo ædificant, ac suas oues in viam salutis vt veri pastores dirigunt: de quo Summis Pontificibus Pastoribusque nostris gaudendum & exultandum esset, qui & rectè agerent, si ad similes quoque Curatos in alijs locis fideli populo præficiendos sint cooperaturi. Ipsi enim de animabus omnium Christi fidelium, pretioso eius sanguine redemptorum; exactissimam Domino Deo in extremo iuditio rationem sunt reddituri; *sicut Iulius Secundus Summus Pontifex noster in exordio Bulla sua contra Ioannem Bentiuolum sponte & humilimè confitetur. Et Platina in Celestino V. eidem Reuerendissimos Dominos Cardinales affirmasse narrat,* omnia mala tum accidentia in die iudicij sibi imputatum iri.

De electione. CAPIT. I.

Generalis reseruatio omnium Ecclesiarum, Monasteriorum, & dignitatum electiuarum per Romanum Pontificem fieri non debet; neque

Sal. Ann. 1511. *neque factis est vtendum, praeterquàm in terris Ecclesiae Romanae subiectis.*

2. Quòd omnibus illis Ecclesijs per electionem & confirmationem canonicam, secundum iuris communis dispositionem, prouideatur.

3. Quòd priuilegijs & consuetudinibus rationalibus per hoc non derogatur.

4. Nec Sũmus Põtifex contraueniat, nisi ex legitimis causis, in Bullis nominatim expressis.

5. Papa in assumptione sua hac se iure obseruaturum.

6. Electione Praelati vel Episcopi facta, confirmator non solùm ratione confirmationis aliquid quantumcunque paruum non exigat, sed etiam gratis oblata sub nomine subuentionis, subsidij, gratitudinis, aut alio colore, praetextu cuiusuis consuetudinis aut priuilegij, per se vel per alium nullatenus recipere praesumat.

7. Qui his contrauenerit, ipso iure confirmationis perpetuò sit priuatus.

8. Nec Summus quidem Pontifex aliquid pro confirmatione accipiat: alioquin futuro Concilio deferatur.

CAPIT. II. De reseruationibus.

Omnes reseruationes reuocantur, exceptis illis, vel quae in corpore Iuris expressae sunt, vel quae in terris Ecclesiae Romanae subiectis fiunt.

CAPIT. III. De collationibus.

Praeter damna, quae in proœmio narrata sunt, alia etiam incommoda oriuntur ex multiplicatione gratiarum expectatiuarum.

2. Primò quòd Clerici in gratijs patrimonium & parentum opes exhauriunt.

3. Secũdò quòd hi, quibus aut maior proximum circumueniendi astutia, aut ad litigandũ facultas suppetit vberior, beneficia sibi vendicãt.

4. Tertiò quòd sub inuolutionibus praerogatiuarum aut antelationum & aliorum huiusmodi gratias concomitantium plurimae fraudes committuntur.

5. Propter istas, & alias in proœmio expressas, causas statuit sancta Basiliensis Synodus: Quod Summus Pontifex gratias expectatiuas aut nominationes amodò nulla ex causa cõcedat.

6. Potest tamen disponere Papa de vno beneficio ad collationem, in qua decem: & de duobus ad collationem, in qua fuerint quinquaginta & vltrà beneficia.

7. Locus est prauentioni, si Ordinarij sint negligentes.

8. Ordinarij hunc ordinem in conferendis beneficijs & dignitatibus seruent. In omnibus Metropolitanis & Cathedralibus Ecclesijs sit Theologus. Sal. Ann. 1511.

9. Tertia pars praebendarum conferatur graduatis, praecipuè Theologis: nisi fortè esset, qui duas priùs obtineret praebendas, quarum vna ad aestimationem valeret ducentorum florenorum Camerae, hoc est, ducatorum.

De Parochialibus Ecclesijs. CAPIT. IV.

De Parochialibus Ecclesijs sic prouideant Ordinarij. In Ecclesijs Parochialibus, quae in ciuitatibus aut villis muratis existunt, instituantur personae idoneae, quae ad tres annos in Theologia vel altero Iurium studuerint, seu Magistri in artibus sint.

De numero Cardinalium. CAPIT. V.

Ecclesiae Romanae Cardinales sint numero tantùm viginti quatuor: nec assumantur minores triginta annis. Sin Magistri, Doctores, vel Licentiati in iure diuino & humano: Sit saltem tertia vel quarta pars de Magistris aut Licentiatis Theologiae. Pauci verò ex eis sint filij, fratres aut nepotes Regum & magnorum Principũ.

Iulius igitur Pontifex, vbi videt, se à Gallis vi aperta, & varijs insidijs ad euertendam dignitatem suam oppugnari; à *Ferdinando* Rege Catholico, & ab *Henrico* Britanniae Rege auxilium implorat. Ecclesiasticam ditionẽ, & Pontificiam maiestatem nefarijs vexatam queritur armis; cogendi Concilij potestatem ad se solum spectare, demonstrat. Monet praeterea vt caueant, ne Gallorum gens vbique victrix totius Italiae vindicaret imperiũ. Nec mora, animaduerso illi periculo, quod ex hostili Gallorum infestatione Ecclesiae, & Pontifici imminebat, arma corripiunt; dum bellum paratur; Pontifex ingenti animi magnitudine aliud solemne concilium Romae in Laterano celebrandum edicit: Pseudo Cardinales vti schismaticos, & conciliabuli (quod Pisas transferre decreuerant) auctores, sacri pilei priuat honore. Ita ludebat fortuna, & mutuis cladibus Christianos vexabat. Heluetij, sibi pensiones augeri petentes, cum minimè impetrassent, adeo molestè tulerunt, vt se eius hostes declararint, tametsi à *Iulio* Pontifice minus, quàm à *Ludouico* stipendium accepturi. Causam religionis obtendebant, cuius CXLVII. CXLVIII. *Lateranense concilium.*

Sal. Ann. 1511. CXLIX. propugnatores videri volebant. Ex aduerso cum *Iulius* Bononia Rauennam secessisset; *Heluetij hostes Gallorum facti.* Bentiuollis tumultum excitantibus, Galli vrbē occuparant. Sic *Iulius* dum Ferrariā occupare tentat, Bononiam amisit. *Bononien. suum insolentia.* Proxima nocte æream *Iulij* statuam plebs deiecit, & fune (*Bentiuola* factione id procurante) per vicos absenti traxit insultans. *Iulius* ad vindictam magis accensus cum *Ferdinando*, ac *Venetis* *Fœdus Papæ cum Hispanis et Venetis.* societate firmata, Romæ, in æde Mariæ quæ Populi dicitur, coram ipso *Iulio*, ac Cardinalibus, exterarumq; nationū legatis, nonis Sept. recitari mandauit. Capita fuere sequentia.

CL. *Fœdus hoc præcipuè ad Ecclesiæ vnitatem & concordiam tuendam fieri, & ad Pisanum Conciliabulum extirpandum: Bononiam quæ optimo iure ad Sanctam Sedem pertineret, ac reliqua loca* (quibus Ferraria comprehendebatur) *recuperanda, atque ad eos, qui se se his rebus opponerent* (his verbis Rex Galliæ notabatur) *Italia pellendos validus instrueretur exercitus; in quo Pontifex quadringentos grauis, quingentos leuis armaturæ equites, sex millia peditum aleret. Sen. Venetus octingentos cataphractos, mille leuis armaturæ equites, peditum octo millia: Aragonius cataphractos mille & ducentos, equites leuis armaturæ mille, & Hispanorum peditum decem millia: ad quos fouendos Pontifex toto belli tempore in singulos menses viginti ducatorum millia numeraret, totidemque Veneti, duorum mensium stipendio in præsentia numerato: intra quos menses in Æmiliam, vel quocumque fœderati conuenissent, & ipsi conuenirent, Aragoniæ Rex duodecim triremes armaret, Veneti quatuordecim, qui eodem tempore in Insubria Galliæ Regi bellum inferrent. His copijs Raimundus Cardona patria Catalanus, Regni Neapol. ProRex præesset. Si in Insubria aliquod oppidum, quod Imperij Venetorum fuisset, caperetur, eius esset cui à Pontifice adiudicatum esset:* sed Pontifex statim peculiari scripto Venetis restituendum declarauit. Quod factum, quia *Ferdinandus* prò Venetis arma sumere, videri nolebat, ne *Maximilianum* offenderet. Cæsari, Angloque locum, vt in societatem admitterentur, reliquere. De Cæsare spes erat incerta. Pro Anglo Cardinalis Eboracensis legatus eius spondebat. Hoc fœdus à Pontifice, Italiæ liberandæ à barbaris specie percussum, varias hominum excitauit interpretationes. Galli *vanam* *Sal. Ann. 1511.* *spem summa temeritate cumulatam dicebant: quia militari disciplina apud Italos penitùs sublata, Iulium, Venetosque militaria munera haud obeuntes, ac mercenario, nec strenuo milite vtentes, sine magni nominis ducibus,* *Fœderis opiniones.* victoris victores *fore, & Gallos, Germanosve in armis natos, atque educatos prudentibus Regibus moderantibus, summis ducibus bella procurantibus, Italia exterminare posse speraret? præsertim quum Iulius ætate decrepitus* (*ex alienis namque viribus pendebat*) *diuturni belli finem non videretur visurus, cuius morte susceptum bellum omnino perturbatum iri verisimile esset; quum Itali principes inter se non satis consentirent, optandum potiùs fuisse, ne tanti Reges Italiæ duas extremas, easque primarias regiones inuaderent; proximum esse, quandoquidem iam inuasissent, vt cæteræ intermediæ libertatem retinerent, & altero minitante, ad alterum respectum haberent, ne ijdem Reges inter se committantur, tum enim vniuersam Italiam præda fore: victorem autem æmulo sublato suo arbitrio imperaturum.* Hæc Galli spargebant in vulgus, quasi ipsi paterna pietate rem Italam curarent, dum discerperent. Pontifex consilijs suis nouo fœdere auctis, Hispanos vrgebat, vt ante omnia infestis armis Florentini peterentur, qui Pisano fauebant Concilio, vt ope Mediceorum à Gallo alienaret, in *Petrum Soderinum* dictatorem accēsus, cuius suasu Florentini à Gallo non discesserant, & vt Pisis concilium celebraretur, auctor fuerat. Eò *Ludouicus* Gallorum Rex ex toto regno, quatuor & viginti Episcopos miserat; CLI. *Cæsar recusat mittere ad Concilium Pisanum.* Cæsar minimè cum Gallo constans, post Lateranense Concilium à Pontifice promulgatum, neminem Pisas legauit, sed Episcopos suos Augustę Vindelicorum super hoc negotio consultare iussit; Cardinalis verò S. Crucis, & qui cum eo Pisis erant, Cæsarem, vti oratorem suum eò mittat, orabant. Rex *Ludouicus* ad eum miserat *Andream Burgium* Cremonensem, qui idem peteret, ac offensum ipsi amplis promissis reconciliaret. Is ad Regem reuersus, post multas de ipso querelas, Cæsarem (cuius vxor *Blanca Maria* prid. *Ann. Sal. 1512.* Cal. Ian. diem obierat) postulasse refert, *vti Rex filiolam natu minorem, cum dotali Burgundia, Carolo nepoti desponderet, puellam statim*

Sal. Ann. 1512. tim traderet, *Bononienses, Ferrarienses, & concilij Pisani res, ipsius arbitrio permitteret, exercitum Romam versus ire ne iuberet, neque enim permissurum quòd Regis potentia per Italiam extendatur*. Rex cernens alienatum abs se

CLII. *Concilium Pisanum Damnatur.* *Maximiliani* animum (nam Germani Pontifices Augustano conuentu damnauerant Pisanum concilium) Pacisque nulla spes esset: prius enim, quàm de pace ageretur, vt Bononia, Ferrariaque sibi restituerentur, ac Pisanum Concilium dissolueretur, *Iulius* postulabat; & rebus verba confirmans Cardinales, Pontificesque Gallos, qui Concilio assuerant, de gradu deiecerat: Omnis propè Italia *Ludouico* infesta erat; Angli iam classem parabant. Florentini magis in *Iulium*, & *Ferdinandum* propendebant, ad quem legatum miserant, *Ludouicus*, vti hostem (antequàm cum eo Cæsar se coniungeret) debellaret, aut operæ pretium aliquid insigne faceret, Pontificios, Hispanosque, quos in primis oderat, viribus (vt ferebatur) inferiores aggredi decreuit, ac belli tentare fortunam; & si ea prosperè successisset, Romam, Romanasque ditiones quamprimùm occupare cogitabat: vtque inuidiam declinaret, & ne sacras possessiones vsurpare videretur, bellum Concilij nomine persequi instituit: hinc Concilij legatum suis copijs interesse *Federicum Seuerinatem* voluit, vt corporis, ita animi magnitudine clarum, & bello magis, quàm ecclesiæ natum. *Gastoni Foisseio* etiam iniunxit, vt fœderatorum exercitum persequeretur, & si fieri posset, ad pugnam eliceret. *Sal. Ann. 1512.* CLIII. *Gallorum ambitus.*

Vide numismata Pontificis, Regis & Ducis *Alphonsi*. Cum ægrè ferret *Iulius II.* in Gallico fœdere persistere *Alphonsum*. Dicunt alij *Iulio* forsam infesi, quòd cũ Ferrariæ opes iam animo inuasisset: vrbemque figendæ suorum dominationi aptissimam videret, ipse in castra profectus, nulla itineris, & temporis difficultate, quo minùs id bellum persequeretur, deterreri potuit. Nolebat quippe quenquam *contra stimulum suum calcitrare*.

Ex aduerso *Alphonsus* Gallico confisus patrocinio, nummos & ipse castrenses cudi fecit; quorum alter hastam habet, caput Leonis sustinens, cuius in ore apes, sub lemmate *de forti dulcedo*. Habent namque historici Regem *Ludouicum* sæpè testatum, se libenter omne imperium, pro *Estensis* incolumitate expositurum.

Reliqui sunt numi castrenses Regis *Ludouici* cusi circa pugnam ad Rauennam, comissam Anno 1512. *Foisseius* itaque & Regis auunculi mandato, & rebus antea gestis, ac naturali gloriæ cupiditate, regnique Neapolitani (quod ei *Ludouicus* destinauerat) spe stimulatus, pugnam quærebat. Fœderatorum alia mens erat; antequam sex Heluetiorum millia in castra conuenissent, bellum subire detrectabant. Disertè etiam *Ferdinandus* inhibuerat, ne confligerent, priusquàm ipse, atque Anglus è diuersis regionibus Galliam inuasissent. Tum enim *Ludouicus* militum partem reuocare coactus, certiorem

Sal. Ann. 1512. tiorem sine cæde, ac sanguine reliquisset victoriam. *Foisseius* verò nouo Regis accepto maturãdi belli mandato, quum fœderatos nec ad pugnã pertrahere, nec ob Flaminiæ vrbiũ commoditatem commeatu prohibere posset, quin potiùs ipse prohiberetur, Rauennam oppugnandam accepit. Eodem die, quo Rauennam peruenerat, oppugnationem instituit cruentam. Sed en fœderatorum aduentat exercitus. Tum Galli in ordines redacti,

CLIV. *Gallo Foisseius victoria partà, occiditur. Essigiem vide supra nu 118.* tormenta statim ad se receperunt, de pugna capessenda cogitantes. Fœderatorum discordia in acie instruenda, Gallis obtulit victoriæ palmam. Conserta acie cecidere vtrinque fortissimi quique ad decem millia, quorum trientem ex Gallis, reliquos ex Italis, & Hispanis, qui fortiter rem gesserant, fuisse memorant. Victoria penès Gallos luctuosa statim, propter & nobilium quorundam cædem. *Foisseius* integram victoriam haud sibi partam arbitratus, si Hispani non fugientes, sed quasi victores abirent, in eos cum paucis equitibus irruit. Illi paucitate contempta, laxatis ordinibus viam venienti aperuerunt: mox vndique conclusum adoriẽtes cum suis ad internecionem ceciderunt, ex equo vulneratum, atque in ipsum relapso deturbatum, hastaque traiectum produnt. Nec longè ab illo paulò post *Odetus Foisseius* eius frater patruelis, à *Lautreco* oppido *Lautrecius* appellatus, viginti vulneribus debilitatus inter mortuos inuentus est, & ad suos relatus, sedula medicorum opera vires recuperauit. Mortuo *Foisseio*, Hispani nemine persequente discesserunt. *Io: Cardinalis Medicei* Iulij legatus ab Epirotis interceptus, ad seuerinatem Pisani Concilij legatum deductus est. Cæsorum numerum auget *Paulus Iouius* ad viginti millia, & cladem vtrobique exæquat. *Aegidius Viterbiensis* scripsit terram hoc bello plus cruoris hausisse, quàm imbris; minus imbris bibisse, quàm sanguinis. Gallis in castra reuersis, Rauennates de deditione egerunt: sed interim dum conditiones præscribuntur, custodiaque sibi negligentius cauent, Vascones, atque in primis *Iaquinus* centurionum omnium perditissimus, scalis murum, quà pridie tormentis depressus fuerat, conscendentes, in vrbem irrumpunt, sacra, prophanaque omnia compilant: ciues trucidat; vim ma ronis, virginibus sacris inferunt. *Ann. Sal. 1512*

CLV. Nuntium tantæ cladis Romam *Octauianus Fregosius* attulit. Pontificia aula ad rumorem obstupefacta *Iulium* rogabat, vt honestis conditionibus cum *Ludouico* transigeret. Deo ne repugnaret, iam Gallos Romam iter intendere. Contra Hispani, Venetique legati res non ita desperatas esse, vt paucis impensis non reficeretur exercitus. Hispanos pedites, cæso hostium duce, euasisse victores potiùs, quàm victos. Mortuo *Foisseio* cunctare Gallos, Heluetios iam aduentare. Reliqua omnia magis probanda, quàm cum infamia in vilem se abijcere seruitutem. Pontifex Cardinalibus pacem velle respondebat, Florentinos qui cũ Rege agerent, appellari iussit, ita tamen vt intimos eius sensus nemo posset rimare. Gallo interim victoriam prosequi formidãte, Heluetico milite in suppetias Pontificis occurrente, *Iulius* vires reparauit, & V. Non. Mai. Lateranensis Concilij initium fecit. Tanta pertinacia Heluetij cum *Ludouico* inimicitias exercebant, vt quum bellis superioribus, domo non exirent, priusquàm aliquot mensium stipendium acciperent, tunc florenum duntaxat singuli acceperunt, & alacres prodierunt in bellum. Coniunctis itaque viri- *Romanorum timor.*

CLVI. bus, *Ludouico* Regi aqua & igni interdixit Pontifex, nisi ille se à Pisano Concilio remoueret. Firmantur quoque inter *Maximilianum* Imperatorem, & Venetum Senatum, Pontifice procurante, sex mensium induciæ. Galli tantis impares viribus, in tutum se recipere festinarunt, præcipitesque acti Alpes versus die, noctuque indefesso cursu proficiscebantur; Heluetij, Venetique extremum abeuntium agmen continua insectatione carpebant: ad Ticinum vrbem Gallus perueniens, portas, mœniaque præsidijs firmauit: appropinquantes postea Venetum, & Heluetium expectare noluit, relictaque vrbe per auersam portam raptoagmine abijt. *Galli Italia pulsi.*

CLVII. Eodem ferè tempore *Maximilianus* Coloniæ conuentum habuit; indicta læsæ Maiestatis pœna, nequis ex subditis Gallo militaret. Inter renuentes, & contumaces *Emicho* comes *Liningensis*, proscriptus est, & iussu Cæsaris, aliquot arcibus à Palatino multatus. Germani, qui in *Palicia* *Conuentus Coloniæ.*

Gallo-

Sal. Ann. 1512. CLVIII. Cæsar Gallo in. fensus. Gallorum Ducis castris erant, reuocati paruere; in ebrios etiam, cæteraque vitia in eodem conuentu sequentia leguntur decreta. Sal. Ann. 1512.

MAXIMILIANI EDICTVM IN EBRIOS. Anno 1512.

CLIX. *IN institutis à* MAXIMILIANO I. *Imper. Treuirensibus Comitijs anno supra millesimum quingentesimum duodecimo, postea Coloniæ finitis, vti de grauissimis alioquin Imperij negotijs, de pace nimirum publica conseruanda: de auxilijs Imperatori, communi subditorum Imperij contributione præstandis: de schismate Cardinalium non tolerando: de proscriptione Edezardi Comitis Emdani, Imperatoris mandatis non parentis: de Groninga Phrysiæ metropoli, Georgio Duci Saxoniæ restituenda: ita quoque de vitio ingluuiei, & ebrietatis, radice omnium flagitiorum, præsentibus omnibus Septemviris & Ordinibus Imperij, consultatio diligens instituta est, de qua grauissimè conclusum, edictoq; publico confirmatum talem in modum.*

Nos MAXIMILIANVS I. *Dei gratia, electus Romanorum Imperator, &c. Quamuis ante hæc tempora aliquibus in Conuentibus aliquoties de ingluuiei vitio, ipsaque adeò ebrietate vitanda, pronunciatum grauissimè sit, tamen id in effectum hactenus nondum eductum.*

Quo circa cùm ex immoderata & vitiosa ingluuie cibi potusque ebrietas: ex ebrietate verò, tanquam vberrimo fonte & scaturigine plenissima, omnis generis impietas, blasphemia, iniuria, cædes, aliaque scelera quàmplurima, promanent & exoriantur, ac reuerà ea sit littum propagatio, furoris genitrix, petulantiæ magistra: experientia insuper testetur, quòd ebrij ex se quasi rapti, non solùm omni præminentiæ, existimationis, dignitatis, aliorumque honorum fastigio, summo cum decore, & ignominia haud contemnenda, seipsos priuent, verùm etiam animæ, rationis, sensuum, fortunarum, bonorum, vitæ denique, corporis, ac salutis æternæ iacturam faciant certissimam, irreparabilemque; tenore harum vniuersis ac singulis nostris, & S. Rom. Imperij, Regnorum, Dominorum, Prouinciarumque nostrarum hæreditariarum subditis, cuiuscunque status, gradus, ordinis, conditionis, dignitatis, aut præminentiæ existant, tam Ecclesiasticis quàm Sæcularibus, seriò mandamus & iniungimus, vt contumaces ac violatores huius nostri Cæsarei mandati, si quos fortè compererint, pœna non contemnenda mulctari, alijsque idoneis ac opportunis medijs coerceri curent, nec id quenquam impunè violare, spernere aut transgredi permittant. Si qui verò è Nobilibus, aut Equestris Ordinis viris ab hoc vitio sibi temperare minimè velint, eos cane peiores et angue abominandos, ac ab officijs & muneribus S. Rom. Imperij publicis, alijsque dignitatum tam ecclesiasticarum quàm politicarum fastigijs remouendos ac abdicandos sancimus & volumus, remotosque & abdicatos, neque promouendos, neque ampliùs dignitatibus præficiendos vllis esse, censemus & statuimus. Tenuioris autem fortunæ homines pœna afficiendos capitali pronunciamus. Si quis porrò Magistratus superior aut inferior, in exequenda hac pœna, negligentior aut remissior extiterit, nostram & S. Rom. Imperij indignationem grauissimam, ac mulctam fisco siue ærario nostro Imperiali, omni spe veniæ sublata, irremissibiliter soluendam, ipso facto se nouerit incurrisse. Is verò in locis, vbi hoc ingluuiei gulæque vitium consuetudine veteri introductum perspiciant, summa cum animaduersione, simili pœna proposita capitali, illud declinent...

CONSTITVTIO DE TABELLIONIBVS.

CLX. MAXIMILIANVS *diuina fauente clementia Electus Romanorum Imperator Semper Augustus, ac Germaniarum, Hungariæ, Dalmatiæ, Croatiæ, &c. Rex; Archidux Austriæ; Dux Burgundiæ, Lotharingiæ, Brabantiæ, Stiriæ, Carinthiæ, Carniolæ, Limburgiæ, Lucemburgiæ & Geldriæ; Landgrauius Alsatiæ; Princeps Sueuiæ; Palatinus in Habspurg & Hannoniæ; Princeps & Comes Burgundiæ, Flandriæ, Tirolis, Goritiæ, Arthesij, Holandiæ, Selandiæ, Firretis, in Kiburg, Namurij & Dusburgi; Marchio Sacri Romani Imperij Antuerpiæ, Super Anasum, & Burgouiæ; Dominus Phrisiæ, Marchiæ Sclauonicæ, Mechliniæ & Salinarum.*

1. *Gloria Reipublicæ decusque totius Romani Imperij, & subditorum vtilitas, in quorum prosperitate vtique prosperamur, Nos, qui*

superna

Sal. Ann. 1512. *superna prouisione, & non nostris meritis, ad culmen Imperialis seu Cæsareæ Dignitatis, & plenitudinem potestatis, sublimati sumus, inducunt, vt non solùm ad ea, quæ ad augmentum & sublimationem Imperij, sed & ea, quæ ad reformationem deformitatum, correctionem errorum, & defectuum emendationem pertinent, ac periculorum submotionem, quæ in Republica aliquando contingunt, & subditis quotidiè imminent, aciem nostræ considerationis dirigamus, hinc in initio regiminis nostri, & suscepta administrationis in Imperio pro iustitia & pace conseruanda, quæ tunc quodammodo in finibus Imperij exulauerunt, certas, per quas celerius causa in iustitia expediantur, & illi qui pacem turbare conantur, acrius quàm antè coherceantur & comprimantur, edidimus Ordinationes.*

2. *Verùm quia nedum pro iustitia & pace manutenenda, sed etiam quæ quotidiè in Republica & subditis occurrunt, tabellionatus seu tabellariorum officium perutile et necessarium existat, per quod placita, vota & gesta hominum (ne memoria labilitati seu obliuioni subdantur) per scripturæ ministerium certa & perpetua memoria traduntur, publicisque firmãtur documentis. Et quamplurimi Notarij seu Tabelliones & se saltem officio Notariatus ingerentes in Imperio (vt per experientiam didicimus, multorumque accepimus clamore) defectuosi & indigni inueniantur: tamen ratione conditionis & qualitatis personæ, tum ratione defectus etiam sciẽtiæ & morum, ac qui aliàs multipliciter inutiles existunt, utpote aliqui seruili conditioni astricti, alij de falso, præsertim etiam circa tale officium Notariatus conuicti, aut etiam alijs criminibus irretiti, seu publicè diffamati, alij negligentes, nonnulli indocti & imperiti, & quorum imperitia, negligentia & malitia innumeros homines defraudari, negligi & grauari non est dubium. Ad obuiandum igitur huiusmodi periculis & defectibus, necessarium esse putamus desuper fieri prouisionem, virisque doctrina & harum rerum experientia suffultis mandauimus, qui nostra autoritate præsentem ordinationem compilauerunt. Quam cùm nobis obtulissent, eamque diligenti studio perlegissemus, animaduertissemusque multiplicem eius fructum & vtilitatem, ipsamque nostra Imperiali autoritate de nostrorum ac sacri Romani Imperij Electorum, Principumque, & Statuum aliorum, consilio confirmamus, approbamus, atque plenissimum robur attribuimus, atque per vniuersum Romanũ Imper. diuulgari præcipimus.* Sal. Ann. 1512.

3. *Hanc igitur salnberrimam reformationem & ordinationem studeant Notarij publici, ad quos præcipuè pro Notariatu, officiorum exercitio, & practica ipsa porrigetur, humili deuotione amplecti, summaque diligentia seruare, ac iuxta eandem & alia, quæ suis in iuramentis super huiusmodi officijs præstitis, vel etiam à iure communi, vel locorũ laudabilibus consuetudinibus, tradita introductaq; sunt, officia sua legaliter, fideliter & sincerè exercere, prout vltra damna & interesse, ad quæ aliàs partibus à se neglectis vel defraudatis tenebũtur, nostræ Imperialis Maiestatis seueram euitare velint correctionẽ.*

CAPIT. I. *DE PERSONARVM QVALITATE, ET GENERALIBVS Notariorum regulis.*

IN primis igitur ordinamus, quòd circa personas approbandorum vel denuò instituendorum habeatur ratio conditionum & qualitatum earundem, ne approbentur vel instituantur prohibiti, vtpote infideles, serui, infames, præsentis ordinationis & aliorum requisitorum non informati; Item vel excommunicatione maioris vel Imperialis banni censuris innodati. Et in summa qui à testimonio iure repellantur, quoniam testium vice fungantur.

2. *Et cùm sit de iure communique practica & consuetudine introductum, vt seruetur circa publica instrumenta eorumque solemnitates talis forma, vt videlicet à principio inuocato diuino Nomine, à quo cuncta bona progrediuntur, imponatur annus salutis, indictio, nomen ac annus Principis, dehinc Mensis, dies, hora, locus, loci locus, deinde facti seu actus gesti series, hinc testium adhibitio, quorũ singulorum nomina & cognomina clarè designentur, & finaliter signetũ, subscriptioq; Notarij, qui semper debet de hoc rogari, seu requiri, & de rogatu suo attestari.*

3. *Mandamus ergò, præcipimus & ordinamus huiusmodi formam vlterius seruari, saluis non minus alijs de cuiusuis loci consuetudine seruandis: Ita tamen, vt saltem in terris S. Romani Imperij nomen & annus regiminis, seu Imperij Romanorum Imperatoris vel Regis pro tempo-*

Sal. Ann. 1512. tẽpore existentis, nullo modo sicut hactenus à nõnullis et malè neglectũ est, de cętero omittantur.

4. *Deinde mandamus, vt quiuis Notarius studeat omnimodo habere, & quidem summa cũ custodia conseruare, ac post se relinquere vnum protocollum, in quo per se ipsum, non alium, singuli actus coram se gesti, & de quibus rogatur, ordine inscriptis redigantur, instrumentorumque quæ inde edita fuerint, copias de verbo ad verbũ concordanter registratas retineat & conseruet, vt de perditis antea editis instrumentis, siue ante siue post mortem suam, quando, & quotiens alia instrumenta de nouo fuerint edenda, vel prætextu editorum suspitio, error, dubium, vel altercatio occurrit, ad tale protocollum registrumq; possit haberi recursus. Hoc autem vsque adeo seruetur, vt huiusmodi protocollata etiam partibus quæ contraxerunt vel egerunt consentientibus, vel pro infectis nullisque haberi volentibus, seu deleri ex libro vel cancellari petentibus, non saltem pro tanto deleant seu cancellentur, quin non minus legibilia maneant & retineantur. Quid enim si alterius tertij, siue fisci, siue priuati interfit, seu interesse cœperit, rem sic esse gestam, et ex protocello veritatem apparere posse.*

5. *Caueant etiam Notarij, ne quis ad quantumcunq; fide dignam relationẽ quicquam aliud plus vel minus quàm quod coram se & testibus ad hoc adhibitis actum gestumue, atq; de quibus tempore actus huiusmodi non antea vel post ex interuallo rogatus fuerit, atque etiam quod corporeis sensibus perceperit, eò quòd officium seu autoritas sua ad alia se non extẽdat, in protocollo suo scribat, vel desuper instrumẽtum edat. Sed in his sensibus est habenda distinctio. Nam in visu & auditu sufficit, Notarius in præsentia testium videat & audiat; in alijs verò, vt gustu, tactu vel odoratu requiritur, quòd testes coram se gustent, tangant vel odorent, & de qualitatibus eorum quæ per huiusmodi sensus perceperint, coram partibus, testibus, et se Notario attestentur. De eisdem enim sic attestatis, non autem de proprio suo gustu, tactu vel odoratu Notarius efficaciter potest testificari. Si tamen Notarius se similiter sic gustasse, tetigisse, vel odoraße, atque percepisse addiderit, non modicum fidei facit.*

6. *Potest autem & Notarius rogari de actu muti, & scribere signa seu nutus eius, vtpote sic, cùm talis propter accidens loqui non potuerit, interrogatus à me humeris vel capite innuendo consensit, & similia.* Sal. Ann. 1512.

7. *Et licet ex consuetudine Notarius tolleretur per alium fidelem (quando est alijs impeditus facere) ad mundum scribere instrumentum à se dictatum et completum, postea per seipsum subscribendum & signandum, tamen Protocollum suum seu extensionem eius per se ipsum, non per alium facere: vel si ex aliquo accidenti pro tunc scribere non possit, ea vice alteri extendendum de verbo ad verbum pronunciare, & in subscriptione de huiusmodi impotentia & alterius ingrossatura attestari debet.*

8. *Et quamuis non requiratur plena, & tanta extensio Protocolli, sicut instrumenti inde extracti, tamen Notarij debent saltem breuibus et sũmarijs verbis substantiales clausulas ipsius actus aut contractus, etiam iuxta cuicumque contractus seu actus naturam, vel loci consuetudinem solitas, & signanter clausulas resignationum præiudicialium attingere.*

9. *Nam cùm consensus et intentio contrahentis vel agentis sit de substantia contractus seu actus celebrati, singulorumque, de quibus conuenerunt partes, etiamsi solita sint apponi, neque talis consensus porrigatur ad ea quæ quis ignorat, requiritur quod Notarius coram se & testibus saltem summariè recitet ac legat partibus pacta, renunciationes & clausulas singulas, super quibus fundatur Ius ipsius coram se gesti, ac consensum desuper exprimi curet. Licet enim Ius præsumat contrahentes singulis quæ secundum contractus naturam uel loci consuetudinem solent apponi, consensisse, etiamsi ex Protocollo non appareant, neque à partibus exprimantur, nonnullique velint à Notario hoc non requiri: tamen tutius & æquius est sic obseruari propter multa. Præterea Iudicis est, non Notarij, ad præsumptionem scribere, sed de his solisque corporeis sensibus percipiuntur, vt suprà dicitur, quum ad instar testis Notarius scribere debeat.*

10. *Maximè autem ista sunt seruanda in contractibus & actibus, in quibus scriptura est de substantia, imò extunc, requiritur vt coram contrahentibus & testibus de verbo ad verbum singula relegantur: quia antequam scriptura compleatur, & à partibus pro completa habeatur, contractus non censetur perfectus vel efficax: Postea verò quicquam addi, detrahi, vel mutari, etiam de partium consensu non potest.*

Sal. Ann. 1512. 11. Poterit tamen Notarius de his, quæ partes mutare, addere vel detrahere vellent, denuò rogari, & desuper facere instrumentum, prioribus gestibus manentibus in Protocollis.

12. Præcipuè autē sint cauti Notarij à fraudibus & fallacijs aliquorum, siue coram eis contrahentium, siue aliorum, qui simulantes se Notarios à laborum prolixitate releuare velle per se vel alios subordinatos dictant instrumenta ex inebriatura ipsis edenda, & ad mundum scribi faciunt, ac postea offerunt Notarijs subscribenda & signanda. In eis enim sæpè dolosè & in præiudicium aliorum secum contrahentium rei gestæ detrahunt, vel addunt quæ sensum vel substantiam immutant, quod facile quandoque vno verbo, vna syllaba, imò interdum vna litera fieri potest, & tam inaduertenter & subtiliter, quòd vel Notarij, vel alij secum contrahentes vix, vel nullo modo sentire poßunt. Ex quo ipsi Notarij intelligant quàm periculosum esset Protocolla seu inbreuiaturas suas per alios, maximè alteri parti suspectos, vel qui actibus protocollatis non interfuerunt, extendi facere.

13. Seeus tamen esset, si antequam contractus seu actus absolueretur, seu concluderetur talis extensio siue ab ambobus contrahentibus, siue altero eorum fieret, & postea coram ipsis & Notario et testibus legeretur, & vbi sic placeret contrahentibus, ex tunc Notarius rogaretur. Poßet enim tunc Notarius securè scribere, partes iuxta istam extensam formam ipsis lectā & approbatā corā se et testibus requisitis cōtraxisse et egisse, ac cæteris protocollis suis adiūgere atq; postea publicare.

17. In summa maximo studio aduertāt Notarij, ne circa protocollorum seu abbreuiaturarū impositionem festinent seu præcipitanter agant, sed cum diligentia & consideratione clausulas quasuis protocollent. Nam tota officiorum, iuramentorumq; suorum desuper præstitorum vis & substantia in hoc cōsistit, vt benè diligenterq; aduertant & intelligant coram se gesta, & de quibus rogantur, & ea quæ visu audituque proprijs in testium similiter animaduertentium præsentia perceperint protocollent, & publicent, sincerè ac fideliter, siue vel veritatis occultatione, vel falsitatis admixtione quauis, adhibitis solēnitatibus à Iure vel locorum, in quibus instrumenta faciēt, consuetudinibus introductis, vt suprà dicitur.

18. Notarius autem seu Tabellio, cū sit Reipublicæ seruiēs, virtute sui officij tenetur de et super his de quibus saltem cum mercedis præstatione rogatur (dūmodo aliàs sint licita & non prohibita) facere instrumēta, nisi sit factus Doctor, Decurio, Monachus vel clericus. Veruntamen ijdem si se rogari permiserint, tenentur imbreuiaturas suas publicare, valentq; instrumenta eorū. Possunt tamen pro his, quibus vltrò se ingerunt, tanquam prohibitioni contrafacientes puniri. Sal. Ann. 1512.

19. Sciant etiam Notarij, eorum nullum posse officio suo renunciare, nisi in manus Principis, cuius authoritate est creatus: Vel signetum suum consuetum saltem sine Iudicis authoritate, causaque rationabili mutare, aut instrumentum alieno signo signare.

20. Et quamuis Notarius Protocollum siue abbreuiaturam suam extendere, et omnia ponere quæ declarant mentem contrahentium vel testatorum citra substantiæ mutationem possit: tamen alterius siue viuentis siue mortui protocollum seu abbreuiaturam etiam sibi legatam extendere, seu huic quicquam addere vel detrahere, seu aliter quàm de verbo ad verbum in publicam formam redigere sine auctoritate Iudicis non potest nec debet eum extenso, & quid sub isto signo &c. vel alijs defectuosis, vel abbreuiatis verbis fortè inibi positis comprehendi intelligatur, ad Iudicis, non Notarij æstimationem spectet.

21. Aduertant etiam Notarij, quòd quando in extensione & ingrossatione instrumentorum rasuras maximè notabiles & in locis suspectis, in vna uel pluribus rigis faciunt vel verba interlinealia, seu ad margines apponunt, à quibus quantum potest cauendum est, quod ex tunc in corpore instrumenti, vel saltem subscriptione de his faciant mentionem & approbationem. Et hoc maximè quando talis interlineatura est scripta ad marginem facta, non est manus propria ipsius, qui instrumenti tenorem ingrossauit.

22. Item Notarij caueant, quia præsenti ordinatione prohibentur scribere instrumenta sua nimis abbreuiata vel obscura, vel ambigua verba, quæ vitiant instrumenta, nec per z'feras, signa, vel notas, maximè non communiter omnibus cognitas, cum facilè possint mutari & corrumpi, sed scribant per literas integras, communes, legibiles & cognitas, in pergameno, non papyro, in Latina, uel nostra Alemanica lingua.

23. Si casu amittatur alicuius Notarij protocollū, & de hoc doceatur, poterit Notarius agere contra detinentem instrumenta prius inde extracta,

Sal. Ann. 1512. *cta, vel si haberi non possunt, examinari facere testes, qui interfuerunt, & inde nouum facere protocollum.*

24. Sint etiam Notarij circa instrumentorum editionem et publicationem diligẽtes et cauti, ne cõmittãt errores, cùm partes inde ad plures incõmoditates, pericula, et expensas sæpe deducãtur, quas sine dubio ipsi errantes refundere tenebũtur.

25. Quòd si verò siue probabiliter siue improbabiliter contigerit aliquẽ incidere errorẽ, siue in solemnitatibus, siue nominibus, locis, temporibus, substantia, siue alijs, tutius est vt saltem post editionem, cùm Notarij postea videantur functi suo officio ad euitandas ambiguitates disputationũ et altercationes varias, nõ sua, sed Iudicis desuper aditi autoritate errores huiusmodi emẽdẽtur.

26. Possunt etiam Notarij actuum coram se gestorum, dum modò tamẽ ab eo vel his, de cuius vel quorum voluntate dependent actus huiusmodi desuper tempore eorũdem actuum rogati fuerint, sine trepidatione alteriusque autoritate, imò tenentur sub pœna in Iure expressa edere instrumenta eis qui rogarunt, seu eorum Procuratoribus, hæredibus, successoribus, vniuersalibus vel singularibus saltem semel. Sed quando sæpius eisdem vel alijs petentibus et prætendentibus sua interesse, maximè vbi quæstio, seu dubium desuper esset vel timeretur, aut alijs periculum seu præiudicium ex tali editione verisimiliter immineret, tutius ac consultius est propter varias in hoc opiniones, vt Notarij faciant se citari coram Iudice, cuius autoritate vocatis vocandis editionem huiusmodi faciant vel denegent.

27. Notarij autem sciant, se non de nocte, nisi ex vrgente causa quam exprimant, vel in locis occultis, seu clam rogari, vel instrumentari debere, cùm hoc non sine suspicione procederet.

CAPIT. II. De Testamentis.

Debent autem Notarij præcipuè esse sollicitì & diligentes circa Testamentorum & aliarum vltimarum voluntatum confectiones, propter magna ex eis imminentia præiudicia. Sunt enim secundum sacratissimas leges testamentorum genera duo: alterum quod fit in scriptis seu mediante scriptura, clausa seu inuoluta: alterum verò & communius, quod per solam nuncupationem sine scriptura, vel aliqua literali solemnitate fieri solet, & ideo nuncupatiuum dicitur, neque scripturam de sua essentia requirit. Item potest & tertium genus adhiberi, quod fit à cæco cæcaue per nuncupationem, tamen non sine scriptura, vtpote tam à Notario quàm testibus adhibitis, & rogatis proprijs manibus subscripta singulorumque solitis signetis signata. Ann. Sal. 1512.

2. Et aduertant ipsi Notarij, quòd ad singulorum testamentorum præmissorum genera cõficienda requiruntur secũdum leges, testes ad minus septem, incluso ipso Notario. In Codicillis autem, in quibus legata & fideicommissa relinquuntur sine hæredis alicuius institutione, vel in donationibus causa mortis, & in rure, vbi rustici testantur, & plures haberi non possunt testes ad minus quinque. In parentum autem inter liberos, vbi nullum aliud testamẽtum procedit, quod infirmandum sit, & in militum castris, non autem bellicis expeditionibus existentium testamẽtis remittitur numerus testium vsque ad duos.

3. Milites autem in expeditionibus bellicis existentes etiam sine omni solemnitate vel teste, quocunque modo velint testari, possunt: non autem existentes in talibus expeditionibus seu castris, iure communi testantur.

4. Requiritur etiam quòd in testamentis non solùm rogentur testes, sed specialiter ad actus huiusmodi testandum vocentur, & adhibeantur, vel saltem si casu illinc sint, ad hoc præmoneãtur.

5. Item requiritur in omni testamẽto, quòd testator testatrixue verbis intelligentibus loqui aut scribere sciat. Nam neutri eorum sciens mortuo similis in hoc reputatur, & testari non potest.

6. Præterea etiam requiritur in omni testamento, etiam nuncupatiuo, ut singula gesta in notam iam receptæ relegantur coram testatore, testibusque, antequam ab inuicem recesserint.

7. Caueant ergò Notarij se ab his, qui neque articulatim & intelligibiliter loqui, neque scribere possunt, cùm sint intestabiles.

8. Videant autem Notarij testamentis adhibitis, & etiam testari volentes, quos adhibeant testes, quia multi prohibentur adhiberi, vt regulariter omnes qui sunt actiuè vel passiuè intestabiles: & præterea mulier, hermophrodita, in quibus muliebria præcellunt, in potestate testantis existens hæres scriptus, et cum eodem in eadem existens potestate. Vnde consulitur vt ad requisitum numerum testes alij recipiantur, ne propter aliquorum inhabilitatem testamenta irritentur.

9. Testamenti autem in scriptis (quod magno in vsu amplius non est, sed ab eo fit, qui in eius vita neminem sua vltimæ voluntatis conscium

Sal. Ann. 1512. *esse vult) talis est forma: Producit testari volens in medium coram testibus septem ad id specialiter conuocatis seu præmonitis & rogatis viris, liberis, puberibus, omnibus simul præsentibus scripturam consignatam vel ligatam, vel tantùm clausam vel inuolutam, siue ipsius testatoris, siue alterius cuiuslibet manuscriptam, offertque illã istis testibus à singulis eorum subscribendam, & signatis suis solitis signandam: dummodò tamen apertè dixerit, suum esse testamentum quod offertur, ibique coram testibus sua manu propria subscripserit: vel si ipse scribere nesciat, vel tunc non possit, alterius octaui testis manu, nomine et iussu suo, in reliqua parte testamenti subscribi faciat. Tunc eodem die & tempore nullo interuallo, vel etiam actu extraneo, nisi fortè necessitatis causa, & modico interrumpente per singulos septem testes proprijs suis manibus subscribitur, & sigillis suis seu signis solis signatur.*

10. *Testamenti autem nuncupatiui forma est: Quia testari volens eius vel eorum, quem seu quos hæredem seu hæredes suos esse velit, legatariorumque nomina, et ea quæ in eo contineri vult, coram septem testibus ad hoc vocatis & rogatis palam & dilucidè nuncupat & exprimit.*

11. *In cæci autem testamento requiruntur subscripta, primò quòd tam Notarius quàm testes septem ad hos vocentur, et cuius causa vocati sint, certificentur: Secundò, quòd testator hæredem seu hæredes à se instituendos, & nedum nomen seu nomina, sed & dignitates seu conditiones alias eorundem pro tanto, quod propter solam nominis seu nominum expressionem nõ oriri possit ambiguitas, et præterea aliam suam voluntatem tam circa eorundem hæredum institutiones, quàm substitutiones, fideicommissa atque legata coram ipsis Notario & testibus clare exprimat. Tertiò, quòd tabellio, vel si is haberi tunc non possit, octauus testis vocatus vice eiusdem, atque testes singuli per testatorem ad hoc rogati, vno & eodem tempore, loco, & nullo interuallo seu actu extraneo, nisi forte modico, & necessitate naturæ interueniente, sese in fine vtpote in margine instrumenti inferiori subscribant, simulque consignent. Potest autem testari volens vel in ipso actu coram testibus, vel si magis placet, antea per alium quemcunque voluntatem vel testamentum suum dictari & scribi facere, & postea coram testibus & tabellario, prius patefacta, cuius causa vocati sint, chartulam ipsam coram se & testibus recitare: & vbi tenor* Sal. Ann. 1512. *eius omnibus notus fuerit, profiteatur testator elogium suum id esse, & ex animi sui, quæ lecta sunt, disposuisse sententia, & in fine sequantur subscriptiones atque signacula, tam testium vt prædicitur singulorum, quàm tabellarij.*

12. *Potest etiam vnus vel plures, si proprijs signis carerent, alterius seu aliorum signo vel signis in hoc vti.*

13. *Istam autem formam non solùm in testamenti cæci, sed codicillorum vel aliarum vltimarum voluntatum confectionem obseruari necesse est.*

14. *Scituris omnibus Notarijs, quòd præfatas testamentorum formas à lege traditas diligenter obseruare negligentes, præter hoc quòd testamenta aliter facta de iure ciuili non subsistunt, etiam iuris pœnas non euitabunt.*

De insinuatione literarum Imperialium. CAPIT. III.

Circa Imperialium autem, vel Cameræ nostræ Cæsareæ Iudicij literarum citatoriarum, vel quarumcunque aliarum continentium insinuationes, si quis desuper rogatus fuerit, aduertat, vt sub præstito in officio suo fidelitatis iuramento literas huiusmodi originales illi vel illis ad quem seu quos diriguntur, retento tamen penes se toto tenore inde descripto, et postea in instrumento insinuationis integrè inserendo, in personam seu personas proprias, vel si commodè haberi non possunt, ad domum seu domos solitæ habitationis eorundem, vel per edictum per Iudicem decretum præsentent, legant, insinuent, atque illis relinquant quàm fideliter.

2. *Quòd si verò ac quotiens contigerit, aliquas tales literas plures personas in diuersis residentibus domibus seu locis continere, quibus singulis facienda sit præsentatio, seu insinuatio earundẽ, sciant Notarij huiusmodi præsentationem, et insinuationẽ singulis eorũ, de quibus rogati fuerint, cum ostensione et lectione originaliũ esse faciẽdũ, modũ et forma præmissis, relicta et tradita cuiq; eorum copia collationata et concorde, nisi forte in vna ciuitate seu villa, in diuersis tamen ædibus habitantes paucioribus copijs fuerint contenti.*

3. *Præsentationum autem seu insinuationum suarum huiusmodi & earum, dies, menses, annosque & loca singula, & si fortè aliquis, cui sit insinuatio, se parere nolle, vel in Imperatoris vel Iudicij Cameræ contemptum seu ignominiam irreuerenter verba proruperit, instrumentis suis*

tam

Sal. Ann. 1512. *tam his, ad quarum instantiam, quàm illis quibus facta fuerit præsentatio siue insinuatio edendis vna cum literarum insinuatarum tenoribus integris referāt & attestētur sincerè & fideliter.*

CAPIT. IV.

De constitutionibus Actorum & Procuratorum.

In constitutionem autem tam actorum, quæ à Tutoribus vel Curatoribus minorennium ante lites contestatas, & quidem cum autoritate et decreti interpositione Iudicis fiunt, & fieri debent, quàm Procuratorum ad lites, attendant benè Notarij, cùm ad Iudicium Imperiale veniant quotidiè instrumenta procuratoria defectuosa, vt quantum tam ad actus specialia requirentes mandata, quàm alias clausulas apponi solitas & consuetas, de quibus etiam vulgaris habetur forma, benè extendantur instrumenta cum clara specificatione quem vel quos constituent, siue in solidum, siue coniunctim, siue diuisim Procuratores velit habere, ita, quòd non sit melior conditio vnius quàm alterius seu aliorum. Sed quicquid vnus inceperit, alter id continuare possit, mediare, & finire: videlicet ad agendum, defendendum, libellandum, litem contestandum, iurandum de calumnia, & aliud quodcunque licitum iuramentum præstandum, ponendum, articulandum, positionibus aduersis etiam per iuramentum respondendum: Testes & alias probationes producendum, excipiendum, replicandū, duplicandum, triplicandum etc. concludendum, sententias audiendum, ad appellandum & prouocandum: Si ad Iudicia inferiora diriguntur, Apostolos petendum, recipiendum, appellationes causas prosequendum, aliū vel alios loco suo substituendum, istos reuocandum, & iterum totiens quotiens substituendum &c. Et generaliter omnia & singula &c. faciendum cum promissione & cautione solitis de rato & releuando, sub omni constituentis rerum & bonorum obligatione, & hac omnia in extensa communique forma.

2. *Et quia multum nunc inoleuit practica, vt iuretur de calumnia, idemque iuramentum plura in se contineat capitula, quæ plerunque ista in animas suas iuranda mandantes ignorant, necesse est vt de his singulis informentur, & in instrumentis postea inserantur. Sunt enim capitula à iure tradita, & in Iudicio Cameræ exprimi solita, vt tam actor quàm reus per se, vel suum Procuratorem iuret, quòd credat se iustam habere causam litigandi, quòd protelandi causa, seu fraudulenter dilationes non petat, quotiensćunque interrogatur veritatem non occultet, & quòd alijs quàm quibus ius permittit, nil penitus donet vel promittat, quo pro se sententiam obtinere possit, dolo & fraude omnino semotis.* Sal. Ann. 1512.

3. *Iurat autem articulos seu positiones suas offerens, si petit & vult quòd aduersarius per iuramentum respondeat sic, quòd contenta in eis, quantum factum proprium concernunt, vera sint, & quantum alienum continet factum, quòd credat ea esse vera & probabilia.*

4. *Responsurus autem iuret, si responsurum veritatem, vtrum credat vel non credat ea quæ sibi obijciuntur esse vera.*

De instrumentis Appellationem. CAPIT. V.

De Appellatione autem et formalibus suis, in quibus plures & quotidiani occurrunt defectus, Notarij scire debent, quòd de Iure ciuili & ordinatione S. Romani Imperij omisso medio vel ab interlocutoria seu grauamine, quòd postea mediante appellatione à diffinitiua est reparabile, regulariter non appellatur. In casu autem præmisso appellare volens ab interlocutoria, eam in scriptis, & cum causarum grauaminis insertione faciat, cùm ex causis alijs iustificari nō possit.

2. *A diffinitiua verò vbi appellari nō prohibetur, sine causa seu causarū grauaminis expressione appellari potest, & quidem verbaliter et sine scriptis, dummodò in continenti post sententiam latam, hoc est, antequam diuertatur ad alia, fiat, postea tamē in scriptis redigēda: alioquin autē si ex interuallo appelletur, in scriptis fieri necesse est.*

3. *Et in summa sciant & aduertant omnes Notarij, quod ipsi debent esse Iurisperiti in his saltem, quæ Notariatus officium respiciunt, hoc est, summam Notariæ, ad hoc vt sciant, partes coram se contrahentes seu agentes, de solemnitatibus & clausulis ad contractus & actus huiusmodi, earumque validitatem requisitis certificare, & se à contractibus & actibus à Iure reprobatis et prohibitis abstinere, cùm aliàs teneātur de imperitia & partibus læsis ad interesse.*

4. *De præmissis igitur tanquam pro generalioribus principijs atque cunabulis quibusdam traditis non stent adeo contenti Notarij, quin in dies discant & aduertant alia à Iure circa tabellionatus officium tradita, & quæ secundum locorū, in quibus actus huiusmodi geruntur, consuetudines introducta sunt, & circa difficultates seu ambiguitates in actibus coram se gerendis*

Sal. Ann. 1512. *pro casuum varietate & diuersitate quandoque occurrentes ad peritiores recurrant, ne imperitia culpaque eorum alijs noceat, quia de his tenentur, vt suprà monstratum est.*

Datum in Ciuitate nostra Imperiali Coloniensi, octaua die mensis Octobris, Anno à Natiuitate Domini millesimo, quingentesimo, duodecimo: Regnorum nostrorum, Romani vigesimo septimo, Hungariæ verò vigesimo tertio.

Per Regem

Ad mandatum Dñi Imper. proprium

Sernteiner sst.

Ad bellica redeamus. Gallo abeunte, Veneti Vallegium, Asulam, Pischeriam primis CLXI. aggressibus quum cępissent, Benaci lacus oppida ferè omnia ad Rempub. rediere: ad Cremonam postea itum, quam vrbem Cardinalis *Sedunensis*, excluso Veneto arroganter occupauit. Crema, *Benedicti Criuelli* fauore, qui *Discordia fœderatorum.* Gallicæ cohortis in oppido præfectus erat, ad Venetos redijt. Brixiam cum *Cardonius*, Regis *Ferdinandi* nomine temerè occupasset, Papam Veneti conuenere, is verbis videbatur fęderis sacramentum intemeratum velle; sed adueniēte *Gurcensi* Episcopo, legato Cęsareo, & pacem Cęsaris nomine ea lege dante, si Cęsari præter eas, quas habebat, Vincentiam traderent, triginta aureum nummum millia quotannis, census nomine soluerent, cum (*Gritto* instigante) illi subscribere recusarent, *Sal. Ann. 1512. Gritti effigiem inspice num. 163.* neq; *Gurcensis* de postulatis quicquam remitteret; Pontifex, qui ad disturbandum aduersariorum concilium, Cæsaris auctoritate opus habebat, fœdus seorsum à Venetis, in hunc modum percussit. *Cæsar, Pisani conciliabuli* CLXII. *Fœdus Papæ cum Cæsare in Venetos.* *actionibus antiquatis, Lateranense concilium approbaret, Alphonso Ferrariam & Bentiuolis Bononiam retinentibus, opem ne ferret, Germanos ab illius stipendijs reuocaret. Pontifex Venetos hostium loco haberet; sacris profanisque armis, quoad omnia sua recuperasset, Cæsarem iuuaret; nullam eo inconsulto, pacis actionem, cum illis institueret; neuter absque alterius consensu cum quoquam noua fœdera, societatemque contraheret; regi Ferdinando suus in hoc fœdere locus relinqueretur.* His ita conuentis, & publice promulgatis, *Gurcensis* Lateranense conciliū, proximo consessu, præsens comprobauit, Pisano reprobato conuentu. Impetratis postea CLXIII. in Venetos monitorijs, Roma discedens, *Maximiliano Sfortiæ*, qui iā ex Germania Vero- *Maxim. Sfortia Dux Mediol.* nam venisse dicebatur, obuiā profectus (cum is *Sedunensi* Cardinali instigante, non expectato illius aduentu, Cremonam abijsset) eò & ipse assecutus Mediolanum vsquè deduxit. Ibi magna cum omnium lætitia, solemni ritu inauguratus est *Sfortia*. Suspice nummos triumphales patroni, & clientis. Symbo-

lum Ducis elegans est, quo ad magnas quidem res capescendas præclarè se animatum ostendit: desperare verò de votis animi sui, ob vitæ breuitatem, complendis. Sic *formica* ausu, nisuque præclaro ad Cælum vsque reptare conatur, vita verò spirituque destituitur

Sal. Ann. 1513. CLXIV. tur ante, quàm finem optatum assequatur. Agebaturque eodem tempore crebris internuncijs de nuptijs inter *Maximilianum* Imperatorem, & *Ludouicum* Galliæ Regem, cuius filiam Renatam *Carolus*, seu *Ferdinandus*, Austriæ Principes ex *Philippo* patre geniti, qui *Maximiliani* filius fuit, in vxorem acciperet, Mediolanumque, & omnis Cisalpina Gallia dotis nomine traderetur: nulla tamen conclusio sequuta est. Nam ad Heluetios ex tota fermè Italia, exterisque Regibus Legationes aduenere, quibus bellicosæ gentis societas expetebatur, ad occupandum Mediolani principatum, quem *Maximilianum Sforcia* ex Illustrissima Galeatij, & *Ludouici* prosapia ortus, hæreditario iure sibi meritò vendicabat: eum autem Germani, Hispani sibi socijs Helueticorum armis asciscere tentabant, cum & idem Francorum Rex moliretur. At illi in Badensi concilio, reiectis magno animo Regum postulatis, *Maximi-*

CLXV. *lianum Sforciam* in principatu retinere armis statuerunt. Qua spe deiectus *Ludouicus*, aut cum Cæsare, aut cum Venetis sibi conueniendum esse duxit. Id præsentientes fœderati, in primisque *Gurcensis* Vicentiam toties denegatam Venetis permittebat: at illi, qua de causa sententiam *Gurcensis* mutasset, con-

CLXVI. *Vincentia oblata Venetis Verona petunt.* ijcientes, animosque tollentes, vt Veronam quoque, sed ingenti pecunia redimēdam, reciperent, institerunt: qua non impetrata cum *Ludouico* pristinum fœdus, quo Cremonam, Abduanamque Glaream accipere debebant, renouare decreuerunt; sequestre. *Poncherio* Senonensi Præsulæ, Venetos Cæsari præferebat: præsertim quòd Cæsarem non ita pridem in priuato colloquio dixisse constabat, se decem & septem iniurias sibi à Gallis illatam data occasione vlturum. Ex aduerso *Anna* Regina, cum eis, qui *Renatam* filiam *Carolo* nepoti *Maximiliani* collocare cupiebant, ita disserebant. *Ambitionem, atque vtilitatem apud eos, qui rerum potiuntur, semper locum principem obtinere, cæteras animi affectiones istis plurimùm pollentibus cedere, ac posthaberi: quod maius beneficium accipere Cæsar potest, quàm si sumpta de Venetis vltione sua recuperet, & ad nepotem Carolum principatum Mediolanensem transferat? Hispanum Ferdinandum vel nolentem Caroli item nepotis vtilitati cessurum, & ad eandem societatem vltro accessurum. Quid porrò magis Iulium Pontificem* Sal. Ann. 1513. *perterrefaciat, quàm si tantos principes sibi inuicem reconciliatos, & tam arcta affinitate coniunctos videat? Venetam penitus indignam videri, qua Cremonensem, Abduanumque agrū dimidiatam fere Ducatus Mediolanensis partem iterum recipiant, pro quibus recuperandis totum prope Christianum orbem* Ludouicus cōmoueris: *nec eorum auxilia tanti esse, ut inde aliquam de cæteris fœderatis victoriam sperare debeant.* Hæc potior visa fuisset sententia, nisi *Renatam* sibi statim in manum tradi Cæsar perstitisset; quàm *Carolo* pactam quoad matura viro fuisset, aut saltem annum duodecimum impleuisset. Hinc *Asparrus Lautrecij* frater, qui cum hisce mandatis ad Gurcensē proficiscebatur, ab itinere reuocatus est. At *Ferdinandus* Venetos Vallis reconciliari molestè ferens, Veronam reddendam; & Burgundiam Venetorum pecunia redimendam author erat: Eiusque solicitudine offensus Cæsar, dixisse fertur, cum legatos *Ferdinan-* CLXVII. *di* verba facientes de Venetorum causa audiret, *Venetorum sibi legatos potiùs, quàm Ferdinandi eos videri*. Inducias tamen ad finem Aprilis prorogari consensit. Pontifex pœnitentia ductus, seipsum tacite incusabat, quòd *Iulij Papa mors.* tam durus, & illiberalis in Venetos fuisset, hominumque sermonibus non parum angebatur, dicentium Venetis occasionem dedisse, Gallos euocandi in Italiam: quare in dies magis dolore confectus, vbi somnique incapax, ægritudine consumptus interijt. Successorem habuit *Leonem X.* qui statim occultè cū *Maximiliano*, & *Ferdinando* in Venetos con- CLXVIII firmato fœdere, conuenit, vt reliqua terre- *Ferdinan Dux Austria.* stris Venetorum ditio armis deuicta, *Ferdinando* Austriæ Duci nepoti Cæsari traderetur. *Ludouicus* etiam Gallorum Rex ad bellum Italicum resumendum accensus, cum Venetis CLXIX. societatem coiuit; vti *illi decem peditum mil-* *Galli fœdus cum Venetis.* *lia, octingentos grauis mille quingentos leuis armaturæ equites pro Genua, Asta, Mediolanensiq; principatu recuperando mitterent.* Ludouicus viciſſim *mille quingentos cataphractos, octingentos leuis armaturæ equites, octo Germanorum, septem Gallorum peditum millia in armis haberet, opemque ferret, donec quicquid ante Cameracense fœdus in Gallia Transalpina,*

Tauri-

Sal. Ann. 1513. *Taurisanoque agro* (Transpadanam vocant Italiam) *Veneti possedissent, in suam potestatem redegissent*. Valido itaque contracto exercitu profectionem Galli parabant; Liuianus interim Pischeria, & Valegio receptis. Cremonam tentauit, & Brixiam. Mox Galli numero viginti mille, mira celeritate Alpibus superatis, *Tramulia*, & *Triultij* Ducum auspicijs in Italiam descendentes, Nouariam oppugnarunt, vbi *Maximilianus Sforcia* cum quatuor Heluetiorum millibus præsidio aderat. Hispani milite validi studebant ad Placentiam, Padum, & Trebiâ iungere ponte, vt cum Heluetijs arma sociarent. Ex aduerso Veneti obstare, ne iungerentur castra. Cumque acies inter Gallos & Heluetios breui immineret, canes ingenti numero, qui heros suos in bellum sequuti fuerant, è Gallorum

Nota de canibus. statione in Nouariam, ac proxima castra ad Heluetios celeri transiere cursu, eorumque pedes ore lambendo, caudaque eblandiendo, quasi futurorum præscij, se se victoribus submittebant. Heluetij hoc quasi ostento freti, intrepidè prodierunt in aciem. Pugna primùm leuis, mox crudelis exarsit, diuque circa bellica tormenta dimicatum est, quæ Gallo adimere ferox contendebat Heluetius. Mox ex Nouaria Heluetiorum erumpente phalange, laborantibus opem latura socijs, Gallorum reprimitur impetus, cædesque eorum ingens edita. Retulit Heluetius victor opima spolia; ex Gallis desiderantur supra decem armatorum millia: ex Heluetijs circiter mille quingenti, inter quos *Mottinus* eorum fortissimus ductor. Regij exercitus clade Veneti permoti, retro castra ad Athesim, relicta Brixia retulere, atque in reditu Leniacum oppidū *Liuianus* recepit. Sic Belli alternante fortuna, dum Hispani & Heluetij coniunctis copijs feruntur in Venetos, Pischeriam illi, & Leniacum iterum cum vicina regione recipiunt. Patauij, Taruisijque mœnibus Veneti inclusi, qui paulo ante Veronam tentare ausi fuerant. Montagnana verò, & Vicentia potiti Germani, in Patauinum agrum vnà cum Heluetijs irrumpentes, vrbem ad *Bassanelli* portam muralibus tormētis quatere cœperunt. Sed ciuitas egregiè munita hostilē irridebat insultum; imò quotidie Veneti ex vrbe erumpentes, prospero Marte in aduersa agmina depugnabant, fœda Germanorum strage; qui protinùs obsidione soluta, ad Bachilionem castra retulerunt, extremum abeuntium agmen Veneto procursante equitatu. Ann. Sal. 1513.

Dum hæc in Italia geruntur; *Henricus VIII.* Anglorum Rex traiecto mari, Terouanam Morinorum vrbem obsidione cingit; CLXX. Angli Terouanam obsident. ad quem Cæsar cum pulcherrimo equitatu profectus, suo nutu & imperio bellum administrabat, quòd belli sciens, & locorum gnarus esset. Eodem fere tempore Heluetij Burgundiam adorti, numero viginti mille, Anglico conducti stipendio, quibus Cæsar mille equites adiunxit, Duce *Vdalrico Vvirtembergico*; Diuionem primam regionis obsident vrbem. *Tramollius* qui loco præerat, vt imminens euitaret periculum, petito cum Heluetiorum tribunis colloquio, ita transegit, vti Rex omni Mediolanensis principatus iure sese abdicans, certis pensionibus sexcenta aureum nummum millia ipsis persolueret, hac vna lege obstricti, vt domum redirent. CLXXI. Diuio ab Heluetijs obsessa. Has conditiones durissimas, quas suggerebat necessitas, æquitas & occasio reuocabat: Regi namque mutandi aut improbandi non deerant causæ: Nam & Heluetij stipendia ab Anglo ad præstitutum solutionis tempus missa non esse, causabantur. Interim in Morinis Galli abs Rege, vti commeatum in vrbem inferrent, missi, ab Anglis quibus Cæsar cum quatuor milliū equitatu suppetias venerat, in fugam acti sunt, & vrbs auxilio destituta ad nonum Cal. Sept. deditionem fecit. CLXXII. Ad Morinum cęsi Galli. Vel vt alij narrant, accensa Gallos inter & Anglos pugna, cum acriter ab vtrisque certaretur, cum peditatu, & tormentis leuioribus *Maximil.*, accurrit Gallos profligat cæsis *Francisco Spinola*, & *Boiardo* cum aliquot nobilibus; *Longeuilla* dominus & *Frodota* viui in potestatem venere. Capti sunt præter eos 350. currus onerarij 150. Vrbem *Carolus* Archidux cum sibi tradi postularet: Angli contra iure belli suam esse contenderent; Ea res, ne discordiæ semina inter ipsos iaceret, vrbem incendio euastari placuit, salua immunitate templorum. Sibi tamen non defuere Galli: conciliato in Anglos *Iacobo IV.* Scotorum Rege. Is CLXXIII. Iacob. Rex Scotorum cæsus.

Angliam

Sal. Ann. 1513. Angliam bello aggreditur; sed (*Catharina* Anglorum regina præsentia sua augente vires) ab Anglis ad Filum amnem occisus, fœminæ reliquit triumphum. Post victoriæ nuncium, cum iam ante Cæsar abijsset è castris: *Henricus Tornaco* celebri Neruiorum ciuitate, Gallis erepta, & præsidio firmata, Germanis dimissis, in Angliam victor abijt.

Non diuersa fortuna pugnabant Veneti. *Sal. Ann. 1513.* Hispani Germani (ex *Petro Iustiniano* transcribere placuit) eductis è Vicentia, & Verona copijs *Cardonio* Duce, Patauinum agrum fœdissimè depopulati sunt: ferro, flamma grassatum: prophana & Sacra pari scelere polluta. Sacratissimam Eucharistiam vt è flammis *Cardonius* eriperet in æde D. Francisci

extra *Plebis Sacci* mœnia conflagrantem, religione motus, semiustam ingressus ecclesiam, magna pietatis laude proprijs manibus deuotè sumptam linteolo inuoluens, in viciniorem traduxit Ecclesiam, argenteo loculo religiosè recondens. Furor inde Mergariam vsque *Troilo Sabello* Duce peruasit, vnde modico stagnorum interuallo Veneta vrbs medio mari posita conspici potest: in eamque Germanus bellica tormenta displodi iussit. Loco postea *Lacefucina* incenso, per quem artificioso opere è Medoaco flumine in æstuaria hinc inde transportantur nauigia, ad suos *Sabellus* in castra redijt. Tot lacessitus *Liuianus* iniurijs secum indignabatur hostem impunè discurrere. Contractis itaque copijs, ac quindecim dierum cibarijs sumptis, priùs certiorato Senatu, patenti ad pratum Vallis campo, sacra in exercitus conspectu, summo mane celebrari iussit. Inde instructa acie, Patauio ægressus, ad *Liminum* octo millia passuum ab vrbe prima castra fecit. Germanus verò quàm cautissimè poterat, Venetorum declinabat occursum, iterque accelerans, Medoacum fluuium ad Cittadellam superare contendit, vbi Venetus antea pontes resciderat, ad impediendum hosti transitum, lintresque omnes à fluminis ripis abstulit, vel incendit. Hic desperato transitu, Fontanellã tentauit Hispanus; sed conspectis in aduersa ripa bellicis tormentis, magnaq. sagittariorũ manu ad impediendũ transitũ illuc profecta, aliò iter flexit, ab incolis edoctus, supra tria passũũ millia ad Nouã Crucẽ, vado in vlteriorem ripam transgredi posse. *Liuianus* autẽ vt aspera loca hosti astrueret, itinera arborum truncis, ac glebarum obicibus per obliquum constitutis, vndiq. dudũ obsepserat, tormentaq. certis locis disposuit, & ad Bachilionem ipse quadrato agmine progressus, quod ad Medoacũ facere non potuerat, opportuniùs hic armis trãsitũ impedire cogitauit. Quo facto, cũ prælij capescẽdi necessitatem aduerteret, ac spẽ victoriæ cõciperet, aduocata cõcione militẽ excitauit, pone aciẽ aduxit. Epijrotæ assiduo cursu Hispanum montana petentem preme-

Ann. Sal. 1513. premebant, & Vicentiam vsque carpendo insectabantur. Fatigatus Hispanus *ad Vlmum* pagum consedit, inde Veronam proficiscens, itinera impeditissima offendit. Armatæ quoque Venetorum cohortes non procul aberant cum tormentis currulibus. Quumque iam aduesperasceret, castra eo loco firmauit, noctemque plenam habuere terroris, dum à tergo, a fronte, à latere crebris tormentorum ictibus petebantur. Pedites metu vulnerum prostratis humi corporibus iacebant; equites inter virgulta latitabant. Commeatus accessit penuria, rerumque omnium inopia: consumpta re frumentaria, solis iumentorum carnibus iam biduò milites vescebantur. Quare primo mane *Cardonius* Imperator conuocatis Ducibus *Columnio, Sabello, Daualo, Iauadeo, Alarcone,* quid agendum in tantis rerum angustijs consuluit? ea vicit sententia, vt omisso cœpto itinere, retro Bassanum versùs dextrorsum castra mouerentur, eo consilio, vt *Liuianus* natura ferox, pugnæ auidus in æquum ad confligendum deduceretur, vbi tentata prælij fortuna, quum inconsultè temereque omnia ageret, facile vinci posset: quòd si forte ille pugna abstineret, illi dimissa Vicentia, per Tridentinos montes, inuito *Liuiano*, cum incolumi exercitu, Veronam reuerterentur incolumes. Adprobata sententia, eadem hora *Cardonius* castra mouit: quod vbi *Liuianus* cognouit, immoderato, vt erat, pugnandi desiderio, signa extemplò canere iussit, hostemque incomposito agmine prope omnes insequitur. Ille verò instructa incedens acie, ad Creatium ignobilem in agro Vicentino pagum consedit, nullum dimicandi moram facturus, si à Veneto lacessitus esset: interim *Liuianus* cum omnibus copijs appropinquans, in hostem ferociter ibat: erat autem in medio Creatij loco planicies satis ampla, & collibus ferè ab omni parte cincta, habebat & profundam vallem, vepribusque & dumetis plenam, paruoque riuo irriguam. Huc igitur vterque exercitus instructa ad dimicandum acie processit. Sed prior *Liuianus* præmisso equitatu, ac tribus æneis machinis, in hostem ferociter vadit: excepere irruentem Venetum impauido animo cathafracti Hispanorum, Germanorumque equites, concionabundusque *Prosperus* hos in prælium accendebat. Primo congressu facile Venetorum equestri ala repulsa, *Liuianus* iam collatis vtrinque signis, certamineque iniecto, *Balleonum* à dextro cornu cum peditum robore in hostium latus immisit, procurritque à leua eodem impetu *Antonius Pius*. At conuersi hostes, quod tantopere expetierant, prælium capessunt, pugnaque oritur statim vtrinque atrox, ac varia, & implicita, quum pedites, equitesque immixti inuicem nullo ordine pugnarent. Tantus porrò fuit Venetorum equitum grauis armaturæ impetus, vt ad signa vsque Germanus, Hispanusque bellatores loco summoti trepide refugerint: postea subsidio suis *Sabellio*, & *Alarcone* aduenientibus, æquata est in hoc loco pugna: certabaturque acerbissimis vtrinque odijs, norant autem hostes, crudelem, efferatumque *Liuiani* animum, cui si victoria contingeret, ferro omnes eius iussu æquè casuri essent: proinde Hispani, Germanique acerrime dimicabant, præoptantes potius in acie pugnando mori, quam victi, captique indecora cœde extingui. Hinc *Liuianus* in barbaram gentem odio ardens, quæ tot annis Italiam belli clade afflixerat, Venetamque nuper rem ad *Mestram* penè euerterat, hostem totis viribus debellare nitebatur, atque huc & illuc circa acies cursitans & Imperatoris, & militis munus obibat, tantaque eius fuit ferocia, vt summotus loco hostilis cesserit equitatus: interimiturque circa signa *Corneus Hispanus* cum filio adolescente. Hæc intuiti *Cardonius*, & *Columna* in primam aciem prouolant: & quid (inquiunt) milites, Venetum toties à nobis victum timetis? quæ ignauia? quis pauor? exclamantesque eodem momento *Daualum Hispanum*, & *Iauadeum Germanum* tribunos fortissimos cum subsidiarijs legionibus iubent in mediam Venetorum aciem irrumpere: horum tantus fuit impetus, vt cohors *Babonis Bresegelli* vix conspectis signis, terga hosti turpiter verterit. Duxque ipse author fugæ primus extitit, cœteri verò concepto timore ex *Babonis* fuga, qui vir omnium *Ann. Sal.* 1513

Sal Ann. 1513. nium fortissimus in Veneto exercitu habebatur, pedem referunt: tum hostis Duce Alarcone viro impigro, in turbatam aciem impetum facit, ceduntur que plurimi ab Hispanis, & plerique metu acti signa deserunt, alij trepidant, nonnulli effugiunt, restiterunt tamen re iam propemodum inclinata, militaris decoris non obliti aliquot fortissimi Ductores, pugnamque sæpe reparare, *Liuiano* vbique accurrente, adhortanteque conati sunt: verùm deiecto imperatorio vexillo, obtruncatoque *M. Antonio Montano*, qui illud equo vectus alte sublatum gestabat: terror omnes cępit, inde aperta fit fuga, ac equitum, peditumque ingens cædes oritur: profligaturque tandem Venetus fęda clade exercitus: nam supra quatuor armatorum millia desiderata sunt, occubuereque in acie contrucidati hi clari nominis viri, *Sacromorus* Insuber, *Hermes Bentiuolus, Ioan. Baptista Dottus, Ioannes Letius*, & *Seraphinus Gallia, Alphonsus Mutius, Philippus Carseolus, Hannibal Simonius*, & *Fr. Saxatellus*: alij autem ad Bachilionem delati, se se in flumen metu hostium insequentium proiecere, qui ad vnum aquis absorti sunt, in quibus fuit *Antonius Pius*, Ductor clarus, factisque armorum in Veneto exercitu illustris, & *Constantius* filius: multique ad montes profecti, vitam seruarũt: at *Meleager* Forliuiensis, & *Carolus Montonius* clarissimi bellatores post dissipatum exercitum media fuga oppressi ab hostium equitatu circa Vicentiam interficiuntur. Ex Legatis *And. Lauredanus*, quum captiuus traheretur, qui magnam (vt se redimeret) hosti pecuniam pollicebatur, orta inter Hispanos, & Germanos controuersia, cuius ille esset Potestatis, stans in medio armatorum, à temerario milite iugulatur: alter Legatus *And. Grittus*, veloci equo Vincentiam profugit, catharactaque statim demissa, vix in vrbem per portulam exceptus est. Liuianus autem Imperator cum paucis equitibus ad Bachilionem contendens, magno vitæ periculo rapacissimum flumen tranauit, Pataniumque, Deum incusans, se recepit: capiturque ab hoste *Ioannes Paulus Balleonus*, ac plerique alij cum eo viri illustres venere & in victoris potestatem: tormenta currulia, castrensia impedimenta, ac signa militaria, cumuli armorum, sarcinæ, atque vtensilia ablata; & quod luctuosius est, campi cadaueribus, & sanguine oppleti. In hac autem hostium victoria, mitis Italus, Hispanusque, contrà, Germani efferatissimi fuere: hi enim Cadubrinæ cladis memores in Venetos milites (quicunque in suam venere potestatem) inhumana crudelitate sæuierunt. Et hæc est Vicentina illa clades, & virorum illustrium cæde, & rerum bellicarum iactura memorabili, inexpectatoque euentu fœda, & acerba, vnaque omnium mentes pauore perculit. Fertur *Prosperus Columna*, Italici nominis studiosus, licèt Hispanum mœreret stipendium, per *Alexandrum Bigolinum* familiarem contubernalemque suum *Liuianum* paulò antè monuisse, cuius præpropeSal. Ann. 1513. rum in bello norat ingenium, vt prælio abstineret, quum prorsus, si in aciem descenderet, aduerso Marte vinceretur. Sed ille *Prosperi* monita paruifaciens, quòd existimaret hæc ab eo dici ad remorandos futuri prælij successus, in cladem hanc inexpectatam incidit, quæ Venetijs obnunciata, ingenti ciuitatem mœrore affecit, stuporque cępit omnes rei ita infœliciter gestæ, quum victoria certa expectaretur, quã *Liuianus* Senatui sæpe per litteras constanter spoponderat: & sane nisi tam temerè ad pugnam properatum esset, hostis fame domitus, sub iugũ sponte venisset, memorabilemque ac incruentam ea die Venetus victoriam reportasset: sed res pręter humanam opinionem contingunt. Nec tamen Patres aduersa fortuna agitati, solitam fortitudinẽ animi remiserũt: nam in tanto Reipub. vulnere, magna constantia vsi sunt, qui inexpectatæ cladis dolorem *Leuiani* culpa contractæ prudenter dissimulantes, ad eum statim duos amplissimos Senatores *Petrum Balbum*, & *Dominicum Triuisanum* destinarunt, congratulatique ei sunt Senatus nomine, quòd se hostium manibus eripuisset, incolumisque Pataujum reuersus, copiarum reliquias seruasset, eumque solando ad ambas vrbes *Patauium*, & *Taruisium* solita virtute tuendas cohortati sunt, ipse modò constanti animo bello incumberet, nec victorem hostem timeret, quum Veneti parati sint, reparato exercitu bellum eodem ipso Duce ardentius prosequi, qui-

Sal. Ann. 1514.

quibus verbis non parum Liuiani animus erectus est, tutandique Imperij maiorem fiduciam cępit. Imitatique in hoc Veneti sunt Romanos, qui C. Terentio Varroni nimine succensuere, cuius vnius temeritate illa insigni clade ad Cannas accepta, euersum penè corruit Imperium, quin è castris Varroni accito, vrbique appropinquanti, obuiam Senatus (vt Liuius prodit) effusus, gratias egit, quòd de Repub. non desperasset. Idem fermè apud Venetos erga *Liuianum* animorum habitum fuit, qui tantam cladem eius culpa contractam prudentissimè dissimulantes, iram continuere, ne præcipitis viri animus turbaretur.

C LXXVI. *Gurcensis purpura donatur.*

Eodem tempore *Matheus Gurcensis* Romam profectus, vt Pontifici Cæsaris nomine præstaret obsequium: Aduenienti *Leo* Pontifex insignia misit Cardinalatus, quibus ille, antequàm veniret in vrbem, vti noluit. Annum clausit Marani (oppidum est maritimum) occupatio à Germanis facta prodente *Bartholo* loci sacerdote, familiari *Alexandri Marcelli*, qui oppido præerat. *Bartholi* fraudi, *Christophori Frangipani* associatur impietas. Maranæ villæ agrestes, studiosi Veneti nominis, hostium commeatus intercipiebant; horum ducentos Frangipanes capit, & oculos crudelem in modum eruit; dexteræq. manus pollices singulis abscindit, Æginensium exemplò, quos olim Athenienses simili iniuria affecere; villam postea incendit.

C LXXVII. *Maranū amittunt Veneti.*

Sal. Ann. 1514. *Venetum incendiū.*

Ita Veneta res foris afflicta, nec domi quieuit, fatigata incendio, & penè maris inundatione concussa. Tot casibus tamen minime fracti, Maranum terra, marique obsident. Sed strenuè gerentibus, propugnatoribus cum ad classem se reciperent, ipso obsidente mare, triremes inuenerunt aquarum obsessas refluxu, in sicco iacere: quòd vbi hostis aduertit, non omittendam tam benè gerendæ rei occasionem ratus, magno impetu erumpens, classem aggreditur; triremis capitur in solo destituta, præter tormenta, & insignia aliquot, quæ Venetus amisit. Non propterea cessabat Pontifex consilia pacis miscère: Chirographum Cæsari, & Venetis dederat, quo nihil se absque partium consensu pronuntiaturum; promittebat cum iam Veneti de reddenda Verona tacerent, eò rem

Maranū obsident.

adducere satagebat, vt positis armis, pacis leges intra annum reciperent. Interea proponebat Cæsar ea loca, quæ vel ipse, vel Hispani in Patauino & Taruisino agro cæperant, retineret, Cremã depositi nomine acciperet, idq. intra proximum mensem ratum haberetur, & tum Veneti viginti aureum nummum millia, & altera totidem intra tres menses Cæsari penderent. Has conditiones Veneto repudiante, *Liuianus* in Forumiulij profectus, Portum Naonis, Montē Falconis recepit, sed non seruauit. Cæsar Oenipontum profectus, dum cum ProRege Neapolitano belli gerendi consilia miscet, de pace Anglorum cum *Ludouico* nuntius superuenit. Sororem suam iuuenculam *Henricus* Gallo dederat, nam prior, eius anni initio è viuis excesserat. Pontifex verò ne *Ludouicus* Anglorum metu solutus, in Italos arma conuerteret, nouum & ipse cum *Maximiliano* & Aragonio fœdus percussit. Iam enim Gallus palam profitebatur, non staturum pactis, quæ *Tramollius* suo iniussu Diuione promiserat: & obsides Heluetijs dati, se fuga subduxerant. Dum igitur ex Gallia noui motus instarēt, Rex nouæ nuptæ amori, præter ætatis, & infirmæ valetudinis rationem plusculùm indulgens, in febrim incidit, qua noui anni Calendis extinguitur. Successit in regnū *Franciscus Valesius* gener, Engolismensis regulus, huius nominis Rex Gallorum *Primus*, socerοè regia stirpe gradu proximus, cui *Claudia* eius filia vxor erat. Is eodem die, quo regno initiatus est, Mediolanensis ducatus titulum simul assumpsit, & fœdus cum *Venetis* confirmauit. Heluetios quoque tentauit, sed hi nec legatos audierunt: minantes, nisi Gallus promissa seruaret, se in Burgundiam arma laturos. Hoc rerum statu Imperator volens affinitatibus, & clientelis domum firmare, *Ioannem Cuspinianum Vladislao* Pannoniæ Regi nunciatum misit, *ob inopinatum Gallorum Regis obitum, dubiosque Heluetiorum motus, integrum ei non fuisse, ad expetitum venère colloquium cum eo, & fratre illius Sigismundo Polonia Rege. Ad VI. Idus Iulij, placeret omnes Vienna Austria conuenire.* Id cum facturos esse audiuisset; Venit Cæsar cum splendidissimo equitatu, & ad quintum ab vrbe lapidem, obuiam illis progressus, in arce Trautmansdorffia pernoctauit. Postridie

Ann. Sal. 1514

C LXXVIII. *Nuptiæ Ludouici Regis Gallia.*

C LXXIX. *Ludouici Regis mors.*

Franciscus I. Rex Gallorū.

Sal. Ann. 1515.

C LXXX. *Gallorum & Venetorum fœdus.*

Sal. Ann. 1515. Colloquiũ Cæsaris cũ Regi Hũgar. et Poloniæ.

die Reges (quorum *Sigismundus* eam noctem Hamburgi, frater ponte ad Leitham egerat) ad Cæsarem perrexere, iam arce egressum. Ita tres potentissimi principes, cum suo quisque comitatu, cum in apertis campis stetissent, *Maximilianum* ita fantem commemorant: *Hæc est dies quam fecit Dominus, exultemus, & letemur in ea*. Moxque intulisse *Sigismundum*: *Faxit Deus hunc nostrum conuentum Reipublicæ salutarem*. Viennam ingressis, dies aliquot dati colloquijs vbi, cum *Vladislao* Regi ex *Anna Gandala* (illustris ea in Vasconibus familia est) liberi *Ludouicus* & *Anna* essent, de his ita conuenit, vti ambo Austriacis illigati nuptijs, perpetuæ pacis, amicitiæque fœdus confirmarent. Sunt qui *Vladislaum* filiæ coniugium Cæsari priùs obtulisse affirmant, eumque respondisse: *auditum sibi aliquando ex parente Friderico; principi ætate prouecto mitius non posse adferri mortem, quàm si ei iuuencula coniugatur. Consultius videri, si Anna alteri nubat nepoti*. Ad decimum Calen. Augusti, qui dies publicæ sponsalium confirmationi dictus erat, *Maximilianus* vtroque Rege præsente, *Anna* coronam auream imposuit; hæc eum florenti serto donauit. Hinc ad D. Stephani itum, vbi sacris peractis, verba præeunte Strigoniensi; *Anna*, accepto in fidem annulo, ita *Maximiliano* desponsa est, vt intra annum aut *Carolo*, aut *Ferdinando* coniungeretur. *Ludouico Maria* Cæsaris neptis, præsens ipsa desponsa est, lachrymas vbertim fundente *Vladislao*. Nuptias excepêre epulæ, ludi, choreæ cusa missilia, quę hic habes. Est etiam nummus triumphalis *Sigismundi* Regis Poloniæ, quem

Sal. Ann. 1515.

C LXXXI. *Maxim. sponsam accepere recusat.*

deuicto *Basilio* Moschouitarum Duce ad Orsham Anno 1514. rerum felici successu, mortalitatis nihilominùs memor cudi fecit, sub lemmate, quod latinè sonat, *ius omne viuens poscit*. Lampas vitæ humanæ typus est: qua oleo, seu humido radicali deficiente, extincta, mors subsequitur, cranio significata. Liber sacrarum literarum de vitæ huius fragilitate mortales admonet. Porrò classicum Gallo tonante, à Venere rediêrũt ad Martem. Sperabant plerique *Franciscum* Gallorum Regem primo suæ inaugurationis anno, nihil noui tentaturum. Cæsar verò & *Ferdinandus* consilia inuicem communicantes longè aliud, nec frustra sibi persuadebant. Mouebat viros prudentes iuuenilis *Francisci* ætas, animus gloriæ appetens; quem *Foiseij* recens felicitas ad tentandas res Italicas facile permoueret: tum ingentes belli apparatus à *Ludouico* relicti, vt non de nouo consulere, sed iam benè prouisum persequi videretur. *Leonem* itaque Pontificem, atque Heluetios in belli societatem solicitarunt. Papa verò blandis sermonibus vtrobique beneuolentiam captabat. Heluetij veterum contumeliarum memores, prò Italiæ tutela fœdus ineuntes, Burgundiam, & delphinatum inuadere susceperunt, acceptis in singulos menses à cœteris fœderatis, triginta nummum aureorum millibus. *Ferdinandus* quantas posset copias

à fonte

Sal. Ann. 1515.

à fonte Rapido, aut Perpenniano in Galliam
eodem tempore immitteret, vt Gallos ab alie-
nis inuadendis ad sua reuocaret. Interea
CLXXXII. *Franciscus* cogendæ in bellum pecuniæ, ac
militi conscribendo intentus suadente *Prato*
Cancellario, magistratus vendidit, nec sine
iniuria (venales enim magistratus, venales
quoque sententias habere consentaneum est)

Franciscus Rex Galliæ vẽdit magistratus.

Pecuniæ *Pratus*, militum *Franciscus* curam
CLXXXIII haberet. Is *Petrum Nauarrum* in custodia ha-
bitum accersiuit (quem pugna Rauennate
captum *Ferdinandus* neglexerat, vel quod
fugitiui infelicitatem pugnæ in *Nauarrum*
referrent; vel quod *Ferdinandus* de Duce
multum ætate prouecto redimendo parum
curaret) & suà pecunia redimens pretio vi-
ginti nummum aureorum mille (tanta erat
multa in *Nauarri* caput, & *Regulo Longauil-
lano* donata) sex Cantabrorum, Vasconum-
que millibus præfecit. Priusquàm tamen se
Gallis sacramento obligaret, se *Ferdinando*
excusauit: *quandoquidẽ de ipso redimendo nullã
Ferdinandus curam adhibuißet, se necessitati*
CLXXXIV. *cedere*. Tanto apparatu fretus *Franciscus*,
Lugdunum venit; vbi Angliæ Regis audiuit
legatum, conantem à Mediolanensi expedi-
tione Gallos retrahere; quia hæc expeditio
Christianam turbaret Rempublicam. Affi-
nitatem *Francisci* cum *Carolo Austriaco* initã
ægrè ferebat *Henricus*, ac tantos principes re-
formidabat concordes. *Franciscus* porrò nihil
ea legatione commotus, à proposito itinere
non destitit. *Heluetij* de eius aduentu in Ita-
liam moniti, Gallorum magis odio, quàm
stipendiorum spe, ex Allobrogum finibus di-
gressi, circa Nouariam consedère. Tentauit
Rex priusquàm acie dimicaret, sibi eos con-
ciliare oblata ingenti auri quantitate: condi-
tionesque placebant; verùm Cardinalis *Sedu-
nensis* vir ferox, ac pugnandi auidus omnia
turbauit, Heluetiosque ad prælium capessen-
dum accendit: Vnde Regius exercitus No-
uaria occupata, ad Marignanum iuxta am-
nem Lambrum signa constituit: atque ite-
rum de pace cum hoste agebatur, quam *Se-
dunensis* semper reiecit. Interim *Liuianus*
ne socio Regi deesset, tentabat Pontificios, &
Hispanos auertere, ne cum Heluetijs castra
coniungerent; Venetisque copijs propriùs
admotis, Laudam proficiscitur: indeque

Angli tentant reuocare Gallos ab Italia.

Heluetij in Gallos mouent.

Liuianus.

ægressus, hostium vestigia instructa acié se-
quebatur. *Triultius* verò prætoriana cohor-
te prope Mediolanum accedens, & per cadu-
ceatores vrbem Regi tradi postulans, super-
bum tulit responsum. Aduenit postea *Sedu-
nensis* cum copijs, qui statim aduocato conci-
lio, in quo Dux *Sfortia* aderat, *Rostius* & *An-
giardus*, ac *Ronna* Heluetij viri fortissimi,
suasit, vt illicò cum hoste aperto campo præ-
lium committeretur: & ne instabiles Helue-
tiorum animos mora reuocaret, falsum ru-
morem disseminari iussit, Gallos cum Hispa-
nis manus conserere, proinde in aciem pro-
deundum esse; qua simulatione ad arma re-
pentè conclamatum est, Mediolanoque sub
signis (iam propè Sole in occasum vergente)
ad viginti quatuor Heluetiorum millia, Du-
ce Sedunensi, in Gallos erumpunt: illi autem
ad Marignanum sedentes, subita hostium im-
pressione, vix spacium acies explicandi ha-
buere: impigre tamẽ Regij Duces *Borbonius*,
Triultius, *Nauarus*, in primum agmen ac-
currunt, hostemque ferociter inuectum su-
stinent, diuque pari fortuna certatum: sum-
mouetur tandem loco Vasconius, Germa-
nicusque peditatus, qua in trepidatione se-
ptem currulia tormenta Gallis sunt adempta;
maiorique vi addita, Heluetij primam aciem
profligant, conglobatique eodem impetu in
media agmina feruntur, cædesque vtrinque
oritur atrox, ac pugna vsque in noctem san-
guinolenta protracta est: iterum, vix orta lu-
ce, certamen initum, tormentisque hostem
loco summouere Galli conabantur: contrà,
ille ordines seruat, morique potiùs, quàm ce-
dere statuit: id *Borbonius*, & *Triultius* conspi-
cati, cataphractos equites egregiæ virtutis in
Heluetium peditatum statim immittunt,
quorum impetus pugnaces hostium manus
paululum compressit; nec tamẽ mota est loco
aduersa acies, sed maiori audacia præliari cę-
ptum; accurrentesque integræ Heluetiorum
cohortes, equitatum regium à tergo inua-
dunnt: tum redintegrata pugna vehemen-
tius incrudescit, Rostiusque, & *Angiar-
dus*, & *Ronna* in primam aciem aduolant,
Gallosque armis fatigant. Duces quoque
adsunt regij non minori fortitudinis exem-
plo: ferociter tamen Heluetius instat, cir-
cumuentique Galli pene in fugam vertun-
tur;

Sal. Ann. 1515.

Sal. Ann. 1515. tur; sed Regis præsentia animati, locum retinent, totisque viribus connixi, in Heluetios acerrime pugnant. Rex quoque armis insignibus cultus, coronamque super cassidem auream gestans, in media acie versatur, fuisque pugnans adest, hæretque circa eum tota prælij vis. Ter hasta in thorace Rex percussus fuisse dicitur, cruorque occisorum in eius oculos per galeæ rimulas quandoque prosiluit, & iam Regij cedere videbantur; missaque ab hostium Ducibus sex peditum millia vno agmine in Gallos à tergo irruebant; at *Liuianus* à Rege per nuncios alios super alios euocatus, Veneta castra è Laudensi agro mouit, ipseque ante alios, vt certamini interesset, cum quinquaginta tantum equitibus præcurrens, in hostem fertur; iussitque reliquas copias sub *Dom. Contareni* Legati ductu ad properare. Phalangem interim illam sex mille Heluetiorum *Liuianus* inuadit, hostisque ex templo turbatur, cum Veneta signa conspexit, ac magno timore illi permoti, fugam circumspectare cœperunt: appropinquante postea vniuerso Veneto exercitu, instructa ad dimicandum acie, priusquàm ferrum miles stringeret, apertam Heluetius in ea parte fugam capessit; & ex quinquaginta illis equitibus, qui *Liuianum* sequuti fuerant, cecidit sclopetaria glande traiectus *Chiappinus Vrsinus Pitiliani* comes, magni supra ætatem adolescens animi, qui à *Nicolao* patre nostri exercitus Imperatore, viro fortissimo, cæterisque maioribus suis, ita cadendo minime degenerauit: vulgato autem Veneti exercitus subito accessu, & Regijs strenuitas, fortitudoque addita est, & Heluetijs eodem temporis momento imminuta. Inclinata iam re, quum per altum diem dubio, cruentoque Marte vtrinque pugnatum esset, Heluetij & viribus diuturno certamine exhaustis, & Venetis nouo appulsu irruentibus, magna cæde profligantur: nam supra quindecim millia ex his desiderata sunt, & reliquos Venetus equitatus insequutus multa occidione Mediolanum vsque prostrauit: nec incruenta Gallis victoria fuit, quorum ad sex millia in ea pugna ferro periere. Pau-

C LXXXV. *Francis- cus Me- diolanopo- titur.* lò post *Franciscus*, Heluetijs domum abeuntibus, Mediolanum ingressus est; *Sfortia* se in arcem recepit. Huius rei fama territus Pontifex, per Allobrogum Principem cum Rege pacem fecit: Octobri ineunte *Sfortia* arce dedita, in Galliam captiuus abducitur ibique obijt; *Francisco Sfortia* fratre relicto, cuius etiam fortuna varia, & inconstans infausto amborum principatu, *Sfortium* nomen, quòd tam clarum in Italia refulsit, dira fati acerbitate extinguitur. Huius expeditionis testis est nummus castrensis cusus in honorem *Francisci* Mediolanensi occupato ducatu. Duo globi, terrestris atque cœlestis sub lemmate *Vnus non sufficit Orbis*, quem vide pag. 258. *littera L. num.* 194. *Sal. Ann. 1515.* *Maximil Sfortia captiuus ducitur.*

Interim Veneti Gallis iuncti, Brixiam obsederant, (ibi febri correptus *Liuianus* obijt.) Sed cum ab Hispanis, & Germanis, ciuitate ægressis, bellicus puluis incensus, & tormenta aliquot abducta essent, & recentes Germanorum copiæ, numero viginti mille aduentare dicerentur, obsidionem soluerunt: in Galliam redeunte *Francisco*, ineunte eius sæculi decimo sexto. Hoc *Francisci* successu Arragonius de regno Neapolitano solicitus; noua cum Cæsare, & Anglo agitabat, quæ expedire non potuit in morbum relapsus, quo correptus obijt, regni sui anno XLII. Fuit *Ferdinandus* optimis virtutibus, summo ingenio, consilioque & rerum gerendarum dexteritate insignis. Mauros ex Betica regione, quam cum magno Christianorum probro octingentos propè annos tenuerant, expulit: tot punicas vrbes à Syrtibus ad Herculis columnas cœperat; nouum Orbem Europeis antea incognitum aperuerat: regnum Neapolitanum summa prudentia ac virtute vendicarat: Quòd tenacem, & auarum plurimi dixerint; mors ea suspicione liberauit. Cum enim duos & quadraginta annos regnasset, nullos reliquit thesauros. Triginta circiter dies ante eius mortem *Consaluus* (qui rerum gestarum gloria clarus *magni Ducis* cognomen accepit) extra eius comitatum, qui illi propemodum interdictus erat, *Ferdinandum* quasi ingratum accusans, mortuus erat Eximios tamen funeris honores, qui solis Regibus tribui solent, Rex exhiberi iussit. C LXXXVI *Liuiani mors.* *Veneti Brixiam obsidebant.* *Sal. Ann. 1516.* C LXXXVII. *Ferdinan. Arragonij mors.* C LXXXVIII *Consalui mors.*

Audita *Ferdinandi* morte, *Franciscus* ad Neapolitanum regnum iam antea propensus, non multum in eo inuadendo negotij sibi fore

Sal. Ann. 1517. rolo qui iam Hispaniarum Rex dicebatur, *Guilielmus Cheuriensis*, & *Maximiliani* cancellarius. Hi fœdus percussere, cuius capita, *Pax & fœdus inter Reges ad mutuam defensionem seruaretur. Gallus Hispano filiam Ludouicam, cum ea Neapolitani regni parte, quæ ex diuisione Ludouico regi cesserat, vxorem daret. Carolus in educationem puellæ, quoad nubilis fieret, mille auri pondo quotannis penderet, Nauarræ regnum restitueret, quod nisi fecerit, arma prò rege cognato sumere Francisco liceret. Cæsari in fœdere locus intra duos menses esset, qui etsi assumatur, nihilominus regi Venetis, ad Veronam recuperandam auxilia ferre liceat. Quod si Veronam Cæsar nepoti ea lege tradat, vti Franciscus illam ante exactas sex septimanas acciperet, tum rex illi centum Ducalium nummum millia, totidem Veneti duabus intra sex menses pensionibus persoluerent. Interim Ripam Tridentinam, Robertumque & capta in Carnis (ac Iulij foro loca ipse, Veneti quæ habebant, vti erant, ita retinerent, quoad de finium controuersia, Gallorum ac Hispanorum Reges, arbitrium tulissent. De Geldrensi quoque regulo conciliando actum est.* De Verona (dicunt aliqui) ita conuenisse, vti nisi intra duos menses expugnaretur locum haberent conuenta. Veneti ne tantam pecuniam soluerent, vocato *Lautreccio*, duobus Athesim pontibus traiecto

CXCIII. milite, Veronam arcta obsidione circundant. *Verona obsessa.* Erat in oppido *M. Antonius Columna* cum octingentis equitibus, & quinquies mille peditibus Germanis, ac mille quingentis. Hispanis, qui muros egregie propugnabant, Iam in castris consumptus erat bellicus puluis, & dum nouus aduceheretur, accidit, vti excitato ex rotarum collisione igne, octingenta dolia cum carnis, & iumentis conflagrarent. *Mocenicus* Gallis temerè ignem ferentibus adscribit. Cum nouem hominum millia, *Maximiliani* iussu, ex agro Tirolensi conscripta in itinere esse, iamque Clusium deditione, Couolum vi cæpisse fama vulgasset; *Lautreccius* aut concepto, aut simulato metu, quòd in mandatis haberet à Rege pacem bello præferre, Villamfrancam abijt; à quo Veneti relicti obsi- Sal. Ann. 1517. dionem soluerunt: illico Verona commeatu recreatur. Huius obsidionis testes sunt Sal. Ann. 1517. nummi castrenses; quorum alter Cæsarianorum est, & ex vrbico insigni creditur; Veronæ cusus, dum obsideretur à Venetis. Hunc vide pag. 160. *littera B.*

Alter est M. Antonij Columnæ, Cæsaris in Verona Præfecti *thalarem tunicam* referens *inter flammas illæsam*; quia ex Amiantho lapide conflata sub lemmate, *semper perficax*. Et constantiam annuit *Columna*, qui etsi globi ictu saucius, noctu tamen dieque strenui Ducis munia obiuit. Vide supra pag. 160. *littera C.*

Anno itaque ineunte XVII. eius seculi Veneti cum armis non potuissent, Veronam pacto adiere. Cum fœdus Cæsar firmasset. *Veronam recipiunt Veneti.* *Lautreccius* & *Grittus* cum armatis copijs, signis Imperatoris, & tubarum cantu, per portam nouam, ingrediuntur vrbem, rectaque in prætorium progressi obuium habuere Episcopum Tridentinum, qui Cæsaris nomine assignata vrbe *Lautreccio*, vrbe cum præsidiarijs excessit: mox eam *Lautreccius* cum clauibus *Andreæ Gritto* resignauit. Anno 1517, Die XVII. Calend. Ianuar. grandi Veneti nominis gloria, quòd tam graue, & formidabile bellum post annos octo gloriose, confecissent.

Hisce peractis, quo arctior inter con- CXCIV. fœderatos necessitudo contingeret colloquium Cæsaris & vtriusque Regis proponitur. Iam *Cheurensis*, & Magnus Franciæ Magister, Cameracum præcesserant, qui colloquio locus dictus erat. Dum iterum *Franciscus Maria Rouereus*, *Vrbinas regulus* noui belli fundamenta iaciebat. *Franciscus M. Rouereus ditione spoliatur.* Superiori æstate *Leo* Papa causis siue quæsitis, siue oblatis eum bello aggressus omni sua ditione spoliauerat, & *Laurentium Medicæum*, agnatum suum rebus imposuerat. *Rouereus* patria extomis, & sacrorum vsu prohibitus, amicorum opem implorabat. *Fridericus Gonzaga*, Bozolensis regulus ob vetera amicitiæ iura non deserendum ratus, quòd & bellicæ gloriæ cupidus esset, & *Laurentium* odisset, amici tutelam libens arripuit. Eius exemplo facile in consortium adducti sunt aliquot militares præfecti, qui assiduis bellis, &

Sal. Ann. 1517. oppidorum direptioni assueti, pacem ægrè ferebant. Peditum quinque millia, & octingenti leuis armaturæ equites natione Hispani coierunt sub signis, Quibus Vrbinas auctus, ditionem recuperauit. Nec profuit Pontifici *vis*, nec *virtus* *Sal. Ann.* 1517. CXCV.

quas pila ventosa, eique *subiectus follis* in symbolo notat sub lemmate *Vi, & Virtute*, Franciscus hac famæ tuba, quòd hostibus potentissimis non cessisset, *Immortalitatem* sibi

Ann. Sal. 1517. sibi comparauit. Vide symbola in *pag.* 260. *littera D. E.* Ab hoc bello cœteri Principes credebantur immunes, sed diuersis studijs animum suum declarabant. Pontifici proniores videbantur Cæsar, & *Carolus*, qui militibus suis, ne arma in illum ferrent, prohibuère. Forsam quia iam à Gallo abalienatus *Maximilianus*, quòd *Leo*, in castris Gallicis ob *Lautrecij* oculos factã *Roueres* cõspirationem Cæsari indicaret, is societatem cum Anglo coierat; & *Carolo* nepoti, ne ad Cameracense colloquium accederet, persuaserat. Mandauit prætereа *Carolus* comiti *Potentiano*, vt ex Regn. Neapolitan. quadringentos cataphractos, Pontifici adduceret in suppetias: vtque beneuolentiam suam erga Pontificem testaretur, *Franciscum Mariam Rouereum* quasi rebellem Sorano principatu, quem *Ioannes Rouereus* præfectus vrbis eius pater redemerat, spoliauit. Ann. Sal. 1518. Hæc etsi in speciem defensionis Gallo tamen suspecta erant. Pax tamen turbata non est inter Reges Christianos, propter bellum, quod à *Selymo* Turcarum tyranno timebatur.

DE BELLO TVRCICO.
Anno 1518.

POstquàm *Baiazethum* patrem veneno (*Baiazethi* symbolum & effigiem vide *pag.* 260. *littera H.* nempe *panem Eucharisticum* super laurum sub lemmate *victoria testis*. Eo namque reste victoriæ Barbarus, perfidiæ nos arguit. Quia ea tempestate essent, qui barbaris datam fidem violari posse censerent) fratres duos, eorumque liberos sustulisset Selimus, *Campsone* Egyptiorum Sultano in pugna cœso, & *Thomumbeio* eius successore (quorum effigies videre est *pag.* 260. *littera K. N.*) capto, Syriam, & Ægyptum suo adiecit imperio; in Christianos animum vertit tyrannum, symbolo *Lunæ crescentis* sibi proposito, sub lemmate *redibo plenior*, vt videre est *pag.* 260. *littera I.* Hoc rerum successu territus *Leo* Pontifex, indictis Romæ supplicationibus, literas ad Christianos principes dedit, vt iunctis viribus, illius potentiæ proculdubio in nos conuertendæ se obijcerent, exhortatur. Imperator, accepto *Breui*, in sequentem modum respondit.

CXCVIII. *Beatissime Pater, Domine Reuerendissime: Nuntius Beatitudinis Vestræ apud nos reddidit nobis Breue Sanctitatis V. in quo nobis significat illustrem victoriam Turcarum Tyranni aduersus Sultanum Aegypti Dominum: nosque toto animo hortatur, rogat, obtestatur, vt sanctam expeditionem aduersus tam impium Christiani nominis hostem sumere velimus, & vna cum Beatitudine V. illius furorem comprimere, & Christianæ Reip. pariter consulere. Idque etiam ex relatione præfati Nuntij sui inteleximus, & quo fidei amore, qua pietate optet animam suam pro ouibus sibi commissis ponere. Quæ quidem res gratissima nobis, sed & molestissima fuit. Quippe non potuimus non afflictim dolere Christiano nomini inimicissimi Tyranni tantam & tam nobilem victoriam: cui, vbi ille, quem optat, finem imposuerit, ac suam sibi potentiam firmauerit, in quos potius aut libentius debacchabitur, quam in miseros Christianos? Miseros eos appellamus, qui cum opibus florentissimi sint, viribus & animi magnitudine egregij; quorum virtuti non Asia solum cederet, sed & si alter terrarum orbis reperiretur: quasi tamen nullibi locorum diuitiæ extent, nisi inter ipsos Christianos, nullibi ciuitates, sed inuicem absumunt: perfidos autem Christi hostes, hac & illac victores impune vagari permittunt, quin & (si Deo placet) de semet triumphum referre sinunt. Cæterum cum animo nostro repetimus, quod nullus Deus fortis est, præter Deum nostrum: nullus porrò alius, qui conuinciat gentes in fortitudine brachij sui, in eam sententiam deuenimus, vt pro certo habeamus, Turcarum victoriam Christianis salutarem fore. Voluit enim Diuina Maiestas per hanc cęcas Christianorum aliquorum mentes illuminare, & dormientes excitare, ac ianuam pulsare, tempus iam esse ex somno surgere. Quæ nobis cogitantibus omnis mœror ille à nobis recedit, & in lætitiam potius vertitur. Speramus enim iam prope futurum, cum externæ & infidæ gentes agnoscẽt Christum Dominũ Deum suum, neque Turcarum tanta victoria nobis formidolosa esse debet. Scimus enim quoties omni-*

Sal. Ann. 1518. *omnipotens Deus hostibus suis vires dederit, vt suorum scelera ac peccata vlcisceretur. Nouimus etiam, quoties voluerit fidos numinis sui cultores parua manu ingentes hostium copias fundere.* Sperauerunt in eo patres nostri, sperauerunt, & liberauit eos.

2. *Quod si tam cæcæ aliquorum mentes erunt, quæ tam certis futuri exitij nuntijs nondum resipiscant, non tamen nobis desperandum erit tali Pontifice, qualem multa secula non tulerunt. Scimus egregias virtutes, inclytas animi dotes Beatitudinis V. & nunc cernimus, quo feruore, qua pietate pro commisso sibi grege insudet. Quæ quanquam nobis gratissima sunt, vnum tamen nobis summæ admirationi fuit, admiratione an potius mærori, quod Sanctitas V. optat, ut Deus aures nostras aperiat ad audiēdam aliquando veritatis vocem, quasi vero veritati aures hactenus occluserimus, atque ita de nobis respondemus, nos non tam profundo somno sopitos in hanc vsque horam obdormiuiße, vt hæc demum Turcarum victoria nos excitaret, sed diu ante prauidimus ea, quæ nunc ante oculos habemus, Sanctissimæque memoriæ prædecessores Sanctitatis V. qui ætate nostra vixerunt, monuimus rogauimusq. et per viscera misericordiæ Dei obtestati sumus, vt Christianæ Reipub. consulerent. Quorum aliqui nobiscum consenserint, sed tamen semper reperti sunt, qui tam gloriosæ, & tam Deo acceptæ expeditioni inuiderent, & omni nixu nobis aduersarentur. Quod si illi ijdem Sanctitatis V. prædecessores viuerent, qui ætate nostra fuerunt, redderent veritatis testimonium, & nobiscum vna Christianæ Reip. tam lugubrem hostium victoriam ingemiscerent, & sponte sua faterentur expeditionem istam non hac tempestate magis quam semper necessariam fuisse. Verum Deo Opt. Max. gratias agimus, quo Maiestas sua nos potissimus excitare voluit, Beatitudine V. eius vices gerente, & gregem ouium suarum egregie tutante. Quæ si cæptum iter peregerit, duce virtute sua, nullum discrimen, nulla calamitas Christianæ Reip. subeunda aut pertimescenda est. Nosque, quoad vita supererit, nunquam deseremus tam gloriosam prouinciam, tam necessariam, tam ipsi Deo acceptam: sed opes, vires, sanguinem nostrum etiam ad certum exitium pro Christi fide conferemus.*

3. *Non laboret in nobis itaque S. V. qui à teneris annis, cum adhuc, quid esset bella gerere, per ætatem nesciremus, cum tamen audiremus, eße Turcas, qui Christi religionem negligerent, odissent persequerentur, eos potissimum, cum primum licuisset, radicitus euertere optabamus. Non laboret in nobis, qui vbi adoleuimus, & militarem artem didicimus, non eam scire voluimus, ad Christianorum ciuitates occupandas, sed potius ad eas vindicandas è manibus Tyrannorum: non ad fines adimendos, sed tuendos: non ad eorum dedecus, sed ad laudem: non ad perniciem denique, sed ad custodiam, huiusque rei testes erunt cuncta bella, quæ gessimus semper inuiti, semper lacessiti, semper coacti. Et nunc cum videremus Beatitudinem V. tot persuasionibus nos ad pacem & concordiam cohortari, & ita velle, pro bono Christianitatis flecti nos permisimus, & conditiones quascunque suscepimus, ne mora vlla in nobis eßet, ne per nos defuiße videretur, quin labanti fidei Christianæ opitularemur: neue vnquam vox iusti coram Deo super nos clamaret. Neque vero nos cohortetur Sanctitas V. qui, postquam Imperij sceptrum suscepimus, ipsi nunquam destitimus cum quocunque Pontifice agere, vt sanctam hanc expeditionem susciperet. Scimus enim eam & necessariam, & vtilem, & gloriosam fore.* Sal. Ann. 1518

Excitet modo se B. V. & Christi vexillum erigat, & cum reuerendissimis illis Patribus iter felicissime aduersus hostes arripiat: nos comitabimur eam, & opes ac vires nostras omnes conferemus. Neque ætas nostra, quæ iam celeri gradu ad senectutem festinat, nos tantillum morabitur: quin si mors illa pro Christi nomine optatissima obtigerit, reuiuiscere nos ad æternam gloriam speramus. Sed quid de nobis dicimus? Nemo tam impudens erit, aut tam Christiano nomini inimicus, qui si viderit Dei Vicarium cum Reuerendissimis Cardinalibus bellum in Turcas mouentem, ac me in expeditionem euntem, non omni renunciata merce, etiam ad certam mortem conuolet. Imbecillis nimirum sexus, & infirma ætas Beatitudinem V. sequetur.

4. *Quare nos itidem rogamus Sanctitatem V. imploramus, obtestamur, vt prouideat, ne quid detrimenti Christiana Resp. capiat. Confirmet opinionem, quam omnes de ea conceperunt, succurrat nutanti Reip. Christianæ, liberet*

ret

Sal. Ann. 1518. ret è faucibus sæuissimorum luporum oues sibi commissas. Neque expectet, quo ad Christiani Principes congregentur (quippe longum illud esset & fortasse periculosum) sed S.V. gladio Domini super femur potentissimum cincta iter auspicatissimum ingrediatur. Quæ quanto magis ab alijs Principibus derelicta erit, tanto erit gloriosior, tantoque magis immensa Christianorum multitudo confluet, Deo victimas gratias offerri optantium. Nos verò qui aut vbi S.V. deseremus, qui vltro cupimus hanc fragilem & corruptibilem coronam, quam gerimus, cum illa pretiosissima & æterna martyrij corona permutare? Neque vero subuercatur B.V. Turcarum potentia. Non tot apparatibus non tanta bellorum copia indigemus. Ipse namque Deus est, pro quo certaturi sumus, ipse docebit manus nostras ad prælium, & ponet vt arcum æreum brachia nostra, ipse dabit nobis protectionem salutis suæ, & dextera eius suscipiet nos. Quod si hæc tam sancta deliberatio in auras euanescat, prout alia hactenus fecerunt, neque alia expeditio fiat, tum summum illum rerum opificem obtestamur, per nos non defuisse, quin vita & sanguine nostro Christianæ Reip. consuluerimus: videbuntque gentes, & ipse, cui nihil ignotum est, Deus, nos nulla alia pro re magis vnquam elaborasse. Per quem vero deerit, is sciat se rationem ante tribunal Dei redditurum. Cætera intelliget S.V. ab Oratore nostro, cui latius scribimus.

Datum in oppido nostro Mechlinia, die vltimo mensis Februarij, anno Domini millesimo quingentesimo decimo septimo: Regnorum nostrorum, Romani tricesimo secundo, Hungariæ vero vicesimo septimo.

Maximilianus diuina fauente clementia Romanorum Imperator semper Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Dalmatiæ, Croatiæ, &c. Rex: Archidux Austriæ: Dux Burgundiæ, Brabantiæ, &c. Comes Palatinus, &c.

Maximilianus

Ad mandatum Cæsareæ Maiestatis proprium.

Iac. de Pannissis.

CXCVII. Postea Augustæ Vindelicorum celebrato conuentu, ad quem Principes solito frequentiores venere. Adfuit à Pontifice Thomas Caietanus Cardinalis, qui Ecclesiæ nomine & collegarum ita disseruit.

Boni adsumus nuncij (Illustrissimi Principes,) Leo Pontifex Maximus post Apostolicam benedictionem, Romanum, Christianum, idemque vestrum imperium occupatum à Turcis, restitutum vobis vestra ac Christianæ reipublicæ virtute & opera cupit, disponit, ac primùm à vobis petit. Memoria siquidem cum repetimus maiorum vestrorum gloriam, animi magnitudinem, & ea quæ fortiter ac strenue gesserunt pro republica gesserunt, si Ecclesiæ præsertim religionisue causa ageretur, non possumus læti atq; hilares nos ipsos continere: cum non intra nos dicamus, non admiremur, non conijciamus, non æstimemus, sed ipsis, vt aiunt, oculis conspiciamus, quanto satis animo, quantis viribus ad Christi rempublicam capessendam, priscorum vestigijs insistentes accersiti. Ita vt qui annis prope septingentis Romanum imperium ereptū à Græcis, receptum à Gallis, summa fide Apostolicæ Sedi seruastis: idem quoque nunc sit non modo non diffidendum, sed quacumque orbis pater, vestra quoque virtute ac fide propagandum. Italia omnis si quam spem reliquam habet, si quam victoria lucem videt, Germanos Christiani huius belli auctores, ac duces, eosdemque confectores sibi pollicetur. Nullibi enim tantum Christiani nominis ac fidei patrocinium, quantum in Cæsare & Germanis Principibus esse, & residere arbitratur: nec uos degeneres futuros ab Ottonibus, Henricis, & id genus alijs, in periculo præsertim religionis & imperij, sibi persuadet. Nolite itaque pati, ut qui tantam de vobis opinionem conceperunt, irritam ac inanem fuisse postea fateantur: præsertim cum præsidere Deum Opt. Max. vestris ductibus sciamus. Cum enim causa hæc agitur, Dei causa agitur: cum in nefarium impurumque Turcam acies instruitur, pro Deo pugnatur. Cum in hoc mortis genus itur, pro Deo cadimus. Felicissimum profecto mortis genus, quo vita comparatur, & ea æterna. An forte timendum vobis est Germani, vt hostibus cedatis, qui ipsas quoque Romanas legiones, aliàs inuictas profligastis? Et si enim qui imminet hostis late dominetur, ne dicam regnet: licet Syriam & Aegyptum nuper subegerit: si tamen ad mentem reuocemus, cum quibus pugnam manusque conseruerit, nihil est quod vltra admiremur, cum imbelles quosque deuicisset. Cum Orientalibus quippe pugnatum est. Sinite, sinite cum Germanis congrediatur: Sal. Ann. 1518. CXCVIII.

inueniet

Sal. Ann. 1518. *inueniet legitimos milites, experietur inuicti roboris viros, sentiet Omnipotentis Dei in vobis manum. Persequimini tantum (vt diuinum vsurpem oraculum) inimicos vestros, et corruent coram vobis. Persequentur quinque de vestris centum alienos, & centum ex vobis decem millia. An forte abbreuiata est manus Domini, ut saluare nequeat? In promptu est, vnde conuertatur Deus & ignoscat. Dabunt siquidem tot millia hominum nomen in Christi militiam: signum sacrosanctę crucis, omnium culparum expiatium tanta multitudo suscipiet: criminaq; nostra passim pijs in sanctum hoc opus largitionibus redimemus, ut procul dubio factus caro & frater noster Deus, non saeuiat in suos: qui eum nisi Dominus humani generis esset, pugnauit pro externis, ac pro seruis. Agite quod vestra interest, & venite, & arguite me, si deero vobis, dicit Deus Optimus Maximus. Bella nō vsquequaque extincta, ne tam necessario diuoque operi impedimento sint, Apostolicis, ut par est, mandatis quinquennalibus inducijs tolli rogamus. Iesu Christi proprium admiramur, venerarumque opus, efficere pacem hominibus bonae voluntatis. Nobiscum bene agetur, si aliquantula fiet quies, etiam inquieto animo retento. Bello autem suscipiendo, qua viâ, quisue modus habendus, (licet quot capita, tot sensus) probata cum plurimorum sapientum consilio sententia fuit, oportere imponere sacris initiatis Decimas, plebeijs quinquagesimas, cuiq. domui stipendium vnius militis, diuitibus annui census ac lucri vicesimam: nec uos terreant, Decimae, vicesimae, aut quinquagesimae insueta nomina nouaque horrenda quoque nobis (hec affirmauerimus) si nuda occurrerent. Verum cum quinquagesimas, vicesimas, decimasque non sit soluere sed deponere, idque tutissime, ut ea lege debeant, ut nisi definito tempore in expeditionis istius opus conferantur, illis qui deposuerint restituantur, pium, sanctum, optabileque cuilibet fore Christiano censebitis. Quare trepidare timore vbi non est timor, desinant: desinant & circumloqui, asserentes, expeditionem hanc fucatam esse, et auri sacram subtergere famem. Desinant inquam iactare, nos Turcae sumus, quibus expellendis incumbitur: in nos expeditio ista saeuiet. Vacate & videte, quaeso, quam superuacaneus est metus & sermo iste. Percipite, quam pie, quam sancte, & cum sacris initiatis, & populis uniuersis agatur. Nolumus nos aut Thesaurarij, aut Exactoris officio fungi. Non eo tendimus, ut in nostram potestatem aera redigantur. Veteres reuoluite historias, inquirite, si ullo vmquam tempore Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinales de Latere Legati, interdictis etiam à iure facultatibus, ad Pontifices, eorumque rem pertinentibus, ut in praesentia cernitis, prodierint? & animaduertite omni exceptione laudeque dignam, maiorem Leonis Pont. Max. pietatem, atque liberalitatem, ex proprijs tot per regna legatis opportuna conferentem. Non quaerit profecto vestra, qui sua pro nobis sponte magnificeque largitur. Sed quid Pontificij animi argumentis immoramur? Reipsa comprobare operae pretium est, nos non quaerere uestra. Inuenite uos ipsi: inueniant metuentes ipsi modum quempiam, quo quicquid auri argentiue collatum fuerit, tutum adeo sit, ut nec in exactorum custodumue stipendia aliquid cedat: sed integra uniuersa, aut ad expeditionis huius vsum cedant, aut ad eos qui dederint redeant. Non quaerimus Germanicum aerarium in Italiam transferre: at in Germanorum militum stipendia erogare cuncta summus Pontifex uult: atque praecipit, nullum locum dolo fraudiue relinqui: quin & uos clara luce videtis, quod Christiana Respub. religio, regnum, templa, urbes, oppida, in uestra se propunacula contulerunt, vestram opem implorant, vestris genibus aduoluntur. Si ista destituitis, uos ipsos Germanis destituitis: quando omnes in Maximiliani aquilas respicimus, nec aliunde quam à Rom. imperio auxilium expetamus: quando res uestra non minus quam aliorum regnorum agatur. Contermina siquidem Turcis Germania prae alijs est. Italia enim, quamuis Turcarum classi magis sit obuia, prius tamen quam in Italiam Turcarum copiae terrestri itinere inuadāt (quo in exercitu constat vim omnem belli victoriaq. sitam esse) Germaniam oppetere oportet: nisi Carinthiam, Styriam, Croatiam & Vngariam Germaniae membra esse inficiari fuerimus. Solertissimus Leo Pontifex, dici non potest, quantis vigilijs in hanc rem incumbat. Non dies, neque noctes ab hac cogitatione auelli potest: non si comedat, aut bibat, aliud pectore agitat. Non sua tantum iam, sed ipsum, sanguinem & vitam ipsam, pro Christiana religione & imperio gestit exponere. Superest ut Caesareus hic Senatus expedi-* Sal. Ann. 1518.

tionem

Sal. Ann. 1518. *itionem in Turcas indicat, efficiendamque suscipiat. Expectat Romana Ecclesia: vniuersa Christianæ Reipub. capita & membra, in Serenissimum hunc conuentum respiciunt. Si definitur nunc nihil: si in alium conuentum differtur: confundemur omnes in expectatione nostra. Cauete per Deum, ne dilatio hosti componendi cum Persis, finitimisque alijs tempus præbeat: Germanos Principes linguarum morsibus exponat, Christianisque populis desperationem inducat. Animaduertite grauissime, istum Conuentum fundamentum esse, super quo tanta moles expeditionis erigenda est. Contantibus quippe vobis, Christiani Principes reliqui retrahent proculdubio animum, & manum ab hac expeditione. Dicent: Si Germania cuius primum interest, quia Romani Imperij dignitate gloriaque illustratur, & cui Ecclesiæ defensio est tradita, verba dat, deque conuentu in conuentum definitionem transfert, quid nobis agendum sit, discimus facile ab exemplo, sicque vestra mora, Christianæ Reipublicæ quod absit, ruinam parturiet. Causabuntur forte multi, absentum libertatem: Dicent, Iureiurando nostris tenemur Ecclesijs, nihil contra earum commoda illis inconsultis agere: non est nobis delegata potestas absentes colligendi. Ibimus illos consultum atque hortatum: referemus deinde altero in conuentu. Cum bona venia illorum dixerimus: verba sunt hæc, non multum diffidentia ab inficijs. Impossibilia à vobis petit nemo: fidem violari horremus, quã & hosti seruandam esse didicimus. Quod vestra interest, & quod in vestra situm est potestate, possimus decerni, scilicet nunc expeditionem in Turcas, ac desinire modum comparandi nummos, nullius cum iniuria: Iureiurando demum spontaneo præsentes adstringi, daturos se bona fide operam, vt hic definita executioni demandentur. Non sunt hæc contra iusiurandi cultum. Non excedunt hæc vestræ limites potestatis: non obsunt hæc absentium libertati. Tollite itaque moras: semper nocuit differre paratis. An non parata sunt omnia ad expeditionem indicendam, quando vniuersa oblata sunt? Quid amplius enim à Romana Ecclesia exigitur? Quid vltra ab externis petitur, quando se & sua omnia dedunt? Felix initium Serenissimi Caroli Regis, feliciore nos auspicio trahat. Turcarum Imperium ille adhuc adolescentulus nuperrime in Africa extinxit: pellite vos Europa. Nec longe adsunt maxima quæque præmia. Enimuero numquam honestior, numquam facilior ad summam gloriam, si vobis cupidine gloriæ ardet animus, via vobis patuit. Capescentibus quippe Germanis expeditionem in Turcas, si quæ à nobis dicta sunt fient, suprema vos belli auctores et duces gloria manet. Sin vero, quod Deus nolit, irrita esse contingat, parta iam vobis in dicta expeditione gloria, integro apud eos splendore fulgebit, nullo accepto incommodo. Si regnum appetitur? de propagando vestro Imperio agitur. Si terrarum orbis non sufficit? paratum vobis à constitutione mundi cæleste regnum adest. Si in ius causa deducitur? astricti estis pro Christi nomine ac fide bellum inire: quandoquidem prior ipse Rex Regum aëreas proprio sanguine ac cruce potestates debellauit, vt nos de perenni captiuitate in libertatem filiorum Dei referret. In manu igitur vestra populorum libertas atque salus cum posita sit, exaudite benignissimi Principes, nos Apostolico nomine pro vniuersa Ecclesia supplicantes. Miseremini simul tam vastæ multitudinis, absque Baptismi gratia in æternæ mortis interitum præcipitis. Si quod vni ex minimis sit factum, sibi factum censet Christus Dominus: quanti facturum putatis illum, quod innumeris suis Ecclesiis tam ingens beneficium collatum fuerit? Vobiscum igitur quia partiri curas, & rerum molem summus Christi ouium pastor desiderat, ab vtrisque par est, vt oues protegantur, & lupi arceantur: ab illo Cruce, à vobis gladio: quo sub vtraque protectione quietam & tranquillam vitam transigamus.*

Post hæc exhibuerunt Principibus consultationem Romanam, his verbis conceptam.

CONSVLTATIO ROMANA.

CCXCIX. Romæ habita à Summo Pontifice, & Sacro Cardinalium Collegio, in consultationibus sanctæ expeditionis, quæ ad principes imperij mittenda visa sunt, eorum quoque prudentia, & consilio examinanda, si quid addendũ, minuendumue videatur, Die XII. Nouemb. M.D.XVII.

I. An hoc bellum sit suscipiendum?

II. Si suscipiendum, defensiuumne an offensiuum?

III. Quæ

Sal. Ann. 1518. III. Quę belli susceptionem impedire posse videantur: & quoquo modo ea dimouenda.

IV. An bellum susceptum per omnes Christianos Principes gerendum, an per aliquos tantum, & per quot, aut quos.

V. Quanto apparatu bellum hoc instrui & geri conueniat: & de rebus apparatus necessarijs. Primo de reconciliando Deo: secundo, de pecunijs: tertio, de copijs militaribus. Quo ad pecunias, quomodo cogendæ quæ satis essent: & per quos custodiendæ, ac dispensandæ. Quoad militares copias, ex quibus potissimum nationibus, & ad quem numerum tam equestres quam pedestres assumendæ sint, & hæc ad belli apparatum pertinent.

VI. Ad consultationem vero & administrationem belli gerendi. Primo, qua via eundum sit aduersus hostes, Terrane an mari, an vtroque modo. Secundo, an diuiso in partes exercitu & terrestri & maritimo, an viribus in vnum coactis. Tertio, quo itinere & terra milites ducendi, & mari traijciendi. Quarto, vbi conuenire in vnum exercitus, & quæ primum aut potissimum loca hostium debeat inuadere. Quinto, quæ prouidenda, vt commeatus necessarij nostris exercitibus suppeditentur.

Erunt & alia duo extrinsecus ad huiusmodi belli rationem vel necessaria, vel vtilia. Primum ea, quæ hoc bello acquirentur, si Deus adfuerit, quomodo inter Christianos Principes, & quorum iudicio diuidenda: & ante ne bellum, an post, vt causa litium amoueatur. Alterum, an aliquis infidelium sibi metuens, & suspectam habens Turcæ potentiam, sit ad huiusmodi belli partem capessendam ex suo latere per nos incitandus. Præmisimus capita rerum, quæ in consultationem veniunt per ordinem: nunc singulis eodem ordine explicandis nostram sententiam accommodabimus.

CAP. I.

An hoc bellum sit suscipiendum.

Hoc non videtur cadere in consultationem. Non enim iam est in potestate nostra, cum noster æternus & potentissimus hostis, maximos apparatus fecerit, faciatque ad nos, & statu, & fortunis, & vita ipsa exturbandos ac spoliandos, palamque iactet valde ferociter se Orientem modo subegisse: nunc statim ad Occidentem arma conuertere: nec sit nisi vniuersa Christianitate capta vllo modo quieturus, vt nos aut dare illi gratis nostrum sanguinem, aut ferro cum eo decernere oporteat. Nullum igitur habet locum consultatio, vbi interuenit necessitas. Sal. Ann. 1518.

CAP. II.

Suscipiendum ne bellum offensiuum, an defensiuum.

Ne hoc quidem valde dubitandum est, quia longe melior sit conditio inferentis bellum, quam propulsantis. Primum, quia aggredi vltro hostem maioris est & animi & authoritatis, quam illius impetum expectare: cum aduersarij animus eo magis minuatur, quo magis illum audere viderit, contra quem decertaturus est. Deinde si quid debile aut infidum est in statu inimici, id data occasione detegatur: qualia multa profecto in statu Turcarum, si eo nostri exercitus peruenerint, deprænhendentur, quæ & pro nobis valde & contra illos facient. Postremo Ciuitates & populi externo bello perturbati, de salute sua cogitant, nec habent spatium ad ea comparanda, quibus hostis in suis regionibus vexetur. Atque hæc incommoda cum hostibus importantur inferendo vltro bello, tum à nostris remouentur. Possunt & aliæ plures rationes adduci, quare inferri bellum vtilius sit: sed eæ faciles cogitatu sunt. Duo tamen in bello offensiuo diligenter animaduertenda sunt: primum vt eis viribus contra hostem eatur, quibus ille opprimi debeat. Deinde vt periti locorum atque hostium, ad omnia belli consilia adhibeantur. Sed hæc & alia multa prudentia & vigilantia ducum non fallent.

CAP. III.

Quæ impedire hoc bellum possent, & quomodo ea dimouenda.

Essent enim impedimento maxime discordiæ & dissensiones, quod Deus auertat, Christianorum Principum inter se, si quæ nunc sunt, aut si quæ postea exorirentur. Ad quod malum exitiale tamquam semen Sathanæ penitus eijciendum, pax quidem optanda esset, sed generales omnino induciæ saltem ad annum, ac deinde donec hoc Sanctissimum bellum manserit, ac eo finito ad sex menses faciendæ sunt: Quæ omnium Principum religiosissimo iureiurando sanciantur: ac omnium Ecclesiasticarum censurarum, Anathematisque, priuationis quoque

Sal. Ann. 1518. que regni, bonorum, priuilegiorum, Iurium pœnis muniantur: vt qui eas læserit, hostis publicus Dei & fidei Christianæ sit, appelleturque, dictasque pœnas cæteri ab eo Principes repetere debeant. Si quæ vero oriantur controuersiæ, aut per Romanum Pontificem & sacrum Cardinalium Collegium dedicantur, aut post finem belli differantur. Esset etiã fortasse sanctius & vtilius, vt fieret vna sancta fraternitas Principum cum Roman. Pontifice, Iuramento votoque vallato, sub eisdem censuris & pœnis contra eam violantes: Iurarentque omnes & obligarent se, ruptorem huiusmodi fraternitatis se communiter armis persecuturos, appellareturque ista Fraternitas Sanctæ Cruciatæ.

CAP. IV. *An bellum gerendum per omnes Principes sit, an per aliquos tantum, & quos.*

Scribitur in Actibus Apostolorum, quod post aduentum Spiritus Sancti in Discipulos Christi, erat credentium cor vnum & mens vna. Hoc si in Christianis Principibus maximo Dei munere inesset, iam pateret Dei voluntas, non solum de hac victoria, sed de vniuerso orbe terrarum ad suam sanctam fidem conuertendo: quod tamen per eiusdem gratiam Dei futurum confidimus. Nunc vero non videtur numerus Ducum pari potestate in vno exercitu necessarius: & tamen propter casus humanos duos præesse conuenit, qui sint potentia & auctoritate magni, & mutua charitate Deo auspice coniuncti. Nec vero dubium est, qui maxime apti propter plurimas causas, Sacra Cæsarea Maiestas, & Christianissimus Francorum Rex: quas causas, eo quod pateant, non commemorabimus. Sed his duobus tantum terrestrium exercitum ducentibus; & si cæteros Reges & Principes ad hunc laborem propter longinquitatem non vocamus, eorum tamen auxilium vt quisque commodius potest, vel pecuniarum, vel militum necessaria ducimus. Ad quę conferenda omnes prompti esse debebunt: cum vnusquisque eorum nobilis sit pars Christianæ reipublicæ, Deoque acceptam referat Regiam suam dignitatem, & in communi salute defendenda suam quoque & suorum defendat. Omnium igitur auxilijs, sed horum duorum concordi Imperio & prouidentia, bellum hoc recte administraturum iri confidimus. Qui duo iam se obtulerunt, simulque multi alij Reges, Principes, & Nobiles, suas facultates huic Sanctissimæ expeditioni polliciti sunt: quorum virtutis & pietatis exemplum, Deo corda disponente, reliqui, vt speramus, sequentur. Ann. Sal. 1518.

CAP. V. *De apparatu belli, & rebus ad apparatum necessarijs: ac primum de Dei auxilio.*

Apparatus vero huius belli, cum multa & magna postulet: in primis est Dei auxilium pro nobis comparandum. In manu enim eius sunt omnium fines, & omnium iura regnorum. Sine quo nihil validum est, nihil forte. Qui quamquam nostris peccatis grauiter offensus credi potest, tam est idem, si ad eius misericordiam compuncti corde confugimus, clemens ac placabilis, qui Niniuem quã subuertere destinauerat, propter pœnitentiam illius populi saluam esse permisit. Is ergo cum propter Principum olim populorumq. peccata Asiam, Græciam, Traciam, Africam, aliasque prouincias in prædam hosti eidem concesserit, tota mente ab omnibus nobis deprecandus, obseruandus, humillimeq. orandus est, ne nos in similem det calamitatem. Modi autem quibus reconcilietur Dominus, sunt preces diurnæ nocturnæque ieiunia, eleemosynæ, sacrificia, & inprimis cor contritum pęnitentia & humiliatum. Hoc enim maxime vult Dominus, qui teste Propheta, non eget alijs honoribus, nec bonis nostris. Reformandi igitur mores, animi ad Deum conuertendi, prædicatoresq. passim in omnes populos, qui eos ad pœnitentiam hortentur, sunt mittendi, Prelatiq. Ecclesiastici vt exemplis religionis, & bonis operibus ac verbis eosdem populus inducant, commonendi. Sic enim placatus Deus cum fuerit nobis propitius, de hoste suo & nostro nobis concedat victoriam.

De pecunijs.

Quo ad pecunias vero, quæ nerui sũt belli, quoquo modo cogendas, & per quos custodiendas ac dispensandas attinet: pensanda inprimis huius belli magnitudo, & vires hostis æstimandæ: quæ sunt profecto maximæ, & propter latitudinem Imperij, accessione quoque Ægypti ac Syriæ nuper aucti: & propter multitudinem militum: & propter copiam innumerabilium, vt fertur pecunia-

Sal. Ann. 1518. rum, & quia assiduis prosperitatibus sublatus animo ac spiritu, nihil iam nisi maximum & sperat, & cogitat. Vt ergo par contra illum vel superior etiam instruatur exercitus, ingenti opus est pecunia: quam nos ad summam hanc existimauimus proponendam sat fore, si octuagies centena millia aureum inueniantur. Hęc autem pecuncia non difficulter redigi poterit. Primum vt Reges ipsi ac Principes Christiani, ex suis vectigalibus bonam partem ad hoc Sanctissimum opus conferant: cum ipsorum imprimis res agatur: cum si hostis victoriam, quod absit, habuerit, plus amissuri sint quam priuati. Qui quidem hostis, ea fertur esse natura, vt plebem quidem negligat, nobilibus vero ac Principibus odio aduersetur exitiali, eorumque capita imprimis poscat. Itaque quocumque victor se contulit, Principum stirpes penitus excidit, Nobiles ad nihilum redegit, inaudita crudelitate horum sanguinem sitiens. Quo magis Christiani Principes de suis vectigalibus bona parte oblata, vitæ & honori, & statibus suis consulere debent, quam partem nos non ducimus esse taxandam: sed eorum prudentiæ ac liberalitati hoc remittendum.

Reliqua sunt duo genera, Ecclesiasticorum ac Laicorum. Ecclesiastici omnes decimas soluent in singulos annos, vel etiam si visum fuerit vigesima aut trigesima parte bonorum stabilium, quibus maiores redditus fuerint, vendita, repræsentabunt semel pecuniam plurium decimarum.

At si aptius visum fuerit, quodque forsitan est deliberatione dignum, si perpensis & æstimatis Ecclesiasticorum beneficiorum, præsertim Monasteriorum, & Cathedralium ac Metropolitanarum Ecclesiarum redditibus, tantum his relinquetur ex fructu annuo, qui eorum beneficiorum sunt possessores, quod ad supplendas necessitates mediocres etiam commoditates, habita ratione personarum dignitatumque sat fuerit: reliquum vero omne in hunc Sanctissimum vsum conuertatur. In quo quasi gradibus quibusdam, iudicio prudentium est facienda æstimatio, vt qui minus habent in annuis redditibus, decimam soluant partem: qui plus, quartam, tertiam, dimidiam: qui plurimum, duas tertias, vel tres quartas partes. Denique vt reseruata vnicuique Ecclesiastico portione, ad commoditatem victus frugalis necessaria, quod superest, huc conferant. Quod tanto magis fieri ab illis debet, quod patrimonij Christi possessores debent omnia Deo, & certum exemplum cæteri imitaturi sint, libentiusque sua Deo oblaturi. Sal. Ann. 1518.

Laici vero si nobiles fuerint, & aut dominia, aut feuda habuerint, Decimam, si priuati, vigesimam: si vero artifices manibus victum quærentes, eam partem suorum redditium soluent, quæ videbitur conuenire. Publicandæ etiam Indulgentiæ Sanctissimę Cruciatę, ferentibus opem defensioni sanctæ fidei. Ex quibus, si bellum fide bona geritur, magnæ profecto pecuniæ comparabuntur. Non enim mortua est fides in cordibus fidelium, nec cœlestis patria vsquequaque contemnitur: sed multi sunt, & erunt, qui paruo pretio vitam æternam libenter ement, si viderint serio, & non simulanter pro Deo pugnari.

Has vero pecunias nos iudicamus ita esse & exigendas, & custodiendas, & dispensandas. Primum, vt vniuscuiusque Ciuitatis cum sua Diœcesi Ordinarius, Sacerdotem vnum, & Capitulum Cathedralis Ecclesiæ alterum deputent, qui sint timentes Deum, & moribus probatis. Deinde Diœcesanus ciuitatis vnum idoneum eligat: deinde vniuersitas Ciuium vnum idoneum seu duos, aut ex numero ciuium, aut Clericis secularibus, siue Regularibus, vt melius iudicant, constituat. Qui simul omnes & exigant pecunias ad supradictam rationem, & eas in capsa, aut in loco apto, cuius seorsum singuli habeant claues diuersas, vt nullus eorum sine cæteris omnibus attingere quicquam possit, congregatas & sepositas teneant: rationemque totius huius pecuniæ diligenter in scriptis redigant. Quas pecunias nemo quauis dignitate præditus, sub excommunicationis latæ sententiæ incurrendæ, nec non anathematis perpetueq. indignationis Omnipotentis Dei pœnis constituendis, à quibus nisi per Romanum Pontificem, vel in mortis articulo, & debita satisfactione tunc præuia, non possit absolui, nefario sacrilego audeat, attingere, aut vllam aliã in rem quã ad belli huius

vsum

Sal. Ann. 1518. vſum conuertere: vt vel Sanctiſſimo huic & neceſſario bello deſeruiant: vel ſi quo caſu bellum omiſſum fuerit, ijs vnde exactæ fuerint, optima fide reſtituantur.

Quoniam autem neque ſimul omnis pecuniarum ſumma exigi, & continue in exercitu militibus ſtipendia ſolui opus eſt, neceſſe eſt, in omni prouincia conquiri mercatores, & nummularios boni nominis, qui hanc aſſumant curam pecunias tranſmittendi, ac vbi neceſſarium fuerit permutandi, cum honeſto lucro laboris ſui: quo quidem labore etiam cœlum lucrabuntur. Ac ſingulis mercatoribus ſuæ regiones diuidendæ, ex quibus redactæ pecuniæ ad eos referantur. Hæc enim videtur eſſe optima, & cuſtodiendi, & diſpenſandi ratio. Sed neceſſarium videtur ad cogendum exercitum, habere ſaltem tertiam partem ſummæ totius, quam diximus, in pecunia numerata ſtatim à principio: poſtea reliquum cũ commoditate tẽporis exigeretur, ac ſupradicto modo ad exercitũ mitteretur.

De copijs militaribus.

Robur omne exercituum poſitum eſt in peditatu, & equitibus cataphractis: quo genere vtroq. Chriſtiani excellunt. Pedites aut ſumendi ſunt ex eis nationibus, quæ maxime huic militiæ pedeſtri & ordinibus ſeruandis ſtudent, vt Heluetijs, Germanis quos Lantzknechtos vocant, Hiſpanis, Boemis. Ac ex toto hoc numero Sclopetarij multi ſunt neceſſarij; propterea, quod ea quoque parte militum qui ſclopis vtuntur aduerſarius abundat. Videntur ergo peditum fortium virorum in exercitu neceſſaria ad minus ſexaginta millia. Cataphracti vero equites Gallici optimi & Italici, qui videntur ad numerum quatuor millium accedere debere, Duodecim autem millia leuis armaturæ equitum, quo vno fere militiæ genere præualet hoſtis nobis, duntaxat qui alia potiora ducimus, neceſſaria ſunt ex nationibus huius ſtudij gnaris, Hiſpanis, Italis, Dalmatis & Græcis. Hic terreſtris exercitus bonis gubernatus conſilijs, commeatuũ non egens, ſuorum tormẽtorum opportunis præſidijs inſtructus, cũ Domini benedictione futurus eſt inuictus. In maritimo autem claſſis apparatu Veneti & Genuenſes ex Italia, Galli ex prouincia Britannia, & alijs locis: Hiſpani à ſeipſis & vtraque Sicilia, Angliæ quoque & Portugalliæ Reges optimam & hominum, & nauium militiam ac copiam ſuppeditabunt, vt mox dicemus. Sal. Ann. 1518.

Quomodo conſultandum, & adminiſtrandum bellum. CAP. VI.

Ad conſultationem vero, & adminiſtrationem belli gerendi, quod ſexto loco propoſueramus, Primo, an ſit hoſtis terra an mari aggrediendus, deliberandum eſt. Et videtur omnino maritima quoq. claſſis, & ea potens cũ ducibus ſuis ad bellum neceſſaria, cum hoſtis trecentas iam triremes paratas habeat, aliaq. quotidie nauigia paret ad traijciendos, vt nos arbitramur, equos. Ergo è cõtrario nobis claſſis inſtituenda. Primum cum dimidium belli mari geritur, dura in conditione eſſemus ſine claſſe. Iam enim dimidio belli inferiores eſſemus. Foret enim hoſtis dominus maris: deinde ſine claſſe, nec cõmeatus, vehi ad exercitũ, nec vrbes & littora noſtra ab hoſte defẽdi poſſent. Tertio magnã authoritatis partẽ amitteremus, ſi ſine claſſe bellũ gereremus, magiſq. animum hoſtis & ſpem accẽderemus. Poſtremo, nec toto bello pares eſſemus, & fruſtra apparatus terreſtres faceremus, ſi maritimos dimitteremus. Quare eſt omnino claſſis neceſſaria: ſed ea ita potens eſt comparanda, vt hoſtilem claſſem non pertimeſcat. Ac triremium quidem numero pares eſſe non poſſumus: ſed facilis eſt aut certe non difficillima potentioris claſſis cõparatio hoc modo. Triremes videmur habituri cẽtum, hac computatione. Rex Chriſtianiſſimus in portu Maſſiliæ complures habet: has vt viginti ſint, poterit efficere: totidẽ Rex Catholicus, ſi ad eas duodecim, quæ continue in Sicilia ſunt, alias octo addiderit: quod non erit magni operis. Ad quadraginta Veneti. Romanus Pontifex cũ ſacro Collegio vt decem conferant, conabuntur. A Genuẽſibus vero tum triremes viginti, tum naues magnas quas Carachas, ſeu Galeones vocamus, exquiremus. Sed & magnarum huiuſmodi nauium copiam Reges Franciæ & Angliç poterunt ſuppeditare. Habent enim non mediocrem earum numerum paulo ante ædificatarum. Reges quoq. Hiſpaniæ & Portugalliæ grandem earum copiam afferent. Hanc autẽ claſſem prębebunt quæq. nationes partim ſumptu ſuo, partim cõmuni omnium collatione, & prouentibus ſanctæ expe-

Sal. Ann. 1518. expeditionis adiutæ. Hæ naues cum illis triremibus instructæ militibus Hispanis, & præcipue Bistainis, Portugallensibus, Gallicanis ex prouincia Britannia, Normandia aliundeque & item Anglicanis ac Italis: tormentisq; idoneis armatæ, stabilitate sua pro numero erunt triremibus, classemque hostium absq. controuersia, aut repellent, aut obruent.

Duces à maritimi belli ab vnaquaque natione suis quidem classibus præficiendi sunt: sed ad quos totius belli summam referrent, qui amplissimam potestatem haberent, optandi essent Angliæ & Portugalliæ Reges, qui ambo sese summa pietate obtulerunt. Verum si Rex Angliæ ob longinquitatem commodo ire non posset, Duce & Imperatore Portugalliæ Rege contenta esset maritima expeditio.

Secundo, an diuisis, an coniunctis viribus & exercitu aggrediendus hostis sit: non est dubium, quin nostris vnitas & coniunctio virium, præsertim terrestri bello sit aptior. Nam & in minori numero, diuisio minuit vires animosque quod hosti, qui copijs innumerabilibus abundat, nequaquam contingeret, & in vnum locum coactis copijs hostium erit inutilis minima multitudo. Noster exercitus, nec præ turba confusus, & viribus non impar, nullum pugnandi discrimen pertimescet. Deinde non carpere diuersa loca, sed ad hostem protinus, vel ad Regiam hostilem accedere, erit & virtutis, & dignitatis, & maximæ in vniuerso bello vtilitatis.

Tertio, Quoad iter exercituum, & qua regione possint commode incedere: triplex via proponitur. Vna per Germaniam & Vngariam. Commoda hæc quidem, vbi ad Vngariam peruentum erit. Nam per Danubiũ flumen vehi exercitus, & paucorum dierum itinere ad Constantinopolim exponi posset; sed hac longior, & quibusdam Principum forsan parum grata. Altera per Dalmatiam & Illyricum non longe fere à mari: sed hæc difficilibus locis sæpe impedita est, & equitatui maxime incommoda. Tertia quæ has difficultates euitat omnes, vt per Italiam ad vrbem Anconam ex Brundusium Cæsarea Maiestas, & Christianissimus Rex perueniant cum suis copijs: hinc enim satis commodus est transitus in Epirum & Græciam: & per amicas ambo regiones sunt profecturi. Ab Ancona vero traiectus classe faciendus est, præmissaque copiarum parte, Imperatores postea subsequi poterunt. Sal. Ann. 1518.

Quarto, vbi conuenire exercitus in vnum, & quæ primum loca hostium debeat inuadere. Terrestres quidem copiæ Anconæ, & Brundusij, vt diximus: nauales vero in Sicilia conuenire debebunt, atque inde maiore agmine, ad prædictos Anconæ portus & Brundusij contendere, vt inde quoque nostras copias traducere ad hostium littus possint. In terra autem hostili videtur portus Dyrrachij opportunissimus, quamuis sit hostium. Sed non erit cæptu difficilis, classe & exercitu nostris eo conuenientibus, quamquam tutum illud littus hospitale & portuosum est, vt futura sit facilis adhibitis locorum peritis in terram, & si opus fuerit ad portum Venetorum Catharri defensio. Primus autem conatus nostri exercitus, vel ad ipsum Ducem hostium, vel ad Constantinopolim aggrediendam faciendus est. Caput enim petendum, quo oppresso facilior est reliquorum omnium acquisitio. Sed hoc si nostrarum & hostis virium periti, nos præualere senserint. Nam aliter non esset transmissio facienda, sed nostra potius præsidijs tuenda. Sed hæc consilio & prudentia Imperatorum diligentissime perpendenda sunt.

Quinto, de commeatibus non erit difficile prouidere, classe nostra mari dominante, vt dictum est. Nam & mercatores tuto commeabunt, ex Marchia, Apulia, Calabria, Neapoli, Sicilia maximos commeatus poterunt suppeditare. Venient etiam ex Lombardia, & tota fere Italia, ac etiam Gallia copiæ ingentes per commoditates fluminum, maximeque Padi, ad mare deuectæ: atque inde facile ad exercitum comportare vsque ad littus parui negotij erit: à littore vero ad exercitum, quomodo tuto fieri possit, eorum qui in re præsenti fuerint erit deliberatio. Sed illud erit curandum, vt mercatores idoneo conducantur, qui hanc prouinciam deferendorum commeatuum pro honesto lucro capiant: atque eis potestas & nomen Commissariorum à locorum Dominis detur, quo maiore auctoritate negociari & ibidem curare necessaria possint.

Capi-

Ann. Sal. 1518.

Capitula extrinseca.

De duobus vero, quæ extrinsecus consideranda duximus, tentare aliquem infidelem Principem, vtpote Sophin, ad bellum hoc contra Turcas, quibus inimicissimus esse debet, communicandum forte non esset inutile. Sed non in hoc magna spes à nobis, verum in Deo, & viribus, consilijsque nostris est collocanda.

De diuisione verò eorum, quę bello acquirentur: sic iuste facienda, vt nemo conqueri, nec dissensionem quærere iure possit, videtur esse commodissimum, iam nunc iudices & arbitros huius diuisionis eligere: puta Romanum Pontificem & Sacrum Collegium: aut alios communiter à Principibus constituendos: qui confecto bello iudicare deberent, secundum rationem proportionis sumptus & laboris in hoc bellum impensi: vel alia præscripta, & ab omnibus accepta ratione: quorum iudicio omnes stare deberent, sub pœnis supra in inducijs appositis. Vel si illa sancta Confraternitas fieret, quæ recuperarentur communiter, ab ea teneren tur pro indiuiso: quousque per eandem deputati iudices determinarent. Diuidere autem res antequam partæ sint, incongruum: & postea finito bello, ad dissensiones venire periculosum. Hoc autem modo vnusquisque iam sciret fere, quid ad se venturum esset, & nunc operam tempusque in hac diuisione, alienarum adhuc rerum non contereret.

Hactenus nostræ sunt in singulis capitulis suprapositis dictæ sententiæ. Nunc quædam præterea addemus.

Si fieri posset, vt Vngariæ & Poloniæ Reges, paratis exercitibus Turcam ex ea parte inuaderent, non est dubium, quin multum proficeretur ad bellum conficiendum. Magnus enim terror inde inijceretur hosti, eiusque vires distraherentur. Itaque sunt illi quidem cohortandi atque incitandi, auxiliaque illis danda: sed ita vt de eo exercitu, & de ea apparatione, quam diximus, nihil omnino imminuatur. In hac enim neruus, & vis, & spes belli ac victoriæ sita est. Verum si sine huius apparatus detrimento, pecuniæ ex Cruciatis ac decimis ab illis extremis nationibus, Noruegiæ, Daniæ, Saxoniæ illis attribui possent, quibus exercitum alerent, esset id rebus nostris magno adiumento.

Ann. Sal. 1518.

Item, si præter eum exercitum, quem supra vnitate coniunctum esse voluimus, tanta præterea militum copia esset, vt pluribus locis, impetus in hostium fines fieri, præsidia crebris in locis disponi possent: quis non videt & hoc vtilissimum nostris rebus futurum? Sed ea tantum, quæ necessaria ad bellum & ad victoriam essent, fieri oportere, diximus. Hæc reliqua adiuncta, optandaque tamen in Domino confidimus abundantiùs affutura. Quis enim erit nobili animo aut ingenio vir, qui non accensus cupiditate veræ gloriæ ad hoc bellum studeat properare? Quis cupidus rerum visendarum, qui hac occasione ablata suis armis arreptis non iter aggrediatur? Quis studio acquirendi præditus, qui non ad tantam prædam conuolet? Quis virtuti denique & fortitudini suæ fidem, qui nō eam in hoc pulcherrimo & Sanctissimo opere, & Deo, & hominibus velit comprobare. Nam illa, quæ sunt maxima, honor & amor Dei, salus veræ fidei, cœlestis patriæ potiundæ cupiditas, omnes pariter commouere debebunt: Principes vt suas opes & authoritatem: fortes viros, vt suam virtutem: reliquos vt partem suarum facultatum in communem consensum, & præclaram hanc societatem Dei & hominum conferant, ad acquirendam sibi præmium sempiternum. Nam quamquam hostis & potens vehementer, & ferox sit: tamen hominum & militum robore ac disciplina longe nobis inferior est, quæ in bellis valet maxime: vt (Deus modo preces nostras benignis auribus admittat) sit nobis victoria pro certo expectanda. Non ergo deerunt, nec opum, nec virorum magna subsidia. Clarissimorum Regum suorū & Principum virtutem atque exemplum imitabuntur, qui quidem Principes non longo laborē, nec maximo sumptu, & suam augebunt hac victoria dignitatem, & fidem Dei sui illustrabunt; & patrimonium Christi amplificabunt, digni qui ab ipso Deo in tam excelsum honorem Regalis solij sublati fuerint: cum tam grati Deo sint futuri, qui hoc opere, hocque Sanctissimo bello consequentur, vt præter amplificationem opum suarum, sempiternam laudem suæ virtutis inter homines ferant, eorum autē nomina in cęlis scribātur,

De

Sal. Ann. 1518.

De itineribus expeditionis.

Imperator per viam Vngariæ, cum Rege Poloniæ, & Electoribus, cum gentibus Germanis Lantzknechtis, Boemis, Vngaris, Polonis, Danis, militibus Ordinis Teutonicorum LXX. M. armatorum, scilicet equitum XX.M.& peditum L.M.in ordinantia,& bona copia tormentorum.

Rex Franciæ per viam Fori Iulij,cum Gallis, Scotis,Suizzeris,Lotharingis,Sabaudiensibus, Venetis, Florentinis, Senensibus, Lucensibus, cum IV.M. cataphractis: VIII.M. leuis armaturæ, L. M. peditibus,& bona copia tormentorum.

Rex Portugalliæ cum classe maritima CCC. nauium magnarum & paruarum, & ad minus LX. triremium, quæ classis remanens armata exponet: vbi vellet XL. M. homines in terra, cum gentibus Hispanis, Anglicis, Portugallensibus, Ianuensibus, Neapolitanis, Siculis, Flandrensibus maritimis, ita quod essent alia LX. M. armatorum equestrium & pedestrium,& bona copia tormentorum, & equorum ad illa deferenda per terram, & Sanctissimi P. N. classis posset esse cum ista, vel sicut videbitur: & hæc deduceret commeatus pro alio exercitu Occidentali præ terrestri per Forum Iulij veniēti: & poterit ire hæc classis Apoloniam & Dyrrachium, & ibi expectare alium exercitum cum Rege Franciæ venientem: &, si videbitur, inde diuertere ad Peloponessum, vel recta via Constantinopolim, vel iungere se ad sinum Thessalonicensem cum prædicto exercitu, si erit necesse: vel ire ad Hierusalem & Ægyptum: & alius exercitus per Vngariam, non erit tunc à Thessalonicensi sinu multum distans.

Sal. Ann. 1518.

Pro istis omnibus in duobus annis sufficerent duodecim milliones ducatorum. Quod si Principes, non recognoscentes superiorem, volūnt dare quartam partem redituum suorum: ac similiter spirituales Principes vnam quartam partem reddituum suorum: & alij Principes, communitates, & Domini seculares recognoscentes superiorem vnam dimidiam decimam reddituum: & populus impositionem vnius quaterni, in minutis venditionibus per libram: & cum Cruciata plenissima bene prædicata, & soluta per totum orbem, creditur cum istis quinque rebus bene exactis & dispensatis, introitus erunt in duobus annis multo maiores quam impensæ, vel exitus XII. Millionum.

Tum Cęsarem post legatos, verba in hunc modum fecisse *Goldastus* tradit.

MAXIMILIANI IMPER. PROPOSITIO
De Bello Turcico.

Frequentia vestra, & quæ hoc tempore præcipuè necessaria est Reipublicæ, & mihi pergrata, non obscurè indicat voluntatem vestram, & studia erga hanc causam, propter quam domo exciti estis. Cum enim tam cupidè adueneritis, postquam in literis significaui, nos de bello Turcico acturos esse, facile intelligo vos ipsos, vt decet sapientes Principes & viros fortissimos, & intelligere, quid à vobis totus orbis terrarum, vniuersa Christi Ecclesia, dignitas huius Imperij requirat: & animos vestros ea virtute ac fortitudine præditos esse, vt bellum omnium, quæ vnquam fuerunt, longè iustissimum & gloriosissimum, omnibus votis expectatis. Quare existimo mihi non longa oratione ad vos incitandos opus esse, & expectari à me potius classicum ad inferenda signa, quàm hanc in toga & in curia adhortationem. Sed tamen belli magnitudo et difficultas primùm deliberatione quadam eget, non vtrum sit inferendum; siquidem etsi hostes nos bello non lacesserent, neque in finitimis locis ac pene in conspectu nostro grassarentur, tamen oportuit nos liberare orbem terrarum hac crudelissima atque impia barbarie, & ex miserrima seruitute tot nationes oppressas eripere: sed illud magis deliberandum esse videtur, cum tanta sint opes ac vires Turcici Regni, cum exercitus in longinquas regiones traducendi, cum fortassis pluribus locis & longo tempore bellum futurum sit, quantis opus sit copijs, an vna Germanica natio tantos conficere exercitus, tolerare exercitus; arma, equos, stipendia, commeatus suppeditare possit; qui Reges, qui populi, ad societatem huius pulcherrimæ militiæ adiungi possint; an ita in Europa pax constituta sit, ne me & vos ex medio cursu reuocent homines perfidi, qui, vt sæpe antè accidit, vel per occasionem occupare nostra conabuntur,

vel

Sal. Ann. 1518. vel turpi aliqua cum hostibus pactione facta metuent, ne fines Imperij proferamus. De his rebus scio à me requiri orationem à prudentibus omnibus. Nam me quidem in hoc Imperij fastigio, non solùm in acie Ducem & Imperatorem esse, sed multò magis huius publici consilij ducem atque autorem esse conuenit. Quare, nisi de his tantis rebus diu multumque, tot iam exercitatus bellis, & magna fortuna varietate, cogitassem, profectò reprehensione omnium dignus essem. Sed mihi credite, cum ab auspicijs meis, recuperata Austria, post mortem Regis Hungariæ Matthiæ Hunniada, & ingenti expulso exercitu Turcarum ex Croatia, nihil magis in votis mihi fuerit, quàm vt mox exercitus in prouincias Turcarum traducerem, nunquam postea de hoc bello cogitare desij. At nunc quidem occasio percommoda erat huius rei suscipiendæ. Nam post Mahometi mortem magna de successione inter fratres discordia erat. Sisimus etiam armis inuadere Regnum conabatur. Quare in his prouincijs non satis firma præsidia erant: & vt, quantum possem, prouiderem ne qui domestici motus nos remorarentur, Legem de vestra sententia tuli in quodam Conuentu, de Pace decennali.

Verùm qui me hæc parantem fluctus subitò exceperunt? Galli non solùm me de possessione Burgundiæ per seditionem deijcere conati sunt, sed etiam meo capiti insidias per summum scelus struxerunt. Posteà Italia, quæ proximis annis singulari consilio patris mei Friderici Imperatoris pacata fuerat, iterum Gallicis armis perturbata est. Nam proximo anno post mortem Patris mei, Carolus VIII. cum ingenti exercitu bonam Italiæ partem hostiliter peruagatus est. Etenim non modo Neapolitanum Regnum occupare conabatur, sed & Mediolanenses bello adortus est. Quæ ex re animaduerti potuit, eum totius Italiæ dominationem sibi polliceri. Itaque & misi auxilia in Italiam ad defendendos Mediolanenses contra Gallum: & eò exercitum ipse adduxi. Ad hæc incommoda tumultus Hungarici eodem ferè tempore accidebant. Posteà dum orta bella vndique in Germania & Italia, consilio atque armis sedare contendo, vt postulabat necessitas publica, diutius quàm volebam, differre consilium de mouendo Turcico bello coactus sum. Sed, quantum iudicare possum, diuinitus ita res extracta est. Nam & tempus interea, & hæc bella afferunt nobis magnam facultatem & commoda ad Turcicum bellum. Partim enim sunt domiti armis hi, quorum potentiam absentes formidaturi eramus. Hispaniam ac Neapolim tenet Carolus meus nepos: Burgundia tota tranquilla est: Gallum nobis beneficio ac fœdere deuinctum, ad societatem belli, vt spero, adiungemus. Sal. Ann. 1518.

3. Quare certam tranquillitatem domi promittere nobis possumus. Hoc caput est negotij. Nam reliqua pars deliberationis multò est facilior. Hæc me cura amplius iam viginti annis exercuit: præcipuè quomodo pacem in Europa firmam constituerem. Hunc mihi finem omnium bellorum semper proposui; non vt latiùs fines Regni extenderem, sed vt pace parta bellum transferrem in Turcicum Regnum. Hanc ob causam victor multa concessi ijs, quos armis domui, vt mea moderatione eos ad pacem inuitarem. Hæc præfatus sum aliquanto prolixiùs, vt quæ mea voluntas in his bellis, quæ gessi hactenus, fuerit, planè omnes intelligant, ac sciant, neque anteà me iracundia, aut iniusta cupiditate vnquam arma sumpsisse, neque hoc Turcicum bellum alio consilio parare, quàm quia necessarium & pium esse iudico. Quâ de re vbi pauca addidero, postea reliquam deliberationem de copijs, de commeatibus, deque modo belligerandi pertexam: quæ domi pace constituta non potest difficilis vobis videri, qui periti estis rei militaris, et quibus Germania satis nota est: denique qui arma & opes, & hanc Imperij dignitatem tenere nos scitis, vt vitam & omnes fortunas nostras, ad defensionem & publicam salutem orbis terrarum conferamus.

4. Nec verò quenquam è vobis quidem arbitror esse, qui Turcicum bellum parum necessarium existimet, aut postulet, vt alij potius Reges, aliæ nationes sibi has partes sumant. Nam etiamsi Turcæ suis finibus iam contenti, non proferrent arma longiùs, nec nobis periculum denunciarent, nos quidem, quibus Deus præcipuè commendauit orbis Christiani defensionem, bellum inferre illis oportebat, vt Græciam & vicinas prouincias crudeli seruitute liberaremus. Nam si quis putat mitia aut tolerabilia esse Turcarum Imperia, is longè fallitur, nec nobis de Imperij laude cum illis certamen est, sed de religione, de disciplina, de coniugum & liberorum

Ann. Sal. 1518. *rorum pudicitia. Præcipuè autem graßantur in Nobilitatem, nec solum possessiones certa victis nulla relinquuntur, sed etiam lixæ & gregarij milites rapiunt ad stupra nobilissimas atque honestissimas matronas, virgines, pueros; ad hæc multis modis extinguunt ac delent Christianam religionem. An non hæ sunt magnæ & iustæ causæ, quæ viris fortibus ad tuendam gloriam Dei, & salutem omnium gentium, arma induant?*

5. *Quare ingenti dolore afficior, cum cogito Græciam, quæ non solum doctrinarum parens est, sed etiam omni laude virtutem excelluit, & diu florentissima pars Ecclesiæ Christianæ fuit, nunc tali seruitute oppressam esse, in qua cùm cætera dictu fœda atque horrenda perferenda sunt, tum etiam religio penitus abolетur, & auget meum dolorem, quod res gestæ præcipuè testantur, Græciam non sponte, aut sine certamine accepisse hoc iugum. Illa verò multos annos fortissimè dimicans tandem concidit, non virtute superata, sed quia sola tantam hostium multitudinem, & tam longum bellum sustinere non poterat. Audio etiamnum tantam esse vim ingeniorum, tantam virtutem Græcæ nationis, vt non alia gens præstantiores duces Turcis suppeditet, quàm Græca, qui (vt audio) quanquam ritibus imbuti Turcicis, tamen memores nostræ nobiscum necessitudinis, inuiti bellum gerunt in nostris prouincijs. Hanc certe nationem, quæ pulcherrimum Ornamentum nominis Christiani, quaque cum maioribus nostris sanguine, fœderibus, & multis officijs coniuncta fuit, cum ob cæteras causas oportuit nos in libertatem vindicare, tum ob hæc merita singularia, quod aliquot sæculis immanem illam barbariem fortissimè repressit, & à nostris ceruicibus depulit. Nullum enim iustius est officium, quàm seruatoribus calamitate aliqua fractis rursus opem ferre, & parem gratiam referre.*

6. *Sed quò me dolor abducit? Tanta est enim non solum regnandi cupiditas, sed multo magis humani sanguinis sitis; tantus furor in Turcis, vt non reliquerint nobis deliberationem de inferendo bello liberam, sed de propulsando bello, de defensione religionis Christianæ, quam vbique terrarum delere conatur illa barbaries, consilium capiendum est; retinenda est huius Imperij maiestas, tuendæ coniuges & liberi nostri. Nisi enim occurrimus, paulò post domitis vicinis gentibus in media Germania videbitis excindi vrbes, inflammari templa, rapi ad omne flagitij genus coniuges & liberos, diuelli infantes à complexu parentum atque interfici, medias secari grauidas mulieres illo acynace barbarico, Fanaticæ religiones, quibus incitati sunt, ne quidem concedunt eis ocium, sed lege cogunt Imperium extendere. Et successus tanti tamque prosperi, annorum ferè ducentorum, addunt eis animos, vt quiescere nullo modo possint. Quod si tanta fuit gloria atque imperij cupiditas, tanta audacia tunc, cum vires haberet admodum exiguas, nec quicquam nisi littus ad Pontum Euxinum tenerent, vt non mari, non montibus, non magnitudine Græci Imperij deterriti sint, quò minus in Asiam & Europam impetum facerent, cum quidem magnas insuper clades accepérant, an nunc adeptos tantam potentiam, tantas vires, & hoc rerum fastigium, existimatis non delectari Imperij gloria? Atqui verò acerrimus est stimulus in bellicosis ingenijs, armorum & Imperij decus, præsertim si aspiret etiam fortuna. Multæ autem nostræ clades numerari possunt inde vsque à prælio, quod* Sigismundus *Imperator cum Turcis infeliciter commisit, cum interea nullam ipsi insignem cladem acceperint. Itaque in tam felici victoriarum cursu, quàm non cessarint, videtis. Vt enim omittam res gestas superiorum:* Mahometus, *qui me puero floruit, summa celeritate, ceu fulmen quoddam, magnam Europæ partem peruagatus est. Cùm in Pannonijs infeliciter dimicasset, victus à* Ioanne Hunniade, *nequaquam animo fractus esse, sed Constantinopolim adortus, diu obsessam, tandem anno antequam natus sum sexto, vi captam diripuit, crudelissimè interfecto Imperatore* Constantino, *cognato nostro, & raptis ad stuprum eius liberis. Posteà capta Thracia, Mysiam inuadit, ac ferè toto Illyrico domito, et occupato regno Bosnæ, Græciam adoritur, Corinthum vi expugnat, & Peloponnesum ditioni suæ adijcit, interfectis* Palæologis Demetrio & Thoma *fratribus. Tot Regnis ac Prouincijs in Europa potitus, adeò non recepit se in ocium, vt subinde maiora spe atque animo conciperet. Constitutis prouincijs in Europa, traijcit in Asiam, Trapezuntem expugnat, Rege interfecto. Deinde Mytilenem armis capit; cumque iam minorem Asiam ac Potiorem vniuersam teneret, transfert bellum in Syriam & Aegyptum. Sed* Sal. Ann. 1518.

Sal. Ann. 1518. *cum Sultanus acie victus pacem peteret, quia maioris gloriæ materiam esse vidit in Europa, fœdus cum Sultano fecit, & rediens in Europā, instructa classe, & contractis copijs traijcit in Italiam, & oppugnauit Hydrunten, ac tantum terroris Italiæ incussit, vt iam Romanus Pontifex fugam pararet: omnia erant in Italia & Gallia bellorum plena. Deinde non solum Turcarum vires, sed multo magis Ducis felicitatem, scientiam rei militaris, vigilantiam et celeritatem, omnes gentes formidabant. Memini me puero hunc tanquam Alexandrum alterum prædicari, eiusque virtuti ac felicitati prona omnia videri. In tanta trepidatione nostrorum Deus clementer respexit Ecclesiam suam, & illi Tyranno iam Italiæ aditum tenenti manus iniecit, eumque ne funditus Cristianum nomen, aras nostras, & sacratissimam Christianam religionē deleret, è medio sustulit atque extinxit. Quod quidem si agnoscimus, cogitemus nos quidem eò seruatos esse, non ut otiosi perpetuò grassari in Ecclesia Turcas sinamus, sed vt excitati nos quoq. cura Ecclesiæ liberandæ & defendendæ afficiamur, & sciamus Deum rem tam piam suscipientibus affuturum esse. Nam nos quidem, quibus Reipub. defensio commendata est, non alium Deo cultum gratiorem præstare possumus.*

7. *Diuinitùs & illud accidit, quod nonnihil retardarunt victoriarū* Mahometi *cursum, fortissimi viri, primùm* Ioannes Hunniades, *deinde* Georgius Scanderbergus, *et Rex Hungariæ* Matthias. *Libenter enim commemoro, vt cogitetis salutem Ecclesiæ Deo curæ esse, & vt debitum virtutis testimonium his ducibus optimè meritis tribuamus. Hos enim Antagonistas, ceu murū, opposuit Deus ruenti* Mahometo, *ne subito impetu vniuersam Europam opprimeret. Primum in Pannoniam ingressus, magno prælio victus est ab* Hunniade. *Deinde remorata est eū per multos annos Macedonia. Nam quoad vixit* Scanderbegus, *repressit Barbarum, et singulari virtute et felicitate patrium Regnū defendit. Hoc mortuo, tandē Macedonia, tā diuturno bello uexata, sine certamine* Mahometo *cessit.* Matthias *aliquot prælijs deterruit eū ab Hungariā; ad hac arcē ei Sabaceam, trucidato exercitu Turcico, eripuit.*

8. *Extincto igitur* Mahometo, *paulisper respirauimus. Nam et domestica dissensio mortem eius sequuta est: sed aliquanto post, sedatis discordijs intestinis, iterum vicinis Regnis bella inferunt.* Baiazethes *Methonam Venetis ingenti certamine eripuit. Quid nunc Selimum? nonne videtis domita Syria & Aegypto, Hungariæ audacissimè bellum inferre? à qua nisi eum depellimus, quam facile erit Turcis posteà per occasionem irruptiones in Germaniam facere, quoties velint. Ac, mihi credite, non solum fortiter, sed etiam magno consilio Turcæ belligerantur, intenti in occasione omnes; nec omnia simul occupare conantur, sed arce aliqua bello capta, paulatim tentant vicina loca. Ad hoc accedit assiduitas, qua creuisse magna Imperia præcipuè videmus. Vbi semel pedem posuerunt, inde non facile depelluntur: deinde communitis ijs locis, quæ occuparunt, tum demum arma proferunt vlterius. Quare etiamsi Germaniam nondum attingunt, quāquam sæpe iam in Carnos fecerunt irruptiones, tam vbi Hungaria potiti fuerint, erunt intenti in omnes occasiones, vt nos imparatos, aut distractos intestinis discordijs opprimant. Si, vt Bulgaris & Valachis imperarent, nullos labores, nulla defugerunt pericula, quantò magis Germaniam atque Italiam, ipsas quidem arces Christiani nominis, appetent, quas si tenerent (quod prohibeat Deus) non solum Imperij magnitudine ueteres Romanos æquarent, sed etiam totā Christianam religionem delesse sibi viderentur. Haberent accessionem tantarum virium, vt reliquæ nationes sine vllo certamine cessuræ essent. Et vos, qui nunc arma geritis, ne Christi nomen aboleatur, quiq. veram religionem & libertatem vestram defenditis, postea aduersus Christum pro nefaria impietate militare, Tyranno seruire, & fustes expectare alicuius Scythæ, cogeremini. Qua immanitate domini in coniuges vestros ac liberos vsuri essent? Verecundè dici non possunt ea, quæ non tantum in captiuos, sed etiam in suos committunt. Illud tamen recitabo: capto Byzantio, Imperatoris* Constantini *caput ceruici abscissum est; id* Mahometus *fixum gestari per vrbem iussit in pilo. Eius verò coniugem & filias, non ita sanctè, vt* Alexander Macedo *Darij Regis matrem & coniugem, captiuas habuit, sed in conuiuium adductas tradidit flagitiose stuprandas suis satellitibus. Eadem in alijs regionibus accidere captiuis credibile. Nunquā dicam fortem esse virum, quem talia exempla non mouent, qui non summa animi cupiditate desiderat, vt statim pugnæ signum proponatur.* Sal. Ann. 1518.

9. *Itaque cum necesse sit nobis tueri verā religionem*

Sal. Ann. 1518. *gionem, libertatem nostram, coniuges, liberos, leges, ac disciplinam publicam, adhortor vos ad huius iustissimi ac necessarij belli societatem. Maiores nostri quantas res gesserunt, vt in Asia reprimerent Mahometicam barbariem? Illi non dubitarunt talem hostem procul quærere, nunc Turca Regnum nobis vicinum inuaserunt, nec tam Pannoniæ, quàm Germaniæ bellum denunciant. Multos iam annos Hungarorum virtute barbaries illa est à nostris ceruicibus depulsa: nos vicissim nationi bene meritæ defensionem debemus. Manes etiam fortissimorum virorum, qui in acie propter communem libertatem ceciderunt, flagitant, vt suæ patriæ mutuam gratiam referamus, quanquam reipsa non minus periculi nobis, quàm Hungariæ impendet.*

10. *Reliqua est altera pars deliberationis, quantis copijs res gerenda sit, quo in loco bellum inferendum, vnde commeatus subuehendi. Si animi non abhorrent ab hoc bello, hæc deliberatio facilis erit. Nam Summus Pontifex, Rex Hispaniæ, & Veneti, classem instruent, & ciuitates in litore Epyri & Peloponnesi sitas, inuadent. Noster exercitus cum Gallicis et Anglicis auxilijs in Pannonias ducendus erit. Nam ideo properamus, vt hoc Regnum Turcico latrocinio liberetur. Inde in Illyricum transferri bellum erit commodissimum. Formulam etiam propono, quantum pecuniæ, quantum equitum ac peditum* Sal. Ann. 1518. *singulis Principibus Germaniæ imperandum esse putem. Commeatus autem vt Danubio conuehantur, à me certè prouidebitur. Quare si, vt spero, hoc bellum expetitis, deliberationem ita instituetis, vt de formula inter vos conueniat: nam propter hanc præcipuè hic conuentus indictus est. Non sumptus, non labores, non pericula detrectabitis, si statuetis Deo vos hoc officium debere, vt hoc bellum summo studio suscipiatis. Christus in extremo iudicio rationem à nobis poscet, si, cum Imperij summa dignitas sit penes nos, deseremus cæteras nationes, si non suscipiemus defensionem Christianæ Reipublicæ. Hostium vires non extenuaui. Errant enim, si qui putant, Turcas ignauos aut imbelles esse. Tot victoriæ indicant, eis nec scientiam rei militaris, nec fortitudinem deesse. Polliceor tamen lætum belli exitum, quia Deus fauet iustis & pijs consilijs, ac certum est suam conseruaturum Ecclesiam. Seruat autem non ociosos, sed facientes officium, & seriò opem eius atque auxilium implorantes. Nec multitudinem hostium, nec vires pertimescemus, sed, vt docet nos Psalmus,* Illi in curribus, & in equis, nos autem in nomine Dei *nostri omnia geremus.*

Inde à Cæsaris consiliarijs alia consultatio proposita Electoribus, Principibus, & Statibus Sacri Romani Imperij.

CONSVLTATIO GERMANICA.

AVspicio Sancti paracleti Spiritus, In Dei nomine Amen. Cum SS. Dominus Noster Leo X. Romanus Pontifex, vna cum Sacro Reuerendissimorum Cardinaliũ Collegio, ac Christianorum Regum & Principum Oratoribus, qui pro consultandis vniuersæ Christianæ Reip. vrgentibus negotijs, ac incumbenti huius temporis necessitate in vrbem Romanam conuenerunt, non absque immenso cordis sui dolore, pro pastoralis sui officij in Dominicum gregem sibi credita cura animo reuoluerit, exacteque ac diligenter perpenderit, quanto iam tempore Sacrosanctę fidei nostræ perpetui hostes, immanissima ac spurcissima Turcarum gens impune in Christianos debacchata, non modo finitimas regiones Ætholiam, Peloponesum, Achaiam, Arcadiam, Thraciam, vniuersam Græciam, Thessaliam, Magnesiam, Macedoniam, Epyrum, Euboeam, Mesiam, ipsamque Orientalis quondam Imperij Sedem Constantinopolim, multis prius excursionibus, stragibus, cædibusque vastatas, ditioni tandem suæ subiecerit: sed in ipsius Italiæ viscera, & aliquando non procul à Romanæ vrbis mœnibus, vbi Christiani nominis caput, & Apostolorum Sedem locatam scimus, furoris sui rabie penetrauerit, spolijsque nostris ouans, prædaque onustus multiplici, in patrium solum inultus concesserit: animaduerteritque Christianorum mentes, aut ita delictis nostris exposcentibus, aut fortasse proprijs tantum commodis inhiantes, communisque salutis immemores, lamentantium gemitus, & oppressorum lachrymas surdis auribus & conniuentibus oculis prætereuntes, nulla hactenus tam crudelium hostium conatibus, vulneribusque Christianæ Reip. illatis remedia adhibuisse.

Sal. Ann. 1518. adhibuisse. Quod si fortasse ea tollerari potuerunt, dum hostis publicus nondum in eos accessus creuerat, in quibus nunc palam ab omnibus inspicitur; quodque si fortasse cœteri Turcarum tyranni eo facilius à Christianis Principibus terrebantur, qui dum etiam quędam non modica regna & Imperia suæ ditioni subdidissent, nondum tamen cogitatus conatusq. suos omnes eo direxerant, vt sibi vniuersum orbem subderent: At profecto cũ in præsentiarum sibi ante oculos proponendum arbitratus sit: qualis quantusq. sit præsens hic communis omnium hostis, qui non innumeris suis ditionibus, nõ regnis & Imperijs, quæ antehac progenitores sui à Principibus Christianis rapuerunt, nõ tota fere Asia, & magna parte Europæ contentus, fuso prius attritoq; varijs cladibus Persarũ Rege, duobusq. Ægyptiorum Sultanis crudeliter trucidatis, Assyriæq. Arabię, Ægypti, & multis Africę regionibus, præsertim, vt fertur, Bugiæ, Tuneti, Tremezeniq. regnis potitus, natura ferox, regnandi, dominandiq. cupidus, Christianum cruorẽ inexpleto furore sitiens, omnisq. Nobilitatis & Principum hostis acerrimus: cum iam fere Orientem, & Meridionalem plagam sibi subiecisse glorietur: in Occidentem, h. e. in Christianorum viscera, cum nullum alium posse sibi obesse existimet, arma conuertit, totumq. sibi Orbem subdere, & inprimis Christianam Ecclesiam crucifixi Iesu Christi sanguine fundatam, & Catholicã ac Sanctã fidẽ nostrã spurcissimæ Mahumetanorum sectæ subijcere, Christianosq. populos religionem suam nõ modo deserere, sed per varias pęnas atrocissimosq. cruciatus pernegare cogendos proposuit. Qui & eo magis elatus, ac superbus superiori victoria incedit, quod in eo bello & terrã ipsã, quæ Iesu Christi cunabulis gaudet, & Caluariæ locum vbi Crucis eius adhuc vestigia inhærent, Sanctiq. eius corporis venerãdum sepulchrum, intemerataeq. V. M. ac Sanctorum Apostolorum natiuum solum, suę ditioni acquisiuerit. Quæ loca nunc contaminatis & spurcissimis pedibus calcantur, fędatisq. Christiano sanguine manibus, proh dolor! in nominis nostri perpetuum dedecus tractari à nobis inspiciuntur: quorum etiam visitatione, qua sola antehac consolari poterat, Christianum genus priuatum est. His autem singulis diligenter consideratis, quandoquidem Christianorum ceruicibus non modo magna pericula immineant, cum iam trecentarum triremium velorum paruorum ac magnorum paratam classem hostis habeat, ac indies plures ad hoc fabricet: deq. fortunis, de vita, de salute cum hoste decernere ineuitabilis necessitas nos cogat, non esse diutius quiescendum, neq. locum vllum diuturniori- Sal. Ann. 1518. bus disceptationibus relictum Sanctitas eius existimauit, sumendamq. in hostem communem, generalem à Christianis omnibus expeditionem necessarium fore dixit, participato omnium prædictorum consilio. Cum inprimis Deum Opt. Maxim. incessantibus precibus, orationibus, ieiunijs, sacrificijs, pœnitentia, contritisque & humiliatis cordibus constituerit, vt non attentis peccatis nostris, sed memor suæ solitę misericordię mitius ac clementius nobiscum agat, suoq. auspicio ad sãctum hoc opus, & bellũ suscipiendum mẽtes nostras dirigat. Deinde vt singula bella, hostilitates, dissensiones, quæ inter Christianos Principes & Potẽtatus vigent, de medio omnino tollantur: quibus pacatis, si nõ firma pace, saltem per inducias, vt eo liberius ad generalem expeditionem in hostes ipsos sumendam quilibet se accingere & parare possit. Cæteraq. omnia, quę ad tantę rei molem attinent, præhabita tam de modo belli sumendi, quam de copijs, de pecunijs, de commeatibus articulatim abunde ac prudentissime complexa fuerit, eamq. consultationem, & communem omnium congregatorum sententiam in scriptis redactam, ad inuictissimum Cęsarem Maxim. Rom. Imper. electum, tamquam ad caput secularium Principum, & Aduocatum Sanctæ Apostolicæ Sedis, Christianaque fidei protectorem, & rei militaris inter omnes Principes expertissimum, examinandam perpendamque miserit: ut si quid pro bellicarum rerum experientia minuendum addendumque existimauerit, iudicio atque consilio ostendat, & licet Serenissimus Cæsar, præterita omnia iam plurimis documentis satis superque nouerit, de præsentibusque etiam multorum literis, nuncijs, & testimonijs certior fuerit redditus, cordeq. intimo, & sæpius indoluerit, & apud SS. D. N. aliosque Reges & Principes Christianos his malis remedia, & quæsiuerit, & ostenderit, sæpiusq. cum Natione Germanica, & Cõsiliarijs

Sal. Ann. 1518. suis super iisdem rebus consultauerit, ac ab ineunte ætate, nihil aliud feruentius vmquam optarit, quam aliquando in eiusmodi expeditionem proficisci posse: nihilominus gratissimus eidem fuit Nuncius, qui huiusmodi ad se consultationem & tantorum virorum sententiam attulit. Quam quidem etsi in omnibus articulis prudentissime, summo ingenio, summa solertia elimatam recognouerit: voluit tamen singula à Consilarijs suis, qui pro tempore apud se præsentes erant, perlegi, considerari, ponderarique: & si quid ad ea addendū arbitrarentur, id inscriptis etiā committerēt.

Cum autem ipsi consiliarij singulis diligēter inspectis consideratisq. nihil addendum minuendumq. arbitrati sint, quod ad huiusmodi expeditionem, sumendam prosequendamq. attineat: si præsertim Christianorum res ita dispositæ essent, vt quamprimum id bellum sumi, & generalis illa expeditio executioni demandari posset. Sed cum negotium id maximi ponderis, & diuturnioris laboris sit, quam ad futuram æstatem parari & expediri possit: præsertimq. cum Germanica natio, quæ multis ac magnis regionibus late patet, & quæ plurimorum Principum ac Communitatum ductu varijs moribus & legibus gubernatur, non tam repente induci, & in tāti momenti expeditione armari facile possit. Turcus autem cum classem, & immensos iam apparatus belli coegit, proculdubio non sit quieturus, quin aliquam Christiani Orbis regionem inuadat: ne omnino proximus hic annus immunis transeat, quin saltem ad diuertēdas vires tanti hostis quippiam prodesse possit; & ne is sibi nuper acquisita regna firmo, ac stabili ductu regere, & in fide ac beneuolentia sua confirmare, ac reliquos Africę Reges ac Potentatus, quos nondum subegit, bello interea aggredi possit: ex quibus omnibus magna sibi, & opū, & pecuniarum, & gētium incrementa contra Christianos accedere posse non dubium est: Cæsarei Consiliarij nonnullas suas consultationes, quid ad futurū annum contra hostes ipsos tentari posse existiment, quibusq. modis, duobus proximis deinde annis, cætera generalis expeditio subsequi valeat, & quibus Ducibus, qua pecunia, quibus copijs res agenda videatur, reuerenter in his scriptis proposuerunt. Volentes tamen ea singula & SS. D. N. aliorumq. in Vrbe Congregatorum Oratorum & Christianorum etiam Regum ac Principum iudicio subijci: neq. propterea ab iam dicta cōsultatione, quę ad Cæsareā Maiestatē missa est, in cæteris discrepare, sed his omnibus tāquā prudēter perpēsis, & ad amussim cōsideratis acquiescere. Sal. Ann. 1518.

1. Arbitrantur ergo, nisi quippiam in futura æstate Christianarum virium in hostem paretur, cū & omnem occasionem in sequentes annos Christianis nocendi arrepturum, & auxilia omnia, quæ ab externis nationibus sperari possent, nisi nos id ipsū agamus, omnino præoccupaturum, prærepturumq. Nequaquam igitur in futurā proxime æstatem cessandum, sed Afrorum Reges confirmandi, animandiq. & iuuandi; Scytharum & Tartarorū Duces aliquot præmijs & stipendijs alliciendi, & in expeditionem nostram inuitandi, antequam à Turcis præueniantur: qui cum in proximis bellis cum Sultano & Sophi florem militum suorum perdiderint, proculdubio à finitimis gentibus auxilia sunt quæsituri. Si verò à nobis Afri & Scythæ seu Tartari conduci & attrahi poterunt, eo minora auxilia hostibus reliqua erunt.

2. Quibus vero modis pecuniæ cogendæ sint, præsertim quod Germaniæ populis tolerandum existimarant, ipsi Consiliarij Cęsarei in sequentibus adnotarunt: non intendentes tamen, si qui Principes in regnis ac ditionibus suis meliorem viam inuenerint pecunię acquirendę, his hanc legem fixam apposuisse, sed semper melioribus inuentis eorū acquiescere velle. Quo autem ordine in proximum annum bellum suscipiendum, & quibus ducibus prosequendum, ne vlla in parte propositi triennij quiescendum sit, etiam in subsequentibus paginis legi poterit. Primumq. de pecunijs totius expeditionis dicetur, deinde de sedandis Christianorum discordijs: & quorum authoritate & viribus vbique gentium Christiani orbis id fieri debeat: quique dum hoc futuro anno quippiam in hostes incipitur, dissensiones compositurі, domi manere debeant: tertio quid in futurum annum incipiendū: quidq. postea in reliquos duos annos prosequendū sit, singula ex ordine ponentur.

3. Et primo ad copias, & tantæ expeditionis molem alendam, congruisq. stipendijs sustinen-

Sal. Ann. 1518. stinendam, toto eiusmodi triennio attinet, arbitrantur Cęsari consiliarij commodum atq. necessarium fore, si ex vniuerso Christiano orbe recensitis vbiq. regionũ populis Quinquagesimus quisq. tam spiritualis quam secularis per focos, siue familias miles vnus in hãc militiam eligatur: cui quidem reliqui quadraginta nouem stipendium annuum subministrent: quod tamen stipendium vnius equitis computari debeat. Stipendium autem ipsum à prædicto Summo Pontifice & cæteris (vt supra) congregatis adscribi atq. nominari debeat in hunc modum videlicet: vt equitibus bene instructis & armis sufficientibus armatis, sex ducati aurei: leuioris autem armaturæ pro eorum ęstimatione & arbitrio, quinq. aut quatuor: peditibus vero tres, in singulos menses persoluantur: cuius quidem oneris seu impetratæ pecuniæ ratio, ad id se extendit, vt per focos singulos, siue familias florenus vnus Renensis vel circa impendi debeat.

4. Item quod præter ordinariam hanc pecuniam quæ per focos exigenda fuerit, vniuersus status spiritualis totius Christianæ Reip. exceptis Mendicantium Ordinibus, qui nullos habent redditus aut prouentus, supradicto triennio ex omnibus suis prouentibus & redditibus rectam decimam in hanc expeditionem persoluat.

5. Item omnis & vniuersus secularis status, & præsertim qui domos regunt, siue familiæ præsunt, vigesimam suorum redditûum partem exhibeant.

6. Item quod omnes spirituales ac seculares, ac viduæ mulieres, qui neq. redditus habent, neq. prouentus, sed quacumq. numeratę pecunię, siue mobilium bonorum conditione censeantur, ijdem media iuramenti, secreto tamen, facultates suas pandent: quibus ad æstimationem annorum redditûum computatis, etiam vigesimam æque vt priores erogare compellant.

7. Item omnes mercenarij, & qui qualitercumq. aut quacumq. mercede & salario dominis famulantur, viritim singulo huiusmodi expeditionis anno, medium florenũ Rhenensem: adeo tamen vt plus lucri eos, qui minus habent ęque compensatis stipendijs sustineant, exhibere teneantur. Si qui vero inter eiusmodi famulitio dominorum addictos inueniantur, qui vel redditus habeant, vel mobilia, ij sicut de cęteris proximo articulo prędictũ est, eadẽ ratione atq. cõditione cẽseãtur. Sal. Ann. 1158.

8. Item præter hæc omnia SS. D. N. Sanctam Cruciatam in totum Christianum orbem emittat: ex cuius cruciatæ deuotione indictus, si quis Rex, Princeps, seu priuatus quicumque suis impensis absque aliquo stipendio in hanc sanctam expeditionem proficisci voluerit, is ab omnibus supradictis oneribus liber & immunis intelligatur.

9. Qui vero alijs causis præpediti expeditionem ipsam personaliter ingredi, nequiuerint, solutis primum his taxis & oneribus, vt supra generaliter impositis, poterant etiam Cruciatę thesauros non minus adipisci, si pro conditione facultatum suarum zelo suæ deuotionis, in subsidium ipsius sanctæ expeditionis quicquam erogauerint.

10. Numerus autem hominum per totam Christianam Rempublicam facile haberi poterit, si à spiritualibus à secularibus Principibus, à Præfectis & Magistratibus suis per Prefecturas, Archipresbyteratus & Parochias diligenter viritim omnes per capita recenseri curabunt.

11. In ipsis vero ordinarijs exactionibus ex quinquagesimo quocumq. per focos siue per familias, vt prædictum est: Item ex vigesimis, decimis, seu alio quocumque censu & ordine accipiendis: nec non & pecunijs quæ indultis & gratijs Sãctæ Cruciatæ congregabuntur, debebunt à summo Pontifice, Sacratissimo Imperatore, Regibus, Principibus, Communitatibus totius Christianæ Reipub., solertes, integri ac prudentes Commissarij constitui, & spirituales, & seculares, qui susceptam & exactam pecuniam fideliter administrent, & de susceptis & administratis integram rationem reddant.

12 Machinæ vero & tormenta bellica, quæ tamen expeditioni necessaria erunt, Regibus, Principibus, et Communitatibus, pro cuiusq. conditione & qualitate mutuanda & commodanda imponentur. Quæ vero pro exercendis & vehendis his ad ea pertinent, vt sunt pulueres, balotæ, & similia, vecturarum que omnes impensæ communi totius Christianæ exactionis onere persoluant?

13. Et fortasse commodius atque vtilius huic

Sal. Ann. 1518. huic expeditioni euenire posset, si in ea militaturi partim integro stipendio, partim sub necessarijs alimonijs conducerentur: ea præsertim ratione, quod haberi non poterunt tot mercatores, qui tantis commeatibus subministrandis sufficiant. Sed qui annonæ & cōmeatib. exercituum præfecti fuerint, debebūt per totum Christianum orbem, & lōginquis regionibus, etiā vltramarinis necessarias alimonias passim incessanterq. emere, persoluere ac subordinare. Itaq. conueniens ac necessarium summopere videtur, vt huiusmodi annonæ & commeatuum præfecti, in hanc profectionem tam citra mare, quam vltra cōstituantur: qui annonam & necessaria alimenta cōparent, & exercitib. pro eorum necessitate vendant & distribuant, inuicemque sibi pro qualitate locorū correspondeant, ac de omnibus administratis, electis ad hoc à Christiana vniuersitate integrā & fidelē rationē reddant.

14. Et quoniam, vt omnibus notum est, pleræque inter Christianos discordiæ sunt, & dissēsiones, præsertimq. inter multos magnos Principes & Potentatus, qui ad hunc diē inter se dissident, multisq. emergētibus causis etiā paulopost dissidere possint: ne priuatorū cōtrouersiæ & hostilitates, huic cōmuni Christiani nominis bono, & tā sanctę ac necessarię expeditioni obesse vsquequaque possint: vt omnibus libere ac secure huic proposito accingere tuto liceat: neq. huiusmodi bellorum aut discordiarum perturbationib. impediri, retardari, aut prorsus auerti valeāt: necessariū magnopere ducendū est, vt omniū eiusmodi bella, discordię, atq. dissensiones, absq. alicuius cōtradictione, inter quoscumq. aut nunc vigeant, aut paulo post exoriri possint, suspendantur, prorogentur, & differātur. Et quoniā longi nimis temporis & laboriosi operis esset, pacem inter omnes & amicitias quærere: fiāt saltim sinceræ ac inuiolabiles inducię, seu treguæ sex annorū, inter dissidentes partes, omnium, & quarumcumq. dissensionum & bellorū, qualicumq. etiā grauissima causa exorta fuerint: adeo vt omnes Christiani Principes & potentatus, vera quiete, securitate & tranquillitate gaudere possint. & vltra id suscipiēdæ expeditionis decretum tempus altero optatæ pacis triennio Christianus populus ea ratione merito frui valeat, ne cum post longos & tā difficiles pugnæ labores ad patrios lares redierit, iterum ad belli molestias, damna, & animi perturbationes reuocetur. Sal. Ann. 1518.

15. Quæ vero singulo huius propositi triennii anno suscipi, atq. expediri debeant, diligēter consideranda sunt. præsertim cum apud plerosq Christianorum populos ea sit rerum omnium inscitia & ignorantia, ea indomitorum animorum peruicax obstinatio, & morum quædā incōcinnitas, vt quæ communis salutis sint, aut parum aduertant, aut prorsus ignorēt, euenire haud difficulter posset, vt in proposita generali ista exactione, quę siue per familias & focos, siue decimarum vigesimarumq. ut prædictū est, alioue quocumq; modo expetenda fuerit, nō desint, qui se & totis viribus opponāt, & impositi oneris conditionem prorsus detrectent, seseq. inobediētes ac rebelles exhibeant. Quapropter proximo ab hinc anno, qui erit Quingentesimus octauus decimus post Millesimum, curari imprimis debet, vt proposita huiusmodi exactio, vbiq. terrarū Christiani nominis, & diligenter cōstituatur, & quicquid in ea renitentiæ aut obstaculi fuerit, salubriter amoueatur. Bella deinde ac dissensiones Principum, ac potētatuū Christianorū sub prædictis sex annorum iudiciis sedentur, & reijciātur adiectis in eos qui reluctentur, Sāctæ Apostolicæ Sedis censuris & anathemate, ac Cæsareæ & imperialis indignationis & bāni arctissimis edictis & pœnis. Quibus si qui temerarie se opponentes, in rebellione sua perseuerarent, ij cōmunib. armis & exercitibus Christianorū absq. aliqua mora oppugnentur, & pœnis debitis plectantur. Huius autem executionis & propositi, ad rebelles puniendos caput sit & director Serenissimus Frācorū Rex, qui eos præsertim & potentatus & populos, qui ad Solis ortum & Septentrionē vergunt regnis suis finitimos, inuitos etiā propositæ exactioni & dissensionū remediis parere cōpellat. Qui vero ad Occidentalem plagā à Septentrionis finibus spectāt, à Sereniss. Anglorum Rege, qui eius etiā negotii principalis executor in eisdē regionibus constituatur. Si violatores optatæ huius quietis & propositi fuerint, seuere puniātur. Qui vero ab Occidentis plaga vsque ad meridiem incolunt, si ruptores tanti fœderis sese obiecerint, à Sanctiss. D. N. Romano Pontifice

Sal. Ann. 1518. tifice, seu Sanctæ Sedis Apostolicæ vexillifero, pro demeritorum suorum qualitate corrigantur.

16. Quamobrem non inconsultum videtur, vt ad sedandos eos tumultus, qui ita, vt prædictum est exoriri facile possent, primo hoc expeditionis anno ipsi Serenissimi Francorum & Angliæ Reges domi se contineant, & eiusmodi sibi commendatis negotijs inuigilent, & incumbant. In his autē expeditionibus, pro rebellibus coercendis, si necessarium fuerit media exactionis portione vtentur: quę in capita familiarum, siue in focos inscribetur. Quod vero ex Decimis & vigesimis cumulari poterit, id in Africanam expeditionem impendetur, vt paulò post hic infra narrabitur. Huius autem expeditionis & negotij, quod contra rebelles & inobedientes suscipiendum fuerit, per Pontificem Maximum & Reges iam dictos: in singulas regiones, militiæ ac armorum periti præficiantur: qui vbi opus fuerit, præsto sint, & emergentibus incommodis consulant opportune.

17. Quid autē in proximum futurum annum, antequam generalis illa expeditio suscipietur agendum videatur: occurrit hæc oblata occasio bene gerendæ rei, ne ab impugnatione tyranni hostis annus hic, demum cætera quæ ad expeditionem pertinent procurantur, prorsus immunis transeat. Cum Christianis Principibus videatur relicta spes Sophi Persarum Regis excitandi vt arma in Turcos capiat: quandoquidem tot pugnis iam defessus, ac vltima ista expeditione ab Ægyptiorū Rege deuicto non amplius auxilia expectet, cogitandum est, vt in Africa, quam etiam nuper magna ex parte tyrannus ille sibi subiecit, quippiam Christiani intentent: & si qui Turcorum exercitus sese opponant, oblata occasione & spe victoriæ iniecta, cum eis decertare, & primum felicis expeditionis initium Deo duce auspicari, ac si Christianorum pia vota, & humiles apud Deo Opt. preces valuerint, Alchayrum vsque, h.e. debellati Ægyptiorum Sultani Regiam, victores subsequi, eamque vrbem ditioni nostræ quod fortasse cum nulla mole aut aggeribus munita sit, facile fieri posset, subijcere, cum qua & Nilus, & vniuersa Africa Christiano nomini cedere, Turcorumque tyrannus tanta rerum occasione spoliari posset. Inde in posterum facilis ad Persarum Regis animum sollicitandum in communem hostem aditus pateret. Sal. Ann. 1518.

18. Videtur itaque non inconueniens, si proxima æstate prima quædam expeditio in Africam suscipiatur: præsertim ad confirmandos animos illorum Regum, qui nondum in Turcorum tyranni deditionem venerunt, vt sunt Rex de Tremezen, de Fex, & Marochi, Arabesque qui Lybiæ montana incolunt: eosque & armis iuuare, & vna cum Christianis copijs in eam expeditionem proficisci, omnibus modis eos adhortari, præmijsque & stipendijs allicere.

19. Huius expeditionis proximi anni duces esse debent, Sacratissimus Imperator, & Portugalliæ Rex, cum potentia Catholici Regis, qui modo etiam citra eam expeditionem laborat; & aliorum Principum, exceptis his qui ad Polonicam profectionem deputati sunt, auxilijs. Ipsi etiam in alijs futuris expeditionibus sequentium duorum annorum, vna cum alijs perseuerabunt, & vsque ad finem in bello persistent. Et ad huiusmodi negotium peragendum, pro alendis, & sustentandis exercitibus, reliquam dimidiam portionem imperatæ exactionis quinquagesimæ prædictæ; item & integram decimam & vigesimam, ac singulis reliquas taxationes, quæ supra expositæ sunt, in vsum eius expeditionis conuertent: præsertimque ex vniuersa Germania, vnde in primis facilius imperata huiusmodi pecunia exigi poterat: cuius meritis, & emolumenta, & annona, & necessitates quæque exercitibus Alemaniæ comparari, & milites ex Christianis aut gentilibus, vbi commodiores susceptæ prouinciæ videbuntur, conduci ad eam expeditionem poterunt. Ad quam peragendam, Serenissimus Francorum Rex cum alijs quibusdam classem suam administrabunt, & cum eiusmodi exercitibus, & Cæsar, & Portugaliæ Rex mari terraque vna permanere, neque separari inuicem debebunt.

20. Necessarium autem inprimis ducitur, vt Sanctissimus Dominus noster, cum ceteris qui Romæ ad eam rem congregati sunt, ad prædictos Africæ Reges, & si fortasse plures sint, qui nondum sedibus suis cesserunt, Ora-

torem

Sal. Ann. 1518. torem mittant, propositumque hoc negotium eis significent, eosque adhortentur, vt vna cum Afris sibi subditis, & montanis Arabibus qui partem Africæ tenent, & si quos etiam ex iam subiectis allicere poterunt, qui cum nuper à Turcorum tyranno maximas strages & incommoda sint perpessi, haud difficulter inducti in aliorum sententiam deflectentur.

21. Altera autem expeditio & exercitus fieri posse videtur eodem proximo anno à Serenissimo Poloniæ Rege suo nomine, & vti tutore Serenissimi Ludouici Regis Vngariæ cum copijs regnorum Poloniæ, Vngariæ, Bohemiæ, Morauię, Silesiæ, & aliarum nationum regnis eiusmodi subiectarum. Item cum Austriæ inferioris subsidijs, & conuenienti Machinarum, & artellariarum portione, quam eis Sacratissimus Cæsar in eam expeditionem impartietur: ac etiam Bauariæ Principum, qui iuxta sibi impositæ exactionis onus, etiam exercitus ipsos augere opportune poterunt.

22. Qui vero personaliter in eam expeditionem proficisci aut nollent, aut nequirent, debebunt ea pecunia quæ eos continget, alij milites, vt sunt Bohemi, conduci. Lantzknechti enim in præsens hoc negotium minime conducentur, sed in alteram Africanam expeditionem comparabuntur.

23. Non minus etiam expediens ducendũ est, si ipse summus Pontifex cum cæteris congregatis operam dabunt, vt nonnulli Scytharum seu Tartarorum, qui Polonis, Ruthenis & Moldauis finitimi sunt, conuenienti stipendio in expeditionem alliciantur, & conducantur. Qui vna cum Moldauis & Valachis, qui maiores Misij vulgo nominantur, qui facile ab ea tributaria conditione quam cum Turcis habent separari poterunt, primam hanc proximi anni expeditionem cum Poloniæ Rege suscipiant, & minorem etiam Valachiam secum trahant.

24. Qui quidem Tartari, etiam pecuniæ præmijs, vt necessarium videbitur, vltra debita stipendia, poterunt à Sancta Sede, & alijs congregatis opportune inuitari.

25. Et his tribus nationibus, Scytharum, Moldauiæ ac Valachiæ copijs, exercitibus suis adiectis, poterit Serenissimus Poloniæ Rex prædictam expeditionem suam Samedriam versus, & Ch.liam oppidum dirigere, ijsque locis felici ductu expugnatis, præsidijsque in eis pro necessitate collocatis, ad hyberna cum copijs omnibus reuerti. Sal. Ann. 1518.

26. Quod quidem ea ratione facilius eidem Poloniæ Regi futurum est, quod Turcorum tyrannus non ad eas regiones, sed potius ad conseruandum Syriam, Arabiam, & Africam, quas nuper suæ ditioni subiecit, aut versus alias Asiæ partes animum intendit.

27. Secundo autem huius suscipiendæ expeditionis anno, qui erit Decimus Nonus post Millesimum & Quingentesimum, Maximilianus Cæsar & Lusitaniæ seu Portugalliæ Rex, susceptam in Africa expeditionem prosequi latius poterunt, & vltra Alcayrum & Alexandriam proficisci, viresque suas Afris, Mauritanis & Arabibus stipendio conductis augere; præsertim cum ex Marochiorum & Fexio, Montanisque Arabiæ regnis, vsque ad centena millia militum facile comparari possint.

28. Hoc autem secundo expeditionis anno, poterit Serenissimus Anglorum Rex cum classe & exercitibus suis, ad eam vlteriorem expeditionem Cæsari, & in finitimo adiungi: quem Sanctissimus Dominus noster vna cum cęteris congregatis monere obiter debebunt, vt eam fidem, quam Cæsareæ Maiestati in id Sanctissimum negotium astrinxit, in hac oblata occasione seruare non abnuat. Et cum ipso Anglorum Rege poterunt etiam, Daniæ Rex, & cũ eo Magnus Magister Prussiæ cum copijs regnorum atq. ditionum suarum, ac cum Ruthenorum sagittarijs, quorum magnam copiam habent, & maritimis classibus admodum vtiles sunt, terrestrique itineri, & nimium longæ expeditioni non omnino apti, alioquin sese coniungere.

29. Qui quidem omnes cum Cæsare & Lusitanis congregati, Africanæ expeditioni, & ad comparandam earum regionum victoriam, Alcayrum, Alexandriamque subijciendam, ac Nilum traijciendum, Persarumque Regem Sophi contra Turcos animandum, & ad Christianorum partes alliciendum facile sufficient. Quod ea occasione leuius existimandum est Christianis futurum, quandoquidem Turcorum tyrannus contra eundẽ Persarum Regem, Scytharum seu Tartarorum

rum

Sal. Ann. 1518. rum auxilijs, qui nimis ab eisdem regionibus distant, nequaquam commode vti poterit; quos etiam Christiani Potentatus pecunia & roboribus allectos stipendijs attrahere ad se, vt prædictum est, omni studio & astu procurabunt.

30. In eodem autem anno decimonono, Serenissimus Francorum Rex cum exercitibus suis & copijs, quascumque poterit citra classem iam, vt dictum est, Africanam anno decimooctauo mittendam cum cęteris Christianorum auxilijs, quæ ex altera parte media impositæ exactionis, & ex residuis Africani negotij, Decimisque etiam & Vigesimis denarijs, vt præfertur, adiunctis comparari poterunt, sese ad sanctam hanc expeditionem accinget, iterque suum per Italiam & Foroiulium, perque Illyricum, Croatiam & Dalmatiæ regiones dirigens, ad Turcorum emporium, quod Oberbosna appellatur, contendere poterit.

31. Qua autem ratione, conditioneve, magis Christianæ reipublicæ & ipsi Francorum Regi vtilior ac tutior eiusmodi itineris expeditio videatur, quam aut Africana, aut Septemtrionalis, facile perpendi potest. Quia cum proximis annis nonnulli Occidentales Christianorum populi; Principes suos secuti, dissensiones & bella cum ipso Rege habuerint, quorum recenti memoria facile inter exercitus suscitari incommoda multa possent; Orientales, nulla vnquam habita cum eo discordia, eiusmodi incommoda & inimicitias nequaquam excitabunt.

32. Eodem anno decimonono iam dictus Poloniæ Rex cum exercitibus & copijs suis, cumque auxiliaribus Valachis, Moldauis, & Scythis, ad inceptum prioris anni decimi octaui prosequendum reuertetur; & se in emporio Oberbosna prædicto cum Francorum Rege coniunget; qui vna omnes latius profecti Philippopolin & Andrinopolin Traciæ vrbes oppugnabunt; &, si fieri poterit, expugnatas munient, & apud eas tamquam in antemurali quodam se continentes, cæteras finitimas Turcorum regiones, præsertim cum Tartaris & Valachis, quibus in his vrbibus domicilium constituent, discurrent, deprædabunturque, & hoc pacto exercitui sustinendo pecuniam imperabunt. Adnitentur-que omnes, si forte Chalcidensem, seu Nigroponti, aut in ea proxima maritima ora portũ quempiam acquirere possint, in quem Africana classis, quæ tertio expeditionis anno, perfectis Africæ rebus, ad eos contendet, delata exercitum facile in ea loca exponere, & terrestribus Christianorum copijs sese adiungere possit. Sal. Ann. 1518.

33. Tertio autem anno, qui erit vigesimus post quingentesimum & millesimum, Sacratissimus Imperator & Portugalliæ Rex, liberata iam, vt supra dictum est, Africa, expugnatisq. vrbibus Alcayro, & Alexandria, fusaque & dissipata, vt in animo est, Turcorum classe, exercitus suos, cum præsertim maritimam ad eam rem perficiendam classem, sufficientem habebunt, in Græciam traijcient, Francorumque ac Poloniæ Regibus adiuncti, demum Turcorum tyranni Regiam vrbem Constantinopolim obsidebunt; eaque capta in minorem Asiam, siue Natoliam, cœterasque remotiores Turcorum regiones, adiuuante tunc absque dubio Sophi Persarum Rege, aggredientur, & ditioni suæ subijcient. Et in hunc modum Sanctissimę huic expeditioni, deuictis dissipatisque Christiani nominis hostibus, finem imponent.

34. Poterunt autem his præmijs Christiani expeditionis Duces, Persarum Regem Sophi facile allicere, si cum eo conuenerint, vt captis & in deditionem illis prouincijs redactis illi Natoliæ medietas, vniuersaque Caramania & Armenia cedat, cœtera vero, quæ & in Asia, & in Africa sunt, & præsertim Ægyptum, Sanctam Hierusalem, vbi sepulchrum Christi est, Christianis dimittat.

35. His autem successibus Christiana Respublica in triplum fere adaucta, successu temporis, etiam Africos Reges ad Christi fidem sanctis persuasionibus poterit conuertere.

36. Quæ vero regna, prouinciæ, ditiones, ex ijs Sãctæ huius expeditionis victorijs parta fuerint, ea omnia semota fraude inter Christianos Reges, Principes, & Potentatus, arbitrio iudicum, qui vndequaque ex omnibus Christianis Potentatibus deputabuntur, super arbitris Sanctissimo Domino nostro & Sacro Cardinalium Collegio, æqua portione diuidentur.

37. Postremo autẽ, vt omnia citius conclu-

Sal. Ann. 1518. di, ac mature executioni mandari possint, necessarium videtur, vt quamprimum Christiani Reges, Principes & Potentatus, qui, vt supradictum est, in Africana expeditione eam comittabuntur, Oratores suos ad Sacram Cæsaream Maiestatem mittant, singulaque, & supra proposito, cum ea examinent & consultent, & ad executionem dirigant, ac pro conditione & necessitate rerum concludant, & apud eam toto eo triennio durante expeditione persistant, & ea quæ Romæ per summum Pontificem, ac omnium Regum, Principum ac Potentatum Oratores concludentur, executioni mandari iuuent: & præsertim quæ ad Africanam profectionem spectare videbuntur, prout & res ipsa, & hostium ad futurā æstatem apparatus requirere videtur.

38. Idem facient Reges, Principes & Potentatus, qui Francorum Regem secuturi sunt, & suos Oratores ad negotia illa perficienda ad illum mittent, & etiam apud eum persistentes ea ratione singula curare habeant, & expedire.

39. Tertio etiam, quicunque cum Poloniæ Rege hoc proximo anno profecturi sunt, Oratores suos similiter pro tractandis rebus omnino mittent.

40. Non minus etiam negotium expostulare creditur, vt Reges ac Principes Christiani, alios Oratores in Vrbem ad SS Dominum nostrum mittant, aut eos qui nunc sunt confirment, qui his tribus annis suscipiendæ expeditionis cum sua sanctitate negotia singula tractent, & eam inducant adhortentur, ac iuuent omni studio & conatu, vt quæ conclusa fuerint, præsertim autem imperatæ vndequaque pecuniæ exactionem, copiasque expediendas, stipendia soluenda, concordiamque Christianæ Reipublicæ, ac præsertim iam dictas sex annorum inducias, exequi ac conseruare totis viribus curent. Sal. Ann. 1518.

CCI. Vdalrici Hutteni querela in Papam. Expositis consultationibus, antequàm ad suffragia gerenda itum esset, *Vdalricus Huttonus*, à *Friderico* Duce Saxoniæ missus (ita refert *Bzouius*) & *Lutheri* classico iam contra Apostolicam Sedem excitatus, dissuasoriam calumnijs plenam, in consessu Electorum euomuit: inter alia mentitus, *Pontificem auri sitientem, per speciem sacri belli velle orbem expilare: ea de causa legatos quatuor, vt pecuniam mulgeant, destinasse: nouam nunc tyrannidem, super alias solennes in Christianos excogitasse, Turcam iam non in Asia, sed in Italia querendum, qui iubente superstitione aurum petit, renuentibus fulmen ostentat: Templi speciem prætendit, & consanguineis palatia molitur: Christi fidelium ostentat libertatem, & suis regna donat.* Alia plura contumeliosè blaterabat *Huttonus*: tantumque potuit dicendo, vt *Friderico Saxoni* non difficile fuerit Principes Electores eò adducere, vt schedam conceperint; in qua expeditionis in Turcas negotiū, ad alia comitia differendum esse existimauerint, eāq. loco respōsionis *Maximil.*, & Legatis Apostolicis obtruserint. Ea perlecta, & maturè examinata, Cæsar ita respōdit.

CAESARIS RESPONSVM.

CCII. *Sacratissima Cęsarea Maiestas, recepta nuper schedula Responsionis Principū ac Statuum Sacri Romani Imperij in hoc Augustensi Conuentu congregatorum, super generali expeditione contra Turcas suscipienda, videns ac perpendens illam à proposito ac desiderio Sanctissimi Domini nostri ac vnanimi ferè omnium Regum ac reliquorum Christianorum Potentatuum assensu & voluntate valde dissonam ac alienam esse: non est sibi visum eisdem Principibus ac Statibus respondere, nisi prius super einsmodi Responsionis tenore & continentia cum Reuerendissimis S. Apostolicæ Sedis Legatis, ac Oratoribus Franciæ et Poloniæ, qui apud eam agunt, quoniam communis res agebatur, diligenter ac maturè disceptaret. Exhibita igitur eadem schedula, omniq. studio ac diligentia tam arduæ & necessariæ propositionis responso inuicem examinato, vnanimi tandem voto & assensu nomine totius Christianæ Reip. quam ipsi in hoc conuentu vniuersam repræsentant: cum præsertim Cæsar in hoc Turcarum negotio non tantùm sua & Imperiali auctoritate fungatur; sed etiam Serenissimorum Principum, filiorum ac fratrum suorum Catholici, Hūgariæ ac Daciæ Regum, quorum & consensus et voluntas arbitrio suo est demandata, partes ac vices gerat: arbitreturque etiam Portugalliæ Regem, licet assiduum cum Indis ac Marochiorum Regibus bellum habeat, quantum fieri poterit, huic Sanctissimo operi*

Ann. Sal. 1518.

non defuturum, statuerunt ac concluserunt Serenissimis sacri Imperij Principibus ac Statibus super eorum scedula & conclusione in hunc modum respondere: Arbitrari se, Principes & Status ipsos pro tantæ rei magnitudine non satis perpendisse ingentia mala & pericula, quæ Christianorum ceruicibus imminent, præsertim post reditum Turcarum Tyranni in Europam, qui quidem, vt ipsi fide dignis multorum scriptis & testimonijs edocti sunt, non modo contra Syriæ & Aegyptiorum Sultanum parta victoria, illiusque ditione vniuersa, ac parte etiam Africæ in potestatem redactis, sed (quod prius ignorabatur) fuso fugatoque in semotissimas Regni sui regiones Persarum Rege, quem Sophi appellant, deuictaque ac superata ferè tota Armenia, tantis tunc elatus successibus totque Aegyptiorum ac Persarum opibus ditatus, et potentissimas terrestres copias & maritimam ingentem classem, quam descriptis iam remigibus ac bellatoribus, portibus suis eduxit, cum nullum amplius aut Asiaticum aut Africum hostem timeat, in quorum viribus aliqua nobis spes locata fuerat, nunc in solos Christianos totis suis viribus comparat. Putant etiam, ipse Cæsar, Legati & Oratotes, non prorsùs Principes ipsos ante oculos suos posuiße, si Conuentus iste tam potentis tam famigeratæ Nationis, in quam reliqui Christianorum populi oculos coniecerunt, cuius robore & virtute se inprimis protegi ac defendi sperabant, inuanum resoluatur, quantam & hosti benegerendæ rei fiduciam ac Christianæ Reipub. terrorem ac desperationem iniecturus sit, & eam Dominici gregis gentem, quæ in Turcarum finibus noster vti clypeus & antemurale in hunc adhuc diem seminstas ac desolatas reliquias suas quibus potest viribus protegit, luporum dentibus in prædam & vltimum excidium relicturus, huncque tantorum Principum infructuosum recessum & tantæ expectationis inanem resolutionem non modo vniuersæ Christianæ Reipub. damnosam futuram: sed omnibus sacri Imperij Principibus & Statibus, imo toti Germanicæ nationi non paruam negligentiæ & ignauiæ, imò dedecoris obproprio potius notam apud reliquos Christiani in omnis potentatus allaturam, quod cæteris se prompto alacrique animo in tam sanctum tam neceßarium opus offerentibus soli Germani, veluti à progenitoribus suis degeneres, solitamque gentis virtutem obliti torpeant prorsus & obdormiant. Non enim adduci possunt aut Cæsar aut cæteri futurum aliquid aut vtilius aut salubrius in alio Conuentu, quem instituere pollicentur, quum in hoc, vbi nihil deesse videtur quod rem in re distrahere debeat, nihil actum conclusumue fuerit. Adsunt hic omnes Electores, adsunt & cæteri clarissimi ac sapientissimi & potentissimi Principes ac Sacri Imperij Status, quorum consilio, prudentia ac gerendarum rerum dexteritate maturè omnia, si modo bonus animus, bona voluntas adsit, si modo quemq. debiti sui zelus Domini moneat, & consultari & confici ac concludi possint. Nouit præterea Cæsar, quo labore, qua difficultate conuentum hunc congregauerit, quem, quum semel dissoluantur, nullis deinceps artibus aut persuasionibus comparare posse sperat. Nescit igitur aut ipse aut Legati & Oratores prædicti, cur ipsis Principibus & Statibus tantam rei necessitatem procrastinari liceat, & tot dignorum virorum cœtum, tot laboribus tot impensis in vnum redactum, non absque totius ferè orbis obproprio infectis rebus inutiliter abire. Cogitent itaque secum singula & maturius & tantæ rei magnitudini ac necessitati procurandæ diligentius insistant, & totis animis negotium complectantur. Quod si se nihil debere putant ijs, qui in præsenti periculo sunt, cogitent tamen se debere posteris suis, quos nisi ab ipsis vt nunc vtilius fuerit consultum, in eadem paulò post naui & non minori periculo relicturi sunt. Quod si tandem & suos contemnunt, resipiscant, & fateantur se hanc propositam expeditionem Christo DEO, qui Catholicam hanc fidem, huic nati sunt, sanguine suo fundauit, omni iure omni semota exceptione debere. Sistant igitur ac ad salubriorem consultationem redeant, rebusque omnibus maturè discussis & ad amussim perpensis cum cæteris Christianis Regibus & Potentatibus, qui ad hoc ardentes & cupidi accedunt, concordes & vnanimes propositum à Sanctissimo Domino nostro & reliquis negotium et ipsi læti intrepidique suscipiant: ijs tamen semper repetitis modis ac conditionibus, quas in hoc Principum Conuentu & ipsa Cæsarea Maiestas ac Sancta Apostolicę Sedis Legati initio proposuerunt, quamcumque videlicet pecuniam & singula in id negocium collata emolumenta & suffragia, quæ per vniuersam Germaniam quoquo modo colligentur, in nullum alienum vsum nullius hominis ar-

Sal. Ann. 1518.

Sal. Ann. 1518. *bitris quam in Turcarum expeditionem, & pro*
ipsorum Principum & Statuum voluntate ac
dispositione conuerti & administrari debere.
CCIII. *Selymi mors.* Interim *Selymus* diuturno morbo impli-
citus, inter ingentes bel i apparatus, vita ex-
cessit, annos sex & triginta natus in Cinolio
Thraciȩ vico, vbi cum patre cõflixerat, iustas
suæ in patrem impietatis pœnas luiturus. Is
natura immanis *Achomatem, Corcutumq.* fra-
tres, fratrisque filios, ac cæteros Othomanici
sanguinis necari iussit: quinetiam & de *Soly-
manno* vnico filio pariter enecandô, aliquan-
do cogitasse fertur: ne in se, quod in patrem
Baiazetem ipse patrarat, fortasse moliretur.
Selymi morbus diuturnus, & consequuta
mors, vt Christiani principes sacri belli consi-
lia penitus abijcerent, magna ex parte effecit;
CCIV. *Nuptiæ Magdal. Bonon. cũ Mediçeo.* & noua inter se fœdera sancirent. Gallorũ Rex
Magdalenam Bononiensem *Laurentio* Medi-
çeo, cum non contemnẽda dote in matrimo-
nium collocat. *Francisco* se totum dabat *Lau-
rentius*, & se eandem in posterum fortunã se-
quuturum profitebatur: Hispanos recentes
hostes oderat, vnde in magna apud *Franciscũ*
gratia fuit: cuius opera *Franciscus* perpetuam
sibi cum *Leone* ætate florente, & diu Pontifi-
catu fruituro amicitiam rei Mediolanensi
conseruandæ, regnoq. Neapolitano recupe-
rando perutilem spondebat. Contra *Lauren-
tius* Senensibus, Lucensibusq. Gallorum ope
in suam potestatem redactis, Hetruriæ regnũ
se aliquando conditurũ sperabat. Is diploma
CCV. à *Leone* impetrauerat, quò decimas Bononiæ
Frãcisco promissas exigeret, & in suum vsum
conuerteret, donec belli Turcis inferendi oc-
casio se se opportunior offerret, ea tamen cõ
ditione vt quinquaginta nummum aureorũ
millia *Laurentius* perciperet. Ita Ecclesiæ the-
saurus ad redimendos captiuos erogandus, in
consanguineis nuptiales effundebatur appara-
tus, & regnum parandum.
CCVI. *Regum Christianorũ pax.* Id fere temporis iam pactas cum Cæsare
inducias Veneti in quinquennium *Francisco*
interprete produxerunt, ea conditione, vt sin-
gulis annis eidem viginti nummum aureorũ
millia penderent. Inducias Rex, quàm pacem
inter ipsos malebat, ne aut illi metu belli Ger-
manici sublato, ipsius amicitiam parui face-
rent. aut hic illorum opibus adiutus, aliquid
in ipsum moueret. Dein cum Angliæ Rege
pacem facit, quæ vt firmior esset, Anglus fi- *Sal. Ann. 1518.*
liam quam habebat, vnicam regni hæredem
Galli filio despondet. Hinc fœdus & pax inter
ipsos, magna cum solemnitate confirmatur,
in quo Cæsari & *Carolo* Regi intra statũ tem-
pus, relictus est locus. Eodem ferre tempore
Francisci filia, quæ *Carolo* desponsa erat, è vi-
uis sublata, ne quid pacem turbaret, altera il-
lius filia promissa, fœdus instauratur, cum ea
vtrinque mutuæ beneuolentiæ significatione,
vti *Carolus* Francorum ordinis insignia, ferijs
D. Michaelis Archangeli; *Franciscus* aureum
vellus, festo D. Andreæ gesserint.
Per eos dies in Hispania *Carolus* Rex sum- CCVII. *Carolus Mauros vincit.*
ptis in *Marrhanos* armis (Maurorum erant
reliquiæ, quasi *Mauritanos* dicas) primum
sui, in re bellica, specimen dedit. Nam ad
Oranum Mauri rursùs occupandum, colle-
cti, Duce *Horruco Barbarossa* (qui ex ignobili
pirata Rex Algerij ac Tremesinij effectus
erat) ad quadraginta quatuor millia cecide-
rant: cuius victoriæ monumentum, vexilla
hostilia rari pretij gemina, ad *Maximilia-
num* Cæsarem *Carolus* submisit. Is ætate iam
prouectum se considerans, siue mortem haud
procul abesse animo præsagiẽs, cum Septem-
viris Imperij Electoribus, qui præter Bohe-
miæ Regem Augustam omnes venerant, de
Carolo nepote, in Romanorum Regem eli- CCVIII.
gendo, agere cœpit. Initio *Ferdinandum* natu *De creando Rom. Rege disceptatio.*
minorem Regem Romanorum dici malue-
rat, ad Austriacæ familiæ splendorem perti-
nere existimans, vt duo potius in magnis im-
perijs, quàm vnus duntaxat versaretur. Con-
tra *Gurcensis*, *Sedunusque* Cardinales cœteri-
que, qui Gallicam potentiam reformidabant,
ne diuisis imperijs familiam suam imbecillio-
rem, infirmioremque redderet, instabant;
& *Carolum* natu maiorem multis regni, hæ-
reditarijsque prouincijs potentem præfere-
bant, vt Germanicum Imperium multos iam
annos in Austriaca familia continuatum in
pristinam dignitatem restitueret, & ad an-
tiquos fines reduceret. Vix aliquot iam sæcu-
lis Imperatorum nomen extra Germaniam
auditum: hunc vnum esse, qui vt *Carolum
Magnum* nomine referat, ita & Germani-
cum Imperium angustis admodum finibus
restrictum ad antiquos producere, ac propa-
gare possit. *Octauianum Augustum*, multos
præte-

Sal. Ann. 1518. præterea summos Imperatores, ne Romanum Imperium diuelleretur, atque veluti in partes scinderetur, quum liberis maribus carerent, à suis familijs alienos adoptione successores quæsiuisse, vt Imperatoriam Maiestatem eandem, quam acceperant, posteris seruandam relinquerent. *Ferdinandum* Tarraconensem tametsi hunc *Ferdinandum* nepotem se nomine referentem quasi filium secum educarat, vniceque amarat, tamen omnia regna de quorum nonnullis bello partis testari potuisset ad *Carolum*, quem nunquam viderat, & quasi pro alienigena habebat, quemque sibi minus obtemperantem extrema senectute expertus erat, transtulisse, Tarraconenseq. adeo nomen sibi hæreditarium, ac natura inditum perire potius, quod mirum in primis fuit, quàm Hispaniam in multa regna, multosque Reges diuidi maluisse: eundem semper Cæsari suasisse, vt *Carolo* Imperium, *Ferdinando* dignum Austriaca familia patrimoniũ relinqueret. Præterea ex vsu Christianæ Reip. esse in tanta Turcæ Imper. nobis imminentis potentia vt vnus Christianis omnibus, aut certè plurimis imperet, vt exæquata potentia tyrannum occupatis tot Christianorũ regnis, atq. prouincijs exturbare, aut saltẽ id quod superest cõseruare possit. Sal. Ann. 1518.

Hac oratione commotus, vt par erat, *Maximilianus* vt *Carolus* sibi succederet apud Septemviros egit. At *Franciscus* Rex tantam potentiam cæteris Christianis Principibus, liberisque ciuitatibus formidabilem vni *Carolo* quæri animaduertens huiusmodi ad Imperium designationem, & apud *Leonem* Pontificem, & apud septemviros Germanos, quoad poterat, interturbabat. Illi Italiæ seruitutem, istis Germaniæ libertatis imminutionem prædicebat. Venetos quoque eadem timentes adiutores adhibebat. Dum hæc agerentur, *Maximilianum* lenta febris inuasit, mors oppressit.

MAXIMILIANI OBITVS.

CCIX. *Leonem X. hortatur Luthero occurrere.* COactis Augustanis comitijs, *Maximil.* cum *Lutheri* iam debacchantis in Ecclesiam, peruicaciam audisset, & plurimos magni nominis ei fauere patronos, Pontificẽ de periculo monuit, quod Germaniæ videbatur impendere. Hortabatur *Leonem*, vt medicinam faceret malo nascenti, & pro auctoritate sua, temerarijs disputationibus modum poneret; ne quod ex hoc negotio grauius incomodum oriretur. Decerneret ipse quid iuris, nam ipse per omnes Imperij prouincias ratum fore promittens, ita scribebat,

MAXIMILIANI RESCRIPTVM AD LEONEM X. PONTIF.
De controuersijs Lutheri.

CCX. *BEatissime Pater, Domine Reuerendissime. Accepimus non adeo multos ante dies, quendam Fratrem Augustinianum, Martinum Lutherum, nonnullas Conclusiones in materia Indulgentiarum, Scholastico more discutiendas dißeminaße, necnon in conclusionibus suis & de ea re, & de vi Apostolicarum excommunicationũ plurima docuisse, in quibus damnosa & heretica pleraque videantur, atque ea nunc per Magistrum Sacri vestri Palatij notata eße. Quæ res nobis eo magis displicuit, quo pertinacius dictus Frater, vt edocti sumus, doctrinæ suæ inhærere, atq. complures errorum suorum defensores & patronos, etiam potentes, consequutus esse dicitur. Verum cum suspecta assertiones, & periculosa dogmata, à nemine melius, rectius & verius dijudicari queant, quàm à Beatitudine vestra, quæ sola, vt potest, ita debet, vanarũ quæstionum, Sophisticarum rationum, & verbosarũ contentionum autores compescere, quibus pestilentiores Christianæ pietati nulli contigerunt, huc tantum spectantes, vt quod ipsi didicerunt, id solũ habeatur in precio: Quod vero et præsentis sæculi eruditorum consensus, et pie antea in Christo defunctorũ candida et solida doctrina cõprobat, id prorsus reijciatur. Extat sane peruetustum Pontificij Senatus Decretũ, de constituendis Doctoribus, in quo de Sophistica, nusquam vmquã quicquam cautum est, nisi quod ista in Decretis vocantur in dubium. Vtrum fas sit ea discere, nec ne; atque horum studium à multis & magnis authoribus improbatur. Cum igitur, quod Pontificum authoritas iussit, negligitur, & de quo dubitatũ, imo quod improbatũ est, id solum recipitur: necesse est interdum hallucinari, somniare et cæcutire Magistros istos, quibus id vnũ debetur, quod non solum hactenus Doctores ab Ecclesia recepti solidiores non lecti, sed pleriq. de-*

prauati

Ann. Sal. 1518. *brauati sunt, atq. inutili redditi. Taceamus his auctoribus pullulasse longe plures, quam vmquã damnatus fuisse hæreses; Taceamus Reuchlinianam infamationem, & nunc præsentem hanc periculosissimã de Indulgentijs atq. censuris Apostolicis disceptationẽ his perniciosis autoribus in mundum emanasse. Quibus nisi Beatitudinis vestra, et Reuerendiss. Patrum autoritas, legem, finemq. imposuerit, breui non solum imperitæ imponent multitudini sed et Principum virorum sibi auram et fauorem in mutuam perniciem cõparabunt. Quibus si conniuentibus oculis cãpus apertus, atq. liber dimittatur, futurũ est vt, quod omnium maxime in votis habent, pro optimis et Sanctissimis Doctorib. istorum nænias præ oculis habere cogatur totus mundus. Hæc pro singulari nostra in Sedem Apostolicam reuerentia, Beatitudini V. significauimus, vt sinceritas Christiana, huiusmodi temerarijs disputationibus et captiosis argumentis non lædatur et scandalizetur.* Sal. Ann. 1518. *Nos enim, quicquid super his sancte statuerit, in Imp. nostro, ad laudem et honorem Dei Omnipotentis, et Christi fidelium salutem, ab omnibus obseruari faciemus. Datũ in ciuitate nostra Imperiali Augusta, die quinta mẽsis Augusti Anno M. D. XVIII. Regnorum nostrorum Romani XXXIII. Hungariæ vero XXIX.* Maximilian. *diuina fauente clementia Romanorum Rex.*

CCXI. Lib. 1. S. Collat. c.41.

Illud quoque mirandum *Bzouius* ex *Tilmanno Birdenbacchio* refert de *Luthero*. Hunc cum *Maximilianus* Cęsar, Augustæ Vindelicorum, patentibus valuis, prandens, tricli-

Ann. Sal. 1518

Cacodæmonem Luthero videt incubantē.

nium videret ingredientem, diutius intuitus, tādem Baronem ex familia *SchenK de Eipach* pincernam ſuum ita alloquitur. *Vade, & aſpicias illum Monachū à planta pedis, vſque ad verticem capitis, & quidquid videris, referto.* Fuit Baro, & *Monachum illum cucullo ſe vidiße veſtitum refert, quid verò pectori eius inſediſſet, non vidiſſe.* Imperator rurſus ijſdem quibus antea verbis mandauit Baroni Monachum denuo colluſtrare. Baro etiamſi iterata vice adiret, retulit ſe nihilo plus quàm antea videre potuiſſe. Imperator, phraſi ſibi familiari regerebat: *Amore boni Dei fac quæ iubeo.* Non propterea nouum quid Baro retulit. Tum Imperator; *Si tu nihil vidiſti, nec vides, dicam tibi quid ego videam. Video cacodæmonem forma corporea humeris iſtius Monachi incubantem, & te quidem ſuperſtite, me vero defuncto, iſte Monachus turbas, calamitates, et miſerias grauiſſimas in imperio ſuſcitabit.*

Hiſce in comitijs ſupplicem habuit Imperator *Franciſcum à Sichingen* poſt pacatam ſeditionem, quæ Vvormatiæ inter Senatum, & plebem orta erat. Factionis caput *SicKingus* erat, qui exacto triennio, proſcriptionis ignominia liberatus *procumbit* coram Cæſare, orans, *vt Mercurium Marti præponeret: ei fauere impenſius velit, quàm armatæ nobilitati.* Si quidem imperij propagandis terminis, magis huius, quàm illorum ſit opus opera habiturus.

Alter nummus *Maximiliani* memoriæ dicatus eſt; poſtquàm ingraueſcente ætate, operam ſedulò dedit, quò ſucceſori pacatum relinqueret imperium. Pax eadem aurea omnium rerum dat vbertatem non manu parca, ſed plenis calathis vt videre eſt in nummo.

Soluto poſtea conuentu, *Maximilianus* Oenipontum profectus audiendis, & mitten-

CCXII. *Sibi Cæſar mortem prædicit.*

dis legationibus operam dabat. Inter has cogitationes, lenta febri correptus. vt eam ſoli mutatione diſcuteret, ſecundo amne in Auſtriam deſcendit. Vvelſam oppidum cum veniſſet, intendi morbum videns ſubſtitit. Mortem præſcijſſe illum viſus erat. Cum enim Auguſtanis comitijs abſolutis Inſprugkum, inde Kopffſtainum veniſſet, atque ab eo miniſter quidam domum reuertendi ac vxorem inuiſendi licentiam petijſſet, reſpondit. *Nec tu ſane domum hoc tempore aſcendes, ſed mecum potius perges, ſepultura me traditurus.* Abhorrente viro dictum, longeque aliter imprecante. *Quin tu optime Cæſar, per longos atque multos nobis annos viuas* Ita erit *vt dixi* (reſpondit Cæſar) *tu mecum deſcendes: meque ſepulturæ trades; nam breui moriturus ſum.* Anno iam quinto, priuſquàm diem obierit vltimum, de morte cogitans, quantumuis in magnis verſaretur, & Imperij & regnorum negotijs, eſſentque ſibi Gallus, & Veneti quàm moleſti, ſarcophagum cum omni ea ſuppellectili, quæ ad ſepeliendum foret neceſſaria, prò ſe quàm diligentiſſimè ordinauit. Palatium Cæſare dignum cum in Iſprugk regio Tirolis oppido fabricaret, ac neſcio quid erroris artifices comiſiſſent, ad *Matthæum* cubicularium, ſecretiùs in aurem inſuſurrans dixit: *Nihil hi faciunt quod gratum ſit. Ego vero domum mihi conſtruam, quæ placeat:* eaque die ſarcophagum fieri iuſſit: &

CCXIII *Sarcophagum ſecū fert.*

clanculò quidem, ne ad hominum oſtentationem id feciſſe videretur. Quod ſecretiſſime apud ſe quinque illis annis, vbicumque locorum eſſet, etiam dum Mediolanum contra Gallos proficiſceretur, quàm diligentiſſime ſingulis noctibus ſeruauit, ac reponi iuſſit. Arbitrabantur aulici theſaurum aliquem ibi conſeruari; alij nonnihil librorum, quibus veteres continerentur hiſtoriæ. Ille verò ſibi conſcius, vt ſemper hilaris erat, ſubſidendo, in rei ſibi omnium chariſſimæ vſum id ſecum deferri dicebat. Priuſquàm aduerſa valetudine laboraret, vocauerat ad ſe Carthuſienſem ex Friburgo Briſgaudiæ, *Georgium Reiſch.* Cum veniſſet, *Bono* (inquit Cæſar) *pater veniſti omine, atque tempore, qui mihi auxilio aderis, quo Cœlos petam.* Reguli verò nonnulli, qui fortè adſtabant, ſubridentes, nihil minus quàm Cæſaris mortem fore propinquam credebant. Cæſar vero conſtantiſſime affirmauit, breui ſe moriturum. Somno inde amiſſo, valetudine aucta, fruſtra vocati ſunt medici. Nec tamen lecto decumbens à publicis curis abſtinuit. Aduenerant ex Croatia Oratores in Turcas poſtulantes auxilium. Quibus perbenignè reſpondens, ſe non defuturum promiſit, ſubminiſtrata pecunia, ſpe plenos abſoluit. Vt autem ſe verum Chriſtianum oſtenderet, ſemel atq; iterum peccata confeſſus; die XXVIII. Decembris, ex

CCXIV. *Moriens religio.*

Mona-

Sal. Ann. 1518. Monasterio Gelinck Ordinis S. Benedicti, ad se accersito fratri magna humilitate, ac summa peccatorum contritione confessus, demum die VIII. Ianuarij, confessione renouata, Sequenti luce, quæ erat IX. Ianuarij, Corporis ac Sanguinis Christi Sacramentum tanta deuotione suscepit, vt adstantes omnes ad fletum prouocaret. Testamentum, non obstante graui infirmitate, per se confecit. Die XI. Ianuarij, summo diluculo, Extremæ vnctionis Sacramentum sponte deuotissime expetijt; quo assumpto, coram se per religiosum virum Abbatem Monasterij Kremsminster, qui tum Cæsari semper adhærebat, diuinis celebratis, Christi Sacramentum maxima reuerentia salutauit: ac Crucis per se signo facto: omnibus, qui aderant, vale dixit. Cumq. à lacrymis se continere nequirent adstantes;

CCXV. Plangentes consolatur adstantes. *Quid me ploratis?* (inquit Cæsar) *cum sis mortalis, moriturum hominē? Ite potius, virorum officia peragite, huiusce modi lacrymæ muliereulas decent, non tales quales estis vos viros.* Extases deinde plures passus, vt ab adstantibus mortuus crederetur; accensam interim candelam iuxta Christianum morem, sibi vtique morituro allatam, ad se reuersus, sua manu sponte prehēdit. Clericis, qui ei adstabant, vt se Deo, Virgini gloriosæ, Diuo Georgio patrono suo commendaret, exhortantibus, contraque inuisibiles hostes fortiter dimicaret, quemadmodum contra visibiles fecerat; *Id toto corde, & animo desidero, & exposco.* Post pauxillum Clericos interrogauit. *Singulare perfeci, quæ Christianum hominem moriturum decent, an quidpiam restat, vt faciam?* respondentibus, *omnia eum perfecisse.* Statim extento brachio, candelam quam hactenus in manu reseruarat benedictam, adstantibus restituit. Inde hora eius diei septima, orationes publicæ, vt postulauerat, coram se habitæ. Voluit vt Psalmi pœnitentiales, Orationes D. Brigittæ tum alta voce legerentur. Mortem, ac passionem Domini fecit coram continuò recitari, nec voluit vt ea lectio vnquàm intermitteretur. Hora octaua infirmitas plurimum aucta, vt vires iam penè deficerent. Ad *Georgium Vogel*, qui à cubiculo erat, tum dixit: *Pergam ego sane pauco ab hinc tempore*; & illo, *quò perrecturus esset?* percunctante; *Ad Deum O. M. Dominum meum Iesum Christum pergam* (respondit) *Nam ad iter, Dei gratia, plene paratus sum.* Sal. Ann. 1518. Obdormiuit deinde paulisper, qualis morituris potest adesse somnus; Hora tertia post noctis medium, cum Christi passio alte coram se recitaretur, sub illa verba, quibus Io: Euangelista recitat, *Christum inclinato capite emisisse spiritum*, suum & ipse Cæsar spiritum emisit. Tantæ *patientiæ* in infirmitate fuit, vt nec nutu signum dederit impatientiæ. *Discretionis*, vt vsque in vltimum vitæ periodum planè agnosceret quæ à circumstantibus dicerentur. In vltima quoque mortis hora, clerum signo admonuit sedère. Nam ea, dum viueret, semper ei consuetudo fuerat, vt nullum è sacerdotibus coram CCXVI. Pudicus. se stare pateretur, sed sibi assidere vellet. *Pudicitiæ*, vt & in hora mortis, illius non oblitus, panniculo, quem manibus moriens gestabat, pudenda, (ne se mortuo à quoquam videri possent) obtexit.

Mortuus est infra tertiam & quartam horas, die XII. Ianuarij, Anno ætatis 59. Mense 9. die 19. cum imperasset vnà cum patre annis 7. solus 25. mensibus ferè quinque. CCXVII. Sepulturæ locus. Sepulturæ locum delegit in ciuitate Nouæ Austriæ, in Capella à *Friderico* patre regiè constructa. Illic creditur voluisse sepeliri, quòd in eo castro fuerit genitus, in eadem capella, baptismate regeneratus. Matre quoque *Leonora* eo loci sepulta; Inhibuit autem, ne præter communem hominum sepeliendi modum pompa sibi adhiberetur, vt balsamo condiretur. Noluit ob pudicitiam ei innatā, exenterari, sed corpus calce operiri. Sacco quintuplici & diuerso est inuolutus, subque signo Crucis, quod militares fratres S. Georgij deferunt, sepulturæ datus. CCXVIII. Biduo adaver ex. posi. ur. Corpus mortuum biduo cunctis cuiusque & minimæ sortis hominibus passim, priusquàm sacco obtegeretur, palam vt conspiceretur permissum. Ita iusserat viuens, quatenus homines vel suo exemplo arderent, cogitarentque, cuiuscumque essent status, se esse mortales, quodq. diademata, opes, nec regna in mortem iuuarent.

CCXIX. Causam mortis variè recitant. Accedente, dicitur, ex virium resolutione, alui profluuio expirasse. Sunt qui ipsi potionem à medicis, tempore non satis commodo exhibitam fuisse asserunt.

Epita-

Epitaphium.
Hoc ossa nobili cubant sub marmore
Maximiliani Caesaris Clarissimi.
Nil sanctius, nil clarius, nil dignius,
Hoc vidit Orbis vniuersus principe.
Quid saeculi attinet prioris Caesares
Referre? solus iste vincit singulos
Benignitate, comitate, gratia,
Ac caeteris heroicis virtutibus.
Quid plura lector postulas? nempe omnium
Hic Maximus Caesar quiescit Caesarum.

Aliud.

Deo Opt. Max.
Trino, & Vni
Sacrum.
Nobiliss. Caesari Maximiliano
P. F. inuicto. Aug.
Diui Friderici Austrij filio
Imper. Max. Germ. Post. PP.
Liberalissimo, & in omni fortuna
Modestissimo. Fortissimoque Principi.
Optimo. Pijssimo. Clementissimo.
Apud Anasanam. Vuelsam
Permagno omnium luctu,
Iniquissimis fatis erepto:
Anno A. Christiana Salute:
M. D. XIX.
Pridie eidus Ian.
Vixit annos LIX. Mens. IX.
Dies XIX.
Imperauit annos XXXI. Mens. XI. Di. XXI.
Nulli Augg. & Caes. iuris. et.
Aequitatis obseruantia belli.
Et pacis arte. Sapientia, temperantia.
Placabilitate, innocentia.
Religione, aliaue vlla virtute
Inferior.
Publicae germanorum salutis.
Curatori libertatis adsertori.
Quietis fundatori.
Michael Humelbergius Rauenspurgensis.
Numini Maiestatique eius deuotus.
Religiosa mentis, atq. animi pietate posuit.

Aliud: *Oeniponti.*

Imperatori Caes. Maximiliano, Pio, felici, Augusto, Principi tum pacis, tum belli artibus omnium aetatis suae Regum longè clarissimo; Sub cuius felici imperio inclyta Germania, dulcissima ipsius Patria, tam armis, quàm literarum Studijs, plus quàm ante hac florere, caputque super alias nationes extollere coepit. Cuius insignia facta, tabellis interioribus, quamuis sub compendio expressa conspiciuntur. Imperator Caesar Ferdinandus, Pius, felix, Augustus, auo paterno plusquam colendo ac benemerito Pietatis atque gratitudinis ergò P.

Natus est XXVII. Martij anno Domini M. CCCC. LIX. obijt anno M. D. XIX. XI. mensis Ianuarij.

Aliud:

Morte salus hominis, Sũmi patet aula Tonãtis:
Ad Superos adytus non nisi morte datur.
Xenia mors miseris praebet mortalibus vna:
Illa bonis prodest, & nocet illa malis.
Maximilianus habet iã funere Caesar Olympũ,
Inter Caelestes emicat ille choros.
Lata velut viuens in terris regna tenebat:
In Caelis residens sic meliora tenet.
Aspicit empyrea sublimem sede Tonantem:
Nectar in excelsis Ambrosiamque capit.
Vix fuit huic Caesar varijs per laudibus alter;
Summa viri virtus, Sors quoq. summa fuit.

Aliud ex *Sabino.*

Maximus occiduis fuit Aemilianus in oris
Captus ab indigenis, persida Bruga, tuis.
Ipse sed ereptus celeri virtute parentis,
Vincula quae tulerat, mox tulit arma manu.
Depulit Hunniaden à sedibus vltor auitis,
Qui fuit Austriacis Marte potitus agris,
Signaque regalem victricia mouit ad Albam,
Horruit inuicti Caesaris arma Sauus.
Pannones euersis & submisere pharetris
Spicula, quae ferro tincta le virus habent,
In Mahomethigenas deduxit et agmina Turcas,
A quibus affectus clade Liburnus erat.
Ante sed aggressus quam praelia misceuit hostem,
Densa metu pauidi terga dedere Getae.
Contudit indomitum debellauitq. Sicambrum,
Victa prius nunquam dextera cuius erat.
Norica vastantes occidit & arua Bohemos,
Marte Palatinas cum sequerentur opes.
Nec semel est vltus rumpentem foedera Gallum,
Instabilem summi Pontificisque fidem.
Conscendens Tyrij ductoris & aemulus Alpes
Fudit in aerijs montibus Heluetium.
Quid loquar Enganea Venetũ cũ plebe senatũ,
Quos domitos terra, quos superauit aqua?
Adriaci vasto trepidabant aequore nautae,
Mercibus ac plenas destituere rates,

Vrbis vbi victor Patauinæ mœnia cepit,
Tantus erat terror, tantus vbique metus.
Vltima post duros ærumnosósque labores
Fata pium terris eripuere senem.

CCXX. *Quæ Principi necessaria.* Dicere solebat Maximil. *turpe quidem esse magno principi, nescire literas; sed longe turpissimum, his eum moribus, atque virtutibus caruisse, qua populis, gentibus imperantem contra animi cupiditates inuictum præstarent.*

CCXXI. Idem crebro in ore habebat *Mensuram tene, & respice finem.* Quod poeta ita reddidit
Mensuram sapiens tene, & vna respice finē,
Finis vt in rebus, sic modus esse solet.

CCXXII. Maximilianus sæpè dicere solitus fuit, *longè facilius esse vincere, & domare gentes, quàm in officio retinere.* Hoc est *prudentiæ*, illud *fortitudinis*, quæ & brutis contingit.

CCXXIII. Cum ægrotaret, seu potiùs ægrotare simularet *Maximilianus*, medici spe lucri, eò numerosi confluunt. Singulos seorsim introduci iubet: necdum reddita salute, *Medice quot?* exclamat *Maximilianus*. Cæteris respondere se posse negantibus, tacitè verò delirum Imperatorem irridentibus, postremus introducitur senex, experiētia quàm doctrina clarior. Is in primo statim congressu, Imperatori interrogāti, *Quot?* quod tua pace dixerim, Cæsar clemētissime, *innumeros*, respōdit. Subridens Imperator reposuit. *Ingenua cōfessio te medicum Cæsareum fecit. Sed tu porrò experimentis per mortes abstine, inuentis ex fide vtere.*

Cum penès se opum aceruum numquàm vellet, dicere solebat *Hominum, non opum mihi demandata custodia: quibus si semel capiar, illico è rege seruus futurus sum.* CCXXIV.

Quidam ex magnatibus cum aliquoties eum admonuisset, ne tam profuse sua effunderet, ob id enim nonnumquàm passurum æris inopiam. *Quin abi tu potius* (Maximilianus respondit) *neque posthac de his mecum conferas. Meminisse enim te oporteat, me Austriæ non alterius familiæ Principem esse. Hactenus Austriæ principes longè plura liberalitate sua, quàm alij auaritia acquisierunt.* CCXXV.

Omnia solitus diuinæ referre prouidentiæ *Maximilianus*, cor tenebat prò symbolo corona cinctum ex Anagyri, sub titulo *in manu Dei Regis est*: iuxta illud Sapientis, cor *Regis in manu Dei*: Qui singulari custodia dirigit corda Principum. Anagyri circundatur, cuius folia adhuc virentia sedant tumores, si *Galeno* credimus. Laudabilis enim est in summa potestate summa moderatio: vide symbolum pag. 288. *num.* 211. CCXXVI.

IVPITER MVTVS. CAP. III.

Nouennium mutus *Maximilianus I.* Imperator silentium principi exhibet necessarium, quod tribus symbolis explicamus.

1. *Lychni æterni* sub lemmate *sepulta lucent*
2. *Mādragora* sub lemmate *tenebras quærit.*
3. *Iouis exlinguis.*

I. *Orator et Princeps diuersimo de cognoscuntur.* PRincipem prudentia facit, quam lingua haud pandit, sed silentium. *Loquere, fac vt videam*, Lydius est lapis, quo Oratorem secernimus: *Tacere priùs, quàm loqui discito*; Principem probamus. Consilio silentium accedit, optimum & tutissimum rerum administrandarum vinculum, ait *Valer. lib.* 2. Nulla sunt meliora consilia, quàm,

quæ

quæ ignorauerit aduersarius. Audi Angelum apud Tobiam, quid Principem doceat; *Sacramentum Regis abscondere bonum est*.

Exlinguem Iouem pinxere Cretenses, quia principem totum aurem velint, vt omnia audiat, & nihil pandat

Iupiter excelsi tenuit splendentia Cœli
Sceptra, licet mutum fama fuisse canat.

Symbola silentij. Æternæ lampades sunt arcana Reipublicę, sepulta lucent, effossa extinguuntur

Luminibus seruare iubar, seruare nitorem
Concupis? æternè contumulata micant.

Arboribus assimilãtur regna, quorũ radices fęcũdæ, si profundæ. Mãdragorã dicas principatum, rore solùm perfũditur inter tenebras.

Dum tenebris taciturna diẽ nox velat opacis,
Mandragora in campis explicat orta sinũ.

In sinu rosæ Harpocratem antiquitas posuit; quia florent imperia, quùm reticentur arcana. Naturam respice, cuius paruuli tardiùs gradiuntur, qui citiùs loquũtur: Ita Respublica tanto magis proficit, quanto minùs verba facit. Fœdera cum exararet Moyses inter Deum, & populum in deserto, solus ascendit in montem, imperium nemini fidet, sacerdotium soli fratri comittit, quia arcana dominationis nonnisi regiæ domui communi-

IV. cantur. Hominum venationem acturus ad fontem Samariæ Christus, captata emendi cibi occasione, testes omnes amouit quamuis Apostolos; nec sciscitantibus arcanum aperit, quàm post apertos Samaritanæ fontes sa-

V. lutis, vt inde discerent non publicanda quàm peracta consilia. In desertum secedens, cum ieiunasset quadraginta diebus, & quadraginta noctibus, postea esurijt; vt quam hosti diuinitatis suspicionem ieiunium ingesserat; famis opportunitate celaret. In terram descendit, aduersùs diabolum triumphaturus, sed *dum medium silentium tenerent omnia, & nox in suo cursu maneret*, Omnipotens Verbum è sedibus regalibus venit; quasi Deus ipse pauèret, arcana pandere Redemptionis, ni priùs in Caluario scalam crucis erigeret,

VI. qua Cœlum peccator scanderet. Hinc Virgo Mater non sine virginitatis iniuria se præsentare in templo maluit, quàm Verbum pandere Incarnatum. Nulla sunt meliora consilia, quàm si lateant aduersarium. Laudabat

VII. Senarium Rex Theodoricus ob taciturnitatẽ

Fuit (inquit) *in te pars altera vitæ laudabilis, quòd arcana nostra morum probitate claudebas*.

Sponsam suam cum describeret Dominus per prophetam Ezechielem *c.* 16. inter gem- VIII. Silentij symbolũ. mas, & margaritas quibus refertum mundũ recenset muliebrem, *inaurem* pingit *super os sponsę, Dedi inaurem super os tuum*. Inconcinnus videtur ornatus, nã vt monilia brachium circumdant, sic aurem inaures, non labia. Vel itaq. literam corrige, vel mysterium expone? Magnus soluit Alexander, quũ epistola Ephestioni porrecta, eius ori annulum admouit, quasi obsignaret arcana, quæ legisset. Inter IX. virtutes, quibus synagogam exornauerat Dominus, *inaurem* posuerat super *os sponsa*, idest *seruare decretum*. Probus inter cęteras Epaminondæ laudes refert, quòd esset commissi celans. Euripides cum malè audiret ob oris graueolentiam, *multa* (aiebat) *arcana in eo computruerunt*. Erasmus *l.* 8. *Apoph.* Arcana di- X. cuntur Maiestatis cogitationes Principũ, quia occulta. In Regem Israel Saule sacraturus Samuel, seorsũ vocat, *dic puero, vt antecedat nos, & transeat: tu autem subsiste paulisper, vt indicem tibi verbum Domini*. 1. *Reg*. 9. Sed cur Regis inaugurationem abscondere? quam palã fieri & Regis, & Hebræorũ interera? Vocare potiùs debebat seniores cõgregare populum, vt testes essent tantæ solemnitatis, qua ouium pastor creabatur hominum custos. Sacratũ in Regem, *insiluit super eũ Spiritus Domini*. *c*. 10. vt mirarentur Leuitæ, quasi de asino ferente mysteria. *Propterea versum est in prouerbium, num et Saul inter Prophetas?* Eius patruus suspicatus forsã quod erat, interrogauit secretò, Vbi cũ quo fuisset, de quo essẽt loquuti. Omnia reuelauit Saul de repertis asinis, cũ Samuele colloquio, *de sermone autem regni nõ indicauit*. Patruus interrogabat, & cur nepos non aperiret, lege Tacitũ *An*. 1. Cum ad inuisendum Agrippam, Planasiam vectus Augustus, suo comite Fabio Maximo, non sine mutuis signis caritatis, spem dedisset, reddendi iuuenẽ aui penatibus. *Quòd Maximũ vxori Martiæ aperuisse: illam Liuię gnarũ id Cæsari. Nec multo post, extincto Maximo, dubiũ an quæsita morte, auditos in funere eius, Martia gemitus semet incusantis, quòd causa exitij marito fuisset.*

Non tam Zelotypia obstar, quam ambitio, nę arcana dominationis reueles, quæ in patrẽ

XI. *Regni ambitio quãti possit.* armat filium, imò creaturam in Creatorem: & impiè regnum spernit cœleste pro temporali. *Si peierandum, regni causa peierandum est.* Vox impia pijs tamen non incognita viris. Hinc Saul nec patruo de sermone regni indicauit. Ne (glossat Interlinearis) inuidiam *generaret sibi*. Audi Iosephum, *de regno, & eius euentibus, quæ etiam si audirentur, & inuidiam, & incredulitatem parerent, tacendum esse decreuit: quod amico, & ampliùs sanguinis vicinitate coniuncto, tantùm, vt sapiens credidit non indicare, dubitans, vt reor de humana natura: quippe cum verum sit, quòd perfectè nemo deuotus sit, neque amicus, neque cognatus, neque vsquam in Dei donis purum aliquis seruat affectum: sed circa prouectus sublimium, maleuoli, & inuidiosi esse noscuntur.* Necessitudinis iura nulla tàm sancta, & inuiolata, quæ suos inui-
XII. *Inuidia omnes torquet.* diæ stimulos non patiantur; præsertim, cum quis inter cognatos ad imperium promouetur. Patet in fratribus Ioseph, qui cum trina odij causa ducerentur in fratrem. I. quod apud patrem Ioseph eos accusasset de crimine pessimo 2. quòd Ioseph à patre super reliquos diligeretur 3. quia de imperio inter fratres obtinendo somniasset: fratres duas priores obliti, hac tertià, quamuis per somnia habita in illum concitabantur. *Hæc ergo causa somniorum, atque sermonum, inuidia, & odij fomitem ministrauit. Genes. 37.* Hinc est, quòd missurus Deus Samuelem ad vngendum Dauid in regem, nec ipsi ante aperuit, quem ex filijs Iesse sibi ad hoc munus eligeret. *Vade, vnge mihi vnum ex filijs Iesse. 1. Reg. 16.* At cur non prodit prophetæ Sanctissimo, & fidissimo noui Regis personam? *Ne videlicet* (respondet Chrysost. *Psal. 50.*) *idem Dauidi accideret, quòd priùs Iosepho: vt enim fratres cum Regem eum fore intellexissent, insidias ipsi struxerunt.* Pari stratagemate Samuel Saulem consecraturus in Regem, iubet præcedere famulum, seorsum subsistere Saulem, *Dic puero, vt antecedat nos.* Prope-
XIII. ris matris literis Romam reuocatus Tiberius (neque satis compertum est, spirantem adhuc Augustum apud vrbem Nolam; an exanimem repererit. *Acribus namquè custodibus domum, & vias sepserat Liuia: lætiquè interdum nuncij vulgabantur, donec prouisis quæ tempus monebat, simul excessisse Augustum, & rerum potiri Neronem eadem fama tulit. An. 1.* (Tacitus) primo noui principatus facinore, Posthumum sustulit Agrippam: renuncianti Centurioni, vt mos militiæ, *factum quod imperasset*; respondit Tiberius, *neque imperasse se se, & rationem facti reddendam apud senatum.* Quod postquàm Sallustius Crispus particeps secretorum (is ad Tribunum miserat codicillos) comperit: metuens ne reus subderetur, iuxta periculoso ficta, seu vera promeret, monuit Liuiam, *ne arcana Domus, ne consilia amicorum, ministeria militum vulgarentur: neue Tiberius vim Principatus resolueret, cuncta ad Senatum vocando: eam conditionem esse imperandi, vt non aliter ratio constet, quàm si vni* XIV. *Arcana vni tantũ fides.*
reddatur. Suspice Deum, quùm de arcanis maiestatis, & sacrando Saule instruit Samuelem: quasi timeret audiri, clam susurrat in aurem (*Dominus autem reuelauerat auriculam Samuelis ante vnam diem, quàm veniret Saul, dicens. Cras mittam virum ad te de terra Beniamin, & vnges eum ducem super populum meum Israel. Reg. 9. num. 15.*) & nota rationem secreti in eo stare, vt eis tantùm aperiatur, sine quorum conscientia geri nequit. *Secretum cui reuelandum.* *Ionathas* filius Saul cum Philistinos aggredi cogitasset, *nec patri suo hoc ipsum indicauit.* Quod idem legimus de Antigono, quum sciscitanti filio suo, qua hora miles, qui erat in procinctu, iter facturus esset? respondit, *Quid? metuis, ne solus tu,* XV. *Pater filio non reuelet.*
tubam non audias. Sat est subditis, si fide obediant. *Vobis tanquàm subditis competit parère, mihi qui facienda sunt, cogitare*; aiebat militibus *Valentinianus* Imperator. Librum exhibet Dominus Ezechieli prophetæ, in quo calamitates, erumnæ quibus Hierusalem angustianda erat, stabant exaratæ; vt eum comederet, *Comede volumen istud, et vade loquere filijs Israel.* Aperuit, & *cibauit* se volumine illo. *Ezech. 3.* Sed vnde, ecquando comeduntur libri, vorantur volumina? *Lege* (dicat) non *comede* librum. Sic Pastores, Angelo annuntiante natum Saluatorem, lætitia ebrij, cæperunt deerrare sermone, *Transeamus vsquè Bethleem, & videamus hoc verbum, quod factum est. Lucæ. 2.* dicite *Audiamus*, non *videamus*, nisi rustica

excuset

Secretò Christus Apostolos ad passionem ducit.

excuset loquutio. Ezechielem verò nec Prophetia sanat, sed eruditio subsannat. Vtrumquè porrò conciliat Christus, quum *Hierosolymam ascendens*, vt in ara crucis se victimam adoleret, *assumpsit duodecim Discipulos secretò*. Discipulos etiam poterat secum associare, nec sine iniuria videbantur præteriri Mariæ, Magdalena præcipuè, quæ mundanas proiecerat illecebras, vt se Magistro daret in passione sociam. Hæc forsam prædilectio contentionis causa, *quis eorum esset maior?* Nullam hic prædilectionem dicas, sed meriti diuinum iudicium, vt duodecim secretò duceret, nec reliquos imbecilles periculo exponeret. *Duodecim* (ait Chrysostomus *Homil.* 35.) *solos tulit secretò, ne multi viri, qui erant cum eo, fide infirmi; mulieres sexu debiles turbarentur, audiendo quòd Christus Hierusalem ascenderet, vt interficeretur*.

XVI. Viros patientia fortes conscripsit commilites, & quos credidit arcani tenaces, vt manum patiendo consererent, non verba facerent. Ea est causa, quæ mulieres præterijt, velut genus natura plenum rimarum, teste Comico, nec muta reperta sit mulier vllo in seculo. Imò & lapideum mulieris simulacrum loquax fuisse memoretur; vt celebre illud Fortunæ simulacrum, quod Romanæ fœminæ quondam dedicarunt, semel atque iterum loquutum fuisse prodiderit Augustinus 4. *de Ciuitate Dei*. c. 9. Modò habes cur Ezechieli mandatum fuerit, *comedere*, non *legere* librum: & pastores perrexerint *videre*, non *audire* verbum. Cum futuram (quasi diceret) legis captiuitatem, & characteribus illi descripta vincula, præuisa incendia, ne inquiras causam, *comede*, haud *lege*. Mandata exequere, festina obsequens. Sic vos Pastores, *videatis*, non *audiatis* verbum; *Adorate* scilicet quod mens rusticana non percipit. Subditis namquè non datur *audire*, sed tantummodò *videre* verbum. Humiliate capita vestra; Cognoscat Princeps, populus pareat. Volumen legis exhibebitur vobis ad commedendum, idest ad exequendum; *quia simplicitas quæritur, non ambitio desideratur*, ait Origenes. Ad Mariam mittitur Gabriel paranimphus cœlestis, vt eam annunciaret Virginem matrem. *Ecce concipies in vtero*. *Lu-*

Mulieres loquaces.

ca. 1. Hæc cum audisset, turbata est, quasi XVII.
de conditione dubitaret legati, & fide legationis hæsitaret. *Quomodò fiet istud?* ab Angelo sciscitatur virgo, quod virgo fiat mater, manente virginitatis pudore, & filia pariat genitorem? Inquirendo, hoc dixit, non desperando. Nec de facto dubitat, sed modum quærit, & ordinem. *Non dubitat* (inquit Ambrosius) *esse faciendum*, sed modum ignorat. Maria legerat, *Ecce concipies in vtero, ideò credidit esse futurum: sed quomodò fieret, antea non legerat*. Quomodò in vnitate suppositi trina copulatur substantia, imò duæ iungantur naturæ, *Quomodò* vna & sola temporali natiuitate nascitur Homo Deus? *Quomodo* Deus, & Homo faciunt vnum Christum? *Quomodò* verbi semine, Eternum virgo concipit Verbum? *Spiritus Sanctus superueniet inte*, respondet Angelus. De hoc nemo dubitat, Maria replicat, Modum quæro, ordinem sciscitor? *Non quæras*, soluit *Grisologus*. Non quæras? Illa Virgo non quærat, quæ à secretis est Deitati? non quærat Ianua Cœli, Domina mundi, tabernaculum Spiritus Sancti, Increatæ Sapientiæ interpres, deliciæ Dei, *Delitia mea esse cum filys hominum?* Non quærat Dei mater? Ita, ne quærat quamuis mater. O inscrutabile Sapientiæ mysterium. Si occulta vult iudicia sua Deus, quid faciet homo? Principes stellæ estis, quæ in arundineto discurrunt, visibiles, non intelligibiles. Ipsi sciscitanti matri arcana Reipublicæ, respondete, quod Angelus Matri Dei, *Ne quæras*. Vel sanctè cum Papyrio illudite. Mos cum Romanis esset in curiam cum prætextatis filijs introire, accidit, vt cuiusdam rei silentium XVIII.
imponeretur, Percontante verò Papyrij matre, *quidnam in senatu egissent patres?* respondit puer, tacendum esse, neque id dici licere. Mulier fit audiendi cupidior, animum pueri ad exquirendum euerberat. Puer vrgente matre, lepidi atque festiui mendacij consilium capit. *Actum in senatu* (dicit) *vtrum videretur vtilius, magisque ex Republica esse: vnus ne vt duas vxores haberet, an vt vna apud duos nupta esset*. Hoc vbi illa audiuit, domo trepidans egreditur: ad cœteras matronas affert. Postridie-

Modum Incarnationis Æternæ Virgini nescit Angelus aperire.

Papyrij capacitas.

ſtridiequè ad Senatum copioſæ confluunt lachrymantes, atque obſecrantes orant, *vna potiùs duobus nupta fieret; quàm vni dua*. Senatores ingredientes curiam, quæ illa mulierum intemperies, & quid ſibi poſtulatio hæc vellet, mirabantur: & non vt paruæ rei prodigium, illam verecundi ſexus impudicam inſaniam pauefcebant. Puer Papyrius publicũ ſuſtulit metum. Nam in medium curiæ progreſſus, quid ipſi mater audire inſtitiſſet, quid matri ipſe ſimulaſſet, enarrat. Senatus fidem atque ingenium pueri exoſculatur: conſultumque facit, vti poſthac pueri cum patribus in curiam non introeant præter illum vnum Papyrium: eique puero poſtea cognomentum honoris gratia, decreto inditum *prætextatus*: ob tacendi, loquendique in prætextata ætate prudentiam. *Macrobius lib. 1. Saturnal. c. 6.* Ne quæras itaque à Principe, quod ſine maie-
XIX. *Verbum Æternũ cur Angelo præcurreret?* ſtatis periculo, alij quàm ſibi aperire non poteſt. Nec ſubuculam ferrem (aiebat ille Polonus) ſi crederem, non eam latère, quæ animus ſentit. Miniſtrum conſilij ſui agit quandoquè Princeps, quòd & fidelium ſit fides ſuſpecta. Nuntium præmittit Verbum Æternum, vt Virgini ſuum prænuntiaret aduentum. Deſcendit Angelus, ſed cum præueniſſe Dominum reperit, exclamat ſollicitus, *Dominus tecum*. Non quòd Virgo iam conceperit Verbum, nam poſtea Angelus dixit: *Ecce concipies*. Nec *deprecando* Angelus profert; ſed annuntiando, quòd Dominus illi præſens erat. Sed cur Dominus, qui ſuum præmiſit nuntium ad eius aduentum annuntiandum, ante legatum ad Virginem aduenit? Audi Bernardum; *Tranſilijt Gabrielem Dominus, & peruenit ad Virginem, eodem Angelo teſtante, cum ait: Aue gratia plena, Dominus tecum. Quid? quem modò reliquiſti in Cœlo, nunc in vtero repetis? Quonam modo? Volauit, & prauolauit ſuper pennas ventorum. Victus es, ô Archangele, tranſilijt te, qui præmiſit te*. Licet Angelus miniſter eſſet fidiſſimus, & velociter, ac in inſtanti aduenisſet; Dominus tamen ſuper pennas ventorum præuolauit, & tranſilijt, ne res tam alta, & ſublimis ſine ipſo ageretur. Deum namquè quaſi pœnituerat, tantum comiſiſſe arcanum miniſtro, præuolauit vt præſens eſſet. *Hoc admirandum* (ait Bernardus) *quòd qui Angelum miſerat ad Virginem, ab Angelo inuentus eſt, eſſe cum Virgine*. Principes ergo XX.
aut nulli, aut nonniſi fidiſſimo cuique, cui ſecreta innitantur, pectus ſuum peruium faciant. Cœlo Reipublicæ ſi veluti Intelligentiæ præſident Reges, inuiſibiles moueant, & ſicuti aſtra, quæ ſine aſpectu influunt, regnum dirigant, gubernent populum. Spetiem ſponſi cum in Canticis ſponſa deſcriberet, cubile pingit vmbroſum, atque opacum, vbi cubabant. *Pulcher es dilecte mi, & decorus lectulus noſter floridus. Cant. 1.* Vel vt legit Ambroſius, *Serm. 5. in Pſal. 118. Acclinatio noſtra opaca* legunt Septuaginta, *Speciosus ad cubile noſtrum, vmbroſus*. Sed cur in vmbra? Veritas quærit lucem. Sponſa innocens vt petat tenebras, candor prohibet? Imò ſuadet, ſi ſacri amplexus myſterium recenſeas. Vnionem Hypoſtaticam cœleſti habes in connubio: & Chriſti cum Eccleſia nuptias eo celebras in thalamo. Hanc floridam, *lectulus noſter floridus*, nobis exhibet, ſed vmbroſam, & opacam, quia arcanis inuolutam, quæ non licet homini loqui, ait *Paulus*. Raptus ſum ad tertium Cœlum, *& audiui arcana verba, quæ non licet homini loqui:* Hinc Perſæ Regum arcana mira fide celant: non metus, non ſpes elicit vo- XXI. *Pœna infractores ſilentij.*
cem, qua occulta prodantur. Lingua apud eos grauiùs caſtigatur, quàm vllum probrum. Romanæ leges iniuriæ alligant, qui ſecreta iudiciorum publicat. *l. 41. ff. ad l. Aquiliam*. Renunciatorem conſiliorum capite plectunt, *l. omne. 6. §. 4. de re militari*, & aut viuum exurunt, aut furcæ ſuſpendunt, *l. ſi quis. 38. §. 1. ff. de pæn.* Lex Ægyptiorum iiſdem linguam excindit, *Diodorus Sicul.* Romani tanta caritate patriæ tenebantur, vt arcana conſilia P.C multis ſeculis nemo ſenator enuntiauerit. Quod cum per imprudentiam Q. Fab. Maxim. feciſſet, acerbè à Coſſ. obiurgatum legimus. Pompeius M. Romanorum legatus à Gentio Rege interceptus potiùs quàm id facere, digitum, Mutius Scæuola coram Porſena manum combuerere non detrectarunt. Nec longe Veneti, quorum arma cum perfidè tractaret *Carmaniola*, ſpetie

ſpetie cõſilij ab exercitu Venetias acceрſitus, cum ſcelus proprio ore faſſus eſſet, more ma-
XXII. iorem, capitali fuit affectus ſupplicio. In hoc negotio mirum eſt, quanta Patres taciturnitate, ac fide vſi rem ſilentio compreſſerint: nam per octo menſes, quos conſultatio illa, vocato ſingulis fermè diebus Senatu, abſumpſit, nulla vnquàm vel minima ſuſpicio, aut coniectura ad Carmaniolam, ſiue ad alium quenquam peruenit. Ægyptij ante templum Sphinges erigebant (quæ Romæ adhuc marmoreæ in Capitolio, & alibi ex Ægypto allatæ conſpiciuntur) quòd myſtica dogmata, præcepta, & ſacras inſtitutiones, per ænigmatum nodos à profana procul multitudine inuiolata, cuſtodita, & in arcanis tantùm tractari voluerant. Ideo putant Octauium Auguſtum ob taciturnitatem Sphinge, loco ſigni aliquantiſper vſum fuiſſe, quæ etiã adhuc ante oſtium Ponti Euxini, quo in Boſphorum ſeſe exonerat, in altera Symplegadum inſula, in columna veteri ex albo marmore conſpicitur, cum hac inſcriptione. *Diuo Cæſari Auguſto L. Clannidius L. F. Cla. Ponto*. vt Leunclauius annotauit. Hanc tamen, quùm Auguſtus dicterijs laceſſeretur (teſte Plinio) propter difficultatem ænigmatum, quibus ſua Sphinx interdum erat inſtructa, nato ſubinde prouerbio, & calumnia; *Mirum non videri, ſi renata Sphinx adferret ænigmata*, poſtea repudiauit: retento tamen ſilentij myſterio, quo Principibus Oracula in exemplum ſermonis reliquit.

Sphingis, ſymbolo cur vteretur Auguſtus.

ÆTERNITAS TEMPORVM. CAP. IV.

Seu Hiſtoriarum in *Maximiliano I.* ſtudium duobus ſymbolis exaratur.

1. Iouis, qui rupta Saturni falce, eum vinculis alligat, ſub lemmate, vt *viuam*.

2. Decualionis, vnà cum Pyrrha coniuge ſua, oſſa magnæ parentis, ideſt lapides terræ à tergo iacentis ad reparandum genus humanum.

1. Hiſtoria ethimologia. 2. definitio. 4. triplex. 3. qualium rerum ſit? 7. quotuplex hiſtoria. 8. origo. 9. vita magiſtra. 13. hiſtoria laus. 14. beneficia. 15. oratori neceſſaria. 16. militi neceſſaria. 17. nulli odioſa. 18. vtilior Reipublica, quàm militia. 18. hiſtoriæ ſymbola. 19. hiſtoria timenda. 20. voluptas ex hiſtoria. 21. plures ex lectione hiſtoriæ ſani facti. 22. leges hiſtoriæ. ſit breuis. 23. vera ſit. 27. mendax eſt. 28. hiſtorici omnes in aliquo mendaces. 29. cur hiſtoricus non inuocet Deum? 6. Carceri exeunti quomodo lumẽ cõcedatur? 8. Annales quid? 12. Fama flagellum regum. 23. Verum ſcribere arduum. 24. de viuentibus vera ſcribere, difficile. 25. nec ſacri hiſtorici de viuentibus ſcribunt. 26. à potentibus oculos auertit Chriſtus, vt vera ſcribat. 28. Scipio Africanus falsò laudatur. 18. Maximil. I. Imper. ſymbola de hiſtoria: ſtudium genealogicum.

I. *Hiſtoria ethimologia.* De Hiſtoria facturus verba primũ ethimologiã perſequar. Ab εἰδῶ verbo græco quod *Video* ſignificat, deriuant aliqui, quoniam ſoli rerum euentus ſub ſenſibus cadant. *Videre* hic, idem eſt quod *ſentire*, Vnde Hiſtoria *ſit rerum per ſenſus facta comprehenſio*. Aiunt alij ὁράω ὁρῶ Græcorum lingua ſonare, *Video*: εἰς idem, quod *In*. Quibus compoſitis, oritur εἰςορόω: & paucis immutatis, ἱςορόω, quod idem valet, ac, *in rem ipſam oculis intueor*. Hinc venit Hiſtoria. Et quia rerum effectus non tam oculis cernuntur, quàm ſenſibus comprehenduntur, *Narratio effectuum, quæ ſub ſenſus cadunt*, hiſtoria erit.

Si *narratio* eſt hiſtoria, ſcriptio erit non depictio. Hinc Romæ in Traiani, & Antonini columnis, arcubuſque Conſtantini, atque Seueri ſculptæ victoriæ, atque triumphi: ſic Venetorum in curia, *Alexandri III. & Federici Aenobarbi* depicta geſta, hiſtoriæ haud erunt? Vbique hiſtoria, quia vbique cauſa memoriæ rerum geſtarum. Vnde *narrationis* verbum corrigas, & *rerum* dicas *memoriam*. Qualium rerum? *quarum memoria* (ait Cicero) *remota eſt à temporibus noſtris*. Sibi tamen, & iure repugnat Cicero, cum idem perſuadere Leueio conabatur, *vt res ab ſeſe cõtra Catilinam geſtas, hiſtoria complecteretur*; tunc è ſui temporis memoria non diſcedebat. II. *Definitio.* III. *Qualium rerum hiſtoria ſit.*

Hiſtoriæ

IV. *Triplex est.* Historiæ tria genera *Bodinus* assignat. Hu-
manum, Naturale, Diuinum. Primum ad
hominem pertinet, alterum ad naturam,
tertium ad naturæ parentem. Vnum actio-
nes hominis explicat: alterum causas in na-
tura positas, earumque progressus ab vltimo
principio deducit: postremum præpotentis
Dei, animorumque immortalium in se colle-
ctam potestatem intuetur. Ex his triplex ori-
tur consensus, probabilis, necessarius, reli-
giosus: totidemque virtutes prudentia scili-
cet, scientia, religio. Prima turpe ab hone-
sto: Secunda verum à falso: Tertia pietatem
ab impietate secernit. Primam ex imperio
rationis, & vsu rerum agendarum, *Humanæ
vitæ moderatricem* vocant: Alteram ex abdi-
tarum causarum inquisitione, *rerum omnium
inuentricem*: postremam ex Creatoris erga
V. *Cognitio humana quomodo pergat?* creaturas amore, *vitiorum expultricem*. Om-
nium finis vera Sapientia, cuius adipiscendæ
studium exhibet historia triplex. Modus
procedendi *resolutiuus* est, ab effectu ad cau-
sam: ab imperfecto ad perfectum; quia ho-
minibus primùm speciem suam conseruandi
studium natura parens ingenerauit: deinde
paulatim à rerum naturalium administratio-
ne ad causarum inuestigationem impulit: tũ
altioris cogitionis illecebris irretitus ad re-
rum omnium parentis cognitionem scande-
VI. *Qui carcerem exit, solem quomodo debeat aspicere.* re tentat. Propterea Humana præcedet hi-
storia, ne si illotis manibus repentè diuinam
aggrediamur, magnitudine deterreamur.
Quemadmodum ergo ij, qui ex antro carce-
re in lucem veniunt, Solis splendorem priùs
in terra, tum in nubibus, post in Luna con
spiciunt, vt benè confirmato visu solem ipsũ
aliquando contueri possint; Sic nos in Dei co-
gnitione gradiemur: vt primum eius boni-
tatem in rebus humanis animaduertamus:
deinde in perspicuis naturæ causis: tum in cę-
lestium corporum descriptione: ponè in to-
tius armonia orbis: vt ijs gradibus ad eam,
quæ nobis est cum Deo, cognationem ali-
quandò redeamus. E tribus itaquè historia-
rum generibus, diuinum quidem Theologis;
naturale Philosophis omittamus, vt in hu-
manis actionibus, earumque præceptis exer-
VII. *Historia quotuplex.* ceamur. Est autem humana historia, vel
Geographica, quæ de locis est: vel *Chronica*, &
de temporibus est: vel *Genealogica*, quæ de
generatione est: Vel de gestis, vt *Annales*,
historiæquè cæteræ; in hoc solùm ab Anna-
libus diuersæ, quòd in Annalibus sine vllis or-
namentis, sine anxia causarum disquisitione,
gesta cuiusque anni narrantur: in *Historia* VIII. *Annales quid.*
verò rerum, personarum, ac locorum mo-
menta ponderantur. Originem percontanti
arduum est satisfacere. Ante Saturni in Ita-
liam aduentum (scribit *Macrobius* 1. *Satur.* *Historiæ origo.*
c. 8.) nulla historia dignationem habuit. Sed
postquàm is rudem populum in vnum colle-
git, historia quasi vocalis reddita est. Ea pro-
pter Romæ in fastigio Saturni ædis Tritones
cum buccinis superpositi fuere, caudis Tri-
tonum humi mersis, & absconditis: indicio,
quòd ante Saturnum omnia occulta, post il-
lum omnia, per obseruationem, & historiam
clarissima essent reddita. Referunt alij, in
Ægypto primùm inolæuisse vt gesta homi-
num, & Nili inundatio scriberentur. Mem-
phi erecta erat columna, cui *Noloscopius* no-
men erat, in qua solebant Nili incrementa,
quibus vicinam regionem irrigare singulis
annis consueuerat, annotari: simulque etiam,
quæ illinc nascebatur anni fertilitas. Quod
vbi per multos annos obseruassent, poterant
deinceps finito incremento, qualem essent
annum habituri, præsagire; ratione altitu-
dinis scilicet, ad quam in columna Nilus
ascendisset. Horum exemplo illustrium vi-
rorum gesta postea scripta sunt. Vetustiorem
alij faciunt historiam, in diebus Osyridis or-
tam, regis totius Orbis potentissimi, cuius
facinora in columnis fuere exarata. Quorum
imitatione postea descripserunt alij cęlestium
orbium conuersiones, tum cœterorum an-
norum numerum. Sunt qui ad Noachum
referant, quum exiens ex arca, originem ac
finem cataclysmi lapidi inscripsit, quem
postea in Myriada planicie ad Gordiei mõtis
radicem erexit, in cuius cacumine arca hæ-
serat. Non desunt alij, qui eam longè ante
diluuium scribi solitam fuisse asserant, mul-
tosque ex vetustis patribus, siue Astrologia,
siue diuino afflatu docti de futura mundi rui-
na, idipsum in lapideis columnis memoriæ,
mandauerint. Ipsos nominant Adami filios.
Probabile est ab initio maiores, cum litera-
rum formam nondum vllam inuenissent, nè
rerum memoria extingueretur, simul etiam
exem-

exemplis posteros erudirent, quæ gesta essent & signis notasse, & filijs narrare consueuisse, & quasi per manus deinceps, & hæreditaria quadam successione, alios alijs narrando tradidisse. Itaque rerum gestarum memoria non librorum paginis, sed hominum animis, & signis conseruata fuit, donec scribendi ratio reperta est. Hæc de origine, nunc de officio, quod ex fine cognoscitur.

IX. *Historia est vitæ magistra.* Veritatem dicunt, sed nos medium volumus, quam alij finem faciunt. Placent ij, qui historiam *vitæ magistram* appellarunt. Nam ex præteritis futura prænoscimus, præsentia prouidemus. *Per veteres historias* (aiebat Basilius Imperator Leoni filio) *ire ne recuses: ibi enim reperies sine labore, quæ alij cum labore collegerunt.* Quid vtilius, atque iucundius, in humanæ vitæ theatro, quàm cautum fieri alieno periculo? exempla omnigena capere, quæ ad vsum tuum quandocumque traducas; maximosque viros in consilium vocare, quorum monitis de imperij auspicijs, progressu, & fine cognoscas:

X. *Historiæ finis.* Vt hinc vel ad maiorem frugem virtutis inflammari, vel à vitijs deterreri possis. Geminum itaque damus historię finem. Virtutis amorem, & vitij odium. Vtrumque Fama conciliat, quæ in historia diuersatur, cuius timore boni cupiunt fieri optimi, & mali non audent fieri pessimi, vel pessimi

XI. *Famæ timor quantus?* simulant boni fieri. *Herostratus* teste Trogo Pompeio, *Manlius Capitolinus* teste Liuio magnam quàm bonam aucupabantur famam. Incredibile dictu quantum laceret infamiæ metus etiam eos, qui cum corpore putant animam interire. Nam quandiù viuunt de posteritatis opinione solliciti, sæpiùs vota faciunt (ait *Bodinus in proh. methodi*) vt se mortuis, quamquàm Nero id optabat, vt se viuo, terrarum deflagratio consequatur. Tiberius Augustus, qui multa

XII. *Fama flagellum regum.* crudeliter, ac libidinosè animi quadam impotentia gessit, maiora non patrauit; quia fama, quæ regium flagellum est, quotidie eum verberabat. Hinc flagitiorum latebras in remota quadam insula quæsiuit. Cumque imperio se minimè dignum iudicaret, patris patriæ appellationem, & imperium obstinatissimè (vt *Tranquillus* loquitur) recusauit: ne mox maiore dedecore impar tantis honoribus inueniretur. Extat eius oratio habita in Senatu, qua vnum ait principi comparandum, *prosperam sui memoriam, alioqui fama contemptu contemni virtutes*. Mortui, cũ historiæ monumento post fata superstites, ita viuere debemus, tanquã non morituri simus. Tiberius cum graues posteritatis præsentiret cõtumelias, anteactã miserè querebatur vitã, & metu infamiæ pęnitebat haud fuisse probum. Erant ei Romani fasti muti censores, qui dum vitia carpebant aliena, lectorem accusabant; & vellet, nollet, patienter à seipso ferebat, quòd nondùm agnouerat, à mortuis principes obiurgari, & veritatem, quam inter viuos non inueniunt, inter mortuos quærere; & in anteacta secula retroflectere, totaque antiquitate curiosis oculis diuagari? Quanta cum voluptate exterarum gentium ritus, ac cœremonias percipiet? Quanta animi auiditate ancipites bellorum euentus inter alios, atque alios Reges temerè exultantes auscultabit? Quanto denique oblectamento surgentium, ac resilientium regnorum vicissitudines, factæ præter spem optiones Imperatorum, deturbati per summum nefas hæreditario imperio clarissimi heroes, omnia omnium sæculorum monumenta cedrinis notata membranis agnoscet? Historia vna est, quæ ætate iuuenem reddit sapientia senem. Historia vna est, sine qua senes repubescunt. *Nescire* (ait Tullius) *quid, antequàm natus sis, acciderit, est semper esse puerum.* Hinc est, quòd Demetrius ille Phalereus Ptolomæo Regi sæpiùs daret in aures, vt libros lectitaret. Nam cum de vitijs vereantur amici admonère, ne Principis animum offendant: ea omnia historia, quin erubescas, demonstrat; quin vacilles, pronunciat; quin ipsa vereatur, apponit. Quis immunis, vt Historiæ tributum non debeat obsequij? Sine historia nullus orator. Opus est (ait Quintilianus lib. 2. c. 5.) vt præceptor Rhetorices suis auditoribus historias euoluat, historicosque omnes diligenter explanet, vnde orationum argumenta deducant. Milites, licet inter armorum strepitus nec leges exaudiant, historias lectitant, vt maiorum recensentes exempla commilitones inflamment. Quidquid otij nancisci poterat Alexander, totum lectitandę impen-

Right-margin notes: XIII. *Historiæ laus.* — XIV. *Beneficia.* — XV. *Historia necessaria Oratori.* — XVI. *Militi necessaria.*

impendebat historiæ, Homerique Iliade, quam etiam dormiens puluino subiacebat, adeo delectatus, vt sine Homero haud somnum caperet. Vnde tot victoriarum causa Alexandro una fuerit, Achillis virtus. Multa de Cæsare circumferuntur, quòd æmulus Alexandri, cuius victorias cum legeret, lachrymas vberiùs effuderit, quia ea ætate, qua ille terrarum orbem domuerat, nihil adhuc gessisset. Hæc tamen consulto omitto, vt illud tantum ex veteribus referam ex L. Lucullo. Qui (vt inquit Cicero) cum esset Roma ad bellum Mithridaticum profectus, rei militaris omninò rudis; tantam inter nauigandum rebus gestis legendis operam posuit, vt cum in Asiam venisset, maximi illius Regis confessione, atque iudicio omnibus quorumcumque sæculorum Imperatoribus anteferretur. Sed ne vetera conquiramus, Turcarum principem recense Selimum, cuius maiores cum ab historia velut à fabulis abhorruissent, primus ipse gesta Cæsaris in linguam vernaculam transferri mandauit, eiusque imitatione tantum profecit, vt breui magnam Asiæ minoris & Africæ partem cum imperio maiorum coniunxerit. Huic adde Lusitanos Duces, Albuquercios, Almeidas, Castros, qui altera manu gladios, altera libros historiarum gestabant.

Qui dextra gladios, sinistra libros gestarent.

XVII. Quærunt aliqui, an historia sit vtilior Reipublicæ, quàm Poetica, aut Oratoria? Superuacua porrò est quæstio; nam in Oratores, Poëtas non minimę sunt querelæ. Lucianus in totum oratorum genus inuehitur, quod multa machinamenta capiendis iudicum animis comminisci soleant. Lacedæmonij Oratoriam exegerunt: refert *Quintil. lib. 2.* Athenienses, penès quos ipsa effloruerat, si non omninò ablegarunt, certè mutilam, & veluti recisam effecerunt, dum ab orationibus commiserationem, & amplificationem, quo acerrima tela artis oratoriæ remouenda curarunt. In Poetas *Budæus* refert fuisse aliquos, qui in amplissima curia, pro tribunali censuerint poetas omnes cremandos, poeticamque trans Alpes relegandam, veluti Reipub. pestem. Caligula more tyranni, Homeri, Maronisque scripta flammis abolere concupiuit. Plato poetas iuuentutis carnifices appellabat. Historiam (ait *Politianus*) nemo agit ream, nemo offendit, nullius patrocinium, quæ sit innocentissima requirit: nullius peti maledictis potuit, quæ præclarissimè de vniuerso hominum genere sit benè merita. Hinc vtiliores Reipublicæ boni scriptores creduntur, quàm boni Imperatores. Quia hi suis tantùm dum viuunt, consulunt. Scriptores verò etiam posteris. Vnde *Salustius* gloriatur in Iugurtha, maius commodum ex suo otio, quàm ex aliorum negotijs Reipublicę venturum. Accedit quòd Scriptorum calcaribus excitati Imperatores, prò dignitate imperium administrent. Apollinis oraculum quærenti Zenoni, quo pacto ad virtutem euaderet? respondit, *si mortui hominis colorem indueret*, idest si veterum historias lectitaret. Sic Demetrius ille Phalereus sepiùs Ptolomeo Regi dabat in aures, vt libros lectitaret. Tandem nonne ille Reipublicæ credendus vtilior, qui maioribus præmijs ciuium benefacta condecorat: & malefacta supplicijs maioribus afficit? quia præmium, & pœna sint claues Reipublicæ? Nemo dubitat: & hunc historicum assero, qui calamo suplet, quod gladius non audet. Tota interiret gloria, ni scriptorum studia ab obliuione assererent militum gesta. Omnium simul cum vita caderet recordatio, si suis in hortis gloriæ semina historia negligeret. *Nisi Illias* (ait Tullius pro Archia) *extitisset, idem tumulus, qui Achillis corpus contexerat, nomen quoque obruisset*. Suspice *Maximiliani* Imp. symbola; quorum in altero *Iupiter* est, qui Saturni confracta falce, tempus alligat, vt fabulantur poetæ, sub lemmate *Aeternitas temporum*, quia per æternitatem caduca, & temporanea seruant Annales

Nullo odio sa est historia.

XVIII. Scriptores Reipublicæ vtiliores, quàm Imperatores.

Historia symbola.

Saturni falcem perrumpit dextra Tonantis
Inijcit, & misero vincula dura seni.

In altero *Deucalion* est vnà cum *Pirra*, qui ossa magnæ parentis, idest lapides terræ retro iacientes, genus suscitant humanum.

Dū Pirra innumeras vibrat per tergora petras,
Humanum rursus nascetur ecce genus.

Non minori historia prodigio lapsa reparat, mortuos suscitat, *possedit cætera pontus*. Ouidius. Quæ enim heroum

heroum gesta non seruat historia, obliuioni data famelicum deuorat tempus. Iure itaque cum Deucalione & Pirra canat Historia, *Nūc genus in nobis restat mortale duobus.* Lauda modò *Maiximiliani I.* Imper. studium, dum reparando generi incumbit Germanico, & sedulus arborem nobilitatis inquirit. Vos in-

XIX. *Historia timenda.* terim timete Principes non minùs hostium secures, quàm calamos. Hi namque quandoquè acriùs feriunt, quàm acinaces. Alexander Seuerus literatos amabat homines, reformidans eos etiam, nè quid de se asperum scriberent *Lampridio* teste. Solimanus crebris Iouium inuisebat muneribus, quasi scriptoris magis verba timeret, quàm Caroli verbera. Cosmus Mediceus, aureis catenabat vinculis historicos, quòd à literarijs nõ lapideis famam speraret ædificijs. Vtilis itaque est historia, necessaria, gloriosa, terribilis & metuenda præcipuè principi, qui post Deum, quem timeat, non habet præter historiam. Nec sine voluptate putes, libidinem

XX. *Voluptas ex Historia.* suam & ipsa habet, quæ morbum ipsum illicere, imò sanare potest. Testes sunt Alphonsus, ac Ferdinandus Hispaniæ, ac Sciciliæ Reges, quorum alter à T. Liuio; alter à Q. Curtio valetudinem amissam, quam à medicis non poterant, recuperarunt. Te-

XXI. *Plurimi ex historia salute habuere.* stis est *Laurentius Mediceus* solo historiæ medicamento, à morbo conualuisse dicitur, ex eius historiæ narratione, quæ fertur de *Conrado III.* Imper. qui cum *Guelphum* obsidione fregisset diuturna, nec vllis conditionibus à proposita, susceptaque vrbis euersione deduceretur, ad extremum victus nobilium fœminarum precibus permisit, vt inuiolatæ abirent, ea lege, vt nihil ex vrbe nisi quod humeris possent, exportarent. Tum illæ confidentia maiore dicam, an pietate, Ducem ipsum, maritos, liberos, parentes ab humeris suspensos gestare cœperunt: Ex quo Imperator tantam cœpit voluptatem, vt effusis præ gaudio lachrymis, non modò feritatem, & iracundiam ex animo penitùs deposuerit, verumetiam vrbi pepercerit, & amicitiam cum hoste omnium acerrimo contraxerit. Quis igitur dubitet (ait *Bodinus*) quin historia hominum quoque ferocium, ac stupidorum animos suauissime compleat oblectatione? ac vetendum potiùs est, ne dum nimis magna voluptate capimur, vtilitatem deseramus. Nonnullis ergo legibus lectorem circumscribam, ne vtilitatem voluptas absorbeat.

Breuem primò inquirat historiam; Nihil enim est (ait Cicero) in historia, pura & illustri breuitate dulcius. Hinc *Tragus Pompeius* aduersus Liuium, & Sallustium, concionum tacitè reprehendit apparatum; nam si conciones de Liuio detraxeris, exigua fragmenta restabunt. Quæ causa Caligulam impulit, vt scripta Liuij, & imagines de bibliothecis omnibus propè amoueret. Historiam (ait *Marcellinus*) per minutias ignobiles producere non decet. Tiberium irridet *Suetonius*, quòd noticiam historiæ fabularis vsquè ad ineptias quæreret. Stultum insimulat *Capitolinus* Iunium Cordum, quòd in sua historia narraret, quos seruos, vel penulas, vel chlamides quisque Principum haberet. Suo abutantur otio, qui vulgares, vel poeticas quærunt historias. Habeant & desides historias suas. Quæ verò longa vel breuis sit dicenda historia? ego eam longitudinem probo, cui nihil adimi; eam breuitatem, cui nihil adijci potest: illa in Cicerone: hæc in Plinio spectatur. Leges alij historiæ tres numerant: & sunt *Numerus, grauitas, suauitas*. Addetur etiam *Veritas*, quæ teste Tullio in Orat. *prima lex historia est, ne quid falsi dicere audeat: deinde, ne quid veri dicere non audeat.* Facilius tamen legem imponere, quàm exequi: & iura suadere veritatis, quàm veritatem scribere. *Arduum videtur* (ait in Catil. Salustius) *res gestas scribere, primò quia facta dictis exequenda sunt; dein quia plerique, quæ delicta reprehenderis, maleuolentia & inuidia dicta putant, vbi de magna virtute, atque gloria bonorum memores, quæ sibi quisque facile factu putat, æquo animo accipit, supra veluti ficta prò falsis ducit.* Inter verò hæc duo extrema illud probabilius est; quod insimulat, & accusat. *Obtrectatio & liuor pronis auribus accipiuntur, quippe adulationi fœdum crimen seruitutis malignitati falsa species libertatis inest.* Raro tamen insimulare licet, quamuis declamatorem non temporum, sed homi-

XXII. *Historia sit breuis.*

XXIII. *Vera sit historia.*

Verum dicere arduum.

num exigant vitia. *Rara temporum felicitate, in quibus licet sentire quæ volo, & dicere quæ sentio*, Tacitus *Hist.* 1. Præcipuè si de viuentibus, sermo recurrat. *Veteris Reipublicæ prospera, vel aduersa claris scriptoribus memorata sunt, temporibusque Augusti non defuere decora ingenia, donec gliscente adulatione, deterrerentur. Tiberij, Caijquè, & Claudij, ac Neronis res florentibus ipsis ob metum falsæ, postquã occiderunt, recentibus odijs compositæ sunt.* Tacitus, Claris itaque scriptoribus prospera vel aduersa memorata sunt sed *veteris* Reipubli-

XXIV. cæ mores si describas coeuos, probum vel improbum offendis principem (ait *Maluetius* in Tacit. c.10.) Si improbum, periculosa sanè erit historia; nam nec vitia poteris recensere aliena, ne in ijs sua cognoscat Princeps, & si non agendo, saltem legendo erubescat. *Reperies* (ait Tacitus *An.* 4.) *qui ob similitudinem morum, aliena malefacta sibi obiectari putant*. Quòd si laudes veteres proauos, adhuc *gloria ac virtus habet infensos, vt animus ex propinquo diuersa arguens*. Tacitus *An.* 4. specie namquè alienæ laudis hærebit sibi vitia obijci; vel inuidia correptus indignè feret alium laudari. Prudenter Tacitus vitam Agricolæ optimi viri describere abstinuit sub Imperatoribus pessimis: donec adueniente Traiano in lucem edidit, quod iam mente conceperat, & manu exarauerat. *Legimus cum Aruleno Rustico Pætus Thrasea, Herennio Senecioni Priscus Heluidius laudati essent, capitale fuisse: neque in ipsos modò auctores, sed in libros quoque sæuitum*: in Agricola c.1. Quòd si mali Principis gesta persequeris, vel poetam ages, & fabulam instrues, quia historia sine veritate animal est sine oculo; vel si verum ambage remota dederis, historiæ monimentum erit tibi monumentum. Hinc nô improba malignitatis suspicio, & suspicax non sine experientiæ suffragijs prudentum etiam intentio, vt quæ de Principe viuente narrantur, à veritate discrepare sæpè putentur. De mortuis liberiùs quis loquitur, & quales fuerint, veriùs futuris seculis traditur. *Commune est cunctis* (aiebat Cassiodorus. 10. Var. 19.) *in suis imperijs prædicari; sed illud est omnimodis singulare, in extranea gente laudes proprias inuenire. Quia ibi sunt vera iudicia, vbi neminem comprimit vlla timiditas.*

De viuentibus dificue est scribere.

Historiographus legibus veritatis tenetur; sed timiditate sæpè sæpiùs comprimitur, & studio adulationis pulsatur. *Librum iudicum*, in quo scelera quouis tempore perpetrata, quæque egregia facinora describuntur an exaratum Iudicum tempore? Caietanus querit: concluditque ipsis viuentibus non fuisse memoriæ traditum, sed post errantium mortem (impia namque ibi recensentur facinora: *Fecerunt malum in conspectu Domini, & obliti sunt Dei sui seruientes Baalim, & Astaroth*) conscriptum, & futuris seculis delegatum. Quia etsi sacri historiographi, vtpote Dei spiritu impulsi, nullatenùs potuerunt leges veritatis exactissimè non implere, voluit tamen nos Deus erudire libro illo post Iudicũ mortem exarato, quæ de magnatibus superstitibus inueniuntur literis commendata, ab adulationis calumnia non esse libera. Liber obijcitur Ioanni sigillis munitus, & obsignatus: arcana continebat mysteria, quæ honestissimam Ioannis curiositatem accenderet, vt reseraret. Expectabatur tamen agni interitus, vt aperiretur liber, & arcana paterent. *Vidi agnum stantem tanquàm occisum. Et venit, & accepit de dextera sedentis in throno librum: & cum aperuisset librum.* Apoc. 5. Sed cur post agni occisionem reserantur sigilla, nec ante liber aperitur? Vt clariùs (soluit Ambrosius c.5. in Apoc.) & veritas constaret, nec de calumnia timeret. Euangeliorum liber non poterat à veritate aberrare, at si viuente Domino reseraretur. Verum ne quis improbus criminaretur plura vel adulationis vitio exaggerata, vel timore suppressa; solùm demortuo Domino, proditur liber, quo omnis deletur suspicio. In proprio amari regno (ait Cassiodorus *loco cit.*) in conspectu deprædicari, ferè cunctis commune est: quæ in absentia dicuntur, exclusa tamen æmulatione vera iudicia probantur: quia ibi nec metus frænat: nec adulatio prouocat, nec cupiditas exaggerat, nec metus honestat. Quæ de superstite scribuntur, vt minùs vera notantur. XXVI.

XXV. Nec sacri historici de viuentibus scribunt.

Nequit homo veritatem exprimere, & maiestatem intueri. Mira doctrina Christus Dominus sæculorum magister, vt gesta exararet magnatum, ab eis auertit oculos, & declinauit obtutus. Veritatis calumniatores captiosissimas prætexuerant causas, vt Christus

Christus vt vera scribat, oculos auertit a potentibus.

stus vel misericordiæ abundantia legi appareret aduersus, vel seueritate clementiæ appareret contrarius. Adulteram exhibent, vt legem adulterent. Christum vrgent proferre sententiam absoluere, vel condemnare. Non renuit Iesus, sed *inclinans se deorsum digito scribebat in terra*, mores reformans, & prouida industria, aduersariorum declinans adsultus. Quid scriberet? *accusatorum peccata* plerique respondent. Propterea *se deorsum inclinat*. Quia licet nulla adstantium auctoritas potuisset veritatem corrumpere: tamen factis nos instruit, eorum peccata scripturus; oculos à magnitudine auertit, & à præsentia submouit: quasi nequeat manus facta veritatem describere, si contigerit oculum magnatum pompam videre. *Inclinat se deorsum*, scripturus potentium historiam, ne veritatem læderet, & adulationis opinionem refugeret. Si omnis homo mendax, historicum vel neges hominem; vel mendacem asseras, opus est. Miris laudibus *Publij Scipionis*, qui postea *Africanus* dictus est, continentia à Liuio, alijsque prædicatur, dum noua occupata Carthagine, in Hispania, virginem captiuam, tam forma eximia, vt quacumque incederet, oculos hominum in se conuerteret, non solùm castissimè custodiri iusserit, sed etiam inuiolatam suis restituerit. Porrò adulationis fuisse verba Valerius testatur Antiates, qui sæpiùs à Liuio citatur, & eum historicum fuisse illum autumant, qui militarit sub M. Valerio Lęuino Prętore aduersùs Annibalem. In cuius fragmentis hæc verba legimus. *Puella quadam pulcherrima, quam Carthagine, ampla ciuitate in Hispania, expugnata, cæperat Pub. Africanus superior, non reddita patri sed retenta ab eo, atq. in delitijs amoribusq. vsurpata est.* Ideoque Gellius scribit *lib. 6. c. 8.* Scipionis famam, quum adolescens esset, haud sinceram fuisse, & propemodùm constitisse, hos versus a Cn. poeta in eum scriptos fuisse:

XXVII. *Historia mendax.*

XXVIII. *Erga Scipionem adulatio.*

Etiā qui res magnas sæpè gessit gloriosè (solus.
Cuius facta viua nūc vigeat, qui apud gētes
Præstat; eum suus pater cum pallio vno ab
amica abduxit.

His ergo versibus (inquit *Gellius*) credo adductum Valerium Antiatem aduersùs cæteros omnes scriptores de Scipionis moribus sensisse, & eam puellam captiuam non redditam patri, scripsisse, sed retentam à Scipione, atque in delicijs vsurpatam. Hinc constat, *Flauium Vopiscum* non frustra in suo Aureliano scripsisse: Neminem scriptorum, quantum ad historiam pertinet, non aliquid esse mentitum: prodidisse quin etiam in quo Liuius, in quo Salustius, in quo Tacitus, in quo Trogus manifestis testibus conuincerentur. *Flauius Iosephus* etiam, accusante Saliano, Romanorum blanditus auribus, historię suæ ea inseruit quæ placère possent Gentibus Romanis. Propterea suspicor Poetas, Oratores, cęterosque in exordio Numen solitos implorare, exceptis historicis, qui numquàm implorando, prœmiantur. *Cum bonis* (ait Liuius in prœmio) *potiùs ominibus, votisque ac precationibus Deorum, Dearumque, si vt poetis, nobis quoque mos esset, libentiùs inciperemus, vt artis tanti operis successus prosperos darent.* Quare peccasse dicūt *Valer. Maximum*, qui vel hominem inuocare non dubitauit, hoc est, Cæsarem. *Te igitur huic cœpto, penes quem hominum, Deorumque consensus, maris ac terra regimen esse voluit, certissima salus patria Cæsar, inuoco: cuius cœlesti prouidentia virtutes de quibus dicturus sum, benignissimè fouentur; vitia vindicantur:* Ego verò Valerium laudo quòd non Deum sed hominem inuocauerit, quem fallere si non licet, potest; Deum autem nec licet, nec possit.

XXIX. *Numen non inuocat Historicus.*

REGVM PVRPVRA, PVDOR. CAP. V.

Cvius studium in *Maximil. I.* Imper. qui moriens sibi pudenda cooperuit: & *Maria* eius coniuge, quæ contracto vulnere, mori maluit, quàm à Medicis conspici, vt sanaretur, gemino exaramus symbolo.

1. Anacharsis dormientis, & leua manu virilia tegentis, dextera verò os claudentis.
2. est Iouis, cui pudor assidet sub lemmate, *Assessor Iouis*.
3. Cadaueris fęminei proni, & masculini supini in mari natātis, sub lēmate, *pudor naturæ*.
4. Elephantis palam non coeuntis sub lemmate. } *disce pudorem.*
5. Meropis in Cœlo latentis, sub lemmate; } *disce pudorem.*

1. 4. *Ve-*

1. 4. *Verecundia & pusillanimitas quomodò differant ?* 3. *verecundia est argumentum pudoris.* 6. *an virtus.* 7. *a rubore differt.* 10. *color verecundiæ pretiosus.* 12. *obiectum verecundiæ.* 17. *quorum sit.* 18. *iuuenum est.* 21. *occasio verecundiæ.* 24. *erubesce propter te, non ob alios.* 25. *non ex hominum opinione.* 27. *magis interest, quàm vita.*
1. *Pudoris imago.* 4. 26. *in oculis habitat.* 13. *pudicitia soror Astreæ.* 24. *ara pudoris.* 26. 29. *pudoris exempla.* 1. 29. *symbola.* 36. *pudor seruilis.*
5. *Vultus theatrum honoris.*
7. *Rubor quid ?* 8. 11. *virtutis vestigium.* 17. *solus homo erubescit.*
9. *Purpura naturæ.*
11. *Lutherus quando se agnouerit perditum.*
14. *Clypeum proijcere dedecus.*
15. *Virtutis dedecus.*
16. *Vulnera in fronte gloriosa.*
19. *Iuuenis optimi conditiones quæ ?*
19. *Senis conditiones quæ ?*
20. *Cato senex vitiosus.*
21. 31. 34. *Nuditas corporis odiosa Romanis.*
21. *Symmachi mors.*
22. *Censorem vitæ quisquis eligat.*
23. 35. *Deus semper nobis adest.*
24. *Peccatum sine lumine ignoscitur.*
28. *Maximiliani. I. Imp. honestias, pudor.*
30. *Fœminarum cadauera in aquis cur prona; masculorum supina ?*
32. *Balnea promiscua prohibita antiquis.*
33. *Catonis exemplo meretrix erubescit.*
35. *Genitalia an pudenda.*
35. *Cum peccamus, semper aliquo vidente peccamus.*
35. *Elephas numquam palàm coit.*
35. *Merope erubescit nupsisse mortali.*
36. 39. *Verecundia seruilis damnatur.* 37. *de vitio alieno non est erubescentia.*
37. *Lucretia an laudanda, quæ seipsam interfecit.*
39. *In publico orare quàm difficile.* 40. *Cicero timebat.*
41 *Inuerecundus qui ?*
41. *Audax qui ?*

I. GEminas Natura passiones appetitiuo excitauit in sensu *Pusillanimitatem*, & *Verecundiam*. Hæc rem odit inhonestam quàuis iucundam. Illa periculosam, quamuis gloriosam. Prima fugit; secunda secedit. Illa hostem, hæc seipsam formidat. Vtraquè est Irascibilis species circa timorem. Sed *pusillanimitatis*, seruilis est & ignobilis timor. *Verecundiæ* verò nobilis, & ingenuus. Hinc quantùm vituperas eum, qui timet gloriosa discrimina; tantùm lauda, qui ignominiosa fugit pericula. Ne autem lectorem fallat nomen æquiuocum, ne te lateat; *Pusillanimitatem* aliquibus *verecundiam* dici, *quæ rectè facti, ac honesti* dicitur. *Pudor* verò *mali facti*. Benè *Propertius*. 6. 2.

II. *Pudoris, & verecundiæ discrimen.*

> *Nam nihil inuitæ tristis custodia prodest.*
> *Quem peccare pudet Cynthia, tuta satis.*

Eamque ob causam *Plautus*.

> *Nam ego illum perijsse duco, cui iam pridem perijt pudor.*

Aliquandò verò *verecundia* pudoris est argumentum, & rectè facti vterquè timor, quem si pudor explicare non potest, verecundia explanat; *Alciatus*, audi.

Pudoris imago.

> *Penelope desponsi sequi cupiebat Vlyssem,*
> *Ni secus Icarius vellet habere pater.*
> *Ille Ithacã, hic offert spartã, manet anxia virgo,*
> *Hinc pater, inde viri mutuus vrget amor.*
> *Ergo sedens velant vultus, obnubit ocellos*
> *Ita verecundi signa pudoris erant,*
> *Queis sibi prælatum Icarius cognouit Vlyssem,*
> *Hocque pudori aram schemate constituit.*

Conuenit cum ijsdem, quod scribit Aristoteles apud Athenæum *lib.* 13. *Pudorem in oculis habitare*, idest virginalem animum per oculos cognosci. Meretricij enim mores, & animus impudentia audax faces illas corrumpit, & adulterat, vt ex virgine luce turpis fiat fulgor, & libidinosæ mentis index.

III. *Pudor in oculis habitat.*

Sed animi *abiecti*, & *verecundi* recurrant discrimina. Vbique timor faciem verberat, & mutat aspectum. Vilis animus pallet; verecundus rubescit. In ignem iste, in cinerem ille mutatur. Dum patimur, sanguinem natura submittit, veluti in subsidium vbi dimicamus. Et quia ingruente Morte; cor patitur, quod est fons vitæ. Vrgente verò Verecundia, patitur vultus, qui dicitur Honoris theatrum: ideo in timore mortis, in vultu

IV. *Verecundiæ et abiectionis discrimen.*

V. *Vultus theatrum honoris.*

vultu sanguis abundat, vt cordi accurrat periclitanti. In timore verò verecundiæ cor deserit, vt fronti sucurrat; præcipuè oculis, qui animæ dicuntur vigiles, & rigidi speculatores, si quis eam aspiciat, vel despiciat; honoret, vel vituperet. Hos sanguine natura circundat, & cooperit, vt inobseruati excubent, & non videntes videant. Si enim aspiciant, rei prodeunt, & culpam produnt; si aspiciantur, pœna torquentur, & dolorem non effugiunt. Hinc Euripides Verecundiæ sedem oculos dixit. Neminem namquè pudet, vel erubescit, ni oculos habeat.

VI. *Verecundia an virtus.* Virtus an pudor sit? ne dubites. Imò & verecundia, quamuis vt iniquè facti timor accipiatur, virtuti accedit. Virtutem haud simpliciter dico, quia passio virtus non est, sed impetus naturalis, qui non liberæ voluntatis arbitrio, sed natura cogente irrumpit, & nullo rationis dictamine, cor turbat, & vultum confundit iuxta id, *Tota die confusio faciei meæ cooperuit me*. Pudor cum à bona causa in meliorem consurgat effectum, (nam & liciti quandoquè pudet) virtus dici meret. Verecundia quòd à causa mala consurgat, licet in bonum erumpat effectum, virtus non est; quia malum illud est, quod ex quocumque; bonum verò ex integra causa. Desiderabilis tamen impetus verecundia est, & honorabilis passio. Perfectio non est, sed perfectionis æmula. Virtus non est, vitij tamen inimica, & peccati pœnitentia salubris; vnde pari iure gaudet, ac virtus moralis.

VII. *Verecundia & rubor quid?* Subdiuiditur passio hæc, & veluti nomen equiuocum *Verecundia in Verecundiam* secernitur, & *Ruborem*. Vna est causa sequentis, & de præcedentia digladiantur. Nobiliorem ne postremam credas; quia melius est rem intactam seruare, quàm post vulnus remedium quærere. Verecundia inhonestum præcedit, & ne animus polluatur; satagit. Rubor verò dolet pollutum. Pædagogus est *Verecundia quid?* verecundia; rubor est carnifex. Illa suadet; & futura respicit: hic verberat, & præterita plangit. *Infamiæ timor* dicitur a Stagyrita Verecundia, quia præuenit. *Infamiæ dolor* dicitur Rubor, quia præuenitur. Culpa &

VIII. *Rubor virtutis vestigium.* pęna videntur verecundiæ, & ruboris obiectum. Hanc timet rubor, eam verecundia. Dignior hæc est; Habet tamen etiam Erubescentia honorem suum. Primus virtutis gradus est, non peccare, Secundus peccati pœnitere. Diogenes adolescentulum videns inhonesto dicto erubescentem: *Confide (inquit) fili, hicce color virtutis est*. Laertius. Natura ipsa colore in faciem immisso, ruborem à verecundia secernit. Ruborem porrò omnem ne verecundum credas. Sunt enim, quos magis timere opus est, si rubescant, quàm si palleant. Sylla, Nero purpureo operiebant sanguine vultum, non cum eos pœniteret iniusti, sed cum quærerent, & iniqui iuberent. Rubor ille non erat verecundiæ argumentum, sed feritatis prędudium, & clangor feralis, quo furias euocabant in subsidium. Purpureum vexillum quod in prætorio exponitur, vt milites vocat ad arma; sic rubor in Sylla atque Nerone tonabat classicum: Sanguinem exigebat sanguis. Corrupta Natura euomebat pudorem, vt locum cederet feritati. Naturæ quidem est, per ruborem pandere honestatem. Quandoque verò decipitur, & cogitur sufferre indumenta virtutis laruam iniquitatis. Geminam namque purpuram colore, pretioque diuersam Pny- IX. *Purpura duplex.*
sici agnoscunt. Prima est muricis, quæ viuido, ac iuuenili sanguine floret, atque rubescit. Hæc cunctis pretiosior. Alia est Coccinea, quæ pallido & tabido tincta sanguine, iuxta primam vilescit. Verecundia genas rigat virginales, atque in fronte, & pectore virgineo micantes excitat prunas. Rubor verò pallido cocineo pœnitentium frontem aspergit. Formosius non est mulieri pigmentum, & fucus venustior naturali illa purpura, quam verecundia texit. Hæc honestatis custos, modestiæ comes, & internæ virtutis externum argumentum. Pithiam cum interrogarent sociæ virgines, ex coloribus, quis X. *Color verecundiæ pretiosus.*
magis arrideret? colorem respondit verecundiæ. Post densas oscuræ noctis caligines, si nubes rubescant sunt serenæ lucis exordium. Sic rubrum in sero, Cœlum indicat manè serenum. Propudiosæ vitæ si rubor accedat, futuræ est pœnitentiæ prælудium. Virtus non desperatur, vbi criminis non tumescit memoria, sed de præteritis erubescit: vel si obuiet virtus, vitia aspectum XI. *Rubor signum virtutis.*
non sustinent. Hippocratidas, cum vidisset adolescentem, quem sequebatur amator,

tor, erubescentē prò pudore: *Cum his* (inquit)
oportet ambulare, cum quibus conspectus, non
mutes colorem. Plutar. *in Lacon.* Post pecca-
tum verò non erubescere, sed gloriari, im
pœnitentis est signum, cuius salus desperа-
tur. Lutherus tunc suam perditionem co-
gnouit, cum libidinem sacrilegam sustineret
impauidus; vnde futuræ damnationis vindi-
ctam quæreret aduersùs Deum, à quo erat
damnandus. Qui itaque non reformidat in-
XII. *Obiectum verecundia.* famiam, impudens est, & inuerecundus. Sed
quam infamiam? quæque sit virtuti opposi-
ta. Non est virtus, quæ verecundiam non
habeat affinem. Hinc sine rubore non nisi
iniquus audet negare depositum, quia actus
est Iustitiæ oppositus. Duas autem Astreæ
XIII. *Pudicitia soror Astrea.* sorores dedit antiquitas, Pudicitiam, & Tem-
perantiam. Clypeum proijcere dedecus est,
& fortitudini oppositum; vnde Spartana mu-
lier filio, qui in procinctu erat, clypeum ea
lege dedit, *In hoc* vinces; *cum hoc* morieris:
Non sine hoc, regrediaris, Apud Græcos mi-
litari lege cautum erat, vt qui miles scutum
XIV. *Dedecus est clypeũ proijcere.* amisisset in acie, capite pœnas lueret: qui ve
tò gladium, leuiori pœna notaretur. Maioris
enim disciplinæ esse, se ab hoste tueri, & in-
columen præstare, quàm cum sua pernicie
hostem perdere, summi Duces putauere.
Alex. lib. 2. c. 13. Idem credas de reliquis vir-
tutibus, quibus non tam aduersa gesta, quàm
gestorum signa obiectum sunt verecundiæ.
Adulterinis genas notatas osculis Cicero ex-
probrabat Antonio: vt aui manus ære pol-
lutas Antonius irridendo fœnus insimulabat
Augusto. Sæpè etiam honos ipse est verecun-
dus, & quod vni decus, alteri dedecus est.
XV. *Virtutis dedecus.* L. Lucullus Tigranem Regem Armeniorum
ad Tigranocerta aggressus, peditum cum su-
pra centum millia occidisset; equitum pauci
euasissent; ex Romano verò exercitu centum
vulnerati, & quinque tantum desiderati es-
sent; Romanos *Strabo* memorat puduisse, &
semetipsos derisisse, quòd in eiuscemodi man-
cipia induissent arma. *Plutar. in Lucullo.* Sic
vulnera æqualiter dolent, siue cadendo, siue
fugiendo subeas. Hæc tamen ignominiosa,
illa gloriosa. Lacænæ mulieres cum filios
suos aduersùs Messenios in pugna cecidisse
XVI. *Vulnera si in fronte accepta, gloriosa.* audirent, vulnera cœperunt tam eminùs
quàm cominùs inflicta inspicere: etsi plura
ex aduerso essent facta, cum gaudio, magna-
que grauitate, & aspectus toruitate, in ma-
iorum auita monumenta filios deferebant.
Sin alio loco vulnera accepissent, pudore suf-
fusæ, lachrymisquè confectæ, quàm ma-
ximè poterant, clandestina fuga discedebant,
relictis cadaueribus, vt in communi huma-
rentur sepulchro. *Aelian. de Var. hist. lib. 12.*

Causam *verecundiæ* sciscitanti? turpe
dico, vt *virtutis* honestum. Erubescimus XVII.
enim de malo præterito, vel futuro. Cuius *Solus homo erubescit.*
verò sit Verecundia? soli homini natura de-
dit. Cœtera animalia timent, non erubes-
cunt. Quia solus homo honorem respicit.
Bruta agunt non stimulo honoris, sed gustus.
Erubescit homo malè operans, sed non sem-
per: vel semper, sed non ad semper; sed
quousquè humanitatem non exuit, vel diui-
nitati accedendo; vel in brutalitatem decli-
nando. Iustus non erubescit, quia desit ei
obiectum verecundiæ, hoc est vitium. Ini- *Quando homo non erubescat.*
quus non erubescit, quia verecundiam con-
sumpsit. Ille non timet honorem, quia non
peccat. Iste peccat sine rubore, honorem
spernit, quem non habet, & sine spe redem-
ptionis amisit. Quorum ergo est verecundia,
si nec iustus, nec iniquus erubescit? Non ma-
lorum, neq. bonorum est verecundia, sed *pro-*
ficientium. Media est inter virtutem & vitiũ.
Mouetur, mouente Opinione, quæ huius Cœ-
li est intelligentia, & secundum opinionem
infamiæ, vel bonæ famæ, virtutem insequi-
tur, vel persequitur. Probro assuetus, nil
patitur à verecundia, impauidus sustinet, &
tumidus peccat. Ibique nascitur impuden- XVIII.
tia, vbi moritur verecundia. Iuuenum pro- *Verecundia iuuenum est.*
pria dicitur verecundia, non senum. In his
genæ iam frigidæ nesciunt erubescere. In
iuuenibus facile sanguis accenditur, & celer
ascendit. In iuuenibus non adhuc incaluere
vitia. In senibus virtus consenuit, nec facile
mutat hospitium. Habent quandoque ta-
men ætatem senum, vitia puerorum. Se-
nilis virtus speratur in iuuene, possidetur in XIX.
sene. Tria Socrates cupiebat in iuuene, *Cor-* *Conditio. no senum, et iuuenũ.*
dis simplicitatem: linguæ taciturnitatem: &
vultus verecundiam. Totidem in senibus,
vultum grauem; sermonem placidum: cor pru-
dens. Subuertitur porrò quandoque ætas, &
repuerascunt senes; vt senescunt iuuenes.

XX. *Cato senex vitiosus.* En Catones Maior, & Minor. Viri, homines fuerint, vel Dij? eorum virtus, cuius ad exemplum Romanus componitur Orbis, dubitare permittit. Facti senes, nullum ebrietatis, & lasciuiæ fugère vestigiũ. Plus læserint Rempub. senes, vel iuuarint iuuenes? ignoro. Tremebant iuuenes à Catone acriter reprehensi. Pudebat filios, quos sanctè Cato educauerat. Stupebant Romani omnes, quos Cato solo exemplo reformauerat. Sed vndè marcescit virtus, vbi cadentis vitæ terminus de futura opinione solicitus, ac salute prouidus vitam anhelat beatam? Superabundabat illis fama virtutis. Iam publicis curis fessi, vitam quærebant inter dealbata sepulchra; & vitalem precabantur alimoniam à voluptatibus sensus, quæ mortalem faciunt animum immortalem. Quid turpius, quàm in ipso limine securitatis esse solicitos? Catones forsam illos dices, tantã gloriç coaceruasse, Rempublicam sanctè gerentes; vt nullam iacturam formident virtutis? Inepta vox est; peiores cum moriantur, quàm vixerint: Occultasse dico, non odisse vitia; quæ tandem erumpunt, cum lassa senectus, latuam nequit sufferre virtutis. Veneranda senectus fortitudinem quærat non inter vitia, sed inter virtutes; nec peccare audeat, cum non potest, Vel si potest delinquere, cur etiam non erubescere? Nec latet, iuuentam dici gloriæ cupidam, quæ commoditatibus, & illecebris famam & honorem præponit. Senectam verò benemeritam commodum Honori præfert. Quod vigilauerint diù; modò dormire prætendunt. Do illis, veruntamen insto; sciant somnum vrgere æternum: nihilque habere, quod speret, quem senectus ducit ad mortem. Huic vni intercedi non potest.

XXI. *Occasio pudoris.* Post causam, occasionem inquiramus verecundiæ. Nam motore indiget externo, sine quo rubor frigescit. Animalia, Saxa, Picturæ nec mouent, nec terrent inde cum Romanis *Symmachi mors.* Romulea lex esset: *qui se nudum à fæmina videri passus fuerit, criminis capitalis reus habeatur.* Huius legis reliquias tempore Augusti adhuc durasse ex Dione constat. Quũ enim Liuiæ coniugi Augusti, obuiam facti quidam viri nudi, eaque de causa necandi essent, ita morti eripuit, quòd diceret, pudicis mulieribus, hos nihil à statuis differre. Non moueant itaque lapides, bruta, nisi opinio, vel rationabilia bruta præsumat, vel lapides fingat loquentes. Rex Theodoricus cum Symmachũ capite iniuria damnasset paucis post diebus, cęnanti sibi cum miræ magnitudinis piscis caput decoctum apposuissent ministri, Symmachi nuper occisi caput illi est visum, præfixis & extantibus inferiore in labro dentibus, & toruè intuentibus oculis, furibundè sibi, & acerbè comminari. Vnde monstri nouitate territus, membrisquè præter modum tremebundus, & ingens in cubiculum citato gradu abijt, & obijt. Eadem imaginatio, quæ delictum inuenerat, vbi non erat; mortem etiam inter epulas finxit; & casum fecit.

Erubescimus itaque vel propter homines, XXII. vel propter Deum, vel propter nosmetipsos.

Personæ sunt *parentes*, *Magistri*, *Magistratus*, quorum maiestas nobis est venerabilis, & tremenda. Vel *Historici*, *probi viri*, *aduenæ*, *æmulatores*, à quibus infamia nostra, vel bona fama. Vel *pueri*, *blaterones*, *mimi*, quorum lingua famâ velocior frequens totum circumuolat orbem. Horum in conspectu nos stare credamus; ne ratio discedat, vel fugiat honestas. Aliquis vir bonus (ait Seneca *ep. 11.*) nobis eligendus est, ac semper ante oculos habendus, vt sic tanquàm illo vidente faciamus. *Censorem vitæ eligere debemus.* Hoc, mi Lucili, Epicurus præcepit: custodem nobis, & pædagogum dedit: nec immeritò. Magna pars peccatorum tollitur, si peccaturis testis adsistat. Aliquem habeat animus, quem vereatur, cuius auctoritate etiã secretum suum sanctius faciat. O felicem illum, qui non adspectus tantum, sed etiam cogitatus emendat. O felicem, qui sic aliquẽ vereri potest, vt ad memoriam quoq. eius se cõponat, atq. ordinet. Qui sic aliquẽ vereri potest, citò erit verecundus. Opus est aliquo, ad quem mores nostri se ipsi exigant. Nisi ad regulam, pauca non corriges. Sed quid fingere opus est, vbi censorem, Magistrum, iud.cem habemus adstantẽ, qui sine scriba, tabellione, & carnifice, acta refert, pendit, pandit, pũgit, & punit. Qui cordium scrutator est Deus, nõne mihi lucet etiam in tenebris, & in vmbra XXIII. mortis hoc est peccati? & hunc non timeã, eo *Deus nobis semper adstat.* præsente non erubescam. Nascitur cũ natura pudor, & Deo veniente petizomate pudenda cooperit. Gentiles ipsi horrebant, & erubescebant

bant Numę illud, *Elenchũ* dictũ, qui mortaliũ errata in palinxesto notabat, vt tẽpore, & occasione punienda exhiberet. Quid si nec tellus, nec æthera, pontus facinora nostra respiceret; forsan homo tumidus sine rubore peccaret? Seipsum adhuc erubesceret, aiebat Pitagoras; nec deesset, quem læderet, quia seipsum læderet. *Pudori* aram Athenas posuit; quia etsi omnia Numina tollas, rectæ conscientiæ superest pudor, cui obediunt & Numina. Hoc splendoris habet peccatum, quod agnoscitur inter tenebras. Nullo censore opus habes; sola criminis cogitatio carnifex est, & genitorem flagellat, priusquàm pariat, imò concipiat. *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine*, aiebat psalmista. 4. *nu*. 4. quia humanam labem præcedit Diuina correctio, & vt subleuet, & ne cadas. Erubescas itaque propter te, non propter alios: nam qui alios; non erubescit, sed timet; nec culpã agnoscit, sed pęnam formidat. Sunt qui trepidant, vbi non est timor. Alij audent, vbi est pudor. Quasi publicam honestatem humana faciat opinio. Falleris, si hoc credis. Pudoris simulachrum non est fictile, & manufactum. Hoc vnum forsam verum agnouit Gentilitas falsa; & adorauit quod dij ipsi timent. Cato Vticensis plebeio more prodibat in aulam; cum Romani purpura amicti fulgebant, & auro; vt assuesceret erubescere non ad opinionem hominum, sed ad speciem iniqui. Hæc spargebat, & sussurrabat in castris, vt militem audacem haberet ad fortia; & timidum ad inhonesta. In hoc inuerecundus à verecundo distinguitur, quòd in euentibus inopinatis, rubor erumpit, & de honore magis, quàm de vita solicitus, loricam induit pudoris. Post euersionem Troiæ, cum Græci in Thraciam appulissent, vbi monumentum Achillis in Troia sepulti extabat, vmbra eius super tumulum visa, petijt à Gręcis, vt sibi Polyxenam, Priami filiam, quam pater ei adhuc viuens despondisset, in honorem perpetuum sacrificarent. Morem igitur Græci gerentes Achilli, puellam duxerunt ad aram, quæ ad mortem paratissima hoc vnũ curauit, vt extrema corporis vestibus cooperiret, quo honestiùs caderet. Sic Olympias M. Alexandri mater à Cassandro ferro petita, haud manus in aggressorem extendit, vt vim vi repelleret; sed ad honestatem, ne sine ea caderet. Fęmina equidem fortis, in qua timor mortis minor esset, quàm pudoris: Sed regiæ matronæ non aliud poterat esse ornamentum quàm pudicitia. Natura ei hanc aptauit in velum, vt nihil magis timeret, quàm semetipsam. De viro quæramus exemplum, vt inde cognoscas parem deberi verecundiam à masculo, quamuis soli fœminæ leges iusserint caput velare. Velamen enim in capite signum est subiectionis non pudoris. Is sedem habet in oculis, & tegumentum in sanguine, quem in corde natura deposuit, ne nobis vnquàm deesset. En itaque I. Cæsar, qui cum animaduertit vndique se strictis pugionibus peti, toga caput obuoluit: simul sinistra manu sinum ad ima crura deduxit, quo honestiùs caderet, etiam inferiore corporis parte velata. *Suetonius*. Grande facinus, in quo fœmina virum egit? & vir fœminam honestam. Vterquè honestatem vitæ præposuit. De honore magis, quàm de vita soliciti, plus horruere oculos, quàm parricidæ gladios. Impetum hunc naturæ dices, vbi volenti, vel nolenti mors instabat, & parricida vrgebat. Cadere cum debeo, quòd obitum amplectar honestum; ratio suadet, vt spetie honesti agam de necessitate triumphum. Sanè porrò respondeo, quòd Cæsaris casus aulicum non admittebat consilium, vt in vili morte gloriam quæreret. Si naturæ passio est verecundia, non virtus electiua; natura itaque edocet, quantum magis naturæ intersit verecundia, quàm vita: cum in vtriusque discrimine, manum porrigat non vt vitam erigat, sed verecundiam. Exempla tamen non desunt, quæ in discrimen vitam euocent, & liberè maline vitæ naufragium, quàm honestatem obiectare periclis. *Maximilianum I.* Imperatorem ita verecundia tenuit, vt nullus ex cubicularijs eius viderit vnquàm naturæ opera exercentem; Paucissimi medici vrinam eius, dum ægrotaret, viderunt. Pudicitiæ nec in hora mortis oblitus, panniculo, quem manibus gestabat moriens, pudenda, ne se mortuo à quoquam videri possent, obtexit; Hoc est, quod per Anacharsis Scythæ statuam, cuius sinistra pudẽda cooperit; dextra verò os claudit, quasi

Marginal notes: XXIV. *Erubesce propter te, non propter alios.* — *Ara pudoris.* — XXV. *Erubescentia non ex hominum opinione.* — XXVI. — *Olympiadis honestas.* — *I. Cæsaris.* — XXVII. — XXVIII. *Maximiliani pudor honestas.* — *Pudoris symbolum in Maximil. I.*

quasi duas manus homini natura dederit, vt vna linguam, altera libidinem refrenaret.

XXIX. *Mēbra pudēda manu fertur texisse Anacharsis, Ac digitum labris imposuisse suis.*

In altero *Maximiliani* symbolo *Iupiter* est, cui *Pudor* assidet, teste Sophocle in Oedipode in colono.

In omnibus rebus Ioui sed assidet
Pudor, thronumque seruat.

Quasi pudore seruet maiestatem.

Quis neget excelsa natum de stirpe Pudorem?
Nam summo in Cœlis assidet ille Ioui.

XXX. *Maria coniugis Maximiliani pudor.* Peregrina areis inter domesticos habes exēpla *Mariæ* coniugis eiusdem *Maximiliani*. Equo ferociente hæc deiecta, cum leporem insequeretur; fracto fęmore, cum vulneris tractationem per verecundiam effugeret, obijt: non videri malens, quàm videre. Prouida rerum natura mater, ita fęmineæ verecundiæ consuluit, vt virorum corpora in mare proiecta, supina ferri Plinius tradat, fœminarum prona. *Ludou. Viues de Christ. fœmina lib.* 1.

In medio spectare mari duo corpora: Cernit
Fœmineum terram, masculumque Polum.

XXXI. Millesias virgines eo correptas olim animi furore legimus, vt se passim suspenderent: neque huic malo remedium inueniebatur vllum. Edicebatur horribilibus pœnis, ne fieret: contemnebantur pęnæ. Quid enim morte attrocius? quam ipsæ vltrò appetebant. Custodiebantur, inter custodum manus exitum spiritus inueniebat. Edictum est tandem, vt quæ se occidisset, nuda per medium forum media luce traheretur. Hac pœna deterritæ sunt, ne nudæ cernerentur, licet exanimes. *Nuditas quàm odiosa.* O pudorem incredibilem, & prædicandum? quæ mortem malorum vltimum contemnebant, pudorem etiam in mortuo corpore curabant. Ita furor ille compressus, atque sedatus est. *Plutar. de Clar. mul.* Miratur iure

XXXII. *Balnea promiscua prohibita.* Philippus Camerarius *tom.* 1. *c.* 33. nonnullis in locis publica balnea, & lauacra promiscua nostro adhuc tempore conspici, nulla habita aut sexus, aut ætatis consideratione; cum tamen veteribus Ethnicis, apud quos vel species honestatis & pietatis reliqua mansit, exosa fuerint. Heliogabali si cum Lampridio memoras imperium, quo Romæ balnea mixta erant; Imperatorem redarguo imitatos ciues, cuius conatus eo spectabant, nonquinam alio deterior, sed qua in seipso peior esset. Ante tamen, vel post, abhorruere Romani; vt fœminam homo nudam videret; sed & parentes cum liberis, & generi cum soceris lauari erubuerunt. *Plutar. in vita Catonis*. Is filio præsente, non minùs verecunde, quàm si Vestales adessent, à dictis temperauit obscœnis; nec vnquàm cum eo lauit; quem morem Roma sanctè colebat. Neque tam proiecta fuit meretricum Romanarum impudicitia, quæ in honorem Floræ Deæ ludos nudæ celebrare solebant, vt non graues viros, memores propriæ turpitudinis, venerarentur. Cato cum in theatrum (vbi à nudis scortis ludi celebrabantur) descendisset, ac mulieres tanti viri grauitate commotæ, nudari nolent, moriente Fauonio, discessit. Huc respexit *Martialis lib.* 1. *epig.* dum in epistola libro illi pręfixa ita scribit: *Epigrammata illis scribuntur, qui solent spectare Florales. Non intret Cato theatrum nostrum: aut si intrauerit, spectet.* Hinc illi hoc natum epigramma XXXIII

Nosses iocosa dulce cum sacrum Floræ,
Festosque lusus, & licentiam vulgi:
Cur in theatrum, Cato seuere venisti?
An ideo tantum veneras, vt exires?

Theatrum hoc, idem ac prostibulum *Isidorus lib.* 18. putauit; nam post exactos ludos, prosternebantur meretrices: quas tanquàm publicæ libidinis hostias in scena proferri Tertullianus scripsit *lib. de spectacul. cap.* 10. Iure vituperant *Franciscum Aretinum* quòd *Consil.* 141. probare conetur, Franciscum Sfortiam Mediolani Ducem iure postulasse à Ludouico Marchione XXXIV. Mantuæ, vt filiam Dorotheam Galeatio filio desponsatam, Medicis quibusdam traderet inspiciendam, vt inde referrent, si quæ puellæ deformitas esset. Elusit Ludouicus, filiam videndam offerens sed *Cotta* (sic vestem appellat) quam sponsæ miserat Galeatius, coopertam; seruata lege connubiali, quam Tiraquellus notat, *Suam quisque deformitatem futuro marito aut vxori detegito, ne tamen se propterea, præsertim fœmina denudato*. Mulier exuta tunica, & verecundiam exuit. Iure vxor Candaulis Regis Lydiæ, volente marito, sed

inscia, à Gyge nuda conspecta, re comperta, ac si prostituta fuisset, non quieuit, donec instigante muliere, Gyges Regem occideret; & se se vnà cum regno in potestatem parricidæ & adulteri traderet. Turcæ adhuc promiscui sexus lauacra ita auersantur, vt capitale sit viro interesse, vel conspici in loco, vbi fœminæ lauant. Imò ipsis nefas, vxores aperta facie in publico conspici vel cum viro loqui. Obscœnam nuditatem sic odio prosequebantur Imperatores Gratianus, Valentin. & Theodosius, vt non solumodò flumina, propè castra fluentia, ab omnibus sordibus pura esse voluerint, sed etiam prohibuerint, ne aliquis nudatus publicos oculos incestaret. Ideò procul à cunctorum obtutibus in inferioribus partibus fluuiorum hoc fieri mandarunt. *l. cum supra. C. de re milit. l. 12.*

XXXV. *Genitalia an pudenda.* Scio (ait Augustinus contra Iulianum *c. 16.*) genitalia membra à Deo condita esse honesta & decora, sed peccante homine facta sunt inhonesta. Si nihil in libidine illa inesset pudendum, nó texissent sua genitalia primi homines post peccatum. Nam genitalia potiùs quàm ora, per quæ comederant, texerunt, & occultarunt: atque ea ipsa non manu, sed ficu; ne ea vel ipsi attingerent, tanta nimirum in ijs turpitudo post peccatum inhæsit. Elephas solo naturæ consilio, & prouidentiæ, quasi factus humanus, homine erubescit coire spectante,

Naturam stupeant castã quicumq. Elephãtis,
Quem numquàm palam fama coisse nequit.

Verecundiam itaque siue ab obiecto, siue à causa æstimes, rem ne credas imaginariam, sed naturalem, vt verearis quæ debes, & fugias quæ vales. Stant tibi testes, homo, natura, Deus; nec vmquàm absunt, ni tibi absis. Tibi autem abes, si cum peccas, nullo vidente, peccare præsumis. Diogenes ad adolescentem quendam, qui in caupona cum conspiceretur, refugit in interiora cauponæ: Quanto, inquit, fugis interiùs, tanto magis in caupona es. *Plutar.* Vestigium tamen licet spirantis virtutis est cum peccamus, latebras quærere. *Merope* vna filiarum Atlantis ex Pleione nympha, cuius stella ex septem Pleiadibus apparet obscurissima, quòd cum sorores omnes Dijs nupsissent, sola Sisypho nupserit homini mortali

Cur celata Merops? cur non præfulget in Orbe?
Mortali canitur iuncta fuisse viro.

Samiense solum diuisurus Atheniensis Senatus forsam non æqua lance, quòd non pauci rei inhiarent alienæ (orante Cidiade ne præterirent Patres, tota adstante Græcia, agri mensuram fieri,) adeò commotus Senatus est, vt veluti pro foribus starent septem Græciæ Reges; & eo in papyro Athenarum fama vel infamia exaranda foret, quòd soli prospicientes iustitiæ, gloriam sibi pararunt immortalem. De quo ergo timeas, habes. Modò iniustam verecundiam, & timorem inse- XXXVI. *Verecundia seruilis.*
quamur seruilem. Illum lauda, hunc vitupera.

Seruilis dicitur, si aliena verecundus erubescat. Quia cum pœna sit mensura delicti: delictaque teneant auctorem suum: erubescere non debemus aliena facinora, ni verbo, vel exemplo causam dederim. Dolere quidem possum, & alienis compati infirmitatibus: quia dolor sit naturalis passio, vt simili ignoscam, & condoleam. Rubor verò cum sit proprij criminis argumentum, & læsæ conscientiæ testis; animum accusare nequit innocuum. Iure damnatur Orthriades, qui cum solus ex pugna superesset (quam tercenti Argiui inierant & Lacedæmones, vt litem de Thyreo agro dirimerent) spoliatis Argiuorum cadaueribus, eorum arma ad suorum detulit castra, trophæum erexit, suo sanguine Lacedæmoniorum esse victoriam inscripsit: tandem pudore Spartam redeundi absq. socijs, seipsum interfecit. Reum iste Cœlum fecit, à quo inter tantos solus seruatus fuerat. Erubuit, cum dignè vocaretur ad purpuram, quam suo sanguine cruentarat. Vicit, sed victorem perdidit. Patriam seruauit, seruatorem sustulit; & proprio cruore triumphum fœdauit insanus, vitam dedignatus, qui mortem vicerat. Similem nequit iniuriam vitare Lucretia Dux Romanæ pudicitiæ, cuius XXXVII. *Lucretia an laudãda.*
virilis animus maligno errore fortunæ, muliebre corpus fortitus est à Sexto Tarquinio, Regis superbi filio, per vim stuprum pati coacta, cum grauissimis verbis iniuriam suam in consilio necessariorum deplorasset, iniusto ferro se, quod veste tectum attulerat, interemit. Expugnato namque corpore, quod vim patitur; haud animus vincitur, qui

thronus

chronus est pudicitiæ. Aliena opinio si & falsa tanti non erat, vt repugnante conscientia, aduersa iustitia, tyranni adulterium in pectore puniret pudico. Quasi infamiam non effugeret, nisi è mundo secederet, secum ferens honestatis imaginem. Zelus indiscretus suspicionem infert pudicitiæ; vt meritò quæratur, an fuerit pudica?

Si tibi forte fuit Lucretia, gratus adulter,
Immerito ex merita præmia cæde petis.
Sin potiùs casto vis est illata pudori,
Quis furor est hostis crimine velle mori?
Frustra igitur laudem captas Lucretia: namq.
Vel furiosa ruis, vel scelerata cadis.

XXXVIII De crimine si alieno erubescas, tuum facis: vt te auctore peccauerint; vel socium habuerint. Cato iustus famæ, & infamiæ censor, nec erubuit, nec puduit ob adulteria coniugum, vel filiarum libidinem. Simonides cum de turpi filiæ suæ vita argueretur, *Falleris* (respondit) *si me insimulas. Nec virtus mea filiam illustrat: nec vitium filia me obscurat. Stat sua cuique existimatio.*

XXXIX. Seruilem etiam verecundiam dicunt, quũ Orator pro suggestu vulgi timore corde trepidat, gena rubescit. Cur vulgus timere insanum. *Numquam* (ait Seneca *Ep. 29.*) *volui populo placere. Nam quæ ego scio, non probat populus; quæ probat populus, ego nescio. Quis enim placere potest populo, cui displicet virtus? malis artibus popularis quæritur fauor: similem te illis facias, oportet. Non probabunt, nisi agnouerint. Multò autem ad rem magis pertinet, qualis tibi videaris, quàm qualis alijs. Conciliari nisi turpi ratione amor turpium non potest. Quid ergo illa laudata, & omnibus præferenda artibus, rebusque philosophia præstabit? scilicet, vt malis tibi placere, quàm populo: vt æstimes iudicia, non numeres: vt sine metu deorum, hominumque viuas: vt aut vincas mala, aut finias. Cæterum si te videro celebrem secundis vocibus vulgi, si intrante te clamor, plausus, & pantomimica ornamenta obstrepuerint, si tota ciuitate fœminæ te pueri que laudauerint: quid ni ego tui miserear, cum sciam, quæ via ad istum fauorem ferat?* Veruntamen fuere, qui Regibus, & orbi terribiles essent, sed timidi plebem timerent imbellem, si spectatricem, & testem sui haberet sermonis. Pompeium recole, cuius gladio tria supra viginti regna Romana vsurpauit Respublica. Cuius nomen venerabile ciuibus, tremendum regibus, sibi ipsi formidandum, cum populo verba faceret. Ne vulgus namquè eum timuisse, dicam formidasse seipsum. Sic Cicero eloquentiæ pater nunquàm declamauit sine timore: quem tamen seruilem appellare non audeo. Rubor namque ei numquàm obstitit, ne diceret; sed impulit, vt benè diceret. Alij sunt, qui sola hostis imaginatione turbantur; ijs similes qui scotomiam patiuntur; hi si turrim, vel montis apicem conscendant, solo ruinæ timore, præcipitant. Herodes Atticus, insignis orator, cum adolescens coram M. Antonino Imper. perorans præ timore obmutuisset, tædio affectus ignominiæ, ad Istrum secessit, quasi iam iam moriturus, vita eloquentiæ postabita. *Philostratus in eius vita.* Rubor itaque (qui virtuti proximè accedit, quandoque ei aduersatur, si excedat. Excedere dicitur, si honesta, gloriosa, grandia adeo timeat, vt deserat: Inuerecundus autem qui vitia non formidat, nec erubescit; vt qui horret virtutes, dicitur timidus, & pusillanimis timido quidem deterior: cum hic gesta horreat heroica opinione impotentiæ: ille honores & dignitates detrectet meriti inopia. Audax pericula spernit. Inuerecundus non timens infamiam, recenset pro virtutibus vitia; & de iniquitate superbit. Regium vitium dicitur inuerecundia, sed brutale simul: quia sibi viuere, lege spreta communi, liberi hominis est: non posse erubescere, brutale est. Pusillanimitas etiam vitium est non minùs tumidum, quàm sordidum: Nam famã ambit, nec audet quærere: & gloriam amittit solo timore. Hinc peccare humanum dicitur; emendare angelicum; perseuerare diabolicum. Vel vt peccare non posse, Diuinum est: de crimine erubescere, humanum est: non erubescere, brutale est: de crimine superbire, diabolicum est.

XL.

XLI. *Inuerecũdus: audax qui?*

LIBER

LIBER XLIV. ET XLV.

CAPVT PRIMVM.

CAROLVS V. MAXIMVS
ET
FERDINANDVS I. PIVS
Occidentis Imperatores. XLIV. & XLV.

1. *Caroli V. hieroglyphicum. 3. Anno nascitur Iubilai. 4. natalia. 5. discipulus Alex. VI. Papæ. 6. dolet non quæsiisse literas. 7. regis titulum vsurpat viuente matre. 8. armorum disciplina. 9. Imperator eligitur. 10. inauguratur corona Magni Caroli. 11. dies natalis Carolo semper fatalis. 13. symbolū. 14. se hominem fatetur. Franciscum Gallorum Regem liberat. 15. Romam diripit miles Caroli. 16. Bononiæ coronatur. 17. Solimanum prouocat ad bellum. 18. in Africam nauigat. 21. discrimen vitæ. 21. Caroli pietas, religio. 22. Saxonem vincit. 23. Maximus dicitur. 24. expeditiones. 25. imperium deponit. 26. nauis prodigiū. 27. terram deosculatur. 28. eremo includitur. 29. sibi exequias celebrari mandat. 30. in morte signa. 34. plangit nimiam humilitatē fratris Ferdinandi.*

1. *Ferdinandi I. hieroglyphicum. 31. natalia. 32. hæres aui ex primo testamento. 33. pacificus honorat fratrem. 35. Rex Hungariæ, et Bohemiæ. 36. coniugium cum Anna Iagellonica. 37. imperij consors. 38. Epiphanis dictus. 39. cremari mandat scripta Lutheri. 40. Iesuitas in Germaniam vocat. 42. Expeditiones in Hungaros, & Turcas. 43. pacē percutit Passauiēsē. 44. sibi mortē prædicit. 45 macula dicitur non pollutus lethali. 46. vult solo nomine appellari Ferdinandi in morte.*

8. *Fridericus Saxo sibi in Cæsarem præponit Carolum V. 20. Lutherum protegit.*

15. *Prosper Colūna Clemēti Papæ suppetias fert.*

19. *Lutherus impia dogmata vulgat.*

20. *Philippus Lantgrauius Lutherum protegit.*

41. *Io: de Zapolia Hungariam inuadit. 42. Turcas in Christianos excitat.*

1\. REligionem hic habes *Caroli V.* & *Ferdinandi I.* Cæsarum manuductam. Quia *Caroli* & *Ferdinandi* firmata gladio, de tot sectariorum, ac nouatorum phalangibus gloriosos tulit triumphos. Buccinat fama Austriadum fastos, & sacro lemmate *ab Austro veniens*, de Religionis tutela Austriadū merita resonat.

ALLVSIO AD HIEROGLIPHYCVM.

I.

O Duo Christiadū rutilantia lumina gētis,
Et Germanorum gloria summa togæ.
Carolus vnus ades, tu Ferdinandus es alter,
Quos etiam bellum nunc facit esse pares.
Hæresis infanda nam sternunt signa, ducesque,
Et contra infidos pectore et ense ruunt.
Dogmata diffundūt Christi sacrosanta per orbē,
Vndique, & excrescit Relligionis honor.
Nec locus in Mūdo est adeo longinquus, et absēs,
Qui per eos Christi non sciat esse Fidem.
Relligio Herculeas tollat nunc ergo columnas,
Cum non plus vltrà *tradere iura queat.*

II.

Viderat Augustus Geminos super Aethera soles,
Imperium, mundus cum sibi totus erat.
Soles tum Geminos victrix Germania vidit,
Cum victa Hæreseos, sub iuga, colla dedit.
Scipiades fuerant si iam duo Fulmina Belli:
Nēpè Duo Austriades, Fulmina mille rotāt.
Heresis, Hydra velut, quotquot Capita horrida tollit:
Facta tot his aculis, ac simul vsta, cadunt.
Relligio exultat; Duplici en decorata Triumpho;
Inter & hos Geminos, iam petit Acha Duces.
Herculeas rupit Bellax Hispania metas;
Vltrà nam Veterem, tunc nouus Orbis erat.
Nauigat hos donec, Fidei consensa Carinam;
Relligio, Empyreum detegit, atque colit.

M. Ant. Moles Neap. S. Theol. D.

PLVS VLTRA

CAROLVS V. MAXIMVS *Sal. Ann.*

OCCIDENTIS IMPERATOR XLIV.

III. Triumphum instruę Roma,
Conuenite Lictores, & Litui,
Io: canite *Carolo*,
Qui vobis seruauit Regem, & Legem.
Sonate turbæ, resonate tubæ,
Pugnet Chorus, plaudant Castra.
Et seruatori suo fastos impleat
Armata, Togataque militia:
A quo vtraque seruat litare, & militare Deo.
Anno nascitur Iubilæi *Carolus* 1500.
Lutherus, &c. Indulgentiæ partus Hercules Austrius.
Vt aduersùs Erebi monstra
Fidem propugnaret, propagaret.
Cum in Christum conspirante Christiano,
Non esset, qui afflicto Deo ferrum mutuaret, vel aurum.
IV. *Natalia Caroli.* Ex *Philippo* nouus sub *Caroli* nomine prodit Alexander
Feliciori verò omine, & ipsis fabulis maior,
Mundos, quos suspirauit Macedo, superauit Austriacus.
Et post myriadem Olympiadum mendacem arguit filium Olympiadis
Natalis testes Cæsarem habuit & Augustum
Præstitit ille locum, iste sydus,
Gandauum. & Capricornum.
Terram inspiciat, Cœlum suspiciat, semper Augustus.
V. Præceptorem habuit Mundi Magistrum,
Adrianum VI. Pontificem Maximum.
Nonnisi Pontifex instruere poterat Fidei defensorem:
VI. *Amat literatas.* *Nè minus ornatè loqueretur, quàm viueret.*
Literas cum semper quæreret armatas, quandoque non inuenit.
Sera tamen profuit, vt proficeret, pœnitentia.
Et Musis papilionem daret in castris,
Ac Palladem audiret, sed armatam.
Hinc habuit sua vitia vita,
VII. *Regis titulū vsurpat viuente matre, aut prohibente testamento.* Regnum rapere malens, quàm expectare, 1516.
Matrem respicit Maiestatis consortem.
Vel quòd aula subsannaret insanam:
Vel in matrem officium filij fuerit inofficiosum.
Sic ludunt, vel se illudunt Maiestas, & Amor;
VIII. Iniuriam eluerunt iura virtutis,
Cuius studium monstrauit in Hispano Hastiludio
Vbi ferro se Regem ostendit aureum.
IX. *Imperator eligitur. Saxone sibi Carolum præferente.* Ad famæ sonitum 1519.
Veluti *Saxo* suspensus *Fridericus* Septemvir
Fortunam suam in arcum suspendit.
Imperator Electus sibi primùm, deinde alijs imperauit,
Vt se minore præterito, *Carolum* non præterirent

Quem

Sal. Ann. Quem Regum Cæſarem, Regem Cæſarum Cœli poſcebant. X. *Inauguratur corona Magni Caroli.*
Ipſi *Magni Caroli* manes dedere manus:
In ſignum obſequij corona depoſita, qua *Maximus* coronaretur
Tanto faſtui Fortuna non ſuccenſuit, ſed alas ſuccidit, XI. *Dies natalis ſemper Carolo fatalis.*
Diemque natalem, fatalem aſſumpſit,
Qua vectigalis victorias ſolueret, vel triumphos.
Suo infida more, nunc fida timore, vel amore,
(*Veretur namquè quem reueretur*)
Franciſcum Gallorum Regem primum obtulit ſpolium. XII. *Captiuitas Franciſci I. Regis Gallorum.*
1525. Cum *Primus* veniſſet, nec ſecundus redire potuit,
Vt arma captaret, ſed captus agnouit,
Quàm longè inferior ſit Aquila Gallus,
Hic victus, illa victrix, vterque homo.
Maieſtatem *Franciſcus*, nec captiuus amiſit,
Manu victus, tentauit lingua inſultare victori, XIII.
Et humanitatis commoneſacere Deum.
Plus vltra Orbem, ſibi arroganti *Carolo* *Annuit ad Caroli ſymbolum, Plus vltra.*
Adſcripſit *Franciſcus*
Hodie mihi, cras tibi.
Subſcripſit *Carolus*,
Me hominem fateor.
Cum ſupra hominem eſſet, qui ſe in felicitate hominem diceret.
Æmulum cum vellet victum, non vinctum, manumiſit.
Libertinum fecerit? ingenuè ſoluas, non ad genium. XIV. *Franciſcus liberatur.*
Poſt Regem, cum fortunæ deeſſet, quod Cæſari ſolueret,
1527. Impia Deum in Pontifice obtulit in triumphum.
Horruit *Carolus*; & ne ſe victoriæ vel fœdaret aſpectu,
Non reſpexit, ſed deſpexit. XV. *Roma diripitur à Cæſareis.*
Militarem auaritiam cum explere expilatus nequiret Pontifex
In feras Hercinias Romanam inuocauit furiam,
Proſperum Columnam, qui patriæ improſper
In *Clementem* milites adduxerat inclementes.
Expirare cum crederetur, Roma reſpirauit
Dubia, an plus oppugnanti deberet, vel miſerenti?
1530. *Caroli* innocentiam *Bononia docet*, XVI.
Vbi manu *Pauli* coronatum Cæſarem,
Fas eſt credere, nunquàm inſidiatum *Petro*.
1532. Quot regna manus abſtuliſſet *Solimanni*, XVII. *Miſſa chirotheca. Solimannum prouocat Carolus, ſed ille bellum fugit.*
Cum Aſiam in Europam traduxit,
Ni *Caroli* chirotheca ſeruaſſet?
Fugam ille excuſando, accuſando fortunam
(*Haud Carolum metuo, ſed* Caroli *fortunam*)
Barbaro idiomate Romanam protulit elegantiam,
Quam ille fortunam, nos dicimus Filium Dei.
Hoc fretus *Carolus*, non timuit fretum.
Monſtrum ſed innocens, ſoli Africæ nocuit XVIII. *In Africam nauigat.*
1535. Vbi viginti Chriſtianorum millibus Chriſto reſtitutis,
Triumphum egit de exercitu manumiſſo.
Chriſtianus Scipio Carthaginem ligno priùs, ponè ferro domuit.

Cum in labaro annuit Christum, Dominum exercituum *Sal. Ann.*
XIX. In Sectam Germania dissecta:
In Saxonia Saxeus *Lutheri* Paracletus
Non Phana, sed fanaticam fabricarat ecclesiam,
Et ex Orco ructabat Oracula,
Vt pietatis vsum in impietatis vsuram traduceret,
In Perfidiæ tesseram
Protestantes dixit, Fidem detestantes, vel aberrantes
Cuius subnascentia capita
Melancthon, *Zuinglius*, *Oecolampadius*,
Mutuò discentientes, in hoc consenserunt,
Vt Christi discerperent tunicam inconsutilem;
Et morum syntagmata subuerterent Martis synthemate.
Templa profanãt; aras diruunt, Imagines deturbant, Vulgus non vulgares sequentes Principes,
Ex caula hæresim trahentes in aulam,
In haram verterunt aram.
Accurrit Pontifex, succurrit Cæsar,
Vterque Deo
Cremauit iste, quæ ille damnauit.
Sanctuarium recepit in castra,
Cum sacerdotes excepit, deridere Sabatha eius.
XX. *Fridericus Saxo*, & *Philippus Landgrauius*
Ex Paulis mutati in Saules
Iam amici, Ecclesiam spernebant inimici.
Dederat eam in manu Dominus, de qua non poterat surgere.
Vna tamen profuit hereticorum cæcitas,
Carolum penè habuerunt in vinculis, nec cognouerunt. 1547.
Desertus ab omnibus, seipsum non deseruit.
Nec tam despectu, quàm aspectu deuicit.
Nutabat adhuc Cœlum, an cum Cæsare fœdus percuteret?
XXI. *Caroli pietas.* Cum non minori piaculo, quàm iaculo, *Carolus*
Impij militis glande Crucifixi cernens conuulsam imaginem,
Eo ferro quo ardebat, & igne
Iniuria Deum inuocauit iudicem, se obtulit vindicem:
Annuit homini de Cœlo Deus.
Hoc auspice, bellare cœpit, & debellare.
Hac hostia, hostes omnes cesserunt, vel recesserunt
Saxo ferro emolitus, vel expolitus
XXII. Cæsarem agnouit in *Carolo*, qui *Carolum* ignoscebat in Cæsare.
Parta victoria, diuisère manubias;
Diuisorem hominem Deus voluit;
Ille nouo pietatis prodigio prodigus, ita diuisit
Carolus venit, vidit; Deus vicit.
Magne Carole, Carolo cede *Maximo*:
XXIII. Intonat ex Vaticano *Paulus*.
Tu annis triginta Saxoniam reddidisti Petro,
Is triginta diebus.
Quanta fecerit? exprimam, supprimendo.
XXIV. *Militia fuit vita hominis super terram*,

Bis

Sal. Ans. Bis in Africam, totidem in Angliam, quater in Galliam,
Sexies in Hispaniam, Septies in Italiam,
Nouies in Germaniam, Decem in Belgium
Initis expeditionibus *Caroli expeditiones.*
Africanus, Asiaticus, Europæus,
Italus, Belgicus, Germanicus, Hispanus,
Insubricus, Saxonicus, Hetruscus, Geldricus,
Hungaricus, Peloponnesiacus, Tunetanus, Tremissenus
Cum ipso Sole contendit.
Sexdecies remenso mari, mendaci se credidit elemento.
Vbiquè Religionem Princeps, Religio principem
Alterno seruauit fœdere.
Post debellatum Oceanum, Typhis clauo, & Herculis claua
Non vrbes expugnauit, sed Orbes.
Missis Hispanis Argonautis,
Qui post ambitum emensi, terrarum
Cœlum ipsum peragrassent,
Tantos habuit Orbes in Orbe,
Vt in sola America
Decem, & octo Regibus per Duces subactis,
Ac duobus Imperatoribus Mexicano, & Peruano
Turcico imperio decies, Romano vicies
Maior fuerit,
Seipso tandem maior extulit supra Orbem caput,
Cum ignoto aulæ prodigio
Noluit imperare, quùm posset.
Solo expugnato, Solem expugnaturus
Solus accessit, secessit, XXV. *In solitudinem Hispaniarum secedit.*
Ex Belgij castris in claustra:
Vt in solitudine sine sollicitudine mori disceret.
Octo, & quinquaginta annos comitata Fortuna,
Nec in morte deseruit.
Vix è prætoria naui descenderat *Carolus*, XXVI.
Quòd illa tempestate disijcitur,
In finitæ legationis testimonium;
Cum amplius nec Cæsarem vectura esset, nec Cæsaris fortunam.
Vt littus attigit,
Cœlum oculo, terram libauit osculo,
E' qua nudus egressus, nudus regressus, XXVII.
Burgos progressus, raros proceres obuios habuit:
Sensit tum primùm nuditatem suam.
Viuus in Eremo inclusus, nec tubam amplius admisit, nec turbam.
Vitæ rationem à seipso flabello, & flagello exigens. XXVIII.
Suo superstes funeri, iussit sibi iusticium solui:
Vt sub imaginario funere veras spectando lacrymas, XXIX.
Vicinæ morti proluderet.
1558. Mortuo tota parentauit Natura.
Etiam Cœlum Cometem accendit; XXX.
Vnaque hora ille vidère, hic videri desijt.

FERDINANDVS I. PIVS
OCCIDENTIS IMPERATOR XLV.

Ferreum ne timeas *Ferdinandi* nomen, *Sal. Ann.*
XXXI. *Natalia.* Quia intùs eſt aureum, 1503.
Hiſpania illi patria diues auro,
Aureos ſi negauit honores, donauit mores.
Repetundarum patriæ teneretur filius,
Quòd *Catholici* titulum tulerit ad extraneos,
Ni palàm feciſſet;
XXXII. *In primo teſtmento Rex Hiſpaniarum ab auo declaratus.* Et latus Seruatoris ſtiparet latro pietatis.
Aui amore hæres, timore exhæres,
XXXIII. *Delicia ſua ab Hiſpanis dictus.* *Delicijs* ſuis potuiſſet Annibalem Auſtrium Hiſpania ſpoliare,
Contentus tamen ex tanti axis aſſe 1519.
Fratrum concordia,
Regem honorauit, Regna deſpexit.
XXXIV. *Adeo humilis ſe gerebat erga Carolum, vt is viſus ſit plangere.* Gentium victor *Carolus*, ab vna vincitur *Ferdinandi*
Humanitate, vel Humilitate.
Plangebat *Carolus*, inuidus, vel miſericors,
Quòd fratre minor eſſet,
Imperio ſui, vel obſequio alieno.
Sic raro extra Auſtriam exemplo fratres
Inquilina Cœli aſtra æmulabantur Auſtrij
Vt *Carolum* non eſſet, à *Ferdinando* ſecernere;
Sed Caſtori Pollux ſimillimus
Quamuis *Carolus* nil relinqueret, quod vinceret *Ferdinandus*,
Frui tamen daret victorijs;
Quas ita ex æquo partitus,
Vt omnia diuideret præter ſeipſum.
Non minus in honoribus, quàm in oneribus ſocij
Hiſpanum is præſtitit aurum, Germanicum ille ferrum,
Quod medica magis, quàm vindice manu ſumpſerat, 1528.
Ne vulnera exacerbaret.
XXXV. *Bellum in Ruſticos.* Bohemiæ Hungariæquè Rex dictus
Ne hæreſis anguis rure natus, ad vrbes ſerperet,
Metum præmiſit, plagam Pragam portauit.
Plures emendaturus animaduertit in paucos,
Nec multos apprehendit, vt omnes reprehenderet.
Eis caput ademit, qui redimere pileum tentabant.
Et vinculis mancipauit, qui mancipia emancipabant.
Certant adhuc de præcedentia Hungari, atque Bohemi
Qui primi *Primum* fecerint *Ferdinandum*.
Fœminæ cedite belligeri populi
XXXVI. *Anna Iagellonica*,
Fauſto ſemper Auſtriæ faſtis nomini, & omini:
Quod inter Charitum choros,
Nunquàm ſine ſceptris ingreditur Domum Auſtriacam,
Duabus hiſce coronis veluti rotis eò euaſit,
Vt cum *Carolus* aſcendere *plus vltra* non poſſet,

Ferdi-

Sal. Ann. *Ferdinandi* claua veluti clauo
Fortunæ rotam firmarit, ne rueret. XXXVII. *Eligitur consors imperij.*
1530. *Carolo* itaque volente, Saxone nolente,
Senatu probante, populo plaudente
In Atlantis auxilium Alcides vocatur.
Gemino Orbi gemini fratres,
Qui in mari pyratas, in terra Turcas,
Indorum superstitionem, Hæreticorum perfidiam
Impios pij calceo præmerent, gladio reprimerent. XXXVIII.
Coloniæ coronatus, *Epyphanis* nomen sortitur,
Quia trina corona, eodem sydere, ac trini Reges;
Eodem die, eadem in ara, cum arram pietatis
In periuros iurasset;
Corrupta primùm per *Lutherum* Euangelia igne purgauit, XXXIX. *Cremari mandat scripta Lutheri.*
Talem splendorem habuit *lumen perfidiæ*,
Trium literarum venereus, non venerabilis doctor,
Sed felix, quod trina solum potuit litera *Iesu* confodi, XL. *Iesuitas in Germaniam vocat.*
Sanctam dico Societatem *Ferdinandi* sociam
Quæ stabit, si Iesus stabit.
Otiari non debuit tanta felicitas,
Dum Rex dicitur, regnum inuaditur, & à tyranno bellum indicitur, XLI. *Mouet in rebellem Io: de Zapolia.*
Io: de Zapolia, Transiluaniæ Vaiuoda
Patrio tamen spoliatur principatu, qui regnum spoliauerat alienum.
Fulminauit potiùs quàm pugnauit Iupiter Austrius.
Dacica victoria gradus fuit ad Turcarum triumphum.
A Christianis *Zopolia* pulsus, Turcas in Christum educit.
Asiæ Dominus, Africæ domitor *Solimanus*,
Orientem mouet in Occidentem. XLII.
Euphrates, Nilus, Tigris, Tanaes,
Danubio exuberant; aquæ ipsæ Germanum sanguinem sitiunt;
Triumphum canebat tyrannus ante victoriam,
Cum Miltiadem Austriacum Xerses Othomannus offendit
Viennam venit, vidit, sed militum millia sexaginta perdidit;
Nec manus admouit mœnibus
Quàm vt in silice scriberet *Ferdinandi* gloriam,
Cuius timore fugam arripuit.
Non minora mussitat Albis, si murmurat Danubius
Vtraque fluminis ripa illinc *Caroli*, hinc *Ferdinandi*
Plaudente nomini de Lutherana victoria in Locherana Sylua.
Saxonia composita, debellata Bohemia, Vvirtembergia domita; XLIII.
Passauiensem pacem *Ferdinandus* excepit,
Atro tamen non albo signauit lapillo, nec plausu rigauit sed planctu,
Quòd fidei perfidiam cerneret federatam.
Post Circos, Cygnos audijt duellantes
Homini omine semper infelici,
Vsque dum Petri Gallus ex rupe Tridenti
Tenebrionibus diem dixit, & solem veritatis indixit.
Soluta credebatur *Lutheri* tela tot telis confossa,
Sed nondum vulnus ad cicatricem venerat;
Quid poterat medicus, cum sanari nollet ægrotus?

Ecclesiæ morbo *Ferdinandus* ipse contabuit, *Sal. Ann.*
Nutante Petro, quamuis solidatus in Petra
Recubuit, nec longè decubuit;
Quia fidei sanitatem frustra dare meditaretur imperio, 1558.
Mortem & Morbum quanti fecerit? facto ostendit,
XLIV. Thronum in thoro posuit:
Nec Lethum expectauit in lecto,
Iuri dicundo intentus, diem sibi prædixerat extremam,
Imò Morti ipsi diem dixit,
Ne ante D. Iacobi festum accederet.
Viuere cum non posset, mori ad libitum voluit,
Iure morti insultabat,
Cuius vulnera anima non agnoscebat.
Si iusti in perpetuum viuunt,
XLV. Viuat *Ferdinandus*, viuat.
Lethum non subit, qui maculam lethalem non obit.
Infans Hispaniæ cum peregrino Hispaniæ
XLVI. Peregrè profecturus, Imperij & regni sarcinas deposuit,
Solo *Ferdinandi* volens vocari nomine.
Vel quòd Cæsares non moriantur, & Reges:
Vel quòd titulos Maiestatis Parca non paueat.
Vndè Principes saltem in obitu,
Ament nesciri, & prò nihilo reputari.

CATENA HISTORICA. CAP. II.
PRO CAROLO V. & FERDINANDO I.

1. *Caroli. V. ortus.* 3. *munera mystica ei oblata in baptismo.* 4. *plurima eius cognomina.* 7. *forma corporis.* 8. *armis magis inclinat quàm literis, idiomata callet: lepida historia de carolo, cum pueri pingeretur eius imago.* 12. *auo iusta soluit.* 13. *vsurpat regium nomen viuente matre.* 17. *ab Arragonijs non receptus, non succenset.* 19. *in Hispaniam vocatur.* 21. *Hispaniam petit.* 24. *coronatur.* 25. *ludos vincit equestres.* 26. *aulicis nimis indulget.* 30. *eligitur Imperator.* 34. *electionem suam armis vrget.* 44. *legatis Electorum occurrit.* 46. *malè audit apud Hispanos, ob Belgas aulicos.* 47. *Belgium repetit.* 49. *coronatur Aquisgrani.* 50. *Vormatiæ cogit comitia.* 57. *iubet Lutheri libros comburi.* 59. *in fide constans.* 63. *à Lutheranis illuditur.* 72. *Hispanias repetit.* 74. *rebelles domat.* 75. *Gallos vincit per Duces.* 79. *init fœdus cum Papa.* 82. *Mediolani Ducatu potitur.* 85. *victoria in Gallos.* 178. *rogat Papam pro non soluendis* Annatis. 186 *fœdus init cum Hadriano Papa.* 187. *tentat allicere in societatem Venetos.* 190. *fœdus cum Anglo.* 191. *Hispaniam repetit.* 192. *in ludicro equestri omnes vincit.* 202. *queritur aduersus Papam.* 217. *Francisco Rege Gallorum capto, modestè victoria vtitur.* 221. *Proceres consulit de libertate Francisci Regis.* 208. 183. 339. 353. 380. 421. 445. 490. 261. 494. 470. 518. *symbola, nummi castrenses, votiui.* 231. *scribit Comitijs Spirensibus prò religione tuenda in hæreticos.* 233. *Isabellam Portugallia ducit.* 247. 252. 262. *nummi.* 242. *concitat Cardinales in Clementem Papam.* 260. *an probauerit Pontificis captiuitatem.* 266. *legatos Gallorum custodia tradit.* 272. *pacem init cum Carolo Geldriæ Duce.* 276. *ad duellum prouocat Franciscum Gallorum Regē.* 280. *Spiræ comitia cogit pro religionis concordia.* 288. *pax cum Gallo.* 289. *Florentinos vincit. Alexand. Medicæum Ducem creat.* *Papam adorat.* 290. *pax cum Venetis. Sfortiam*

tiam

42. *Leo*

520. *Si-*

CAROLI V. ET FERDINANDI I. ORTVS.

I. ANno à partu Virginis cIↄIↄ, ferijs D. Mathiæ Apostolo sacratis scilicet xxiv. Feb. tertia sub noctem hora, *Gandaui* nascitur *Carolus*. Pater illi erat *Philippus Maximiliani* Imper. filius. Mater *Ioanna* filia *Ferdinandi* Hispaniarum Regis. Ab hac regnum illud longè amplissimum; ab illo, nihil regno inferius, Belgium habuit. Auus paternus *Maximilianus*, maternus *Ferdinandus* Catholicus Arragoniæ, Siciliæque Dominus, qui præter Neapolitanum, Nauarræque regna, contra Gallos, Granatæque aduersùs Mauros occupata, Castellæ sibi prouincias cum *Isabella* sorore *Henrici* Castellanorum Regis adiunxerat. *Maximilianus* verò à *Maria* coniuge, filia *Caroli* Burgundi (quem *Audacem* dixerunt) Burgundiæ, Flandriæque possessiones iure dotali ad Austriacos traduxerat. *Philippum* patrem sexennis, immatura morte amisit *Carolus*, vtroque auo etiamnum superstite. *Ferdinandum* fratrem habuit Imperatorem, Medinæ in regno Castilliæ natum

II. *Caroli baptisma ortus Ferdinandi.*

Anno 1503. die 10. Martij: hora ix. post meridiem Sacro fonti fuit præsentatus Nonis Martij, *Margarita* Angliæ Regis sorore infantem vlnis gestante. Dextrum eius latus claudebat *Margarita* Austriaca Hispaniarū Principis vidua, quæ non ita dudū cū *Ioanna* puerpera ex Hispanijs redierat. Sinistrā tenebat *Carolus Croyus* Chimaci princeps. Isti infātē à Sacro fōte susceperevnà cū *Ioanne* Bergarum ad Scaldim Toparca. Antistes Tornacensis baptismatis vndis tinxit; Chimacius *Caroli* nomen dedit, in memoriam proaui *Caroli Audacis*. Puero apud Baptisterium septem munera data. *Philippus* pater ei donauit Ducatum Lutzenburgensem. *Croyus* galeam argenteam. *Toparca Bergensis* gladium aureum. *Margareta Britannica* poculum aureum lapillis pretiosis plenū. *Margareta Austriaca* soror *Philippi* Regis Hispaniæ, infantis amita, pateră aureā margaritis, & vnionibus refertissimam. *Gandauum* vrbs natalitia niuim argenteam quinquaginta pondo. *Abbates*

III. *Munera mystica donata Carolo.*

tes Vetus & Nouum Testamentum, cum hac inscriptione, *Scrutamini scripturas*. Mystica hæc omnia voluere scriptores. *Primum* munus interpretati de dignitate Cæsarea puero attribuenda, quòd ex domo Lutzenburgica celeberrimi Cæsares prodijssent. *Secundum* exponit præstantiam eius fore admirabilem, vt phœnicis, auis rarissimæ. *Tertium*, gladium Iustitiæ vindicem Imperatori conuenientem. *Quartum* & *Quintum* amplissimas prouincias auri & margaritarum feracissimas puero obuenturas. *Sextum*, nauigationes prosperas in noui Orbis Insulas argento, & auro abundantes. *Septimum* curam religionis ac fidei tuendæ *Carolo* demandatam esse. Habuit *Carolus* in ortu Capricorni sydus, quo sydere est natus *Augustus*, qui propterea nummum felici Capricorni sydere percussit; eodem sydere *Carolum Borbonium*, *Cosmum Medicem* natum *Cardanus* scripsit, & *Selymum* Turcarum Principem, qui VII. Cal. Sept. eodem mense, quo M. Antonium Augustus vicit, Regem Persarum Hismaelem de Caldezanisis campis fregit. Biennio post eisdem Cal. *Campsonem* Soldanum de Imperio deiecit.

APPELLATIO.

VI. *Carolus* dicitur à bono omine, quia *Carolus*, siue *Carl* à radice Germanica virum fortem, & bellicosum significat. Cognomento *Quintus* dicitur: quia quatuor eius nominis Imperatores, videlicet *Carolus Magnus*, *Carolus Crassus*, *Carolus Caluus*, & *Carolus IV.* Rex Bohemiæ ante ipsum imperij Romani sceptra tenuerunt. Ob præclare gesta alij alia imposuere cognomina. Germani vocarunt eum *Carolum Magnum*; Galli *Herculem*; Itali *Dauidem*; Siculi *Scipionem Africanum*; Hispani *Alexandrum Magnum*; Africani *Hannibalem*; Turcæ *Iulium Cæsarem*. Vnde *Sabinus* eum tali epigrammate celebrauit.

Diue quibus Cœlo te laudibus æquem?
Carole, *non ipso, quem regis, orbe minor,*
Cæsare, quo maior validisque potentior armis
Nullus ab Augusti tempore sceptra tulit.

Maximi titulum obtulit ei Summus Pontifex *Paulus III.* ex S. C. purpuratorum patrum post victoriam Saxoniam.

STATVRA, EDVCATIO, INDOLES.

VII. Staturâ corporis inter proceros, breuesq. mediam sortitus est *Carolus* firmam, atq. robustam. Color in iuuentute lacteus, leni per genas aspersus purpura: ampla serenaq. frons; glauci oculorum orbes in cæruleum decus inclinati; nasus Aquilino more assurgens, veterum insigne heroum, & Austriacis, labris aliquantum turgescentibus Barba & supercilia capillis densa; comę à mento ad vtramq. aurẽ assurgentes, quarum flauus in fuscedinẽ transibat color. Humeri pectusq. latum, neruosum collum, & venter, ad habilem armorum vsum subactus, lacerti validi. Tibiæ paululum, sed extra deformitatem; vox sed citra auctoritatis iacturam gracilior.

Septennium viuendo attigerat *Carolus*, cũ insperato oppressum morbo *Philippum* parentem amitteret. *Maximil.* verò, ne *Carolus* idoneo vitæ, morumq. magistro destitutus, aliena negligentia periret, & flagitia priusquã nosset, addisceret, discrimine sanè auertendo, animum per Europam circumtulit, vt excelsæ spei, fortunæq. adolescenti artium, ac præcipuè quidem morum tradendorum magistrum deligeret. Cũq. plures excitaret ambitio, *Hadrianus Florentius*, patria *Vltraiectinus*, & inter Louaniẽses Canonicos Decanus, rerum vsu, ac cognitione eminens delectus est, qui *Carolo* prima rectè viuẽdi, loquendiq. rudimenta traderet. Ephebos ei ex prima nobilitate lectissimos, atq. indolis probatę adolescentes lateri addidit, qui æmulatione Principem excitarent. Ille autem vti ingenio, atq; animi magnitudine nemini secundus, illam, quam nascendo præ reliquis dignitatem consecutus erat, arte non amisit; *Hadriani* suauitate, ac grauitate incitatus, à quo licet non minùs amore raperetur, quàm metu, neque asperitatem odebat imperantis, neque facilitate ad vitiorum licentiam abutebatur. Egit itaque *Hadrianus*, nè *Carolus* minus ornatè loqueretur, quàm viueret. Magis tamen militaribus disciplinis siue natura cogente, siue *Guilielmi Croy*, qui

VIII. *Hadrianus praeceptor Caroli V.*

Cheuræ

IX. *Armis magis inclinat.* Cheuræ Dominus, & Areſchotti Marchio fuit, opera aberrante à literis maturiùs quàm par erat, auelli cœpit. Is cùm principis nutritius eſſet, integra adoleſcentis poſſeſſione fruebatur. Cuius poſtea facti non obſcurè pœnituiſſe *Carolum*, Genuæ apparuit. Vbi *Dolet de neglecta lingua latina.* Latinum oratorem cum aſſequi intelligendo, non ſatis poſſet, ingemuit dicens: *Agnoſco Hadriani instructoris mei diuina monita, qui dum has literas neglectim exciperem, aliquando pueriles me incuriæ pœnas luiturum vaticinatus eſt.* Iam tamen adoleſcens (quo ingenij facilitatem intelligas) id ſtudio atque exercitatione aſſecutus eſt, vt quomodocumq. Latina, non imperitè Gallica, Hiſpanica, Italica, Germanicaque lingua vteretur, quod turpe crederet, à ſubditis non intelligi imperatorem. Interea nulla pueri voluptas maior, quàm ſcribere, ſuoſque in ordinem diſtribuere, ex coæua puerorum claſſe militem in ludicra ducere certamina, præmijs mactare victores, carceribus victos. Conſonat huc, quod poſt hæc in caſtris ad Vittebergam *Lucas pictor* ſenex *Carolo* ſciſcitanti narrauit. *Eſt autem* (Carolus inquit) *Mechliniæ in conclaui meo tabella, in qua effigiem meam, cum puer eſſem, depinxiſti. Scire igitur ex te volo, quæ fuerit tunc ætas mea?* Reſpondit Lucas, *octo annorum ætas erat tua, cum Imperator Maximilianus te dextra circumducens, iuberet Belgicam nobilitatem et ciuitates iuramento obedientiam promittere. Cum autem picturam tuā ordirer, Maieſtas tua ſæpè ad diuerſa loca reſpiciebat, vt ſolent pueri. Ibi præceptor, qui tuam naturam norat, dicebat, te mirificè delectari ad ſpectione teli, iuſſitque ad parietem aduerſum collocari egregie fabrefactum telum, cumque tu ab eo non deflecteres oculos, ego feliciter picturam abſolui.* Cæſar hac narratione valde delectatus, blandè *Lucam* compellauit, ornatumque munere in vrbem remiſit.

X. *Ferdinandus Auſtrius ſpe regni Hiſpani educatur ab auo.* Nec *Ferdinandi* fratris, ſexennio poſt in Hiſpania nati, ac ſollicitè ad huius gentis mores educati, multum diſpar indoles. Vnde ex deſtinatione aui *Ferdinandi* in ſpem regni aleretur. Nam ſiue ipſo prouocatus amore nominis ſui, in regio adoleſcente ex nepote conſeruandi, ſiue Hiſpaniæ natalis puero ſoli dulcedine, morumq. ex aura non tantùm ſed aula trahendorum captus ſimilitudine, *Ferdinandum* infantem, neglecto nepotum maiore *Carolo*, hæredem regnorum teſtamentarijs non ita pridem tabulis, Burgenſi in vrbe ſcripſerat, adieceratq. trium ordinum militarium magiſteria potentiſſima *S. Iacobi, Oretani, & Alcantaræ*, ſibi quondam aduerſus Mauros pugnanti, Pontificia facultate conceſſa, atque in hanc ſpem induſtria *Gonſalui Guzmani* Oretani Magiſterij clauigero, & *Aluari Oſorij* Aſturicenſis Præſulis cura ſingulari educabatur. Verum vbi *Matienſis* (quem à confeſſionibus è Franciſcana familia habuit) conſilio, Senatoribus regni haud multò ante mortem vltimæ voluntatis tabulas legendas dediſſet: quorum iam animos *Hadrianus* legatus *Caroli*, vti & ipſiuſmet Regis, Carolinæ indolis prædicatione occupauerat, vnanimi ſententia viſum omnibus, hoc ſucceſſionis beneficium à *Carolo*, maiori natu, iamque ad regnum aptiore, transferendum; grauiſſimis ex cauſis non eſſe; Propterea Rex veritus, ne regnorum proceres, *Ferdinandi* cauſantes infantiam, ad libertatem aſpirarent, in *Carolum* regna à ſe poſſeſſa trāſtulit, adminiſtratoris tamen ſeu gubernatoris titulo, dum filia *Iohanna*, & *Caroli* mater (quā patriæ leges regno non excludebant) in vita ſupereſſet. *Carolus Rex Hiſpaniarum.* His conſtitutis *Matriealeſio* humili vico, quem cauere à fatidica iuſſus fuerat, ritè ſacris munitus X. Cal. Feb deceſſit, anno Sal. M. D. XVI. ſepultus Granatæ regio funere, ad quod prò dignitate præſtandum, regio haud erat in ærario: vt multi obſtupeſcerent, tot regnorum Dominum pauperem emori, quia diuitias ad ſalutem Reipub. profudiſſet. *Catholici* ei nomen datur, quando occupata Granata Mauros cum Iudæis, ſeptingentorum annorum Dominos, tota exegit Hiſpania; vt bello iam victor, centum xxiv. millia familiarum migrare iuſſerit, maiori religionis, quàm terrarum latè incolis exhauſtarum emolumento. Inde victoriam *Ferdinandus cur dictus Catholicus.* proſecutus, trans mare in ipſas extendit Africæ oras. Ne verò perditæ fidei reſurgerent homines, *Inquiſitionem* inſtituit, quæ ad omnem hæreſeos ſuſpicionem, ferrum, ignem exerceat, vt paucorum pœna ſit omnibus in exemplum. Præter hæc nouus (eo regnante) patefactus Orbis Hiſpanorum recepit imperium, & fidem Romanam. Neapolitanum quoque

A
HAS HABET ET SVPERAT
G
B
VERSA EST IN LACRIMAS
H
C
A DNO FACTVM EST ISTVD ET EST MIRABILE IN OCVLIS NOSTRIS
I
SI DEVS NOBISCVM QVIS CONTRA NOS
D
K
E
REDDE CVIQVE SVVM
L
OMNIA VANITAS
F
EXTINCTA REVIVISCO
M
AETERNO CONIVGI

Sal. Ann. 1515. quoque regnum è manibus Gallorum ereptum, *Gonsalui Magni* virtute seruauit. Regnum Nauarræum, cum alijs de causis sibi à
XL. Titulus regni Nauarræ pro Hispanis. *Ioanne Albreto* Rege sibi vendicauit, tum potissimùm ea vsus potestate, quam ei *Iulius Papa*, detulit ob conspirationem factam cum Gallis in personam Pontificis; quem hi Reges in *Pisano conciliabulo* damnare tentauerant. Ex aduerso *Iulius* Lateranensi indicto Concilio, Regem *Ludouicum* Sal. Ann. 1515. Gallum, cum *Ioanne* Nauarræ Rege anathemati subiecit, regno spoliauit. Tot igitur regnorum *Ferdinandus*, *Carolum* reliquit hæredem non sine speciali Dei cura, cuius est tradere regna. *Ferdinãdo* verò prius ad hæc designato, nihil præter gratiã fratris relinquitur.

CAROLI V. VXOR: LIBERI.

VXorem habuit *Carolus V.* imperator *Isabellam* (alij vocant *Elisabetham*) filiam *Emanuelis* Regis Portugalliæ, cum qua nuptias celebrauit Siciliæ Anno 1526. die x. Ian. Extat *Isabella* symbolum *pag.* 330. *littera A.* in quo Charitum triga conspicitur sub lemmate, *Has habet, & superat* propter formæ elegantiam, morum probitatem, & ventris fæcunditatem, qua maritum copiosa prole beauit. Leontius Atheniensis Philosophus, vbi suprema sibi imminere fata ex morbo præsensit, filios geminos scripsit hæredes: de filia Athenaide sic testatur. *Athenaidi filia dulcissimæ centum, non ampliùs aureos lego: sufficit illi, fortuna sua: qua muliebre genus omne facile antestat*. Charitum itaq. trigæ anteferre placuit: vbi *rosa* notat florem ætatis; *myrtus* fœcunditatem; *glandes* moderationem in summa fortuna. *Vrna* perpetim fluens stirpem generis. In eius obitu epicedium concinarunt Potæ.

Carole cur defles Isabellam, curue requiris?
Viuit, non obijt: reddita sponsa Deo.

Nascuntur *Carolo* ex *Isabella* Rex Hispaniarum *Philippus II.* in Valle Doleti Anno 1527. die 21. Maij. *Maria* coniux *Maximiliani II.* Imper. mater *Rudolphi II.* Imperatoris. *Iohanna* coniux *Iohannis III.* Regis Portugalliæ. Vide symbolum pag. 330. *littera G. Ioannes* & *Ferdinandus*, in cuius partu mater extincta est; nec ei *Ferdinandus* superuixit.

CAROLI V. CONCVBINAE.

SVſcepit ante matrimoniũ *Carolus* ex *Ioãna* cõtubernio *Margaretam* cõiugẽ *Alexandri Medicei*, deinde *Octauij Farnesij* Parmæ, & Placentiæ Ducis. De obitu *Alexandri* feralis est nummus, in quo *cithara* sub lẽmate *versa est in lacrymas*, quem vide *p.* 330. *litt. B.*

Mortua *Isabella*, suscepit *Iohannem Austriacum*, ex *Catharina Ratisbonensi*.

FERDINANDI VXOR; LIBERI.

CVm *Carolus V.* vxorem duxisset *Isabellam*; vbi adoleuit *Ferdinandus* iuxta aui sui *Maximil.* pacta iunxit sibi *Annam* Regis Hungariæ filiam Anno 1521. Vide effigiem *pag.* 330. *littera H.* Tulit ex ea *Maximilianum II.* Imper. natum Anno 1527. *Ferdinandum II.* Anno 1529. *Carolum II.* Anno 1540. & vndecim filias. *Elisabetham*, Anno 1526. vxorem *Sigismundi* Regis Poloniæ; vide symbolum, effigiem *pag.* 330. *littera C.* Annam, 1528. Ducissam Bauariæ, cuius effigies est *pag.* 330. *littera T.* Mariam 1531. vxorem *Gulhelmi* Ducis Cliuiæ, cuius symbolum *arbor arida* sub lemmate *Gaudium meum spes est*. forsam prolis. Vide *pag.* 330. *littera D.* Magdalenam natam 1532. *Catharinam* natam Anno 1533. vxorem *Sigismundi* Regis Poloniæ: Vide eius symbolum *pag.* 330. *littera k.* Leonoram 1534. vxorem *Guilhelmi C. Mant.* cuius symbolum est in *pag.* 330 *littera E.* Margaretam 1536. *Barbaram* 1539. vxorem *Alphonsi* Ducis Ferrariæ; vid: symbolũ *pag.* 330. *litt. L.* Vrsulã 1541. *Helenam* 1543. *Iohannã* 1547. Ducissã Hetruriæ; in cuius partu mater exctinta est die 27. Ian. Ætat. 44. *Iohannæ* symbolũ est *p.* 330. *litt. F.*

CAROLVS V. REX HISPANIARVM. Anno 1516.

Sal. Ann. 1516. Carolus V. ano in- sta folus. CArolus apud Belgas morte *Ferdinan.* cognita, splẽdidissimas auo adornauit exequias (quas nisi atro celebratæ habitu fuissẽt) triũphũ nõ funera dicerẽ. Nec Belgiũ tã lugere defun-

Sal. Ann. 1516.

defunctum, quàm victuro plaudere videbatur;

XII. Datis postea ad proceres Hispaniarum literis, multa prætexuit argumenta dolentis animi, vt: *quod se patriamque rectore optimo post natos homines priuatum esse sentiret; tam amante sui, quàm in rudi etiamnum ætate necessario. Iacturam hanc tamen, quamuis incomparabilem, haud mediocriter sarciri aui sui consilio, qui Ximenium Cardinalem, cuius Sapientiam multo vsu firmatam, grauissimosque ex multorum relatione mores esse cognouißet, præfectum Reipub. voluißet.* Mitigatus est *Ximenij* animus, iam succensus, quia *Hadrianum* Præfecti titulo *Carolus* iam ad Hispanos legasset, si *Ferdinandus* morbo illo mori contingeret. Alijs tamen ad *Ximenium*, Senatumque literis, *Hadriano* quippiam se comisisse arcanum docebat, quod cum ipsis communicatum vellet, cuius

XIII. sententiam consilij quàm primùm expeteret.

Regium nomē matre vsurpat viuente.

Id erat: *vt quoniam viuente matre, ad quam regnorum poßessio spectaret, regium sibi nomen à summis principibus per literas, legatosque tributum esset, hoc ipsum decreuisset etiam assumere. Ab ipsis proinde expectare sententiam, an non saluis Maiorum institutis id liceat; cum Germanos inter Italosque nulla cuiquam liberorum religio sit, paternarum dignitatum titulos, viuis licet parentibus, vsurpare.* Hæc consultatio, quæ ad parendum magis, quàm ad consulendum apparebat instructa, *Ximenio*, totique visa est insolens Senatui: tum quod iam maturè decisum esset, grauissimis de causis non expedire: tum quod spetie consilij, rationem quæreret defensionis, vt Senatum deluderet. Porro cum iteratis literis orassent Carolum, *abstineret solum Regis titulo, seditionibus populorum obnoxio, ac potestate minimè per hanc dimissionem infringenda, vteretur.* Perstitit tamen ipse, negauitque. *Id iam sibi integrum amplius, postquàm ea in re Pontif. Max. purpuratorum Patrum, ac Maximiliani Cæsaris, auique voluntati obsecutus, regium nomen admisisset: curarent proinde, ne tot tantorumque auctoritas secum neglecta recusando videretur.* Petitionis non vna erat causa. Matris in primis imbecillitas, quæ nec mente sana, non iam rectura, sed regenda procerum videretur arbitrio. Quapropter, enixè insistebant proceres, nè regium *Carolus* nomen assumeret, vt sibi consulerent. *Sal. Ann. 1517.*

XIV. *Propensio ad Ferdinandum.*

Accedebat *Croy*, qui *Caroli* animum possidebat, impulsus; nam is *Ferdinando* odiosus, ab aula *Caroli* excludendus erat, si Regis voluntas foret religiosè seruanda. Rem porrò vrgebat *Carolus*, nouo correptus discrimine, quod non deessent qui ex primis *Ferdinandi* tabulis, nepotem *Ferdinandum* ad regnum sollicitarent. Primas tabulas integerrima Regis mente, firmatoque consilio, non subito vt posteriores, & vacillante ex morbo iudicio, conditas asserebant. Quod primis Hispanis Hispanum, secundis Germanum exteris præficeret. Per *Ferdinandum* Hispani aulæ occupaturi essent officia: per *Carolum* à Germanis, & Belgis Principes Hispanorum regendi forent. Suspicionem hanc fouebat *Hadriani* electio, quem Hispanis per absentiam suam gubernandis præfecerat. Hæc Hispanos externæ non assuetos dominationi, in *Carolum* incitabant. Vnus tamen *Ximenius* consilia hæc subuertit, & *Caroli* illectus amore, siue spe gratitudinis, quamuis à moriente *Ferdinando* fuisset gubernationi præfectus, suos potuit, & voluit

XV. *Ximenius regium nomen Carolo decernit.*

moderare honores, vt *Hadriano* per *Carolum* ad id muneris destinato, locum apud se ad consilia, administrationemque participandam fecerit. Probauit *Ximenij* moderationem *Carolus*, eumque literis sollicitauit: *omnem huc conferret operam, quò cunctis hæc ipsius regij nominis suscepti voluntas probaretur.* Ad hoc itaque *Ximenius* intentus, Senatum Madriti coegit. Quatuor Principes adfuere, *Anricus Almirantus, Fradicus Albanus, Paciecus Ascalonius, & Rogius dianensis*, totidem Præsulum, *Rogius Granatensis* regij senatus præfectus, *Fonseca Burgensis, Fridricus, Seguntinus*, & *Franciscus Abulensis* cum alijs nonnullis conuenere.

Galindi oratio.

Ad eos *Laurentius Galindus Caranaialius* ex mente *Ximenij* ita disseruit. *Religionem erga parentes natura instinctu insitam esse cordibus hominum; eo tamen discrimine quòd in populo marginalibus literis, cubitalibus in Rege, qui patriæ pater obsequium à subditis suo exigat exemplo. Ab hac lege* Rex noster *non aberrat Carolus*, matrem *non tantùm* Reginam *vult, sed in imperio primam. Hac pietate*

mereri

Sal. Ann. 1517. *mereri non demereri Carolum quis negabit? & tantæ matris dignum non agnoscet filium, & consortem? oneris cum velimus, cur non & honoris? Postquam Pontifex, Cardinales, Principes* Regem *Carolum salutarunt, aberrabunt subditi? Maiorum melius est sequi vestigia, quàm per deuia & salebrosa nouas inquirere semitas: & tutius errare cum multis, quàm benè sentire cum paucis. Sed quid errorem appellare me feruor sermonis compellit, vbi necessitas regni, & reginæ imbecillitas Regem expostulat? Si Hispaniarum administrationi Regina impar, vt nec eorum, quæ per nos geruntur, particeps fiat; quomodò Carolum ab ea dirigi volumus, ciusque obsequi imperio, quæ mentis suæ compos haud est? Quid à nobis, subditisque impetrabit, cui maiestas regij nominis, ac reuerentia est defutura? Forsam quid insolens, diuersumque à maiorum consuetudine Carolus exigit? Hoc iam olim Hispaniarum ex Gothis Rex optimus Cindesuuindus suo probauit exemplo, cum Recisuuindum filium regiæ admisit dignitatis nominisque consortem. Hoc Ranimirus peregit cum fratre: simile egit Regina Vrraca cum Alphonso Raimundo filio. Ferdinandus cum matre Berengella Castellæ, Legionisque regnis pari iure imperarunt. Vnde lex, mores, ratio, æquitas regnum Carolo tradant. Reges plaudant, nosque iam ad obsequium vocemur, non ad consilium.*

Hispanorum dissensio. Simulque è sinu deprompsit *Caroli* literas, recitauitque. Inexspectata *Galindi* oratione perculsi principes, libertatis emolumenta, quæ sub imbelli Regina sperabant, sibi eripi cernentes, bifariam diuisi, alij *Ximenio* adhæserunt, ne inducta necessitate beneficium corrumperent: alij, inter quos *Anricus*, *Fadricusque* Principum antesignani non dubitarunt obijcere, *id contra maiorum instituta, quorum contemptu à tyrannide regimen exordiri, publica non ferret vtilitas*. Nec cœteris *Caroli* probabatur petitio; Nam *Paciecus* Ferdinando infensior, cum *Carolo* accessurus crederetur, sententiam dicere rogatus, negauit se daturum consilium, quod à se *Carolus* non postulasset. Promiscuum murmur cum dissensum magis, quàm assensum argueret, *Ximenius* indignabundus erupit, ad parendum, non ad consulendum eos euocasse, vt eo

XVI.

die Madriti, *Carolo* Regi proclamando plauderent, eorumque exemplum cœteræ sequerentur vrbes. Quo dicto, Senatum dimisit, accersitoque Madriti Præfecto *Petro Correa*, iuxta Hispanorum morem, primùm in Prætorio, clangentibus tubis, præconis voce, Regem Castellæ proclamare fecit: quod deinde vicarim, vexillis inter decuriones sublatis, tubisque præcinentibus, plaudente populo, *Carolo* vitam & felicitatem præstitum est. Reliquæ vrbes, & oppida prompto obsequio exemplum sequuntur. Soli Arragonij, quibus *Ferdinandus* filium nothum *Alphonsum*, Cæsaraugustanum Antistitem cum summa gubernatoris potestate imposuerat, sui rectoris dissensu freti restitere, nec *Carolum* dixère Regem, quàm mortua matre. Quibus tam Aui, quàm Antistitis veneratione inductus *Carolus* peruicaciã ignouit. Salutatus Rex *Carolus* hoc matri detulit obsequium, vt *primum ei in regni muneribus, honoris obseruantiæque locum relinqueret, primam in publicis tabulis inscribendi nominis sedem, ac reuerentiam*. Non aliter Hispania ab hostibus, ac præsertim Turcarum armis eximi poterat. Regina namque æræ bilis iactationibus obnoxia, neque seipsam poterat moderari, & quandoque contraria per diuersos mandata expediebat. Trudesillis Vacceorum oppido ad insignem amœnitatem, illius gratia per *Ferdinandum* exculto, obscurissimum illa in angulo domus locum delegerat, vbi vel pietatis sensu, vel melancholiæ vitio, non nisi nuda humo, tabulisue strata somnum occupabat, nec inter brumæ rigores pelles admittebat, triduique persæpè inedia corpus macerabat, nec alijs nisi fictilibus vasis cibum putrescentem solita accipere; Tantæ in seipsam seuitiæ condolens *Ximenius* loco *Ferrerij Valentini*, qui seuerioris animi erat, *Ferdinandum* Ducam amenioris ingenij in consortium, custodiamque Reginæ introduxit, quæ sensim ad humaniorem vitæ vsum eam traduxit. Hæc matris Reginæ imbecillitas excitandis per regnum turbis idonea fuit. *Ximenius* tamen in omne periculum peruigil, sublatis plurimis vectigalibus populos ita Regi deuinxir, vt in omne discrimen alacres se offerrent.

Sal. Ann. 1517. Carolus Rex plauditur Madriti.

XVII. *Arragonij eum non recipiunt.*

XVIII. *Ioanna Regina imbecillitas.*

Sal. Ann. 1517.

Carolum porrò sollicitabat *Ximenius*, vt in
XIX. *Carolus in Hispaniã vocatur.* Hispaniam properaret; quod plerosque Belgarum in aula *Caroli* grauissimos aduersarios; paucos verò Hispanorum fideles amicos experiretur. Hos familiaritas adeò deuicerat *Ferdinandi* inter ipsos educati, vt *suas delicias* appellarent. Cum *Gironys* & *Albanis* Principibus *Ximenio* cõtentio erat ob seriam regij mandati executionẽ. Petri *Nonnij Guzmani*, & *Aluari Osorij*, aliorumque aulam
XX. *Ferdinãdus Carolo suspectus.* *Ferdinandi* moderantium offensionem incurrerat; vt cum hi *Ximenium* amotum cuperent, ille fauente *Carolo* omnes aula eiecerit, *Ferdinando* nequicquam lacrymis, minisque demum obstante; quod fidis se ministris spoliari quereretur. Inde spetie humanitatis, ac aui visendi obtentu fratrem in Germaniam ablegaret, *Carolo* auctor fuit *Ximenius*; ne *Ferdinandi* amore illecti Hispani à *Carolo* deficerent. Occursurus porrò *Carolo Ximenius*, quamuis afflicta iam valetudine, ad Castellæ fines pergeret, *Ferdinando* secum salutandi inter primos fratris gratia assumpto; inuidiosè iactabant, Regis aduentum fingi, vt *Ferdinandus* eriperetur Hispanis. Contra Belgæ in aula *Caroli* dictitabant *Ximenium* aduersùs *Carolum* sibi *Ferdinandi* captare fauorem, vt eo nomine se Regi præstaret metuendum, ideoque vel maxime abstrahendum in Germaniam asserebant. Aquileræ sub medicorum cura laborabat *Ximenius*, quum *Carolus* primo Id. Septemb. ex Belgio classem soluit, & quinto Cal. Octob. Biscaiam contigit. Vbi prò inimico primũ,
XXI. *Carolum Hispaniã attigit.* deinde vt Rex magno exceptus honore, Villauitiosam deductus est cum sorore *Eleonora*. Re cognita *Ximenius*, literas *Carolo* dedit, quibus itineris rationem, tractandique Hispanos artem tradebat, monebatque vt vitatis Principum congressibus, ex se priùs Reipublicæ constitutionem, ærarijque vim cognosceret. Ex aduerso Belgæ, quibus *Ximenius* suspectus erat, quòd de se amouendis consilia agitare cognouissent, ne Hispanorum inuidia *Carolus* primo regni ingressu grauaretur, suadebant: omni studio *Carolum* à *Ximenio* abstrahentes, spe per medicos concepta, fore vt morbi violentia breui succumberet; vel exauctorationem *Ximenij* ob valetudinem inhabilis, vel Rege præsente superuacuum persuaderent. *Carolus* verò ad salutandam matrem Turdesillas arrepto itinere, literas *Ximenio* misit, quibus illi iter, officiumque Reginæ matri significat præstandum; simulque iubet ad Moiadas occurrere, vt communicatis de Repub. consilijs, suæ deinde quieti consulere posset, postquàm sat molestiarum pro regno exhausisset. His auditis, sensit se
XXII. *Ximenius à gubernatione reiectus.* æmulorum artibus pressum, ingrateque abijci, post tam fidelem Regi operam præstitam, auctoque morbo, non multis horis superfuit.
Moritur. Vanas hic mortalis spes colligat aulæ fallaces. *Alphonsus Aragonius* catholici Regis spurius cognito *Ximenij* obitu, Turdesillas properauit, vt Toletanæ præficeretur Ecclesiæ; sed iam *Guillelmus Croyus* Cheuræ Dominus,
XXIII. *Croyus donatur Archiep. Tolet.* pro *Guillelmo* nepote illam erat assecutus. *Aragonius* verò nisi Vallisoleti ad colloquium admissus fuit. Venit eò *Carolus* principio anni xviij. vbi maiorum ritu in Basilica D. Pauli
An. 1518.
XXIV. *Carolus coronatur in Hispania.* cum *Ioanna* matre solio regali imponitur, vt pari iure cum parente regnaret, quanquam præter titulum vix quicquam matri delatum sit, nisi vt Regis decreta pari subscriptione, vmbratili dignitate firmaret. Coronationem ludi exceperunt equestres: in quibus tertio die *Carolus* aduersus præcipuum cæterorum
XXV. *Ludos vincit equestres.* triumphatorem *Zanzellium Belgam*, regali armatura cinctus, in arena congressus, vt nunquam frustratro proprio ictu, plerosque deluserit aduersarij. Quater concursum est: prima lanceæ in cassidem vibratione, plumas capitis tanquàm alas victoriæ sustulit: altero, in sinistrum pectoris latus ictu detorto, lancea (quod palmarium habent) in varias diminuta partes, abscessit: tertio impetu bipennis in casside retorta cladem accepit: vltimo, altera Regis lancea, excepta Zanzelli circulari clypeo, nouo victoriæ argumento, media dissilijt, vires, artemque egregiè testata. Nemo erat, qui ex præclaris initijs, futuratum rerum momenta non ponderaret.
XXVI. *Aulicis nimium indulget.* In hoc vno culpabilis, quod aulicis nimium indulgeret, & quod sua virtute, & indole acquireret, aliorum culpa amitteret. Duo erant lapides offensionis, *nimia Belgarum in aula frequentia*, & *Ferdinandi fratris contemptus*. Prioris erat argumentum, Tholosanus Archiepiscopatus *Croyo* datus, excluso *Ferdinandi* regio principe licet ex dispari matre,

Alphonso

al. Ann. 1518. *Alphonso* laudatissimo præsule, in gratiam hominis, qui Hispanorum flagrabat inuidia, quemque iccircò *Ferdinandus Catholicus*, in *Caroli* regnaturi institutione, ab aula submouendum esse decreuerat. *Ferdinandum* verò, quòd vtrumque Solem idem capere Cœlum haud posset, auferendum hunc sibi ex oculis quamprimùm dolebant. *Croyus* vt ipsi *Ferdinando* desiderium migrandi ingereret, ad seruiendum quandoque *Carolo* impellebat. Nam accumbenti ad mensam, inter ministros adsistere iussit, & aquam manibus affundere; vt *Carolus* pij, obsequentisque fratris ingeniũ miratus, indoluisse feratur, quòd ad illa se officia demitteret, vnde de eodẽ quàm ocyus separando consilia admiserit, auctore *Burano* Comite *Croy* æmulo. Discessus causa, *Maximiliani* Imperatoris erga nepotem desiderium, seniumque morti vicinum, puero & Hispanis expositum non iniqua visa est. Cum eo plurimi remissi sunt Belgæ, vt indigenis in aulam daretur aditus, & animi placarentur Hispani. Nec otiosus interea in Hispania *Carolus*, vt maior esset apud Hispanos *Hadriani* auctoritas, per *Maximilianum* Cardinalitium illi pileum à *Leone* obtinuerat, perque vrbes regni profectus, fidelitatis iuramentum excepit. Mauri ad Oranum rursùs occupandum collecti, insignem sub *Caroli* auspicijs cladem acceperant. Interim *Maximilianus* cum in Augustanis comitijs de *Carolo* nepote sibi subrogando proceres sollicitasset, *Franciscus* Galliarum Rex & ipse imperij coronæ inhiando, occultis, apertisq. consilijs obnisus, multa (si admitteretur) aduersus Turcas, hostesque Romani Imperij pollicebatur, obtinuitque facilè à Septemviris, suæ hanc electionem libertatis vendicantibus, ne quæ demum familia in ius successionis veniat, vt preces *Maximiliani* de *Carolo* reiectæ fuerint. Hinc æmulatio inter *Carolum* & *Franciscum* gliscere cœpit non læui totius Europæ conturbatione, hæresum, Turcarumque incremento.

Marginal notes: XXVII. *Ferdinandus despicitur.* — XXVIII. *In Germaniã dimittitur.* — Sal. Ann. 1519. *Hadrianus fit Cardinalis.* — XXIX. *Carolus et Francisc. Rex Galliarũ ambiunt.*

CAROLVS V. ELIGITVR IMPERATOR. Anno 1519.

XXX. VVlgata *Maximiliani* mors difficiliorem Imperatoris designationem reddidit: eam enim dignitatem prensabant *Franciscus* Galliæ, ac *Carolus* Hispaniæ Reges: sed ita ambiebant, vt in vtroque moderatio summa laudaretur. Non enim contumelijs, vel belli comminatione, sed sola auctoritate freti Septemviros ad se pertrahere tentabant. Celebratur & illud à *Francisco* datum *Caroli* legatis responsum; *vtrique laudi esse eam ambire dignitatem, quæ eorum maiores se se illustriores reddidissent: neque ideirco eorum amicitiam debere dissolui, non secus ac si duo ingenui adolescentes sua industria, nullis malis artibus adhibitis eandem virginem ambiant. Si prudentes sunt, qui minus placuit, ad arma confugere non debet: permittere potius, vt qui felicior fuit, sine inuidia sua felicitate potiatur.*

Galli responsum.

Quandam tamen prærogatiuam sibi vendicabat *Carolus*, quod maiores sui *Albertus II. Fridericus III.*; *Maximilianus* continua successione imperium tenuissent. Mos etiã inoleuerat, vt Imperatorum filij, nisi minùs idonei viderentur, locum occuparent parentum. At in tota Germania, qui tantam molem sustineat, secum neminem conferendum: neque vero se adduci posse, vt Septemviri ad alienos, præsertim ad Gallum Germanorum semper hostem, Germanicum transferant imperium, ad Germanos nunquàm fortasse rediturum: quod igitur auus *Maximilianus* cæperat, qui iam de donatiuo cum singulis Septemviris conuenerat, id se facile perfecturum sperabat.

Spes Caroli.

Ex aduerso *Francisco* recentes per Italiam victoriæ, regnum opulentum, promptæ largitionibus opes, Pontificis fauor, mirum Regis ingenium spes ingentes fecerant. Venetos suarum habebat partium persuasos, nulla faciliùs arte reprimendos Turcas, in quos *Franciscus* iunctas regni, imperijque vires polliceretur, qua sane armorum conspiratione nihil visum est per Europam potentius; si quidem florentissimum à maioribus acceperat Galliæ regnum, quod Anglis Normannia, Belgarum populis Burgundia eiectis, Cisalpina Gallia per Insubriam explicata, tanto sensim excreuerat robore, vt cætera Europæ regna facile excelleret. Huic si Romanum adiungeretur imperium, haud difficilis futura erat Italiæ totius accessio, vellent nollentve inco-

XXXI. *Spes Francisci.*

Sal. Ann. 1519. incolæ. Postremum hoc fuit, quod *Francisco* forsam imperium eripuit. Quantum enim spes debellandi Turcas Pontificē *Francisco* inclinauerat, tantum hæc cogitatio retardabat. Ipsi hæsitabant Electores, ne si Gallico sceptro coniungerent imperium, Germanorum circumscriberent libertatem. Pontifex dubius cui hæreret parti, legatos iussit palam fauere *Francisco*, literas tamen Septemviris ea moderatione dedit, vt magis officij quemque sui admoneret, quàm priuatæ beneuolentiæ. Ad Heluetios miserat Gallus, eosque vt se imperij candidatum sua

XX XIII. *Heluetios sollicitat Gallus.* commendatione, vt apud Leonem Pontificem, & apud Septemviros iuuarent, impense rogarat. Heluetij *fœdere eum Gallis nuper inito se Romanum Pontificem, Imperiumque excepisse* rèsponderunt: *pertinere ad imperij maiestatem, Germanicamque libertatem, vt Septemviri liberè quem velint, Imperatorem designent; se nullis suis interpellationibus libera eorum suffragia turbaturos*. Vicinum namque *Franciscum*, cuius vires non ita dudum magno suo malo experti erant; neque *Carolum*, quòd multas Austriacæ familiæ vrbes occupassent, aliquem potius è Germanis principibus deligi volebant: quòd si alterum è duobus eligi necesse esset, *Carolum* anteferri malebant, cuius regna longis separata interuallis non eas vires, quas vnica Gallia, suppeditare posse videbantur. Ideo ad *Leonem*, & Septemviros se Germanicam libertatē haud violaturos scripserunt: nominatim ne *Franciscum* Imperatorem designarent. De *Carolo* nullam mentionem fecerunt; *Leoni* denuntiarunt, Gallum, si imperator deligatur, ingentium bellorum auctorem futurum, neque Italiæ auxilio venturum, neque aduersùs Turcas moturum. Hæc deterrere *Franciscum* haud poterant, qui *Treuirensem Antistitem* in suas traduxerat partes. *Brandeburgicus* etiam Marchio Gallum colebat; Hic, vt fratrem *Moguntinum* in comitijs antesignanum ad suum propositum inflecteret, studiosè allaborabat, quorum authoritati Bohemiæ Regis suffragia accessura credebantur. Pleriq. tamen Germanorum tanto Gallum auersabantur studio, quanto libertatem suam amore prosequebantur; cui vnà cum alienigena imperatore compedes inijci credebant. Quocirca armis se se contra eorum vim instruebant. *Sal. Ann. 1519.* Neque segnis rerum suarum *Franciscus* ferreis non minùs, quàm argenteis hastis pugnaturus erat, si res armis decernenda fuisset. XXXIV. *Carolus milite suo fautores subleuat.* Præcurrit tamen *Carolus*, submissumque ex Belgio militem, haud procul Francofurto iussit consistere, ne vis Septemviris inferretur, prohibiturus: vnde perterritus *Brandeburgensis* se de imperio ad Gallos transferendo cogitare haud fateri ausus est. Indixerat eius frater *Albertus Moguntinus* Septemvir Francofurtum comitia. Adfuere Electores omnes ante XVI. Cal. Iul. in æde D. *Comitia Francofurti.* Bartholomæi, electorali insignes trabea, post imploratum solemni sacrificio Numinis fauorem, omnes fidem dederunt: *nihil sacris imperij legibus, quas Aurea Bulla complectitur, ab se derogatum iri*. Et ne religio deesset, ad aram Sacramento firmata sunt. Ab ara ad sacrarium basilicæ, itur. Vbi ad Septemviros Moguntinus Princeps de consensione virorum Principum ad imperij dignitatem tuendam, recteque transferendam luculenter, tantoque plausu disseruit, vt Electores facta secessione à loco concilij, auctore *Friderico III.* Saxoniæ summo quisque studio id se acturum polliceretur, ne suffragatione sua pertinaciter discreparet, nec alium habiturus Cæsarem, nisi qui omnium consensu electus foret.

Legatum postea audire decreuere Pontificis, qui post imprecatam Principibus salutem, & oblatam Apostolicam benedictionem, tria proposuit.

Primò, Principes hortando & animando, vt in statu iam fluctuantis Reipub. Christianæ de optimo Principe, Rege Romanorum in Imperatorem eligendo cogitare vellent, qui auctoritate, potentia, rerum gerendarum pericia valeret, & in omnibus optimum Ducem, optimum Senatorem præ se ferat. XXXV.

Secundò, vt Regem Neapolitanum, cuius Regni proprietas ad Ecclesiam Romanam spectat, nullo pacto in Romanorum Regem eligant, obstante sibi defectu inhabilitatis & ineligibilitatis ex constitutione Clementis Quarti, id quod plurimis fortissimis argumentis & efficacissimis rationibus, clarissimis exemplis comprobauit, quæ omnia repetere longum esset.

Tertiò, quia specialiter, immò indiuidualiter

Sal. Ann. 1519. dualiter sententia Sanctissimi Domini nostri Principibus est enodata, petit Legatus, vt similiter, clarè, expressè & indiuidualiter responsum certum, clarum, non inuolucrum aut ambiguum per affirmationem vel denegationem, & per Principes etiam non collegialiter congregatos detur, vt S. D. N. certiorari de eorum voluntate possit. Sal. Ann. 1519.

RESPONSVM PRINCIPVM ELECTORVM.

Reuerendissimi & Illustrissimi Principes hic congregati ob causas vrgentissimas & hostiles motus reprimendos, qui in territorijs & dominijs post tam vacans Imperium emerserunt, & vt peiora emergant in dies verentes, huc Vvesaliam conuenerunt: de futuro autem Romanorum Rege eligendo in nullo solliciti. Quare ad petiea Reuerendæ Dominationis suæ responsum dare non possunt. Sed sibi Reuerend. Dominatio sua & omnium proximus Sanctissimus Dominus noster Leo Pontifex Maximus persuadeant indubitatissimè, quod vbi ad Romanorum Regis electionem per Reuerendissimas & Illustrissimas Dominationes eorum processum fuerit, eos tunc eum in Regem electuros, qui sit gloriæ & honori Sanctæ Sedi Apostolicæ, vtilitati & emolumento Reipublicæ Christianæ, incremento sacro Romano Imperio, hostibus Christiani nominis formidini, & omni posteritati futurus admirabilis.

Mirantur non minus Principes Electores, S. D. N. institutum, id quod æuo nostro electionum temporibus ab aliquo Romanorum Pontificum auditum est numquam, maximè hoc modo propositum, vt Electoribus legem præscribat, iubeat, vetet. Sperant Beatitudinem suam aliàs clementissimam, futuram illam Romanorum Regis electionem boni æquique consulturam.

Interea Caroli Regis legati Moguntiam, Francisci Confluentiam attigerunt. Vtrique per literas diuersis argumentis prò suo quisq. Rege ad Septemviros contendentes.

GALLORVM ORATIO AD SEPTEMVIROS.

XXXVI. Reuerendissimi Illustrissimique Domini, ac Potentissimi Principes, sacri Romani Imperij oculatissimi, ac sapientissimi Electores, post summissam humilemque commendationem ac Salutem, Ioannes Dalbret Drocorum Comes, Dominus aureæ vallis, Guilhelmus Gensier, Dominus de Bonepet, aurati equites Christianissimi Francorum Regis ordinis, & Carolus Guillart, præses Senatus Parisiensis, ipsius Christianissimi Regis Oratores, ab eodem prouinciam expressumque mandatum superioribus diebus acceperunt commonefaciendarum cum omni reuerentia, ac debita veneratione Reuerendissimarum, ac Illustrissimarum dominationum vestrarum, earundemque suppliciter obsecrandarum, atque obtestandarum, super quibusdam rebus, quæ ad communem Christianæ Reipublicæ vtilitatem, honorem, gloriam, ac libertatem sacri Romani Imperij videntur imprimis pertinere. Cum itaque exploratum habeant sibi facultatem suppetere non posse conueniendi Reuerendissimas excellentissimasque dominationes vestras, & ijsdem in publico ac celebri omnium vestrum consessu (quemadmodum & sperauerunt & vehementer optarunt) publica oratione congrediendi. Idcirco rogant, supplicant, obtestantur, vt tam ob reuerentiam, atque honorem ipsius Christianissimi Regis, quam suscepti muneris, ac demandatæ sibi prouinciæ executionem sinere velitis, immo si opus fuerit iubere in auspicatissimo atque fælicissimo vestro conuentu ita perlegi hasce admonitiunculas breui oratione contentas, vt omnibus audire liceat, ac liquide intelligere quæcunque in ipsis comprehenduntur. Eas nimirum præfati oratores ad Reuerendissimas excellentissimas dominationes vestras mittendas esse operæpretium duxerunt, & cum omni humilitate, impensaque vobis debite reuerentia, legendas offerre. Quas si liberali atque ingenuo vultu, pro insita vobis incredibili, ac prope diuina bonitate atque facultate admittitis, rem plane feceritis & omnium sententia, iudicioque probandam, & tam grauium tamque excellentium Principum gloriæ & decori imprimis consentaneam. Reuerendissimi excellentissimi Principes ac Domini Deus Optimus Maximus vobis, ac secundis rebus vestris benignissime fælicissimeque fauere dignetur, easdemque semper tueri. Ex Confluentia quinta Iunij.

Reue-

Sal. Ann. 1519. Reuerendissimarum excellentissimarumque ac potentissimarum dominationum vestrarum obsequentissimi atque humiles obseruatores, Christianissimi Francorum Regis Oratores ac Legati.

QVanto maiores nostri consilio, quanta in rebus gerendis prouidentia excelluerint, quantam subsequentium longo tractu sæculorum, vacaturæque posteritatis rationem habuerint, vel hoc vno liquidissime vobis compertum esse reor Reuerēdissimi Illustrissimi Domini Excellentissimi ac potentissimi Principes, quod sublata omni discordiarum seditionumque occasione, pacatum ac tranquillum, pro viribus suis, Christianæ Reipublicæ statum relinquere curauerunt. Nunquam sane auspicatius, nunquam fortunatius, nunquam melius, fœliciusue consultum, prospectumque fuisse Augustissimæ Imperatoriæ maiestatis Culmini animaduertimus, quam vbi deligendi creandique Romani Regis, ac subinde Imperatoris potestas atque auctoritas, omnium Principum Christianorum consensu, vobis Septemvtris Principibus credita est. Nunquam enim cædes immensæ, nūquam atrocissimæ strages, orbi vniuerso defuerunt, quamdiu inter procellas militares, turbinesque bellicos, exercitui licuit Imperatorem designare, qui sæpenumero, quem nuper, vt sibi iucundissimum atque gratissimum concordi suffragio delegerat, mox facto impetu irruens, maximo fauore, in acerbissima odia, leuissimis plerunque ex causis repente commutato, trucidare non verebatur. Sic Sergius Galba, sic Otto, sic Aulus Vitellius, sic Alexander, sic plerique alij Rom. Principes atque Imperatores, partim à suis, partim ab aduersariorum militibus truculentissime cæsi, non sine magno totius Imperij dedecore, atque iactura occubuerunt. Cum itaque non sit consilium in vulgo, non ratio, non discrimen, non diligentia, sapientissime cautum fuit superioribus sæculis, vt Septemvirorum teato res ad paucos integritate, sapientia, omni denique virtute insignes deuolueretur, qui meritis ac virtutibus iustissimo ac rectissimo prudentiæ suæ examine, accuratissime circumspectissimeque appensis, & pace, & bello, idoneum ex omnibus Principem designarent. Vos inquam septem Principes, qui veluti septem triones in cælo, reliquas splendore atque ordine stellas antecedunt, ita vos in terris auctoritate, potentia, viribus, consilio, generositate, sapientia, non modo Germaniæ, sed aliarum quoque gentium proceribus, ac Principibus prælucetis. Nec in hoc munere designandi Imperatoris vobis propediem obeundo, ex animorum vestrorum candore, ac generositate, vos quicquam admissuros plane intueor, quo maxima de vobis apud omnes populos, ac cæteros orbis terrarum Principes, integritas æstimatioque minuatur. Grandem sane prouinciam, ac prope viribus imparem mihi suscepisse videor, qui in tantum consessum magnis de rebus verba facturus prodij. Cæterum quia veritatis oratio soluta esse debet ac libera, perpauca de huiusmodi rebus eloquar, quæ nec à veritate abhorrere, nec forsitan iniucunda vobis fore perspexero. Non solum Reuerendissimi Dom. Illustrissimi Excellentissimi Principes, Christianitas, quæ Europæ sinu ambituque clauditur, sed Aphrica & Asia tota, vniuersusque terrarum orbis, ac penitissimæ illius nationes, gentes, populi, in vos conuersi, tanquam in sublimi quadam arce atque specula constitutos, intentis oculis, arrectisque auribus adstant, circumlustrantes ac explorantes, cui tantam rerum molem, cui totius orbis habenas sitis credituri, quem tantæ dignitati, tantisque administrationibus præfecturi. Tantopereque de vestra omnes integritate, virtute, constantia singulari confidunt, vt illum haud dubie vos augurentur Romanum Regem designaturos, qui inter idoneos sit maxime idoneus, quique virtute ac fortuna cæteros omnes antecellat. Quæ sane duo, ad res splendide fortiterque gerendas, non tam commoda, quam necessaria esse videntur. Virtus suis ipsa viribus contenta, ex se quidem sola quamplurimum, fortuna sine virtute imbecilla, parum admodum ac propemodum nihil potest. Altera vero alterius ope sic adiuuatur, vt coniuncta, arduissima quæque non modo aggredi, sed & facile perficere queant. Porro si recti animi, syncerique iudicij perpendiculo rem ipsam demetimur, etiā rationis, non affectionis examine stateraque vti volumus, nemo tam socors, tamque à communi (vt aiunt) sensu alienus qui non plane videat Christianissimum Regem Franciscum, cæteris tam fortuna, quam virtute eximia præstare, nul'umque esse penitus, qui tam expedite, tam efficaciter, quam ipse possit, vel nutabundum ac ruinæ proximum Imperium suis viribus fulcire, vel socordia incuriaque maiorum tam lapsum

Sal. Ann. 1519. lapsum erigere, vel ipsius maiestatem sublimitatemque depressam, in pristinam auctoritatem gloriamque restituere. De cuius regis fortuna, viribus, potentia, quid nunc attinet dicere? quũ vos ipsi satis superque exploratũ habeatis, quantas militum copias, quantos exercitus, suis ipse sumptibus alere consueuerit, vestire, amare, ac plerunq. socios viribus hostium lacessitos, armis, viris, equis, commeatibus iuuare, eisdemque quam celerrime opitulari. Iam vero virtuti ipsius quæ potest facundia, quæ oratio, par inueniri? Quomodo hac obsecro tempestate inter Principes orbis terrarum reperias, qui sit ætate, viribus, ingenio, potentia, opibus, strenuitate, diligentia, cum eo conferendus? Aut in quo tot eximia dotes, atq. ornamenta Imperatoriæ dignitati excellentiæq. consentanea inueniantur? Nullas profecto res ei deesse constat, quas ille Oratorum Princeps Tullius optimo cuique Imperatori necessarias esse profitetur, Scientiam rei militaris, virtutem, auctoritatem, felicitatem. Quanta enim est illius in tolerandis sudoribus, algoribusque tam diurnis quam nocturnis patientia? Quanta in aggrediendis periculis, quamq. intrepida virtus? Huius nimirum fortitudinem, robur, potentiam, ferocientes Heluetij, ab hinc paulo plus trienniũ apud Insubres, collatis, ex improuiso signis, non tam cognouere, quàm admirati sunt. Qui incautum adoriri, & cum exercitu per insidias opprimerere studentes, ab eodem paucis admodum captis ac diffugientibus, magna vi atque incredibili virtute oppressi fuere. Nec tamen in stragis reliquias (quod perfacile poterat) desæuire, grassarique perrexit. Sed ea humanitate atque clementia vsus est, ut difficile dictu sit, vtrum hostes magis virtutem eius pugnantes timuerint, an mansuetudinem victi dilexerint. Nec facile discernas, belli an pacis artibus melior. Quis est enim mortalium uel in compensandis præmiandisque militum laboribus, amicorumque obsequijs, munificentior ac largior? Quis in concilianda externorum Principum beneuolentia fœlicior? in eaque retinenda constantior, magisque perseuerans? Perpauci admodum Principes sunt, qui eum eo uel iamdudum amicitiam non inierint, uel inire cupidissime non expetierint. Neminem plane vestrum ignorare arbitror, quanto ipsum honore, quanta magnificentia Leo P. M. annis superioribus in Bononiam, alterni colloquij gratia admiserit, quantis muneribus, obsequijs, gratificationibus, cum eodem tunc Veneti certauerint. Cui sese suaque ita deuouerunt, vt nihil sit tam arduum, tamque difficile, quod non eius causa parati sint aggredi, atque efficere. Qua demum fati benignitate, qua fœlicitate factum fuisse putatis, vt Rex Anglus, superiore autumno, ex hoste perniciosissimo, socius officiosissimus, ex inimico infestissimo, suauissimus amicus, hoc animo, hac lege effectus sit, vt patriam, opes, liberos, salutem denique propriam, regijs obsequijs perpetuo addixerit? Singulis singula horum suppetere & partim adesse videas, in hoc vno affatim cumulateque cuncta coire manifestissime iudices. Quisnam igitur dubitare posset, huiusmodi Principẽ maxime, ac præter ceteros idoneum ad suscipienda Imperatoriæ dignitatis moderamina, quæ tametsi non posceret, quin potius respueret ac refugeret oblata, ob tam praclaras tamen eius dotes ad ea suscipienda, plerisq. alijs eadem sibi committi efflagitantibus, à vobis Reuerendissimi Excellentissimi Principes exhortandus compellandusque veniret, ac demum reluctans, obnitensque ad Imperatorium fastigium protrahendus. Ad quod efficiendum & quam ocyssime præstandum, si non sua ipsius varia vos, multiplexque virtus allicit ac permouet, inuitet saltem. Tum vero id faciendum esse vobis persuadent grauissima discrimina, religioni Christianæ impendentia, quibus (nisi mature occurritur) omnia protinus pessum itura sunt. Animaduertite quæso pensiculatius, & ante oculos vestros paulo accuratius proponite velocissimam, truculentissimamque Turcarum rabiem atque insaniam, qui non contenti Asiam quam maximam, eandemque florentissimam, & opulentissimam orbis terrarum partem nepharijs, atque spurcissimis legibus suis iampridem subdidisse. Nihil hactenus à se actum arbitrantur, nisi Europam (cuius iam superioribus annis bonam partem occuparunt) & totius Christianismi regna, prouincias, agros, ciuitates, oppida, non modo spoliare ac diuexare, sed etiam ferro ac flammis passim vastare, fœdissimeque depopulari pergant. Et quod est longe omnium miserrimum atque calamitosissimum, Christianam religionem funditus euertere, suinamque ac Belluinam introducere moliuntur. Quis à vera religione? quis à pietate & diuino cultu tam auersus? quis tam clementia? quis tam humanitatis expers? cui

Sal. Ann. 1519. *cum hæc tam atrocia in mentem venerint, non solum non commoueatur animo, sed etiam non toto corpore perhorrescat. Non est opus rei atrocitatem, quam fœdissime in pleraque Christianorum oppida atque vrbes, effrænata Mahumetum licentia, insanaque cupiditas exercet, pluribus explicare, aut oculis vestris subijcere, cum vos ipsi & à Summo nonnunquam Pontifice, & à plerisque alijs frequenter super his fueritis commonefacti. Quibus sane periculis quis vel celerius obuiam ire, vel tantos furoris incursus potentius, efficaciusve, quam Rex ipse Francus repellere coercereque potest? Nemo Reuerendissimi amplissimique Principes in medijs fluctibus, atque procellis (nisi mentis inops) iam imminente naufragij periculo, gubernatorem nauigationis ignarum eligendum, & gubernandæ naui præficiendum censet. Nemo quum pleno Marte dimicandum est, & iam instructa acie congrediendum, quempiam scientiæ militaris imperitum (ni modo desipiat) in ducem exercitus optandum, assumendumve arbitratur. Viderunt cæteri quid in quaque re diligenter cogitandum faciendumq; sit. Ego (sic me Deus iuuet) nunquam mihi persuadere potui, vt vos magna prudentia, magno consilio, maxima experientia Princeps quandoque summam rerum cogitaueritis eius manibus venire tradendam, qui non fortunæ ac naturæ commodis, atque animi dotibus omnes antecellens, optimi semper Imperatoris munia fœlicissime præstare possit. Nec vobis præterea Reuerendissimi Illustrissimi Principes cæterisque Germaniæ proceribus nouum, atq. cuiquam inauditum esse debet, aliquot olim Reges Francos non minore populi Germanici, quam sua ipsorum & fœlicitate, & gloria administrando sacro Imperio præfuisse, qui Germaniam templis, cœnobijs, & tam publicis, quam priuatis ædificijs decorare, varijsque ac pretiosis muneribus locupletare studuerunt. Quæ cum vulgo protrita sint, ac prope omnibus peruia, ea consulto præterire volui, ne illorum inculcatione molestiam vobis afferre viderer. Hoc vnum tamen nequaquam præterierim, Franciscum Regem, si Deo Optimi Maximi, ac vestro munere Imperij dignitatem adipiscitur, à maiorum suorum præstantia virtuteque minime degeneraturum. Qui non modo illam æmulari, verum etiam (si qua fata sinunt) vincere contendet, dabitque enixissime operam, ut neque in eo (supe-*

ris adiuuantibus) Augusti fœlicitas, neque Ann. Sal. 1519. *Titi humanitas, neque bonitas Neruæ, Traiani probitas atque iustitia, Constantini religio, Theodosij pietas, Caroli cognomento magni rerum fortiter magnificeque gestarum gloria, incredibilisque liberalitas atque magnificentia ab aliquo desideretur. Non vtique ignorat mores, naturamque Germanici populi, qui est libertatis suæ appetentissimus eiusque tuendæ ac retinendæ studiosissimus atque acerrimus vindex. Tam profecto aberit ut eam minuat, profliget, eripiat, ut uel eandem semper augere ampliorem que reddere conetur. Eo circa non solum Germanicæ libertatis assertor erit ac propagator, uerum etiam subditos omneis regia semper benignitate fouebit, & paterna quadam indulgentia ita complectetur, ut omnes aliquando Germani fœlicissimum illum sibi diem iudicent illuxisse, quo non tam humanis suffragijs, quam diuina quadam sorte tantum Imperatorem, ac patrem patriæ nacti fuerint. Nec sane quicquam est, quod Germani Francorum amicitiam, coniunctionemque uel respuere debeant, uel auersari, qui & natura, & consuetudine, & disciplina sunt omnium mortalium lenissimi atque mitissimi, qui se quoque Germanis & hospitalissimos semper exhibuerunt, & amicissimos, si quando negotiationis, vel commercij causa peregrinantes ad illos diuerterunt. Quin etiam Germanorum, Francorumque unam olim fuisse Rempublicam, alterosque ab alteris mutuam traxisse originem, & antiquitates vestræ testantur, & nomina quondam uestris vrbibus indita, quæ in hodiernum usque diem supersunt, manifestissime indicant. Hinc Franconia antiquissima florentissimaque prouincia. Hinc Francofordia de Francorum nomine appellata, celeberrimum totius Germaniæ emporium, oppidumque & nobilissimum & augustissimum. Multoque iam & nobilius, & augustius ex tantorum Principum, et procerum gloriosissimo fœlicissimoque conuentu, designandi eligendiq; Romani Regis gratia facto. Proinde Reuerendissimi amplissimique Domini Illustrissimi ac potentissimi Principes, si humanis rebus, si communi omnium saluti consultum esse vultis, si imminentia Christianæ pietati discrimina penitus amoliri, si honorem vestrum, decus, amplitudinem, famam, gloriam, tueri, conseruare cumulareque*

expe-

Sal. Ann. 1519. *expetitis, & in posteritatem transmittere. Si Imperij fines, atque ditionem propagari, si optimo cuique morem gerere, atque gratificari percupitis, quod auspicatum, beatum, bonum, faustum, fœlixque sit & vobis, & uniuersæ Reipub. Christianæ, Christianiss.* Regem Franciscum, *Regem Romanum designate, consalutandumque Imperatorem communi suffragio decernite. Vestra porro laus, neque tenuis, neque obscura erit. Hoc ciuitates, hoc populi, hoc Principes (paucis forsitan exceptis) non loquuntur modo, verum etiam personant* Franciscum *Regem dignum esse Imperio, & ita dignum, vt nullus eo dignior hac tempestate reperiatur. Nihil vtique ab eo immaturum, nihil properum, nihil asperum formidandum est. Omnia seria, cuncta grauia, & quasi ipsa Respublic. iubeat augurandasunt. Curabit, enitetur, efficiet ne vobis desint & fortia facta, & saltem vobis atque Imperatore digna consilia. Bonam partem rerum geret ex consilio & sententia vestra. Nec eum alioqui immutatura est fortunæ amplitudo, nisi vt prodesse tantum possit, ac vult vobis. Ac populo Germanico prospiciet, & veluti præsens ac tutelare quoddam numen, ab omni periculo tueri liberareque conabitur. Sua perficiet opera, viribus, consilio, diligentia, vt nihil vnquam à vobis gestum fuisse auspicatius; gloriosius, fœlicius mox intelligetis, quam cum Regem Romanum designasse. Qui omni cura, studio, industria elaboraturus est, vt tutam omni ex parte, ac tranquillam fortunam cum populis atque ciuitatibus vestris fœlicissime trahatis. Vt vestram denique, ac vestrorum salutem suo ipsius ac proprij capitis discrimine liberam ab omni assultu perniciéque hostili prospere & fœliciter tueatur. Nonis Iunij. M. D. XIX.* Sal. Ann. 1519.

ORATIO HERMANI NVENARII PRO CAROLO.

XXXVII *SI de Imperij Maiestate, de gloria, de honore concertantibus, aliena laudatione vehementer opus esse perspicerem, O Illustriss. atque potentissimi Germaniæ Principes, ac Rom. Imperij Electores, profecto omnem meam industriam, omnes ingenij vires ad hoc iamdudum contulissem, vt accumulatis & congestis vndiquaque laudibus,* Carolum *inuictissimum Hispaniarum Regem, à me diligenter vobis commendatum sciretis. Non enim adeo omnem prorsus dicendi rationem à nobis alienam esse putamus, vt, si de* Carolo *Rege dicendum sit, aut defuturas nobis res, aut verba metuere possimus. Quo circa vos obnixe rogo Principes Illustriss. vt adolescentiæ nostræ aliquid concedatis, simulque illud, quidquid est à me commissum apud uos audacius forte quam ista ætas, & conditio mea tulerit, id ipsum meo in patriam summo adfectui, & singulari erga* Carolum *Regem, illiusque diuinas virtutes amori condonetis. Quis enim non optimo iure succenseat, laudari cernens apud uos summo cum artificio, ac præferri eos, qui nihil vnquam in uos beneficij cōtulerunt? Illū uero, cuius extant in nos pulcherrima, atq. præclarissima studia, passim contortis, obliquisque dictis traduci? Cum hunc potissimū uobis commendari, ac à vobis vnice & coli, & obseruari oportuit. Nam quem hoc tempore in tota Asia, aut Europa regnare creditis, tanto populariū consensu, tanto complausu omnium nationum, tanta cum imperij & dignitate, & amplitudine? Aut quem in toto orbe terrarum Regem esse existimatis, de quo uel materia amplior, vel historia ad immortalem gloriam excitandam copiosior suppetat? quamque nec æmulus extenuare, nec orator sua eloquentia magnificare possit? Nos autem longe diuersum ab his sentimus, qui decorem Principis in laudatione constituunt. Immo maxime indecorum reputamus, si quis exquisitis rhetorum flosculis, se id consequuturum speret, quod non nisi excellentissimis virtutibus, & clarissimis ingenijs, peruium semper patuit. Namque illos maxima laude, veraque gloria excellere ducimus, quos non eloquentiam rhetorum, non conflata ab oratoribus præconia commendarunt, verum quos egregia facinora, & eximiæ res gestæ apud mortales extollunt, atque illustrant. Hæc est verissima (vt ille summus orator putat) qua ad superos itur via. Hac prisci illi viri fortissimi certatim contenderunt, atque in tantum profecerunt, vt illis tum sæculis immortales honores, diuinosque cultus meruerint. Est & altera via multum etiam ad imperium acquirendum, & retinendum necessaria, gratia videlicet, ac fauor Pop. Rom. qui in deligendo Principe, per se sæpe plurimum valuit. Ipsæ enim virtutes, & si sole satis munitū ad petēdū principatū iter ostendāt,*

Sal. Ann. 1519. tamen si gratia fulciantur, vix vnquam repulsam habituras existimo. Hæc quoties ipse mecum memoria repeto, non possum non vehementer admiratione Duci, ita, vt perbeatum indirem Carolum Regem, in quo nihil natura neglexerit, quod ad corporis, ac animi fœlicitatem pertineat. In hoc enim adeo conferta, & cumulata sunt omnia tum corporis, tum animi bona, vt neque priorem agnoscat, neque admittat parem. Quibus de rebus, si ante conspectum vestrum plenum & auctoritatis, & grauitatis, ipse verba facturus essem, pertimescerem sane, ne me in ipso orationis medio rursu, copia rerum obrueret. Atque ita obrueret, vt omnem prorsus recte dicendi modum, confundere necessarium fuerit. Mihi vero animus, nunquam fuit Illustriss. Principes, vt Carolum Regem (cuius vobis explorata sunt, & comperta virtutes) apud vos laudare vellem. Neque enim tam sum excors, vt non intelligam hunc locum, & hæc tempora, aliud longe maius, ac dignius quiddam expostulare, id quod à principio & dixi, atque professus sum. Ac etiam nunc libere & ingenue fateor, non licere cuiquam habere comitiorum eiusmodi rationem, vt in laudatione cuiusquam versari patrum voluntates, ac sententiam Senatus ab oratoris deliberatione pendere credat, quasi non magis ad fortia facta, quam egregia, & bona verba spectare oporteat. Vnde postquam vestrum istud amplissimum, ac Illustrissimum collegium, septenaria perfectione absolutum, diuina prouidentia, ad futuri Romani Regis habenda comitia, Franckefurdium conuocatum est, vt vniuerso orbi Christiano, suo capite iamdudum orbato, veluti quendam solem terris, adsignare debeat Principem, profecto non est, ut dubitare quispiam possit, quin vobis abunde omnia superfluant, quæ ad absolutissimam sapientiam, animorum constantiam, æquitatemque requiruntur. Ita, ut nullo monitore, quantumuis etiam ingenij, aut eloquentiæ facultate præstanti, sed sola vestra prudentia freti, eum sitis Regem Romanum vestris suffragijs declaraturi, quem ad id muneris obeundum, sufficere cognoueritis. Nec ego sum usque adeo perfrictæ frontis, aut proculcati pudoris, ut præscribere nobis, quem nos eligere debeatis, temere præsumam, aut quenquam ita uobis proponere audeam, ut in eo diligendo, non multo plus vestris acerrimis iudicijs, quam mea opinioni concedendum putem. Tametsi multis sane argumentis, haud obscure probare possum, Carolum Regem, omnibus, qui in hunc vsque diem à uobis imperium petierunt, non modo uenire præferendum, uerumetiam competitorum à uobis nullam omnino rationem esse habendam. Quidquid enim isti sibi utcunque vsurpant, hoc ille summa cum æquitate possidet. Et ut paucis multa concludam. Solus hic, omnium ante se regum fœlicitatem ex æquo superare videtur. Non modo quæ ei è natura insunt, uel ex industria, & exercitatione prouenerunt, uerum etiam hæ quoque res, quæ tantum ex arbitrio fortunæ, ut uulgus putat, seu fatorum, ut Philosophi opinantur, dependent, hæc omnia tam peculiaria habet, ut non ei collata, sed cum eo nata fuisse videantur. Cum hoc si optimos quosque conferre libet, comperietis magnam obscuritatem clarissimos alioqui viros, huius splendore obiecto, contracturos. Cedat opibus & diuitijs Cresus. Cedat prudentia Philippus, Alexander prosperitate, potentia Xerxes, magnanimitate Laonidas, liberalitate Agesillaus, gratia Alcibiades. Ea propter neminem existimo fore, qui huius augustissimi imperij molem, tam facile extollere, colapsum uero, ac iam fœdari cœptum, tam potenter restaurare, in angulos Germaniæ coarctatum, tam longe lateque propagare possit. Quis enim nesciat quantas militum copias, tam pacis, quam belli temporibus paratas semper habere consueuerit? Quantam etiam, & quam numerosam classem, tum in Mediterraneo mari, tum in Occidentali oceano constituerit? quibus non magis sua ac sociorum regna, quam totam ipsam Christianam Rempublicam ab incursu barbarorum & hostium, strenuissime tutatur. Atque hoc solo nomine uel maxime commendandus, quod publicam salutem, suo periculo semper anteponendam duxerit. Qua in re quanta modestia ac temperantia semper usus sit, ex hoc considerare potestis, quod in tanto sumptu circa curam præsidiorum, & copiarum, nemini incolarum importune molestus est. Neque ita agit, ut illi, qui paganorum, ac villanorum suorum sudoribus, & sanguine, militum rapacitatem, libidinem, ingluuiemque quotannis explent, & heu dictu miserabile, plus ipsi calamitatis, & nocumenei suis subditis inferunt, quam uel infensissimi hostes excogitare, nedum inferre, possent. Sed noster hic, sine suorum iactura, sine priuatorum Sal. Ann. 1519.

magno

Ann. Sal. 1519. *magno incommodo, è regijs vectigalibus stipendia militibus copiose suppeditat. Satis locupletem sese existimans, si sui penuria, & calamitate non opprimantur, satis fœlicem, si suos ab infœlicissima tyrannide defendat. Nolo ego hoc loco recensere egregiam illam corporis habitudinem, ac illa pulcherrima natura lineamenta, qua hunc plane coarguunt vere Germanicum illum splendorem referre. Nolo inquam recensere illa tam vulgata, & ferme protrita, ne vestris auribus plus iusto molestus fiam, ea inculcans atque in medium proferens, qua etiam gladiatoribus, & athletis communia sunt. Tamen hoc vnum breuiter admonere operapretium esse duxi, hanc scilicet atatem, & has vires, qua huic natura largita est, tolerandis sudoribus, algoribus, vigilijs, alijsque incommodis accommodatissimam esse. Partim etiam vt uos commouerem impudentissimi cuiusdam hominis, nuper Gallica legatione functi, ad Eburonum ciuitatem prouinciamque, qui, siue ex mandato ita dixerit, siue Gallicam leuitatem, impudentiamque coercere non potuerit, in huius nostri Illustriss. & Inuictissimi Regis contumeliã, nihil aliud cum adferre potuisset homo sceleratus, ausus est satis contumeliose Regulum appellare, statura forte pusillum suggillans, quasi vel id vitium censeri possit, si vere obijciatur, aut mox pusillus sit, qui non aquauerit corpore cyclopem. Sed facessat temerarius homo cum sua Gallica leuitate, nos sat magnum eum indicamus, quem maximi quique maiorem sese fateri coguntur, & si idipsum forte inuitissimi faciant. Non debet etiam vos commouere, quod toties per cuniculos oppugnatur* Carolus *Rex, quasi qui nondum fortuna vices expertus sit. Illi enim constanter adfirmant, imperium decernendum non fore ei, qui belli discrimina, & euentus iniquissimos, dubiosque lubrica sortis nondum subierit. Ad quod cum dici permulta & grauiter, & ornate possint, ego paucis agere malo, propterea, quod eiusmodi sit ista causa, vt nequaquam indigeat accurata defensione. Quippe, quando eandem possumus longe fortius retorquere in eũ, cuius gratia ista dicuntur. At nos aliena oppugnare non decreuimus, verum nostra defendere. Idque tam licere cuiuis opinamur, vt nemo ob id lasum se iure queri possit. Belli ergo fortunam qui sapius experti sunt, eos ad Rempublic. administrandam aptos esse adfirmabimus?*

Absit hoc Illustrissimi Principes. Qui enim tum aptiores censendi forent, quà m vulgus istud perditissimorum hominum, quos Germania ad publicam calamitatem heu nimis diu aluit. Nam hoc & calonibus atque lixis, ac etiam prostitutis illis mulieribus, qua castra sequuntur, prope peculiare est, ita ut assidue à fortuna versentur. Modo victores, modo victi circumambulent. Iam triumphantes, mox in triumphum ducti. Aliquando direptis opibus, exustis ciuitatibus, occisis, aut despoliatis habitatoribus opulentissimi, mox profligatis prioribus fortunis infœlicissimi, ac omnium maxime miserrimi. Hac iccirco dicere volui, ut sciatis, huius causa caput, longe nimis imbecillum esse, ut etiam si aduersarius verum diceret, propterea ab imperio secludi is debeat, in quem illud sophisma torquetur. Quis enim vnquam Alexandro *magno in rebus gerendis fortunatior? Quis* Publio Scipione Africano *& fortior, & melior? Quis Octauiano fœlicior, aut potentior? At hi omnes pueri prope ad imperium admissi sunt, ita, ut nullis antea bellis propter atatem interesse potuerint. Cum imperio enim exercitantur Imperatores, non secus quam nos cum nostris studijs. Quanquam omnino credere non debetis militaris disciplina expertem esse eum Regem, cum quo, quicunque sunt in orbe Christiano egregij, ac famosi bellatores, familiarissime conuersantur. Hijs artibus à puero imbutus est, ad eas perdiscendas non tam sponte accessit, quam vi quadam natura pertractus fuit. Hac auita sunt insignia, qua hareditaria quadam successione, in hunc propagata fuerunt. Ita, vt audaciam, & robur, ex ipsis maternis vberibus suxisse videatur. Solent huiusmodi confugia quarere Oratores perplexi, dum non habent uel quod aduersario obijciant, vel quod pro se dicant. Quemadmodum si quis cum sanitatem reprehendere non possit, laudaret febrem quartanam. Ita qui paci inuident, belli gloriam extollunt. Quibus nos respondebimus, duo esse belloru m genera. Quoddam enim sola Imperatorum libidine, ac petulantia quadam ferocientium animorum leuibus ex causis concitari, ac sape cum maximo discrimine Reipublica in fortuna arbitrio dubium, & anceps versari. Alterum vero pro Patria tuitione, pro liberis, pro fortunis, necessario geri oportere. Idque tale esse, ut siue bene, siue male cedat, ipso nihilominus* Sal. Ann. 1519.

Duci

Sal. Ann. 1519. *Duci gloriam semper, ac laudem conferat. Ad hac perpaucos comperiri, qui in bellis gerendis, non multo magis suis affectionibus ducantur, & obtemperent, quam publica vtilitati consulant, Vtpote, qui pro nihilo pendant iustitiam, pietatem, caterasque virtutes. Verum, contemptis religionibus, ac iure gentium spreto, aliena quidem per maximas iniurias deuastando, contra socios ac vicinos crudelissime grassando, se bellica virtute, ac militari disciplina, cateris mortalibus prapollere gloriantur. Sed nos omni praconio efferendos, omnique laude prosequendos arbitramur, qui sic regnum instituerunt, ut malint suos fines tueri, quàm aliena diripere, pacem fouere, quàm excitare bella, optare potius opulentam patriam ut habeant suis terminis coarctatam, quàm expillatam ac miseram, etiam si vsque ad Indos protendatur. Quid autem refert, si bella omnino facessant, dummodo patria prudenter, & ordinate gubernetur. Immo omnibus uotis exoptare Principem debemus, cuius consilio, & auctoritate bellica rabies, in pacis lenitatem, & mansuetudinem vertatur. Hoc sancta Ecclesia quotidie pijs precibus efflagitat. Hoc euangelia Christi, qua fidei nostra indissolubile fundamentum existunt, toties nobis inculcant. Memineritis Sanctum Regem Dauid ad extruendum Deo templum, indignum fuisse reputatum, eo quod vir sanguinum esset, Mosen proinde legis diuina promulgatorem, à promissionis patria Deo iubente seclusum, Regem uero nostrum Christum, quem Ihosue nobis designabat, in ciuitatem sanctam venisse pacificũ. Quapropter de Christianorum cade non debet gloriari Christianus Princeps. Inanis est enim gloria, qua in Reip. perniciem vertitur. Omnes quippe vnius ciuitatis municipes sumus, prasidem habentes Opt. Maxim. Deum. In hac qui seditiosi deprehenduntur, expedit Reipub. ut à regimine pracipites deturbentur, ne labefactetur status immaculata, & incorrupta matris Ecclesia. Videte Ethnicum illum M. Catonem, quanta grauitate ciuilem discordiam execratus fuerit. Fuisse enim traditur vir ille summę integritatis, & egregium Rom. probitatis exemplar. Is post illam memorabilem cladem Pop. Rom. in Pharsalia confectam, cum interfectorum ciuium cadauera circumlustrasset, manibus obtexisse oculos fertur, ne Reipubl. calamitatem diutius contueretur. Nemo certe tam est mentis, aut rationis expers, qui non longe prafe-* Sal. Ann. 1519. *rat sanguinolentis bellorum tumultibus, florentissima tempora pacis, cum in istis omnia et diuina, & humana, optime ac tranquillissime reguntur, in illis autem, interrumpantur non modo hominum voluptates, uerum etiam Deorum immortalium cultus, religionesque pessum eant, ac turpissime polluantur. Et si diligenter introspicitis, reperietis hic multum relinqui solida & non fucata laudis, illic vero mendacijs omnia fere obnoxia circumferri. Quis enim iactabundo, ac gloria iam spe inflato, de sua vtcunque sese victoria extollenti, credat? Quis non vel pro media parte confictum putet, egregium illud bellicum poema, vbi omnia ad laudem victoris cantantur? quodque (si rem aliunde percontetis) obscurum subito fieri videas, ac tale, vt iam huiusmodi schematis pudere te vehementer possit. Constat ergo belli imperitiam nemini merito imputandam, qui sua dexteritate, atque prudentia, sic disposuit regni statum, vt ei bellum inferre non ausit quispiam, nisi fuerit ille extrema dementia, aut ingenti temeritate correptus. Quod si quis omnino quietis impatiens, ac belli plus iusto adpetens, inuitum ac reluctantem temere armis lacesserit, in hunc demum ac turbatorem publica commoditatis, omnes neruos, omnemque potentiam expendat, vt tandem optimi imperatoris officium, non segniter exercuisse cõperiatur. Iam dicendum videtur de his rebus, qua ad imperij amplitudinem summopere desiderari consueuerunt. Inter quas summo fere loco constitui solet mutuus adfectus, atque beneuolentia, non solum Principis erga Rempublic. verum etiam erga vicinas gentes, sociosque & necessarios. Qua in re si adhuc aliquid est quod à Carolo Rege exigendum, aut etiam extorquendum putetis, idipsum sponte sua lubens ipse vobis prastabit. Nam cum tam sit praclara, ac vere regia indole praditus, vt etiam hostibus suis vltro parcere, nedum charissimis, ac amicissimis bene facere gloriosum esse iudicet; qua occasione induci illum, aut certe permoueri posse existimatis, vt charissimam patriam suam non prosequatur maxima cum pietate, & summa gratitudine. Neque vestrum esse quenquam credo, qui nesciat qua religione, quibus officijs, qua necessitudine, potentissimi prope omnes Europa Reges, cum illo pacta firmauerint, Societatem inierint, affinitatemque contraxerint,*

Anglia

Sal. Ann. 1519. *Anglia videlicet, Vngaria, Polonia, Dacia, ac Portugallia. Ferox insuper bellicosaque Helvetiorum gens, ac populosa Sueuorum coniuratio, nec non Eburonum præpotens ille, ac inter prudentissimos merito connumerandus Princeps Erhardus, vna cum tota Marcensium familia. Omnes profecto* Carolum *Regem Sanctissime colunt, nec est quisquam sociorum, aut necessariorum, qui non præstita fidei reum illum facere ausit. Iusiurandum nullis conditionibus vt violaret impelli vnquam potuit, fidem etiam hostibus constantissime semper seruauit. Culpam autem quam in alijs damnare sæpius potuerat, ipse numquam admisit, honorem suum integrum, & illæsum seruare malens, quam alienam perfidiam, vel vindicando detegere, vel compensando adæquare. Quo vere clarius dilucidiusque ipsius* Caroli *Regis erga sacrum hoc imperium, fidem perspicere, & dijudicare possitis, considerate quæso, ac animo diligenter perpendite, an aliquando aut palam, aut clanculo aduersus imperij maiestatem machinatus sit, an pecunijs, fauore, potentia, contumaces fouerit, rebelles susceperit, diffidentes rebus suis Imperij hostes ingentibus spebus erexerit. Quam demum ob causam contemnere illum Venetorum amicitiam creditis, nisi quia perpetuos hostes Rom. Imperij, vestraque nationi infensissimos esse cognouit? Quo circa si penes me horum comitiorum summa staret, fidem meam ac honorem me hercle grauiter acerrimeque læsum putarem, si contra meam conscientiam, contra publicam omnium expectationem, alium quemquam isti præferendum statuerem. Vos ipsi Illustrissimi Principes, iamdudum conspexistis, quam sancte, quam sincere, quam pure ad imperium aspiret. Non ambitione rapitur, neque tumet arrogantia. Non popularis aura tempestatibus iactatur. Sed id tantum à vobis efficiosissime petit, quod sui parentes sanctissime possederunt, quodque, si ipse non peteret, vos illi sponte fueritis oblaturi, cum eis rebus abundare illum cerneretis, quæ vos à Rege Romanorum expetenda iudicatis. Prudentissime quidem à maioribus nostris constitutum est, vt ambitus è Republ. tolleretur, ne his qui boni in ciuitate versantur, cum perditis nonnunquam, flagitiosisque in competendo communis, ac par esset conditio. At viris fortibus hac lege nequaquam honoris aditum præcludi voluerunt, ita, ut coercendos illos censuerint, qui sua uel dexteritate, vel prudentia, Reipub. periculis, necessitatibusque consulere possent. Istis enim qualibet in vrbe præmia debentur virtutis. Ad quam incitare, ac etiam inflammare mortalium animos solet insitus ille (nescio quis) gloriæ igniculus, quem vix etiam sapientissimi restinguere potuerunt. Vnde nec vestra voluntati* Carolus *Rex* Sal. Ann. 1519. *reluctabitur, si vestro candidissimo iudicio huic imperium decernendum duxeritis. Plus nempe vestræ pietati, prudentiæ, liberalitati, quam suæ modestiæ dandum intelliget. Nam si sapientem mutare sententiam quandoque expedit, minimeque indecorum habetur, etiam in his, quæ sub controuersia, & disputatione relinquuntur quanto magis vbi de Reipubl. dignitate, de salute omnium agitur, ibi pertinacem esse non licebit? Qui enim ad id quod ei gratuito affertur, morosum se præstat, non caret certe turpissimo ingratitudinis, aut simulationis crimine. Quare enim ut candidatus petit, si sponte oblatum, non alacriter amplectitur? Hac iccirco dixi, ne quis* Carolum *Regem ex illorum numero esse credat, qui aliud in fronte, aliud in pectore gerunt. Ille sese aperte imperatorium candidatum profitetur, eaque in re vestros calculos, ac uestrum æquissimum iudicium expectat. Quid autem attinet exhortari uos, ut eum vobis Imperatorem deligatis, qui à Christianorum ceruicibus, ab aris, ac templis Dei Opt. Max. sine vestro incommodo, truculentissimos ac nepharios hostes depellere tam facile possit, quam lubens velint? Sciunt omnes immanitatem, rabiem, ferocitatemque Turcarum. Obtenta Asia, in Africam moliuntur exercitum, breui quod eis adhuc in Asia deesse videbatur, ferro, ac flamma subegerunt. Syriam videlicet omnem, Arabiam denique totam, vniuersumque Aegyptum. Nolo exaggerare verbis Turcarum potentiam, quandoquidem hanc ipsam rem acurate satis proximo Augustensi Principum conuentu, Legati Roman. Pontificis effinxerunt. Quibus si fidem adhibendam censetis, mea industria nihil addi, nihil excogitari potest, quod his tam ornatis, ac magnificis buccinatoribus respondeat. Sed per Deum Immortalem ô Illustriss. Princ. nolite credere quenquam mortalium timeri hoc tempore à Turcis, nisi* Carolum *Regem. Nolite opinari præter hunc superesse quenquam, qui huius tam periculosi, & ancipitis belli pondus sustinere queat. Hunc missis epistolis, de pace atque in-*

ducijs

Sal. Ann. 1519. ducijs sollicitant. Hunc totius Europæ potentissimum esse palam fatentur. Huius iam vires in Africa magna suorum clade experti sunt. Huius classem in mediterraneo mari obuiam semper habent. Cum hoc sibi rem esse conficiendam vident. Siciliam, Sardiniam, Corsicam, Calabriam, Apuliamque ex Epiro, ac tota proinde Græcia procul despiciunt, suoque furori obiectas esse vehementissime dolent. Peruijs autem Pannonijs, quantum itineris spatium interiacere putatis, si ex Mœsia aut Macedonia in Germaniam Turca expeditionem paret? Verum ibi quoque Croaciam, Austriam, Charinthiamque, velut quendam Germaniæ clypeum obtrudi sibi conspicit. Nemo igitur persuadeat vobis ò Princ. Illustriss. quenquam mortalium esse, qui maiore desiderio ad hoc bellum teneatur, aut qui idipsum pro sua gloria, & fidei honore, celerius ad rectum finem perducere possit. Si sunt qui de se magnifica polliceantur, & fidem suam ingentibus promissis onerant, cum nihil adhuc admiratione dignum nauauerint, hi (vt fieri solet) tranquillo flumine nauim ducentes, bonos ac peritos se naucleros putant. Quantoque absunt remotius ab hostium conspectu, tanto audaciores apparere gestiunt. Qui vero manum admouerit, illum obseruare vos oportet. Hic ille est Carolus Rex, quem iam sæpius honoris causa nominandum putauimus. Ille inquam, qui ad ista fata, Deorum immortalium nutu, reseruatur. Huic, qui fortunam tacite obijciunt, ipsi suam fortunam nondum à tergo inspexerunt. Nunquam deerit fortuna, si sapientia vtamur. Multoque præstat, fortuna non subiacuisse, quam sapientia caruisse. Sapientia vero ad Principem spectat, à quo hæc fere desiderantur, vt regno suo optime præsit, vt seniorum & prudentium consilio Rempubl. administret, vt à regimine pueros, mulierculas, & effeminatos homines excludat, vt in corrigendo, seueritatem iustitia, cum humanitate coniungat, vt erga bene meritos munificus, & liberalis existat, vt regni opes non facile profundat, vt patriam immoderatis quæstubus non expilet, vt iura libertatemque patriæ, nulla spelucri, aut gratia cuiusquam flexus diuendat, imminuiue permittat, vt sese omnibus exemplum continentiæ & integritatis exhibeat. Hæc sunt, quæ bonum Imperatorem, strenuumque Ducem reddunt, non ea, quæ vulgo magna, & præclara putantur, corporis robur, audacia (quæ & temeritas dicitur) vsus belli, impatientia quietis, tolerantia laborum, & si qua alia sunt, quæ hominibus admiranda videntur. Cum ad alias virtutes comparata, statim euanescant, atque obscura fiant. Restat iam vt de priuilegio Germanicæ nationis in designando Imperatore, pauca differamus. Et licet ista pars apud vos multum ponderis, atque existimationis habere merito debeat, à nobis tamen multis verbis pertractanda non videtur. Quantum enim ad Carolum Regem attinet, omnibus credo abunde satisfactum esse. Interim tamen quid ego de hac re sentiam, & quid vos statuere ac statuere velim, breuiter explicabo. Requiritur eligendus à vobis Imperator, qui ex Germanica natione sit oriundus, neque hoc solum, verum etiam qui ipsam linguam, moresque, ac illum magnanimum & generosum spiritum ex incunabulis hauserit. Id ego non solum prudenter, & caute, à vestris Maioribus constitutum fuisse, verum etiam à vobis diligenter obseruandum esse pronuntio. Si enim vestri honoris, ac publicæ libertatis memores esse vultis, nunquam admittetis, vt Germanica Natio per vos sese despoliatam suis priuilegijs lamentari merito possit. Ea profecto longo iam vsu apud nos consenuerunt, & in hunc vsque diem inuiolata perdurant. Nam DCCCC. fere exacti sunt anni ex quo Rom. Imperium, maxima gloria nostra occupamus. Ab illo videlicet die, quo, inclinante Græcorum fortuna, ad Francos Germanos rerum summa translata fuit. Non libet hoc loco veterem illam controuersiam mouere, quæ sæpius est ab eruditissimis retractata, quinam prisci illi extiterint Franci. Sed hoc unum dico, longe à ueritate alienos esse, qui hos ad Galliam trahere conantur. Quippe cum ante Chlodouei Regis tempora, in Gallys habitasse Francos nullis historijs comprobari posse certum sit, at tum Germaniam illos inhabitasse cõstat. Et licet Gallijs dominarẽtur, Germaniam tamẽ aliquando deseruisse, qui affirmat impudentissimus est. Id nãque & Francorum annales testantur, & innumera in ipsorum legibus prodita memoria uocabula, quæ Germaniæ eam redolent originem. Huiusmodi permulta comperiet, si quis mihi credere noluerit, in lege Salica, & Ripuariorũ, deinde in cõstitutionibus Caroli Magni, Ludouici Chlotarij, ac Caroli Iunioris. Testatur præterea frequens, & prope continua illorum apud Germanos Sal. Ann. 1519.

Sal. Ann. 1519. manos conuersatio, confessusque. Belgicam enim à Germania non seiungimus, moti præter alias cum fortissimas, tum efficacissimas rationes, auctoritate præclarissimorum virorum, P. Cornelij Taciti, Clau. Ptolomei, Strabonis, Eutropij ac aliorum, qui etiam Neruios, Eburones, ac Atrabates Germaniæ adseribunt. Quod si nulla alia prorsus ratio suppeteret, satis (vt opinor) fuerit, Germanorum in Gallos mutuũ, & inextinguibile odium. Cuius inter priscos rerum gestarum scriptores, non semel C. Cæsar, Tacitus atque Suetonius meminerunt. Vnde quum & lingua, & moribus, tum etiam conuersatione à Germanis nihil dissimiles, sed arctissime copulati fuerint, satis probatum puto, hos non modo præiudicium vobis nullum facere, verum etiam magnum splendorem, atque ornamentum nostræ nationi adferre. Quare cessent Galli de istis sese iactitare, tam claris & inuictis Principibus, sola hæc gloria Germanicæ nationi, ac vestris dignitatibus debetur. Nolite ergo vestram libertatem, vestra priuilegia, extranei Regis libidini exponere. Cauete quæso, ne alium Imperatorem pronuncietis, quam è vestra natione, & Germano sanguine propagatum. Quomodo enim vos liberos esse sinent, qui suis subditis insolentissime et superbissime dominantur? Quod si vobis in animum venerit (id quod nos vnice à Deo optimo, maximo postulamus) Carolum Regem, vt Sacro Romano Imperio Regem Comitijs Franckefurdiensibus decernere velitis, non dubitamus quin id toti Christianæ Reipublicæ, bene fœliciterque cessurum sit. Vestris denique dignitatibus, cunctis Germaniæ prouincijs, ciuitatibus, oppidis, gratissimum aliquando fructum sit allaturum. Quandoquidem Regem habituri sitis, quem natura ad id effinxisse videtur, vt mortalibus Imperio dominetur, consilio præsit, mansuetudine, ac æquitate adiumento sit. De quo vere prædicari potest, id quod Cyrus Persarum Rex dicere solitus fertur, Imperium ei deberi, qui quibus imperet melior sit. Nam præter eas virtutes, quæ egregium Imperatorem efficiunt, omnibus fortunæ dotibus, omnibus naturæ ornamentis, præditus est. Paternam enim originem, trium Imperatorum sanguine decoratam, Maternam vero ex Illustrissimis & potentissimis Hispaniarum Regibus deriuatam, suo ingenito fulgore, velut quoddam luculentissimum sydus illustrat. A quibus hæreditario iure superioris, atque inferioris Germaniæ angulos regendos accepit, ita vt intra illos non tam inclusa, quam munitissimo quodam vallo septa Germania videri possit. Qui triplici etiam Hispaniæ, latissimæ, & opulentissimæ Prouinciæ, iustissime dominatur, atque augustissime præest. Qui mediterraneum mare, ex Hispanijs vsque ad Creten Asiæ insulam, suis classibus nauigat. Qui Sardiniam, Corsicam, Siciliam, Neapolim, Calabriam, Apuliam, Mauris Turcisque oppositas, summa virtute tuetur. Qui maximam Africæ partem, iuxta Atlantem montem à columnis Herculis, & initio Gadium, vsque ad Tripolim, atque Carthaginem tributariam possidet. Qui tanta est fœlicitate, vt huic plus vno die terrarum fortuna contulerit, quam potentissimi aliquando Reges, & expertissimi Duces, bello subiugare longo tempore, ac diuturno labore potuerint. Qui in ea est ætate constitutus, qua & vires, & animum cum tempore ipso solet augere. Qui gratia tantum apud Germanos valet, quantum ante hunc nemo alius. Hunc itaque si delegeritis Regem Romanorum, vobis totique Christianæ Reipublic. optime consultum esse sentietis. Imperij fines ampliari, vestros perpetuos hostes profligari, postremo infideles, ac barbaros ad fidei professionem venire supplices conspicietis. Quod ita vobis inspirare dignetur Optim. Maximo Deus. Amen. DIXI.

Respondère Septemviri, gratias agere Gallo de beneuola in Germanos voluntate, Hispano spem aliquam fecerunt: vtrique tamen dixerunt, curæ Electoribus futurum; ne vel pia maiorum instituta, vel iurisiurandi, quo tenerentur, religio violaretur. Cum itaque ad suffragia ventum esset, Moguntinus, cuius erat, prior proferre sententiam, sic fertur exorsus.

XXXVIII. Moguntin. pro Carolo disserit. Magnæ, viri Principes, rei suscepta deliberatio est. Agitur de Imperij nostri dignitate, de pace ac bello, de fortunis omnium, dum quæritur, an Franciscus Rex Galliarum, an Hispaniarum Carolus, an verò è Principum Germanorum numero aliquis, Imperator deligendus sit? Qua in re sic equidem sentio, ad Gallum hoc Imperij decus nequaquam transferendum esse, quod & legi-

Sal. Ann. 1519. *& legibus nostris & iureiurando cautum sit, ne externæ gentis hominibus illa dignitas offeratur: neque* Francisco *ulla satis ratio suffragetur, quò minùs peregrinus censeatur. Et verò, vt Germanis annumerari possit, grauissimis tamen rationibus meritò excludetur. Neque enim Rex monarchiæ assuetus leges sibi à Principibus scribi patietur, quibus cum Imperio parendi necessitatem accipiat, quòd seruitutis nomine habiturus sit, quidquid ex aliena voluntate susceperit. Nec sanè intelligo, quo nostro ad pacem emolumento, vim Gallicam Germanorum potentiæ adiuncturus videatur. Vt enim illam voluntatem, quam de* Carolo *totaque Austriacorum gente opprimenda suscepit, honore ac viribus auctus deponat, nemo quidem meo iudicio expectabit, qui inveterata studia, qui æmulationem, qui diuturnas vtriusque familiæ concertationes non ignorauerit. Stare hoc pacto incolumis Germanorum dignitas atque libertas diu non poterit, qui Mediolanum suis nuper adiunxit regni finibus, cetera Imperij membra ad tanti robur corporis confirmandum sociabit, vt in Gallorum sensim instituta Germania transmigret, neque imperare iam alij, quàm Galliæ Reges liberrimis hactenus nationibus possint. De Turcarum vi atque insolentia per* Franciscum *Imperatorem facilè reprimenda, non est quod mihi patiar persuaderi. Non ignoro, quantum ad hanc rem momenti allatura sit illa Germanorum Italorumque cum Gallia societas. Verùm hanc ille vim in* Carolum *ante, quàm Turcam experturus est; ne, dum fortè foris pugnat, domi superetur, & cum aliena tuetur, propria aut negligat, aut amittat. Neapolim certè, quam hereditario nunc iure contendit suam, armatus etiam Rex postulat, inermis Imperator non deseret; plus virium ad audendum, autoritatis ad impetrandum habiturus. Quocirca cùm Imperij nostri legibus, cùm iurisiurandi religione, cùm denique grauissimis Germaniæ incommodis à* Francisci *electione retardemur; ne obsecro cum libertate nostra Gallis Germani tradamus Imperium, qui non dubiam pro beneficio seruitutem reponent, imperandi simul eligendique potestatem accepturi. Ita nobis eligendus hodie Imperator est, vt quod alijs accipere, nobis donare imposterum liceat. In* Carolo *ad Imperium vocato minus ego periculi, plus gloriæ atque emolumenti Germaniæ nationi prospicio. Sunt, fateor, quæ inter spem metumque successus cunctantem sustineant. Remotam* Carolus *à nostris finibus Hispaniam insidet: vt qui inexpectatam aliquam Turcarum irruptionem, ad natam subitò in Germania seditionem, aut dubiam, aut certè seram allaturus opem videatur. Quid deindè si offensione læsus aliqua in Germaniam Ibericis stipatus cohortibus veniat, an pristinæ Germanorum dignitati minus ab Hispanis, quàm Gallis erit metuendum? an non ijsdem, quibus defensurus armis videbatur, opprimere poterit, vel nostra prouocatus libertate, vel ambitione propria? Denique an Imperij Romani decus alieni Regis manibus traditum, Hispanisque nostra indulgentia creditum ad Germanos rediturum credimus? de Mediolano id quidem persuasum habeo, si rursum expugnetur, non aliter Hispanis restituendum, quàm ne Imperium recipiat. Quæ me sanè caussa impellerent, vt præteritis exterarum nationum Principibus, indigena Imperatore acquiescerem: nisi grauiori etiam ab hac sententia discrimine auocaret. Etenim sit è Germanis Princeps Imperator, hunc an Belgas Austriacosque,* Caroli *ditionis homines audituros creditis? inter non dubia Austriacæ Gallicæque gentis arma quid facturum existimatis? mediusne adstabit partium, ac dum Belgium Austriaque, fortissima Germaniæ munimenta, ab Imperij vel corpore, vel societate diuellentur, periculosis certè quatientur motibus, otiosus spectabit; incertus cui odium fauoremque impendat? An non intelligemus ijsdem, quibus illi oppugnantur telis, peti Imperium, eodem quo premuntur iugo ad seruitutem destinari? Erunt Austriacæ in nobis potentiæ inimici, qui Gallis accedent; erunt propriæ amantes libertatis, qui sese obijcient: ita diuisis Germaniæ studijs ad gliscentem iam nunc seditionis flammam hoc etiam incendium additura est. Nondum contracti sub* Friderico *tertio dedecoris maculam Germani diluimus, quando Burgundionum Dux* Carolus *per Germaniam, Mediolanensium* Philippus *Maria per Italiam, Hungari per Austriam victricia arma contulere, Imperatore suis vix satis finibus defenso, quamvis cum Bohemis Saxones Albertusque Brandeburgicus arma Cæsari fidemque coniungerent. De illa verò, quæ ex religionis controuersia, tēpestas* Sal. Ann. 1519.

Germa-

Sal. Ann. 1519. *Germaniæ imminet, periculosa omninò & formidanda quid dicam? non leuem hæc minatur calamitatem, nisi tempestiua Concilij ratione discutiantur illa, quæ de Pontificis dignitate, de Ecclesiasticis legibus, de peccatorum venia, seditiosè magis, quàm vtiliter iactantur. Infirmus verò Imperator ad hanc rem neque virium satis, neque autoritatis allaturus videtur. His metuẽdam Turcarum vim atque immanitatem addo, quæ per Græciam, Pannoniamque effusa, Imperij finibus, quibus imminet, non arcenda tantùm; verùm & occupatis possessionibus deturbanda est, ne sensim vicinis opibus ad certam Germaniæ ruinam inualescat, quod sine coniuratis multarum nationum copijs nemo Imperatorum poterit. Quibus potissimùm rationibus ad illud consilium impellor, vt* Carolum *Austriacum cæteris Germaniæ Principibus anteferendum censeam, atque infra illius electionis emolumenta omne periculum habeam. Quis enim sibi persuaserit Germanum origine, ac familiæ Austriacæ Principem, sedem patriam, aut libertate pristina, aut dignitate Imperij spoliaturũ, præsertim, vbi iurata sese nobis fide obstrinxerit? Parum quoq. ab ipsius indole atque ingenio mali nobis timendum est; boni verò expectandum quamplurimum: procul enim omnis, cùm sæuitia, tum iuuenilis vitæ licentia, & æquitatis ac continentiæ inprimis amans comperitur. Parem cum Republica curam religionis amplectitur; vt iam tum ijs adolescat virtutibus, quibus immortalem ille gloriam, Europa incolumitatem sperare possit. Egregium patriæ auitæque indolis specimen, et par tantis, nisi annos numeres, Maioribus. Aetatem nemo accusabit, qui vim animi ingenijque maturitatem æstimauerit, quo, & dare consilia, & accipere, ad res opportunè gerendas didicit: itaque regit, vt à viris optimis, & aui* Maximiliani *Germaniæque proceribus, etiã regatur.* Temperamento *Regibus* digno, qui subesse nonnunquam debent, vt rectè præsint; & audire paucos, vt à multis audiantur. *Timor verò iste, qui de Caroli absentis, tardeque ad pericula adfuturi Imperio concipitur, quamuis omninò vanus non sit, tamen obstringi Imperator Germaniæ, & nostris legibus, & amore communis patriæ, & necessitate præsenti satis poterit, vt non præesse tantùm; sed adesse etiam Imperij negotijs cupiat.*

Hæc vbi Moguntinus absoluisset, *Richar*dus Treuirensis, qui aduersas *Carolo* partes sequebatur, nec imparatus ad hanc pugnam venerat, ita disseruisse fertur. Sal. Ann. 1519 XXXIX. Treuiren. sis prò Gal. lo orat.

Tempore, quo Maiores nostri Maximilianum *Cæsarem hac in vrbe Imperio profecerunt, vatem fuisse memorant, qui disertè constanterque hunc vltimum Germani nominis ac sanguinis Imperatorem fore pronuntiauerit. Dubia tunc quidem hominis oratio, nunc fidem mereri posse videtur, quando externo potiùs, quàm* Germano *Principi summa Imperij potestas Moguntini Præsulis existimatione deferenda est. Optarem equidem eo res nostras loco esse, vt, quæ Maiorum nostrorum ratio ac gloria fuit, de alieno nobis præsidio cogitandum non esset, ne cum auxiliorum spe seruitutis metum coniungeremus. Sed postquam à necessitate consilia ducimus, atque externum præ indigena probamus Imperatorem; nihil est, cur Hispanum Gallo præferamus. Legis enim, quæ obstringimur idigenis, ac iurisiurandi religio, non* Francisum *magis quàm* Carolum *arcet Imperio. Etenim si* Carolo *ad legis huius integritatem sufficit, earum possessorem prouinciarum esse, quæ nostri censentur Imperij;* Franciscus *& Insubriæ, & regni Arelatensis, Republic. nostræ membrorum, Dominus, pari iuris suffragatione contendet. Videndum nobis igitur, vtri ex duobus tantum decus potestatemque concedamus. Me quidem non mediocriter delectat eorum recordatio temporum, quæ Francones Germanosque ijsdem sub legibus Principibusque, & pacis, & armorum societate coniunxerant, domi bellique sua virtute notissimos. Hostis vtrisque atque amicus communis erat. Florebant suis prouinciæ vrbibus, vrbes mercimonijs, negotiatio frequens & promiscua, artes cultæ ac celebres, robur Imperij firmissimum. Auream hanc Maiorum ætatem reuocare licebit, si Galliam adiungimus Germaniæ, atque ad corporis vnius integritatem malè quondam dissipata membra colligimus. Ita suadet Romanus Pontifex, hortantur Veneti, probant Italicæ nationis Principes. Nihil aduersus Imperij inimicos præsentius certiusque ad illorum cladem, nostramque victoriam excogitari poterit. Gallia pecuniam, milites dabit Germaniæ: nihilque tam repentinum erit, cui parata virtute non liceat occurrere; nihil tam arduum, cui animos viresq. oportunas* non

Sal. Ann. 1519. *busque ad illius defensionem conspiremus. Primus ille Austriacæ familiæ Cæsar* Rudolphus *forte viribusque infra virtutem erat, hac tamen attenuatum bellis Imperium ad illam dignitatem potentiamque rursum excitauit; ut æternam Germanis gloriam, vicinis regibus timorem reliquerit. Nec ita pridem inter Franciæ proceres repertus est, qui Imperatorem nostrum* Maximilianum *per contemptum Augustanum vocaret consulem, cui Rex* Ludouicus *reposuit. Consul ille, dum tympanum quatit, tota Gallia contremiscit. Nimirùm nostri famæ nominis, & Principum Germanorum virtus sua apud exteras gentes æstimatione semper floruit, atque etiamnum viget incolumis. Sunt in Boica, Saxonica, Brandeburgicaque familia fortes etiamnum præstantesque heroes, ex quibus si quem nostris designemus suffragijs, nostris copijs Imperatorem adiuuemus, Germanorum cùm dignitati, tum libertati optimè consultũ putabo.*

Hisce Principes excitati ad aliquem Germaniæ principem spectare cœperunt. Cumque aptior *Friderico* Saxoniæ Duce non occurreret, vnanimi consensu ei Romanum vltro obtulerunt Imperium. Sed is, qua erat modestia, ac prudentia cum intelligeret sibi vires tanto administrando Imperio nequaquam pares suppetere; quod per *Caroli IV.* largitiones exhaustum, præter honorem vix quicquam ab opibus præsidij, ad tãtam molẽ inter grauissimos hostes sustinendã adferret; vni *Carolo* transferendam contendebat. Nihil esse, cur illum è Germanorũ numero Treuirensis eximeret. Fratrem, auum, consanguineos, & præter hæc omnia auitam hæreditatem in Germania possidere: cum vires ingenium ad ingentia non deficiant bellorum pericula, absque controuersia omnibus præferendum videri; ijs tamen conditionibus obstringendus; quibus pristinæ Germanorum caueat libertati. Inexpectata Saxonis sententia iterum erga *Carolum* excitati Septemviri, suffragationem nemo negauit. Treuir, vbi voto se deiectum cerneret: *Nolle se quidem* (inquit) *repugnare solum vniuersis, ne qua dissensionum semina spargantur. Iterum tamen hortari; ne impendentem Imperij ruinam temerè præcipitent, & suo iam propinquam fato Germaniam, alienæ gentis mancipent seruituti.* Ita post acerrimam dimicationem multa iam

XL. Friderieus Saxo imperium respuit.

nocte discessum est. Sequenti die præscriptæ leges fuere sequentes. Sal. Ann. 1519.

XLI. Articuli obligationis Cæsaris.

Tueatur Rempublicam Christianam, Pontificem & Ecclesiam Romanam, cuius sit Aduocatus.

2. *Ius aequaliter administret, & paci consulat.*

3. *Leges omnes Imperij, præcipuè quam* Auream *vocant* Bullam, *non modò confirmet, sed de ipsorum consilio, cùm res ita feret, amplificet etiam.*

4. *Senatum in Imperio constituat ex Germanis delectum, qui Rempublicam gerat.*

5. *Iura, priuilegia, dignitatem Principum & Ordinum Imperij minimè conuellat aut imminuat.*

6. *Electoribus liceat, cùm erit opus, inter se conuenire, deque Republica deliberare: nullum autem ipse, quò minus id faciant, impedimentum eis inferat, nec in malam partem accipiat.*

7. *Multitudinis & Nobilitatis fœdera vel societates initas aduersum Principes, aboleat, & ne tales in posterum fiant, lege prohibeat.*

8. *De rebus Imperij nullum fœdus aut pactum faciat cum externis, nisi de Septemvirorum assensu.*

9. *Facultates Imperij neque distrahat, nec oppignoret, nec alio quouis modo deteriores faciat; & quæ sunt ab alijs nationibus occupata, vel ab Imperio diuulsa bona, primo quoque tempore recuperet, sic tamen, ne quid fraudi sit illis, qui vel priuilegio vel iure nituntur.*

10. *Si quid etiam vel ipse, vel ipsius familiæ quispiam possideat, quod sit Imperij non acquisitum legitimè, reddat interpellatus à Septemviris.*

11. *Cum vicinis alijsque Regibus pacem & amicitiam colat, neque pro rebus Imperij, nisi de Ordinum omnium, præcipuè Septemvirorum voluntate, bellum suscipiat vllum intra vel extra fines Imperij. Peregrinum quoque militem nullum in Germania adducat, nisi consentientibus illis. Quòdsi autem bello petatur ipse vel Imperium, liceat vti quibuscunque præsidijs.*

12. *Conuentum Imperij nullum edicat, neque vectigal aut tributum imperet, nisi de consensu Electorum. Conuentus etiam non agat extra fines Imperij.*

13. *Ne-*

Sal. Ann. 1519. 13. *Negocijs publicis præficiat non exteros, verùm Germanos, ex Nobilitate delectos. Et conficiantur literæ omnes Latino vel populari sermone.*

14. *Extra fines Imperij nullum Ordinem in ius vocet.*

15. *Quia Romæ multa fiunt aduersus pacta quondam inita cum Pontificibus, det operam apud Pontificem, ne quæ fraus priuilegijs fiat et Impeŗij libertati.*

16. *Quomodo mercatorum monopolia, valde perniciosa Germaniæ, coerceri debeant, rationem ineat cum Electoribus, ac rem sæpe deliberatam ad exitum perducat.*

17. *Portorium nullum aut vectigal imponat, nisi assentiantur Electores: neque literis commendatitijs Electorum, qui sunt ad Rhenum, vectigalia deteriora faciat.*

18. *Si quam habet actionem in aliquem ordinem, legibus experiatur; vim autem nullam adhibeat ijs, qui se cognitioni legitimæ sistunt.*

19. *Neminem indicta causa proscribat, sed iuris ordinem in eo sequatur.*

20. *Imperij bona, quæ forte vocabunt, nemini conferat, sed ad publicum patrimoniũ referat.* Sal. Ann. 1519.

21. *Si quam alienam prouinciam auxilijs Ordinum acquiret, Imperio coniungat. Si publicum quid suis copijs atque marte recuperabit, Reipublicæ restituat.*

22. *Quod Interregni tempore Palatinus atq. Saxo publicè egerint, ratum habeat.*

23. *Consilium nullum ineat, quò dignitatem Imperij, suæ familiæ peculiarem & hæreditariam faciat, sed liberam & integram permittat Septemviris eligendi facultatem, iuxta Caroli Quarti legem & iuris Pontificij præscriptum. Quod secus factum erit, irritum habeatur.*

24. *Vbi primùm licebit, in Germaniam sese conferat inaugurationis causa, si extra Germaniam consistat.*

Has leges, cum legati *Caroli* Moguntiæ acceptas suo calculo approbassent, solemni inde more Francofurti, cunctis suffragijs, populique plausu electus est *Carolus*. Pontifex verò *Leo* per Cardinalem *Caietanum* legatum suum protinùs eum lege illa soluit, qua Neapolitani Reges Imperio arcebantur, metus vel beneuolentiam officium conciliauerit? Dubium. Hæ sunt literæ. XLII.

CHARISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO CAROLO *ROM. Et Hispanorum Regi Catholico. Leo Papa Decimus.*

XLIII. *CHarissime in Christo fili noster Salut. & Apostolicam bened. Literas Maiestatis tuæ, quibus personam suam in Regem Roman. concordi vnanimique S. Rom. Imperij Electorum consensu, electam fuisse significabant in consistorio nostro secreto, coram venerabilibus fratribus nostris S. R. E. Cardinalibus legi fecimus, quæ talem prudentiam modestiamque præferebant, vt non solum à nobis, verum & omnibus Cardinalibus, eadem maiestas tua plurimum laudata, & commendata fuit. Nouit ille, qui scrutator est cordium, & cognitor secretorum, quo animi gaudio, quanta cordis lætitia exultauerimus, gratias agentes gratiarum omnium largitori, qui cum sit magnus, nec magnis, magna gloriosus operatur in minimis, & superbos terræ humilians, vnde timentibus gratiam tribuit & honorem. Habita igitur super ijs, cum visis fratribus matura deliberatione, vt pro tam fausta fælicique electione illius, auctori Deo gratias ageremus. Missam de Spiritu Sancto, qui Electorum corda illuminare, ac in tuam Maiestatem dirigere dignãtus fuit, in sacello nostro, in quo nos & præfati Cardinales interfuimus, per vnum ex eisdem Cardinalibus solemniter celebrari, ac per almam Vrbem nostram ignes, & alia lætitiæ signa fieri iussimus, in eo, cuius vites in terris (licet immerite) gerimus, confidentes quod ipse cui omnia & futura præsentia sunt, eximias virtutes omnes quæ tam in materno, quam in paterno auo tuo fuerunt, in te vno clarissimas fore, præuidens te fidei suæ firmissimum futurum præsidium, vtriusque aui titulis ac honoribus decorare, eorundemque imperij ac regnorum potentatum, & viribus augere merito voluerit. Sperantesque quod tu Euangelici dicti memor, quanto plura in hoc, & maiora in hoc mundo ab ipsius mundi Creatore te adeptum fuisse cognoueris, tanto humiliorem te reddes, cogitabisque vna cum magnis honoribus, magna & laborum onera, ingentemque curarum molem subijsse, non solum pro Ecclesia matre tua, cuius & Sanctæ Apostolicæ Sedis factus es aduocatus, omnisque Christianæ Reipu-*

blica

Sal. Ann. 1519. *blicæ quiete ac pacificatione conseruanda, & liga inter Maiestatem tuam & alios Reges ac Principes, cuius nos caput esse voluisti, inuiolabiliter seruanda. Verum etiam Mahumetica secta penitus eliminanda, quæ omnia sane difficilia, atque ardua efficere, nostrasque & omnium spes de te conceptas, facile implere poteris, si vanis cupiditatibus posthabitis atque contemptis, tuos in Dominum cogitatus direxeris eiusque præcepta & mandata præ oculis & animo semper habueris. Ille enim per quem Reges regnant, & Principes imperant, Principatus tui solium cõfirmabit, et dabit tibi virtutem et fortitudinẽ, quibus populos curæ tuæ creditos, tranquille regere & gubernare, inimicis autem resistere, Christianamque fidem sicut prædecessores tui fecerunt, non solum seruare, sed & propagare, & quæ semper nobis pollicitus fuisti, re ipsa præstare atque adimplere poteris. Tu ergo charissime fili noster, cuncta quæ habes, & possides à Domino bonorum omnium largitore, vt par est, recognoscens teipsum præpara, vt tam pro claris cominentibusque dignitatibus, & honoribus quibus præter cæteros elucescis, & micantissimi sideris instar coruscas, proprijs virtutum meritis parem te reddas, illisque dignus iudiceris. Quod si (vt speramus) feceris, te in summo Maiestatis fastigio positum omnes admirabuntur. Indeque nomini tuo præconia vera laudis accrescent, & ab altissimo Rege (cui puero Reges venientes de Saba plena deuotionis munera obtulerunt) remunerationis æternæ tibi corona proueniet. Nosque Maiestatis tuæ incrementa non spiritualibus tantum, sed temporalibus etiam fauoribus, & gratijs promouere studebimus, sperantes in Domino, quod nostram, & dictæ Sedis dilectionem, paternamque beneuolentiam, tu tanquam gratus ac deuotus filius, corde semper atque opere promereri curabis. Datum Romæ apud S. Petrum, sub annullo Piscatoris. Die XVI. Augusti, M.D.XIX. Pontificatus nostri anno septimo.*

XLIV. Secundum *Caroli* electionem legati ipsius Moguntia euocati, in consilium administrandi Imperij, dum Cæsar abesset, adhibiti. Legatio interea ex Germaniæ proceribus, in quibus facile eminebat *Fridericus* Palatinus Rheni, instituta. Ad eam excipiendam, *Carolus*, trium milliarium itinere venienti *Friderico*, prid. Calend. Decemb. occurrit. Ille autem ita disseruisse fertur. Sal. Ann. 1519.

Palatini oratio ad Carolum.

Tradunt Philosophi ac sapientes viri, Sacratissime Cæsar, Auguste Serenissime, ac inuictissime, Hispaniarum Rex Catholice potentissime Princeps, ita hominum naturam comparatam esse, vt alios imperare, alios parere, & obedire necesse sit. Sed ad hos imperandi dignitas spectat, qui ingenij acumine, virtutisque præstantia, & consilij magnitudine cæteros antecellunt, qui iustitiam complectuntur, & nihil magis quam communem hominum, ac Reip. salutem sequuntur. Qui belli gloria, & pacis tranquillitate, ita gubernandi rationem moderantur, vt nihil sit, quod ab eis non laudabiliter splendideque geratur. Tales Sacratissimos Romanorum Imperatores progenitores tuos Serenissimos, ac potentissimos Reges antecessores splendidissimi ac gloriosissimi tui generis auctores, ac præcipue diuum Maximilianum, *Sacratissimum Rom. Imperat. Auum tuum clementissimum, piæ ac præclarissimæ memoriæ, qui & Rempub. Christianam optime fulsit, & auxit, procul dubio semper fuisse cognouimus, semper te, quantum in hunc vsque diem nosse datum est, & animaduertimus, atque per omnes ætatis tuæ gradus comperimus, & multo maxime posthac fore sine dubio confidimus. Nullas denique res tibi deesse constat, quas ille oratorum Princeps Tullius optimo cuique Imperatori necessarias esse profitetur, scientiam rei militaris, virtutem, auctoritatem fælicitatemque. Ad hæc accedant pulcherrima tuæ naturæ lineamenta, egregia corporis tui præstantia, ac habitudo. Quapropter Sacratissime ac inuictissime Cæsar, cum post diui* Maximiliani *Sacratissimi Romanorum Imperatoris aui tui, piæ & fœlicissimæ recordationis, quem Deus optimus, maximus, à quo cuncta procedunt, ex hac vita superiori anno sustulit, proh dolor, vniuersæ Reip. Christianæ luctuosam ac dolorosam mortem, sub interregno de morte Francofordiæ comitijs debite indictis, de totius mundi, ac Imperij gubernatore designando tractaretur, Reuerendissimi ac Illustrissimi Principes Septemviri, Sacri Romani Imperij Electores, integritate, sapientia, omni denique virtute insignes Diuina prouidentia, Dei optimi maximi nutu, beneficioque, non sine dextro quodam numine, ac obuia quadam fatorum beneuolentia, meritis ac virtutibus tuis iustissimo rectissimoque prudentiæ suæ examine, accuratissime*

sime

Sal. Ann. 1519. *sime circumspectissimeque appensis, in sua amplissima, illustrissimaque septem vira perfectione, absoluto collegio, te Germanum Principem, tanquam inter idoneos pace & bello maxime idoneum, quique virtute ac fortuna cæteros omnes antecellas, te (inquam) Regem* Carolum *Maximum, vnanimi atque concordi suffragio votoque in Romanor. Regem, futurum Imperatorem, totius orbis moderatorem, & huiuscemodi augustissimi Imperij molem subeundam, tolerandamque, merito designarunt, sublimarunt, Electionisque decretum in tuam personam edixerunt. Quod vt tua Sacratissimæ Cæsareæ Maiestati exhibeatur, offeratur, ac insinuetur, Illustriss. Principem* Fridericum, *Comitem Palatinum Rheni, Bauariæ Ducem, de te & progenitoribus tuis quam optime meritum, magnificum Paulum de Armsdorff, aurata militia equitem strenuissimum, ac me, celsitudinis tuæ deditissimos obsequentissimosque humiles seruitores destinarunt, ac deputarunt. Ob cuius fastigij assumptionem, ac posteaquam apud Germanos increbuit, Diui Imperij Principes Electores, omnisque Germaniæ nationis status augustissime Cæsar, quanto nunc gaudio, quam admirabili ac ingenti affecti sint animorum lætitia, nulla vis ingenij, nullius eloquentiæ copia, nullius ornatissimæ orationis splendor explicare valet. Tuæ igitur Sacratissimæ Cæs. Maiestati, Imperij Electores plurimum gratulantur, ineffabilem omnipotentis Dei gratiam comprecantur, vt tibi longa annorum curricula, Nestoream senectam, fœlicitatis incrementum, ac prosperum tribuat vitæ cursum, vt diuino consilio, ac tua prudentia, cum totius orbis commodo, hostibus tuis falicissime domineris, Respublica Christiana optime gubernetur, augeatur, ac infidelium immanitas superetur. Quippe Sacratissimam Cæsaream tuam Maiestatem, verum ac potentissimum orbis dominatorem, Catholicæ propugnatorem fidei, Regem regum, Christianæ Reipublicæ stabile firmamentum, ac singulare refugium, Reuerendissimi Illustrissimique Principes Septemuiri, Sacri Romani Imperij Electores, te non modo* Carolum *Magnum, sed & ter maximum, vt optimos ac obsequentissimos Imperij Principes decet, venerantur, tibi debitam ac congruam fidem, obedientiam, humile obsequium, honorem, ac amoris sinceritatem exhibent, pollicentur, & vt sub tua iustissima protectione prorsus ab omni iniuria, ac violentia defendantur, magnopere efflagitant. Se, suaque dominia, Principatus, opes, facultates, erga tuam Sacratissimam Cæsaream Maiestatem, cum humilitate gratiosissime commendatas esse cupiunt, atque adoptant. Præterea Sacratissime ac inuictissime Cæsar, eum iam dicti Principes Imperij Electores, te Germanum Principem, dignum Imperio & merito iudicarunt, tibi tantam molem totius orbis ac Imperij moderamina, habenasque tradiderunt: superest si Christianæ Reipublicæ, si Sacri Romani Imperij, si dignitatis tuæ ac communi omnium Germanorum saluti, ac honori consultum esse velis, vt sine mora versus patrium solum Germaniam tuam nobilissimam, quantocius iter arripias, vt ea præsentia tua illustrata, libera ab omni insultu, pernicieque hostili, prospere, fœliciter, gubernetur ac tueatur. Ad quod peragendum, Sacratissimam in tuam Maiestatem Reuerendissimi ac Illustrissimi Principes, Sacri Romani Imperij Electores, omnisque Germaniæ nationis status maximo cum desiderio exhortantur, efflagitantque. Tuæ igitur Sacratissimæ Cæsareæ Maiestati hoc D. Imperij Electorum decretum cum humilima ac debita nostri commendatione exhibemus, offerimus, atque præsentamus. DIXI.* Sal. Ann. 1519.

Sacratissime Cæsar, Reuerendissimi, Illustrissimique Principes Imperij Electores, Illustrissimo Principi Friderico hic præsenti, ac nobis, quædam secreta Imperij maximæ importantiæ, coram Sacratissima Cæs. Maiestate tua ad partem referenda commiserũt, quæ suo loco & tempore, eidem cõgruo & oportuno explicabimus.

RESPONSVM MERCVRINI ALBONEN. DE GATTINARIA, CAROLI Supremi Cancellarij, habita post præsentationem decreti Electionis, die S. Andreæ, vltima Nouemb. M DXIX. in Molino Regis propè Barchinonam.

XLV. *Sacratissima Cæsarea & Catholica Maiestas, ex ijs quæ nunc tum verbo proposita, tum scripto ostensa fuere, iã Imperialis Aquilæ effigiem cernit. Quemadmodum enim ipsa Imperialis Aquila biceps figuratur, velut Orientem & Occidentem spectans, sic oratio hæc,*

parte

Sal. Ann. 1519. parte Principum Electorum stylo elegantissimo perorata, ipsumque electionis decretum scripto aditum, bicipiti tamen quadam principaliori sententia concepta ac distincta videntur. Altera quidem occidentes solis tenebras afferente, dum luctuosum diui Maximiliani Cæsaris obitum recenset, atque commemorat. Altera vero orientis solis radios designante, dum Sacri Imperij restaurationem per huiusce electionis decretum enunciat, atque promulgat. Si igitur caput primum amplectentes occidentem solem, ipsiusque Maximiliani Cæsaris obitum iterum deflere tentabimus priuatam simul ac publicam iacturam reminiscentes, consolidatum quasi vulnus renouare videbimur. Istudque Vergilianum nobis occurret, Ante diem clauso componet vesper olympo. Quis itaque mors ipsa lacrymis, suspirijs, seu singultibus nequeat reparari, restabit bene actæ vitæ solatium, qua ab huius sæculi ærumnis, ad perennem vitam assumptus censeatur, vt sic non mortuum Maximilianum, sed perpetuo viuentem, nec per eum occidisse solem, sed sui orbis curriculo in nouam ac veram lucem transiuisse dicamus. Secũdum autem orientis solis caput, hunc videlicet vniformem Electorum consensum, in personam suæ Maiestatis nulla ambitione, sed Diuino quodam nutu collatum. Licet iam per suos omnes procuratores, & nuncios acceptatus dicatur, ita tamen Maiestas sua suscipiendum, ac complectendum duxit, prout Diuus Cæsar Augustus, qui primus ad Imperiũ, Senatus, Populique Romani consensu, assumptus fuit. Dum enim per Valerium Messalam à Senatu missum is salutaretur. Quod (inquit) fœlix, faustumque sit tibi, domuique tuæ Augustæ, Senatus consentiens cum Populo Romano, te Patrem patriæ consalutat. Gloriosam hanc salutationem Augustus nequaquam insolenter accepit, sed illachrymans ob pietatem, & gratiam Senatus erga se, respondit. Compos factus votorum meorum, Patres conscripti, quid habeo aliud quã Deos immortales precari, vt consensum vestrũm in Reipublicæ quiete, & salute ad vltimum vsque finem perficere liceat. Sicque profecto Maiestas sua Sacratissima Deo Opt. Max. ipsisque Electoribus ad id diuinitus inspiratis, pro tanto munere (ne dicam onere) in se collato, gratias agens, id solum ab Altissimo gratiarum omniũ exhibitore exposcendum, ac exorandũ censet, vt huiusmodi Electorum decretũ, ipsumq. onus iniunctum ita explere liceat, vt diuino satisfiat obsequio, Reipub. consulatur, Sacrum Imp. restauretur, Christianæ Religioni incrementũ accedat, Apostolica Sedes stabiliatur, ipsa Petri nauicula diu fluctuans, in salutis portum deducatur, perfidorum quoq. Christiani nominis hostium exterminatio sequatur. Hincq. ipsa Saluatoris sententia impleatur, vt fiat vnum ouile, et vnus pastor. Cum autem ipsis Sacri Imp. Electoribus pro re tanta, non solum meritas gratias agere, sed & debitas referre laudes iubeamur, lapideo quasi ac impenetrabili signo obiecto, proprio ictu repercutimur. Dum enim has Electorum laudes prędicare conamur, eorũq. prudentissimum consilium, diligentem præteritarum rerum cognitionem, ac examinationem, æquam præsentium moderationem, necnon perspicacissimam futurorum considerationem ostendere cupimus: cogimur profecto has Electorum laudes ad ipsius Electi repercussionem maturare, vtpote ex quo tanquam ex vero lumine, ipsorum quoq. laus collustretur. Quid enim maiori dignũ præconio Electoribus ipsis tribui posset, quã quod suo prudentissimo consilio, eum in Cæsarem deligendum censuerunt, quo nullus in vniuerso orbe maior appareat. Non maior (inquam) animi et corporis dotibus, non origine ac sanguine, nõ amicis & fautoribus, non regnis & dominijs, non potentia et diuitijs, non militibus, alijsque gentibus bellicosis ad arma cuiusuis generis capescenda paratis, non equis & armis, bellorumque machinis, sine quibus bella geri nequeunt. Quid præterea laudabilius ijs ascribi posset, quam quod ex ipsa præteritarum, præsentium, & futurarũ rerum animaduersione, eum Imperatorem futurum decernerent, qui diminutum, ac fere exhaustum Imperium restaurare posset, qui implumem Aquilam refoueret, renouaret, ac ad propriã naturã deduceret, qui præteritos antecessorũ defectus suppleret, præsentẽ statũ illæsum cõseruaret, futuris quoque successoribus oportune consuleret. Quid tandem maiori laude dignum ijs retribui posset, quã quod diuino ipso spiritu meruerint informari, et vna voce, vnanimi consensu, vniformiq. sententia, eum ad Imperij gubernacula assumerent, quem cernerent origine et moribus conformẽ, Germanũ natũ, et à Germanis parẽtibus ortũ, ex ipsaq. Imperatoria stirpe gentium, ætate florentem, corpore pręstantem, ac ad quodlibet armorũ genus aptissimũ, agilem, robustum, fortem, magna-

Sal. Ann. 1519. magnanimum, iustum, clementem, ac liberalem, bonis moribus indutum, cæterisque omnibus virtutibus plene refertum, ac ab omni vitiorum labe penitus alienum, in quo vis est magni animi, simulque extare videntur seniles mores iuuenili in corpore siti, vt sic eius ministerio, vtrumq. tempus & bellorum et pacis recte possit gubernari, illudque Dauidicum impleri, vt iustitia & pax se inuicem deosculentur. Quanto vero magis huius rei magnitudinem spectamus, tãto magis laudandi vires deficiunt, quasi id opus non humanum, sed diuinum censeatur, quandoquidem Imperium à solo Deo institutum iura omnia testantur, quod & à prophetis enunciatum, & à Saluatore Christo nascente et moriente approbatum, & ab Apostolis prædicatum, & ab ipsis sacris Canonibus sancitum legitur. Faxit itaque Deus Optimus, Maximus, vt huiusmodi Imperium sub Carolo Magno diuisum, & vt plurimum à Christianæ religionis hostibus occupatum, sub Carolo maximo valeat instaurari, ad ipsiusque viui & veri pastoris obedientiam reduci. Sicque electus ipse Cæsar noster fœlicior & Augusto, & Traiano melior, qui iam nil aliud concupiscit, nil ardet amplius & appetit quàm ipsorum Electorum votis pro viribus satisfacere, ijs personaliter pro meritis correspondere, cæteraque Imperij membra visitare & fouere. Ipsas quoque solemnitates de more institutas quamprimum perficere & obseruare, quod fauente Altissimo proximo vere futurum sperat. Restat nunc, vt ad te Illustrissimum Principem Fridericum Palatinum Rhens Comitem, in Bauaria Ducem, tuosq. in hac parte collegas, hic adstantes sermonem conuertam, id duntaxat enunciaturus, nil gratius uestro hoc aduentu Cæsari nostro contingere potuisse, tum inspecta horum qualitate, à quibus hæc legatio est iniuncta, tum etiam perspecta negotij nobis cõmissi excellentia, tum demum ex illa erga te Illustrissimum Principem intima beneuolentia, familiariq. conuersatione, quã suam Maiestas ab ineunte ætate, ab ipsisque teneris annis, tecum habuisse dignoscitur, qua te semper benigne complexus est, ob tuam in se fidem & obseruantiam diutius expertam, aliasque virtutes innumeras, quibus etiam apud diuæ memoriæ Philippum Patrem, & Maximil. auum optime claruisti. Eo igitur quo antea solebas familiaritatis priuilegio, deinceps cum sua Maiestate vti poteris. Cumq. reliqua secretiora Imperij negotia tibi commissa tractare volueris, præbebit Maiestas sua aures gratissimas, teq. sẽper ea, qua solet benignitate, et clemẽtia acceptũ, cõmendatũq. suscipiet. DIXI. Sal. Ann. 1519.

LITERAE QVIBVS REX CAROLVS ELECTORIBVS gratias agit, quod eum Augustum designauerint.

Carolus Diuina fauente clementia Electus Romanorum Rex, futurus Imperator semper Augustus, ac Hispaniarum, vtriusq. Siciliæ et Hierusalem &c. Rex, Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Brabantiæ &c. Comes Flandriæ, Tirolis &c. Dominus in Asia & Africa &c. Reuerendissimo in Christo Patri, Domino Alberto, TT. S. Chrysogoni, S. R. E. presbyt. Cardinali & Archiepiscopo Moguntino, Sacri Romani Imperij Archicancellario per Germaniam, Principi Electori, amico, & Consanguineo nostro Charissimo Salut. & omnis boni incrementum. Reuerendissime in Christo Pater, amice & Consanguinee noster, venit ad nos Illustrissimus Fridericus Comes Palatinus ad Rhenum, Dux Bauariæ, Princeps & Consanguineus noster Charissimus & nunciata nobis legatione sua, Decretum Electionis quo Reuerendissima paternitas vestra, reliquique Principes Electores, nos Augusti titulis decorarunt, nobis tradidit, quòd cum summum nominis nostri ornamentum, firmissimum regnorum nostrorum præsidium, & æternum quendam dignitatis nostræ splendorem, denique maximum qui regi deferri posset, honorem censeamus decretum, illud summa animi alacritate, gaudio, lætitiaque suscepimus, fuitque nobis in eo præcipue gratum, quod communi omnium consensu nos Cæsarem designaueritis, quod tanta verborum & sententiarum grauitate, nos ad celsissimum Romani Imperij solium euexeritis, vt earum pondere res magnitudinem prope adæquasse videamini. Nos autem in primis optaumus, vt Omnipotenti, cui omnia accepta referenda sunt, meritam pro vestro hoc munere gratiam, suffiis honoribus & memori mente persoluere possimus. Deinde eum compreceati sumus, vt hanc Imperatoriam potestatem, tam Reipublicæ Christianæ vtilem, quàm nobis decoram esse velit.

Reue-

Sal. Ann. 1519. Reuerendissima vero P. V. cæterisque Principibus Electoribus maximas gratias agimus, sed ita vt maiores etiam habeamus, ac nos vobis memoria huius beneficij sempiterna obstrictos fateamur. Hoc autem nobis tam vnanimi assensu vestro obligatis, præcipuo studio, cura, adnitendum putamus, vt Sacrum Romanum Imperiũ ea iustitia, fortitudine & continentia, temperemus, vt æquissima mansuetissimaque Imperandi ratione, vestrum in nos collatum beneficium vniuersis gratum, atque probatum faciamus. Ita enim Reuerendissima P. V. & reliquis Electoribus maiores gratias relatum iri existimamus quam vnquam agere, habere, aut referre possimus. Ceterum cum inter reliqua ex ipso Duce Friderico Reuerendissimam P. V. Collegasque suos, miro aduentus nostri desiderio teneri, hocque omnes vno ore contendere intellexerimus, licet omnia alioquin ad iter nostrum necessaria parabamus, vestris tamen ijs communibus votis inuitati, ita nostrum aduentum maturare statuimus, vt celeritate eius, & itineris nos longitudinem, atque difficultatem exuperasse, & vestram expectationem præoccupasse, nostramque magnitudinem nonnihil neglexisse visum iri arbitremur. Datum ex Molino Regio, die sexto Nouembris. Anno Domini M. D. X I X. Regnorum nostrorum Romani, ac Imperij primo, aliorum vero quarto. Sal. Ann. 1519.

BELLVM VVIRTEMBERGICVM.

A Morte Maximil. Cæsaris bellum cœperat Vvirtembergicum. Est Reutlinga Rom. Imp. municipium: vicinum Vvirtenbergensibus: vterque conteminus ager: confines sylua: con-

iuncti limites. Accidit, casune an industria dubium, quod è Vvirtenbergicis saltuarijs quidam eo in oppido à ciue intra mœnia occideretur. Dux cui charus occisus erat, sisti sibi percussorem ad iudicium postulat. Cunctantibus oppidanis parat vltionem: contrahit exercitum de suis magna ex parte subditis: Reutlingios ex improuiso media hyeme obsidione cingit: fontes ac fluuios auertit: muros amplius septingentis ictibus maiorum tormentorum verberat. Oppidani subito infortunio perterriti, sed non fracti, vrbem fortiter defendunt: muros aceruo proiectilium saxorum indefessè muniunt: spe freti hostes in maximo frigore, & alta, quæ iacebat, niue durare diu haud posse. Dux dum nihil segnior ad Vrbem expugnandam totus accingeretur, vili sago tectus, & rustico pileo: corruisset magna muri pars areis euersa machinis: altè brumali gelu fossa concreta, hostibus aditum præberent non difficilem, oppressi tot malis Reutlingani deditionem faciunt: Princeps, vrbe præsidio de suis munita domum se recipit, Erat in fœdere, vti appellabatur, Sueuico Reutlingia. Quapropter confœderati eius rem hanc ad se pertinere existimantes, diu non cunctantur: bellum Duci indicunt: resistenti plerasque arces, oppidaque adimunt: vrgent ita denique imminutum viribus, vt relictis in arce Tubingensi liberis per syluam Hercyniam in Mompelgartensem comitatum recipere sese cogeretur. Eam deinde prouinciam Cæsar à confœderatis: post Ferdinandus Frater à Cæsare, cum hæreditas diuideretur, est consecutus. Patria vero Dux profugus Heluetiorum aliquot millia cogit,

Sal. Ann. 1520.

cogit, vt sua recuperaret: & præter alia, Stutgardiæ suburbium capit: in eoque castra ponit, vt oppidum etiam occuparet. Cum autem Sueuici fœderis ordines, & Ferdinandi *quoque Regis præfecti, qui regionem illam tenebat, copias conscriberent: & occultè milites atque Duces ad defectionem solicitarentur, pecunia quoque non suppeteret, ab incepto rursus desistere coactus fuit. Reducitur tandem patrium in Ducatum opera maximè laboreque Philippi Hassiæ Landrgauij, cum in Vndecimum vsque annum exilium pertulisset.*

CAROLI V. REDITVS IN GERMANIAM. Anno 1520.

Sal. Ann. 1520. XLVI. *Carolus apud Hispanos male audit ob aulicos Belgas.*

CVm iter in Germaniam meditaretur *Carolus*, Toletum vocatos Hispanorum ordines mense Martio, rogauit, ne sibi necessarijs adhoc iter pecunijs, deessent. Sed paucis ordinum, vrbiumque assentientibus, à plerisque, etiam Castellanorum est reclamatum; negantes *se onera subituros, dum regni beneficia in peregrinos deriuarent. Pari lege ad idem spectare regnorum comoda, atque incomoda*. Procerum iam offenderat animos, inuisa aulicorum potentia. Minime ferebant, externam sibi Belgarũ nationem, quę Regis aulam moderabatur, tanto honore prælatam. Tot se Reges habere, quot peregrinos Hispanis prælatos cernerent. Hinc odia, & seditionis iacta semina. Exciderat eo tempore Gadium præfectura *Ferdinandus Daualus*, qui cum iccirco vindictæ cupiditate flagraret, socios quærebat, & inuenerat, vxoris *Pacaca* lenocinio, *Ioannem Paliliam* Toletanæ nobilitatis virum principem, & Zamoræ Antistitem Daccugnam, ac *Petrum Gironium* Saluaterræ comitem, Magnates facile plures; quæ cum latere haud possent, *Guilielmum Croyum* aulæ moderatorem impulerant, spetie inuisendæ classis ad Biscaios *Carolo* instructæ, in Belgium secedere, ne sui victima se ditiosos cogeretur placare furentes. *Carolus* verò dissimulata rebellium pertinacia, opportunius vindicanda, aurum, quod pacatæ vrbes deferebant, admisit. Cumque à seditiosis militem conscribi intelligeret, *Hadriano* Cardinali, Hispaniarum administratione commissa, ipse se se Toleto, fugienti similis ad classem subduxit. Angliam adijt, vt Rege *Henrieo* cui etiamnum *Catharina* matertera *Caroli*, coniux placebat, contra *Franciscum* Galliarum Regem amico vti posset. Inde per Zelandiam Brugas contendens, præter Venetorum, Germanorumque legatos, *Ferdinandum* fratrem, & *Margaritam* amitam, Belgij gubernatricem, obuios habuit. Substitit ibi aliquandiu, Regem Anglum expectans, qui suæ coronationi fore promiserat. Sed magnis Gallorum inflexus promissis, à *Carolo* defecerat. Arrepto itaque itinere *Carolus*, metu pestilentiæ, quæ Francofurti sæuiebat, Coloniam diuertere ab Electoribus rogabatur; noluit tamen duobus aduersari *Carolis*: alteri magno, cuius illic cineribus eximius est honos: alteri huius nominis quarto; cuius legibus hæc coronationi sedes est constituta. Ita *Carolo* morem gerere coacti Septemviri omnes, Saxone valetudinis causa apud Vbios relicto, XXI. Octob. vrbem ingressi, postridie venienti se Regi obuiam dederunt. XLVI *Electores Carolo oc. currunt.* Vbi propiùs ventum, singuli Electorum, duodecim ex nobilitate assumptis, ad Regem contenderunt, equisque desilientes, prono obsequio *Carolum* venerantur, ac descensum vicissim honoris gratia molientem detinent. Salutem, votaque principum exposuit vernacula lingua *Albertus* Moguntinus Præsul, cui Salisburgensis Cardinalis beneuolè ex *Caroli* sententia respondit. Pompa hoc ordine instructa: *Ioannes* Marchio Brandeburgicus, circa quem, præter satellitium, equites vexilliferi, clypeis, more veteri, latus muniti. Hunc tria à tergo millia peditum Germanorum sequebantur, quæ vrbem transgressa, vicina Aquisgrano loca obsederunt. Inde Iuliacorum Princeps cum quadringentis grauis armaturæ militibus. Pone Saxonis, Palatini, ac Brandeburgici copiæ. Inde Septemviralis Præsulum miles, post Moguntinensem Treuir, denique Coloniensis proximè Regem adiunctus est. Cuiusque Electoris legio habitu, clypeo, secernebatur à cæteris. His purpuratorum aulici, ex Belgio, Hispania præter Germanos. Subinde pars regij exercitus veluti in choros diuisa, vt tympanis, listris, tubis, harmonicè plauderet. Agmen claudebat religiosorum ordo. Præmissis porro æneatoribus duodecim,

Sal. Ann. 1519. cim, tres regali aquila, ac gentis Carolinæ insignibus ornati, missiles in plebem nummos spargebant. Inter hæc *Magni Caroli* effigiem, eiusdemque in ferculis sacrum caput obtulere Canonici, æneis vigilum ex vrbe cornibus rudi musica adstrepentibus: quorum vnus regio insidens equo, qui ex veteri illis consuetudine cesserat, agmen ducebat. Cæsar namque, instituto Maiorum, vbi extremam vrbis partem attigit, exosculatus, quam Canonici offerunt, Crucem, submissaque veneratione prosecutus Caroli reliquias, equum, quo vehebatur, demittit, aliumque conscendit, quo vrbem subeat, mox etiam, vbi descenderit, in aliorum manibus destituendum. Canonicorum latera stipabat Prætoriana cohors; pars ex Heluetijs bipenniferis incedebat pedes; ex Burgundionibus, Flandrisque pars altera, eques progrediebatur. Hos pone armigeri cum Imperij, ac Hispaniæ insignibus. Comes Palatinus dextero, legatus Marchionis sinistro latere, medio Electorem Treuirensem acceperunt. His à tergo aderat, loco Saxonis, *Vdalricus Pappenheim*, nudatum vagina gladium ferens. Denique equo vectus, armisque ac paludamento, Cæsar eminebat, cuius dexteram stipabat Coloniensis Septemvir, coronandi prærogatiua
XLIX. hoc loco prælatus cæteris; Sinistram Moguntinus nuper electionis dignitate superior. Sequuti sunt plurimi Antistites Cardinalitia purpura illustres, plerique alij legati. Declinauerant tamen Pontificij, Anglicique legati pompam, nequid Principum suorum auctoritati decederet, si minorem Septemviris locum occupassent. Nouissimo loco incedebat miles, & militari harmonia, populi plausum excitabat.

Coronatur.

Vbi Deiparæ Ædem à *Carolo Magno* consecratam accessit, equo abscessit, quem antiquo sibi iure supremus aulæ apud Vbiorum antistitem præfectus, Comes à Pufferscheir vendicabat. Mox exceptus Basilica, media illius area pronus in terram subpensili corona stragulis incubuit: dum post dictas à Coloniensi praeces, ad canticum laudis pedibus insisteret, ac denique in genua prouolutus ante aram Virginis, Cęlo suis honoris auspicia consecraret. Hinc ad sacrarium cum Septemviris digressus, suas illis immunitates denuo confirmauit; quod olim in litore Rheni, Sal. Ann. 1520. haud procul Confluentia ad municipium Rentz, Imperatores saxeæ sedi subnucibus impositi; Principibus firmasse, suo indulto feruntur. Altera die Principes eandem basilicam ingressi, Pontificio ornati habitu, venientem excepere Regem. Sacris operaturus Colon. Antistes, dum preces pro Cæsare præmittit, is per Septemviros ad aram deductus, prono in terram corpore, supplex iacuit. Postea iisdem ductoribus auream aræ aduersam sedem adiens, post Litanias, in pedes erectus *Carolus*, ab Episcopo sacrificante, Romano est interrogatus sermone; *Num fidei catholicæ, Orthodoxæ Ecclesiæ, iustitiæ, Imperijque propugnandi defensorem sese addiceret? Romano denique Pontifici, Summo per Orbem Christi Vicario, debitam submissionem delaturus esset?* Hæc omnia cum se facturum annuisset, ad dexterum altaris cornu progressus, duobus in illud digitis inclinatus, conceptis verbis fidem dictorum Sacramento firmauit. Inde *Carolo* in solium recepto, Coloniensis Princeps percontatur, *numquid fidem, obsequiumque præstituri huic Domino sint?* Quibus affirmantibus, iterum ad preces itum, *Carolo* procumbente, quem mox in genua aræ aduolutum oleo caput, pectus, brachiorumque flexus, ac manuum palmas Præsul inunxit. Ad sacrarium reductus *Carolus*, amiculum aurea Dalmaticæ chlamyde permutauit, socculisque imperialibus D. *Caroli* inductus, diaconi habitu ante aram inter preces succubuit. Erectus breui, cultuque priore exutus, eductum vagina gladium de manibus Coloniensis inter duos Præsules stantis, accepit. Inde annulum digitis pallium *Magni Caroli* humeris, aurei velleris insigne collo, tanquàm Imperij, Ecclesiæque sponsus admisit. Sceptrum porro dextræ, aureumque pomum, cum æquitatis administrandæ voto, tum denique corona triũ Archiepiscoporum manibus capiti imposita est. Sic admotus aræ nouo iuramento priora firmauit. Inde Basilicæ inferiorem testudinem conscendit: vbi saxeæ illocatus sedi, Moguntinum Præsulem omnium Electorum nomine gratulantem, tum Canonicorum ordinem auscultauit: cui deinde, & ipse *Imperator*, veteri more *Canonicus*, est initiatus. Pone equites creat, D. *Caroli* gladio

Sal. Ann. 1521. dio in submittentium sese humeros, leni ictu, inclinato. Ex Basilica ad epulas se recepit. Vbi singuli Electores sua præstitere munia. Vsurpato tandem Imperatoris titulo, maluit *Carolus*, reuocata maiorum consuetudine, non domi, sed in Italia confirmationem suscipere de manu Romani Pontificis. Interim Vvormatiam comitia indixit ad sextam Ianuarij,

L. *Sal. Ann. 1521. Comitia Vormatiæ.* 1521. Ibi in Turcas, & hæreticos quæsita remedia, sed frustra. Magistratus delecti, quæ vice Cæsaris absentis fungerentur. In fœnora renouatæ leges. Moneta certi ponderis cusa. Vestium luxus castigatus. Germanis interdictum sub signis militare alienis. Italica decreta expeditio. Hæc omnia facile.

LI. Gliscentis in religione seditionis vis maior, quàm legibus coerceretur. Malorum auctor

Lutheri dotes. *Martinus Lutherus* habitu Eremita Augustinianus, in Saxonia natus, acris ingenij homo, quem vt deterreret Cœlum, fulmine opus habuit: quo territus, Mundo Vale dicens, claustra ingressus est. Vvitembergæ, vbi Logicam Aristotelis in claustris docebat, cum eum *Mellerstadius* disputantem audiret, dixisse fertur. Hic Monachus profundos habet oculos: mirabiles phantasias: omnibus Doctoribus negotium facesset, & turbas dabit. Fuit quidem præ multis Germanis ingenio prompto, fœlici memoria, vernaculæ linguæ eloquentia nemini suæ ætatis concedens. E suggestu declamans, velut æstro percitus, accomodata verbis actione, auditorum animos mirifice percellebat, & quocumque vellet abripiebat. Laboris patientissimus, in legendo, & scribendo assiduus: magno & vasto animo excelsa tentando, præcipiti. Comis, affabilis, inter magnates, supra cæteros quid grande spirabat. Multæ Lectionis fuit, vt qui quatuordecim annis, quibus regularem egit vitam, bonos libros sedulo euoluerit. Sophista acutissimus inter scholasticos disputatores, primas detulit. Dotes has intollerabili tamen arrogan-

LII. *Superbia.* tia polluit, nam inquit *Gesnerus Lutheranus*, adeo ingenio fuit vehementi, vt neminem ferre posset, qui cum eo non sentiret. Mordax fuit, vt nec Sanctissimorum hominum cineri pepercerit: quod ei tam à *Bucero*, quàm *Erasmo* non semel fuit exprobratum. *Lutherus* (inquit Erasmus) animum suum iniurijs, & conuicijs pascit: nec ijs satiatur vmquàm furioso Oresti similis. Tantum sibi tribuebat, vt nec Angelis cederet, ipse testatur. Multorum animos iam sibi conciliauerat, in primis *Friderici* Saxoniæ Electoris, quòd is Accademiæ suis auspicijs non itam pridem institutæ, magnum crederet allaturum *Lutherum* nomen, vnde suo instituto comodum, quoquo pacto fouendum, putabat. Fretus hoc præsidio *Lutherus*, non minus liberè, quàm insolenter, Scholasticis contradicebat, vt gloriam captaret inanem. *Aristotelem* inter Philosophos, & *Thomam* inter Theologos principem aggredi habebat in animo, quos in dies suggillabat, vt ad altiora conscenderet. Nec defuit occasio. *Leo* Pontifex hoc nomine *Decimus*, vt Vaticanæ Ecclesiæ nobilissimum opus, à *Iulio* cæptum Pontifice, glorioso coronaret exitu, & contra Turcarum irruptiones, arma pararet, Indulgentias vulgauit ijs, qui subsidiariam aliquam pecuniæ opem facerent. Hic labor ab *Alberto* Moguntino Principe, eis rebus per Germaniam præfecto, Dominicanæ familiæ viris, anno huius seculi XVII. traditus, inuidente hanc illis, siue dignitatem, siue vtilitatem *Staupitio* Augustiniani Ordinis Generali, genere nobili, cum Ducibus Saxoniæ, non minus sanguine, quàm familiaritate iuncto. Hic vbi vidisset vulgaris plebeculæ abusu, & inscitia, Pontificia diplomata, velut ex mercatu comparari, hominesq. flagitiosos oberrare, vbi hac, tanquàm libertatis securitatisque tessera, muniti incederent; *Lutherum*, iam inuidia, ac indignatione æstuantem, rem hanc pro concione in scholis, templisque exagitare iussit. Sed is præ ingenij ferocia, modestiæ limites supergressus, non Romanorum diplomatum abusum, quàm illorum dispensatorem aggressus Romanum Pontificem, verbis, scriptis carpere cæpit, & in eum Germaniam concitare. Neque hic stetit arrogantia: ipsa Patrum Concilia, atque Ecclesiæ canones deridere non erubuit, & iniectis flammis violare, vt quidquid prisco more ad diluenda crimina, Ecclesiastica traditione inoleuerat, dirueret. Aduersarios Patres passus Dominicanos, ne sucumberet, hoc clypeum defensionis arripuit, *Omnia negare, & iudicem in terris non recognoscere*. Ex Dominica-

Right margin notes: *Sal. Ann. 1521.* — *Fridericus Saxo Lutheri patronus.* — LIII. *Lutheranæ hæresis origo, & occasio.*

Sal. Ann. 1521. minicanis *Tetzelius*, & Prierias cum *Lutheri* aphorismis alios obiecissent, conuitijs sunt onerati. Pontificij legati *Caietanus* ac *Militius* sapientia ac dignitate illustres operam sanando homini frustra admouerunt. Lipsiæ *Ecchius* magnæ Ingolstadij famæ Theologus, cum *Luthero* congressus, irrito se labore fatigauit. Nam Patres, Ecclesiam, Concilia prò nihilo ducebat *Lutherus*, omnesque veluti labe pollutos solus ipse corrigere profitebatur. Hæc omnia ante electionem *Caroli V.* Huic cum opera *Federici* Saxonis Electores obtulissent Imperium, *Federici* merito, de *Carolo Lutherus* multa sibi pollicebatur. Ad

LIV. Artes Lutheri. cum itaque circumueniendum, occasio quærebatur. Iactabantur Saxonis merita; quæque Pontificis Romani conciliare possent odia, suggerebant. *Hunc videlicet illum esse, qui in Cæsarem Gallum promouerat, neque Carolum Neapolitanum Regem, & Cæsarem pati volebat. Nihil Romanorum Pontificum tyrannide Germanis Principibus fuisse intolerabilius, quàm plures Imperatores exeutere fuerint conati. Iugum hoc semel abijciendum. Pascat verbo gregem pastor; regat Cæsar gladio populos. Rem longè disparem Ecclesiam esse, & Imperium; hoc gladio, illam clauibus seruari: illic imperari, hic doceri. Agnoscat Augustum se iam factum esse, quòd soli Deo subsit, cæteris*

Cæsari scribit. *præsit vniuersis.* Tum ipse *Lutherus* suorum consilio fretus ad eundem *Carolum* epistolam simulata humilitate, odiosisque in aduersa-

LV. rios querelis depictam exarauit: In qua post captatam blanditijs beneuolentiam, ait: *Editi sunt à me nonnulli libelli, quibus multorum, & magnorum mihi conflaui inuidiam, & indignationem, vbi debui duplici præsidio tutus esse. Primum quòd inuitus in publicum veni, nec nisi aliorum vi, & insidijs proditus, scripsi quicquid scripsi: nihil vnquàm maioribus votis expetens, quàm vt in angulo meo laterem. Deinde quod testor mea conscientia, ac optimorum virorum iudicio, non nisi Euangelicam veritatem studui euulgare, aduersùs superstitiosas humanæ traditionis opiniones. Propter quam tertius iam finitur fermè annus, ex quo patior sine fine iras, contumelias, pericula, & quicquid possunt mali excogitare. Frustra veniam peto, frustra silentium offero, frustra pacis conditiones propono, frustra erudiri meliora postulo. Vnum est quod in me paratur, tantum vt extinguar* Sal. Ann. 1521. *cum vniuerso Euangelio. Cum autem omnia frustra tentarim, visum est tandem, exemplo S. Athanasij, Imperatoriam Maiestatem inuocare, si forte Dominus dignetur per eam sua causa adesse.* Et in protestatione sua. *Sed ne hoc quidem promoui* (inquit) *quod me sæpe numero & multifariam obtulerim, vt filius supplex, & obediens S. Ecclesiæ Catholicæ, qualis, Deo Opt. Max. adiutore, mori volo, taciturum, si per meos aduersarios liceat, omnium Vniuersitatum non suspectarum cognitionem, & sententiam passurum, coram non suspectis iudicibus, sacris, & prophanis, sub fide publica, idonea, & sufficienti, conductu libero, & libenter, & humiliter compariturum, eorumque cognitionem & sententiam accepturum.* Causam *Lutheri* fouebant Rhetores, Poetæ, aulici, inter quos *Vlricus Huttenus*, eques Germanus vir nata- LVI. Vlricus Huttenus. vide eius effigiem nu. 90. libus clarus, ac ingenij acerrimi. Is, antequam *Lutheri* nomen mundo innotesceret, multa pro Germani libertate contra pensionum quæstus, & citationum vexationes, quibus Romana Curia Germaniam grauare videbatur, scripserat. Is tum ædiderat *Triadem Romanam*, libellum quidem paruulum, sed mirè festiuum, & Laicis plausibilem. Quo sane effecit, vt nihil æquè inuisum Germanis esset nomen Romanę curiæ, & *Curtisanorum*. Eam occasionem nactus *Lutherus*, cœpit Teuthonicè scribere *Reformationem* ad *Carolū V.* & ad nobiles Germaniæ: in qua vt omnium mentes à Romano Pontifice, & ab eius curia retraheret, diligentissime Romanos recensuit abusus. Inde vt aulam prensaret in curiam, Papam, Episcopos Cæsaris subiecit gladio. *Carolus* verò hisce minime irretitus blanditijs, seuerè præcepit, vt *Lutheri* libri à Sede Apostolica damnati, publicè combureren- LVII. Cæsar iubet Lutheri libros comburi. tur. Mandata Cæsaris cum audisset *Vlricus Huttenus* (qui polemicis scriptis causam propugnabat *Lutheri*) non est veritus Moguntino Principi denuntiare minacibus literis: *Si libris à se conscriptis admoueret flammas, se easdem in ipsius regessurum oppida.* Hinc timore correpti Moguntinus, & *Aleander* Le- LVIII. gatus Pontificis, mitiùs agentes, quomodo secederent, cogitabant. Lutherani namque multitudine freti, iam pudorem, metumque excusserant, infamesque imagines, &

Aleandri

Sal. Ann. 1521. *Aleandri* expedibus suspensi effigiem, & Pontificis custodiæ traditi, exhibentes, minaces in Cæsarem spargebant literas, quibus necem minabantur *Lutheri* damnationem molientibus, iactabantque iam nobilium in armis stare quadringentos. Cumque concepta formidine, trepidaret Moguntinus, Cæsar constanter adiecit: *Mutium olim iactasse in castris Porsenæ, trecentos suorum esse, cum solus venisset: videri has vmbras, quæ non sint metuenda:* iussitque adesse proceres statuta die, qua *Aleander* audiretur, quem per se admonuit, liberè diserteque causam exponeret. Sal. Ann. 1521. LIX. Caroli Constantia.

COMITIA VVORMATIAE. Anno Sal. 1521.

LX. Coactis comitijs, *Hieronymus Aleander* Pontificis nomine, cœpit *Lutherum* in frequentissimo Principum, Prælatorum, consessu grauissimè accusare, non solum inobedientiæ & hæreseos, verum etiam seditionis, rebellionis, impietatis, & blasphemiæ. Cum autem plerisque videretur magis vindictæ libidine, quàm zelo pietatis in illum concitari, parum promouit, donec ex libro *Lutheri, de Captiuitate Babylonica*, recens ædito, excerpsisset, XL. articulos, in quibus ille non solum sacramenta Ecclesiæ, verùm leges Principum damnare ausus fuerat. Hos ergo vbi ex schæda recitasset *Aleander*, Principes qui eum librum nondum legerant, & de *Luthero* nihil tale suspicabantur, vehementer exterriti, alter alterum intuebantur, atque in *Lutheri* fautores mussitare cæperunt. Quod vbi sensit Dux Saxoniæ *Fridericus*, declinandæ inuidiæ gratia dixit: Eos articulos non esse *Lutheri*, sed in eius odium ab aduersarijs effingi. Orta itaque contentione, dum hic negaret, ille affirmaret, visum est Principibus, *Lutherum* ipsum esse accersendum, vt ore suo confiteretur, qui nam sint libri sui, & qui suppositicij. Tum verò difficilis disceptatio inter proceres exorta est, qua cautione adducendus foret. Timebant enim, ne traderetur in manus Pontificis, & veluti perfido hæretico nulla esset seruanda fides. Multis res nimiũ indigna videbatur, vltra Cæsaris fidem quidpiam desiderari, prò vnius Monachi saluo conductu. Permisit tamen Cæsar, vt & nonnulli Principum suam fidem interponerent. LXI. Disceptatio de saluo conductu.

CAROLI V. LITERAE AD MARTINVM LVTHERVM.

Carolus V. *Dei gratia Romanorum Imperator semper Augustus, &c.*

Honorabilis, dilecte, Deuote: Quoniam nos & Sacri Imperij Status, nunc hic congregati proposuimus & conclusimus, propter doctrinam & libros aliquandiu hactenus abs te editos, scrutinium de te sumere, dedimus tibi ad veniendum huc, & iterum hinc ad tuam securam tuitionem, nostram & Imperij liberam, directam securitatem & conductum, quem tibi circa hæc mittimus; desiderantes, vt velis te statim accingere itineri, ita vt infra viginti vnum dies in huiusmodi conductu nostro nominatis omnibus modis hic apud nos sis, & non domi maneas. Neque vllam vel violentiam vel iniuriam timeas. Volumus enim te in præfato nostro conductu firmiter manutenere, & nobis persuadere te venturum. In hoc namque facies nostram seueram sententiam.

Datum Vvormatia, die VI. Martij, Anno Domini millesimo, quingentesimo, vigesimoprimo, Regnorum nostrorum, Romani tertio, &c.

Ad mandatum Domini Imperatoris propria manu subscripsit Albertus Cardinalis Mogunt. Archicancell.

Honorabili nostro dilecto, deuoto Doctori Martino Luthero, *Augustiniani Ordinis.*

Publica itaque accersitus fide, cum in præsentia Cæsaris esset, nec fingere verecundi, modestique hominis vultum vocemque posset, *Carolus* ad Principes versus, dixit: *Hic sanè, vt ipsius religionem amplectar, numquàm effecerit.* Admissus postridie XVII. Aprilis ad comitia, à *Io: Eccio* Treuirensi vicario rogatus est primò: *Num libros suo vulgatos nomine, quorum inscriptionem prælegit, à se profectos agnosceret?* Cumque annuisset, iterum rogatur, *an in his contenta tueri velit? an abolere religioni maiorum contraria?* Hanc postulationem cum *Lutherus* grauiorem affirmaret esse, quàm vt extemporanea responsione expediri posset, deliberandi moram petijt. Dimissus itaque postridie non imparatus adfuit, & prolixo verborum ambitu, conscri- Lutherus in comitijs.

pta

Sal. Ann. 1521. pta ab se volumina ad triplicem classem reuocauit; cumque in Crepusculum dies vergeret æstiua, dixit ei Orator Cæsaris, *ad rem responde, ac simplex, et non cornutum des responsum: an reuocare velis, nec ne?* Ad hæc Lutherus. *Quum S. M. vestra, Dominationesque vestræ simplex responsum petunt, dabo illud neque cornutum, neque dentatum. Nisi conuictus fuero testimonijs scripturarum (nam Papæ, vel Concilijs minime credo, cum constet eos sæpius errasse)* scripta *non reuocabo*. Post hanc responsionem, deliberato negotio, mandarunt Principes *Luthero* responderi, *immodestè respondisse, iam à Concilijs damnata, frustra iterum disputari, præterea errores recantaret, & de Cæsaris speraret clementia*. Lutherus autem ad Cæsarem obsecrando versus, *ne conscientiæ vim inferret, responsum minimè dedisse ambiguum, ab hoc dimoueri non posse, cum concilia falsitatis arguere paratus esset*. Cæsar altera die, quòd pertinaciam hominis præfractè obsistentis frangendam desperasset, ipse non est reuersus; sed animum suum scripto propria manu exarato Ordinibus in hanc sententiam exposuit. Sal. Ann. 1521.

LXII. *Lutherũ Cæsar damnat.*

CAROLI V. RESCRIPTVM AD ORDINES IMPERII DE LVTHERO.

Nõ clam vos est, me genus ducere à Christianissimis Imperatoribus illustris Nationis Germanicæ, à Catholicis Hispaniarum Regibus, ab Archiducibus Austriæ, Ducibusque Burgundiæ: qui omnes ad supremum vsque vitæ diem se fideles Romanæ Ecclesiæ declararunt, semperque Catholicæ fidei, sacrarum cæremoniarum, decretorum, constitutionum, sanctorum morum, pro Dei honore, pro fidei incremento, pro animarum salute propugnatores fuere. Qui vita functi, nobis ex natura instinctu, & iure quodam hæreditario sacra, quæ diximus, Catholica instituta quasi per manus tradita reliquere: vt eorum vestigijs insistamus, & in ijs etiam mortem oppetamus. Et nos quidem, vtpote maiorum nostrorum non fallaces imitatores, Deo nos bene iuuante, in hunc vsque diem eo pacto vsximus. Itaque stat sententia, tueri & propugnare quæcumque tum antecessores mei, tum ego ipse hucusque obseruaui: id autem vel maximè, quod per antecessores meos tam in Constantiensi, quàm alijs Synodis, sancitum est.

2. *Cùm verò in aperto sit, vnum solum Fratrē hallucinari, priuata opinione deceptum, quæ quidem cum totius Christianitatis sententia pugnet, tam eorum qui ante mille annos nos præcesserũt, quā qui in præsens viuunt: eaq. præ se fert, Christianos omnes hactenus semper in errore fuisse: eam ob rem planè deliberatum mihi est, Regna mea omnia, Imperium, ditiones, amicos, corpus, sanguinem, vitam denique ipsam, & animam impendere, ne improbus hic conatus longius progrediatur: quandoquidem in meam haud exiguam, itemque vestram id cessurum est ignominiam, qui præclara & cum primis celebris estis Germaniæ natio: quibus id in honoris, authoritatis, prærogatiuæ cumulum accessit ex priuilegio, vt iustitiæ obseruantissimi, Catholicæque Fidei defensores & propugnatores habeamur. Quòd siqua igitur non modò hæresis, sed vel suspicio hæreseos, vel aliqua Christianæ religionis imminutio in hominum animis nostra tempestate relicta erit, id posteris nostris perpetuæ vituperationi fuerit.*

3. *Quandoquidem ergo pertinax hesterno die Lutheri responsum coram omnes audiuimus, mentem ego vobis meam aperio, pœnitere me, quòd tam diu distulerim contra hominem illum eiusque falsam doctrinam procedere, nec me posthac audire illum velle, quicquid etiam allaturus sit. Iubeo autem vt quàm primùm ex mandati præscripto reducatur, caueatque ipse ex publica fidei, ipsi data formula, ne palàm concionetur, neue populo praua sua dogmata instillare pergat, ne denique ipsius opera noui quidpiā aut motus aliquis excitetur. Equidem, sicut iam dixi, contra eum haud secus, atque contra notorium Hæreticum, planè deliberaui procedere: simulque à vobis reposco, vt in istac causa id statuatis, quod decet probè Christianos, & vt vos facturos recepistis.*

Scriptum manu propria, die 19. *Aprilis, Anno* 1521. Carolus.

Lecta in comitijs sententia *Caroli*, varia in vulgus concitatio manauit, prout *Lutheri* rebus quisque animum in fauorem, vel odium impenderat. Spargebantur seditiosorum voces, ædiumque valuis legebantur inscriptæ, *Væ terræ, cuius Rex puer est*. Magna hic quibusdam poetis, *Hutteno* Franconi, & *Busebio* Vvestphalo audendi licentia in Theologos est vsurpata. Nobilium arma iā in

LXIII. *Cæsari Lutherani illudũt.*

Sal. Ann. 1521. *Lutheri* suppetias à Franconibus dicebantur parari; vt principes nouitatis metu solliciti, nil relinquerent, quo hominem placarent. Ab Imperatore rogarunt; liceret pertentare *Lutherum*, vt damnatos ab Ecclesia reuocaret articulos. Cum quo, toto triduo publice nihil actum, priuatim verò frequens seditiosorum ad eum concursus est factus. Die itaque XXIV. Aprilis, nonnulli principes inter quos Archiep. Treuir, Marchio Brandeburgensis, accersitum *Lutherum* per *Hieronymum Veum* humanissime monuerunt, *temperaret illis vocibus, quibus tot saeculis nationibusque probatam Conciliorum conuelleret auctoritatem*. Quibus Lutherus *gratias egit pro tam clementi exhortatione, qua ipse non sit dignus*. Deinde ad obiecta respondit, *de concilijs, quod non omnia reprehenderit concilia; sed tantum Constantiense, quod verbum Dei damnauerit*. Plurima in hoc consessu acta sunt, sed vltimo postulatum *an scripta abs se, Caesaris vel Imperij Ordinum iudicio submittere vellet?* Ad quae *Lutherus* respondit, *nullius hominis se subterfugere iudicium, modò ex verbo Dei definiatur controuersia*. Non enim *confidendum erat in Principibus, & filijs hominum*. Interrogatus *an Concilio acquieturus esset?* Annuit sed ijs legibus, *vt diceda per Concilium sententia ex sacris literis desumeretur*. Tum Moguntinus Archiep. duritiem hominis admiratus, iussit rationem componendae litis suggerere. Respondit *Lutherus* aptiorem sibi nullam videri illa *Gamalielis* sententia: *Si ex hominibus est consilium hoc, aut opus dissoluetur; si verò ex Deo, dissoluere non poteritis*. Solitum haereticorum clypeum, ex sacris voluminibus patrociniũ quaerere, sed vni sibi traditum de Coelo rectè intelligẽdi sensum asserere: & tot ante Concilijs Patribusque ignoratum vsurpare: vt vehementer desiperet, qui sibi soli contra reliquos Doctores saperet. Re igitur desperata, *Lutherus* indemnis per Fecialem Caesaris *Sturmium* reductus est: quamuis *Carolo* esset, qui suaderet, detinẽdũ in captiuitate hominem, qui indemnitatis leges, seditiosis in itinere concionibus primus violasset. Maluit tamen *Carolus* in *Luthero* manere impunitam, quàm sibi leges vindicanti perfidiam imputari. *Fridericus* autem Elector, prò sua in Apostatam beneuolentia, cum proscribendum Caesaris mandato intelligeret, vt discrimini anteuerteret, duobus ex fide *Lutheri* nobilibus eum in via abducendi, ad aliquam suarum arcium (nec sibi quidem designandam, vt profiteri ignorantiam posset) negotium commisit. Vvartemburgum abductus, lauta nouem mensium captiuitate, ipsis etiam arcis custodibus ignotus delituit. Manauit repente à socijs itineris fama, *Lutherum* per vim abductum, violatamque à Caesare datam homini fidem, nec leues in *Carolum* concitauit motus: Pontificijs nuntijs in extremo vitae discrimine positis, donec pateret, *Lutherum* non ereptum, sed seruatum. Vnius *Friderici* apud *Carolum* veneratio, cuius potissimũm consilio possidebat Imperium, obstitit, ne in *Lutherum* acerbius aduerterent.

Marginalia: LXIV. *Principes student Lutherũ ad saniora reducere.* — LXV. *Humanũ respuit iudicium.* — LXVI. *Lutherus remittitur.* — *Vafre subducitur.*

CAROLI V. EDICTVM VVORMACIENSE IN LVTHERVM.

LXVII. *Proscribitur.*

CArolus V. Diuina fauente Clementia electus Romanorum Imperator, semper Augustus, ac Germaniae, Hispaniarum, vtriusque Siciliae, Hierusalem, Vngariae, Dalmatiae, Croatiae, &c. Rex: Archidux Austriae, Dux Burgundiae, Brabantiae, Styriae, Carinthiae, Carniolae: Comes Habspurgi, Flandriae, & Tyrolis, &c. Vniuersis & singulis S. Rom. Imp. Electoribus, alijsque Principibus, tam Ecclesiasticis quàm Saecularibus: Archiepiscopis, Episcopis, Praelatis, Ducibus, Marchionibus, Comitibus, Baronibus, Nobilibus, Militibus, Cliẽtibus, Praefectis, Praesidibus, Iudicibus, Scultetis, Burgimagistris, Consulibus, Scabinis: Ciuitatum, Oppidorum, Villarum, Terrarum, & quorumuis aliorũ locorum Communitatibus: necnon Vniuersitatum, Studiorum siue Gymnasiorum Rectoribus, & Locumtenentibus, seu Officialibus eorundem, ac caeteris quibuscunque nobis, tam iure Sacri Imperij quàm haereditario, aut alio quocunque modo subiectis: & fidelibus dilectis, cuiuscunque status, gradus, aut conditionis sint, & ad quos praesentes, vel earundem exemplum, nostro, vel cuius Praelati Ecclesiastici sigillo, siue etiã publici Notarij manus subscriptione, cõmunitũ peruenerit, gratiam Caesaream, & omne bonũ.

1. *Ad veri Romanorum Imperatoris officium pertinet, non solum fines huius Sacri Imperij; quod praedecessores nostri, Germaniae Principes, ob defensionem Sanctae Romanae & Vniuersalis*

Sal. Ann. 1521. uersalis Ecclesiæ,suo,suorumq.sæpius effuso sanguine, per diuinam gratiam,sibi quæsierunt, ad Orthodoxam viam adductis, vel expulsis infidelibus,propagare: verumetiam, ne qua hæreseos labes aut suspicio, in iam sibi subditis Nationibus sacrosanctam Religionem nostram commaculet, summo studio prouidere: ac si qua iam oriri cœperit,eam omni ope, omnique cura, iuxta normam, à Sancta Romana Ecclesia hactenus obseruatam,delere penitus & extinguere. Quod si quis alius è Maioribus nostris, tanto nos magis præstare debemus,quanto Deo Opt. Max. immẽsa benignitatis Nobis plura Regna et Dominia, pluresque & magis bellicosos populos, maioresq. vires,quàm iam multis sæculis alicui Principi, qui hisce titulis sit potitus, ad suæ sanctæ fidei tutelam & incrementum, elargiri dignata est. Accedit, quòd quum ex paterno genere, è Christianissimis Imperatoribus et Archiducibus Austriæ, Ducibusque Burgundiæ: Ex materno vero, Catholicis, Hispaniarum, Siciliæ, & Hierusalem Regibus, simus orti: quorum omnium, pro fide Christiana, res præclare gestas, nulla vnquam delebit obliuio: Non sine graui conscientia nostræ onere,et perpetua nominis nota, quadamque veluti nebula, fœlicibus ineuntis Principatus nostri auspicijs offusa, factum crederetur, si, quæ iam abhinc triennium pullulare in Germania cœperunt, noxias quasdam hæreses, immo verius iam sæpe olim per Concilia Summorum Pontificum decreta, approbante Ecclesia, damnatas, & nunc denuo, veluti ab Inferis, erutas, altiores iacere radices, ulla nostra negligentia passi esse videamur.

2. Sane, vestrum neminem ignorare existimamus,quibus erroribus & hæresibus, ab Orthodoxa fide longe alienis,quidam frater Martinus Lutherus, Ordinis S. Augustini, Religionem Christianam, in hac præsertim Inclyta Germanica Natione, omnes infidelitatis & hæresum perpetua oppugnatrice,ita inficere conetur,vt nisi maturè occurratur, tota hæc Natio, & deinde serpente contagione vniuersa Christiana Respublica,in abominandum schisma, & bonorũ morum pacisque,ac tandem detestandam sui perniciem,prolapsura videatur. Quapropter,non immerito commotus Sanctissimus in Christo Pater, Dominus Leo X. Sacrosancta Romana & Vniuersalis Ecclesiæ Summus Pontifex: ad quem fidem Catholicam, & Ecclesiæ Sacramenta curare spectat, prædictum Martinum à principio clementer & paterne monuit, & hortatus est, vt à nephandis huiusmodi incœptis desisteret, & iam sparsos errores reuocaret. Quod cum ille neglexisset, et peiora semper prioribus adderet: idẽ Beatissimus Pater,ad opportuna, neq. tamen insueta remedia procedere statuit. Itaq. conuocatis sæpius Reuerendissimis S. R. E. Cardinalibus, Episcopis, ac alijs Prælatis, necnon Regularium ordinum Prioribus seu Ministris generalibus,accersitisque pluribus scientia et probitate præstantibus viris, & in omni doctrinarum & linguarum genere eruditis, ac diuersarum Christianorum Nationum Doctoribus & Magistris: prædicto tamen Martino prius vocato ac citato, ac in contumacia persistente, ipsius scripta, tã Alemanico quam Latino sermone ædita & ædenda, vt perniciosa, & fidei vnitatiq. Ecclesiæ contraria,authoritate sua Apostolica,præfatorumq. ad hoc accedente Cardinalium consilio & assensu, ac Episcoporum & Prælatorum,Doctorumq. & Magistrorum matura deliberatione,damnauit, & vbiq. locorum comburenda,prorsusq. abolenda censuit & decreuit. Martinum verò ipsum, nisi infra certum expressum terminum, à publicatione Decreti sanctitatis suæ,mutata sentẽtia, se errores suos reuocasse, et ad pœnitentiam rediisse,docuisset:vt inobedientiæ et iniquitatis filium, vt schismaticum & hæreticum ab omnibus euitandum,& prout iura postulant,puniendum declarauit,sub pœnis & censuris,quæ in Apostolicis literis,Bulla plumbea communitis, & super hac re æditis,latius continentur. Quas ad Nos,vtpote Christianæ fidei verum et supremum propugnatorem,& Sedis Apostolicæ,sanctæq. Romanæ & Vniuersalis Ecclesiæ Primarium filium, & Aduocatum, per suum, & dicta Sedis spiritualem Nuncium & Oratorem, honorabilem virum nobis dilectum, Hieronymum Aleandrum, eiusdẽ Sedis Protonotarium,& Apostolicæ Bibliothecæ Præfectum, dedita ad hoc opera,misit:petẽs atq. requirens, vt pro officio ac debito Imperialis dignitatis, in vniuerso primùm Romanorum Imperio,deinde (quod Catholicum Regem & Christianũ Principem decet) in cæteris etiam Regnis, Dominijs, & Prouincijs nostris, & præsertim in Germania, præstito in auxilium fidei Catholicæ brachio sæculari,omnia & singula in iam dictis literis Apostolicis contenta, inuiolabiliter obseruari, & executioni mandari iuberemus.

Sal. Ann. 1521. 3. *Post quas quidem prædicto Martino factas à Summo Pontifice, Monitionem, Vocationem, Citationem, & ipsius tandem Condemnationem, necnon præsentatas Nobis eiusdem Beatissimi Patris literas, Bullamque Apostolicam, per varia & diuersa loca Germaniæ publicatam, & nostro iussu & mandato, non solum Louanij, in Inferioribus Dominijs nostris: verum et Coloniæ, Treueris, Moguntiæ, Leodij, executioni demandatam, tantum absfuit, vt idem Martinus resipisceret, errataque sua reuocaret, & petita absolutionis venia, in gratiam cum Summo Pontifice & Sancta Ecclesia redire procuraret, vt etiam detestabiliores peruersi ingenij sui fructus indies ederet, & perinde, ac in manifestam Ecclesię perniciem, furens rueret, complures aceruatim libros, non modo nouarum, sed etiam à Sacris Concilijs olim condemnatarum hæresum plenos: nec solum Latino, verumetiam, vt faciliùs vulgus peruerteret, Alemanico sermone à se compositos, vel saltem suo nomine æditos, ferè quotidie diuulgaret. In quibus (bone Deus) obseruatum ab Ecclesia iam tot sæculis, septem Sacramentorum numerum, ordinem, vsum, dissipat, confundit, deturpat: inuiolatas Matrimonij leges, miris modis fœdissime inficit: Extremam Vnctionem cum Vviclepho fictionem dicit: Communicanda Sacratissima Eucharistiæ ritum, ad damnata Bohemorum reuocat instituta. Ac saluberrimam contaminatis peccato mentibus Confessionem primum ita inuoluit, vt confusionem eam è Confessione fecerit, mox etiā magna in parte conuellit: postremo, adhuc peiora se de ea scripturum minatur. Vnde nonnulli iam (vt accepimus, quod vel auditu est intolerabile) sumpta hinc occasione, de Confessionis instituto et modo cęperint subdubitare. Alij mutilatam & truncam fecerint: Alij vero (proh scelus) & confiteri ipsi destiterint, & nequaquam esse confitendum publicè asserere sint ausi. Porro Sacerdotalem ordinem, & per quod Sacrosanctum Christi corpus sanguisque conficitur, diuinum illud munus clauiumque cœlestium potestatem, non solum vilissimi pendit Lutherus, & Laicis pueris que atque adeo fœminis ipsis, communia facit: sed & eosdem Laicos, ad lauandas sibi in Sacerdotum sanguine manus, incitat. Ipsum verò summum nostræ Religionis Sacerdotem, diui Petri successorem, & verum in terris Christi Vicarium, non nisi infamibus & probrosis nominat verbis, & frequentissimis atque inauditis inuectiuis contumelijs, & blasphemijs insectatur. Liberum arbitrium prorsus nullum esse, sed omnia certa lege stare, ex Manichæi quidem & Vviclephi penu depromit: sed tanquam irrefragabili argumento Ethnicorum Poetarum carminibus confirmat. Missæ venerabile Sacramentum neque defunctis, neq. viuis alijs, quam soli celebranti suffragari scribit. Ieiuniorum & Orationum institutionem, & consuetudinem, ab Ecclesia obseruatam, inuertit & corrumpit.* Sal. Ann. 1521.

4. *De Purgatorio, & Animarum, quæ in eo expiantur, statu, deque diuini sacrificij & venitarum suffragijs, quæ à nobis fideles defuncti expectant, cum Vualdensibus & Vviclephistis contra Ecclesiam sentit. De Ecclesia vero ipsa militante, cum Pelagianis & Hussitis. At Sanctorum Patrum authoritates & scripta, ab Ecclesia recepta, pro nihilo habet. Est vbi etiam sæpe deridet, debitumque illis cultum & deuotionem deterit & diminuit. Obedientiam, & Regimen omne prorsus tollit. Vnde populi ad defectionem & rebellionem à suis, tam spiritualibus quam temporalibus Dominis faciendam, ad rapinas, cædes, incendia, cum magno & manifesto Christianæ Reipublicæ discrimine, prouocentur. Quinimo, quum vitam quantam solutam, licentiosam, atque ab omni lege explicitam, & vere ferinam inducere conetur, ita exlex homo, leges ipsas omnes damnat & contemnit, vt Decreta sanctorum Patrum, & Sacros Canones, publico igni comburere non formidauerit: facturus peiora Ciuili iuri, si non magis sæculi gladium, quàm Pontificis excommunicationes & censuras metuisset.*

5. *Iam verò Sacrosanctis Concilijs palam contradicere, & pro suo arbitratu detrahere, non erubescit. E quibus potissimum Constantiense illud, quod cum perpetua Inclytæ Germanicæ Nationis gloria, pacem & tranquillitatem dissidenti Ecclesiæ dedit: ita vbique mordet, & impuro sceleratoque ore lacerat, vt in magnum vniuersalis Ecclesiæ dedecus & offendiculum, sed Germanicæ præsertim Nationis opprobrium & ignominiam Concilium ipsum nunc pessimè omnium errasse scribat: nunc Synagogam Sathanæ quique in eo conuenerant, & Ioannem Hussitam hæresiarcham comburi iusserant. Sigismundum vtique fœlicis recordationis Imperatorem, &*

Sacri

Sal. Ann. 1521. *Sacri Imperij Principes, Antichristum, & suos Apostolos, homicidasque & Pharisæos, vocet. Quid, quod damnata in eodem Concilio omnia Ioannis Hussitæ errata, Euangelica & Christiana esse, & se recipere, probaturumque profitetur: Approbatos vero eiusdem Hussitæ articulos, nequaquam admittit. In tantamque prorupit mentis vesaniam, vt si semel Ioannes Hussita fuerit hæreticus, se plus decies hæreticum Martinus glorietur: homo vsque adeo nouarum rerum ac potiùs perditionis humanæ cupidus, vt nihil fere scripserit, vel saltem suo nomine diuulgauerit, cui non aliqua pestis, aliquis lethalis insit aculeus: præter illos libros, ne nominandos quidem, ob execrandam eorum materiam, ipsius tamen titulo aditos, & ab eo cum reliquis vt suos agnitos, quorum singula verba, singula venena merito quis dicat. Et ne omnia, quæ innumerabilia sunt Lutheri errata, singulatim percenseantur, tanquam si hic vnus, non homo, sed Diabolus ipse, sub hominis specie, ad perniciem humani generis, assumpta. Monachi cucullà, quàm plurimorum hæreticorum damnatissimas hæreses, iamdiu sepultas, in vnam sententiam congesserit, & aliquas etiam nouissime de suo excogitauerit, sub simulata prædicatione fidei, quam ad prætexendos suos dolos, tam sæpe, tantoque opere obijcit: Fidem veram prorsus destruit, sub libertatis, quam promittit, specie: Diaboli iugum & seruitutem inducit, & sub Euangelicæ professionis nomine, omnem Euangelicam pacem & charitatem, omnemque rerum ordinem, & pulcherrimam denique totius Ecclesiæ faciem inuertere, labefactare, & penitus pessundare molitur.*

6. *Quibus omnibus per Nos, & consilia nostra omnium Nationum nobis subditarum, sæpius & diligenter attentis & consideratis, & præsertim in hac parte ab eodem Beatissimo Patre requisiti: absque insigni macula nostra, atq. Orthodoxæ Religionis iniuria et detrimento, rem tanti ponderis negligere nequaquam potuimus, vt etiam non debuimus, neque voluimus: sed potius prædecessorum nostrorum, Romanorum Imperatorum, vestigijs insistentes, eorumque pro libertate Catholica & Apostolicæ Ecclesiæ perpetuò laudabilia facta, ac pias & sanctas, super puniendis & exterminandis hæreticis, constitutiones obseruantes, conuocatis sæpius ad præsentiam nostram, propter hoc præcipue, Electoribus: necnon vniuersis Sacri Romani Imperij Ordinibus & Statibus, in hoc Vvormaciensi Conuentu congregatis, de eorum omnium & singulorum vnanimi consilio, matura deliberatione & consensu, in hanc tandem deuenimus sententiam et conclusionem; Vt quamuis hominem, ita à Summo Pontifice & Sede Apostolica condemnatum, & in sua obstinata peruersitate obduratum, atq. abusu Catholicæ Ecclesiæ alienum, & notorium hæreticum audire, omni iure exceptum esset: tamen ad tollendam omnem cauillandi ausam (idque, quia nonnulli plerosque libros Martino ascriptos, ipsius esse apertissime inficiabantur) complures audiendum à Nobis prius hominem, quam in eum ad executionem Pontificij Decreti vlterius procederemus, asseuerabant, Martinum sæpedictum, misso ad ipsum, dedita opera, vno è Caduceatoribus seu Præconibus & Heraldis nostris, Sub libero huc veniendi & hinc recedendi saluo conducto, accersiri iubebamus: Quod & factum fuit. Non vt nos de hoc negocio iudicaremus, aut cognosceremus (quum id dubio procul ad Romanum Pontificem, & Sedem Apostolicam pertineat) neque vt res Sacrosanctæ fidei nostræ, nunc tandem, post tot sæcula, per nouas altercationes, cum magno fidelium scandalo & perturbatione, ac infidelium derisione, in controuersiam reuocari pateremur: sed vt cum vulgi & plurimorum ita petentium satisfactione, hominis animum percontantes, cum bonis monitionibus & suasionibus, ad rectam semitam (si fieri posset) reduceremus.* Sal. Ann. 1521.

7. *Itaque Lutherum in nostra, & Sacri Imperij Electorum, Principum, Prælatorum, & Statuum, præsentia constitutum, iuxta formam Imperialis mandati, super hac re nuper æditi, interogari iussimus. Primum; Nunquid ipse multos libros sibi ob oculos adductos, & titulatim nominatos, & alios item, qui sub suo nomine circumferuntur, composuisset. Deinde, an ea, quæ in ipsis libris contra sacra Concilia, Decreta Patrum, ritus & consuetudines, à nostris maioribus ad hunc vsque præsentem diem obseruatas, scripserit, reuocare vellet, & ad sinum & vnitatem vniuersalis Ecclesiæ redire, adhibitis ad hoc nostro et Imperij nomine admonitionibus & adhortationibus, quæ obstinatissimum hominem (etiam lapide duriorem) emollire, & conuertere potuissent. Qui sane statim libros ipsos antedictos vt suos agnouit, & confessus est, & nun-*

Sal. Ann. 1521. & nunquam se id negaturum protestatus;immo et adhuc alios se composuisse dixit, quorum copia cum nobis non fuisset facta, idcirco in medium non fuerant allati. Quantum vero ad reuocationem attinet, terminum sibi ad respondendum dari petijt, qui quamuis merito negari potuisset, tum quia nouitates & errores in fide nulla sunt dilatione tractandi, sed statim penitus resecandi: tū quia ex mandato nostro sibi legitimè insinuato, necnon etiam literis, quas ad eum dederamus, optimè admonitus, quam ob causam vocaretur, non nisi statim respondere paratus, ad tantū Imperialis Conuentus cōfessum venire debuisset: tamen ex nostra clementia & benignitate, vnius adhuc diei terminum ad respondēdum sibi dedimus. Quo elapso, rursus coram Nobis, & prædictis Ordinibus Imperij comparens, & similibus adhortationibus sæpiùs, vt ad corrediret, efflagitatus, pollicentibus etiam nobis, si resipisceret, erroresq. suos agnosceret, & quæ in suis libris damnata & mala essent, & reuocaret: facile nos impetraturos, vt à Beatitudine Pontificis in gratiā benigne reciperetur, & adhibito fideli, æquo, et diligēti examine, ex ipsius libris, quę mala scripserat, secernerentur: quæ vero bona, Authoritate Apostolica approbarentur. Sed ne verbum quidē in suis libris mutaturum, imprudētibus simul & impudentibus verbis, orisque & corporis gestu, quoduis potius, quàm religiosum aut sanū hominē præ se ferente, apertissimè negauit. Quinimo, in nostram & S. Imp. faciem, Summorum Decreta Pontificum, & Concilia ipsa Sacrosancta, errasse sæpiùs, & sibi ipsis contradixisse, & tandem nullius apud se momenti fore, asseuerauit: seq. nihil ex his, quæ scripserat, reuocaturum, nisi euidenti sibi ratione, et sacræ scripturæ authoritatibus, ad suæ conscientiæ animiq. satisfactionem & assensum fuerit conuictus: illud subinde repetens & inculcās (quo fraudum suarum virus, iam multis detegi cœptum, occultaret) conscïētia sibi illæsa et integra neq. velle se, nec posse verbū Dei immutare. Mala mēs, malus animus. Quasi vero Nos id ab eo peteremus, vt verbū Dei immutaret, ac non potiùs, vt iuxta verbum Dei verum, ad gremium Sanctæ matris Ecclesiæ, à qua tā impiè quàm turpiter defecerat, rediret. Cuius authoritatem, quā tantā voluerit esse Dominus, idemq. Deus noster Iesus Christus, vt qui Ecclesiam non audierit, tanquam Ethnicus & Publicanus sit habendus. Idcirco non immerito vel eā solam omnibus inuentionibus, & vafrumentis hæreticorum longe anteferendam nemo nunquā, nisi perditissimus & vere hæreticus, & Lutherus iudicauit, qui vt tandem egregia sua hic acta cōdigno fine clauderet, & quod pessimè inceperat, peius terminaret, et quid animi habeat, et quàm fidelium clade exultet, vel in nostro et S. Imperij conspectu dissimulare non potuit. Nam detorta (vt hæreticis mos est) à vero sensu ad suā impietatem Euangelica illa sententia: Nō veni mittere pacem, sed gladium. Omnium sibi, dixit, iucundissimam istam in rebus faciem videri, ob verbum Dei, studia, & dissensiones fieri: Id est (quod vtinam ne experientia videremus) ob dissidentes ab Ecclesiæ ritu Lutheri opiniones, quas verbi Dei falso titulo prætexit, verè studia contraria, & dissensiones, & dissidia, & schismata, & bella, & cædes, & rapinas, inter Christianos concitari. Tali igitur, & tam subdola, atq. hæreticis omnibus peculiari responsione, Nobis, & Sacro Imp. à Luthero data, etsi decreueramus, ipso statim remisso, ad vlteriora progredi (id quod ex sententia nostra, manu nostra scripta, & postera die publicata, nemini non constare potest.) Tamē ad preces omnium Imperij Ordinum inclinati, adhuc ipsi triduū ad resipiscendum concessimus. Quo tempore duo Electores, duo Episcopi, duo Principes Sæculares, duoq. Ciuitatum nomine, Vniuersos Ordines, & Status S. Rom. Imp. repræsentantes, & ad hoc communi omnium iussu & nomine deputati, vocato ad se Martino prædicto, nullum non admonendi & adhortandi eum vt tandem resipisceret; & nisi id faceret, quæ ipsum à Nobis, & S. Imp., legumq. constitutionibus pęnę manerent, declarandi officium frustra insumpserunt. Vnus etiam eiusdem S. Imp. Elector, adhibitis secum duobus Doctoribus, pietate & sciētia præclaris, non solum adhortationibus; sed etiā multorum errorum euidentibus redargutionibus, ad ipsius vsq. obmutescentiam factis, mox seorsim ipsum prudenter & humanè commonefecit, vt ad Summi Pōtificis, & Sedis Apostolicæ, Nostrumq. & S. Imp. Statuum, & cæterarum fidelium Nationum, sanam sententiam, iuxta continuatum tot sæculis Ecclesiæ ritum, potiùs, quā ad suam vnius opinionem, respiceret. A qua si recedens, in ordinem redire vellet, id se primū nonnullorum sanctorū Patrum, qui & ipsi aliquando errauerunt, laudabili exemplo, deinde saluis, anima, corpore, & honore, facturum cōgnosceret. Sal. Ann. 1521.

Ad

Sal. Ann. 1521. *Ad quæ Martinus antedictus, etsi varia pleraq. et diuersa, cumque eis, quæ scripserat, pugnantia: nihilo tamen meliora, aut saniora, priuatim respondit, quàm publicè, coram Nobis, et Sacro Imperio, fecerat. Atq. adeo se, non omnes modo supra memoratos, sed & Concilium ipsum generale (si quod fieret) suspectum habere protestatus est. Et (vt certissimo, & omni exceptione maiori testimonio nobis constat) pollutissimo & sceleratissimo ore profari non est veritus, res Euangelij & Catholicæ fidei, nunquam fuisse in Concilijs generalibus bene tractatas. Vnde non iniuria plurimum nobis mirari subiret, cur nam à Summi Pontificis sententia, ad generale Concilium nuper prouocarit, quum tam impiè de Concilijs ipsis loquatur et scribat, nisi manifestè sciremus, vt nihil est hæreticis æquè formidabile, atq. œcumenicum Conciliũ: ita nihil illis iisdem magis proprium esse, quàm vt dictis factisque et scriptis, secũ ipsi diffideant. Quod si vsquam alibi, præcipuè in Lutheri libris (diuina prouidentia sic operante, quo ipsius vana ædificia per se ruant) passim legere & videre est.*

8. *His omnibus et singulis, sic omnino, vt præmittitur, se habentibus, quum prædictus Martinus, tam peruersè & obstinate, in suis adeo manifestè hæreticis opinionibus persisteret, vt ab omnibus ijs, qui sapiunt, partim demens, partim etiam malo aliquo obsessus spiritu, iudicaretur. Nos, iuxta tenorem salui conductus, ipsum statim à conspectu nostro missum fecimus, datoque sibi in comitatu vno ex Heraldis nostris, & præscripto termino, à die vicesimaquinta mensis Aprilis, qua ex Vvormacia discessit, ad viginti deinde proximè futuros dies, quibus peractis, una saluus conductus peractus & extinctus censeretur. Nunc tandem ad reliquas opportunas medelas, huic pestilentissimo morbo necessarias, in hũc, qui sequitur modum, procedere decreuimus.*

9. *Primùm omnium, ad honorem Dei omnipotentis, Romaniq. Pontificis, & Sanctæ Sedis Apostolicæ debitam reuerentiam, pro Imperialis dignitatis officio, ac debito, necnon zelo et studio, quo nostrorum maiorum more, et ingenita etiam nobis vi, ad defensionem Catholicæ fidei, sanctæque Romanæ & vniuersalis Ecclesiæ honorem, tutelam & protectionem, omnes nostras vires & facultates, Imperium, Regna, Dominia, amicos, vitam denique & animam ipsam nostram, exponere sumus parati: Ex Imperiali & Regia authoritate, necnon consilio & assensu Electorum, & omnium Sacri Rom. Imp. Principũ, Ordinum, & Statuum, in hac celeberrima & frequentissima Imperiali Dieta Vvormaciæ cõgregatorum, ad perpetuam rei memoriam. Exequendo Sanctissimi Domini Nostri Papæ, veri in hac parti iudicis, sententiam, decretum & condemnationem, in literis Apostolicis (vt supra dictum est) ad Nos directis, contentam, Martinũ Lutherum, vt membrum ab Ecclesia Dei abalienatum, vt obstinatum schismaticum & Notorium hæreticum, a Nobis haberi declaramus, & vt talem à vobis omnibus et singulis habendum decernimus & edicimus: Mandantes de eorundem Statuum consilio & consensu, sub criminis læsæ Maiestatis, Nostraque & Sacri Imp. grauissima indignationis, ac etiam amissionis feudorum, Dominiorum, & bonorum omnium, gratiarum quoque & omnium Priuilegiorum, à Nobis, et Sacro Imperio dependentium, quæ obtinuistis hactenus, aut prædecessores vestri quomodolibet obtinuerunt: necnon proscriptionis ac Bani, & interdicti Imperialis, pœnis: ne quis vestrum præfatum Martinum Lutherum, receptare, defendere, sustentare, fouere, dicto, facto, aut scripto præsumat. Quinimo post elapsum supradictum viginti dierum terminum, contra eum, vbicunque deprahensus fuerit, & in manu, aut facultate vestra erit, iuxta formam Imperialis Banni procedatis, vel saltem personaliter captum, tam diu custodiatis, donec Nos, à vobis de hac re certiores facti, de legitima in eum prosecutione facienda vobis significemus, & vos tam sancti operis & laboris debita præmia, & mercedem etiam vberem, cum impensis ob hanc caussam factis, reportetis. Et nihilominus eiusdem Martini complices, adhærentes, receptatores, & quomodolibet fautores & sectatores (nisi se iniquitatis semitam deseruisse, et authoritate Apostolicæ absolutionis remedium consecutos esse, fidem condignam fecerint) necnon eorum omnia & singula bona, mobilia, & immobilia, iuxta sacras constitutiones, ac interdicti et Banni Imperialis legem & ordinem, liberè & absque vlla contradictione prosequamini, illosque & illa capiatis, & in vsus vestros, optimo & pleno iure conuertatis.*

10. *Mandamus insuper vobis omnibus & singulis præfatis, sub eisdem prænominatis pœnis, ne quis Martini Lutheri scripta, à Summo Pontifice*

Sal. Ann. 1521. tifice authoritate sua Apostolica (vt præmittitur) damnata, aut alia quacunque, tam Latino quã Alemanico, seu alio quouis idiomate, ab eo hactenus composita, vel in posterum componenda, vtpote mala, suspecta, et à notorio & pertinacissimo hæretico prouenientia, emere, vẽdere, tenere, legere, describere, imprimere, aut describi vel imprimi facere, asserere, sustentare, prædicare, defẽdere præsumat: non obstante, quod in illis etiam aliqua bona (ad fallendas simplicium mentes) immixta essent. In quo præter iustã Sedis Apostolicæ sententiam, etiam laudatissimam veterũ Patrum institutionem & consuetudinem omnino exequendam duximus: Qui Arrianorum, Priscillianistarum, Nestorianorum, Euthychianorum, & aliorum hæreticorum libros, & in illis contenta omnia, tam bona quam mala, promiscuè exusserunt, & adnihilarunt. Neque id immerito. Nam si optimi quique cibi, vnius tantũ guttæ veneni (quo humanum corpus læderetur) infusione suspecti, penitùs sunt abijciendi: quãto magis ea scripta, quibus tanta & tam noxia animabus venena passim inserta sunt, non solum nobis cauenda sunt, sed etiam (ne alijs noceant) prorsus destruenda & corrumpenda, atq. ab omni hominum memoria veniunt obliteranda. Accedit ad id, quod quicquid boni in Martini libris reperitur, id antea à sanctis Patribus, quos Ecclesia recepit & approbauit, sæpe dictum & sæpius repetitum, absque vllius periculi aut mali suspitione, legi, & haberi potest.

11. Ea propter, sub eisdem pœnis omnibus & singulis supradictis, vos omnes, & quilibet vestrum, tam Principes quàm alij, ad quos iustitiã quomodolibet pertinet ministrare: et alij quicunque in vniuerso Imperio, Regnis, & Dominijs nostris constituti, huiuscemodi pestiferos Martini libros, tam Alemanicos quam Latinos, impressos & imprimendos, aut etiam manu scriptos, vbicunque reperiantur (vtpote magnæ seditionis, schismatis, hæreseos, in Ecclesia Dei fomites) diripiendos, & publico igni consumendos, penitusque abolendos cum effectu curetis, Apostolicisque Nuncijs, seu eorum Commissarijs, si operam vestram ad hanc rem requisierint, fideliter & diligenter assistatis: & nihilominus in eorum absentia, per vos ipsos hæc sic fieri, nostro nomine & iussu, omnino & reipsa faciatis. In quo omnibus fidelibus, dilectis, subditis nostris, vt vobis ac Nobismetipsis assistant & pareant, tenore præsentium sub eisdem pœnis iniungimus Sal. Ann. 1521. & mandamus.

12. Verum, quia maxime cauendum est, ne Martini libri, aut ex illis excerpta mala, suppresso aut etiam mutato authoris nomine, publicentur: quia etiam non sine magna animi nostri offensa, multos quotidie videmus et audimus, cũ alibi, tum maxime in Germania, cõponi & imprimi libros, pluribus malis traditionibus et exẽplis refertos: & ne non omni astu & dolo, humanæ naturę hostis, Christianis laqueos tendat multos, passim diuulgari picturas & imagines, non in opprobriũ modo priuatarum personarum, sed & ipsius Summi Pontificis, & Sedis Apostolicæ contumeliam excogitatas: ex quibus omnibus libris & picturis, Christi fideles in maximos, tam in fide quam in vita & moribus, prolabuntur errores, & non solum priuata odia, scandala, et simultates (pro vt experientia docet) multis in locis exorta fuerunt: verumetiam seditiones, tumultus, rebelliones, schismata, in Regnis, Prouincijs, & populis, atq. vniuersa Dei Ecclesia (nisi prouideatur) iamiam excitanda formidantur: Idcirco, ad hanc perniciosissimam pestem extinguendã, et supradictorum Electorum et Statuũ concordi animo & sententia, omnibus et singulis supradictis, tam Imperiali quã hæreditario iure nobis subditis, sub iam sæpedictis omnibus pęnis præcipimus et mandamus, ne quis huiusmodi famosos et pestilentes libros, seu quascũq. alias schedas, scripturas, imagines, picturas, contra Orthodoxam fidem, bonos mores, et id quod sancta Romana Ecclesia hactenus obseruauit: atq. etiã inuectiuas criminationes et ignominias, contra Sũ. mum Pontificem, Sedem Apostolicam, Prælatos, Principes, Vniuersitates Studiorum, & eorũ facultates honestasq. personas, componere, scribere, imprimere, depingere, vendere, emere, tenere, habere; aut imprimi, describi, depingi, vel vendi facere, quauis arte aut dolo audeat, aut attentet. Quinimo sub eisdem pœnis iubemus omnibus & singulis supradictis, & præsertim ijs, qui iustitię ministerio præsunt, vt eiusmodi libros quoscunq. antehac impressos, vel posthac imprimendos, necnon etiam manu scriptos, cuiuscunq. sint authoris, aut vbicunque locorum per S. Imp., atque etiam nostra hæreditaria Regna et Domi. nia, inueniantur; similiter etiam picturas huiusmodi et imagines, nostro iussu & nomine occupent, diripiant, & publico igni comburant. Et nihilo-

Sal. Ann. 1521. *hilominus huiusmodi detestabilium librorum, codicum, schedarum, scripturarum, authores & inuentores, ac etiam post præsentis mandati publicationem, Impressores, Emptores, & Venditores, qui contra iussa nostra facere præsumpserint (si modo id legitime constiterit) necnon eorũ iura, & bona omnia & singula capiant, apprahendant, & detineant, ac iure bono quicquid sibi licitum fuerit de illis disponant: ita, quod de hoc nulli hominum, tam in iudicio quàm extra, respondere sint obligati.*

13. *Atque vt omnis eiuscemodi & aliorum errorum occasio tollatur, & ne talia scribentium venena longe lateque diffundantur, sed præclarum imprimendi libros artificium in bonos tantum, & laudabiles vsus exerceatur: ex certa nostra scientia, animoque deliberato, ac Imperiali Regiaque authoritate, de maturo supradictorum Electorum, & aliorum S. Rom. Imp. Statuum, consilio, deliberatione, & vnanimi consensu, volumus & sub Banni, & Interdicti Imperialis, ac alijs antedictis pęnis præcipimus et iubemus, tenore præsentis Edicti, quod vim inuiolabilis legis habere decernimus; Ne quis de cætero Chalcographus, et librorum Impressor, aut alius quiuis vbilibet per Sacrum Imprium, atq. nostra prædicta Regna & Dominia constitutus, libros vllos, seu aliam quamcunque scripturam, in quibus de sacris literis, aut fide Catholica aliquid vel minimum tractatur, non habito prius cõsensu et volũtate Ordinarij loci, aut eius ad hoc substituti & deputati, cum authoritate etiam facultatis Theologicæ alicuius propinqua Vniuersitatis, pro prima videlicet impressione: alios vero cuiuscunque rei, & facultatis libros, schedas, & picturas, de consensu saltem Ordinarij, aut eius ad hoc Substituti, vllo pacto imprimere, vel vendere, aut imprimi, vel vendi facere, directe vel indirecte, quoquomodo præsumat aut attentet.*

14. *Quod si quis cuiuscunq. sit dignitatis, gradus, aut conditionis, hanc nostram mentem, decretum, statutum, legem et ordinationem, in omnibus & singulis supradictis, tam Lutheranam, quam impressoriam materiam concernentibus, inuiolabiliter obseruãdam, vllo pacto, aut quouis quæsito colore vel ingenio, contra facere, aut venire, ausu temerario præsumpserit: præterquam quod illud irritum decernimus & inane, etiã in læsæ Maiestatis crimen, ac nostram, & S. Imp. grauissimam indignationem, proscriptionisque et Banni, ac interdicti Imperialis, necnõ alias sępe dictas pęnas, se, ipso facto, incurrisse cognoscat.* Sal. Ann. 1521.

Harum testimonio literarum, Sigilli nostri munimine roboratarum. Datum in Ciuitate nostra Imperiali Vvormacia, die Octaua Mensis Maij, Anno Domini Millesimo Quingentesimo Vicesimo Primo, Regnorum nostrorum: Romani secundo: Cæterorum vero omnium sexto.

Ad mandatum Domini Imper. proprium.

Hæc sanctè seuereq. decreta, tranquilitatem Germaniæ, laudem *Carolo* pariturа videbantur, nisi minor in exequendo, quàm in mandando Cæsaris potestas fuisset. Hispanorum seditio *Carolum* in Hispaniã reuocabat, vnde ex veteri Germanorum lege penes Saxonem, & Palatinum *Lutheri* patronos Imperij administratio relinquenda erat. His Cæsar. *Ferdinandum* addiderat fratrẽ, tanquàm suæ potestatis vicarium: sed is ætate impar, moderari potius, quàm moderare propior erat. *Lutheri* Castris cum pleriq. eruditione, & linguarum peritia non ignobiles, vt in Palatinatu *Melancthon*, inter Heluetios *Zuinglius*, recens adscripti essent, & Cæsaris irriderent decreta, vulgi plausum *Luthero* conciliabant. Non desperantes *Franciscum* Galliarum Regem in partes suas adducendi, tum ob æmulationem Imperij cũ *Carolo* susceptam, tũ ob illius ad luxuriam propensos mores, quæ in multis acutissima erant huius sectæ persuadendæ argumenta, vt in Anglorum Rege postea compertum est. Interim *Henricus* Anglorum Rex *Carolo* conciliatus, dignum Christiano Rege opus aggressus, librum *Lutheri de captiuitate Babylonica*, assertis septem Ecclesiæ sacramentis, quàm sanctè confutauit, vt in præmium ab Apostolicæ Romanæ Sedis collegio *Defensoris fidei* titulus ei fieret decretus: quem lubrica deinde Regis vita in Subuersoris Ecclesiæ infame nomen, tanquàm Circe quædam transmutauit.

LXVIII. *Ferdinãdus vicarius Imperij.*

LXIX. *Melancthon.*

LXX. *Rex Anglorum scribit in Lutherũ.*

CAROLVS HISPANIAM REPETIT. Anno 1521.

LXXI. IN Germaniam cum discessisset *Carolus*, vt regnum quæreret, domi propemodum regnum amisit. *Hadrianum* Cardinalem cum summa Imperij potestate discedens reliquerat, virum in quo nihil Hispani reprehendere potuis-

Sal. Ann. 1522. potuissent, quàm quòd Hispanum mater nõ genuisset. Adultam iam viribus coniurationem, ac *Croyi* exactionibus inflammatam, cũ humanitate sua extinguere haud posset, vi vtendum ratus, *Antonium Fonsecam* in auxilium adhibet, qui exiguo militum apparatu *Medinam Campi* profectus, tormenta ex Regis armamentario in vsum militiæ postulabat. Sed rebellibus incolæ alligati, cùm pro
LXXIII. retinendis armis, armati starent, *Fonseca* vir nobilis atq. ingenio ferox, ignẽ tectis subijcit; vt ad priuata quemque pericula ab armis reuocaret. Sed tanta obstinatos pertinacia obfirmauerat, vt miserabile tectorum, patriæq; bustum, quàm hostis victoriam spectare mallent. Vicerunt itaque, sed melius eis, si victi fuissent. Hac immanitate vicinæ vrbes exacerbatæ, earum tredecim, vindictæ cupiditate rebellibus accesserunt. Cæteræ prouinciæ sensim afluxere, præter quatuor quæ fide *Carolo* data, numquàm abierunt. Vallisoleti cogebat *Hadrianus* copias, quum superuenientes fœderati *Gironio* Duce, vrbem insperatò obsidione cinxerunt, & inter fugientium agmina ipsum *Hadrianum* summa verborũ humanitate ad vrbem redire *Gironius*, & *Padilla* coegerunt, professi non aduersùs Regem, sed auaros externæ gentis præfectos, arma moliri. Paruit *Hadrianus* armatæ beneuolentiæ, dum insequenti nocte, perfosso vrbis muro, honestam captiuitatem honestiore fuga redemit. Hoc licet *Vallisoletanis* molestum, postero die familiam, & appara-
LXXIV. tum, venerationis causa submisere. Hinc
Ioanna Caroli mater frustra à rebellibus solicitatur. Tordesillam profecti rebelles, *Ioannam* Regis matrem frustrà in eam conati sunt sententiam pertrahere, vt proditorijs tabulis subscriberet cum illa *matrem se esse Caroli* identidem ipsis exprobraret. *Carolus* cum hæc apud Belgas consistens, acciperet, duos Hispanorum proceres, *Henricum Medinæ* Riuisicci Ducem maris præfectum, & *Ignatium Velascum* magistrum equitum, bello administrando præfecit. Hi conscripta octodecim armatorum millia, rebellium triginta millibus oppofuere. Primus in Tordesillam impetus, vbi per apertas murorum ruinas miles immissus, obstinatos fregit, Sa-
Rebelles domat. cerdotum penè omnium internecione, qui numero trecenti Duce Zamora Antistite, oppidum custodiebant. Plenis subinde castris ad Medinam Campi vterque concurrit exercitus. Vbi victis coniuratis, *Brauius* ac *Padillia* (iam enim *Gironius* & *Lassus* ad regias sese receperant partes) sub manu carnificis seditionem expiarunt. Vrbes ferè omnes rebellibus oblatis, in fidem propere rediere. Ita exclusi seditionis Principes, cum ad Galliarum regem irrito contenderent effugio, alij intercepti lictoribus traditi, alij vt mortem declinarent infamem, sibi manus consciscere. Maria Pacæca indomitæ ferociæ mulier, nec viri *Padillia* casu deterrita, *Valencianorum* armis freta, fortunâ tandem destituta, lictori tradita, *Valencianos* vltimos ad pacem se recipientes reliquit. LXXV.

Hoc tumultu excitatus *Franciscus* Rex Gallorum *Andream Tuxium Asparrum* fratrem *Lautrecij* ad Nauarricum recuperandum regnum cum sex Vasconum millibus peditum, ac ducentis cataphractis equitibus misit: nam *Henricus* Rex Nauarræ non ætate maturus, minimè expeditioni videbatur idoneus. *Ioannes* eius pater paulò ante decesserat. *Asparrus* regnum illud à *Ferdinando* Cæsaris auo materno occupatum, quindecim diebus in suam potestatem redegit; nec eo contentus Hispaniam Tarraconensem ingressus, ad Iberum fluuium vsque peruenit. *Franciscus Rex Gallorum in Carolum molitur.* Hispani verò vna subactis victoria rebellium copijs, trans Iberum se Gallis tulerunt. Primo hi impetu in aliquot Hispanorum cohortes inuecti, felici stratagemate prælium auspicantur, hoste, aut fuga, aut ferro deiecto; sed vbi eosdem circumducta Hispanici æquitatus acies, peditatu roborata cinxit, confusis Galli ordinibus ceciderũt. Vterque ducum captus, & vnius victoriæ beneficio, eadem qua amiserant facilitate regnum recuperarũt Hispani. Hoc bellũ cæterorũ, quæ in Cæsarẽ *Fraciscus* gessit, velut quoddam malum omen fuit. LXXVI.

Eodem anno apud Belgarum populos *Robertus Marcanus* Leodiensium Antistes, rescissis ex fœdere pactis, *Francisci* partibus contra Cæsarem se se fautorem addidit: quęsitam belli occasionem *Aimerius* princeps dedit, sustinuit; hic Cæsaris opibus, ille Gallicis innixus. Imperatorio per Belgium exercitui, *Henricus Nassauij comes*, regio *Carolus Borbonius* Dux præficitur. Ille strenui

Sal. Ann. 1521. nui Ducis officium occupans, aduersus Mar-
canos profectus, Lognium, Iamertium,
Fleuringam, Sancerum, Sedanum, Moson-
curtium, Bulloniurn, vno victoriarum im-
petu expugnat. Moram victori, impetratis
à Cæsare inducijs, *Mareanus* iniecit. Rex in-
terea *Franciscus* Mussonio, *Borbonius* Hesdi-
LXXVII. no occupato, in Hannones, Attrebatesque
Frãciscus ad regnũ Neapol. aspirat. grassabatur. Adiecerat insuper *Franciscus*
animum regno Neapolitano; quam in rem
Pontificis animum ea sibi lege deuinxerat; vt
postquàm eiecti forent Hispani, pars illius
minor Pontifici, potior Regis filio, de ma-
nu eiusdem concederetur. Eodem voto cum
Heluetijs Gallus societatem inierat, qui reie-
Init fœdus cum Heluetijs. ctis oblatis à Cæsare conditionibus, tantum
quantum peteret peditatum aduersùs quo-
suis, nec vlli aduersùs Gallum se daturos pro-
miserant. Legatum itaque ad *Leonem* misit,
quid de Neapolitana expeditione, rogatu-
rum, sentiret? Ille tormentorum, equitum,
peditum numerum ei expeditioni necessariũ
LXXVIII ad Regem descriptum remisit; vtque intra
Leo Papa Gallus aduersus. vicesimum diem responsum acciperet, fœ-
dusque ratum haberetur, inter *Leonem* &
Franciscũ legatos conuenit. Plerique tamen
proceres *Leonem Gallis semper iniquum fuis-
se clamabant, tantam tam repente non frustra
ostentari beneuolentiam: caueret Franciscus, ne
dum regnum Neapolitanum nititur sibi vindi-
care, Mediolanensem amittat principatum: non
enim vt vtroque potiatur, Leonem facile passu-
rum, cui tum magis ipse, quàm Cæsar, me-
tuendus esset. Quod vi obtinere non potuit Leo,
vt Gallos Italia pelleret, id nunc fraudolen-
tis consilijs aucupari. Si iam cum Cæsare clam
conuenerit, & Gallos Neapolim proficiscentes
coniunctis viribus adoriantur, ac fundant (ne-
que enim frustra Leo sex Heluetiorum millia
tot menses otiosa stipendio afficit) quis pro Me-
diolanensibus propugnabit?* Hæc Francis-
cum, ne ad præscriptum diem responderet,
suspensum tenebant.

At *Leo* vel quod amicitiam Regi specie si-
mulationis ostentarat, malum clam illi mo-
liens, vel quòd Rex ad præscriptum diem
non respondisset, ne machinas eius Cæsari pa-
lam faceret, & aduersum se iungerentur, ti-
mebat: aut quod Parmæ, Placentiæ recupe-
randæ ardore flagraret, aut quod *Lautrecij* ac

Menardi Antistitis insolentiam, qui toto *Sal. Ann. 1521.*
Mediolanensi agro Romana diplomata, cę-
teraque mandata vix admittebant, ferre diu-
tius non posset, aut quòd infelicem belli Na-
uarrici exitum boni ominis loco haberet, ad-
uersùs Gallum cum Cæsare societatem inire
properauit: qui bello Nauarrico irritatus,
& à Mediolanẽsibus exulibus inuitatus, obla-
tas à *Leone* non respuit conditiones. Socie- LXXIX. *Fœdus Cæsaris cũ Papa.*
tas igitur inter *Leonem* & Cæsarem, *vt pro
suarum ditionum propugnatione se mutuis iuua-
rent auxilijs, qua Florentini, præsertim Me-
dicea familia comprehendebatur, Ciuriano
inscio inita est. Cauebatur præterea, vt pro
recuperando Mediolanensi Ducatu bellum, vti
commodior se se offerret occasio, susciperetur.*
Franciscus Sfortia *tum Tridenti exul restitue-
retur à* Carolo, *quemadmodum* Ludouicus
eius pater à Maximiliano *quondam receptus
fuit, in fidem recipiendus: salinis Ceruiæ,
principatu Mediolanensi potitus, vteretur:*
Leoni *aduersus Romani Pontificatus clientes
lege agere liceret: si ad arma res veniret, Cæ-
sar recuperato Mediolano suppetias ferret, præ-
sertim aduersùs Ferrariensem Ducem: num-
mum aureorum millia Iulio Cardinali Medi-
ceo in pensionem annuam promissa, quæ à To-
letano Pontifice nuper eum Pontificatum adepto,
penderentur: Alexander Laurentij Medicei
nuper Vrbinatis reguli nothus munere in regno
Neapolitano eiusdem annui prouentus donare-
tur.* Decretum quoque bellum est in Ta- LXXX. *Bellum in Tauniset.*
nuensium Ducem *Octauianum Fregosium*,
quòd is Gallos in Italiam pertraxisset, & pa-
triæ libertatem externis gentibus ingratè
prodidisset. Nec mora opes vterque suas
viresque contulere. Pontificijs *Fridericus*
Gonzaga Mantuæ Princeps, Cæsaris pedi-
ti *Ferdinandus Daualus*, equiti *Antonius Le-
ua* præfectus est. His summo cum Imperio
Prosper Columna exploratę virtutis Dux pręe- LXXXI.
rat. Prima Romani exercitus vis Parmæ in- *Fœderatorum victoriæ.*
tentata, felicemque euentum sortita, Placen-
tiam, Ticinum, & Cremonam traxit. Quod
imprudenti, pertinaciq. contra ducum suorũ
consilia, opinioni innixus *Lautrecus* pugnam
detrectasset, aduersùs hostem, loci iniquita-
te, & copiarum diuisione inferiorem. Re-
ductis *Lautrecus* ad Mediolanum castris,
ab hostili exercitu circumsessus, tanta

Sal. Ann. denique Hispanorum virtute oppugnatus
1521. LXXXII. est, vt *Veneti* primùm suo depulsi præsidio
Galli cæsi. cesserint, duce suo *Triuultio* in hostium manibus destituto: reliqua porto castra terrore magis, quàm ferro hostium disiecta fuère. *Lautrecius* cum equitatu ad vrbem receptus,
Mediolanum capitur. neque Mediolanensium satis fisus ingenio, Comum aufugit. Vrbs sub noctem conspirantibus Gibellinis, Cæsarianis patuit. Mediolani exemplum Comum, Lauda Pompeia, Alexandria cum sequerentur, breui est Insu-
LXXXIII. bria purgata Gallis. Ad hæc Venetus Senatus tanta felicitate attonitus, cum *Leone* Pōtifice de reconciliatione agebat, & de expellendis è
Pōtif. Leonis mors. suis ditionibus Gallicis copijs spem dabat: sed repentina *Leonis* mors Kal. Decemb. interueniens multorum animos immutauit; Hunc accepto Mediolanensis victoriæ nuntio lætitia, aut veneno, (vt alij scribunt) sublatum ferunt. *Bernabos Malespina* cubicularius, ac minister à poculis, ob suspicionem in custodiam traditur: sed Cardinali *Medicæo* Romam appulso, ne quæstio haberetur, prohibente, ne in magnum aliquem principem suspiciones redundarent, liberatus est. Subijt
LXXXIV *Hadrianus Papa.* sacrum Romanæ dignitatis fastigium *Hadrianus Florentij* Vltraiectinus, *Caroli* Cæsaris quondam præceptor, eiusdem opera à *Leone* in Cardinalem adscitus, tandem suffragante virtute, licet alienigena ab extremis Oceani litoribus vocatus, Pōtifex creatus est.

Gallis nouo licet sexagintà millium instructis exercitu Mediolanum aggressis, ingenti noui operis fossa arci obiecta, qua & fuga suis, & hostis aditus prohiberetur, armatorum ciuium conspiratione *Prosper Columna* egregiè defendit; vt hostis potiundæ vrbis spe deposita, aliò mentem, atmaque deflecteret, sed maiori apparatu, viriumque ostentatione, quàm successu, alibi etiam bellatum est;
LXXXV. *Galli ad Bicoquam victi.* Ad *Bicoquam* conflictus cogentibus Heluetijs initus, fatali Gallorum exitu, vel Heluetiorū temeritate, Hispanis felix, quidquid Gallico per Italiam parebat Imperio, magnis terroribus concussit. Ducibus ferè omnibus amissis, Heluetiorum tria millia, Gallorum quinque hanc pugnam funestarunt. Genua cum *Sal. Ann. 1521.*
pertinacius Cæsarianis obstaret conatibus, per apertas murorum occupata ruinas, victori militi in prædam cessit. *Octauianus* LXXXVI *Genua capta.*
Fregosius in lectulo iacens, occluso prætorio, cum alijs principibus deprehensus, *Hieronymo Adurnio* antiquissimo hosti, primam in Rep. dignitatem, ipse ad vincula ductus, aperuit. Longa namque inter *Fregosios*, & *Adurnios* virtutis ac dignitatis intercesserat æmulatio. *Fregosij* Gallis, *Adurni* Cæsari addicti, vtrique tamen populares, & Gibellini nominis: ad quos lege maiorum, Magistratus à *Guelfis* ac nobilitate translatus pertinebat. Contentio, quæ tandem Rempublicam penè subuertit. Interim *Hadrianus* vbi primùm LXXXVII.
Romam ingressus est, non sedem modò vacuam, sed & ærarium repetit, ipsumq; etiam principatum *Leonis* profusione oppignoratum; vt subsidia aduersus Turcas, præsidiaque *Carolo* in Gallum præstare non posset. Magno tamen animo Remp. aggressus, primò sibi, aulicæque magnificentiæ negare cæpit, vt hanc auaritiæ speciem aulici interpretarentur, sapientiores piam, vtilemque parsimoniam agnoscerent, quam virtus, necessitasque suadebat. Receptis etiam in fidem Ferrariæ Vrbinique Ducibus, eorum ope recuperauit Ariminum, à *Malatestis* per absentiam Pontificis occupatum. Omni deinde studio tentauit *Carolum* reconciliare *Francisco*, vt in *Solimanum* infensissimum Christiani nominis hostem, Reges coniungeret. Quod *Ludouicus* Rex Hungarorum, ingenti Turcarum imminente exercitu; & *Liladamus*, obsessa iam Rhodo, ordinis Magister in summo discrimine constituti postulabant. Pontifici præter voluntatem, subueniendi, omnia deficiebant. Hispani seditionibus collisi, omnem *Caroli* curam eludebant. Galli Insubriæ recuperandæ ardore flagrabant. Germani *Lutheri* perniciosis concionibus auersi, in aulæ Romanæ armabantur excidium.

LVTHERANORVM NOVI TVMVLTVS, Anno 1522.

LXXXVIII Abeunte in Hispaniam *Carolo*, nouam tempestatem concitauit *Andreas Carolostadius* asseela *Lutheri*, vnà cum nonnullis Augustinianæ familiæ cenobitis, *Lutheri* libro *de abroganda Missa* freti, quam ex nocturna Dæmonis concertatione argumentis *Carolostadius abrogat Missam.*
haustis,

Sal. Ann. 1522. haustis, stabiliuit, abolendi primùm in templo sacrificij auctores extitere. Consultus super ea re *Fridericus* Princeps, ad Academicos Vvittenbergenses remisit. Ex quibus delecti quatuor *Iustus Ionas, Philippus Melanchthon Nicolaus Ambstorffius, Ioannes Dulcius*, re cum Augustinianis communicata, abolẽdam Missam, tanquàm Cœnæ Dominicæ probrosam Principi referũt. Displicuit *Friderico* nouitas. Præuidebat enim indirectè euerti collegia, templa, opibusq. sacerdotum inhiari (quæ cũ Missis transferẽdæ videbantur.) Cumq. exciperent *Lutherani*, bona illa in Doctorũ gymnasia ad eruditionem iuuentutis pietate, ac literis informandæ, tum pauperorum alendorum gratia esse destinata: impudenter etiam adiecerunt, *à Bernardi temporibus, Missarum abusum antea ignoratũ inualuisse*; quasi Apostolorum Liturgiæ, tum celebris sacrificij à *D. Augustino* pro matre defuncta celebrati, nõ esset memoria. Verum nec Principis, nec antiquitatis reuerentia ducti, plaudente vulgo iam omni religione soluto Sacrificiorum apparatum euertunt, sacraq. vasa diripiunt. *Carolostadius* hoc successu lætus, ne alienæ volũtatis manceps, sed suis ipse auspicijs, *Luthero* in latebris abdito, rem cœptam promoueret, aduersùs Sanctorum imagines, Sacrum Eucharistiæ, & esurialium dierum vsum, renouatis veterum hæresiarcharum blasphemijs, imagines templis exturbat, Laicorum manibus, profano ritu, nulla scelerum expiatione epulum porrigit Eucharisticum. Deniq. eo insaniæ prolapsus, vt Aristotele ex Accademijs profligato, cuilibet ex labore manuum victitandum esse traderet; ideoq. desertis scholis, ipse ad aratrum, *Melanchthon* ad pistrinum LXXXIX
diuerteret. *Lutherus* his cognitis, veritus, ne quis palmam subuersę religionis eriperet, inconsulto Principe, cuius repulsam formidabat, Vvittenbergam sua ex eremo erupit; literasq. hinc ad *Fridericum* dedit, quibus periclitanti ecclesiæ Vvittenbergicæ accurrere protestabatur, verens ne quorundam impro-

Sal. Ann. 1522.

Lutherus erumpit in lucem.

Lutherus reprehendit Melãchthonem. bitate grauior per Imperium tempestas concitetur, nisi tẽpestiuè occurratur; quòd Euangelium plures ore, quàm vita profiteantur. Domum itaque reuersus, Missæ abrogatio-

nem

Sal. Ann. 1522. nem publice prò concione ad populum reprobauit: non quòd bonum non fuerit, ſed quod inordinatè factum, & abſque ſui auctoritate, (quam ſibi vni vendicabat) conſtitutum eſſet. Cuius furioſæ eloquentiæ cum impar eſſet *Caroloſtadius*, Orlamundam ſe recepit, vbi fautores nactus, ſemina iecit ſectæ deterioris, quam ab auctore poſtmodùm deſertam *Zuvinglius*, atque *Oecolampadius*, denique *Ioannes Caluinus* excoluit: qui omnes realem in pane Euchariſtico negarunt Chriſti præſentiam, & Tranſubſtantiationem. *Zuvinglius* Heluetios incitauerat, ne ſacerdotibus, quibus hactenùs concubinas indulſerant, legitimas coniuges ſanctiore inſtituto non denegarent. Ad Salam quoque Saxoniæ flumen noua gliſcebat *Anabaptiſtarum* ſecta, cui *Caroloſtadius* fauere creditus; Hi *Enthuſiaſtæ* dicti, quòd Dei ſe colloquio in fide firmari dicerent; ſed ad ſpeciem ſanctitatis compoſitis moribus, occultæ & promiſcuæ ſuis in conuenticulis Veneri indulgerent. Poſt *Nicolaum StorcK* ſiue *Pelargum* primum authorem, *Thomas Muncerus* popularis per Thuringiam, & Franconiam ſeditionis concitator fuit. Suadebat nouum à Deo mundum, ſublatis tyrannis, conſtituendum, ſolum in regnaturos innocentes, omnia omnibus fore communia, etiam coniuges. In tanta rerum confuſione *Lutherus* ſe continere minimè poterat, *Abſalones ſuos, à ſe educatos, ingratiſſimo Iuda ſimillimos* proclamabat, *qui ſacrum Euangelium tanquàm gladium in Papiſtas arreptum, proditoriè ad iugulum magiſtri ſtringerent, & manifeſtam Scripturæ veritatem peruerſa interpretatione malignè traducerent.* Quare Bibliorum translationem in linguam vernaculam, *Melanchthonis* ope aggreſſus, eò inſolentiæ prorupit, vt mille quadringentis locis, libros Noui Teſtamenti corrupiſſe argueretur. Ab amico reprehenſus, *quòd Romanorum calumnijs ſe oppertunum obieciſſet*, reſpondit, Papiſtis dicendum eſſe, *Sic Doctorem Martinum voluiſſe, qui aſinorum ruditu nil moueatur.* Traditionibus, Concilijs, Pontificibus illum honorem habuit, vt omnia ſecus, quàm hi ſtatuiſſent, agenda diceret. *Edendum*, cum illi ieiunia imperant: *Abſtinendum*, cum ad vſum ſacramentorum prouocant. *Ego* (inquit in ſua captiuitate Babylonica) *ſi Concilium Euchariſtiam ſub vtriuſque ſpeciebus ſumendam præciperet: aut ſub alterutra tantum frueret, aut certe neglectim præterirem.* Diuum, hominumque ſpretor, in Epiſcopos, Principeſque debachatur, vt in ſua (quam *Reformationis* bullam vocat) *filios Dei dixerit, & veros Chriſtianos, quicumque opem ferant, corpuſque, bona, ac famam impendant, vt Epiſcopatus deuaſtentur, & Epiſcoporum regimen exſcindatur: contra, quicumque defendunt Epiſcoporum regimen, hi ſunt Diaboli miniſtri proprij.* Angliæ Regem ſacramenta Eccleſiæ ſcriptis vindicantem, tot conuitijs petijt, vt ſuis ipſe puteret fautoribus. Cuius impudentiæ correptus, tentauit Regem inſigni laudum præconio demulcire, ſed irriſus, iuſſus eſt *ſuæ ante inſaniæ remedium facere, quàm alienis ſe ſe impendere laudibus; cum tam ſibi Rex turpe putet, laudari à turpibus, quàm ob turpia: neque impenſiùs commendari poſſit, quàm ſi à diſſimillimo ſibi Luthero reprehendatur.*

Marginalia: XC. *Fuga Caroloſtadius.* — XCI. *Anabaptiſtæ.* — XCII. *Lutherus in ſuos cõciatur.* — *Sal. Ann. 1522.* — *Bibliam corrupit.* — XCIII. *Lutheri inſolentia.* — XCIV. *Conuitijs petit Regẽ Angliæ.*

COMITIA NORIBERGENSIA. Anno 1522.

Coactis Noribergæ comitijs, *Ferdinandus* Cæſaris frater tum ſuo, ac Cæſaris nomine, latam aduersùs *Lutherum* anno ſu-

XCV. periori ſententiam vehementer vrgebat. Sed Saxone, ac Palatino infectis, parum proficiebat. *Hadrianus* igitur Pontifex non ignarus malorum, quæ ex Germaniæ ſeditione, toti Chriſtiano Orbi imminerent, *Franciſcum Cheregatum* Epiſcopum Aprutinum, Noribergam ad Principes legauit, præſertim ad *Fridericum* Saxoniæ Ducem, & ſequentibus ita commonuit.

Friderico Saxoniæ Duci.

Dilecte fili. Salutem & Apoſtolicam benedictionem.

Satis & pluſquam ſatis ſuſtinuimus, dilecte in Chriſto, ſi forte Dei pietas tuam animam dignetur inuiſere, ac dare pœnitentiam ad cognoſcendam veritatem, vt reſipiſceres à Diaboli laqueis, à quo captiuus detineris. Nouimus te paterne monitum à ſe. rec. prædeceſſore noſtro, vt à te ſepares perniciem illam Chriſtianæ religionis Martinum Lutherum; & cum iam toti orbi manifeſta eſſent ſceleſtiſſima machinationes illius,

Sal. Ann. 1522. *illius speraulmus & te ad cor pœnitens ruersum. Sed quoniam expectamus vuas, & ecce quia frustra conflauit conflator, malitiæ enim tuæ non sunt consumptæ; coegit nos miseratio tui, coegit paternus amor, quo te & tibi subditos Saxones in Domino semper fuimus profocuti, salutaribus & paternis monitis adhuc conuenire, ut vel tandem resipiscatis, antequam plane in vos conueniat, quod mox subdit propheta, Argentum reprobum vocate eos, quia Dominus proiecit eos. & quid dicemus vobis, quam quod Galatis suis Paulus: O insensati, qui vos fascinauit, non obedire veritati? Currebatis bene. Interrogate Patres vestros, ac dicent vobis; maiores vestros, & annunciabunt vobis; quod ab ea ætate, quo vno eodemque tempore vixere Hadrianus Romanus Pontifex, & Carolus ille magnus Imperator Saxonicæ fidei plantatores, ad nostra usq. & Charissimi in Christo filij nostri Caroli tempora, aui & proaui vestri, atque adeo Saxones omnes, semper habiti estis veluti pacis amatores, fidei propugnatores, & per omnia obedientiæ pacifici filij; talesque, ut non immerito Gregorius V. natione Saxo olim Romanus Pontifex, Saxoniæ Ducem in Romani Imperatoris constituerit Electorem. Quomodo ergo tam cito mutatus est color optimus? Cur tam facile transferimini ab eo, qui vos vocauit in gratiam Christi, in aliud Euangelium, quod non est aliud, nisi sunt quidam qui vos perturbant, & volunt peruertere Euangelium Christi? Quis vineam Domini Sabbaoth tam pulchrè plantatam est demolitus? Certe exterminauit eam aper de sylua, & singularis ferus depastus est eam. Sed væ illud à vobis, à domesticis et amicis, à cruciatu præcordiorum. Obsecramus te fili dilecte in Christo, leua oculos tuos in directum, & vide vbi sis prostratus. Considera quantum Ecclesia Christi, tot malis vndique circumuallata, ac pene oppressa, pro opera quã illi subuenire debueras, cladem insuper intulisti. Oppugnatur foris ab infestissimo illo ac potentissimo Christiani nominis hoste. Dissident intus principes Reipublicæ Christianæ, & in mutuam armati perniciem, cruentissimis inter se odijs confli ctantur, & in fraterna viscera ferrum stringunt, vt vix ethnici inter se crudelius. An hæc ita tibi visa sunt non satis grauia, nisi contritionem induceres super contritionem, nutriens ac fouens serpentem illum in sinu tuo, qui veneno linguæ suæ Ecclesiam & terras infecit adeo, vt nunc peruenerit gladius etiam vsq. ad animam? Quanto autem pluris est anima quam corpus, tanto grauius est prædictis omnibus horrendum illud & plusquam tartareum venenum, quo hæresum ac schismatum contagione tot myriades animarum interierunt, intereuntque. Ita tibi debemus omnes, quod nunc passim ab vnitate matris Ecclesiæ recedatur: quod auertatur vulgus indoctum, ac his mille præstigijs ac fascinationibus retrahatur à fide, quam suxit ab vbere materno: quod Basilicæ sint sine plebibus, plebs sine sacerdotibus, sacerdotes sine debita reuerentia, & sine Christo denique Christiani: quod Sacramenta fidei, non sacra censeantur; quod sanctuarium Christi, sanctum esse negetur; quod dies festi festiuis frustrentur solemnibus; quod moriantur homines in peccatis suis, rapiantur animæ ad tribunal terrificum, nec pœnitentia reconciliati, nec sacra communione muniti: quod pulcherrimus ille tabernaculi ordo confusus sit, & pro Christiana pace & tranquillitate ad rebellionem, ad rapinas, ad cædes, ad incendia, cum magno ac manifesto Christianæ Reipublicæ discrimine, veluti classico passim excitati. Pro quibus egregijs tuis in Ecclesiam Christi meritis, quo te præmio, imo quo non supplicio dignum censebimus? At dices forte; Serpens me decepit. Dignam certe recepisti mercedem, qui illum nutriuisti in sinu tuo; Sed itane stultus es, & sine corde, vt in eis maxime rebus in quibus errare damnari est, vni homuncioni coopertopeccatis, quam tot sanctissimis ab initio Patribus, qui in lege Dei meditati sunt die ac nocte; & quam tot vniuersalibus Concilijs, aduersus quæ impudens os illud velut sepulchrum patens, se aperire non erubescit: Sanctæ denique & Catholicæ Ecclesiæ, cuius ritum, consuetudinem & decreta, à temporibus Apostolorum ad nos vsque inuiolabiliter obseruata, vnus iste sacrilega temeritate damnare præsumit, plus credere potueris? O cæcam dementiam, ac plusquam Iudaicam cæcitatem. At fortassis hoc tibi imposuit, quod veterator ille Martinus, & eius sequaces, de capitulis scripturarum nisi sunt sua confirmare, & quis tandem hæreticorum ita non fecit? Annon hæ sunt veteris serpentis astutia, qui hac veluti esca obducto hamo, miseris animabus mille technis & versutijs semper est insidiatus; quique, quo angularem infringeret vera fidei lapidem, ac Christianam Sal. Ann. 1522.

nam

Sal. Ann. 1522. uam sciuderet vnitatem, in scripturarum agrũ, suum seminare semen, & peruersarum scripturarum intelligentiam; iampridem est egressus? Cum itaque maxima semper pars Ecclesiarum, imperita turba sit, & vix vnus reperiatur aut alter, qui spiritualibus oculis de scripturarum intelligentia digne valeat iudicare: siquidem librum signatum legimus, quem solus Leo de Tribu Iuda dignatus est aperire; ac soluere signacula eius: quæ tandem est ista Diabolica excæcatio, vni carnali homuncioni, semper eructanti crapulam & potum, quam reliquo Orbi vniuerso, quam tot spiritualibus Patribus, quorum voluntas semper fuit in lege Domini: qui vita sanctimonia, ostensione spiritus ac virtute, glorioso denique martyrio suam doctrinam comprobauerunt, in scripturarum intelligentia plus te fidei habere potuisse. O cæcitatem nouam, & inauditam. Vnus apostata tibi potuit persuadere, fefellisse priores vniuersos, errore posteros, & in solum se, & quos decepit peruenisse regnum Dei, peruenisse totas miserationum Dei diuitias, ac gratiam vniuersitatis? Et quid non dicimus cum propheta; Heu, heu, heu Domine: ergone decepisti populum tuum? Quin potius, cur non deuitatis, secundum Apostolicum præceptum, quæstionibus ac pugnis verborum, ex quibus oriuntur inuidiæ, contentiones, blasphemiæ, suspiciones malæ, conflictiones hominum mente corruptorum, & subuertunt corda audientium, ex operibus suis iuxta Dominicam designationem, studuistis cognoscere filium prophanum istum, qui ad uos uenit primum in vestimentis ouium, lupus intrinsecus rapacissimus? Siquidẽ non ex folijs, non ex floribus, sed ex fructibus arbor cognoscenda erat. An non manifesti sunt nequissimi fructus eius? Siquidem sacrilegus hic aduersus Deum, imagines sacras, atque adeo ipsam Crucem Christi sceleratis manibus confringere, & pollutis conculcare pedibus non formidat: contra sacerdotes Dei furore impio temerarie debacchans, non desinit laicos, ad lauandas sibi in eorum sanguine manus sedulo concitare Ecclesiam Christi parricidalibus armis oppugnans, hoc agit assiduo, ut suffocentur homines in peccatis suis: hoc unum elaborat, ne diuina misericordia suis Sacramentis, quæ peccatorum remedia efficacia esse uoluit, uulneratos in Ecclesia sua curet. Ita enim ea aut sustulit uniuersa, aut hæreseos sua pestifero infecit veneno, ut toxicum magis requirat, quam animarum medicinas. Præcepit suis, ne indignanti Deo quis satisfaciat, ne ieiunijs, orationibus, lamentationibus peccata redimat: ne hostia illa placens Deo, corpus et sanguis Domini Nostri Iesu Christi à Sacerdotibus offeratur quotidie pro peccatis nostris: vota docet non reddere Domino Deo suo: & cum ipse sit apostata, ac professionis suæ desertor, ut plurimos sui faciat similes, sancta illa Deo vasa polluere non veretur, consecratasque Christo virgines, & vitam Monasticam professas, extrahere à Monasterijs suis, & mundo, imo Diabolo quem semel abiurauerunt reddere. Quod in veteri lege, in vmbraticis sacerdotibus Dominus non tulit: quod ethnici in idolorum suorum Flaminibus omnes sunt abominati, Christi Sacerdotes etiam vilissimis copulat meretricibus: S. Patres illos, quorum vita & doctrina illustrauit vniuersum mundum, non solum debito honore non prosequitur, sed multo quam Cam scelestius despicit, deridet, contemnit, insectatur. Sacrosanctis omnibus vniuersalibus Concilijs impudenti ore palam contradicit, ac sacrilega lingua detrahit: libertatis specie, licentiosam quandam vitam, nullis constrictam legibus, ac vere ferinam, inducere conatur, vnde & exlex homo, contemptor atque violator legum omnium, in tantam erupit mentis uesaniam, ut SS. Patrum decreta: & Ecclesiasticos Canones igne publico concremare non formidarit, & breuiter, Christianam ueritatem, omnem rerum ordinem, pulcherrimam denique Ecclesiæ faciem, à Christo, ab Apostolis, Apostolicisque uiris, ac SS. Patribus, unus hic post tot centenos annos discindere, inuertere, ac deformare molitur. Quod si nondum satis etiam internoscis, de Christiano Magisterio, an de Antichristi spiritu ista proficiscantur; si ita fascinauit te præstigiator ille, ut eredere possis unum hunc perfidissimum apostatam, ueluti alterum Helisæum habere duplicem spiritum Heliæ, aut alterũ esse (quem se iactat) Danielem, in quo sit spiritus amplior, & intelligentia scripturarum maior, quam in omnibus olim sanctissimis illis doctissimisque uiris, quam in Sacrosancta Ecclesia Catholica, quid est te uno cæcius? Aut si iam ex fructibus arborem cognoscens, in errore persistis tamen, quid te miserius? Sed esto? transfiguratus sit coram te Sathanas ille in Angelum lucis; & quæ manifesta sunt opera carnis & Diabolica, spiritus esse & Christi

Sal. Ann. 1522. *Christi opera, venenata sua facundia persuadere potuerit? Numquid non vbique vel hoc ipso prodidit, cuiusnam spiritus sit, quod omnis eius sermo amarus est, virulentus, arrogans, ac maledicentissimus, numquam non scatens conuicijs, blasphemijs, ac scommatibus plusquam venenatis, aduersus omne Christianæ pietatis, modestiæ, mansuetudinis ac benignitatis officium? Numquid ita docuit Paulus, cuius se iactitat spiritum habere, cum nulla eius extet epistola, quæ non pacem, & vnitatem, ac alias id genus virtutes redoleat? An non Romanos suos hortatur in Domino, vt in charitate fraternitatis se diligant, inuicem sectentur quæ sunt pacis, & quæ ædificationis custodiant? Corinthijs an non testatus, se docere in Ecclesijs, Deum, non dissensionis sed pacis Deum esse? et breuiter: Numquid, non vbiq. clamat, vbiq. docet Euangelica illa tuba, vt digne ambulemus in omni humilitate, ac mansuetudine cum patientia, supportãtes inuicem in charitate, soliciti seruare vnitatẽ spiritus in vinculo pacis: vtq. deponamus omnẽ iram, indignationem malitiã, blasphemiã, turpem sermonem? Quo igitur pacto maledicentiã, amaritudinem, iram, indignationem, blasphemiam, inflationem, iactationem, quæ huic ita peculiaria sunt, vt illa Paulo, ac illius discipulis vniuersis, qui mitis est ac humilis corde; nõ Paulini, non Christiani, sed Diabolici spiritus esse certissima indicia, vel cæco non clarissime appareat? Ex verbis illius, quomodo non intellexistis Christum in corde suo, an vero Antichristum haberet, secundum quod ipsa veritas in Euangelio ait: Progenies viperarum, quomodo potestis bona loqui, cum sitis mali? De abundantia enim cordis os loquitur, et cum scriptum sit, quod maledici regnum Dei non possidebunt; Item cum in Euangelio dicit Dominus. Qicumque dixerit fratri suo Racha, reus erit Concilio: Qui autem dixerit, Fatue, reus erit gehennæ incendio; illumne esse Antichristi Apostolum, cuiquam obscurum esse poterit? Qui non modo Sacerdotes Dei, sed & Principem Sacerdotum, Petri successorem, Iesu Christi in terris Vicarium, tam nefandis infamibusq. nominibus, tam inauditis contumelijs, conuicijs, ac blasphemijs, nusquam non lacerat, discerpit, & insectatur, vt ea commemorare pudica refugiat lingua, & audire horreant aures castæ. Qui Apostolicam Cathedram, in qua præsedit caput Apostolorum Petrus, cui præfuerunt tot sancti Pontifices, quã Ecclesiam principalem, vnde sit exorta vanitas Sacerdotalis, sanctus ille & gloriosus Martyr Cyprianus non dubitat asserere, impio ac pestilenti ore Cathedram pestilentiæ, Antichristianã, Diabolicam, et si qua potuit excogitare nefãdiora, toties appellare non cessat: Qui scholas Christianas, quæ tam multos doctissimos, sanctissimosq. viros, tam egregias in Ecclesia Dei columnas nobis protulerunt, impudica lingua sua, lupanaria, Sodomas et Gomorrhas vbique vocare non vereeundatur: Qui non satis habet omnipotentis Dei Sacerdotes, probris omnibus, conuicijs, contumelijs, ac blasphemijs horrendis & inauditis, nunquam nõ publice ac priuatim insectari, quibusuis canibus viliores facere, nisi etiam laicos concitet ad lauandas sibi manus in sanguine ipsorum: Cum tamen quanto honore haberi velit Sacerdotes suos, maxime autem Principem Sacerdotum, idem ipse Dominus in Deuteronomio testatus est, dicens: si difficile et ambiguum apud te iudicium esse prospexeris inter sanguinem & sanguinem, causam et causam, lepram & non lepram, & iudicum intra portas tuas videris verba variari, surge & ascende ad locum, quẽ elegerit Dominus Deus tuus, ueniesq. ad sacerdotes Leuitici generis, & ad Iudicẽ qui fuerit illo tempore, quæresq. ab eis, qui iudicabunt tibi iudicij veritatem, & facies quæcumq. dixerint qui præsunt, loco quem elegerit Dominus, & docuerint te iuxta legem eius, sequerisq. sententias eorum, nec declinabis ad dexteram neq. ad sinistram. Qui autem superbierit, nolens obedire Sacerdotis Imperio, qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo, ex decreto iudicis morietur, homo ille: & auferes malum de Israel: cunctusque populus audiens timebit, ut nullus deinceps intumescat superbia, & Samuel cum sperneretur à filijs Israel, an non dicit Dominus, Non enim te spreuerunt sed me, ne regnem super eos: manifeste ostendens, inuisibilem se contemni, cum visibilem quis spernit sacerdotem? Quare & Moyses murmuranti aduersus se populo respondit: Non aduersum me murmurastis, sed aduersus Dominum Deum vestrum. Quod si Leuiticos illos Sacerdotes tanta honoris prærogatiua præcellere voluerit Dominus, qui exemplari tantum ac vmbræ deseruiebant cælestium, in vmbratico illo tabernaculo sacrificiorum officia consummantes, quo tandem hono-* Sal. Ann. 1522.

Sal. Ann. 1522. ris loco eos haberi voluit, quibus tradidit claues regni cælorum? tantamque tribuit potestatem, vt quæ ligarent super terram, ligarentur & in cælis; & quæ soluerentur super terram, soluta essent & in cælis; vtque quorum ipsi dimitterent peccata, dimissa forent; quorum retinerent, forent & retenta? Qui non sanguinem hircorum aut vitulorum, sed hostiam viuam, sanctam, immaculatam, Corpus & Sanguinem Domini Nostri Iesu Christi offerunt quotidie pro peccatis nostris, conficiunt verbo suo & manibus tractant; & breuiter, Sacramenta omnia: quibus hominibus vita salusque tribuitur animarum suis perficiunt orationibus: Quanto inquam, honore hos præcellere voluerit Dominus, quis tandē dubitabat, quod nec ipse tacuit in Euangelio, cum dicit ad eos; Qui vos audit, me audit; et qui vos spernit, me spernit; qui autem me spernit, spernit & eum qui misit me? & quod consequitur? Quod in eundem Christum blasphemus esset & maledicus, qui sacerdoti Christi blasphemat & maledicit. An non hoc mandatum primum in retributione, Honora Patrem & Matrem, vt sis longæuus super terram? Qui autem maledicit Patri aut Matri, morte moriatur. Numquid ad carnales tantum parentes illud est referendum, & num minus ad eos qui nos in Christo regnauerunt, per quos Christiani sumus, qui nobis peccata dimittunt, qui cœlestibus nos pascunt Sacramentis? Quid si peccatores sint, & mali Sacerdotes? Quid si & parentes? Numquid propterea eos non honorare, aut eis maledicere licebit? Numquid & Iudas erat inter eos, quos Dominus misit ante faciem suam, & ad quos dicebat; Quicunque non receperit vos, neque audierit sermones vestros, exeuntes foras de domo aut ciuitate, excutite puluerem de pedibus vestris; Amen dico vobis, tolerabilius erit terræ Sodomorum & Gomorrhæorum in die iudicij, quam illi ciuitati. An non ita præcepit Apostolus, Obedite præpositis vestris, & subiacete eis? Quod si malis & peccatoribus non sit obediendum, quibus tandem? Quoniam si dixerimus, peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est. Quis es? noli discutere pastorem: Noli te indicem Dei constituere & Christi. An non ita præcepit Dominus in Euangelio, dicens: Super cathedram Moysis sederunt Scribæ & Pharisæi: omnia quæcumque dixerint vobis, seruate & facite; Si qua autem fecerint male, facere nolite: manifeste significans, habere eos dignitatem, tametsi vita essent perdita. Numquid idem Dominus, cum postea tempore passionis alapam accepisset à seruo Sacerdotis, dicenti sibi; Sic respondes Pontifici? aduersus Pontificem quidquam dixit contumeliose? quin magis innocentiam suam asserens et ostendens, Si male, inquit, locutus sum, exprobra de malo: Sin bene, quid me cædis? An non & Paulus, cum cæderetur in concilio iussu Ananiæ, diceretque ad eum, Percutiet te Deus paries dealbate; & tu sedens iudicas me secundum legem, & contra legem iubes me percuti; audiens ab astantibus, Sic insimulas sacerdotem Dei, maledicendo ipsum? tamen inane nomen, & vmbram quandam sacerdotis cogitans, expauit: Nesciebam, inquit, fratres, quia Princeps est Sacerdotum. Scriptum est enim; Principi populi tui non maledices. Quo magis miramur, quod ex istis Diabolici spiritus operibus, veluti fructibus nouissimis, arborem pessimam nondum agnouistis, & quis tandem est ita hebes animo, ut non videat quo nunc prorumpant furiosissimi conatus istius, cum ut quisque est facinorosissimus, desperatissimus, aut perditissimus latro, aut homicida, sub istius vexillis ac signis conueniant? Ecclesiam iam Christi parricidalibus armis ac sacrilegis manibus, non clam, sed palam oppugnantes; consecrata Deo loca, templa & monasteria exurunt, & prophanant; Christo dicatas Virgines, sacerdotes Christi & monachos crudelissime persequuntur; Ecclesiarum bona diripiunt: & breuiter, rapinis, latrocinijs, cædibus ac incendijs confundunt vniuersa: excæcante nimirum eos iusto Dei iudicio, & in insaniam tam manifestam erumpere permittente, vt neminem iam latere possint scelestissimæ machinationes istius. Atque, hi qui pestifera contagione ipsius infectos sese nunc tandem cognouerunt, schismatico errore deposito, ac heretico furore deserto, vnitatis ac veritatis domicilium fidei sanitate repetunt. Inter quos, dilecte nobis in Christo Iesu, cum & te non ex postremis reuersurum ad salutarem matris sinum sperassemus: quem reuertentem libenter & obuijs excepissemus manibus, bona spe nostra tandem frustrati, videmus supra petram indurauisse te faciem tuam: videmus perniciem illam animarum Lutherum, sub tuo patrocinio latitantem, suum adhuc virus longe la- Sal. Ann. 1522.

Sal. Ann. 1522. ge lateque spargere. Sed quoniam adhuc potens est Dominus Deus etiam de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ, antequam egrediatur ut ignis indignatio eius, & succendatur, nec sit qui extinguat; ideo te fili dilecte in Christo obsecramus, per viscera nostri Redemptoris Domini Nostri Iesu Christi, per Christianam vnitatem, per patriæ charitatem, per tuam denique ipsius tuorumque salutem, miserere Ecclesiæ Christi, & tot iam malorum procellis vndique exagitatæ, ac pene oppressæ tua maxime culpa, aliquando fer opem: Miserere patriæ nostræ, quæ sincera olim fidei, eximiæ religionis, sanctæ sub iugo Domini ac religiosæ obedientiæ insigni pracellens gloria, perniciem istam religionis Christianæ, & fidei ac pietatis publicum hostem Martinum, in suis se peperisse ac fouisse visceribus, nunc erubescit. Miserere denique tui ipsius, tuorumque misere seductorum Saxonum. Quos, nisi resipiscatis, & quidem cito, manet præsens & certa vltio diuina, quam neque in hoc seculo effugietis, neque in futuro. Hæc dicit Dominus Deus; Audi popule stulte, audi Princeps qui non habes; cor qui habetis oculos, & non videtis; aures, & non auditis: Me ergo non timebitis, & à facie mea non dolebitis. Numquid non audistis, quæ fecerim in diebus antiquis? Legite scripturas, in quibus putatis uos vitam æternam habere, & inuenietis, quam grauis semper fuerit, & quam terribilis diuina vindicta in illos, qui in populo Dei schismata concitauerunt. Numquid non legistis horribilem diuinam vltionem aduersus Dathan & Abiron, quod multitudinem aduersus Moysen concitauissent, quos dehiscens sub pedibus terra, & aperiens os suum deglutiuit, & omnia quæ ad eos pertinuerunt, ita ut descenderent viuentes in infernum? & aduersus Core, quem eandem ob causam cum ducentis & quinquaginta viris cælestis flamma deuorauit. Quod si ob durius Imperium fortassis, aut quorundam Pastorum seu ignauiam, seu malitiam, schismata excitanda putatis, numquid non ex libro Regum audistis, adeo indignatum fuisse Dominum aduersus decem tribus filiorum Israel, & in omne semen eorum, ut dimoueret eos, & traderet in direptionem, donec proijceret eos à facie sua? Ob quam tandem culpam, nisi quod ob durius Imperium Salomonis, & imprudentius arrogantiusque responsum Roboam Regis Hierusalem, sciss æ fuerunt à tribu Iuda & Beniamin? Sal. Ann. 1522. Quam præsens semper fuerit Dominus vindex sacerdotibus suis, an non Saul ab Regio abiectus honore, & Ozias Rex Iudæ percussus lepra, propterea quod quæ sacerdotum erant, contra Sacerdotes Domini ausi sunt vsurpare, sufficienti vobis potuerunt esse argumento? & breuiter: An non omnes testantur historiæ, vniuersos vltrice Domini manu infelici perijsse exitu, qui in Christos Domini sacrilegas manus inijcere non formidauerunt? Contra autem, felicia omnia, & lōgam illis contigisse vitam, qui Christum in sacerdotibus suis venerati sunt? Moueant ergo vos exempla aliorum, & cogitate quid vobis sit expectandum, qui venerabilem Dei eborum, in manus tendatis tradere profanas. Proinde quod Dominus præcepit per Moysen, vniuerso populo Israel, vt separaretur à tabernaculis Core, Dathan, & Abiron, nec tangerent quidquam quod ad eos pertineret, ne inuoluerentur in peccatis eorum; hoc & vobis, præcipue autem tibi dilecte fili, eiusdem Domini nostri authoritate præcipimus, & obsecramus in Christo Iesu, vt separamini à Martino Luthero; auferatis à vobis petram illam scandali, neq. tangatis quod illius est; ne & vos diuina vltio inuoluat subito in peccatis illius. Expurgate quamprimum fermētum illud, quod reliquam fidei vestræ massam corrupit; vt sitis noua conspersio, nouaq. creatura. Non dedigneris fili dilecte Paulum imitari, quem sicut vicisti in Ecclesia Dei persecutione, tam grauem animarum perniciem sub tuo nutriens patrocinio, ita reuersus ad cor, effice vt omnes intelligāt tuam conuersionem; vtq. qui per te sunt scandalizati, inte rursus glorificent Deum. Maxime autem hoc præsta quamprimum, vt impurum os illud obstruatur, vt capuletur blasphema lingua, quæ contra Deum ac sanctos eius loqui non cessat, & virus suum vndique spargit, & ut propheticis vos uerbis admoneamus; state super vias, & videte, ac interrogate de semitis antiquis, quæ sit via bona, & ambulate in ea, & inuenietis refrigerium animabus uestris. State inquam, & doctrinis varijs et peregrinis nolite abduci. Interrogate de semitis antiquis, quæ sit uia bona per quā ambulauerunt patres nostri quā demonstrauerūt tot myriades martyrū, docuerūtq. tot millia cōfessorū, et ambulate in ea. Quod si à uobis impetrauerimus, sicut & sincere speramus, erit quod gaudeamus cum Angelis de peccatore pæni-

Sal. Ann. 1522.

pœnitentiam agente, & perditam, ac rursum inuentam ouem humeris nostris ad ouile Domini gaudentes reportabimus, paternaque pietate, quantum in nobis fuerit, stolam vobis pristinam restituemus. Quod si dixeritis: Non ambulabimus; & salubriterque vos momenti respondebitis; Non audiemus: Ideo audite gentes, dicit Dominus, & cognoscite congregationes, quanta ego faciam eis.

Ecce ego adducam mala super populum istũ, fructum cogitationum eius, quia verba mea non audierunt, & legem meam proiecerunt. Sed & hoc tibi denunciamus in virtute Omnipotentis Dei, & Domini Nostri Iesu Christi, cuius in terris Vicarius sumus, nec te in præsenti sæculo hoc laturum impunè, & in futuro æterni te ignis expectare incendium. Viuunt vna Pontifex Hadrianus, & religiosissimus Imperator Carolus, meus Charissimus in Christo filius et alumnus; cuius tu edictum vere Christianum aduersus Lutheranam perfidiam, & quod talem decebat Imperatorem, Non sine graui offensa ac vilipensione Cæsareæ Maiestatis violare non timuisti. Non committemus, vt quos olim cum Magno Carolo Hadrianus Pontifex & Imperator Carolus, sub schismatico ac hæretico tyranno, hæresum ac schismatum sinamus interire contagione. Quare reuertimini ad cor, & resipiscite, tu, tuique misere seducti Saxones, nisi vtrumque gladium, Apostolicum simul & Cæsareum, olim velitis experiri. Dat. Romæ apud S. Petrum anno Domini M.D. XXII.

XCVI. *Electoribus & alijs Principibus Imperij.*

Hadrianus Papa VI.

Venerabiles fratres & dilecti filij salutem et Apostolicam benedictionem. Postquam ad Apostolatus officium, diuina disponente prouidentia, assumpti sumus, testis nobis est ille, qui nos vt immeritos, ita nil tale expectantes, promouit, nil nos aliud die noctuque cogitasse, quam vt in curando grege nobis credito, tam in vniuersum, quam singulatim boni pastoris partes, modis omnibus impleremus: atque adeo nullam existimasse è nostris ouibus tam morbosam, quam non pro viribus curare: nullam tam vagam, & à cæteris errantem, quam non perquirere, & ad Dominicam caulam reducere summopere cuperemus. Et sane ab ineunte statim Pontificatu nostro, (quod tum potissimum expedire videbamus) Christianorum Principum animos, heu nimis iam inter se dissidentes, ad pacem & concordiam ineundam, deponendaque arma, (aut si bellandum esset, ea in fidei hostes conuertenda) tam per diuersos nuncios nostros: quam per quotidianas feres litteras hortari, animare, precari, hactenus nunquam destitimus. Et ne verbo tantum: sed et re ipsa huius nostri desiderij ederemus exempla. Deus scit, quanto rei nostræ familiaris, hic præsertim temporibus incommodo, pecunias: & alia subsidia ad Rhodienses milites strenuos fidei propugnatores, ab immanissimo Turcarum tyranno atrociter obsessos, ac in alia etiam loca in eiusdem hostis faucibus periclitantia, misimus. Mox vero ab externis ad intestina animum aduertentes, non sine graui animi molestia percepimus, Martinum Lutherum (quem sua culpa iam filium nostrum vocare non posse dolemus) hominem veterum, & iam damnatarum hæresum suscitatorem, post Sedis Apostolicæ paterna primum monita, deinde etiã sententiam, non absque consilio optimorum & doctissimorum virorum: & diuersarum vniuersitatum legitime contra eum latam. Post Charissimi in Christo fili Caroli nostri Romanorum & Hispaniarum Regis Catholici in Imperatorem electi: & vestrum Imperiale edictum, super eiusdem sententiæ executione, in proximis comitijs Vvormatiæ habitis, mature decretum: & per totam fere Germaniam promulgatum: non modo per quos deceret, non punitum, aut per se cohibitum, à prauissimis inceptis non desistere: sed omnis Christianæ charitatis & pietatis Euangelicæ non oblitum modo: sed & impie contemnentem, nouos quotidie libros, errorum, hæresum, contumeliarum, ac seditionum plenos: siue de suo, siue ab alijs aditum, diuulgare: ac veluti pestem quandam Germaniam, & vicinas regiones longe lateque peruadentem, venenata lingua spiculis bonas & animas & mores inficere & corrumpere conari: &, quod peius est, horum suorum facinorum non plebeios modo, sed & nobiles plerosque habere fautores: adeo, (vt quæ fortasse istorum tumultuum primaria fuit causa) in sacerdotum bona iri: & obedientiam tam Ecclesiasticis quam secularibus debitam, vilipendi captum sit: & tandem inter nonnullos vestrum ad ciuilia bella deuentum. Quod quam male cadat Christianæ Reipublicæ hoc præsertim tempore, mente & cogitatione facile prospicere potestis. Etsi enim prædixit Apostolus,

Sal. Ann. 1522.

Sal. Ann. 1522. lus, oportere hæreses esse: vt & qui probati sunt, manifesti fiant, nullum tamen videas tempus huic rei magis importunum, quam hoc, aut quod citius ab hæresibus si quæ ortæ sint, necessario veniat repurgandum. Quum enim humani generis perpetuus hostis diabolus, sub leonis rugientis specie, per Turcarum vires in Christianas oues continue debacchetur, non videmus, quo modo contra tantos impetus absistere possimus, quam diu eundem diabolum sub draconis subdoli forma, istas hæreses domi nostræ disseminantem, interque fortissimos Germanos nostros discordias et seditiones suscitantem, fouebimus. Atque vt etiam debellare externos hostes maxime possimus, irritus tamen fuerit labor, impensaque: & animarum saluti minimi vtilis, foris hostes vincere, & domi hæresibus, schismatibusque laborare meminimus, quum etiam in minoribus constituti in Hispania essemus, multa ad nos & varia de Luthero, & eius peruersis dogmatibus frequenter perferri. Quæ cum per se durissima auditu, eo nobis duriora videbantur, quod ex ea regione venirent, vnde nobis secundum carnem origo est. Sed solabantur nos tum rei ipsius adeo manifesta, vel iniquitas, uel stoliditas: ut à nemine diu toleranda crederetur. Tum illa subinde nobiscum facta reputatio, qua dubio procul confidebamus istas venenatas plantas aliunde in Germaniam translatas, non peruenturas ad frugem in ea terra, quæ acerrimos hæresum, & omnis infidelitatis hostes semper protulisset. Nunc vero postquam hæc mala arbor sine diuino iudicio sic populi sui peccata punienti siue socordia eorum, qui, vt debebant & poterant, principio non obstiterunt. Quos videtis & auditis longe lateque ramos expandere capit. Considerandum vobis est, Germani principes & populi, ac prouidendum, ne vos qui ab initio huius mali culpa aliunde orta, facile excusari poteratis, per istam nimiam tolerantiam, & pristinæ virtutis naturæque obliti, & tanto facinori, dum illi non resistitis, consentire videamini. Omittimus quod enormissimum est, tantam, tamque religiosam nationem per vnum fraterculum (qui à Catholica fide & religione Christiana, quam ab ineunte ætate, non solum profiteri & sequi visus est, sed etiam multis annis prædicasse ac docuisse dicit, nouissime infœliciter apostatauit, ac Deo mentitus est) seduci ab ea via, qua à Redemptore nostro, & eius Sanctissimis Apostolis demonstrata, tot martyres, tot præclari doctrina & sanctitate viri, & maiores denique vestri, omnes hactenus incesserunt, quasi solus Lutherus sapiat & sciat: solus nunc primum (vt de se hæreticus Montanus gloriabatur) Spiritum sanctum acceperit, & Ecclesia ipsa, cum qua se futurum ad consummationem seculi benignissimus humani generis Redemptor pollicitus est, in tenebris ignorantiæ & perditionis ambagibus semper errauerit, donec nouo Lutheri lumine illustrarent. Quæ omnia quanquam apud eos qui sapiunt, perridicula iudicantur. Simplicibus tamen animis plurimum sunt perniciosa, & eis qui nouarum rerum cupiditate omnem ordinem immutatum vellent, plurimas ad ea perpetranda, quæ nunc experimini, causas & fomenta subministrant. An non consideratis Germani Principes & populi, præludiũ esse quoddam, hoc eorum malorum, quæ Lutherus & eius sectatores moliuntur? An non aperte videtis, istud prætensum principio à Lutheranis veritatis Euangelicæ patrocinium detectum, nunc esse merum rerum vestrarum latrocinium: An putatis, alio tendere istos iniquitatis filios, quam ut libertatis nomine, omni obedientia sublata quod cuique libuerit, faciendi licentiam inducant? An vllius pensi iussa & leges vestras habituras credisis, qui sacros canones, & patrum decreta necnon sacrosancta concilia, quorum auctoritati Imperatorum leges semper, & libenter cesserunt, & prompta famulatæ sunt, non solum vilipendunt, sed etiam diabolica rabie lacerare & comburere non verentur? Denique qui sacerdotibus, qui Episcopis, qui Pontifici summo debitam obedientiam detractantur? An sperantis contenturos, sacrilegas manus à laicorum bonis, & non omnia potius sibi, quæ poterunt, vindicaturos, qui res Deo dicatas, quotidie vobis præsentibus & videntibus, ferunt, aguntque? An denique vestris ceruicibus parsuros, qui non tangendos Christos Domini contemerare, cedere, trucidare ausi sunt? In vos, in vestras res, domos, vxores, liberos, ditiones, dominatus, templa, quæ colitis, hæc miseranda calamitas tendit, nisi mature obuiam eatis. Proinde fraternitates, nobilitates, & deuotiones vestras, omnium & singulorum in Domino hortamur, & per Christianam charitatem et religionem, quam tam sæpe maiores vestri suo sanguine & tutati sunt, & auxerunt, obsecramus,

Sal. Ann. 1522. *mus, atque in virtute sanctæ obedientiæ, quam Deo & beato Petro, eiusque Vicario omnes Christiani debent, à vobis requirimus: vt depositis, si quæ sunt inter vos simultatibus ad hoc commune incendium extinguendum, nunc saltem toto animo incumbatis: & Martinum Lutherum, cæterosque istorum tumultuum & errorum autores, ad rectam sentiendi & viuendi viam (quod nobis gratissimum & iucundissimum esset) omnibus sanctis modis reducere cnitamini. Quod si (quod auertat Deus) veluti aspides, obturatis auribus, audire recusauerint, ne quod reliquum, & nunc sanum constat: cum magna & euidenti nationis vestræ macula: & totius Reipublic. Christianæ manifesto periculo inficiatur: ni eos iuxta sacras constitutiones, iuxta leges vestratibus Imperatoribus latas: adeoque adeo recens vestrum super hac re Imperiale edictum, seueritatis virga animaduertatis. Nouit ille, cui sola arcana humanorum pectorum aperta sunt, quam nos: & pro natura nostra, institutoque: & pro pastorali, quod gerimus, officio, ad ignoscendum potius, quam ab vlciscendum simus propensi. Sed vbi tetrum istud cancer ita hulcerosum esset, vt blandis, leuibusque medicamentis curari non posset: aspera erunt & ignita cauteria adhibenda, & ab alienata membra ab integro corpore penitus resecanda. Sic Deus omnipotens schismaticos fratres: Dathan & Abiron in terra baratrum viuos demersit, & nolentem obedire sacerdotis imperio, capitali supplicio puniri iussit. Sic Apostolorum Princeps Petrus Ananiam & Saphiram sibi in Deum mentientes, subito morituros denunciauit. Sic veteres & pij Imperatores Iouinianum, & Priscilianum hæreticos gladio seculi sustulerunt. Sic diuus Hieronymus Vigilantium item hæreticum optat in interitum carnis tradi, vt spiritus saluus fiat. Sic denique maiores vestri de Ioanne Husita, & Hieronymo Pragensi, quod nunc in Luthero reuixisse videntur, à quo & in summa habentur veneratione, in Constantiensi concilio debitas sumpsere pœnas. Quorum sancta & præclara gesta si etiam hac in parte (vbi aliter fieri nequeat) fueritis imitati, non dubitamus, quin diuina clementia ad eūdem mox suppetias Ecclesiæ Dei, quæ ab infidelibus vexata, in nationem vestram virtute bellica & hominum numero facile præstantem, os oculosque iamdudum intendit, sensus & corda vestra inspiret. Vnde omnipotentis Dei & Beati Petri benedictione per nos accepta, & de triumphato dracone ac leone diabolo, id est sublatis domo hæresibus, & de victis foris fidei hostibus, gloriosam victoriam, & in futuro seculo æternæ salutis præmia reportetis. Vos uero pro compertissimo habeatis, quicquid nobis opum & auctoritatis altissimus concedere dignatus est, id omne & vitam ipsam pro tam sanctis operibus, & pro salute commissarum nobis ouium libentissime expositurus. Cætera quæ tam in hoc Lutherano, quam alijs negotijs vobiscum particularibus communicata cupimus, dilecto filio Francisco Cheregato, electo Aprutini: quem nuper mense Septembri ad negociæ fidei & religionis, nostro nomine vobiscum tractanda, nostrum & huius sanctæ Sedis nuncium: ad insignem istum conuentum ire iussimus, vobis latius explicanda commisimus. Cuius verbis hortamur uos, eandem quam nostris haberetis, fidem adhibere. Dat. Romæ apud Sanctum Petrum, sub annulo piscatoris, die XXV. Nouembr. M.D.XXII. Pontificatus nostri anno primo.*

XCVII. Instructio pro Cheregato. Data est eidem Cheregato instructio, vt viua voce, vbi & quando Germanis Principibus occurrere, opportunum iudicaret.

In primis declarabis eis maximum dolorem, quo affligimur, ex prosperatione sectæ Lutheranæ, ob id potissimum, quod videmus innumerabiles animas Christi sanguine redemptas, & curæ nostræ pastorali commissas, illius occasione à vera fide ac religione auerti, & in perditionem ire, idque in natione, ex qua nobis secundum carnem origo est, quæ ab initio, ex quo ad Christum conuersa fuit, usque ad istos proximos annos semper extitit fidelissima, ac religiosissima, ac propterea nobis vehementissimum desiderium esse: ut huic pesti celerius occurratur, priusquam Germaniæ ipsi contingat, quod Bohemiæ olim contigit, nosque paratissimos esse, ad faciendum omnia in hunc effectum, quæ ex parte nostra expectari poterunt, ac summopere desiderare, vt etiam vnusquisque eorum hoc ipsum pro viribus facere studeat, vtque id faciant, nos quantum possumus unumquemque eorum hortari & rogare. Debebunt autem eos ad hoc mouere sequentia.

Primo, & ante omnia honor Dei omnibus rebus præferendus, qui per istas hæreses grauiter læditur, eiusque cultus consuetus non solum diminui-

Sal. Ann. 1522. minuitur, sed potius ex toto corrumpitur. Item charitas erga proximos, qua vnusquisque pro viribus studere debet, proximos errantes ab errore reuocare. Quod nisi fecerit, Deus eos qui sua negligentia pereunt, de manu eius requiret.

Secundo, mouere eos debet infamia nationis suæ, quæ cum semper præ cęteris nationibus Christianissima sit habita nunc propter eos, qui sectam Lutheranam insequuntur, apud omnes pessime audit.

Tertio, moueat eos respectus honoris eorum proprij, qui maxime læditur, si ipsi, qui apud nationem Germanicam auctoritate & potentia pollent, hæreses istas non totis viribus expellere laborant, tum quia degenerabunt à progenitoribus suis, viris Christianissimis, qui in Constantiensi concilio ex magna parte interfuerunt condemnationi Ioannis Huss, & aliorum hæreticorum, quorum aliqui ipsum Ioannem Huss proprijs manibus ad ignem duxisse dicuntur. Tum quia ipsi, vel maior eorum pars, edictum Imperiale in executione sententiæ Apostolicæ contra Martinum Lutherum & suos late factum approbarunt, eique auctoritatem suam adhibuerunt, & propterea nisi illud pro viribus exequuti fuerint, vel inconstantes iudicabuntur, vel etiam fauere reputabuntur, cum manifestum sit, eos vbi efficaciter velint, illum exterminare facile posse.

Quarto, moueat eos iniuria, quæ per Lutherum, eis, & eorum parentibus, ac progenitoribus infertur. Cum enim ipsorum parentes & progenitores, & ipsimet semper tenuerint fidem, quam Ecclesia Romana atque Catholica approbat, & Lutherus, suique sectatores, longo diuersam fidem teneant, asserendo multa non esse de fide, quæ tamen illi tenuerint esse de fide, manifestum est, illos à Luthero condemnari, pro infidelibus & hæreticis, & per consequens secundum Lutherum omnes eorum maiores, qui in fide nostra decesserunt, sunt in Inferno, cum error in fide homines damnationis reos faciat.

Quinto, attendant finem, ad quem Lutherani tendunt, vt scilicet sub colore libertatis tollantur. Nam licet ab initio præ se tulerint, Ecclesiasticam potestatem tanquam tyrannice, & contra Euangelium occupatam annihilare: seu reprimere velle, tamen cum eorum fundamentum, scilicet libertas, quam prædicant, æque vel plus militet contra potestatem secularem, quam scilicet illa nullis præceptis, quantumuis iustis & rationalibus obligare possit homines ad parendum, sub pœna mortalis peccati. Manifestum est, eos etiam illam eneruare velle, quamuis astute fecerint illam saluando, vt scilicet principibus secularibus credentibus, machinationem hanc, non contra se, sed duntaxat contra Ecclesiasticos, (quibus laici communiter infensi sunt) dirigi, ac propterea partim in eorum fauorem tractis, partim dissimulantibus, seu non contradicentibus, ipsi facilius Ecclesiasticos euerterent. Quo facto, dubium non est, quin populi idem contra seculares principes tentaturi essent. Sal. Ann. 1522.

Sexto, moueant eos maxima scandala, turbationes, direptiones bonorum, homicidia, lites, dissensiones, quas secta hæc pessima excitauit, & quotidie excitat per totam Germaniam. Item blasphemia, maledicta, scurrilitates & amaritudines, quæ istis semper in ore sunt quæ nisi ipsi sedare curauerint, verendum est, ne ira Dei desolatio veniat, super Germaniam, in se tam diuisam, immo super ipsosmet Principes, qui cum potestatem & gladium à Domino acceperint, ad vindictam malorum, talia in subditis suis fieri permittant. Maledictus, inquit Propheta qui facit opus Dei negligenter, & prohibet gladium suum à sanguine iniquorum.

Septimo, considerant Lutherum prope consimili via ad seducendum populum Christianum vti, qua Machometus ille spurcissimus vsus, tot animarum millia decepit, permittendo videlicet ea, ad quæ homines carnales inclinantur. Et exinde eximendo eos ab his, quæ in lege nostra grauiore videntur, nisi quod Lutherus paulò modestius agere videtur, vt eo efficacius decipiat. Machometus plures vxores habendi, & eas pro arbitrio repellendi, aliasque ducendi licentiam concessit. Iste vt monachorum & Deo dicatarum virginum ac sacerdotum, lasciuia carnis gestientium sibi fauores conciliet, prædicat vota perpetuæ continentiæ etiam illicita esse, nedum non obligatoria. Propterea que licere illis, per Euangelicam libertatem, nubere: immemor verbi Apostoli, cum dicit de viduis adolescentioribus, quod cum luxuriatæ fuerint, in Christo nubere volunt, habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt.

Quibus per te expositis, & alijs pluribus, quæ in hanc sententiam partim ex literarum nostrarum

Sal. Ann. 1522. rum exemplis colligere, partim ex tua prudentia excogitare poteris, hortaberis nostro nomine dictos Principes, prælatos, ac populos, ut tandè expergiscantur, & excitentur ad obuiandum, & tam grandi iniuria, quam Lutherani Deo & sacræ religioni eius & maxima ignominia: quam tanti nationi uestræ Germaniæ, ipsismet Principibus, & maxima opprobria atque contumelia, quam maioribus eorum, quos (ut diximus) in effectu ad gehennam condemnant, inferre noscuntur, & ad executionem sententiæ Apostolicæ ac Imperialis edicti facti, omnino procedant, detur venia his, qui resipiscere, & errores suos abiurare uoluerint: semperque proniores sint ad miserandum, quam ad vindicandum, exemplo Dei nostri, qui non vult mortem peccatorum, sed magis ut conuertantur, & viuant. At qui in errore pertinaces permanserint, districtionis virga iuxta sacrorum canonum & legum decreta, sic puniantur, ut cæteri eorum exemplo uel in fide recta permaneant, uel lapsi in rectam viam redeant.

Quod si quis forte dixerit, Lutherum inauditum & indefensum fuisse per Sedem Apostolicam condemnatum, & propterea audiri omnino debere, nec antequam conuictus sit, condemnandum esse: Respondebitis, quod illa quæ fidei sunt, propter diuinam auctoritatem credenda sunt, non probanda. Aufer (inquit Ambrosius) argumenta, vbi fides quæritur, piscatoribus creditur, non dialecticis. Et certe fatemur, ei defensionem negari non debere, in his quæ sunt facti: hoc est vtrum dixerit, nec ne? utrum prædicauerit, uel scripserit, nec ne? semper diuino iure verùm & materia sacramentorum stãdum auctoritati Sanctorum & Ecclesiæ. Adde quod fere omnia, in quibus Lutherus ab alijs dissentit, sunt per diuersa concilia prius reprobata. Non debet autem reuocare in dubium, quod per concilia generalia et vniuersam Ecclesiam constat esse approbatum, tanquam fide tenendum. Iniuriam namque facit Ecclesiæ Synodo, qui semel recte dispositia nititur in dubium reuocare. Quid enim vnquam certi esse poterit inter homines, vel quis disputationum contentionumque finis erit: si præsumptuoso & peruerso cuique libertas seu licentia erit recedendi ab his, quæ non vnius neque paucorum sed tot seculorum & tot sapientissimorum hominum consensu, & catholicæ Ecclesiæ (quam Deus in his quæ fidei sunt, nunquam errare permittit) determinatione sancita sunt, cum tamen vnaquæque ciuitas leges suas inuiolabiliter obseruari exigat? Quomodo non omnia turbationibus & scandalis & confusione plena erunt, nisi ea quæ semel imo sæpius maturo iudicio constituta, ab omnibus inconcussa obseruentur: Cum igitur Lutherus & sui concilia sanctorum patrum condemnant, sacros canones comburant, & cuncta pro arbitrio suo confundant, ac totum mundum perturbent, manifestum est, eos tamquam publicæ pacis inimicos & perturbatores, ab omnibus eiusdem pacis amatoribus exterminandos esse. Sal. Ann. 1522.

Item, dices nos ingenue fateri, quod Deus hanc persecutionem Ecclesiæ suæ inferre permittit, propter peccata hominum, maxime sacerdotum & Ecclesiæ prælatorum. Certum enim est, non esse abbreuiatam manum Domini, vt saluare nequeat, sed peccata diuidere inter nos & ipsum, & abscondere faciem suam à nobis, vt non exaudiat. Clamant Scripturæ, peccata populi deriuari à peccatis sacerdotum: propterea que (vt ait Chrysostomus) Saluator noster curaturus infirmam ciuitatem Hierusalem, ingressus est prius templum, ut peccata sacerdotũ primum castigaret, instar boni medici, qui morbum à radice curant. Scimus in hac sancta Sede, aliquot iam annis, multa abominanda fuisse, abusus in spiritualibus, excessus in mandatis, & omnia denique in peruersum mutata. Nec mirum, si ægritudo à capite in membra, à summis Pontificibus in alios inferiores prælatos descenderit. Omnes nos (id est prælati & Ecclesiastici) declinauimus, vnusquisque in vias suas, nec fuit iam diu, qui faceret bonum, non fuit vsque ad vnum. Quam ob rem necesse est, vt omnes demus gloriam Deo, & humiliemus animas nostras ei, videatque vnusquisque nostrum, vnde ceciderit, & se potius quilibet iudicet, quàm à Deo in virga furoris sui iudicari velit. Qua in re, quod ad nos attinet polliceberis nos omnem operam adhibituros, vt primum curia hæc, vnde forte omne hoc malum processit, reformetur, vt sicut inde corruptio in omnes inferiores emanauit, ita etiam ab eadem sanitas & reformatio omnium emaneat. Ad quod procurandum nos tanto arctiùs obligatos reputamus, quanto vniuersum mundum huiusmodi reformationem auidius desiderare videmus. Nos (vti alias

tibi

Sal. Ann. 1522. *tibi dixisse credimus) Pontificatum hunc numquam ambiuimus, immo quantum in nobis fuit, longe maluissimus priuatam vitam agere, & in sancto ocio Deo seruire. Et profecto Pontificatum ipsum plane recusassemus, nisi Dei timor, & sincerus electionis nostri modus nec non schismatis ex recusatione nostra imminentis metus nos acceptare illum coegisset. Subijcimus igitur colla summa dignitati, non ob dominandi libidinem, neque ad ditandos propinquos nostros, sed ad diuinæ voluntati parendum, ad deformatam eius sponsam Ecclesiam Catholicam reformandam, ad subueniendum oppressis, & doctos ac virtute præditos, qui multo iam tempore neglecti iacuerunt, erigendum & ornandum, & denique ad omnia alia agendum; quæ bonum Pontificem & legitimum Beati Petri successorem agere oportet. Quanquam nemo mirari debebit, si non statim omnia errata & abusus omnes per nos emendatos viderit. Inueteratus nimium morbus est, nec simplex, sed varius & multiplex, pedetentim in eius cura procedendum est, & prius grauioribus magisque periculosis occurrendum, ne omnia pariter reformari volentes, omnia perturbemus. Omnes subitæ mutationes (inquit Aristoteles in Republica) periculosæ sunt. Qui nimis emungit, elicit sanguinem.*

Quod autem vltimis literis tuis scribis, questos fuisse tecum Principes istos, quod concordatis eorum per hanc sedem derogatum sit: dices, nos de his, quæ ante nos facta fuere, culpari non posse nec debere nobisque eiusmodi derogationes etiam dum in minoribus essemus, semper plurimum displicuisse. Proinde nobis certissimam sententiam esse: etiam si ipsi non requirerent, illis nostri Pontificatus tempore penitus abstinere, partim, vt vnicuique ius suum seruemus, partim, quia æquitas & humanitas exposcit, vt inclitam nationem nostram solum non offendamus, sed etiam peculiares ei fauores impendamus.

De processibus vero, quos à rota auocari, & ad partes remitti postulant, dices nos cupere eis in hoc gratificari, quantum honeste possimus. Sed propter absentiam adiutorum ab vrbe pestis gratia, non posse nos de qualitate & habitudine ipsorum processuum ad præsens informari, reuersis vero illis, quod peste iam decrescente, breui futurum speramus, facturos in gratiam dictorum Principum, quicquid rationabiliter poterimus. Sal. Ann. 1522.

Item, sollicitabis diligenter, responsa literarum nostrarum, & requires eos, ad quos scribimus, vt nos literis suis informent, quibus medijs eorum iudicio videatur huic pessimæ sectæ commodius obuiare posse, vt ea quæ per nos prouidenda fuerint, celerius prouideri possint. Et super hoc ipso etiam tu te diligentissime informabis, & nobis plene perscribes.

Item, quia intelleximus, in Germania esse multos bonos & doctos viros pauperes, aliqua etiam præclara ingenia, quæ ex dignitate Apostolicarum prouisionum histrionibus & stabularijs potius, quam viris doctis fieri solitarum, à sedis huius deuotione auersa, cupimus, vt inquiras, qui nam illi sint, eorumque nomina ad nos transmittas, vt accurrente beneficiorum Germanicorum vacatione, illis proprio motu prouidere possimus. Scimus enim quantum Dei honori & animarum saluti ac ædificationi obfuerit, quod iam diu beneficia Ecclesiastica maxime curam & regimen animarum habentia, data fuerunt hominibus indignis.

De subsidio procurando, pro Hungaris, non damus aliam informationem, quam discedenti tibi dedimus, excepto, quod te hortamur, vt rem illam summo studio (vti facis) cures, nos etiam apud Principes & Respublicas Italicas, missis oratoribus, sollicitabimus, vt pro viribus quisque subueniat.

Adrianus Papa VI.

T. Hezius.

Porrò sunt, qui *Cheregatum* accusent, quùm ex *Hadriani* mandato, abusus vulgauit Romanæ Curiæ, priorumque decessorum Pontificum existimationi non pepercit. Quo in facto plus Germani candoris, quàm maturi consilij *Hadrianus* ostendit: exaggeratis namque *Lutheri* accusationibus pondus addebat. Vnde *Lutherus* eandem typis vulgatam suis annotationibus locupletauit, teste vsus ipso Pontifice. Quid verò responderint Principes? attende. XCVIII.

Sal.Ann. 1522. XCIX.

RESPONSIO PRINCIPUM DATA LEGATO PONTIF.

Sal.Ann. 1522.

SErenissimus & Illustrissimus Princeps & Dominus, Dominus Ferdinandus, sacræ Cæsareæ Maiestatis Locumtenens, nec non Reuerendiss. in Christo patres, Illustrissimi, Reuerendi, ac Illustres Principes Electores, aliorum que omnium ordinum huius sacri Rom. Imperij conuentus proceres, literas Beatissimi in Christo patris & Domini, Domini Adriani, sanctæ Romanæ & vniuersalis Ecclesiæ Pontificis optimi & maximi, in forma Breuis simulque ea, quæ vestra Reuerendissima dominatio verbo proposuit, tandemque instructionem, quam scriptis nomine suæ Beatitudinis præsentauit, in negocio Lutheranæ factionis, cum debita honoris & reuerentia exhibitione, atque non sine singulari animorum gratitudine acceperunt, & diligentissime intellexerunt.

In primis, ex quo Serenis. & Illustris. Princeps & Dominus Locumtenens, cæteriq. Electores Principes, & huius sacri conuentus proceres nouerunt Beatitudinem Pontificis ex nobilissima Germaniæ natione originem traxisse et natum esse: Cuius eximias ac præstantes animi et corporis dotes virtutesque toto fere orbe, etiam dũ in minoribus esset, celebratas, iam pridem perspicuas habent. Quare de suæ Beatitudinis ad summum Apostolatus apicem concordi ac diuina electione & vocatione incredibili quadam animorum hilaritate & lætitia sunt affecti, aguntq. Deo optimo maximoq. summas gratias, quod sanctæ suæ Ecclesiæ de tali ac tam digno, optimoq. pastore prouidere dignatus est. Ex animoq. precantur, & pro sua summa clementia, & perpetua sui nominis gloria, animarumq. salute, & Ecclesiæ vniuersalis incolumitate, suæ Beatitudini omnem felicitatem rerum atque corporum diutinam prosperitatem largiri velit: Nihil dubitantes, quod ex hac tam sancti et virtuosi pastoris concordi electione, sanctæ, Christianæ, Catholicæq. Ecclesiæ, plurimum fructus & salutis sit euenturum. Cuius rei euidens facit argumentum, quod sua Beatitudo iterum atque iterum testatur, nihil se tam die noctuque cogitare, quam vt in curãdo grege sibi commisso, boni pastoris partes modis omnibus præstare possit, primisq; sibi curæ esse, Christianorum principum animos, iam nimis inter se dissidentes, ad pacem & concordiam ineundam componere, deponendaque arma (aut si bellandum esset, ea in fidei hostes conuertenda) quotidianis fere literis hortari, precarique hactenus non destitit: Simulque declarando, quanta huius tam sancti & præclari desiderij (innuando, & subsidia mittendo Rhodianis militibus cum incommodo suæ rei familiaris) re ipsa ediderit exempla. Ex quibus omnibus sacra Cæsareæ Maiestatis Dominus Locumtenens, cæterique huius sacri Imperij ordines, non mediocrem spem & consolationem cum maxima animorum gratitudine accepere, plane intelligentes, hanc concordiam Christianorum Principum in omnibus rebus bene gerendis ac ordinandis non minimum momenti habere, sine qua profecto nec Respublica Christianæ religionis recte curari, vel institui multoque minus tyrannidi immanissimi Turcæ commode obsisti poterit.

Quemadmodum hæc ex his, quæ Reuerendissimus Dominus suæ Beatitudinis nuncius Apostolicus nuper, cum pro subsidijs Hungarorum regno decernendis, perorando proposuit, simulque ex his, quæ per Serenissimi Hungarorum regis & illius regni legatos lamentabiliter exposita & declarata sunt, quas scilicet calamitates, iniurias, & ad extremum vsque exitium Hungarorum regnum ab impijs hostibus tulerit, indiesque maiora timere habeat abunde intellecta sunt.

Quare Serenissimus Princeps sacræ Cæsareæ Maiestatis Locumtenens, cæterique Principes, Electores & ordines, summo studio ex animo orant, vt sua sanctitas, in hoc sancto proposito, ea qua cæpit diligentia, vt pius pater & verus pastor incumbentis officij sui debito pergat, nihilque intentatum relinquat, quo Christianorum Principum dissidentes animos ad pacem reducat, vel si in totum fieri non possit, saltem ad tempus, in tanta temporum & rerum necessitate inducias facere laboret, quo instantibus Christianæ Reip. periculis & Turcæ perfidissimi conatibus, Dei auxilio communibus Christianorũ copijs, et cõmodius faciliusq. obsisti: et Christianus populus ab illius tyrãnide liberari possit, pro quo Serenis. Princeps Locumtenens, aliique Principes Germani, vna cum cæteris Potentatibus omni ope & opera fideliter sunt laboraturi.

Deinde suæ Beatitudinis literæ, simul instructio per suæ Beatitudinis nuncium Apostolicum corã ordinibus Imperij oblata, continebãt

suam

Sal. Ann. 1522. *suam Beatitudinem maximo dolore affligit, ex prosperatione secta Lutherana, ob id potissimum, quod innumerabiles anima Christi sanguine redempta, ac sua Beatitudinis cura commissa, illius occasione, à vera religione auertantur, atque in perditionem errant, ob id suam Beatitudinem vehementissime desiderare, vt huic pesti celerius occurratur, ne deteriora inde contingant, cum explicatione quarundam necessariarum rationum, quod principes Germanos ad hæc quam celerius conandum, maxime mouere possint, ac debeant, in primisque adhortando; vt sententiam per Sedē Apostolicam in Lutherum legitime latam, & post sacra Cæsarea et Catholica Maiestatis edictum, super eiusdem sententia executione, in proximis comitijs Vvormatia habitis decretū, debita demandentur executioni.*

Ad hæc sacra Cæsarea Maiestatis Locumtenens, & principes, aliique ordines dicunt, se non minus, quam Beatitudinem Pontificis ex animo dolere, de impietatibus, animarum periculis & incōmodis, quę in Christiana religione, ex Lutherana secta, alijsue prouenerint. Quicquid enim auxilij & consilij pro extirpandis erroribus & animarum periculis amouēdis sua moderatione præstare vnquam poterint, sunt pro summa sua in Christi religionem deuotione & pietate paratissimi, ingenueque agnoscunt, se, & Beatitudini Pontificis, & sacra Cæsarea Maiestati, vt Christianos decet principes, ad omnem obedientiam esse obnoxios.

Sed quod Sedis Apostolica sentētia in Lutherum lata, simulque sacra Cæsarea Maiestatis edictum, non sit debita executioni demandatum non sine maximis vrgentissimisque rationibus, vtputa, ne peiora inde causarentur, &c. hactenus prætermissum esse.

Maiori namq. populi parte iam pridem persuasum est, et modo Lutheranis libris ac dogmatibus populorum opinio sic informata, vt iam pro comperto habeant, nationi Germanicæ à curia Romana per certos abusus, multa & magna grauamina & incommoda illata esse, ob id, si pro executione Apostolica sentētia, vel imperatoriæ Maiestatis edicti, quidpiam acerbius attētatum esset, mox popularis multitudo sibi hanc suspicionem animo concepisset, ac si talia fierent pro euertenda Euangelica veritate, & sustinendis, manutenendisque malis abusibus, impietatibusque. Vnde indubie aliud nihil, quam grauissimi tumultus populares, intestinaque bella speranda essent. Quemadmodum ex multis ac varijs rerum argumentis principes, aliique ordines iam plane didicere, & cognouere. Opportunioribus itaque remedijs his malis, in hac potissimum temporum difficultate, succurendum esse existimant. Sal. Ann. 1522.

Nam quemadmodum & Reuerendissimus Dominus nuncius Apostolicus, nomine Beatiss. Pontificis, in sua instructione inter alia pie, Christiane, & vere fatetur & agnoscit, quod Deus hanc Ecclesia sua persecutionem inferri permittit, propter peccata hominum, pollicetur que Beatitud. Pontificis omnem adhibituram operam, vt primum Romana curia, vnde forte omne hoc malum processit, reformetur, vt sicut inde corruptio in omnes inferiores emanauit, ita etiam ab eadem sanitas & reformatio omnium emaneat.

Ad hæc Beatissimus Pontifex pio ac paterno amore testatur, sibi etiam dum in minoribus esset plurimum displicuisse, quotiens concordatis principum per curiam Roman. derogaretur, suæque Beatitudini hanc certissimam esse sententiam, etiam si Principes nunquam requirerent, sui Pontificatus tempore penitus abstinere, vnicuique, & maxime nationi Germanica: ius suum conseruare: illique nationi peculiares fauores impendere. Quis itaque ex his omnibus non videt, Sanctissimum Pontificem nihil penitus illorum omittere, quæ vel pius pater & verus pastor ouibus suis vnquam vel præstare posset, vel debeat: Quis etiam per hæc ad veram pietatem filialem amorem: & erratorum suorum emendationem non moueretur, maxime, cum sua sanctitas hæc tam pia, sanctaque instituta opere ipso vti cœpit, præstiterit.

Quemadmodum Sereniss. Dominus Locumtenens, cæterique Principes, & omnium huius Imperij ordinum proceres indubie sperant: idq. pro summa immortalis Dei gloria, animarum salute, ac publica pace & tranquillitate seruanda fieri ex animo efflagitant: orantque. Nam nisi istiusmodi abusus & grauamina, simulque certi articuli, quos seculares Principes iuxta hæc specialiter designatos, scriptis, exhibebunt, fideliter reformentur, vera pax & concordia inter Ecclesiasticos, seculares que ordines, huiusque tumultus & errorum extirpatio per Germaniam

Sal. Ann. 1522. *maniam minime speranda est. Nam ex longis & varijs bellorum tumultibus, quibus Germania nostra multis annis interturbata: Item ob alia grauamina & incommoda, quæ huic nationi hactenus incubuerunt: hæc natio pecunijs ac diuitijs adeo est extenuata & exhausta, vt etiam iam pro necessaria iustitia ac pacis conseruatione in his deficiat. Multo maiori itaque incommodo & difficultate Hungarorum regno & Croatiæ petita auxilia contra Turcam præstare poterit. Cum autem ordines sacri Romani Imperij nihil dubitant, beatitudinem Pontificis pro comperto habere, Principes Germaniæ in solutionem Annatorum ad aliquot annos Sedi Apostolicæ soluendorum, ea lege ac conditione consensisse, vt illa in oppugnationem perfidissimi Turcæ, & defensionem fidei Catholicæ conuertentur. Ex quo autem numerus annorum, intra quos annata illa solui debeant, nunc longo interuallo transactus sit: neque annata illa à Beatitudinis suæ prædecessoribus Pontificibus Romanis in hunc vsum, in quem decreta sunt conuersa: Ob id, si modo necessitate exigente, communia auxilia in oppugnationem Turcæ per Germaniam essent decernenda & colligenda, causatur inde populus Germanicus, quare Annata prius tam multis in hunc vsum reseruata, ad hoc opus non applicentur, auersaturque alia in se ob hanc caussam grauamina recipere. Ex quo prælati Ecclesiastici pro annatis Sedi Apostolicæ soluendis, vt plurimum suis subditis super indicta, & collectas imponere, & talia ab eisdem recuperare causauerunt. Quare Illustrissim. Princeps Dominus Locumtenens, alijque Principes, & Imperij Romani ordines vehementer orant, vt Beatitudo Pontificis velit hæc & alia paterno affectu considerare, & illa Annata, quæ post obitum Episcoporum, aliorumque prælatorum, seu Ecclesiasticorum, ad curiam Romanam soluenda fuerint, in futurum non exigere, sed illa fisco Sacri Romani Imperij applicanda relinquere, vt eo commodius iustitia, pax & tranquillitas nationi Germanicæ conseruari, & Respubl. eo melius per hæc ordinari, possitque per Germanicam nationem alijs Christianis Potentatibus contra Turcam communem hostem auxilia & præsidia præstari, quod alias & absque eo, minime sperandum erit.*

Item cum Beatitudo Pontificis inter alia desiderat informari, quibus medijs huic Lutherano errori commodius obuiare possit, vt ea, quæ per suam Beatitudinem prouidenda fuerint, celerius curari possint. Ad hæc Illustrissim. Princeps Dominus Locumtenens, alijque Principes & ordines dicunt, quicquid hac in re pro pietate & Christianæ religionis deuotione vtilitatis & auxilij præstare poterint, sunt, eruntque semper ex animo paratissimi. Ex quo autem hoc seculum in omni statu, tam Ecclesiastico, quam seculari corruptissimos habeat mores, suntque non tantum ex parte Lutheranæ sectæ, sed ex alijs causis multi errores, abusus & corruptelæ, quæ ita noluerunt, vt istis opportunis remedijs prouideri summopere necessarium sit, ob id simulque propter immensam tyrannidem crudelissimi Turcæ, quam multis iam annis Christianitati multa incommoda & calamitates varias intulit, hodieque maiora inferre molitur. Nullum itaque commodius, efficacius & opportunius remedium Illustris. Dominus Princeps Locumtenens, cæterique Principes & ordines cogitare possunt, quam quod Beatitudo Pontificis, accedente ad hæc sacra Cæsareæ Maiestatis consensu, liberum Christianum Concilium, ad locum conuenientem in natione Germanica, quanto otius & celerius quoad fieri possit: videlicet vel in Argentoratum, vel Moguntiam, Coloniam, Agrippinam, vel ad ciuitatem Metensem vel alium conuenientem locum in Germania indicere, nec vltra vnius anni spacium (si possibile foret) hæc Consilij conuocatio & designatio differenter, & quod in tali concilio, cuius qui interesse deberet, Ecclesiastici, vel laicalis ordinis, non obstantibus quibuscumque iuramentis & obligationibus, libere liceret loqui & consulere pro gloria summi Dei, & salute animarum, proque Republica Christiana, absque aliquo impedimento, quinimo quilibet ad hæc debeat esse obnoxius, vt non dulcia, sed vera & meliora consulat, summa cura & diligentia per salutem animæ suæ, & absque aliqua adulatione doli vel fraudis suspicione. Sal. Ann. 1522.

Verum quibus modis & rationibus interim & medio tempore isti tumultus & populi errores poterint pacari, interteneri, & compesci, maxima cura & diligentia Illustris. & Serenissimus Dominus Locumtenens, & alij Principes consuluerunt, cum non minima pars istius negotij ex hac medij temporis intercapedine pendeat.

Itaque

Sal. Ann. 1522. *Itaque deliberauerunt in primis, ex quo Lutherus, & aliqui illius sectatores in ditione ac territorio Illustrissimi Ducis Friderici Saxoniæ Principis Electoris &c. agant. Ob id Illustriss. Princeps Locumtenens, & alij ordines Imperij, apud prædictum Principem Saxoniæ summa diligentia curare volunt, & per eundem Principem efficere sperant, ne Lutherus & sui sectatores aliquid amplius scribat, edat, & typis excudi faciat: indubieque sibi persuadent, quod prædictus Illustrissimus Princeps Saxoniæ, pro sua in religionem Christianam pietate, & in Sacrum Romanum Imperium obseruantia & obedientia, vt virtute præditum deceat Principem Electorem, omnem operam in hac sit adhibiturus. Curabuntque simul Illustrissimus Dominus Locumtenens, Principes, & Imperij ordines, vt per omnem Germaniam cum diuini verbi concionatoribus, siue prædicatoribus diligenter agatur, ne in populum Christianum spargant, vel dicant ea, per quæ possit popularis multitudo ad tumultum vel rebellionem moueri, aut in aliquem errorem induci, sed quod nihil prater verum, purum, sincerum, & sanctum Euangelium, & approbatam Scripturam pie, mansuete & Christiane, iuxta doctrinam & expositionem approbata, & ab Ecclesia Christiana recepta Scriptura doceant & prædicent omniaque illa omittant, quæ à populo doctius & sanctius ignorantur, quam sciantur, quæ ne subtilius indagare, & ad imum vsque exigere, minime expedit, nihilque in populo per concionem disputationum moueant, sed quicquid controuersiæ fuerit vsque ad determinationem futuri concilij reseruent. Ordinabunt præterea Archiepiscopi & Episcopi, ac alij prælati, per suas dioceses viros doctos, & probos, & sacris literis peritos, qui prædicantibus fideliter & diligenter intendere debebunt. Et si quid ab illis vel erratum, vel minus idoneè dictum esse offenderint, pie, mansuete, ac modeste eos corrigent, & informabunt, in hunc modum, ne quispiam suspicari possit, vt veritas Euangelica per hoc impediri quæretur. Qui prædicatores si tales monitores audire nollent, nec à suis ineptijs abstinere debebunt per locorum ordinarios congruis pœnis coerceri & puniri. Præterea in omnibus Bibliothecis, & apud Typographos diligentissime, quantum possibile erit, prouidebunt ne in futurum aliquid noui typis excudatur, maxime, ne libelli famosi, neque publice, neque secrete vendantur. Et ordinabuntur apud omnes potestates, vt si quispiam aliquid noui edere, vendere, vel typis excudere voluerit, vt prius per aliquos viros probos, doctos, & litterarum peritos ista reuideantur & recognoscantur, & nisi per eosdem admissum, vel approbatum fuerit, minime vendatur, excudatur, vel publicetur. Et per hæc media sperant, quod hoc tempore poterit istis tumultibus, erroribus, & offendiculis commodius mederi, maxime, vbi Beatitudo Pontificis in istis grauaminibus congruam & debitam faciet reformationem, & profusionem, atque liberum & Christianum designabit Concilium. Per hæc enim maxime satisfieret populari, & nunc fluctuanti multitudini. Et si hic tumultus tam illico in totum forsam per ista sedari non posset, nihil tamen dubitant, quod maior pars istius per hūc modum ad tranquillitatem & pacem moueretur. Indubie enim multi probi & boni viri Christiani futurum & proxime indicendum Concilium magno desiderio essent expectaturi.* Sal. Ann. 1522.

Postremo de presbyteris, qui matrimonium contrahunt, & de religiosis, qui relictis monasterijs, ad seculum redeunt, de quibus Reuerendissimus Dominus nuncius Apostolicus, tam inter cætera meminit, considerant Principes, & Imperij ordines, ex quo in legibus ciuilibus nulla pœna specialiter super his sit statuta, ob id congruum & iustum ipsi visum est, vt tales per eorum ordinarios debita pœna sacri canonum constitutionibus super hoc expressa, vtputa amissione beneficiorum, & priuilegiorum, & alijs condignis pœnis puniantur, & coerceantur, & quod ordinarij illi aptantibus secularibus in ista animaduersione & punitione minime impediantur. Sed quod pro tuitione iurisdictionis Ecclesiasticæ eis auxilium & fauorem impendant, & super his omnibus publica mandata & edicta faciant, ne quispiam ordinarios in punitione & coertione talium impediat: sed quando alijs illi vota transgressores in ditione & territorio alicuius Principis vel Potestatis secularis delinquerent, quod ex tunc debitis & congruis pœnis puniantur & coerceantur.

Postremo super his omnibus Illustrissimus & Serenissimus Princeps Dominus Locumtenens, aliique Principes & ordines vehementer, & ex animo iterum atque iterum orant, vt Beatitudo Pon-

Sal.Ann. 1522. do Pontificis, simulque Reuerendus Dominus orator, ista omnia non aliter accipere & intelligere velint, quam à bono, pio, sincero, & Christiano animo profecta, cogitata & edicta esse. Nihil enim est, quod omnes isti Principes & ordines tam ex animo velint, atque cupiant, quam statum Sancta Catholica, & Romana Ecclesia, Beatitudinisque Pontificis fœlicem, incolumem, & saluum, ad cuius vota, desideria, & obedientiam, vt fideles filij, se paratissimos offerunt, atque commedant.

Replicatio Pontificij Oratoris.

Serenissime Cæsarea Locumtenens, Reuerendissimi Patres, Illustrissimi Principes, & totius sacri Cæsarei Senatus ordines amplissimi, cum pridie mihi longo tempore expectanti, datum fuerit tandem à vobis responsum, in re Lutherana, volui Illustrissimis Dominationibus vestris non solum verbo, sed & litteris indicare, quam parum mihi illud satisfaciat, & per subsequens Pontifici Maximo, ac vniuersæ Christianitati sit minus satisfacturum. Et omissis multis, quæ de pietate, fide, & obseruantia vestra erga Sanctissimum Dominum nostrum & sanctam Sedem Apostolicam in prohemio vestri responsi habentur, de quibus tamen nomine suæ sanctæ Sanctitatis vestris Illustrissimis Dominationibus gratias ego, veniam tandem ad ea, quæ suppletione, correctione & declaratione indigere videntur, reliqua prout stant, quatenus placeant Sanctissimo Domino Nostro acceptanda.

Et primo, quantum pertinet ad id, quod Illustrissimæ Dominationes Vestræ dicunt, & se excusando asserunt, quod attento, quod populis Germaniæ sit persuasum, quod ipsis multa grauamina à Curia Romana sit illata & ab ipsa multa scandala & incommoda indies patiantur, non fuisse visum, sibi expedire vt sententia Apostolicæ Sedis, & Imperiale decretum, debita executioni mandetur, ne inde contingat peiora & acerbiora mala prouenire. Ad hoc replicatur, quod nec Sanctissimus Dominus Noster, nec Cæsarea Maiestas, nec vllus Christianorum Principum expectauit vnquam tale à vobis responsum in hac re dari. Nam si Lutherus ante sententiam Apostolicam, tot clarissimorum virorum ac vniuersitatum indicijs fundatam, & denique ante Cæsareum decretum, ipsiusque edictum errauerat in vno, post eandem sententiam & decretum errauit in longe pluribus, & nihil reliquum fecit, quo minus toto orthodoxa religio à fundamentis euersa sit. Quapropter cum pœna debeant de iure commensurari delicto, attento, quod indies magis eum suis sequacibus errauit, & errat, vt notorium debent pœnæ ipsæ augeri, atque grauari, & non diminui, prout ex præsenti vestro decreto fit. Et quantum ad responsum ipsum, ex eo in primis offenditur diuina Maiestas, cuius causa tam segniter curanda proponitur. Offenditur Pontificis & Apostolicæ Sedis dignitas, offenditur postremo Imperialis culminis celsitudo, quorum decreta & ordinationes tam impune suspenduntur, abrogantur, deprimunturque, offenditur & pariter communis honor vester, cum omnes vnanimes interfueritis eidem Imperiali decreto decernendo, & vestram auctoritatem præstando. Nec satisfacit illa ratio, quod propter scandala euitanda, dicta Apostolica sententia, & Imperiale edictum, exequi non debeant. Nam non sunt toleranda mala, vt proueniant bona, & magis sunt curanda ea, quæ pertinent ad animæ, quam ad corporis salutem. Neque videntur excusandi, qui Lutherum sectari velint, quod propter sibi inflicta scandala & grauamina à curia Romana (etiamsi verum illud esset) deberent ad vnitatem Catholicæ fidei propterea resilire, & in profundum malorum se præcipitare. Sal.Ann. 1522.

Nam omnia potius mala deberent æquo animo & patienter sustinere, quàm se & animam suam, cum animæ periculo in præcipitium dare. Et si illud in omni tempore præstare debuissent, quanto magis deberent resipiscere, cum intelligant, Deum optimum maximumque dedisse Ecclesiæ suæ sanctæ pastorem optimum, pastorem inquam Sanctissimum, eundemque Germanum, qui non solum vniuersam Ecclesiam sit curaturus & instauraturus, sed etiam Germaniam suam ad pristinam pietatem restituturus, ac pluribus & insignibus donis, in his quæ honeste poterit, illustraturus. Quare Principes Illustrissimi & Excellentissimi, vos tantis affectibus rogo, & vehementer obsecror, vt his rationibus verissimis adducti, veltis, antequam huiusmodi celeberrimus vester conuentus dissoluatur, omnino statuere, et firmiter deliberare, quod eadem Apostolica sententia, ac Imperiale edictum

Sal. Ann. 1522. edictum exequatur, & executioni mandetur sine aliqua diminutione, cum ex hac magna pars, quinimo tota Germaniæ salus dependeat. Et si en aliquibus Germani populi vt asseritur, sunt à curia Romana grauati, illud declarent. Nam semper Apostolica Sedes, quæ est mater piissima omnium oppressorum, parata erit, illos subleuare, & pro viribus iuuare, & tueri.

Quo ad seditiones & discordias, qui sunt inter Ecclesiasticos, & seculares Principes Germaniæ pacandas, ac ad articulos dandos eosdem moderandos, respondetur, quod Sanctissimus D. N. vbi eas seditiones, discordias intellexerit, pro officio humeris suis incumbenti, curabit, vt omnino componantur, & extinguantur, cum non minus habeat in filios suos & Ecclesiæ temporales Principes, ac habeant eosdem Ecclesiasticos. Pariformiter moderabitur omnia inter eos, vt vnusquisque habeat quod suum est, & neutri iniurietur.

Quo ad Annatas non persoluendas Romæ, sed in Germania retinendas, pro sustentatione Imperialis gubernij, habita ea declaratione, quæ facta est verbo difficultate, quæ fieri possit, ad eam concedendam, reseruatur responsio ipsi Pontifici, quæ dabitur, vel Imperiali regimini vel futuro Principum conuentui, prout magis expedire suæ sanctitati videbitur.

Quod ad Concilium, quod datur per Illustrissimas dominationes vestras, quod attentis legitimis causis, quas adducunt Sanctissimus Dominus Noster debeat conuocare æcumenicum generale concilium, replicatur, quod illud speratur non debere displicere suæ sanctitati, ob omnes præcipue illas causas, tamen petitur, vt illud concilium alijs verbis magis idoneis reformetur, et quod tollantur ea, quæ possent aliquam vmbram facere suæ sanctitati prout est, quod sua sanctitas debeat conuocare Concilium de consensu Cæsareæ Maiestatis, quod sit liberum, & quod relaxentur iuramenta, item quod ponatur magis in vna ciuitate quam in alia, & similia, &c. Quia nisi tolerentur ista, videretur sanctitati suæ ligari manus per Illustrissimas D. vestras, prout in voce declaratum est.

Quo ad prædicatores, qui in posterum fidelibus habebunt prędicare verbum Dei; replicatur, quod seruari debeat illud, quod Sanctissimus Dominus Noster nuper pie, & sancte statuit, & ordinauit, de venerabilium fratrum suorum consilio & assensu. Quod est, vt stante ista perniciosa secta in Germania, nullus deinceps possit prædicare verbum Dei per ciuitatem vel diœcesim alicuius, nisi ille talis prius fuerit examinatus per episcopum, vel officialem suum de doctrina & sufficientia sua, & eadem fuerit ab eo approbata, vel propria & Christiana reputata. Et pariformiter, nisi ille talis fuerit ad munus prædicandi per eundem episcopum, vel suũ Officialem institutus, quod habeat etiam illum amouere & castigare, quin à recta via cecide- Sal. Ann. 1522. rit. In cæteris placet, quantum de dictis prædicatoribus per Illustriss. D. V. respondetur, id est: quod prædicent Euangelium tum interpretatione Scripturæ, quæ sit per Ecclesiam approbata.

Quo ad impressores & venditores, seu alios diuulgatores Lutheranorum librorum, & aliorum, qui sectam suam sustinent & fouent, replicatur quod nullo pacto placet data responsio: quod curabunt Illustrissimæ Dominationes Vestræ prouidere, quantum possibile erit; ne tales libri imprimantur, vel vendantur &c. Sed dico in hoc, prout in alijs totaliter deberi exequi, Sedis Apostolicæ & Imperialis celsitudinis sententia, idest, quod libri impressi & imprimendi comburantur, imprimentes vero & vendentes, seu alios inuulgantes dictos libros, iuxta easdem sententias puniantur. Et in hoc maxime peto, deberi aduerti, nam in hoc stat tota vis, pro ista pernitiosa secta comprimenda, ne tales libri amplius inueniantur. Nam ex illorum lectione omnia hæc mala profecta sunt. Et quantum pertinet ad id quod nullus possit in posterum libros nouos imprimere, nisi illi tales libri prius videantur & examinentur per aliquem virum doctum, dico, in hoc non debere recedi à constitutione moderni Concilij Lateranen. quæ iam est in vsu, vt nullus sub pœnis in ea contentis, possit aliquos libros imprimere, nisi per ordinarium Episcopum loci, vel eius officialem tales libri lecti & examinati ac pro Christianis reputati & habiti sint.

Quo ad clericos, qui vxorem ducunt, replicatur, quod illa, quæ pro responsione scripta sunt, non displicere videntur, qui in cauda aculeum non habeant. Propter quod petuntur illa verba declarari, quæ sunt in fine capituli dicti responsi sub eisdem verbis. Sed quia alios illi votorum transgressores in ditione & territorio alicuius Principis, vel Potestatis secularis delinquerent,

quod

Sal. Ann. 1522. *quod ex tunc debitis & congruis pœnis puniantur, & coerceant, &c. dico, quod si talia verba intelligi debent secundum prædicta, id est quod tales puniantur à suis iudicibus Ecclesiasticis, bene stant, sed si referantur, quod seculares Principes vel potentes illos punire debeant, in hoc dico: & instantissime peto tale responsum, vtpote, contra libertatem & ius Ecclesiæ omnino corrigi debere, & reduci ad verum sensum. Nam si Principes seculares auderent tales iudicare, & in eos iurisdictionem exercere, esset ponere falcem in messem alienam, & tangere eos, qui sunt peculialiter Christo reseruati, nec ob transgressionem voti, seu ob apostasiam præsumant eredere Principes tales ad suam potestatem, vel iurisdictionem deuolutos esse, si delinquent in suis dominijs, vel territorijs: cum propter talem transgressionem, vel abusum ordinis sui non desinant propterea esse de iurisdictione Ecclesiæ. Quia cũ remaneat illis character & ordo, semper sunt in eiusdem Ecclesiæ potestato. Vnde in tali casu, quod in dominijs Principum delinquant: ipsi Principes denuncient illos suis episcopis, vel alijs superioribus, qui eos castigant, corrigant, & si opus fuerit, pro viribus suis dictos Episcopos seu superiores brachio suo iuuent, & alijs præsto sint.* Sal. Ann. 1522.

Super quibus omnibus & singulis petitur per me nuncium Apostolicum, habita matura deliberatione, ab Illustrissimis dominationib. vestris, melius, clarius, sanius et consultius responderis.

Quamuis Principes, & reliqui ordines Germanicæ nationis iterum pro verbis verba dare potuissent, quum tamen alijs magis necessarijs occupati essent negotijs, Pontificium oratorem priori responsione contentum esse iusserunt, donec grauamina nationis Germanicæ summo Pontifici transmissa forent, ac inde manifestum fieret, num verba eius tam blanda facta, etiam debita, sequutura essent.

CENTVM GRAVAMINA, QVAE PONTIFICIO LEGATO *in comitijs Norenbergensibus exhibita fuere nomine nationis Germanicæ.* Ann. 1522.

C. *Postquam relatio per Oratorem Sanctitatis Pontificiæ Comitijs prædictis, coram Maiestatis Cæsareæ Locumtenente, Electoribus cæterisque Principibus, ac Imperij Statibus, ibidem congregatis, habita, ac Breue, quod vocant, Apostolicum, eiusdem Romani Pontificis, in consultationem forent deducta, desuperque responsio consulta & conclusa, ac eidem Oratori & Legato Pontificio, in scriptis, nomine totius Romani Imperij tradita, factaque esset, fortè inter alia, mentio non infrequens, grauaminum atque onerum Romani Imperij Procerum, quibus iniquius, quàm par sit, ab Romana Ecclesia Clero premerentur: placuit Principibus, ac cæteris Imperij ordinibus, hæc ipsa, quæ contra Ecclesiæ Romanæ Primores, se in medium adducturos polliciti erant, grauamina, paulo altius à Principibus, sigillatim per classes, & quã potuit maximum per ordinem digesta, repetere, recensereque, ac ita descripta fusius Legato Romano, ferenda secum trans Alpes, dare, rogareque hunc, vt apud Sedem Apostolicam curare velit, quatenus onera hæc, non ferenda Germanis, è medio tollere, emendareque Sanctitas sua non dedignetur. Quemadmodum prædicta hæc in responsione supra memorata, omnia latius continentur. Itaque per compendium, vt sequitur, Germanicæ nationis onera hæc iusto grauiora, digesta, ac oratori Pontificio, qui se nomine Sanctissimi Rom. Præsulis, ita syncerè ac Christianè obtuleras, tradita sunt; quo sæpe dictus orator ac Legatus Pontificius, hæc inde Sanctitati leganti referre, ac apud eundem pro Germanis Principibus & Proceribus, totius Imperij Romani ordinibus, interpellare possit. Sunt autem grauamina suprà memorata, quæ per capita nunc sequuntur.*

Grauamina Sedis Apostolicæ, non ferenda Germanis. CI. CAP. I.

De Dispensationibus ære redemptis.

1. Inter reliqua onera, vel illud minimè postremo loco est collocandum, quòd constitutionibus humanis multa prohibentur, imperantur item multa, quæ nullo diuino præcepto, vel interdicta sunt, vel imperata. Quod genus sunt: Matrimoniorum tam innumera excogitata obstacula, ex affinitatis, publicæ honestatis cognatione, spirituali, legalique, & consanguinitatis, tam multis gradibus originem trahentia. Ciborum item vsus interdictus, quos Deus tamen ad hominis necessitatem creauit, ac cum gratiarum actione promiscuè sumendos Apostolus docuit. Hæc nimirum, atque ijs similes complures humanæ constitutiones, eousque ligant homines, donec

donec pecunia sibi harum legum gratiam à statuentibus impetrent: vt ita pecunia faciat diuitibus licitum, quod tenuibus gratis sit prohibitũ. Illicitisque his legum ac constitutionum humanarum retiaculis, non modò magna nummorum copia à Germanis est expiscata, è Germania & trans Alpes lata: sed & maxima inter æquè Christianos orta iniquitas, plura offendicula, simultates, dum tenues hisce laqueis vident se illaqueari, non ob aliud, nisi quòd spinas Euangelicas (ita enim Christus diuitias non semel appellat) non possideant.

CAP. II. De tempore interdicto.

CI. 2. *Pari modo agitur etiam cum celebrandis nuptiarum solemnibus, à Dominica Septuagesima, quæ cantatur in Ecclesia,* Circundederunt me, &c. *sub Quadragesima vsq; initium, quo tempore ab Ecclesia Romana primoribus, vndiq; nuptias celebrari interdictum est. Quum tamen interim & ab Ecclesiasticis & à secularibus passim sine discrimine publicè Genialiter viuatur. Sed ita demum interdictum illud procedit, si gratis hoc facere quis intendat. Quòd si nummi spes refulserit, iam quod primùm erat prohibitũ, impunè ac libere facere licet. Est enim & hoc graue Germanorum crumenis retiaculum, quo extrahuntur nummi. Nec minus interim grauamen, quòd pauperis diuitisq; longè diuersa, in relaxandis his constitutionibus, sit conditio.*

De oneribus Papalibus indulgentiarum.

CAP. III. 3. *Illud importabile iam olim increbuit Ro-*
CII. *manarum indulgentiarum onus, quando sub persona pietatis, quum aut Basilicas Romanas construere, aut profectionem in Turcas parare polliciti sunt Romani Pontifices, omnem simplicibus, nimiumq; credulis Germanis exuxerunt pecuniarum medullam. Et quod longè maioris est faciendum, per has imposturas, ac earũ conductitios præcones & prædicatores, profligata est Germana Christianorum pietas; dum qui extrudere volebãt venales suas BVLLAS, laudes suis mercibus occinebant, miras & inauditas condonari per emptitias has condonationes, nedũ noxas præteritas, aut futuras viuentium; sed & functorũ vita existentium in Purgatorio (quod vocant cantores illi indulgentiarum) ignis: modò numeraretur aliquid, modò tinniat dextra. Atq; his mercitũ nũdinationibus, simul & spoliata est ære Germania, & Christi pietas extincta; quãdo quilibet pro precij, quod in has merces expẽderat, modo, peccandi impunitatem sibi pollicebatur. Hinc stupra, incestus, adulteria, periuria, homicidia, furta, rapinæ, fœnora, ac tota malorum lerna semel originem sibi traxerunt. Quod enim malorũ amplius iam horrebunt mortales, quando sibi peccandi licentiam ac impunitatem, nedum in vita, sed & post obitum, ære, licet immodico, comparari posse à nundinatoribus illis indulgentiarijs, semel persuasũ habent? maximè Germani, quibus per hos veræ pietatis fucos, sub religionis persona, nihil nõ persuaderi difficile est? vt ingenio planè ad pietatẽ credulo est Germania.*

4. *Et licet indulgentiæ hæ non semel in hoc ad Germanos missæ sint, quasi ex corrasa earum venditione pecunia, fideles contra barbaros essent iutandi, ac defendendi: Euentu tamen cõpertum habent Germani, pecuniam hanc, non in rem fidei, aut alioqui reipublicæ Christianæ necessariam, sed in propinquorum luxum, ac sublevandam familiam ipsorum esse versam. quo vno, bina hæc nata sunt perquam maxima incommoda, quòd & offendicula orta sunt simplicibus; & quòd nunc Germani toties sentientes lusam fidem, quum verè iam res postulat, vt contra Turcas instituatur expeditio bellica, nullis rationibus persuaderi se patiuntur, vt credant, quod res ipsa ferè notorium facit; Ita scilicet instare ceruicibus nostris crudeles Turcas: suspicantes semper, prioribus simile quippiam agi. Quæ vna ratio est, vt tam agrè manus contra Turcas iungant. Quantorum ergo malorum & in rebus temporalibus, ac Christi fidelium conscientijs, causæ fuerint Romanæ Indulgentiæ, sanctitas Apostolica, pro sublimitate captus sui, exigua opera, vel inde, si non ex re vlla alia, coniectura consequi poterit.*

5. *Præterea Papalis Sanctitas, cæteriq; Episcopi, ac Ecclesiæ Romanæ columnæ, casus aliquot suæ tantùm absolutioni reliquos fecerunt; quorum si vnum, aut alterum commiseris, iam aut numerandum, aut absolutione tibi carendum est: nempe quòd in hoc reseruati sint, vt vel inde numorum aliquid eis accrescat. Quod ex eo conijcere licet, quod in casibus etiam quantumuis pro tempore honestis, aut necessarijs, nunquam tamen, nisi numeretur aliquid, dispensant. At si nihil attuleris, numeraueris ve, indispensatus perpetuò maneas oportet.*

6. *Verùm, si quis, vnde numeret, habeat, iam nedum præsentes indulgentur harum constitu-*

Sal. Ann. 1522. tionum transgressiones; sed et in futurum impunè, vt eas ipsas transgredi liceat, indulte permittitur. Quo fit, vt ansam inde accipiant ij, cum quibus ita dispensatum est, peierandi, homicidia, adulteria, & similia flagitia perpetrādi: quando quilibet ex sacerdotum vulgo, absolutionem emptitiam virtute indulti his impartiri potest. Quæ malorū seges tota ex habendi libidine, auriq. sacra fame, qua nunc Ecclesiasticorū nonnulli miserè excruciantur, originem ducit.

CAP. IV.

De prædicatoribus indulgentiarum Stationarijs.

CIV. 7. Est et aliud Indulgentijs vendendis addictum hominum genus, quos Stationarios vulgò vocant, hi rusticorum plerunque abutuntur simplicitate, dū omnes vicos, villas, pagos, angiportus, omniaque peragrant castella & oppidula, prædicantes Sancti cuiuspiam, Valentini putà, Huperti, Cornelij, Anastasijue sanctimoniam, ac quantum ad rem familiarem addat, si quotannis hunc vel illum munusculo aliquo, quod eis Stationarijs scilicet incommodum cedat, demulceas: Inscribentesque dehinc simplices, sub Sancti alicuius numen ac tutelam, promittentesque, vt hoc aut altero morborum genere vacaturus sit, qui eis annuum censum penderit. Quæ omnia in hoc excogitata sunt, vt simplices illi ad viuum vsque exugantur. Nam primùm hoc negotium à sancto Antonio cœptum, in innumera morborum genera dehinc sueuit diduci: ita vt vix supersit morbus nunc aliquis, cui Stationarij non et peculiarem Sanctum, tanquam tabernę vel negotiationi præposuerint. Processitque eo vsq. eius mali serpigo, vt pauperum ac simplicium illorum, Quæstuarij ac Stationarij prædicatores, sanguinem vorent et medullam: dumque illi vnà cum liberis suis, necessarijs spoliantur, in delicijs & luxu plus quàm Sybaritico degunt Stationarij. Quæ res & in primis præsentem sibi Sanctitatis Apostolicæ medicinam postulare videtur, quo interdiceretur Episcopis, cæterisque Ecclesiæ Primatibus, ac eorum Vicarijs, ne pro legationis seu functionis huius admissione quidpiam posthac acciperent precij: neue eas omnino tolerarent ampliùs, aut quantum per eos staret, paterentur.

8. Nec minùs & in hoc à religiosis grauantur prophani, maximè pauperes, quibus res est angusta domi: Nempe quòd mendicitas ordinum Mendicantium nihil in rure, neque in vrbe sinit non peragratum, dum à terminis, quos peruagantur, Terminarij dicuntur. Quas quidem peruagationes contra ordinis eorum statuta, neque etiam ad necessitatem, per auaritiam insatiabilem adinuenerunt. Ita enim fit, vt quum in oppidulo, aliquando non admodum celebri, sed perexiguo, duo, tria, aut eo ampliùs illorum sint conuenticula, in quæ omne, quicquid eleemosyna vndique disquiri potest, confertur, dum tamen interim morbo aut senio confecti ciues vel incolæ, qui per ætatem ex laboribus & sudoribus suis, vnà cum vxoribus & liberis honestè vixerant, egeant, fame & inedia pereundum necesse habeant. Itaque rogant Sanctitatem Apostolicam Imperij Principes, cæterique Status, quatenus Sanctitas sua, paterno animi affectu offendicula & grauamina hæc Indulgentiarum, dispensationum, Stationariorum, Terminariorumque è medio tollere, atque ita negotium temperare velit, ne libertas Christiana, seruitute humanarum constitutionum penitus extinguatur, illaqueenturque conscientiæ Christi fidelium mandatis hominum, quibus nullum est peccatum maius, quàm nummis carere. Non vltrà enim quicquam prohibent, quàm si gratis contrauenire quis velit; & dispensant illico quod prohibuerant, numerata scilicet pecunia ampliore. Verùm quòd sinceriùs cum fidelibus Christi, tanquam cum suis ouibus agatur, instruanturque potius ad pietatem & charitatem mutuam, ex iussione Christi, quàm ad obseruationem cuiusuis traditionis humanæ, formidine pœnæ. Ac si errare eas aliquando labique contigerit, moneantur, & subleuentur potiùs fraternè; quàm ita seruiliter, ac dure tractentur. Quo omnibus paulo notius fiat, pastorem cupere potiùs & quærere salutem ouium, quàm priuata compendia, ac earum lanam.

CAP. V.

Quàm iniquè caussæ prophanæ in prima instantia ad Romanum tribunal iudiciarium trahantur.

CV. 9. Quum nedum iuris ratio, sed & rei ipsa series postulet, vt distincti sint iurisdictionum limites, & vt quilibet Ordinarius suis sit finibus contentus, alterumque in exercenda iurisdictione non disturbet: minimè tamen Pontifices Romani pro tempore existentes, æquitatem hanc communem considerarunt, sed neglecta hac, ad petitionem personarum Ecclesiasticarum, laicos non rarò in caussis etiam prophanis, putà hæreditatum, aut pignorum, & in prima quidem instantia,

Sal. Ann. 1522. *stantia, coram se Romam citari ac in ius vocari fecerunt. Quæ res nedum ita, vt prædictum est, in ius vocatis, sed et totius Rom. Imp. Ordinibus, cedit in iacturam, perniciem, contemptum, ac iurisdictionis dehonestationem, diminutionemq.*

10. *Item cùm Romæ quispiam, etiam laicus, interposito iuramento asserit, se non sperare iustitiam apud iudicem competentem in Germania assequi posse; protinus ad tale iuramentum admittitur, ac citatio et contra partem aduersam decernitur. Sicque processus à iudice Ordinario ex Germania Romam, nec iudice interpellato, nec parte aduersa monita, protrahitur: inde iuramenti prætextu, nec fori declinatio, nec vlla admittitur probatio, etiamsi planè doceri posset, auctorem illum peierasse. Quæ res si altiùs radices ageret, nec principijs resisteretur, omnes tandem causæ ad Romanæ Curiæ tribunal deuoluerentur, ordinarijque vniuersi sua priuarentur iurisdictione. Quòd non solùm contra omnem iustitiam, sed etiam intolerabile foret. Ea propter sacri Romani Imperij Status Sanctitatem Apostolicam rogitant, vt prædictum onus in Rom. Curia posthac non tolerare velit; sed curare, vt dehinc nemo vel Ecclesiasticus, vel Secularis, ob causam prophanam, in prima instantia, Romam in ius vocetur, sed persona & causa hæ ordinario iudici, cui immediatè subiacent, relinquantur, vltraque hoc, ampliùs contra æquitatem non grauentur.*

CAP. VI. De conseruatoribus, ac Cæteris Papalibus iudicibus.

CVI. 11. *Item est et aliud iudicium Papalium, per quos æquè ordinaria attenuatur iurisdictio, genus, quos Conseruatores vulgò vocant: eos Episcopi, cæterique Ecclesiæ Principes, ex Primatibus, vel Abbatibus suæ Diœcesis, à Sede Apostolica in hoc impetrare solent, vt coram his, omnes illorum causæ, & lites, quas iam olim instituere cogitant, dirimantur, euocenturque per hos in ius personæ seculares, nobiles & plebei, in causis omnino prophanis; licet actoribus iustitia per ordinarium tribunal nunquã fuerit denegata. Quòd si vocati in ius ire recusauerint, ij contra ius ac phas excommunicatione, licet nulla, feriuntur: cuius rei innumera adduci possint exẽpla. Ac si, vt cœpit negotium, procederet, breui eò rerũ veniremus, vt omnes causæ prophanæ, ad Conseruatores hos, cæterosq. iudices Ecclesiasticos, laicis nedum suspectos, sed & alioqui incommodos, pertraheretur. Quod ut est intolerabile Germanis Principibus, ita & aperta fronte, cum sacri Romani Imperij pugnat constitutionibus ordinatis, quæ clarè & expressim volunt ac exprimunt, quòd nemo alium ex ordinario ad incompetens tribunal in ius pertrahere debeat. Quapropter Imperij Principes, Proceres, ac Status, Sedi Apostolicæ supplicant, vt grauamina atq. onera hæc radicitus, funditusque tollantur & abrogentur.* Sal. Ann. 1522.

De Papalibus delegatis, ac commissarijs. CAP. VII.

12. *Item Sanctitas Pontificia ad Ecclesiasticarum personarum petitionem, iudices delegatos & commissarios, tanquam Ecclesiasticos iudices, per Germaniam concedere solet, vt impetrantes dehinc laicos, cuiuscunque etiam dignitatis, vel præeminentiæ, coram ita delegatis, in causis prophanis, iudicio conuenire possint. Quod vt de facto sæpenumero præsumunt, ita excommunicationis pœna mandatam sibi inter partes iurisdictionem defendere conantur. Quæ omnia & in perniciem personarum secularium, & in iurisdictionis Germanicæ ac ordinariæ iacturam vergunt, & attenuationem.* CVII.

Quo pacto Ecclesiæ prælati per Sedem Apostolicam, ex Episcoporum ordinaria iurisdictione ac cæterorum suorum defensorum tutela eximantur. CAP. VIII.

13. *Insuper & hoc moliuntur summi Pontifices, monasteria aliquot eximendo, vt ab Episcoporum, eorum scilicet ordinariorum, ac defensorum, protectorumque aliorum, iurisdictione ita exempti, reddantur immunes, immediatèque subiaceant Sedi Apostolicæ: quæ res non tantùm prædictis ipsorum ordinarijs ac defensoribus, sed & toti Romano Imperio cedit in iacturam; tum quando collatio pecuniaria, pro Imperij necessitate, viritim Imperij Statibus indicitur. Ita enim fit, vt ipsi per se ab oneribus publicis exempti, immunitate sua gaudeant. Dehinc etiam auxiliares manus Episcopis ac defensoribus suis (quod antehac facere necessum habebant) non porrigant: per quam technam Rom. Imp. attenuantur nerui, ac decrescunt plus iusto vires. Quapropter et hic Imperij proceres et Status rogant, præfata onera exemptionum abroganda, tollenda, emendandaque, ac monasteria hæc Episcoporum & defensorum ordinariæ iurisdictioni relinquenda. Vt vel inde Imperium Romanum, per Sedem Apostolicam ita eneruatum, vires pristinas eò celeriùs recuperare queat.* CVIII.

Sal. Ann. 1522. CAP. IX. De attenuatione iuris, quod vocant, patronatus.

CIX. 14. *Item, quum per mortes possessorum pro tempore beneficia vacare incipiunt, quorum ius patronatus ad laicos spectat, seu Ecclesiasticos, tum conantur & Papales Sanctitas, & eius oratores vel legati, iuri huic derogare, hoc modo: vt conferant beneficia ita vacantia, Curtisanis, aut alijs quibuscunque libuerit, ita, vt patronis ipsis ius suum presentandi per hoc adimatur, auferaturque, ac inter hoc pratexitur à Sede Apostolica, quasi prauentioni hac in re sit locus, ut qui prior beneficium illud contulerit, quòd hac teneat collatio; licet patroni tempus quoddam habeant, intra cuius metas, beneficia sua liberè, & à nemine prauenti, conferre possint. Eam ob rem patronis laicis et Ecclesiasticis ex ficititia hac prauensione multa oritur iactura. Quapropter facri Rom. Imp. Status sanctitatem Apostolicam rogitant, vt talia grauamina atque onera aboleantur, & posthac beneficia vacatura, suo quæque patrono relinquantur; nec permittendum Curtisanis, vt dehinc uel per iudiciorum ordinem, vel suopte ingenio, ad talia beneficia se ingerant: sed statuto irreuocabili sanciendum, si quid à quoquam contra patronos beneficiorum ordinarios, prætextu imaginarij istius iuris, prauentionis, ut præmittitur, fuerit attentatum, quòd omne id nullius sit momenti, viribus careat, sitq. ipso iure nullum, cassum, & inualidum.*

CAP. X. De Ecclesiasticis, qui Romæ, vel inter eundum Romam, mortem oppetunt.

CX. 15. *Item, & tum Curtisanis, cæterisque, vt prædictum est, inhabilibus personis, per Sedem Apostolicam vacantia, collata sunt, officia ac beneficia, cùm familiares sanct. suæ, aut qui Curiæ seruirent, vel in anno (quod uocant) Iubileo, inter eundum Romam, aut etiam Romæ agentes, mortem oppetijssent: tanquam si beneficia hæc Sedi Apostolicæ essent commissa, rectè atque feudorum collatio committitur. Nec considerantur à Pontificia sanctitate, talia beneficia vel offitia de iure patronatus sint necne: per quod Ecclesiastici & laici patroni feudatarij denuo etiam iure suo patronatus ordinario, priuati sunt & spoliati.*

16. *Quin etiam aliquando, quum ij qui bonis, aut multis præditi sunt beneficijs, Romam ueniunt, à Curialibus Cardinalium, tanquam officij gratia ad mensam inuitantur Dominorum suorum, inde clam adhibentur testes & notarius, quorum interuentu conficiuntur instrumenta: quibus cùm suo tempore probari possit, tales fuisse Curiales Cardinalium, ac ideò beneficia eorum esse in perpetuum affecta, quàm doli ac fraudis res hæc sit plena, vnusquisque bonus facilè perpendere potest.* Sal. Ann. 1522.

Quo pacto sub prætextu familiaritatis Papalis, curiæ multorum Beneficiorum per Curtisanos impugnetur collatio, etiamsi possessores illorum longè antehac talibus fuerint beneficijs inuestiti. CAP. XI.

17. *Nec minùs & illud suetum hucusque fuit, ut vltra prædicta omnia quorũdam magni pensi Beneficiorum, sub nomine officialium vel familiarium Papæ & curiæ Papalis, per idiotas & alioqui inhabiles personas sit impugnata collatio, ac per illos conatum, tentatumque, si quo modo fieri posset, vt beneficia hæc in Commendas seu Prouisiones (ita enim ipsi vocant) vertere, ac censibus annuis obnoxia reddere queant: hinc prætendentes, regressus, reseruationes, pensiones, & plura alia incompatibilia, sibi in his competere. Quibus technis ac dolis malis, beneficia illa penitus exuguntur, eneruantur, attenuanturque; cùm perpetuò Romanæ curiæ pensionibus annuis seruiunt: fitque, vt Germanorum vtcunque habilium, nemo vnquam ad hæc aspirare possit.* CXI.

18. *Item, obuiam ueniunt & tum Germanis non ferenda à Curtisanis onera. Ita enim per Germaniam subtili ingenio beneficia venantur, ut conentur viris Presbyteris ætate & integritate vitæ spectabilibus, qui beneficia sua, absque omni controuersia, iusto titulo, & bona fide, multos iã annos quiete possederãt, in lõgæua possessione negotiũ facere, possessionẽ interturbare, ad Romanã curiam, personaliter vt compareãt, in ius vocare, ac mille alijs artibus ita eos adigere, vt trãsactiones quantumuis iniquas, inire necessum habeant, modò supremos hos annos quiete agere velint. Coguntur enim hoc, quo dictum est modo, à Curtisanis ad pensiones annuas, reseruata, & id genus alias præstationes. Atque hoc agunt Curtisani nebulones, non propria, vt ferunt, auctoritate; sed Romanorum suorum statutorum, ac regularum, quas vocans, Cancellariæ. Quæ constitutiones omnès quotidie pro libidine Curtisanorum figuntur, ac refiguntur, cùm derogatur prioribus non admodum, vt videbatur,*

Sal. Ann. 1522.

debatur, aquis, & feruntur iniquiores. Quare nedum ſenio confectis beneficiorum poſſeßoribus, harum decipularum atque fraudum rudibus; ſed & beneficiorum collatoribus imponunt mille instructi dolis Curtiſani. Nam etſi poſſidens Beneficiorum Presbyter, cum Curtiſano litigatore fictitio, non tranſigat: tamen ita ſibi litem facit præſtigiator ille Curtiſanus, vt ſi pendente efficta hac controuerſia, moriatur, beneficij, vt prædictum eſt, litigioſi poſſeßor, quòd dehinc continuò litem faciens, neglecto Collatoris ordinario iure, in poßeſſionem eius beneficij mittatur. Eapropter denuò atque iterum S. Rom. Imp. Status iuſtas ſanctitati Apoſtolicę fundunt preces, velit enumerata omnia Curtiſanorum importabilia onera emendare, ac penitus abrogare: Neue illis poſthac permittere, vt beneficia Germanorum libera, per machinationes præfatas, oppugnare impune audeant.

CAP. XII. Quomodo prouiſiones Eccleſiaſticarum dignitatum Romam pertrahantur.

CXII. 19. *Item, quæcunq. dignitates, ſeu beneficia pinguia, vtputa, Præpoſitura, Decanatus, Cantoratus, ac cætera officia, Canonicatus, Eccleſiæ Curata, et beneficia ſimplicia, quæ ſub menſe ordinario, extra Romana mœnia vacare incipiũt, quorum antehac ad ius ordinarium patronatus Eccleſiaſticorum et laicorum ſpectabat collatio, et electio, tum excogitatur à Romana ſede, iuris patronatus ab ordinarijs collatorib. ab alienatio: maximè, ſi poſſeſſores preſtini beneficiorum aut officiorum dignitatũ ve talium, familiares vel officiales Papæ aut Cardinalium fuerunt. Ideò rogant Rom. Imp. Status, prædictum etiam onus è medio tollendum, ac patronos collatores ordinarios apud collationem, electionem, præſentationem, et nominationem talium dignitatum ac beneficiorum (iura ſcilicet ordinaria) defendendos, ac defenſos manutenendos. Nec curandum, vtrum familiares, vel officiales Romanæ curiæ fuerint, qui beneficia hæc poſſederint, regreſſum acceſſumve, aut aliud quoddã ius imaginariũ ad ea habuerint: ita quòd tale ius prætentũ ordinario patrono ac Collatori, nunc & poſthac nullum faciat præiudicium, nullamq. generet iacturam, ſed per omnia iura ordinaria ſinãtur illæſa.*

CAP. XIII. De Regulis Cancellariæ Papalis, nouis technis & reſeruatis ſuper caſibus futuris.

CXIII. 20. *Adhæc Cancellariæ Romanę regulę, quas ad ſua compendia ſubinde excogitare ſolet Curtiſani, ac toties ferre ac reuocare; nec non & alia ſubinde nouæ artes excogitari cœperunt, quibus beneficia Eccleſiaſtica ex Germania Romam eò faciliùs pertraherentur, adgrauarenturque: ita, vti ſi Germanorum quiſpiam beneficiorum aliquod ambiat, id quod non aliunde, quàm ex Curtiſanorum manu, magna numerata pecunia, aut penſione annua reſeruata, aſſequi poſſit. Neq. in hoc Curtiſanorum inexplebilis auri ſitis contenta quieſcit, quin nouas quotidie artes excogitet, qualis eſt & illa: cùm ſuper beneficio aliquo vocaturo, duo aut tria millia aureorũ ad futuros caſus reſeruãtur collatoribus ordinarijs, tam Eccleſiaſticis, quàm ſecularibus, eorumque iuri ordinario, ac ipſis denique Eccleſiaſticis beneficijs in prægrande exitium, perniciem, attenuationem & detrimentum. Nam quum caſus aliquis futurarum reſeruationum exiſtit, adſequiturque, is beneficium, cui priùs tot reſeruata erant ſuper hoc millia, tum ad ſupremam opem (technas profectò inauditas) confingunt, permutationum ſcilicet reſeruationem, ſurrogationem, reſeruantes ſibi ingreſſum, regreſſum, acceſſum, atque alias id genus decipulas, quibus ius ordinariorum collatorum ita exhauritur & attenuatur, vt aut nunquam, aut vix tandem poſt multorum annorum curricula, patroni ac collatores ordinarij ad ius ſuũ patronatus peruenire poſſint.*

De Eccleſiaſticis beneficijs, Curatis, & non Curatis, in genere. CAP. XIV.

21. *Nec minùs & illud in Romana curia hucuſque obſeruatum eſt, vt gratiæ et reſeruationes pectorales, mentales, generales et ſpeciales regreſſus, acceſſus, incorporationes, vniones, & concordata, quod ſuis vocant excogitatis nominibus, ob pecuniæ et priuati lucri amorem, ſuper beneficijs ac prælaturis, præſertim per Germaniam, Curtiſanis à ſede Romana concederentur. Neq. hoc contentus fuit habendi ſceleratus amor, quin & ea ipſa beneficia ac Prælaturæ prædicta, ſocietatibus mercatorum potentum ære, cum onere cenſus mediocris, ſed ita, vt dehinc latiùs venderentur, conceduntur. Qua ſubtili practica atq. techna factum eſt, quòd plurima, aut certè pinguium beneficiorum, magna, ſi non maxima portio ex Germanorum manu Romã eſt traslata; quæ beneficia hinc idiotis, inidoneis, ac inhoneſtis etiam perſonis, non raro ſunt collata; & quidem nec Germanis, ſed barbaris, qui Germanam linguam neque loquantur, nec intelligant;* CXIV.

gant;

Sal. Ann. 1522. *gant; vt inauditum dictu hoc inde sit secutum, quòd ouibus Christi præfecti sunt pastores, quorum etsi oues vocem fortè audierint, non intelligant. Verùm grauius etiam inde oritur Germanis onus, quòd quum beneficia hæc & Parochiales Ecclesias ipsi propria persona neque possidere, neque gubernare possunt (quod tamen pastoris officium in primis sibi postulabat) nimirum vt subditis parochialibus, & integritate ac innocentia morum, egregium de se præberent exemplum, vt oues suas, tanquam oues Christi, doctrina solida, syncera, ac expuris Euangelij fontibus hausta, quantum ad salutem animarum ouium pertineret, ipsi pastoresmet pascerent. Eorum verò neutrum per pastores illos subdititios curatur. Primùm enim ipsi, qui beneficia hæc Ecclesiastica à mercatoribus, quo prædictum est, assequuntur modo, quia propria persona possidere ea sunt minùs idonei; Ideo hæc eadem alijs æquè, aut longè etiam quàm sint, ad onus hoc inhabilioribus, pro annuo censu locant; non secus, atque census ac redditus annui ex agris locantur & emuntur, vt is demum habeatur emptor idoneus, qui pluris mercem licitauerit. Ita planè pro precij quantitate elocantur nunc per Curtisanos Ecclesiastica beneficia. Dehinc quum ferè fiat, vt maius precium annuum offerat, qui ad Ecclesiæ munus quàm minimum sit idoneus; euenit, vt conductitij illi pastores (an prædones rectiùs quis eos dixerit, dubium est) simplici Christi plebeculæ pro Euangelij limpidissimo fonte, turbidas, protritas, ac ruderibus oppletas, propinent lacunas, dum legendas (quas vocant) Sanctorum, nec ab Ecclesia receptas, & gentilibus fabulis, quàm Christianæ & Euangelicæ doctrinæ similioribus, ad populum Christi publicè in concione docent. Quid enim aliud docerent indoctè docti, ac idiotæ illi, qui lanam magis, quàm salutem ouium, vt curarent, munus hoc Ecclesiasticum pecunia etiam non modica conduxerunt? ac mercenarij sunt, non (quod Euangelium abominatur) pastores. Ita enim fit, vt Christi simplex plebecula, per suppostitios hos pastores, à germana Christi fide, ac in Deum fiducia, in quibus sola requiescit animæ salus, ad hominum superstitiosa somnia ac commenta, per quæ res familiaris mercenariorum conductitiorum, quàm Christi gloria augeatur potiùs, ducatur, trahaturq. ac multiplicibus etiam exactionibus interim grauetur plebs Christi: quando hoc solum curant conductores, vt vltra pensionē* Sal. Ann. 1522. *locatori pendendam, res ipsa eorum quoque reddatur lautior; expilaturque interea suis nummis ab exteris nationibus, vnde nulla nec mutua beneuolentia, aut gratiarum actio speranda est, Germania: quanquam beneficia hæc non ad exteros, sed suos, hoc est Germanos, vt pertinerent, primùm fundauerit. Quapropter S. Romani Imperij Status obnixè quoque rogant, vt præfata onera ac grauamina, per quæ tam immenso pecuniarum cumulo spoliatur Germania, quæ hinc per Curtisanos malè prodigitur, radicitus ac penitus tollantur & auferantur, ita vt beneficia per Germaniam nemini, quàm natis Germanis, qui personaliter ea possideant (id quod & æquitas & honestas ipsa sibi postulant) posthac conferantur, ac concedantur.*

Quibus nexibus Archiepiscopi ac Episcopi à suis Capitulis ob collationem beneficiorum sint astricti. CAP. XV.

22. *Nec tantùm beneficia ac parochiales Ecclesiæ Romæ, ob pecunia fauoris, aut familiaris consuetudinis amorem, indoctis, turpibus, ridiculis, ac offendiculorum plenis conferuntur personis: Sed & simile quiddam ab Archiepiscopis et Episcopis committitur; qui per eorum Capitulares congregationes ita obligantur, vt omnia præpinguia beneficia, Curata ac non Curata (quæ proculdubio à fundatoribus primū, vt ad doctos ac integros pertinerēt viros, sunt fundata) Capitularibus Canonicis, vtcunq. ad hoc idoneis, conferre necessum habeāt: qui dehinc talia beneficia simplicia ac Curata, indoctis, ac ludicris personis, modò quàm maximum pendeāt censum annuum, elocant, æquè atq. suprà de mercatorum societatibus dictum est: ita quòd possessores illi conductitij, maiorem partem ex illicitis exactionibus viuere, atq. ob id subditos eò ampliùs onerare coguntur. Similiter & cum cæteris Cathedralibus Collegiatisque Ecclesijs, ac earum Capitulis agitur. Item & per Præpositos, reliquosque in dignitate constitutos agitur idem, interim dū sua conferunt beneficia Ecclesiastica.* CXV.

23. *Præterea, qui pinguiora, ita vt prædictum est, habent beneficia, ac Ecclesias Parochiales, vtcunque annuas pensiones amplissimas, ex locationis titulo, à cōductoribus percipiant, quibus redditibus à laicis fundatoribus beneficia hæc ampliter sunt dotata, tamen committunt locatores, vt domus beneficiariæ, præ neglecta ædificiorum*

ciorum

Sal. Ann. 1522. *ciorum cura, penitus collabantur. Nihil enim aliud curant beneficiorum personati isti possessores, aut locatores, quàm vt pecuniæ aquo maiorem summam quotannis à conductoribus recipiant, ac eandem hinc in varios, sed in inhonestos, illicitos, ac offendiculorum, peccatorumque plenos vsus conuertant: de salute & cura animarum, vel subditorum, vel etiam eorum, quorum ex marsupio viuunt, hoc est fundatorum, prorsus apud hos nulla mentio, respectus (velut Megarensium olim) planè nullus. Ea propter sacri Rom. Imperij Status, ac Principes & Proceres laici, hic quoque, suppliciant, Sanctitas Põtificia velit eam offendiculorum sylnam, turbatum rerum ordinem, ac onera hæc iusto grauiora, tollere, emendareque; ac Archiepiscopos, Episcoposque, ab obligatione, qua ex promissionis prædictæ nexu tenentur, liberare, solutosque reddere, ac edicto cauere, ne posthac Archiepiscopi & Episcopi, talibus adstringantur vinculis; sed vt dehinc nulli beneficium Ecclesiasticum, curam habens animarum, conferatur, qui non sit doctrina, ætateque & moribus ad hoc idoneus, qui & honestam, ac Presbytero dignam viuat vitam, & qui ipse propria illud possideat persona: nec plura quidem, sed vnum tantùm beneficium Curatum, seu Parochialem Ecclesiam, Christianè, hoc est sine offendiculis vllis, sed multo, cum doctrinæ, tum vitæ integritatis fructu administret.*

CAP. XVI. De Prælaturarum commendis, vt vocant, & Incorporationibus.

CXVI. 24. *Item, & illud hucusque notoriè obseruatum fuit, vt Abbatiæ multæ, Cœnobia item plurima, ac reliqua id genus domus, seu Ecclesiasticarum personarum congregationes, fundationes scilicet Imperatoriæ ac Principales, Cardinalibus, Episcopis, ac cæteris Prælatis, in tutelam commendarentur incorporarenturque. Quare factum est, vt per Cardinales, Episcopos ac prælatos illos, quibus ita, vt dictum est, commendata erant Abbatiæ ac Monasteria, ita sint attenuata, exhaustaque, quòd cùm antehac in vno illorum monasteriorum quadraginta, quinquaginta, aut vltra hoc etiam personæ satis commodè potuerunt foueri; vt nunc ægrè quinque, sex, aut decem necessarijs prouideri possit alimentis. Quæ res omnis in priuata compendia ac commoda Cardinalium est excogitata. Vnde nedum plura oriuntur offendicula, sed & grauamina oneraque ardua, ac non ferenda Germanis. Ideoque & hic supplicatur, Abbatias* Sal. Ann. 1522. *prædictas, Monasteria, ac religiosas cæteras domus, denuo in integrum ius eorum pristinumque rerum statum restituendas, cauendumq. posthac, ne cuiquam tales Commendæ, vt vocant, seu incorporationes concedantur.*

De Collegiatis Ecclesijs, quæ super Nobilibus tantùm fundatæ sunt. CAP. XVII.

25. *Insuper, licet quædam sint Collegiatæ* CXVII. *Ecclesiæ per Germaniam, quæ à Nobilibus, & in hoc, vt Nobiles tantùm summæ atque mediæ sortis ad eas reciperentur, primùm sunt fundatæ, in quibus perdiutina obseruata ac præscripta consuetudinis priuilegium est, vt tantùm Principes, Comites, Barones, aut alioqui Nobiles acceptari possint, & debeant: Attamen laudabiles hæ consuetudines, iura non scripta, priuilegia Papalia, nequaquam curantur, manutenentur, ue; sed è regione agitur per Curtisanos, ad liberæ electionis Episcoporum, Præpositorum, ac Decanorum, & Canonicorum præuentionem, vt Coadiutores aliqui, contra Capitularium voluntatem ac consensum, efficiantur. Nec rarò Curtisanis, licet indoctis et ignobilibus, parantur ad Canonicatus huiusce modi accessus, non obstantibus statutis & consuetudinibus, & priuilegijs præscriptis: ita quòd nobilibus Germanis beneficia subtrahantur, & hæc eadem ignobilibus, vel ob pecuniam, vel familiarem consuetudinem hoc pacto conferuntur: vt, licet impetrantes ignobiles ad ea non admittantur, obstante sibi consuetudine; tamen si quis Principum, Comitum, Baronum, Nobiliumue hæc eadem à Curtisanis impetrare velit, cum colore quodam excogitati oneris, ab eisdem vel emere, vel annuo censu redimere cogatur: quamquam subinde alia huic negotio prætexantur vocabula; quæ ses ipsa quoque Nobilibus Germaniæ, supremæ atque mediæ conditionis, in magnum cedit onerum ac grauaminum cumulum.*

Inueterata Priuilegia manutenenda. CAP. XVIII.

26. *Ad hæc, quamuis omnia Ecclesiasticis ac* CXVIII. *laicis statibus priuilegia ac immunitates sint concessa, Præposituras, aliaque beneficia & officia per se conferendi atque eligendi: attamen per Sedem Romanam noua subinde excogitata sunt techna ac practica, per quas priuilegijs prædictis derogatur multifariam; imò ea penitus tolluntur, ac turbantur. Ea propter rogant sacri Rom.*

Imperij Status, hoc emendandum, & in posterum cauendum, ac vnumquemque cum suis turibus & priuilegijs defendendum, manutenendũq;. Id quod rei æquitas ipsa per se sibi postulat. Sal. Ann. 1522.

CAP. XIX. De Annatis.

CXIX. 27. *Quantum ad Annatas, ut uocāt, attinet, quas Ecclesiastici Prælati, Romano Pontifici quotannis pendunt, quasque ante aliquot annos Germani Principes Sedi Rom. sub certis vsque annorum metis, eo tamen modo, vt persoluerentur, consenserunt, quo pecunia hęc ad nihil aliud, quàm contra Turcas parandam defensionem, Romæ tanquam deposita, fideliter adseruaretur. Verùm, cùm anni, in quos præfato modo consensum erat per Germanos, iam olim effluxerint, ac annatas depensas, non contra Turcas, sed aliò experientia Germani Principes didicerint, versas: Ea propter per omnes Imperij ordines illud ipsum pro onere non mediocri huc allegatur, supplicaturque: id quod in responsione generali oratori Pontificio data, ac in primis ex Cæsareæ Maiestatis literis, ad Sanctitatem Pontificiam eam ob rem scriptis, liquidò magis reperitur, quam ob causam laici Status Rom. Imp. vela complicanda censuerunt.*

CAP. XX. De contributione Ecclesiasticorum, ac religiosarum domum, contra Turcas; ac pro defensione iuris & tranquillitatis publicę.

CXX. 28. *Item, postquam laicorum Imperij Statuũ maiores Ecclesias, Monasteria, cæterasq. religiosas domus per Germaniam, ad laudem omnipotentis, ita ampliter atq. hoc pacto dotarunt, diuitijs auxeruntque, quòd iam laici ipsi vix tertiã aut quartam partes in bonis temporalibus possident; atq. ob eam causam, necessitati, tam Ecclesiasticorum quàm laicorum subleuandæ, propugnandæque, ac manu defendendæ paci ac iuri publicis; nec non & in Turcas, cæterosq. Ecclesiæ Catholicæ, ac S. Rom. Imp. hostes parandæ expeditioni, præ rerum inopia vires minùs suppetunt: Ideo negotij ipsius exigit necessitas, æquitasque, quòd sanctitas Pontificia ita æquè ac paternè rem temperet, vt Ecclesiastici etiam, tanquam qui ampliores possident diuitias, nedum contra Turcas ad ferendum opem teneantur auxiliares porrigere manus: sed ad tuendum ius publicum, ac tranquillum Reip. Christianæ statum, quotannis pecuniæ quippiam contribuendum: ita quòd Archiepiscopi & Episcopi, Ecclesiasticis Prælatis ac personis suæ ditioni subiectis, ipsi soli ad ferendum hanc opem, contributionem prędictam indicere, ius ac potestatem habeant.* Sal. Ann. 1522.

29. *Atque illud eo moderamine agatur, vt Electores, cæteriq. Principes et Magistratus laici, ab Ecclesiasticis Proceribus, in eorum Principatibus, Comitatibus, oppidis, ac territorijs, in exercenda iurisdictione non perturbentur, aut præpediantur. Nempe hac re fiet, quòd laici inter Ecclesiastico ius, ac trãquillitatem publicam tueri; et Ecclesiastici sub laicis degentes, eò facilius ac commodiùs etiam ius quemq. suum defendere, ac manutenere poterunt, cùm Ecclesiastici paria onera vnà cum laicis Magistratibus ac Gubernatoribus prouinciarũ ferre, et contribuere iubebuntur, quemadmodũ ad idipsum ex Christiana et Germana charitate, ac ob æquitatem, paritatemq. seruandã, alioqui tenentur, obligatiq. sunt.*

30. *Et quandoquidem omnes Ecclesiastici, in primis ac præcipuè, meritò pro viribus contra Turcas, tanquam hostes Christianæ fidei, ad ferendam opem, parandam defensionem, recuperandumque manu, quas olim crudelis ille ferro subiugarat Christianorum prouincias, teneantur. Eam ob rem, pro licito, bono, ac pariter Christianæ Reip. vtili & necessario, visum placitũque est, vt si quando exigere id necessitas videbitur, quòd mundus et preciosior supellex Ecclesiarum cathedralium, monasteriorum, cæterarumq. Ecclesiarum ac religiosarum domorum, auri, argenti, vnionum, aliorumq; preciosorum lapillorum, deniq. & campanarum pars non necessaria, pro communi Christianæ Reip. vtilitate in medium conferatur: ne thesaurus ille Ecclesiæ Turcis potiùs, quàm nobis custodiatur, adseruetur, id quod & per Græciæ regnum iam olim vsuuenisse experientia ipsa docuit. Quæ res Turcis magno cessit lucro, præsidioque; quando reperto hoc Ecclesiæ mundo, seu thesauro, militibus suis comparare potuerunt vberiorem commeatum; vt eò instructiores hinc cæteras Christianorum vrbes oppugnarent ac prouincias.*

Vt personæ Ecclesiasticæ ob perpetrata maleficia commeritam nullam luant pœnam. CAP. XXI.

31. *Item, quicunque Ecclesiasticos recipit ordines, maiores seu minores per hoc omnium pœnarum magistratuum secularium, vtcunq. magna perpetret maleficia, immunis esse contendit. Neque hoc ita ordinati temerè præsumunt: quòd ab Ecclesiasticis summæ conditionis statibus in peccandi* CXXI.

Sal. Ann. 1522. *peccandi hac licentia manuteneantur. Sapenumerò enim compertum est, vt quum ita consecratis, præsertim Sacerdotibus, per iura canonica legitima vxores sint interdicta; quòd dehinc pudicitiam matronarum, virginum, laicorum scilicet vxorum, filiarum, sororumque attentãt, ac noctu interdiuque sollicitant. Efficiunt quoq; per assiduum ac indefessũ laborem, partim muneribus, donis ac blanditijs, vt complures honesta alioqui virgines, & matronæ, partim etiã in secretis, quas vocant, Confessionibus (id quod euentu ipso compertum est) diuturna opera labefactentur, ad peccata, offendiculaq; commoueantur. Nec rarò etiam euenit, vt ij, vxores ac filias, maritis patribusq; detineant, & remorentur; minantes interim, gladio, aqua, igniue, vlturos repetitas vxores: atque tantorum malorum segetem ex libidine insana contrahunt; mirum quid latrocinijs, homicidijs, innocentum delatione, igni, rapina, furto, falso cudendo numismate, ac mille scelerum formis, interim cõtra diuina humanaq; iura omnia, non sine magno etiam aliorum offendiculo, liberrimè ac impunè quotidie committant. Nempe immunitate ac peccandi sua licentia, quam ex priuilegijs canonum sibi vsurparunt, in hoc freti. Cùm enim & semel compertum habent, licere eis impunè quidquid libuerit; tum nedum magistratibus ciuilibus, sed & suis Episcopis ac superioribus medium ostendunt vnguẽ, quodcunq; illi vel iubeant, vel vetent. Et tandem vt in peccatis maleficijsq; perpetrandis magis adhuc foueantur, præter omnem æquitatis rationem, aliquatenus interdictum est Archiepiscopis, & Episcopis, ne malefactores hos publicè criminali iudicio reos agere possint, nisi priùs degradatos: id quod tantis sumptibus, tantaq; pompa celebrari oportet, vt propterea perquam rarissimum vncti illi malefactores merita plectãtur pœna. Adhac adstringuntur, obliganturq; Episcopi per sua Capitula, vt personas in sacris ordinibus, quod dicitur, constitutas, secundum Canonica etiam iura, pœnis vtcunq; leuibus, punire, affligereq; non audeant. Quæ res tota eò spectat, vt ex disparitate hac, inter laicos ac Ecclesiasticos simultates, diffidia, atq; odia plus quàm Vatiniana oriantur.*

32. *Illud quoque non mediocriter timendum est, vt si persona Ecclesiastica, iam dicti oneris, aliorumque maleficiorum causa, quæ quotidie perpetrare pergunt, non æqua iura, indices æquos, paresque pœnas habeant; quòd eorum vita offendiculosa apud laicorum vulgus tumultum quempiam, seditionemque pergrandem, nedum contra ipsos, Ecclesiasticos scilicet, sed & contra magistratus, ac superiores omnes, quòd impunita sinant maleficia tam notoria, commotura, excitaturaque sint.* Sal. Ann. 1522.

33. *Quapropter necessitas, æquitasque ipsa sibi postulant, vt Ecclesiasticarum personarum prædicta præsumpta priuilegia abrogentur, aboleantur, è medio tollanturque, ac illarum gratia finaliter sanciatur, caueatur, ac statuatur, quòd ordinati in maioribus vel minoribus constituti, vnà cum personis laicis, æqua habeant iura, æquos iudices, paresque pœnas: ita quòd Ecclesiastici vltra laicos, in paribus delictis, nullam prætendere possint prærogatiuam, immunitatemve, sed vt quisque delinquentium Ecclesiasticorum, sub quo deliquit iudice, ob commissum suũ maleficium, secundùm delicti qualitatem ac mensuram, non secus atque alij malefactores, pœna à iure communi Imperij imposita delicto commensurataque, plecti, puniri, & affici possit atque debeat. Id quòd verè Ecclesiasticis, hoc est probis & eruditis viris, dubio procul, impendio magis arridebit: tantum abest, vt per hoc lædi ius eorum putent. Hac re namque fiet, vt titulo tantùm Ecclesiastici, alioqui improbi nebulones, ad obedientiam maioribus debitam, ac ad bene honesteque viuendum compellantur: adhæc seditiones, simultatesque inter eos atque laicos præcaueantur, euitenturque. Denique & hoc ipso laici ad obseruandum, colendumque integra vita Ecclesiasticos eò magis inuitabuntur, promouebunturque.*

De onere Banni, seu Excommunicationis. CAP. XXII. CXXII.

34. *Item, Romæ cæterisq; in locis per Archiepiscopos ac Episcopos, aut certè eorum Ecclesiasticos iudices, multi Christianorum ob causas prophanas, ob pecuniæ denique, ac turpis quæstus amorem excommunicantur; multorumque, sed eorum in fide infirmorum, conscientiæ per hoc aggrauantur, & in desperationem pertrahuntur; ac denique ob pecunia, lucrive tantulum, aut alioqui res minimi precij, ad internecionem vsque animæ, corporis, honoris, atque rei familiaris, contra diuina humanaq; iura perducuntur. Quando nemo, nisi ob conuictum hæreseos crimen, excõmunicationis gladio feriendus, aut pro secluso à Christiana Catholicaque Ecclesia,*

 sa-

Sal. Ann. 1522. *sacris l iteris testantibus, reputandus est. Ea propter sacri Romani Imperij Principes, Proceres ac Status laici rogant, vt Pontificia Sanct. tanquam fidus, Christianus, ac pius pater, velit præfatum onus Banni, seu Excōmunicationis, apud sedem Romanam penitus abolere, ac apud cæteros Archiepiscopos, Episcopos, & eorum iudices Ecclesiasticos ablegare, tollere, & denique ita sancire, cauereque, vt nemo vllam ob causam, quàm manifestum ac conuictum hæreseos crimen, & quantum ad Sacrosanctam Christi fidem attineret, excommunicationis fulmine feriatur, aut pro secluso à Christiana ac Catholica Ecclesia habeatur. Per iniquum siquidem est, fideles Christi ob temporalium bonorum, luerive, aut denique vllam aliam humanarum constitutionum transgressionem, excepta hæresis perfidia, à Deo Opt. Maximo, suaq; Ecclesia Catholica excludi, seiungi, separarique.*

CAP. XXIII. Quo pacto multi cohabitatores oppidorum excommunicati, & ipsi vtcunq; innocentes excommunicantur.

CXXIII. 35. *Item & illud in plerisque sapiusculè euenit, quòd vicinorum excommunicati decem, & eo ampliùs, quos tamen causa nihil omnino contingit, cum ipso principali excommunicationis pœna aggrauantur: & non ob aliud, quàm vt officiales, Ecclesiastici scilicet iudices, faciliùs, eitiusque pro libidine sua miseram plebeculam depeculentur, ac pro suo libitu, eorum abutantur simplicitate, ipsosque principales ad quascunque etiam iniquas acceptandas trāsactiones per hoc compellant, adigantque. Nam etiamsi excommunicatus ipse, vnà cum vxore, liberisque suis, per intolerabile hoc & iniquissimum Banni onus in exilium ire cogatur, quòd hac in re nullus sit Officialibus modus, neq; finis, neq; vlla facultatū ratio: Tamen nullus est hominibus illis respectus, num industria, datave ad hoc opera, & per contemptum; an necessitate ita impellente, vel casu potiùs, vicini cohabitatores, cum excommunicato ipso participarint, commerciumve habuerint; aut sufficiensne hæc fuerit conciuibus causa, quare excommunicatum meritò solum vertere iussisse debuerant, horum pensi habetur nullum. Sed vnum curatur hoc per Officiales, vt, quousque principalis ipse excommunicatus, soluendo non est, conciues ac vicini sui, vt vt culpa vacent, ad solutionem tamen quod superest debiti, cogantur. Quod si aliquando Officialibus in os obtrudatur, contra domestica, nempe canonica sua, eos hoc moliri iura, quæ pecuniæ causa quempiam excommunicari, aut interdictum edici vetent: Nihilominus tamen idipsum conantur, caussantes interim, non ob pecuniam, sed contumaciam, quæ tantò fit maior, quantò, vnde sibi originem ducit, minorem habeat causam, tales excommunicari; atq; hac decipula, auaritiā suam Officiales, nugando contegere nituntur.* Sal. Ann. 1522.

CAP. XXIV. Item & de illicitis interdictis.

CXXIV. 36. *Præterea, cùm Sacerdos, aut alioqui Ecclesiastica persona, casu occiditur; tum nedū occisor excōmunicatur, sed & totum oppidum, aut totus pagus, iniquissimè interdicitur: quod interdictum eousq; durat, tā diuq; interrupta pendent publica Christianorū officia, quousq; vel occisor, vel tota incolarum eius loci cōmunitas fecerint homicidij compensationem, homicidiumq; expiarint: non considerato eo, dederitne occasionē, vt se gesserit probè, vel nequiter versatus fuerit occisus sacerdos, vel aliàs Ecclesiastico ordini asèriptus; licet iura canonica ipsa in quibusdam casibus, modum negotio præscribant. Prægrauāturq; itaque ex delicto vnius, centū alij nihil tale commeriti, nedum contra cōmunem æquitatē, sed & contra omnia diuina & humana iura.*

CAP. XXV. De abrogatione feriatarum aliquot dierum.

CXXV. 37. *Insuper & feriarum festorumque dierū tanta copia laicorum vulgus nō mediocriter vrgetur. Nimirum, cùm tot sint religiosi facti dies, vt vix ægrè tempus agricolis suppetat, quo fructus agri, tot sudoribus è terra pellectos, aliquando aqua pluuia, immodicove æstu, non rarò etiā grandine, aliave tempestate periclitantes, in horrea conferant: quos tamen fructus, si non feriarum solemnibus prapediti forent, commodè, ac citra iacturam ex agro legere, domumque ferre potuissent. Adde, quòd feriatis quoque diebus (qui dubio procul bono consilio, ac in Dei Opt. Max. honorem, primùm bene sunt feriati) innumera perpetrantur delicta, peccataq; & scelera potiùs, quàm his omnipotens colatur, venereturve. Id quod res ipsa notorium facit: tantum abest, vt testibus hoc egeat. Eamq; ob causā sacri Rom. Imp. Status laici consultius putant, ac reipub Christianæ conducibilius, si effrenis feriarū (quæ animis, quàm externo cultu Christianis, hoc est his, quibus à peccatis semper feriandum est, rectiùs celebrantur) festorumq; dierū numerus paulò coërceatur in arctum, minuaturque.*

De

Sal. Ann. 1522. CAP. XXVI De domibus ordinum militarium, ac Balijs, vt vocant, per Apuliam Siciliamq; ordini militari Teutonicorum vi, doloq; Germanorum ditioni ereptis.

CXXVI. 38. *Item licet Dominis ordinis diuæ Mariæ Virginis, quos vulgò Fratrum Teutonicorum vocant, ex liberalitate Romanorum Imperatorum celeberrima memoria, item & Principum, Comitum & Baronum, in eos collata, cæterorumq; Nobilium contributa auctione, certa bona temporalia, ac redditus & census annui, per Apuliam, Siciliam, reliquamque Italiam, empti sint atq; adaucti, non ob aliud, quàm vt contra hostes Christianæ religionis, ad pugnam instructiores forent, haberentq; Germani Nobiles pariter & fidei Catholicæ propugnatores, vnde commodiùs & honestiùs vitam militia semper paratam viuere possent: ea ex bonorum asse Præfectura eius ordinis aliquot, quas vulgò Balinias, ac à commeatu ordini parando, Commeaturas vocant, distincta sunt, & disterminata per classes, quas & quietè sine cuiusquam turbatione, per multa secula possederunt, vsurparuntque: Attamen per præcedentes Romanos Pontifices ordini prædicto bona talia erepta, ac Cardinalibus, Archiepiscopis, Episcopisq; illisq; nec Germanis, nec præfati Ordinis militaris exsistentibus, collata traditaq; sunt. Quemadmodum & in hunc vsq; diem militaris Germanorum Ordo bis ipsis, spoliatus, carere cogitur. Insuper priores Romani Pontifices domus ordinis supradicti locatas, nato Italo, nempe Hieronymo Veneto tradiderunt, ac concesserunt: Eumq; ordinis sæpedicti insignibus decorarunt; contra Romanorum licet Pontificum ac Imperatorum statuta & Priuilegia, toties antehac per eorum prædecessores roborata, quibus ad Germanos tantùm Ordinis milites, vt hæc omnia pertinerent, cautum, sancitumq; est.*

Deinde & Romanenses Curtisani, ordinis supramemorati domos per Italiam, Bononiæ puta, Papalibus Bullis ac prouisionibus attentare conati sunt: quo facto, ordinem ad litigandum secum Romæ coëgerunt. Id quod non ad mediocrem perniciem & ipsius ordinis, & totius Germanicæ vergit nationis. Demum Germanis Stablore quoque, diui Benedicti Monasterium, contra fundationis quanquam iura, superioribus paucis equidem annis ereptum est, ac in cōmendam, vt aiunt, Cardinali Columnæ collatum: quæ omnia in perniciem tendunt, ac irrecuperabile Germanicæ nationis detrimentum; attentatúmq; est, quicquid id est, contra ius & phas, ac æquitatem omnem. Eapropter imperij Status hìc quoq; rogant, Sanctitas Pontificia velit Militari Teutonicorum ordini, bona erepta, censúsque & redditus ablatos, absque vlteriore mora redhibere, reddere, ac restituere; aut idipsum, vt quantocyus fiat, mandare, curareve: quēadmodū iuris, boniq; & æqui ratio hoc sibi postulat.

CAP. XXVII. De oneribus sacri Romani Imperij statuum laicorum, contra Archiepiscopos, Episcopos, cæterosq; prælatos Ecclesiasticos. eorum quoq; Capitula, ac suffectos iudices, quos vocant, Ecclesiasticos.

CXXVII. 39. *Præter onera suprà memorata, Archiepiscoporum, Episcoporum, & Prælatorum, quòd hi, vt prædictum est, à sede Romana conseruatores delegatos, atq; id genus alios plerosq; Ecclesiasticos impetrant iudices, per quos laici non ferendis aggrauantur modis; quod non omnino infrequenter euenit, vt laici in periculum ac perniciem animæ, æstimationis, corporis atque bonorum perducantur, ac quantum per hos stat iudices, pertrahantur etiam. Sed hìc nondum finis. Sunt enim complura adhuc alia grauamina, prout sigillatim ea per capita nunc recensebūtur.*

CAP. XXVIII. Primum, quibus modis laicorum bona immobilia ad Ecclesiasticorum manus; & non contrà, ab Ecclesiasticis ad laicos perueniant.

CXXVIII. 40. *Item, quum à sede Romana constitutionibus sit cautū ac prouisum, ne bona Ecclesiastica, præsertim immobilia, regulariter personis laicis, vnquam distrahi aut vendi possint; & tamen Ecclesiastici, nulla cogente necessitate, sed tātùm, vt eorum res familiaris reddatur lautior, crescantq; census, nunquam non cessant, laicorum prædia emptionibus, innumerisq; alijs modis ad se pellicere, si qua tandē sit possibile via. Quod ipsū quoq; Statibus laicis graue, damnosū, ac intolerabile est. Quamobrem sacri Romani Imperij Status laici, reipub. Germanorū vtile, necessariūq; putauerūt, si omnia bona immobilia, soli scil. quæ posthac aliquo, quocunque tandē titulo, à laicis ad Ecclesiasticos peruenirent, possent à laicis superioribus, quorū ditioni prædia hæc subiecta forēt, tandē ab Ecclesiasticis redimi, lui, atq; iusto precio vendicari: non considerato, quicquid contra hoc priuilegiorū prætenderēt Ecclesiastici.*

Sal. Ann. 1522.

CAP. XXIX. Quomodo Episcopi bona hæreditaria Ecclesiasticorum ad se trahere conentur.

CXXIX. 41. *Nec rarò & illud facto contingit, quòd quum personæ Ecclesiasticæ bona hæreditario titulo, à maioribus suis, vnà cum cæteris cohæredibus, iure hæreditario sibi fortè vsurparent; ac si dehinc intestati decessissent Ecclesiastici, tum per Episcoporum nonnullos sibijpsis bona illa hæreditaria laicorum vendicari cœperant: non in mediocrem proximorum, venientium ab intestato cognatorum, perniciem ac iacturam. Quæ res ipsa quoq; laicis non ferenda, imò, omnimodo onerosa, intolerabilisque est.*

CAP. XXX. Quo ingenio, bona quædam laica, quæ Ecclesijs, aut alijs religiosis domibus certis pactionibus vendita sunt, vel hypothecata, ditioni Ecclesiasticæ subiugari conētur.

CXXX. 42. *Adhæc, si quando casu ita contingit, quòd bona laica temporali iurisdictioni subiecta; fructibus, redditibus, censibusve annuis Ecclesijs, ac cæteris religiosis domibus legentur, vendantur, hypothecentur, aut quovis alio titulo tradantur, vel à laicis erga Ecclesias ac monasteria annuo censu tributaria efficiantur; moliuntur Ecclesiastici, talia prædia laica, ex ciuili potestate ac ditione in Ecclesiasticam transferre, atq; huic vtcunq; iniquo illicitòve conatui, Episcopi, Ecclesiasticiq; patrocinantur prælati, tuenturq; rem longè iniquissimam; tantum abest, vt in hoc quemquam revereantur Ecclesiastici.*

CAP. XXXI. De collatione beneficiorum Ecclesiasticorum iamprimùm fundatorum.

CXXXI. 43. *Item, quum beneficium aliquod Ecclesiasticum à laicis summa vel media conditionis primùm fundatur, dotaturq;, tūc quidam Episcoporum primam eius beneficij collationem sibi vsurpare nituntur; ac beneficij ipsius dotationem, fundationemve priùs confirmare recusant, quàm eorum intentioni acquieuerint, qui beneficia ex suis censibus dotarunt, hoc est, fundatores & patroni secundùm iura etiam Canonica Collatores ordinarij.*

CAP. XXXII. De confirmationibus beneficiorum Ecclesiasticorum non necessarijs, atq; alijs id genus grauaminibus.

CXXXII. 44. *Præterea si quis nouam fundationem beneficij Ecclesiastici fraternitatisve erigere, atque eandem confirmandam petere velit, quamquam confirmationis huiusce, de iure ac æquitate minimè indigeat: Nihilominus tamen fundatores beneficiorum præter modum, pecuniarum exactionibus, ad vsum vsq; adgrauantur, exugūturq;, ac per Romanorum statuta, technas ac subtiles practicas, eò adiguntur, vt fundationes hæ omnes, quamvis minimi sint precij, necessariò confirmentur. Quod ipsum non mediocre Germanorum laicorum est onus.* Sal. Ann. 1522.

De subsidijs, & alijs oneribus, quæ imponuntur Ecclesiasticis, qui collatores habent laicos. CAP. XXXIII.

45. *Deinceps, si quando contingit, Ecclesiasticam personam à laico beneficio aliquo dotari; & Episcopo pro inuestitura accipienda præsentari; tum Episcoporum in spiritualibus, vt vocant, Vicarij, pro inuestitura tantū erogant æris, præsentatis illis, quantum collatum beneficium in annuo habet prouentu; nonnunquam etiam, quantum bimo. Ita enim altera portio exigitur Episcopo, & reliqua interim Archidiacono, aut Archipresbytero pro inuestitura, vel possessionis traditione.* CXXXIII.

46. *Insuper nimiamque pro viribus, illicitis exactionibus grauant Episcopi beneficia, subsidijs nimirum; nulla licet subsint vrgentes, aut illud sibi admodum postulantes causa, hoc est, quod iura vocant, manifesta & rationabiles: vltra etiam modum quem iura communia in casibus euidentibus & necessarijs præscribant. Illis nempe casibus, quibus solis iura subsidium ab Ecclesiasticis erogari permittunt; sicque eius rei immodico vsu, vt Presbyteris vita necessaria, vix aut certè ne illa quidem relinquantur. Demum & in totius populi caput hoc redundat onus, quando ita premantur Sacerdotes, vt respirare eis non liceat; ni vicissim subditam plebeculam arrodant. Ita ex onere feritur onus, eousq; vt nullum gratis, nisi numeretur semper aliquid, ministrent sacramentum, Ecclesiæque Christianæ donum, ad quod tamen præcipuum gratis vt facerent, darentque ea gratis, quæ nullo ære redimi possunt, atq; ipsi gratis accepissent, sacrosancti Euangelij attestantibus literis, tenebantur. At illud res ipsa fecit notorium.*

Quo pacto sæpius, & quidem plures vnà indocti atq; inidonei ordinentur sacerdotes. CAP. XXXIV.

47. *Item Archiepiscopi, Episcopi, & eorum suffecti, quos Suffraganeos vocant, sæpenumerò plures indoctos, idiotas, inhabiles, vilesq; ac* CXXXIV.

lu-

Sal. Ann. 1522. *ludicras perſonas, ad ſacerdotij functionem ordinant: qui cum ex miniſterio Eccleſiæ, ad quod minùs ſunt idonei, viuere non poſſint, tamen neque aliunde vel ex beneficijs, vel proprijs hæreditarijs bonis, vnde vitam Presbytero dignam ducere queant, habent; ſed tantùm imaginarios & fictitios, aliquando neq; illos quidem, ſecum ferunt titulos: ſitque dehinc, aut ex innata malitia, morumve leuitate, aut qua premuntur egeſtate (ſicut res eſt maleſuada fames) vt inhoneſta exerceant commercia, ac munia ſacerdotibus obeant indigna. Quæ res anſam ſubinde miniſtrat, verè Eccleſiaſticos, ac Chriſto ſacros Presbyteros floccipendendi, nihiliq; faciendi; quòd illorum vita coram vniuerſo populo offendiculis ſit quam refertiſſima. Interim à quibuſdam Epiſcopis, ſex corruptis teſtibus ad hoc adhibitis, dignus ne ſit ſacerdotij munere, vel minùs, ordinandus, fides adhibetur; qui paſſim quoſq; indigniſſimos ſimulatis ſuis vocibus teſtantur dignos, adque hoc miniſterium aptos ferunt, & accommodos: licet non rarò nullus perſonatorum illorum teſtium, ordinandum, vel de facie, albus an ater ſit, nouerit; conanturq; ita Chriſtianis ſanctionibus, ſub perſona, fuco, atq; fictitio tantùm prætextu ſatisfacere.*

CAP. XXXV. De impenſis immodicis, quæ in Eccleſiarum conſecratione inſumuntur.

CXXXV. 48. *Inſuper quum Eccléſias ac templa, prætenua quidem, Deo dicant, ſacrantq; nonnulli Suffraganeorum, ſubditos vtcunq; per ſe egeſtate laborantes, ſuperfluis, minimèq; neceſſarijs ſumptibus onerant: neque hoc contenti, quin munera quoque, & illa quidem immodica, à miſera plebecula exigant.*

49. *Item quum laici Eccleſijs altaris donant ornamenta quædam, nec non caſulas, & ſimilia, ac in Dei honorem pecunias ſuas expendunt; nihilominus tamen Suffraganei exigunt, vt talia, priuſquam ad altaris conuertantur vſum, conſecrentur, pro qua demum conſecratione munera ac dona petuntur innumera. Quapropter æquũ eſt, vt tales abuſus deleantur. Et ſi Suffraganei fruſtra laborare nolint, vt vnicuiq; prælato aut plebano talia faciendi permittatur poteſtas.*

CAP. XXXVI. Quemadmodum cœmiteria nonnunquam ſuperfluà, ac minimè neceſſariò conſecrentur.

CXXXVI. 50. *Demum, ſi fortè ſine armis, pugnis tantùm & capillis in cœmiterio, duo, pluresve manus conſerant, aut rixam habeant, ad ſanguinis* Sal. Ann. 1522. *vſq; quantumvis modici effuſionem; tum ad interdictorum ſeueritatem recurrunt Eccleſiaſtici, nec priùs publica Chriſtianorum redintegrant officia, quàm ciuium vniuerſitas cœmiterium denuo magna pompa, grauibuſque nec profectò minoribus impenſis conſecrari curauerit, quàm primùm, vt prædictum eſt, ex prophano redditus ſit ſepultura is locus ſacer. Quæ omnia in caput tandem redundant laicorum.*

51. *Item, Suffraganei excogitauerunt, vt ſolùm ipſi, & nullus alius Sacerdos, laicis campanas baptizent: credunt deinde ſimpliciores, ita affirmantibus Suffraganeis, tales campanas baptizatas, dæmones & tempeſtates pellere. Quapropter innumeri plerunque adhibentur cõpatres: præcipuè verò, qui fortuna pollẽt, exorantur, qui baptizationis tẽpore funẽ, quo cãpana religata eſt, tangunt, ac Suffraganeo præcinente, (quemadmodum in paruulorũ baptizatione fieri ſolet) omnes pariter reſpondent, ac cãpanæ nomen ingeminãt, veſteq; noua, quemadmodũ & Chriſtianis fieri ſolet, cãpana induitur. Inde ad ſumptuoſa properatur cõuiuia, quibus præcipuè cõpatres, vt eò largiùs munera offerãt, adhibẽtur; nec non Suffraganei & eorum Capellani, cũ multis alijs miniſtris regaliter paſcuntur. Nec hoc ſatis eſt, ſed & Suffraganeo mercedẽ perſoluere neceſſe eſt; quam illi munuſculum vocare ſolent. inde euenit, vt aliquãdo etiã in paruis villis centum floreni in tali abſumãtur & expẽdantur baptizatione: quæ res non ſolùm ſuperſtitioſa, ſed etiã Chriſtianæ religioni contraria, ac ſimpliciorũ ſeductio, & mera eſt exactio. Verũtamen Epiſcopi, vt Suffraganeos vel viliſſima obærare poſſint mercede, talia & adhuc abſurdiora tolerãt. Res igitur tã nephanda & illicita meritò aboleri debet. Cæterùm ſi cõducere videtur, vt cãpanæ conſecrẽtur (ita enim Suffraganei baptizationẽ appellãt, quoties à prudẽtioribus de hac re interpellãtur) cõueniens erit, vt talis cõſecratio per vnũquemque fiat ſacerdotẽ: quemadmodum cũ aqua benedicta, ſale, herbis, & ſimilibus fieri ſolet: idque abſque precio & expenſis laicorum; ne populus ſimplex ita ſeducatur, & damno afficiatur, nec nõ auaritiæ deteſtanda præſumptio euitetur.*

CAP. XXXVII. Quemadmodum de noua ſancti cuiuſpiam celebritate partem petant oblationis.

52. *Deinceps, ſi fortè per diœceſin Epiſcopi alicuius noua effertur Sancti celebritas, ad quẽ* CXXXVII.

paſſim

Sal. Ann. 1522. *passim concursus fit; tum Episcopi aut Prælati eo loci, oblationum omnium tertiam, aut certè quartam partem sibi vendicare præsumũt. Quod tamen domestica eorum, nempe canonica iura, eis non permittunt: quin oblata illa pecunia, potiùs ac meritò, pro totius Christianæ reipub. necessitate, ad contrahendam militum manum, parandumque expeditioni bellicæ commeatum contra Turcas vsurparetur: aut certè in proximi verteretur in necessarios vsus.*

CAP. XXXVII. Quo pacto illicitam à Præpositis monasteriorum Deo dicatarum virginum petant pecuniam.

CXXXVII. 53. *Item, quum monasteria aliqua Deo dicatarum virginum, per Præpositos, seu Præfectos gubernentur, qui tamen ad libitum officio hoc moueri possunt (neq; enim perpetua est hæc Præpositura) attamen Episcopi, acceptationi aut missioni Præpositorum, priùs consensum suum adhibere recusant, quàm à monasteriorum Deo deuotarum, simpliciumque puellarum, pecuniæ aliquid numeratum fuerit.*

54. *Item, quum Abbas quispiam, aut Abbatissa eligitur, coguntur iterum per Suffraganeos consecrari: licet antea vt monachi & moniales satis superque sint consecrati: Suffraganeumque cum suis regie excipere & pascere, ac insuper tanquam muneris loco, magnam persoluere pecuniam. Quæ res non in paruum damnum cedit monasteriorum; sed etiam illorum, quibus monasteria illa sunt subiecta.*

Insuper Pontifices Summi multa ac varia in curia Romana excogitarunt officia, quæ ipsi immani vendunt precio: quod quidem illi persoluere coguntur, qui (ita iubente Pontifice) opera talium indigẽt officialium, seu scriptorum. Hinc euenit, vt natio Germanica, præcipuè verò Episcopi, quoties Pallium redimunt, aut confirmationem à Romano petunt Pontifice, ac multi alij oppidò aggrauentur, ac longè plùs, quàm elapsis annis, pecunias suas dilapidare compellantur. Hinc facilè conijcere licet, quot Romæ, quantique laquei pro emungendis nummis tendantur. Quapropter talia officia meritò deleri debent.

CAP. XXXVIII. De Archipresbyterorum officialibus, & alijs iudicibus Ecclesiasticis.

CXXXVIII. 55. *Archipresbyterorum quoque officiales, vt plurimùm sunt indocti, inhabiles: insuper & scurrilibus moribus, nihil pensi habentes, nihil auentes, quam pecuniam. Et quàm notoriè in publicis degant peccatis ac facinoribus, quotidiano discitur vsu: per quod laici, quos ob admissa debito modo corripere, ac in pietate Christiana, eruditiores & meliores reddere debebant, nedum ad meliorem frugem non perducuntur, sed offendiculis onerantur potiùs. Adhæc per leues ac viles has officialium personas, in quorum conscientijs, nulla Christianæ pietatis viget ratio, sed tãtum sceleratus habendi amor, laici miserè ad viuum vsque in bonis suis spoliantur, ac deprædantur. Id quod Archiepiscopi & Episcopi, si quidem reuera, quod dicuntur, essent, hoc est Christi pastores, dubio procul, diutiùs non tolerarent, oues que Christi talibus offendiculosis pastoribus curandas, minimè commendarent, pascendas ve committerent.* Sal. Ann. 1522.

Quàm iniquè laici ad vetitum trahantur Ecclesiasticorum tribunal. CAP. XXXIX.

56. *Ferè & hoc quoq; accidit, vt laici ad Ecclesiasticorum, licet periniquè trahantur iudicium. Nam etsi actor sit Ecclesiasticus, qui laicum reum iudicio conuenire intendit; attamen nihilo magis ordinariæ iurisdictioni reorum deferunt, quin passim Ecclesiastici tales reos, laicos scilicet quascunque etiam ob causas ciuiles ac planè prophanas, ad Ecclesiasticum tribunal, refragantibus omnibus etiam iuribus, pertrahere adnituntur: quum tamen maximè conueniat, ac iure non ignoto sit, quàm expressim cautum, actorem rei forum sequi debere.* CXXXIX.

Quo pacto magistratuum ciuilium subditi, propter debitam pecuniam, ad iudicia Ecclesiastica pertrahantur. CAP. XL.

57. *Præterea Ecclesiastici sæpiusculè laicorum subditos, ob debita pecuniaria, coram Ecclesiastico iudice in ius vocant, ac prægraui eorum iudiciorum ordine eosdẽ inibi vexant atq; exentiunt; licet à ciuili magistratu, adeoq; iudice reorum, ordinaria iustitia, iurisque debita executio eis nunquam fuerit vel denegata, vel diutius, quàm par sit, procrastinata: fitque ita per actorum, vt dictum est, petulantiam, quia connenti iudicio Ecclesiastico laici, varios ob causas ius suum non ita examussim, vel deducere per imprudentiam, vel non probare per simplicitatem, nouerunt, neque edocti sunt; vt in prætentam pronuncientur excommunicationem, ac irreparabile rerum suarum perducantur detrimentum, perniciem & iacturam.* CXL.

Quàm

Sal. Ann. 1522. Quàm iniquè laicis iudicibus præbeatur occasio, ab Ecclesiasticis subditorum

CAP. XLII. suorum petendi remissionem.

CXLII. 58. *Insuper & alias ob plures causas illicitas, à iudicibus Ecclesiasticis contra personas laicas emittuntur citationes ac monitoria: quãquam tales iudices, publica etiam testante fama, indubitanter perspectum habeant, vocatos ita in ius additionis suæ terminos minimè pertinere, illosq; ad ordinarium ius remittendos fore. Quod ipsum quoque laicorum subiectis, non ferendis modis, graue onerosumq; est. Nam & si causa, personaque tales, ad instantiam magistratuum ciuilium, ac laicorum superiorum petitionem, tandem ad ius dicentis laici ordinariũ remittantur tribunal: nihilominus tamen ita immeritò in ius vocati, grauibus onerantur impendijs, damnis, & expensis; eò quòd superiores suos laicos, quos non rarò vltra centesimum lapidem peregrè abesse contingit, primùm requirere, dehinc literas missionum ab his impetrare, ac tãdem eas ipsas iudicibus Ecclesiasticis mittere cogantur: interim nuncijs ad hoc conductis erogãda est pecunia, cessandum à quotidianis operibus, ferenda impensa itinerum atque Aduocatorum. Quòd si fortè superiores suos in ius vocati non continuò implorauerint, missionum literas impetrarint, easque iudicibus prædictis transmiserint ac ad monitionem vsque processum interea fit: iam Ecclesiastici iudices vel requisiti hinc à vocatorum superioribus, quæcunque tandem in ius vocati fit causa, remittere tamen ita vocatos atque admonitos ad ordinarium iudicem laicum, recusant.*

CAP. XLIII Quòd iudices Ecclesiastici causas aliquot speciales, licet laicas, ita suæ asserant ditioni, vt omnino eas remittere nolint.

CXLIII. 59. *Quum apud Ecclesiasticum iudicem, ob decerptum virginitatis florem: item ob illegitimè natorum, hoc est, naturalium liberorum statum, aut seruientium mercedem, viduarumve, quæcunq; etiam iudicio ventilantur causæ, contra laicos reos; tum vel interpellati à litigantium laicorum superioribus, iudices Ecclesiastici, terminum tamen sistendi iure, nec circumducere, aut ad se in ius vocatos, ordinariæ iurisdictioni vt remittant, precibus induci possunt.*

De alijs illicitis & inutilibus expensis causarum prophanarum, quæ ad Ecclesiasticos iudices trahuntur, ac denuo remittuntur. Sal. Ann. 1522. CAP. XLIV.

60. *Adhæc, quum laicus coram iudice Ecclesiastico, vt suprà dictum est, iniquè in ius vocatur, demumq; ad petitionem iudicis ordinarij remittitur: tunc temere agentis procurator, qui tam malè in ius vocari fecerat laicum reũ, mercedem suam, à conuento, qui tamen temerè ad vetitum tractus fuit iudicium, petit; cogiturq; dehinc excommunicationis pœna innocens ille vltra expensas, quas ob malam in ius vocationẽ in itinera, procuratores, proque impetrandis & redimendis missionum literis, necessariò expenderat. Adde & neglectorum operum æstimationem, iam tandem nulliter & iniquè emissos iudiciarios persoluere, atque ære non immodico; coactus licet, pensare. Namque id si fortè recuset, anathematis præstò est gladius: hoc ei minantur iudices Ecclesiastici fulmen, ni persolutis vocationum literis, habendi libidinem ipsorũ satiauerint. Ita afflicto additur afflictio. Neque iuris ratio, quæ temerè in ius vocato, refundendas dictat expensas, à iudicibus his curatur quiequam: imò iudiciarius hic eorum ordo, ex diametro, quod aiunt, cum iuris bonique & æqui ordine pugnat. Eum tamen iudiciorum ordinem, non ob aliud (quantum coniectura assequi licet) hactenus ita religiosè obseruarunt, quàm vt plurima actorum turba per hoc ad eorum alliceretur tribunal. Ita semper iniquum, ex re, quæ meritò debebat esse æquissima, student facere lucrum.* CXLIV.

Quomodo nouæ per violentiam instituantur decimarum præstationes. CAP. XLV.

61. *Item, etsi laici per multa annorum curricula de certis eorum prædijs, neque maiores, neque exiguas, vt vocant, præstiterint decimas: tamen per Ecclesiasticos iudices, apud quos iniquis litigant conditionibus, auctoritate iudiciaria, ita eis fit negotium, vt aut petitas iudicio decimas, siue quidpiam aliud est, quod ab eis exigitur, præstare, persoluereque, aut excommunicationis pœnam ferre, necessum habeant. Neque hoc temerè. Nam etiamsi à sententia, quantumvis iniqua, Romam appellauerint, non eos fugit, quàm onerosus atque dispar sit & illic litium euentus.* CXLV.

Quo

Sal. Ann. 1522. CAP. XLVI. Quo pacto Ecclesiasticorum officiales, ac suffecti, & ipsi laicos ad Ecclesiasticorum tribunal in ius trahere conentur.

CXLVI. 62. *Ad haec omnia personae Ecclesiasticae, nedum ipsae per se laicos, quibus dictum est, ac similibus casibus, ad Ecclesiasticos trahunt iudices: verùm etiam Ecclesiasticorum officiales, suffecti, procuratores, domestici famuli, famulaeque, ac denique ipsorum etiam subditi, conantur, adnituntur que idem iuris, quod eorum habent superiores, sibi ipsis quoque asserere, usurpareque.*

CAP. XLVII. De causis iniuriarum, quae coram Ecclesiastico ventilantur iudicio.

CXLVII. 63. *Tandem, si quando ex facto euenit, ut Ecclesiasticus contra laicum iniuriarum agere, illatas forte verbo iniurias, intendat: conatur Ecclesiasticus iudex eas ipsas quoque suae iurisdictioni vendicare causas quo denuo reus iudicio conuentus, ordinario iuri: suaque eripitur atque eximitur iurisdictioni.*

CAP. XLVIII. Quemadmodum causae prophanae, ob interposita iuramenta, Ecclesiastico tribunali asserantur.

CXLVIII. 64. *Insuper & id praesumunt officiales, si quãdo in causis prophanis, ac inter personas Ecclesiae minimè sacratas, dicatasve, sed omnino laicas, data fide, seu praestito iuramento, verbo, vel in scriptis, pacta, obligationes, contractus, vel promissiones factae sint, vel celebratae: quòd eam ob rem, atque huius praetextus ratione, tales prophana laicaq; causa coram ipsis potiùs, quàm ordinario iudice agitari debeant: quae noua Ecclesiasticorum technae vsu si increscerct, ac diutius toleraretur, iam actum foret de ciuili causarum auditorio: quòd omnes prophana ciuilesq; causae, contractuum atq; transactionum, hac via necessariò ad Ecclesiasticos pertraherentur. Quis enim contractus, quae transactio, quae denique inter paciscentes conuentio, quae non sit solemni ita stipulatione, aut promissione vallata? Illuc nimirum rerum veniremus, ut in totum ciuilia eluderentur iudicia. Quod nedum contra aequitatem ipsam, contra omnia iura scripta, sed & ciuili magistratui intolerabile foret. Nam vt demus hoc interim Ecclesiasticis iudicibus, de periurio commisso, notionem vt habeant: nihilo magis per id causae ipsius principalis, contractus putà, aut transactionis, quamobrem ille peierauit, iudices competentes erunt; quin periuros illos ob religionis transgressionem manifestariam tantùm iudicio conuenire possent, ac Canonicam huic indicere mulctam; reseruata tamen ciuili magistratui, qui periuros poenali iudicio secundùm ciuiles sanctiones plectere ius habet, commissa sibi ob id poena.*

Quonam modo reformationes suorum iudiciorum, nec obseruent, neque manu, hoc est, executione debita tueantur. CAP. XLIX.

CXLIX. 65. *Praeterea, nedum rationi consona iura cõmunia, sed & Ecclesiarum aliquot cathedralium propriae Reformationes notoriae, in quam plurimis casibus negliguntur, irritaq; fiunt, dum contrarius ex eisdem ducitur sensus. Exequuntur enim hae contra hos tantùm, quorum potestatem ipsi non reuerentur. At si res potentiores, aut eos, quibus manu pares esse non possumus, contingat, tum ex iuris sui rigore remittunt quippiam. Nam etsi maximè Episcopi locorum ordinarij, aut eorum officiarij à vim passi, aut his, quibus contra ius iniuriae illatae sunt, pro debita iustitiae executione, ac talium grauaminum onerumve abrogatione interpellentur. Saepe numero tamen euenit, vt querela hac, vel Praepositum contingat, vel Decanum, vel certè Capitulum, ac Ecclesiae canonicos Capitulares, hoc est eos, contra quos loci huius ordinarius Episcopus vtcunque aequitati fauens, remorante eum hac via, in electione praestita, ac promissa fide, meritam transgressionis emendationem atque mulctam praesumere, eisque infligere non audeat.*

66. *Ad haec Episcoporum ac Praelatorum nõnulli, pro tempore Ecclesiasticorum iudiciorum Synodorumq;, ad suum libitum, speciales quasdam & praetentas ferunt reformationes, ordinationes, leges, atq; statuta, quae ipsa multifariã à iure communi dissident, ac seorsim toti ciuili magistratui, & iurisdictioni, eorumq; subditis derogant, atq; perniciem adferunt. Neq; vllam prae se ferentia aequitatem, quòd ad Ecclesiasticorũ priuata compendia, inq; laicorum necẽ sint excogitata atq; efficta. Eamq; ob rem laici ea acceptare, aut his parere minimè tenentur. Nã neq; ipsi Ecclesiastici domesticas has suas constitutiones secundùm rationabilem, synceriorem, ac germanũ aequitatis intellectum, obseruant. Etenim tametsi reformationes huiuscemodi, vt plurimũ statuant, coram officialibus, eorumq; Ecclesiasticis cõsistorijs, manifesta ac notoria tantùm, minimeque occulta delicta, debere agitari atq; ventilari,*

Sal. Ann. 1522. *tilari, considerarique in primis salutem animarum, & honorem Iesu Christo debitum, potiùs quàm pecuniarum lucrum: Attamen eius rei oppositum, atq; ex professo contrarium, negotium ipsum, innumeraq; alia coniectura ac circumstantia plus liquido manifestum reddunt: id quod partim ex suprà enumeratis, partim ex recensendis sequentibus articulis, vtcunque succinctis, cuique æstimare facile est.*

CAP. L. Quemadmodum plus pecuniæ, quàm pœnitentiæ peccatoribus imponant.

CL. *67. Patrum canonibus sancitum est, spiritualibus ac manifestis peccatis, spiritualem pœnitentiam seu satisfactionem imponendam esse; vt sic non pecunia lucrum, sed potiùs animarum salus quæri intelligatur. Id quod supra etiā memoratum est. At Ecclesiastici iudices & officiales, perperam animaduersis canonibus, dictam spiritualem pœnitentiam in tantum exasperant, aggrauant & augent, vt laici, priusquā eam satisfactionem acceptare velint, pecunia magis sibi ab ipsis immunitatē comparent: qua re laici multum premuntur, Ecclesiastici contrà multum ditantur, vtputa, qui in suum priuatum commodum, & partis agunt munus, & iudicis; quod tamen omnibus iuribus dissonum est.*

CAP. LI. Quem in modum honesti viri & mulieres ex falso rumore sæpenumero grauentur.

CLI. *68. Accidit etiam nonnunquam, quòd viri & mulieres corā Officiali, seu Ecclesiastico tribunali, vt delictorum ac scelerum sontes, sinistro rumore deferuntur, ac non priùs per sententiam innocentes declarantur, quàm vbi se iureiurādo purgauerint: qua purgatione facta, in pristinum æstimationis statum restituuntur. Et quamvis tam sinistrè denuntiatis incōmoda, damna, impensa, eam ob rem perpessa, meritò refundi deberent: nihilominus tamen innocentes ipsi in dicta restitutionis fidem Officiali, Ecclesiasticove iudici, duos aureos, cum aurei quarta parte, pro absolutorijs literis, nequaquā necessarijs, numerare coguntur. Et hoc est, cur Officiales, Ecclesiasticique iudices, tam iniquas & illicitas, rumoris falsi, atq; delationis causas, ita adsectentur, ad se euocent, solisque sibi vendicent. Id tamen ipsum non sine magna singulari, ac graui iactura mortalium cōmittunt. Nam sæpius euenit, quòd altercantes mulieres, ira, inuidia, seu alio quopiam adfectu commota, inuicem se maledictis impetant, conuicijs proscindant, in tantumque*

demētentur, quòd altera alterā vel adulterij, vel magicæ artis reā insimulet. Quod vbi corā Officiali deducitur, tū illa, quæ per iracundiā alterā probris ac cōtumelijs adfecerat, iurisiurandi sacramento sese excusare, ac purgare cogitur: scilicet, quicquid iniuriarū in alteram profuderit, id omne nō ex certo animi proposito, sed ira, inuidiaque profectū esse: pariq; modo altera, quæ adulterij, necromantiæve insimulata est, suam innocētiam, quodq; prædictorū nequaquam sibi conscia sit facinorum, iuramento detegere iubetur. Interim verò quilibet apud se facilè conijcere potest, in talibus causis, mulieribus, siue memoratorum scelerū vacuæ sint, siue ijsdē criminibus obnoxiæ, iurandū tamen esse, dūmodo famam, honorem, ac vitalem spiritum retinere velint. Qua ex re non solùm illicitū pecuniarum lucrum quæritur: sed & deliberatæ peierationes extorquentur, secularesque iurisdictiones, & iudices in eorum mulctandi officio impediūtur. Et sic cōtra rationē, impunita remanere delicta necessarium est.

Quomodo Ecclesiastici iudices illicitū ex iactatis matrimoniorū causis petāt interesse. CAP. LII.

69. Deinceps, quum inter virum atq; fœminam, de pangendis matrimonialibus sacris illis fœderibus, negotium, quod inter eos fortè agebatur, eousq; processit, quòd ab alterutra partiū matrimonij contractus, ex pactionibus illis, ratus, perfectusq; prætendatur; at inficietur altera: datumque est, ab altera alteri personæ vestium, aut alioqui mundi muliebris quidpiam, tanquā arrabonis loco, adseruandum ac custodiendum: accidatq; deinde, vt asserti contractus, matrimonij scil. contemplatione, contrahentes, ad Ecclesiasticum perueniant tribunal, ac ibidem per sententiam, in diuersum ire iubeantur, separenturq;: Tum iudex ille Ecclesiasticus iniquè hoc sibi in hac causa prætendit interesse: nimirum, vt omnē, quicquid hinc inde arrabonis vice traditum sit, vt hoc sibi cedat tanquam commissum. Id quod nedum contra omnia iura, sed & æquitatem atq; honestatem ipsam proculdubio est. CLII.

Quibus artibus iudices Ecclesiastici causas promiscuas, quæ coram ciuili etiam magistratu in iudicium deduci possunt, sibi solis vendicare conentur. CAP. LIII.

70. Item, licet complures sint causæ ita promiscuæ iurisdictionis, vt secundùm iura communia, apud Ecclesiasticos atque ciuiles iudices agitari & puniri possint: sæpiusculè tamen CLIII.

 eue-

Sal. Ann. 1522. *euenit, vt quum ciuiles iudices, concessam sibi hac in re prouinciam & iurisdictionem administrare atque exercere velint; quòd id ipsum ne faciant, per iudices Ecclesiasticos, sub excommunicationis pœna eis interdicitur, prohibeturque; Quod si diutius perstare deberet, breui Ecclesiastici iudices à ciuili magistratu, eiusque iurisdictione, quascunque etiam causas eximerent, suaeque asserent ditioni. Id quod Cæsareæ Maiest. cæterisque Imperij Romani membris graue est, & intolerabile. Et quanquam secundùm iura communia, manifesta periuria atque adulteria, maleficiorumque præstigia, ac consimiles aliæ causæ, per Ecclesiasticos ac ciuiles iudices, promiscuum, vter occuparit, ciuiliter pro tempore plecti possint, habeatque ita præuentio hac in re locum: Attamen Ecclesiastici iudices contra omnia iura, causas huiuscemodi, solis sibi, suaeque iurisdictioni vsurpare conantur. Quod ipsum iurisdictioni ciuili non ferendum est onus ac grauamen.*

CAP. LIV. Quemadmodum causæ prophanæ, sub prætextu denegatæ executionis, ad Ecclesiasticorum consistoria trahuntur.

CLIV. 71. *Item, siquando persona laica in causis etiam omnino prophanis, à iudicibus Ecclesiasticis citationes impetrare conentur, prætendantque magistratum ciuilem, debitam sibi iuris executionem facere neglexisse; antequam summariè saltem per euidens aliquod docuerint instrumentum, iustitiam, vt queruntur, sibi denegatam: citationes tamen, atque alij iudiciarij processus à iudicibus Ecclesiasticis, ad solam petentium querelam his decernuntur. Quod si deinceps ad petitionem, vel ciuilis iudicis, aut partis in ius vocatæ, causa huiuscemodi ad ordinarium tribunal remittantur, præfigitur ciuili iudici per breue quatuor hebdomadarum, putà tempus fatale; intra quod, actoris intentionis & querimoniæ ex integro, atque ex asse executionis ordine satisfaciat. Ac si in arctissimo ita præstituto termino, sententia diffinitiua, aut non fertur, vel executioni lata non mandatur; libertatem dehinc iudex Ecclesiasticus dat actori laico, coram suo tribunali, vlteriùs procedendum: fitque non rarò, (mirum hoc auditu) vt causa, quæ intra mensis spacium coram ciuili consistorio agitari, peragique debebat, quòd hæc eadem apud Ecclesiasticum iudicem triennio, aut eo amplius, pendeat hinc indecisa.*

72. *Aiunt præterea iudices Ecclesiastici, in talibus casibus, prophanas ad se causas pertrahere sibi licere; si magistratus ciuilis in administranda iustitia executione negligens inueniatur: è regione tamen ferre minimè possunt, vt in pari casu idem iuris cum eis seruetur; nimirum vt in causis Ecclesiasticis quispiam, de neglecto cultu iustitiæ ab Ecclesiasticis apud laicos, aut ciuiles magistratus conqueri, ac iustitiam sibi per ciuiles magistratus administrari postulare possit: quanquam iura communia in genere diffiniant, statuantque quo pacto canonica ciuilibus, & è regione canonicis ciuilia iura opem suppetiasque ferre debeant.* Sal. Ann. 1522.

Quo pacto Ecclesiastici iudices, seculares causas, prætensæ præscriptionis prætextu, in se transferre conentur. CAP. LV.

73. *Neque hoc plerisque longa experientia rerum ac eruditione doctis probatur, quòd iudices Ecclesiastici quibusdam in locis diuturni vsus, quasi possessionis, adimpleræque præscriptionis prætextu, laicorum controuersias corā se dirimendas hactenus præsumpserunt. Nam ea ex re Cæsarea Maiest. Romanumque Imperium haud parum detrimenti patitur: vtputa, quòd nō minimus Imperij honor, tēporalis scilicet iurisdictio, memoratæ præscriptionis velamine minuitur, attenuatur, & penitus ab Imperio ad Ecclesiasticos transfertur. Quod contra recepta, apertaque iura, nemo est qui nesciat: quibus statuitur et cauetur, vt nulli præscriptioni, quantumuis lōga, aduersus præeminētē tū Papæ, tū Cæsar. potestatē sit locus.* CLXV.

Quàm iniquè homicidæ, alijque peccatores, ab Ecclesiasticis iudicibus duplici afficiantur pœna. CAP. LVI.

74. *Quum diuina humanaque iura vetent, vt nemo duabus cadi debeat virgis: meritò plerique quibus cerebrum est, nōnullarum Cathedralium Ecclesiarum odiosa statuta, peruersosque mores, quibus vtriusque sexus homicidas, reliquosque maiorum, minorumve criminum reos hucusque vexarunt, detestātur. Nam hactenus seruata est consuetudo, quòd homicidij, similiumque facinorum, quos casus Episcopis reseruatos vocant, rei, peracta in aurem confessione, publicam pœnitentiā, in totius populi conspectu, cum magno suorum ipsorū dedecore, ignominia, infamia, subire coguntur. Quæquidē pœnitentiæ forma nō vsquequaque improbanda foret; vtpote, quæ ad primitiuæ Ecclesiæ instituta quàm proximè accederet: si hac cōtenti, non etiam ampliorem iusto, peccantibus egregij* CLVI.

Sal. Ann. 1522. *gregij isti, maleque officiosi Officiales extorquerent pecuniæ summam, duplicique delinquentes punirent pœna. Qua re, mirum quàm multi offendantur. Quòd quàm iniquum, quamque longè à Christi instituto sit alienum, cuique sanæ mentis coniectura assequendum relinquitur.*

CAP. LVII. Quomodo funestæ pecuniæ intuitu Ecclesiastici iudices & officiales illegitimas cohabitationes & vsuras tolerent.

CLVII. 75. *Præterea Officiales, auri sacra pellecti fame, vsuras ac pecuniæ fœnus illicitum, nedũ non interdicunt; sed & passim permittunt, fouent, ac tutantur. Insuper etiam Clericos, Religiososque & seculares, accepto ab eisdem annuo censu, publicè cum suis concubinis, pellicibus, & alijs id genus meretricibus, illegitimè cohabitare, liberosque procreare sinunt. Quæ res ambæ quantum scandali, periculi, detrimenti, fortunis, animabus & corporibus pariant, non est quod recenseatur; quum nemo id, nisi talpa cæcutiat magis, non videat.*

76. *Præterea contingit aliquando, quòd alter coniugum, belli, votorum, seu alia quapiam causa peregrè proficiscatur: qui si aliquanto diutiùs, quàm alterius conferat libidini, absit: tum Officialis alteri (pacta tamen numerataque priùs mercede satis magna) cum alia vi ctitare personæ ac cohabitare indulget, non prahabita priùs diligenti vestigatione, superstesne sit abiens coniunx, an natura concesserit. Et ne hoc eorum factum à quoquam calumniari posset; tolerantiæ nomen ei, non sine magno mortalium offendiculo, sanctiq; matrimonij cõteptu indiderũt.*

CAP. LVIII Vt officialium delegati, seu Synodales iudices, illicitos è domibus census exigant.

CLVIII. 77. *Et hoc Germanis posthac non ferendum onus est, quòd Synodales iudices quarundam regionum oppidula & vicos ostiatim peragrant, censusq; è domibus annuos exigunt: quos vbi tenuis plebecula persoluere nequit, protinus cum excommunicationis iaculis petitur: ad eorum quoq; censuũ solutionẽ cũ summa rei familiaris attritione, atq; attenuatione compellitur. Quod si penitus amoueri non potest grauamen, aliquo saltem fine ad æqui bonique regulam coërceatur.*

CAP. LIX. Quo pacto hebdomadaria pecunia à mechanicis exigatur.

CLIX. 78. *Pari modo proximè memorati iudices, quibusdam in locis à stabularijs, pistoribus, lanijs, propolis, molitoribus, eiusdemque generis mechanicarum artium professoribus, qualibet* Sal. Ann. 1522. *septimana pecuniam postulant: qua fortè per inopiam non soluta, Ecclesiastico ad id fulmine adiguntur.*

De iniquis Ecclesiasticorum arestis, vt vocant, & impedimentis. CAP. LX.

79. *Non mediocrem item superioritatis & iurisdictionis tẽporalis iacturam Cæsarea Maiest. Romanumque Imperium patitur, ex malè obseruata hactenus, pluribus in locis, diuturna consuetudine: videlicet, quòd Ecclesiastici iudices, vbi inter duos laicos ciuilis orta est controuersia, ad alterius partis petitionem literas inhibitorias emittunt, quibus alteri partium mandant, ne inceptam coram seculari, seu suo iudice, litem prosequatur; sed in Ecclesiastico coram sese iudicio compareat. Cui mandato vbi pars vocata obtemperat, & se suamque causam ad suum ordinarium iudicem remitti in iudicio petit: tum primùm libellus, articuli, exceptiones, replicæ, duplicæ, & cæteræ id genus scripturæ, vtrinque producuntur; quibus, reliquisque actis & agitatis, perlectis, numeratisq; potius, quàm ponderatis, tandem interloquuntur, controuersiam coram se ventilandam esse. Cui sententiæ propterea, velint, nolint, parere coguntur: etiamsi maximè ea grauentur: quòd appellationem ad curiam Romanam interpositam, ob immensos, tum labores, tum impensas prosequi nequeant. Neque enim cuiuis commodum est, adire Romam. An verò talibus, similibusque sententijs se suspectos reddant, necne; cuilibet bono viro conijciendum relinquitur. Vnum hoc certum est, quòd ex iam enumeratis casibus, copiosa ciuilium causarum sylua, iurisdictioni temporali, ac ciuili magistratui, indies subtrahitur atque eripitur. Quòd non solùm iuribus & æquitati, sed etiam rationi contrarium esse dignoscitur.* CLX.

Vt pleriq; inopia rerum laborantes, iudicialium expensarum, variorumq; laborum & expensarum formidine, ad iniquas transactiones compellantur. CAP. LXI.

80. *Neque hoc silentio præteriri potest, quòd Ecclesiastici iudices & officiales, miseros, ac simplices laicos, multoties ad illicitas, iniquas, sibiq; penitus nociuas transactiones adigunt. Nã si quando eos in ius vocant, magna patronorũ, tabularum forensium, scribarum, cæterorumque,* CLXI.

Sal. Ann. 1522. *quorum opera in iudiciario strepitu vti necessum habent, caterua, nullo ære conducta, sed gratuito conquisita, stipati astant, ac pauperibus illis prophanis, egestate pressis, id hominum genus, non nisi magno conducendum est. Quod vbi fortunæ, reiq; familiaris tenuitas denegat, ni penitus caussa, etiam iustissima, decidere velint; transactionem seu compositionem vtcunq; iniquam inire coguntur. Quæ re quantum grauentur tenues, nemo est qui non facilè id deprahendat.*

CAP. LXII. In multis Ecclesiasticorum consistorijs, externi caussarum patroni & procuratores, quàm non admittantur.

CLXII. 81. *Et hoc hactenus Germanis multum adtulit molestiarum, quòd per Ecclesiasticos iudices, nulli coram se litigantium partium, alijs vti aduocatis & procuratoribus licet, quàm ijs, quos sibi suisq; tribunalibus, iurisiurandi sacramento obnoxios reddiderunt. Ne tamen nihilominus externi patroni à litigatoribus consulantur; adeò breues præfigunt terminos, vt adiri nequaquam possint. Et ne hoc eorum factum tanquam æquitati contrarium, improbari possit, se id in cõtrouersiæ commodum facere adfirmant; quò celeriorem per consistorij iuratos procuratores sortiantur exitum. At interim meridiana luce clariùs apparet, qua sinceritate, quave dexteritate id agatur. Nempe compertum habent officiales, se suosq; superiores, à consistorij aduocatis, & procuratoribus timeri. Et sic miseri clientes patronorum verecundia, dum quod cõtra Ecclesiasticum iudicem, eiusve superiores, quacunque in parte facere possent, in iudicio proponere non audent, vltrà quàm par sit, negliguntur. Quam rem Ecclesiastici Prælati, ijq; quorum in territorio tale exercetur consistorium, quum prohibere, penitusq; eradicare deberent, tutantur, ac defendunt. Et id potissimùm eam ob causã; vt si quãdo ipsis, subditisve ipsorum in Ecclesiastico iudicio experiundum sit, dicti aduocati, & procuratores contra ipsos, exteris suis cliẽtulis, ea quæ causæ sibi postulat necessitas, consulere, in iudicioq; proponere vereantur: ne, si diuersum facerent, Prælatos sibi infensos, iudicesq; sibi malè propitios redderent: talemq; aduocatorum, & procuratorũ metum ac formidinẽ, nemo est, cui vel cerebrum sit, cui læua in parte mammillæ cor saliat, qui inficias ire vel possit, vel audeat; cum id quotidiana experiẽtia adeò eluceat, vt nemini non, nisi fortè ijs, qui nondum ære lauantur, sit exploratissimum. Quotus enim quisq; est aduocatorum, vel procuratorum qui non amore, spe, timore, inuidia, fauore, muneribus, similibusve adfectibus, animo non aliquando, rectoq; consilio deijciatur: quũ nihilominus vacui etiã prædictorũ adfectuum, vix tandem precibus, pretiove inducũtur, vt nihil diligẽtiæ, laborũ nihil, nihil itẽ clientuli iuriũ prætermittatur. Enumeratis verò grauaminibus, nulla præsentior adhiberi posset medicina, quàm si litigãtibus à certo vsque limite, & aduocatos, & procuratores vel cõsulere, vel ad consistoriũ secum adducere liceret.*

Sal. Ann. 1522.

CAP. LXIII. Quam leuibus ex caussis, pauperibus Sacramenta denegentur.

CLXIII. 82. *Et hoc facinus Christi disciplinam profitentibus penitus abominandum est: quòd ijs, quibus est res angusta domi, vbi parochis & Ecclesijs ad diem solutioni destinatum, per inopiã satisfacere nequeunt, corpus & sanguis Christi, sacrosancta, quæ nobis sacramenta in remissionẽ peccatorũ reliquit, denegãtur: immò quasi pignus præcluduntur; non attenta vlterioris dilationis, & quidem modicæ, petitione. Quanquam tales similesq; caussæ, pro conditione sua, coram secularibus iudicibus, meritò finem sortiri deberent.*

83. *Item, quum agricolæ Autumni tempore vindemiare cupiunt, quemadmodum vnicuique ad sui vtilitatem facere licet: nihilominus tamen, si vindemia illa displicet spiritualibus (vt vocant) qui eo loci decimas possident, miseris inhibent agricolis: sub excommunicationis, nec nõ pecuniarum pœna, ne vuas colligant priùs quàm ipsi id permittant: vnde euenit, vt sæpe pauperculi illi non paruo afficiantur damno; cùm vuas suas, quas maximis expensis, & laboribus per integrum coluerunt annum, vindemiare non audeant. Etiamsi illi interim vel frigore pereant, vel etiam marcescere incipiant; tantummodo ob decimarum lucrum iniquum, sæpius etiam ob inuidiam detestandam. Quæ ambo contra iura sunt diuina, fas, & omnem pietatem, ac ideo meritò aboleri debent.*

CAP. LXIV. Vt Ecclesiastici Synodis abutantur.

CLXIV. 84. *Nec minùs molestum, graue, & Germanorum vulgo intolerabile est: quòd Synodales iudices pluribus in locis quotannis id, quod non nisi post annorum intercapedinem vt fieret, iuribus permissum est, obequitant, ac mirum, quid fictitiæ iurisdictionis, aut superioritatis exerceant:*

Sal. Ann. 1522. *ecant: hoc interim constat, simplici popello hac via, necessaria subtrahi alimenta: neq; talis peragratio eo fine & ordinatione, qua summis Pontificibus instituta est, obseruatur. Nam pro pœnis & correctionibus, quibus facinorosos & criminum sontes à vitijs deterrere deberent, pecuniam præsentem & numeratam, & quicquid denique eis in lucellum cedere potest, exigunt. Id quod in superioribus etiã partim memoratũ est.*

CAP. LXV. De Canonicis Cathedralium & Collegiatarum Ecclesiarum, parochis, reliquisque religiosis personis: & primùm, Quòd iniquis nexibus Episcopi & Prælati à suis adstringantur Capitulis.

CLXV. 85. *Illicitum est & hoc, planèq; iniquum, quod Canonici Ecclesiarumq; Cathedraliũ præeminentiores, quorum in manu potior Ecclesiasticorũ iudiciorum, Synodorum, ac censurarum pars sita est; reliquique Collegiatarum Ecclesiarum canonici, quibus eligendi superiorem potestas est, nullum in Episcopum, seu Prælatum eligant: nisi Se prius iureiurando astrinxerit, planeq; deuouerit; literis quoque interdum, instrumentisq; sigillo probè munitis cauerit, ipsis ipsorumq; ordinatis iudicibus ac officialibus in nullo, vtcunq; graui, vel inhonesto, intolerabilique proposito, se contrarium fore. Ac si quando eos delinquere contigerit, impunè eis per ipsum, vt hoc sibi liceat.*

CAP. LXVI. De non ferendis vltrà oneribus, quibus misera plebs pro Sacramentorum administratione grauatur.

CLXVI. 86. *Pleraq; item parochiales Ecclesiæ, Monasterijs, Prælatis, alijsque Ecclesiarum duratarũ Rectoribus, incorporationis, vt vocant, seu alio quopiam iure subditæ sunt: quas & si ipsi iuxta canonum constitutiones, per sese prouidere teneãtur, vbi alijs elocant gubernandas, beneficiorum dotem, ac decimas, plerunque sibi ipsis reseruãt: & præterea tam enormibus absentiarum pensionibus grauant, atque onerant, vt conductitij isti Parochi eorumque Vicarij, Viceplebani, Sacellani, Coadiutores, cæteriq; conductarum Ecclesiarum administratores, competentem sustentationem, decentiaq; alimenta inde habere nequeãt. Quo fit, (nam vnde conductitij isti pastores & mercenarij viuant, habeant oportet) vt illicitis exactionibus, locatas sibi ouiculas, miserè deprædent, dilanient, omnemq; substantiam tantum non absumant. Postquam enim altaris, baptismique sacramenta administranda sunt; Primus, Septimus, Tricesimus, Anniuersariusq; dies peragẽdus, auricularis confessio audienda, mortui sepeliendi: & quicquid deniq; reliquum est, quod ad vita functorum ceremonias obseruandas operæ precium arbitrantur, id gratuitò faciunt nequaquam, sed tantum exigunt, extorquent, exugunt, quantum misera plebecula vel cum summo suo dispẽdio præstare difficulter potest: talesq; exactiones vsque ad sũmum indies augent atque accumulãt; nõnunquã quoque excõmunicationis fulmine ad soluendũ adigunt: plerosque etiam, quibus per inopiã nõ licet, ad celebranda vita fũctis obsequia anniuersarios, & alias eius farinæ ceremonias, compellere conantur.*

CAP. LXVII. Vt ob missas cantandas & legendas, pecuniam exigant.

CLXVII. 87. *Neque hoc præteriri potest, quum non minimum sit, quo Germani premantur, quòd Sacerdotes, vnius diei missas, ad quas aliàs fundationis, seu annuæ recordationis iure, celebrandas obligantur, non semel, sed quater, quinquies, pluriesve venundant: vnaque missa, duobus, tribus, aut pluribus Ecclesiasticis beneficijs satis facere præsumunt.*

CAP. LXVIII. Quo pacto Parochi, à suis parochialibus subditis, vbi domicilium mutare voluerint, pecunias emulgeant.

CLXVIII. 88. *Item, sicubi curatæ Ecclesiæ subditus domicilium matrimonij, seu alterius cuiuspiam negotij caussa, in aliam transferre parochiam, animo secum volutat; non prius migrandi licentiam à Parocho impetrat, quàm vbi pro testimonialibus literis aureum numerauerit nummum: quem si soluere vel nolit, vel egestate pressus non possit, sacramentorum interdicto, donec satisfecerit, mulctatur. Ex hoc itaque, ac cæteris suprà tactis oneribus & grauaminibus facilè deprehenditur, mirumq; in modum emicat, quod omnia Rom. Ecclesiæ sacramenta ijs, qui opibus abundant, auro venalia sunt: reliquis verò, quibus minimum suppetit nummorum, & iniquus est Plutus (ille diuitiarum Deus) non impartiuntur, sed penitus denegantur.*

CAP. LXIX Quemadmodum sepulturæ ius quibusdam mortuorum cadaueribus, magno sit ære redimendum.

CLXIX. 89. *Papalibus statutum est canonibus, vt ijs dumtaxat publici iuris Ecclesiastica denegetur se-*

Sal. Ann. 1522. *sepultura, quos manifestis & planè notorijs, mortalibus, vt vocant, peccatis, ex communi hac mortalium sorte, absque dominici corporis sanguinisve participatione migrasse compertum sit. Verùm Ecclesiastici, non animaduersis talibus Pontificum decretis, forte fortuna, aqua suffocatos, gladio, ruina, vel incendio occisos, iugulatos, atque vita casu functos, etiamsi non pateat, peccatis mortalibus obnoxij decesserint, nec ne, in Ecclesiasticam tumulare sepulturam, non permittunt; quousque tam iniquo fato demortuorum vxores, liberi, amicive, ab ipsis cæmiterium non modico ære comparauerint.*

CAP. LXX. Vt plerique Ecclesiastici, vitam laicam, planeque rixosam agant.

CLXX. 90. *Nec minus etiam Germanis molestum est, quòd potior Parochorum, Sacerdotum, monachorum, aliorumque Ecclesiasticorum pars, in diuersorijs, stabulis ac choreis, populorum turbis se immisceant; in plateis item habitu minùs decenti, vtputà gladijs, vestibusq; ludicris: praterea rixis, iurgijs, litibus, altercationibus laicos ad iram, & consequenter ad arma prouocant, vulnerant, nonnunquam etiam confodiunt. De in excommunicationis fulmine miseros illos laicos, vel quos læserunt, eousq; diuexant, quousq; ad libitum suum laici se cum his composuerint.*

91. *Item in locis plerisque Episcopi & eorum Officiales, non solùm Sacerdotum tolerant concubinatum, dummodo certa persoluatur pecunia: sed & Sacerdotes continentes, & qui absq; concubinis degunt, concubinatus censum persoluere cogunt; asserentes, Episcopum pecunia indigum esse, qua soluta, licere sacerdotibus, vt vel cælibes permaneant, vel concubinas alant. Quàm tet hæc sit nephanda, nemo non intelligit.*

CAP. LXXI. Quo pacto nonnulli Ecclesiastici, publicas exerceant tabernas, & illicita corrodant lucra.

CLXXI. 92. *Ecclesiastici item, potissimùm in his locis, vbi iurisdictionem habent, in templorum dedicationibus, publicas exercent tabernas, suisq; Sacellanis & Sacerdotibus, taxillos, chartulas lusorias, & quicquid ad ludum pertinet, cuiuis administrare, ac omni seposito pudore, illicitum inde percipere lucrum student: idq; superioritatis quodam iure sibi licere adserunt. Quanquam Pontificum canones, Imperatorum leges, omnesque omnium prouinciarum magistratus vetent, ne Ecclesiastici ita à decoro & honesto deuient; vt ijs se inuoluant negotijs, circa qua vix laicos occupatos esse decet.* Sal. Ann. 1522.

CAP. LXXII. Quomodo Ecclesiastici moribundis, vt suos & legitimos hæredes defraudent, persuadeant.

CLXXII. 93. *Inter catera etiam hoc obticendum est nequaquam, quum non minimum sit onus, quo Germani grauantur; quòd regionum peruagatores, quos vulgò Terminarios ac Stationarios vocant, monachi & sacerdotes, infirmos, animamque iamiam agentes; ac præsertim eos, quibus as esse in cista norunt, temporalibusve bonis abundare compertum habent, blandiloquentia, adulatione, verbisq; venustulis (vt ad pessima quaque hoc genus hominum semper plus aquo instructum est, atq; paratum) adoriuntur, circumueniunt, persuasionibusq; fictitijs eò tandem adducunt, quòd sibi potiorem, & pecuniarum & bonorum partem in testamentis legant. Quare liberi, agnati, ac cognati, reliquiq; sui & legitimi hæredes, quibus potiùs tota hæreditas illæsa relinquenda erat, contra omnem æquitatem, mirum quàm iactura adficiantur: interdumq; ad miseriam vsq; adigantur.*

CAP. LXXIII. Quibus medijs innumeram pecuniæ summam, Mendicantium ordines Romam importent, Virginumque vestalium monasteria molestent.

CLXXIII. 94. *Quum nemini dubium sit, ijs qui iure experiri volunt, pecunia, eaque non modica opus esse; & plerique Mendicantium ordinum regulis addicti, multas causas atq; lites in iudicialem controuersiam, non sine magno ordinariorū, parochorum, atque laicorum detrimento, contra phas, nephasque; immo nulla omnino necessitate exigente, Romam pertrahant: Tribus insuper eorum generalibus, quos vocant, Cardinalitij galeri dignitatem, innumera, vt fertur, pecunia comparauerint: Non parum timendum est, ne non præfati Mendicantium ordinibus subiugati, multa sacrarum virginum, & præsertim ea, vbi se solos dominari norunt, monasteria, in quibus Principum, Comitum, Baronum, Nobilium, ac Ciuium liberi frequenter vitam viuunt, pecunijs expilent, ac depeculentur, & eis debine quibuscunq; alijs modis, interitus, perniciei, molestiarum, variorumq; incommodorum radix atque origo sint; Interimq; miserè, captiuas moniales, sub perpetui pœna carceris adigant, ne cuiquam alij, quo secum pacto agant, manifestent:*

Sal. Ann. 1522. *stent: id quod quibusdam in locis plus nimio, proh dolor, compertum est. Quibus verò pharmacis huic morbo mederi possit, cogitandum relinquitur: Num præstaret, quòd virginum monasterijs, ac Mendicantium ordinibus, in meri ac mixti imperij iurisdictionibus sitis, quibus hactenus per iurisdictionum magistratus, ac potestates, nulli præfecti essent curatores, seu dispensatores, duo, ætate, moribus, ac probitate perspicua præstantes viri, vnicuiq; tali monasterio seorsim præficerentur, qui omnibus eorum communibus computationibus, acceptatorum videlicet & expensorum, interessent; quibusq; curæ esset, ne in posterum prædicta virginalia cœnobia, à Mendicantibus monachis, eorum non necessaria præsentia, vel quocunque alio modo grauarentur. Qua vna re procul dubio efficeretur, quòd dictorum monasteriorum annui fructus, census, redditus, indies augerentur: monialium persona in magnum vsq; excrescerent numerum: & sic multo meliùs, vberiùs, vtiliùs, quàm si ipsarum pecunia, vel Romam, vel in alium quempiam locum indecentem, conferatur, sustentari possēt.*

CAP. LXXIV. De Romanorum Pontificum legatis & oratoribus nec non Comitibus, quos vocant, Palatinis.

CLXXIV. 95. *Accidit etiam aliquando, quòd legati & oratores Romani, cum Papalibus, vt vocant, facultatibus, in Germaniam mittantur; qui taliū facultatum vigore & prætextu, liberos vulgò cōceptos, naturales, Bastardos, spurios, damnato ex coitu prognatos, aliosque, qui contra Christi instituta, legumq; sanctiones in mundum editi atque expositi sunt, legitimos efficere, & ad quoscunque actus legitimos, idoneos reddere; ad successiones item cum legitimis & naturalibus liberis habiles facere & admittere; omnium denique statuum ac dignitatum capacitatem tribuere conantur. Cuius tamen rei, in Romani Imperij territorio, nullam omnino habent potestatem. Nec parum inde litium, iurgiorum, errorū, controuersiarum, offendiculorumque, in sacrosancto Romano Imperio oritur; quòd ex non concesso coitu concepti, cum legitimè editis ad parem admitti debent successionem. Quam rem, vt nimiùm Germanis molestam, Imperij ordines, tolli, amoueri, penitusq; abolere, sūmopere petunt.*

96. *Pari præterea modo à Romana sede iam dictis Legatis, Vicecomites Palatini sufficiūtur, simili potestate legitimandi, ad successionem admittendi, & omnia ad instar legatorum, quorum iam ante mentio facta est, efficiendi, nec non notarios creandi. Qui tamen Vicecomites adeò sūt inidonei, adeò inhabiles, adeò literarum ignari, adeò denique rerum inexpertes; vt minimum etiam, quod ad notariatus artem pertineat, ignorent. Vnde non immeritò subsequitur, quòd multo ineptiores, quàm ipsi sint, creent notarios: vt semper dignum, quod in prouerbio est, contingit patellæ cooperculum. Quod ipsum Imperij Status, abrogari efflictim rogitant. Præfati item Apostolicæ sedis Nuncij & Legati à iureiurandis, pactis, obligationibus, absoluere: & sic absolutos ad agendum de nouo restituere moliuntur. Qua vna re æquitati, fideiq; humanæ nihil est aduersum magis.* Sal. Ann. 1522.

97. *Conantur insuper beneficia, quæ patronatus iuri subsunt, conferre: & sic patronis tam Ecclesiasticis, quàm secularibus in iuribus suis derogare, penitusque eos priuare: quod etiam meritò aboletur.*

Vtriusque sexus religiosi, in suorum monasteriorum, clausarum, fundationum, aliorumque conuentuum commodum, succedunt secularibus; quum ipsi vicissim ab illis ad hæreditates, neque vocentur, neque admittantur. CAP. LXXV.

98. *Neque hoc Germanicorum grauaminum postremum est, quamuis vltimum hic sortiatur locum. Mos non ampliùs ferendus, hactenus inoleuit, paulòq; altiùs, quàm par sit, radices egit: videlicet, quòd Monachi, Moniales, Beguttæ, Beghardæ, Nolhardi, Conuentus, & quicunque tandem sunt, qui se religiosos, & à popularibus segregatos profitentur, parentibus, consanguineis, agnatis, ac cæteris amicis, in hæreditarijs bonis, aliquando in partem, nonnunquam in totū succedunt: At vicissim eorum cognati, seu necessarij laici, à prætactis religiosis, ad ipsorum hæreditates adeundas, non solùm non vocantur, sed nec admittuntur quidem. Quod Germanis & graue, & molestum; iniustum etiam, ac non diutius tolerandū onus est. Ea propter necessariò, ac summa prudentia curandū est, vt deinceps, nemo se memoratorū religiosorū votis vel adstringat, vel addiciat, nisi priùs ea de re ciuiles magistratus certiores fecerit: quorū præsentia, auctoritate & consilio religionē ingredi volentibus, à parentibus & amicis, iuxta cuiusq; fortunā ac facultates, mediocriter prouideri debet, vt habeant, vnde cō-* CLXXV.

mo-

Sal. Ann. 1522. *mode in monasterijs viuere possint. Ea tamen lege, eo pacto & conditione; vt omnibus hereditatibus, omnibusq; parentum, fratrum, sororũ, cognatorũ, cohæredũ, ac quorumcunq; aliorum successionibus renuncient: in animumq; nequaquam inducant suum, se in posterum hereditario iure quicquam ne dum sperare, tantum abest, vt cõsequi se posse putare queant. Idemque cum his, qui iam olim religiosorum regulis sese subiecerunt, fieri à sacri Rom. Imperij Statibus, & petitur, & censetur.*

CAP. LXXVI. Quòd & in proximè habitis VVormaciæ comitijs, de hactenus memoratis grauaminibus, tractatum sit.

CLXXVI. 99. *Potior item pars, hactenus enumeratorum articulorum, Romanam Sedem, Archiepiscopos, Episcopos, Prælatos, Officiales, Ecclesiastica cõsistoria, cæterasq; Ecclesiasticas personas concernentium, Cæsareæ Maiestati in proximo Principum ac Procerum VVormaciæ celebrato conuẽtu, à laicis Imperij columnis & Statibus, in scriptis, non sine supplicibus oblata est precibus: quò prædicta grauamina, æquitate, necessitateq; ita postulantibus, aboleat, atq; è medio penitus tollat. Quod ipsum non clam Archiepiscopis, Episcopis, reliquisq; Ecclesiasticorum Statibus, in prædictis Comitijs factum est. At hucusq; nihil vel immutare, vel emendare cœperunt. Eam ob rem seculares Imperij ordines, necessariò, vrgentibusque ex causis adacti sunt, Papali Sanctitati suprà memorata, ac nõ ampliùs ferẽda onera, prout sua Sãctitas, clementi, Christiano, planeque paterno animi affectu fieri petijt, indicare, atq; suppliciter rogare, quo prędicta grauamina sua Sanctitas emendet, atq; è medio tollat.*

CAP. LXXVII. Plura adhuc grauamina ob oculos versantur, indicatu maximè necessaria: quæ tamen breuitatis gratia obmittuntur.

CLXXVII. 100. *Quamuis seculares sacrosancti Romani Imperij ordines, longè grauiora, multoq; plura adhuc haberent onera, quæ, æquitate interpellante, indicanda forent: At ne iustæ breuitatis modum excedere videantur, iam recensitis hoc tempore, reseruatis alijs in magis cõmodum tempus, contenti esse volunt: Ea spe freti, ea fiducia nixi, vbi hactenus enumerata abolita fuerint grauamina, quòd et reliqua vnà corruitura sint.*

Peroratio, ac finalis petitio.

Super hæc omnia, omnium sacri Romani Imperij supremæ atq; inferioris conditionis Statuũ, supplex est adhortatio, humilisq; precatio atque petitio, qua Sanctitati Pontificiæ supplicant: Sal. Ann. 1522. *quatenus sanctitas sua, omnia prædicta onera ac grauamina, sedis Romanæ, ac sæpedictorum cæterorum Statuum Ecclesiasticorum & personarum Ecclesiastiearum (id quod non semel in præcedentibus quoque iustis precibus postulatum est) clementer tollere, emendare, abrogareque, & è medio auferre dignetur: ac Archiep scopos & Episcopos, si qua in re per eorum Capitula, grauamina hæc, quò minus emendare, abrogareque auderent, obligati forent, à promissione, obligationeque tali, mandatis absolutorijs, seueritatem quandã, sed eam quidem necessariã præ se ferentibus, absoluere, liberareq; velit: itq; omnibus & singulis his, ita paternè ac gratiosè se gerere & exhibere, quòd talia onera atq; grauamina in genere, seorsimque, quantocyùs ex radice fũditus, ac penitus tollantur, amoueantur, & emendentur. Quod ipsum, & quidem breui, futurum, cu ratumq; iri, Sacri Romani Imperij Status laici, vel ob Opt. Maximi laudem præcipuam, & honorem; hinc rei quoque ipsius necessitatem atque æquitatem maximè, quum, vt prædictum est, Sanctitas Pontificia per oratorem & Legatum suum, ita magnificè, ampliter, ac Christianè se obtulerit, indubiam, certissimamq; spem animo conceperunt. E regione, se Sanctitati Pontificiæ, tanquam obsequentes, morigerosque filios, cæteris quoque Statibus Ecclesiasticis, vt in Christo fratres, & commembra capitis vnius, nimirum Christi, se deuouentes, obligantesque.*

Quòd si enumerata onera atque grauamina in præstituto tempore, non etiam ocyùs ex oculis mortalium sublata, atque abolita, & abrogata fuerint (id quod Imperij Romani Status laici futurum minimè suspicantur, augurantur ve) tum Sãctitatem Pontificiam latere nolunt, prædicta vrgentissima, atque intolerabilia, penitusq; non ferenda onera diutiùs eos, neq; perferre velle, neq; tolerare posse: Sed rei ipsius iniquitate & necessitate, huc eos adigi, cogi, atque compelli, pro eorum captu ac industria, de alijs commodioribus fortè vijs & medijs cogitandi, vestigandi, ac consultandi, quibus tandem modis, qua arte, qua deniq; solertia, onerũ atq; grauaminum suprà memoratorum, ab Ecclesiasticis exonerari, liberari, ac tandem in pristinam immunitatem & libertatem asseri, atque vendicari possint.

Quemadmodum omnia hæc, priusquam San-

Sal. Ann. 1522. *Sanctitatis Pontificiæ orator & Legatus à Normberga soluisset, eidem per modum responsi hinc legantis Sanctitati referenda, ad longum sunt exposita, atque enumerata: essentque ita in compendium, & quodammodo per catalogum redacta & recensita, memorato nuncio atque oratori Pontificio ferenda secum Romam tradita; si non præter omnium expectationem, ambitionem suam hinc tantopere maturasset, ac inopinatò ita discessisset. Verùm ne ob ideò magis Germanorum Principum, Procerum, atque Romani Imperij Statuum consultatio & conclusio Sanctitatem Pontificiam fugere, vel latere possent: tandem placuit, onera ac grauamina, quorum non infrequens tum coram agente adhuc Legato facta fuit mentio, per capita, ac sigillatim ita scripta, Sanctitati Pontificiæ transmittere, eandemque quàm humillimè ac suppliciter, pro abrogandis hisce oneribus, rogare, obsecrareque; ne deteriora contingant.* Sal. Ann. 1522.

Hisce comitijs *Carolus* non interfuit, absens ad sedandos Hispanorum motus. Certior porrò factus eorum, quæ in comitijs acta fuerant, illud excerpsit quod præter fidei causam, à Pontifice fidebat posse impetrari, & fuit de *Annatis non soluendis*, ita scribens. CLXXVIII

CAROLVS V. IMPER. AVG. HADRIANO VI. PONTIF. M.

CLXXIX. *Beatissime Pater, Domine Reuerendiss. Etsi ea est Sanctitatis Vestræ erga nos benignitas, amorque parernus, sitque contrà nostra erga S. Vestram ea obseruantia & veneratio, vt maiora esse non possint: illa tamen omnes & nostræ maximè ditionis populi longè maiora, tantaque existimant, vt & nos nihil à Beatitudine Vestra frustra posse petere, & S. Vestram nobis non omnia libenter non concessuram esse arbitrentur. Quæ res nos ea, quæ alioqui non nisi verecundè petere auderemus, liberè, confidêter à B. V. postulare facit, et maximè si talia fuerint, quæ publicæ salutis causa à nobis efflagitata videantur.*

2. *Cum itaque superioribus mensibus in ciuitate nostra Imperiali Nurmbergensi omnes ordines S. Rom. Imperij pro tutela defensioneq. Regni Hungariæ conuenissent, & Electores caterique Principes ac aliorum ordinum Status seculares inter cætera animaduerterent, Germaniam ad eam egestatem rerum inopiam redactam esse, vt non modò ipsi quidquam contra Christi fidei hostes trucissimos Turcas dignè gerere possint: Sed nec tantulas superesse S. Rom. Imperij opes & facultates, vnde iustitiam & pacem tueri & conseruare, ac nephariorum hominum scelera et in inferenda iniuria audaciã possint cohibere, nisi etiam S. V. liberalitate & paterno fauore atque auxilio adiuti fuerint.*

3. *Itaque inter cætera cùm meminissent annatas, quas noui antistites Rom. Pontifici soluere consueuerunt, ab origine ea maximè ratione cõcessas esse, vt huiusmodi pecunijs Christi fidei hostes arcerentur: Nunc autem ipsi Turcæ magna parte inferioris Pannoniæ occupata, Germaniæ inhient: æquum esse, vt huiusmodi annatæ in Germania retineri, et illic in hunc vsum conuerti debeant. Præterea cum inter mortales nihil sit sanctius, Deo nihil gratius, quã iustitiæ & æquitatis cultus; Qua de re etiam censuerunt, neque Deo ingratum, neque vlla ratione imperium dici posse, & si ea quæ solùm Diuinæ Maiest. cultui dedicata consecrataq. existimantur, ad iustitiæ pacisq. constituendæ vsum in parte conuertantur: Propterea cuperent, nostraque intercessione à S. V. obtinere posse sperant, inprimis vt pensiones, quæ ex sacerdotijs Germanicis curiæ S. V. et Romanæ vrbis hominibus persoluuntur, posthac in Germania detineãtur. Adhęc cuiuslibet Ecclesię maioris siue minoris Collegium quotannis decimam prouentuum suorum contribueret, vel saltē proximè vacaturæ præbendæ prouentus, vti mortuæ & assiduè vacantis conseruarentur, nec non cùm Germania ditissimorum monasteriorũ plena sit, vt illis quoq. tributum imponeretur: Atque etiam vt reliquorum sacerdotum ordines quisque pro facultate & fortunis suis aliquid penderet: Præterea Mendicantium ordinum monasteriũ quodlibet florenos quinque quotannis conferret. Quodque huiusmodi prouentus omnes ad Turcarum impetus reprimendos, ac pro iustitia et pace in Germania ac S. Rom. Imp. stabilienda, & in nullum prorsus alium vsum conuerterentur: vsq. S. V. suprà memorata omnia ad quadriennium concedere & elementer admittere dignaretur.*

4. *Nobis verò diligenter considerantibus, perpetuòs Reip. Christianæ hostes Turcas, Hungarorum munitioribus locis & quodammodo propugnaculis captis, iam soli Germaniæ maximè imminere. Præterea S. Imperij prouentus & vectigalia tum indulgentia, tum prædecessorum vostro-*

Sal. Ann. 1522. *nostrorum liberalitate, Ecclesiastico ordine locupletando, adeò esse extenuata atque distracta, vt non modo Turcis resisti, sed nec pax aut iustitia in Germania diutius confirmari possit, ni his atque aliis tributis, quæ Imperij ordines sibi præter hæc vltro impositori sunt: ea Beatitudinis V. & munificentia & mitissimo animo subleuentur.*

5. *Adhortatur nos & nephariam illam Lutheranam sectam, quam vt tolleremus nullum officium prætermisimus, ita multorum Germanorum animis vti pestiferum virus paulatim obrepsisse, obsedisseque, vt indequoq. incendium Reip. Christianæ extimeamus, nisi prædictis tributis iustitia ita roboretur fulciaturque vt aliquando in virulentæ illius doctrinæ sectatores districto gladio possit animaduerti. Ad quam rem etiam multorum Germanorum animos, & horũ præsertim, qui honestissimi sunt ordinis, pro vniuersalis Rom. Ecclesiæ trãquillitate et auctoritate conseruãda erectos incensosq. cognoscimus.*

6. *Quapropter B. V. summopere rogamus, vt diuina illa sua mente & mitissimis oculis, quibus Christianum orbem irradiasse vident, hæc omnia clementiùs intueatur, ponatque ante oculos Turcarum infesta signa aciesque iam penè inuictas, perniciosi Lutherani dogmatis incendium, quod pessimi cuiusque mentem obsedit. Præterea nostram à Germania absentiam: Quodque tãtorum malorum imminentes flammæ nullo alio, quàm B. V. æterno illo benignitatis & munificentiæ fonte restingui poterunt: & hæc nobis, deinde S. Romano Imp. & nationi Germanicæ, alioqui de sancta Apostolica Sede optimè meritæ, pro tot tantisque malis coercendis clementer ad quadriennium concedere et indulgere dignetur. Quod si S. V. fecerit, vti speramus, feret genti bello inuictæ ad furorem Turcarum refrenandum dignas atque optatas suppetias in amplissimo Christiani orbis populo, & regno alioqui inquieto iustitiæ cultum & pacem constituet: vnico beneficio sibi innumeros & clarissimos Principes conciliabit, Germanis autem reliquis, qui nunc ab ista Sancta Sede Lutherana hæresi circumducti, nonnihil alieni animi esse videntur, vberem occasionem præbebit, hoc munificentissimo & paterno S. V. beneficio illectis, vt quicquid studio, labore, obseruantia, quicquid fide, diligentia & ingenio, quicquid viribus atque opibus possunt, hoc totum pro B. V. & sacrosanctæ istius Sedis Apostolicæ dignitate atque auctoritate tuenda deferant & polliceantur. Quemadmodum hæc omnia S. V. ex Oratore nostro, & Dn. Iohanne Emanuele Duce Sese extensiùs intelliget: & S. V. valere, ac sanctæ Romanæ vniuersalique Ecclesiæ diu faeliciter præesse cupimus.* Sal. Ann. 1522.

Datum in oppido nostro Vallisoleti, vltim. Octobr. Anno MDXXII. Regnorum nostrorum, Rom. quarto, &c. Carolus.

Diuina fauente clementia electus Rom. Imperator semper Augustus.

Nullum ferè est rescriptum, in quo ad occultanda arcana Imperij, Turcici belli mentio non recurrat. Cum tamen grassante tyrãno in visceribus Christianorum, Principes nostri postposita fidei causa, se alternis cõfoderent gladijs. *Carolus* hic immunitatem à soluendis rogat annatis, vt arma gerere possit in Turcas, quid egerit? attende.

RHODVS A TVRCIS CAPTA.

CLXXX. Orbe pene toto *Caroli*, & *Francisci* inuoluto dissidijs; Occasionem nactus *Solimanus* Turcarum Imperator, Principes Christianos inuidia, vltionis cupiditate accẽsos priuata comoda publicis ante laturos verè auguratus, *Rhodum* insulam oppugnare decreuit. Duas *Solymano* vrbium oppugnationes suscipiendas *Selymus* pater testamento reliquerat, *Rhodi* ac *Belgradi* (Taurunum dicit antiquitas) hãc *Selymus* ipse susceperat, sed eius copias pestis dissiparat: vt & *Selymũ* lentus morbus, mors inde subsequuta reuocauit. *Belgradum Solymanus* post bimestrem obsidionem ob commeatus, cæterarumque rerum penuriam deditum quarto Id. Sept. Anno 1521. cæperat. Miserrimam Christianorum cladẽ paucis describit *Sambucus*, quæ ad nostram ignominiam præterire non debeo, vel possum. Vide *Monetam pag.* 421. CLXXXI. Belgradũ capit.

Victus, post cladem patri suo illatam, & ipse à Parthis *Solymanus*, vt amisso 100000. exercitu, vix cum octuaginta saluus euaserit, CLXXXII. vt tyrones suos ad grauiora confirmaret, reliquos veteranos in officio pollicitis retineret: Mysiam & Pannoniã se scilicet occupaturũ, eisque diuisurum dixit: nec obfuturum

consilio

Sal. Ann. 1522. consilio suo Hungaros, iam diuisos, theatrisque deditos, negligi Regem, multos sceptri æmulos, paucos Duces: Christianos intestinis ardere dissidijs, ac ciuilibus armis longè à Pannonicis finibus detineri. Hunc iam pridem
C LXXXIII. *Ludouicus II.* filius *Vladislai II.* eius animum exploratum habebat, nec semel à præfectis *Albensi* & alijs de periculo fuerat admonitus. Rex officio non defuit, sed *Bis* *Sal. Ann.* Anno M. D XXI. ad Pontificem Adrianum 1522. (ita Sambucus) *vt Carolum* Gallo conciliaret, & labant; Hungariæ succurreret, supplex miserat, sed in cassum. *Vladislai*, & *Ludouici* symbola hic habes. In *Genio* alato (Angelus enim non est) cupiditas *Vladislai* annuitur, quæ regni parandi, & amplifican-

di causa, omnia tentat; vel in Cœlum, si scansile esset, ascenderet. In *speculo in theca illæso* animi corporisque significatur integritas *Ludouici*.

C LXXXIV. Belgrado capto, Rhodum applicuit *Solimanus*, nobilissimam insulam, à militibus *Hospitalarijs*, nunc *Melitensibus*, tunc *Rhodijs* à loco dictis, fortissime defensam, quæ sexto obsidionis mense (December erat) Mahumetanis cessit, æterno Christianorum Principum opprobrio, qui discordijs distracti, commune religionis neglexerint propugnaculum. *Hadrianus* Pontifex vanum sine opibus moliebatur auxilium, & hoc quod parauerat, trium onerariarum ventus tenuit cum barbaris colligatus. Rex Anglus tam procul à calamitate, quàm à voluntate aberat subueniendi. In *Carolo* & *Francisco* spes erat, à quorum discordia *Solimanus* mutuatus audaciã, ter in expugnatione Rhodi milites suos profligatos à desperatione ad spem reuocauit, sed in cassum; iamque discessurus erat *Solimanus*, nisi *Andreas Amaralus* Cancellarius *Liladami*, occultus ob præreptos sibi præfecturæ honores æmulus, ideoque proditor, per literas sagitta missas, propugnato-

Sal. Ann. 1522.

gnatorum ex imminuto numero ſignificaſſet. Qui tamen cum ſeruo, quondàm Iudæo, proditionis deprehenſus, illo quidem exitu ſublatus eſt, vt ſeruus in Chriſtiana, *Amaralus* in Maumethica religione diſceſſerit, digno videlicet perfidiæ pretio. Extremo ita-
CLXXXV. que coactus *Liladamus* cedere diſcrimini, Rhodum certis legibus *Solimano* tradidit. Inuitatus *Mahumetum* ſequi, & in aula Turcica honores occupare præcipuos. *Liladamus* gratias egit, *quod ſe hominem alienigenam, & in Dei cultu diſſentientem non ſolum humanitate, ſed & præmijs prouocaret: vinci fortunæ eſſe, & à tanto principe vinci ſibi honorificum potiùs, quàm ignominioſum; à ſuſcepta ſemel religione diſcedere, impietatis, leuitatis, ignauiæ eſſe, quæ nullam excuſationem mereatur.* Huc facit nummus, in quo ſculptus eſt *Sol*, ſub lemmate *vbique ſimilis*, quòd virum fortem Solis inſtar ſemper ſibi ſimilē eſſe; non extolli rebus ſecundis, non deprimi aduerſis; *Vide eum ſupra pag.* 421. ita Kal. Ian. ſuorum reliquias in Cretam tranſtulit. Eo die, quo Rhodus tradita eſt, prodigioſo caſu epiſtylium portæ ſacelli in Vaticano, cum Pontifex ad ſacrificandum ſubiturus, vix altero abeſſet paſſu, duobus prætorianis oppreſſis concidit, vt tantæ cladis omen. Accedentem ad ſe *Liladamum* Pontifex *Hadrianus* cum lacrymis amplexus, *magnum fidei Catholicæ propugnatorem* appellauit. Exinde Magiſter Ordinis in ſymbolo ad armatum, quod gerebat brachium, pugnum quoque cum exerto gladio, manipuloque ſacerdotali adiecit cum hac inſcriptione: *Prò fide*. Nihil inde ad pacem laboris omiſit Pontifex, vt pertinacem *Caroli*, ac *Franciſci* animum bellicoſum infringeret, atque vtriſque Regibus probroſa arma in barbaros auerteret. Romam miſit vterque legatos, ſed in caſſum. Vnde ſpe pacis deturbatus Pon-
CLXXXVI. tifex, ſiue veteri in *Carolum* beneuolentia ductus, ſiue recenti in Gallum indignatione, quia comperiſſet proditorijs Cardinalis *Soderini* literis, quo familiariter inter ſuos *Hadrianus* vtebatur, ad Siciliæ occupationem Gallum inuitari, iamque fama venientium armorum facinus comprobaret, queſtus in ſacro Purpuratorum ſenatu, *Franciſcum eſſe, qui Turcarum arma Europæ metuenda faceret, & Siciliam Pontificiæ clientelæ petendam deſignaſſet. Proinde muneris ſui prouidere ſedulò, ne quid aut communis Eccleſiæ, aut Italiæ ſalus detrimenti accipiat. Pacis remedium ab armis petendum videri, vt Franciſcus qui ſuaderi non poßet, cogeretur.* Nec mora, fœderi ſe adiunxit, quod inter Cæſarem, Regem Angliæ, *Ferdinandum* Archiducem Auſtriæ, *Franciſcum Sfortiam* Inſubriæ Ducem, *Iulium Mediceum*, Florentia, Genua, Mantua, Sena, Lucàque conſpirantibus, conſtitutum erat, *vt anno etiam poſt mortem valitura ſocietate, alter alteri hoſtiliter petito, opibus aut armis ſpeciatim pactis adiuuaret.* Curauit etiam Venetos fœderi adiungere, vt eorum *Franciſcum* deſtitutum ſubſidijs, Italica ſpe deturbaret. Videbantur inclinare Veneti Turcarum timore, putantes ſi Cæſari ad Neapolitani regni defenſionem iungerentur, CLXXXVII.
ex eo in Epirum, aliaſque Ottomanici imperij prouincias facilis acceſſio pateret. Plerique tamen à Galli ſocietate diſcedendum non putabant, *cui recepta nuper Brixiæ, Veronaque gratiam deberent; haud adiuuandum Carolum, qui poſt Inſubriæ, Siciliæque poſſeſſionem, Italiæ potens immineret, tot præſertim in ea Ducum, ſummique Pontificis fauore ſubnixus. Rempublicam ſi impotentioris Galli conatibus accedat, eam eſſe poſſe, quæ immodicam vtriuſque Regis cupiditatem libret, ijſque cohibeat terminis, quibus & ſe inuicem formidare, & Venetorum incolumitatem ferre cogantur.* Alij *Franciſci* negligentia pleraque omiſſa aduertentes, quæ facile victoriam promittebant, nec ipſum ad Inſubres acceſſurum, nec exercitum per legatos miſſurum iudicabant: quam ſententiā *Ioannis Baduarij* Veneti apud *Franciſcum* legati literæ confirmabant: *Franciſcum ita mulieribus illecebris, venationibuſque addictum eſſe, vt omnia penè vectigalia in eas prodigeret: Raro, niſi forte inter epulas de bello cogitet, aut diſceptet: ſi exercitus cogetur, regnum nouis & inauditis indictionibus exhauriri, neceſſe eſſe. De Caroli Borbonij indignatione ſuo excluſi patrimonio, rumor ferebat, Regi eſſe ſuſpectum, & cum Cæſare occultè ſocietatem coijſſe.* Re itaque in Senatu multum diſceptata, Patres cum nil conſtituere velle it, donec quanti *Franciſco* in bellum apparatus eſſent,

Sal. Ann. 1522.

Fœdus Papæ cum Carolo & Anglo.

Venetorū ſocietatem ambiunt Carolus, & Franciſcus.

Sal. Ann. 1522. essent, cognoscerent: Baiocensisque Pontifex recens à *Francisco* Venetias missus, vt in proximum mensem deliberatio differretur, rogaret: intra quem, maiorem, quàm quis memoria nostra viderit exercitum in Italiam transiturum pollicebatur. Horum certiores facti, *Caroli*, atque *Anglorum* legati nisi intra triduum suæ consultationi finem Senatus imponeret, se inde migraturos denuntiarunt: quo, & Baduarij literis Senatus commotus, in hæc capita cum Cæsare societatem iniuit. Inter Cæsarem, Ferdinandum eius fratrem, Franciscum Sfortiam Mediolanensem, ac Senatum Venetum perpetua societas esto. *Senatus sexcentos grauis, totidem leuis armaturæ equites, sex peditum millia, quoties opus erit, in Ducatus Mediolanensis propugnationem mittito. Eundem copiarum numerum in regni quoque Neapolitani defensionem, si à Christianis inuadatur, impleto:* quam conditionem, ne *Solymanum* Turcam irritaret, Senatus addidit. *Quicquid in continente Veneti possident, Cæsar* aduersùs quosuis cum eodem copiarum numero tuetor: Ferdinando Austriaco vel propter antiquas controuersias, vel propter Vormatiense pactum ducenta nummum aureorum millia intra octo annos Senatus pendito.

Vbi ita conuenerunt: *Franciscum Mariam Vrbinatem* regulum, dimisso *Theodoro Triultio*, suarum copiarum ducem Veneti declararunt. Itali oblitterato *Francisco*, qui socijs Venetis Mediolanensem principatum conseruare non potuisset, in societatem venere.

Nihil tamen hæc omnia valuere ad Gallorum constantiam minuendam, aut infringenda belli consilia. Per Alpes ingentibus se se copijs iam tunc in Italiam transfundebat, quas alio propediè Rex ipse *Franciscus* consecuturus erat, nisi intempestiua Gallicis conatibus *Caroli* Ducis Borbonij ad Cæsarem defectio obstitisset. C. LXXXVIII *Borbonij defectio ad Cæsarem.* Causam mutatæ fidei, in regiæ matris immoderatum amorem referunt. *Ludouica* hæc erat Sabaudiana *Francisci* mater: quæ adolescentem omnium Franciæ procerum formæ, corporisque dignitate præstantem nuptijs sibi deuincire studuerat, magnis iccirco in aula honoribus præfectum: sed cum is effœtæ, sterilisque fœminæ thalamum fastidiret, *Susanna* Borbonij Duce præhabita, dignitate atque aula propemodum excidit. Sal. Ann. 1522. *Susanna* verò nuper extincta, eadem facilitate rursum amantis Reginæ procuratione omnia redemit; sed obfirmato ad omnes mulieris blanditias *Carolo*, versis in odia amoribus (quæ & amantem, & fœminam, & reginam inflamabant) de Borboniorum Ducatu litem intendit, ac filij Regis freta patrocinio, nihil minus opulentem deturbauit, opera *Prati* Cancellarij, C LXXXIX. qui falso iure *Susannæ* hæreditatem ad *Ludouicam* Sabaudicam, *Francisci* matrem, aut ad *Franciscum* ipsum commentitijs de causis reuocabat iniuria *Caroli Borbonij*, qui mortua *Susanna*, à *Ludouica* in ius vocatus, dolo *Prati* succubuit. Tantam cladem vt vindicaret *Borbonius*. Cæsaris militiæ nomen dedit; *Eleonoræ* nuptijs sororis in præmium defectionis ab Imperatore propositis. Elapsus in Italiam, cum Reginæ imperio per insidias quæreretur ad vincula, cum duodecim peditum, ære Cæsareo Anglicoque collectorum millibus, Burgundiam aliaque Franciæ loca petiturus erat; quòd ex insigni, qua apud Gallos pollebat, gratia victoriarum metiretur successum. *Borbonij* defectio *Franciscum*, ne ad Insubres transiret, detinuit. *Borbonio* cum magnæ essent cognationes, nam Vindocinenses, ac Mompenseriani reguli ex eadem familia *Borbonia* erant: *Antonius* Lotharingiæ regulus Borbonij, *Claudius Guisanus* frater *Antonij* sororem Vindocinensis in matrimonio habebat, *Franciscus Alenconium*, *Renatumque* Sabaudum nothum sibi charos, *Vindocinensem*, & *Palicianum* Mareschallum suspectos cum centenarijs suis cataphractorum equitum alis secum retinuit, & pedem è Gallia haud mouere statuit, nequis grauior tumultus suboriretur: præsertim quòd ab Anglo in Belgica, à Germanis, qui ad duodecim millia *Guilielmo Fustembergo*, ac *Felice* comitibus à Burgundiæ, ac Campaniæ finibus non longè aberant, bellum sibi imminere suspicabatur.

Inter hæc Cæsar præterito anno se in Hispaniam receperat in seditiosos. C LXXXX *Fœdus Angli cũ Cæsare.* Ex itinere in Angliam deflexerat, Regemque *Henricum* auro in suas partes reuocauit. Centum triginta aureorum millia Gallus quot annis Anglo

Sal. Ann. 1523. glo pendebat, hoc quoque venalem Regis militiam conduxit pretio *Carolus*, simulque *Mariam* filiam *Henrici*, vbi ætas pateretur, se thalamo accepturum promisit, aut mutatam fidem XL. aureorum millibus luiturũ. Nec mora, *Henricus* conscripto milite; tredecim millium exercitum cum insigni tormentorum apparatu transmisit in Belgium. Vniuersam Picardiam populati, terrore omnia Parisios vsque impleuerunt. Hæc *Carolus* cum sibi in Anglia parasset auxilia, Asturam, Hispaniæ oram felici appulit cursu. Vbi non minori cultu, quàm gaudio à proceribus exceptus ob nuntium victoriæ in Catalauniæ finibus contra Gallos obtentæ.

CXCI. *Cæsar Hispaniã repetit.*

Hinc Vallisoletum digressus, Tondesillam ad matrem venit. Postea seditiosis gratia delicti facta, præter seditionis authores, inter quos *Pimentellus Maldonatus*, quos ferro castigauit, vt alios metu, alios amore castigatos haberet. *Maiorica* Balearium princeps exemplum rebellionis secuta, atroci auctorum exitu audaciam luit: existimante *Carolo*, puniendum nonnumquàm in capite, quòd membra reliqua deliquissent. Cæterum adhæc moderati Principis argumenta, fortissimi addidit: cum Vallisoleti inter Hispanos proceres in ludicro equestri, sub ignoto pugnantis habitu, fortissimos omnes eluderet, & vinceret. *Sal. Ann. 1523.*

CXCII. *Fortitudo Cæsaris.*

CAPTIVITAS FRANCISCI GALLORVM REGIS.

CXCIII. *Bonivetus belli ignarus.*

Potentissimum exercitum cum in Insubriam misisset Gallus. Duce *Boniueto Amyralio*, homine rerũ bellicarũ rudi, & qui nõ suo sed merito Reginæ matris ad eũ gradũ ascenderat, initio prospero successu aliquantum vsus, tanta arrogantia elatus est, vt res Gallicas non multò post partim imprudentia, partim bellorum inscitia subuerterit. Igitur Nouariæ appropinquanti, quæ nec præsidio, nec aggere munita erat, *Sfortia* assentiente, deditionem fecit: arx tamen à Regulo stetit. Vigeuenum quoque, omnisque intra Ticinum ager in Gallorum potestatem redactus est. *Prosper Columna* hoc anno *Frãciscum* bellum in Insubribus moturum, *Venetis* hostibus declaratis, *Borbonij* conspiratione patefacta, finita iam æstate, minime credebat; iccirco nec exercitum, nec propugnacula, aggeresque collapsos reparauerat, longa alioqui valetudine afflictus: nunc hostili imminente exercitu, equitatum, peditatumque vnà coire iubebat, & se hostes Ticini transitu prohibiturum confidebat: eorum quæ sibi ad Abduam aduersùs *Lautrecium* accidissent, immemor. Itaque lectica vectus, ad alteram Ticini ripam cum quatuor Hispanorum peditum, totidem Germanorum millibus, ac toto Cæsariano, fœderatorumque equitatu, venientibus hostibus se opponere statuit. Sed fluuio ob longam siccitatem vadoso, cum Galli vnà cum tormentis in alteram ripam euasissent, *Columna* grauiora primùm tormenta Mediolanum remisit, ipse mox nullo milite ob *Boniueti* imprudentiam amisso, subsequutus. *Prospero* Mediolanum reuerso, tanta consternatio non solum ciues, sed & fœderatorum exercitum corripuit, vt in portibus ciuitates quasi iam victores Galli apparerent. Cunctante Boniueto, *Antonium Leuam* cum centum cataphractis equitibus, tribus peditum millibus, Ticinum *Columna* misit. Quò *Bonivetus* pergens, triduò ignauus consedit, suos qui nondum coierant, expectans; cum tertia suorum parte omnem fœderatorum exercitum Mediolano pellere, ac superare potuisset. Dum itaque ad minoris momenti oppida vires impendit, Cremona ac Mediolanum, instauratis aggeribus, acrem vrbis propugnationem pararunt. Interim *Hadrianus* Pontifex postridie Id. Sept. vita functus est, cuius morte res fœderatorum turbatæ laborare cœperunt. Rara Neapoli, nulla Roma in militum stipendium pecunia Mediolanum mittebatur. Roberiam, Rhegiumque interim (dum Cardinales ambitiosè de successore disceptant) *Ferrariensis*, Carpos *Pij* receperunt. Mutinam seruarunt *Frãciscus Guicciardinus*, & *Bartholomæus Cattinarius*. Cogitauerat *Columna* de ea *Ferrariensi* restituenda, pretio triginta nummum aureorum milliũ, quod *Sueßanus* regulus reprobauit, quia Ferrariensis Gallici nominis studiosissimus esset, vrbsque bello opportuna. Modoetiam *Bonivetus* cœperat, vbi firmo præsidio collocato, ne commeatus Mediola-

Nouaria dedita.

Boniueti ignauia.

CXCIV. *Hadriani Pontif. mors.*

Sal. Ann. 1523. diolanum importaretur prohibebat. Parte inde exercitus inter Modoetiam & Mediolanum constituta, vndique sibi persuadebat, posse Mediolanensibus occludere auxilia. *Prosper* verò Gallos armis pelli nō posse agnoscens, eodem vicissim commeatu intercepto repellere statuit. *Mantuano* itaque mandauit, vt cum Pontificio equitatu Ticinum iniret. *Boniuetus* ne *Mantuanus*, atque *Leua* pontem, quem Ticino fluuio è regione Vigleueni imposuerat, deijcecerent, veritus alterum ad Torglium extrui, & *Baiardum*, *Rentiumque Ceritem*, Modoetia relicta Vigleuenum petere iussit; quo factum vt è Brianteis montibus, totoque superiore agro ingens tritici vinique copia Mediolanum importata sit, & Gallis Mediolani potiundi spes sublata. Leues interim velitationes comittebantur, quæ vt plurimū Gallis male cedebant: vnde rarò è castris, nisi magno numero ad recipiendum commeatum exibant. Ignauiam, vel desperationem, prudentiæ nomine celabat *Boniuetus*, qui nihil armis proficere videns, dolo hostes tentauit. Cum *Murgante Parmensi* in legione *Ioannis Medicei* primipilo clam egit, vt ponte sublicio, quo extra vrbis aggeres iter erat, Gallos intromitteret. Coniuratione detecta, ex disciplina militari hastis confecti sunt proditores. *Boniuetus* non dolo quàm armis felicior, obsidionem soluit. *Prosper* verò *Columna* octauum iam mensem cum morbo conflictatus, III. Kal. Ian. è vita excessit. *Columna obiit.*

Mediolani obsidione soluta, Cardinales qui dies quinquaginta de creando Pontifice insumpserant, in *Iulium Cardinalem Mediceum* nomine *Clementis* consenserunt; Is ante electionem studiosus Cæsaris, vbi Pontificatum accepit, noluit omnium pater, male audire, quòd amorem ex æquo non partiretur in filios. Metuebat vltro, ne per Italiam metuenda excresceret Cęsaris potentia. Mentem suam quamuis solitis in *Carolum* tegeret obsequijs, fluctuare cœpit, cum *Francisci* vidit nimis inclinare fortunam. Galli varijs in Italia attriti cladibus, non tantùm Mediolanensi exciderant imperio, sed etiam Cæsareos victores in patria expectabant: Quàm non minus armis, quàm *CXCV. Clemens Papa.*

beneuolentia expugnaturus fidebat *Borbonius*, Annuebat Cæsar, malens hostes peregrè quærere, quàm domi expectare. *Columna* iam vita functo, *Ferdinandum Daualum* Marchionem Piscarium, Italicis præfecerat copijs, classi *Hugonem de Moncada*. ProRex verò Neapolitanus *Carolus Lanoius* rerum Italicarum curam gerebat. Rex Anglus, & Cæsar ex diuersis sese locis Galliam inuasuros receperant, vt tribus exercitibus circumsessus *Franciscus*, non tam de recuperanda Italia, quàm de conseruanda Gallia cogitarent. Superatis itaque Alpibus *Borbonius*, ad Aquas Sextias delatus, magna ciuium gratulatione acceptus est, cuius exemplo vicina oppida se vltro dedetunt. Lugdunum pergere, ibique sedem belli figere cogitabat, (quod tum non admodum munitum erat) eoque occupato per suas ditiones, vnde non paruas equitum, peditumque copias contraxisset, vsque ad Biturigum metropolim (quod Gallici regni meditullium est) facile peruenisset. In Lugdunensi namque Gallia Bellyocenses, Aruerni, Boios, Marchiani, & in Pictonibus Castelleradenses omnes contiguì populi erant, qui *Borbonium* bello strenuū Ducem, vita integrum, mitem, facilemq. Dominum vnicè diligebant: *Franciscum* in scorta, venationesque prodigum, nouis quotidie exactionibus plebem oderāt excoriantē. Reliqui tamen Cęsariani rerum Gallicarum non satis gnari, vt ad Massiliam oppugnandam se *Borbonius* conuerteret, perpulerunt: magnā enim spem in classe ponebant, cum qua *Moncada* non longe nauigabat. Sed ad ipsos Prouinciæ fines cum se se *Andreas Doria* Regiæ classis Præfectus, maiori triremium, militūque copia obiecisset; *Moncadam* littus, vbi suis adiungeretur, trium nauium detrimento, coegit respicere. Quin & *Philibertum* Orāgiæ principem, ex Hispania ab Imperatore submissum, improuisa ignotaq. Gallorum in mari classis fefellit, cum ad hanc, velut amicam delatus, pro hospitio carcerem habuit. Cępta Massiliensi oppugnatione, nauiter incubuere milites Cæsariani, sed inutili labore spem consumpsere. Ducenti cataphracti equites cum suis hippotoxotis, ac ter mille pedites maturè præsidio impositi *Brione* præfecto;

Sal. Ann. 1523.
CXCVI. Ferdinād. Daualus Mar. Piscaria.
Borbonius in Prouinciā ducit.
CXCVII. Massiliā obsidet.
Francisci Regis vitia.

Sal. Ann. 1523. fecto; Ciues Gallico sceptro addictissimi, Hispanisque, quòd *Alphonsus* Neapoli in Hispaniam classe rediens, eam vrbem inopinato intercepisset, antiquo ac inueterato odio infestissimi. Præfectus, cognito *Borbonij* itinere, accersitis rusticis, aggeres instaurarat, & quæ ad resistendum opportuna erant, prouiderat.

Interea *Franciscus* Auenionem suppetijs præmissis, vanam *Dauali*, Hispanorumque Ducum consilia irridebat, qui eam vrbem neglexerant. Tum *Borbonius* & exercitum suum longa obsidione attritum, & stipendiū iam iam militi defuturum, & vniuersas Galliæ vires sibi imminere præuidens, obsidionē soluit. Ita præpostero *Dauali* consilio nullum is exercitus operę pretium fecit, magnū, si *Borbonio* fides adhibita esset, facturus. *Franciscus* natura iactantior sibi nimis multa pol- *Soluitur obsidio.*

198. licebatur; quòd *Clemens* Papa occultè cum eo conspiraret: Cæsari pecunia deesset: fœderati *Borbonio* suppetias non misissent: Anglorum mora Galliam inuadendi, *Francisco* spem faciebant Mediolanum recuperandi. Bellum itaque per se, non per legatos gerere decernens, ne quis dissuaderet, quanquàm ingruēte hyeme, matris conspectum, quæ ad illum dissuasura pergebat, vitauit. Tam insperatum Regis facinus Cæsarianis minimè præuisum, omnium animos, atque arma ad Italiæ defensionem à Massilia conuertit. Quocirca non intermisso trium, ac viginti dierum itinere per abrupta, deuiaque locorum Papiam eo tempore peruenerunt, quo *Franciscus* per Alpes Peninas, haud Mediolano procul, ad Ticinum flumem constitit. Vbi occupatis illę, quę in nauibus re perit Hispanorum tormentis, fecialem misit in vrbem, qui se dedentibus pacem, recusantibus arma offerret. *Franciscus Rex Gallia in Italiam descendit.*

199. *Franciscus Sfortia* filius *Maximiliani*, vltimus ex Sfortianis, qui Ducatum teneret Mediolanensem (quorum imperium à *Francisco* inceptum, in *Francisco* finem habuit, post annos quinque supra centennos) vbi destitutam vrbem milite vim Gallorū minimè diù laturam videret, fuga præsenti se se periculo subduxit: nec multò post *Lanoius* cum *Piscario* nonnullisque copijs ingressi, postquàm exigua vastæ vrbis & à militari annona, & ab incolis prçsidia comperissent, iamque ad me- *Sfortia Mediolanum deserit.*

nia Galli maximum admouissent exercitum, vrbe excessēre: nihilque ad salutem ciuibus deditione certius, præsidiarijs fuga tutius visum est. Quare eodem, quo *Franciscus* tempore, porta Vercellensi exceptus est, Cæsariani Romana abiere, tanta omnia trepidatione, vt neglectis armis, ordine, duce nec consilia, nec imperium admitterent, totiesque victores fortissimorum hostium, nunc sine hoste propemodum vincerentur. *Francisci* incuria Cæsarianos seruauit, quos timidè palantes cum opprimere negligit, victoriam corrupit. Victoris clementia opportuna vrbi fuit, quam sæuissimus pestilentiæ furor, quinquaginta millium funeribus deformauerat. Rex ante illam cum castris substitit, tanquàm dignus videri nollet, quem Metropolis acciperet, cum cætera regni membra nondum ad obsequium inflexisset. *Piscarius* ad Papiam (olim Ticinum) muniendam conuersus, *Antonio Leua*, experti roboris, atque constantiæ viro, cum Hispanis quingentis, & quinis Germanorum millibus tradidit propugnandam. Interritus *Franciscus* vbi plurimùm valere hostem sensit, istuc vires omnes impensurus, obsidione Papiam Nouembri ineunte cinxit. *Piscarius* reliquum militē Laudi Pompeę colligebat, ad hostium conatus obseruandos. Interea cū ex Gallia, & Anglia nulla submitterētur auxilia, in Germaniam ad Austriacos *Borbonius* magna se contulit celeritate, vt *Ferdinandum* fratrem Cæsaris ad subsidiorum gratiam inflecteret, cum à fęderatis nil sperarent obsessi. Pontificis namque, Venetorum, cæterorumque Principum animi ad fortunæ motū fluctuantes, à Cæsare ad Gallum spectare cæperunt, incertum metu? an spe? an vtroque? Metuere videbantur Regem, & Cæsarem: illum secundo fortunæ cursu felicem: hunc affectatæ Insubriæ suspicione grauatum, vt eluso denique *Sfortia*, rerum per Italiam potiretur. Nec timoris deerat argumentum. Cum *Maximilianus* olim *Carolo* Mediolanū destinasset: et delusis Italorū legationibus possessionis diploma Cęsar *Sfortiæ* nūquā dedisset. Augebat metum recens Cæsaris in Gallos expeditio, quæ sola imperij innixa erat libidini. Cęsar vbi societatis cū Rege, occultę quidē antea contractę, sed tū primū vulgatæ literas à *Corso*

Sal. Ann. 1523.

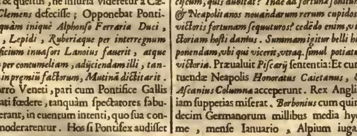
CC. *Galli Mediolanum capiunt.*

CCI.

Papa & Veneti ad Gallū deficiunt.

Sal. Ann. 1523. à *Corso* oratore accepisset, animi indignatio-
CCII. *Cæsaris questus in Papam.* nem tanto acerbius prodidit, quanto acriora sunt odia amicorum, quàm hostium. *Non ambitione* (aiebat Cæsar) *nec alia cupiditate inflammatus, sed Iulij Medicæi, nunc Pontificis, apud Leonem omnia moderantis consilio hoc bellum suscepisse, quo amotis ab Insubria Gallis, Italiæ quietem defenderet. Ipsum Pontificem, cum Cardinalem auctorem, & promotorem fuiße fœderis, Vnde molestior ei Clementis eßet inconstantia, quòd damnatam primùm amplecteretur sententiam, sola ingratitudine ductus aduersus eum, cuius ope Romanum occupauerat Pontificatum. Nullo tamen pauore concußus, contra Clementis inclementes insidias, regnorum ac etiam vitæ discrimine, velle captis insistere.* His tamen per legatum Papa reposuit: *sui officij eße, vt pacem toto Christiano orbe, quoad fieri potest constituat: idcirco se Christianorum principum bellis se immiscere, vt maiore cum authoritate eandem procuret: quam & tum diligentissime procurabat: statim enim post captum Mediolanum, Capuanum Pontificem ad Cæsarem legauerat, de pace, aut inducijs acturum; cui Ludouica Regis mater Lugduni per Narbonensem Galliam in Hispaniam transire permiserat.* Adiungebat & questus, ne iniuria videretur à Cæsare *Clemens* defecisse; Opponebat Pontifex, *quàm iniquè Alphonso Ferrariæ Duci, Regij, Lepidi, Ruberiaque per interregnum Pontificium inuasori Lanoius fauerit, atque etiam per contumeliam, adijciendam illi, tanquàm in præmiū factorum, Mutinā dictitarit.*

Porrò Veneti, pari cum Pontifice Gallis obligati fœdere, tanquàm spectatores fabulæ aderant, in euentum intenti, quo sua consilia moderarentur. Hos si Pontifex audisset armatus, pacem quum suadebat, imperare *Sal. Ann. 1523.*
potuisset. Idem se Veneti facturos acceperāt, modò socium consiliorum haberent. *Clementis* dissimulatio anxios tenebat Cæsareos, an Siciliam vel Insubriam defenderent? Ad hanc tuendam, diuiso licet Gallorū exercitu, impares erant. Ad eam si abirent, metuendū, ne breui post se victorē totū exercitū traherent, & Neapolitani antiquo Gallorum odio occupati, fortunæ impetum sequerentur. *Lanoio* itaq. Pro Regi Napolis curā committere dum cogitant; *Piscarius*, qui ad infracti CCIII.
animi robur, disciplinę militaris calliditatem *Piscarij sententia de defendēdo Mediol. principatu.*
adiunxerat, *Stuardi* Albaniæ reguli (quem *Franciscus* legatum declarauerat) exercitum (constabat is ex sexcentis cataphractis equitibus, & peditum decem millibus) non his esse contendebat viribus, quibus regno Neapolitano facile potiretur: multas ibi esse munitas vrbes, quæ non nisi longo diuturnoque bello capiantur: at bello Mediolanensi intra paucos menses finem imponi posse. Si hic Cæsari res feliciter succedant, de Neapolitano, quamuis turrim duntaxat vnicam Cæsar retineat, nullo modo timendum: sin Neapolim Cæsarianus reducatur exercitus, toto Mediolanensi principatu *facile potiturū Frāciscum, quis dubitat? Inde ad fortunæ sonitum & Neapolitanos nouandarum rerum cupidos, victoris fortunam sequuturos? cedēdo enim, victoriam hosti damus. Summam igitur belli hic ponendam, vbi qui vicerit, vtraq. simul potiatur victoria.* Præualuit *Piscarij* sententia: Et curā CCIV.
tuendæ Neapolis *Honoratus Caietanus*, & *Cæsarianorum auxilia ab Anglis*
Ascanius Columna acceperunt. Rex Angliæ iam suppetias miserat. *Borbonius* cum quindecim Germanorum millibus media hyeme, mense Ianuario, Alpium iuga-

Sal. Ann. 1524. niuibus, glacieque impedita penetrauit, atque eodem abiens, rediensque vestigio, *Franciscum* ante Papiam reperit, sed parum felici successu post tertium obsidionis mensem, *Antonio Leua* ad omnem ictum, fraudemque intercipiendam intento. *Sfortiæ* diligentia, extra pecuniam, cæterarum rerum in vrbe penuria leuata est: Æris inopiam liberalitas Ducum vtcunque minuit; cum vasa supellexque argentea in monetam, vsumque militum recusa, hoc titulo vulgaretur: *Cæsariani Papiæ obsessi MDXXIV.*

Moneta à Cæsarianis Papiæ cusa. Monetam hanc vt & *Francisci* Regis suspice. *pag. 421.* Tentauerat *Franciscus* armorum, machinarumq. conatu in vrbem irrumpere, sed tanta strages primo impetu Gallorum facta est, vt per hæc deinde ad vrbem incedere

CCV. immane nimium videretur *Francisco*. Arte *Ticinū ab urbe auertit Rex.* magis premendum ratus, aliò Ticinum, auertere cæpit, vt vrbem aquarum nudaret præsidio. Nec vanus erat Gallorum labor, quum Cælo felici obsessos tempestate propugnante, tanta vndarum colluuie Ticinum excreuit, vt terrarum laxatis repagulis, Gallorum operam facile eluserit: adeo prò Cæsare non homines modo, sed & elementa pugnabant. Claudicabat etiam obsidio ob Neapolitanam expeditionem, quam solo *Bonineto* auctore susceperat. Accessit & aliud infortunium: bis mille pedites Itali, quos Sauona *Franciscus* accersiuerat, Alexandrinum agrum ingressi ad *Burmiam* fluuium, de via fessi substiterant. Hos nihil tale cogi-

CCVI. tantes *Gaspar Maynus* Mediolanensis, Ale- *Gaspar Maynus.* xandriæ præfectus cum mille septingentis peditibus facile fudit, & fugientes Castellatium vsque persequutus simul cum illis oppidum introiuit, atmisque spoliatos, præter duos centuriones dimisit. *Ioannes* item *Ia- Iacobus Mediquinus.* *cobus Mediquinus* Mediolanensis, qui postea Marchio Melegnanensis dictus est, ob *Hectoris* Vicecomitis necem quadam relegationis specie ad arcem Mussiam, vt illi præesset à *Sfortia* missus erat; seu quemadmodum alij tradunt, vt per honoris delati speciem popularibus odijs immolaretur. Dux namque *Sfortia* conspiratæ necis periculo apud populum laborabat. Sed *Iacobum* omni fraude solerter imbutum, consilium hoc non fefellit. Haud enim ignorabat flagitio parta, flagitio compensari. Principum scelera non rarò subditorum pœnis castigari, vt propriam labem sanguine luant alieno. *Sal. Ann. 1524.* Sera igitur equina solutis à cera literis, vbi ad eandem arcis Præfecto tradi comperisset: nouam alio epistolam concipit argumento, quam eadem consignatam cera Præfecto obtulit: adeoque præclarè fraudem vltus fraude sit: vt illo cedente locum, atque arcem occupauerit. Non multò post *Gaufferius* magnis in Italiam copijs per Alpes illapsus, denique *Franciscus* ipse frustra persuadere sunt conati, vt sibi ad vindictam hostium, & spem premij adhæreret; quòd amissæ fidei damnum infra vitæ periculum non æstimaret, malletque cum discrimine fidelis, quàm cum securitate perfidus haberi. Spem tamen hoc vltimo præsertim bello Gallis, Rhætisq. Gallorum confederatis fecerat; sed vafre illorum, cum promissa expectarent, delusis conatibus, fraudem prò virtute habuit; vt cum hosti fidem falleret, suis probaret. Nec volenti occasio defuit. Erat in Rhetorum finibus *Clauenna* oppidum Alpium radicibus, in reducta valle, accumbens, gemina ex proximis rupibus arce defensum: quarum altera supra vim omnem repentinam collocata, adiri, nisi angusto per rupes inciso aditu, non poterat; altera oppido, humiliori loco interiecta, vltro citroque commeantium viam intercipiebat, cæterum habitatore vacua, ac suis propemodum ruinis sepulta. Huc *Riccium* animosum iuuenem, eiusque loci accolam cum nouendecim socijs *Mediquinus* destinat, qui experirentur an casu aliquo arcem solius Præfecti custodia defensam extorquere possint. Noctu adfuit *Riccius*, Meramque arci vicinum amnem, penè glacie rigentem vado transgressus, inter desertæ arcis rudera substitit, vsque dum exacto diluculo, Præfectus arcis, ex solemnis diei (qui aderat) consuetudine, oppidum, filio ac paucis satellitibus stipatus peteret. Hunc vbi transeuntem occupassent, ad portam arcis adducerunt, & nisi aperiretur, strictis gladijs mortem minati sunt, quam Præfecti vxor viro timens aperiri iussit; *Mediquinus* cum trecentis peditibus subsequutus arce simul, & oppido potitus est. Hinc

Rheti

Sal. Ann. 1524. CCVII. *Rheti Franciscum deserunt.* Rheti maiores insidias aduersùm se strui rati, non solùm in armis fuerunt, sed & sex suorum millia, qui in Gallorum exercitu erant, reuocarunt. Quum ad primum nuncium non redirent, altero se rebelles bonis mulctaturos indicarunt: quapropter quinto die ante prælium (quo captus est Rex) quin abirent, nullis nec precibus, nec promissis retineri potuerunt. Sunt ex Gallis, qui *Thecanum* Rhetorum præfectum promissis sex nummorum aureorum millibus, vt à Rege deficeret, conuenisse, atque vt defectio necessitatis specie tegeretur, *Me diquinum* Clauennæ arcis præfectum intercepisse scribunt. *Francisco* hæc tria futuræ pugnæ mala omina acciderunt; at quod pessimum, nullum ipse munus ducis obibat: cum *Anna Mommorencio*, ac *Birone* militiæ imperitis tempus inaniter terebat; cura totius exercitus ad vnum *Boniuetum* translata, & à se velut relegata.

Hac defectione miles Cæsarianus erectus, pugnam cogitabat. Iamque exercitus tam sibi propinqui erant, vt prælio decernere, aut alterum breui dissolui necesse erat: tanta enim Cæsarianis pecuniæ penuria erat, vt Germani in duodecim dies nummum duntaxat aureum, quo vix panem emere poterant; Hispani nil acciperent, & è castris abire, vt
CCVIII. *Nouam monetam Papia cusam vide supra nu. 204.* victui necessaria pararent, cogerentur. *Antonius Leua* pecuniam, quantam poterat à Canonicis Templi Maioris corraserat: fasces, insignia, vel argenteos baculos in nummos, qui Ticinensis scholæ Rectori ad Comitia, vel eunti aliò præferri consueuerant, conflarat. Quæ rursus cum non sufficerent, & iam tertium stipendia peterent Germani, *Antonius* quod gestabat aureum monile conflauit, suoque signauit nomine *A.L.*

Laonius itaque ac reliqui duces non minùs gloriæ cupiditate, quàm necessitate
Piscarij oratio. coacti, aleam tentare suscipiunt. *Piscarius*, cui præmium gloria & ad posteros fama erat, vndique copias contrahit, magnis promissis, variaque oratione, omnium animos implet. *Gallorum Regem antea minacem, modo trimestri obsidione fatigatum, & penè despectum pingit. Eo victo, bello deuicto, cum quo pugnarent, non superesse. Galliam ipsam victori in prædam cedere. Animos itaque suTom. VII.*

merent, & hostem sua concisum ignauia, Itali *Sal. Ann. 1524.*
lia pellerent. Cæsarem cogitarent, prò cuius nomine Fortuna ipsa pugnaret. His inflammati milites, cum pugnam deposcerent, *Piscarius* quæ in promptu non erant stipendia, rapere statuit, & quidquid miles flagitaret, hosti extorquere. Vniuersum exercitum in duo equitum, quatuor peditum agmina distinxerat. Primum ex *Hispanis, Germanis, Italisque*. Secundum è solis *Hispanis*. Tertium, quartumque è *Germanis* conflatum erat. Ipse *Piscarius* ne vlli deesset, voluit pe- CCIX. *Castrum S. Angeli Hispani capiunt.*
nè sine imperio esse, & *Alphonsum Vastium* patruelem, loco suo, Ducem constituit peditatus. Ne quem verò à tergo hostem, ad commeatum intercipiendum desereret, *Castrum S. Angeli* (cui *Phyrrus Gonzaga* Gallicæ partis præerat defensor) opulenta annonæ merciumque instructum copia adortus, eò cum *Vastio*, quem ad difficillima quæque adhibebat socium, progreditur. Noctis beneficio arcanum hostes latuit, dum adhibitis ad auroram tormentis, turris muro incumbens ingenti hiatu, mox inuasuro militi, discederet. *Piscarium* audaci facinore primum per ruinas in oppidum, coniectum tanto irruentium impetu milites consecuti sunt, vt penè oppresserint. *Pyrrhiani* repentino metu consternati, aut in fuga, aut in cæde disiecti. Dux ipse arcis præsidio receptus, cũ vim expectare nollet, vitam deditione redemit. Arx militi in prædam cessit. Mille aureis (quos in CCX.
Pyrrhi loculis inuenit) *Casada* murum occu- *Piscarius liberalis in milites.*
pantis virtutem *Piscarius* est muneratus. Ei sola ad gloriam rectè factorum superabundauit fama. Moriens tot vrbium, hostiumque triumphator *Vastio* patrueli non vltro paternam reliquit hæreditatem, & ære alieno grauatam. Vbi castra dux repetijsset, in Cæsarianos *Ioannes Medices, Gallicæ militiæ Achilles*, permixta equitum, peditumq. ala inuectus, vim tãtam armorum intulit; vt Germani decretoria pugna certandum rati, veteris militiæ consuetudine, collectum manu puluerem spargerent, caputq. ac vitam prò Cæsare de- *Mos vetus dum pugna initur.*
uouerent. Sed Rex suis in castra receptis, Cæsarianis locum *Circo* (Parcum Itali vocant) vicinum ad ignobilem Pratæ vicum cessit, quẽ non longe à Gallorũ munitionibus dissitũ hostilia torméta infestabãt. Prelij aleã nõ temerè

 subi-

Sal. Ann. 1524 subiturus videbatur *Franciscus*, qui copias suas nouo Ticino extra Ticinum extructo, aduersùs Cœli inclemenciam milites collegerat, nulla stipendiorum exigentia exacerbatum. *Piscarius* verò vt Gallis bellandi necessitatem imponeret, diu noctuque velitationibus, iustis quandoque prælijs lacessebat: *Piscarij solertia.* factumq. vt dum vmbratili per tenebras irruptione castra diuersis partibus lacerasset, ipse inopinato euentu, vicinis extra castra stationibus expugnatis, intra valla erumperet, tormentaque capto Præfecto, occuparit; debellasset etiam, si tantam Gallorum præuidere potuisset iniuriam, imparatus enim ad tantam molem accesserat.

CCXI. *Franciscus pugnæ auidus.* Neque *Franciscus* pugnam defugiebat, quam sibi non minori fiducia felicem promittebat. *Salassum* itaque Principem, deuicto, interceptoque *Hugone Moncada*, non infeliciter contra Genuenses pugnantem, Sauona accersit. *Tramulium* Mediolano cum magna præsidiarij militis parte adesse iubet: *Mommorantium* aduocat. *Salassus* verò intercepto aditu, cæsisque quatuor millium copijs, parem cum *Moncada* sortem inter vincula adijt victor, & victus. Collecto itaque Ticinum milite, intra castrorum septa Rex substitit, quæ fossis, vallisque præaltis exurgebant. Plerique tamen Gallorum, qui bellicis fulgebant artibus *Franciscum* à pugna reuocabant. *Galeacius*, *Triuultius*, & *Palicia* stultum putabant *regium caput, vniuersaque simul Gallia fortunam vnius certaminis obijcere periculo, Cum sola mora hostis profligari posset. Maxime cum aduersarios sola desperatio ad pugnam impelleret. Quid quærimus* (dicebant ipsi) *vincere? vincimus, si non pugnamus. Neque enim à Cæsarianis Ducibus stipendia, neque à nobis prædam milites expectare possunt, si pugnam detrectemus. Cedamus Rex, vt cedere ac vinci mox hostes cogantur.* Ira disseruit *Palicia* homo ferox, bellandi cupidus, vnde admirationem, & obsequium sibi conciliare debuisset. Eadem *Clemens* per legatum, ac *Renatus Sabaudiensis* auunculus *Francisci* suadebant. Vnus ex regijs ducibus *Boniuetus*, qui animum occupauerat Regis, nimis arroganter, & alienæ inertiæ accusatione veritatem oppugnabat. *Senes iam, & annorum pondere fessos* insimulabat, *qui Gallico nomini iniuriam fuga quærerent. Latere eos, Regis præsentiam ad victoriam sufficere. Quod si aliter sentirent, quid intererat, tanta impensarum, temporisque iactura fatigare Ticinum, vt inde more fugientium victrix abiret Gallia, & ab vrbe ad desperationem cederet inclinata? His castris abire non possumus, quin tota abeamus Insubria, sine pugna etiam vicimus, quia stetimus. Si abeamus, abit victoria.* *Sal. Ann. 1524.* Franciscus, qui vni *Boniueto* fidem adhibebat, & vanitate noua veterem augens, turpe sibi esse ducebat, si venienti hosti, quasi metu perculsus cederet; sæpius enim vt omnino vanus erat tota Italia se nunquàm inde nisi victorem discessurum, aut morte victoriam redempturum iactitarat, cum periculo certare, quàm cum dedecore cedere maluit. Porrò *Piscarius* cum hostilia castrorum propugnacula absque ingenti suorum clade penetrare non posset, decreuit, effracto Circi muro, Marabellum palatium expugnandum esse: quod venationibus, & aucupijs in medio Circi eductum, partem vnam castrorum muniebat. Circiter duas ante lucem horas appulsi, sexaginta muri vlnas nemine è Gallis id deprehendente, prostrarunt. Septum ingressi, recata Mirabellum contenderunt, tunicas albas super arma induti, vt se à Gallis discernerent. Inexpectata hæc Cæsarianorum audacia Romam vsque aduolauit. Vbi *Pasquinus*, CCXII. *Pasquini nugæ mordaces.* cum aduueniente Gallo Hispani se se murorum abdidissent receptaculis, in eos per ludibrium iocatus fuisset: *Num quis Hispanum in Italia vidisset exercitum? amissum vbique quæri, repertori suo manere præmia.* Modo suis in castris Gallum circumuallatum lacessere non modo, sed & inuadere auderent. Idem nuperrimæ quæstioni Romanũ respondit Idolum: *Repertum modo Hispanum militem, euigilasse de strato, & mane suo amictum indusio, visum adire in castris Regem, Galliaque proceres, vt salutatis locum indicaret carceris præparatum.*

Cæsariano itaque milite in Circum se se effundente, & Gallos ad pugnam prouocante: *Franciscus* illa minimè aduersariorum audacia territus, exercitum & ipse vallis, educens, recta ad Mirabellum pergentibus obiecit. Modum certaminis ita *Iouius* refert.

Erant

Sal. Ann. 1524. *Erant in postremo Cæsarianorum agmine Italicæ cohortes septem, cum tribus Hispanicis, custodia quinque tormentorum muralium præposita: eæ cùm vix ingressæ Parcum reliqua antecedentium agmina ægre sequerentur quod aquoso loco deuoratis rotis tormenta subsidissent; factum est, vt qui nouissimi erant, primi omnium Galliæ hostibus occurrerent. Eas namque* Franciscus *longè à reliquis copijs disiunctas conspicatus, eò confestim mittit* Philippum Brionium *&* Fridericum Bozolum *cum valida cataphractorum equitum manu, expeditisque aliquot tormentis, aggregantibus etiam se extraordinarijs peditum manipulis. Ij celeriter parent, & hostes subleuandis tormentis occupatos adoriuntur. Fit prælium atrox: sex cohortes quanquam singulari promptitudine dimicarēt, neque tormentorum procellam, neque vim equitatus sustinentes, in proximam siluam se recipiunt; vt obiectis arboribus insultantium equitum impetum euitarent. Ita Galli succisis iumentorum cruribus tormentis potiuntur, eodemque impetu peruadunt in siluam: ibi inusitati certaminis iniquitate oppressus Sebastianus Squarcia vir eximia virtutis cadit, & cum eo strenui aliquot centuriones, atque signiferi, & cohortes quatuor integræ conciduntur. Ea res in oculis omnium prosperè gesta sicuti Regis & Gallorum animos vehementer extulit: ita Piscarium, qui opem ad ferre nequiuerat incredibili dolore affecit.*

Sed contrà vir pugnæ auidus, conspecto regio exercitu quem, nequaquam in aciem è castris proditurum sperabat, veluti concepta victoria maximè est lætatus. Nec mora, Falcium notum equitem ad Lanoium mittit, qui admoneat in itinere subsistendum, rebusque omnibus postpositis & versis in hostem signis protinus esse confligendum: hoc item Borbonio & Nicolao Salmæ significat, seseque ad accersendum Vastium citato equo proripuit: sed etiam ille extemplo conspectis hostibus, relicto Mirabello ad Vernaculam regressus, densatis copijs in hostes signa converterat, cùm in eo temporis momento, nequaquam prioribus mandatis parendum, sed nouo consilio, quod casus offerret maturè vtendum esse iudicasset. Itaque Piscarius, rectè, inquit, frater, quod volebam effecisti: idcirco ab læua ad hostes plenis passibus contendo, & enitere audacter, vt abs tuo maximè cornu victoria feliciter oriatur. His dictis ad legiones Germanorum conuolauit, in quarum virtute ac robore Sal. Ann. 1524. *summæ rei gerendæ & totius victoriæ momentum constare preuidebat. Interim Cæsarianorum leuis armaturæ equitum manus audacter ad nigram vsque legionem prouecta à Germanis facilè submouetur, & in subiectam Vernaculæ vallem fœda perturbatione detruditur: tormentaque item Gallica, citatis equis, admirabili solertia & celeritate in omnes partes opportunè raptata, ita hostes petebant; vt Hispani demissis etiam humi pectoribus vix depressioris loci beneficio pilas euitarent, & Lanoius & Alarco pauentes alas rusticanæ casæ, quæ obiectu ipso fortè protegebat applicare cogerentur.*

Tum verò Franciscus his veluti non dubiæ fortunæ initijs suopte ingenio & suorum hortatu vehementer incitatus, quin dato signo procurreret, minimè dubitauit. Idem cæteri faciunt et ante alios Palicia primi agminis ductor à dextero cornu Cæsarianos equites impigrè adoritur. Is Gallorum impetus sicuti Lanoio grauis, atque terribilis fuit, ita postea multorum opinione visus est victoriam è manibus Regis haud dubiè rapuisse: nam præcipiti eo dicessu, non modo Heluetij nigrique Germani, nequaquam pari passu subsequentes, equitum præsidio sunt nudati; verum etiam tormentorum vsu magna ex parte sublatus; cùm libratores cessare cogerentur, ne Regij agminis effusè præteruecti ictibus terga simul & latera verberarent. Cæterùm ætate nostra ab equitatu nusquam alacrius atq. validius est concursum; cùm veterani vtrimque duces, & equites, flagrantibus animis, non de gloria modò, quæ vna maximè vera virtutis aciem exacuit; sed de Italiæ imperio dimicarent. Galli vindictæ auidi, vnum ante alios Borbonium, vti Regis & gentis, cum ignominia perfidiæ, desertorem, omnibus pugnæ locis requirebant; cum ille ad tutiorem promptitudinem, Pomperano familiari traditis insignibus, tunicati & priuati equitis habitu depugnaret.

At Rex ipse argentea in trabea, cristis, & suæ maxime proceritate conspicuus, cohortantis ducis & strenui bellatoris munus implere, hostilem aciem concitato equo perrumpere, aggredi obuios, & purpura auroque præcipue insignes. In eo tumultu Ferdinandus Castriotus, qui originem à Macedoniæ Regibus ducebat, dux illustris, regia manu confossus cadit: sternitur

& Vgo

Sal. Ann. 1524. & Vgo Cardonius ala Piscarianæ legatus: Vexilla duo discerpuntur, & Noricus equitatus, quem Ferdinandus Cæsaris Frater auxilio miserat, dum impigrè pugnam subit, & constantissimè repugnat, graui accepta clade profligatur. Ita, vt iam penè Lanonij atque Borbonij signa & agmina nutarent. Nam vel ea re Gallus numero & viribus superabat, quòd Cæsariani cataphracti leuis armaturæ militum subsidijs carebant: siquidem ex tribus agminibus primi cum Vastio ad Mirabellum processerant: secunda ala (vt diximus) à nigris Germanis fœdò pulsa refugerat, tertia autem relicta extra Parcum, Duce Guidone Guaino, totius exercitus impedimenta tuebatur. Ala quoque illa mirifica nobilium Italorum et Hispanorum ipsi Proregi peculiaris, vt quæ prælio non interfuit, nulli erat adiumento, nam Lanoius Verium Belgam adolescentem consanguineum suum eius alæ Præfectum extra Parci murum subsidere, nec so vllo modo commouere preceperat, donec ab ipso per certos nuncios consurgendi & pugnandi signum acciperet. Sed commissa statim exardente pugna cum Laonius, in re præsenti atque terribili, cunctis sensibus atque memoria vehementer occupatus neminem, qui accerseret omnino mitteret, adolescens patrui ducis iussis & disciplinæ præceptis omnino parendum existimans, vsque ad pugnæ exitum immotus constitit. Nec vlla equitum obtestatione, vel increpatione potuit adduci, vt in aciem prodiret. His de causis laboranti Lanoio & vix Regij agminis impetum sustinenti.

Piscarius, qui admirabili præsentique prudentia, ac intentis maximè oculis cuncta lustrando, huc & illuc singulis difficultatibus occurrebat, Hispanos sclopetarios circiter octingentos subsidio mittit, qui repentè circumfusi à tergo & à lateribus, edita terribili pilarum procella, ingentem equorum atque hominum numerum prosternunt. His etiam appropinquat hastatorum grauis armatura, atque ita, certo præsidio tuti, audacius plumbeis glandibus incessante rem gerunt. Quo accepto incommodo Regij, dum consistere conferti nequeunt, & expansis alis, minore cum periculo, repugnare, se posse existimant, dissoluta acie dissipantur. Sed dum huic consilio fortuna infestior occurrit, ira & pudore conglobati rursus in sclopetarios deferuntur.

At Hispani natura agiles, & leuibus protecti armis, retro sese celeriter explicant, eorumque impetum tortuosis discursibus eludunt, au- Sal. Ann. 1524.
ctique numero, vt erant, cùm longo vsu, tum nouis Piscarij præceptis edocti, manipulatim in toto campo sine ordine diffunduntur. Erat id pugnæ genus per se nouum & inusitatum, sed in primis sæuum & miserabile, quod magna rerum iniquitate præoccupantibus sclopetarijs, præclaræ virtutis vsu? in equite penitùs intercret: nec vlla, vel fortissima dextra, diu proficerent, quin conferti à raris & paucis plures, & clarissimi sæpe duces, & equites, inulta cæde, passim ab ignobili & gregario milite sternerentur.

Ab alia quoque parte, iam Vastius promotis à dextro cornu cohortibus, & inducta ala equitum cum Anneo Mommorantio prosperè conflixerat, profligatoque per sclopetarios eius equitatu ipse ante alios interfectis libratoribus, tormentis hostium fuerat potitus. Accidit autem in eo concursu (quod non videtur prætermittendum) vt Vastius & Mommorantius; qui posteà summi duces euaserunt, sicuti ab vtroque accepimus, peracri singularique certamine aliquandiù dimicarint: eo quidem euentu, vt non multò post Mommorantij equus Castelij manu vulneratus concideret, atque ipse demum ab Errera Centurione caperetur. CCXIII.

Eo rerum successu Vastius factus alacrior, minorem Heluetiorum aciem, tormentorum amissione & fuga equitum absterritam, & ob id hæsitantibus animis pugnam capessentem adoritur. Tum verò, incredibile dictu, videre licuit gentem, paulò antè ab excellenti probataque virtute campestri præsertim in acie formidandam, cùm decoris & disciplinæ, tum innatæ ferociæ penitus oblitam, inclinatis hastis, pugnam detrectare, & metu mortis egregiæ, ab infami fuga turpissimum interitum, præalto in flumine, quæritare, frustra eos retentare confirmareque magnis obtestationibus tonante Florantio Sedanio, qui genti familiaris, & dignitate equitum Mareschalchus cum peculiari ala cataphractorum, dimissis omnium equis, in prima acie se pugnaturum profitebatur; adeò, vt pristinum illum immanium corporum ac animorum vigorem cæleste aliquod infestum numen, aut certè fatalis is Regi dies eripere videretur. Nec minori deformitate eundem fugæ exitum tulit altera Heluetiorum acies: quæ, vti

Sal. Ann. 1524. uti numero cohortium plenior aliquandiu immota constiterat; sed cùm circumfusis undique sclopetarijs perpetuo quodam pilarum imbre eminus obrueretur, & promptissimi Centurionum, ut plerumque accidit, in ipso primo ordine cecidissent, conspecta demum strage regij equitatus, abiectis hastis, terga vertit.

Ferunt Ioannem Diespachium, qui summam inter Helvetios Duces auctoritatem obtinebat, cùm cohortes ne tentato quidem certamine turpiter fugientes intueretur, & obversus, ac iratus signiferos increpando cædendoque sistere nequiret, gravissimo compulsum dolore tantæ acceptæ cladi ac ignominiæ superesse noluisse, in eoque præsentis animi decreto, pervadentem in confertos hostes, honestissimè cecidisse. Hanc tamen cladem Helvetij, qui superfuere Alanconio Regis sororio, acceptam referebant, quod ille, ubi parum strenuus & diù inclinantis prælij spectator, dum ardente adhuc pugna, cum integro totius postremi agminis equitatu in fugam sese proriperet, Helvetiam aciem egregiè densatis ordinibus prælium subeuntem, transversa & præcipiti impulsione perrupisset.

Cæterum à dextero Gallorum cornu uni omnium peditum Nigri Germani, ut in ipsa salutis atque Victoriæ desperatione, cum Germanis acerrimè & constantissimè depugnarunt: eoque maioribus prope odijs, quàm viribus, quæ summa erant, sunt congressi, quo efferatis diuturna dissensione animis, neutris, qui paululum loco pulsi pedem referrent, ulla omnino spes veniæ aut militaris misericordiæ relinqui videretur. Indignabantur Cæsariani, quod Nigri contempta & irrisa Cæsaris Maiestate, spretaque auctoritate Germanici nominis, pro Gallo vetere hoste mercenarijs armis, fratres consanguineos obsessum atque oppugnatum venissent. Ex adverso Nigri maximè decorum existimabant pro eo Rege, qui multis annis ipsos liberalibus stipendijs aluisset, fortissimam operam præstare, tueri sacramento fidem, & nihil omnino admittere, quod veteranis militibus indignum foret. Nec hercle ex his quisquam erat, in eo haud dubiè supremo vitæ actu, conatuque bellici operis, qui insultantis fortunæ iniuriam inusitata virtute & decora morte vindicandam non duceret. Cùm appropinquarent acies & miro silentio gradus inferretur, procedebat solus ante nigrorum aciem Longamantes ab Augusta Vindelica nobilissimus Dux. Georgium Franispergum & Marcum Sithium elata manu, Sal. Ann. 1524. & clara voce ad singulare certamen provocans. Sed is atroci murmure refutatus, & multorum simul petitus telis citò concidit, abscissamque eius cùm arvillis & annulis manum ovanti similis gregarius miles ostendit. Tum vero sublato clamore à Cæsarianis alacriter est procursum.

Erat in medio campo dum utraque acies corrent, ipse Piscarius in equo sublimis, sed pedestribus armis protectus sæpe orans Franispergum, ut gradum intenderet, eumque commemoratis superioribus prælijs, in quibus eius viri virtus enituisset, ad parandam omnium maximè opimam & memorabilem victoriam accendebat. Itaque concurrente utraque acie, dùm in adversos equum adigit cuspide per apertam galeam recepta in facie vulneratur, confossoque demum equo sinistrum ei crus alabarda traijcitur. In eo terribili armorum fragore haud dubiè suorum pariter atque hostium armis fuisset CC XIV. oppressus, nisi ægre eluctantem familiaris primò eques, & demum centuriones & signiferi propiores magno conatu ereptum servassent.

Interea Franispergus & Sithius admirabili peritia, ad includendos hostes exporrecta utrinque acie, legionem in medium sinum exceptam duobus statim expansis et recurvatis cornibus præcingunt, eamque pertinacissime resistentem in medio totam contrucidãt: ita ut una tantùm tribus legionibus opposita, & ob id infelici virtute repugnante, nemo penè Nigrorum evaserit. Periere ibi, præter Longamantem, ante primos ordines Richardus Suffolchius Regulus, cui Alba-rosæ cognomen fuit, ad quem plerique, & præsertim Galli, Britannici regni iura pertinere prædicabant: & ab alijs propter regij nominis dignitatem & bellicarum rerum peritiam; Nigræ legioni fuerat præpositus. Franciscus item Antonij Lotharingiæ Principis Frater, eximiæ indolis adolescens, qui in primo ordine, ante alios armis & cristis conspicuus, locum poposcerat: duoque item Germani Reguli Hortembergius atque Loffenius militia illustres: & Teodoricus Scombergius Nicolai Antistitis Campani frater equestri dignitate, et propter industriam excellentis ingenij, legationum etiam honore insignis.

In hunc modum diversa in parte dum fugantur

gantur

Sal. Ann. 1524. *gantur Heluetij, & Germani concidunt: eodem ferme tempore regia acies à Sclopetarijs simul, & ab equitatu, hastatis etiam succedentibus, perrumpitur. Tum vero quisque dux insignis & illustris eques, ad protegendum eripiendumque Regem concurrit: plerique desiderio nauandæ in oculis Regis supremæ operæ, loca atque agmina sua relinquunt. Palicia dum suffosso equo, annis ac armis grauantibus, ad Heluetios agrè se recipit, ab equitibus intercipitur. Sed eum iam superuenienti Castalio traditum Vasurtes Hispanus, quasi tanti captiui pretium & laudem equitibus inuideret, apposito ad thoracem crassiore Sclopeto crudeliter interficit: traijcitur duplici vulnere & ipse Tramulius, multarum palmarum vetus Imperator. Galeacius item Sanseuerinus; dum singulari peritia huc et illuc adacto equo hostes submouet, & præclarè decertat, in conspectu Regis cadendo, quod regia gratia & fama inclyti nominis debebat, honesto vitæ exitu persoluit, cùm procumbente equo laberetur, proximum sibi Gulielmum Langeum illustrem equitem, in supremo casu opem ferre cupientem, appellans;* sine me, *inquit*, Fili, fato meo fungi & quàm celerrime potes, hinc ad protegendum Regem recurre, nominisque mei & honesti exitus memoriam, si euades pie amiceque colito. *Erat pugna omnium maxime funesta & magnopere iniqua Gallis equitibus nam à circumfusis & expeditis Hispanis, in omnem partem ad lethales ictus, pilæ plumbeæ spargebantur: quæ non iam tenuioribus (vti paulò antè erat solitum) sed grauioribus sclopetarijs, quos vocant arcabusios, emissæ, non cataphracturam modo sed duos sæpe milites, & binos equos transuerberabant; sicut miserabili nobilium equitum strage, & morientium equorum cumulis constrati campi, & alarum virtuti simul officerent, si densato ordine irrumpere conarentur; & passim veluti obiectis aggeribus, si cui decore vita potior foret, minimè expeditum ad fugam iter præberent. In tanta rerum iniquitate Vilermus Boniuetus Amiras aliquandiu discurrendo & cohortando Heluetios, & equites in fugam inclinatos confirmare conatus, cùm haud dubie aduersam eius prælij fortunam agnosceret; nec tantæ cladi, cuius ipse præcipuus fuisse auctor diceretur, ad pœnam vel ignominiam superstes esse vellet, graui & obstinato pudore in medios hostes incurrit, atque ibi quòd aperta galea discurrentium & imperantium ducum more vteretur, iugulum mucronibus obiectans, est interfectus. At Franciscum, nudatum omni ferè præsidio alarum, & custodia corporis, tot circum interfectis, & cæteris circumquaque palantibus sese eripientem, mixti ex varijs turmis aliquot equites, vti habitu insignem persequuntur.* Sal. Ann. 1524.

Nec Rex impigre seipsum deserit, quanquam ab equo & à fortuna deserebatur: passim inflexo equo eum insultantibus gladio rem gerit, illatisque aliquot, & acceptis vulneribus, strenue repugnat, sed dum ad proximum riui pontem contendit, confosso & corruente equo, sternitur. Primi omnium Didacus Abila, & Ioannes Vrbieta Cantaber super grauante equo iacẽtem circumsistunt: nec adhuc planè cognitum intentatis gladijs vt se dedat, ni perire malit, cohortantur. Interim superuentu Motta Anoierij Galli, qui erat Borbonij equitum Præfectus, de facie noscitur: quanquam erat ex vulnere totum os manante sanguine fœdatus, sed dum Motta, vt se Borbonio dederet, qui non procul abesset, hortaretur, Rex ad proditoris nomen indignabundus, ac imperanti similis, accersito te, *inquit*, Lanoium: *isque dum Motta ad Borbonium peruolaret, vndique voce & discursu militum quæsitus, opportunè superuenit, summotaque incumbentium turba subtractum equo, exporrecta dextra subleuauit, præoccupanti Abilæ Chirotheca ferrea traditur: proximi paludamentum infrusta discerptum abripiunt, alij balteo & calcaribus potiuntur, quùm quisque aliquid ex Regijs exuuijs rapere properaret, quod mox ad decus, petendaque præmia, non obscura fide posset ostentari. Capto Rege, vndique à Cæsarianis victoria conclamatur: Gallis animus concidit: fit fœda fuga in omnes partes: Heluetij pecorum modo pauentes dum cæduntur, Ticino flumini se committunt, natandique prorsus imperiti fœda & miserabili colluuione connexi impeditique agminatim gurgitibus rapiuntur: alij supplices proiectis ad terram armis salutem petunt. Rex armatus, vti erat, in humili asturcone cùm à Lanoio in castra duceretur, Alphonso Vastio fit obuius. Is tum forte à persequendis Heluetijs redibat, vt de Piscario, quem falso cecidisse ferebant, certius agnosceret.* CCXV.

Nec

Sal. Ann. 1525.

Nec mora, Vastius ab equo properè desilijt, & regiam dexteram apprehendens, custodientium & aggregantium sese vltro militum coronam latè summouet, ita vt his pudorem inyceret, qui nullo propè respectu Maiestatis, adeo arctè iam captum Regem custodirent. Tum verò Franciscus *haud parùm eius conspectu recreatus, silentium exsoluit. Eum enim, cùm iuuentæ flore & specie corporis, tum virtutis & omnis militaris elegantiæ laude insignem, vti præclarus vel in hoste excelsæ virtutis æstimator, vehementer adamabat. Consolanti Vastio magnitudinemque animi & humanitatem in* Carolo *Cæsare plurimùm attollenti:* Statueram, *Rex inquit,* non indecoro casu inter armatos concidendo, animum ab hac tãtarũ rerum mearum acerbitate vẽdicare, ne tot clarissimorũ meorum Ducum funeribus superessem, sed fortuna iam pridem nomini nostro iniquè & peracerbè infensa, vt vitam inuito ad illudentis fortunæ spectaculum reseruaret, honestissimam mihi mortem inuidit: hoc vno tamen memet in tantæ cladis memoria consolabor, quod nulla mihi in posterum fortunę vis erit pertimescenda: quandoquidem illa sæuissimè semper furens, nec tot cumulatis cladibus vnquam abunde saturata, nunc tandem reliquas supremi odij faces in publico totius Galliæ luctu, & summa mea ex tanti infortunij casu iactura restinxerit. *His verbis, non modo ipsis victoribus singulari affectis lætitia lacrimas propemodum exciuit; sed circumfusorum etiam omnis generis militum animos tantæ victoriæ reputatione vsque adeo confudit, vt facile à cædibus & ab ipsa etiam præda, ad tanti Regis capti spectaculum vndique verterentur.*

Ductus est in Gallica castra ipso imperante, ne à Ticinensibus, quos summis affecerat detrimentis, & à ferociente præsidario milite, tanquã diuturnis obsidionis incommodis vehementer afflicto, ad ludibrium in ea fortuna conspiceretur. Ibi ea vulnera, quæ in auersa parte femoris, & in dextera summaque gena acceperat, facile curauit: aliquot etiam pilarum ictus duplici thorace ita egregie sustinuerat; vt cùm Christi Crucis frustulum aurea conclusum bulla ferret; quòd plane seruatus in miraculum à pijs hominibus diceretur. Huc vsque *Iouius.*

CCXVI.

Victoriæ nuncio Mediolanum perlato, *Theodorus Triuultius*, ac *Chandius* rerum capitalium præfectus ex vrbe excesserunt, Galliam repetentes: omnisq. adeo Mediolanensis principatus statim in Cæsaris potestatem cõcessit. Postridie huius pugnæ *Franciscũ* clã militibus in arcẽ Pisleonensẽ deduceudũ curauit. Rector Hispanus duæ res Cæsarianos sollicitos tenebãt: primùm vti Regem eo loci collocarent, vbi de asseruando non multũ laborarent: tũ vt militibus stipẽdiũ exsoluerent, Regem vel Neapolim, vel in Hispaniam deducere decreuerant: verum classe præstabant Galli, vt mari nec in illam, nec in hãc tuto nauigare possent. Terra peti Hispania haud poterat, Neapolis poterat; sed militibus non soluto stipendio committere non audebãt. Propterea cum *Clemente* fœdus inire cupiebant. Fama verò diuulgata victoriæ, omnes Italiæ Principes potentiam horrebant Cæsaris, & sibi seruitutem imminère existimabant, Gallis attritis, Heluetijs iactura pristinæ gloriæ ignauè recenti bello defunctis, qui Romano Pontifici præsto esse solebant. *Veneti* attoniti, quòd à postrema sub *Hadriano* inita societate, nulla causa recesserint, trepidabant. *Clemẽs* eodẽ metu tenebatur: in cuius ditionibus raræ munitę vrbes, populi *Guelforũ*, ac *Gibellinorũ* factionibus diuisi, Pecuniæ inopia, Florentiæ etiam timebat. Florentini enim post à *Carolo VIII.* expulsos *Mediceos*, libertati assueti Mediceorũ reditum non æquis animis ferebant. Ipse iam Cardinalis ad augendam Cæsaris potentiam constantissimus, Pontifex creatus, Cæsaris hostis Gallis pecuniam subministrarat, fœdusq. percusserat, vt literis in Regis tentorio post victoriam repertis patefactum erat. Accedebat quod tormentarium puluerem, pilasq. Ferraria ad Gallorũ exercitũ per agrum Parmensem, & Placentinũ conuehi, & Albaniæ regulum in regnum Neapol. contendentem, vbique excipi tanquam amicum permisisset. Hæc *Clementem* secum reputantem *Veneti* adeunt legati, vt societate inita, decem Heluetiorum millia in Italiam arcesseret, hisq. Italos pedites, equitesq. adiungat, persuadere conantur. Germanos, qui Ticini erant præsidio etiam post victoriam seditionem agentes, tormenta occupasse, vrbem in potestate habere, non meliora spe- *Veneti Clementẽ ad societatem sollicitant.*

Sal. Ann. 1525.

rari, quum præfari vnde soluant, non habeant; Occasionem non deserat, arma paret; Cæsariani namque ad Regis custodiam non mediocrem alere cogentur exercitum. *Ludouicam* Regis matrem ad filij libertatem redimendam nec sumptui parcere nec militi. Quod si Cæsarianis tempus indulgeat, totá sit eis Italiam cedere coacta. Addebant Ferrariensem Gallis antea addictum, à societate non alienum. Inclinabat ad societatem *Clemens*, & *Hieronymum Guinucium* equis cursoribus miserat, vt Anglos aduersus nimiam Cæsaris potentiam excitaret; quùm Capuanus Pontifex à *Lanoio* missus, certam spem cum Cęsare conueniendi faciens, Pontificis animum ita irretiuit, vt *Guinucium* antequam in Angliam transmitteret *Clemens*, reuocaret. Tum Veneti, *ne incertam Ducum fidem, pacemque parum honestá mercede emeret Papa, qua simul Italiæ libertatem, opesque egeno rapacique militi venderet*, conabantur suadere. *Posse ijsdem, quibus Cæsari se se ambiguo euentu conciliet pecunijs, expeditum ad arma militem comparari, Franciscum in libertatem vindicari; Cæsarem Italiæ ceruicibus incumbentem amoueri.* Mitiora tamen pacis *Clemens* amplexatus consilia, ne attrociori iniuria Cæsarem prouocaret, cum *Carolo Lanoio* æris ad militares seditiones compescendas auidissimo, centum & triginta aureorum nummum millibus, pacis fœdera pactus est, Venetis dubiam pacem recusantibus. Quod cautius, nam Cæsar non multò post *Lanoij* pactionibus improbatis, sũma potestate omnia rescidit. Ita auro suo, atque expectatione Põtifex fraudatus, se delusum serius aduertit. Miles etiam Cęsareus inopia sua, atque aliena prouocats iniuria, in Placentinum, atquè Parmensem agrum per ęstiua infusus, rapuit quod supererat muneri.

Papa cum Cæsare paciscitur.

CCXVII. *Caroli modestia in victoria.*

Victoriæ primum nuncium cum litteris *Francisci* Regis manu exaratis, sexto Id. Mar. Cæsar accepisset, statim ad ędem sacram Deo Opt. Max. gratias acturus se contulit. Triduo inter supplicationes exacto; nec ignes accendi, nec triumphalem admisit apparatum. Hæc de victorijs aduersus infideles edenda præfatus, admirandamque animi modestiam verbis, & gestu præferens.

Sal. Ann. 1525. *Franciscus in Hispaniam transfertur.*

Porro *Franciscus* captiuitatis fastidio ductus, magis expeditas coram Cæsare libertatis leges sibi pollicitus, inexpectato amicis iuxta hostibusque consilio, cum *Lanoio* Pro-Rege occultè de sua in Hispaniam traductione conuenit. Verum quia Galli classe præstabant, missus est ad *Ludouicam* Regis Matrem *Mommorentius*, vt sex triremes *Lanoio* mutuo daret, Hispanico milite instructæ, quæ *Francisco* in Hispaniam appulso redderentur. Hæ sexdecim Cæsareis iunctæ, VI. Id. Iun. soluentes, postridie in Hispaniam appulerunt, cum Neapolim traducendum simulasset; tanto non modo Italorum, Gallorumque procerum sed & Cæsareorum, *Borbonij* imprimis atque *Piscarij* ira, & dolore, vt *Lanoium* summi imperij iura arrogantem, omnibus palam conuitijs contumeliosè proscinderent. Imo *Piscarius* acerbis ad Cæsarem literis, grauissimæ hominem iniuriæ reum postulare non sit veritus: pannici timoris præcipuè accusabat, quem si (absente *Borbonio*, & ad deducendos *Ferdinandi Austriaci* milites occupato, quum *Franciscus* Ticino imminebat) reliqui essent imitati, Mediolanensi amisso principatu, triumphum ageret, non ageretur *Franciscus*. Nunc autem de aliena victoria triumpharet *Lanoius*, cuius amittendæ potius, quàm consequendæ author fuerat: in ipso prælij feruore, fœminarum more clamando *Perimus, perimus*, ad fugam militem non bis prouocasset. Quæ si inficiari conetur *Lanoius*, singulari certamine *Piscarium*, quod obijcit, confirmaturum. *Piscarij* indignationem auxit *Carporum* comitatus à Cæsare denegatus, cuius possessionem statim post victoriam bona erga se Cæsaris voluntate fretus adiri iussit; at eundem Comitatum biennio ante *Prospero Columnæ* Cæsar dederat: quod in suam contumeliam factum *Piscarius* quondàm acer *Prosperi* inimicus iudicans, Cæsarem vbique accusabant ingratum. Cæsar verò vbi *Francisci* in Hispaniam deducti nuncium accepit, in arce *Sciatinensi* non procul à Valentia iussit asseruari, vbi Tarraconenses Reges magni nominis proceres olim in custodiam tradere consueuere. Id inhumanum, & aduersum Regi in Italia promis-

Indignatio Piscarij in Lanoium.

Franciscus vbi seruatus.

Sal. Ann. 1525. promissis, *Lanoius* agnoscens, in amœno loco Regem subsistere, donec Cæsar aliter statuisset, impetrauit: & ad Cæsarem cum *Mommorencio* profectus, vt cum Rege conueniret, nullam cum Italis fidam societatem initi posse confirmans, suasit. Rex in arcem Madritiam à mari, Galliæque finibus longè distantem deductus, vnde quoties vellet, mulæ insidens, & cum iusto præsidio exire posset: neque enim colloquium Cæsar, nisi prius cum ipso conuenisset, admittere volebat. Rediit in Galliam *Mommorencius*, vt *Margarita* Regis sorore *Alenconij* vidua arcessita fœdus cum maiore auctoritate sanciretur: ac ne quæ nouæ difficultates interuenirent, in Decembris finem pactæ induciæ fuerunt. Aliquot postea misit triremes ad arcessendum *Borbonium*, sine quo Cæsar nunquam se cum Rege conuenturum dicebat. Et vt se ad pa-

CCXXIII. *Cæsar ad pacem inclinat.* cem promptum ostenderet, *Clementem* vt *Saluiatum* Cardinalem legatum suum accelerare iuberet, monuit: ad quem etiam *Lopidem Vtardum*, Iulio cadente, misit, vt matrimonium suum cum *Isabella Emmanuelis* Lusitaniæ Regis, & *Eleonoræ* sororis suæ filia, sua authoritate comprobaret. Diploma postea *Sfortiæ* in Mediolanensis principatus fidem ea conditione subscripsit, vt *Sfortia* centum nummum aureorum millia statim, mox quingenta certis pensionibus penderet. *Piscarium* sui exercitus Imperatorem declarauit; Hispanos pedites in Salasso agro statiua habere, cæteris missionem dari, sexcentos cataphractos equites in regnum Neapolitanum redire, cæteros ad Mediolanensis principatus tutelam relinqui, pecuniam, quam ad armandas quatuor maiores naues miserat, in eiusdem exercitus stipendium conuerti iubebat, quòd profectionem suam Italicam in aliud tempus distulisset. *Carraciolum* Venetias ad fœdus renouandum misit, vt se pacis vbique inter Christianos conciliandæ studio flagrare omnibus palam faceret.

CCXIX. *Indignatio Italorũ in Cæsare.* Hęc porrò Cæsaris consilia, ad abolendam Monarchiæ suspicionem minimè valuere. *Sfortia* immitia Germanorum, & superba Hispanorum cũ abhorrêret imperia, medio *Hieronymo Morono* reconditæ astutiæ viro, aulæque principe, aliò consilia vertens, *Piscarium* non leui offensione à Cæsare alienum, *Sal. Ann. 1525.* remotis arbitris ad Italiæ libertatem propugnandam insigni facundia inflectere conatus est, Cæsaris ingratitudinem exprobrando, gloriam Italicæ libertatis vindicandæ proponendo; & regni Neapolitani coronam à *Piscarius proditionis tentatur à Sfortia.* Pontifice in tam præclari vindicis caput transferendam promittendo, quòd summo hoc regnum iure sedem respiceret Apostolicam, nec Cæsari legitima successione debitum, sed per vim fraudemque ab auo eius *Ferdinando* occupatum esset. Prima hac vice *Moronio* assensisse *Piscarium*, vt ambitiosissimus erat, plerique existimarunt: deinde vires suas metientem, & Gallos de fœdere agentes cum Cæsare animaduertentem (iam enim vt *Margarita* Regis soror in Hispaniam proficisceretur, decretũ erat) indeque *Ludouicæ* inania promissa, & ne ea muliebri mollitie conspirationem per filium Cæsari indicaret, metuentem se se reuocasse, conspirationis socios *Piscarium* prodidisse, remq. omnẽ ad Cæsarem, sed tardius detulisse produnt: ante enim *Antonius Leua*, ac *Ferdinandus Marinus* exercitus quæstor Cæsari indicarant, vt de tam diuturno *Piscarij* silentio pleriq. mirarentur. *Ioannem* tandẽ *Baptistam Castaldum* domesticum ad Cæsarem misit, quid Itali molirentur, significans, (vt nemo ex conspiratoribus inficiari posset) proditionem proditione velle rependere, dũmodo postulatis annueret simulando. Cum *Sfortia* itaque fictè communicatis consilijs: cum *Morono* egit, vt *Dominicum Saulium* cum diplomate (*Breue* vocant) *Clemens* ad eum mitteret. Inde ipse *Antonio Leua* trucidato, ad Neapolitanum regnum pergeret inuadendum. Vno se scrupulo retineri simulabat *Piscarius*, an *prodita* violatæque fidei teneretur, si aduersùs Cæsarem, cui se sacramento obligarat, arma sumeret? Quæstio in hoc vertebatur, *an potius Cæsari vtili Domino* (vt I. Cti. loquuntur) *hoc est re-uera possessori an potius Clementi primario patrono Piscarius regni Neapolitani cliens parere deberet?* Clementis enim iussu arma capere videri volebat. Hæc quæstio in genere nullo interposito personarum

Sal. Ann. 1525. nomine, & Romæ *Clementis*, & Mediolani *Sfortiæ* iussu inter viros eruditissimos diu, multuque disputata est. *Piscarius* verò vt fidem suam Cæsari aliquo experimento probaret,

CCXX. *Obitus Piscarij.* euocatum ad se Nouariam *Moronum*, nihil insidiarum ob datam fidem metuentem, custodiæ tradidit. *Sfortia* Mediolani obstinato morbo vexatus, sese consiliorum negans participem, magnaque innocentiæ fiducia, imperij sui propugnacula, præter Mediolani, Cremonæque arces *Piscario* permittit, quas ne indicta causa Insubria deijceretur, reseruandas sibi asserit. Sed *Piscarius* quod ad eneruandas conspirantium vires ijs sibi arcibus vtendum intelligeret, sine cunctatione vtramque circumsedit, vt ad obsidionis pericula parum instructas rerum necessariarum inopia premeret. Inter tot curas, atque labores extenuatum longis vigilijs corpus moriendo defecit, ineunte Decembri, ancipiti fama immensas eius laudes, simul & insignem nominis contumeliam personante. Fuit is ex *Aualorum* familia ex Hispania oriunda, cuius maiores cum

Vita Piscarij. *Alphonso seniore* Neapolim traiecerant, ibiq. habitarant. Adolescens pugna Rauennate captus est, deinde omnibus in Italia bellis interfuit, vt peditum tribunus: ingenio acer ac callidus, ætate iuuenis (nondum enim sextum & tricesimum annum impleuerat) experientia senex erat. Vafrum ingenium detestabantur Itali. Hispanicæ arrogantiæ, fallacis ingenij, maligni ex omnibus fraudibus concreti, perfidięque insimulant Galli. Incorruptæ in Cæsarem fidei Germani, Hispanique laudant. Sic humanus ludit affectus.

CCXXI. *Consilium Cæsaris de Francisci libertate.* Inter hæc Cæsar, incertis suorum studijs ad pacem cum *Francisco* ineundam distractus, viros suæ aulæ primarios in consilium vocauit, & vt liberè consulerent, imposuit. Tum *Dosimeus* Pontifex, qui Cæsari à confessionibus erat, ita loquutus fertur.

Dosimei Episcopi oratio pro Francisci libertate. *Ad Consilium vocatus, non ad obsequium, Clementissime Cæsar, libeat audire, dum mihi liceat sentire quæ volo, & dicere quæ sentio. Vicisti, vt aduersus Christianos infidelis exurgat, & de Christi fide Turca triumphet, ni clementer vtaris victoria, & Regis manumissione tibi Principes concilies vniuersos. Plurimos ante pugnam habebas spectatores, omnes modo sunt inimici, trepidantes, ne totum Christianum orbem exigas in triumphum. Tuis ita Franciscum in manibus possides, vt vel perpetua illum captiuitate stringere, vel gratuita libertate dimittere, vel pretio libertatem vendere liceat. Vt tyranni primum, ita secundum Regis est: Hac vna lege tibi Romani Aquilas pararunt, Parcere subiectis, post debellatos superbos. Libertatem si pretio vendas, necesse est & bellum emere, quod tanto magis est onerosum, quanto superfluum. Gratuita libertas sola est, quæ tibi Franciscum deuincire potest, vt armis victus, & officio vincatur. Rex ille Regum, qui sua prouidentia cuncta gubernat, Regem tibi in vinculis misit, ne vlla tibi supersit defensio de hoste cõmuni neglecto, si in filiorum viscera gladium stringas. Ecquando Carole tot centena Christianorum millia in captiuitatem abducta, tot vrbes, tot regna, tot affines Maiestatis tuæ à barbara vindicabimus seruitute? Si barbaros nunc Hungaris imminentes præteris, & fidei ardor frigescit, nec cognati Regis, sororis tuæ viri amor non vrget, quem Turca patrimonio spoliare nituntur, qualem de te spem concipere dabimus? Cæsar time Deum, time hominem. Italia vsq. adhuc tecum pugnauit, quamuis in numero hostium esset, nam fœderatis præter verba nil misit. Imposterum cogita non minus timeri, quàm timere. Diuisum expotant imperium, quòd eorum non constet libertas, si ab vno regatur. Terminum cupiditati constitue, ne dum aliena petis, propria amittas. Arma sumpsisse ad pacem, non ad bellum ostende, & cum tibi exuberent regna, ne protrahas; Imperium namque veluti aqua disperditur, cum diffunditur. Regnantis cum sit primum officium, sibi imperare: hoste deuicto, teipsum vince: sic hæreticos in seruitute, Turcas in timore, omnes in obsequio continebis.*

Sal. Ann. 1525.

Magna Cæsaris attentione, dicentis sententia excepta est, quam tamen nec suo probare iudicio, neque reijcere, vllo argumento cognitum fuit: sed vbi tacita cogitatione aliquantum defixus hæsisset, cæteris, vt sententias quoque dicerent, innuit. Tum *Fridericus* Toletanus Albæ regulus, magnæ inter suos auctoritatis vir, aduersam sic opinionem exposuit.

Vicisti Cæsar, vel Deus Cæsari centuriatus,

prò

Sal. Ann. 1525.

prò Cæsare vicit. Inter opima spolia Rex Gallorum est, vt hostibus caput deesset. Victoria si benes vsus fueris, integra erit, sin minùs corruperis, statim cum rumore effluet. Qui victoria vti nescit, tanto grauius delinquit, quanto maiori tenetur ignominia quòd fortunam insimulare non potest, sed seipsum, cui fortuna non deficit, sed prudentia. Victoriam hanc ad Europæ salutem vertendam esse nemo negat ad Turcas debellandos, hæreses infringendas, oppositis tamen artibus, quibus alij operantur, & rationibus abstrahor. Minuenda inimicorum sunt vires, augenda nostra. Burgundia, Mediolanum, quidquid Aquilæ debetur Imperiali, ad nos redeat; nec sine litro concedatur libertas. Si Franciscus Rex accepti beneficij memor tecum in perpetua amicitia victurus, si Clemens & cæteri Italiæ principes, cum Anglo positis suspicionibus semper in societate perseueraturi forent, primæ arriderem sententiæ. Quod verò summa beneficia summa plerumque ingrati animi significatione pensentur, Regibus familiare est. Qui cum nemini se patiantur obstrictos, beneficia non agnoscunt, vel breui dierum præscribunt curriculo. Plus ira, atque indignatio, quàm rectum officium; plus inuidia, quàm affinitas, vel recta conscientia valebunt. Ea est consuetudo mortalium, beneficium imminuere, & necessitati adscribere, quod est liberalitatis. An verò futurum existimas, vt Franciscus beneuolentia te potius, quàm metu ductum bellorum, id consilij cepisse arbitretur? Regis pende arrogantiam, qui in ipsa etiam custodia nostram accusat tyrannidem; plura exècratur, quàm deprecetur. Videas, ne nimia clementia pecces, & dum virtutem, gloriamque sectaris, amittas. Superos consule, an Regem tibi tradiderint, vt subitò reddas? Fortuna se contemptam, indignata ad hostes fortasse deficiet. Priusquam hostem manumittas, cura vt re perinde, ac nomine sis Imperator, vt tibi Christiani omnes pareant, teque vnum Cæsarem agnoscant, ac Dominum. Sic & Turcas repellere, & Lutheranos in viam reducere poteris: aliter non poteris. Qui enim Christianos Reges viribus propemodum pares in vnum consentire, & restantas exequi sperat, is frustra sperat, vt iam bella in Turcas docuere suscepta. Terribilis Turcarum potentia, aduersarium non patitur, solumodo quia tyrannus socium non habet imperij: hactenus se Franciscus tibi parem, aut fortaße superiorem viribus existimauit: quod regnum vbique compilans, pecunia magis abundabat: Dum in tua potestate est, debilita, vt te Imperatorem agnoscat ac Dominum. Sic M. Alexander, sic Iulius Cæsar, sic Romani Regibus illis pepercerunt, quibus potestas non supereßet, quā timerent. Aemulis verò paribus, vel superioribus non pepercisse, Carthaginensium, Darij, Pompeij monumenta testantur lugubria. Videndū itaq. quibus pactionibus dimittas, quē semel dimißum reuocare nō poteris: custodiæ traditum, semper licebit dimittere: eiusque libertate quamcumque coeant Principes societatē dissoluere: Interim arma tua victricia seruas, & ne hostes coeant, in manibus habes. Priusquā ergo subiectis parcas, contere superbos.

Sal. Ann. 1525.

CCXXII. *Conditiones pacis à Francisco repudiata.* Applausit *Albano* Senatus. Neque cunctāter assentiente Imperatore, missus est *Buranus* Comes ad Regem cum tabulis paciscendi. Leges erant, vt *præter prouinciam in Gallia Borbonio restituendam, regnique Gallici in Italicas regiones iura; etiam Nauarræ, Burgundiæque abdicationem subscriberet.* Quæ adeograues *Francisco* visæ sunt, *vt se potius in carcere moriturum, quàm liberis suis regnum vlla ex parte imminutum relicturum* respondit: *quod si etiam assentiretur, idem tamen vt præstaret, in sua potestate non esse sine totius regni consensu. Peterent quæ in regia potestate, aut regni lex, aut fortuna bellorum collocasset, nullam earum recusaturum.* Conditiones vicissim hasce obtulit? *se Cæsaris sororem Eleonoram vxorem ducturum: Burgundiam maiorem quasi dotis nomine poßessurum liberis ex hoc matrimonio nascituris hæreditariam: Margaritam sororem Alenconij Lugduni paulo ante vita functi viduam Borbonio collocaturum: eidem quidquid ablatum sit, restiturum, & nonnihil præterea additurum; Anglo pecuniam satisfacturum, libertatem suam magno auri pondere redempturum: si quando Cæsar Romam ad coronam accipiendam proficisceretur, claßem, terrestremque exercitum auxiliarem mißurum.*

LVTHE-

LVTHERANAE HAERESIS INCREMENTVM. Anno 1525.

CCXXIII. ABsente *Carolo*, & noua furente hæresi, conuentum Noribergam reuocauerat *Ferdinandus* anno exeunte XXII. Adfuere *Campegius* legatus Pontificis, *Hannares* Cęsaris, enixè vrgentes Vvormatiensis edicti obseruantiam. Sed iam ad Saxonem, *Lutherumque* inclinatis animis, *Fridericus*, & *Ludouicus* Palatini, *Casimirus*, & *Albertus* Brandeburgici, ad vitanda seditionis discrimina, mitiori incedendum via persuaserũt. Prodijt tandem XVIII. Aprilis, Anno seculi XXV. decretum, quo *typographis interdicebatur libellorum famosorum, ac imaginum contumeliosarum editio: Concilium in Germania liberũ indicendum ad decisionem controuersiæ, decretum erat: Interea ad XI. Nouembris alter Spiræ conuentus cogeretur, vt prudentum consilio decerneretur quid interim credendum, quid agẽdum foret, donec Generali concilio lis definiatur. Denique quilibet Principum, Ordinumque sua in ditione Vvormatiensis decreti rationem haberet.*

Lutheri libros dãnat Ferdinandus.

Campegius visis in scriptis Decreti articulis, scripto ijsdem reposuit. *Probari sibi susceptum de edicto Vvormatiensi promouendo consilium. Synodum Oecumenicum, nisi conciliatis Regibus cogi non posse: in Pontifice nullam fore moram. At Spiræ antiquissimam Ecclesiæ Doctrinam tot sæculis, concilijs, Doctoribus firmatam, in disputationem à nouellis Doctoribus, & Ecclesiasticarum rerum fortè imperitis, non nisi temerè posse. Quis inter disceptantes futurus iudex? Plebs? an ex ea viri selecti? quemcumque excludas, irritam iniustam clamabunt sententiam. Et quis persuadeat Hispanos, Gallos, Italos, admissuros, quod paucis Germanis visum fuerit, in cœtu præsertim non Pontificis, non Cæsaris auctoritate conflato?* Repugnante itaque, atque contradicente Legato vulgatum decretum, à quo Pontifex certior factus indignatus Germanos sibi priuatum religionis constituere tribunal, deliberatione cum Cardinalibus instituta, questus immiscuit non modò apud Cæsarem, sed & Angliæ, Lusitaniæque Reges, qui vltra exhortatoriam legationem, fidei causam negligentes, se immiscere noluerunt. Cæteris verò postulatis Legatus tanquàm suopte ingenio respondere iussus, *Pontificem* (dixit) *multo magis ecclesiasticam iurisdictionem varijs grauatam nominibus, cupere per Concilium instaurari. Onera Germanorum à Lateranensi Concilio videri sublata, cuius obseruantiam ab electione sua Papa præceperat obseruari; nec defuturum ex æquo, si quid restet minuendum.* Monebatque ingerendum esse, *inualescentem hæresin ad sacram auctoritatem, tanquàm magis inermem, principio, deinde ad profanam subuertendam niti.*

Quæritur legatus in Germanos faciẽtes sibi priuatum religionis tribunal.

Campegius ne otiosus videretur in Germania degere, cum Orthodoxis de ratione seruandæ, & instaurandæ religionis per Germaniam Ratisbonæ congressus, ex Episcopis non habuit nisi ternos, & nouenorum legatos; ex Principibus præter *Ferdinandum* & *Boios* fratres neminem reperit, quem alloqueretur. Re itaque maturiùs deliberata, percusso inter se fœdere, decretum ediderunt in hanc fere sententiam. *Vvormatiensi edicto omnes obtemperent. Euangelium iuxta Patrum sententias doceant. In missa, & sacramentis contra maiorum instituta nil innouetur. Puniantur Sacerdotes, moniales apostatæ, & sacri ordinis desertores, qui contra vota illicitum contraxere coniugium. Typographi nil cudant absque licentia. Subditorum filij, qui Vvitembergæ studiorum causa versantur, intra trimestre, Domum redeant sub pœna confiscationis. Qui deinceps ibi literis operam dabunt, Gymnasijs ad docendum non admittantur catholicis.* CCXXVI.

Conuentus Ratisbonæ.

Boij in religione cõstantes.

BELLVM RVSTICVM. Anno Sal. 1525.

CCXXVII. *Muntzerus.* ARdebant interea Germaniæ prouinciæ agrestium furoribus, quibus *Thomas Muntzerus* sacerdos apostata, factionis Lutheranæ satelles non vltimus, dux erat, & antesignanus. Is sanctarum literarum abusus auctoritate, raptus, & diuina cum Deo Patre simulans colloquia, à solo Deo (quod Enthusiasticæ huic sectæ propinum) abdita religionis arcana vulgabat haurienda. Nec deerant, qui Prophetis hisce, quantumuis ab humana ratione delirantibus, aures darent. Suus erat impietati color, *ad seuriorem*

rem

Sal. Ann. 1525. rem scilicet vitæ disciplinam, corruptos licentia homines reuocare. Reos primùm agebant principes, quorum tyrannide oppressi rusticani, more boum non sibi, sed alijs aratra ferrent. Reuocanda propterea in orbem antiqua Christianorum tempora, quando opibus ad communem vsum collatis, neque quisquam ad luxum abundabat, neque vili egestate fatigabat. Hæc ad rusticorum plausum in Thuringia Muntzerus, alijque ex Lutheri schola, in Sueuia, Franconia ac Lotharingia cum passim suis rustici sedibus exuti, ad excutienda Dominorum imperia, consilia atque arma conferrent. Sueui omnium primi sustulêre vexilla, vim minantes, ni à Magistratu libertatem ab Euangelio Christianis indultam, & onera seruitutis mitiganda consequerentur. Decimas frumentarias nonnisi in pauperes, & sacerdotes erogari poscebant. Siluas, feras, pisces, flumina non priuatorum libidini, sed publico vsui seruire cupiebant. Legum multitudinem coercendam; ne leges, vt plerumque fit, sine lege administrentur. Ministrorum Ecclesiæ delectus vulgo detur ne auctoritas indignis pateat; denique nullo teneantur vinculo, quod scripturis sanctis reperiatur aduersum. Lutherus ad cuius auctoritatem prouocauerant rustici, aculeum reprehensionis conuertit in Principes, præsertim Ecclesiasticos quòd sua inclementia (aiebat ipse) plebis indignationem concitauerint. Manum Dei esse, quæ ob neglectum Euangelium (quod ipse prædicauerat) vindex rusticos suscitauerat; qui licet quædam, parum æqua, quædam tamen diuino humanoque iudicio consentanea postulent. Deinde rusticos oratione conuersa, inconsultam damnat temeritatem, quòd se dominorum suorum iudices constituerent. Iubet itaque verosque, tyrannidem illos, hos arma ponere; ne Deus nebulones nebulonibus castigaret; & in omnium capita fulmen detorqueret.

Sueuorũ postulata.

Lutherus rusticos & Principes reprehendit.

Nec aberrauit Lutherus: si quidem ad lacum Constantiensem, & Danubium, Francones, Sueuique, ad Rhenum, Mosamque Lotharingi, per Thuringiam Saxones, tanta multitudine, ferociaque collecti sunt, vt inaudita crudelitate, præsertim in sacerdotes furerent. Monasteria, arcesque nobilium per solam Franconiam supra ducenta, infanam hanc rabiem passa, vita, bonis sustinuere: tacitè plaudente Luthero cum gregalibus suis, vsquè dum in totam nobilitatem sæuiri cœptum. Tum Lutherus verso stylo in rusticanam plebem, tanquàm discipulos sathanæ, conspirantium principum ferro immolandos, & numquàm gratiori superis, inferisque victima litandos clamans, nuper rusticos, nunc principes ad cruenta inflamauit consilia.

Sal. Ann. 1525.

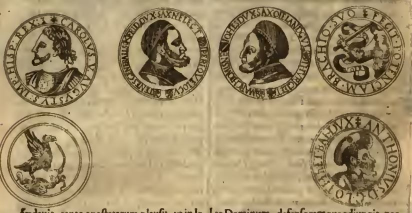
Primus, qui in amentes colonos arma tulerit, fuit Georgius TrucKsessius Vualpurgius, & res iam propemodum vltima desperatione collapsas virtute sua erexit. Eum Antonius Dux Lotharingiæ imitatus, Ludouicus Palatinus Septemuir, Ernestus Badensis, rebelles suæ prouinciæ populos tam luctuosa strage perculserunt, vt capto Muntzero (quem vltimo dederunt supplicio) victi, cæsi, vincti perduelles ad centum quinquaginta millia fuerint. Fama est, potuisse Muntzerum, non magno negotio, sibi magnam Europæ adijcere partem, si pedetentim, consilioque rem magis, quàm impetu aggressus esset. Plebem aduersùs nobilitatem seruitutis, & vectigalium immunitate proposita sibi conciliauerat; & S. Bibliorum auctoritate non egestate minùs, quàm opulentia, grauissimis ad flagitia incitamentis proscripta, omnes dignitate æquales, conditione liberos promulgauerat. Lutherus cum rerum sacrarum confusione, & pietatis neglectu Germaniam deturpasset; Muntzerus libero ieiuniorum vsu, & orationis frequentia quasi incorruptæ vitæ restaurator, nouo dæmonis artificio populum captabat, vt alios vtilitatis lenocinio teneret, alios imagine virtutis deluderet.

CCXXVIII *Rustici domiti.*

Anabaptistarum sublato capite, cum hæresis crederetur extincta, nouis capitibus veluti hydra pullulare cœpit. Colonia Agrippina, hactenus religionis cultu inuiolata, fluctuabat. Mense integro armati ciues, dum consilia miscent de opprimendo ecclesiastico ordine, & anceps inter pietatem & impietatem luctatur, tandem martyrum suffragantibus meritis, quorum sanguine rubescit vrbs nobilissima, triumphauit pia, & fidelis quieuit. In tam lamentabili Germaniæ propemodum occumbentis funere, auxit pereuntium numerum Fridericus Ele-

ctor

Sal. Ann. ctor Saxoniæ morbo oppressus, primusque
1525. CC XXIX. *Friderici Electoris Saxoniæ mors.* gentis suæ, Vitebergæ in templo arcis ad altare summum conditus est. Successorem habuit *Ioannem* fratrem Lutheranæ hæresis, atque electoratus hæredem. Minùs tamen *Sal. Ann. 1525. Lutheri nuptiæ.* huius auctoritatem reueritus *Lutherus*, castitatis voto abire constituit. *Carolostadius* primus illicitis nuptijs chorum, thorumque

fœdauit, tanto apostatarum plausu, vt in locum abrogatæ Missæ, nuptialem subrogarent, cuius erat introitus: *Dixit Dominus Deus: Non est bonum hominem esse solum, faciamus ei adiutorium simile sibi; adhærebit homo vxori, &c.* Inde in oratione *Beatum* dixerunt Vvitembergenses, sed paulò post aratro seruientem deriserunt. Sic *Lutherus* ob *Friderici* mortem, metu solutus monialem *Catharinam de Borre* infami sibi copulauit thala-
CCXXX. mo, & aduersùs continentiam claustrales suo
Alberti Brandeburg Magistri ordinis Teuthonici hæresis. prouocauit exemplo. *Albertum* Marchionem Brādeburgicum Teuthonici ordinis in Prussia magistrum suas habuit in partes; Nuptiarum voluptate infectus, cum *Sigismundo* Poloniæ rege (quocum illi atrox bellum intercesserat, quia præter Cæsarem, nullum supremum profiteretur agnoscere) mutata voluntate, *Sigismundum* iurata sibi fidelitate Dominum, defensoremque adiungit, nec multo post deposito *Magistri* nomine, ac *Ducis* assumpto titulo, *Dorotheam* filiam *Friderici* regis Daniæ, admittit in thalamum. Ordinis verò proceres tanta excitati perfidia, *Vvalterum* ei *Croneburgum* substituerunt; Cæsar verò Spirensis iudicij sententia veluti perduellem proscripsit. Vrgebat *Carolus*, sed irritis semper mandatis executionem Vvormatiensis decreti, & datis hoc anno literis, iussit ad Augustana comitia principes conuenire, vt possius dissidijs, de publica pace, Turcaq. communibus opibus auertendo decernerent. Hæc *Ferdinandus* mense Nouembri indixerat; sed nondū compositis agricolarū turbis, pauci accessère. Cōstitutum tamē, *ex præscripto SS. PP. Doctorūq. ab Ecclesia Christiana receptorū, Dei verbū populo exponēdū, procul omni seditiosæ orationis genere* Vsq. dū haberētur

SPIRAE COMITIA. Anno 1526.

AD Cal. Maij conuenère Principes magna frequentia sed ferali religionis
CCXXXI. exitu. Præter Cæsaris legatos frater *Ferdinandus*, Elector Saxoniæ *Ioannes*, Hassorum Princeps *Philippus*, *Casimirus* Brandeburgicus, *Philippus* Badensis, *Guilelmus* Bauarus, *Ericus* Brunsuicensis, cum multis alijs proceribus. Acatholici iam parati, nouæ religionis dogmata tulerant, & à comitijs adprobari curabant. Cæsaris verò legati negantes se de religione immutanda, vel discutienda facultatem habere, literas *Caroli* Hispali datas protulere. *Se Italiam* (aiebat) *quamprimùm corona suscipiendæ causa aditurum; acturum*

illic

Sal. Ann. 1526. *illic cum Pontifice de conuocando concilio. Interea nihil innouandum, nisi ex formula VVormatiensis decreti constituendum.* Responderunt Vrbium legati, *se obsecuturos Cæsari, quantum æquitas pateretur Religionis controuersias in dies crescere. Abusus haud tolerandos, nec in eos VVormatiense præualere decretum. Spem Concilij inanem esse ob recentes Regum inimicitias. Orare igitur, vt de rebus Germaniæ perditis seriò non serò consulat. Aduersus enim Turcas nil adfore præsentis auxilij, quamdiu Germani intestina laborent discordia.*

CCXXXII. Hæreticorum questus. Pleraq; inde corrigenda contulere Acatholici *Mendicantium* primò *monachorum inualescere ordines ad Reipublicæ detrimentum: cum sæpè ad eos hæreditates integræ deriuarent, speciosaque legata, quibus pauperes, & tenuioris fortunæ ciues possent subleuari. Salutari proinde remedio obstandum, ne ad posteros sodalitia propagarent, nec morientibus viuos sufficerent. Liceret viuis ad aliud vitæ genus transire, non omni tamen fraudatos stipendio; quæ superessent bona, & redditus, in alimoniam pauperum transirent. II. Minus æquum esse vt, vectigalibus omnino Ecclesiastici non tenerentur. Regum liberalitate hoc factum esse, quum neque numero, neque re familiari magna essent; nunc opibus in immensum auctis, priuilegio derogandum, ne in odium concedentis retorqueretur; & possessiones à vulgo transeant, onera relinquerentur. Eo sequerentur incomoda, quos est comoda. III. Feriarum perfrequentem vsum perstringendum, Festorum namq; nimia frequentia, ludos, ocium, epulas, luxum excitari, quibus non tam opes, quàm hominum periclitaretur salus. IV. Ridiculum videri ciborum delectum; cum eum nec pauperes, nec diuites rectè sequantur. Hi sæpè exemptionum prærogatiuâ, vel ciborum abundantiâ; hi necessitate liberi.* Ita vulgaribus argumentis, comitiorum animos prensabant aduersùs Ecclesiasticos, nec sine plausu, quòd pietati vtilitas videretur coniuncta. Catholici ex aduerso & Cæsaris interdicto prohibiti, & postulatorum difficultate alieni, religionis negotium auersabantur. Ita absente Cæsare, Catholicis principibus frigidè religionem propugnantibus, *Ioannes Saxoniæ*, & *Philippus Hassiæ* Dominus, conciliatis sibi diuersarum vrbium legatis, fundamenta iecère fœderis in catholicos, quod haud protinùs percussum, quia Legati nullo ad hanc rē mandato instructi venissent.

CAESARIS NVPTIAE. FRANCISCI LIBERTAS.

CC XXXIII. DVm ijs Germania fluctibus agitatur, *Carolus* in Hispania post varia olim *Claudiæ*, ac *Renatæ* postea *Ludouici XII.* Gallorum Regis filiarum; deinde *Mariæ Henrici VII.*, atque alterius post *Mariæ Henrici VIII.* Angliæ Regum natarum, quin etiam *Ludouicæ* quondam, *Francisci* Gallorum Regis filiæ exarata, ac pacta sed non completa sponsalia, tandem *Isabellam* filiam natu maximam *Emmanuelis* Portugaliæ Regis sibi matrimonio iunxit; spe illius regni Hispaniæ adiungendi.

CCXXXIV Francìscus libertate donatur. Inter verò nuptiarum solemnia, nouum emersit gaudium, quòd *Franciscus* seu captiuitatis fastidio, seu violandi fœderis concepta sententia, ad omnia pronus, libertatem sequentibus assequutus est legibus. *Carolum* voluisse decipi est qui dicat *Francisci* contentum humilitate. *Caroli* vide symbolum n. 229. in quo *Aquila Basiliscos, & angues hostes suos* (Gallum præcipue intellige) *bello prosternit. Conuentuum itaq; inter Cæsarem ac Regem perpetua societas esto, qua pro suis ditionibus tuendis alter alteri quingentos cataphractos equites, decem peditum millia mittere teneatur. Eleonora Cæsaris soror Francisco despondetur, ea in dotem ducenta nūmum aureorum millia duabus pensionibus persoluenda recipito cum mundo muliebri, qui Cæsaris sororem deceat. Delphinus, hoc est, Francisci Regis maior natu filius Emmanuelis Lusitaniæ Regis, atque Eleonoræ filiam, quum ad legitimam ætatem peruenerit, vxorem ducito. Vt Henricus Albretus regno Nauarræ Cæsari cedat, Franciscus procurato: sin is recusabit, auxilio ne iuuato: vt Sicambria siue Gueldria, Zulsiique regulo vita functo earum ditionum primariæ vrbes Cæsari se dedant,*

Sal. Ann. 1526.

Franciscus quoq; procurato. Vittembergensem regulum, Robertumque Marchianum auxilio ne iuuato: Cæsari in Italiam profecturo duodecim triremium, quatuor maiorum nauium, quatuor myoparonum omnibus rebus præter milites instructorum classem, quam post tertium mensem à die cœpta nauigationis numerandum recipiat, Franciscus mutuo dato. Loco terrestris exercitus, quem Franciscus obtulit, ducenta nummum aureorum millia numerato. Addunt promissos præterea quingentos cataphractos equites cum aliquot tormentis, stipendium item in sex peditum millia; idque in sex menses, quum Cæsar Romam ad capiendam coronam Imperatoriam pergeret. Anglo debitas pensiones quæ ad quingenta nummum aureorum millia peruenerant, Franciscus pendito, aut Cæsari, qui se has persoluturum receperat, repræsentato. Vterque (Cæsar inquam atque Rex) à Clemente, vt vniuersi Christianismi Concilium indicat, contendito: vt pace inter Christianos bene constituta aduersus Christianæ persuasionis hosteis arma transferantur: quo nomine cruce signatorum priuilegia, & quas vocant, indulgentias Clemens indicat. Borbonium Franciscus intra duos & quadraginta dies in integrum restituito: omnem supellectilem omnes fructus ex Borbonij patrimonio perceptos reddito: ne eundem in regnum Gallicum reuocato, aut vt ibidem maneat, cogito: Borbonio prouinciam Phocensem apud iudices Regi, sibique non suspectos repetere fas esto: quotquot Borbonium sequuti sunt, in integrum non secus atque herus restituuntor: capti bello milites intra quindecim dies vtrobique liberantur: quæ ante bellum Margarita Flandrica Cæsaris amita possederat, de integro possideto. Arausius princeps è custodia educitor; eidem Arausius principatus, cæterumque patrimoniumque quod Cæsaris partes sequutus esset, ereptum, Salassus item ager Michaeli Antonio Marchioni restituitor. Franciscus cum primùm in aliquam Galliarum vrbem admissus erit liberi, & sui iuris omnia huius fœderis capita rata habeto: vt Delphinus annos quatuordecim natus eadem rata habeat, curato.

Multi in hoc fœdere de communi consensu appellati fuere, inter quos Heluetij: ex Italis nemo præter Clementem, sed in speciem potiùs, quàm vt reipsâ promissa præstaret. His Rex ea se cautione adstrinxit, vt quacumq; demum ex causa fidem non exolueret, vltro ad captiuitatem redire teneretur. Attilios tamen regulos, & speciosa veterum Romanorum exempla ridère Gallici profitentur scriptores.

Vbi porrò intellectum est Regem, ante persolutam fidem, datis obsidibus, custodia liberandum vix quisquam fuit, qui Regem suæ libertati restitutum maiore Burgundia cessurum existimaret. Quod vsque adeò *Gattiuarius* cancellarius indubitatum esse persenserat, vt nulla nec irati Cæsaris auctoritate adduci posset ad pactionis tabulas ex officio subscribendas: cum diceret, sibi tributa facultate, in perniciosis Reip. rebus minime vtendum: cuius damnata pertinacia, Cæsar ipse subscripsit, & Madritum ad confirmandam affinitatem, ineundamque cum Rege amicitiam se contulit. Magna erant redintegratæ amicitiæ indicia: priuatim sæpe, diuque de communi negotio conferebant, sæpe simul eadem concordia se publicè ostentabant: postremo in eodem curru ad arcem non longè distantem, vbi *Eleonora* Cæsaris soror erat, vecti sunt, & sponsalia celebrarunt: & tamen inter tot amicitiæ argumenta, eadem circa Regem custodia manebat, nec maior vlla libertas permittebatur. Honorabatur vt frater, tenebatur vt captiuus, quæ diuturnam inter ipsos concordiam haud fore designabant. Transactis in hac officiorum simulatione diebus compluribus, post acceptum à matre nuntium de altero potiùs filiorum cum Delphino, quàm duodecim Galliæ proceribus (quod liberum ex pacto manserat) obsidum loco Cæsari tradendis, Rex Fontarabiam vicinam Oceano, in Cantabriæ finibus, à ProRege *Lanoio*, & *Alarcone*, custodiæ præfecto, deductus est. Inde Bidassum (flumen est inter Galliam, & Hispaniam) offendit in medio amnis nauem anchoris, sine vllo hominum præsidio, hærentem; ex opposita ripa *Foxius Lautrecus* cum obsidibus, totidemq; armigeris, nauem mediam su-

Sal. Ann. 1526.

CCXXXV. *Gattinarius renuit adprobare.*

CCXXXVI. *Carolus, & Franciscus amicitiam simulant.*

Sal. Ann. 1526.

subeunt, ac momento permutatis cum rege obsidibus, hic in scapham, atque ex illa in equum Turcicum, tanta festinatione, & celeritate receptus est, vt hostem fugere, non deserere sibi charissimos liberos putares. Eodem die Baionam attigit, vbi incredibili matris, totiusq; aulæ lætitia exceptus est: & protinus literas ad Anglum sua manu exaratas misit, redemptam libertatem illi magna ex parte ferens acceptam.

CC XXXVII. *Franciscus pactis stare recusat.* Baionam *Franciscum* appulsum legati Cæsaris conuenerunt, & vt Madritianum fędus subscriberet, postularunt. Ille pleraque fęderis capita non tantum ad se, sed ad Burgundiæ, ac cęterarum prouinciarum proceres pertinere causatus, se cum eis communicaturum respondit, & ex eorumdem consilio Cæsari satisfacturum. Paucis diebus post, *Clementis*, *Venetiq*; legati ad Regem accesserunt, quos ille benignè excepit,

CC XXXVIII. *Francisci questus in Carolum.* & protinus apud eos de Cæsaris inhumanitate quæstus, *qui humanæ* (aiebat) *conditionis oblitus, quæ tot fortunæ iniurijs obnoxia est, ipsum in arcta custodia habuerit; nec nisi durissimis conditionibus liberarit. Duos dumtaxat Gallorum Reges bello captos fuisse Ioannem huius nominis Primum, se quoque sui nominis Primum Galliarum Regem ex eadem, ex qua Ioannes, Valesia familia oriundum: illum ab Eduardo Tertio huius nominis Angliæ Rege benignè exceptum, magnis semper honoribus affectum, in libera custodia relictum, ad eandem mensam sæpius vocatum, ea demum cum Eduardo familiaritate coniunctum fuisse, vt frequenter vnà venationibus, aucupijsque operam darent. nec minus æquas inde Eduardum pacis conditiones retulisse: quin potius capti Regis amicitiam ita sibi confirmasse, vt Ioannes in Galliam reuersus, & sui planè iuris in Angliam ad inuisendum hospitem redierit, & grati animi insigne documentum dederit. Se verò longè aliter habitum, à Cæsare nunquam nisi moribundum inuisum dum sortem suam iniquissimam execratus diutius superstes esse nollet. quod Cæsaris officium (si tamen officium appellandum est quod non ab ingenua & liberali charitate, sed ab insigni auaritia emanauit, ne Cæsar scilicet sperati quæstus iacturam faceret) seruile potius, ac mercenarium obsequium vocari debet: perpetuos carceres facinorosis hominibus esse destinatos; bello captos, & fortunam minus propitiam expertos ijsdem detineri Christianorum leges non permittunt. Se dum Rhemis sacris Regijs inauguraretur, ne quid de Gallico sceptro imminueret, sacramento dirissimis execrationibus obligato obstrinxisse; idque in Pisleonensi arce, & Madritij sæpius testatum fuisse: se nihilominus maiore Burgundia primaria sceptri Gallici prouincia cedere, & nouo sacramento vetus abiurare compulsum: quis hæc promissa ab homine, qui sui iuris non est, vi extorta facienda iudicabit? Cæsarem ita sibi omnem Christianismum addicere decreuisse, vt solus regnet, cæteros in seruitutem redigat. Quapropter vt hanc insolentiam compescat, sedulo operam daturum, & Anglo, qui in eadem sententia est, cæterisque adeo, qui libertatem suam tueri volent, non defuturum. Clementis, ac Venetorum, quorum præsertim ditionibus Cæsar imminet, officium esse, vt tam bonam occasionem non omittant: quin potius vt maturè se tam ambitiosis Cæsaris conatibus opponant. Franciscum de Mediolanensi Ducatu recipiendo iam non laborare, liberos dumtaxat suos, Italiæ libertatem modo Itali ipsi sibi non desint, conseruare. Solidam cum Clemente, Venetis, cæterisque quos eadem fortuna, idemque metus coniungere debet, societatem coire cupere: eadem Ludouica Regis mater, eadem omnes, qui Regi à consilio erant, vel sentiebant, vel sentire præ se ferebant. Franciscus enim caput de restituenda Burgundia non obseruare statuerat, eius vice octingenties sestertium vt liberos reciperet, offerebat: eam conditionem si Cæsar acciperet, cum illo conuenire, sin recusaret, cum Italis societatem aduersus Cæsarem coire decreuerat.*

Interim Cæsar propter dilatam fęderis confirmationem, & sermones cum legatis Baionæ habitos, in suspicionem adductus, vt exploratiùs *Francisci* mentem cognosceret *Lanoium* ad Regem misit, qui Burgundiæ restitutionem ex legibus Madritanis vrgeret. Hunc licet magno honore venientem *Franciscus* exciperet, negauit tamen *sua potestatis esse Burgundia cedere, suisque Franciam membris truncare, & iuramenti re-*

Sal. Ann. 1522.

ligione, & Pace rei voluntate obstantibus: cætera fœderis capita ritè obseruaturum: quòd tamen Cæsaris & amicitiam, & affinitatem sẽper optarit, Burgundiæ loco octingenties sestertium æquo animo numeraturum; His cognitis vrgebat Cæsar, *vt si minus ex regni placitis, (quæ tamen aliarum possessionum restitutionem prohibere non possent) Burgundia abire liceret, ipse ad captiuitatem rediret, quod & posset; & iureiurando se facturum recepisset.* Sed vbi verba sibi tantùm à Rege dari intelligeret, mirum est, quanta indignatione lubricã *Francisci* fidem sit detestatus. Seipsum incusabat, quòd fide suorum posthabita, inanibus hostis pollicitationibus illectus, furenti inimico
CCXXXIX. Borbonius Mediolano Præfectus.
arma subministrasset. *Borbonio* itaq; Mediolanensis imperij administratione commissa, *Lanoium* ad defensionem regni Neapolitani mittit: Barcelonæ classem iubet instrui: *Hugonem Moncadam* maris præfectum ad Regem, postea ad Pontificem ablegat. Sed cum
CCIX. Fœdus Francisci cũ Papa, & Venetis.
Veneti, ac *Pontifex* in *Carolum* conspirasset, vnius *Francisci* ambigua cunctatione suspẽsi, properè fœdus sancitum est, postquàm Rex *Carolum* ad arma potiùs, quàm ad irritandas pactionis leges prouocatum cerneret: His porrò legibus est inita societas. *Vt Insubria Sfortiæ restitueretur; regij liberi communibus armis extorquerentur Cæsari: Neapolitanis Pontifex Imperialibus regionibus Gallus, Mediolanensibus Veneti, armis tamen Pontificijs, Franciscíq; adiuti bellum inferrent.* Henricum Angliæ Regẽ, societatis conseruatorem fœderati delegerũt, & magnis promissis allijcierũt.

Pontifex itaq; datis ad Cæsarem literis, armorum necessitatem excusat, manifestas recenset iniurias. *Hactenus se omnia voluisse prò* CXLI. Papa se excusat cũ Cæsare.
Cæsare aduersus Gallos. Centum aureorũ millia Cæsariano militi profudisse, capto iam Rege, sed frustra. Nam hostium loco habitum, sæpè pro Sfortia orasse, sed semper reiectum. Per Hispaniam, prò nihilo pendi leges Ecclesiasticas. His malis occurrendum fuisse, vt sua Italiæ constaret tranquillitas, & iure suo quisque frueretur. Cuius gratia non ad aliena vsurpanda, arma sumeret. Nulla tamen hic inerat causa, quæ arma meritò persuaderet. Al- CCXLII. Cæsaris questus in Papam.
ta hoc erat mente repostum, Cæsaris metuenda potentia. Respondit verò ex Hispania *Carolus*.

SANCTISSIMO IN CHRISTO PATRI CLEMENTI VII.

Carolus D. G. Electus Roman. Imper. S. D.

BEATISSIME Pater, Domine reuerendissime: Eramus profectò in magna mentis nostræ anxietate, communem totius populi Christiani calamitatem nobiscum tacitè deplorabamus, ob ea quæ à Sanctitate vestra contra nos, statumque nostrum, & sacri Romani Imperij dignitatem moliri audiebamus. Verum hanc nostram anxietatem mirum in modum auxerunt vestræ Sanctitatis literæ, quas vigesimo die elapsi mensis Augusti, eiusdem Sanctitatis Nuncius XXIII. Iunij expeditas, legendas nobis tradidit: Quum nihil de his perspicere liceat, quam iustitia sua (vt inquit) laudem, nostræ vero ac nostrorũ causæ acerrimam damnationem: arma, bella, minas, cædes, pecunia, auaritia, & ambitionis studium, regnandi, dominandique cupidinem nobis impingi. Quæ profectò nec verum pastorem decent, nec nostra in Apostolicam Sedem, vestramque Sanctitatẽ, ac illius dignitatem, deuotioni, pietati, ac filiali obseruantiæ conuenire videntur. Quinimo ab eo affectu & studio (quo Christianam Rempubl. ab ipsis ineuntis Principatus nostri annis semper complexi fuimus, quo illius pacem, quietem ac incrementum omni conatu concupiuimus, ac pro viribus curauimus) prorsus aliena censeantur, ac nos talibus afficiant spiculis, quod ni honori proprio tacendo detrahere, immaculatamque famam nostram, tacita obiectorum approbatione, lædere velimus, cogimur emissa in nos iacula refellere, nostramque innocentiam purgare, ac ab his calumnijs immunem ostendere.

2. Nos enim, Pater beatissime, nobis ipsi conscij nostraque etiam conscientiæ arcanis perlustratis, nullam obiectorum culpam fateri, nullamque horum nobis calumniam ascribere possumus. Testamur enim Deum, nos nihil antiquius vnquam habuisse, quam V. Sanctitatem post illius ad sacri Apostolatus apicem felicem assumptionem, velut Christi in terris Vicarium, & innata nobis filiali obseruantia colere, & venerari. Quem etiam, dum in minoribus ageret, singulari amicitia, & beneuolentia continuo cõplexi sumus, prout & Leonis & Adriani tem-

po-

Sal. Ann. 1522. poribus Sanctitas V. satis experta fuit, vniuersoque orbi notum extitit: nullo modo existimantes gradus ac dignitatis augmentum (post Deū, nostrorum etiam assistentia quæsitum) id posse efficere, vt quicquam ab eadem Sanctitate procederet, quod à pristinis suis moribus atq; institutis alienum videretur. Et si multa in nos moliti audiuerimus, vt dignitati, æstimationi ac auctoritati nostræ detraheretur: vt felicitas, potestas, & magnitudo regnorum ac Principatuū nobis à Deo Opt. Maxim. collatorum minueretur, & si fas esset penitus supprimeretur: hæc tamen nunquam Sanctitati V. ascribenda censuimus: nec etiam contrarium affirmantibus fidem dedimus, nec ideo minus æquo animo pacis vocem semper audiuimus, vestramq; Sanct. ad illam proponendam & amplectendam, velut rectum Pastorem monuimus, & incitauimus.

3. Semper enim in quacunq; fortuna pacis ac quietis cupidi esse studuimus, ad quæ noster animus suapte natura inclinatur. Nec vnquam inter Christianos (nisi prouocati coactiue) bellum gessimus, neque tentauimus.

4. Quum enim classem in hostes dispositam haberemus, Menice insula ad deditionem coacta: maiora pro fide Catholica tentaturi, Gallorum arte, & copijs vndique cincti, ad propria tuenda reducimur. Vestraque etiam Sanctitatis opera & ministerio, cum Leone X. fœdus percussimus, ac pro Apostolica Sedis, sacrique Imperij iuribus, ac dignitatibus tuendis, ipsius Pastoris auctoritate & impulsu, in Insubria ac Liguria arma mouimus, nostrumque exercitum Pontificio (cui tunc V. Sanctitas in minoribus agens, munereque legationis fungens, præfectus erat) adiunximus. Quam prouinciam profectò, non nisi recta & iusta intētione, pro ipsius Christianæ Reipubl. quiete, proq; Italiæ liberatione non ex cupiditate, suscepimus. Testis est nostrorum operum Deus, verus scrutator cordium, qui intima perspiciens à longe cognoscit, & qui nostram ob id iustam causam semper tutatus est: totq; insignibus victorijs comprobauit ac iustificauit: testis erit Sanctitas Vest. si præteritorum rationem ac memoriam habeat, veraq; in lucem promere libeat. Testes sunt eiusdem Sanctitatis V. ministri, sæpius ad pacis ac induciarum media proponenda transmissi, qui aperte experti sunt, nos semper, rebus etiam nostris secundissimis, quascunque honestas pacis aut induciarū conditiones suscipere paratos, quibus & honoris nostri & fœderatorum iusta, æqua, ac secura nō haberetur. Testātur etiam hæc multiplicia mandata nostra, tum Adriani, tum Sanctitatis vestra temporibus per nos ad Vrbem missa, variæq; legationes ad id pro tempore disposita ac destinata, vt nihil à nobis de his quæ ad pacem attinent, vllo vnquam tempore prætermissum arbitremur. Qui non minus æquæ ac honestæ pacis studiosi ac zelatores fuimus sumusque, quàm iniuriarum alacres ac prompti propulsatores, ac etiam, vbi ratio suadet, clementissimi remissores, hilaresque bonorum pro malis, & conuicijs retributores. Sal. Ann. 1522.

5. Ait vestra Sanctitas se consciam nihil prætermisisse, quod, vel ad boni, vel ad honesti Pastoris officium erga vniuersum gregem, vel ad fidelis amici animum in nos speciatim pertineret. Nolumus in hoc Vest. Sanctit. officium impugnare, nec de illius conscientia & animo contendere: sed operibus credere, reliqua Deo perscrutanda relinquere. Licet autem sic esset, vt ait, id potius diuinæ benignitati, cuius gratuito munere id fit, quam humanis viribus aut cuiuspiam industriæ tribuendum foret. Esto quod multa nobis secus relata fuerint quæ apertius respondendo detegentur.

6. Quod autem Vest. Sanctit. subiungit suorum bonorum operum, suique erga nos amoris cum exitum consecutum esse, vt & repulsa totiens à beneuolentia & coniunctione nostra, nullum indicium veri amoris apud nos inuenerit, siue eorum artibus & dolis, qui eandem Sanctitatem vestram nunquam nobiscum coniunctam esse voluerunt, siue nostra mēte oppressionem Italiæ & imminutionem dignitatis Sāctitatis vestri meditante. Miramur hæc quidem ab eiusdem Sanctitatis vestræ præcordijs emanasse, adeoque intempestiuè, rei veritati prorsus alienam pronunciationem factam. Non enim hi sumus, qui bonorum operum ingrati esse didicerimus, nec qui pro amore odium seu repulsam rependere soleamus. Quinimò reciprocas vices potius reddere, ac etiam pro acceptis beneficijs maiora dum licet, impendere; amorisq; & beneuolentia vicissitudinem abunde referre solemus. Nec quippe tantæ imbecillitatis censendi sumus: vt cuiuspiam artibus seu dolis à vera coniunctione & amicitia diuelli valeamus: vbi perfectus amicitiæ nodus intercesserit, qui contrario operum laqueo,

Sal. Ann. 1526. queo, non dissoluatur: minusq; nobis oppressio Italiæ, imminutioq; Sedis Apostolicæ, sedis dignitatis ascribi potest: qui (teste Deo) nihil horum tentauimus, nec vnquam cogitauimus. Verum omnem conatum; omneque studium adhibuimus, vt Italiam liberam ac quietam redderemus, vt Apostolicam sedem in suo decore, velut illius protector & defensor, stabiliremus ac seruaremus: vtq; pacata Christiana Repub. communia Christianorum arma in perfidos Christianæ religionis hostes, communi consilio verterentur. Vbi igitur oppressionis actus non intercessit, nil sinistri de nobis præsumendum fuit. Cum in dubijs meliorem præsumptionem sumendam omnia iura testentur: quæ etiam neminem ex præsumptionibus damnant, nisi euidentissimæ accedant probationes, aut talis esset præsumptio, aduersus quam iura probationem non admitterent. Quod profectò hoc in casu omnino alienum patebit, cũ non solum nulla nobis talis obstet præsumptio Iuris vel facti, verum omnis sinistræ suspicionis labes, à recta nostra intentione, nostrisque operibus omnino abesse videatur. Nec quippe hanc nostram syncceram mentem, nostramque æstimationem lædere potuit Mediolanens. status, per nostri exercitus duces captus: &, vt aiunt, occupatus. Hanc enim technam (omnium rectè sentientium iudicio) repellendam curabimus, dum suo loco de ea re V. S. obiectis particularius respondebimus: omnem rei gestæ seriem non palliatam, non obumbratam, sed mera veritate suffultam, aperte ac palam disserentes, ab omnibus recti iudicij capacibus videndam, inspiciendam; ac recto intellectum oculo iudicandã.

7. Si igitur ex his Sanct. Vest. se compulsam, vt ait, prætendat, ad ea consilia à quibus & natura & voluntate semper abhorruisse se asserit, idq; serius actum dicat quam plurimarum rerum indignitas, aut honoris sui, & publici Italiæ boni ratio postulabat, arma scilicet capere, quæ & iustitiæ, & Italiæ libertati, & sibi ipsi possunt esse præsidio, videat quæso S. V. quibus fundamentis moueatur: consideret an hæc pastorali congruant officio: an hic sit gladius per V. Sanct. euaginandus exerendusque, quem Christus in vaginam potius recondendum censuit, & qui etiam in hostes fidei ab ipso Christiani gregis pastore regulariter exerceri prohibetur. Animaduertat V. S. an ex his honoris sui aut publici Italiæ boni ratio habeatur? an hæc iustitiæ conueniant? an Italiæ libertati seu quieti consulatur? an potius ex opposito sugilletur sũmi Pastoris honor & auctoritas, Iniustè agatur cum ipso Apostolicæ sedis protectore ac defensore, turbetur Christiana Respubl. vniuersæque Ecclesiæ status: Incendatur ignis qui tam facilè extingui nequeat: vt tandem Christianorum viribus debilitatis, hostes perfidi, velut lupi rapaces pedetentim Christianum abigant gregem; Nouique errores indies pullulent, ac demum hæreticorum dogmata magis atque magis inualescant, Christianæ quoque religioni irreparabile afferant detrimentum. Sal. Ann. 1526.

8. At protestatur S. Vest. in ipso exordio id non offendendi cuiuspiam causa, sed tuendi ac conseruandi honoris officijq; sui. Sancta quippe hæc protestatio, si per contrarium non tolleretur ac inefficax redderetur, si in ipsis defensionis terminis staretur, nec ad ea quæ offensionem sapiunt transitus fieret. Qualiter enim defendendi causa parantur arma, vbi nullus est offensor, qui V. Sanct. illiusque honorem aut dignitatem lædat? quam potius, si offensa apparuisset, omni conatu totisq; viribus tueri ac protegere studuissemus: nil antiquius in animo habentes quã ea in Apostolicam sedem officia exhibere; quæ ad officium Christianissimi Imperatoris pertinent, quæve Imperiali congruunt dignitati. At si (vt ipsa S. V. protestatur) defendendi duntaxat erat animus, cur priusquam protestatio illa in lucem prodiret ad manusque nostras scripta vestra peruenirent, tanta esse offensio in statu Mediolani, sacri Imperij feudo? Laudensis ciuitate occupata & à nostrorum (nil tale cogitantium) manibus erepta? Cur Vest. S. ac fœderatorum copijs & viribus, nulla etiam præcedente monitione seu diffidatione exercitus noster apud Mediolanum, non impune tamen, impeditur ac inuaditur? Hæc si defensionem an potius apertam offensionem sapiant lippis etiã pateret. Verum Vest. S. hanc notam putans euadere, longam exorditur tragœdiam narrans quæ suo congruunt proposito, his tacitis, quæ magis ad veram rei seriem discernendam facere videntur. Vnde altius repetendo tota facti series in lucem prodeat: liceatque vnicuique animi nostri sinceritatem inspicere.

9. Si ea quæ S. V. nobis, rebusque nostris, dum in Cardinalatu etiam officia præstitit, animaduertamus, id quippe antecessisse dignoscitur, quod vita

Sal. Ann. 1526. *vita functo Maximiliano Cæsare, auo nostro paterno felicis recordationis, dum is viuens cum Sacri Imperij Electoribus fundamenta jecisset quibus eidem, in Imperio successor effici possemus, cumq; cum Gallorum rege, qui filiam suã nobis spoponderat, fœdere arctissimo iuncti essemus, vt & nos filium nuncuparet, nilque ab eo, quod ab paterno amore alienum seu indignum videretur, prodere putaremus, his taliter ad Imperij assecutionem allectus incitatusque extitit: vt etiam cum taxatione personæ proposita inhabilitate ipsius Imperialis dignitatis capessendæ, conatus fuerit varijs modis Electores inducere, vt illum eligerent, Imperatoremque designarent (quod non ad ipsius Gallorum Regis promotionem tentatum extitit, sed vt per eiusmodi Galli concurrentiam vtroque nostrum excluso, soluto fœdere tertius subintraret minori potentia præditus cui potius imperaretur quam imperare posset) nihil prætermittendo, vt ab ipsius Imperij adeptione penitus excluderemur. Et cum huiusmodi conatus irriti facti forent, vicissetque sacri Imperij Electorum virtus, qui nec vi, nec metu, nec vllis artibus dimoueri potuerunt, quin Sancto afflante Spiritu, ab omni præambula promissione prius liberati, vnanimi omnium consensu ac nemine discrepante, eorum electionis vota vniformiter in nos contulerint nosque Imperatorem solito more designauerint. Quam quidem electionem non tamen voluimus prius acceptare, quam ipsius Leonis Summi Pontificis V. S. patruelis consensus & auctoritas accederet, cum ea dispensatione, vt cum Imperio nobis etiam Neapolitanum regnum retinere liceret, lege inuestituræ minime refragante.*

10. *Hinc noua cogitantur media, vt ipsius Imperij sacri dignitas illudatur & illius auctoritas deprimatur viresque nostræ minuantur. Præter id tamen quod tentatum extitit ex literis & nuncijs, varijs practicis, vt nostra coronatio apud Aquisgranum differretur impediretur ve, ac inde VVormaciensis conuentus protelaretur, seu potius inutilis inefficaxq; redderetur, fuit etiam organo ac medio Alberti Pij Carpen. Comitis, non sine V. San. ministerio & opera (vt fertur) percussum fœdus inter Leonem & Gallum: quo etiam de auferendis à nobis vtriusq; Siciliæ regnis, deque protectionibus potentatuum ac ciuitatum Italiæ inter se diuidendis, Imperioque Italico penitus vsurpando, seu verius eneruando & subuertendo agebatur: prout hæc ex nonnullis interceptis literis, quas originaliter in manu nostra seruamus, liquide constare poterit. At quum Gallus Rex huius spe fœderis fretus, cupidus suæ ditionis fimbrias ampliandi, violato fœdere quod prius nobiscum inierat, per Robertum de Marcha, rebellem subditum nostrum, ad ipsius Gallorum regis stipendij conductum, arma in dominia nostra Galliæ Belgicæ mouisset: ipsiusque Galliæ Regis duces & milites, in Italia agentes, etiam ipsius Apostolicæ sedis dominia tunc possessa, vrbem scilicet Rhegium, clanculum occupare conati fuissent: fatemur tunc Sanct. V. opera diuum ipsum Leonem, Gallorum amplitudinem magis quam nostram potentiam perhorrescentem, de ipsorumque fide hæsitantem, in partes nostras adductum esse, nobiscumque fœdus iniisse quo suam Sanctitatem, in sua Apostolica dignitate tueri, & Rom. ecclesiam ante occupatam per Gallos restituere & redintegrare, nec non illustrem Franciscum Sforciam in paternum solum & statum à rege Gallo detentum reducere conuenimus. Quod quidem adeo alacri animo suscepimus: postergatis oblitisque anterioribus gestis, instatus, honoris, ac dignitatis nostræ præiudicium molitis, vt nil aliud putaremus quam duo orbis luminaria, V. San. opera adeo inseparabiliter coniuncta censeri, vt inde mutua horum correspondentia, orbis vniuersus illustrari posset, ad perpetuamque vnionem reduci. Hoc itaque fœdere freti cum ipsius diui Leonis copijs nostris adiunctis, & vt antea retulimus sub Vest. Sanctitatis præfectura & legatione per nos actum executumque extitit, vt Parma, Placentia ecclesiæ restitutis, ipsoque illustri Francisco Sforcia in paterno solio stabilito, Galli, etiam non sine magna strage ducum nostrorum, virtute illustrium videlicet Prosperi Columnæ Marchionisque Pischariæ ac aliorũ nostri exercitus ducum & militum ab Italia omnino expulsi fuerint. Et hæc sunt quæ Leonis tempore Vest. Sanctitas pro nobis egit. Quæ tamen non ita passim irremunerata fuere. Cum & ipsa Romana ecclesia suum ex his auxerit patrimonium, non solum Parmæ & Placentiæ recuperatione, sed etiam noui census onere regno nostro Neapolitano iniuncto, Vestraque S. (quod non improperandi causa sit dictum) aureorum x. milium pensionem annuam super* Ann. Sal. 1526.

Me-

Sal. Ann. 1526. *Metropoli Toletana, nostra quidem liberalitate obtinuit.*

11. *Quid autem Adriani tempore gestũ fuerit, differamus. Nouit S. V. quibus tunc fauoribus Adrianus in eius gratiam suscepisset Cardinalem Volaterranum Vest. S. æmulum acerrimumq; aduersarium, quot illius artibus & medijs in V. S. caput moliretur, ac qualiter eandem V. S. à Florentinæ reipub. administratione excludere conabatur. Nouit etiam, nos ita suarum rerum suæq; familiæ ac ipsius reipub. Florentinæ protectionem ac patrocinium suscepisse, etiã cum status sui ac suorum nepotum incremento, vt hic Adrianus ipse, nostro fauore, nostrique intuitu, non solum Vest. S. in gratiam tunc susceperit, verum tanta gratia prosecutus fuerit, vt nihil in rebus status, qui alicuius momenti censerentur, Vest. Sanctitate inconsulta, tentaret. Hincque Volaterranus S. V. aduersarius cũ indignatus nonnulla cum Gallis (suis interceptis literis) moliri videretur. Adriani iussu capitur in vinculaque conijcitur debitas pœnas daturus, ni Adriano morte præuento, auctoritate sacri Cardinalium collegij, pro noui Pontificis electione liberatus fuisset, & inde electione facta eorundem Cardinalium intuitu à V. Sanctitate veniam obtinere meruisset: licet paulò post dies suos clauserit extremos. Non diffitemur tamen, ipso Adriano viuente, postquam in illius gratiam S. V. reducta extitit, illius operam non modicæ frugis nobis fuisse, in alliciendo eundem Adrianum ad fœdus illud defensiuum, quo medio Galli iterum in Italiam redeuntes Mediolanumque obsidentes, fœderatorum præsidijs denuo victi repulsique fuere. Quod & si in Vestræ Sanctitatis Pontificatu fuerit executum, id tamen sub vexillis & copijs eiusdem Adriani, in vimque præambuli fœderis actum extitit. Quod V. Sanct. opus manuum suarum despiciens (nouus homo factus nouaque dignitate assumpta) nequaquam approbandum seu innouandum censuit: licet ipsius fœderis executionem, in qua cæteri fœderati tunc firmiter insistebant, concurrentibus etiam Venetorum copijs, Vestra Sanctitas, prout ratio suadebat, nequaquam impediendum censuerit: quum & si præsidia ecclesiæ eo tempore cessassent non ideo minus nostrorum victoria in manu esse videbatur.*

12. *Non tamen ob id S. Vestræ auxilia atque consilia tunc præstita paruipendenda censemus, verum pro his & gratias tunc egimus & adhuc agimus, simulque nos V. Sanctitati debere, & obnoxios esse profitemur: qui etiam vices non solum reciprocas, sed & multiplicatas & longe maiora præsidia, si casus se obtulisset Vest. Sanctitati ipsique Apostolicæ Sedi pro illius tutela & augmento, semper exhibere parati fuimus, & vt filius patri correspondere: à quo etiam proposito quicquid in nos falso suggestu molitum videatur, nequaquam animum nostrum alienauimus: nec alienaturi sumus, nisi maior nos vrgeat necessitas in occupandis nostris viribus, ad rerum nostrarum tutelam ac defensionem: quam tamen ita moderatam sumpturi sumus, vt ab offensionis limitibus, quantum fas fuerit, abesse videatur. Hoc enim moderatum temperamentum nos Christo, cuius V. S. vices in terra gerit, debere profitemur.* Ann. Sal. 1526.

13. *Reprehendit V. Sanctitas, quod non fideli consilio exercitus nostri duces in Galliam trãsiuerint, inferens quod ex eo intempestiuo (vt ait) transitu, successerit celerior & crassior in Italiam Gallorum irruptio, rege maximi nominis exercitum ducente: ac vrbis opulentissimæ Mediolani ab illis receptio. Nos, Beatissime Pater, nec excusamus illius transitus consilium nec impugnamus. Id tamen nobis inconsultis actum non extitit, qui id nulla iusta ratione negare potuimus. Illustri consanguineo nostro Carolo duci Borbonij, Anglicis etiam præsidijs freto, pro sui status recuperatione, quo eo quod nostris se addixit obsequijs, priuatus extiterat. Durum enim ac prorsus inhumanum visum fuisset, si eo duce, vicesque nostras in Italiam agente, obtenta de communi hoste victoria, eiectisque inde Gallis, victricia arma eidem denegassemus ob rerum suarum nostri causa, vt prætendit, occupatarum consecutionem, vbi potissime ex eo exercitus nostri in Galliam transitu, Italia quietior ac liberior remanere videbatur, à militum quoque grauaminibus & insolentijs, quibus plerunque victores milites vti solent, magis exonerata & exempta reddebatur. Sed cum aliter res tunc successerit, quam putabatur, non quidem nostra, sed ducum culpa, sed belli sorte ita suadente, vt victoria quæ à Deo est, non ita passim pro voto hominum valeat obtineri, valuit saltem ducum prudentia, audacia ac magnanimitas in reducendo oportuno tempore, exercitum illæsum in Italiam, quo ipsorum*

Sal. Ann. 1526. sorum Gallorum Regis impetus compesci posset, illiusque conatibus obsisti. Qui profectò (vt à fide dignis nobis relatum extitit) à V. S. eiusque ministris ad id fuit persuasus & incitatus (quod tamen pro certo non habemus, nec ita passim credendum putauimus) eam prouinciam belli Italici tam acriter impetuoseque tentauit, vt fauente Altissimo iusta nostra causa defensore victus, cum maxima suorum clade nobis per Viceregem nostrum Neapolitanum captiuus sit redditus: & inde à nobis sub conditionibus V. S. notis, liberatus.

14. Excusat V. S. quod eum duces nostri de defensione illarum regionum spem totam posuissent, ac de earum insuper, quæ nostra erant propria periculo commouerentur, eademq; V. S. in magno etiam suarum rerum metu esset, eius conuentionibus occurrere coacta fuerit imminenti periculo, quas ait nos optime nosse. Nos tamen earum conuentionum veram notitiã habere non possumus: quæ nobis sunt inscijs transacta, quasq; nunquam vidimus seu legimus: quæ etiam ministris nunquam ostensa fuere in ipsorum Gallorum relatione stare vellemus, qui aliter rem gestam aiunt, quam S. Vest. suis nunciauerit. Volumus nihilominus potius V. S. assertioni confidere. Recolimus enim dum eadem Sãctitas nos de huiusmodi conuentionibus (rebus adhuc sub ancipiti Marte laborantibus) suis literis monuisset, asserens nil inde eidem Sanctitati quæsitum quam fidem & securitatem, id exigente, vt aiebat, necessitate, eliciens inde futura pacis auspicium. Cum ipsa S. de consueto suo erga nos animo & voluntate nihil omnino remisisse asseueraret, cepimus tunc hac in beniginiorem partem V. Sanct. culpam nequaquam arguentes: nec de eiusdem, vt aiebat, erga nos animo & voluntate diffidentes. Id enim potius quorundam suasionibus tribuendum censuimus, qui vires nostras sua detractione deprimendo, hostium potentiam extollendo V. Sanctitati suaserit res nostras in summo discrimine consistere, hostiumq; vero robur, in excelso culmine florere. Sic pristinam V. S. voluntatem in quandam depictam necessitatem transformantes: licet re vera nulla vrgens necessitas subesse videretur. Nec tanta erat in ipsis nostris exercitus ducibus desperatio, aut trepidatio, prout S. V. insinuabant illius fœderis auctores, qui S. V. terrere studebant, quod ex ipso rei exitu secuta victoria claruis enituit. Ex qua potius quam quod ex eo fœdere pacis auspicium sumendum videbatur in quorundam malignantium artes sui potius passionibus & cupiditatibus, quam saluti reipub. incendentes, sanctum id opus perturbassent. Sal. Ann. 1526.

15. Commemorat V. S. quæ sibi fuerat cura, quæ cautio rerum nostrarum, asserens tunc rebus nostris nihilominus non minus quam proprijs cauisse, Gallorum transitum in regni nostri fines multis rebus remoratum fuisse. Merebatur quidem nostra in S. V. deuotio, vt Sanctitas ipsa tali officio fungeretur. Idque exposcebat reipub. salus, ne vberior ignis incenderetur, licet ex ipso affectu potius potuerit Gallos ipsos tunc aliquandiu in itinere detentos, vt à sacri Imperij ciuitatibus Lucensi & Senensi pecuniam ac tormenta ad bellum contra nos & regnum nostrum disponendum extorquerent: vt quietum ipsius Senensis ciuitatis statum tunc perturbarent: Tyrãnos intromitterẽt, ac pro eorum voto ciuitatis gubernium mutarent: eam ciuitatem à sacri Imperij deuotione omnino diuertere satagentes. Nouas interim copias in terris ac patrimonio Rom. ecclesiæ ex ipsis pecunijs ab imperialibus ciuitatibus extortis, congerentes: quibus ad regni nostri inuasionem inimicitiores ac potentiores esse possent: nec tanta erat in his vrbanitas, vt ab eiusmodi inuasione diutius remorari seu retrahi possent, ni Deus Opt. Max. victoria apud Ticinum collata, eorumq; rege captiuo tantum terrorem incussisset: vt non amplius de inuasione, sed potius de eorum salute, & fuga cogitare visi fuerint.

16. Sed ait V. S. quod si societatem eorum sequi voluisset, maxima eidem præmia non solum non proponebantur, sed etiam parata essent. Atqui quæ ratio, quæ iusta causa, quis honestus color Vest. Sanct. directum eius feudi dominum, mouere debuisset ad iuuandum inuasionem contra proprium feudatarium nil tale merentem, nec tale facinus cogitantem, absentemque, nec monitum, nec impetitum, nec de aliqua iusta causa subtrahendi feudum conuictum. Tenebatur enim Vest. Sanctitas iure feudi tanquam directus illius dominus, potius nos in feudo tueri, quam inuasoribus aditum dare, aut se socium inuasionis præstare. Eodem enim ordine quo tenetur Vasallus pro feudo domino seruire, eodem ordine tenetur dominus vasallum in feudo tueri. Et ex quibus causis vasallus feudũ amittit, ex eisdem causis dominus directa proprietate feu-

Ann. Sal. 1526. feudi, illiusque directo dominio priuatur. Est enim ipsius feudi natura, vt vltro citroque obligationē pariat. Facile quidem fuisset improuisū regnum ac ad defensionem non paratum, nil tale metuens aggredi, & forsan in parte occupare. Sed an id fieri licuisset, an hac pastorali officio conuenissent: cogitet S. V. Qua enim præmia offerri poterant, quæ Christi Vicarium ad tam immane facinus induxissent? Sanctius itaque tūc consultum extitit Vestra S. vt præmijs illis neglectis non attentaret, quod forsan pro voto non successisset, nec tentatum cœptumve consummari potuisset. Sicque merito (vt inquit S. V.) plus apud eam valuisse debuerunt amicitia nostra merita, quam præmium vllum. Verum & si meliorē præsumptionem amplecti velimus, nilque de intrinsecis Sanctit. Vest. cordis iudicare præsumamus, quod vero Christi Vicario non congrueret: non tamen pro comperto habemus, quid cessante victoria S. V. actura fuisset, qua iam sub ancipiti Marte statim Mediolanum colere sequestri, ac depositi à nostrorum ducum manu & protectione eripere: ac in sua potestate, quamdiu de pace tractaretur reponere, & reducere conabatur. Qua etiam, vt ad id nos ac duces ipsos nostros cogeret, illorumque vires minueret, ac necessitatem induceret, asserens antecessoris fœdus successorem non ligare. Curauit (vt aiunt) non solum Florentinorum aliorumque potentatuum præsidia, qui ex Adriani fœdere ad contributionem defensiuam tenebantur subtrahi & denegari. Verum & si nostrorum Venetorum præsidia, ad quæ particulari fœdere tenebantur, sustulisse dicitur, his suadendo ne suas copias, vt tenebantur, nostris iungerent: vt sic nostri, omni fœderatorum auxilio destituti priusquàm in campum prodirent, hostesq; adorirentur, coacti fuerint, non sine summo labore, & nostris ac Serenissimi Archiducis fratris nostri impensis, nouas tum equitum tum peditum copias ex Germania adducere, & cum his exercitum nostrum augere quo bellum aggredi speratamque victoriam nancisci possent.

17. Subdit eadem Sanctitas, quod sequuta nostrorum victoria contra Gallos, cum omnis sibi sublata contentio videretur, sine cupiditatis & partium suspicione, nobis etiam fœderis vinculo hærere posset: magnumque in nobis Italiæ beneficium & Christianitatis totius positum arbitraretur: non solum fœdus firmauit, sed quo nostri duces egentes pecunia exercitum alere ac sustinere possent: centum illis dederit ducatorum millia, conditione apposita, vt si de fœdere aliqua nobis dubitatio oriretur, illa Sanctit. Vest. pecunia restitueretur. Fatemur quidem, Pater Beatissime, Victoriam illam omnem sibi contentionem merito sustulisse: sineq; cupiditatis (à qua semper fuimus alieni) partium suspicione, cuius nulla suberat causa nobis hærere potuisse: omniq; ratione arbitrandum fuisse, ea in re totius Italiæ ac Christianitatis beneficium impositum: ni zizania seminator, illius fructum suffocasset. Sal. Ann. 1526.

Diffitemur tamen eam in fœdere conditionē appositam, quod si dubitatio oriretur, pecunia nostra ducibus soluta Vest. Sanct. restituerentur. Quandoquidem ipsius rei gestæ seriem longe aliter se habere constet, nec de tali conditione vlla in ipso fœdere mentio facta appareat, verum in quodam articulo separato & à capitulis fœderis penitus excluso, enarretur. Quod cum Vestra Sanctitas ad satisfaciendum exercitui nostro, in Italia existenti ciuitatesque & oppida Sancta Romana ecclesia subiecta, ac oppressionibus, militum subleuanda, salutem & tranquillitatem Italiæ custodiendam, summam pecuniæ inter Vest. Sanct. nostrosque oratores expressam, suo & excelsę Reipub. dominorum Florentinorū nomine se soluturum promisisset, pie pro tunc ad sexaginta millium ducatorum auri ascensurā. Oratores nostri eidem V. S. sub iuramento promiserunt quod casu, quo fœdus cū ipsis nostris oratoribus percussum, & capitula in ipso fœdere cōtenta, non approbaremus, non ratificaremus, omnis summa pecuniæ, qua per Vest. Sanct. ac per dominos Florentinos soluta fuisset, eidē Sanct. & Florentinis integre restitueretur: cum ea adiectione, quod donec restitutio integre & plene facta foret, fœdus interea, & omnia ipsius fœderis capitula, ad vnguem obseruarentur. Quum itaq; fœdus ipsum, ac singula capitula in eo fœdere comprehensa, quamprimum ad nos delata fuere rata & grata habuerimus, nostraq; ratificationis literas, cum ipsorum capitulorum fœderis insertione in forma debita expeditas Vest. Sanctitati exhibere fecerimus: quas & vidit & legit, & palpauit, & dando suas reciprocas retinere potuit. Iustificare ergo nō potest, quin purificata fuerit per nos conditio illa, qua deficiente restitutio pecuniarum erat facienda. Qua quidē conditio, & particularis cōuentio, prout illius verba sonant, nequaquam nos vrgebant, ad alia

ex-

Sal. Ann. 1526. *extrinsecus à fœdere aut separatim gesta vel tractata. Quinimo potius, & si pecuniarum locus esset restitutioni, cuius tamen contrarium ostenditur, seruandum tamen erat fœdus. Interim à quo iuxta ipsius separati articuli seriem, sine pollicitorum violatione recedi non potuit, nec ad contraria fœdera licite deuenire valuit. Sicque satis erronee, & (salua pace sit dictum) præter veritatem refertur, quod idem fœdus non plene à nobis acceptum, nec probatum fuerit, qui & plane & integre, vt præfertur, omnia in fœdere contenta probauimus, rataq; habuimus, nil penitus de contentis in eo, nec etiam syllabā aut literam mentientes. Quod si Vestra S. huiusce nostræ ratificationis literas recipere, suasq; reciprocas (vt par erat) tradere renuit: ni simul traderetur ratificatio duorum articulorum, de quibus extra ipsum fœdus perscripta particularia, nobis tamen inconsultis separatim & ad partē tractatum fuerat. Ad quorum approbationem & ex vi fœderis (vt præmittitur) astringebamur. Nil est quod culpæ nostræ asceribi valeat, si fœdus illud minime obseruatum: sed potius inde violatum extiterit. Ab hac enim culpa & labe omnino alieni sumus: & vt id plene liqueat, placet illorū duorū articulorū extrinsecus tractatorū substantiam referre: causasq; differere: quibus non ita passim per nos approbandi viderentur.*

18. *Ex his enim duobus articulis separatis, alter salem in statu Mediolanen. distribuendū, cum id à nostris oratoribus Sua S. exposceret: vt, iuxta fœdus per nos cum Leone percussum, curaremus cum duce Francisco Sforcia, sal eisdem modis & cōditionibus à Sede & Camera Apost. recipi. Nostriq; oratores ad id respondissent: non esse amplius nobis ius vtilis dominij ducatus Mediolani, prout ante fuerat cum Leone, data iam per nos eidem duci inuestitura, sicque rem cum ipso duce necessario dicendum esse. Ipsi autem oratores nostri, non expresso quod id nostro nomine agerent, simpliciter V. S. medio eorum iuramento promiserunt quod illustris Vice-rex curaret, vt illustris dux Mediolan. cum Vest. Sāctitate pro huiusmodi sale conueniret. Si igitur hæc promissio, quæ non nisi factis tertij pollicetur de ipsoque tertio, nil vltro promittit: quod tertium illum curaturum, vt dux ad concordiam veniret, nil certi decernendo nos vrgere videatur: vt hanc promissionem præcise ratam habere debeamus. Ita, vt sine ea fœderis per nos approbati & ratificati obseruantia euanescat. Indicet id quicunq; mentis compos, quandoquidem nostra sententia, & vt peritorum consilio freti, didicimus: nos nequaquam ad ipsius promissionis obseruantiam asericti causaremur, Respondimus tum in hoc modestius V. S. quod si huiusmodi Sanct. Vest. desiderium nobis prius innotuisset, quod de ipsa salis distributione in statu Mediolani ad opus serenissimi archiducis, fratris nostri, cum ipso Illustri Francisco Sforcia, transactum esset, nostram libenter operam nauare studuissemus, vt S. V. huiusce voti compos fieret. Verum & si fratri deesse non possemus, nos tamen cum eo curaturos, vt mediante aliqua honesta recompensa pecuniaria, ipse frater noster, ius huiusmodi distribuendi salis: V. S. ad illius vitam concederet. Id enim æquum & iustum videbatur, ne ius illud, quod eidem fratri nostro, pro recompensa præsidij per eum præstiti ad defensionem status Mediolani, deficientibus viribus ac copijs, Vestræ Sanctitatis, aliorumque fœderatorum, eidem infructuosum redderetur.*

Ann. Sal. 1526.

19. *Alter verò ex his duobus articulis id continebat, quod ad tollendam difficultatem, quæ inter Sanct. V. & nos incidere posset, super controuersia Mutinæ & Rhegij, offerebant nostri oratores vt Vestra Sanctitas consequeretur vtile ipsarum ciuitatum dominium superioritatis & directi dominij, iure nobis semper saluo, ita vt S. Vest. ex tunc recognosceret, & acceptaret huiusmodi directū nostrum dominium ac superioritatem: vestraq; S. nobis aut agentibus nostris, centena millia ducatorum aureorum (post recuperatā possessionem eorum quæ illustris dux Ferrariæ à tempore obitus Leonis ecclesiæ subtraxerat) persoluere deberet. Huic propositioni & oblationi respondebat Vest. Sanct. pro se & sede Apost. huiusmodi oblata acceptare, prout proponebantur, excepta superioritate & directo dominio nostro: supradictis ciuitatibus Vest. S. recognoscere renūciauit, ne iuribus & superioritati ab Apost. sede pratensis, præiudicium fieret. Offerente tum V. S. se contentam esse, vt ipsius superioritatis controuersia videretur & decideretur infra tres mēses tunc proximos per V. S. & illius Vice-regem, aut alios qui ab vtraque parte simul eligerentur. Et si huiusmodi superioritas nobis adiudicaretur, Apostolica sedes recognosceret prout ab agentibus nostris fuerat propositum. Si vero Apostolicæ sedi adiudicaretur, V. Sanct. ex sua*

Sal. Ann. 1526. *sua liberalitate & ex eo amore quo nos prosequi profitebatur, nobis condonaret recompensam de qua deberemus esse contenti. Hanc Vest. S. responsionem & oblationem ipsi nostri agentes, ita demum acceptauerunt, vt salua nobis essent omnia Iura superioritatis & dominij directi in ipsis ciuitatibus competentia pertinentia, quibus ob talem acceptationem praiudicium afferre non pratendebant. Consentientes nihilominus, de huiusmodi iuribus cognosci, modis & formis per dictam V.S. propositis. Si hae igitur tam difformiter tam irresolute extra fœderis capitula descripta in ea essent forma, qua vel ad nos ad ratihabitionem (quam uostri uostro nomine uon promiserant) obligaret, vel in nos actionem pararet, qua ad id vrgeri possemus, nulla accedente valida stipulatione nec pacto firmiter vestito, vbi etiam tempus decisioni prafixum illum impossibile redderet: consulat in his V. S. peritos & comperiet nos, nec ad huiusmodi ratihabitiouem particularem astrictum, nec ex huius defectu percussi nobiscum fœderis, & per nos indifferenter ac plane approbati, observantiam fuisse desereudam, nec contrario fœdere frustrandam seu irritandam. Vt tamen moderatius eum V. S. pro sua persoua qualitate ageremus, ostendimus ea qua per nostras orationes in hac re tractata fuerant, nequaquam in nostra potestate consistere. Qui uec Imperij iuribus prajudicare nec ins tertij auferre deberemus, nec in uostra esset potestate illum ducem Ferraria vrgere ad restitutionem petitorum, nisi is armis offensibilibus coerceretur, qui se Imperij vasallum profitebatur, & ea qua restitui petebantur, de S. Imperij feudo tenere recognoscebat, durumque videretur pro ea re bellum in Italia instaurare. Supplicauimus ergo V.S. vt pro Italia quiete, & ne inde uoui motus ibidem causarentur, dignaretur eadem Sanctitas Vestra cousentire, vt res ipsa, aut per iustitia tramites, aut per compositionem amicabilem cum ipso duce Ferraria fiendam, terminaretur. Et cum huiusmodi oblata Vest. Sanct. non placuißent, superueniente postea Reuerendissimo Sanctitatis Vestra Legato, Cardinali de Saluiatis, apud uos transegiße, vt Vest. Sanctitatis mente percepta, non recedentes à recto iustitia tramite, cupientesque nihilominus quantum fas eßet Vest. Sanctitati gratificari, obtulimus eidem nos operam daturos eum effectu, quod sine praiudicio iurium Sacri Romani Imperij, seu alterius cuiuslibet, posset* Ann. 1526. *Sanctitas Vestra dum sibi expedire videretur, sine cuiuspiam resistentia, sineque armorum apparatu sua sponte, per se aut suos ad id deputandos poßeßionem recuperare, Rhegij & Ruberia cum suis pertinentijs tnendam & possidendam, prout antea tenebat & possidebat. Quod tamen Sanctitati Vestra non placuit, licet credere non possemus eum, qui Christi vices in terris gerit, vel vnius gutta humani sanguinis iactura, quãcunque secularem ditionem sibi vendicare velle, cum id ab euangelica doctrina prorsus alienum videretur. Quid igitur rebus sic stantibus nobis impingi possit, quum fœdus plane à nobis acceptum seu approbatum fuerit. Quo colore nostra ratificationis litera recepta nou fuerint: Quo iure ipsius Vestra Sanctitatis reciproca litera nobis fuerint denegata: Qua fronte fidei religio, quam V. Sanct. in verbo Romani Pontificis super ipsius fœderis obseruantia personaliter prastitisse dinoscitur, spreta fuerit ac neglecta: cogitet V. S. de seipsa, iudicet an sic deceret ab eo fœdere discedere, penitusque repugnantia pacisci cum his potissime, qui eo tempore pro hostibus habebantur, contra quos potius poneuda erat defensio, ad eorum conatus repellendos.*

20. *Quod autem S.V. ad id subiungit, cum propter amulationem quorundam ex ducibus & ingrata cateris consilia, Pischaria Marchio nõnulla iactare tractareque cœpisset, in nostri status detrimentum V. S. illa etiam consilia audiuisse ne fœdere à nobis reiecto penitus aspernata eidem Sanct. deesset, vbi niti ac confidere posset. Non possumus profecto non mirari qua in hoc V. Sanctitas suis literis profitetur, qua & si nobis sapius, à nostris ducibus alijsque quamplurimis scripta relataq; fuißent, nusquam tamen à nobis credita sunt, ne adhuc crederemus, ni Vest. Sanct. id asseueraret, confessione & assertione in his potissime, qua proprium factum concernũt, nulla plenior liquidiorque probatio esse potest. Qualia autem fuerint ea, qua Marchio Pischaria in nostri status detrimentum iactare & tractare dicebatur, & qua Vest. Sanctitas audiuiße fatetur, cum in V. Sanctitatis literis non specifice declarentur, sed sub verborum inuolucro res tam nephanda tegi videatur, comprobanda res erit, per ipsius Marchionis literas, qua penes nos seruantur, ac per aliorum quorundam, adhuc viuentium testimonia, qui huiusce facinoris*

Sal. Ann. 5126. noris conscij participesq; fuere. Quibus satis aperte detegitur, ipsum Pischaria Marchionem non ita proprij honoris ac conscientiæ immemorem fuisse quod quicquam in seatus nostri detrimentum moliri cuperet, sed potius aliter finxisse quam in animo haberet, vt aliorum in nos ac statum nostrum molientium factiones, ac incendia parata, quorum iam fumum senserat; verioribus indicijs ac argumẽtis detegeret: hincque facilius nobis præmonitus extingui possent. Sicque finxit se de nobis male contentum, vt inde liberius in molientium partes vocaretur, omnemque rei seriem audire ac funditus intelligere posset. Hicque Marchio ipse ad eam tragœdiam vocatus simulata fide, in eam conspirationem, cum cæteris illius auctoribus conuenit, atque consensit: perlustratisque omnibus ad tantum facinus parandum dispositis atque paratis, ac totius negocij serie plane perspecta & intellecta, cum in his V.S. principalis esset auctoritas, audiuissetque Marchio nuncium ad id per V.S. transmissum, eidem sui parte, vt ait, offerentem sub cuiusdam Apostolici Breuis Credentia, regni nostri Neapolitani inuestituram, & possessionem, si is in eiusdem Sanctitatis & fœderatorum cum copijs nostri exercitus, eidẽ Marchioni magis affectis transiret atque transfugeret: vt inde communibus fœderatorum copijs, inter quas & Gallorum copia, cum ingenti Heluetiorum manu, ad sui regis liberationem Italiæ concitatis, vno iactu atque contextu nostrum exercitum prorsus delerent. Nosque non solum à statu Mediolani, sed etiam à regno Neapolitano ac ab omni imperio Italico excluderent: vt inde S.V. nos etiam ab omni Imperiali dignitate deponere. Finxit Marchio se contentum his annuere, si id cum honore, sine incursu criminis læsæ maiestatis exequi liceret: & vt super ea re peritiores consuleret, petijt quindecim dierum dilationem, quibus pendentibus, illi erat in animo nobis rei seriem ascribere, prout & fecit, nec ideo minus se à practicis abstinuit, qui etiam ad hanc fictionem magis colorandam habuit ex vrbe consilium peritorum, quo eidem Marchioni persuadebatur, eundem licite posse, ac sine honoris seu fidelitatis præstita læsione, seu præiudicio, sineque crimine læsæ maiestatis, in partes Vestræ Sanct. tanquam supremi domini illius regni transire, feudumque ab eadem sanctitate suscipere, vbi potissime ipsius sanctitatis iussus accederet. Si hæc igitur Pater sancte vera sunt, Sal. Ann. 1526.
prout narrat Marchio, qui vsque ad vltimum vitæ spiritum in ea sententia semper perstitit. Si sunt illa tractata atque iactata consilia, quæ V. Sanct. etiam audiuisse fatetur: videat ipsa V. Sanctitas, recto sui intellectus oculo, si hæc tanto pastore digna censerentur: inspiciat qualis fructus inde colligi possit, quale scandalum, quantusque tumultus ex his in ecclesia Dei ac in vniuersa republ. Christiana nasceretur. Miseranda quippe res esset, ac ab omni fideli catholico deploranda, in qua ita occupatur mentis nostræ iudicium, vt quasi somnium illusorium putemus, cui fides tribui non deberet, cum potissime (vt antea liquide ostendimus) cesset fundamentum illud satis manifeste erroneum, imo penitus falsum, de fœdere à nobis reiecto, quod nunquam reiectum sed planè acceptatū constat.

21. Sed ait V.S. se à verbis ad facta nullum aditum tentasse. Vtinam sic se res haberet, nihilque de facto tentatum esset, quia facilius pro verbis verba reddi possent. Facta autem pro infectis haberi nequeunt. Ad quod V. Sanct. se de eo officio commendat nos admoneri mandasse, vt duces nostros in Italia quorum in manu res nostræ erant, curaremus de nobis esse contentos, hinc probationem eliciens, eidem esse curæ, quietem & stabilitatem rerum nostrarum. Noluimus inficiari id officium à Vest. S. præstitum, eo tamen tempore, quo idem Marchio totius rei seriem nobis aperte differuerat. Cur autem tunc Vest. S. re iam detecta id nobis nunciandum censuerit, id eius iudicio & conscientiæ commendamus. Voluimus tamen & hoc in benigniorem partem suscipere.

22. At subiungit V. Sanctitas, quod maximo cum gemitu & dolore suo, atque Italiæ totius, cum duces nostri statum nostrum Mediolani occupassent, atque arcem in qua Franciscus Maria residebat circumuallare instituissent, postulante à nobis curam & securitatem, aduersus dignitatem tantam Italiæ periculo, omnibusque notis atque ignotis flagitantibus paratis qui & auxilia conferrent. Cunctis prope Christianitatis regibus Vestram Sanctitatem animantibus cum non videretur posse resistere monitis, querelis precibusq; illorum. Cum vos officij vestri debitum Italiæ calamitas & periculum commune commoueret, tamen aduenienie per eos dies ab vestra Sanctitate Commendatore, Herrera

Nun-

Sal. Ann. 1526. *Nuncio nostro tractandi causa misso relapsa eadem S. in pristinam spem & cupiditatem beneuolentia nostra, sibi quonismodo conciliando dimissis consilijs, conspirationibus, oblationibusq; cunctorum, graui omnium indignatione & querela, nobis comparare gloriam pacanda Christianitatis, & moderationis nostra omnibus declaranda. Sicq; ea conuentionum capitula, pancis (vt ait) in locis leniter immutata remisisse ad nos comprobanda, scripsisseq; manu sua literas, quibus per Dei misericordiam obsecrando, vt depellere eam suspicionem, qua de nostra nimia cupiditate omnibus adhaerebat, perpetuitatem & fructum amicitiae sua nobis pollicebatur, consiliumq; fidele dabat, & qua petenda erant omni cum humanitate & beneuolentia à nobis petebat; securitatem videlicet Italiae duce Mediolani, si quo pacto errasset clementem V. S. amorem. Quae tot illius opera atq; officia erga nos aliaque quam plurima, qua nobis quotidie postulanti concedebat, ex quibus nobis commodum atq; honor accrescebat (vt ait) parnipendimus. His multiplicum querelarum, accusationum, & criminationum fastidium adiungit: quibus tot & tantis (vt inquis) iniurijs & causis in vita V. S. & gemens de nobis desperare & diffidere & coacta, suamq; amicitiam & beneuolentiam, quam toties (vt asserit) repudiauimus, multis & magnis regibus adiungere, quorum optimum in Christianam rempubl. & sedem Apostolicam animum. Si Vestra Sanct. aspernata esset, non iam pastoris seu communis patris laudem: sed superbi & insolensis nomen acquisiuisset. Hac, Pater Sancte, horrenda quidem ac penitus abominanda censerentur, ni sento veritatis circundari huiusmodi calumnias, conuitia, improperia, crimina, facinoraq; nobis obiecta refellere ac singulatim suo ordine extirpare & eneruare studeremus: non quidem Christiano principe digna (si vera forent) sed potius apud inferos recondenda censerentur. Vt igitur huiusmodi calumniarum nobis falso obiectarum, fasciculum disrumpamus & colligata spicula in nos coniecta separatim ac gradatim eneruemus, cogimur historiam non fabulam recensere, qua rerum gestarum veritas in lucem prodeat. Et enim ab occupatione status Mediolani arcisq; obsessione huiusmodi calumniarum principalior sumatur occasio: hincque pendere videantur leges & propheta, totum omnium, qua in nos moliuntur & tentarunt. Consequens est, vt pro nostra villicationis debita ratione reddenda, & nequid occulti remaneat, neve serui nequam nobis nomen ac famam comparemus, sed potius serui fidelis & boni, qui in regnum Domini intrare valeamus, ab ipso stipite initium sumamus, & à capite rationem reddamus oportet, nihil quod ad rem faciat omittentes. Res igitur, vt apertissimis ostenditur documentis, sic se habet.* Sal. Ann. 1526.

23. *Postquam Franciscus Sforcia huius nominis primus, & moderni Francisci auus paternus: Ducatum ac statum Mediolani nactus est seu verius occupauit: cum is non intraret per ostium sed per fenestram, nec descenderet à linea vice comitum ducum Mediolani, sed ex persona vxoris ad tale feudum incapacis, ius dicti ducatus pratenderet: Et tanquam strenuus, prudens, ac fortunatus belli dux, non habuerit in ipsius ducatus assecutione contradictorem, nunquam tamen is, neqs filius eius primogenitus Galeacius Maria Sforcia, nec ex ipso primogenito nepos Ioannes Galeacius Sforcia ipsius ducatus Mediolani inuestituram à Sacro Imperio obtinere potuerunt. Successit his Ludonicus Sforcia moderni Francisci pater, qui affinitate cum diuo Maximiliano Caesare auo nostro contracta, primus ex Sforcianis inuestituram obtinuit pro se & filijs, ac descendentibus suis ordine successiuo, gradu primogenitura seruato. Quo Ludouico primo inuestito adhuc viuente, insurrexit aduersus eum Ludouicus Aurelianens. dux, inde Francorum rex huius nominis XII. pratendens, quod si ex fæminea linea quispiam in eo ducatu recte succederet; ipse praferendus foret, qui ex descendenti à Valentina Philippi Maria Vicecomitis, veri ducis, filia legitima ortum trahebat. Pacto etiam in contractu matrimonij adiecto, vt deficientibus masculis, ipsa Valentina succederet: quod vacanti Imperio à Sede Apostolica approbatum dicitur, de cuius tamen approbationis viribus nunc disceptandum occasio non offertur. Ipsa autem familia Sforciata ab illegitima posteriore genita originem duceret. Ortum est hinc bellum inter ipsum Ludouicum Aurelianens. Inde Francorum regem; & dictum Ludouicum Sforciam, qui Gallorum viribus, & potentia non solum à ducatu & statu eiectus extitit, sed etiam captiuus in Galliam ductus est: vbi tandem*

Sal. Ann. 1526. dem dies suos clausit extremos. Hinc Ludouic. rex intelligens se non esse tutum in ducatu Mediolani, nisi à Sacro Imperio inuestituram obtineret, inito fœdere cum diuo Maximiliano Cæsare auo nostro recolendæ memoriæ, actoque de matrimonio seu sponsalibus contrahendis, inter nos & Claudiam ipsius regis Ludou. primogenitam, reuocataq; per diuum Maximilianum inuestitura, eidem Ludouico Sforciæ & liberis antea concessa, inuestituram dicti ducatus obtinuit, pro se & dicta Claudia eius filia, casu quo nobiscum nuberet. Ea lege adiecta de expresso ipsius Ludouici suorumque oratorum consensu. Quod si sine culpa nostra dictum matrimonium inter nos & Claudiam quouismodo effectum nō haberet, prout non habuit, redderetur ipsa inuestitura, dicto regi, & Claudiæ filiæ concessa, penitus inefficax nullíusque momenti. Verum omne ius dicti ducatus & status Mediolani, ex ipsa inuestitura concessum, in nos recta via transiret. Concessa ex tunc illis consentientibus in eū casum noua inuestitura, in nostri personam præsentem, ad id & nostro nomine stipulante & acceptante, reliquaque ad id requisita solemnia peragente Serenissimo felicis memoriæ Philippo Castellæ rege patre nostro, quam inuestituram, in solemni forma conceptam, & per ipsum diuum Maximilianum tunc expeditam, adhuc hodie penes nos habemus. Et licet eo fœdere per regem Ludouicum violato, dictaq; Claudia eius filia, matrimonio copulata, cum tunc duci Angolemen. Francis. Moderno Francorum rege, sicque conditione purificata inuestitura nobis, vt perfertur, conditionaliter concessa, validum robur & effectum obtineret: vt ius dicti ducatus & status Mediolani in nos translatum censeretur. Ipse tamen diuus Cæsar Maximilianus, tum quia publicam potius quàm priuatam vtilitatem curabat, tum quia putabat ius nobis ex inuestitura prædicta quæsitum saluum esse nullumq; præiudicium nobis tunc posse afferri, qui in pupillari ætate constituti sub illius tutela degebamur. Quo tutelæ officio fretus in illud liquidum, quod nobis competebat nec tacite nec expresse remittere poterat. Nouam eidem Gallorū regi Ludouico pro se & dictis Claudia filia & Francisco genero inuestituram concessit, nonnullis etiam conditionibus nequaquam obseruatis, astrictam ac à nobis, qui ius potissimum prætendere poteramus, nunc approbatam. Qua de re ipse diuus Cæsar Maximil. violati fœderis vindictam prosequens, expulso ab ipso ducatu Mediolani dicto Ludouico Francorum rege, sub colore prioris inuestituræ, Ludouico Sforciæ concessæ, & vt præmittitur reuocatæ, nobis iterum in pupillari ætate, & sub illius tutela degentibus, Maximilianum Sforciam, eiusdem ducis Ludouici filium primogenitum, ad ipsum ducatum & statum Mediolani admisit & induxit. At is possessor effectus, immemor beneficij in eum collati, plura cum Gallis hostibus, in sacri Imperij dedecus & detrimentum molitus est. Indeque inito ac percusso cum his fœdere, prodidit eidem arces & statum, ac ad hostes transiuit cessitque ducatui. Ex cuius felonia Si quod ius in eodem ducatu habuisset, ad sacrum imperium deuoluebatur. At cum Modernus Francorū rex, tam ex prætenso iure inuestituræ Ludouico Regi eius socero concessæ, quàm etiam ex iure cesso per dictum Maximilianum Sforciam, ipsius ducatus possessionem, post Ludouici regis mortem nactus esset, nulla per eum seu alium eius nomine noua inuestitura ab ipso Maximiliano Cæsare: nec à nobis petita, seu obtenta. Sic nos & sacrū imperium contemnendo, pluraq; etiam contra decus & honorem nostrum, ac ipsius sacri Rom. Imperij moliendo, & in nos eiusdem feudi dominum ceruicem eleuando, armaq; mouendo, prout suis proprijs literis ac notorijs gestis innotuit, etiamsi validam antea inuestituram habuisset, prout non habuit, omni illius commodo omniq; iure, ipso facto priuatus extitit. Idque totum ad nos & sacrum Romanum Imp. deuolutum fuit. Vt sic illustris Franciscus Sforcia in eodem ducatu Mediolani, nullum ius posset prætendere, nisi id ex nostra liberalitate & gratia consequatur. Non enim ex inuestitura prima, ius aliquod habere potest, stante reuocatione, vt præmittitur: facta per ipsummet concedentem, eo sc. tempore, quo nondum eidem Francisco duci ius in requisitum dici poterat: sed duntaxat in spe quod facilius tollitur. Vbi potissime plenitudo accedit potestatis, cum cætera ipsius concedentis ac reuocantis sententia. Non etiam ex cessione seu renunciatione dicti Maximiliani eius fratris primogeniti, qui nullam de eo statu habuit inuestituram, sed simplicem detentionem nullo iure suffultam, cui pariter obstabat paternæ inuestituræ reuocatio. Sicque illius concessio nullius fuit effectus. Nemo enim plus iuris in alium

Sal. Ann. 1526. *alium transferre potest: quam ipse habeat. Sed demus inuestituram, eidem Ludouico patri concessam, in suo robore permanere, ipsumq; ducem Franciscum iuxta illius ordinem ad successionē vocandum, non vocatur ex ea nisi post mortem primogeniti, qui adhuc viuit: sicque non euenit casus, qui ipsum Franciscum admittat. Non enim primogenitus simpliciter refutauit feudum ante feudi adeptionem: vt fieret locus sequenti in gradu, sed optato feudo, vbi de fructibus pro libitu eius, vita comite, disponere poterat etiam inuito propinquiore successore cessit & renunciauit. Et cum id egerit, paciscendo cum hostibus in dominum feudi: totum illud ius, quod eidem Maximiliano primogenito competijsset, ad sacrum Imperium deuolutum extitit. Sicque nos nullo iure cogebamur, etiam firma stante illa prima inuestitura huiusmodi ducatum Mediolanensem concedere ipsi illustri Francisco Sforcia. Saltem vita comite ipsius Maximiliani primogeniti. Quinimo iure merito poteramus ducatum ipsum penes nos retinere eoque interim vti frui. Obijcietur nobis fœdus percussum cum diuo Leone. Super quo tamen nullum validum fundamentum fauoris dicti Francisci Sforcia ædificari potest. Res est inter alios acta, nihil ibidem cum duce Francisco tractatum est, nec quispiam pro eo ibidem interuenit, nullusq; pro eo stipulatus extitit, cui stipulandi ius esset. Et si inter contrahentes res ageretur, emergeret quæstio, an is qui ex eo fœdere se fundaret, pro parte sua impleuisset quod debebat. Sed fatemur omnia solemniter gesta & impleta, ipsumque fœdus percussum, & stipulatum cum ipsomet duce Francisco, non datur illi ex eo fœdere plus iuris quam antea haberet. Sic enim sonant ipsius fœderis verba.* Item: Quia illustris Franciscus Sforcia dux Barri prætendit ducatum Mediolani sibi deberi ex vi inuestituræ, per felicis memoriæ Maximilianum Cæsarem factæ, attentata renunciatione fratris sui primogeniti, per quam se primum successionis locum asseruit obtinere. Actum extitit & conuentum. Quod si idem illustris Francisc. Sforcia ducatum ipsum recuperauerit, præfati contrahentes, eundem in suis iuribus conseruare curabunt, ac ab omni violentia tueri nitentur. *Ecce igitur, quod hic nullum aliud prætendat dux Francisc. quam quod supradictum est, abunde tamen eneruatum. Ecce quod hic est conuentio conditionalis, si ipse dux ducatum recuperauerit, quæ conditio implenda erat in forma specifica aeque non impleta, prout ipse implere non poterat, obligatio illa euanescit. Et esto quod foret ipsa conditio firmiter impleta, & purificata. Ecce obligatio illa non disponit nisi de eo conseruando in suis iuribus. Quæ vt antea ostensum est, nulla sunt nulliusque momenti. Si igitur nos tot titulis, totque iuribus fulti, qui ducatum ipsum, fœderatorum nostrorum præsidijs freti, nostra tamen vt plurimum impensa, non sine magna nostrorum iactura, totque præclaris ducibus ac militibus amissis, cum tanta Christiani sanguinis effusione, ex hostium manibus recuperauimus, ab eorumque faucibus eripuimus, & toties illis redeuntibus, repulsis ac victis seruauimus, ac tutati sumus, nulla nos ad id vrgente necessitate, sed pro reipub. quiete, ex nostra mera liberalitate ac munificentia, iuribus nostris tam claris, tā apertis omnino postpositis ac postergatis, consensimus eundem illustrem Franciscum Sforciam, tanto munere dignum facere, eundemque ad dictum ducatum admittere, ac eidem ipsius ducatus inuestituram concedere. Quis nam vir sani capitis, nos de cupiditate, de ambitione, de indebita occupatione recte arguere poterit? Quis nam ex his gestis potest elicere sinistram aliquam suspicionem, quod non recto animo intenti videamur ad ea omnia quæ reipubl. Christianæ quietem & tranquillitatem Italiaq; libertatem concernere videntur? Adhac non verbo tantum obtulimus, sed & effectu præstitimus. Fecimus enim ipsum ducem Franciscum totius status possessorem, fecimus in eius potestate reponi & consignari omnes arces, omnesq; ciuitates, auctoritatem & administrationem omnimodam eidem permisimus, vt non solum regere & pro libito administrare posset fructus percipiendo, sed etiam alienando, vendendo ac pro eius voto disponendo. Cuius etiam alienationis, dum ad id requisiti fuimus tanquā à vero duce factas confirmauimus, & approbauimus, fecimus in fœderibus per nos initis, tum cum Adriano, tum cum Venetis, tum etiam cum cæteris, cum quibus tractauimus eundem, tanquam Mediolani ducem nominari & includi, de eiusque tutela & conseruatione transegimus: Concessimusq; tandem inuestituram dicti ducatus, & pertinentiarum in forma amplissima. Quam ad manus equitis Bellia ipsius du-* Ann. Sal. 1526.

cis

Sal. Ann. 1526. cis Francisci oratoris realiter consignauimus, sub certis conuentionibus & obligationibus, per ipsum ducem implendis pro parte impensarum, per nos in eius beneficium factarum pro adoptione & conseruatione dicti status. In quibus tamen ita moderate habuimus, ut nec vix quartam ipsarum impensarum partem, per annorum terminos essemus recuperaturi. Hac profecto scripta patent, nullaq; tergiuersatione celari potest, cum iam in Notorietatem transiuerint.

24. Insuper, cum de ipsius illustris Francisci morte dubitaretur, physicique qua de illius salute desperarent, hincq; noua oritetur in nos suspicio Vestra Sanct. Venetorum, aliorum Italia potentatuum, si statum ipsum Mediolanens. per mortem dicti ducis Francisci ad sacrũ Imperium recta via rectoque ordine iustitia deuoluendum, aut in nostra potestate retineremus, aut serenissimo fratri nostro charissimo Ferdinando, Archiduci Austria concederemus. Cum & nostram & ipsius fratris nostri potentiam exosam & formidabilem habere viderentur, potius Deo (qui nobis hac sua clementia & benignitate cõtulit) ipsiq; fortuna inuidentes, quam aliqua alia iusta caussa perciti. Placuit Vestra Sanctitati nos per dictum eius legatum moneri & hortari, quatenus pro Italia quiete, ac ad submouendum cuiusuis suspicionis scrupulum in casum mortis, dicti illustris Francisci Sforcia, ducatum ipsum Mediolani nequaquam in nostra potestate retineremus: Nec pariter ipsi Serenis. fratri nostro concederemus: sed ipsum ducatum tali persona traderemus, de qua Italia potentatus nullum metum, nulliusq; suspicionis obiectũ habere possent. Ad eumq; effectum Vest. Sanct. per dictum legatum alterum duorũ nobis ad id proponi fecit, vt ducem Borbonij, aut Georgium de Austria, Casaris Maximiliani naturalem filium. Annuimus nihilominus licet ad id nullo iure astringeremur, quod ducatus ipse in casum deuolutionis minime penes nos retineretur, nec etiam ipsi Serenissimo fratri nostro concederetur, obtulimusq; in eum casum dictum ducatũ conferre in personam iure merito gratam & acceptam Vestra Sanctitati, à qua nihil suspicari posset, quod ad turbandum Italia quietem tendere videretur. Licet etiam id à Vest. S. acceptatum non fuerit, nec etiam alijs potentatibus gratũ extiterit nisi personam, cui in cũ ca.ũ ducatum conferre vellemus, prius nominaremus vt discerni posset an grata & accepta foret. Non Sal. Ann. 1526. fuimus ab hac instantia alieni. Nominauimus in eum easum ipsum illustrem Borbonij ducem, quem Vestra S. primo proposuerat, in eum quidẽ inuestituram conferre parati, non pro commodo aut augmento nostro, sed pro tollenda suspicionis rubigine qua Vest. S. ac potentatuum animi augebantur, pro submouenda ea vmbra nostra magnitudinis qua intrinsecus premebantur: proque ipsius Italia quiete qua nobis semper cordi fuit, vt potius Christiana Reipub. causam, quã priuatam nostram tueremur. Quid igitur cupiditatis nobis ex his ascribi possit: Si ducatum Mediolani & statum tanti momenti tantiq; valoris (vt pramittitur) per nos recuperatum quem licite retinere poterimus, tot titulis, totque iuribus fulti, semel illustri Franc. Sforcia concessimus: Iterum si per illius mortem ad nos deuolueretur, ad Vest. S. nutum alteri concedere annueremus, ij videlicet, quem V. S. prius nominauerat: Nos tamen iustis iuribus, tamq; amplo & importanti dominio suffulti (pro quo, si Iulius Casar reuiuiscens nostram personam indueret, aut hi qui nobis cupiditatem impingunt, forsan etiam iusiurandum violandum censerent) nos ipsi non coacti, nulloq; iuramenti seu cuiusuis obligationis vinculo astricti, nostra sponte pro ipsa Repub. ius nostrum tam liquidum abrogare, & à nobis auferre consensimus excluso etiã proprio fratre, qui iure merito post nos cateris omnibus anteponendus videbatur. Cum hunc loco filij haberemus in succedendi gradu proximiorem, cui nulla ratione nulloq; iure diuino, naturali vel ciuili, extraneus quispiam anteferẽdus erat fateamur necesse est, non hic cupiditatẽ, non ambitionẽ, non auaritiam, non dominãdi seu aliena occupandi appetitum inesse. Sed potius amplissimam vberemq; largitatem, munificentiam, ac, si dicere fas est, prodigalitatem dominandiq; contemptũ arguere. quod tamen Reipub. causa lato hilariq; animo, vltro, nec non spõte prastabamus.

25. Sed nunc submouenda restat causa illa gemitus & doloris Sanct. Vest. ac totius Italia, qua V. S. tantum affligitur: occupationis sc. ipsius status Mediolani inde per nostros facta cum obsessione arcis, in qua duxerat. In qua re licet nos omni culpa excludere & liberare possemus. Illam si qua foret in duces belli referẽdo, quibus dum nos monuissent, de practicis & molitionibus: qua aduersus nos & statum nostrũ

Sal. Ann. 1526. parabantur. Marchio Pischaria, vt praefertur, rei conscius, nobis illius feriem radicitus detexisset, affirmans ipsum ducem Francisc. huiusce facinoris reum, vt se statumq; illum à nostra obedientia subtraheret, ac foederatorum viribus non habita ratione inuestiturae, nec fidelitatis per eum praestandae, nec impensarum, quae nobis erāt resarciendae in eo statu de facto potius quam de iure teneretur, atque eo etiam decedente foederatorum praesidio, nobis exclusis subintraret. In eo statu eius frater Maximilianus Sforcia: quem iam ipso iure priuatum diximus, consentiente etiam Gallorum rege, cui ius dicti Maximiliani, si quod habuisset, cessum erat: vt quoq; exercitus noster tumultuantibus populis, ad ipsiusmet ducis Francisci, suorumq; agentium, & foederatorum instantiam & solicitudinem deleretur, & in ruinam & praecipitium deduceretur: & si fieri posset, omnes ipsius exercitus ducti & milites trucidarentur. Eo etiam signanter adiecto. Quod cum ipse illustris Marchio Pischaria, habito de ea re cum ipso duce Francisco colloquio, vt magis illius intrinsecum animum tentaret, an firmus in ea factionis practica remaneret, ei duci persuadendo dixisset: quod postquam iam à nobis inuestituram obtinuerat, eratq; de eius statu securus, non oporteret amplius eam practicam prosequi: Idem dux respondisse fertur firmius & cōmodius esse, quod iam practicatum erat atque conclusum, quàm quod ex inuestitura assequi poterat, concurrente ibidem publica salute Italiae: quae etiam rei priuatae anteferenda censerentur. Instabant propterea duces ipsi, vt ad has molitiones repellendas, neve maiora scādala inde sequerentur, his licentiam praeberemus, vt de ipso Francisco duce & statu Mediolani se nostro nomine assecurarent, pro nostri exercitus tutela, vtq; exercitum ipsum comminuendum & penè dissoluendum nil tale metuentes: iusseramus, nō solum sustineremus, sed etiam augeremus, ni penitus ab Italia excludi vellemus. Nos autem qui haec non facile credebamus, sed potius conficta simulataq; putabamus: eo quod qui bella tractare solent, potius belli quàm pacis media cogitant, in hisq; libentius animos eorum adoptant. Arbitramur enim, quod sub eo colore putassent nos cogere & vrgere ad ipsum nostrum exercitum integre seruandum sustinendumq; dubitantes itaque ne veluti belli cupidi in id praecipites ruerent ac arma praeter nostram voluntatem mouerent: Cum etiam nil aliud quam pacem & quietem cuperemus, mandauimus eisdem ne quid noui tentarent in dicto statu Mediolani, nisi in tribus casibus: Si dux Franciscus moreretur: Si Galli cum Heluetijs Italiam intrarent, vel si factionum practicarum executio ex aduerso tentaretur, vt hi prius arma contra nos exercitumq; nostrum mouerent. In quolibet enim horum triū casuum consensimus, quod pro tutela exercitus noster & rerum nostrarum, se assecurarent in dicto statu Mediolani. Verum cum Hieronymus Moronus, primarius ipsius ducis Francisci Consiliarius, ac eiusdem factionis fertur principalis minister, multiplicatis suis literis monuisset dictum Marchionem Pischaria, quem putabat factionis participem habere, vt rem suam disponeret, eidem affirmando reliquos factionis socios, iam dispositos paratosq; esse, vt in octo vel decem dierum spacio in nostros irruendum esset. Idem Marchio participato cum caeteris ducibus nostris consilio captoq; Morono, illius habita confessione, totam seriem negotij complectente satis conformi in ea qua Marchio nobis suis literis insinuauerat, collecto exercitu nostro vndique sparso, aliquot ciuitatibus munitis Mediolanum progreditur, ducem Franciscum interpellat, vt pro securitate nostra nostrique exercitus arces & castra dicti status, in nostrorum manus reponeret, idque custodibus illorum exequendum committeret. Annuit dux ipse vt castra nobis traderentur, prout effectu tradita fuere: Duabus duntaxat arcibus principalioribus, quas ipse muniuerat, Mediolani sc. in qua ipse recludebatur, & Cremonae exceptis: has enim duas in se reseruādas censuit, donec de nostra voluntate certus fieret offerens interim, illas nostro nomine tenere, ac obsides dare, ac per se, & per praefectos arciū iuramentū praestare, quod ex ipsis arcibus nullū exercitui nostro damnum seu praeiudiciū fieret. Non placuit haec securitas ducibus nostris, vident pericula in mora. Si arces illae magis munirentur liberaq; permanerent, posse inde exercitus nostri ruinam succedere resque nostras in euidenti periculo remanere. Interpellant denuo, ac iterū atq; iterum requirunt sub rebellionis poena ac lasae Maiestatis criminis confessi atq; conuicti, quatenus ipsa arce Mediolani in potestate nostra ac nostrorum posita exiret, suique copiam faceret, & aduersus eas, de quibus culpabatur, defensiones ac iustificationes, si quas

Sal. Ann. 1526. *quas habebat proponeret, duosq; eius rei conscios, quos penes se habebat in arce reclusos, dimitteret interrogandos, ad ampliorem rerum gestarum dilucidationem. At cum Dux ipse his non annueret, nisi à nobis mandatum haberet, nostri arcem circumuallant: Interimque de gestis nos admonent, necessarias causas per quas ad hac coacti fuerant, enarrant approbationem gestorum à nobis expostulant. Instant, vt eidem duci Francisco rescribamus, mandemusq; vt arcem nobis aut nostris tradat. Nos referentes rem hanc prater mentem nostram tentatam, nunquam voluimus nec illorum gesta approbare nec duci (vt petebatur) mandare vt castris dimitteret. Semper enim in animo habuimus, eam accusationem, qua in ducem ferebatur, debito iuris ordine tractandam & terminandam. Nunc profectò eius rei exitu præteritorum veritas elici potest, cum præparata iam diu factionis effectus illuxerit, quo magis deinceps eisdem nostris ducibus credere debeamus, non possumus non laudare & approbare eorum prudentiam & fidem in conseruatione dicti status, ipsiusque nostri exercitus illiusque arcis aßecuratione ne amplius muniri posset, neve inde maioris mali & incommodi occasio præstaretur. Nec id quidem ita perperam & iniuste gestum videtur prout Sanctit. Vest. sibi suadet, dato enim fundamento quod ipse dux Franciscus læsæ maiestatis reus accusaretur. Et si vnius dumtaxat testis adesset depositio, vbi plurium tamen adest testimonium. Ex quibus etiam si eßent socij criminis ac factionis participes, poterit iuri merito contra ipsum ducem procedi & ad capturam & ad torturam. Et cogit vt sui copiam faceret, ac in vinculis caussam diceret, suasq; defensiones & iustificationes carceratus adduceret, non autem in arce reclusus audiri debuit: Quinimo contra eum vocatum & non comparentem ac se subtrahentem & resistentem potuit in eius contumaciam pronunciari, vt pro confesso & conuicto haberetur, Sed & priusquam id fiat accusato non comparente, nec sui copiam faciente, licite ad manus curiæ redimentur illius bona, qua etiam à die ingressi criminis ipso iure publicata confiscataq; censentur. Sicq; hinc non tanta caussa gemitus & doloris Vest. Sanct. parata videtur. Si dominum Vasallum ingratum & læsæ maiestatis reum puniendum censeat, ni forsan quod in mentem cadere non potuisset, id gemendum dolendumq; putent, quod eidem hanc foueam in quam incidit sub charitatis specie parauerunt, ipsumq; ad huiusmodi discrimen deduxerunt: Sed potius ingemiscere ac dolere deberet non solum V. Sanctitas, sed vniuersa Respub. quod sine iusta caussa sineque culpa nostra tam ingens excitetur incendium, quo & turbatur vniuersus ecclesiæ status & tota scandalizatur Christiana religio.* Sal. Ann. 1526.

26. *Nec sane intelligere possumus quod cuncti prope Christianitatis reges (vt Vest. Sanct. ait) efflagitarint, agitauerint nec nō partiti fuerint in re tanti præiudicij arma & auxilia conferre. Scimus enim & pro certo habemus nec Vngarum nec Polonum nec Portugalensem, nec Danum, huiusce consilij participes seu conscios. Anglus autem & si eius fœderis conseruator & protector nominetur, nobis tamen apertis suis literis significauit se nequaquam in id fœdus consensisse, nec mandatum dedisse, nec talem protectionem acceptaße nec acceptare velle, licet ad id parte V. S. interpellatus ac instanter requisitus extiterit: se pacis quàm semper efflagitauimus mediatorem offerendo. Gallus verò & si cum S. V. ac alijs Italiæ potentatibus fœdus percusserit, vt eo medio mitiores si poßet quam iam ex nostro fędere obtinuerit à nobis pacis cōditiones exhauriat, liberosq; obsides recuperet. Retulit tamen aperto ore quod V. S. impulsu & suasu, etiam priusquam in regnum suum liber remitteretur, de ipso nouo fœdere ineundo sollicitabatur. Et sunt qui affirmant, vt ex quibusdam literis percepimus: quod V. S. ipso etiam Gallorum rege non petente, eidem iuramentum relaxauerit quod nobis præstiterat pro fœdere nobiscum prius inito, quod tamen credere nolumus: quandoquidem res talis omnino à pastore Christi Vicario aliena esse deberet, ne ipsius iurisiurandi sine causa spreta religio ad deteriora incentiuum præberet. Merito tamen V. S.* his verbis vtitur, dimissis consilijs & conspirationibus, *si verbis addatur effectus. Si verò omnis cōspiratio dimittatur cū secundū rectam intelligentiā crimen denōtat.*

27. *Quod autem ad ea conuentionum capitula, qua attulit Herrera, videamus qualiter S. V. prætendat illa paucis in locis leuiter immutata: si enim benē cuncta rimentur, omnes articuli qui cum ipsius legato sic compositi remanserant cum V. S. concludendi: licet ipsam conclu-*

Ann.Sal. 1526. *sionem V.S. reseruandam assereret, eius potestate postquam ad nos peruenerat reserata atq; restricta, mutati penitus ad nos remissi fuere. Ita vt nullus fere remaneret intactus, qui non aliam substantiam aliumq; sonum prae se ferret. Omnes tamen huiusmodi mutationes obmisimus in quatuor duntaxat articulis, huiusmodi conuentionum, videlicet 12. 13. 14. & 15. moderationem petentem.*

28. *In 12. enim ipsorum articulorum qui rem Ducis Ferrariae complectebatur, licet omnis substantia, vltra quam tractatum esset, mutari videretur: consensimus tamen nos effecturos cum effectu, quod eadem Sanctitas & intra praefixũ tempus, dum sibi expedire videretur, sine cunctaque resistentia, siue armorum apparatu recuperare posset, possessionem Rhegij & Ruberiae tenendam & possidendam, prout antea tenebat, ita quod non intelligeretur praeiudicatum iuribus Imperij aut cuiuslibet alterius prout eadem S. V. admittebat. Id solum addidimus quod ad alliciendum ipsum ducem Ferrariae, remittendo eidem quasq; poenas & ius commiss. ac absoluendo eum à censuris forsitan incursis, quod profecto non nisi ad maiorem quietem Italiae petebamus, non ignorantes ipsum ducem non aliter sine armis cogi posse: vt Rhegium & Ruberiam dimitteret vel S. V. restitueret, in quibus & iure feudi Imperialis & ratione prioris spolij se potius tuendum censebat. Vnde ad prouidendos nouos belli tumultus, & ne remaneret cuiusuis incendij scintilla, sed vniuersa Italia in eo foedere sine quouis scrupulo concurreret, id ita agendum necessario censentes, prout nunc agit V. S. nos etiam sub spe defensiui foederis iam percussi, ad ipsius ducis Ferrariae offensionem astringere voluissemus, in qua re nouos bellorum tumultus timebamus, quos tamen effugere nequiuimus, qui dum ab offensione nos abstinere curamus, defensioni status, dignitatis & auctoritatis nostrae intendere cogimur, & inniti trahimur. Qua de re huiusmodi nostram additionem nequaquam respuendam V. S. putabamus, in hoc enim nec V. S. auctoritati derogatur. Nec à veri pastoris officio declinabatur: sed potius publicae quieti consulebatur.*

29. *In 13. ipsius foederis seu capitulationis articulo illam salis distributionem in statu Mediolan. continentem, ex quinque correctionibus per V. S. factis eas omnes admisimus, eo duntaxat excepto quod vbi Vest. S. deleri fecerat illa verba ad eius vita decursum, satagens illud ius sibi & successoribus perpetuare. Nos qui duntaxat personae S. Vestrae eius vita comite gratificari volebamus, non autem statum ipsum Mediolani Sacri Imperij feudum perpetuo ecclesiae Romanae astringere, & tali onere semper grauatum remanere sine spe libertatis. Nolentes etiam ipsum Sereniss. Archiducem fratrem nostrum iure sibi in ea re concesso perpetuo exclusum remanere. Noluimus illam cancellationem approbare, sed verba illa ad eius vita decursus, prout in Capitulatione, quam attulit Herrera, firma manere censuimus. Ex vltima vero ipsius articuli correctione admisimus eam partem additionis ibidem per Sanct. V. factam vt esset illa conuẽtio absque praeiudicio sedis Apost. Ea autẽ verba quae his subiungebantur, videlicet de Sale ipso in ducatu Mediolani distribuendo, cum viderentur relatiua & subsequentia ad iura sedis Apostolicae, videremurq; fateri ius esse Apostolicae Sedi illius distributionis, voluimus admittere ne fateremur quod non erat. Sicque in huius articuli correctione, nulla S. Vest. fiebat iniuria. Sed potius nos & fratrem nostrum ac sacrum Rom. Imp. ab iniuria eximebamus: & non sub verborum inuolucro disceptationis causam relinquere volebamus: sed clare & aperte dubium omne tollebamus.* Sal. Ann. 1526.

30. *In 14. articulo ipsius capitulationis vnde illa lachryma, illa angustia prodiere, addiderat S. V. in fine ipsius articuli disponen. de statu Mediolani, & duce Francis. Sforcia haec verba formalia:* Et quia ipsi Francisco Mariae duci nonnulla imputantur contra Caesarem, aut à Maiestate sibi concessam inuestituram & feudum perpetrata, cupiens eadem Maiestas quantum in se est Italiae fouere quietem, quae seruari posse non creditur, cum eiusdem ducis à statu & ducatu remotione, ideo conuentum est quod idem dux in statu ipso permaneat. Et quatenus opus sit in eo per Caesarem de nouo confirmetur, non obstantibus quibuscunq; per eum contra maiestatem etiam supra dictum est attentatis, etiam si saperent crimen laesae maiestatis. Caesar namq; ducem ipsum pro innocente habere vult, & ex mera liberalitate sua ac totius Italiae intuitu, totum sibi remittit & indulget si etiam peius quam dicitur aut creditur, errasset. *Videat* qua-

Sal. Ann. 1526. *quæsumus, Sanctitas V. quam leuis existimanda foret hæc immutatio; quàm iusta & honesta petitio, quàm optimum esset exemplum ad res bene gerendas, ad vasallos & subditos debita fide & obedientia erga dominos continendos; quàm egregiam præberet formam augendi & conseruandi Sac. Roman. Imp. à Deo institutū, à Prophetis prædictum, ab Apostolis prædicatū, & ab ipso Christo nascente, viuente & moriente approbatum. Nos tamen qui nil aliud quàm pacem, quàm quietem reipublicæ Christianæ cupiebamus, quantum fas Sanctitati Vestræ satisfacere, nullumq; rectum nostræ intentionis testimonium intactum, aut dubitationis scrupulum in Vest. Sanctit. mente relinquere putabamus; reformauimus dictum decimum quartum capitulum ipsius capitulationis in hæc verba:* Vt autem nihil dubietatis seu suspicionis in hoc fœdere relinqueretur, sed omnis scrupulus de medio tollatur. Cum in priore fœdere potius sub nomine proprio quam appellatiuo includi videtur illustris Franciscus Sforcia dux Mediolani, qui aliquibus iam mensibus graui vexatus ægritudine, & in sūmo vitæ discrimine constitutus fuit, etiam de Felonia ac læsæ maiestatis crimine accusatus seu inculpatus, & si hunc aut naturali morte aut ciuili iustitia præuia ab ipso ducatu Mediolani excidere contingeret: hæsitari posset an fœdus ipsum ad alium in eodem ducatu ex Cæsaris concessione vel dispositione succedentem protenderetur; ideo ad ampliorem ipsius fœderis declarationem actum extitit. Quod siue ipse Illustris Franciscus Sforcia vitam obierit, & ab hoc sæculo migrauerit, siue per vitam iustitiæ dicto ducatu fuerit priuatus, in eum casum Cæsarea Maiestas pro Italiæ quiete & contemplatione S. D. N. ipsius Ducatus Mediolani inuestiturā cōcedet illustri Carolo Duci Borbonij & Aluerinę. Ita quod S.D.N. & cæteri fœderati qui in hoc fœdere voluerint cōprehendi, sint & censeantur astricti ad defensionē ipsius status Mediolani: etiā ad opus dicti illustris ducis Borbonij dum de ipso Ducatu Mediolani fuerit inuestitus. Quo casu quantū ad omnia in fœdere contenta, tanquam suffectus in locum dicti illustris Francisci Sforciæ, fungatur omnibus honoribus & oneribus quibus ipse viuens, & in tali statu permanens fungi debuisset. *Hæc est immutatio quam in hoc articulo fecimus, quā velut iustitiæ & æquitati consonam approbandā,* Sal. Ann. 1526. *& nequaquam respuendam censebamus, minimeq; in mentem nostram cadere poterant, Summum pastorem vices Dei gerentem in terris adeo pertinaciter insistere debuisse. Quod si Dux Franciscus tanti criminis reus appareret, impune euaderet; cogeremurq; inuiti illi indulgere, ac in statu illo conseruare: sic incentiuum maioris ingratitudinis maiorisq; delicti illi præstando. Arbitramur Vest. Sanct. sat esse debere, si Ducatu illo ad nos & S. Imp. deuoluto consentiebamus S. Vest. intuitu, vt nec illum retineremus, nec proprio fratri concederemus. Si personam quam Sanct. Vest. antea ad id gratam habuerat nobisq; nominauerat, moriente Duce Francisco prouidendum non minus gratum esse putaremus, ipso Duce Francisco per iustitiam priuato: vt quod in naturali morte consenserat, in illius etiam morte ciuili recusaturus non esset.*

31. *In 15. vero ipsius capitulationis artic. cōtinente prætensas nouitates, tentatas contra ecclesiasticam libertatem regno nostro Neapolitano, Cum Vest. Sanctit. fere totum articulum in verbis dispositiuis deleuisset & cancellasset, his duntaxat verbis. Primo, dispositione dicti articuli additis & commutatis.* Quod circa huiusmodi obseruentur, quæ inuestitura Regni Neapolitani ipsi Cæsari concessa continentur. *Nos hanc etiam correctionem & mutationem pro Vest. Sanctit. nutu admisimus, additis duntaxat in fine articuli verbis sequentibus, videlicet* his modis & formis quibus per Ferdinandum regem catholicum eius antecessorem obseruata fuere, & iuxta ipsius regni priuilegia & iura. *Quid enim in hoc immutatum quod respuendum videretur? Si antecessoris rectos tramites insequendos putamus, Si iura & priuilegia regni nostri seruare studeamus, qualiter aut ex his mutationibus tam iustis rationibus suffultis.*

32. *Sumat V. S. illud perspicuum (vt ait) iudicium à nobis illudi & pro nihilo haberi. Qualiter inferat in his facultatem primo concessam Herrera vberiorem fuisse: Et quod facta concordia cum Christianissimo restrictiora & ieiuniora transmiserimus. Qualiter & quo colore ex his prætendat iudicari eandem Sanctitatem postremam esse, & à nobis contemni, vbi nobis cum alijs amicitia conuenisset: quicunque recti sen-*

Sal. Ann. 1526. *sensus & à passione alienus, facile hac indicare poterit. Nos enim semper recti integriq; propositi remansimus, prius cum V. S. quam cum quouis alio conueniendi. Nos & ante & post cum rege Gallo initum semper in eodem proposito permanentes V. Sanctitatem eiusq; ministros pro huiusmodi ineundo sollicitauimus pulsauimusque, nec quicquam vnquam habuimus in ore quod non haberemus in corde. Nos Herreram ad S. V. pro eo fœdere ineundo misimus longe antequam cum ipso rege Gallo concluderemus, citiusque illum aut alium misissemus, ni V. Sanct. legatum venientem, (vt aiebant) cum amplissimo mandato nobiscum concludendi præstolandum censuissemus, ni etiam post illius aduentū viso mandato quod à V. S. habebat, & confisi quod illo vti posset, diutius cum eo de ipsius fœderis capitulis tractantes, tempus inaniter consumptum eoguouissemus. Vbi capitulatione iam formata, & cum eo propter concordata dum de conclusione ageretur nobis insinuauerit, quod ex quo post eius à V. S. recessum mutata essent negotia intenderet conclusionem differre, donec V. S. consuluisset. Ob quod sanctius putauimus capitulationem ipsam, prout formata fuerat ad V. S. per Herreram transmittere, putantes ibidem rem celerius posse concludi, licet spe nostra frustrati fuerimus, S. V. ad alios fines tendente, prout exitus demonstrauit.*

33. *Nunc ad literas manu V. S. conscriptas de quarum responsione conqueritur deueniendū est, vt etiam inde omnem à nobis repellamus culpam. Ea enim per V. Sanct. eius responsionis culpa nobis in tribus impingitur. Primo quod V. S. vbi clementiam ducis Mediolani petebat, nos rigorem iustitiæ obtulimus, ad quod satis diffuse responsum dedimus, dum ipsius ducis negotium ante discussimus, vt sic repetitione non egeat. Id solum hic adijciendum censemus, non videri in hoc iustam S. V. querelam. Si iustitiæ viam amplectendam censuimus: Sine qua vera pax esse non potest. Cum iustitia & pax se inuicem deosculentur, & vt ad clementiam deueniatur prius veritas est habenda. Sunt enim (teste Psalmista) quatuor Sorores concatenatæ:* Iustitia & pax osculata sunt: Misericordia & veritas obuiauerunt sibi. *Qui igitur misericordiam expectat, reatum fateatur oportet: Qui pacem vult, iustitiam amplectatur. Nec ita passim vtendum est clementia, vt delinquendi incentiuum præbeatur. Sed potius ad bonum regimen spectat* parcere subiectis & debellare superbos. *Non enim indulgendum videtur his qui contumaciter in rebellione persistunt, his qui in arcib. munitis se continent, his iustitiæ executionem satagunt euitare.* Sal. Ann. 1526.

34. *Secundo redarguitur nostra responsio quod pro culpa quam V. S. in quibusdam esse dicebat, V. S. quodammodo criminaremur, illos immunes criminis fatendo. Se absit tantus error qui nil ipsa responsione quam propria manu conscripsimus legi poterit, quod criminationem sapere videatur, sed potius venerationem & obseruātiam Vestra S. quam semper in verum patrem & pastorem præcipuum habuimus. At si id V. S. criminationem putet quod ea asserente ducem Franciscum in aliquo forsan errore, alios quosdam in vera (vt aiebat) ribaldaria incurrisse ex quibus forsan aliquis iam Deo computū reddebat. Nos intelligentes hæc à Vestra Sanct. referri ad criminandum Marchionem Pischaria tunc vita functum, qui (vt præfertur) antea viuens nobis illius factionis practicam detexerat. Respondimus de mortuis modeste loquendum esse ac in dubio potius bene quam male præsumendum, hominemque mortuum qui per se respondere non poterat, potius laudandum quam vituperandum seu culpandum, Nosque cupere mortuum viuere, vt de seipso rationem redderet. In duce autem non errorem qui in facto proprio cadere non poterat: sed si ea quæ illi erant obiecta vera apparerent, crimen potius acerrimum ac exemplari punitione dignum censeri. Hæc quippe nullam in V. S. criminationem afferunt, ni forsan S. V. seipsam dijudicans fateri vellet (quod non credimus) se eius factionis consciam auctricemque fuisse, prout Marchio viuens nobis retulerat. Quem forsan ob id de ribaldaria agendum censeret, quod præter fidem datam illius factionis secreta detexisset, qui tamen ex eo fidelitatis debito, quo nobis prius astringebatur, tacere non poterat, quin seipsum eiusdem criminis reum faceret: vbi propalando tale facinus, veniam præmiumque & laudem iure ita disponente consequebatur.*

35. *Tertio redarguitur eadem nostra responsio quodque V. S. nobis benigne & large pollicebatur, ea nos tanquam debita & obligata flagitaremus. Sed videamus qualia essent eiusdem Sanctitatis pollicita, qualisque fuerit responsio*

Sal. Ann. 1526. nostra, vt etiam hanc culpam luamus: hoc .n. V. S. in suis literis sub silentio pertransit, alijs caussam deterius cogitandam relinquens. Vt igitur horum veritas clare pateat, offerebat nobis V. S. si illius votis quo ad ipsum Ducē Franciscum annueremus, se nobis non solum decimas & Cruciatas & pileos & quicquid per spiritualem & temporalem potestatem facultatis haberet praestaturum, sed etiam sanguinem & vitā ad nostram exultationem & satisfactionē exhibiturum: Respondemus non conuenire Reipub. Christianae cruciatam tali conditione perstringi, sed potius libere & sponte offerendam, nec congruū videri vt illa differatur. Poteramus enim iam in nostris his regnis concedere eo ordine, quo nostri praedecessores illam semper à vestris praedecessoribus obtinuerant, pro promontorijs in Africa. Qui situs aduersus fidei hostes tuendis ac propulsandis, quibus ad eum effectum nusquam fuerat denegata, & minus nobis huiusmodi Ecclesiae thesaurum à V. S. denegandum seu differendum censebamus: qui vltra res Africanas prout Vestra S. insinuauimus, cupiebamus etiam cum ea pecunia quae ex ipsa Cruciata colligeretur, rebus Vngaricis aduersus Turcas succurrere, prout & religionis & officij nostri & sanguinis ratio incitabat. Pollicebamurque eam pecuniam nequaquam in alios vsus implicandam. Quod si ex ipsius cruciatae denegatione seu dilatione quod sinistri Christianitati contingeret, hostesque fidei quicquā molirentur, cum iam tot bellis contra nos & statum nostrum tentatis exhausti essemus, nec sine cruciata occurrere possemus, protestati fuimus id nequaquam nostrae culpae ascribendum, sed potius eidem imputandum, qui id denegaret quod sibi non noceret & toti Christianae Reipubl. summe prodesse poterat. De pileis autem, diximus vnum duntaxat à vestra felici promotionis exordio à nobis petitū, quem vbi putabamus tam diu differendum, cum esset prima gratia à Vest. Sanct. manu etiā nostra conscriptis literis petita ac instanter flagitata. Alter vero pileus petitus non fuerat, sed vltro à Vest. Sanct. oblatus nostroque consensu acceptatus. Sicque alienum censebamus eos nunc pileos tali conditione perstringi, quos tamen V. S. arbitrio tunc relinquendos putauimus, pollicentes nos de caetero pro his nec pro alijs quibuscunque pileis vllam facturos instantiam. Reliquas autem ipsius V. S. oblationes non solum gratas & acceptas habuimus, pro ipsisque gratias vt decebat retulimus. Sed etiam reciproco, quicquid facultatis haberemus, vitam quoque & sanguinem pro Vest. Sanct. honore ac incremento libere obtulimus. Sal. Ann. 1526.

36. Haec sunt, Pater sancte, quae illis literis V. S. manu conscriptis, nostra etiam manu in effectu respondimus, quas in lucem prodire cupimus, vt vtriusque nostrum scriptis bene perspectis plane decerni possit, an iusta sit culpa quae de his nobis ascribitur, an ne huiusmodi nostra talem redargutionem & criminationem mereentur.

37. Ad eam autem accusationem & querelam, quam (vt praefertur) V. S. proponit de nostrorum in Italia agentium iniquitate & contumelijs, ac oblocutionibus. Id, teste Deo, affirmandum censemus nil tale à nobis nec nostro iussu prodijsse, nec sub generali nostro mandato comprehendi potuisse quicquam, quod crimen seu delictum saperet. Quod si nobis quid tale legitime constitisset, fuissemus de his vt decet edocti vel etiam adhuc edoceremur, non remanerent haec impunita taliterque pro iustitia cultu prouideremus, vt nulla horum culpa nobis ascribi posset.

38. De re autem Senensi non recte taxamur, nulla enim iusta culpa nobis impingi potest, quae ad ipsius ciuitatis quietem stabiliendam ac bene regendam egimus, sed quicquid vero ac iusto Principi conuenire videretur. Est enim ciuitas illa antiquissima illius Resp. Imperiali ditioni subiecta, & supra alias omnes Italiae ciuitates adeo ab omni aeuo Sacro Imp. addicta, illiusque deuotioni affecta, vt nil supra desiderari queat, habetque propterea ab ipso S. Imp. nostrisq; praedecessoribus amplissima priuilegia etiam per nos confirmata, quibus ipsa Respub. regenda ac gubernanda conceditur. Et cum pluribus iam annis praeter ipsorum priuilegiorum mentem eiusdem Reipubl. regimen & guberniū esset à tyrannis vsurpatum, qui non amore sed timore, non iure potentia ac potius vi illius subditos continebant. Quorum primus Pandolphus Petrucius: Inde eo mortuo Burgesius eius filius. Ac eo postea auctoritate Leonis Pontificis à regimine expulso, falcem in alienam messem mittendo: Sua S. nouum tyrannum instituisset, Cardinalem Petrucium qui eo praetextu quotannis decem aureorum millia eidem Sanctitati persol-

Sal. Ann. 1526.

soluere conuenerat. Sic eandem Remp. Senen. vnire satagendo Reip. Florentinę vt inde magis Imperij viros in Italia debilitari seu verius eneruari possent. Quem Cardin. tyrannum, nos etiam quandiu vixit, vt potius Leoni & ipsi V. S. quam nobis & sacro imp. ac illi Reip. satisfieret, in eodem regimine passi sumus. Eo autem Cardin. mortuo, dum inter nostros esset contentio quid magis illi Reipubl. conueniret, an sub solo gubernatore forent regendi, an sub ordine ciuium ex moribus dictę ciuitatis erigendo: rem V. S. consilio & ordinationi remittendam censuimus: vt nostrorum contentionem tolleremus. Quorum pars vna ad vnum illius ciuitatis regimen deferendum putabat. Altera vero pars ciuibus & populo committendum satagebat. Electa est tandem inter eos media via, vt nec vnus solus, nec reliqui sine capite gubernarent: ad idque ciuis nostrorum auctoritate pręfectus extitit. Primo Franciscus Petrucius Borghesius patruus, & cum is V. S. minus idoneus ad id munus esse videretur, Vest. S. cum Fabio Petrucio Burgesij fratre affinitate contracta hunc ipsius ciuitatis regimini pręficiendum putauit V. S. Franc. Petrucium illius patruum excludere illamque Rempub. ad suę voluntatis libitum in manu habere consenserunt: ni id nostri qui nihil aliud quam S. V. in his & alijs omnibus occurrentibus, nostro iussu morem gerere studebant. Admissus est Fabius ipse Petrucius V. S. intuitu, qui intrans vt agnus & cum omni humilitate receptus: tandem adueniēte duce Albanię Gallorum duce, illius pręsidijs fretus se non agnum sed lupum ostendit: ipsamque Rempub. nō Imperiali sed Gallicę factioni adijcere conatus est: eam cogendo, vt Gallis & pecuniam & tormenta bellica ad regnum nostrum inuadendum Neapolitanum erogaret: ipsique duci Albanię contra nos, & statum nostrum fauerent, & ad illius nutum extorres & seditiosos factionis Gallicę auctores in ciuitatem reducerent. Et cum annuente altissimo de nostrorum victoria certiores effecti Senen. ipsi à iugo seruitutis huiusmodi se excutere curarunt. Franciscus & Fabius & eorum adhęrentes, ciuium, ac populi intentione perspecta, ciuitatem cum regimine pro derelictis habent: seque ab ipsa ciuitate absentarunt. Proceditur contra culpabiles, aliqui (vt aiunt) iustitia prauia plectuntur, aliqui certis limitibus proscribuntur & confirmantur. Resque eo deducitur, vt ciuitas & Respublica Senen. per seipsam in libertatem proclamet, Reipub. quieti iuxta suorum priuilegiorum formam intendat: nostręque ditioni, vt par erat, se totaliter deuoueat. His Vest. Sanct. (vt aiunt) percita, conqueritur suos turbari, maleque tractari, remedium à nobis exposcens. Nos qui nil aliud cupiebamus quam Vest. Sanct. in his & longe maioribus satisfacere, nostrorumq; in Italia agentium opiniones pro debito iustitię concordare. Commisimus commendatori Herrera, quem ad Sanctit. Vest. (vt pręmittitur) mittebamus, vt is per dictam ciuitatem Senensem transeundo in accessu & reditu se informaret: de ipsius ciuitatis gubernio & regimine, tam antiquo quā moderno, tam cum ipsis ciuibus in ciuitate manentibus, quam cum extorribus ante expulsis. Quid magis ciuitati & respublicę conuenire videretur, an vni soli regimen conferendum esset, an pluribus ciuibus ex decurionum decreto huiusmodi regimen esset concedendum, & huiusmodi informationibus secreto sumptis, vt sub debito sigillo secreti ad nos transmissi oportune prouideremus. Interea tamen extorres ad suorum bonorum possessionem & fructus, prout prius tenebant, restituendos censuimus. Adimpleuit Herrera quod ei commissum fuerat, sumpsit informationes ab vtrisque, tam ciuibus quam extorribus: prouidit extorribus super suorum fructuum perceptione, iuribus Reipub. saluis. Misit ad nos informationis omnes clausulas sigillatas. Comperimus melius Reipub. conuenire pręsens ciuium gubernium, quam vim tyrannide vtentis. Duximus igitur nil immutandum donec aliter rebus omnibus perspectis ordinandum censeremus. Interim in lucem prodeunt aliquorū factiones, qui pecunia corrupti & ciuitatē prodere, & extorres & factiosos in eam inducere, & ipsam Rempub. subuertere conabantur: iam per subterraneos cuniculos perque alia media hostibus & rebellibus ad ciuitatem ingressum pręparantes: inter quas tres apertissimę conspirationes, & (vt aiunt) proditiones detectę sunt. Compertis in factiosorum domibus, mōtibus, foueis, scalis, armis, munitionibus, & omnibus alijs ad id facinus perpetrandum dispositis, deprehenduntur vt audiuimus hi facinorosi in flagranti crimine capiuntur, fatentur delictum, detegunt factionis practicas, damnantur iustitia prauia: debito plectuntur supplicio. Si Vest. Sanct. inter

Sal. Ann. 1526.

suos

Sal. Anni 1526. suos amicos & beneuolos annumerandos censuerit, si pro his quæ in eos gesta sunt quærelas prætendat, Si ex his sibi contumelias & opprobria impingi putat, Si cum his omnem nobilitatem exterminatam censuerit: quæ potius in ipsa virtute consistit, animaduertat Vest. Sanct. ne grauius pondus humeris suis imponat: neve huiusmodi factionum se conscium tacite fateatur: quod nequaquam illius dignitati & officio conuenire videtur. Cum potissimum auctore cuius nutu cunctareguntur, ipsa Respub. Senen. suæ iustæ causæ apertum præstiterit testimonium, à tot inuasorum congressibus, se suis solum viribus, liberando.

39. Ad illam autem querelam quam Vest. S. profert, quod contra promissum & fidem datam, tot mala per nostros in sancta Rom. Eccles. terris & locis (vt ait) parata fuerunt. Et si nostrorum militum insolentias resque iniuste gestas, si quæ sunt, nequaquam approbare, nec excusare volumus, quin potius vbi fas erit, debita castigatione compescere. Non possumus tamen non mirari, quod S. V. se promissis, & fide data iuuare velit, quibus antea contradicit, & quæ etiā per nos ratificata V. S. respuit ac reijcit: nostrā ratificationē impugnās, suamq; (vt prædiximus) denegās, indeq; ad fœdus omnino contrariū transitum faciens. In quem casum non tantum exacerbandū videretur, si nostri duces & milites qui sua virtute & viribus Parmā & Placentiam ecclesiæ reddidere ac ab hostiū faucibus euulsere, totiensq; tutati sunt, vt illis victum quærerent, ac de his prout de reliquis ab hostibus recuperatis disponēdum censerent, potissimum cum ita hæ ciuitates essent Ecclesiæ, ex fœdere Leonis consignatæ, tenenda duntaxat eo iure quo aut per ipsum Leonem tentæ fuerūt. Quod ius tamen nullum erat, quandoquidem ad feudum pertinerent Imperij, essentq; per ducatus Mediolani: & de illis nullum Eccles. Romana titulum validum nec ab imperio, nec ab eo qui dare posset, obtinuerit.

40. Quæ autem de Legato & Nuncio obijciuntur, quantum illa à veritate distent, etiam ex legati & nuncij assertione patebit. Quam primum enim Legatus in Curiam nostram peruenit, cum iam Nuncius se mandatum habere profiteretur, vt in pace cum Gallo ineunda & tractanda ministris id flagitantibus & sollicitantibus, impeditus fuerit ipsius Viceregis in Italiā transitus. Quin etiam, vt fertur, Si Dom. Hugo illo tempore intra limites ipsius regni Franciæ repertus esset, illum pariter detineri curabant: vt ad V. S. peruenire nequiret. Sicq; magis colorari posset animi Vest. Sanctit. nobis alienatio, & apertius incusari posset ipsius Dom. Hugonis tardatio, quam etiam Vest. Sanct. sine iusta ratione accusare nititur: vbi biduo duntaxat in Curia Regis Gallorum apud Viceregē se continuit, ad quem missus erat, ad eum duntaxat finem, vt cum Vicerege (si fas esset) ad inter illud Italicum cum dicto Domino Hugone peragendum excitaret. Quod si illum ad id dispositum seu præparatum non reperiret, reciperet ab ipso Vicerege vlteriorem instructionem, de his quæ in regno Neapolitano, post expeditum cum V. Sanctitate negocium, essent: & inde ipse Dominus Hugo Vicerege dimisso, solus ad exequenda commissa in Italiam transiret: vt sic non recta videatur illatio, quod ibidem se continuerit: vt rerum specularetur euentum. Minusque incusanda videtur ipsius Domini Hugonis mora in Mediolano facta, quæ quintum diem non excessit. Cuius etiam mora potius coacta censetur quam voluntaria. Cum in illius apud Mediolanum primo congressu apparuerint ipsius ducis Suessæ vices nostras in vrbe agentis literæ, quibus nunciabatur fœdus ante per vestram Sanctitatem cum cæteris esse conclusum, eamque non potuisse induci, vt ipsius Domini Hugonis aduentum per aliquot dies expectaret. Quinimo resolute respondisse: quod nec per diem nec per horam ipsius fœderis conclusionem differret: nunciabat etiam arma iam parata. Exercitum ad iter dispositum, vt nostros adorirentur. Erat quoque rumor publicus & fama, quod clausi essent passus, & aditus ad vrbem, quod nostri cursores siue euntes siue venientes, vbiq; detinebantur: literæque omnes intercipiebantur: nullusq; erat tutus accessus ad V. Sanctit. his rationibus coactus fuit Dominus Hugo ibidem supersedere, ac iter suum per eos differre, donec à Vestræ Sanctitatis ducibus & ministris saluum conductum impetrasset: prout fecit. Qui sic interim cum duce Francisco tractare visus est, vt si posset illum induceret nostris vt teneretur, obediret mandatis: vtque omni rebellione cessante se nostræ iustitiæ & gratiæ, vt par erat, subijceret. Nosque & duces nostros de arce in qua continebatur, securos faceret, ne inde rebus nostris ac exercitui nostro damnū aliquod emer-

Sal. Ann. 1526.

emergeret, ſeu incommodum afferri poſſet: Non eſt igitur cur de his Veſt. Sanctitas conqueri debeat, cui nulla ob id fiebat iniuria. Quinimo ipſo duce nobiſcum, vel cum dicto Domino Hugone noſtro nomine tranſigente, felicior reddebatur noſtra cum Veſtra Sanctit. conuentio, tollebaturq; principalior difficultas illius noui fœderis, quod inter nos tractabatur: & quod cum Veſt. Sanct. inire putabamus, ni forſan Veſtra Sanctitas ſuis cogitationibus atque conatibus obuiam ire putaret, Si Franciſcus Sforcia ſine Sanct. Veſt. auctoritate in gratiam reciperetur, illumque ſibi obnoxium non haberet.

41. Quod autem aſſeritur noſtros interim Parmam occulta proditione eripere tentaſſe: id enim nobis penitus ignotum, ſed nos arbitramur duces noſtros rem tam arduam nobis inconſultis non auſos fuiſſe tentare, credimus potius ab aliquo maligno ſpiritu ad diſcordiam ſeminandam adinuentum atque confectum. Quandoquidem vbi nos Parmam ſimulque Placentiam recuperare, feudumque Imperij, prout fuerat antea, reunire & reintegrare voluiſſemus, id non occulta proditione, ſed palam & iuſte per iuris tramites exequendum fuiſſet: licet nos ita à cupiditate ſemper alieni fuerimus, vt potius noſtra, & Imperij iura negligere, quam publicam quietem turbare maluerimus, & potiſſimum illam ſanctam Apoſtolicam ſedem & catholicam Eccleſiam, cui ſemper (vt par erat) deferre conati ſumus. Sicque noſtros à prætenſa proditione omnino immunes eſſe cenſemus, cum potiſſime nihil aliud quam de eorum offenſione cogitare viderentur, aduerſus inuaſionem contra eos præparatum, prout rei exitus demonſtrauit.

42. Vnde ex his omnibus criminationibus & querelis in nos adductis, recto ſemper his iudicio ſumpto reſultare non poſſent tales iniuriæ ſeu cauſæ, quibus veſtra Sanct. inuita & gemens (vt ait) de nobis deſperare aut diffidere debuerit: nec ob id (vt aſſeruit) ſuam amicitiam & beneuolentiam à nobis repudiatam cenſere, quam potius ſemper in ſummo precio habuimus. Nec propterea neceſſe fuerat Veſt. Sanctitati ſe tot magnis (vt ait) regibus adiungere, nec hos in odium noſtrum conuertere, qui non his minorem in Chriſtianam rem & ſedem Apoſt. animum ſemper habuimus. Et quippe ſi Veſtra Sanct. ab his fœderibus & colligationibus contra nos & ſtatum noſtrum ac dignitatem tentatis abſtinuiſſet, non propterea, vt inquit, paſtoris ſeu communis patris laudem amiſiſſet: ſed potius magis atque magis confirmaſſet & auxiſſet. Sicque merito cum Pſalmiſta dicere poſſumus. Quare fremuerunt gentes, & populi meditati ſunt inania, Aſtiterunt reges terræ & principes conuenerunt in vnū, aduerſus, non tamquam dominum, & Chriſtum, ſed aduerſus miniſtrum à domino diuinitus inſtitutum ab ipſomet Chriſto, à quo omnis pendet auctoritas & poteſtas: qui propterea diſrūpet vincula, & linguam eorum & proijciet à nobis iugum ipſorum, prout in ſuam diuinam benignitatem & clementiam recta noſtra intentione, & conſcientia freti, plene confidimus.

Sal. Ann. 1526.

43. Subiungit V. S. cum eſſet res geſta & fides inuicem data, eademque ſanctitas fœdere aſtricta cum illis regibus, acceſſit tum demum itineribus lente & tarde confectis dictus Domin. Hugo, eidem Sanctitati coniunctionem & conditiones eas afferens, quas cum Veſt. Sanct. tam ſæpe tamq; vehementer petijſſet: toties (vt ait) repulſa & repudiata fuerit. Quarum tunc excipiendarum occaſio, & tempus præterierunt, Duo hæc, Pater S. conſideranda intuendaque videntur: quæ profecto non nos tantum, ſed omnes recte ſentientes in ſummam admirationem debent inducere, & pro quibus nos in Sanctitatem Veſt. iuſtiores querelas poſſumus retorquere. Alterum quod Veſt. Sanctit. ſciens dominum Hugonem præſto venturum, & iamdiu ad iter accinctum cum amplo mandato, & grata reſolutione noluerit per aliquot dierum ſpatium, noſtris id ſumme flagitantibus, ac cum omni inſtantia requirentibus, illius aduentum præſtolari. Sed ſolum illius tarditatem incuſando non habito reſpectu, quod is etiam curſoris more per equos ad id diſpoſitos (quantum illius ætas ac perſonæ qualitas ferre poterat) die noctuque iter ſuum feſtinabat: V. Sanct. adeo voluntariè proruperit in huius damnoſi ac ad ſcandaloſi fœderis participationem. Alterum vero quod eodem Domino Hugone ad Veſt. Sanct. prouento & (vt V. S. profitetur) optatas eidem conditiones noſtro nomine offerente, priuſquam aliqua armorum executio tentaretur: eadem Sanctit. ita reijcienda cenſuerit, vt earum accipiendarum occaſionem, tempus præterijſſe aſſereret: non aduertens quantum difformiter nobiſcum egiſ-

ſet,

Sal. Ann. 1526. set, fœdus, quod antea cum nostris oratoribus interat, iam hinc inde publicatum, & per nos ratificatum ac approbatum, respuendo, sineque vlla ratione iusta eius literas ratificatorias nostris reciprocas concedere denegando. Nunc è contrario fœdus aliud illi repugnans, sub defensionis nomine penitus offensium sub colore vniuersalis pacis disponendo: pacem iam vbique contractam disrumpens atque perturbans: & loco pacis bellum ac arma commouens. Adeo inuiolabiliter sustinere conatur V.S. vt etiam optatas (vt ait) conditiones, armorum causam submouentes, reciproce recusauerit. Digne damnata quidem hæc deformitas in ipso pastore & communi patre: qui omnibus æqualis esse debuisset. Esto enim quod in nobis nostrisque ministris aliqua mora argui potuisset, prout reuera non poterat, non tamen ipsius mora purgatio iure tanti momenti erat deneganda: vbi potissime nullum erat ad id tempus præfixum, nec dies qui interpellaret per horas nullaque pœna ad id adiecta, quæ mora excluderet expurgationem, nec etiam aderat contrahentium interesse, vbi armorum motibus nondum executis radix procedebatur, vbi publica quies facilius parabatur. Hæc enim, Pater beatiss. non ad propulsandum (vt ait) Italiæ seruitutis periculum, Christianitatisq; perturbationem: sed potius ad effectus penitus contrarios disposita videntur. Non pro sede Apost. armis exercitu munienda. Quæ illis non indiget, vbi nullus adest offensor: sed potius pro ipsius Apostol. sedis munitionibus profundendis, ecclesiarumque thesauro exhauriendo & effundendo, contra ipsummet Christum, ad Christianæ reipublicæ detrimentum: inuenta sunt non ad iustitiam & pacis viam (vt inquit) inter omnes æquis conditionibus parandam: sed potius ad omnem iustitiam perturbandam pacemque iam paratam infringendam ac quasi desperandam: non etiam videntur hæc consilia seu gesta, quibus S.V. nec coram Deo nec corã hominibus rectã iustificationem recipere debeat. Sed potius si fas est dicere, scandalum, ecclesiasticiq; status grauem perturbationem peperisse videntur.

44. At si hæc Sanct. V. recto sui intellectus oculo, diligentique circumspectione perlustrauerit, comperiet profecto nullum esse regem aut principem nobis recto ordine anteferendum, nullum cui Apostolica sedes magis debeat, quemve magis tueri fouereque deberet. Nullum à quo magis filialis obseruantiæ ac deuotionis ipsa Apost. sedes receperit aut recipere possit. Nullum qui magis Romanam Ecclesiam Apostolicamq; sedem stabilire, conseruare, ac augere cupiat. Nullum ex cuius regnis ac dominijs magis honoris, commodi ac pecuniæ, ad Apostol. sedẽ Romanamq; curiam affluat. Si eam ad rem recte aduertat Vest. Sanct. comperiet quod ex Imperio regnisq; ac dominijs nostris Hispaniarũ, vtriusque Siciliæ, Germaniæ, Galliæ, Belgicæ, ac superioris Burgundiæ, plusquam ex cæterorum omnium regnis, ac dominijs simul iunctis, lucri & commodi sedi Apostolicæ ac Romanæ curiæ accedit. Non enim patiuntur Reges, alij ita passim & laute ecclesiarum spolia & annatas ex eorũ regnis ad Rom. curiam deferri: qualia autem sint ea lucra, ex centũ illis Grauaminibus Nationis Germanicæ colligi poterit: quibus tamen ex ea deuotione & obseruantia, qua semper V. Sanctit. ac Apostolicæ sedi affecti fuimus: nusquam aures præstare curauimus, nec his animum adijcere. Quod si iusta aliqua ratione vel causa, Apostolica sedes his lucris careret, non essent claues aureæ, quæ bellorum Archiuia pro libito aperire, & claudere solent, nec V. Sanctitas ex regnorum nostrorum pecunijs, atq; redditibus exercitum in nos concitaret, nec temporalia arma moueret, quibus potius iustum videretur, ad nostram defensionem vti. Sal. Ann. 1526.

45. Quod Vest. Sanctit. testatur se nunc etiã eo animo esse, si ad æquitatem & humanitatem nos referre voluerimus: illius arma non solum nobis non aduersa, verum etiam ad res vere gloriosas perpetuo futura. Sin autem in occupãda Italia quotidie magis, & alijs partibus Christianitatis perturbandis, nos non tam naturæ quam cupiditati & consilijs nostrorum obsequi perseuerauerimus, Vest. Sanct. neque iustitiæ neque libertati Italicæ (quæ illius sedis tutela continetur) non defuturam, sed iusta & sancta arma moturã: non tam ad offensionẽ quam ad defensionem. Sancta quippe est hæc protestatio si verbis facta respondeant. Habet enim V. Sanct. ex illis iustificationibus quas superius aduersus ea, quæ in nos obiecta fuerãt retulimus: nostram & æquitatẽ & humanitatẽ, simulq; admixtam iustitiam, vt si talis eiusdem sanctitatis sit animus, primam ipsius protestationis partẽ ad effectũ deducere valeat. Quod si feceris, & à nobis gratias, et à Deo prẽmiũ reportabit. Habet etiã ex

Sal.Ann. 1526. eiusdem iustificationibus late ostensum: nos ab occupatione Italiæ & Christianitatis turbatione, ab omnique cupiditate alienum esse, nilque vnquam iniustum, nil Italicæ libertati contrarium, nil quod Apostolicæ sedi tutela non conueniret per nos tentatum: imo nec cogitatum fuisset: Sicque merito cessabit secunda ipsius protestationis pars, vt nec arma iuste in nos moueri possint, nec offensione nec defensione opus esse videatur. Nos enim vt omnis à nobis absit suspicio. Si V.Sanctitas eiusque fæderati pro illorum parte arma deponere consentiant, erimus pariter ad ipsorum armorum depositionem promptissimi. Verum quippe hanc & rectam viam censen. & V. Sanctit. in his per viscera misericordia obsecrat, & per ipsam spem, quam de nobis (vt inquit) concepit, obuiam eat immoderatis cupiditatibus, & magis pub. christianitatis bono condonet, quam & nos ad id attrahendos putet: sed rectis V. Sanct. clauibus oleo charitatis delinitis sedabuntur, & ea cura, quam Vest.S. nobis dicit esse communem, cum ambo à Deo (vt recte inquit) in hanc sollicitudinem pro commissis nobis honoribus sumus vocati. sic agendo facillime expediri quo pariter officio & debito, non minus quam V. Sanctitati non etiam neque defuimus, neque defuturi sumus, quinimo totis viribus atque conatibus anhelamus: vt hæc duo magna luminaria à Deo instituta, ita sibi ad inuicem debito ordine correspondeant, & subministrent: vt orbis vniuersus rectam illustrationem recipiat, nec per ipsorum luminarium obiectum eclipsim in Christiana religione & doctrina causari, & generari, seu diutius sustineri valeat, in maximum Christianæ reipubl. detrimentum.

46. Ad quod V. Sanct. in suarum literarum calce subiungit, sub conditione tamen, quasi rem dubiam seu incertam proponens, dum inquit: Quod si, quæ de nostra in pacem generalem voluntate passim ferebantur, veras prudentiæ & pietatis radices habebant, habemus occasionem declarandi quæ sentiebamus: omnia vere nos ex animo sensisse, atque operibus verba comprobando singularem optimi Principis laudem nobis acquirere: qui si Sanct. Vestra amorem nostrum cupiens, in liberanda Italia, quam suis fæderatis in eorum iustis petitionibus satisfacere instituerimus: erit id nostra fama & sapientia melius multo accommodatum, & paci vniuersali securitatiq; tam rerum nostrarum, quam totius Christianitatis magis consentaneum. Putamus, Pater beatissime satis dilucide, & aperte ostensum esse, qualis fuerit nostra in pacem generalem voluntas: vt nec vlla in conditione ponenda nec de ea dubitandum videretur: qui nullo vnquam figmento, nullave simulatione vsi sumus, nil vnquam in ore habuimus quod in mēte ac voluntate non sederet, omnia vere ex animo sentientes quæ loquebamur operibus verba comprobaturi, si hi quos res tangebat, & sine quibus pax generalis obtineri non poterat, iustè nostra inclinationi (vt decebat) correspondissent. Sed cum ea sit vniuersalis pacis natura, atque substantia, vt in ea omnium consensus vniuersaliter exigatur: omnium voluntas necessarie debeat concurrere: & è conuerso ab vno solo ex contendentibus, quicunque fuerit dependeat: & in solius potestate ac voluntate consistat. Ipsam vniuersalem pacem impedire & etiam si facta foret turbare bellumque mouere, & partem alteram etiam inuitam, ad ipsum bellum trahere non potuit, ob id alijs renitentibus, nostraq; optima voluntas operibus comprobari. Qui propterea (tanquam omni culpa carentes) non putamus illam optimi principis laudem, à nobis auferendam, seu cuiuspiam maledicentia subtrahendā. Sal.Ann. 1526.

47. Si igitur V.S. prout flagitare videtur, cōsulere intendat pub. quieti, iustæque Italiæ libertati, deponat arma, reponatque gladium Petri in vaginam, idque efficiat, vt etiam sui fæderati arma deponant, quod & nos (vt prædiximus) eodem contextu facturi sumus: vt sic iuxta canticum Zachar. sine timore ab inimicis nostris liberati, seruiamus illi. Hoc enim iacto fundamento, poterit facilius: S.Vest. eam superficiem pacis vniuersalis ædificare & laborare (vt inquit Psalmista) In conueniendo populos in vnum, & reges vt seruiant domino. Et cū ea quæ Dei sunt cunctis rebus sint anteponenda, & inde publica priuatis iusta ratione præferantur, ne priuatorum passio perturbet ea, quæ Dei sunt & quæ ad pub. salutem pertinent, consentaneum videtur: vt prius ab hostibus fidei, à Christianorum ceruicibus propulsandis, & si fas sit ad ouile Christi adducendis: deque Lutheranorū, aliorumque hæreticorum sectis, & erroribus comprimendis, corrigendis atque sedandis, & si licuerit ad ecclesiæ gremium reducendis: de illis quoq; omnibus, quæ Rom. ecclesiæ, totiusque Christiana

Sal. Ann. 1526.

na Reipubl. statum, salutem, conseruationem, & incrementum concernere possunt, tractetur, & conueniatur.

48. *Demum de iustis (vt ait S. vestra) à ratione & æquitate non alienis, priuatorum seu fęderatorum querelis, & petitionibus merito vt transigatur conueniri poterit. In quibus tam publicis quam priuatis. Si Vest. Sanctit. recto ordine intendere, ac ad ea animum adijcere velit: veri patris ac pastoris officium assumendo, comperiet nos velut deuotissimum ac obseruantissimum filium, illi obtemperantem & obsequentē. Ita in omnibus iuri, rationi, ac æquitati subnixum: vt nihil iniustum indebitumve petituri seu desideraturi simus: quin potius iustis aliorum petitionibus satisfacturi; ac si expedierit, de proprio daturi & dimissuri, pro ipsius Christianæ Reipub. commodo, proque Christianæ religionis augmento. Pro quo etiam imperium, regna, dominia, & quicquid nobis Deus & natura concessit, ac denique vitam ipsam exposituri sumus. Rursus pollicentes nos hæc verba nostra. (Si Vestra Sanctitas rem paterno amore complectatur) factis & operibus comprobaturos nihilq; omnino pro parte nostra obmissuros, quod ad rem ipsam recte disponendam, ac peragendam facere videatur. Quod si secus quam putamus euenerit, V. Sanct. nostras iustas rationes & requisitiones obaudiat. Protestamur corā Deo & hominibus, quod si quid inde sinistri Christianæ religioni euenerit, id nequaquam nostra culpæ ascribi possit: à qua omnino nos immunes seruare curabimus, nil tamen prætermissuri de his, quæ ad nostram necessariam defensionem videbuntur pertinere quam totis viribus atq; conatibus prosequi cogimur, omnibus illis vijs ac medijs, quibus & diuino & humano iure nos & nostra tueri licebit: & quibus honor & dignitas nobis salui & illæsi permaneant & integre conseruentur. Obsecramus igitur Vest. Sanctitatem ea reciproca obsecratione, qua erga nos vtitur per viscera videlicet misericordiæ Dei nostri, & per eam spem quam de V. S. ad Christiani nominis salutē conceperamus. Obsecramus etiam per claues illas, quas dominus noster Iesus, ad parandam Christicolis viam, in regnum cælorum Petro cōmisit, quarum etiam administrationem Vest. Sāct. vt eiusdem Petri successor assumpsit, illis vt decet vtendo: Dignetur hæc Christianitatis incommoda & pericula, sua moderatione sedare: ipsamque vniuersalem pacem dirigere, ac perpetuo fundamento stabilire. Habet nunc Vest. S. veram & apertam actorum & consiliorum nostrorum rationem. Habet vltimas excusationes ac iustificationes nostras aduersus crimina & opprobria, quæ nobis iniuste quidem obijciebantur. Habet nostram sanam, rectamque intentionem, ac voluntatem ad bonum publicum & pacem generalem, quietemque vniuersalem. Habet filialem nostram deuotionem & obseruantiam. Si V. S. paterno amore nos vt filium complectendum censuerit, si ipsas excusationes ac iustificationes nostras, tanquam veras & legitimas, ratasq; & gratas habeat: hisq; se contentā reddat, ac si de culpis nobis obiectis satisfactum putet, nosque his culpis carere profiteatur, & sua pronunciatione declaret. Id demum supplicantes vt V. S. non putet: cogitet seu recordetur iniuriam seu offensam nobis fuisse illatam, nec arbitretur nos præteritorum memoriam habiturum. Sed V. S. eorum omnium obliuiscatur, vt sic recedant vetera nouaq; sint omnia: cum & nos idē facturi simus. Si V. S. id prout supplicauimus admiserit.*

Sal. Ann. 1526.

49. *Verum si S. V. nos ab his culpis & obiectis immunes non censuerit: nostrasque excusationes & iustificationes, pro veris & vltimis non habuerit: si arma contra nos continuarit & illorum depositioni non consenserit: si vniuersalē pacem amplecti nolit cum tunc non patris sed partis, non pastoris sed inuasoris officium assumeret: si æque rectus eorum iudex non censeretur: nullo alio tunc superstite superiore, cui nos & nostra obijcere debemus, eaque omnia quæ nobis obijciuntur aut in posterum obijci possent, vel tentari: siue personam, siue Imperium, regnaq; & dominia concernant: simul & ea omnia quæ nobis ex aduerso, pro nostra iustificatione & innocentia, ad Christianæ Reipub. quietē prætendimus, & prætendere possumus ad sacri generalis Concilij totius Christianitatis cognitionem & iudicium remittenda censuimus. Illique nos & omnia quæ cum S. V. habere possumus, aut deinceps habituri sumus, omnino subijcimus. Supplicamus præterea eidem Vest. Sanct. illamque in domino hortamur: quatenus pro suo pastorali officio proque cura & sollicitudine gregis sibi commissi dignetur ipsum sacrum generale Concilium indicere, & conuocare in loco tuto & congruo, cum debita termini præfixione. Nos enim cum ex his & alijs satis notorijs causis turbari videremus*

vni-

Sal. Ann. 1526. *vniuersum ecclesiæ & Christianæ religionis statum, vt nobis ac ipsius Reipub. saluti consulatur, pro his omnibus ad ipsum sacrum vniuersale Concilium, cuius etiam officium per viam querelæ his de causis implorandum censemus: petentes, cum ea qua decet instantia, apostolos & literas dimissorias semel, bis, ter, & pluries nobis concedi, & de horum petitione testimoniales literas fieri, ac expediri in ea, quæ decet forma quibus suis loco & tempore vti valeamus. Et cum ad hæc solemniter peragenda eiusdem solemnitatis præsentia minime habere queamus, vt inde forsan futuris grauaminibus occurramus: has nostras eius Nuncio Apostolico penes nos agenti & legationis munere nomine V. S. fungenti, per actum publicum, coram notario & testibus exhibendas, intimandasque censuimus.* *Sal. Ann. 1526.*

Datum in Ciuitate nostra Granatæ, die decimoseptimo mensis Septembris, Anno M.D.XXVI. Regnorum nostrorum Romani VIII. Aliorum vero XI.

CAROLVS D.G. Rom. Imp. semper Aug. Rex Germ. Hisp. &c.

EL REY

Alphonsus Valdesius.

Scripsit etiam Cardinalium Collegio, vt negante, seu differente Pontifice Generalis Concilij indictionem, ipsi indicerent.

Hac tamen Cęsaris postulatione nil impetratum. In hoc fratrum contubernio aduersus Cęsarē, *Iosephus* esse voluit *Clemens*, vt

ex numismate infra habes. Neque Germaniæ in fide naufragantis periculum tanti erat; aut Romanis, aut Cęsari, vt regionē prò religione desererent. *Franciscus* vt Germanos sibi conciliaret, causamq; bellorum in *Carolum* reijceret, literas ad eosdem dedit, sumpta occasionę legationis, quam Germaniæ Principes ad *Carolum* in Hispania degentem decernerant, per Gallias dirigendam, vt compendiori via ad Cęsarem perueniret. Rhodo occupata, *Solimanus* Turcarum Imperator, animis, opibusq; elatus, centum & quinquaginta hominum millibus, se se in Hungariā effuderat, cui *Lodouicus* Hungariæ Rex adolescens, insigni quorundam Ducum arrogantia delusus, præsertim *Tomorei* ex Monaco copiarum præfecti, se se ad vicum Mohatium obiecit, cum sex & viginti Hungarorum millibus, ac vniuersa regni nobilitate.

CCXLIV. *Solimanus Hungaros vincit.*

Suadebant non pauci expectandas auxiliares copias, nam Illyrici, Transiluani, Bohemi, propemodum iusti exercitus singuli, iam regni fines ingressi fuerant; sed Hungari sprçta Turcarum gente, dum maiorum æmulatione, gloriam alijs præripere festinant, ea fuit Hungarorum cęcitas, vt Draui fluminis transitum perquàm difficilem, hosti incustoditum facilemq; relinquerent. Qui nihil moratus, Hungaros admirabili negligentia omnia administrantes, pulueris tormentorumque apparatu in nauibus relicto, confusa equitum, peditumq; multitudine, in acie stantes aggreditur, tanto hominum vlulatu, vt primo congressu exanimati Hungari, ante conspectum vix hostem, se turpi fuga subducerent. Soli pedites equitum proditione, hostium furori relicti, quem stando locum acceperant, moriendo tenuere. Tomoræus, to-

Sal. Ann. 1526. totaq; nobilitas, aut hostili gladio, aut Danubij aquis consumpta est. Rex ipse *Ludouicus* palude haustus interijt. Suspice feralem

CCXLV. Francis-cus Germanos prensat. nūmum, quem in memoriam *Ludouici* cudi fecit *Maria* coniunx *Ludouici*, soror *Caroli Imperatoris* quæ ægrè Turcarū manibus subducta, Viennam tenuit. Tantæ cladis nuntius vt ad *Carolum* in Hispaniā festinaret, à *Francisco* Galliarū Rege transitū petentibus Germanis principibus Gallus annuit, & die VIII. Octob. ad eos scripsit: *Illam ad se, Pannonia à Turcis occupata cladem, non leui doloris sensu pertingere, Ludouici Regis mortem dignam lacrymis & affini illi Imperatoris cōmiseratione, dignam in ista calamitate Germaniam, cui à Cæsare rectius consulatur. Pacem inter Christiani orbis Principes constitutam, tantis miserijs vnum superesse remedium: huius se desiderio teneri; hanc omni ambire consilio. Verùm obstinate in bellum ferri Cæsarem, æquissimas pacis conditiones aspernari, non illi calamitates publicas, non armatum in nostrum exitium Turcam, non amissam cum sororio Rege Panmoniam, non vidua sororis miseranda sorte, non Austria periclitantis exitio, non turbata Germania excidio; hac mente depelli posse. Rectè facturos, siquidem illius ad arma pertinaciam pacis consilio moderentur, hortatu etiam ad diuersa impellant: Europa melius prospectum aduersus tot clades fore, si eum vicinis Regibus amicitiam, quam bella malit, immensamque regnandi cupiditatem, ijs, quas fortuna & æquitas concessit finibus, circumscribat. Ita præter suas opes & propriam aucturum gloriam, & subditorum salutem. Galliæ Reges aduersus Christiani olim nominis hostes bello victorijsque celebres, posse nunc eodem arma viresque conferre. Pacem tantùm cum Cæsare impetrent, omne suum robur quamprimum se in Turcam collaturum. Quod si obtinere nequeat, neminem id sibi versurum crimini, si, qua inermi beneuolentia non possit, armata potentia suadere conetur.*

Cæsar vbi animaduertit Regem animos prensare Germanorum, inuidiamq; turbatæ fugere tranquillitatis, Principes scripto admonuit sequenti.

Reuerendissime in Christo Pater, ac Venerabiles, Illustres Principes, amice & consanguinei charissimi. Qua nostra hactenus de Reipubl. salute, pace, quiete, & tranquillitate fuerint consilia, adeò omnibus notum arbitramur, vt nulla hominum malitia, fama, honorve noster vlla ex parte lædi posse videatur. Semper enim eius animi fuimus, vt non fucatis verbis, & à veritate prorsus alienis (vt à plerisque fit) sed reipsa actiones omnes nostras non apud paucos, eosq; omnis recti iudicij expertes, sed apud Deum ipsum Opt. Max. qui corda etiam scrutatur, & apud vniuersam Rempub. Christianam comprobaremus. Sal. Ann. 1526.

2. *Hinc enim (ne vetustiora repetamus) dum proprij commodi, atque etiam gloria obliti, Reipub. saluti, & præsertim Germania quieti ex animo consulere optamus, Gallorum Regem, quem (vt omnibus notum est) optimo iure captiuum penes nos detinebamus, postquam omni benignitate & Clementia in his nostris Hispaniarum regnis excepimus, magnoque honore à subditis nostris tractatus extitit, tot eum beneficijs affecimus, vt si suæ ipse felicitati non inuidisset, in Ticiuensi conflictu non modò non cecidisse, sed vicisse ab omnibus videri potuisset. Hostis erat, illi charissimam sororem nostram natu maximam, & in tantorum regnorum successionis gradu secundam matrimonio collocauimus, vt ex hoste sororius fieret. Christianæ Reipub. turbator communi omnium iudicio habebatur, communis salutis gloriam illi impartiri voluimus. Multa à prædecessoribus nostris tum Hispaniarum Regibus, tum Burgundionum Ducibus, violenter occupauerat, & præter ius fasq; detinuerat: iura in his nostra illi concessimus, solumque ab eo petijmus, quæ citra honoris & dignitatis nostræ diminutionem, ac subditorum nostrorum perpetuam indignationem omittere nequiuimus, & quæ ipsemet vel non rogatus (si meritò Christianissimus nuncupari vellet) nobis restituere deberet. His; beneficijs affectum Regem captiuum Regia dignitati restituimus, atq; (multis licet dissuadentibus, qui minus eius fidei credendum asseuerabant) illi in Galliam abeundi copiam fecimus, malumusque eius fidem experiri, ac illi de iure nostro aliquid potius cedere, quam vt vlla Christiana Reipub. mala, si qua forsan euenirent, quovis modo crimini nostro nostrave culpa ascribi possent.*

3. *Dumq; intestinis seditionibus pacatis, iter nostrum (vti inter nos conuentum erat) ad Italiam*

Sal. Ann. 1526. liam paramus, armaque nostra in sempiternos religionis nostræ hostes communibus auspicijs conuertenda disponimus, quibus & Hungaria defendi, & hostes submoueri potuissent, suam fidem ex nostro metientes animo, ille sæuissimum bellum in nos parat, initoq; eum Romano Pontifice, alijsque nonnullis Italiæ Potentatibus fœdere offensiuo, diuisoq; inter eos regno nostro Neapolitano; dum alter vanis pollicitationibus omnia, quæ nobis promiserat, se præstiturum asseuerat, alter verò ad Hungariæ defensionem nos inuitat, vt nos inuaderent incautos, nostra ac sacri Romani Imperij dominia hostilibus armis aggrediuntur, nullaque nostri nec amoris nec beneuolentiæ, nulla Christianæ Reipub. salutis, nulla religionis nostræ honoris ratio in his habita est.

4. Quorum conatus, quum ex eorum sententia iusto Dei iudicio minimè succedant, Gallus ipse Rex non contentus armis nobiscum congredi, conuicia in nos iactat, eaque cum Regio priuilegio typis excusa vbique circumferri curat, nihil veritus omninò contrarijs operibus suamet verba irrita facere. Nos verò (tametsi nobis inscijs ad illam Apologiam seu potius Inuectiuā, quæ superioribus diebus cum decreto Regio Lutetiæ tum Latinè, tum etiam Gallorum communi idiomate, excusa fuerat, abunde satis responsum extitit) noluimus, immò expresse prohibuimus, ne quid tale in Regnis Dominijsq; nostris imprimeretur, maluimusque ipsum virtute quam conuitijs vincere, sperantes fore, vt modestia nostra suam petulantiam compesceret.

5. Nunc verò quum exemplum literarum, quas Rex ipse ad vos, cæterosque sacri Romani Imperij Status scripsit, ex his, quas ad ipsum pro obtinenda libera ad nos veniendi, atq; hinc recedendi facultate pro Nuntijs Imperij nomine ad nos destinandis literas dederatis, occasione assumpta, huc allatum sit, non certè manu descriptum, sed Lutetiæ typis excusum, in eoq; ipsum Gallorum Regem suis proprijs verbis in nos nostramq; dignitatem atque honorem citra modestiam inuehi videamus, tametsi eo certè animo simus, vt in his turbatis atque adeò difficilimis temporibus publicam potius quam priuatam causam agere cupiamus, ne tamen nostra nimia taciturnitate falsis huiusmodi conuitijs atque iniurijs fidem quodammodo præstare videamur, velimus nolimus, omnibus veritatem aperire cogimur, atq; actionum nostrarum rationem reddere. Sal. Ann. 1526.

6. Ad vos igitur Apologiam illam, seu verius Inuectiuam, vnà cum eius Refutatione pro iustificatione nostra edita, his annexam mittimus, vt plenius diffusiusque per noscatis, quo iure rationeve Gallus suam fidem atq; iusiurandum violatum excusare queat: qua ratione se pacis cupidum ostendat, honestaque pacis media se nobis obtulisse prædicet, dum non modò pactis stare noluerit, sed contra fidem vltro citroque datam atque acceptam, offensiuo fœdere contra nos percusso, cuius etiam exemplum cum his transmittimus, dominia nostra hostilibus armis inuasit. Quo affectu Christianam Remp. nostraque religionis ornamentum, atque Christi nominis gloriam prosequatur, qui dum sæuissimum Turcarum Tyrannum cum magna militum atq; instrumentorum bellicorum copia Pannoniam inuadere audiuit, ille in nos bellum mouet, viresq; nostras ad Hungariæ defensionem destinandas intra fines nostros pro subditorum nostrorum protectione continere coëgit? Quo factum est vt cum maxima Christiani nominis ignominia hostis voto suo potitus sit, firmissimo illo religionis propugnaculo sua impia ditioni subijciendo, florentissimo Rege extincto, Christique cultoribus à suis ædibus profligatis, tot templis prophanatis, fusoq; tot innocentium sanguine, quod certè non absque summo cordis dolore referre cogimur. Et quum his cæterisq; Reipub. calamitatibus atque infortunijs ille causam dederit, nunc se ea moleste tulisse prædicat: quasi suis verbis maiorem, quàm illius operibus proprijsque cuiusvis oculis fidem haberi velit. Hoc tamen animo hæc illum scripsisse arbitramur, vt obstrueret ora his, qui eius literis interceptis, sua opera suoque consilio Turcas Hungariam tanto impetu inuasisse non cessant asseuerare. Verum aliorum verba omittamus, ad ipsiusq; Regis literas tam ficto simulatoque dolore scriptas veniamus.

7. Si Christianæ Religionis periculum timebat; si Rempub. saluam cupiebat; si ferrum, quod in fidei hostes stringendum erat; si vires, quæ in ipsos vertendæ; si consilia ad eos submouendos exercenda in nosmetipsos conuerti, si Christianā manum Christianum sanguinem effundere tantopere execrabatur, cur ipsemet nouis bellorum tumultibus excitatis, Rempubl. in discrimen

ad-

Sal. Ann. 1527. *adduxit? cur pacatam turbauit? cur armis dominia nostra inuasit, à Christianique sanguinis effusione regni sui initium auspicatus est? cur vires & consilia nostra sæpius contra communes Religionis nostræ hostes destinata suis machinationibus suisque conatibus à communi salute prorsus alienis ad subditorum nostrorum defensionem reuocare coegit? quur toties victus, diuina iustitia iusta nostra causa fauente, toties aduersam mauult experiri fortunam cum Christiani sanguinis effusione, quàm Christi gloriæ, suoq. honori ac dignitati consulere?*

Hæc quamuis vera, culpam tamen in nos conuertere conatur, dum multo sanguine exiguam terram nos quærere ait. Exigua profectò pro tanti Regis redemptione, Burgundiæ S. Ducatu, quem iuris nostri esse omnibus notum est. Vnde Rex ipse iureiurando promisit in captiuitate, & post libertatem confirmauit sese illum nobis restituere velle, licet malit, suæ fidei, & ius iurandi oblitus, Christianam Rempubl. in discrimine adducere, cades prætereundo, incendia, quæ ei adscribuntur. Immo Turcarum irruptionem in sororij nostri Ludouici Hungar. regno suos numerat triumphos, sibique satis credit, si à suis Christianissimus *appelletur. Sororijque nostri miserrimam prædicant conditionem, qui pro religione, pro patria, ac pro Dei gloria vitam deuouit. Nemo Franciscum inuadit, nemo ad bellum prouocat, Si liberos suos, quos obsides dedit, recuperare optat, pacta seruet. Si impossibile est, cur vt pollicitus, ad captiuitatem non redit? Inueniet nos publicæ salutis, suaque dignitatis studiosissimos. Verum si arma illi continuare libet, nostri honoris minimè obliti, tantum hostem in gregem nostrum debachari non permittemus. Hæc vobis nuntiamus, vt iter à nobis institutum, minùs perfectum, Francisci culpa innotescat.*

11. *Speramus tamen, fauente Deo Opt. Max. nos ita res nostras dispositiuros, vt eo etiam reluctante, suisque conatibus irritis ac superatis, nostro de Republ. bene merendi, de religione purganda & propaganda, studio omninò satisfaciamus. Ad id enim die vigesimo proximi mensis Ianuarij in hoc nostro Castellæ Regno, in oppido nostro Vallisoleti, quo nunc tendimus, generalem Conuentum celebrabimus, vbi tractabitur de mittendo cum ea, qua decet, celeritate ad Germaniam auxilio, quo non modo ipsam defendere, sed hostium conatus infringere, eosque à Christianorum ceruicibus submouere valeamus. Hispanorum nanque animi hac iniuria commoti & expergefacti, vires, opes, propriumque sanguinem iam vltrò offerre cœperunt: nosque ad hanc expeditionem stimulant, pro qua (si expedire videbitur) non regna tantum ac dominia omnia nostra, sed personam, sanguinem, atque animam ipsam nostram Christo Deo Opt. Max. nos deuouisse profitemur.* Ann. Sal. 1527.

12. *Si vero interea Gallorum Regi (Deo inspirante) resipiscere contigerit, ad nostramque amicitiam redire voluerit, nos certè omne illius commodum, honorem, atque dignitatem ex animo promouere curabimus, illique iniuriam hanc libenter condonabimus, atque de iure proprio illi cedere parati erimus, vt sedatis contentionibus, communibus auspicijs hostes profligare, illosque à suis sedibus submouere, vel (si Deus concesserit) in ouile Christi redigere facilius valeamus.*

13. *Latere vos minime arbitramur, Amicæ & consanguinei charissimi, perniciosissimas Gallorum artes, qui, quo suum negotium agant, discordias seminare non cessant. Vestrum nunc erit, eam ipsorum verbis fidem præstare, vt intelligant tantorum Principum animos sese frustrà sollicitare.*

Datum in ciuitate nostra Granata, die penultima Nouembris, anno Domini M.D.xxvj. Regni nostri Romani octauo.

Interim Veneti vt Cæsarianorum consilia præoccuparent, *Feltrio* duce in Insubriam mouent, nec indigno labore Laude Pompeia potiuntur. Durante obsidione, moneta quã vides, inter manus militum versata fuit. Gallicùs etiam exercitus quamuis tardior, Sauona receptus Cæsarianis minari videbatur exitium, in quos Insubrũ odium, militis luxus, & auaritia excitauerat. Opportunè tum quidem *Borbonius* hostium conatibus superuenit, auri, armorumq. præsidijs, quamuis non magnis instructus. Luctuosa Mediolanensis ciuitatis facies erat, & peste vel fuga incolis, atque opibus nudata miserrimi funeris squalorem ducebat. Ea tamen militum, ducuũq.

CC XLVII. *Bellum Venetorũ & Gallorum in Cæsarem.*

Sal. Ann. 1527. in arcis obsidione pertinacia, vt contra *Vastium, Leuamq.* sub *Borbonij* imperio arcem obsidentes, nihil fœderati proficerent; sed desperata *Sfortia* redemptione retro animos, signaq. conuerterent. *Sfortia* cum nihil spei, præter honestam salutis pactionem superesset; à *Borbonio* impetrauit, vt arce tradita sibi Comi, tutò viuere, triginta aureorum milliū censu, liceret; donec eius causa apud Cæsarē cognosceretur. Ægressus verò Cæsarianorū fidem suspectam habēs, fœderatis se adiunxit, Laudemq. Pompeiam suę potestati commissam obtinuit. *Hugo* verò *Moncada* maris imperator, & *Pompeius* Columna, qui Pontificij in Cæsarem fœderis particeps esse noluerat, segni fœderatorum cunctatione non abusi, postquàm varijs *Clementem* pacis artibus ludificassent, ex improuiso coniectis in agrum Romanum militibus, regio Romam itinere contendunt; populoq. fauente, in Vaticanum

CCXLVIII. *Moncada, & Columna Vaticanū diripiunt.* ducunt; Pontifice fidem suorum militū frustra implorante, qui cū ciuibus ociosi ad spectaculum confluxerant, postquàm liberandā ab auari hominis tyrannide vrbē Cæsariani præcones in foro vulgassent. In arcem cum profugisset *Clemens*, Vaticanam domum miles diripuit, excussoque religionis pudore, Apostolorum Basilicam deprædatus. *Hugo Moncada* ad Pontificem compositionis gratia accersitus, insigni humanitate sacrum caput reueritus, nefariam militis audaciam detestatus, suam ad sacrilegè ereptorum recuperationem fidem, operamque pollicitus, animum Cæsaris ab inuadendæ Italiæ ambitione alienum exposuit. *Pontifici reconciliatur.* Credere cum simulasset *Clemens*, pro *Sfortia* restituendo rogauit. Spem fecit *Moncada*, & de quatuor mensium inducijs inter vtrosque conuenit, ea lege vt à coniuratorum partibus suum *Clemens* militem auocaret, eodemque Florentini, Ianuenses, Senenses, Ferrariæque Dux tenerentur. Induciæ

CCXLIX. *Moncada suspectus.* hæ quamuis Cæsarianis non inutiles, non absque suspicione corrupti largitionibus animi, visus est *Moncada* nimium fauisse Pontifici. *Columna* toruis oculis liberum aspexit Pontificem, cuius captiuitas absque vllo emolumento solum *Pompeium* onerabat. *Clemens* porrò metu solutus, dum pacis gratia Hispaniam petere cogitat, dissuadente Gallo, & Anglo, substitit: & militem ex induciarum pacto reuocatum, aduersùs *Columnios*, vindictæ cupiditate inflammatus arma conuertit tanta crudelitate, vt ab innoxijs alienæ temeritatis pœnas exigeret. Cum *Alphonso* de- CCL.
inde Ferrariensium duce transegit, vt aduersariorum vires minueret, suas augeret. Euanuit tamen contractus, quia *Lanoius* Neapolitanum regnum ex Hispania petens, *Alphonso* Mutinæ Regijque concessit diploma, simulque *Margaritam* *Austriacam* notham Cæsaris, *Herculi* Ducis filio vxorem despondit. *Nuptiæ Herculis Estensis. Sal. Ann. 1527.* *Clemens* verò exasperatos iniuria *Lanoium Pompeiumque* timens, *Vandemontium* è Gallia regij CCLI. *Vandemontius Neapolim irruit.*
sanguinis adolescentem ad regnum Neapolitanum armis euocat vindicandum. Is Campaniæ oras classe allapsus, omnia terrore complet, Salernum occupat, rectà inde Neapolim contendit, *Moncadam* cum armata iuuentute effusum, ad vrbem redire cogit. Meliora promittebat fortuna ob *Lanoij* imperitiam in rebus bellicis. *Pompeij* tamen solertia, & Gallorum negligentia, rem Cæsaris sustinuit, quæ nutare videbatur: nam etiam Genua diuturna obsidione fatigata, breui frangenda videbatur. Tamen quia res Insubrum non felici tentatæ successu fuerant; iamque *Georgius Franisbergius* cum quatuordecim Germanorum millibus suo ære conductis ex Germania per Alpes Italiam subijsset; audax inquietunque *Borbonij* ingenium timebat *Clemens*, vt inter pacis, bellique cogitationes iactaretur inconstans. *Lanoius* igitur imminens Neapolitano regno periculum discussurus, Romam accepta fide, sed inuito *Pompeio* contendit, & *Clementem* paci inclinatum nouis obstrinxit fœderibus, quibus Cæsaris orator non nisi coactus, visus est assentiri. CCLII. *Pax Lanoij cum Papa.* Subinde *Lanoius* iuxta conuenta, in Hetruriam profectus, *Borbonij* militem omni insolentia in Pontificios grassantem compositurus, sed frustra: miles rapinis assuetus, & qui stipendiorum inopiam sola prædarum libertate fretus sustinebat, neque ducum suorum imperia

peria

Sal. Ann. 1527. Franisbergij mors.

peria acciperet, sed daret. Vnus erat *Franisbergius* animo, ac corporis mole propemodum gigantea, cuius dignitas inter suos inuiolata constabat. Sed hunc Ferrariæ in loculo vnà cum aureo laqueo, post victoriã de Pontificio inter Padum ac Mincum reportatam, cũ cæde *Io: Medicei* Pontificij Strategi (quem Lutheranus homo collo Pontificio

Sal. Ann. 1527.

parauerat) morbus reliquerat. En nummi triumphales, cum duobus iconismis. In primo Aquila est in Basilicos & angues hostes suos à se bello subactos. *Lanoij, Borbonijq.* minor auctoritas. Eum belli inscitia, hunc perdita *Francisco* fides contemptum reddebant. *Borbonius* itaque effrenato exercitu ad hostium, vel suorum militum ferociam infringendam vsurus, ab *Alphonso* Ferrariæ Duce, commeatu abundè instructus, agris Bononiensium expilatis, via Flaminia ad vrbem rectà incessit, *Feltrio* Venetorum Duce, & *Michaele Galasso* Gallorum Imperatore, turpi satis latebra, ignominiosoque timore se se occultantibus. Magna interim celeritate hostem, prædamque occupandam miles ratus, sine impedimentis, sine tormentis Romam properauit, nec victus penuria, nec densis imbribus, qui frequentes de cœlo cadebant, exercitum remorantibus, sui aduentus propemodùm nuntium anteuertit, nemine cursum prohibente. *Clemens* certior factus aduenientis hostis, sera cogitauit remedia. Tres Cardinales pretio indicto creauit; sed pecunia ob tumultum numerari haud potuit. Romanos conuocatos orauit, vt prò aris, ac focis aduersùs nefarios latrones à vera religione abhorrentes fortiter pugnarent: qui ditiores essent, in militum stipendia pecuniam conferrent, sed nemo quicquam contulit. *Dominicum Maximum*

CCLIII. *Borbonius ad Romã expugnãdam mouet.*

inter Romanos opulentissimum centum duntaxat nummos aureos obtulit; sed meritas dedit auaritiæ pœnas, nam cum liberis captus, & omni suppellectile amissa, magno ære coactus est libertatem redimere. *Vitellius*, qui Aretio præsidio erat, fæderatos de *Borbonij* discessu, sed tardiùs, admonuit. *Borbonij* celeritas & *Rentij* impudẽtia fatale vrbis maturarunt excidium. *Rentius*, qui in repentino tumultu, magnam ex Cardinalium, Pontificumq. familijs, ex artificum officinis, & cauponum tabernis, hominum haud militiæ assuetorum turbam conscripserat, & Vaticano suburbio debile quoddam vallum, sed eius iudicio satis validum adiecerat, eam de tuenda vrbe, suburbijsque spem conceperat, vt Tiberis pontem perfringi non pateretur, quem multi deijciendum putabant, vt saltem vrbs, si non suburbium, defenderetur. *Borbonius* III. Non. Maias in pratis vrbi propinquis castrametatus, tubicinem ad *Clementem* misit, & vt sibi regnum Neapolitanum contendenti vrbs pateret, postulauit. Quod quum negatum fuisset, postridie primo diluculo, densa pruina exercitus conspectum auferente, Vaticano suburbio per montem, qui vulgo *S. Spiritus* dicitur, appropinquauit. Portentum narrat *Bellaius*. Signifer Pontificius custodiendæ muri Vaticani suburbij ruinæ destinatus, *Borbonium* cũ paucis inter vineta accedentẽ, vt

CCLIV. *Dominici Maximi auaritia.*

CCLV. *Borbonius Romam occupat.*

Sal. Ann. 1527. vt locum oppugnationi cōmodissimum notaret, intuitus, tanto terrore perculsus fuit, vt in suburbium fugere se existimans, contra per ruinam descendens, rectà ad *Borbonium* contenderit. *Borbonius* multos milites vexillum sequi ratus, paulisper substitit, suos, qui sequebantur, expectans, & vt pugnæ signum daretur, mandauit. Signifer tubarum clangore experrectus, errore cognito, lento gradu per eam, qua egressus erat, ruinam in suburbium reuertitur. *Borbonius* iter sibi quasi diuinitùs commonstratum ratus, oppugnationem accelerari iussit, & primus scalam manu tenens, quum ruinæ admouisset, & aliquot gradus confecisset, sclopeto à suis emisso, in femur ad inguen ictus, temeritatis pœnas luit, laudandæ fortitudinis miles, nisi cum euersa sede Roma, sacrisq; impijssimè violatis cecidisset. Id an fortuito, vel consulto euenerit? sunt, qui dubitent. Iam Cæsari suspectus, quia sororem *Eleonoram* in matrimonium promissam assequi non poterat; cuius promissionis loco Cęsar, Mediolanensem obtulerat principatum, ea tamen conditione, vt eum militum numerum aleret, in cuius stipendium quadruplicata eius principatus vectigalia satis esse non possent: quod vt conficeretur, in priuatorum fortunas irrumpendum fuit. Ita *Borbonium* & Mediolanensibus grauem, & militibus quibus integrum non pendebatur stipendiū, Cęsar odiosum reddidit. *Lanotus* an quid clam in *Borbonium* molitus sit? *Belcarius* dubitat: *Borbonio* porrò Romam diripere in animo non fuisse *Peschinus Boius*, qui expeditioni intererat, affirmat, sed iustam in militum stipendium pecuniam inde conficere, & acceptas à Cęsare iniurias vlturus, regnum Neapolitanum inuadere, quò illum extrema desperatio adegerat, vt sibi *Franciscum* Regem conciliaret. Fuit *Borbonius* excelsa, quadrata, robusta statura, colore fusco. Vir vita integer, alieni non appetens, ita temperans, vt cum vnica vxore rem habere diceretur, quamquàm corpore mutila procreandæ soboli minimè apta. Historiarum veterum, & recentium, mirum in modum studiosus, bello strenuus, foris, domiq; clarus. Boijs suis cęterisq; populis sibi obnoxijs ita charus, vt multis post eius mortem annis,

Borbonius occiditur.

CCLVI. *Borbonij statura, funus.*

cæsum fuisse non crederent, rediturumque *Sal. Ann. 1527.* sperarent: patrimonio iniquè exutus, à Cęsare circūscriptus, & alieno solo quasi exul, militi externo subiectus potius, quam imperans, multa præter vitæ instituta patrare coactus est. Mortui cadauer Germani Caietam deportarunt, & in æde ..... hoc addito epitaphio collocarunt. *Aucto Imperio, Gallo victo, Superata Italia, Pontifice obsesso, Roma capta, Carolus Borbonius in victoria cæsus hic iacet.* Cæsum Borbonium princeps *Arausius* eius propinquus, qui iuxta conscendebat, pallio iussit operiri, ne ducis morte milites consternati, ab oppugnatione discederent, qui vbi circiter duas horas pugnassent, in suburbium inuaserunt. *Clemens* in Vaticano palatio pugnæ euentum expectans, postquam hostes in suburbium irrupisse audiuit, in molem Adriani cum aliquot Cardinalibus confugit, spe cum Cęsarianis conueniendi. Hi autem victores, primùm ad diripiendam Petri ædem, Vaticani palatium accurrerunt, tanta atrocitate, vt fugientes nec ipsa templi adyta, sacrorumq; protexerit religio, sed inter aras diuum opē, ac hominum miserationem implorantium ora ferro violata sunt, facinore olim nec Gothorum, Vandalorumq; populis tentato. Expugnata virginum iuxta ac matronarum, quamuis iurata Deo, hominibusque pudicitia; Principum, ac purpuratorum domus ferro, direptione, incendioq; vastatæ, nulla, ne Legatorum quidem reuerentia. Hispanorum non minùs crudelitas acerba, quàm auaritia probrosa extitit, vt qui arcanas familiarum opes, exquisitis etiam in nobilissima corpora supplicijs indagarent, neque ab ipsis mortuorum sepulcris, cadaueribusque rapaces manus temperarent. Germani à primo impetu, quo armatos vel ceciderant, vel repulerant, minus feroces libertatem captiuis modico pretio dabant, ad mensas, & pocula ruebant, & in solos Cardinales, Pontifices, cæterosq; sacris ministerijs addictos, Lutheranæ sectæ labe infecti sæuiebant. Cardinalis Senensis quamuis Cæsarianus, vbi cū Hispanis certo pretio, tam prò sua libertate, quàm prò palatij sui immunitate conuenisset, à Germanis captus, & palatio direpto, pugnis contusus, apertoq; capite aliò deductus,

CCLVII. *Arausius Cæsareorū ductor.*

Cæsarianorum atrox immanitas.

Sal. Ann. 1527. ctus, libertatem suam quinque nummum aureorum millibus redimere coactus est. Eádem fortunam Cardinales à Minerua, & Ponseta subeuntes, vestibus sacris induti, asinisq; insidentes per ludibrium, per totam vrbem deducti sunt.

CCLVIII. *Pompeius Columna Romarum ruinam lacrymatur.* Pompeius post biduum vrbem ingressus, cum promiscuis omnia cędibus completa spectaret, suiq; ipse consilij immanitatem perhorresceret, lacrymas in tanta occumbentis patriæ calamitate non tenuit: doluitque incolumi *Clemente*, ad pęnam hostiliter quęsito, summam malorum in capita innocentis vulgi deriuatam esse. Quare indignatione in miserationem versa, omni qua valuit auctoritate, apud milites; contendit, vt humanitati locus esset, aliorum pudori, aliorum vitæ ac libertati æquis conditionibus consuleretur; Ipse, præter laborem, nullis sumptibus parcebat, vt matronas, virgines, patres ab hostili petulantia subtraheret. Expirare cum crederetur Roma, sub cladis respirauit auctore, dubia an plus odijs oppugnantis, vel miserentis deberet amori.

CCLIX. *Papa se militum custodia committit.* Post *Borbonij* mortem *Philibertum* principem *Arausium* imperatorem sibi, sed non eadem auctoritate delegerant milites. *Aurantio* denique, *Lanoio*, *Vastio*, ac *Moncada* Romam confluentibus, his legibus Pontifici liberior custodia constituta est, vt quadraginta nummum aureorum millia furenti, stipendiorumq; debita postulanti, militi viritim exsolueret: & præsenti quidem ære decem millia iussus pendere, tam diu Cæsarianorum militum præsidijs in arce custodiendus, dum illa exhiberet. Mox Neapolim, aut Caietam, donec Cæsaris voluntas explorata esset, concessurus. Dedit, accepitq; fidem Pontifex, militumq; custodiæ sub *Alarcone* Præfecto, se cum tredecim Cardinalibus ex pacto commisit. Interea vrbis quietem omni libertatis, ac flagitiorum genere, Germani, Itali, Hispani fatigabant: quos vbi ad castra extra vrbem *Lanoius*, & *Vastius* reuocare conarentur, à dissoluto militari vulgo seditiosis vocibus bellorum mercedem deposcente, vterq; ad necem quæsitus, ægrè tumultuantium ferrum euitauit. Legum, Ducumque excusso freno, suo quisq; viuere imperio, nihilq; sacri humaniq; reuereri miles cœperat. Tantaq; insolentia in nobilissimam Vaticanę domus bibliothecam grassati sunt, vt vel scelerate perditis, vel auarè loco, pretioq; transportatis selectissimis voluminibus, damnum Europæ dederint, omnium eruditorum lacrymis deplorandum. Neque Cæsaris auctoritas tantam valuit sedare tempestatem, qui non ficta simulatione, Romani Pontificis, CCLX. *Bibliotheca Vaticana diripitur.*

gentisq; vniuersæ calamitatē detestari videbatur, vt quam neque suo ab imperio profectam diceret; neq; prompta stipendij facultate componere posset. Quocirca datis ad Chri-

Ann.Sal. 1527.

CCLXI. *Cæsar facinus excusat.*

Christianos Principes, in primis Gallorum Regem (cuius offensionem formidabat) literis purgare facinus conabatur. *Negabat se huius calamitatis auctorem. Pontificem accusabat, quòd violatis inducijs, perfidè militem prouocasset; sibi imputaret, qui in Columniorum innocentiam plusquàm barbarà feritate sæuisset. Nil proinde mirum, miles, inscio Cæsare, inuitis ducibus, vrbem inuaserit. Dei manum Clemens agnosceret, qui fallentem in virga furoris visitauerit. Tantum nihilominùs ex hac ad se victoria peruenisse doloris, vt victus, quàm victor haberi maluisset. Omnia propterea offerre pacis consilia, cum nullum victoriæ captare fructum intenderet.*

Primus gratulatorius est nummus in honorem *Caroli* cusus, expugnata per militem Roma, quam Tyberis secat, sic *spes prisci honoris, & restituendi imperij suscitata est.* Reliqui nummi memoriales sunt, & ex sacris vasis conflatis, quibus *Clemens* PP. in arce Angelina conclusus libertatem redimebat, & militum auaritiam saturabat.

Interea ad euitandam violentiam militum stipendia flagitantium Pontifex, ex sacris templorum vasis, argenteaque suppellectile pecunia conflata, tum purpureis aliquot Cardinalitiæ dignitatis galeris pretio venditis, efferatorum hominum auaritiam saturare tentauit, nec potuit. Idcirco auro deficiente, obsides exposcenti militi, opulentiores Principum obtulit, quos à vinculis, & patibulis fuga subtraxit, curante *Pompeio*. Inter hæc pestis ita Romæ grassabatur, vt in ipsam etiam Adriani molem, magno *Clementis* discrimine, penetraret, cuius nonnulli ministri lue polluti perierunt. *Clementem* Cæsariani præfecti Caietam deducere cupiebant: sed ille varijs artibus, quoad poterat, obstabat. Cæsar, vt in Hispaniam deduceretur, optabat: at omnes Hispani proceres, populique nimis inhumanum, immo nefarium esse clamabant, si Cæsar Romani Pontificatus propugnator summum Christi legatum in custodia detineret. Interim communicatis *Franciscus*, ac *Henricus*, Franciæ, Angliæque Reges consilijs, *Clementis* apud Cæsarem libertatem vrgebant. Vnde certis legibus concedendæ, *Lanoio* Cæsar potestatem fecit; sed stipendiorum inopia efferatus miles, nulla ducum audiebat imperia: donec pestilentiæ malis, simulque *Lautreci* successibus consternatus exercitus, ad mitiora respexit consilia, timorque, optimus morum corrector, persuaderet, quod honestas non poterat. Iam Galli præter Boscum, & Alexandriam, expugnata fœliciter Papia, tot nuper aduersariorum viribus indomita, per Insubriam Romam pergebant. His iuncti Veneti, Florentini, Mediceis ex vrbe deiectis, prò libertate Pontificia arma sociabant. *Andreas Auria* maris Imperator, Gallica classe ad delphini portum Hispanos debellauerat, victorque Genuam patriam ex Adutniorum, Cæsarisque potestate ad Gallotum partes traduxerat: vt terra marique Cæsariani iam hostibus impares cederent. Pridie itaque Cal.Nouemb. de *Clementis* libertate ita conuenit, *vt præter supra constitutam pecuniam, decimæ per Hispaniam Pontificiæ, atque in sacri belli præsidia collectæ, Imperatori in præsentes necessitates cederent; Mediolanensis ac Neapolitani imperij iura Carolo per Clementem inuiolata starent. Ostiam, Veteremque vrbem pignoris loco acciperet.* Cum verò Pontificis familia ea laboraret fame, vt asininis carnibus auidè vesceretur; *Lanoio* quoque Caietæ defuncto, Aurantius in regno succederet, *Hugone Moncada*, duri, callidique ingenij, omnia administrante; veritus *Clemens*, ne pacis decreta duriora redderentur, ad purpuratorum Senatum Neapolitanos aliquot proceres pretio ad legit, obsidesque ex eodem ordine nonnullos reliquit, vt vel auro præsenti, vel obligata fide, contumaciam inflecteret militum. Quo facto, operam consiliumque *Pompeio* suppeditante, sumpto *Clemens* mercatoris habitu (vt vulgus falleret militare) noctis silentio, arce, atquè vrbe dimissus est, postquàm septem menses inter barbaros, omnique cum scelerum, tum morborum tabe corruptos milites, non sine ingenti vitæ discrimine versatus esset. Liberato Pontifice, *Lautrecus* noua abs Rege accepturus consilia, exercitum per agrum Bononiensem diuisit: Cæsarianis per Romanam prouinciam, regnique Neapolitani limites quiescentibus. Duo meditatam coeuntes societatem Galli, & Angli

Marginal notes:

CCLXII. *Clemens vasa sacra dat militi in stipendiũ.*

CCLXIII. *Lues Romæ.*

Cæsar cogitat Papam in Hispaniã traducere.

Sal. Ann. 1527.

CCLXIV. *Galli Papiam expugnant.*

Libertas Pontifici datur.

CCLXV. *Cardinales pretio lecti.*

Papa mercatoris habitu fugit.

Sal. Ann. 1528. CCLXVI. Angli, publicè per feciales bellum Cæsari iunctis Italiæ viribus denuntiarunt, quorum orationem postquàm explicata, lætaque fronte excepisset *Carolus*, oratores confœderatorum, Anglico dimisso, custodiæ; inclusit, circumuentam perfidè suorum in Italia Legatorum immunitatem questus. Mox *Foxius Lautreci Dominus* auspicatam bello fortunam prosequi iussus, & Neapolitanum regnum inuadere, per agrum Picenum, capta Aquila, nusquàm obuijs hostibus, ad regni viscera penetrauit. Cæsaris exercitus, illo rerum discrimine, Roma euocatus, lustratusque 'duodecim peditum, vnumque equitum millia, ex quatuor & viginti armatorum millibus censuit, cæteros luxus, absumpserat & pestilentia. Iam etiam pristinus ille animorum vigor, inter luxum, rerumque affluentiam mirificè hebetatus, nihil in milite ad pugnandum audaciæ reliquerat: vt cum Neapolim contendentibus, haud Troia procul, *Lautrecus* prælium offerret, timidè illi noctis beneficio se subducètes pugnæ aleam subterfugère. *Lautreco* verò insequente, omnibus confœderatorum copijs, Neapoli obsidentur, vbi varijs velitationibus *Aurantio*, *Vastioque* plerumque aduersis, intra vrbis mœnia conclusi sunt. Declinabat iam Cæsaris fortuna: Vrbes Hispanam detestatæ arrogantiam, Andegauensium gesta ad memoriam reuocabant. Vrgebat mari, terraque Gallus obsidionem: nam ex Liguria classem admouerat *Auria*, cuius consilium præoccupare *Moncada* statuerat, & classem in sinu Salernitano opprimere, iunctis ad classiarium militem veteranis Hispanorum millibus; sed exploratorum diligentia *Auriani* præmoniti, adscitijs vicissim sclopetarijs classem muniunt, atque vltrò in hostem occurrentem alto pelago prouecti, magnam à principio stragem edunt, cũ vnus tormenti globus à *Philippi Auriæ* prętoria laxatus quinquaginta Hispanorũ discerpserit, plures debilitauerit. Acriter, pertinaciq. animo vtrinq. concursum, *Aurianis* tandem est relicta victoria, adeo cruenta, vt nemo victorum sine vulnere discederet. *Moncada* Cæsarianæ classis præfectus, mari haustus occubuit. *Vastius*, cæterique Duces capti, vrbem ferè traxerunt in vincula; nã & Germani sub auspicijs Ducis Brunsuicensis in Italiam traducti, commeatu deficiente, conuersis retro signis, dispersi abierant. In summo discrimine res erat Austriaca ni in tanta rerum desperatione Cęsarianis inexpectata *Andreæ Auriæ* Genuensis Architalassi mutatio, saluti fuisset. Pontificijs, Gallicisque is stipendijs conductus, cum nuper captiuos Cæsarianos petenti Gallorum Regi sistere nollet, Rex indignatus verbis minacibus exacerbatum se abundè ostendens, eò *Auriam* adegit, vt per *Leuam*, Cæsaris gratiam aucuparetur. Dicunt alij, quod cum *Adurnios* Cæsari adductos Genua eiecisset, admissis in vrbem Gallorum præsidijs, vbi patriæ libertatem militari opprimi insolentia, tum ad Sauonam rei maritimæ negotiationes transferri magnoperè doleret, ægrum hominis animum adorti Cæsariani duces, quos captiuos tenebat, promissionibus tentarunt, atque etiam expugnarunt, ea ratione, vt Genua sub Cęsaris patrocinio libertate frueretur, ac Genuensibus Sauona cederet.

Anglus bellum Cæsari nũtiat.

Legati custodia traditi.

CC LXVII. Auria victoria in Cæsareos.

Sal. Ann. 1528.

CC LXVIII. Moncadæ mors.

CCLXIX Auria Cæsari conciliatur à captiuis.

sibus Sauona cederet. Pacta hæc cum adprobasset *Carolus*, odium hactenùs *Auria* in Hispanos acerbè exercitum pari ardore in Gallos conuertit, vt patriæ libertatis, æternæ nominis memoria vindex esset. Meritus itaque cum duodecim triremibus, Cæsaris stipendia, Caietam appulit, vbi Imperatorios Duces captiuitate exemit, Cæsarisque militiam

Sal. Ann. 1528. tiam publica insignium commutatione professus. Nec multo post Genuam delatus, portuque receptus magno exultantis patriæ gaudio Gallos eiecit, optatamq. Genuæ cum libertate reddidit tranquillitatem. Sauonæ etiam Genuensium opes, gloriamque æmulantis portum lapidibus, ruderibusque impletum, nauigationi fecit inutilem. Populus verò Genuensis ad huius rei memoriam Colossum ex marmore præaltum cum hac inscriptione ei erexit. *Andreæ Auriæ Ciui Opt. Felicissimoque vindici, atque authori Publicæ libertatis Senatus Populusque Genuensis posuit.* Lubet hic addere *Iani Vitalis* carmina

Quē spectas barba horrentem, sæuumq. tridentē
Imperium pelagi magna ditione tenentem
Aurius *est: non ille modo Lybiæq. Asiaq.*
Pyratarum horror, & formidabile nomen:
Sed terræ decus Ausoniæ, & noua gloria Martis.
Hic patriam longo concussam turbine belli
Firmauit pace, & ciuiles sustulit iras,
Ista grata suum Ligurum Respublica ciuem,
Et pietate grauem, & meritis ingentibus, inter
Delectos proceres, quos ille ab origine prima
Excoluit, celebrem æterno sacrauit honore.

Nummi postea honorarij latus alterum hierographiam habet, quam triremi, prò *Carolo V.* ædificatæ, appingi voluit Auria. Calidum ei ad Deum votum, idque duplex: alterum vt in itinere periculoso *sydus* illud sibi præluceat, quod tres Magos Orientales Bethleemum vsque deduxit: alterum vt diuinum sibi adsit numen in hostibus suis configendis, superandisque. Id enim *tela à stella circulata* significant.

CCLXX. *Galli lue confecti.* Nec defuère Superi Gallis rependere fortem. Pari lue, ac Cæsariani Romæ, Gallus fatigatus exercitus, ita contabuit, vt vix mille peditum, centumque equitum integri, armisque idonei superessent. Hinc obsessi, hostium torpore ac silentio prouocati, in reliquias exercitus iam abitum meditantis, effusi, vix armis ferendis idoneos Auersam compulere, vbi intercepti carcere, hæserunt aut morte. Sub hæc Capua, Puteoli, Nola Gallicis infestæ præsidijs ad fidem *Caroli* reuocatæ. *Fridericus Caietanus*, Bouiani Dux *Henricus*, cum alijs quatuor illustris familiæ viris defectionem sanguine expiarunt. *Fridericus* verò *Caraffa* Melphi princeps, ac *Simon Romanus* contra *Alphonsum Dauulum Vastium* magna obstinatione Apulos, Calabrosque in fœderatorum obsequio constantes propugnarunt. Hæc in Neapolitano regno anceps fortuna ludebat. Inter Insubres *Antonius Leua* eductis Mediolano copijs, Papiam inuadit, Gallisque omnibus internecione deletis, felici occupat conatu; sed deficiente ad militem alendum stipendio, edicto cauit; ne quis Mediolanensium Domi suæ panem pinseret, præter eos, qui facultatem pretio parassent. Vectigal hoc satis fuit ad alendam vtramque equitum, peditumque militiam inter extremas calamitates; nam in modios singulos tres aureos numerabant pistores. Penè itaque confœderatorum fractos animos, *Fani Paulini* comes ex Francia cum quatuordecim millium exercitu allapsus, summopere erexit. *Antonius* verò *Leua* octo tantùm millibus ad vrbium defensionem instructus, cum Gallos declinare crederetur, ad Landrianum occurrens, felici prelio Gallum attriuit, Comitem cœpit vna cum *Chastillonio*, *Rongonio* alijsque copiarum præfectis, simulque propugnandæ spem ademit Italiæ.

Sal. Ann. 1528.

CCLXXI *Leua art ad alendū militem.*

PAX INTER CAESAREM ET GELDROS. Anno 1528.

CCLXXII. Quinquaginta iam annos alternis cladibus fatigati Geldri, & Belgæ, *Rossemio* cum *Meursij* Comite prò Geldro: *Sekenkio* & comite *Burano* prò Belgis copias ducente, Gorcomij tandem *Carolus* Cæsar, Belgarum Princeps, & *Carolus* Dux Geldriæ extinctis odijs, mutuis pacis vinculis ita sociati sunt; vt Geldriæ Dux Gallorum fœderibus renunciaret, Cæsarique æterno amicitiæ pacto adhæreret, occupata à Cæsarianis oppida reciperet, eaque clientelæ titulo à *Carolo* tanquàm Brabantino Duce, Hollandiæque comite possideret. Virili verò legitimoque deficiente hærede, ad Brabantinos vtriusque sexus possessores transirent; dote tamen honesta fœminis ex Geldrio superstitibus reseruata, Regio verò Vltraiectina, cum Antistitis sui *Henrici Bauari* consensu, iurisdi-

Hoc accidit mense Nouembri.

Ann. Sal. 1528. iurisdictionem omnem, sacra excepta, in *Carolum* Brabantiæ Ducem, & Hollandię comitem transtulit, Cæsarique solemni sacramento est obligata. *Sal. Ann. 1528.*

FERDINANDVS AVSTRIACVS ELIGITVR REX HVNGARORVM.

CCLXXIII. OCciso *Ludouico* Hungarorum Rege, diuisis regnorum studijs, primi fuere Bohemi, qui de eligendo Rege coirent: alij prò *Ferdinandi* Austriæ Archiducis, qui *Annam* sororem *Ludouici* Regis duxerat, iure hæreditario nitebantur: alij id generis successionem improbantes aliò tendebant. *Berenstainius*, & *Caupho* absolutam Regis cooptandi libertatem in *Podiebracio* vsurpatam præferentes, Procerum animos & suffragia prò *Guilielmo IV. Bauaro* sollicitarunt. *Guilielmus Boius ad regnum Bohemię vocatur.* Cessit quidem *Ferdinando* corona; sed *Guilielmo* decorum fuit, Boici nominis existimationem apud Bohemos tanti fuisse, vt, quod in *Alberto Pio* eligendo frustra tentarant, nunc in *Guilielmo* felicius successurum arbitrarentur. Pacifica fortuna fuit, quia *Ferdinandi* gloria *Guilielmum* non depressit, nec *Guilielmi* secunda apud Bohemos fama *Ferdinando* suspecta fuit. A Bohemis itaque *Ferdinandus* inauguratus, ad Hungaricum aspirauit diadema, & habuit

CCLXXIV. quamuis *Ioannem Vaiuodam* Transiluanum, Ciliæ Comitem ad sceptrum vsurpandum plurimi ex Hungaris admitterent. *Io: Vaiuoda eligitur Rex Hungarorum.* *Ferdinandus* verò & suis viribus, & aliorum fauore potentior, *Ioannem* prælio ad Toccaium victum, fugatumque facile, occupatis regni possessionibus, eliminauit. Qui cum frustra *Sigismundi* Polonorum regis opem implorasset, *Lasci Siradiensis Palatini* exitiali consilio, operaque, legatione ad *Solimanum* instituta, ei se clientem, vectigalemque perpetuæ seruitutis onere, constituit, si per illum armis amisso regno restitueretur. *Ad Solimanum confugit.* Grata fuit *Solimano* oratio, vt per Christianorum discordias in Europam irrumperet. Eodem tempore vrgebat Lutherana factio numero, viribusque potentior, nec longè nonnulli principes, inter quos *Philippus* Hassiæ Dominus, occasionem quærebant vt in orthodoxos ferrum stringerent, quam aliena suppeditauit perfidia. *Georgius* Saxoniæ princeps, *Philippi* socer, constans assertor Romanæ fidei, Domi suæ nobilem ortu alebat;

CCLXXV. hominem, *Ottonem Paccium*, sed *Lutheri* *Paccij perfidia.* opinionibus occultè deprauatum. Homini Lutherano consilium erat, Germaniæ principes inter se committere; Prò causa homo versutus arripuit fœdus inter *Ferdinandum* Austriacum, Boicos principes *Guilielmum*, & *Ludouicum*, & quosdam Antistites, Ratisbonæ initum ante quadriennium, legibus ad mutuam fidei Romanæ in suis Prouincijs tutelam constitutis. Agebat tum apud optimum Principem vices Cancellarij. Hac abusus occasione vt formulæ fidem faceret, adhibuit furtiuè *Georgij* Ducis sigillum. Tum *Landgrauium* opportunè nactus, suis rebus prospicere admonuit, quòd non tam ad religionem, quàm ad ipsum *Landgrauium* vnà cum Saxoniæ Electore opprimendum fœdus percussum esset. Signatum autographum, an apographũ nudum prompserit? dubiũ: sic cæpit *Landgrauium*, vt cõmunicato cum Saxoniæ Electore consilio, bellum validasque copias vterque pararet. Dum cæteri Principes, comperto apparatu, in res suas intenti, mirarentur, quorsum tantum armorum spectaret. *Landgrauius* socerum *Georgium* Saxonem per literas hortatur, vt fœderi nuncium remittat, vnàque mittit fœderis formam. *Georgius* nil eiusmodi conscius, figmentum detestari, petere à genere authoris nomen, & tabularum autographũ. Idem vrgebant Principes alij, tumultuarios colligentes delectus, ne imparati prorsùs opprimerentur. Tantorum Principum inficiatione moti *Landgrauius*, & *Saxo* cęperũt cunctatiùs agere, & ad inuestigandam veritatem non recusare conuentum. Vbi in rem ventum, cum *Paccius* à *Landgrauio* vulgatus, nihil præter dolos probaret, falsi conuictus, damnatusque, *Landgrauij* patrocinio mortem quidem euasit, sed non infamiam. Reliquo vitæ tempore profugus, ad extremum Antuerpiæ, post longum carcerem, & grauissimos quæstionum cruciatus, abscisso capite, in quatuor partes disiectus est. Quatuor florenorum millia, cum ei *Landgrauius* soluisset, noluit arma ponere, priusquàm belli consequeretur expensas. Mogun-

Sal. Ann. 1528. tinus Septemuir, Antistites Bambergensis, & Herbipolensis, non quasi commeruissent, sed quia proximi erant, in quos primi belli impetus verterentur, nec ad excipiendum pares illis essent copiæ, ne obruerentur, periculum redemère centum aureorum millibus.

CC LXXVI. Duellum inter Cæsarem & Regem Gallorũ. Inter Cæsarem quoque ac *Franciscum* Gallorum Regem adhuc inimicitiæ flagrabant. *Franciscus* vbi legatum suum in custodiam datum resciuit, Cæsaris legatum in Castelletum Lutetiæ arcem condi, mercatoresquè Cæsari obnoxios passim in Gallia retineri edixit. In custodiam dedit & Cæsaris legatum Anglus, quem mox nihil in suo innouatum certior factus dimisit. Sic bellum in dies magis accendebatur, & Principum odium, qui se vicissim non solùm armis, sed contumelijs prouocabant. Controuersijs, bellisque quæ cum Rege habebat, vt profundendo Christianorum sanguini parceretur, se singulari certamine perlubenter finem impositurum Gratianopolitani Senatus principi tum Regis legato biennio ante Cæsar dixerat: id heraldo Gallico bellum sui Regis nomine denuntianti Cæsar repetiuit. Sermones hi cum ad *Franciscum* perlati essent, ipse conuocatis V.Kal.April.totius Galliæ proceribus, coram omnibus Principum, liberarumque ciuitatum legatis, totoque aulico comitatu in maiore Parisiensis palatij aula, ingenti pompa, Regali solio sedens, *Nicolao Pere noto Granuellano* Cæsaris legato, vt dimitteretur petenti se excusauit, & quòd eundem in custodiam dedisset, Cæsarem in causa fuisse docuit, qui Gentium violato iure, in suum, fœderatorumque legatos id prior ausus esset: sed quandoquidem, vt Baionam proficisceretur, decretum erat, vt tam ipse, quàm eius, fœderatorumque legati eodem tempore liberè ad suos redirent, vt literas suas ad Cæsarem ferret, præcabatur. Hæ libellum duelli continebant, quas ferre recusante *Granuellano*, heraldum vnà cum illo fe missurum, qui eadem denuntiaret, adiecit: vt illi liberè Cæsarem adeundi, redundique tesseram dari *Granuellanus* curaret. Id non permittente Cæsare, libellum alta voce coram omnibus legi, & in acta referri imperauit, qui hæc ferè continebat: Illa coram meis Legatis iactare diceris, quæ ad vellicandam famę nostræ integritatem spectant, non ferenda forti viro ignominia. Oblitus fidei datæ asseror, tuisque excessisse manibus perfidiæ reus. Equidem omni obligatione solutus fui, postquam transactione mutua præstanti fidem, fidem non haberes; cùm eadem me amicum, qua hostem antea, corporis custodia inclusum sepseris, & libertatem absque libertate obtuleris. Quocirca si meum crimineris abitum, siquid à me commissum contra viri Principis officium asseras, disertè ego te assero mentiri. Fixum mihi est, honorem atque existimationem meam cum vitæ etiam discrimine tueri. Et quid verbis armisque cum tot hominum excidio contendimus, nostro duorum, ad quem me prouocas, gladio hanc litem dirimamus, duelloque quo postulas, experiamur vtri causa & æquitas faueat? huic locum tempusque designa. Si congressum hunc differes, solisq. in famam meam verbis debacchabere, totius ad te controuersiæ turpitudinem pertinere declarabis. *His Cæsar mense Iunio Montisone per destinatum Parisios legatum ita respondit.* Falleris, cùm me tuum criminari abitum existimas; dilatum accuso reditum. Nonne abs te iuramenti fide confirmatum est, in meam te potestatem custodiãque rediturum, nisi sancitæ pacis leges impleres? Si negas, tuis euincam sigillis ac literis. Si concedis, vt debes, quomodo laudari te Principis officium implere asseris, cùm in ea re fidem fallas, quæ & obligationis tuæ est, & potestatis? Affirmo, & sine mendacio quidem, turpiter abs te factum, & sceleratè. Et quoniam duello huic cõtrouersiæ absoluendæ assentiris, conditionem accipio, locumque ad illud designo flumen, quod Fonterabiam inter Andæamque labitur, quem sanè recusare minimè poteris: nam si & tuam, & obsidnm liberorum ei salutem, ante biennium credidisti, nihil erit cur modò declines. Ne verò disceptatio mora longiori differatur, mittantur viri nobiles, earumque congressionum non imperiti, qui de loco, de armorum genere, deque certo constituant tempore. Quòd si intra diem quadragesimum ab accepta epistola nihil responderis, dilationis in te residebit turpitudo, atque ad alterum non seruatæ fidei crimen, nouum illud adijcies. Sal. Ann. 1527.

His

Sal. Ann. 1528. His literis Legatus in Galliam profectus, atq. ad *Franciscum* pro concione in procerũ turba sedentem admissus (postulante Rege, *an duelli formulam adferret?*) respondit, & *offerre se, & praeterea, quæ adderet habere, petere verò, vt ex mandato Cæsaris, publicè ea sibi recitare liceat.* Rex ad ea indignatus, negauit ab eo quicquam se, præter formulã prouocationis admissurum. Quã cũ seorsim detrectaret Legatus, memorant cunctãtẽ Regẽ, neq. publicè illũ auscultasse, neq. literas admisisse, sed verbis aliquot cõmutatis, excessisse concione. Sal. Ann. 1529.

HENRICI LAPSVS ANGLORVM REGIS. Anno 1528.

CC LXXVII. HEnrici & *Francisci* Regum licet arma coirent, non ita tamen bellicis rebus deditus erat *Henricus*, quin & amoribus vel potiorem locum daret, quibus victus ad insaniam delaberetur. *Catharinam* Ferdinandi Taraconensis Regis, & *Elisabetha* Castulonensium reginæ filiam sanctissimam fœminam vxorem duxerat *Arcturus* filius *Henrici VII.* Angliæ Regis maior natu filius, quæ viro non ita multo post immatura morte sublato, de patris soceriq. consensu, *Iulio II.* Pontif. Max. adprobante, *Henrico* viri prioris Germano fratri nupsit, ex quo filium, qui paucis post mensibus fato functus est, suscepit. Suscepit & filiam, nec vllos postea liberos genuit. Hinc mascula prole priuari Regem Angli murmurabant, quia incestuosu esset coniugium: tametsi propter teneram Catharinæ ætatem *Arcturus* cum illa rem nunquàm habuisse diceretur. Hanc calumniæ ansam arripiens *Thomas Valseus*, mox
CC LXXVIII *Eboracensis Cardinalis* nuncupatus, *Henrico* suadère cœpit, vt *Catharina* repudiata, aliã ex qua mares procrearet, vxorem duceret: non deesse Parisienses Theologos, qui matrimonium incestuosum, nullum esse confirment. Id tentabat *Eboracensis*, non vt *Henrico* mares nascerentur, sed vt Cæsari iniuriam inferret, à quo vt omnium mortalium arrogãtissimus contemnebatur: vel vt Regem *Franciscum* demereretur, nam matrimonium inter *Henricum*, & *Renatam* filiam *Ludouici XII.* Galliarum Regis prouocare in animo habebat nondum enim Ferrariensi *Renata* nupserat, quum de diuortio faciendo cœpere sermonẽ. *Henricus* non tam liberorum marium suscipiendorum causà, quàm quòd *Annam Bolanam* humili loco natam, sed in Reginæ aula educatam deperibat (quæ tamen potestatem sui corporis Regi, nisi matrimonio copulata, negabat; ex sororis namq. *Mariæ*, Regi nuper familiariter cognitæ, iamq. euilescentis gratia, hunc amorem, nisi coniugalibus adstrictum vinculis, instabilem didicerat Rex) Eboracensi auscultabat: neq. tamen quòd animo conceperat vel illi, vel alijs indicabat. Hoc vbi *Eboracensis* coniectura assequutus fuit, neque diuortij dissuadẽdi, neq. Regem à *Bolana* reuocandi audebat. Plurimis itaque consultis *Henricus* Theologis, qui ad gratiam concionari sæpè solent, matrimonium cum *Catharina* nullum declararunt: & legatos *Henricus* ad Pontificem misit, qui diuortium firmaret. *Clemens* qui inter Cesarem & Gallum neuter stabat, ac de vtroq. diffidebat, Angli amicitiã, & postulata apertè reijcere non est ausus, sed rem protrahendo, spem Anglis faciebat. Ipsis verò importunè vrgentibus, *Campegium* Cardinalem legatũ in Angliam misit, & causam ei, & *Eboracensi* commisit. Imo *Campegio* rumor erat diploma dedisse, quo matrimonium nullum pronuntiabat: quod clam Anglo Regi, & *Eboracensi* ostendendum imposuit, vulgandum tantumodò, si res in iudicio aduersa Regi procederet: proinde Rex non ægrè moram pateretur. Interim Cæsari reconciliatus Pontifex, cum igne cremari diploma iussisset, idque *Campegius* executus esset, commutataq. sententia, causa Romam ad *Rotã* reuocata fuisset, indignatus Anglus, à Romani Pontificis auctoritate discessit. Sed hæc Deo dante, repetam in vitis Pontificum.

Cardinalis Eboracensis perfidia. CC LXXIX. Henrici Regi Anglorum lapsus.

DE RELIGIONE INTER GERMANOS DISSIDIA. Anno 1529.

CC LXXX. TAntis odijs, Christianam iactatam Respublicam, Turca dum cogitaret opprimere; ad componenda dissidia *Carolus* animum conuertit. Indictis Spiram comitijs, conuenère prò Cæsare *Ferdinandus* frater, *Fridericus* Palatinus, *Gulielmus* Bauarus, cũ duobus Episcopis Tridentino, & Hildeshemio. Aderat Elector Saxoniæ cum *Melanchthone*, suęque factionis hominibus. Vtriusq. partis studium hoc erat præcipuum, vt libe-

Sal. Ann. 1528. rarum sibi vrbium Legatos addiceret, quos proximo conuentu, ad fœderis societatem prouocauerant. *Ferdinandus* verò vnà cum collegis ad euertendam conspirationem, aliquot ciuitatum legatos separatim euocatos, de neglecto primùm Cæsaris accusauit edicto: deinde ad concordiam excitauit. Illi nil se ad Cæsaris iniuriam machinatos esse, neq. legitimi dixere concilij effugere iudicium. Heluetiorum autem populi, Lucernates, Vrani, Suitenses, Vnteruald ij, & Tuginni, qui duabus potentissimis eius nationis gentibus, Tigurinis, & Bernatibus (ob Zuingliani schismatis infectionem) maximè aduersabantur, se Regi adiunxerunt *Ferdinando*.

CC LXXXI. *Argentinenses à comitijs exclusi.* Legatus Argentinensis ob nuper abrogatum, contra proximi decreti leges, Missæ sacrificium à comitijs reiectus est. Plurima in eo conuentu circa religionem fuere decreta. Primum *vt Cæsare rogante in loco libero liberum & generale intra annum Romanus Pontifex concilium indiceret ad tollenda religionis dissidia. Anno elapso, & synodo non vocata, Cæsar conuentum Imperij indiceret generalem, ipse adesset*

CC LXXXII. *pro bono pacis. Interim Edicto Vvormatiensi Cæsareo in articulo religionis parerent omnes. Nulla fieret innouatio præcipuè circa sacramentum Corporis Christi; & Missa sacrificiū. Anabaptistæ sub pęna capitis solo cedere cogantur. Participes, defensores eorum simili pęna teneretur. Concionatores, doctores Euangelium iuxta receptas ab Ecclesia interpretationes explicent. Quæstiones disputabiles futuro remitterentur concilio. Typographi, bibliopolę ne quid noui procuderent. Delinquens ab eo magistratu sub quo viuit, & domicilium habet, puniatur. Nemo alteri vim inferat religionis prætextu, neq. Domino inuito subditos alienos in tutelam recipiat, causa religionis, & hoc sub pœna proscriptionis à Camera Imperij promulganda. Seditiosos homines si princeps solus compescere nequit, accurrant finitimi: & proprijs impensis subministrent auxilia per mensem. Si vltra mensem opus fuerit, auxiliator pacificè conueniat cum eo cui opē fert. Aduersus Turcas sesqui quarta triū mensium, & dimidia quarta sex mensium pedestris militis, & quatuor millia equestrium copiarum* Sal. Ann. 1529. CC LXXXIII *quæ de promissa Romana expeditione supererat, iuxta matriculam Romanę expeditionis in Comitijs Vvormatiensibus factam, in pecuniam conferatur, et vnà cum duabus illis quartis pedestrium militum mitterentur in Turcas, vbi necessitas postulabit.* Reliqua ibi decreta ciuilem spectant politiam. Non porrò absque aduersario fuere religionis articuli, Obstabant *Ioannes* Saxoniæ, *Georgius* Brandeburgi, *Ernestus* & *Franciscus* Luneburgi, *Philippus* CC LXXXIV Hassiæ, *Vvolfgangus*, & *Anhaldinus*, instantes *standum esse conuentus superioris decreto, quo suus cuiq. religionis vsus vsq. ad futurum Concilium liber erat. Notum esse, quo potissimùm auctore fieret noua religionis dissensio. In conuentu Norimbergico, ipsius Rom. Pontificis confessione, fontem malorum in Ecclesia deprauatis moribus esse repertum. Octoginta capita legato Pontif. fuisse oblata, quibus vulnera, et remedia proponebantur, sed nihil actum. Concilium semper promissum, nunquàm datum. Conscientiæ non esse vim inferendam timore seditionis. Missa Pontificia non posse locum dari, Verbo Dei repugnāte. De Dominica Christi præsentia auctores non damnandos inauditos. Interpretationem scripturæ ab Ecclesia faciendam quidem, sed qualis sit Ecclesia? sub iudice litem esse.* In reliquis suo non defuturos officio promittebāt. Origo Protestantiū. Hac protestatione illius sectæ Principes, *Protestantium* nomine censeri cęperunt. Varijs inter se certabant opinionibus, eisq. hæc vna concordia erat, quòd vnanimes pugnabant in Romanam Ecclesiam. Argentoratum, Noriberga, Vlma, Cōstātia, Rutelinga, Vvinshemium, Memminga, Lindauia, Cāpodunum, Heilbrunna, Isna, Vvissebrugum, Nordlinga, Sangallū, vrbes olim religione florētes sua deniq. perdidit libertas. *Ferdind.* igitur spe concordiæ deiectus, se comitijs subduxit, quòd *protestantes* ad Cæsarem, & futurum Generale Concilium prouocarent. Interim.

PAX INTER CAESAREM ET GALLORVM REGEM. Ann. 1529.

CC LXXXV. Affulgebat Amore stimulante paterno, sine qua *Franciscus*, de liberis recipiendis propè desperabat; Ab ea non alienus Cæsar erat, vt faciliùs ad coronam assequendam, in Italiam descenderet. Bellum tamen prosequebatur *Paulinus* Comes, fanis Angeli, Columbanique captis; & quòd quatuor duntaxat peditum millia Mediolano præsidio erant, de eodem oppugnando cogitabat, cum Mortaria tormentis excussa, sexto Non.

Maij

Sal. Ann. 1529. Maij deditionem fecisset. Nihil intra Ticinum præter Goiã, atq. Abiati arcem Cæsarianis supererat; cumq. Genuam, vel Mediolanum *Paulinus* aggredi cogitaret, XII. Kal. Iulias Lãdrianum duodecim passuum millibus Mediolano distans petijt. Nocte consequente, violenti imbres ita vicinum auxere flumẽ, vt tormenta traijci non possent, atq. ibidem postridie subsistere cogeretur. *Galli victi à Leua.* Die tertio Ticinum adire cupiens, *Guidum Rãconum* cum prima acie, & tormentorum parte præmisit: ipse cum media tardiùs incessit. *Antonius Leua* vel coniectura adductus, vel ab exploratoribus certior factus, quos in hostili tenebat exercitu, noctu suos albis tunicis indutos Mediolano eduxit, hostes persequuturus: virtutem comitante fortuna. In itinere adhuc erat Comes *Paulinus*, quòd tormentorum currus axe fracto luculenta via conciderat, ad quem subleuandum, non solum pedites operam nauabãt, sed & nobilissimi equites in pedes desilierant: Sic operi intentos, nec oppinantes aggreditur *Leua*. Hic *Paulinus* relicto equo cum bis mille quingẽtis Germanis peditibus occurrit, pugnauit fortiter, sed victus, vnà cum eo ferè omnes cęsi, uel capti fuere. Infelici clade commoti Italorum principes, ad pacem inclinabant. Ipse Cæsar, ne quid profectionem suam Italicam interturbaret; cum *Clemente* conuenire cupiebat. Pontifex etiã, vt hęresi, & inualescentibus Turcis per *Carolum* potentiùs occurreret, tum vt Mediceis à Florentinis imperio deiectis, rectiùs consule-

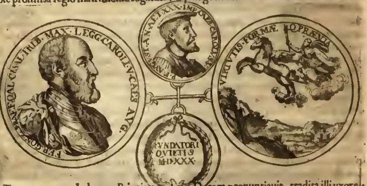
CC LXXXVI *Pax inter Cæsarem & Papã.* ret, pacem Barcinone cum Cæsare pactus est ea lege vt Cæsarianus *exercitus si è regno Neapolitano migrare vellet, libere transire posset per ditiones Pontificias. Alexandro Mediceo filio Laurentij Medicis Vrbinatis Margarita Cæsaris notha nuberet cũ dote annua viginti millium aureorum. Gener Florentia restitueretur. De reductionis impensis Papa, & Cæsar conuenirent. In possessionem Ceruia, Rauenna, Mutina, Rhegij, Ruberia Pontificem Cæsar aliqua via restitueret; ita tamen ne aliquod Papa, vel Cæsaris praiuditium fieret. Restitutus Papa Cæsarem nomine regni Neapol. in fidem reciperet: præstita fidei munus equum album veteris loco census acciperet. Si Ferrariam velit Papa recuperare, adesto Cæsar cum viribus suis. De Belli impensis, inter se paciscantur. Francisci Sfortia reguli Mediolan. causam iudices ab vtroq. selecti cognoscant, vt vel absolutus in integrum restituatur, vel cõuictus amisso principatu mulctetur. Si posterius acciderit, alium Cæsar præficiat de consensu Pontificis. Ferdinandus Rex Hungaria Mediolanensibus permittat è Ceruiæ salinis salem quoad Clemens vixerit, & biennium post eius mortem, Cæsar frater procuret. Neuter nouas societates ineat, neq. initas obseruet aduersas pręsenti fęderi. Veneti in fędere admittãtur, si postremis in regno Neapol. vrbibus cedãt, et à postremo fędere cũ Ferdinando percusso nõ recedant; Clementi Rauennam, Ceruiamq. restituant. Lutheranos ad fidẽ Cæsar reducat, armis cogat. Clemens remedijs sacro ciuiliq. iure præscriptis vtatur. Neuter alterius clientes vsurpet, eorumq se propugnatorem constituat. Propugnationes aliter concepta intra mensem irrita sint.* *Sal. Ann. 1529.*

Eodem tempore, Cæsari Regem *Franciscum* reconciliare, nobiles matronæ curabant. CC LXXXVII. More renouato antiquo apud Gallos, admittendi fœminas in comitijs, quæ magnis de causis conuocabantur. Cameracum, VII. Id. Iul. *Ludouica Sabaudiana* mater *Francisci*, ac *Margarita Austriaca* Cęsaris amita conuenerũt, magna põpa vrbem diuersis portis introiere. Aderant & Regum legati, quorum opera in hæc capita conuenère. Vt Cæsar iure sibi in Burgundiæ Ducatum, Comitatumque Auxerroanum, & vicina loca hactenus vsurpato, acquiescat; redituque annuo mille librarum ex Burgundici Ducatus Salinis postulato cedat, vti vicissim onere omni tributario, ex Salinis Comitatus Burgundici Gallis debito, Belgij Principes liberentur. Rex pro redẽptione filiorum Cęsari vigesies cẽtena aureorum liliorum millia puro auro exsoluat, præsentique pecunia ducenta millia, ante instantes Martij Kalendas, quibus filios recepturus sit: ducenta verò nonaginta millia Regi Angliæ Cæsaris nomine pendat. Reuocet etiam ante filiorum libertatem, omnem ex Italia militem, Mediolanensis imperij iure cedat, & ad regni Neapolitani integram possessionem Cæsari opibus operaque subueniat; neque Italiæ Germaniæque rebus, pro vllo se Principe in fraudem Cæsaris immisceat, (*qua tamen obligatione se postea teneri non censuit, quò minùs ea, quæ materno iure sibi vindicabat, quæque occupabat Sabaudus,* armis

Ann. Sal. 1529. *armis repeteret*) Borbonij proſcriptionẽ aboleat, liberis in paternæ hereditatis ſucceſſionem admiſſis. Omni Rex iure ac prærogatiua, quam in Flandriã, Arteſiam, Tornacum, Mortangam, Duacum, Inſulas ac Orchiacum vſurpauit, libere abeat: viciſſimq. Cæſar iuri in vrbes ad Somonam amnem ſitas, obnuntiet. Ducatum Bullionium à Cæſare Antiſtiti Leodienſi, contra Marcanos, adiudicatum, ne adimat. Philiberto Aurantio ſuum Principatum reſtituat, Caroluſq. Egmondius Geldriæ Dux, Cæſarique conciliatus, hoc fœdere comprehenſus cenſeatur. Eleonora ſoror *Caroli* cũ dote promiſsa regio matrimonio iũgatur.

Rebus ita compoſitis, Romani imperij, ex veteri conſuetudine, coronam petiturus à Pontifice, *Philippum* iam natum biennio Principem, vnà cum coniuge velut dignitatis, & amoris pignus Hiſpanis reliquit, ipſe claſse denis militum millibus inſtructa, Barcinone ſoluens, quindecim dierum itinere, Auguſto Menſe, Genuam appulit. Ibi duplici recreatus nuntio, & pacem Cameraci eſse abſolutam quam firmauit Anno 1530. vt ex nummo votiuo deducitur, & *Felicem Furſtenbergij* comitem octo Germanorum peditum millia, præter equites mille, ſuis ſtipendijs in gratiam Cæſaris conduxiſse, intelle-

Sal. Ann. 1529. CCLXXXVIII *Cæſar Italiam petit.*

xit. Tanto apparatu Italorum Principum animi perculſi, ampliſſimis legationibus *Caroli* amicitiam ambire cæperunt; Venetis exceptis, qui virium fiducia, aut pertinacia retinendi occupata, Cæſaris gratiam minimè prenſarunt. Mitiora tandem Pontificis ſequuti conſilia, amicum quàm hoſtem experiri maluerunt. Florentini verò poſt obtentam pactione Peruſiam & Aretium, factioſorum quorundam procerum obſtinatione, vltimam ſubire belli aleam decreuerunt, quàm amiſsa libertate, *Mediceorum* imperia tolerare. Sed quia vana eſt ſine viribus ira, longa obſidione, ac prælio ad montes Piſtorienſes fracti, anno tandem ſequenti in Cæſaris victoris arbitrium conceſſere Cæſareas copias curante *Ferdinando Gonzaga*, qui in demortui *Arauſini* Cæſariani Præfecti, ne ſine gloria caderent Florentini, ſuffectus erat. Numiſma ſuſpice. Præſidio impoſito, non multo poſt rogante *Clemente*, Cæſar *Alexandrum Mediceũ* magnum Etru-

riæ Ducem pronuntiauit, tradita illi vxore filia *Margareta Auſtriaca*, quam *Carolus* quadriennio ante matrimonium, ex *Margareta Vangeſtia* Belgicæ nobilitatis virgine ſuſceperat. Inde Pontificiam ſubiturus ditionem, Placentiam ſe recepit, vbi iuxta antiquam formulam, ſolemni more iurauit, *nunquàm ſe Pontificiæ Maieſtati & libertati vim allaturum*, ex *Leua* tamen inſtructione ſubiecit, *nihil verò de ſuo iure deceſſurum*, & hoc propter Parmam, & Placentiam, quæ olim Inſubribus debebantur. Bononiam delatus, quò iam Pontifex, vt honore, ſic tempore præcederet, eximia, ac penè triumphantis ſpetie, omnium plauſu exceptus eſt. Paludamentum militaribus armis ſuperfuderat, alboq. inuectus equo, illuſtri Principũ corona cingebatur. Vmbellã auro diſtinctã præferebãt literarũ, & Academiæ Proceres. Equites ſuis turmis coloribuſq. diſtincti, peditatu ſub ſignis inſequente, præceſſerãt; prætorianæ cohortes ex Hiſpanis, Belgis, Germanis lectæ, croceis

CCLXXXIX. *Alexand. Medicei & Margarita Auſtriæ nuptia.*

Pontificis & Cæſaris congreſſus.

Sal. Ann. 1529. croceis in sagis ponè Cæsarem, extremo agmine incedebant. Venientem expectabat *Clemens* ligneo suggestu ad Petroniani templi vestibulum erecto; vbi cum Cardinalibus, ac Pontificibus medius insederat: eò Cæsar à duobus Cardinalibus per gradus deductus *Clementem* adorauit, & mox ad osculum admissus est: deinde vbi pauca inter se contulissent, obtulit Cæsar auri signati circiter libras decem: inde ad aram maximam Deum Opt. Max. precaturus accessit. *Clemens* in palatium rediijt, ad quod mox Cæsar ipse diuertit solo pariete inter vtriusque cubile intericto; cuius exigua postula se mutuò adire, vnàque colloqui sine arbitris poterant. Laborauit diù *Clemens*, vt in *Florentinos* Cæ-
CCXC. sarem incitaret, *Venetis* ac *Sfortiæ* reconciliaret; Accepta itaque *Sfortia* liberè Cæsarem adeundi tessera, Bononiam ingressus, ad Cæsarem admissus, aut innocentiæ veræ, aut andacter simulatæ fiducia, literas promissæ fidei ad pedes *Caroli* proiecit, non alio, quàm causæ præsidio se velle defensum asserens; quod mirificè Cæsaris animum tenuit, eiusque amicitiam redemit. Grandi tamen multatus pecunia *Sfortia*, iussus est Cæsari, decennij tempore nonaginta auri pondo exsoluere, ex quibus, intra annum, quadraginta penderet; tum deinde Mediolanensi arce potitus, integra imperij possessione frueretur. Nouo postea diplomate nouaque liberalitate Cæsar Insubriam *Sfortiæ* adscripsit, oblata etiam in thalamum *Christiana* Daniæ quondam Regis *Christierni*, & *Elisabethæ* sororis filia, vt cognationis eum obstringeret titulo. Veneti hoc pacto pax data, *vt Rauennæ, ac Ceruiæ possessione abirent, cederentque Pontifici, iuris, si quod esset, prærogatiua manente: & Cæsari tria millia auri pondo, veteris potissimum fœderis rationibus debita. Mutuis armis Veneti Neapol. regnum. Cæsar Venetorũ ditiones defẽderẽt: et per Imp. à vectigalibus essẽt immunes.*

Sal. Ann. 1529.

Sfortia restituitur.

Pax cum Venetis.

SOLYMANNUS VIENNAM OBSIDET.

CCXCI. Germanorum excitatus dissidijs *Solymannus* Turcarum Imperator, *Ioannem Vvaiuodam* aduersùs *Ferdinãdum* regno præfecturus Hungarico, ingentem collegit exercitũ, cui omnia vel suis viribus, vel nostra inertia prona fuere. Buda, p̃ræsidio in fugam verso, hosti excepta arce patuit: quã Germani Duce *Thoma Nadasto* Hungaro defendendam susceperãt; sed igne territi sulphureo, & de vita magis, quàm de virtute solliciti, inuito præfecto, quem vinculis dedere, salua vita, deditionem fecerunt, Præfecto in vinculis destituto. Vbi verò militũ perfidiã, *Nadastiq.* virtutem cõperisset tyrannus: hunc, suis nequicquam stipendijs ad se inuitatum, insigni humanitate ad Regem dimittit; illos in via occupatos perfidiæ pœnas iussit exoluere. Hoc lætus successu, *Ioanne* Budæ relicto, ad Danubium arma vertit, vbi Strigoniam, munitissimam regni arcem, *Vardani* Archiep. negligentia malè defensam occupat, rebusq. omnibus ad Danubium largè potitus, Viennã Austriæ peruenit xxij. Septemb. *Ferdinandus* cum incendium istud non modo in suam perniciem, verùm totius imperij exarsurum animaduerteret, de auxilijs Germaniæ principes Spiræ Comitia celebrantes compellit. Decretis hisce, præficitur Comes Palatinus Rheni, Dux Bauariæ *Fridericus*: hic dum CCXCII.
necessaria bello parat, *Philippo* è patre nepoti (*cuius vide numisma*) in defendenda Vienna partes suas committit: qui Spartam sibi demandatam quouis tueri modo conatur. *Sebastianum* verò *Schertlinum* tribunum peditum constituit; cuius tanta emicuit fortitudo, vt post strenuè nauatam in bello operam, Viennã accersitus à *Ferdinando*, secũda vice Æques auratus crearetur. Hoste appropinquante, suburbana, quæ Turcis præsidio esse poterãt, incensa sunt: naues quæ in portu erant, submersæ, valida vndiq. locata præsidia. Sicq. rebus compositis, non diù manibus & armis temperatum. Nam mox occupatũ castrorum munitione hostem aggressi Christiani exigua manu pepullere. Sæpè renouatum certamen, plærumq. feliciter. Hostis cũ aliquandiu cuniculis muros subuertere tentasset, quadrifariam diuisum exercitum, ac senas sibi ipsi succedentem in horas, continuato die ac nocte prælio, Vrbẽ iubet oppugnare: fossores interim in auersissima munitionum parte cuniculos numero plures agere: vt perpetuis laboribus exhausti, obsessi loca deserere cogerentur: armorum-

Fridericus Dux Bauariæ electus expeditionis Dux in Turcas.

que

Sal. Ann. 1530. que strepitu actos cuniculos non sentirent. Nec fuit spes vana Tyranni, cum suffossus & crebra vi pulueris impetitus murus tribus ex oris ampla patefacta fenestra corruerit. Sal. Ann. 1530.

Hic ingenti sublato clamore Turcæ patentes muri aditus, per ruinas magno molimine gradientes oppugnare: nostri, è diuerso, animo infracto insultantium impetum sustinere: hostes ipsos muro arcere: tandem repellere. Non semel sed sæpius hunc ad modum, sed frustra tentata vrbe: fractis militum animis: increbrescente rumore, breui cum copijs auxiliaribus *Ferdinandum* Regem & *Fridericum* Palatinum affore, de soluenda obsidione tyrannus cogitat, incensisque statim prima sub vigilia castris, institutam accelerat abitionem: quod tamen ne foret inultum, crudelitate summa coram se mactare iubet Christianos omnes, quos sors iniqua captiuitate inuoluerat. Hybraim Bassà, collectis leuis armaturæ equitibus, compositisque ex arte & industria subsidijs; præcedentem à terga tutabatur Tyrannum, qui correptis repentè signis, tanta cum festinatione reliquum in castris militem reducit, vt & vrbes & oppida omnia; quæ improuiso metu perculsa Imperium acceperunt, nullo præsidio imposito, intacta reliquerit: quintaque post abitionem die Budam, 32. milliaribus Germanicis Vienna distantem, peruenerit: amissis suorum quamplurimis: quorum cadauera, vnà cum ingenti Camelorum & bestiarum numero strata passim per itinera fuerunt reperta, vi frigoris hyemisque sæuitia, & famis diuturnæ tolerantia iamdudum emacerata. Ita insigni Germanorum, in primis Palatinorum virtute, celeberrimum Germaniæ propugnaculum, & Imperij sedes defensa est. Priusquàm Cæsar Bononiam accederet, victi *Solymanni* nuncium accepit; vt & Spirensis comitij parum optatum euentum. Aduenere etiam Protestantium legati, prouocationis à *Ferdinando* & Spirensi decreto ad Cæsarem causas exponentes. Quibus, vti orauerant, scripto Cæsar responsionem quamuis præsentibus obtulit, hoc ferè argumento.

Obsidionem soluit Solymannus.

CCXCIII

Quàm mihi grauis sit vestra discordia, facile agnoscit, qui imminentia Germaniæ discrimina negligere non sustinet. Curam absens & anxius fratri commisi cæterisque Germaniæ Principibus, qui Spiræ decretum Vvormatiæ confirmarunt ita publico exigente bono. His se adiungere Saxoniæ Princeps debuisset, nisi solus præsumat anima suæ salutem quærere. In hoc æquum me suspicer si Saxonem sanctissimorum

Sal. Ann. 1530. *morum suorum Maiorum institutis remittam, & ab unius Apostata zizaniam diuellā. Nouitas semper odiosa legibus parere suadet imperij, iuxta quas minor pars nequit obluctare maiori. Obtemperent legibus, ne æquitate neglecta, & spreta Cæsarea Maiestate, rei fiant, & pœnas accelerēt. Sit cæteris exemplum Saxo, nisi Turcicā Germanis in cubantem immanitatem domesticis contentionibus solus prouocare studeat. Quid enim Christiano orbi funestius, quid gratius Solymāno, quā nos discordijs ciuilibus fessos offendere? Imperium, religio, Germanorū scelere pereat, opus est; ni proscripto Apostata ad semitā nostrorum proauum regrediamur. Auertite obsecro (vbi præcipere licet) dissensionis flammam ab vrbibus vestris, famam à nomine. Concilium, si aliter nouitas tolli non potest, dabit Pastor Romanus: cum nihil perinde mihi curæ sit, quàm vestra salus animarum.*

Hac legati responsione nihil deterriti, ipsam, vt erat, prouocationem, adhibita testiū fide per *Alexādrum Scheuveisiū* Cæsari exhibent, maioriq. audacia per collegam *Michaelem Cadenum* Lutheranæ professionis catechesim Cæsari in Ecclesiam prodeunti, non dubitauit offerre. Hac hominum proterua libertate summopere offensus Cæsar, Legatos, grauissima capitis fortunarumq. denunciata pœna, diuersorio vetuit pedem efferre, quos *Granuellani* tandē intercessione dimisit, *Cadeno* excepto, qui fuga iustam Cæsaris irā declinauit. Protestantes cognito *Caroli* animo, Smalcaldiæ omnes nouæ religionis societate coniuncti cōueniunt, vt armis, opibusq. collatis, sese aduersus Cæsarem tuerentur. Non enim ad solos superioris Germaniæ populos, sed ad Flandros, Batauosq. sese pestis effuderat. Quocirca euocatus in Germaniam *Carolus*, Bononiæ more antiquorum Cæsarum duplici corona substitit inaugurandus.

Sal. Ann. 1530.

CC. XCIV. Hæreticorum audacia.

Comitia.

CAROLI V. CORONATIO. Anno 1530.

CCXCV. ARgenteam regni Germanici coronam decennio ante, cum Aquisgrani *Carolus* suscepisset, *Aureā* accipere VI. ante Cal. Mar. D. Mathiæ Apostolo Sacro (qui & natalis *Caroli* erat dies, quo celeberrima illa ad Ticinum de *Francisco* victoria potitus fuerat) decreuit. *Ferrea* biduò ante in Sacello Pontificis domestico, inter regalis apparatus insignia ornatus fuerat. Hunc diē, vt Cęlo illuxit, Serenissimū, totius penè Italiæ nobilitas, vel rarissimi fama spectaculi, vel officij postulatione excita frequentauit, vt Domorū tectus sub pondere spectantium fatisceret, qua Pontifex & Cæsar via erant incessuri. A medijs prætorij fenestris patefacto aditu pons ligneus, pensilis, sublicis impositus incuruo tractu per forum, & Petronianum templum ad aram vsq. maximam protractus fuit, & festa fronde, pictisq. tapetibus exornatus, vt sine tumultu confundētis, & pręmentis turbæ, Pontifex & Cæsar in pompa prætereuecti spectarentur. Pons impar oneri, hiscentibus tabulatis post Cæsarem sub prætorianorum

CC. XCVI. *multitudine subsidit, multosq. non sine vulnere in terram deposuit. Imperator intrepidè ruinam contuitus, ad basilicam progressus est, vbi omnia ex Vaticani templi imitatione effecta, vultum alium nominaque acceperant; vt absens etiam Cæsar, Roma haberet imaginem, & veteris instituti ritus locorumque appellatio, ex Pontificijs libris, vsus maneret.*

Ad aram primò maximam à Romanis presbyteris deductus Cæsar, sacerdotali in tunica Vaticano sacerdotū collegio adscriptus est, deinde sacramento, certis verbis concepto, Apostolicæ dignitatis, legumq. Romanarū defensorem cōstituit, aureaq. Cæsarum diplomata, Pontificiæ ditionis immunitates complexa, Rudolphi Imperatoris sententia ac liberalitate aucta confirmauit. Inde ad tēpli deductus limen, super dalmaticam Diaconorum vestem, paludamēto indutus imperatorio, ad rotam Prophyreticā (medium illa Vaticanæ ædis obtinet) progressus, solēni precum ritu, ibidem, atq. ad aram maximā, expiatur. Vnde à Farnesio sacri senatus Principe ad Sācti Mauritij sacellum deductus, dissibulata veste humeros brachiumq. dextrū, inter consuetas apprecationes inunctus est. Quibus ex more finitis solenni Missarum sacrificio operaturus ad aram Pontifex, sacroq. in habitu ministraturus Cæsar exordium faciunt, harmonicis musicorum concentibus, quà voce, quà instrumētis artificiosè interludētibus. Hic Imperatori ad aram supplici sceptrum aurū, nudatus gladius, pomumq. ex auro formatum, ac demum haud absimilis tiara corona à Pōtifice exhibetur: cuius deinde exosculatus submissè pedes, lateri sinistro paullùm humiliore sella, accumbit, ac Romani

Sal. Ann. 1530.

mani Imperatoris titulis, publico vocum ærisque, cùm bellici, tum campani applausu salutatur.

Absolutis sacris omnis repetè procerum multitudo in equis conspecta est. Ipsi Pontifici equum conscensuro ad lauam Cæsar auratas pedibus inserturus stapedes erat; nisi obsequium Religiosa modestia detrectaßet. Iunctim igitur vterque niueo inuectus equo, sub vmbella procerum manu sustentata, inter gratulantis populi faustas acclamationes progreßus, spectatissimam post se principum virorum turmam, auro gemmisque, mirifico vestium fulgore irradiantem, trahebat. Aemulatione quadam, totius Europæ nobilitate, in illo honoris theatro de opibus ac dignitate concertante, vt ab omni retrò memoria, nulla vnquam maior illustriorque hominum multitudo vel in celeberrimi triumphi maiestate vnius vrbis mœnibus comprehensa fuerit. Ante vmbellam Montisferrati Marchio, illustri chlamyde & corona ornatus, sceptrum imperiale deportabat. Post hunc Franciscus Maria Feltrius Vrbini Dux vrbisque præfectura donatus, purpurea in veste, capitisque tegumento in mitræ formam, defluentibus vtrimque tænijs, composito, nudatum ensem stringebat. Deinde Philippus Palatinus Viennensi propugnatione, & nominis formaque dignitate clarus, talari in purpura, pileo septemuirali, niueis pellibus præcincto, orbem aureum deferebat. Postremò Carolus Sabaudus Allobrogum Dux, cui in cetero habitu pileus vnionibus, smaragdis ac carbunculis irradians, eminebat, officij gratia, sublatum, tempori locoque, Cæsaris ex capite diadema manibus sustinebat. Inter hos Principes vmbellamque medius imperialis Quæstor signatam imagine coronati Cæsaris argenteam aureamque monetam, in confertam plebem sparsim effundebat.

In biuio à Pontifice diuulsus Cæsar ad D. Dominici templũ cõceßit; vbi à Romanis Lateranæ Ecclesiæ presbyteris perquã honorificè exceptus, in eorundem collegium cooptatus est. Mox ad aram digreßus, secundum preces, multos ex nobilitate equestris ordinis dignitate ornauit.

Inde ad prætorium mensamque incredibili apparatu instructam proceßit, vbi solus ipse eminentiori ceteris loco accubuit, quatuor viri, insignium præfecti, iuxtà humiliori mensa recepti sunt; reliqui verò procerum alio seorsim triclinio magnificis epulis adhibiti sunt. Nec militari ciuilique vulgo sua defuerunt epularum lautitiæ; siquidem bos integer versatili machina ad luculentum focum tostus, minori, cùm hædorum veruecumque, tum diuerso volucrum suffartus genere, partitim offerebatur; fontes præterea sub prætoriana manantes porticu, albi purpureique coloris vina sitientibus affundebant.

CC. XCVII. *Fridericus ducatu Mantuæ donatur.* Peracta coronatione, Dux Ferrariæ impetrata venia, Carpio donatus est oppido, sexcentarum ex auro librarum repenso munere. *Fridericus* Marchio Mantuanus cum venientem ad se *Carolum* perquàm magnifico honoris genere liberalissimè excoluisset, Ducis prærogatiuam, ac titulum Cæsareo fauore literisque promeritus est.

CC. XCVIII. *Comitia Augustana.* Pacata Italia, Augustam Vindelicorum properauit *Carolus*; vt indictis ad octauum Aprilis comitijs, hæreses, ac Turcas comprimendos adesset. *Ioannes* verò Saxoniæ Elector *Lutherum, Ionam*, ac *Melãcthonem* Torgam euocauit, ad quos Spalatino Islebioque adiunctis arbitris, religionis controuersias referri voluit, vt ex communi sententia de rerum credendarum articulis decernerent eosq. Cæsari omnium nomine in comitijs offerent, quod luculenter fecerè. Augustam cũ venisset xvij. ante Cal. Iul., effusa Principum, Ordinumque turba, Moguntinum inter Vbiumq. Septemuirum medius, *Ferdinando* fratre, ac *Campegio* Cardinali Legato subsequentibus, in vrbẽ deductus, postridie omnes publicæ adesse voluit supplicationi, quam ipse ardentissimo Sole, singularis pietatis studio, ac pietatis exemplo obire conspectus est. Lutheranorum non adeuntium contemptũ tam grauiter accepit, vt Lutheranis Principibus diem dicturus esset, nisi cæteri procerũ, eorum in comitijs audiendam causam persuasissent.

CC. XCIX. *Elector Saxonia gladiũ Cæsari præfert.* Sectariorum inde conciones illicò abrogauit. Inter sacrorum solemnia Elector Saxoniæ ex officio gladium Cæsari præferre iussus, ex cõsilio suorum Theologorũ paruit.

CCC. Antequã in comitio coirent, de modo procedendi, & de Principum prçcedẽtia facta est quæstio, & præmisso diligenti examine iuxta tenorẽ Aureç Bullç suus cuiq. datus est locus.

Die Iunij XX. prima sessio facta est in qua Cæsaris nomine *Fridericus Palatinus* compendiosa oratione omnia recitauit, quæ

Cæsar

Sal. Anh. 1531. Cæſar medio fratre *Ferdinando*, & legatis ſuis ad bonum Reipublicæ, ad decus Germaniæ, & ad animarum ſalutem ciuili & ſpirituali politia (quantum tamen ſecularis concedit Maieſtas) manu, lingua in Turcas, in hoſtes, in nouatores anxiè, & ſedulo geſſerit. Nunc ad reparandam concordiam, vt iunctis viribus occurrere fortiores barbaris poſſent, vocaſſe comitia. Quod vt facilius aſſequeretur, poteſtatem cuiq. facere ſententiam ſuam ſcripto comprehendere, qua Cæſar inſpecta perniciosam contentionem optata poſſet abſoluere tranquillitate.

Quatriduo poſt Pontificius legatus *Campegius* Latina oratione, Cæſarem laudauit, & vt religionis diſſidium deponerent, hortabatur, ne paucorum vitio, totus Chriſtianorũ grex ſub Turcarum diſtraheretur tyrannide. Poſt *Campegium*, Auſtriacæ ditionis legati auxilia implorarunt in Turcam. Elector ponè Saxoniæ cum Georgio Brandeburgico, Luneburgenſi, & Landgrauio fidei ſuæ confeſſionem *Auguſtanam* à loco dictam obtulerunt Cæſari, obnixè contendentes, vt in publico omnium comitio recitaretur. Sed vix obtinuerunt, vt in priuato Principum conſeſſu, *Ferdinando* ac Cæſare audientibus legeretur. Erat cænaculum non valdè ſpatioſum, quod homines fortè ducentos caperet. Cum in eo Cæſar, ac Principes conſediſſent, *Chriſtianus Beyer*, Electoris Saxoniæ cancellarius, Proteſtantium Confeſſionem de ſcripto legit, vti Germanicè concepta erat; idq. tardè, & articulatim, vt duabus horis totam abſolueret. Deinde duo obtulit exemplaria, Germanicũ, & Latinum, quæ Cæſar ipſe porrecta manu recepit. Subſcripſerunt nomina ſua *Ioannes* Saxoniæ Elector, cum filio *Io: Friderico*, Marchio *Georgius* Brandeburgenſis, *Erneſtus*, & *Franciſcus* Duces Luneburgenſes *Philippus* Haſſiæ Landgrauius, *Vuolfgangus* Anhaldinus; & duarum ciuitatum legati, Norimbergenſis, & Reutlingenſis. Adiunxerunt ſe paulò poſt quatuor ciuitates, *Cãpodunum*, *Hailbrunna*, *Vuinsheimium*, & *Vueiſſenburgum*.

CCCI. *Confeſſio Auguſtana.*

CCCII. *Quæ in cõfeſſione Auguſtana diſſimulata ſint.* Hoc ſcriptum cũ antiquæ religionis theologis eſſet exhibitum, animaduerterunt, multa à *Luthero*, eiuſque ſectarijs, vulgatis antea ſcriptis iactata, hic ſilentio præteriri. *Vt, quod liberum arbitrium ſit titulus ſine re. Deus per homines, operetur ſcelera, ipſe auctor. Rom. Põtifex Antichriſtus ſit, Omnes ex æquo viri, fæminæq. ſacerdotes habeãtur; nullumq. maneat in Eccleſia externa ſacrificium. Matrimonium ſit merè ciuilis contractus, & à Politico Magiſtratu iudicandus.* Tum Cæſar per Legatos interrogauit, *an omnia complecteretur eorũ confeſſio, quæ proponenda ducerent?* ad hãc quæſtionem, poſt longam conſultationem reſponderunt, *in propoſitis ſe modò articulis acquieſcere.* Quare à *Io: Fabro*, & *Ecchio* cępta eſt confutatio, & abſoluta lecta fuit eodem loco, quo aduerſariorum tabulę. Ea euoluta, *Fridericus* Palatinus nomine Cæſaris adprobauit, Saxonemq. cum Collegis admonuit, vt cęterorum ſententiæ, pacis gratia ſubſcriberẽt. Copiam petentibus, ſuſpicatus Imperator ad ludibriũ cedere, negauit. *Haſſus* cum fruſtra tentaſſet *Zuinglianos* cum *Lutheranis* cõiungere, vt iunctis viribus in Romanos agerent, irarum plenus, improuisò vrbe ſeceſſit. Qua inſolentia offenſus Cęſar, Principes monuit, ne concordiam & pacẽ tanto quęſitam opere, interturbarent. Ad hãc retinẽdam, ſeptenni vtrinq. delecti, vt aliquã conciliandi opiniones viam inuenirent: Inter quos prò catholicis *Ecchius*, prò acatholicis *Melancthon* conuenère, & cum iuriſdictionẽ eccleſiaſticam ad Epiſcopos reuocandã, iam inclinaret: *Lutherus* literis ſuis omnia diſſoluit non ſine *Melancthonis* lacrymis, iugum Epiſcoporum excuſſum volens. Ita cadente menſe Auguſti, diſſoluta ſunt infelicia comitia. Dereſtatus Cæſar hominum perfidiã mãdauit vt ante decimum quintum Apr. diem, liquido monſtrarent, an Pontifici acquieſcere vellẽt; ſe interim laboraturum, vt intra ſemeſtre Generale cõuocaretur concilium. Reſpõderunt Proteſtantes, *fruſtra ab ijs expectari, ut ſanctæ ſcripturæ renuntient.* Obtulerunt etiam ſuæ Confeſſionis Apologiam à *Melancthone* conceptam, quam Cæſar repudiauit, & nouiter denegata copia decreti, mandauit catholicos, in iura, ſedeſq. priſtinas, quibus fuerant per Lutheranos deturbati, reſtitui. Conabantur *Proteſtantes* ſe conſcientiæ clypeo defendi, tandem *Lutheri* conſilio, arena cedendum rati, *Deo ſe (aiunt) negotium comittere, neque æquum recuſare ex legibus iudicium quo ſuam palam facerent innocentiam. Orare verò Caſarem, ne grauius in ipſos concitaretur.* Ita diſce-

Sal. Anh. 1531.

CCCIII. *Haſſus recedit.*

Fruſtra concordia tentatur.

CCCIV. *Catholici reſtituuntur.*

Sal. Ann. 1530. discedunt Protestantes, legatis tamen relictis. Discessuri admonentur non nisi mitem Cæsarem expectare. Si quid acerbum protulerit *Brandeburgicus*, id suo iudicio, non Cæsaris vel Principum voluntate adiecisse. Ita indulgentia perditum, quod rigor parauerat. Cæsar vel natura clemens, vel necessitate timidus, ne cum reliquis hæreticis, vel cum hostibus, etiam cum infidelibus coirent, pullulantem sectam neglexit, & tollere cogitauit, cum non potuit.

CCCV. *Confessio sacramentariorum.* Sacramentarij interim à Lutheranis ipsis exclusi, Confessionem *Zuinglio* auctore, Cæsari exhibuere, sed præter risum, & cachinnos nil retulere. *Sal. Ann. 1530.* Viris Ecclesiasticis adempta bona iussit restitui, illosque solùm in imperij tutelam recipi, qui decreto subscriberent. Subscripserunt autem Cæsar, *Ferdinandus* Rex, Electorum quinque, Principum Ecclesiasticorum triginta, Secularium tres & viginti, Abbatum triginta duo, totidem comitum, & Baronum Ciuitatum Imperalium nouem & triginta. Vlma, Augusta, Francofurtum, & Halla nō tantū subscribere recusarunt, sed & aduersùs Turcā, nullam opem suppeditaturi clamabant, ni religioni libertas concederetur.

FERDINANDVS ELIGITVR REX ROMAN. Anno 1530.

CCCVI. CÆsar, vt haberet, quem se absente, cum auctoritate, atque imperio in Germania sufficeret, Principes, Ordinesq. Germaniæ Coloniam euocat, *Ferdinandi* fratris in Romanorum Regem eligendi gratia ad diem quartum Kal. Ian. Saxo verò, Lantgrauius, cæterique Principes Protestantes, & liberæ ciuitates XI. Kal. Ian. Smalcaldiæ inito fœdere, literas ad Cæsarem mittunt, significantes se intellexisse *Augusta Coloniam translatum, vt Ferdinandus eius frater Romanorum Rex designetur: id aduersùs legem Carolinam introduci, quam Cæsar, ac Septemuiri Electores sanctam, inuiolatamq. conseruare debent; precari ne quid aduersùs libertatem Germanicam innouetur*. Eadem ferè paucis post diebus ad Septemuiros Collegas scribit Saxo: *Ferdinandique* designationi per *Ioannem Fridericum* filium, suosque legatos intercedit.

In primo Coloniensi conuentu causas, cur fratrem Romanorum Regem declarari cuperet, exposuit; *se quòd varijs regnis, prouincijsque hæreditarijs, à se inuicem disiunctis imperet, in Germania præsto esse haud semper posse: rem Germanicam in lubrico esse constitutam propter suborta de religione dissidia, propter immensam Solymani potentiam, Germanorum ceruicibus semper imminentem, propter rusticorum bellum, & alia pleraque id genus: se quidem Spira de illorum consensu Senatum instituisse, sed plerosque eidem non parere. Quapropter vt princeps deligatur, qui secundum à se locum teneat, pacem alat, improbos coerceat, vires repellat externas, necessarium videri: fratre, Bohemia, Hungariaque Rege se non inuenire potiorem, cuius regna sint aduersùs Turcicam immanitatem veluti duo Germaniæ propugnacula*. Et quamuis *Guilielmus* Bauarorum Dux aduersaretur, iniustum ducens, cum laudatissimæ familiæ, tum egregiarum virtutum ornamentis, tanto non imparem decori, se, suosque familiares negligi, perpetuaq. quatuor eiusdem sanguinis Cæsarum, adoptione imperium, veluti hæreditarium occupari; tamen cum cæteri Principum, annorum superiorum experientia didicissent, per Senatum imperij, absente Cęsare, minus validè, rectèq. magnam rerum administrandarum molem sustineri, *Ferdinandū* collatis suffragijs, Romanorum Regem, Coloniæ Agrippinæ pronunciarunt, solennique maiorum ritu, XI. Ianuarij die, Aquisgrani inaugurarunt Ann. 1531. vt ex Missilibus nummis.

CCCVII. *Guilielmus Bauarus imperium ambit.*

Nummos missiles habes ann. 1531.

CCCVIII. *Fœdus Smalcaldicum.* Martio deinde mense, Smalcaldiæ de fœdere Acatholicorū ad sui, susceptæq. religionis defensionem ineundo deliberari cæptum est. Ibi *Lutherus* librum de tolerando iniqui etiam Magistratus imperio conscripsit, sed refragantibus. I. Ctis, nonnumquàm ex politicis legibus, licere obsistere, facile palynodiā *Lutherus* cecinit, & cum sectarijs coniuratæ aduersùs Cæsarem amicitiæ nomina dedit. Cumq. Cæsar, datis ad Saxonem literis, *Ferdinandum* Regem loco suo obseruari iussisset, Francofurti Protestantes conuenere; vbi quamuis ciuitatum legati *Ferdinandi* electioni re-

Ann. Sal. 1531. ni resistere nollent; Principes tamen Cæsari renuntiarunt, electionem multis partibus vitiosam, saluis imperij legibus adprobare non posse. Ita ad bellum intestinum omnia spectare cœperunt, postquàm religionis defendendæ causa, ciuitates quatuor & viginti,
CCCIX. *Fadus Protestãtium cum Gallis.* Principes septem Protestantium nomine animos, armaque sociarent, *Franciscus* Rex Galliarum Austriacæ offensus potentiæ, centum aureorum millibus apud Bauaros depositis alimenta bellorum subijceret, qui licet religionis improbaret dissidia, armorum tamen, Anglo sibi iuncto, fouere non destitit: rebellionis, non causæ studiosus. Anglus à Cæsare abalienatus, quòd diuortium eius cum *Catharina* amita Cæsar impediebat, Gallo se facile dedit. *Sal. Ann. 1531.*

CCCX. *Maria Austriaca Belgio præficitur* Venerat in Belgium hac tempestate *Carolus* cum *Maria* sorore, Hungariæ Regis vidua; quam *Margarita* defunctæ loco substituit: & quod reliquum huius anni erat, traduxit. Ibi inter alia *Christierno* Daniæ Sueciæq. Regi, ex *Isabella* sororis nuptijs sibi affini, expectata dudum auxilia constituit. Auaritia crudelitate *Christiernus* regno exciderat, *Christierni Daniæ Regis vita.* Dei magis, quàm hominũ manu. Nam post Stocholmium in Sueuia pacto interceptum, Proceres omnes, tanquàm beneuolentia insi-

gni coniliaturos triduano conuiuio excipere simulauit, fine tamen per quàm tragico. Nã dispositis per vrbẽ armatorum cohortibus, conuiuas nihil minus opinantes crudeli interemit

Sal. Ann. 1531. teremit spectaculo: ac versa in vrbem rabie, continuata cæde, incolis exhauriuit: &, ne quam in tanta barbarie perfidiam omitteret, profugorum latentiumque reliquias proclamata immunitate elicuit; vt & ijs gladio subiectis, fidem, ac humanitatem cum sanguine profunderet innocentium. Hoc facinore, multorum vitam, omnium sustulit beneuolentiam: nam suorum armis exagitatus, vtrumque regnum amisit, *Friderico* Christierni patruo apud Danos salutato Rege; & apud Suecos *Gustauo* Lutheranæ sectæ Principe, qui *Christierni* nuper custodiam effugerat. Regem igitur tam fœdè exulantem spe magis, quàm promptis auxilijs Cæsar lactauit vsquè in præsentem annum, quo duodecim onerariarum nauium classe exercituque decem millium in Noruegiam contendit, vbi iunctis Lubicensium cum Dano, Suecoque viribus facile superatur. Aisloi inclusus, & cum hostibus pactus, pacem illis, quam præstiterat, & fidem expertus est, cũ Sunderburgi inclusus, post viginti quinque annorum captiuitatem, Lutheranæ sectæ assecla infelix moritur. Habuit pro symbolo Aquilam cum Dracone militãtem. *Gustauus* fortunam posuit in manu Dei. *Iohannes* verò *Rantzouius* summus præfectus *Friderici I.* Patientiã, quæ omnem superat fortunam. Occubuit hoc anno in Tigurino prælio *Zuinglius*; Cum Tigurinorum consuetudo esset, vt cum in hostem itur, pastor primus prodeat. In honorẽ eius cudi fecerunt numisma, quod hic habes.

Vide symbola num. 310.

CCCXI. *Lutherus in Cæsarẽ contumeliosus.* Triumphabat interim *Lutherus*, duobus seditiosis libellis in lucem editis. Primo *Cæsari bellum imperaturo minimè obsequendum suadebat; ne Deo rebelles, periculum rei, animæ, corporis incurrant. Turcam ipsum tam insanum non esse vt contra Alcoranum pugnet, quemadmodum contra Euangelium Papista.* Altero Augustanum carpebat decretum. *Dico ego* (inquit) *Martinus Lutherus indignus Euangelista D.N.I.C. quod hoc dogma: Sola fides sine operibus iustificat, coram Deo, firmum atq. inconcussum tolerare debeat Rom. Imperator, Turcicus, Tartaricus, Persa, Papa, omnes Cardinales, Episcopi, Monachi, moniales, Reges, Principes, Domini, falsi fratres, totus Mundus simul cum Dæmonibus, atque insuper sustinebunt ignem tartareum suis capitibus imminentem. Hoc esto meum, Doctoris Lutheri, à Spiritu Sancto dictamen, verumque & sanctum Euangelium.* Ad scripti calcem adiungit. *Ego in Dei nomine atque inuocatione super aspidem, & basiliscum ambulabo, & conculcabo Leonem, & Draconem. Ea res inchoata est in vita mea, post mortem perficietur. Vaticinatus est de me S. Io: Huss, qui cum in vinculis esset Bohemicis scripsit; assabunt nunc anserem* (Huss enim anserem lingua Bohemica significat) *sed post centum annos cygnum audient cantantem, quem ferent, quamuis inuiti.* Monitus ab amico tam effreni maledicentia temperaret, respondit; *Nihil curo mera maledicta, atque diabolos extare in libro meo. Hæc debet esse gloria mea, meusque honor. Hoc execrationum tonitru, atque fulgur erit æris mihi campani instar, quo ad sepulturam ipsorum insonabo.* Hoc Apostolo nouam insonante religionem, mallebant Protestantes desipere, quàm cum Patribus, & Concilijs tot seculis toto orbe acquiescere receptis.

BELLVM IN SOLYMANNVM. Anno 1532.

CCCXII. Tantis diffidijs anxius occurrere Cæsar, dum Ratisbonam vocatis comitijs Principes Orthodoxi Turcarum explorant consilia: etiam Protestantes Vveinfordiæ (vrbs Frãconum est) cõuenere, & cum eis, annuente Cæsare, Electores duo Moguntinus, ac Palatinus irrito tamen reconciliationis conatu: Vnde Cæsar, ne vrgente *Solymanno*, Protestantium animos alienaret coactus eorum postulatis annuens, integram bonorum Ecclesiasticorum possessionem indulget, prohibens ne religionis causa cuiquam molestia fieret vsq. ad futurum Generale Concilium, intra semestre conuocandum. Dum hæc geruntur, finitimi adueniunt legati, nuntiantes *Solymannum* cum sexcentis bellatorum millibus aduentare. Vnde tertij Imperij Ordines tumultuaria lege decreuerunt militem mittere, & pecuniam. Sexto Kal. Aug. dissoluto conuentu, Itali Principes cum summo Pontifice operam dedere, vt optimus quisq. veteranorum militum, sub *Alphonsi Vastij, ac Ferdinandi Gonzagæ* Neapolitani ProRegis auspicijs, Cæsaris sequerentur vexilla: quibus

Hippo-

Sal. Am. 1532. *Hippolitum Mediceum* Cardinalem delectis copijs Pontifex adiunxit; promisit insuper in singulos menses quadraginta nummum aureorum millia. Affluxit ad sacrum bellum non solum tota Italiæ nobilitas, sed ex omni propemodum natione, si Gallos exceperis, & Britannos Cæsari infestos. Gallus legatos ad Solymannum (teste *Belcario*) miserat, tanto in Cæsarem odio, vel inuidia flagrabat. *Cæsari Balanso* nomine Imperatoris auxilia petenti non solum negauit, sed eodem anno Mediolanensem repetere principatum decreuit.

Viennam Christianorum confluxit exercitus vt supra ducenta, & sexaginta hominum millia vnis in castris *Carolus* recenseret, quibus Patauiensis ex Bauarica familia Episcopus *Ernestus* frater *Guilelmi* Ducis, trium se mensium annonam præbiturum receperat. *Solymannus* contracta innumerabili hominum multitudine, ad Austriæ sese fines transfuderat, vbi velut ex transitu, ignobile

CCC. XIV. *Guintium frustra Solymannus obsidet.* despectumque oppidum *Guintium* occupaturus, tanti nominis, viriumque famam inutili viginti dierum obsidione turpiter amisit æterna *Nicolai Iurixij*, fortissimi propugnatoris gloria. Inde non recta Viennam, vbi Cæsar consederat, sed à Danubio in Leuam recedens, ad Carinthiæ fines se conuertens ad Muram fluuium, quem antiquis Sauariam esse putant, castra posuit: Non tamen diu moratus *Belgradum* reuersus misit *Casonum* ducem cum quindecim equitum millibus, qui Lintium vsque regionem incendijs, cædibusque vastarunt. In reditu tamen à Cæsarianis interceptus, cum suis ferè omnibus cæsus occubuit: Alterum agmen à nostris intercipi haud potuit, quod *Ferisio* duce, alia via ad *Solymannum* euasit. Memorant Cæsarem tanti exercitus erectum

CCC XV. *Solymanni fuga.* fiducia, *Solymãnum* licet sexcenta tenentem bellatorum millia, ad decretorium certamen missa pugnæ indictæ tessera, chirotheca prouocasse: sed Turcam malè metuentem detrectasse periculum, & respondisse, *Non te ego, Carole, sed tuam fortunam reformido:* & protinùs Drauo tumultuarijs pontibus strato, immensas Orientis copias timidè reduxit, identidem venientem à tergo *Carolum* pertimescens; quòd Illyrici equites postrema recedentium agmina minutis carptim prelijs conciderent. Fugato *Solymanno*, *Sal. Am. 1532.* deferbuit *Caroli* ardor, dubiam relinquẽs victoriæ palmam. Nam neque venienti *Solymanno* occurrit, neque post eius discessum, *Ioannem Vaiuodam* Hungaria expulit; sic CCC. XVI. *Carolus Italiam repetit.* præter omnium expectationem, contractam tantis hominum studijs, impendijsque militiam, Panonia in manibus hostium destituta, soluit, seque matura nondùm hieme properato in Italiam recepit. Seu, quòd diffusam totis castris iam pestis contagionem metueret; seu, quòd Italiæ, Hispaniæque ingenti desiderio abstraheretur, & vxoris inuisendæ, vt ex eo masculam prolem susciperet, desiderio flagraret; seu denique, quòd anxius formidaret, ne partam solo nominis terrore gloriam, inutili forsan obsidionis conatu, profunderet; vel fortunam sibi prouocaret aduersam, vndè & instantibus commilitonibus, vt *Solymannum* insequeretur fugientem recusauit, respondens: *Hosti fugienti aureum pontem esse parandum*. Hæc potuerunt, vt *Ferdinandum* Regem, fratremque negligeret, vltimis licet precibus contendentem; vt tantam vim, famamque victoriæ ad Hungariæ restitutionem conuerteret. Expeditionem tamen Hungaricam Italis peditibus, & aliquot Germanorum cohortibus mandauit, sed quòd *Fabricium Maramaldum* Italis, *Vastio* suggerente præfecisset, cæteri præfecti indignati in Pannoniam ire, nisi *Ferdinandus*, atque *Antonius Leua*, aut *Vastius* illis præesset, recusarunt. CCC. XVII. *Expeditio Hungarica cur impedita.* Gregarij milites nisi trimestre stipendium penderetur, cuius repræsentandi nondum aduenerat dies, missionem petierunt, Regem *Ferdinandum* pecunia exhaustum, non esse soluendo diuulgantes. Seditionem augebat *Maramaldus* seueritate sua militibus inuisus, quam nec *Vastius* sæpe conuocando, nec ipse Cæsar illos adeundo sua præsentia sedare potuit. Excusso itaque militiæ iugo, populationibus adeò fœde *Italorum seditio.* per Austriam grassati sunt, vt suis *Ferdinandus* præcipiti furore, alienoque prorsus ab vsitata clementia decreto, edixerit; necuiquam Italici nominis parcerent, quo facto exacerbatis vtrinque animis, magnæ clades datæ, & acceptæ. Cæteri Romanorum

rum

Sal. Ann. 1533. rum, qui *Mediceo* Duce Italiam repetebant, ac biduò post primum Cæsaris agmen sequi iubebantur, impatientia, leuitateque Ducis, præoccupare omnes in reditu cupientes, distracti solutique impetio, post Drauum superatum, stipendijs, ductoreque fraudati (nam Cardinalem cum *Petro Maria Russo* eius consilij auctore Cæsar comprehendi imperauerat: quinto nihilominus die post, ne *Clementem* irritaret, dimisit) cum execratione infelicis militiæ, suam quique domum concessere, & quaquà transibant, omnia incendijs, rapinis, cædibus, stupris fædarunt, eadem Germanos non ita pridem in Italia patrasse causati. Vndè dubites, maiori ne formidandus hic exercitus gloria contractus sit, an ignominia dissipatus?

Sal. Ann. 1533. CCC. XVIII. Andreæ Auriæ victoria. Felicius *Andreas Auria*, classi contra Turcam Præfectus Coronem, Patrasque Græciæ vrbes; tum deinde Castella antiqui operis gemina, Ionij maris angustijs hic inde imposita, in Achaia Rium, Molycreumque in Ætolia nouis operibus firmatum, egregio labore successuque occupauit. Venetos inter has dimicationes medios, ne parti vtrimque metuendæ offensionem darent, ne si vno prælio bellum terminaretur, victor totum terrarum orbem sibi subijcere vellet, in primis Italiam, timentes, apud *Solymannum* ingentes, atque inuictas *Caroli* copias prædicasse; Venetorum astus. apud Cæsarem longe numerosiores, firmioresque *Solymanni* diuulgasse, sic opportuno dolo, ne concurrerent, impedimento fuisse fama est.

ITALIAM SECVNDO CAROLVS PETIT. Anno 1533.

CCC. XIX. De fœdere coeundo inter *Clementem* Pontif. & Regem *Franciscum* legatis agentibus, superuenit *Carolus* Magnis Hispanorum stipatus auxilijs, vrgens tum Papam, tum cæteros Italiæ Principes; vt innouata antiqui fęderis obligatione (qua ad Insubriæ, & Siciliæ prò Cæsare defendendum tenebantur impetium) modò etiam Genuæ tuendæ communem curam admitterent; nam Galli saluis Cameracensis pacti legibus, huc se arma transferre posse existimabant. Quod post longam contentionem à Pontifice, cæterisque Italiæ Principibus extorsit *Carolus*, non tam Cæsaris beneuolentia, quàm armorum terrore impulsis. Quòd Hispanos grauem Italiæ populum non aliter dimissurus videretur. Constitutus est omnium suffragijs *Antonius Leua* Itali exercitus Imperator, cuilibet Principum portione impensarum imposita.

Fœdus inter Cæsarem & Papam renouatur.

CCC. XX. Vt verò Germanorum tranquillitati contra inquieta sectariorum ingenia consuleret; missi fuerunt in Germaniam Oratores duo. Vnus à Papa *Clemente VII.* alter à Cæsare, qui Statibus Romani Imperij annuntiarent futurum Concilium, sed liberè à Patribus, vbi vellent, conuocandum cuius decreta probaturi omnes, qui interfuturi erat Sacramento adfirmarent.

Legatio Papæ & Cæsaris ad Germanos.

Hæreticorum responsum. His auditis, Elector Saxoniæ dilationem petijt ad respondendum, reque tota in conuentu Smalkaldico deliberata, vltima Iunij die, responsum scripserunt, in quo vbique prætulerunt Summo Pontifici (tanquàm ei minimè debeant obedientiam) Romanum Imper., quem pro domino suo agnoscebant. Responderunt itaque, *Permagnas habere se gratias Cæsari, qui tantum prò Concilij maturatione, laboris susceperit, cui & gloria Dei, & salus publica, & priuata multorum, cura fuerit*. Optandum, vt ille aliquando dies illucescat, quo oppressus error, superstitio, perfidia veritati, virtutique triumphanti cedant. Concilium postulatum in crebris Imperij comitijs, promissumque, verùm in Germania pro veritate cōtra errores Romanæ illapsos Ecclesiæ, fœdè modò dissentientiū opinionibus distrahi, illic remedium exigeri, vbi vulnus inflictum est. Illam Pontificis mentem grauissimis Cæsaris, Principumque decretis aduersari; dum in Italia Germaniæ prospiciendum statuit, & alibi consilium, alibi opem postulat. Illa verò obligatio, iureiurando firmata, cui possit probari? ad liberi concilij sententiam adstringi quorsum attineret? quis tam hebes, vt has artes non intelligat, quibus specioso, videlicet, Concilij titulo suum Pontifex dominatum potentiamque stabilire contendat; vt errores aut reprehendat nemo, aut quiuis coactus probet? Verùm hoc artificio non suaderi prudentibus concilium; sed of-

ferri

Sal. Ann. 1534. *ferri spetie tenus. Insuper cum non ordo, non modus, nec forma Concilij definiatur incertumque maneat, an Papa velit pari iure cum cæteris gaudere. Religionis lis humanis traditionibus, vel diuinis literis sit decidenda: Veteri more cum concilium celebrandum asserant hoc captiosum esse, cum à vetustioribus sint longe diuersa nostra concilia. Non aliter posse pacem Ecclesiæ reddi, quàm sacrarum literarum inhærendo vestigijs. Multa cùm in Papa, & curia sint digna reprehensione, non posse eundem esse, reum, & iudicem. Pia non esse Germanorum prætereunda vota; quia Deus superſit veritatis vindex, & patronus. Se nolle Orbis subterfugere iudicium, dummodo legatis suis abundè cautum sit, & Cæsar curet, ne sua potentia eorum firmet crudelitatem, qui salutem opprimunt innocentium.*

Hoc responso satis Cæsar agnouit, S. Scripturæ prætextu Protestantes debachari, cum interpretationis iudicem neminem sustinerent, & in Ecclesia caput visibile non admitterent.

Initio veris Cæsar Bononia Ticinum profectus, campos nobilissima olim suorum contra Gallos victoria celebres inuisit, atque in illis, quos Franci insederant, manentibus adhuc castrorum vestigijs, non absque voluptatis sensu, iucundaque belli recordatione immoratus, Mediolanum subinde, Genuamque inuisit. Hinc aspirantibus ventis, paucis diebus Hispaniam tenuit coniugis desiderio, diu expetitæ. Iam annus ad autumnum deflexerat, cum Pontifex destinatum ad *Franciscum* Massiliam iter, renuente *Carolo*, prosequitur. Nil prætermiserat *Carolus*, vt *Clementis* cum Rege colloquium interrumperet. Rhodias petierat triremes, vt Cæsarianis iunctæ Coronem aduersus Turcam tuerentur, & in vrbem commeatum importarent: sic se *Clementis* cum Rege colloquium vel retardaturum, atque in hyemem reiecturum sperabat: nisi *Clemens* in causa esse, cur Corone in Turcarum potestatem rediret, & sempiternam ignominiæ notam subire mallet; quam vt vitaret, non solum vt Rhodiæ triremes cum Cæsarianis opem ferrent, permisit, sed & suas addidit. Sollicitabat *Clemens Francisci* colloquium, & vt *Henricum* humanæ, diuinæque legi iniuriam, ad semitam veritatis *Francisci* intercessione inflecteret; & vt nuptias cum Medicea, Aureliæque Duce absolueret. Anglum frustra tentauit; cuius legati insolenter Pontificiæ illudebant auctoritati, procaciter ad Concilium appellantes, vel deludentes, cum Regi *Anna* occultè nupta: Episcopis sibi aduersis depositis, honore & dignitate in nefarios infimæque sortis adulatores translata. *Thomas Cranmerus* Bolenæ sacrificus, ex tenuis aræ victu, ad Cantuariensem accersitus Archiepiscopatum, *Catharinam* publica sententia illegitimam regij thori consortem declarauit. Quæ tam indomita hominis insania non illius modò, sed regni totius ruinam spectans, præter *Clementis*, *Francisci* etiam Gallorum Regis animum à tanta impietate alienum nõ mediocriter offendit; vt proinde *Francisco* post frustra tentatam reconciliationem probante, Pontifex in rebelle, perfidumque *Henrici* caput, Apostolicum fulmen strinxerit, atque adumbratum *Bolenæ* coniugium adulterij loco habendum constituerit. *Henricus* verò Romanæ quondam religionis propugnator egregius, ac subnascentium per Germaniam hæresum profligator, à tanta constantiæ, sapientiæque laude discedens, *Fischero* Roffensi Episcopo persuasit, vt Clerum induceret ad iuramentum Regi, tanquàm summo illius Ecclesiæ capiti præstandum; hac, ne recusaret, adiecta conditione, quantum per verbum Dei liceret, quod ille, præsenti necessitate circumuentus, acquieuit, opportunitate sperans quæsita, vt Rex resipisceret. Porrò Lutherani in Angliam irrepserant, his *Bolena* occultè nomen dederat. Fauebant proceres, & famosis libellis Regem in ordinem Ecclesiasticum concitabant: vno libello *Supplici mendicorum* (hæc erat inscriptio) ostenderunt, quantas toto regno opes otiosi Religiosorum ordines possiderent. Cui *Thomas Morus* libellum animarum in purgatorio supplicem opposuit, quo aduersariorum fraudes confutauit. Interea *Anna* post quintum coniugij mensem, *Elisabetham* peperit, vltimam Catholicæ religionis per Britaniam pestem; quam

Marginalia: CCC. XXI. *Carolus Hispaniã repetit.* — *Caroli dolus ad impediẽdum Papæ cum Rege colloquium.* — Sal. Ann. 1534. — Sal. Ann. 1534. CCC. XXII. *Anna Bolana coniugium cũ Rege Anglo.* — CCC. XXIII. *Bolena Lutherana.* — *Filiam paru Elisabetham.*

Sal. Ann. 1533. quam hæredem declarauit *Henricus*, obliterata *Maria* Regis ex *Catharina* sobole; extorto à Cleri Principumq. ordinibus gemino iuramento, quo *Elisabethæ* tanquàm legitimæ Principi; altero, quo sibi tanquàm supremo Ecclesiæ capiti fidem addijceret. Huic se *Roffensis* ex clero, Religiosiq. de obseruãtia: ex laicis *Thomas Morus*, regijs posthabitis blãditijs, paucíq. alij obiecère. Cæteri cũ nefario Rege interire, quã opibus excedere maluerunt. Nõ
CCC. XXIV. multo post *Catharina* obijt tã illustre virtutum, quàm flagitiorum *Henricus* exemplar: moritura, literis ad Regem datis, cõmonefecit salutis, iniuriarum oblita, quas acceperat, vt legenti eas Regi lacrymas excuteret. Pullatum habitum induere aulici; sola *Bolena* cum pedissequis, flaui coloris ornamentis induta, Regi proteruè dolorẽ exprobrabat. Nõ multo tamen post partum, & fortunam aborta, *Henrico* cœpit odio esse, qui *Seimetam* pedissequam, forma, gratiaq. florẽtiorem complecti cœpit. *Anna* verò pari vltura *Henricum* perfidia, *Georgio* fratri *Smetono* musico, *Vestonoque* nobilibus prostituta, ita vixit; vt *Henricum* scelerum magnitudine facile vinceret. Vaga luxuries non latebat Regem, sed frementem aliquãdiu detinuit proprij nominis ignominia; dum tandem *Grenuici*, post proiectum ab *Anna* in publico spectaculo sudariolum in nobilis gratiam, manumq. Regis ira pudorem superauit, Lenamq. impudicam vinculis, ac deinde iudicio subiecit, quę ab ipso *Thoma Boleno* ad mortẽ, cum omnibus cõplicibus damnata, inauditã libidinem digno supplicio conclusit. Quatuor subinde coniu-
CCC. XXV. ges, *Henrici* haud potuere explère libidinem. *Seimera* more viperarum, *Eduardum* peperit; nam difficulter enitenti Rex vterum rescindi iussit. Successit *Anna* filia *Guilielmi* Ducis Cliuię, quæ Anglicæ ignara linguę Regis blandimẽtis cum nõ esset idonea: Subijt in thorum *Catharina Hauarda*, sed breui repudiata, quod corrupta (vt Rex insimulabat) thorum intrasset. Vltima fuit *Catharina Parra*, cuius repudiũ Rex cogitauit, sed morte præuentus non misit. Hanc Ecclesiæ reformationem in Angliã Lutherani tulere. Simili naufragio nutare videbatur Gallia. Erat Rex omnis eruditionis studiosissimus; ad eum confluebant tota Europa doctissimi hominum,

Catharina vxor Henrici obit.

Bolenę libido, mors.

Henrici libido.

spe excitati præmiorum, in quibus ex Lutheri, Zuinglij schola nõ pauci. Hi, *Roussello* clam instruente, *Margarita Nauarra* animum occupauerãt, ac breui *Franciscum* sororis captũ blanditijs induxerant, vt Lutheranorũ comedijs ad ludibrium ordinis ecclesiastici egregiè concinnatis cum voluptate interesset; donec monente *Foxio*, & *Turnonio* Cardinalibus, Rex experrectus, *Melãcthoni* iam ad regiam consuetudinem inuitato nuntium remisit, & in nouatores supplicia adhibuit. *Ioannes* verò *Caluinus* acuti oppidò ingenij, sed corruptissimi moris homo, cũcta subuertit; nouis enim CCC. XXVI.
opinionum portentis, rudes *Lutheri* fœtus ad eã admirationem cœpit extollere, vt nouarum rerum studiosos facile in suam sententiã pertraheret. Heresiarchatũ non perfidiæ, sed tumultus socius *Frãciscus*, opes subministrabat vt per Germaniã, *Caroli* vires distraheret. Ad se magnis pollicitationibus in Galliã traxerat *Philippum* Hassiæ, & oblata pecunia impulit ad restituẽdum *Vlricũ* in VVirtembergicum CCC. XXVII.
Ducatũ. Is ob illatas Reitlingæ bello iniurias, à Sueuis patria eiectus, exul oberrabat, & in Austriacos ditionum suarũ possessores, Heluetios, Germanosq. implorabat. In gratiam itaq. *Christophori* filij *Vlrici*, Gallico ære cum *Philippus Hassiæ* non cõtemnendum scripsisset exercitum, eum tripartitim in Ducatum infudit VVirtenbergicum, & ferè toto in potestatẽ redacto, obuias sibi ad Laufenum oppidum *Ferdinãdi* Regis copias, quòd earum Dux *Philippus Palatinus* vulnere in talo accepto, se ex castris subuexisset, non magno negotio confecit, cęterasque vrbes habuit obsequentes. Opera postea *Georgij* Saxonię Principis, & Moguntini Septemuiri, *Ferdinando* Regi Elector Saxoniæ est cõciliatus, & Cadami, quod est Bohemiæ oppidum his legibus pax firmata. *Vt scilicet religionis titulo nulla vis aduersus Protestantes inferretur, nulla lis moueretur: quo capite Sacramẽtarij, Anabaptista, cæteraq. id genus secta non comprehenderentur: Spirenses, id est Imperatoria Camera iudices ab omni actione aduersus Protestantes abstinerẽt, idq. à Cæsare Ferdinandus impetraret. Saxo Ferdinandum Regem Romanorum agnosceret: vicissim Ferdinandus à Cæsare, Septẽtriq. intra mẽsem decimũ edictũ fieri procuraret: quo si viuo Cæsare creandi Romanorũ Regis occasio*

Caluinus.

Vlricus recuperat Ducatum Vvirtembergi.

Austriacus reconciliatur.

inci-

Sal. Ann. 1534. *incidet, Septemuiri ante conueniāt, & nū iusta causa proponantur, expendant: si iusta videbuntur, ex Carolinæ legis formula, quod cœperint, persequantur, quod secus factum erit, initum esto: intra idem tempus paternorum, auitorumque bonorum hæreditatem Cæsar Saxoni confirmet*. His ita constitutis, pacem quoque *Philippus* horum accepit arbitrio. *Vlricus* beneficiario clientelæ titulo ducatum à Cæsare accepit ea conditione, vt ad Austriacos rediret, si sine mascula prole decederet. Onus etiam subsidiarij militis ad reprimendos Anabaptistas Duci est impositum; adeoque illa bellorum tēpestas breui detonuit, *Frācisco* sua spe frustrato; qui Germaniā more gētis, in armis semel sumptis pertinacē diutius sperauerat; vtsic ab Insubriæ defensione, quā aggredi destinauerat, Cæsarianos auerteret. Interim. Sal. Ann. 1534.

MONASTERIENSIVM SEDITIO. Anno 1534.

CCC. XXVIII. Lutherana lues cum omnes ferè Vltra-Rhenanas peruasisset prouincias. Monasterium Vvestphalorum inferioris Saxoniæ vrbs incēdium nō effugit. Corrupti oratores, cæteram facile plebem indulta vitæ licentia aduersus Magistratum, atq. ordinem Ecclesiasticum concitarūt. Seditiosorū caput fuit *Bernardus Rothmanus* ex D. Mauritij Sacellano Saxonicæ libertatis præco factus. Post eum *Cnipperdollingus* armis, quàm ore promptior, vterq. vrbis incola, ac nato ad rebellionem ingenio. Nec longè etiam Anabaptistæ Monasterio sese infuderunt. Ex his Harlemi pistor *Io: Mathias* egregiè callidus, duodecim, imitatione Christi (cuius ipse personam induerat) delegit Apostolos, eisq. prouincias distribuit. Eorum *Ioanni Bocoldo* Sartori, Leidæ in Hollandia nato, Monasterium sortito obtigit. Is insidiosa instructus facundia, vrbes ingressus Lutheranismo nutantem, breui (*Rothmanno* Duce, Anabaptismo initiauit, & fictis cum Deo colloquijs fidem conciliauit, vt tanquàm delapsus è Cœlo vates audiretur. Populum verò vt aliqua voluptatis illecebra deliniret, post celebrata suorum noctu conuenticula, ad promiscuæ libidinis vsum prouocabat. Cæca plebs, quæ nouæ religionis auctorem nō agnosceret diabolum. Adultis postea viribus, vt Catholicos nō timeret, armamentarium inuasit, Magistratum eiecit, cœnobitas spoliauit; nouam Rempublicam tāquàm Hierosolymam, Sionq. rediuiuam excitare professus, Senatū legit ex viginti quatuor partiarijs. Cōsularis dignitas *Cnipperdollingo, & Cippenbroco* defertur; summa tamen auctoritate *Mathiæ*, & *Bocoldo* reseruata, vt aduersus Episcopum *Franciscū* ex antiquissima Comitum de *Vvaldec* familia oriundū, vires instruerent. Venerunt vndiq. Amstelodamo præcipuè auxilia, ad nouæ electæque à Deo Hierosolymæ instaurationem, & XXI. Martij, onerariæ naues supra triginta ad Monicodamum, Batauorum oppidum confluxere. Alij de aliorum profectione prorsus ignari (nisi quòd singulis nauibus vnus explorator adesset destinatæ profectionis conscius, qui apud cæteros insigni dissimulatione, atq. admiratione facti, omnium mētes ad diuinam Prouidentiam conuerteret. Diligentia verò CCC. XXIX. *Mariæ* Belgij Principis, dissipati, & disiuncti, domum rediere. Hac spe frustrati Monasterienses, ex vicinis pagis trecētos homines cōduxere, quos iuncta ex ciuitate operarū copiosa manu vrbi fossis, aggeribus cōmuniendæ destinarunt; subministrato publicis impensis alimento, ea lege, vt primo die caro recens, altero indurata, tertio haleces in prandium cederent. Castra porrò *Ferdinādi* cum lōgè haud essent, vt vrbem obsidione premeret; *Io: Mathias Vates*, militiæ præfectus, trecentorum capitum Dux nōnumquam in hostes furibundus exibat, felici semper belli successu, prædarumq. onere lætus, donec fortuna ebrius, cum nō ampliùs triginta audaciæ periculorumque assumeret socios, ferro interijt hostili. Eo sublato, *Bocaldus* astu nihilo inferior, nouam vrbis tyrannidem meditabatur. Noctu itaq. nudus se è domo proijciens, magna voce Regem Sionis venire clamat: Triduo postea iacet elinguis, calamo indicēs linguam suam vinctam à Deo teneri. Populum tandem publico edicto, tanquàm à superis hausto, enunciat singulorum fortunas in cōmunē Christianorum vsum more veteri cōferendas, petita à diuinis vatibus dispositionis forma. *Hac dicit Dominus &c.* Non multo post in adulterio deprehensus, vt odium effugeret, veterum polygamiam promulgauit. Repugnantes mulctauit, ipse non dedignatus carnificum munus. *Bocaldus* demum à sub-

Anabaptistarum Rex.

Sal. Ann. 1534. CCC. XXX. *Bocaldus Sartor Rex eligitur.*

ſubornato vate *Ioanne* auri fabro in Regem Sionis poſtulatus, in cœmeterio D. Lamberti, gladium tanquàm à Deo oblatum, ſpetie recuſantis accepit. *Rothmannum* interpretem ſuum deſignauit, quatuor à conſilijs viros, lictores duodecim prò cuſtodia corporis, ſatellites viginti octo pro miniſterio, rubro cæruleoque Serico regiè exultos. Regina illi comes *Harmelica* cum tredecim concubinis eiuſdem cupiditati obnoxijs, domi, foriſque adhærebat. Equos in comitatu facile triginta Serico, auroque inſtratos ducebat. Regis eſſedum purpura auroque eminebat. Ipſe ter in hebdomada lites iudicabat, pretioſiſſimo vſque ad talos defluente paludamento accinctus. Circumdabat eum aureus torques, qui in effigie ſuſpenſi orbis enſem decuſſatim fixum cum hac inſcriptione præferret, vernaculo idiomate, *Rex Iuſtitiæ ſuper omnes.* Diadema in capite, ſceptrum manu geſtabat. Stipabant latus duo adoleſcentes, quorum alter cum tri plici corona: alter cum exſerto gladio. Poſt dijudicatas lites ad ſaltum nonnumquàm ciues inuitabat; aliquando in area templi, conuocato populo cœnam miniſtrabat ex carnibus coctoque Zytho, quam denique fracto, diſtributoque pane per ſe, Reginaſque ſuas, claudebat, verbis illis, *Accipite, & manducate*, vt menſæ Dominicæ imaginem renouaret. Sub has epulas placuit diſcipulos in Orbem mittere, quorum vnus *Ghelius* dum Amſtelodamum coniunctis ſuis occupare nititur, capite ſeditionem luit. Interim à ſuperis libertatē expectantes Monaſterienſes, *Hillam* Friſici ſanguinis fœminam, velut nouam *Iudithan* emiſerunt, ea ſpe, vt Epiſcopi obſidentis vrbem, caput referret, inſtructa hunc in finem tenui ex lino ſubucula peſtilenti illita veneno, quo ſe donatum Epiſcopum morti traditurum credebat; ſed fraude per transfugam detecta, vltimo temeritatem abſoluit ſupplicio. Interea in Annum 1535. obſidione extracta, noctu in vrbem per muros immiſſo milite, magna Anabaptiſtarū cęde, vrbe potitus Epiſcopus, de auctoribus ſeditionis, præcipuè pſeudo Rege, pęnas atrociſſimas ſumpſit in exēplū. Videtur adhuc aurea numiſmata Regis imagine inſignita cū inſcriptione, *Rex Sion.*

Sal. Ann. 1534. — CCC. XXXI *Monaſterium captum.*

CAROLI V. EXPEDITIO AFRICANA. Anno 1535.

CCC. XXXII

Clemente Pontifice languore ſtomachi, vel violentia veneni ſublato, concordibus Cardinalium ſuffragijs *Alexander Farneſius*, nomine *Pauli III.* ſurrogatus erat. Id ferè temporis *Solymannus*, totius mundi ſibi promittens imperium, Perſicam ſuſceperat expeditionem, & *Hariadenum Barbaroſſam* in Africam cum duarum, & nonaginta triremium, & aliquot biremium claſſe miſerat octies centenis nummum aureorum millibus in bellicos ſumptus numeratis. Spem augebat Corone ab Hiſpanis deſerta, vnde Africæ ſubiugandæ conſilia meditatus *Hariadenus*, per Tyrrhenum mare, Italiæ, Hiſpaniæque oras allapſus, ingentem latè terrorem, ſtragemque Chriſtianorum dedit; inde verſis in Africam velis, Tunetanum Regem *Muleaſſem*, qui ex *Mahomete* duorum & viginti filiorum patre, octodecim ferro germanis ſublatis, immitis regebat habenas, nil hoſtile metuentem, ac nauigationis ſpetie deluſum, facile oppreſſit, & breui totā Numidiā Ottomanico adiūxit imperio.

Barbaroſſa Tunetanum regnum occupat.

CCC. XXXIII. *Carolus in Africā nauigat.*

Profugus *Muleaſſes* ab auunculo *Dorace* gentis vicinæ regulo, non longè Conſtantina vrbe receptus eſt, vſque dum Cæſar accurreret. Suſpecta *Carolo* cum eſſet *Hariadeni* potentia, quæ Italiæ, Hiſpaniæque grandi imminebat diſcrimine, *Muleaſſem* ſtatuit regno reponere, quòd gratitudinis cauſa ſe tributarium offerret. Conditis itaque in Hiſpania vltimæ voluntatis tabulis, regnique adminiſtratione penès vxorem prole grauem relicta, Barcelonam contendit. Vbi *Auria* cum viginti duabus triremibus, ac vna quadriremi, quæ Cæſarem erat vectura, conuenerat vnà cum Belgarum onerarijs, & Luſitanorum carauellis. Luſitanæ claſſi præerat Ioh. Regis *Emanuelis* filius. Cæſar audito Sacro, 30. Maij, vela ſoluit. *Vaſtius* iam antea cum Hiſpano, Italo, ac ac Germao milite in Siciliam peruenerant. Vniuerſa claſſis Septingentarum nauium numerum excedebat. XIV. Iunij è portu ſoluit, hoſtibus ipſis ſpectantibus, vt ex promontorijs accenſi ignes aperiebāt. XVII. Kal.

Sal. Ann. 1535. Kal. Iulias ad Vticæ portum, quem *Farinam* vocant, cum vniuersa appulit classe: XVI. Kal. Guletæ ad duo millia passuum oppropinquauit, & fixis anchoris, militem imperauit descendere. Hispanos Itali, Italos Germani sequuti è maioribus nauibus in scaphas descendentes, se in terram demiserunt eo ordine, vt à barbaris litus obequitantibus lædi non possent. Triginta bellatorum millia in terram feruntur exposita. *Vastius* castra muniri iussit, ne Afrorum paterent insidijs, vt prò cęteris descensuris pugnarent. Descendit tandem cum equitibus Cæsar, inter Salinariam, & Aquariam turres fixo tentorio. Vtramque arcem expugnauit facile, in Guletana maior labor fuit, quæ lateritia, quadrata, & miræ magnitudinis in paludibus sita, validissimo roborata præsidio, *Sina* Iudæo Duce, obsidionem sustinere sperabat. Quingentis dumtaxat passibus interiectis, Cæsar castra locauit; & obliquis fossibus, vt commodiùs tegeret, militem ducebat ad arcem. Sæpius tamen coactus castra mutare ingruentibus ventibus, qui arenam attollebant in Cœlum, ob aquæ penuriam oppugnationem distulit vsquè ad pridiè Idus Iulias.

Carolus V. Guletam capit.

CCC. XXXIV. Interea duo exploratoria Gallorum nauigia Tuneto Massiliam petentia Cæsar occupat, ex quibus tum *Forestij* legati *Francisci* Gallorum Regis, coniuncta cum *Barbarossa*, in muniendis opportunè contra vim vrbibus consilia, tum hostis terrestri potiùs quàm maritimo prælio fortunam belli experturi decreta intelligit. Terrebat tyrannum Cæsaris præsentia. Collegit tamen quantum per festinationem licuit, Afrorum, ac Numidarum centum ferè millium copias, quibus ipse selectas Ianizerorū cohortes, totius militiæ robur addiderat, quibus velitationibus potiùs, quā apertis castris Cæsarem vincere sperabat. Postquam enim Cæsarianorum castra aliquot expugnatis munitionibus Guletam, & propinquitate & armis premerent; semel Itali, iterumque Hispani suis deiecti propugnaculis; illi *Sarmensem*, hi *Mendozam* post se Ducem, cum insigni detrimento, reliquerāt. Præter vrbanas copias, proximis oliuetis ingentem hominum multitudinem *Hariadenus* condiderat, in quibus Numidæ, velox insidiosumque militum genus, repentinis prælijs nostros fatigabant. Huc Cæsar ipse profectus, cæsis facilè sexaginta Turcarum, cæteros loco ac tormentorum custodia depulit, Mago Sacerdote frustra ante barbarorum castra, superstitioso vlulatu, sparsisque in execrationem Christianorum syngraphis, suos protegente; cum ipse inter reliquos primus caderet, ac signatis cruore chartis imperatoris virtuti testimonium relinqueret. Venère postea tres legati à *Muleasse* litteras ad Cæsarem ferentes, ab ipso quidem subscriptas, sed nullo modo inscriptas, quòd id apud eos moris non esset. Triremes petebat, vt tutiùs ad eum accederet & rerū Africanarum statum tam liberali patrono exponeret. Cæsar duodecim triremes misit, quibus è montibus vbi latitabat, cum ducentis Numidis equitibus III. Kal. Iul. ad castra Cæsariana traiecit; à quibus quum non multum abesset, id Cæsari per sororis filium significauit. Cæsar *Ferdinandum* Toletanum Albanum regulum, *Ferdinandum* Alerconem cum equitum turmis, peditumque cohortibus, qui illum exciperent, misit. In conspectum Cæsaris adductus (qui in medio prætorio, Regio sedebat in solio) dextram deosculatus est, & tapete substracto more gentis sedens ita per interpretem gratiam debere se illi ostendi, & beneficio responsurum pollicetur, si tributarium, vel clientem agnosceret.

Francisci Regis amicitia cum Turcis.

Sal. Ann. 1535. CCC. XXXV. *Caroli bellica virtus.*

Muleasses ad Cæsarem venit.

Respondit Cæsar, se non regnandi libidine, abundè enim sibi regna sufficere, sed iniurias suis illatas vlciscendi in Africam traiecisse, quas regnis suis *Barbarossa* intulisset; simul vt piratas nullum diuinum numen, vel humanam legem agnoscentes de medio tolleret. Victoriæ fructum, quam Deo auspice sperabat, libenter cum illo communicaturum, modò fidem seruet, & se non ingratum præbeat.

Erat *Muleasses*, quum per otium licebat, philosophiæ Auerroicæ in primis deditus, sed natura ita seuus vt duodeuiginti fratribus iugulatis, Fratrum impuberes, & paternos amicos, quorum opera regnum occuparat trucidauerit; pari crudelitate sæuiens in nouercas, & patris concubinas. Libidini CCC. XXXVI.

Mores Muleassis.

ita

Sal. Ann. 1535. ita seruiebat vt raptis popularium suorum liberis præsertim matibus abuteretur, patri *Mahomethi* obiectans, quod mulierosus Ducentas fœminas regijs in hortis ad libidinem aluisset, eique regnum inuidiosum relinquens fratrum necandorum necessitatem imposuisset. Cum hoc teterrimo tyranno Cæsar postea conuenit, quòd *Roseete* in *Solimanni* potestatem abstracto nullus, qui regnum conseruaret, e regia stirpe superesset, & Pœni regem suæ nationis exoptarent. Multum contulit Cæsarianis *Muleasses* Tuneti, quòd agri situm, naturam mœnium. *Hariadeni* militiam, dolos, artes cognosceret. Sal. Ann. 1535.

Octauo Id. Augusti Cæsarem Muleasses inuisit, & fœdus inijt, ea lege, vt omnes Christia-
CCC. XXXVII. *nos in regno Tunetano Muleaßes liberos dimitteret datto etiam viatico.* Fœdus cum Muleasse. *Ne Muleasses, vel successores Tuneti reges quemquam Cæsareæ ditionis, aut Ferdinandi fratris Rom. Hung. & Boh. Regis seruum haberet, vel teneret in vinculis: quod & Cæsar se facturum de Tunetanis repromisit. Christianis in Tunetano regno habitare, negotiari, templa, cœnobia, monasteria habere, ædificare fas esset. Christianos ad Mahometanam sectam deficientes Muleasses non reciperet. Vrbes Tunetani regni ab Hariadeno possessas si quomodo Cæsar vindicaret, veluti suum patrimonium retineret, & ad posteros transmitteret cum onere & honore ita liberè cedente Muleaße. Guleta quoque cum agro adiacente ad duo passuum millia quoquo versus cederet, vnà cum Turri Aquaria: Mauris tamen vicinis & veteris Carthaginis incolis illuc aquatum ire fas esset. Guletæ præfectus vectigalia omnia Guletani agri perciperet, & à regijs totius regni vectigalium exactoribus sex nummum aureorum millia VIII. Kal. August. anni 1536., totidem altera VIII. Kal. Feb. anni sequentis tricesimi septimi reciperet: Sin exactores Summam non persoluerint, præfectus Guletæ eadem vectigalia regia recipiat, donec summa debita conficiatur. Comertia Corialij in toto regno Tunetano sibi Cæsar excepit. Guletæ Senatus, aut summus iudex (quem Cæsar suo nomine constituet de omnibus controuersijs) & criminibus admissis inter Cæsarianos, ac regni incolas sine prouocatione pronuntiabit: neque Muleassi vel successoribus sese opponere fas sit. In perpetuam clientelæ memoriam Muleasses & successores eius sex pernicissimos equos Mauros, quos barbaros vocant, ac duodecim Falcones Guletæ præfecto Kal. Aug. offerret. Si non satis faciat (prima mulcta quinquaginta) altera centum nummum aureorum millibus æstimetur: tertia, totius regni amissione terminetur.*

Maturandum porrò existimans Cæsar, mense Iulio admota per Oceanum classe, eductisque terra per frontes propugnaculo- Guletam Cæsar expugnat.

rum

Sal. Ann. 1535. rum tormentis, ab aurora ad inclinantem iam prope diem tanta vi numeroque globorum concussa sunt vrbis mœnia, vt inter terribilem tormentorum fragorem mare exæstuare spumis ac fluctibus, terra sub pedibus dehiscere crederetur, dum vrbs muris propugnaculisque nudata latissimis ruinis aditum panderet. Tum verò triginta virorum millia Cæsaris præsentia ac cohortatione animata, pleno sese agmine per fossas mœniaque in vrbem effundunt, quorum CCC. XXXVIII virtutem barbari cùm diu sustinere non possent, aut auersis sese Guletæ portis in fugam effundunt; aut ferro morteque præoccupati stationem vitamque deserunt. Sinas præsidiaria militia Princeps ponte in oppositam continentem, indeque Tunetum abijt. Ingentem vrbis prædam nobilitarunt quadraginta bellici apparatus tormenta, & centum quinquaginta nauium classis à Barbaroßa in sinum Guletanum subducta, cetera militarium laborum præmia spoliaque fuere.

Post impositum vrbi sexcentorum militum præsidium, Cæsar sine cunctatione Tunetum paucorum dierum itinere contendit, instructa, atque ad hostem vbique excipiendum parata acie. Ipse, nunc inter primos pedestris militiæ ordines cataphractus, ferreaque manum claua armatus, vehebatur; nunc iuxta equitum phalanges, post Christi, sibi in crucis signo prælati, imaginem, equo iberico ferebatur, omnesque cùm verborum, tùm vultus alacritate ad egregiam patiendi audendique virtutem obfirmabat. Peditatus Germanicus, inter sclopetariorum Hispanica Italicaque militia ordines, cum tormentis atque impedimentis medium obtinebat campum, ante quos equites suas in turmas distributi incedebant. Haud procul Tuneto Barbaroßa centum Afrorum Numidarumque millia, inter oblnia Cæsarianis olineta, disposuerat. His, Turcici exercitus robora, decem millia peditum adiecerat. Quibus cùm parata occurrerent acie Christianorum copiæ, ingens ex dispositis circa tormentis pilarum in eos vis effusa est, quæ terrore maiori, quàm damno in militem desæuiret. Subsistiterunt imperterrita Christianorum agmina, ac denique suadente Vastio, ac probante Cæsare; ne exspectato quidem tormentorum apparatu in hostem pedes manusque concitant, qui cum hastatas Germanorum cohortes horreret cominùs, vt qui inermis ad omnem ictum patebat, eminùs Sal. Ann. 1535. verò terribili glandium procella per sclopetarios obrueretur, effusa retrò fuga, & tormentorum CCC. XXXV. ordines, & relictos in acie Turcarum Ianizeros destituit, qui, pro veteri nominis dignitate, pugnaturi substitere; sed cum virtute numeroque impares hostili passim ferro occumberent, Barbarossam pudore metuque confusum, ad suburbanos muros consequuntur.

Is cùm se vrbi minimè crederet, inter spem timoremque anxius, statuit, & vltionis capienda & subsidij à Cæsare auertendi cupiditate, ingentem captiuorum quam arci ex Christianis incluserat, multitudinem igne subiecto perdere. Quod extremum desperata crudelitatis consilium vix tandem Sinas Iudæus barbaro dissuasit, sparsus tamen iam concepti facinoris rumor duos Christiani sanguinis inter Turcas libertos Medelinum Hispanum, & Catareum Dalmatam popularium miseratione tactos ad consilium opemque communicandam impulit. Serui postquam, instrumentis ad soluendos compedes subministratis, in libertatem se vendicassent, eiectis arcis præsidibus, armamentario potiti, Barbarossam, aditum deinde vi frustra precibusque tentantem, non ab arce tantùm, sed ab vrbe ac regione tota profugum auertunt. Signa verò ex altiori loco Cæsarianis occupata arcis exhibent. Cæsar vbi CCC. XXXIX. hostem in fugam sese conijcere animaduerteret, vrbis mœnibus exercitum admouet, qua vltro receptus, obstare tamen, licet deprecante Muleaße, non potuit, quin auidissimo prædarum militi, nudoque ac laboribus exhausto locupletissima ciuitatis spolia indulgeret. Vni Vastio triginta facilè aureorum nummum millia ex arcis cisterna extracta obuenere, alijs quinquaginta; alijs etiam centum ferè millia eiusdem æris in prædam cessere. Seruorum viginti millia singulis à Cæsare vestimentis donata, libertatem etiam nauatæ fideliter operæ pretium habuerunt. Arx omni tormentorum genere, armorumque instructa varietate ac copia erat, inter quæ gallicis etiam insignibus conspicua seruabantur, ex infelici ante annos trecentos S. Ludouici expeditione, eiusdemque vrbis obsidione apud barbaros relicta.

Interim Hipponem celebrem D. Augustini domicilio vrbem, hincque Algerium se Barbaroſſa receperat, quem Cæsar insequutus

Sal. Ann. 1536. quutus esset, ni inclementia Cœli expugnata militum valetudo, noxiũ alui profluuium per exercitum vulgasset. Ne igitur Superis obluctari videretur, partamque gloriam mora fortè inutili, suorumque corrumperet interitu, Guletæ *Bernardino de Mendoza* cum mille Hispanorum præsidio, ac decem triremibus, sub *Antonij* Auriæ imperio, relicto, Drepanum in Siciliam soluit, vbi militibus persoluto stipendio, discedendi facultatem dedit, retentis tantùm veteranæ militiæ Hispanis, & duo Germanorum millibus. Huius expeditionis suspice castrenses nummos *Caroli*, *Cæsaris*, *Augusti*, *Africani*, & *Vastij*, atque *Hariadeni*.

CCC. XL. Francisci Sfortiæ mors. Vix Siciliam ex Africa victor attigerat *Carolus*, cum *Franciscum Sfortiam* principatu, ac vita intelligit abijsse. Nouũ erat ambitionis, belliique materia, vacans capite Insubria. *Franciscus* Rex Galliæ antiquo hęreditatis iure, retrò à *Valentina* comite, ducto, tum *Maximiliani* Cæsaris indulto, tabulisque Regis concessis, fretus, Cisalpinæ Galliæ possessionem armis sibi postliminio adeundam censebat. Religio porrò obstabat, ne pacem cum Cæsare initam absque manifesta iniuria violaret. Arte igitur vtendum ratus, à *Carolo Sabaudo* Nicęam, ære, quo olim oppignorata steterat, redimendam extorquere statuit; vt stricto per alienũ latus in Cæsarem ferro, viã Mediolano occupando idoneam sterneret. Erat Sabaudus *Francisco* auunculus vir æquus, neque grauatè cessurus vrbem, sed Lusitana vxor soror Imperatricis, illum ad Cæsaris fauorem inflexerat; & ad Cæsarem missis nuncijs, quicquid vltra Alpes Galliam versus possidebat, à Nicæa ad Heluetiorum fines, vbi Gebennam tanquàm sibi obnoxiam comprehendebat, cum aliquot ditionibus Italicis permutare offerens. Quod si ad exitum perductum fuisset, haud dubium quin Cæsar totam ferè Galliam ditionibus suis vndique circumsedisset. Huius legationis certior factus *Fran-*

CCC. XLI. Francisci Regis astus ad occupandum Mediolanum.

ciscus, Allobrogo alioqui infensus, quòd *pretiosam gemmarum, aurique supellectilem* Carolo Borbonio *Germanos arcessenti mutuo dedisset, qua Ticinensis victoria causa fuit*: quòd litteras gratulatorias ad *Cæsarē de capto Rege Sororis filio scripsisset; quòd Heluetios à Gallica societate diuellere conatus esset; quòd à Cæsare Astensem comitatum, antiquum Regum Aurelianensium patrimonium vxori suæ condonatum nuper accepisset; quod Nicæam Clementis Pontificis, Regisque colloquio destinatam vtrique credere recusasset; quòd Regi ipsi Meruellij legati sui mortem vlturo, Sfortiaque Mediolanensi regulo bellum illaturo, liberum per suas ditiones transitum auunculus denegasset, matris patrimonium repetere constituit*. Cæterum ob recentia, quæ Vellio suo apud Cæsarem legato mandata dederat, distulit. Plurima inter legatos agitata sunt pacis consilia, sed in spetiem potiùs concordiæ conficta cum essent, ex improuiso Galli Allobrogum aggressi Duce *Philippo Sciabotto*, transalpinis facile Allobrogum oppidis eiecerunt, qui deinde superatis alpibus, Taurino, Fossano, Penarolo, Gherioque expugnato Vercellis imminebant; nisi *Antonius Leua* currentem victoriarum impetum, extractis Mediolano copijs, nonnihil retardasset. Sed & *Ioannis Lotharingiæ* Cardinalis abs Rege pacis causa ad Cæsarem Romam destinati auctoritas, *Philippi* successibus obfuit; cum moneret, citram Duriam amnem tantisper quiesceret, ne ab interrito Cæsare pacem magis extorquere, quàm rogare videretur. Cessit tanto viro *Philippus*, sed ea militum indignatione, vt conculcatis, fractisque passim armis, probrosa detestatione *Philippum* execrarentur, quòd certas victorias, incerta spe pacis corrũperet. Quieuit autem sed magno suæ vitæ discrimine, nam frustrato pacis consilio, cum Cæsar arma Galliç visceribus inferret, proditionis suspectus Dux, honorem, bona amisit; vitam seruauit vxoris cum Rege affinitas.

Sal. Ann. 1536. Allobrogo Ducis infestus.

CCC. XLII. Philippi Sciabotti victoria in Sabaudos.

CAESARIS IN GALLOS EXPEDITIO.

Erat Neapoli Cæsar, vbi *Margaritæ* filiæ nothę cum *Alexandro Mediceo* nuptias celebrauit, principatu Florentino sponso cõfirmato: reclamãtibus tamen Florentinis patritijs, qui exules erant, & ingentem pecuniã offerentibus prò libertate, *Alexandrum* spurium, atque ex humili ancilla natum vociferantibus. *Hippolytum Mediceum* Cardinalem

Sal. Ann. 1536. lem fratrem patruelem, eiusdem principatus æmulum sustulisse veneno *Alexander* ferebatur. Fœdus cum Venetis percussit Cæsar iisdem conditionibus, quibus antea *Sfortia* tenebatur. Venetos vt magis falleret, se eundem principatum nouo regulo concessurum vulgabat. Plurimi è Venetis patricijs propter Africanam victoriam, diuque propitiam sortem Cæsari fauebant: *Franciscum* verò in scorta, venationesque prodigum, bellorum initio acrem, sed in prosequendis desidem, nec fortissimis ducibus, sed gratiosis aulicis militum mandantem imperia contemnebant. *Vrbinas* Venetarum copiarū Dux vernacula eloquentia potens, Cæsaris causam promouebat. Hoc fœdere confirmatus *Carolus* longè ardentiùs in Gallicum bellum incubuit, magnosque equitum, ac peditum delectus in Germania colligi iussit. Cum Heluetijs egit, ne vetus cum *Sabaudo* fœdus violarent, memores fœdus Gallicum posterius esse, spectatores belli esse mallent. *Mariam* sororem Flandriæ Principem, vt quantam posset colligeret pecuniam, validumque ex Flandris, Germanisque peditatum, ex Sequanis equitatū conscriberet, monuit. Magnam ex honorarijs Siculorum, Neapolitanorum pecuniam congesserat; maiorem ex Hispania expectabat, præter eam, quam populi sponte conferebant, sed & quam ex Orientalibus Indiæ regionibus publicani conflabant, cuius quintam partem Cæsar auferebat. Portionem suam Mediolanensis Principatus vrbibus imperauit; nec exiguam *Alexander* Mediceus nuper veluti adepti principatus pretium, Senenses item, ac Lucenses contribuere pollicebantur.

CCC. XLIII. *Cæsaris fœdus cū Venetis.*

Cæsaris in Gallū apparatus

Romæ interim legati de pace agebant, *Paulo III.* Pontif. M. sequestre. *Gramuellanus* nomine Cæsaris ad tria reuocabat capita, quibus *Franciscus* respondere teneretur. Primum *erat de bello Turcis inferendo, ea conditione, vt onera & fructus essent communes*. Secundum *de religione Christiana per Europam, in primis Angliam aut collapsa, aut ad ruinam spectante, ab interitu, vtriusque viribus reuocanda, ea conditione quæ Anglo Regi impar non esset*. Tertium *Italiæ tranquillitatē spectabat, quam assequi impossibile asserebat, nisi Rex Sabaudo parceret, Genua abiret, Mediolanum Engolismensi præ* Aureliano *Duce concederet*. Neque enim de Italia tantum æmulo concedendum putabat *Carolus*, vt ianua esset ad reliqua occupanda. *Velleius* ex aduerso *Francises* legatus in duorum capitum postulatis Regem Imperatori accessurum promittebat: vnum poscere, *ne Aurelianū filium Mediolano excludat. Id si admittat, vicissim iure suo, quod in regnum Neapolitanum possideat vltro cessurum, additurum etiam Cæsari nummum aureorum millia* 400. *effecturumque vt per Germaniam Principes* Ferdinandum *fratrem in Regem Romanorum agnoscerent. Cum* Sabaudo, *ni aliena hæreditate abeat, armis disceptaturum.*

Pacis consilia. *Sal. Ann. 1536.*

Sub hæc Idib. Aprilis *Carolus* triumphali apparatu omniumque ordinum gratulatione Romam ingressus, ad Basilicam D. Petri à Pontifice mitrato excipitur, ac deinde post vota Apostolorum persoluta Principi, eam partem Vaticanæ Domus subijt, quæ auro, ac marmore illustris, olim ab *Alexandro VI.* Pontif. *Carolo* Galliæ Regi, hospitali munificentia instructa fuerat. Cui vt latior via sterneretur, multa ædificia, atque inter ea *Pacis* Ædes propter antiquam structuram huc vsque conseruata, diruta fuit (discordiæ omen inter Cæsarem & Regem proximè futuræ.) Postridiè Cæsar cum Pontifice sex horas priuatim de suis, & communibus negotijs communicauit. Paschalibus deinde festis pietatem impendio coluit, abiectus solemni Dominicæ Cœnæ die, ad pauperum 12. extergendos pedes, quos non minùs sua humanitate, quàm liberalitate recreauit, argentea suppellectili, ex qua eis cibum ministrarat, in eosdem diuisa.

CCC. XLIV. *Cæsar Romam petit.*

Pacis domus diruta.

Matisconensis inde Pontifex, ac *Vellius* regij legati *Paulum* accedentes, exposuerunt *pacem in Sicilia, & Neapoli agitatam, consultò à Rege huc vsque dilatam, vt illo auctore confirmetur: praeari vt in tam pium opus ad totius Mundi salutem, sedulò incumbat.* Respondit Paulus *se crastino die celebraturum conuentum, in quo omnia pertractanda: se neutrum præstare velle, atque adeo communem omnium Christianorum parentem:* Interim *Espereius* à Rege missus, Romam venit: *Vellius* Cæsari mandata Regis exposuit, *& quod* Nea-

Sal. Ann. 1536.

Neapoli promiserat Mediolanensem principatum Aureliano Principi, dare obsecrauit. Regem nihil immutasse: legatum nupèr Venetias missum reuocasse: Chaboto Amyralio, ne quas Cæsaris ditiones inuaderet, mandasse; dumtaxat maternam hereditatem, ab Allobrogo auunculo armis repeteret, quam legationibus non potuisset. At Cæsarem nouum fœdus cum Venetis fecisse: Mediolanensem principatum ab Aureliano ad Engollismensem velle transferre: Regis Lusitani fratri eundem principatum obtulisse.

CCC. XLV. Non negauit Cæsar Aureliano principatum obtulisse, oblatum tamen Regem non recepisse: ad hæc ea conditione obtulisse, vt tuto dari possit, huiusce autem rei nullos prædes dari posse: cum Venetis antiquũ fœdus renouatum esse, nec vltra. Vellius subiunxit Regem VI. Id. Mar. Mediol. recepisse principatum, & hoc scriptis litteris: porrò Cæsarẽ se nullas nisi rationi cõsentaneas conditiones postulaturum declarasse: si rationi consentanea erunt, quomodò impleri non poterunt? Irritatus Cæsar, Vellij sermonẽ interrumpens, an mandatũ à Rege haberet: vt eũ ipso trãsigeret? interrogauit. Quum nondum habere, sed Cardinalem Lotharingum cum mandato breui affuturũ dixisset: tum Cæsar, Igitur nõ me tibi, sed te mihi verba dare manifestum est: nec ampliùs hominem loqui permisit. Sexto Idus quùm Matisconensis Vellio comitatus Cæsarem mane ad Cardinalium conuentum proficiscentem salutasset, Cæsar illum prudenter officio suo satisfacere à Pontifice intellexisse dixit; quapropter hominem lubenter amplecti, & ad Vellium conuersus: Quid à Rege nuper accepisti? respondit Vellius, nihil propter temporis breuitatem: cæterum Regem tantam varietatem admiraturum non dubito. Tum Cæsar, neque Regem damnare, neque me nimis collaudare velim: sed vt mecum in hoc celeberrimo conuentu adsitis, peruelim. Ita in aulam destinatam ingressi sunt. Vbi Paulo Pontifice, Cardinalibus, Legatis, ac vtriusque aulæ primatibus congregatis, stans Cæsar aperto capite in Franciscum Regem vehementer inuecturus, ita fertur loquutus.

Irascitur Carolus Vellio legato Gallorum.

CCC. XLVI. Duabus de causis Romam veni. Prima, vt Summum Christi legatum adorarem, & prò generali conuocando concilio supplicarem. Altera causa Christianæ religionis propagandæ, cum Gallo amicitia coirem, qui & in barbaros deprimendos, & in hæreticos conciliandos plurimùm conducere potest. At Regem ab hoc sancto instituto tam alienum offendi, vt ne culpa particeps credar, totius vitæ meæ rationem reddere cogar in hoc celeberrimo conuentu.

Sal. Ann. 1536. Belcarius lib. 21. Cæsaris Oratio in Regẽ Frãciscum.

Ludouicus XII. Galliarum Rex Claudiam filiam, Maximiliano Imper. assentiente, mihi desponderat; qui postea mutata sententia Francisco nunc Galliarum Regi collocauit; qua iniuria prouocatus Maximilianus bellum intulit Ludouico, eundemque Mediolanensi expulit Ducatu. Ego verò XV. ætatis annum agens, propinquitatis, quæ mihi cũ Galliæ regibus propter Mariam Caroli Burgundi filiam auiam intercedit, memor, missa legatione, anno huius sæculi XV. cuius princeps Comes Nassauus fuit, Renatam Claudiæ sororem in matrimoniũ postulaui, Assensus est Franciscus. Sequuta deinde est Melegnanensis pugna aduersùs Heluetios, qua victor Franciscus principatum recepit Mediolanensem; non sine meo gaudio; nam opem ferre Sfortiæ Maximiliano iubente, recusaui. Pactum tamen cum Renata matrimonium retractauit Franciscus, vt Ludouicam maiorem natu, aut si ea interim decederet, Carolam alteram filiam ducerem. Non multo post Ferdinandus auus meus maternus decessit Rex Hispaniarum, vnde necessitate coactus, vt tutò in Hispaniã nauigare possem, nouo fœdere cum Francisco transegi, vt ex regni Neapolitani vectigalibus centum nummum aureorum millia quotannis illi in annuam pensionem dependerem. Mortuo postea Maximiliano Imperatore, vterque prò Imperiali corona vota prensauimus: æmulum æquo animo passus, credebam hunc ambitum verè esse, vt ipse profitebatur Franciscus, ac si duo riuales antea amici eandem puellam ambiant; cuius matrimonio si alter potiatur; alterum idcircò amico inuidere non debere. Verùm in odium versa æmulatione Franciscus nunquam destitit, quin omni iniuria me afficeret, quasi imperium vsurpauerim, ad quod auorum merita, sanguis prò Christi fide toties effusus euocabant: Nec sine maiorum iniuria à tali ambitu cessare minimè potuissem. Noua tamen fœdera, etiam adeptus imperium cum eo inij, vt Renatam ducerem, ipse verò huius matrimonij præ-

des

Sal. Ann. 1534. *des daret: quos non tantum dare recusauit, sed per Legatum multa in Germania, molitus, animum ostendit à pace alienum. Non longè ad regnum Neapolitanum aspirans, maiorum imitatus exempla,* Robertum *Marchianum, Geldubensemque regulum incitauit ad arma. Præterea Allebretum, vt Nauarrum repeteret, ab eo impulsum, quamuis ego iuxta Nouiodunense fœdus ex æquo & bono compensare promptus essem. Hinc bellum inter nos exortum, quod ad Ticinensem pugnam vsque durauit. Huius discordiæ fructus fuit Hispanorum seditio, Lutheranismi inuentio. Quorum vna spes in Gallo erat. Obstitit Cœlum, & Ticinensi pugna mihi captiuum obtulit, cui inuito homine, & forsam Deo, Madriciano fœdere libertatem donaui, vt acrius turbaret pacem. Ita fuit & iuxta aulicorum vaticinium, fœdifragus, ac periurus, immemor quòd dictum fœdus eius consiliarij adhoc delecti concepissent, imò ipse cum ad Christi Crucifixi statuam substitisset, adhibito iureiurando, pacta seruaturum promisisse. Te inuoco Deum, te iudicem, te testem adhibeo, vt veritatis assertor, te eiusdem vindicem prabeas. Libertati restitutus, promissum in sua potestate non esse causatus, Liberos, quos prædes obtulerat, repetijt; perinde ac si malis artibus intercepissem. Me recusante, bellum instaurauit; & vt ante Ticinensem pugnam* Ioannem *Stuardum Albaniæ regulum cum exercitu in regnum Neapolitanum miserat, ita & Lautreeium, qui prope amissis copijs vitam edidit. Misit & Paulinum Comitem in Cisalpinam Galliam, sed & is superioribus Ducibus haud felicior captus est.*

His cladibus fractus Franciscus *ad pacem inclinare simulauit, donec vires colligeret; nam non diù seruauit.* Solymanni *cum increbesceret rumor Germaniam inuadentis,* Franciscus *Christi causam deseruit, spetie quòd ad Sacrum bellum non fuisset inuitatus; sed vt mihi soli viam ad Monarchiam sternerem, cæteros Christianos principes dedignatus, solus expeditionem susceperim. Tantam calumniam cognoscat celeberrimus iste conuentus. Quem latet? me misisse Balansonem ad Regem, vt aduersus* Solymannum *opem ferret; Ipsum verò respondisse, se cum quinquaginta peditum, tribus aut quatuor equitum millibus transiturum in Italiam; quò vires suas* Solymannus *conuersurus ferretur, cuius excusationis falsitas, indicium erat perfidi animi, à quò timendum potiùs esset, quàm sperandum. Si ad Monarchiam aspirarem solus, Regem modò Mediolanensi haud donarem Ducatu. Ego, vel ipse turbauerim pacem, & aliena innaserim, dicat Hassiæ Lantgrauius Gallica concitatus pecunia vt Vittembergensem inuaderet Ducatum, eo tempore, quo iuramenti religione adstrictus* Franciscus *nil in Germania iure moliri poterat. Spirat adhuc Italica Machinatio, quam per Tintauillam suscitare tentauit; priusquàm Africanam susciperem expeditionem. Ad quid bellici illi apparatus à* Francisco *collecti; quum in Africam vela dedi, quàm vt metu anxium me retineret, aggrederetur, opprimeret, nec aliud expectaret, quàm periculis expositum, aduersa fortuna agitatum, pecunia exhaustum, & ad bellum imparatum offenderet. Bello cessit, quia timuit, non quia voluit. Iusta itaque pendite Patres indignationis causas, quas præterire periculum religionis expostulat: vndè iratus, & placatus post* Francisci Sforziæ *obitum, petenti Regi Mediolanensem principatum sibi condonari, quamuis Imperij Germanici fundus sit, non negaui, dummodò mentem suam in constituenda Christiana Rep., in conuocando Concilio, in hæreticis reducendis ad veritatis semitam, postremò quibus viribus aduersus* Solymannum *mihi foret auxilio. Mutatio donatarij in Mediolanensi principatu, me nouitatis non arguit.* Heleonora *namque soror litteris ad me datis scribit; Regem* Aureliano *maximè hunc ambire principatum: cæterum si id obtineri non posset, & Engolismensi condonaretur, gratum Regem accepturum. Quid tandem de mente Regis mihi polliceri valeo, si dum pacem per legatos petit, arma gerit in clientem Imperij, Allobrogem regulum, & maiori ditionum suarum parte exuit? Superi, tamen, Inferique mihi adeste, quanto pacis flagrem, inspicite, desiderio; ab omni ambitionis suspicione me alienum probare sic enitar, tria Gallo offerendo.* Primum *vni ex regijs liberis Mediolanensem offero principatum, excepto* Aureliano, *modo Rex priùs quibus viribus in celebrando concilio, in reprimendis veteris doctri-*

Sal. Ann. 1536.

na desertoribus, in bello aduersus Turcas continuando fore spondeat, palam declaret. Ad remouendas simultates omnes, opus esse, vt Rex ab Allobrogis ditionibus copias reuocet; alioqui nullam pacis conditionē admittam. Nec ignoro quod eorundem me scelerum Franciscus *arguet, quorum illum reum facio? nec equidem his me absoluam, & prorsus eximam. Verum si dubio iure, si ambitione mutua, si innocentium ruinis, si religionis exitio concurrimus, quin vnius, alteriusvè hominis clade controuersiam finimus? & hoc est* secundum *quod illi exhibeo. Si arma pueis consilijs praefert; arma induat, in arenam descendat, vt alterius morte lis simul, iusque illud, quo bella intentamus, emoriatur. Aequum enim eorum potissimùm sanguine finiri, quorum indignatione tam cruenta est concitata tragedia.*

CCC. XLVII. *Id. duellum Carolus Franciscū prouocat.*

Facilè de armorum genere conueniemus, nullum namque recusabo. Locus sit vel insula, vel pons flumini impositus, vel in nauigio ad congressum extruatur. Duelli sit hac conditio, vt victor Summo Pontifici vires suas omnes permittat, quibus concilium celebretur; nostrae religionis desertores in pristinum reducantur, vel vniantur: Bellum Turcis inferatur, victori ictus suas addere, ac permittere teneatur. Tertium *quod offero bellum est, plusquam cruentum, in quo non priùs arma ponam, quàm ego, vel ille suorum omnium egentissimus relinquatur. Eligat ipse, Tu verò Beatissime Pater rationes hinc inde collige, & vter Rex, an ego iustius succensendam, pende. Quod si à Rege ius est, vos illi auxilio futuros non recuso. Sin à me, Deum Optimum Max., vniuersum hunc celeberrimum cętum, totumque Orbem inuoco Christianum.*

CCC. XLVIII.

Erat hæc oratio Cęsaris magno animi sensu vehementer inflammata, nec mediocri bile perfusa, quam concierat sugillata abs *Velleio* Cæsaris fides; Quare nec eundem cum *Maconio* eiusdem Regis legato responsum meditantem admisit. Pontifex verò Legatis, *Caroloque* se medium obijciens, amplexu, verbisque humanissimis Cæsarem excepit, *Absit* (inquiens) *tanto maximorum virorum periculo, tumque funestis cladibus pacem quari. Amplector sane egregium illam voluntatem, religionem reparandi collapsam; non verò calorem tuum fortissime Cæsar, quo te, aut* Franciscum, *aut vtrunque, huic laborioso sæculo necessarium, dubio obijcis discrimini. Quamobrem non bellum, minimè duellum eligendum censeo, duabus enim firmissimis Reipublicæ Christianæ columnis prostratis, totam molem simul collabi necesse esset: meliorem itaque mentem induite, & pietati potiùs, quàm iracundiæ locum date. Quod ad me attinet, prò Sacro munere, quo fungor, me communem parentem exhibeum, in neutram partem inclinabo, vt citra omnem suspicionem vobis reconciliandis operam nauare possim.* Nil tamen à præsente *Carolo* obtinere potuit; qui iam totus belli meditatione occupatus, postridie in Etruriam via Cassia properauit. Senis, Florentiæ ab *Alexandro Medicco* genero, spetie triumphantis exceptus. Astam contendens, Fossanum ab *Antonio Leua* recipit expugnatum. Is Cæsari, vt Italia relicta, in Galliam copias duceret, auctor fuit, *Vustio* reclamante, qui publicata etiam scriptis sententia, Gallos & multitudine copiarum & Fossani expugnatione perculsos, Taurino haud difficulter eijci posse censebat. Cæsar verò spe Galliam occupandi illectus, gemino exercitu *Franciscum* aggreditur. Massiliani proditores nonnulli, qui eò *Carolum* euocabant. Ex Heluetijs mercenaria Gallorum subsidia Cæsaris artificio alienata, videbantur annuere fata coire cum *Carolo*; vnde ingentibus copijs, terra, marique, illinc per Alpes hinc à Sauonæ portu, Auriana classe Gallia petebatur. Pontifex periculi *Franciscum* admonuerat, vt pacis leges accipere mallet Cęsaris arbitrio exaratas, quàm belli aleæ regnum committere. *Franciscus* verò non minùs animo, quàm viribus potens, Gallorum confisus robore, quos non ad aliena occupanda, sed ad lares protegendos, suo non alieno in solo excitabat, repentè totam nobilitatem ad arma vocat, castrisque ad Auineonem coactis, distributisque opportunè per loca hostibus adeunda præsidijs, ruētem moratus est *Carolum*. Eodē tempore Regijs legatis nō frustra agētibus apud Italos, & Heluetios de subsidiario milite, *Caninicus Gōzuga, Cæsar Fregosius, Petrus Strozza Florentinus*, exul, & *Pallauicinus*, Insubrū facile princeps, sub *Guidone Ringono* Duce, octo millium numero Apenninum transue-

Pontifex se medium obijcit.

Sal. Ann. 1536.

CCC. XLIX. *Fossanum expugnat Leua.*

Franciscus obuiat Carolo.

Sal. Ann. 1536. cti sunt, spe Genuæ potiundæ. Heluetiorum etiam ingens numerus, spreta suorum Magistratuum auctoritate, Gallicis illecti pecunijs, de pagis ad viginti affluxere millia: nefas iudicantes vicinum Regem, veteri sociorum fœdere, tot in Heluetios celebrem præmijs, in tanto deserere discrimine. *Calcemitum* huius consilij, audaciæque ferunt auctorem. *Carolus* tum metu, vel prouidentia sollicitus, *Ascanium Columnam* ad Pontificem, cæterosque Italiæ Principes legauit, vt bello prò communi salute suscepto opem ferrent. *Franciscum* etiam apud Pontificem initi cum Turca fœderis *Carolus* accusauit; vnde *Solymannum pra Sicilia, atque totius Italia foribus, instructissima classe affuturum, non vlterius dissimulandum videri, arma proinde libertatis publica tuenda gratia in Christiana quietis turbatorem Regem secum capesseret; ne Turca, mutuis contentionibus diuisa Europa in pradam offeratur.* Obtulit etiam Mediolanensem Principatum ad eius voluntatem Pontificijs Nepotibus cessurum. Ferè eadem *Ascanius* Genuensibus, Lucensibus, Florentinis, ac Senensibus exposuit. Pontifex verò, laudato Cæsaris animo, quo Italiæ tranquillitati consultum vellet, negauit ad arma descendere, ne *Solymanni* causam ageret, cui iucundius spectaculum nullum esse posset, quàm maximorum Christianorum Principum dissidia. Principatum suæ oblatum familię modestè recusauit; publicam famam, atque salutem præferens, inquit: *Virtuti atque iustitia nunquàm defutura pramia.* Curauit insuper Generale Orbis concilium in sequentem annum Mantuæ conuocare; vt fidei, bellique controuersias per Europam communibus suffragijs componeret.

CCCL. *Legatio Caroli ad Italos.*

Concilium Mantua.

Iam ad Aquas Sextias Cæsar castra promouerat, quum *Pauli* accepit responsum, nonnullis inter Alpium angustias amissis militibus sub rusticano gladio. Cum in Alpium exitu turriculam quandam transire cogeretur, quinquaginta se in eam montani conieceranr, vt prætereuntem sclopetis occiderent. Fortè verò Cæsarianus quidam splendidam inductus chlamydem, magno subsequente comitatu præcessit, inter quos (Cæsarem esse existimantes) sclopetos exonerarunt, & occiderunt. Nec longè inde in extremum collem Syluis vndique consitum plerique alij montani cum vxoribus, & liberis se condiderant, cuius ascensus cum perdifficilis esset, ignem, aflante vento, admoueri Cæsar iussit, vnde miseri illi conflagrarunt: si qui elabi conabantur, à Cæsarianis montem obsidentibus cædebantur; vt & Cæsariani non minùs crudeliter ab exacerbatis trucidabantur montanis. Sub Aquis Sextijs, in duobus collibus non procul inter se distantibus, Cæsar castra locarat, vrbem à tergo relinquens, cuius muros Laris fluuius alluens per media castra subiectam planitiem despectantia deuoluebatur. Fame laborabat exercitus, quamquàm frumentum abundè suppeteret, quia procul à Tholone portu abesset, & frumentariæ moles à Gallis vbique perruptæ essent; vndè vix in principum conuiuijs panis apponebatur, cuius penuria milites passim autumnalibus fructibus vescentes (nam Galli regionem vastantes, vites, arboresque fructiferas intactas reliquerant) & sese Germani racemis ingurgitantes, ventris profluuio statim laborarunt; quo morbo quarta legionum pars vel perijt, vel bello inutilis facta est.

Cæsaris periculum

Sal. Ann. 1536.

CCCLI. *Miles Cæsarianus fame, morbo atteritur.*

His periculis Cæsar oppressus, suamque fortunam in Vadum inspiciens in pactam, an castra Auenoniensia adoriretur, an Massiliam circumsederet? in consultatione posuit. Redire nulla tentata re, indignum sua fortuna, & pristinis censebat victorijs. Rariùs apud ipsum vehementissimis articulorum doloribus, & sera sententiæ suæ pœnitentia excruciatus *Antonius Lena* comparebat: cæteri Duces, quòd ipsis inuitis, expeditionem hanc Cæsar suscepisset, mussitabant, si priorem deliberationem initio secutus fuisset, & rectà Auenionem contendisset; Regio exercitu nondùm coacto, eam forsan tota potitus esset regione. Massiliam itaque sed serò circumsedere statuēs, XVIII. Kal. Septemb. tria Hispanorum, quatuor Italorum, Germanorum quinque millia delegit, quæ noctu secunda vigilia è castris proficisci, & quò constituerat, ire iussit, solis præfectis maioribus certioratis: ipse paulò ante lucem cum *Albano* regulo, *Ferdinando Gonzaga*, *Vastio*, *Horneo* comite, cum

equi-

Sal. Ann. 1536. equitum flore subsequutus, ac post solis ortũ intra tormentariarum pilarum iactum propius vrbem accessit; vbi ad rusticæ domus ruinas substitit *Vastium* vltra progredi cum selectis sclopetarijs imperauit, quò tormenta collocare decreuerat. Sed à Massiliensibus conspectus, vnà cum Cæsare retrocessit, quòd in illas ruinas, ponè quas Cæsar delitescebat, tormenta dirigentes Massilienses; plurimos è Cæsarianis sustulerant. In propinquam itaque vallem rupe tectam secedens *Carolus*, ad fontem ibi è rupe scaturientem pransus est: inde *Vastium*, ac *Paulum Saxum* cum sex cohortibus Arelatum misit, fortuna tamen vbique auersa. Tum
CCCLII. *Antonij Leuæ mors* *Antonius Leua* ingrauescente morbo, diem suum obijt, sui fati vates non mendax. In Gallia enim vti prædixerat, mortuus est, & in Dionysiano templo, non eo tamen Lutetiam prope, vbi Gallorum Reges humari solent, sed penès Mediolanum sepultus. Eo mortuo, Cæsar de reditu cogitauit; cum fames in dies cresceret. Nauticum Tholone Cæsar asportari iusserat, & quotquot iumenta à Nicæa vsque reperire poterat, eodem miserat. Quod rustici obseruantes montani iumenta onusta vel abduxerunt, vel mutilata oneri ferendo inutilia reddiderunt. Sal. Ann. 1536.
Hæc inter discrimina *Andreas Auria* ad veterem Massiliam appulit, cum commeatu, & pecunia, quam ex Hispania tulerat. De reditu tamen *Carolus* sequutus consilium, receptui cecinit in diem decimum, quarta iam parte legionum consumpta. Pari militabat successu Belgici exercitus ductor *Nassauius*, qui post Braiam, Guisamque Picardiæ vrbes interreptas, ad Peronam, nullo fructu, muros tormentis, turresque cuniculis subuerterat, hostium virtute ruinam omnem instaurante. Hæc omnia otiosè spectabat *Franciscus*, ipso admirante *Carolo*, quòd afflictas non aggrederetur Gallus phalanges. Prudens verò Rex satis ad Gallorum gloriam ducens, geminum exercitum, eumque validissimum, hinc *Nassauij* de Picardia, illinc Cæsaris eiectum de Prouincia, CCCLIII. *Cæsaris reditus inglorius.*
paruo Galliæ detrimento victoria tanto certiori, quantò minùs cruenta, noluit respirantem Galliæ fortunam in discrimen vocare. Porrò Cæsare Genuam cum *Auria* tri-

remibus aduecto, *Vastius* magnam exercitus partem sub Alpinæ Regioni induxit, vt Gallorum illic successibus, *Guidonis Ringonij* accessione auctis occurreret. Genuam *Rangonius* subita aggressione tentauerat; sed à Liguribus repulsus, Carinianum occupauerat, & Carmaniolam ex Salussana Iurisdictione. Vide nummum triumphalem in, quo *taurus viri fortis imago, obuia quaque prosternit. Frustranei tamen sunt eius conatus,*

Sal. Ann. 1537. *tus, nisi Deus super eum alas suas extendat, & victoriam per Angelos suos largiatur.*

Sequentes nummi *Caroli V.* Cæsaris idem ferè resonant. Vbique binæ columnæ sunt. Inter posteriores Aquila alis vtramque contingens, coronatæ vtrobique. Herculis appellant, siue montes *Calpem*, & *Abylon*: siue æreas verè columnas, quòd vlteriora, omnia esse mare, creditum sit vulgo. Nam Platonis in Timæo, alia longè sententia est: & vltra esse, si non continentem, insulas, Sertorius apud Plutarchum ostendit. *Columbus* auo materno *Caroli V.* Orbem nouum aperuit. *Carolus* plura detexit, atque occupauit. Vnde symbolum ex Pindaro sumptum: *Plus vltra.* Trinum est hieroglyphicum, quorum altero vt Rex, quandoque vt Imperator vtitur. Ex *Typotio*. Sal. Ann. 1537.

BELLVM BELGICVM. Anno 1537.

CCCLIV. Cvm recessisset *Carolus*, Parisiensi conuocato Senatu *Franciscus* Cæsarem in Attrebatum, Flandriæque confinibus, quò tutus foret accessus, citari mandauit, vt Regio procuratori satisfaceret, quia vt Comes Attrebatensis & Flandricus, spreto Gallorum Rege, horum comitatuum patrono, Galliam iniustis armis affecisset. Quo iure cum *Franciscus* Madriciano, & Cameracensi fœdere cessisset, inanis illa videbatur denuntiatio. *Carolo* itaque nec veniente, neque mittente, Rex collecto exercitu, in quo quinque & viginti peditum, equitum vtriusque armaturæ circiter sex millia recensebantur, ex Ambianis profectus, Auchium arcem deditione cœpit. Inde Hesdinum munitissimum Belgarum oppidum, quinquagesimo obsidionis die suæ potestatis fecit; promotisque inde castris, præter Fanum D. Pauli, Lilleriumque Venantiam inter paludes sitam, cruenta vtrimque dimicatione occupauit, Belgis ad sera præsidia respicientibus. Hi tamen, quòd *Carolus* per quam grauiter hanc sentiret iacturam, rursus Gallis Hesdinum eripere tentantes, cum vrbis præsidia essent opinione firmiora, retrocedere coacti, Taruannam Morinorum vrbem castra admouerunt, sed noua Gallorum industria delusi, retro domum abiere, ancipiti existimatione, an inter victos, vel victores recensendi: dū enim Galli fortiùs, quàm prudentiùs sese prælio obijciunt, hostium multitudine circumuenti, ferè omnes vitam, vel libertatem amiserunt.

Hoc tempore (*Belcarius* memorant & *Iouius*) *Franciscus* altè odio in Cæsarem concepto impium aggressus facinus, *Solymannum* Turcarum Regem per *Ioannem Forestium Aruernum* latinæ, græcæque linguæ peritus, ad Italiam concitat inuadendam: immemor Christianos omnes, qui huiusmodi implorar[illegible] auxilia, aut infeliciter cęsos, aut in miseram seruitutem coniectos, aut suis ditionibus pulsos; vt Bizantinos Imperatores, Pannoniæ *Vaiuodam*, *Ludouicum Sfortiam*, *Federicum Aragonium*, nec cæteros memorare opus non sit. CCCLV. Fœdus Gallorum cum Turcis. *Angustum esse inter Epirum, Salentinosque extremos Italiæ populos fretum* (Solymanno proponebat Forestius) *Cæsarem Superioris anni bello infeliciter gesto, pecunia, milite, fortissimisque exhaustum præfectis, non tantum habiturum præsidia, vt extrema illa Italia littora, & Insubres simul tueri possit. Regem etiam æstate proxima cum ingenti exercitu in principatum Mediolanensem irrupturum.* Hisce motus promissis *Solymannus* iussit *Solymanno* Eunucho, Egypti præfecto, vt classem octoginta nauium intra hyemem construeret. Classem Solyman. parat. Quod diligenter præstitit Eunuchus, lignea materia è sinu Attalico, Ciliciaque Pelusium asportata, inde aduerso Nilo Memphim ratibus perducta; & multis fabris vndique accersitis, paucis mensibus, octoginta varij generis naues plicatiles confecit, quas membratim dispartitas, camelisque impositas ad Arsinoes portum rubri maris (Suetiam vulgò appellant) Memphi octoginta passuum millibus distantem remisit. Vbi colligatæ, atque armamentis instructæ nauigationi statim fuere percomodæ. Ab eodem *Forestio* admonitus *Solymannus*, Venetorum onerarias triremes Alexandriæ portum ingressas, abrupta pace, quasi hostiles capi; *Antonium Barbadicum*, atque *Hermolaum Barbarum* præfectos cum omnibus nautis, ac vectoribus in custodiam tradi; merces in fiscum redigi iussit. Cum Cæsare Veneti fœdus renouarant,

Sal. Ann. 1537. rant, & se socios intuendo Mediolan. adiunxerat principatu. *Forestius* impiæ legationis minister non multis post mensibus castra *Solymanni* sequutus, ad Aulonem portum lethali morbo correptus, interijt: dignum sua functione præmium consequutus.

CCCLVI. *Francisci Apologia extat apud Freherū p. 322.* Rex verò datis Smalcadiam ad fœderatos Germaniæ Principes, ipsumque Pontificem litteris apologeticis, hanc à se facti existimationem, famamque amoliri conatur, eaque omnia, quorum Romæ à *Carolo* iniuriarum accusatus fuerat, in *Carolum* detorquere.

Quantam verò fidem hisce scriptis fuerit *Franciscus* promeritus, exitus acta probauit. Quod enim alieno consilio *Solymannus* mouerit, docent Veneti magnis Gallorum

CCCLX. *Veneti à Gallus sollicitati cū Turcis arma coniūgere.* promissis illecti, ne in Turcas cum Cæsare arma sociarent. Eiusdem *Francisci* persuasionibus *Solymannus* impulsus, *Ianusbeum* virum inter Turcas clarum Venetias misit, qui Patrum animos tentaret, ad fœdus cum Rege ineundum, in quo expressum foret, *vt amici amicorum, inimicique inimicorum Veneti, Gallique ad inuicem essent*. At Patres solita prudentia paucis responderunt, *sibi cum omnibus gentibus pacem, amicitiamque intercedere, idcirco declaratione nulla opus esse, quum ipsi pacatè cum omnibus agant*. Hæc responsio non ingrata *Solymanno* fuit, ac vti prudens laudata. Educta interea ingenti sub *Hariadeni Barbaroßa* & *Luitifibei* imperio classe, bellum mari in Cæsarem geri cęptum, Hispaniæque littora, & Siciliæ ora depopulata hoc anno 1536. Verno postea tempore; quod tricesimum sextum huius sæculi annum cum sequenti coniungebat, ducentarum diuersi generis nauium Othomanica classis, (numeratis his, quas Ægypti præfectus construxerat) iterum è Byzantio sub *Barbaroßa*, & *Syna* Imperio in altum educta, in Superum mare peruenit, & ad Corcyram consedens, magnam Venetis suspicionem iniecit; cum & paulò ante ad Pharum Alexandriæ, onerariæ Venetorum triremes vnà cum Præfectis à Turcis fuissent interceptæ. Patres itaque bellum cum potentissimo hoste instare videntes, statim ingentem classem decernunt, duosque eligunt Imperatores, *Hier. Pisaurum*, & *Ioannem Vitturium*, quos pari potestate summæ rei præfecerunt. Turcæ interim Corcyram amicè appulsi, post mutuam salutationem Aulonem nauigarunt, quo in cursu Dalmatica triremis, cui trierarchus ex Iadera ciuitate nobilis præerat, Turcorum nauigium quo regia suppellex, & magnus bellici instrumenti apparatus ad classem perducebatur, hostiliter aggressa, illudque tormentis perfossum mari demersit. Nec multo post dum in duas Turcarum triremes *Iustus Gradonicus* incidisset, in fugam vertit, nec destitit, donec impactis proximo littori Turcarum triremibus, in Cimerinorum manus cecidere Turcæ. Pari iniuria *Alexander Contarenus* ex priuato in Turcam odio, cum quatuor longis nauibus, spreto fœdere, in vnam Turcarū triremem ferro districto, demersit. Ex altera parte audito Othomanicæ classis cursu *Andreas Auria* Cæsarianarū triremium præfectus, Messana soluens, in Ægeum mare prouehitur, & circa Cephaleniam insulam aliquot Turcarum nauigia commeatibus cœpit onusta; statimque datis velis in Siciliam recessit, ne ab *Hariadeno* opprimeretur. Is cum *Auriam* assequi haud potuisset (ductu *Troili Pignatelli* Neapolitani, qui ad Turcas transfugerat) cum toto nauali apparatu in Apulia non procul ab Hidrunto consedens, milites in terram exposuit, Castrique oppido in deditionem accepto, multos Christianorum in captiuitatem abduxit. Hoc rerum motu *Pisaurus* è Corcyra soluens, Apuliam versùs cum nauali apparatu adnauigaret, hostium classem medio mari obuiam habuit: qua visa, continuò Venetus fugam arripuit. Fugientem Turca insequitur, veteres enim ac recentes iniurias vlcisci in tanta benè gerendæ rei occasione statuerat; atque irrequieto cursu per sexaginta passuum millia Venetos insectatus, tres eorum occupauit triremes, quarum præfectos securi percussit. *Solymannus* verò è Thracia digressus, Macedoniæ latitudinem emensus, ad Scardos montes perexit, illinc per Valles ad mare descendens, quò *Barbaroßa* classem aduecturus erat, vt bellum terra, marique gereret: quòd protinùs factum, quòd per eos dies *Andreas Auria* diu, noctuque maria sulcando, nactus duodecim triremes hostium supra

Sal. Ann. 1537. CCCLXI. *Initium belli Turcici cum Venetis.*

Auria Turcarū naues expugnat.

Turca Venetos fugat.

CCC. LXII. *Auria victoria.*

Sal. Ann. 1537. supra Cassiopeum Corcyræ promontorium cruentissimo per noctem oppresserat prælio, quamuis multis suorum amissis. Hac clade Turcæ affecti, & geminata contumelia à Venetis lacessiti, Corcyram cum tota classe appulerunt, vbi in terram expositus miles insulam latè diripuit. In cassum tamen tentauit oppida, quamuis in continenti è Corcyræ regione cum exercitu *Solymannus* staret. Veneti namque arcem valido firmarant præsidio, suburbana omnia demoliti

CCC. LXIII. *Corcyram obsidet Solymannus.* ædificia: & ex oppido imbellem multitudinē ob cōmeatus inopiam eiecerant, quę in fossis pernoctare coacta, & hostium armis, & subita imbrium inundatione penè omnis interijt. Senatus verò vbi Corcyræ oppugnatione *Solymannum* pacem violasse cognouit, statim cum Pontifice, & Cæsare fœdus renouauit; quæ res tantum terrorem *Barbarossæ* iniecit, vt continuò soluta obsidione, è Corcyra classem abduxerit, *Solymannusque* veritus, ne hoc belli in Venetos motu, reliqui omnes Christiani Principes coniunctis armis in eum terra, marique arma mouerent victricia; ad renouandam cum Venetis societatem, animum adiecit; & per *Ibraynum* Bassam, vt ex dignitate Turcici nominis res ageretur, *Iacobus Canalis Bailus* secretò admonitus

CCC. LXIV. *Veneti Turcarũ oblatã pacem respuunt.* est, vt de renouanda pace Senatum tentaret. Hoc cum Patres accepissent, certatum diu, sed tandem ex innata pietate rem non deserere Christianam, sed fœdus cum Romano Pontifice, & Cæsare initum seruando, in Turcas bellum prosequi, *Solymanni* postulatis reiectis, decreuere Orbe plaudente Catholico.

EXPEDITIO TVRCARVM IN FERDINANDVM.

CCC. LXV. Nauali itaque bello non satis fœlix *Solymannus*, terrestri per *Amurathem* Belgradi, fœlicissimus fuit: nam florentem *Ferdinandi* Regis exercitum ad internecionem penè deleuit. Post cæsum Mugaciano prælio *Ludouicum* Hungariæ Regem, eam citerioris Pannoniæ regionem, quæ *Possega* appellatur, Turcæ sibi retinuerant, nec *Ioanni* Regi tradere voluere, quia ad traijciendum Drauum in Pannoniam proficiscentibus peropportuna esset. Ea Sauo, Drauo, Crasso fluminibus ita cingitur, vt ferè insula videatur, regio fertilis, rebusque omnibus abundans, in qua *Ezechium* castellum *Amurathes* communierat, vnde crebras excursiones in *Ferdinandi* ditiones faciebat. Hunc vt pelleret non tam numero, quàm viribus potentem exercitum *Ferdinandus* coegerat, cum magnas copias *Mahometes* non haberet, & iam declinante Autumno maiorem haud habiturus videretur. In *Ferdinandi* exercitu equitum octo, peditum bellicosissimarum gentium sexdecim millia censebantur. Omnibus præerat *Ioannes Cazzianerus* Croatus defensæ nuper Viennæ laude clarissimus. De cuius fide, & fortitudine *Ferdinandus* minimè hæsitabat. Fuit, qui *Cazzianeri* ingenium turbidum, præcepsquè insimularet, equestris aulæ potiùs, quàm vniuersi exercitus præfectura dignum. Quum *Ezechio* appropinquaret, recensitis copijs, equites ad decem mille auctos inuenit; pedites imminutos, & vix octo mille pugnæ apti videbantur: nam multi imbribus, itinere fatigati dilapsi erant. *Ezechium* cum venissent, iniuria Ducis, & hostili prouidentia factum, vt commeatus breui deficeret, neque idcirco hostis in aciem totis castris pertrahi poterat, quòd fame debellandos cerneret. Carptim tamen, minutisque, quibus ob celeritatem valent, velitationibus non parum detrimenti Christianis illatum. Fame tandem, morbis, vulneribusque lacessiti reducendas Valponium versùs nostræ ditionis castrum, copias plerique censebant, vt inde commeatus suppeditaretur. At vbi iam Gazæ vicini essent, *Mahomete* totis castris instante, cognouerunt proximum per siluam iter succisis arboribus præpeditum. Quæ res adeo ducum animos turbauit, vt denique corruptis tormentis, proiecto puluere, abiectis sarcinis, noctu ad signum tibiæ à *Cazzianero* dandum, omnes proficiscendum statuerent; quamquàm animosiores in hostem, numero vt putabant inferiorem, mouendum dicerent; sed Hungaris primùm, deinde Stirijs fuga signum præuer- CCC. LXVI. *Ferdinãdi exercitum Turcæ cædunt.*

ten-

Sal. Ann. 1537. tentibus, ipse denique Dux *Cazzianerus* nullo reliquis signo dato, in fugam coniecit, vnde *Lodronius* fugientium strepitu excitatus, suos ne tantam imitentur ignauiam, hortatur, quæ illis magis, quàm si in acie stetissent, nocitura sit: se vel suos in loca tuta reducturum; vel prò Christiana pietate honestam mortem oppetiturum. Adhunc Carinthij, Saxones, Austrij, Boheni, qui frustra signum discessus expectabant, confugiunt, & sibi Ducem eligunt: ille modeste recusans, munus tamen obijt necessitate coactus. Audierat fugientium strepitum *Mahometes*, qui vix quingentis inde passibus aberat; Dux tamen vetus, & senex nil fortunæ permittere volens, lucem iudicauit expectandam. Vix *Lodronius* è castris exierat, quùm *Mahometes* cum omnibus copijs imminens nostros vndique circumuentos minoribus tormentis, sclopetis atterit: vbi multum laborantes animaduertit, totis viribus inuadit: pugnarunt fortissimè Lodroniani, sed magna suorum parte tormentis concisa, superati ciciderunt. *Lodronius* vulneribus penè confectus cum tribus cohortibus viuus in illorum venit potestatem, sed quòd superaturus plagam non videretur, accelerata per barbaros morte in- *Cazzianeri perfidia.* terijt. *Cazzianerus* tanta inuidia, infamiaque nominis conflagrare cœpit, vt publicum subire non auderet, desperatione etiam rerum suarum ad *Mahometem* transitum meditaretur; nisi *Drinius* amicus, ad facinoris societatem inuitatus; vitam perfidioso homini extorsisset.

CCC. LXVII. *Vastij victoria.* Eodem tempore *Alphonsus Vastius* in subalpina regione potitus Cherio, Alba Pompeia, atque Clarasco Gallos ad desperatam Taurini propugnationem adduxerat; nisi Rex periculi admonitus, celeritate prosùs admirabili, opportunè adfuisset. In venatione erat, cum tabellarius discrimen retulit. Perculsus nuncio *Franciscus* hæsit primùm attonito similis, mox collecto animo, expeditione decreta, semihoræ spatio, militem, Duces, commeatum, stipendia destinauit, quasi fluminum, prouinciarum, itinerum compendia, ex indice teneret, vt ad expeditionem necessaria Ducibus imponeret. Vnde eius imperio effectum, vt paucis diebus, toto regno, ab ipsis etiam Pyreneis montibus, commeatus, tum militares copiæ Gratianopolim, locum à Rege imperatum, adducerentur, tanto numero, vt triginta millia iumentorum, sub annona in Alpibus transportanda sudarent. Rexque cum *Henrico* filio ex Italis, Heluetijs, Gallis, Germanis, haud minùs triginta hominum millia contra *Vastium* per Alpes in Italiam transmiserit. Ad Montecalerium substitit, non multo post occupatum, exigui quidem nominis, sed opulento commeatu, *Ciconij* Ducis imprudentia locupletatum. Vnde Ciconianis plaustra onustra intempestiuè, hoste iam instante, adferentibus cum occurreret *Vastius*, bile intumescente, bobus sua etiam manu cura præputauit, quibus deinde Langæus interceptis, Regi non illepidè nuntiauit, *illum ipsum Vespere exnaturum basilicè, cum vtrique hostium Duces*, Ciconius, *&* Vastius, *ille lautissimi cauponis ac pistoris in annona suppeditanda, hic lanij in bobus mactandis functus sit munere.* *Sal. Ann. 1537.*

Interim dum *Vastius* fortissimo fisus equitatu, tumultuario Gallos prælio adoriri cogitat, decem afferuntur mensium induciæ inter Cæsarem, Regemque conditæ, ope trium Reginarum *Eleonoræ* Galliæ, *Margaritæ* Nauarræ, & *Mariæ* Cæsaris Germanæ, Hungariæque principis. Nuntio accepto, *Vastius* Regem salutatum accessit, equestrium turmarum flore cinctus, Hispanis, prò innato gentis studio, apprimè ad delectationem simul, & horrorem excultis. Ex aduerso Rex pedestrem militem ita digesserat, vt transeunti *Vastio* subijceretur. Receptus ab amplexu inter Regem, & *Delphinum* Medius, humanissimi Regis comitate mirificè est delectatus. Vnus *Sabaudus* in homines Deum implorabat, quòd non minùs ab hostibus pateretur, quàm ab amicis. Omnem mouebant Reginæ lapidem, vt induciarum negotium in pace quiesceret. Pacis sequester Pontifex *Paulus* electus est, vtroque adprobante, vt in Nicæa vrbe, quæ *Allobrogi* Ducis erat, fatale dissidium componeret. Maturato itaque itinere Cæsar, *Auria* deducente, Villam Francam appulit. Pontifex licet senio con- CCC. LXVIII. *Induciæ inter Cæsarem, & Regem.* CCC. LXIX. *Papam Nicæam subiit.*

Sal. Aun. 1537. confectus, Nicæam subijt, ad quem neuter accessit, vel quòd vterque obstinati animi nollet cedere; vel quòd Pontifex colloquium illud in priuatam familiæ suæ vtilitatem detorqueret; vt qui neptem suam *Victoriam* regiæ familiæ, nepotem *Octauium* nuptijs cum *Margarita* contractis Austriacæ insertum cuperet. Mutuum inter se Reges colloquium nonnisi sub hoc arbitro declinasse, ex eo arguunt: quòd non multo post, Cæsarem Hispaniam repetiturum, atque ex destinato ad Marianas fossas descendentem Rex exceperit miræ beneuolentiæ, amorisque significatione. Solus Pontifex, vbi rem accepisset, hæc compositi oris, verborumque lenocinia, simulatæ amicitiæ fructum, quàm veræ humanitatis signa dixit.

Ad cum nemo accedit.

Sal. Aun. 1537. Colloquiū Cæsaris & Regis.

FLORENTINORVM DISSIDIA. Anno 1537.

CCC. LXX. Quamuis Pontificem belli sequestrem, de pace nemo cousulturus accederet; non omnino tamen otiosus fuit ille conuentus. Nam ibi in *Solymannum* inter Pontificem, Cæsarem, & Venetos stabilita sunt fœdera, Induciæ cum Rege in annum prorogatæ. Nouariam vrbem *Aloysio Farnesio*, *Margaritam* Cæsaris filiam *Octauio Farnesio* suæ gentis hominibus vxorem impetrauit. Erat hæc *Margarita* ab *Alexandro Mediceo*, crudeli morte interfecto, relicta vidua; qui *Laurentio* patre natus, celebri istic Mediceorum familia, annuente Cæsare, libertatem Florentinis, vsurpato eripuerat principatu. Iam sextum & vigesimum natus annum, tanti Cæsaris affinitate fretus, diuinæ humanæque immemor legis, neglecto coniugis thoro, vaga pascebatur libidine, nec à matronis abstinebat. Socius ei erat par ætate, moribusque scelestior *Laurentius Mediceus*, homo vafer, vt secretorum ipse vnus, scelerumque particeps fieret. Comitatis lenocinio ita *Alexandrum* sibi deuinxerat, vt iure suspicantem, quòd *Laurentius* per duellis cum *Strozzis* Florentiæ exulibus & sibi inimicissimis communicaret ad exitium eius, geminato astu ita delusit; vt Ducis consilia *Strozzis*, horumque arcana Duci detegeret. Quam leuitatem auersati, *Alexandro* significarunt, & de eo interficiendo arcana, quæ *Laurentius* miscebat, aperuerunt. Quod tamen tam opportunè à se deflexit *Laurentius*, vt vaferrimè persuaserit illud abs se dictum, quo hostium exploraret consilia, ita noua perfidia Ducem irretiuit, vt securiùs percuteret. Nec longè occasio. Cuiusdam matronæ forma cum exarderet Dux, hanc deliniendam *Laurentius* obtuiit, familiaritatis, ac sanguinis iure fretus, vt aiebat. Paulò post expugnatam ab se matronam asserens, & suis in ædibus ad futuram Duci exhibet. Hæc sub cœnam à Duce intellecta, facile in contiguam *Laurentij* domum pertraxère; vbi ablegatis ex more ministris, ad quietem substitit; donec peteretur amica. Somno sopitum, binis siccarijs stipatus, agasono vno, altero homicida, *Laurentius* aggreditur, ac primus ipse pugione latera transadigit. Geminauit ictum *Treccià* (hoc erat agasoni nomen) vulnere plusquàm lethali. Præsenti tamen *Alexander* animo, in pedes erectus prò scuto scabellum obiecit, cumque ictus omnes vitare haud posset, *Laurentium* rabidæ more feræ inuolat, tanto vocis proditionem exprobrantis vlulatu, vt totam domum impleuerit, simulque apprehensum mordicùs sinistræ manus pollicem hosti perfregerit; sed ab altero pluribus confossus vulneribus, largo cruore animam non vno poste eflauit. Substitit perpetrato facinore paulisper proditor, nescius an vindicatæ libertatis plausu ad populum confugeret: diffisus porrò citato gradu Venetias optatissimum *Philippo Strozza* attulit nuntium.

Re tandem *Innocentio* Cardinali patefacta, qui Principi proximior erat, dissimulato casu, imperato domesticis silentio, *Alexandrum Vitellium* cum Cæsarianis copijs ad vrbem acciuit; *Cosmo Mediceo* decem & octo annorum iuueni ad hunc armorum strepitum ex Trebia villa ad vrbem excito, specie parentadi communi planctu Principi, & fouendæ libertatis potiùs, quàm dominatus acquirendi. CCC. LXXI.

Cosmus Dux Florentiæ eligitur.

Sal. Ann. 1538. Erat is *Ioanne Medices*, ac *Maria Saluiata* genitus, cui ad principatum viam fecit *Landus* homo plebeius ex lanificij taberna, cum vrbe exturbatis patricijs dominatum vsurpauit. Sed quum prudentiores præsentem abhorrerent tyrannidem, & coram Cardinali ancipiti oratione disceptaretur, *Guiciardinus* inter Florentinos facile princeps, graui oratione inconsultam popularis dominij licentiam detestatus, Cæsaris vindicta proposita, sine cuius grauissima iniuria, Mediceis decretũ imperium abrogari haud poterat, fluctuantium animos in eam adduxit sententiam, vt *Cosmus* subrogaretur in locum *Alexandri*, & domus parricidæ *Laurentij* ad perpetuam dirueretur ignominiam, percussoribusque nefarij hominis aureorum septem millium præmium constitueretur. Sal. Ann. 1538. Byzantium profugit *Laurentius*, sed nec inter barbaros asyllum inuenit. Venetias iterum receptus, à duobus *Alexandri* militibus, nullum quidem facti præmium rogantibus cum auunculo *Soderino* trucidatus dignum parricida exitum inuenit. *Philippus* etiam *Strozza* infelici expeditione in *Cosmum* suscepta, castris exutus, prælio captus, in carcere sibi mortem consciuit. *Alexandri* porrò coniugem Cæsaris filiam, à *Cosmo* obnixè expetitam, *Octauius* licet reuuentem obtinuit. *Cosmo* verò *Eleonoram* filiam *Petri de Toledo* Neapolitani ProRegis Cæsar in matrimonium coniunxit.

INANIS IN SOLYMANNVM EXPEDITIO. Anno 1538.

CCC. LXXII. Publicatis inter Cæsarem, & Regem inducijs, minus solliciti Cæsariani quæstores de stipendio militibus persoluendo, ansam dedere militi fertilissimam Mediolanensium regionem populandi tanta incolarum indignatione, vt ad defectionem spectarent. *Vastij* tamen industria milites reuocauit sub signis, stipendio promisso, & impunitate oblata: qui classem in Ligurum ora contra *Solymannum* instructã, cum reliquis qui ibi extabant, numerum quinquaginta millium impleuere. Quorum nonnulli cum in Æno flumine, elisis ad portam nauigijs, interijssent, de eorum morte hymnos cæcinere Insubres: quòd eorum noxam elementa vindicassent. Cæteris etiam rebellionis socijs non diu fuit inulta rapiendi libertas. *Solymannus* audito Christianorum fœdere, *Hariadenum Barbaroßam* iussit occurrere. Is in Cretam illapsus, cum Hispanam Classem *Auria* moderâte iuxta Corcyram Venetæ iunctam audisset, se in Ambracium sinum recepit. Inde post aliquot dies (ita referr *Petrus Iustinianus*) in altum progressus, prælium non detrectauit. Veneti præ omnibus accendebantur ad pugnam. Vnus *Auria*, penès quem summa erat imperij, cum à certamine alienus esset, ad eum *Capellius* insignibus cinctus armis conuersus, ait; *Ne hæsites Imperator, prælium hodie, Deo fauente prosperum auguror, primasque prælij partes ego cum Veneta classe exposco: vos sequimini: hosti le ferrum hoc pectore pro Christi nomine libenter excipiam*. Capelij adprobato consilio, in diem posterum pugna indicitur: Cetheas naues *Auria* in prima fronte collocar, in quibus spes erat victoriæ, iisque *Francum Auriam* gentilem suum præfecit: post eas subsequi iubet triremes, ipse media consistit classe quinquaginta & ducentarum prope nauium diuersi generis instructa apparatu *Barbaroßa* & ipse instructa classe, mediam tenuit aciem: dextrum cornu obtinebar *Tabachet*, sinistrum *Salechus*, parem prope triremium numerum ductantes: tantoque ordine barbari naues alto agebant, vt quò verteretur Prætoria, alas extendentis, volantisque Aquilæ speciem præberent. *Dragutes* archipyrata cum viginti triremibus classem antecedens, cum nostros infestaret, expectabatur *Auria* signum instruendi. Interim Ventus, qui vehementissime ad illam horam proflarat, cum subito resedisset, naues ab vtroque cornu medio mari immobiles penè redditæ sunt, non valentes in Turcas impetum facere. Turca fluctus videns pacatos, miopparonem aggreditur Venetum, cui *Alexander* præerat *Bondimerius*. Pugna itaque dum circa miopparonem committitur nec signum certaminis *Auria* daret; Patriarca *Grimanus* ad eum prouectus, delendi hostis occasionem non omittendam tanto ardore vociferatur, vt ad omnium ferè aures clamor perueniret inui-

Sal. Ann. *1538.* inuitantis; maximaque omnium esset admiratio, quod *Auria* rem prælio committere dubitaret. Subsistente itaque *Barbarossa*, & *Auria* pigrescente, sol iam ad occasum vergere incipiebat, cum extremis in cornibus à Turcis pugnari cœptum, duæque Hispanorum onerariæ, in quarum altera *Buccanigra* vir fortis vehebatur: in altera *Maccinus Mongaia* Cantaber, circumuentæ penè periere. In altera parte capta est *Aloysij Figaroa* Hispani nauis, cuius filius adolescens eximiæ formæ ad *Solymannum* ductus, *Mahometis* sacra suscepit. Captæ etiam ab hoste sub noctis crepusculum duæ Venetorum triremes, quas lento remigio à cætera classe disiunctas facile Turca oppressit. Nocte nonnullæ onerariæ commeatu onustæ hosti cessere. Talem exitum habuit potentissima Christianorum classis, culpa dicitur *Auria*, fraude vel metu? ignoratur. Nostro itaque timore hostis audacior, nostros veluti fugientes sequebatur, sed tenebris delusus substitit; quòd singuli ducum in suis prætorijs alligatam, pro more ad puppim, lanternam extinxerint, *Barbarossa* cum cachinno illudente: *Ergo* Auria *lumen abijcit, vt certiùs fugam suam tenebris recondat?* Ferdinando Gonzaga Siciliæ ProRege ad tantam hostium arrogantiam, suorumque deiectionem fremente: quo factum, vt & Veneti præsidia Hispanorum in suas triremes admiserint, & *Ferdinando* quarta acies hosti opponenda commissa sit. Cunctatio porrò victoriam perdidit; nam *Barbarossa* tempestatis metuens, suæque existimationi abundè consultum ratus, Ambracium sinum rursùs subijt.

Classis nostra in Rizonicum delata, castrum nouum à *Mahomete* quondam occupatum, *amplissimo ac natura loci munito portu tutissimum, ingenti vi tormentorum breui expugnauit, magna incolarum multitudine in seruitutem abstracta. Hoc oppidum cùm ex fœdere Venetis deberetur; vt qui Aulone, Neocastro, alijsque olim ab eisdem possessis ex pacto victoria potituri erant, Byzantio cæterisque, aut Neapolitani quondam, aut Imperialis iuris Cæsari relictis; tamen Hispanis præsidiarijs, quantumuis obluctante* Capellio *Venetorum præfecto, est attributum. Subinde cognitum est classem hostilem ad subsidium Nouocastrensium properantem, tempestate acroceraunijs illisam scopulis, haud leue damnum fecisse. Quæ res nouum pugnandi ardorem iniecit,* *Sal. Ann.* *1538.* Gonzaga *contra* Auriam *Venetis fauente, sed hic vela in Italiam conuertit, frendentibus, indignantibusque nequicquam cæteris; id se factum asserens, quod Cæsaris emolumento opportunum putaret. Nimirum, inquit,* Valerius Vrsinus *Venetus miles, id scite abs te factum hactenus: quando cum* Solymanno *Venetos commisisti; vt ipsius hi viribus denique ad votum Cæsaris atterantur.*

Gonzaga constantiam, fortitudinem, religionem nummus resonat castrensis, quem infra habes n. 380. *Vide Gonzaga nummum n. 380* Veneti porrò fœderis rationes neglectas, & Castri Noui occupationem à Cæsarianis factam molestè ferentes, quòd id oppidum communibus partum armis Hispani sibi vendicassent, auerso à Cæsarianis animo, initæ societatis plurimos ex Senatu pœnitebat. Accessere adhæc acerbæ CCC. in *Auriam* multorum querelæ, quòd homo LXXIII. Lygur Veneti nominis ex æmulatione antiquus hostis, maligna cunctatione vti voluisset, ne victoria potiretur, quæ aliquo modo Venetos socios condecoraret, illorumque inuidens gloriæ, à felici prælio victrices abstinuisset manus. *In Auriæ questus.* Hisce rumoribus *Auria* iacebat fama. *Barbarossa* contra summis in *Laus Barbarossæ.* Cœlum laudibus ferebatur, qui præpotenti Christianorum classe minimè formidata, in eius occursum minori nauium numero inaltum audacter prodijsset; nulloque timore, prudentis, & inuicti Imperatoris munus obierit. Hinc Senatus cum *Solymanno* inducias renouare curauit. Interim *Solymanni* Regis iussu (quem Castri noui amissi ignominia premebat) *Barbarossa* cum nonaginta CCC. triremibus, & tribus nauibus onerarijs sinus LXXIV. fauces ingressus; rem armis gerere cœpit eodem tempore, quò *Vlamanes* e *Sanzachorum* numero, vir ferox cum triginta millibus equitum & peditum è summis montibus ad oppidum descenderat. Quinquaginta maioris generis tormenta è classe in terram *Barbarossa* exposuit, quibus quassatis mœnibus, Hispani propugnationem desperarent. Nam irrumpentibus barbaris, & imbre coorto sclopetis Hispani vti non possent, impunè ho-

Sal. Ann. 1539. hostis grassabatur. Cecidit in eo conatu
Cucanus Burgundus, & Dux *Sarmentus* qui
oppido præerat. Interfecti cum eo plurimi
cohortium præfecti magno Cæsaris damno,
quod totius Hispanæ militiæ flos, vna hora
occubuerit, eorumque militum magna pars
cæsa fuerit, qui paulò ante Romam fœdè
diripuerant.

CCC. LXXV. *Induciæ inter Cæsarem & Franciscum.* Interim *Paulus* Pontifex quum ante di-
missum conuentum, quem Niceæ coege-
rat, vt Cæsar & Rex simul colloquerentur,
impetrare non potuisset, vt in decennium
inducias paciscerentur, obtinuit: inde
Romam reuersus, triumphali pompa popu-
lum obuium habuit. *Franciscus* verò per
Auenionem rediens, à Cæsare ad colloquium
ad Fossas Marianas inuitatus eo voto credi-
tur, quia Mediolanēsibus, & Gandauensibus;
res noua molientibus; ne Rex adiungeretur,
Cęsar timebat; & Regem vana recipiēdi Me-
diolanensis principatus spe alendū putabat.
Quum conuenissent, Rex *Antonio Lotharingo*
regulo, ac *Io:* Cardinale eius fratre, multisque
alijs proceribus comitatus, ad triremem ac-
cessit prætoriam. Cæsar ad scalam triremis
obuiam progressus, circiter horam amicissi-
CCC. LXXVI. *Cæsaris cū Rege colloquium.* mè colloquuti sunt; Rex deinde in vrbem
rediit, quò postridiè manè Cæsar cum Re-
ge pransurus, ire perrexit. Vbi terram at-
tigit, Rex ac Regina *Heleonora*, Regijque li-
beri venientem humanissimè exceperunt, &
vrbem ineuntem comitati sunt, vbi etiam
pernoctauit. Altero die ab iisdem ad clas-
sem deductus est, maxima vtrimque osten-
tata beneuolentia; vt magnam spem pacis
creduli conciperent, prudentiores nihil inde
sperarent. Rege Lutetiam reuerso, inde
Compendium Suessionum oppidum,
Maria soror Cæsaris Flandriæ administra-
trix in eius colloquium venit, quod varijs
de causis captauerat; quia Insubres erga Cæ-
sarem malè sentiret, quia Gandauenses ob tri-
butum vino impositum quererentur; præ-
sertim verò vt Regem à *Guilielmo Cliuensi*,
qui Gheldriam possidebat, abalienaret, aut
saltem ex tam amicis, frequentibusque col-
loquijs, illi suspectum redderet. Anno po-
CCC. LXXVII. stea ineunte trigesimo nono Gandauenses se
Gandauenses rebellant. totum gabellarum onus subire questi Clero
immuni, clam ad Regem, veterem domi-
num legatos miserunt, ac si auxilio esse vel- *Sal. Ann. 1539.*
let, præcipuas Flandriæ vrbes secum con-
sentire promiserunt. Rex verò vanis polli-
citationibus Cæsaris illectus, supplices in
fidem recusauit admittere, ne inducias vide-
retur violare, quodque mirum fuit, Ganda-
uensium legationem Cæsari indicauit: ac *Francisci fides.*
non ita multò post longe minore de causa ab
inducijs recessit, *Cæsaris Fregosij*, ac *Guidi* *Inducias violat.*
Ranconi externorum hominum cæde pro-
uocatus, quibus legatorum nomen impo-
suit: quamuis non palam, vt legati solent,
incederent, sed clam nauigiolis velut tecti se-
cundo Pado euadere tentarent. Sic in volu- CCC. LXXVIII.
ptates immersus, ab hisque occæcatus bonas *Belcarius lib. 22. rerum Gallic.*
occasiones amittebat, persequebatur inanes.
Perplexus admodùm Cæsar erat, nec Belgi-
cum hunc tumultum per alios satis commo-
dè coerceri posse existimabat: ipse adesse cu-
piebat; sed Insubres suspectos habebat; Pro-
testantibus non fidebat. Difficile igitur per
Germaniam in Flandriam iter; mare pericu-
losum, quòd portus ab Anglis, vel à Flandris
rebellibus teneretur. Legatos itaque ad Re-
gem Compendij adhuc ægrotantem misit,
liberum per Galliam postulans transitum.
Res diù sub consilio *Annai Mommorencij*
equitum Magistri, & Cardinalis *Turnonij*,
qui transitum asserebat non permittendum.
Vicit tandem *Mommorencius*, & anno exeun- CCC.
te, *Henricus Delphinus*, ac *Carolus Aurelianus*, LXXIX.
cum *Mommorencio* honoris ergo Baionam *Carolus V. per Galliam transit.*
vsquè venienti Cæsari obuiam processerunt,
& Pictauiam deduxerunt. Rex nondum è
valetudine confirmatus, Lochijs agens, ad
castellum *Heraldi*, quatuordecim milliari-
bus Pictauia distans, Cæsarem per honorifi-
cè excepit. Ambasiam vnà progressi, ad
arcem à *Carolo Octauo* Galliæ Rege magnifi-
cè extructam diuerterunt. Sunt ibi duæ tur-
res, quibus palatium aditur equis ascensu
per faciles. Hæ cum holosericis ornatæ es-
sent, & multis luminaribus diem noctu re-
præsentantibus collucerēt; Igne fortè accen- CCC.
so, parum abfuit, quin ipse Cæsar fumo suf- LXXX.
focaretur. Authores licet sola suspicione *Fumo penè extinctus.*
grauarentur, morti Rex destinauit, Cæsar
quòd id casu accidisset, veniam illis impetra-
uit. Porrò temerario ausu se æmulo, ac po-
tentissimo credidisse Regi, pluribus visum
est,

Sal. Ann. 1540. est, qui fidem tyrannico potiùs gladio, quàm regio metiuntur sceptro. Periculum tamen sentire coactus est imprudentiæ, quamuis contemneret. Elisa Parisijs cruento vulnere in caput tabula; consultatio Aurelijs de *Carolo* detinendo, vt fertur, instituta, minùs in hac profectione Cæsarem timoris, quàm discriminis habuisse declarant. *Discrimina côtemnit.* Parisijs equitante Cæsare, *Carolus* Aureliorum Dux, lectissimus iuuenis tergum insidentis equo Cæsaris inopinato petens assultu, inclamauit, *Te mihi captiuum dede Imperator*, Arrisit ille, ac humaniter regium complexus adolescentem, de Regis integritate noluit dubitare. Sic certior factus à Ducissa *Stampia* incitari Regem, vt eum captiuum teneret, sua illam humanitate *Carolus* non mediocriter ita deuinxit, passus simulato è manibus casu defluere annulum, quem dum officiosè illa de solo colligit, dono accepit, quòd à tam dignis manibus gemmam reposcere inurbanum *Carolus* elegantis liberalitatis obsequio fingeret. Ita simulatione securitatem firmauit, & aulico dolo, aulicorum artes delusit. *Sal. Ann. 1540.* Vsque ad sextum Idus Ianuarij; Sal. An. 1540. Lutetiæ commoratus; Chantillum *Mommorencij* fundum contendit: vnde per Galliam Belgicam, in Flandriam iter prosequentem Rex ad *Fanum* Quintini, Regij liberi *Delphinus*, atque *Aurelianus* Valentianum vsque Hannonianæ ditionis oppidum, honoris ergo comitati sunt. *Sal. Ann. 1540.* Cæsar vbique à Gallis, ac si Rex esset solemni pompa exceptus, fraternam ergà *Franciscum* sororis virum amicitiam prolixè adeò ostentarat; vt ipse *Mommorentius* promissis staturum confideret, & Mediolanensem principatum *Francisco*, aut alteri ex liberis condonaturum, vt promiserat: sed in ipso Galliæ ingressu, ne quid ea de re, aut de vllo alio maioris momenti negotio, tantisper dum in Gallia esset, ageretur, callido potiùs, quàm honesto consilio cauerat; ne coactus fecisse, & liberalitatem suam imposita necessitate obscurasse videretur. *Cæsaris calliditas.* Quum Valentianum appulisset, Regij legati vt promissum faceret, institerunt: quos ille in aduentum *Ferdinandi* fratris, qui Austria profectus in itinere erat, remisit; interea de Gandauensibus agendum, quorum vrbem cum exercitu ingressus, nouem seditionis authores capite pœnas luere iussit: paucis post diebus, sexdecim addidit: cæteris ea conditione veniam dedit vt abrogatis priuilegijs (id *Pacis* vult symbolum libros priuilegiorum comburentis) suis sumptibus ar- *Gandauēses mulctat.*

cem ædificarent, præsidioque eidem imposito, stipendium in posterum exoluerent. His confectis, à Vaurensi Pontifice iterum de promisso compellatus, *se nihil promisisse*, respondit: Quapropter *Mommorencium* Rex indignatus aula deturbauit, nec quandiù vixit, remisit. *Mommorentius aula deturbatur.* Quid *Carolus* promiserit, cum nihil scripto mandatum fuerit, non est incomperto.

Interea dum in Gallia Cæsar esset, cum

Vene-

Sal. Ann. 1540. CCC. LXXXI.

Dolosa Cæsaris legatio ad Venetos.

Venetis fœdus renouare tentauit, non tam vexandi *Solymannum* voto, quàm eorum vires attenuandi, quòd soli per Italiam essent, qui Cæsari, ne latè dominaretur, resisterent. Regi igitur persuasit, vt per honorificà legatione Venetis, ne cum *Solymanno* inducias renouarent, suaderet. *Vastius* itaquè, & *Hannebaldus*, ille Cæsaris in Mediolanensi principatu, hic Regis in Gallia Subalpina legatus magno comitatu Venetias ire iussi, vt maiorem inter duos hosce principes amicitiam confirmatam ostentarent. Ad Casale maius coeuntes, eadem rate Venetias secundo Pado nauigarunt, quibus ob tantorum virorum auctoritatem, qui supra veteres legatos non nisi magna de causa mitti videbantur, Dux Venetus *Petrus Landus* Buccentauro vectus obuiam processit. In vrbem intromissis Senatus datur; *Daualus* natione Italus, & Cæsaris legatus prò vtroque verba fecit; *reconciliatos protulit Reges, fraternaque concordia in* Solymannum *arma decreta; quibus si Italiæ Principes associentur, facilè de barbaro hoste victoriam promitti: quùm Cæsar suis, Germaniæque viribus, & paucis Pontificis auxilijs adiutus* Solymannum *ex Austria fugauerit.* Sigismũdum *etiam Poloniæ Regem nomen in societatem dedisse, & omnes regni sui copias obtulisse, eò opportuniores, quòd cum Turcis præliari consueuerint. Tanti laboris præmium præcipuè ad Venetos futurum cum nonnemo videat, sperare Christianam Rempublicam, Dei, & suam nolle deserere causam.*

Venetorum responsum.

Ad hæc Princeps respondit: *nullo vnquàm tempore à Patrum memoria quicquam Venetæ Reipublicæ gloriosiùs cõtigisse, ad quam duo præstantissimi Oratores, vterque insignis bello Dux à summis Orbis principibus aduenerint nuntiantes pacem inter Cæsarem, & Regem, quæ Venetæ Reipublicæ in graui rerum turbine constituta apprimè salutaris esse posset, si sacrum bellum sincera & religiosa fide illi susciperent.* Dato responso cœperunt Patres varijs certare sententijs: minimè credentes velle Cæsarem Mediolanensi decedere principatu: & *Franciscum* cum *Carolo* posse coire. Hinc missis ad vtrumque legatis vt arma in tyrannum capescerent, cum inania apparerent promissa; *Ludouicum Badoerium* ad *Solymannum* miserunt, vt pacem quauis conditione conficeret, etiam si Nauplio, atque Epidauro, quæ duæ vrbes in Peloponeso ex tot amissis, solo Veneto nomini parebant, cedendum esset; quamuis hoc postremum caput in mandatis additum non esset, sed oretenus datum.

Sal. Ann. 1540. CCC. LXXXII.

Pax Venetorum cum Turcis.

Badoerius Byzantium appulsus cum pacem pecunia redimere conaretur; *Solymannus* eum tanquàm vanum, & mendacem minaciter obiurgauit, ac non aliter se pacem daturum affirmauit, nisi eæ vrbes sibi traderentur, quandoquidem certò sciret, eius rei transigendæ facultatem Legatum habere, literasque proditorum, facti nuncias è sinu protulit: Vnde *Baduerius* mortis metu attonitus, vrbes dedidit. Reuersus tanta inuidia flagrauit, vt exilio, bonisque multaretur; donec conuicta *Mafai Leonij*, & *Constantini Cobatij* decemuiralis Collegij Scribæ, *Francisci Valerij*; paucorumque aliorũ perfidia, in pristinum est restitutus.

Lib. 22.

Galli arcana Christianorum Turcis pãdunt.

Refert *Belcarius* proditores illos *à Pellicerio Regis legato pecunia corruptos Senatus Consultum*, Badoerijque *mandata detexisse*, Pellicerium *ad Regem retulisse: à Rege* Solymannum *horum certiorem factum fuisse quidam non sine magna coniectura prodiderunt. Ita hi duo principes Venetam immò verò omnem Christianam Rempublic.* Solymanno *mutua ambitione in prædam dederunt. Cæsar ne Mediolanensi principatu cederet, Rhodum primùm, paucis post annis Pannoniam, quæ regno Neapolitano, atque principatu Mediolanensi longè potior est, in* Solymanni *potestatem venire permisit.* Indulgeat Dominus ei, qui *Carolum* bella suscitando intestina, à sacra expeditione euocauit.

CCC. LXXXIII.

Guilelmi Geldri cõtumacia.

Venerat sub idem tempus *Guilielmus Marcanus* Iuliæ, ac Cliuiæ Princeps, à *Carolo Egmundano* Geldriæ regulo (ita cogente populo) in successorẽ ascitus Anno 1538. cum *Carolus* morti proximus, & Cæsari infestus, Geldriam in Gallorum ditionem transferre tentauit, & quòd *Guilielmus* neglecto augustali iure vsurpauerat principatum, ac Gallis auxilia subministrauerat, Cæsar Geldriæ tantùm præfectura, abrogato Principis titulo, dignum habuit. Princeps verò honoris sui tenax, prouincialium hac super re voluntatem se exploraturum dicens, Cæsaris manibus se opportunè eripuit: eum enim adierat,

quia

Sal. Ann. 1540. quia *Franciscum* cum Cæsare coire crederet. Eadem opinio tenebat Germaniæ Principes. Donec Hagenoam vocatis comitijs, *Hagenoæ comitia.* vbi & *Ferdinandus Caroli* frater adfuit, patuit nullo modo Cæsarem, & Regem conuenire posse, quod neuter Insubria cedere nollet.

CCC. LXXXIV. *Tali itaq; decreto* Pelusius à Carolo *ad* Franciscum *profectus est, vt significaret: Cæsarem pacis studio, vtilitati præferre priuata.* Carolum Francisci *filium accepturum in generum, dotalique iure Belgarum facturum Regem, quo beneficio nihil augustius exspectare* Franciscus *posse, quando vtrosque filios regnis geminis, ijsque opulentissimis, & ad mutuam opem coniunctis inauguratos habere liceat, ac si deinde alterutri proles deficiat, vnus amplissimis totius Europæ regionibus potiri queat. Cisalpinam tantùm deposcere Galliam; hac, neque sibi, neque fratri abeundum videri; non enim obstruendum sibi aditum ab Hispania in Liguriam; aut expeditum in Germaniam venturo iter amittendum; quod suæ dignitatis non sit, ea pro alieno arbitrio vsurpere.* Ad hæc *Franciscus*, quamuis spe concepta deiectus, hilari fronte. *Cæsari, nomine suo, gratias referenda, dixit: quod ampliora votis, pacis gratia, deferret; neque enim aliud abs se postulari, quàm vt auito iure, debitis possessionibus frui liceat, quæ aliter sibi denegari, nisi cum pace nequeant. Belgij se nequaquam appetentem optimo iure* Carolo *debiti. Fruatur ipse suis, aliena deferat, hac lege, non alia pacem colendam.* In hac vtrorumque Regum sententia, admirandum sanè est; rem tantam, quanta est Belgicarum prouinciarum possessio, potuisse deferre *Carolum*, vel *Franciscum* recusare.

CCC. LXXXV. *Hæreticorum augmentum.* Pacis expectatione disiecta, tumidiores facti sectarij, quòd & ijs se adiunxissent Principes Pomeraniæ, *Vlricus Wirtembergicus, Robertus Bauarus Bipontinus, Comes Nassouius*, Francofurtum, Campodunum, Hamburgum, Hannobria, atque Augusta, Ecclesiasticos possessionibus deturbarunt; querentibus catholicis, eo dicebant teneri decreto, *quo sibi religionis causa litem nullam intentandam assererent, dum futuro concilio hac controuersia absolueretur.* Contra obnitentes Catholici, *Non de religione, sed bonis iniuria ereptis quæstionem vrgebant institui.* Coniuratis itaque in ecclesiæ defensionem viribus, *Hesdo* auctore sese obstrinxerunt Bauariæ, ac Brunsuici Duces, *Georgius* Saxoniæ princeps cum *Moguntino*, & Salisburgensi Archiep. Verùm Sanctum vt appellabant fœdus euanuit. Protestantes freti absentia Cæsaris, protectione Daniæ, Angliæ, Galliæque Regum passim triumphabant. Ne autem conuenta violare dicerentur, vel cum hostibus Cæsaris coire, legationem instruxerunt ad *Carolum, vt qui à pace Noribergæ constituta, suis sese partibus adiunxissent, eius pacificationis beneficio fruerentur; vtque Spirensis iudicij sententias in se religionis causa natas cohiberet.* Cum Angliæ tamen Rege, post turpem à fide defectionem, fœdus aduersùs quemuis suæ religionis hostem, in primis Romanum Pontificem percusserunt; non tamen Regis diuortium adprobarunt; vt nec Rex Lutheranorum dogmata de Missa, fide, operibus adprobauit; ne admissione alieni sceleris viderentur suum confiteri. Cæsar eorum postulata neque admisit, neque reiecit: vbique discrimen regni, timens vel religionis.

CCC. LXXXVI *Fœdus hæreticorum cum Anglo.*

Lutherani omnia ad caput religionis reuocabant; vnde Ecclesiasticis bona, quibus fuerant spoliati, repetentibus negabant *alia se causa possessiones illas vindicare, quàm quòd à maioribus in vsum diuini cultus concessæ fuissent, ideoque à peruersis sacrificulis meritò ad se rursùs, verumque Numinis cultum traducenda fuissent, ne Proaui sui consilio, posteri emolumento, Deus obsequio destitueretur.* Sic Acatholici impietatem in pietatem vertentes, si qui à Lutherana factione ad antiquam sese religionem recepissent, hos suas in possessiones redire in pœnam temeratæ religionis negabant. Ita vnus *Lutherus* cum paucis asseclis nouus legislator totius Orbis arrogabat reformationem. *Heldus* Cæsaris legatus vt tanta dissidia quoquo modo componeret, annuit *vt etiam Spirensia reuocari possent iudicia, causa tamen priùs cognita, & ante omnia de genere causæ decerneretur, Religiosa ne esset, an politica.* Verùm illi omne subterfugientes iudicium, Cæsareum etiam (quamuis binos suæ factionis homines Spiræ censerent) cum *Lutheranorum perfidia.*

Vel Ann. 1540. aliud non patebat effugium, iudicum causabantur iniquitatem. Quo argumento Concilium indictum à *Paulo III.* Pontifice declinabant. Cæsaris, & Regum asserendo esse conuocare Concilia. In Germania illud exposcebãt, vbi totius Christiani cœtus vnus apo-

CCCLXXXVIII *Georgij Saxoniæ mors.* stata iudex esset. Eorũ creuerat audacia morte *Georgij* Saxoniæ Principis, Cæsaris, ac Orthodoxæ religionis amicissimo, qui nullis liberis relictis, *Henricum* fratrem, *Mauricium*, & *Augustum* nepotes hæredes testamento scripserat, ea lege *nè formam religionis immutarent: nisi parerent, ditiones suas Cæsari attribuit, donec proximior ex familia conditionem impleret*. Mortuo *Georgio* fratris ditiones *Henricus* inuasit, & fraterni testamenti spreta conditione *Lutherum*, vt ibi Saxonicam doctrinam propagaret, accersiuit. Biennio ante à Protestantibus in fœdus *Henricus* receptus fuerat cum filio *Mauritio*; & quoniam tenui fortuna erat, ne quid contribueret, eidem indultum. Opulenta hæreditate auctus, eandem cum cæteris conditionem subire coactus est. Nummum Iconicum *Henrici* cusum post aditam hæreditatem *vide supra n. 380.*

CCCLXXXIX *Farnesij legati Pontif. oratio.* Hagenoam itaq; cogitante Cæsare vtriusque partis viros euocare pro Religionis concordia, *Farnesius* à Pontifice ad *Carolum* legatus, quòd *Franciscum* & *Carolum* aduersùs *Solymannum*, maiori pacis emolumento sociandos iure existimaret; neque stabile aliquid à perfidis & Deo rebellibus hominibus crederet expectandum, lamentabatur, quòd se inconsulto de religione futurus esset conuentus, *Quid enim vel ad dignitatem religionis, vel ad Germaniæ salutem, vel ad Christiani orbis præsidium auspicatò consuli posse sine auctoritate Summi Pontificis? qui rerum supremus arbiter esset: postquàm eximia pietate insignem semper dedisset operam, vt dissidentes componeret; nec vnquàm in tantis nauigationum, ac itinerum incõmodis grandæuus senex ætati, aut vitæ pepercisset? profectò malis artibus de pace agi, quando ruente Republica ad confirmandas tantummodò priuatorum opes omnia studia verterentur*. Excusabat Cæsar, vana spe à *Granuellano* seductus, posse Protestantes ad concordiam adduci; & ab eis in Turcas auxilia impetrari. Vnde frustra orante *Farnesio* Hagenoam Cęsar comitia indixit. *Vel Ann. 1540.* Quod cum *Farnesius* sciuisset, mox è Belgio CCC CX. concepta abijt indignatione. Venit *Ferdinandus* cum Theologis, & Episcopis; *Hagenoæ comitia.* Principes Acatholici legatos, & religionis ministros misere. *Lutherus* Vvirtembergæ substitit, *Melanchthon* morbo per viam detentus est, *Bucerus*, *Brentius*, & *Osiander* ad fuere. Fidem suam exponere rogati? *Augustanam Confessionem* decem ante annos vulgatam, protulère. Orthodoxi violatam hanc obijciebant tamen vt concordiæ aliquando fieret initium, staret saltem decretum in recessu istorum comitiorum, & Noribergæ conditum, atque obtinerent istic reconciliationis inchoatæ capita. Contra hæc non ignorantes catholicorum occupasse bona, petierunt nouis legibus fœdera renouari, hoc est, *vt occupata retinerent, & nondum obtenta occupare possent*. Tanctæ audaciæ benignè, & moderatè *Ferdinandus* respondit, *bona hæc in medio futura, nulli adiudicanda parti, donec de iustitia, & æquitate iudex cognosceret*. Negarunt acquiescere sectarij, volentes *priùs esse fidei absoluendam controuersiam, quàm de bonorum possessione lis intentaretur*. Contra hæc *Ferdinandus* cum non audiretur, ne spem pacis abrumperet, ad XXVIII. Octobris prorogauit inducias, vt Vvormatię noua haberentur comitia, quibus se adfuturos ea conditione Sectarij dixerunt, vt *si Pontificij istic legati comparerent, eos se principi loco nunquàm habituros assererent*. Iam *Franciscum* Regem cum Cæsare haud conuenturum intellexerant, idcircò se contumaciores præbebant. CCC CXI. *Comitia Vvormaciæ.* Tempus cum aduenisset, *Nicolaus Perenottus Granuellanus* cum filio *Antonio* Episcopo Atrebatensi, & Hispanis Theologis Vvormatiam venit: vbi aderant & sectarij supradicti, quibus accesserant *Melanchthon*, & *Caluinus* qui ob flagitium Sodomiæ Geneua eiectus, Argentorati exul annis *Caluini vitia.* quinque vixerat. Cæsar Legatum Anglicum, qui ad eadem comitia Pontificis deprimendi gratia adspirabat, interim detinebat in Belgio. *Granuellanus*, ac *Thomas Campegius*, quem *Paulus* Papa in rebus à fide dissonis interpellatorem miserat, cum impedire minimè potuisset congressum, de pace, deque vniuersali habendo concilio,

quòd

Sal. Ann. 1541. quòd Vicentiæ *Paulus* decreuerat, verba frustra fecere. Nam Acatholici Concilij, ac Pontificis nomen detestantes, ad publicam disputationem prouocabant, à qua Monachi, & Romanæ gentis homines deberent excludi; soli Germani Orbem seligerent in prouinciam, & soli cæteris legem darent. Generale
CCC. XCII. *Campegio* exhibente concilium, ipsi ad Prouinciale appellabant.

CCC. XCIII. Frustra insudari Cæsar aduertens, datis ad *Granuellanum* literis, comitia soluit, Ratisbonæ Mense Martio, omnium per Germaniam principum conspiratione, vltimoque conatu resumenda.

CCC. XCIV. *Comitia Ratisbonæ An. 1541.* Primus omnium Ratisbonam Cæsar venit. Missus etiam, admonito Pontifice, cum amplissima potestate *Gaspar Contarenus* Cardinalis, literis, ac virtute clarissimus. Decidendi tamen ne credas facultatem in rebus fidei *Contareno* delegatam, hanc enim incomunicabilem Pontifex possidet. Adfuere *Albertus Brandeburgicus*, Cardinalis & Elector *Moguntinus*. *Salisburgensis*, & *Bremensis* Archiepiscopi, octo per Germaniam Episcopi, plures Principes cum comite *Hassia*. Saxo abfuit, *Lutherus* subterfugit; ille tamen legatos destinauit. *Melanchthonem* etiam licet *Melanchthonis discrimen.* obluctantem misit, quòd haustо iam largiùs *Caluini* spiritu iam paci esset auersus. Venit tamen Electore cogente, sed malis auibus: nam in itinere, cum ad superiorem Palatinatum venisset, aurigæ negligentia factum est, vt vehiculo, quo vehebatur auerso, dextra manus officulis quibusdam quassatis grauiter læderetur. Auxit malum chirurgorum error, qui cum luxatam esse negarent, negligentia fecit immedicabile vulnus. Quod etsi postea sollicite, etiam adhibito Cæsaris chirurgo, homine *Burgundo* curaretur, vsum manus minimè recepit.

CCC. XCV. Coacto conuentu, *Fridericus Palatinus* Cæsaris nomine, nonis Aprilis orationem habuit, vt *intestinis odijs semotis, contra immanissimam Turcarum tyrannidem Europæ imminentem animos, & arma coniungerent: quòd hisce dissidijs Respublica Christiana concideret. Contra hanc perniciem tot annis, totque remedijs in cassum Cæsarem laborasse, cupere tandem vt quàm seriò religionis deciderentur articuli, & pax toto orbe quæsita, feliciter possideretur*. Laudarunt Sectarij Cæsaris voluntatem, sed cum de collocutorum methodo, personis, numero sermo recurreret, eadem contentio recruduit. Vrgebant Lutherani, *vt velut in publico theatro institueretur colloquium, vtq; in eo liberum esset omnibus non modò ferre suffragium, sed & palam contradicere; vt Collocutorum sententiæ integrè per notarios exciperentur*. Cæsar verò illam sibi nominandi facultatem dari postulat; ac obtinet, vt hinc ex catholicis tres *Ioannes Ecchius*, *Iulius Plugius*, & *Ioannes Gropperus*; ex Lutherani totidem *Philippus Melanchthon*, *Martinus Bucerus*; & *Ioannes Pistorius*, conciliandi viam inuenirent. V. Kal. Maias conuenerunt, præsidentibus *Federico Palatino*, & *Granuellano*, *Theodoricus Mandeoschitus*, comes, *Eberartus Rudenus*, *Henricus Hassius*, *Franciscus Burcartus*, *Io: Figius*, *Iacobus Sturnius*, tres vtrinque quasi testes adfuere. Colloquutores hortatus est *Palatinus*, vt amicè conferrent, & Cæsaris expectationi, quam de illis concepisset, satisfacere conarentur. *Granuellanus* ijsdem libellum tradidit à nonnullis viris pijs, doctisque Cæsari oblatum ad conciliationem ineundam, vt videtur, peridoneum: id illis velut argumentum, in quo se exerceant proponi, quod probabunt, authoritate sua confirment, quod non probabunt, censura notent. *Librum concordiæ Cæsar exhibet.*

CCC. XCVI. Libellum hunc secretò Cæsar per *Granuellanum* reuidendum Nuntio *Morono*, & Legato *Contareno* obtulerat, vt vnà cum *Ioanne Groppero* perlegerent. Cum hi conuenissent, Nūtius & Legatus facilè *Gropperum* cognouerunt auctorem, sed ita docilem vt quæcumque *Contarenus* censura notaret, lubens subscriberet. Ita Collocutoribus exhibito, de quibusdam non magni momenti conuenère, minimè de præcipuis, vt *de Eucharistia, de Ecclesia, eiusque potestate, de satisfactione, de vnitate, & ordine sacrorum ministrorum, de Sanctis, de Sacra Liturgia, de Cœlibatu*. *Liber examinatur à legato Pontif.*

CCC. XCVII. In istis colloquijs *Melanchthon* reliquis intractabilior ex eo credebatur, quòd à Gallico oratore sollicitari diceretur ad suscipiendam professionem in Galliam, quam Anno 1535 cum à Rege per literas euocatus esset, in- *Melanchthon à Gallis inuitatur.*

Sal. Ann. 1541. aliud tempus suspenderat. Alij certis cancellis à *Luthero* asserebant inclusum, quos egredi non posset, ita Saxoniæ iubente Electore. Cumque *Melanchthon* Cæsarem sua asperitate offensum intelligeret, literas ad eum dedit, purgandi sui gratia in quibus tantum gloriatur indulsisse catholicis, vt à suis accusaretur. Cæterum eò animi obstinati fuit, vt cum de auctoritate Generalis concilij quæstio recurreret, *Catholicorum sententiam ne quidem in tauro Phalaridis probandam assereret*; quoduis suppliciorum genus ferendum insinuans, quàm vt causam suam Ecclesiæ, vel Generali Concilio definiendam submitteret. In colloquio de *Encharistia Sacramento*, vbi *Melanchthoni* per Catholicos obiectum fuit, quòd *decimum articulum Augustanæ Confessionis in posterioribus editionibus fœde mutauerit* (nam verbum *Adesse* sustulerat;& vltimum articulum, quo Sacramentarij damnatur, remouerat) cum falsi crimen negare minimè posset, restituere coactus fuit cum rubore, quod furtim abstulerat.

CCC. XCVIII. *Melanchthō falsi conuictus.*

CCC. XCIX. Absoluto colloquio, quod exeunte Maio factum est, liber Cæsari redditus fuit cū concordatis,& non concordatis; huic Protestantes adiunxere formulam prò corrigēdis abusibus Ecclesiasticis, auctore *Martino Bucero*.

CCCC. Ex aduerso Principes Catholici requisiti & ipsi suam proferre sententiam, se humiliter remiserunt Pontificio Legato, Cæsarem rogantes, vt ea cum legato discuteret, quod sedulò fecit. *Contarenus* verò perlectis omnibus, quæ Cæsari collucutores obtulerant, ita respondit; *Quia Protestantes in quibusdam dogmatibus à consensu Catholicæ Ecclesiæ discesserunt, ad quem paulatim per Dei gratiam reduci possint, videri consultum, ne quid amplius de rebus istis nunc definiatur, sed vt omnis causa referatur ad Summum Pontificem per Generale concilium, aliave via pro rerum, & temporum conditione, secundum catholicam veritatem ad eum modum definiendam, vti toti Christiano Orbi, & nobilissimæ nationi Germanicæ expedire fore videbitur*. Ita semper ad Oecumenicum concilium ab omnibus prouocatum, tam ijs, qui hoc desiderarent, quàm qui auersarentur; quod receptissimum in ægritudine remedium respuere erubescerent: optabant synceere Catholici, voce Acatholici; vt in quo, diuersarum nationum sententijs damnandos non minùs, quàm *Hussum*, aliosque olim præuidebant sectarios. Gallus hoc suo emolumento Principes à *Carolo* dissidere,& vires attenuari cupiebat imperij. Pontifex, ac Cæsar non extra metum: ille, ne Lutherani eum pro Concilij capite negantes; Constantiense decretum de Concilio super Pontificem agnoscendo repeterent. Hic ne *Francisco* Gallorum Regi, sine cuius assensu Concilium difficile sperabatur, nimium cogeretur tribuere. Hinc sæpè postulatum, sæpiusque retardatum hæsit.

CCCCI. *Contareni responsum super librum.*

Sal. Ann. 1541. CCCCII. *Plurimi concilium formidās.*

CCCCIII. *Cleri reformatio facta à Contareno* Porrò cum Protestantes corruptam arguerent Ecclesiæ disciplinam; *Contarenus* in priuato Episcoporum consessu seriò, ex voluntate Pontificis admonuit, *Vt vitam ab omni procul cupiditatis, & ambitionis suspicione remotam agerent*. Ab ijsdem rogatus, scriptis edere, quæ ore produxerat, exarauit.

CCCCIV. *Sectariorum postulata reformatio.* Porrò cum hæc emendatio sectarijs non placeret, hanc vnam cupientibus legem quæ bonorum Ecclesiasticorum rapinam indulgeret; clamabant, *ex populi consensu ministeria Ecclesiæ diuidenda esse, ciuilem cum Ecclesiastica Iurisdictionem sociandam, vt qui legem non timeret, gladium formidaret: propterea ad populi principes, Episcoporum bona cum officio transferenda. Coniuges Ecclesiasticis danda, ne cum meretricibus senescant. Sacrorum nundinationem, quæ simonia dicitur, extirpanda. Cleri abundantes possessiones in pauperes erogandas iuxta nascentis Ecclesiæ instituta. Puerilem ætatem fundamentis Euangelicæ doctrinæ imbuendam. Facinerosos ab Ecclesia expellendos. Veterum Romanorum reuocato more censores creandos, qui non solùm de Sacris ministris, sed & de cæteris omnibus inquirant, noxiosque sua notent censura*. Vno verbo contendebant, vt Pontifice, cum Clero, sua possessione deturbatis, *Lutherus* cum nouis professoribus succederet, ac populus crederet, quæ Protestantium domini definirent. Hac spe Germanos allicerant, *Fridericum Saxonem* præcipuè *Alberto Moguntino* Episcopatum Magdeburgicum inuidentem. Hæc reliquos Germaniæ principes deceperat, vt tam lautæ fidei nonnemo assen-

Sal. Ann. 1541. assentirentur, vbi ex S. Scripturæ testimonio in prædijs Ecclesiæ liceret grassari pietatis prætextu.

Cæsar quum de concordia frustra quæri, & surdis fabulam cani cerneret, de protrahenda controuersia, cogitare cœpit. Mora hæc non ingrata Protestantibus erat, qui suas hactenùs vires magnopere sentiebant augescere. Præter enim quamplurimas vrbes alij Principes, in quibus Rex Daniæ, ac Vvirtembergicus Smalchaldico fœderi se obstrinxerant, spreto Noribergico pacto, vna asserentes se lege teneri, nempe Euangelio. Indignum cognoscebat Cæsar totam Ecclesiam vni subdere nationi, quæ toti orbi legem daret, exemplo nullis seculis cognito. Inflexit tamen eum periculorum à Turca imminentium magnitudo, vt sibi in hostem hæreticorum conciliaret auxilia, inuitus iniusta concederet. Publico itaquè cauit decreto, quod *Interim* vocarunt, *Vt disceptatio omnis de fide, vel ad Generale totius orbis concilium, vel prouinciale Germaniæ deferretur. Quòd si Pontifex obluctetur, tunc Statuum Imperij alius indicatur conuentus, in quo de religione agatur, quo tandem ad finem pacis omnia perducantur*. Cætera priuatos spectant vt *de Insignibus*, siue *Armis Gentilitijs*, quæ ad historiam non faciunt.

CCCCV. *Cæsaris decretum. Interim dictum.*

Compositis vtcumque animis, in Turcas auxilia promiserunt sectarij, non tamen seruarunt, ad culpam forsan prouocante Cæsaris indulgentia: siquidem haud multò post *Otto Princeps Palatinus*, ac deinde *Fridericus* Septemuir, vxor vidua *Erici Brunsuicensium* Ducis, *Melanchthone* sollicitante, orthodoxam eiurauit religionem. Austriacæ etiam ditionis homines clandestinis hæreticorum actibus excitati à *Ferdinando* religionis libertatem postulabant. Impetrauit hisce comitijs Cæsar, *vt Sectariorum Proceres à Gallia Regis societate auelleret; tum vt* Guilielmus Cliuiæ *Princeps, ob occupatam recens Geldriam, quam* Carolus *sibi vendicabat, reus proclamaretur Maiestatis. Ne quis Germanus Francorum stipendijs militaret.* Hanc Protestantium indignationem, seuera in hæreticos per Galliam animaduersione *Franciscus* prouocasse dicebatur, recenti Germanorum edoctus exitio, nè igne, quem in domo accenderat aliena, suam combureret.

Sal. Ann. 1541. Protestantium augmentum.

CCCCVI. *Francisci rigor in hæreticos.*

SOLYMANNUS HUNGARIAM INVADIT. Anno 1541.

CCCCVII. DUm Ratisbonæ haberentur comitia, *Solymannus* magnam Hungariæ partem contra *Ferdinandum* occupauit. Concertatio de hoc regno inde nata, quòd *Ludouico* Rege olim ad Belgradum à Turcis prostrato, *Vvaiuoda* ope *Solymanni* aduersùs *Ferdinandum* regnum occupauerat, & cum eodem *Ferdinando* pacem omnibus vtilem tandem inierat, quibus vtriusuè partis oppida restituebantur; & *Ioannem* non *Vvaiuodam*, vt solebat *Ferdinandus* à vetere Transyluaniæ præfectura, sed Regem appellare tenebatur. Additum erat caput, quod non in publicum euulgatum, sed metu *Solymanni* in arcano conditum multi Hungarorum proceres subscripserant, quo ca-
CCCCVIII. *Pactum Ferdinandi cum Vvaiuoda.* uebatur, vt si *Ioannes è vita excederet*, Ferdinandus *tota potiretur Pannonia*. Solymannus enim id regnum vi captum *Ioanni* beneficiario iure concesserat. Quum de hac concordia *Solymannum* suppresso postremo capite *Ioannes* consuluisset, probauit ille, & vt difficili, ancipitique bello honestè defungeretur, hortatus est. At *Hieronymus Lascus*, qui à *Gritti* cæde in carcerem conditus, & non nisi multis *Sigismundi* Regis precibus liberatus fuerat, ideoque ad *Ferdinandum* defecerat, ab eo Byzantium missus postremam fœderis conditionem *Solymanno* aperuit, haud meritus quantum *Ferdinando* detrimentum nimio *Ioannis* odio inferret. Hinc iratus *Solymannus* ingratum *Ioannem* appellauit, qui muneribus tyrannum delinire coactus, apud Pontificem *Paulum*, Regem *Franciscum*, & apud Venetos de *Ferdinando* prolixè questus, suadentibus Hungarorum proceribus, regnum ad externum Principem transferri ægrè ferentibus, quasi in vindictam, licet ætate prouectus, & frequenti valetudine debilis vxorem duxit *Isabellam* filiam *Sigismundi* Regis Poloniæ, ex qua *Stephanum* suscepit. Mortuo *Ioanne*, & ad Albam Regalem sepulto, cum *Isabella* arma timeret *Ferdinandi*, legatum cum muneri-
CCCCIX. *Vvaiuoda vxorem ducit. Mori.*

Sal. Ann. 1541. Stephanus Hungarorum. neribus ad *Solymannum* misit. Interim *Stephanus* infans Rex coronatur, & acclamatur. Misit & *Ferdinandus* vt regnum à *Solymanno* impetraret, *Hieronymum Lascum*, sed à Legatis *Isabella* præuentus, minimè propitium Turcam inuenit. *Nicolaum* quoque *Salma* ad *Isabellam* misit, vt prolatis recentis fœderis tabulis, regnum *Ferdinandi* factum esse doceat; filio eius Scepusianam prouinciam ex eodem fœdere, ipsi amplos redditus, dotemque promittat. *Georgius* Varadinensis Antistes, ac *Petrus Vichius* pupilli tutores à *Ioanne* designati, ne cum Regina *Salma* colloqueretur, impedimento erant, & luctum eius obtendebant: at illa tutorum arrogantiam supra suam auctoritatem id moliri interpretata, *Salmam* ad colloquium admisit. Mandata explicanti demisso vultu benignè respondens, totum negotium in *Sigismundum* patrem reiecit. Is longinquo bello cum Moscouitis occupatus, non nisi longo post tempore responsurus videbatur.

Salma, quæ viderat, ad *Ferdinandum* retulit: *Reginam è* Georgij *Cucullati nutu pendere, illum sub infantis nomine regnare cupere. Magnates inter se partitas prouincias, externi Regis, ac præpotentis dominatum effugere: Pannoniam nonnisi armis vindicandam,*
CCCCX. *priusquàm Regina legati Byzantio redeant,*
Ferdinād. mouet in Hungaros *& Turcæ descendant in suppetias*. Ferdinandus itaque ad fortunam rursùs armis experiundam excitatus, sub Duce *Leonardo Velsio*, Vicegradum, mox deinde Pestum, Vacciam, atque Albam Regalem non magno negotio occupauit. Regina ab *Vstrepho* Illyrici, & *Mahomete* Belgradi præfecto opem initio huius belli implorarat: illis è prouincia sua iniussu Imperatoris exire sibi non licere dicentibus, per legatos ad *Solymannum* profugit, qui cum ea conditione assereret *Vvaiuoda* donasse regnum, vt ad posteros transiret, si beneficij memores Turcarum Imperatorem patronum agnoscerent, munera ad infantem mittens, se eius tutelam suscipere declarauit; *Mahometique* natione Dardano, atque *Vstrepho* Præfectis suis, vt in auxilium descederent, imperauit. Hæc omnia expedita erant, antequàm *Lascus* morbo implicitus, Byzantium appelleret. Initio satis benignè acceptus, quùm ad *Solymannum* admissus liberiùs de Cæsare, & *Ferdinando* loqueretur, in carcerem conditur, sed aliquantò post dimissus est. *Vstrephus*, ac *Mahometes* nihil hyemis asperitatem morati collectis copijs in Pannoniam descendunt; tamen quum ibi sine classe quæ tormenta, commeatum, impedimenta vehat, bellum commodè geri non possit, Danubio gelu concreto, ad Tolnensem ripam consistere coacti sunt, vbi ob frigoris asperitatem amisso milite: nec tamen Imperatoris iniussu redire ausi, extrema potiùs omnia perpessuri: adeo seuera apud illos militaris est disciplina. Declinante hyeme, accitis ex Illyricis montibus *Martelosijs*, qui feri latrones in speluncis latitant, Pannoniam ingressi, Vacciam oppidum nullo præsidio defensum incendunt: inde Pestum oppugnaturi progrediuntur. Pesto præerat *Barcocius* Hungarus prætorianæ alæ præfectus: quem plerique alij Hungari Duces cum suis alis comitabantur. Aderat *Otho Fotiscus* cum decem Germanorum cohortibus, qui strenuè vrbem propugnabant. Turcæ cum equitatu abundarent, peditatu laborabant, & ad obsidionem minimè idoneo. Certabatur sæpius equestribus prælijs, in quibus Hungari vt plurimum victores euaserant. Propugnaculum turris quadratæ instar in vrbe altius erectum erat: vnde tormẽta Christianorũ Turcarum munitiones perrumpebant: contra è Budēsi arce displosa interiecto dumtaxat fluuio, Pestana ædificia demoliebantur. Quum aliquandiù ita certatum esset, & Regina *Isabella* commeatum rariùs mitteret, quòd annona laboraret, equique conceptis antea morbis magno numero quotidie interirent, *Vstrephus*, ac *Mahometes* traiecto Dannubio, tormentis Reginæ bona fide restitutis in patriam rediere: non læui damno ab Hungaris in reditu intercepti. Nuntio ad Cæsarem (qui Ratisbonæ erat) perlato de Turcis repulsis, de Pannonia conseruanda benè sperare cœpit; & quia de Turcarum reditu crebri rumores erant: subsidio missus est *Guillielmus Rochandulphus* cum aliquot Germanis cohortibus, Dux ætate quidem prouecta, sed viridi senecta, qui decennio ante Budam infœliciter oppugnarat. Viennam pro-

Sal. Ann. 1541. Ferdināndi legatus à Turcis carcerandatur.

CCCCXI. Solyman. mouet in Ferdin.

Turcæ Pestū obsident.

Obsidionē soluunt.

Sol. Ann. 1541. CCCC. XII. *Budam obsidẽt Austriaci.* profectus, ibique muralibus tormentis acceptis, & Bohemorum, Slesitorum, ac Moldauorum collectis auxilijs, Velsianum auxit exercitum, ac proniso in tres Menses commeatu, secundo Dannubio Budam oppugnaturus descendit, quod *Velsius* prior Dux semper improbarat. In periculum tamen Buda adducta, non dubiè etiam intercipienda, nisi semel vi, semel insidijs patefactum in vrbem aditum *Rochandulphus* neglexisset; Erat is in statarijs prælijs vir fortis, ac strenuus, sed vrbibus oppugnandis non satis idoneus. Ad montem D. Gerardi collocatis tormentis turrim à *Ioanne* Rege paucis ante annis extructam ita verberauerat, vt mox collapsura videretur. Quia verò ob interiacentem vallem ad inuadendum difficilis aditus esset, vel quòd arci parcendum existimaret, quæ à multis Regibus longo iam tempore ædificata, non nisi ingenti sumptu instaurari potuisset, tormenta ad Iudæorum transtulit sepulchra. Inde murum ab ea porta ad arcem pertingentem tanta vi tormentorum quassauit, vt ad centum & viginti passus vix ad humanæ staturæ altitudinem extaret; & breuibus scalis facile superari posset; magno Budensium terrore. *Rochandulpho* tamen vel non animaduertente, vel nocte instante, occasione præterita; & Budenses omnis sexus accurrentes, & in opus tota nocte incumbentes, nouum intus aggerem erexerunt: Frustra Germanis sub auroram per ruinas in vrbem irrumpere tentantibus. Primus *Otho Fotiscus* penetrauit, socios intromisit in domum muro coniunctam; quum ibi vsque ad recentem aggerem diù pugnatum esset, Germani & loci iniquitate, & hostium fortitudine repulsi cedere, & cadere coacti, fere octingentos amisère: nec *Perenus*, qui murum inter Sabatinam portam, Horsacamque iusta ruina prostrarat, fœliciore exitu lætabatur, minori tamen suorum iactura. Inde cuniculis agi cœptum. Sed anticuniculos hoste opponente, nihil profectum. Potiorem potiundæ vrbis occasionem *Rochandulphus* prçterijt. Budensis I. C. *Bornemissa Georgio Varadinensi* infensus, *Francisco Reualio* in castris Austriacis I. Consulto portulam, qua pacis tempore ad fluuium descendebatur se adaperturum promiserat, qua Hungaros *Sol. An. 1541.* Austriacos intromitteret. Annuit *Rochandulphus*, sed quum nocte condicta Austriaci Hungari intromittendi essent, vel vt cœptæ vrbis laudem ad se transferret, vel quòd suis Hungaris non satis fideret, prò Hungaris quatuor Germanorum immisit cohortes; Germanorum cataphractorum equitum manu ad viciniorem portam collocata, qua à socijs patefacta in eandem irrumperent. *Bornemissa* quum Hungarorum loco, Germanos offendit, sua opinione deceptus, nam Hungaros Budensibus non infensos intromittere sperauerat, portula illa ad Austriaca castra euasit. Amisso Duce Germani, dolum abesse suspicantes lentè incedebant, & sine tessera, quam postulantes Budenses, nec Germanis redentibus, ad arma conclamant: Germani se proditos conijcientes vt citiùs fugerent, abiectis hastis, postremos in manu reliquerunt hostili.

Horum certior *Solymannus* cum nouis CCCC. XIII. copijs *Mahometem Dardanum* in Pannoniam vna cum *Mahometo Belgradensi* legauerat. *Solymannus iterũ mouet in Ferdinandum.* *Andrea Auria* ingentem classem exornanti, *Hariadenum Barbarossam* iubet occurrere. *Mustapha* Nicopolitano præfecto, in *Stephanum Maylatum* arma sumere, quòd is à *Ferdinando* stetet; *Petro Moldano* Valachorum regulo, vt *Mustapha* adesset, mandauit. *Moldanus* triginta suorum equitum millia *Mustapha* copijs adiungit; & *Maylatum* perfido dolo in castra, publica fide accersitum comprehendit, ac *Solymanno* deducendum tradit. Aduenientibus Turcis variè sentiebant Austriaci. *Perenus* obsidionem suadebat soluendam, & in munitiori loco expectanda auxilia. Vicit pertinacia *Rochandulphi*, quòd constantis Ducis, exercitũ potiùs amittere, quàm pedem referre asfereret. Castris igitur ad Girardi montis radices translatis, qui inter Budam, & castra positus latam planitiem orientem versùs respiciebat, à fronte fossa, atque aggère in quo bona tormentorum pars collocata est, muniebantur: castris ponte iuncta erat parua insula, ex qua aggere instructo, cum muralibus tormentis hostiles naues repellere, & planitiem obliquè infestare facile erat. *Cepelliam* proximam, sed maiorem insulam in qua-

Sal. Ann. 1542. quadraginta mille passuum longitudine protensam. Hungaris munire suadentibus, renuit *Rothandulphus*, ne viribus inferior, copias diuideret. Pontem potiùs, coagmentatis inter se nauibus, Dannubio imponere destinabat, vt castra cum Pesti mœnibus coniungeret: vbi tantus erat commeatus, vt per totam hyemem saturaret exercitum. *Mahometes* ex aduerso castra conferens castris, quingentis aut paulò pluribus passibus interiectis, aggere, fossa muniuit. Velitationibus concursum protinùs, & Germanis superiores Turcæ fuere, eorum equis ad has pugnas ineptis. Tormentis indè potiùs, quàm militum armis pugnatum est. Paruam insulam, Germanis excubias negligentibus cœpere Turcæ, quam Austriaca classis pari clade recuperauit. Dispari tamen conditione quòd Turcæ saucijs Belgradum remissis, nouos & plures submitterent milites; Austriacis verò in locum demortuorum submittere non esset. In hoc rerum statu *Valentinus Thuracus*, qui cum duobus equitum millibus à parte Turcarum erat, assumptis Ianizeris, Hungaros castris depulit, & Girardo monte potitus vndique premebat Austriacos: *Valentinus Perenum* de *Solymanni* aduentu clam admonuisse fertur, *se suosque Hungaros è præsenti clade eriperet: Germanos sua pertinacia pœnas dare pateretur*. Is ad *Rochandulphum* refert, quo discedere renuente, *Salma* ad *Ferdinandum* mittitur. Sed magis imminēte periculo, recessus indicitur, tenebris ingruentibus. Admoniti Turcæ à duobus Vasaronibus transfugis ad arma conclamant, in castra irruunt Germanorum, vbi excitato tumultu, nullum ducum in tanto tormentorum strepitu audiebatur impe-

CCCC. XIV. *Austriaci a Turcis victi.* rium, saucio *Rochandulpho* tabulati fragmento tormenti pila disiecto. Pesti flammas accenderant, qua properantes Germanorum naues clarè perspiciebantur. *Cassonus* Turcicæ classis præfectus, occasione vsus trepidantes adoritur, multas capit, vel demergit. Soli Bohemi, *Othonisque Fotises*, atque *Helebij* fortium ducum Germani pedites pro castris dimicantes honestam obiere mortem. Pesti tanta consternatio fuit, vt quùm vrbs facilè defendi posset, omnes statim profugerint. Viginti hominum mille cecidisse scribunt. *Rochandulphus* à suis in nauiculam sublatus, Comaræ partim vulnere, partim mœrore contabuit. *Sal. Ann. 1542.* *Solymannus* regni opulentia captus, immemor datæ fidei Buda Reginam cum filio puero vltra Tibiscum in Lippam abire iussit. Ita CCCC. XV. *Solymannus Reginam Isabellam cũ puero relegat.* *Isabella* quæ *Scepusianam* prouinciam à *Ferdinando* oblatam dedignata erat, cum proceribus, qui eadem regnandi libidine, ad tyrannum confugere suaserant, meritas impiæ ambitionis dedere pœnas: firmissimo Christianorum amisso præsidio, quod agrorum vbertate, metallorum copia, & pecorum frequentia, Christianæ fidei fuerat propugnaculum. Clade cognita *Ferdinandus Leonardum Velsium*, qui antè *Rochandulphi* aduentum prudentis ducis munere functus erat, & Budæ obsidionem nequaquàm probarat, in Comaram insulam ad colligendas CCCC. XVI. reliquias misit exercitus. *Nicolaus Salma* & *Sigismundus Lithestainius* ad *Solymannum* legati fuere cum amplissimis muneribus, vt Hungariam ijsdem ferè conditionibus, quibus ante *Luscus*, postularent, (oh cęcitas miserabilis, à Cæsare rogari tyrannum.) Munera addebat, sinè quibus nullus *Munera mittit.* ad *Portam* aditus. Erat præter aureum gemmis distinctum poculum, conflata argento machina, quæ admirabili opere, Cœlorum motus, syderumque errores, præsertim Solis Lunæque occursus per sua temporum spatia exhiberet, ita quidem vt ponderibus, rotisque librata, suo se motu regeret, tam æquali orbium cœlestium æqualitate, vt *Solymannus* earum rerum non incuriosus obseruator, artificij admiratione hæserit. Frugali hi primùm à Purpuratis excepti sunt mensa, oryza scilicet ac veruecina carne, potu ex fonte ministrato. Sic frugalitate sua nostri luxus est facta reprehensio. A mensa ad *Solymanni* prætorium singuli inter purpuratos duos medij ita deducti sunt, vt leuatis hinc inde brachijs ad manuum oscula adhiberentur. Hac honoris specie cautum tyrannis est, ne quod malum ab ingredientibus accipere possint. Legati, exhibitis muneribus, *sub ijs legibus* Ferdinandũ *regno inaugurari postularunt, quibus id* Ioannes *obtinuerat, eò quòd infanti superstiti multis potior titulis esset*; sed biduo post responsum accepere.

Vt

Sal. Ann. 1541. *Vt* Ferdinandus *cæteris in Pannonia locis cederet, ac perpetuò obnuntiaret; tum deinde Austriam Turcis vectigalem subderet; nisi arma cum eis malit, quàm pacem experiri*. Legati indignatione dissimulata, inducias rogarunt, vt *Ferdinandi* sententiam explorarent; negauit tyrannus spatium, ne vires colligendi hostibus induigeret. Sal. Ann. 1541.

CAROLI V. EXPEDITIO AFRICANA. II. Ann. 1541.

CCCC. XVII. EOdem tempore, quo *Solymannus* in Hungariam, in Italiam Cæsar contenderat, Africanæ intentus expeditioni, vt *Asanagam* præfectum *Barbarossæ* Hispaniæ infestum littoribus, Algerio, atque ab istius maris possessione depelleret, non sine Germanorum odio, quòd gentilicijs focis & aris desertis, ad aliena occupanda tantis terrarum, æquorumque spatijs properaret, fugientis potiùs quàm more victoris. Lucam Italiæ vrbem cum venisset, *Paulus* Pontifex, & *Andreas Auria* à maritima expeditione deterrebant, quòd autumno ad hyemem inclinante, per difficilis esset nauigatio. Cæsar verò (ita interpretatur *Belcarius*) cum tantos belli apparatus, quanti, vt resisteret necessarij erant, Turca imminente facere non posset: præsertim quòd Protestantes tardiùs auxilia promisissent, necdum satis certa essent: nè *Solymanno* cedere, aut eundem timere videretur, in Africam vires suas etiam inopportunè conuertit. Nonnihil Papa cum Cæsare de pace cum *Francisco* egerat ineunda, sed frustra: quamuis *Morinus* Gallorum legatus adesset, (violatas à Cæsarianis querens inducias) quia *Rinconius* & *Fregosius* Gallorum legati, Byzantio à Turca reuersi, in Pado flumine, dissimulatis personis deprehensi essent (neque enim interijsse adhuc constabat) quæ noui deinde belli occasio fuit. Non immeritò *Rinconius* dicebatur cæsus, quòd is Hispania proscriptus, capitisq; in eum pœna iam decreta, tanquam ad hostem transfuga esset. Cęsar tamē & *Vastius* oblato ad purgationem duello, hanc suo imperio patratá negabant cædem. Tāto testimonio quid apponerent, Gallis deerat, præter violentam suspicionem. Latebāt siccarij, constabat delictum, latebat auctor.

Dissuadetur ab Auria.

CCCC. XVIII. *Quæstio de legatis occisis.*

Reluctante interim Pontifice Cæsar Genuam petit, vbi cum Italicis copijs ab *Augustino Spinola*, & *Camillo Columna* subitario delectu conscriptis, ac Germanorum sex millibus in onerarias exceptis, e Lunensi portu *Auria* totam classem moderante, soluit.

Ad Baleares insulas *Ferdinandus Gonzaga* Siciliæ præfectus cum triremibus Siculis, & onerarijs CL accessit; *Mendosius* & *Ferdinandus Toletanus Alba Dux*, cum Hispana classe, & Hispana nobilitate, coniungendi apud Algerium erant. Ventorum iniuria, quos *Carolus* aduersos diętim offenderat, fortunam eripuit; quia nec vnà appulerunt, & hostibus militem colligendi spatium dedere. X. Kal. Nouemb. ad Algerij littus peruenit, sereno Cœlo, sed ex recenti tempestate turbido mari, vnde in terram noluit exponere milites adhuc nauseantes, & madentes, instante hyeme. Mendosiana cum aduenisset classis, suos in terram exposuit, Mauris, Numidisque in nostros irruentibus facilè repulsis vi tormentorum è triremibus, & lenunculis proximè ad terram appulsis. Primam aciem cum Hispanis *Gonzaga*, mediam cum Germanis Cæsar, postremam cū Italis, quibus Melitenses equites admixti erāt, *Camillus Columna* ducebāt; equitibus *Albanus regulus* præerat. Ita incedentes circiter mille passus progressi sunt, vbi pernoctarūt, Numidis tota nocte castra lacescētibus, quibus Cęsar aliquot Hispanorum cohortes opposuit, postridie ad vrbē accessit. In apicibus montiū consedere Hispani, Numidis repulsis: in medijs collibus inter Germanos Cæsar prætorium fixit: planioribus in locis Itali posuere castra iuxta portam vrbis, quam mare alluit. Fuit *Algerium* olim *Iuba* Numidarum principis regia, quam *Iuliam Cæsaream* Romani vocabant, asperis, excelsisque montibus à tergo, ad Septemtrionē mari cingitur. Insula haud procul obiecta, & *Barbarossa* studio, continenti adiuncta, portū efficit, nō tamen satis capacē, nec Aquilonibus immunē. Assurgunt à mari cum domibus mœnia. Littus oblōgū sed angustū. Vicinos colles gradatim in abruptissimos montes natura extollit. Incolarū opes, pecus, armēta. Pręerat vrbi *Asanagas Eunuchus natione Sardus, qui à Christianis ad Mahometana defecerat*, cū Turcis octingentis, pręter quinque millia Maurorū,

CCCC. XIX. *Classis Carolina tempestate direpta.*

Sal. Ann. 1541. & multitudinem Numidarum equitum, quos *Asanagas* mercede conduxerat. Omnia cum sibi aduersa Cæsar prospiceret, cum Deo primùm reconciliationem quæsiuit; Sacra cœna vsus, & vti idem exercitus faceret, imperauit. Cum tormentis vrbem quatere Cæsar destinasset, minimè Cœlum plaudere visum est. Dum enim tormenta de nauibus asportantur, tam aspera, atque importuna, post effusum largissimum imbrem, tempestas mare terramque occupauit, vt collisæ inter se naues miserabili interirent naufragio: In terra gelidis aquis à prima noctis vigilia perfusi milites nec arma manibus regere, nec immersa cœno vestigia refigere poterant. Opportunitatem adorti barbari, in tres Italorum cohortes, quæ extra castrorum fossam medio inter portá, vrbemque spatio excubabant, prima irruentes aurora, sagittarum, ac lapidum grandine non leui strage perculere, quòd nostris sclopetorum vsu, extinctis pluuia fomitibus, aut corrupto puluere adempto, hostes grassarentur impunè. Tantam audaciam *Columna* repulit; *Gonzaga* fugientibus instandum ducens, *Augustinum Spinulam* ad persequendum cohortatus cum Italis in barbaros fugientes irruens, magna fudit alacritate vsque ad portam vrbis, in quam cum barbaris irrupturi erant, nisi occlusa fuisset & lapidum iaculorumque ingenti procella defensa. Itali verò sese recipientes è muro Sclopetis petiti passim cæsi fuere. Occasionem adortus *Asanagas* cum suis alia porta effusus, quinque studiorum iter non parua Italorum cæde compleuit; erant enim magna ex parte tirones ob præcipitatam Cæsaris profectionem collecti: Soli Melitenses fortiter restiterunt paucis amissis se ad castra recipientes. Accurrerant etiam Mauri, & Numidæ, in quos Germana immissa legio parum profuit, quòd & ipsa vexillis, & fugientium trepidatione abrepta, terga verteret; Cæsar contra omnem fortunam ferreus, atque in communi omnium consternatione imperterritus, districto gladio, vultu ac vocis sono ad audendum composito, *Itane* (inquit) *Germane miles leuem hanc barbarorum manum non sustines?* Nec mora; pudore simul atque indignatione concitati hostem facile repressere, frementem tamen & mussitantem mare & Cœlum pro eis in Christianos pugnare. Noua namque procella in oculis Cæsaris naues absorbebat. In tam ancipiti fortuna fremebat *Auria*, quod damnatos obseruatione nauigantium, inclinantis Autumni dies, non sua sed Cæsaris obstinatione coactus negligere; in hanc se fortunam didisset, contra omnem tamen Cœli, marisque iniuriam adeo infractus perstitit, vt priuatam illi salutis curam suadentium voces acerba verborum castigatione repudiaret, ac publicæ salutis diceret proditores. In altum itaque classem ducens, maluit cum ventis decertare, quàm inter scopulos certa nece perire. Paucis horis centum quadraginta nauigia, quindecim triremes periere; lenunculi omnes desiderati, totoque ferè commeatu demerso, Cæsar equis, qui superfuerant, interfectis, triduò alere militem coactus fuit. Superos auersos intelligens, securum cogitabat reditum; asserens *vnum se malle Christianum seruare, quam mille Turcas perdere*. Altera luce, triplici agmine Algerio copias abduxit, ad Matafusium promontorium accedens, quò *Auria* classis reliquias subduxerat.

Pugna cum Barbaris.

CCCC. XX. Cæsar minitem fugientê reuocat.

Sal. Ann. 1541.

Noua tempestas.

Reditus. CCCC. XXI. Caroli pietas.

Hic cum nauibus omnes excipi possent, iussit omnes ad vnum equos in mare proturbari, *quod hominum aliquantò Cæsari minor, quàm iumentorum habenda sit ratio*. Die tertiò dimidia Hispanorum parte in naues recepta, venti iterum inflarunt mare, vt reliqua pars vix in naues admitti potuerit. Naues quæ maturius anchoras soluerant, minus subiere discrimen; quæ tardiùs tempestate iactatæ vix cæteras assequi potuerunt. Prima Melitensium triremis, fractis rudentibus in scopulos eiecta, maluit se ventis credere, quàm redire. Hanc tres aliæ sequutæ, rapientibus ventis, Buziam, quæ aliquot ante annis ab Hispanis capta fuerat; euaserunt, Cæsare cum classe insequente. Buziam pauci insederant Hispani à Nauarro quondam relicti, quibus rarus inerat commeatus, quia nil soli possidebant. Maioris tamen minorisque pecoris copia tametsi exigua viros recreauit primarios: bona spe cæteros impleuerat nauis Lygustica

Sal. Ann. 1541.

ca commeatu onusta; sed dum appropinquabat, illisa scopulis, naufragium fecit. Buziam cum appulisset Cæsar, cognito nauium naufragio, quas Algerium præsidio reliquerat, Rhodios, & Siculos missionem postulantes dimisit. Ipse pacatioribus ventis ad Baleares, inde nouam Carthaginem nauigauit, quasi ventorum triumphator, quos in caput suum conspirantes, tanta vultus, animique constantia tolerauerat. Rerum infelicem exitum suæ meritò imputabat pertinaciç, & diuina quodammodo castigatum iustitia, quòd in Pannoniam opportunas non tulisset suppetias. Vel nimis tumidũ sibi symbolum erexisset cum in Africam secundò nauigaret: Columnas scilicet in medio mari, quasi *vt in Cælo Deus, in terra Cæsar*. Vide nummum n. 427.

Sal. Ann. 1541.

FRANCISCI EXPEDITIO ITALICA, ET BELGICA. Anno 1542.

CCCC. XXII. Algerianæ expeditionis infelicitas mẽse Decembri in Galliam perlata, *Francisco* Regi, belli renouandi occasionem dedit. Vsque adhuc consilia in occulto fuerant; in publico arma: *Carolo* contra Turcam absente; in Italia Veneti, & *Solymannus* dicebantur sollicitati. *Langaus* inclinatam multorum sub duro Hispanorum iugo fidem oppugnabat minori fortuna, quàm solertia: nam detecta Alexandriæ proditio Hispanos excitauit, quos induciarum fides securos fecerat. Horum tamen vigilantiam *Langaus* fefellit, cum nocte vna geminas vrbes *Clarascum*, atque *Albam* adortus, ea celeritate in mœnibus adfuit, vt iam venisse Albani sentirent. *Francisci* tamen *Landriani* virtus, & *Hieronymi Vidæ* antistitis eloquentia profuit, vt illo Duce, hoc monitore inflammatus populus hostem propelleret. Solum Clarascum amissum est; cuius

Galli Clarascũ occupant.

CCCC. XXIII. damnum vt sarciret *Vastius*, minora duodecim Gallo oppida abstulit. Ita pari clade in Italia certabant. Geminum interim *Franciscus* coegerat exercitum, quem astutè in Italos dirigere iactabatur, sed in Hispanos votum erat. Duobus hisce exercitibus Duces dederat *Henricum*, & *Carolum* filios; huic Belgium; illi Hispania patris obtigerat decreto.

Vastius cladem rependit.

Belgis maius imminebat discrimen: iuncto *Gulielmo Iuliæ* principe, cum Gallorum fœderato *Christiano Daniæ* Rege; in Artesiam etiam *Vandomio* è Morinis regiæ stirpis adolescente effuso, *Carolum* Regis filium adiuuantibus. Tribus itaque exercitibus tres adoriuntur prouincias. Rex Danus, Iuliæque princeps *Rossemium* cum quatuordecim millium copijs, Brabantiæ immisit, quam ingressus, Hostratum deditione occupauit, vbi pilarum, & tormentarij pulueris vi ingenti reperta, Antuerpiam occupaturus accessit. Ab exploratoribus doctus, *Renatum Aurantium* in suppetias Antuerpiensium descendere, celeritate viam iuxta Brescotum præoccupat; cumque syluæ ad insidias opportunæ deessent, peditatum medijs se campis iussit prosternere, ipse cum equitatus parte, se speciem exploratorum præbuit, in quem incedentes Aurantiani, dum cædem vrgent, subitaria acies, velut ranç de terra natæ attonitos circumstetit, vexilla spargit, tympana pulsat, equitatus ex victo repentè victor lateribus instat, vt nulla salus præter fugam esset, & clementiam. Per confer- CCCC. XXIV.
tos hostes *Aurantius* eques cladis suæ nuntium Antuerpianis attulit. Apud eos consultatum agebant viri fortissimi *Lucius Vrsulus*, & *Nicolaus Schemerius*, qui in omnem seditionem cautè omnia prouiderant. *Rossemius* cum vrbi appropinquasset, per legatum vrbem dedi postulat; Qui cum responderent, *præter Cæsarem nullum agnoscere dominum*, dicente Legato *illum iam à piscibus deuoratum esse*, replicarunt *post triduum illum cum Iona reuicturum*. Antuerpianorum animaduersa constantia, dum sese alijs infundit populabundus prouincijs; alter regiorum filiorum *Carolus* adfuit, quem *Claudius Guisius* Lotharingi Ducis frater stipauerat, victorijs in Lutheranos clarus.

Trino exercitu Galli irrumpunt.

Aurantius vincitur.

Antuerpianorum lepidum responsũ.

Lucemburgũ adortus, subitò sui iuris fecit CCCC. XXV.
tanto vicinorum metu, vt pleriquè Gallis se darent. Vnum Iuodium palustri foris aditũ, fossisque præaltis, Germano defensum milite, *Carolo* diù impetum sustinuit, vt proinde voce *Guisius*, literis Pater filium reuocaret. Requin tamen generosa indoles, &

Lucemburgum à Gallis captum.

trans-

Sol.-Ann. 1542. translatis in collem proximum tormentis, extremam maluit experiri virtutem, quàm inter victos cedere victor.

Eodem tempore ad Pyrenei radices situm Perpinianum licet belli timore solutum *Henricus* alter filius infeliciter oppugnabat; Gallorum mora *Albanus* vsus, terra, marique *Mendosius* militem, bellicumque apparatum vrbi ad omnia imparatæ immiserant; iam que tota Hispania parabantur suppetiæ. Turcarum classem duce *Barbarossa* asserunt de fuisse Gallo, quamuis *Antonius Polinus* Gallorum apud *Solymannum* legatus nihil industriæ ad impetrandam omiserit; & quia Veneti, (quos fœderis participes Turca cupiebat) duriores essent, Byzantium *Polinus* repetens, grauiter & penè insolenter cum *Solymannum* instaret, ne *Franciscum* Hispaniæ fines, spe adfuturæ classis penetrantem, destitueret, acerba oratione Eunuchus offensus respondit, *Solymanni amicitiam non esse promiscuam, sed ad Gallorum tantummodò emolumentum captari. Testimonia erat proxima in Pannones* Solymanni *expeditio, vbi prò Turcis nullus Gallus adfuit.* Responsum cum *Polino* deesset, extremum subiturus periculum, ad *Solymannum* ipsum largitione sibi aditum aperuit, postulata renouans. Turca vero compositis ad simulationem verbis, *bona spe esse iubet, proximo anno maiorem, quàm postularet, se immißurum classem, quæ tarditatem pensaret præteritam.* Hæc in speciem promissa, vt Regum suo emolumento aleret dissidia. Quo cognito *Franciscus* ex Hispania in Italiam copias reuocauit, non leui Cæsaris detrimento. *Sol.-Ann. 1542. CCCC. XXVI. Galli Turcas euocant in Cæsarem.*

Tantis cladibus afflictus *Ferdinandus* Spiræ comitia indixerat, vt Hungariam, Germaniæ redimeret propugnaculum; vbi non sine rumore, ac pessimo exemplo auditi sunt Gallorum legati, dissuadentes Germanis ferre in Turcas auxilia. Ingens fuit Germano- *Spiræ comitia.*

rum apparatus, & Heterodoxorum Principum coniurata voluntas. Conspirauit & Pontifex, tribus millibus missis Duce *Vitel-*
CCCC. XXVI. *lio*. Aderat *Mauritius* Saxo non ignobilis miles, & cum *Conrado Hasso*, *Ioachimus Brandeburgicus* iam Protestantibus addictus, totius exercitus Imperator. Ex Germanis septem & triginta millia, quibus accesserant Hungari, Stirij, Itali non impari numero. Supremi Ducis mora, periculorum metus hosti tutiora omnia ad defensionem permiserat. In Pestum itum, initio feliciter pugnatum, quassata mœnia, *Vitellio* præcipuè rem strenuè agente: sed vbi irruptione prima cognitus est adesse hostis, rogataque per Drauum immitti subsidia, *Ioachimus* receptui canens, nullo facinore edito, plenus dedecore & ignominia copias reduxit; omnibus mussitantibus, noluisse Turcam vincere, nè aliquandò à *Ferdinando* vinceretur.

Sal. Ann. 1542. tur. *Leonem* sibi pro symbolo assumpserat *Ioachimus*, sed non probauit. *Ferdinandus* verò *Bicipitem aquilam* cũ Crucifixi Imagine, quòd se suaque præpotẽti Deo committeret. Sal. Ann. 1542.

TRIDENTINVM CONCILIVM. Anno 1542.

CCCC. XXVIII. Vltimum moturus lapidem pro pace *Paulus* Pontif. Max. præhabito Cæsaris consensu, vulgato per Europam diplomate XXII. Maij, An. 1542. Synodum inchoandam decernit Festo omnium Sanctorum, quo ante quatuor & viginti annos suam *Lutherus* Vvittébergæ fuerat hæresim auspicatus. Circiter Kal. Nouemb. tres legatos Cardinales *Paulum Parisium* Hetruscum, *Reginaldum Polum* Anglum, *Ioannem Moronum* Insubrem misit. Neque in Cæsare mora fuit, cuius nomine *Granuellanus* ad fuit, vrgens aperiri concilium, ratus conspiratione synodica Pontificios à *Francisci* partibus ad Cæsarem inclinandos, ac proinde acri in Gallorum cum Turcis confœderationem oratione per filium Episcopum Attrebatensem habita, inuectus, qua surgentis hæresis incrementa, & Christianæ Reipublicæ clades in vnum Gallum detorquebat, vt in Cęsaris partes Pontificẽ traheret. Sed vbi Gallorum demerita, & sui beneficia, Cæsar recitauit, & (nam Nouariam Pontifici obtulerat; *Octauio* Pontificis nepoti Mediceas opes, cum filia sua in vxorem dederat) *Paulum* inexpugnabilem reperit, fauore in offensionem verso, collectam Sacerdotibus Hispaniis à Pontifice impositam, exigi negauit; militem Cæsareum hyberna subire in Pontificia ditione passus, *Fabritio Columna*, & *Francisco Vrsino* exulibus remagentibus, vt terrorem Romanis incuteret.

NOVA CAESARIS IN ITALIAM EXPEDITIO.

CCCC. XXIX. Nuptiæ Philippi cum Maria Lusitana. QVò verò securiùs in Italiam descenderet, non minùs familiæ voluit, quàm regno consulere. *Ph. Lippo* itaque filio XVI. ætatis annum agenti *Mariam* filiam *Ioannis* Regis Lusitaniæ collocat: eidem Hispaniæ Regi creato Hispanos Sacramentum dicere iubet: Albanum Regulum copijs militaribus præficit. Germanis, qui anno Superiore Perpinianum traiecerant, Hispaniæ præsidio relictis, duodecim Hispanorum peditum millia; & septingentos equites in Italiam transmittit, *Auriana* classe. Supra quadraginta nummum aureorum myriades Hispani in hoc bellum contulere: magnam vim auri Rex Lusitanus addiderat: fœdus

CCCC. XXX. Angli fœdus cum Cæsare. cum *Henrico* Angliæ Rege, iuramento, quo se Pontifici obstrinxerat, postposito, renouarat. Anglus à Gallo abalienatus, quòd *Iacobum V.* Regem Scotiæ, de regnorum finibus altercantem pecunia iuuerat, facile cum Cæsare in gratiam redijt. Tantum poterat æmulatio, vt agnati sanguinis iura incestis nuptijs, & fœdo schismate religionem temerantem Regem in socium admitteret. Haud ingratum fuit *Henrico* fœdus, vnde familiari symbolo vsurpare visus est lemma; *Cui adhæreo, præest*, vt armato Anglo inter Hispanum, Gallumque stanti inscripserat, arrogantia tamen quàm virtute maiori.

CCCC. XXXI. Cæsarem Papa Benè conuenit. Inter tot bellorum irritamenta non destitit Pontifex pacem quærere. Vix altero apud Cæsarem legato obtinuerat Pontifex, vt se conuentum vellet: quòd inutili mora bellum iam destinatum protraheret. *Buxeti* Parmensi oppido conuenere XXIII. Iunij. Frustra cum tentasset Pontifex, vt bellum auerteret, postulauit, priusquàm abscederet, *Marinum Grimanum* Cardinalem audiret; quòd si ab opinione sua non recederet, id propalam in Senatu exponeret, vt penès Italos pertinaciæ famam minueret. Arrisit Cæsar, ne temerè videretur arma tractare; & aduocato Senatu *Grimanum* inter eos eloquentia, ac dignitate Principem audijt disserentem; sed nihilo motus eas in *Franciscum* renouauit querelas, quas ante Romæ, Niceæ quondàm pacem suadenti- Cæsar pacem recusat. bus exposuerat. Regi tamen *Ferdinando* opibus suis se adfuturum pollicitus, ne in Hungaria desertus à fratre, hosti præda fieret, triginta cohortes in auxilium misit. Desperata itaque pace, & Turca imminente, reuocatis Papæ legatis Synodum Tridentinam in tempus reiecit opportunius.

Sal. Ann. 1540. CCCC. XXXII. *Turca in Gallorum auxilium.*

Eodem tempore ad Ostiam Tiberinam ingenti Turcarum classe *Hariadenus* appulsus, tantam Romanis trepidationem intulit, vt de deserenda vrbe cogitarent, nisi *Polinus* Gallorum legatus sequenti epistola consternatos erexisset. *Classis* (ita Iouius) *quæ* à Solymanno *ad præsidium Galliæ*, Barbarossa *præfecto mittitur, & præscripto mihi paret, vt nemini, præterquàm hostibus nostris noceat. Itaque edicito Romanis, cæterisque Pontificiæ ditionis oram incolentibus, vt nihil hostile à nobis timeant. Nusquam enim fidem ab eorum Imperatore præclarè datam Turcæ violabunt, & vos prò comperto habetis* Franciscum *Galliæ Regem nihil habere antiquius non incolumen modò, sed maximè florentem, ac ideo ab omni impiorum iniuria defensam velit*. Nec decepit, nam incolumi ora Romana, littora Neapolitana populatus, Massiliam appulit. Vbi nondum expeditis Regis consilijs, moræ impatiens, Gallorum detestabatur fœdera, quòd solo nomine certarent.

Nicæam oppugnant

Nicæam denique vrbem Sabaudo pignori traditam, & bellorum illic fontem, adiuncta Gallorum classe aggreditur, tanta Turcarum industria, vt Gallorum opera illis collata vilesceret, atque conuicijs notaretur. Neglecta accessit tormentarij apparatus copia, quam Galli mutuari à Turcis coacti, tantam barbaro indignationem concitarunt, vt receptui canere statim iusserit. Eum tamen vili etiam degeneri obsequio *Polinus* tantisper retardare curauit, donec interceptis *Alphonsi Vastij* literis, eiusque cognito aduentu, trepidans, atque fremens Turca Tolonem vela dederit, vbi magno procerum studio, atque prouinciæ impendio hybernauit.

Sal. Ann. 1542.

Anno sequenti, Saniori regis consilio, missione accepta *Barbarossa*, Etruscos, Brutios, Liparam insulam populatus hostibus, atque amicis æquè perfidus, tot Christianos in seruitutem abduxit (Gallis nequicquam deprecantibus) vt famè, mœroreque confecti totum Mare, Byzantium vsque cadaueribus insternerent. Ita Gallus cognouit qua fama, qua gloria, quo iure immanissimi hostis præsidia euocauerit. *Vastius* vbi cum *Sabaudo* Nicæam spolijs, flammisque deuastatam inuisisset, *Simeonis* præfecti collaudata virtute, collectum militem in Monteuici oppugnationem vertit, quo vi & fraude in deditionem recepto, vicina Astæ oppida Gallorum armis erepta, suæ iterum fecit potestatis. Hæc in Italia:

CCCC. XXXIII.

Dum in Germania Cæsar, Bonnæ lustrato milite adiunctis *Aurantij* copijs cum exercitu quadraginta sex millium, *Duram* mouit Iuliæ oppidum non ignobile, & opera *Guilelmi* Ducis aduersus omnem vim hostilem satis munitum. Præter murum cortili ex

latere eductum, fossa duplici, valloque intra vtramque fossam ad muri fastigia assurgente cingebatur, quo stante nulla vis muro inferri poterat. Occupatio aggeris difficilis erat, quòd propugnaculis ad defensionem opportunis, tormenta in omnem latum ita explicasset, vt ascendentibus locus non esset. Incolæ natura pugnaces primo aduentu Cæsarianorum equitum alam, fugæ simulatione in siluarum angustias deductam magna

Sal. Ann. 1543. gna clade multauerant, occisis binis præfectis, & *Zucero* veteri militiæ Duce intercepto. Veteri etiam gloriabantur Romanis à se illata clade *Titurio Sabino*, & *Caio Cotta*. *Ex Hist. Iulij Cæsaris.* Præfectus vrbis *Flattes* nomine per subsidiarium militem, idoneam bello armauerat iuuentutem. *Martinum Rossemium* exploratæ audaciæ, ac felicitatis militem expectabant in suppetias, vnde Cæsaris videbantur irridere consilium.

Pro libertate gloriabantur pugnare, & *Guilielmus* qua potuerat, industria excitauerat. Nummum excusserat castrensem, in quò *à Centauro abripi patiebatur libertas, fœmina expressa simulachro, ne vim vlteriorem pateretur.* Hinc ad Gallos confugerat, Hispanorum odio, à quibus velut à monstris abhorrere dicebant.

Carolus verò celeritate vtendum ratus, Hispanis, & Italis ad prima pericula tum corporum, tum animorum agilitate expeditioribus, inuadendæ vrbis negotium dedit. Paulò ante lucem quadraginta maioribus tormentis ad sept. Kal. Septemb. concussus agger, quùm satis videretur depressus, & fossæ anterioris aqua vsque ad militum vmbilicum dumtaxat perueniret, Hispani, Italique nullo signo dato in aggerem conscenderunt: quum reliqui in armis starent. Multi ex vtrisque è muro à Durensibus cæsi fuerunt, & *Flattes* præsidij præfectus è domo muro propinqua adorientes sclopetis, tormentisque grauissimè affligebat. Hanc Magistri tormentorum oppugnare iussi, tam feliciter egerunt, vt conuulsis, emotisque tecti fundamentis defensores omnes vnà domus ruina sepeliuerint. *Flattes* ipse inter cæmenta perijt, cuius morte Durenses exterriti, rari prò muro pugnabant. Hispani verò atque Itali animo confirmati Summum murum scalis plicatilibus conscendentes, vrbem ingressi, militem, ciues nullo sexus, ætatisue discrimine trucidarunt; quòd circiter sexcentos in oppugnatione amisissent, vrbemque direptam mox incenderunt, Cæsare non prohibente, vt ea clade vicini exterriti ad deditionem festinarent. Profuit hæc Cæsari acerbitas, vi- *Plurimæ vrbes Cæsari deditæ.* cinæ namque vrbes Ruremunda, Iuliacum, Venlona *Caroli* humanitatem quàm arma experiri malentes, venienti aperuere portas. Tempus, quo Dura est incendio consumpta sequenti comprehenditur Chronodisticho. *Sal. Ann. 1543.*

DVra InCensa IaCet, DVra CerVICe rebeLLIs
qVo rVIt, aVgVstI mensIs & ensIs erat,

Guilielmus ipse desperata pace, Venlonę *Carolo* supplex factus spem suam in manu victoris reposuit. Et licet ad Cæsaris prostratus tribunal *Brunsuico*, & *Aurantio* deprecatoribus vteretur; hoc vnum à Cæsare habuit, vt in posterum Geldriæ dumtaxat præfectus Cæsare assentiente appellaretur, nomine Principis abstineret, Gallo amicitiam renunciaret. *Guilielmi* mater virilis animi fœmina, ignominiosæ subiectionis CCCC.
impatiens, indignatione mortem accelerauit. Seueritatem tamen, noua humanitate XXXIV. *Pax cum Duce Guilielmo.*
Carolus temperauit, promissa *Guilielmo* coniugali fœdere *Maria* filia *Ferdinandi* Romanorum Regis, si *Vandomij* Galli Ducis filiæ thalamo obnuntiasset, quod libens fecit, Ratisbonæ nuptijs conciliatis, additumque à Cæsare priuilegium, quo fœminæ (inconcessum hactenus) deficiente virili sexu, in hæreditatem succederent.

Rossemius militia Cæsaris adscribitur. Geldrensibus subactis, & *Martino Rossemio* cum cohortibus suis in militiam suam adscripto, Landresium mouit egregio recens opere à Gallo munitum, ipsum aggredi *Gonzaga* imperauit, quum valetudinis gratia ipse Querceti subsisteret. Huc alter ex Belgio exercitus, *Arescotto*, & *Burano* Ducibus; huc etiam *Galoppo* Duce fœderatæ Britannorum aduenerant copiæ, vt tribus locis, trino exercitu ciuitas peteretur. Turris erat mœnibus adiuncta, in cuius defen- CCCC.
sione incolæ insudabant; hancque quatere XXXV. *Cæsar Lãdresiũ obsidet.*
frustratis tormentorum ictibus, sine frustra *Gonzaga* tentabat. Interea *Franciscus* ingentibus adesse copijs nuntiatur. *Gonzaga*, quem amnis à cœteris diuiserat, *Arescotum*, & *Galoppum* in suppetias vocat, vt iuncti hostibus occurrerent. Renuerunt pertinaces, vsuque imperiti, potiùs ad se veniret *Gonzaga*, respondentes, ipse licet indigna postulantibus, accessit. Et ecce *Franciscus* instructo exercitu, pugnæ aleam potiùs subiturus, quàm vrbis periculum desertu-

Sal. Ann. 1543. Landresio Rex suppetias fert. ferturus. Stabat distributus in aciem Cæsarianus miles, sed loco immobilis Gallorum expectabat incursum. Tum Rex *Brisaccum*, & *Decarsum* equestris armaturæ duces in hostem destinat, qui velitationibus tanquàm iusto certamini prælusuri eum occupent, ipse interim dextro cornu latiùs explicato, commeatum sensim, nouumque vrbi præsidium impunè infert. *Gonzaga* verò quòd *Rossemius*, ac *Mauricius* cum copijs non aduenissent, discrimini militem exponere minimè ducens, prælium inire non ausit. Rex voto potitus, Castrocamerocestrum rediJt, nouoque ausu, peneque temerario substitit, hosti pugnam facturus. Adfuit festinatò Cæsar, & pugnæ auidissimus, castra castris obiecit. Minoribus sæpiùs certatum prælijs, amne prohibente nè Cæsariani totis castris pugnarent: cuius transeundi consilium cum in diem sequentem remisisset Cæsar, *Franciscus* contentus, quòd Landresium exemisset periculo, motis secunda vigilia castris, tacito abitù, omnes *Sal. Ann. 1543.* fefellit, cum ignibus, impedimentisque nonnullis relictis, exercitus speciem hosti faceret excubanti. Expectatione deiectus Cæsar, Cameracum abijt, & per vrbis Pontificem qui è Croia familia erat, Regem simulat consilium cœpisse occupandæ vrbis: propterea Cameracenses arcem extruerent, qua libertatem suam tuerentur. Hanc illi nimium creduli suis ædificarunt impensis: ædificatæ Cæsar præsidium imposuit, cui Cameracenses, quamuis Cæsari sacramentum dicant, stipendium pendere coacti fuere. Cameracenses cum *Carolus* ad Gallum propendere suspicaretur, libertate spoliauit. Vrgente postea hyeme, in hyberna dimisso milite, *Ferdinandum Gonzagam* ad *Henricum* Angliæ Regem legatum misit, vt eum sequenti vere in Gallum incitaret. Ipse Spiram ad indicta Germanis abijt comitia.

CCCC. XXXVI. Cameracum occupat Cæsar.

SOLYMANNI IN HUNGAROS EXPEDITIO. Ann. 1543.

CCCC. XXXVII. INter *Caroli*, *Francisci*que dissidia, *Solymannus* auspicia obtinendi Pannoniam vrgenda ratus, gemino adfuit exercitu. Alterum Duce *Amurathe* Valponij muris admouit, quod cum vim Turcarum non ferret, deditione transijt incruenta. Soclenses vbi obfirmatiùs restitissent, Hungaricæ nobilitatis virtute defensi, vltimo fortunarum ac vitæ discrimine mulctati sunt. Altero exercitu, *Solymannus* ipse iuncto sibi *Amurathe* Strigonium primò, deinde Albam Regalem fortissima regni munimenta aggressus est, sed impari culta præsidio, ferocem Barbarorum impressionem effugere non potuerunt. *Torniellus* cum paruis, quos *Ferdinandi* auspicijs collegerat, hostem videre non audens, vrbes aliquot muniuit præsidijs: Sera *Ferdinandi* auxilia solertia præueniente Turcarum. Primis itaque Pannoniæ potitus vrbibus Buda scilicet, Strigonio, & Alba Regali, ijsque nouo opere in omnem Christianorum impetum præmunitis, toto orbi metuendus esse cœpit.

Non propterea *Carolus* & *Franciscus*, de pace cogitabant. *An. 1544. CCCC. XXXVIII.* *Franciscus Borbonius* Anghianus Dux propè Padum *Vastium* vicerat; *Vastius victus.* is propè Dorthonam *Petrum Strozzam*, qui in gratiam *Francisci* suis stipendijs militem ex Italia coegerat. Cesserat tamen *Anghiano* inutilis victoria, *Pirrho Stipicciano* Cariniani præfecto *Anghiani* eludente obsidionem. Ducibus verò vrgentibus Gallis, ne ab obsidione *Anghianus* recederet, victoriæ fructum amisit. Si enim victo *Vastio* in Mediolanensem irruisset principatum, vt *Anghiano* in votis erat, vel Cæsarem è Gallia euocasset, vel Mediolanum ipse occupasset. Cariniani obsidio suorum ducum repetita consilio, *Vastio* tempus dedit cogendi militem, & sibi vnius oppidi eripuit expugnatione triumphum. Nam fame fatigatus *Pirrhus* honestis conditionibus, Cariniano cessit.

SPIRAE COMITIA. Ann. 1544.

CCCC. XXXIX. IN Ianuarium currentis anni translatis comitijs, quæ Spiræ Nouembri præterito celebrari debebant, adfuit Cæsar. Proficiscentem conuenit *Alexander Farnesius* Cardinalis de pace verba faciens, sed frustra. Omnes Electores, quòd raro accidit, & ferè om-

Sal. Aun. 1544.

Cæsaris oratio in Franciscũ.

omnes principes huic conuentui interfuere X. Kal. Mar. sermonem fecit in *Franciscum* Gallorum Regem, *quo conspirante cum Solymanno Christiani nominis acerrimo hoste, tot cladibus fatigata fuerit Christiana Respublica, de qua actum fore, ni Germani Principes, quibus primùm barbarus imminet, ad defensionem vocantes, arma sumant. Domestico bello implicitum, minimè potuisse accurrere* Ferdinando, *vnde Pannonia fidei propugnaculum hosti cesserit. Nicaam Allobrogi Ducis, Imperij clientis gemina petitam classe Turcica & Gallica*, Francisci *perfidia, & impudentis temeritatis extare testimonium, non in occulto, sed palam, nec longè ab oculis Summi Pontificis, Gallos & Turcas vna mensa, vna domo, ijsdem armis, atque consilijs ad imperij & Ecclesia ruinam coire.* Non latebat *Franciscum* Principum indignatio, propterea legatos *Ioannem Bellaium* Cardinalem; *Franciscum Oliuarum* miserat, excusandi fęderis Turcici gratia, à quibus præmissus fęcialis, & à *Caroli* ministris exceptus, vix incolumis euasit. Nam cum solemni veste indutus Regis litteras ad Cæsarem, atque Imperij ordines scriptas *Granuellano* offerret, iussus redire domũ, & ne quis cum illo communicaret adhibita custodia: quatriduò post grauiter increpitum in magnum capitis periculum incurrisse scribit *Belcarius*. Quòd cum Rege Germaniæ hoste ius Gentium in Germania non esset communicandum. Cæsarem litteras eius neque velle, neque recipere debere, vnde cum litteris remissus re cũm Principibus Imperij nõ communicata. Reuersi legati orationẽ belli, fęderumque cũ Turca defensoriam typo vulgarunt, quã friuole. *Turcam aduersùs* Sabaudum *ferebãt adhibitum, quòd Rex maternam hareditatem sibi debitam consequi non potuisset; in Cæsarem deinde conuersa arma ob legatos contra ius gentium trucidatos. Cum Turca se, publica quietis causa, non minùs, quàm, Polones fociari potuiße: Abrahamum, Dauidem, Salomonem, Machabaos, ac postremò etiam Christianos principes Constantinum, Honorium, Theodosium, aliosque diuersa religionis Duces fœderibus sibi armorumque auxilijs habuisse socios, neque hoc à quoquam crimini datum.* Fridericum II. *Sarracenorum humeris, in Italiam contra Pontifices reportatum. Non tam abs Rege Gallorum inuitatum Turcã, quàm aduersùs* Auriam *vltra processisse.* Polinum *adfuiße, cauisseque ne quid noxa Christianis inferret. Nihil Regem hisce bellis, nisi iniquè adẽpta repetere, quibus si potiri queat, arma illum aduersùs Germania hostes, periculis sumptibusq; spretis, vltro lubẽtemque sociaturũ.*

Gallorum legatus exclusus comitijs.

Excusatio Galli de fœdere Turcico.

Parum profuit fabula hæc, Germanorum irritatos animos, *Carolo* omni industria, atque libertatis indulgentia sibi conciliante. Querentibus Catholicis respondebat, *vt prædonibus equum sibi ereptum viator permittit, nè vitam cum equo extorqueant, ita Protestantibus se dare, quod retinere non posset.* Ergo Danum hactenùs à fide orthodoxa, & Cæsare ad Galli partes transgressum, sibi autoratum recepit: dotalem pactionem Saxonis cum Cliuensi principe, obductam eius sororem *Sybillam* ratam habuit: vt si illi proles mascula deesset, ex hac talis in hæreditatem succederet. *Eleonoram* filiam *Ferdinandi* fratris, Cæsare consentiente, primo Saxonis filio despondet; ea conditione, *si antequam nuptia celebrentur, de religione conuenerint.* Hæc tamen cautio paucis communicata est, vt Lantgrauium, cæterosque protestantes celarent. Qua beneuolentia vel ficta inclinatus Saxo, *Ferdinandum* Romanorum Regem salutauit. Et quanquàm duplicatum tributũ & in Turcicum, & in Gallicum bellum pendere pergraue erat, tamen Imperij ordines in Gallicum, semẽstre stipẽdium in quatuor equitum, peditum quatuor & viginti millia decreuerunt, vt hoste depulso domestico, facilius Turcicum gererent; Huius pecuniæ partem *Ferdinando* fratri, vt vicina Turcis loca muniret *Carolus* cõdonauit; grauissima cõstituta pęna in Germanos, qui Gallo militarẽt. Et quoniam de religionis controuersiæ in tãtis bellorum perturbationibus tractari commodè non possent, in proximum conuentũ mense Decembri celebrãdum reiectę fuere. Interim conciliandis reliquis Protestantium X. Iunij decretum est: *vt Augustani edicti leges vsque ad Æcumenicum, vel nationale concilium, vel his deficientibus, ad diuturnalem Principum conuentum suspensa hareãt, vbi virorum doctorum iudicio de religione consulatur, qua suo interim*

CCCC. XXXX.

Quanta Carolus indulserit Protestantibus.

CCCC. XXXXI.

Auxilia Cæsar mittit Ferdinando in Turcas.

Decretum de religione.

Sal. Ann. 1544. *pede, citra litem ob bona Ecclesiasticorum occupata, & imperialis iudicij interminationem subsistat: at promiscuè adhuius iudicij subsellia vtriusque religionis viri idonei Spiræ recipiantur. Ludi magistri quoque, & Ecclesiastæ Protestantium admittantur, prouentibusque tam hi, quàm Ecclesiæ olim attributis non fraudentur, Goslariensis, quoquè & Mindensis proscriptio ad futurum suspendatur conuentum.* Repugnabant huic decreto magnoperè Catholici, sed cum Archiep. *Coloniensis*, & *Monasteriensis* Antistes inhærendum censerent, Cliuensis quoque ac Badensis Cæsaris arbitrio rem deferrét, professi denique sunt, *non assentiri se quidem posse, nolle tamen Cæsari ita statuenti resistere.* Cum verò Protestantes causam *Henrici Ducis Brunsuicensis*, recens possessionibus suis, ob causam religionis potissimùm deiecti, hoc eodem decreto includi postularent, *Carolus* tãquàm pacis sequester principatum ad futuræ decisionis tépus occupauit. Hunc absente Cæsare, *Henricus* redimere conatus: per *Landgrauium Hassiæ* deiectus amisit, ipse cum filio *Carolo* in captiuitatem abstractus. Cœptum est hoc bellum, Anno 1542. vt ex Castrensibus nummis.

Sal. Ann. 1544. CCCC. XXXXII. *Causa de Henrico Brunsuicensi.*

CCCC. XXXXIII. *Cæsarem acriter monet Papa.*

Pontifex porrò violatam Ecclesiæ iurisditionem non dissimulandam ratus, seuero diplomate XXIV. Augusti exarato, Cęsarẽ sanctè corripuit, & minaci Pótificię indignationis fulmine conterruit. *Christiane* (inquit) *fili, salutem & Apost. bened. Ex edicto Maiestatis tuæ acta tui conuentus Spirensis cognouimus, de quibus cum nostram sententiam dissimulare paternus amor erga te non patitur, tum verò officij & muneris à Deo nobis per Christum commendati ratio in cura vniuersalis ecclesiæ, vt apertis verbis te admoneam, compellit. Nec verò parum nos ad hoc mouet grauis seueritatis diuinæ in Heli sacerdotem exemplum, in quem liberos indulgentiùs tractantem, & ad eorum errata conniuentem extat seuera illa Dei in hæc verba sententia.* Quia indigna nouerat agere filios suos, nec corripuit eos, iccirco non expietur domus eius victimis, atque muneribus vsquè in æternum. *Hæc quidem Dei sententia fuit, quam statim liberorum primùm, deinde ipsius Heli repentina & violenta mors consecuta, hincque posteritatis à Sacerdotio repulsa verbum Domini verum & ratum fecerant.*

Nos verò, fili, cùm à Te indigna quadam decreta in Conuentu Spirensi ex ipsis actis animaduerterimus, indigniora verò designata esse, & talia, quod si propositum exitum, quod Deus auertat, consequantur, non solùm Te in certissimum animæ salutis periculum adductura; sed Ecclesiæ paci atque vnitati, cui super omnia studere debemus, maiorem, quàm quæ hactenus laborauit, perturbationem sint allatura; nolumus sanè permittere, quin Te, à Deo nobis honore, & amore Primogeniti commendatum, his nostris literis de tanto tuo & Ecclesiæ periculo admoneremus. Quanquam quidem Te, non vt Heli filios admonendum duximus, quos deprauata voluntas & consuetudo peccãdi indociles propè ad rectam disciplinam reddiderant; sed vt eum

potiùs,

Sal. Ann. 1544. potiùs, qui multorum annorum cursu nō abijt in consilium impiorum, quo maiorē in spem venimus non frustra nos admonitione paterna apud Te vsuros. Omnia verò, fili, in eo sunt, si ab vnitate Ecclesiæ Te abduci non sinas, à consuetudine Maiorum tuorum religiosissimorum Principū non recedas; sed eundem vt debes morem in omnibus, quæ ad Ecclesiæ disciplinam, ordinem, & instituta pertinent, obserues, quem multos annos summa cum pietatis animi tui significatione edidisti. Is verò est eiusmodi, vt quoties de his, quæ ad religionem pertinent, disceptatur, ad sedem Apostolicam iudicium referatur, nihil illa inconsulta statuatur. Tu verò nunc, fili, cùm vel de Concilio generali, tanquam de remedio omnium opportunissimo afflictis Ecclesiæ rebus, & ipsius inprimis Germaniæ mentionem facis, vel de Nationali, cuius etiam meministi, vel de futuro ad proximum autumnum Imperiali conuentu, in quo de Religione, cæterisque rebus, quæ ad illam pertinent, tractare promittis; ita agis, ita statuis, vt supprimas eius vbique nomen, cui diuina & humana iura, approbante tot seculorum consensu, supremam eum cogendi Concilia, tum statuendi de his & ordinandi quæ ad Ecclesiæ vnitatem vtilitatemque spectant, autoritatem dederunt.

At verò, neque hæc sola sunt, in quibus conquerimur, Ecclesiæ & Maiorum abs te morem atque institutiones diuinas minimè seruatas fuisse; sed alia præterea, & ea quidem non pauca peracti iam conuentus decreta leguntur, quæ maximè, & pietatem lædunt, & omnem legum ordinem confundunt. Nam quod Laicos de rebus spiritualibus iudicare vis posse, neque Laicos modò, sed nullo discrimine Laicos, & damnatarum hæresum assertores; quod de bonis Ecclesiasticis, eorum futuris controuersijs statuis, quod eos, qui extra Ecclesiam sunt, & per Edictum tuum pridem damnati, honoribus pristinis in iudicijs ac tribunalibus restituis; atque hæc pro tua, & imperatoria potestate facis, minimè approbantibus cæteris, qui in antiqua & sancta obedientia perseuerant. Quid tandem horum, cum diuinis institutionibus ac legibus, quibus perpetuò Ecclesia est gubernata, conuenit? quæ omnem potius disciplinam, omnem ordinem, sine quo nullus hominum cœtus regi potest, ab Ecclesia prorsus tollunt? Hæc verò, quò magis ab omni recta disciplina & consuetudine Maiorum sunt aliena, eò minus nobis persuadere possumus è tuo ipsius sensu illa vnquam emanare potuisse; sed eandem pietatem animo tuo suppressam quidem ad tempus malorum consilijs, qui huic sanctæ sedi rebelles sunt, putamus. Id verò eos impetrasse tantò magis dolemus, quantò id Tibi & Ecclesiæ, nisi citò ad teipsum redeas, maiori damno, & detrimento fore, nobis maximè est persuasum. Sal. Ann. 1544.

Facti postea indignitatem sequentibus Pontifex monstrauit argumentis. *Speciosum correctionis titulum, quam in ecclesiasticis reposcebant Hæretici non magis posse placere Deo, quàm cum Oza absentibus Leuitis labanti in curru Arcæ Domini profanas manus; aut Dathon, Core, & Abiron Moysis & Aaronis sese admouerunt officio, quos omnes repentina morte dehiscente terra haustos accepimus. Laudabile esse incensum adolere Domino, sed hoc Oziæ Regi, quantumuis pio, sibi tamen præter vsum arroganti quod sacerdotis erat, impune non fuisse. Si quid minùs à sacerdotibus actum, stare iudicem illum, qui dixit. Ego ipse super pastores, requiram gregem meum de manu illorum? Regibus, Imperatoribus haud iudicium competere, sed patrocinium erga Sacerdotes, quod in Constantino, Carolo Magno, Theodosijs Deus illustribus ornauit victorijs; non sic in Mauritio, Constante II. Philippo, Leone, alijsque Orientis Imperat. ignominiosè vitam claudentibus; tum etiam in Henrico IV. Friderico II. Occidentis Imperat. factum, quorum ille à filio proprio captus, hic etiam interemptus. Infelices Iudæos respiceret in spreto Christo; & Græcos in Christi spreto Vicario. Cuius tamen auctoritas illis oppressis, hodie perpetua successione floreat, & conseruetur.* Orat proinde Carolum, monetque *tanquàm filium præ omnibus dilectum amantissimus pater, vt exemplo Constantini imperio non minus, quàm virtute Magni, iudicium de rebus sacris Sacerdoti relinquat, neque tot nouis edictis sacros lædat canones. Abrumpendam hæreticorum temeritatem, negandum quod concedi nequit; ne in has Pontificem compellat angustias, vt ex auctoritate sibi cælitus tradita cogatur agere, quàm vel consuetudo, vel natura, aut voluntas ferat.*

Hæc cum ad *Lutherum* peruenissent, fe-

Sal. Ann. *1544.* CCCC. XXXXIV *Lutheri tumida scurrilitas in Papam.* rina percitus rabie, conuicia omnia quæ excogitare potuit, in Rom. euomuit Pontificem. Vulgauit librum, cui titulus. *Aduersus Papatum Rom. à Sathana constitutum.* Figuram adiunxit, Papam in sede decumanis asini auribus prædicum, quæ diuersa dæmonum obuallarent monstra; alij cor vorarent, alij fune in barathrum traherent. Alibi eundem porcæ mammosæ impositum sinistraque oletum præferentem, dextera populum benedicentem exhibuit. *Cæsar patienter fert monentem Pontificē.* Secus plus, ac religiosus Cæsar non surda aure, grauem excepit orationem Pontificis. Excusabat se necessitate magis, quàm voluntate ad eiusmodi abstractum edita. *Sal. Ann. 1544.* *Patienter tulisse, quod emendare non potuit. Saxonico laxasse habenas equo, cui deinde capistrum queat reperiri; dilata non data possessione bonorum, vt cū Turcam sibi armis iungeret, quos religione non posset. Opportuniori tempore cognosceret pastor, quòd oues ipse errare non permiserit, sed longiori licet tramite in semitam ducere veritatis. Quanta fuerit in sedem Apostolicam reuerentia, locus dabit, ac tempus.*

CAESARIS IN GALLIAM EXPEDITIO. Ann. 1544.

CCCC. XXXXV. COmpositis Spiræ cum Principibus rebus, in Galliam exercitum Cæsar traduxit. Comitabantur *Ressemius*, *Gulielmus Furstenbergus* Gallicæ dudum assuetus militiæ, *Mauritius* Saxonum, & *Albertus* Brandeburgi princeps præter Italos, Belgas, Hispanosque Duces, qui lectissimis copijs, & tormentorum aderant apparatu. Quanto ardore præsentem *Carolus* susceperit expeditionem, numisma ostendit Augurale.

Quæ sui quondam iuris fuerant, primùm oppida aggressus, Lutzenburgum nuper ab *Aureliano* occupatum, egregioque munitum opere obsidet. Septuaginta æneis tormentis Galli instruxerant oppidum, sed cum impari annona ad sustinendam diuturnam *Lutzenburgo occupato, Cæsar varias vrbes expugnat.* oppugnationem, occasione visus *Carolus*, per *Furstenbergum* Maio Mense XV. obsidionis die, inopia potiùs quàm vi, suæ fecit potestatis. Comertium solo tormentorum apparatu ita exterruit, vt quatridui terrorem vix tulerit. Ad famam victoriæ, tota trepidauit Gallia; sola seges adhuc immatura videbatur posse morari *Carolum*, qui veteri frumento instructum exercitum Ligninio adduxit; cuius muris vi tormentorum quassatis, exterriti defensores se arbitrio tradidere victoris. Hinc castra Sendisirium producta; dum in Picardia *Anglus* cum septuaginta, aut octoginta peditum, equitum viginti millibus irrueret, vt vnà inde Lutetiam in *Franciscum* transirent. Sendisirio *Landa* præerat, Landresij propugnatione contra Cæsarianos nobilitatus. Magno ardore incœpta oppugnatio, vt paucis horis quassatis mœnijs, bina sub turribus propugnacula, trecentorum passuum strage corruerent. Postulantibus Hispanis oppidi inuadendi potestatem, negauit *Gonzaga*, vt paucis ante exploraret, quàm pleno agmine tentaret ingressum. Cum qui exploratum missus, sublato vexillo ad murum contendit; hunc reliqui signiferi, ne minori viderentur gloria certare, per fossas consequi enitebantur; ipsi tandem Duces, nè suis periculo deessent, accurrerunt, sed grandi periculo; nam libratis ex occulto tormentis supra quingentos ciderunt Cæsarei. Clade minimè Germani territi, foueas & ipsi subiere iniussi, non meliori tamen fortuna. CCCC. XXXXVI *Sendisiriū Cæsar occupat.* *Chirosa* qui inauspicatæ expugnationis auctor fuerat, ad Gallos fugit. Re infeliciter gesta; cuniculis agere decreuit sed frustra, donec *Landa* tormenti ictu sublato, & tormentario puluere deficiente, post duodecim dierum inducias, quibus Regem frustra expectarunt, deditio Cæsari facta est. Sendisirio potitus *Carolus*, ad ipsa regni viscera, Lutetiam mouit. Aspernectum itaque oppositum destinato itineri oppidum progressus expugnauit, magna militaris annonæ præda ditatus. Tunc Rex ex altera *Matrnæ* ripa sese Cæsari obiecit, vt ei transitum intercluderet. *Lutetiam mouet.* Gemino pondere premebatur Gallia, non minùs amico quàm hostili. Regius excurrebat miles, ne quid hosti ad vsum superesset. Cæsareus, ne quid inimicis reliqui faceret. Aduentantis Cæsaris rumor tanto terrore Parisios impleuit, vt de deferenda vrbe incolæ cogitarent, & iam sibi salutem fuga quærerent. Vnus *Caracciolus*, impiger iuuenis, quamuis religiosus in *Parisiensiu timor.* ordi-

Sal. An. 1544. ordines ac signa distributum populum ere-
xit, & armorum subsidio recreauit, Regis
maxime propinquantis accepto nuncio. In-
ter tot rerum discrimina, (nam ab vna Cæ-
saris victoria, totius Galliæ videbatur pen-
dere fortuna) *Furstenbergi* captiuitas in *Ca-
rolo* ardorem pugnæ refixit. Vadum explo-
raturus, ad *Matronam* ægressus, in mani-
bus hostium peruenerat.

CCCC XXXX VII. Pacem vrgebant Pontifex, & Galliarum
Regina, *Caroli* soror, vno *Henrico Delphino*
reclamante, quòd ære deficiente Cæsareus
exacerbatus miles, annonęque incõmodis af-
flictus, Gallorum subduceretur victoriæ.
Verissimilia hæc quidem, non tamen Cæ-
sarem, aut Regem mouerunt, vt ille pu-
gnam subterfugeret, hic quæreret. Regni
alea ex vno suspensa prælio, vtrumque sus-
pensum tenuit. Ducissa *Stampensis*; quæ
formæ gratia, *Franciscum* Regem modera-
batur, odio *Dianæ Pictauiensis*, quæ *Henri-
cum Delphinum* possidebat, ad pacem Re-
gem incitabat, sæpiùs cum *Carolo* altero Re
gi filio collatis consilijs, vt hunc Belgio à
Cæsare donatum in æmulam extolleret. Spe
itaque & metu hinc inde concitato, blandi-
tijs suis fœmina potens pacem suasit. Con-
uenère primùm inter Vitriacum, & Cata-
launum à Cæsare *Nicolaus Perenottus Gran-
uellanus*, ac *Ferdinandus Gonzaga*, à Rege
Claudius Annebaldus, ac *Franciscus Chemau-
sius*; qui post longas disceptationes, his con-
Pax inter Cæsarem, & Regem Gallorum ditionibus fœdus iniere. *Pax Madritana,
consecutaque fœdera in partibus vim suam ob-
tinerent; quibus omni in regnum Neapolita-
num, Siciliam, Ducatum Mediolanensem, Co-
mitatum Astensem, Flandriam, Artesiam,
vicinaque loca iuri cedere Rex iussus esset, suis
deinde stipendijs Cæsari aduersùs* Solyman-
num *equites sexcentos, ac dena peditum mil-
lia iungeret; Cæsar ad maiorem inita pacis
stabilitatem* Carolo Aureliano *Duci aut fi-
liam suam cum dotali totius Belgij hæredita-
te, aut* Ferdinandi *fratris natam, Mediola-
nensis principatus dote locupletatam se nuptui
traditurum promisit: ea tamen lege, vt Me-
diolanensis, Cremonensisque arces donec mascu-
lam ex his nuptijs prolem* Aurelianus *suscepe-
ret, Cæsariano tenerentur præsidio:* Carolo *Al-
lobrogo cuncta, quæ illi à Gallis ablata fuis-
sent, redderentur. Regi nihilominùs occupa-* *Sal. An. 1544.*
*tas arces retinère liceret, quamdiu Mediola-
nensis, ac Cremonensis à Cæsare possiderentur. Si*
Aureliano *filia Cæsaris nubat, Aurelianen-
sium, Boiorum, Engolismensium, Castri He-
raldi principatus vsque ad centum librarum
Turonensium millia annui prouentus*, Aure-
liano *in patrimonium detur: si supra comme-
morati principatus eam Summam deductis
impensis, non sufficient*, Alenconius *princi-
patus addatur. Filia Cæsaris, si viro super-
stes erit, donatio propter nuptias quadraginta
librarum Turonensium millia annua produci-
tor:* Ferdinandi *filia ad triginta. Cæsari vi-
cissim Rex iuri, quod in regnum Neapolita-
num, aut in Mediolanensem principatum, si
Flandricæ prouinciæ* Aureliano *darentur, ce-
deret. Occupata intra aut trans Alpes post fa-
ctas (auctore* Paulo *Pontifice) inducias, mu-
tuò restituerentur.* Insperata pacis tranquil-
litas miro Europam impleuit gaudio. Ab
hisce factionibus vt citra ignominiæ notam
discederet *Carolus*, in causa fuit, vel sors
Cæsari propitia, vel *Aureliani* fatum, quem *Aureliani mors.*
non sine veneni suspicione à proxima manu
ex æmulatione præparati, mors sustulit im-
matura. Huic fœderi *Henricus* accessit Rex
Angliæ, ea conditione vt Bononiam Picar-
diæ vrbem ab eo occupatam, Gallus pecunia
redimeret.

Pace constituta, de Tridentino Concilio *Concilium Tridentinum.*
seriò cogitare cœperunt, datis à Pontifice *An. 1545.*
ad omnes Europæ proceres literis, vt Epi-
scopi omnes conuenirent, Theologi Pari-
sienses, & Louanienses proponenda in Con-
cilio dogmata conciperent. Ne in VVorma- CCCC. XXXX VIII.
tiensibus comitijs quid orthodoxæ aduer-
sum religioni, in gratiam Protestantium *Comitia VVormatia.*
concederetur, *Farnesium* Cardinalem lega-
uit. Adfuere Cæsar, & *Ferdinandus*; Prin-
cipes nonnisi per legatos, obfirmato animi
proposito nec quicquam Cæsaris postulatis
concedendi. Tridentinum auersabantur
Concilium, & subsidia in Turcam nega-
bant, nisi priùs religionis eis libertas à Cæsa-
re fieret. His animum confirmauerant,
præter *Franciscum VValderum* Monasterij *Episcopi apostata.*
episcopum, *Fridericus Palatinus*, & *Her-
mannus Archiepisc. Coloniensis* Electores, hæ-
reticorum partibus recens addicti. *VValderus*

Ana-

Sal. Ann. 1545. Anabaptistarum victoria clarus, nupero decoratus Sacerdotio, iunctis armis vnà cum *Hassio* in *Henricum Brunsuicensem* sibi inuisum conspirauerat ex *Hassorum* consortio velut œstro hæresis percitus, post Osnabrugensem, & Mindensem Diœcesim (quibus etiam præerat) Acatholicis permissam, Monasteriensibus, repugnante Capitulo, Lutheranos concessit præcones. *Ludouicus* verò *Palatinus* fratris nuper defuncti successor, iam vetus *Melàcthonis* discipulus erat. *Vbius* Coloniam auocato *Bucero*, inuitis Canonicis, Maiorum cum tentaret irridère statuta, nec consilijs, vel minis ab instituto deflecti posset, Cæsar & Pontifex desperatis remedijs, altero post anno, ei in Archiep. Sede *Adolphum Schavvenbergicum* suffecere. In comitijs cum nihil Cæsar proficeret, ne irreconciliato *Solymanno*, rebusque ad bellum immaturis, Prostetantes ad arma incitaret, in aliud colloquium religionis remisit dissidium.

Pontifex verò Romæ priùs Iubilæo publicato, quo totum Orbem ad superos pœnitentia placandos inuitabat, vt felicioribus auspicijs Patres ordirentur Concilium, tale dedit initium. Cardinales legati, vnà cum Episcopis habitu indutis Pontificio, Theologis, clero populoque ab Ecclesia SS. Trinitatis ad principem vrbis Basilicam processere, vbi à Cardinali *Montano* solemni sacrificio, implorata Spiritus Sancti gratia, *Mussus Bitontinus Episcopus* eleganti, piaque oratione, *quibus de causis vrgeretur concilium* edocuit. Sub hæc tria lecta diplomata, *de Concil. Inditione, de Legatorum designatione, de Concilio incohoando*. Cæsaris etiam scriptum à Mendozza oratore perlectum. Vltimo in genua prouoluti, recitatis precibus, in proximam Epiphaniam, quæ erat Ianuarij 7. Anni 1546. primam indixère sessionem.

Protestantium Comitia. An. 1546. Protestantes verò, & ipsi coacto Francofurti conciliabulo, *de Brunsuicensis belli sumptibus, cuius principatus Ducem* Henricum *possessionibus eiectum religionis causa vinculis cum filio detinerent, de auxilijs in Cæsarem Archiep. Colon. sufficiendis, de prorogando* Smalchaldico *inter Sacramentarios, & Lutheranos inito, de repudiando denique Tridentino Concilio statuerunt*.

Cæsar seditione cognita, vltimo decreuit tentare conatu, an Ratisbonensi comitio concordiam suadere posset. Repugnabant Tridentini Patres, hoc suæ aduersari existimantes auctoritati. Ratisbonæ adfuere octo ex Catholicis, totidemque Achatolici, sed tardi, & difficiles, quòd quotidianis incrementis pertinaciam alerent. *Martinus Bucerus* Allata ex monacho quondàm Dominicano apostata, & maritus, ex Lutherano deinde Zuinglianus in capite præsidebat. Primo collocutionis die, *Maluenda* protestante se priuatum instituere colloquium, & interrogante an *Bucerus* in Confessione Augustana persisteret, diù cunctatus, respondit *se aduersarias illi damnare sententias*, quamuis & in concionibus, & in scriptis, ac in discipulis erudiendis non solum à Lutheranis alijs, sed à seipso diuersus appareret. Nam Germaniam totam peruagatus, inter Sacramentarios Lutheranos, atque Catholicos medius, in Angliam denique delatus, post quinquennium iudaizans mortuus scribitur. Hoc itaque in colloquio cum de iustificatione fidei sermo recurreret, solaque incredulitas reputaretur ad culpam, iuxta Augustanæ confessionis defensorem, adulteria Protestantium sanctiora erant eleemosinis Romanorum, cum hæ, non illa ad crimen imputarentur. Hanc confusionem erubescentes Acatholici principes, iussèrunt, ne quid eis inconsultis, vt potè Germanæ Ecclesiæ Pontificibus statueretur. Ex aduerso cum vetuisset Imperator quicquam à conciliatoribus vulgari, ante exitum; Lutherani doctores inter Saxum & sacrum constituti, turpi subterfugio recessere.

Sal. Ann. 1546. CCCCXXXXIX Comitia Ratisbonæ *Buceri effigiē vide infra nu. 451.* *Buceri error abominandus*

Dissipato conuentu, superuenit Cæsar, cuius auctoritas vnà & Romani Pontificis vilebat. Indictis comitijs, adfuere *Mauritius Saxo*, Ericus Brunsuicensis, *Io: & Albertus Brandeburgici*, Episcopi aliquot; Protestantium soli oratores, potiùs exploratores comparebant. Cæsar, audito sacro, curiam subijt, & cum conciliandæ pacis rationem quæreret, responderunt Catholici, *Vnicum superesse Concilium, iam Tridenti incohoatum*. Tum Legatus *Campeggius* omnem lapidem mouit, vt ad illud Protestantes prouocaret. Hi verò contra sentiendi, ac vi-

Bellum in Protestantes.

uendi

Sal. Ann. 1546. uendi libertatem, nil admittentes, recusa-
CCCC. runt. Cæsar omni spe frustratus, ad arma
XL. se conuertit. Heterodoxis sciscitantibus,
In quem arma dirigeret? respondit, *Nihil se
moliri, nisi ad publicum Germaniæ bonum,
violatas leges rebellium audaciam vindicatu-
rum: huic qui sectus opinioni accesserit, illum
se omni beneuolentia complexurum; secus qui
fecerit, in hunc tanquàm rebellem arma ex-
pediri.* Nullus erat legatorum, qui in secta-
rios fulmen dirigi non sentiret; nullus ve-
rò qui sentire propalam ostenderet, ne rei-
tatem, vel vindictam proderet.

Mors Lutheri. Armorum strepitum mors *Lutheri* præ-
uenit pridie Kal. Mar. cum à lauta mensa
benè cœnatus potusque ad lectum diuertis-
set, neque grauius ægrotare à domesticis an-
te, quàm mori compertus esset: Quid sen-
serit de fide? ipsi nesciunt sectarij à seipsis
dissentientes. Originem perfidiæ *Luthero*
nemo negat, à quo hoc vnum didicerint, à
Romana dissentire Ecclesia, cum cœteris (Ma-
nichæi sint, vel Montanistæ, Donatistæ, Ne-
CCCC. XLI. storiani, Valdenses, ac huius farinæ homi
Ortus Io. Austriaci. nes) *non discrepare*. Nascitur eodem anno,
quo *Lutherus* obijt, *Ioannes Austriacus* ex
Carolo Cæsare patre, matre *Barbara Blim-
berga* Ratisbonensi, forma ac genere iuxta
nobili, cum hæc ad *Carolum* inducta vt mæ-
Caroli continentia. rorem cantu allenaret, & viduus esset, *Isa-
bella* coniuge ante annos septem amissa:
namque ea viuente, seruasse *Carolum* per-
quàm sanctè coniugalem fidem fama est.
Quàm verecundus fuerit, ex eo habes, quòd
infantem impleto nondum anno, matri ab-
reptum, ne quid in ea vrbe resciretur, *Aloy-
sio Quisciada* Imperatoriæ aulæ præfecto,
quem arcanorum rigidum obseruatorem
expertus erat, in Hispaniam tradidit defe-
rendum; vt à coniuge *Maria Vilea* educa-
retur: caueretque, ne cui mortalium pateret
pueri pater. Indoles verò, quæ veluti ignis
diù latere nequit, quid grande arguebat in
puero. Alter *Cyrus* inter pastores, cum
æqualibus pueris nonnisi militaribus ludis
videbatur certare, nec desistere, vsque dum
de victoria securus. Admonitus *Aloysius*
mitioribus puerum artibus imbuere, vt sa-
crum ordinem posset initiari, tentauit; sed
violenta eruditio, & indoli aduersa erat.

Carolus verò non multò post fato concedens, Sal. Ann. 1548.
extremo illo tempore, *Philippo* Hispaniæ
Regi ad se accersito, *Ioannem*, qui apud
Aloysium Quisciadam educabatur, eodem ac
Philippum natum patre renuntiauit (quod
vsque eo omnibus celauerat) proinde auo-
caret ad se puerum, eaque haberet caritate
ac germanum fratrem. Paruit *Philippus* sed
duos post annos à Cæsaris obitu, quo inte-
rim *Carolus* filius Hispaniæ princeps adole-
sceret. Tunc agniturus fratrem Vallisole-
tum profectus. Eo ex Villagarsia *Aloysium*
cum *Ioanne* iubet occurrere cum venato-
rum turba. *Aloysius* instructa venatione,
equum superbè phaleratum inscendit: *Ioan-
nem* vulgari iumento insidentem post se du-
cit, venatorum globo immixtum. Cum-
que prope Regem accessisset, ex equo re-
pentè desilit, idemque vt faciat, *Ioanni* com-
mittit. Paret ille; simul *Aloysius* ante eum
prouolutus, *Porrigas* (inquit) *osculandam
manum mihi celsitudo tua. Noui quid habeat
veneratio hæc mea; mox à Rege intelliges.
Nunc equum, instratum tibi hoc ornatu scan-
de.* Restitit attonitus puer, equum tamen
subijt, manum tradidit: Suspensis admira-
tione adstantibus, & ad metamorphosim
intentis. Cum ecce in conspectum venit
Philippus Rex cum venatorum turmis: illicò
Ioannes ad pedes, præeunte *Aloysio* se demit-
tit, Regem de genu veneratur. Tum Rex
manu puerum attollens, *de patre?* interro-
gat. *Aloysium* volebat annuere *Ioannes*, sed
hærebat. Tum Rex equo depositus, *Ma-
cte* (inquit) *generose puer*. Carolus V. *Im-
perator, qui Cœlo degit, vtriusque nostrum pa-
ter est*. In quæ verba puerum fraternè com-
plexus, in equum reposuit; festo interim
clamore latè personantibus campis, Proce-
rumque plausu, faustum nouo Regis fratri
certatim gratulantium. Rex ipse dicere soli-
tus, *Nunquàm se incundiorem venando præ-
dam, quàm eo die retulisse domum*.

Sic agnitus *Ioannes* Austriacus, quem
propiùs alij cum *Carolo* patre conferebant. Famian. Strada li. 10. de Bello Belgico.
*Vtrique eundem natales ac propè mortis diem
similes terrâ, marique, in Mauros, inque
Turcas expeditiones: idem Tunetanum re-
gnum ab vtroque subactum: & Muleassem
Regem à Carolo in possessionem regni reuoca-
tum.*

Sal. Ann. 1546. *tum, electo Hurtaddino; à* Ioanne *Regem Amidam Muleassis filium sed patris expulsorem, eodem regno expulsum, ac* Mehemete *imposito, inter captiuos, ac spolia relatum. Plura patrem bella confecisse, nam & plures vixisse annos; filium, vna victoria nauali, numerum alterius adequasse. Quod si penes hunc rerum arbitrium fuisset, regnisque, & exercitibus vnus imperasset; haud dubiè claritudinem patris assecuturum. Addebant & illa, quamuis pleraque inania, & comparantibus quæsita. Vtrumque iisdem officiorum artibus sustentasse suorum spes: sed oblatis illum prælargè titulis nobilitatem amplificasse: hunc militum virtutem immodicis, quòd alia non suppeterent, verborum præconijs detractoque interdum sibi pileo, aut pugione donare præsenti alacritate solitum: certè gregarium quemque nomine compellando, memoriam loco muneris promptam habuisse. Ab vtroque inducta ad corporis cultum aliqua, & præcipuè ornatum capitis immutatum. Primum* Carolum, *quum ad imperij coronam capessendam veniret in Italiam, minuendo capitis dolori cæsariem deposuisse: exemplo ab aula primoribus certatim recepto: ac more, qui per ea, retroque sæcula tantopere vigebat, alendæ comæ, imitatione vnius, apud omnes abolito. Et primum quoque* Ioannem *Austriacum, quòd ad læuam temporum partem, rectum natura capillum haberet, omnem à fronte crinem reuocare manu cæpisse: quòdque placeret illud porrectæ frontis additamentum, inde vsum deriuatum esse retorquendi, sustinendique capillamenti, adeo vt qui eo suggesto capitis vtuntur, vulgo gestare Austriam alicubi dicantur. Denique & in postremo vitæ actu similitudinem patris optasse Austriacum: vtque ille abdicatis regnis, in Diui Iusti solitudinem abdiderat sese, sic ipsum paucis ante obitum mensibus decreuisse, inter Serrati montis Eremicolas ei demum inseruire Domino, qui (vt aiebat) plura, quàm* Philippus *frater & posset, & vellet, quod vnicè pietatis studio, an rerum improsperè succedentium tædio meditaretur, haud facilè separauerim. Illud ego in* Ioanne *Austriaco, citra omnem patris comparationem, non omiserim: Munditiem animæ, cuius amorem à puero indiderat educatrix Vlloa, vsque adeo coluisse per omnem ætatem, vt nullam paulò grauiorem noxam, Deique offensam apud se ferre diutiùs posset; atque ideo bis singulis mensibus (quod illi perpetuum fuit) conscientiæ labes sollicitè confessus excuteret, animo vere principe, qui turpissimæ seruituti nequiret insuescere. Immo nec expeditionem aliquando suscepit, aut signa cum hoste contulit, quin antè præliarem diem, accuratissima confessione, Dei clementiam propitiauerit. Quod sanè studium sui, in Principe viro, cui ab ætate, à forma, ab armorum imperio summa licentia; tanto quis, opinor, pluris æstimauerit, quanto rarior in castris hæc pietas, quantoque huiusmodi circumspectio minus solitaria, nec sine multarum comitatu virtutum esse consueuit. Hoc porrò si quis ad militares viri laudes adiungat, ad bellorum varietatem, quibus antequam interesset miles, præfuit Imperator: ad altitudinem animi, quo nullum genus hostium vel numero maius, vel fama insuperabile vnquam expauit: ad præliorum felicitatem, in quibus perpetuò victor, victus certè nunquam discessit; profectò* Ioannem *Austriacum magnos inter, fortunatosque armorum Duces iure adnumerauerit.*

Ad Tridentinum reuertamur Concilium, in quo *Morum emendationem*, quorum corruptela erat præcipuum sectarijs defectionis argumentum, in primum, Cæsar vrgebat. Ex aduerso Pontifex *fidem Orthodoxam*, aiebat, *formandorum debere esse morum principium*. Fuitque accerrima hæc inter Pontificem & Cæsarem dimicatio, donec commissa synodi, quamuis inuito Cæsare, quieuit, *vt quæstio fidei morum reformationi præcederet.* CCCCLI. *Contentio inter Papā & Imper. de modo procedendi in Cōcilio.*

CAESARIS EXPEDITIO IN PROTESTANTES. Ann. 1546.

CCCC. LII. PRoteſtantium contumaciam *Carolus* debellaturus, à diuisione incepit, ne Principum, omniumque vrbium arma vnō impetu prouocaret. Nonis Iulij, *Hermannum* Vbiorum Archiep., Pontificio fulmine deturbatum, dissimulata offensione, literis seriò hortatus est, *Ne quem aduersariorum partibus se adiungeret, staret prò inuiolata in Cæsarem fide, nisi parem cum hostibus fortunam experiri mallet.* Paruit ille, nolens *Protestantes diuidit.*

Cæ-

Sal. Ann. 1546. Cæsaris indignationem subire. Alias ad Noribergæ, Argentorati, Augustæ cæterarumque vrbium coniuratarum proceres; & Ducem *VVitembergicum* literas dedit, quibus eos armorum metu absoluere conabatur. Eisdem rationibus Heluetij per legatos à fœderatorum partibus auocati: Vrbes tamen Smalchaldico fœdere sociatæ, quarum sex præcipuæ erant *Augusta, Vlma Argentoratum, Francofurtum, Lubecca, Hamburgum*, & *Brema* nequaquàm obtemperarunt, sed responderunt, *Gratum euenisse sibi, quòd intelligant Germaniæ salutem curæ esse Cæsari; orare etiam, vt hæc ipsi voluntas perpetua esse velit, neque intempestiuo armorum remedio corrumpatur. Dolere magnopere repertos in Germania, qui Cæsareæ auctoritati ausu refractario illudant, obsequiorum immemores: neque existimare eiusmodi suæ religionis assertores scelere obstrictos teneri. Per ipsos sanè hactenus non stetisse, quò minus tentata sæpius pacis consilia, eo, quem sperassent, exitu concluderentur. Pontificis illud iure imputandum ad suas rationes obstinatis. Postremos Ratisbonæ aduersarum partium congressus, absque fructu dissolutos, quod ad Tridentini Concilij Proceres disceptatio religionis reiecta sit; vt si illis Aristarchis, tanquam solùm oculatis, tot populorum caussa subijcienda esset, & Germano credenda sint, quæ Italo libuerint. Quod verò Ecclesiasticorum possessiones à nonnullis suorum occupatæ, atque in alios Reip. Christianæ aptiores vsus conuersæ sint, id & Cæsarem iam pridem edoctum, & Spirensis decreti auctoritate ab ipso indultum. Nulla se violare iudicia, sed emendata etiam cupere, malignitate quorundam in foro Spirensi peruersa; nihil optare, nisi quod cum summa æquitate sit coniunctum. Mirandum verò esse, si qui suarum partium homines, tam audaces suique dissimiles reperti sint hactenus, qui dignitatem imperatoriam ac libertatem Teutonum oppressum, aut etiam imminutum eant. Calumniam hanc esse Romæ natam, vrbe optimis semper consilijs inimicissima. Palàm atque in luce, alia longè conspecta suorum in Cæsarem Germanosque studia. Quot in Turcam Gallumque suppeditata essent auxilia, tot extare suæ voluntatis ac fid i erga In e a rem monumenta. Proinde æquum se tud. eiam non* modò non declinare; *sed orare etiam; vt innocentia sua, contra aliorum maleuolentiam liuoremque tuta esse possit defensio. Indicta sese caussa, belloque, communi gentium iure, nunquam denunciato, malè ad supplicium deposci. Valerent aliquid cùm præsentia, tum antiqua parentum suorum in Austriacæ familiæ homines congesta beneficia ad recentem inuidiam, indignationemque sopiendam. Exigeret cum animo suo Cæsar præsentem Germaniæ faciem Turcicis bellis exhaustam, imminentemque tot vrbibus, populisque, si intestina seditione agitetur, vastitatem. Nihil deinde spei neruorumque ad externos hostes, virtute pristina, depellendos reliquum fore. Quæ si leuia Cæsari non videantur, ne tam facili aduersariorum impulsu in transuersum belli sensum à pacis consilio abripiatur.*

Sal. Ann. 1546.

Protestantium Apologeticum. Principes verò præcipuè *Philippus Hassiæ*, & *Ioannes Fridericus* Saxoniæ Principes vulgato Apologetico, docebant *bellum adumbrata quidem rebellionis spetie, quæ nulla esset, reuera religionis per Germaniam nascentis opprimendæ gratia suscipi; vt nimirum soluto Germanorum fœdere, alios post alios opprimat, & sibi victoriam facile, illis seruitutem instruat. Vbiorum Archiep. exemplo esset, quem Pontificia auctoritate Cæsar sua eiecerat Sede.* Illo etiam vtebantur obfirmati animi decreto, quo Augustæ disertis quondam verbis exclamauerat Cæsar, *ante se opes, vitamque cum sanguine profusurum, quàm serpentem in Germania laturum hæresim.* Sua erga Cæsarem merita Saxo prædicabat; *Federicum* patruum suum à Septemuiralibus electum Cæsarem se abdicasse, vt in *Carolum* transferret imperium, exprobrabat. Negabant Cæsari ius esse vllum imperij ordinem indicta causa proscribere, aut externum in Germaniam militem Principibus inconsultis euocare. At Cæsar accersitis Ratisbonam tribus Hispanorum millibus, qui post Gallicum fœdus in Lotharingia hybernarant, & in Hungariam missi fuerant, quinque Germanorum additis, ac septingentis equitibus, quanquam viribus longè inferior, XIII. Kal. Aug. *Saxonem*, & *Lantgrauium* proscribit, ea lege vt proscriptorum bona publicentur, & primo occupanti dentur. Causas proscriptionis rebellionem CCCC. LII. *Saxo & Lantgrauius proscripti.*

Sal. Ann. 1546. obtendit, quòd eius edictis semper parere recusarint. Externos Reges aduersùs ipsum incitarint (Gallum intelligebat & Anglum) & quod prorsùs impium est, *Solymannum* clam in Hungariam euocarint. Triduo post *Gerardum Valduuicum* Byzantium remisit, vt cum *Solymanno* paciscereetur inducias.
CCCC. LIII. *Caesaris foedus cum Papa.* Paulò ante, foedus cum *Paulo* Pontif. percusserat, Cardinale Tridentino interprete, ea conditione, vt mense Iunio proximo *Carolus* exercitum cogat, Tridentino aduersantes Concilio comprimat, nullam cum his pacem agat, *quæ Romanæ Ecclesiæ aduersetur decretis, Pontifex vicissim præter centum nummorum aureorum millia* (quæ iam Venetijs deposuerat) *centum altera ibidem deponat, quæ in nullum alium, quàm in huius belli vsum expendantur: si nullum bellum erit, vtraque recipiat. Addat pecunijs duodecim millia Italorum peditum, equites leuioris armaturæ quingentos, ære suo & scribendos, & sex mensibus alendos. Denique indulgeat dimidiam ex Hispania prouentuum Ecclesiasticorum partem, ex Cœnobiorum verò possessionibus venditis ad 500. aureorum millia, in eiusdem belli vsum traducat; ea tamen conditione, vt è suis possessionibus tantumdem cœnobiarchis oppignoret* (Pauli *arbitratu*) *quantum sufficiat: quod noui exempli res fuit.* Tanto apparatu videbatur in sectarios abundè prouisum; quo tamen longè superiores fuissent, nisi priuatis odijs distracti, aut spe præmiorum illecti, nonnulli Cæsarem secuti fuissent. Pauci cum eo sentiebant. Præter Regem *Ferdinandum*, Bauarus, ac Cliuensis Duces; ex vrbibus Moguntia, Treuir, Metæ, Aquisgranum, Colonia. Tantillum censebat militem Imperator; cum Augustani simulatione deposita, viginti duas cohortes, quas vrbi defendendæ scripsisse iactauerant, decem Vlmæ ac VVitembergæ cohortibus, magnisque equitum sociant copijs. Hi viginti, & octo bellicis instructi tormentis
CCCC. LIV. *In Cæsarē Fiessa mouēt Augustani.* *Fiessa* posito ad Lycum amnem oppido, castra castris obijciunt; Miles verò Cæsareus longè impar Tirolim concessit. Occupata *Fiessa*, validoque munita præsidio, propiùs Alpium fauces Italis præcludendas sectarij festinant. *Clusa* mox, atque *Erebergo* arce *Ferdinandi* in Alpium exitu potiti præsidioque firmatis, Oenipontem pergunt (solis namque duabus hisce semitis in Bauariam, vbi tum Cæsar erat, aut secundo Oeno per Copstenum aut per medias Alpes sinistrorsum iter est.) *Sal. Ann. 1546.* Cum *Franciscus Castelaltus* Oenipontis præfectus coactis duodecim peditum millibus, præsidio Oeniponti imposito, anteuertens, itinerum intercepit angustias. Hoc aduersarios deiecit, & ab Alpibus dimouit. Tunc quadringenti Hispanorum Copstenum adorti, felici inuasère successu, non leui oppidanorum clade. Ita via Italis facta non multò post adfuturis. Consultiùs egissent sectarij, si imparatum milite, ac commeatu Cæsarem Ratisbonæ aggressi essent, præsertim in vrbe sibi religione deuincta, & ad longam obsidionem minimè instructum.

Heddecus interea VVirtenbergensium ductor Dilinga deditione accepta, vicinos omnes in terrorem adduxerat, vt *Eistetensis* Præsul legatione missa pacem emeret oblatione commeatus & transitus per agros suos. Non impari industria *Schertelium Augustanorum* præfectus Donavverdam inuadit, vi sua, an hostium dissimulatione? non satis liquet. Hic moranti *Schertelio* iunctæ sunt fœderatorum copiæ, Ducibus *Saxone*, & *Lautgrauio*; qui gloriabantur prò Germaniæ libertate pugnare vt ex nummismate infra habes num. 456. *Vide num. 456.*

Protestantium copia. Octoginta millia peditum, & decem millia equitum numerabant cum centum machinis tormentarijs Bellum indicendum cum Cæsari, more maiorum censerent, de literis inscribendis inter vtrumque disceptatum. Derogato Imperatoris titulo *Carolo de Gandauo* scribendum asserebat *Saxo*; Solum cum castris exuendum titulo obstabat *Lantgrauius*, ne reliqui Principes intempestiua læderentur arrogantia. *Audacia.* Quod cum minus probarent cæteri, placuit tandem eum salutare tanquàm Cæsaris locum obtinentem. Per nobilem itaque adolescentem, ac tubicinem Cæsari ad Landishutum castra habenti bellum indicunt; causas epistola sagittæ cuspidi alligata significant, *quòd indicta causa illos proscripserit: quòd cum Solymanno inconsultis Imperij ordinibus inducias fecerit: quòd non rebellionis, sed religionis causa,* *Bellum indicunt.*

quam

Sal. Anñ 1546. *quam illis ante liberam reliquerat, hoc bellum excitarit, vti fœdus cum Pontifice declarabat percussum*. Ferdinandus Toletanus Albæ regulus, reiecta epistola, tabulas proscriptionis dedit adferendas: cruce dignos increpans tales esse legatos, nisi in Cæsarem incidissent, cuius erat, clementia certare. *Sal. Anñ. 1546.* CCCC. LV. *Cæsar in magno discrimine.* Nondum Cæsari ex Belgio, & Italia aduenerant copiæ: expectabantur ab Austria tormen a, quæ in via esse acceperat, sed hoste impediente, non adfutura, nisi m gno temporis, itinerumque dispendio. Tantam oc-

casionem vel ad intelligendum cæcitas, vel ad audendum timor, aut *Caroli* fortuna prætcrijt. Cæsaris fama trepidationem incutiebat, vbi non erat timor. Cautio supervacua victoriam perdidit, Cæsarem saluauit. Reinam igitur oppidum Bauariæ ad Lycum, non procul Donauerda situm Cæsarea cohorte defensum occupant; inde Landishutum mouere cogitant, vt viam ab Oeniponto Ratisbonam ducentem interciperent, & militem Cæsare prohiberent. Exploratum consilium *Carolus* celeritate præuertit. Quatuor Germanorum millibus, ac Hispanis tercentis ad Ratisbonę præsidiũ relictis, cum reliquo milite Landishutum currit, auxiliares copias quãtapotest euocat festi-

Sal. Annr. 1546. natione. Fœderatis præerant Principes, & Duces facile nouem. Duo Saxonici: Quinque Brunsuicenses, Anhaldinus & Dux Luneburgicus, quibus accesserant decem Germani comites. Viribus ita pollebant, vt cum eis congressurum *Carolum* nemo crederet. Ea tamen fuit pugnandi alacritas, audendi virtus, vt castra castris obiecta iuxta
CCCC. LVI. vrbem, hostium expectaret aduentum. Tanto in discrimine Catholici Principes otiosi exitum spectabant. Inuicti Cæsaris soli barbari studiosi, obtulere suppetias. Ab ipso Borysthene tres Tartarorum duces quatuor millia equitum, totidemque Arabum à Tuneto Rex verò in subsidium obtulit, quibus neglectis sua ipse virtute *Carolus*, ac Deo fretus, nullum in summo periculo timoris dedit argumentum. Sollicitatus à coniuratis VVilhelmus Dux Bauariæ quamuis Romanæ deuotus Ecclesiæ, vt ex numismate patet, noluit nocère, neque prodesse. Cum tamen Bauari salus, à victoria *Caroli* penderet, quo victo vel hæresim, vel bellum suscepturus erat. *Palatinus* denique sese Protestantibus adiunxit. *Franciscus* Gallorum Rex, *Solymannus*, Anglorum Rex *Henricus* in Cæsarem prouocati, fœderis iusiurandum obiecere.

Suppetias barbarorũ recusat Carolus.

Confœderati qui iactabantur *pro libertate pugnare*, (vt in Numismate *Io: Federici Saxoniæ* videre est, cuius lemma, *libertas Germaniæ prò vera religione*) vbi *Carolum* opportunis castris ad Landishutũ præcurrisse intelligunt, nec facile Ratisbonam omni instructam apparatu occupari posse, vtramque occasionem desidia amisere: Horum aciem, aduentantibus ex Italia copijs, cœpit Cæsar contemnere. Selectiorem nunquàm specie ac iuuentute militem, æstate illa ex Italia venisse memorant. Præter equites leuis armaturæ mille, decem millia peditum sub signis numerabant. His *Octauius Farnesius* Cæsaris gener, Pontificis nepos, egregij animi iuuenis, militiæ expertissimos ducebat socios, *Vitellios*, *Sabellos*, *Sfortias*, *Vrsinos*. Hos subsecuti ex Neapoli & Insubria veterani roboris sex millia Hispanorum sub *Philippi Lanoij* Ducis auspicijs. Quibus auxilijs *Carolus* confirmatus, hostem Ratisbonam lentè progressum, motis repentè castris præoccupare statuit. At illi à consilio Cæsaris spectate rati, Saxoniæ metuere cœperunt; Federis argumentum castrensis est nummus *Pauli III.* Pont. & *Alexandri* Cardin. *Farnesij*, quem legauit *Paulus* veluti inspectorem consiliorum Cæsaris. In nummo *Iuuenis est Ganymedi similis, lilia permisso Iouis humectans*: cum inscriptione, *Dos Iouis exhilarat*. Lilijs inter spinas enascentibus, confertur Ecclesia; quam Syrio pressam æstu frigida fouet, ac refocillat Pontifex: copias Cæsaris augendo, pecuniam subministrando; vsurpatis Agamemnonis apud Homerum verbis: quibus Teucrum sub scuto Aiacis latentem, & Troianos ferientem, compellat; In nummo *Octauij* arx, qua annuit nullum castrum tam esse munitum, cuius porta virtuti non pateat. *Sal. Ann.* 1546.

Stratum itaque ponte Danubium transgressi, intelligunt Cæsarem Ratisbona iter Ingolstadium deflectere. Mutato igitur hostes consilio, Ratisbonam magna iam parte copiarum nudatam contendunt (instigante *Bucero*) vt à Donauerto, & Neoburgo Cæsarem auerterent: qui subsidiario milite ad vrbem destinato, astum præoccupauit hostilem, fixis ad Ingolstadium castris, vt vrbs ipsi, ipse vrbi contra hostilem impetum auxilio esset. Oppidum à tergo erat, sinistrum latus flumen, paludesque tuebantur; à fronte ac dextera lata sese effundebat planicies. Quam subitaneo vallo circumduxit vt hostium irruptionem sustineret. Aduentantes sectarij protinùs incredibili tormentorum vi in castra Cæsaris detonarunt, mille & noningẽtis globorum excussis: Tantam tempestatem Cæsarianus miles, Imperatoris verbo, ac præsentia animatus sustinuit, vt quem iussus occupauerat locum deserere nemo visus sit. *Carolum* Cœlum seruauit, cum excussa tormento Sphera, atque ad eius pedes decidua, eodem vestigio, quo deciderat, humo præter omnem consuetudinem obruta sepeliretur. Leuioribus postea prælijs decertarunt, in quibus Itali, Hispanique superiores erant. Cæsar castrensibus munitionibus eò sensim progressus erat; vt castra castris admoueret, & liberum frumentandi aditum hostibus intercluderet. Quo & alijs incommodis circumuenti sectarij

Buceri effigiem vide n. 507.

Caroli periculum

Sal. Ann. 1546. CCCC LVII. *Burenus.* ctarij licet numero superiores, communi sententia discedendum statuerunt. Et ecce *Maximilianus Burenus*, qui deluso obsistente ad Rheni oram *Aldenburgio* decem millia peditum, equitum quatuor millia transmiserat, quibus Itali, Hispanique An glo in Gallum nuper transmissi se adiunxerant, sex millia fuisse traduntur opportuna Cæsari auxilia: Moguntinum Pontificem illi fidam nauasse operam rumor erat. Inde iunctis sibi *Schamburgij*, ac Suartzeburgij copijs iter ad forum Francorum direxit. Venienti insidias *Rubemburgus*, atque *Oldemburgus* inter vepreta struunt; ille deprehensis, exercitum subsistere imperat: tormenta campestria in fronte collocat, in hostes exonerat. Vbi aliquandiù pugnatum esset, nemine prohibente, iter institutum persequitur, & ad Miltemburgum castra fecit: vbi oppidani apertis portis esculenta pretio paranda obtulerunt. Linxam progressus, nil hostile passus, liberè abijt. Appropinquantem cum Protestantes intelligerent, obuiam miserunt. Ille verò monente Cæsare Ratisbonam iter flectens, tutò Ingolstadium XV. Kal. Octob. peruenit, & in proxima silua consedit. Postridie manè venienti Cæsar cum primarijs gratulabundus occurrit, honorificentissimè excipit, quòd tantum iter, ex quo Aquisgrano mouerat inter siluas, montes, fluuios, paludes, inter ipsos hostes cum exercitu, armis, tormentis, cæterisque rebus castrensibus grauis quatuordecim diebus emensus esset.

Paucis diebus militi longo itinere malè affecto ad vires instaurandas concessis, Neoburgum vbi tres cohortes *Lantgrauius* præsidio reliquerat, Cæsar petijt, oppidumque tormentis pulsauit: quum nulla auxilia prςsto essent, ciues ac præsidiarij milites deditionem fecerunt. Nordlinga, Donauerda, Tilinga, Lauinga, atque vicina oppida Cæsaris fortunam sequuta, se in eius dedère potestatem. Superato Prentio amne, non semel pugnandi copiam fecit, quam nunquàm experiri sunt ausi. Cumque asperior iam vtrosque hiems ad hyberna prouocaret, noluit *Carolus* mediam belli abrumpere fortunam. Metatis ad Lauingam castris, hostes ea rerum inopia, ac desperatione pressit, vt postquàm de pace Cæsarem frustra tentassent, septimo Kal. Decemb. bipartito exercitu, altera pars quæ fœderatarum vrbium erat, regiones suas per hiberna insideret, ac defenderet. Altera Saxonis, atque Hassij auspicijs ducta in Franconiam, grandi Cæsaris incōmodo secederet, vbi Rotenburgum possidebant. Sed Bossinga, Nordlingaque in itinere Cæsar obtenta, Rotenburgum præuenit, & obtinuit quamuis ab orthodoxa fide alienam vrbem. Sectarij impedimentis in confœderatorum propugnaculis relictis, domum quisque suam, ad hiberna contenderunt. Non otiosi tamen: Plura Saxo recuperauit adiutore *Alberto* Comite *Mansfeldio* cognato suo, quę *Ferdinandus* cum Hungaris, & Bohemis inuaserat postquàm in Sudetis montibus præsidium Septemuirale fudisset. *Inspice castrensem Ferdinandi nummum*. Tanta tempestate perculsos subditos Electoris in fidem receperat *Mauritius Saxo*.

Sal. Ann. 1546.

Caroli constantia.

Cogit hostes recedere.

Attritis sine pugna hostibus, tanta Cæsari auctoritas, tantaque fœderatis vrbibus trepidatio, vt certatim per legatos veniam implorarent etiam initæ coniurationis primipilares *Vlma* & *Augusta Palatinus*, ac *VVirtenburgicus* Principes (quorum ille veneranda iam aspersus canitie, non sine lacrymis ad pedes Imperatoris prouolutus ia-

CCCC LVII. *Palatin & VVirtiberg. Cæsar indulget.*

Sal. Ann. 1546.

iacuit) Cæsar grauiter increpitum , quòd
beneficiorum acceptorum immemor apud
se aliquando educatus, & affinitate iunctus
(neptem enim illius ex sorore *Christierni* Da-
niæ Regis vxore in matrimonium duxerat)
hostibus auxilia misisset ; ea tandem condi-
tione in gratiam recepit . *Vt fœdus perpe-
tuum cum domo coirent Austriaca , irrito omni
pacto cum quouis hominum genere inito ; nul-
lam deinde societatem , nisi Cæsarea auctorita-
te probatam iniret.* Ioannem Fridericum *Sa
xonem , &* Philippum *Hassiæ tanquàm patriæ
hostes publica contestatione damnent . In sub-
ditos alterius , præterquàm Cæsaris , stipendia
mærentes pœna æquissima animaduertant .
Denique in vrbes municipia , atque arces præsi-
dio imperatorio opportunas , militem admit-
tant .* Vnde *Augusta* Schamburgij , Vlma
Nassauij , *Francofurtum* Burani cohortibus
est tradita . Adiecta his legibus multa pe-
cuniaria . *Vlma* centum aureorum millibus
Francofurtum viginti, *Memminga* quinqua-
ginta , aliæ vrbes pœna alia defectionem
luerunt . *Augusta* centum ac viginti aureo-
rum millia dependit . Pleræque vrbes duo-
decim tormenta bellica adiecère . Ita seme
stri bello medias inter hiemis iniurias poda-
græ dolores , vitæ discrimina patiens & in-
uictus , victor sine pugna de hostibus trium-
phauit , & ita fregit , vt qui triumphum cę-
cinerant ante victoriam , & titulo priùs
CCCC. quàm armis exuerant Cæsarem , modò sup-
LIX. plices veniam rogarent . *Ioannes Fridericus*
Saxo magna ex parte à *Mauritio* , & *Augusto*
consanguineis in Saxonia Ducibus , bono-
rum expoliatus , postquàm sibi eos reconci-
liare frustra tentasset , in nomen ipsius edito
famoso libello , summæ homines condem-
nabant perfidiæ , quia aduersùs consangui-
neum prò religione certantem , eiusdem re-
ligionis viri arma tulissent . Occurrit his
Mauritius summo se Imperatori obsequen-
tem dicens , *arma se defendendæ Saxoniæ su-
scepisse , ne in exterorum principum manus ,
proauum suorum hæreditas deuolueretur . In
hoc bello nullam de religione , sed de imperio
contentionem à Cæsare susceptam , in libertate
illius nec sibi , nec alijs hactenùs ab Imperato-
re quicquam esse imminutum* . Cauebat nam-
que Cæsar religioni consulere , sed alio titu-

Saxo libellum famosum edit in Mauritiũ

lo : vnde imperata est bonorum restitutio , Sal. Ann. 1547.
sed vi decretorum in Augustano , ac Spiren-
si comitio , iam aliàs factorum . Saxoniæ
Elector vbi *Mauritium* sibi conciliari frustra
tentauit , se cum exercitu quatuordecim CCCC.
millium in Misniam effudit , nec minori ce- LX.
leritate , quàm felicitate amissa recuperauit ,
exceptis Lipsia , & Dresda opportunis val-
lata præsidijs , quin & *Mauritium* magna
suæ regionis obtenta parte multauit . Cæsar
autem in auxilium *Mauritij* misso *Alberto
Brandeburgico* , dum is audacia , quàm con-
silio melior , occupata Rochlitia , cum cœli-
bis vitæ fœmina , *Hassi* Sorore inter choreas ,
& epulas deliciatur , à *Friderico* quem dolosè
euocauerat fœmina , circumsessus , inde in
aperto campo animosè magis , quàm pru-
denter prælium subit , plerisque suorum aut
fuga , aut cæde amissis , viuus ab hostibus CCCC.
intercipitur , & Gothæ , fortissimo Saxoniæ LXI.
includitur munimento . Saxo vt vires au-
geret , *Thumserno* legato in Bohemiam
misso , populos in *Ferdinandum* antiqua
Hussitarum labe pollutos , facile religionis
spetie ad tumultum concitauit . Hi indictis
comitijs , *Gasparem Pflugium* genere inter
suos potentiaque facile principem summæ
rerum præficiunt , verbo quidem vt contra
externum hostem se defenderent , reuera in CCCC.
Ferdinandum . Quibus à *Carolo* exploratis LXII.
consilijs , ad *Ferdinandum* , & *Mauritium*
Ægram Saxoniæ , Bohemiæque finitimam
vrbem cum parata militum manu prope-
rat , elusis insidijs , quas in siluis accolæ para-
uerant seditiosi : Nec diu moratus , post
Ægræ celebratum Pascha , magna celeritate
in Saxoniam ducit , vt hostem aperto cam-
po deprehenderet , priusquàm vrbium for-
tissimis se vallis includeret . Hærebat ad
Misenum Elector (illustre ad Albim oppi-
dum) nuper *Mauritio* ademptum , vbi Bohe-
morum operiebatur auxilia . Cæsar conti-
nuato decem dierum itinere , vbi vnum diem
militi recreando indulsisset , Saxonem intel-
ligit ad alteram Albis ripam consedere , in
loco opportuno , & aggressoribus difficili .
Transitum cum *Albano* reliqui dissuadebant
Duces , solus Cæsar iniqua etiam conditione
pugnare ducens , priusquàm hostis viribus
incalesceret , vel in tutum euaderet , transi-

Bona sua recuperat.

Vincit Albertum Brandeburgicum.

Bohemos concitat.

In Saxoniam Cæsar mouet.

tum

Sal. Ann. 1547. tum tentari imperauit. Pons itaque inſtructus, & diligenti exploratione ab *Albano* vadum repertum, illac pediti, hac equiti decretum iter, hoſte impediente, quem obiectis tormentorum globis, & plumbea ſcloporum grandine Imperatorij milites ripa cedere coegerunt. Nauium defectu, cum pontem toti inſternere flumini Cæſar non poſſet, rem penè incredibilem, Deni ex Hiſpanis depoſitis veſtibus, Albim natando ſuperant; gladioque quem ore geſtabant, armati, eiectis defenſoribus naues deſtinatas hoſti ſubductas, ad ſuos perducunt incolumes, quibus pediti inſtruxere pontem. Cæſar quodam ruſtico duce, rapaci fluuio, & natante equo, ſuperato, alteram ripam tenuit, Hungarico iam equitatu, cum Sclopetarijs inſeſſoribus in hoſtem præmiſſo. VVitenbergam properabat Saxo, eo ordine, vt equitatus pars poſtremos tueretur, & hoſti ſeſe obijceret. Moram hoc Cæſarianis, Saxoni impetum augebat: nihilo tamen ſegniùs fugientibus cataphracto equite inſta-

CCCC. LXIII. *Carolus ſe Chriſto vindicem offert.* bat à tergo Cæſar, qui dum obuiam *Crucifixi* imaginem impij militis glande conuulſam cerneret, plenum impietate facinus deteſtatus, eleuatis in Cœlum manibus, *Si volueris* (inquit) *mi Deus, illatam tibi iniuriam poteris hodie vlciſci*. Nec multo poſt hoſtem conſecutus *Albanus*, dum hunc Saxo facile ſe compreſſurum exiſtimat, Cæſarem quoque conſpicit approperantem. Vtrique cum ſe Syluæ, cui aderat, beneficio non imparem crederet, aciem, tormentaque ad uersùs hoſtem diſpoſuit. Ducebat is peditum ſena, equitum tria millia. Cæſar verò equitum quatuor millia, omni poſt ſe peditatu æreiſque machinis relictis, quòd ea feſtinatione, qua ad hoſtem ſiſtendum opus, promoueri non poſſent. Duplici ſuos acie diſtribuerat Cæſar, Germanæ militiæ more neglecto, quo equites anguſta fronte aciem in latius corpus effundunt. Stabant enim in fronte agminis ſepteni deni ſenſim acie velut in cuneum deficiente, vt maiorem numero ſuorum multitudinem hoſtibus obijceret. Verumque ſimul in hoſtem agmen ire non poterat, paludoſi loci vligine præpeditum. *Albano* cum *Mauritio* pugnam exorſis, Cæſar ſubſecutus tanta vi in hoſtem infeſta intulit ſigna, vt nemo aduerſariorum equitum loco conſiſteret. *Sal. Ann. 1547.* In fugam præcipites peditatum omni præſidio nudarunt. Subſtitit hic quidem, quòd ſalutem non haberet in fuga. Acerrimus conflictus fuit, nam Sclopetis rem pedites agentes, mox in Syluam ſe abdentes, identidem exilientes equitem fatigabant Cæſareum. CCCC. LXIV. *Saxones vincit Cæſar.* Circumuenti tandem penè ad internecionem cæſi fuiſſent, niſi nox interueniſſet. Pugnatum VIII. Cal. Maias; pugna nouem horas ab vndecima matutina ad Veſperam continuata. Captiui tanti, vt vnus, vicenos traheret, Cæſar ad quatuor millia paſſuum hoſtem perſecutus fugientem, cum ſuos victoriæ nixos fiducia, vagari conſpicèret, inſequentes ad ſigna conuocat, ne incautos obijceret diſcrimini, & in victoria occumberent. Dum ſpolia recenſet, de capto Saxonum principe *Friderico*, nuntius ſuperuenit, magno nationum ſtudio hanc ſibi intercepti Ducis laudem vindicantium; *Io: Frider. Saxo captus à Cæſare.* in quibus ſex Hiſpani, vt cœteris numero, ſic fortuna potiores videbantur; Hi *Electorem* equo inſilientem ac vulnere in mala læua accepto perſtrictum adducebant, qui vbi in conſpectum Cæſaris, *Albano* præeunte veniſſet, nudata chirothecis dextera, cum ex equo venerationis cauſa vellet deſcendere, ſtare Cæſar iuſſit. Tum Saxo; *Tibi me clementiſſime Cæſar dedo, atque permitto*. Cui Cæſar *me nunc Cæſarem clementiſſimum appellas? at paulò ante me* Carolum *Gandauenſem, qui me falsò inſcriberem Imperatorem tu, atque Haſſus appellare ſolebatis: dignum tua temeritate exitum offendiſti: ego te, vt dignus es, excipiam*. Eum *Ferdinandus* acerbiùs obiurgauit: *nouum Bohemorum fœdus obiecit: ſe, ac liberos è regno pellere, fortunis omnibus ſpoliare conatum eſſe*:

Cladem hanc pauci ex hoſtibus ſubterfugierunt, *Prodigia cladem nunciant.* ſoli quadringenti VVitembergam confluxerunt, impedimentis omnibus amiſſis. *Erneſtus Dux Brunſuicenſis* cum alijs inferioris fortunæ bellatoribus interceptus eſt. Ex Cæſarianis ſoli quinquaginta periere. Die certaminis infectum ſanguine vultum Sol induit; CCCC. LXV. *Nota Solis moram* Saxonia non modò & Germania, ſed & Gallia, Angliaque ſemotis regionibus ſpectaculum admirantibus, vt à pleriſque

exi-

Sal. Ann. 1547. existimaretur, substitisse defixum inter astra
Solem; repetito Gedeonis miraculo, ne vi-
ctoriam Cæsaris, properata nocte interci-
peret. Sic *Auila* & *Illesca* referunt; quanti
faciat? posteritas pendat. Pugnæ die Aqui-
la exercitum inumbrauit Cæsareum; Lupus
in milites de Sylua effusus, discerptus est.
Solet Cœlum sæpè aliquo futurorum præsa-
gio homines erudire. Supra vires humanas
Cæsar ipse victoria cognita, Caij Iulij vsur-
CCCC. LXVI. *Symbol. Cæsaris.* patum Symbolum, *Veni, Vidi, Vici*, mo-
destè inflexit, *Veni, Vidi, at Deus Vi-
cit*. *Thumsernus* cum subsidiarijs Bohe-
morum copijs, qui iam aduentarat, au-
dita clade, retrocessit. Biduò in campo
Saxo capite damnatur. victoriæ Cæsar commoratus, mox occupa-
ta Torga, VVitembergam IV. Non. Maij
circumsedit, triduò post *Saxonem capite
mulctandum* pronuntiauit; seueræ sententiæ
certior factus *Ioachimus* Brandeburgensis
Septemvir statim Cæsaris properauit in ca-
stra, & vt mitiùs cum Saxone ageret, Fe-
derici *huius patris suffragio* Carolo *delatum
recensebat imperium: victoriam cum mili-
bus esse communem; solius Imperatoris esse
clementiam, qua potiùs quàm crudelitate Ger-
maniam ad officium reuocandam.* Cæsar vel
ea oratione mitigatus, vel natura misericors,
CCCC. LXVII. sententiam mitigauit ea conditione, vt vni-
Saxo hæresim abiurare renuit. uersali promitteret stare Concilio, cui per-
tinacissimè subscribere Saxo noluit; ante vi-
tam, quàm hæresim deserturus: alia tamen
quantumvis acerba Cæsaris imperata acce-
pit. Primum *Septemuirali dignitate abstinere
iussus ipse cum hæredibus suis Arcibus omnibus,
& oppidis, armis, omnique bellico apparatu
exutus est, nonnullis per Turingiam locis ad vi-
tæ necessitatē relictis.* Albertum Brandeburgi-
cum *coactus è carcere in pristinum statum re-
stituere, & fæderi in Cæsarem suscepto renun-
tiare. Bona eius inter* Ferdinandum, *ac* Mau-
ritium *pro meritis distributa. In hunc collata
Dignitas Electoralis cum onere aliquo auri &
argenti conferendi liberis* Friderici. *Ipse ca-
ptiui spetie Cæsarem sequi iubetur.*

Saxonia Principis sui Sacramento soluta
in Cæsaris venit potestatem. *Philippus Lant-
grauius* supererat, qui ne fortunarum simul
& vitæ discrimen subiret, per *Mauritium*
& *Brandeburgicum* veniam impetrauit, ar-
cium demolitione, ac bellico apparatu vltra *Sal. Ann. 1547*
Cæsari delato. Pacis fuere leges: *Lant-* CCCC. LXVIII.
grauius arces, ciuitates, castella sine vlla *Lantgrauius Hassia in deditionem acceptus.*
*conditione Cæsari dedat, munitiones omnes
demoliretur, Zephenhemo aut Casello exceptis,
quorum alterum ad sui custodiam reseruaret;
nullas in posterum vrbes, vel castella nisi Cæ-
sare permittente muniret. Supplex Cæsari ad-
uolutus veniam deprecetur. Decreta Cæsaris
pro Repub. facta obseruaret. Decretis Senatus
Spirensis bona fide pareret. Auxilia in Tur-
cas cum reliquis Principibus faceret. Omnia
fædera in Austriacam Domum, præsertim*
Smalchaldicum *reuocaret: nullum fædus dein-
ceps inscio* Ferdinando *iniret: epistolas ad
quosuis scriptas Cæsari redderet: hostes Cæsaris
non admitteret: reos Cæsaris ne tueretur: eius
copijs per suas prouincias aditum liberum da-
ret suppeditato commeatu: in populum sibi ob-
noxium, si in Cæsarem arma sumeret, vltimo
supplicio animaduerteret. Qui in armis erant,
ni intra XIV. dies arma ponant; eorum bona
Cæsari adiudicentur.* Henricum Brunsui-
censem, *eiusque filium è custodia soluat, pa-
trimonio restituto, damno dato resarcito: cen-
tum quinquaginta nummum aureorum millia
intra quartum mensem Cæsari dependat: quic-
quid Prussiæ magistro, alijsque Principibus vi
ademisset, restitueret: captiuos sine multa di-
mitteret.* In hæc legum capita iurauit *Phi-
lippus* vnà cum liberis, totaque patriæ nobi-
litate, ac plebe; *Brandeburgico, Mauritio* ac
VVolfango Palatino fideiubentibus. Pactis
cum adiectum fuisset, *Cæsaris vnius esse, si
quid controuersum inciderit, pacis capita in-
terpretari,* noua suspicione grauioris mali du-
bius hærebat; apertè etiam reluctatus, cum
Attrebatensis Episcopus omni illum metu
absoluere conaretur, si Tridentino pareret
Concilio. Quam conditionem cum *Hassus*
auersaretur, *Mauritius*, ac *Brandeburgicus* *Conspiratio Mauritij Saxonia.*
stipulata manu clam fidem dedere; hoc se
velle illum timore absoluere, quòd neque
ipsi essent adprobaturi Concilium. Vrgen-
te tandem Episcopo Cæsaream indignatio-
nem, his conditionibus subscripsit. *Libe-
ri, pij generalis Concilij decretis, quo non mi-
nùs caput, quàm membra reformentur, se pa-
riturum; vbi* Mauritius *&* Brandeburgensis
facturi essent. Sub hæc ad *Carolum* addu-

ctus,

Sal. Ann. 1547. ctus, supplex ad genua Cæsaris deuolutus, non erigitur, priusquàm *Guntherodus* submissa oratione prò *Philippo* veniam deprecatus esset: ac deinde *Seldus* Orator Cæsareus Imperatoris exposuisset clementiam in pessimè meritum clientem. His expositis, sese *Philippus* actis gratijs, sed nullius iussu pedes erexit, cui neque dexteram, nec aliud amoris signum Cæsar dedit. Quod nil asperiùs elati animi principi accidere poterat.

CCCC. LXIX. Albanum deinde cum Electoribus cæteris ad cœnam euocatus adijt; vbi postquàm horas aliquot inter epulas, lusumque absumpsisset, à *Mauritio*, ac *Brandeburgico* intelligit paratam sibi esse custodiam, quamuis illis reluctantibus. Excanduit tum præferox princeps, *priuatam, publicamque sibi violari accusabat fidem, eorum dolo se ad eam perductum infelicitatem, qua morte esset inhonestior.* Huius consilij se inscios iuramento affirmarunt Principes, suamque apud Cæsarem intercessionem polliciti. Quod postridie sedulò perstiterunt, acerbo etiam sermone, cum se perfidiæ argui quererentur. Negabat Cæsar falli fidem, cum de perpetuo carcere cautum esset, non de temporanea custodia, qua abire, rebus non expeditis, haud posset. Euersis igitur, *Philippi* mandato, Hassiæ arcibus, æneæ machinæ, quingentæ numero, Cæsari delatæ, argentique mulcta exsoluta, quam ex *Hasso* alijsque Lutheranorum ad sexties decies centena aureorum millia ascendisse ferunt: vt eis, quibus nudabat hostes opibus, seipsum Cæsar armaret. Nec tamen sperata *Philippo* libertas, Principibus obtestantibus, poterat extorqueri; adeò *Carolus* ferocem auersabatur *Philippum*, vel etiam formidabat. Hinc quem rebellantium primum agnouerat, vltimum in libertate decreuerat.

CCCC. LXX. *Bohemi dedunt Ferdinando.* Cæsaris felicitate Bohemis deterritis; appropinquanti Regi *Ferdinando*, vltrò aperuere portas Pragenses. Pro eis *Augusto* fratre *Mauritij* intercedente cum filio *Ferdinandi*. Rigidis tamen plectuntur legibus, conuulsis priuilegiorum, fœderumque sigillis, bellico instrumento in arcem deducto, auctoribus rebellionis carceri addictis. In *Casparis Phlugij* archistrategi caput aureorum quinque millia percussori constituta. *Sal. Ann. 1547.*

Tantæ victoriæ suspice testimonia, nummos castrenses, votiuos; triumphales. Primus est *Christophori* Cardin. *Madrucij* cusus sub initium *Smalcaldici* belli, quùm *Carolus V.* ad Pontificem legasset *Madrucium* euocaturum promissa contra Euangelicos auxilia. Phœnix est, cui similes viri strenui, qui armis, & curis se quasi comburunt; sed ea nominis gloria, quæ feræ viuat posteritati.

Secundus, est Cæsaris cusus in castris: Tertius est *Nicolai* Baronis *Madrucij* (quem *Carolus* VVitebergæ præposuit, Saxonæ deuicto) cusus ab eodem *Madrucio* in honorem Cæsaris. *Sunt ipsi, Gigantum instar, Principes Protestantes; qui Saxis ingentibus collectis, Cælum conscendere, deque Sede sua Iouem* (hoc est Cæsarem) *deturbare conantur.*

Quartus, & quintus triumphales sunt eiusdem Cæsaris, confecto in Protestantes bello; In altero est *Aquila Orbi insidens* oleam pacis morigeris porrigens; fulgura verò rebellibus, sub inscriptione *Suum cuique*, præmium scilicet vel pœna.

In altero *Carolus* sub imagine Herculis claua *Saxonem* contundens: *Lantgrauio* sub typo *Satyri* ad arborem alligato: vnitis ciuitatibus, quas *Hydra* repræsentat, frustra renitentibus.

Sextus est *Reinhardi* Comitis *Solmensis* castra Cæsaris in bello *Schalmaldico* sequentis, quamuis Protestantium religioni addictissimi; vel quia Imperatorem potiùs, quàm Principum castra sequi maluit; vel quia Imperatorem de se meritum honestè deserere non posset; vel quia sanctiora ea arma statueret, quæ seditionis, ac rebellionis labe carerent; & aduersùs Principem non nisi patientia certandum. Septimus est *Henrici* Ducis Brunsuicensis Cæsarianorum copiarum Præfecti in obsidione Bremensi. Arcus est cum sagitta in Cœlum

Sal. Ann. 1547. Cœlum deſtinata . Extollitur namque viri fama ad aſtra vſque: ſed arcus intentione, certaque ad ſcopum collimatione eſt opus ei, quem *Sal. Ann. 1547.*

multis gloria terris
Tradat, & omnes, fama per vrbes
Garrula laudet, cæloque parem
Tollat, & aſtris.

CCCC. LXXI. *Neapolis hereſis obruitur.* Interim Germaniæ Proteſtantibus echum Neapoli repoſuerat *Bernardinus Ochinus* Senenſis origine, profeſſione Monachus, officio Generalis Capuccinorum (ad quos ex ordine Obſeruantium tranſierat) Sermone potens, ſed à *Ioanne Valdeſio* Iure Conſulto Hiſpano, Lutherana ſcabie correptus, eandem auditoribus ex ſuggeſtu aſſare cœperat. Fauebat propoſito *Petrus Vermilius*, poſtea *Martyr* dictus, gente Florentinus, ordine Clericus Regularis. Nouitati vt occurreret *Petrus Aluarez* ProRex, annuente *Carolo* tribunal *Inquiſitionis* erexerat. Sed in fortunas non in religionem vulgus cum ſuſpicaretur magiſtratum erigi, tanto repentino concitatur tumultu, vt ProRex cum vitæ diſcrimine iurare teneretur, de Inquiſitione nil cogitandum. Rè ad Cæſarem delata, vrbs XII. Auguſti iuſſa eſt arma in ProRegis manu conſignare, iteratoque Sacramento obedientiam addicere, & pro mulcta centum aureorum pendere millia. *Ochinus* Romam euocatus ad dicendam cauſam, *Petri Martyris* conſilio vnà cum Scorto Geneuam conceſſit. Ipſe etiam *Martyr* moniali copulatus, in Angliam ſub *Eduardo* venit, Oxonienſis Accademiæ ſtudijs auctorati, in qua *Martyr* tanquam inter ſtellas Luna minores, media hæreſum nocte excelluit. *Ochinus* ſub regnante *Maria* in Poloniam eiectus, Sanctiſſimæ Trinitatis hoſtis, polygamiæ amicus mirabili metamorphoſi à Iudaiſmo ad Chriſtianam religionem moriés rediiſſe fer-

Sal. Ann. 1547.

fertur. Obierat iam *Henricus* Anglorum Rex sanguinarius, immanis, planè tyrannicus. Omnes propemodum Angliæ principes

CCCC. LXXII. *Mors Henrici Anglorũ Regis.*

crudeliter occiderat: eorum principatus nouis hominibus dedit, quos etiam non minùs crudeliter trucidauit, vt populum inusitatis vectigalibus affligeret, *Eduardum* filium successorem habuit, quem iussit catholicè educari, sibi tamen Ecclesiæ retento primatu, ne filius patrem errasse redargueret. *Eduardus* verò Herfordiæ comes tutor *Eduardi* regis, Zuingliana infectus hæresi, fauente *Cranmero Archiep. Cantuariensi*, & Regem, & regnum eadem lue infecit, quod *Henricus* hactenùs cauerat, solius primatus arrogatione à catholicis diuisus. Quãquàm *Cromuelli* perditissimi hominis consilio monasteria, ecclesias, martyrumque sepulcra spoliauerit, effoderit; regioque ærario, æstimatis totius Angliæ possessionibus, plusquàm tertiam bonorum partem regio fisco vindicauerit. Obijt innumera procerum, nobiliumque cæde purpuratus, ex quibus Cardinales duo, Archiepiscopi tres, Episcopi XIIX. Abbates XIII. Sacerdotes D. Decani XXX. Canonici LXXIV. Theologi L. Duces, Marchiones, Comites XII. Barones XXXIX. Nobiles CCCXXXVI. præter reliquam multitudinem; Ipse denique sicca,

Lib. V. in Vita Caroli V.

(*Massenius* scribit) quod stupendum est, morte defunctus, ambiguo inter pœnitentiam, & pertinaciam exitu, post Sacramenta ritu catholico reuerenter ex genibus suscepta. Quum enim Missam celebrari iussisset, sub vnica specie communicaturus, de cathedra in qua sedebat, assurgeret, vt genibus in terram defixis, Saluatoris nostri corpus adoraret. *Zuinglianus* quidam qui adstabat diceret, posse in tanta infirmitate sedentem communicare, respondit: *Si me non modò vsque ad terram deijcerem, sed & sub ipsam terram demitterem, nec sic quidem satis honori huic Sanctissimo Sacramento mihi viderer delaturus.* Instãte mortis articulo, pateram vini albi poposcit, hisce prolatis *Amici perdidimus omnia.* Iusserat paulò ante aperiri, & purgari Ecclesiam fratrũ S. Francisci, quæ post euersionem monasterij ad eum vsq; diẽ clausa erat, voluitque in ea Missam celebrari, eamque Parochialem fieri. Ad quam solemnitatem congregato populo, frendentibus, ac rubore suffusis sectarijs, Ep. Rochestrensis, collaudata Regis pietate, qui in tot confusionum pelago, renascentis ecclesiæ voluerit noua videre germina, ad continuanda antiquæ religionis exercitia populum inflammauit. Protulit deinde literas Regis, quibus iubebat perpetuo ecclesiam illam hac inscriptione notari: *Ecclesia Christi ab* Henrico VIII. *Angliæ Rege fundata.*

CCCC. LXXIII. *Mors Francisci Gallorum Regis.*

Franciscus illius obitu, quem nouo aduersùs *Carolum* sibi deuinxerat fœdere, non leuiter turbatus, & ipse non multo post pridie Cal. April. occubuit. Epitaphium ei inscripsit iure *Forcatulus*

Mars, Phœbus, Pallas Regi statuere sepulchrum,
Cum quo ius, carmen, fortiaque arma iacent.

nam magnus toga, ac Sago Princeps totius Europæ fortitus esset imperium, nisi eodem tempore illa *Carolum* habuisset. Quantus sanæ fidei cultor fuerit, argumento sit per Galliam Orthodoxa Religio abs Rege constanter defensa: tum insignis illa demissio, quùm captus à Cęsariano milite, & templum ingressus, dum fortè versiculum illũ psalmi

Francisci humilitas.

Sacerdotes canerent, *Priusquàm humiliarer ego deliqui*, has velut Cęlo emissas voces accipiens, exclamauit. *Ita est Domine, deliqui & meritò humilior.* Ad Cæsarem regrediamur.

CCCC. LXXIV

Paulus Pontifex vbi illam Cæsaris de vtroque hoste cognouisset victoriam, post Deo vota soluta, in frequenti Cardinalium Senatu *Carolum Maximi*, & *Fortissimi* titulis salutauit. Rebellionis titulo profundo consilio hactenùs sectarios debellauerat, nunc fractis eorum antesignanis, hæresim ipsam aggreditur. Timebat hactenùs omnium simul inimicitias concitare, quorum Duces neque in vinculis à perfidia recederent. Igitur conciliandum sibi ante omnes *Mauritium* ratus, hunc in castris ante VVitembergam loco *Friderici* patruelis sui, Electorali dignitate, & Saxoniæ possessione cumulat. Quæ postea in Augustanis comitijs inauguratio perfecta est, non sine admirabili *Friderici* constantia, qui ex apposita cu-

Mauritius Saxo Elector inauguratur

CCCC. LXXV. *Friderici Saxonis constantia.*

Sal. Ann. 1547. stodiæ specula ritum omnem obseruabat. Deinde cum eo, atque cum alijs Principibus actum, vt sua catholicis bona redirent. Ecclesijs, arisque restitutus cultus. Poterat *Carolus*, priusquàm *Mauritium* insigniret, Romanæ obstringere religioni; maluit tamen fidem seruare, noui belli periculo, quàm perfidia meritum fallere.

Comitia Augustana. Ad pacem itaque stabiliendam Vlmam comitia indixit, quæ morborum dissoluta contagio, Augustam Cal. Septemb. translata. Adfuere Septemviri omnes, *Ferdinandus* cū vtroq; filio *Maximiliano* ac *Ferdinando*: Cliuensis Princeps *Guilielmus*, *Henricus* Brunsuici Princeps, *Maria* Cæsaris soror; & Cardinales legati Pontificis. Comitiorum exordio Cæsar per eum, qui à secretis

CCCC. LXXVI. Caroli studium pro concordia religionis. adstabat, sui votum aperuit. *Sine Religionis concordia non posse coire Germaniam. Ad hanc semper insudasse. Comprimendam vulgi temeritatem, nefas cuique esset arbitratu suo nouare religionis leges fingere. Tanto periculo vnum extare remedium, hoc est totius Europæ Concilium, quod Procerum Germanorum voluntate recens fuerit apertum, ad cuius arbitrium humana, diuinaque ratio suadebat accedere.* Publico consilio priuatam addidit admonitionem, qua impetratum est, *vt Palatinus, Saxoniæ Electores, ciuitatum legati Concilij decretis sese obsecuturos promitterent.* Plerique verbo promittebant, animo dissentiebant.

CCCC. LXXVII. Concilium Bononiam translatū. Tridentini Patres, cum pestilentiæ suspicione Bononiam secessissent, ne translationis, & loci prætextu sectarij minimè liberam synodum accusarent; Cardinalem *Madrucium* Cæsar Romam misit, qui Concilij reuocationem, totius Imperij nomine postularet. *Interea ne suspicarentur in fraudem Romanæ libertatis, pro electione noui Pontificis (si stante Tridentino Concilio* Paulum *mori contigeret)* Carolum *aut successorem moliri velle, iurare Cæsarem se non obstiturum, quo minus Romæ antiquo more Patres liberè exequantur.* Quod præstitit; nam *Montanum* quamuis grauissimè sibi aduersantem in translatione Concilij, in Pontificem eligi passus est. Alterum postulatum Cæsaris erat, *vt Pontifex legatum in Germaniam mitteret, plena instructum potestate, qui regulam viuendi constitueret, vsque dum Tridentinum haberetur Concilium.* Negauit *Paulus* translationem Concilij, sed vt inuidiam in alios deriuaret, ex Cardinalium sententia ad Bononiense concilium remisit decretum. Non latebat *Paulum*, vt & Concilij præsides, *Mendoza* Cæsarem imperasse, vt nisi Pontifex concilij translationi annueret, vitiosum argueret Bononiensem conuentum: Sed minimè moti, translationem negarunt, *priusquàm Episcopi, qui Tridenti subsisterant, se præberent obsequentes. Deinde exploratum volebant Patres an Protestantes obedientiam laturi essent Tridentino Concilio.* Tertio *libertati tam singulorum, quàm vniuersorum Patrum cautum velle, vt omnibus eundi, & recedendi maneret arbitrium.* Quarto *Absoluendi Concilium potestas patribus integra maneret; nec singulari arbitrio protrahendum.* Hæc adprobante Pontifice, *Mendoza* illegitimum Bononiensem cœtum accusaturus erat nomine Cæsaris, nisi intercedente Decano, purpuratisque distulisset, donec Cæsari communicata sententia, eiusdem voluntatem cognosceret. Rem gestam cum Cæsar accepisset Augustæ, fremuit; quòd hisce dilationibus mora respirandi daretur, sectarijs: apud quos minimè valebat Cæsar inermis. Hac tergiuersatione Papa Placentiam nuper in Cæsaris potestatem infelici *Petri Aloysij Farnesij* exitu redactam, denuò obtinere sperabat, qua fiducia *Fabium Mignellum* ad *Carolum* legarat, qui ex Placentiæ restitutione spem transferendi faceret Concilij. Cæsar verò repetita *Pauli* cantione, respondit: *priuata publicis miscenda non esse, turpeque videri, venalem facere æquitatem.* Dissidium fouebant Galli, Bononiam Episcopis suis missis, vt Patres illic in figendo Concilio stabilirent, & Cæsarem victorijs Protestantium Gallo form'dandum, nouis implicarent inimicitijs. Mutuis sese petebant querelis Pontifex, & Imperator. Is Pontificem accusabat, quòd in *Andream Auriam* Archithalassum suum per *Fliscanos* conspirasset. Pontifex Cæsarem, quòd in *Petrum Farnesium*, vt Placentiam eriperet Ecclesiæ. In vtrumque suspicio *Ludouicus Fliscus* Lauiniæ comes, & *Andreas Auria* æmulatione certabant. *Farnesijs* sese

Sal. Ann. 1547.

Cæsar petiit Tridentum transferri.

Quam nocens fuerit mora Pontificum.

CCCC. LXXVIII.

Cædes Petri Farnesij.

Sal. Ann. 1548. ſeſe adiunxerat *Fliſcus* ob priuatas iniurias *Auriæ* ſuccenſis, quorum viribus *Auriam* ſperabat opprimere, & Genuam ad Gallos traducere. Fefellit tamen coniuratio, nam *Aloyſius* ob ſua ciuibus inuiſus flagitia, X. Septemb. à coniuratis propria in arce trucidatus, miſerè perijt, in eius necé conſpirante *Ferdinando Gonzaga* Inſubrum ProRege. Cadauer ex arcis muro ad ludibrium ciuibus gratiſſimum pependit. Extractum denique per vias, omni plebis affectum contumelia, ſunt qui negant ſepulturæ traditum. Vrbs à *Gonzaga* immiſſo præſidio, cum reliquis oppidis ad Cæſaris fidem tranſijt. Indignatus propterea *Paulus* occaſionem quærebat in Cæſarem. Eius indignationem minimè negligendam ratus *Henricus* Gallo-

CCCC. LXXIX. *Gallus ſollicitat Papam in Cæſarem.* rum Rex, *Franciſci* ſucceſſor, miſſo legato, qui ſuam indicaret à morte patris electionem, & obſequium erga Romanam Sedem (cuius primogeniti, & defenſores ſemper extitiſſe gloriabatur Francorum Reges) Pontificem prenſare nitebatur, vt quamuis decrepitum ſibi in Cæſarem concitaret. Pontifex Gallorum fauore audentior factus, Germanis Epiſcopis (*qui reſtitutionem Tridentini Concilij vrgentes, & niſi id concederet, alia via minabantur rebus Germanicis*

Papa negat Concilium reuocare Tridentinum. *conſulturi, quaſi de alio per eos congregando Concilio annuerent*) reſcripſit, *Concilium non ſua, ſed Patrum voluntate Bononiam translatum, non niſi eorumdem voluntate reuocandum eſſe. Quibus verò legibus ad reditum ſe offerant, Mendozæ non latere. De alio verò ineundo Concilio, quod ipſi annuunt in calce literarum, hoc minimè formidandum Romanæ Eccleſiæ, quæ ſua in petra collocata, nullum hoſtium impetum reformidat. Illorum magis ſortem dolendam eſſe, qui tam fluxa fide, cupiditatibus ſuis velint Eccleſiam deſeruire. Rogare proinde vt à Conciliabulis ſe abſtineant, nec diuerſa ab Eccleſiæ dignitate conſilia ſuſcipiant.*

CCCC. LXXX. Cæſar verò procuratoribus Bononiam

Cæſaris proteſtatio contra Concilium Bononienſe. miſſis, Concilium vt illegitimum denuntiare non dubitauit. Venere *Franciſcus Vargas* Caſtellani Fiſci procurator, cum *Martino Soria Velaſco* XVI. Ianuarij ad Concilium admiſſi, Cæſaris exhibuere literas *ad Conuentum Bononienſem*, poſtulantes ſcribas, ac teſtes ſuos, inuſitato more, introduci. Ijduo diſceptatum eſt, ea tandem conditione admiſſi, *ne cum Cæſar ſanctam hanc ſynodum iniuria* Conuentum *appellat, huius ignominiæ diſſimulatio quicquam ſynodo præiudicet.* Exordiente itaque *Varga* hac præfatione. *Adſumus hic legitimi Cæſaris Procuratores,* Montanus præſes interponendo ſubiunxit: *Adſum & ego verus indubitati Pontificis legatus, vnaque adſunt legitimi, & Oecumenici Patres.* Tūc *Velaſcus* oblata in ſcriptis proteſtatione nomine *Caroli V.* Imp. cœpit dicere, quòd Carolus *velut procurator & aduocatus Eccleſiæ ſupplicaſſet Rom. Pontificem prò conuocatione Concilij vniuerſalis in loco ad tollenda ſchiſmata, quæ Chriſtianam conturbabant religionem. Cognita iuſta ſupplicatione electum eſſe Tridentum velut Italiæ, Germaniæ, Galliæ conterminum, & omni nationi vicinum; & hoc omnium conſenſu. Idem fuiſſe legitimè inchoatum, quamuis religionis negotium frigidè ſuſceptum. Cum legati tumultuosè, inſcio Pontifice, nullo conſulendi ſpatio dato de translatione Concilij retulerunt ad Patres, ita vt pridiè propoſuerint, poſtridiè decreuerint, perendiè diſceſſerint cum multis patribus, quamuis plures Epiſcopi magnæ fidei, & auctoritatis viri contra fuerint proteſtati: eodem tempore, quo de hoſtibus Eccleſiæ reportata victoria, Germani promiſerant omnes venire Tridentum. Propterea cognita periculoſa translatione rogat Sanctitatem Summi Pontif. iubeat patres redire Tridentum; aliàs ſolemniter proteſtatur de nullitate conuentus: & licet huic proteſtationi Bononienſis conuentus deludendo reſponderit, & reſponſum Sanctitas V. confirmauerit, iterum Cæſar proteſtatur factam translationem cauſam fore vltimi excidij religionis Catholicæ: quia tot impenſæ, labores, bella ſuſcepta euaneſcerent, & anſa hoſtibus daretur dicendi translationem factam ſine cauſa, & præcipitem prætextum fuiſſe diſſoluendi Concilium. Febres, aëris vitium nullam fuiſſe vanæ formidinis cauſam diſcedendi inconſultis Pontifice, & Cæſare, qui tantum laborauerat prò concilio conuocando. Bononiam elegiſſe in medio Italiæ, quamuis imperio ſubditam, hoc eſſe turbare concilium, & omnia perdere; quia eò certè non ſunt adituri Germani. Propterea proteſtari damna omnia, tumultus,*

diſſi-

Sal. Ann. 1548. *diffidia, clades, populorum excidia, religionis pericula quæ inde euenire possunt, Beatitudini suæ non Cæsari imputanda.*

Protestationem postea in acta referri postulanti, respondit Montanus *mortem subeundam potiùs, quàm pati, vt Magistratus ciuilis Concilium cogat, transferat, regat. Cæsarem esse Christianæ Ecclesiæ filium, non Dominum: se, ac socios paratos esse, Deo, eiusque Vicario rationem reddere: curaturos propterea, vt tam inopinatæ protestationi breui respondeatur.* Verum procuratores, hac non expectata, discesserunt.

Dum hæc Bononiæ agerentur, Augustam venit legatus *Sigismundi* Polonorum Regis *Stanislaus Lascus* aduersùs *VVolfangum Melchingum Magistrum ordinis Teutonici*. Hic in comitijs Spirensibus eo Magistratu per Cæsarem insignitus fuerat, & in *Alberti Brandeburgici* proscripti locum subrogatus; quia is à fide catholica, & Imperij iurisdictione quam aliàs inter Principes receptus agnouerat, ad *Sigismundi* Regis clientelam hactenùs controuersam, & frequentibus bellis disceptatam transijsset, atque vxore ducta, sub Regis Polonorum tutela, hæreditarium vindicasset ducatum, iniuria totius Theutonicæ nobilitatis, quæ eiusce successionis capax erat.

Polonicus itaque Orator postquàm con-
CCCC. LXXXII. testatus esset, Romano se Imperatori, Prin-
Lis de Magistratu Ordinis Teutonici. cipibus non vt iudicibus, verùm vt amicis conciliatoribus, omni obseruantia dignis hanc controuersiam exponere, dixit primò, *Prussiam Teutonico ordini à Regibus Poloniæ ea lege concessam, vt aduersùm Christiani nominis hostes eorum opera vterentur. Sed illos violatis pactis ab hostibus in Dominos arma vertisse. Ita indignè inter Dominos, & clientes varia sorte certatum, donec* Casimirus *eosdem ad obsequium redegit. Hoc* Sigismundum Casimiri *patris successorem ab* Alberto *Prussiæ Magistro iure exegisse, recusantem armorum subegisse potentia vsque dum in fidem, ac clientelam Regis concesserit. Vnde manifestum fit iure belli, vi pacti Prusiam licet Germanæ quondàm Nobilitati concessam, Polonis deberi. Nam quòd turbæ contentionesque obortæ sint, Magistrorum culpa imputandum, quî arma in barbaros vertenda (cuius auxilij gratia à Polonis recepti fuerant) Summa ingratitudine in caput Dominorum conuerterint, nec Polonis, nec Germanis fidi. Expertos illud* Maximilianum *auum* Cæsaris, & Fridericum *eius patrem; quorū ille promisit nullo sese auxilio Ordini adfuturum: hic etiam arma contra illos Hungarosque federato ad eorum oppressionem* Casimiro *Regi sociauit, denique, &* Sigismundum, Cæsarem, Ladislao *Regi aduersus eodem suppetias tulisse. Quare vt priscorum ratio habeatur, Albertusque proscriptionis sententia absolutus, Prussia securè Polonorum tutela fruatur, id* Sigismundum *Regem obnixè contendere. Non deficere Orbis loca à barbaris occupata, in quibus Theutonicus ordo sua arma conuertat. Sperare etiam* Sigismundum, Dantiscum, & Eluingam *vrbes, quæ iuris Polonici sunt, ad imperij conuentus non euocandas, vt sua libertate fruantur, paxque inter Imperium, & Poloniam firma consistat.* Sal. Ann. 1548.

Hisce occurrit nomine Theutonicorum *VVolfgangus* Prussiæ magister. *Quadringentis fere ab hinc annis* (inuictissime Cæsar, Ordinesque amplissimi) *Theutonica nobilitatis ordo aduersus barbarorum irruptiones non solum à Cæsare, & Pontifice, sed & Mazoniæ Duce in Culmensem agrum admissus ea lege est, vt Prussos Christiani nominis hostes propulsarent, earumque regione potirentur. Donationem* Fridericus II. *Imp.* Hermano *Salico Ordinis Magistro Ann. 1226. confirmauit, qua freti, 53. annorum spatio, Prussiam sibi addixere, arcibus ad Germaniæ nobilitatis perfugium constitutis. Mansit penès nos inuiolata possessio seculis proximis, armorumque subsidia Polonis aduersus* Lituanos *amici tulimus: donec hi Polonis ob electum ex* Lituanis *Regem sociati, in nos suæ felicitatis auctores tela verterunt, eo tamē exitu, quo magnam Lithuaniæ partem amisere, quam tamen cum ex Conciliij Constantiensis decreto nostraque beneuolentia recepissent, obliterata breui beneficiorum memoria, repetitis bellis compensarunt. Pax iterum composita sub* Ladislao *Rege omni iure Prussia Poloni renuntiarunt; iureiurando imposito ab Episcopis, & Ordinibus regni non parituros se Regibus, qui Prussiæ Magistro bellum hoc nomine inferrent. Iusiurandum hoc quouis decennio innouandum decreuere: decretum*

Sal. Ann. 1548. *tum ducentis sigillis consignarunt. Tanta tamen fidei obligatione posthabita, coniurati in Magistrum Prussi* Casimirum Sigismundi *Regis patrem habuerunt in partes. Quorum armis vexatus Magister* Ludouicus Erlinsinus, *cum aliter Prussiam retinere non posset, fiduciario illam Clientis iure, (nullo tamen Cæsaris, nec Pontificis interueniente consensu) coactus admisit. Hinc* Fridericus Saxo, *&* Albertus Brandeburgicus *Ordinis Magistri pactis stare recusarunt, donec hic à Romana religione, & imperij protectione deficiens, ad* Sigismundi *clientelam, defectionis suæ tuendæ gratia, transiret. Ex his manifesta falsitatis hostis conuincitur: neque enim arma à Germanis vnquàm sumpta, quàm ad propulsandam iniuriam; neque Cæsar vnquàm contra Germanicam nobilitatem pronuntiauit. Frustra nobis exprobatur quòd Oriente, ac Bohemia pulsi simus, quia illic Turcarum, hic Hussitarum furori impares cessimus. Eant verò Poloni, & à Moscouitis sibi erepta redimant. Nobis iniuria, & violenter oblata restituant. Ita facturos æquitas Imperialis promittit Comitij.*

Rationibus vtrinque auditis, delecti sunt iudices, qui aduersùs Polonos, & *Albertum* pronuntiarunt. Obstante tamen *Sigismundo* executioni non est datum decretum; sed breui Rege defuncto, *Sigismundus* filius successor, & *Ferdinandi* gener pacem cum Austriacis coluit.

CCCC. LXXXIII *Moscouitarū fraus.* Adfuit ijsdem comitijs *Ioannis Basilij* Magni Ducis Moscouiæ legatus fœdus cum *Carolo* in Turcas exposcens, ac prò Orthodoxæ religionis concordia Romanos exquirens Theologos, qui Moscouitas latinis ritibus, & Iure Consultos, qui in politicis barbaras gentes erudirent, cum architectis, fabrisque, ac omnis generis artificibus, & obtinuit supra tercentos, qui cum Duce legato Lubecam ad classem conscendendam peruenissent, detineri Imperator iussit, monitus ad euertendum hæc nostrorum opera imperium barbarum Ducem machinari. Nec latuit alijs euentibus fraus.

Hæc *Carolo* agente Augustæ; *Mendoza* Romæ Cæsaris nomine in purpuratorum Senatum coram Pontifice eandem ferè protestationem renouauit, quam *Velasco* Bononiæ tulerat. Indignatus Pontifex ad Cal. Feb. *Mendoza* reditum imperauit, acuratoque deinde scripto, quod *Reginaldus Polus* elaborauerat, protestationi respondens *Rem pessimi exempli nec nisi ab Ecclesia perduellibus attentatam hactenus, ad incredibilem animi sui dolorem peruenisse. Illam se voluntatem attonitum obstupuisse in Cæsare, Pontificijs nuper copijs ad victoriam, hostesque religionis comprimendos opportunè vso, adeoque nunc dispari gratia respondente. Mitigatum tamen hunc suum dolorem, vbi ex mandati formula* Mendozæ *tradita comperisset, non ad Pontificium Senatum, sed Patrum Bononiensium pertinuisse.* Mendozam *verò prætervectum mandati limites, nec leuem Cæsareo modestissimi Principis nomini ignominiam irrogasse, idcirco nec existimandum, Cæsarem hac de re iudicium sententiamque Pontifici de manibus extorquere statuisse; sed integrum huius rei arbitrium sibi relictum esse, irritum verò* Mendozæ *conatum, nec agendi facultate præditi, nec æquum postulantis. Quod ad negligentiæ sibi impositæ culpam attinet, illam luculentissimis factis abs se abundè refutatam, totties suppeditata pacis consilia, artesque omnes ad Europæ tranquillitatem possidendam adhibitas, criminationi isti reclamare. Concilium per se multò ante Tridenti postulatum, quàm permissum à Cæsare, nunc cum bellis interturbatum substiterit, disceptandum prudentibus relinquere: Pontificijs an Imperatorijs armis, suis emotum sedibus fuerit? Nihil in se moræ ad restituendum Tridenti Concilium futurum, modò citra Apostolicæ potestatis detrimentum, iure, non violentia, disceptetur. Mirari verò, atque etiam amplecti illam Germanorum voluntatem, ad neglectum iam ante Concilium aspirantium; sed quod vnius ciuitatis Synodo hoc desiderium affigi patiantur, extra commendationem, suspicioni etiam obnoxium videri. Cogitandum eodem morbo Danos, Gothos, Britannosque teneri, quorum tamen finibus nemo facilè Synodum includat. Eam rem exemplis, veterum aduersus hæreses, Conciliorum, iam diu probatam, se tamen migrationem illam Patrum ad leges moremque Ecclesiæ expendendam prudenti exactoque quatuor virorum, Bellai, Brugensis, Poli, ac Crescentij iudicio delaturum, quibus si quid erroris in Concilij transportatione apparuerit, facturum, vt propediem Tridentum reuocetur,* Sal. Ann. 1548.

tuter

Sal. Ann. 1548. *inter hoc temporis, vtrimque acquiescendum. Ne tamen Germanorum saluti defuisse videatur, ex Cæsaris se voluntate legatos submissurum, qui gentis infirmitati opportunis remedijs subueniant.*

Ita infelici discordia victoria euanuit, quam in protestantes Cœlum obtulerat. Noui tamen Schismatis tanto peioris, quanto Duce Cæsare futuri dubitaretur timore, pietas Cæsaris, & fidei constantia Romanos liberauit. Desperato Concilio, Episcopis Tridenti immorantibus minimè insisten dum *Carolus* ducens, vt sectarios ad concordiam reduceret, tres Theologos *Iulium Pflugium*, Naumburgæ Episcopum, *Michaelem Heldingum*, *Moguntinum* Electoris Vicarium, & *Ioannem Agricolam Islebium*, qui duodeuiginti annos, vnà cum *Melanchthone*, ac *Brentio* Saxonicam doctrinam defenderat; Brandeburgici nunc Principis concio-
CCCC. LXXXIV. natorem acciuit, & librum *Concordiæ* dictum
Liber Concordiæ examinatur. tradidit examinandum. Hi, Electore Brandeburgico medio, & pacis sequestre, ac Cæsari apprimè fauente, ea fide, ac industria subiere laborem, vt exceptis *communione sub vtraque spetie, & sacerdotum coniugio*, controuersiæ omnes sopitæ essent. *Carolus* vbi librum hunc auctoritate illa triumvirali collectum expendisset, Romano Pontifici diiudicandum obtulit. *Paulus* per Cardinalem *Sphondratum* respondit; *quòd Sacerdos sacris initiatus, vxorem ducat, vt populus sub vtraque spetie communicet, contra* Patrum *esse decreta: Concilium vniuersum duntaxat, aut Rom. Pontificem id posse permittere: ceteris Christianis hac permittenda non esse: Lutheranis, si qui ad antiquum Christianorum consensum redeant, indulgeri posse.* Et quia vsque ad definitionem Generalis Concilij,
Interim dictus. quid *interim* credendum, liber ille formulam daret, *Interim* est appellatum. *Carolus* priusquàm comitijs exhiberet librum, *Mauritij* animum priuatim explorandum accepit, ne publica reclamatio seditionem excitaret. *Moguntinus*, & *Brandeburgicus* Electores nauarunt operam, iubente Cæsa-
CCCC. LXXXV. re, sed frustra mouere lapidem. Excusabat
Eū Mauritius accipere renuit se *Mauritius*, quòd annuente Cæsare, subditis fidem dedisset, *in religione nil innouandum, ipsis inscijs*. Carolus ipse beneficiorum memoria tentauit *Mauritium* sed in- Sal. Ann. 1548.
cassum. Nam iusiurandi religionem, quò se subditis asserebat obstrictum, obijciebat. *Melanchthonem* etiam, quem virum doctum, & publicæ tranquillitatis amatorem publicabat, suis subductum manibus, timore periculi à Cæsare imminentis asserebat. Exemplum tamen libri postulauit, quem Theologis suis *Crucigero Maiori*, & *Pfeffingero Zvvicauiæ* examinandum transmisit. Hi Cellæ conuentu habito, vnà cum *Melanchthone* ex latibulis euocato, responderunt *Imperatoris librum probari non posse, quòd vera falsis confunderet; Cæsari ipsos assentiri nec posse, cum longè ab ipso dissentiant*. XV itaque Maij conuocatis Comitijs librum exposuit *Interim* valiturum, vsque dum haberetur Generale Concilium. Sed primi Catholici librum recusarunt, quorum constantiam laudauit *Carolus*, quòd auitam religionem tuerentur incorruptam. Protestantibus postea suasit, vel Catholicis se adiungerent, vel librum ad normā fidei reciperent, donec quid sentiendum à Generali Concilio decerneretur. Et protinùs librum legi imperauit.

Hoc audito, triplici ordine Electores, CCCC. LXXXVI.
Principes, Legati ciuitatum separatim, ex more ad deliberationem secessere. Acquiescendum censebant Ordines, solus *Mauritius* hæsitabat, suamque propediem Cæsari pleniùs voluntatem expositurum dicebat. Ponè consultationem congressi ordines, *Moguntino* principi responsum committunt. Is post actas Cæsari gratias, omnium & publico nomine, libro præstat assensum, petito exemplo. Typis vulgari Cæsar iussit latinè, atque Germanicè sub hoc titulo. *S. Cæs. M. declaratio, quomodò in negotio Religionis per Imperium, vsque ad definitionem Concilij, viuendum sit.* Ore omnes consentiebant, plerique corde dissentiebant; *Io Brandeburgicus, VVolfgangus Bipontinus*, & filij Saxonis captiui vnà cum parente negarunt, salua conscientia Cæsareo posse assentiri decreto. Accessit *Mauritius* protestatus sine suorum consensu, non posse prò alijs fideiubere. Excanduit *Carolus*, sed ad meliorem frugem compositus, *Mauritio* abitum indulsit, omnem ad suorum reconciliationem industriā pollicenti. Tentauit *Mauritius* fide, & diligen-

Sal. Ann. 1548.

& proceribus suis, qui deinde Pegauiam, post Cellam, magno contentionis sed nullo concordiæ emolumento, denique Lipsiæ, sub ancipiti loquendi apparatu, parùm aut nihil ab Augustano *Caroli* libro dissentire profitentes,

CCCC. LXXXVII. *Interim Lipsiense.*

nouum typis *Interim* ediderunt, quod *Lipsiense* est appellatum, sed neque in hoc conuenere sectarij. *Osiander* in Prussia, *Musculus* Bernæ, Halæ *Brentius* diuersi diuersas excitarunt sectas: *Melancthonem Flaccius Illyricus*, Magistrum discipulus extrema cum suis maledicendi rabie ad miserum vitæ tædium adigebat. Fauebant Melancthoni *Maior*, *Pomeranus*, *Pfeffingerus*, *Greserus*, *Camerarius*. Flauio *Ambsdorffius*, *Gallus*, *VVigandus*, *Merlinus*, peculiaribus

CCCC. LXXXVIII. *A Papa damnatur Interim Germanorum.*

& hi opinionibus suffulti. *Osiander* ab vniuersis implacabili odio diuulsus, solus sibi ad *Lutheri* ingenium sapere videbatur. Talem exitum habuit inter Protestantes *Interim* Augustanum: Nec dissimilem inter Catholicos, prohibitos à Summo Pontifice adhærere, qui ad Cæsarem datis literis, querebatur, *quòd non modò regionum, sed & religionum nouam credendi induceret metaphorsim, quæ Catholicis displiceret, nec placeret hæreticis*. Damnatum itaque librum, legatos misit, qui de manibus catholicorum extorquerent, Episcopos Tridenti subsistentes admonerent, *ne schismatico adhærerent conciliabulo, se Ecclesiæ Romanæ adiungerent. Monachos monerent, claustralem sequi innocentiam: lacticinia in quadragesima indulgerent: vtriusque speciei laicis Eucharistiam sed priuatim concederent, si tamen Ecclesiam vitare, in perceptione vnius non contenderent: bonorum ecclesiasticorum raptores à fructuum restitutione absoluerent, modò proprietatem restituerent*. Parum profuit Pontificis diligentia. Indignabantur Catholici, & Protestantes, locum Concilio iam destinatum negari, euocari Bononiam quasi in carcerem, vbi ad nutum Pontificis cuncta procederent. Inusitato more concilium protrahi, cum Orbis penè totus in præceps rueret; mussitantibus etiam amicis, disciplinæ timore, quæ in capite priùs exercenda esset, Concilium protrahi. Et nisi suo *Interim Carolus* lasciuienti libertati frenum imposuisset, iam tota Germania iaceret errore

Sal. Ann. 1548.

conuulsa. Ciuilem postea reparari curauit disciplinam, Primorum Cæsarum digestis legibus, sub titulo *Reformatio Politiæ Imperialis XXXVII. capitibus distributa*.

CCCC. LXXXIX. *Cæsar comicè illuditur.*

His curis immorantem Cæsarem irridebant sectarij, & dicterijs mordebant. Cum *Ferdinando* cœnanti, venere laruati histriones, quorum primus *Reuchlini* nomine à tergo signabatur; Mutam gerebat personam, quæ fascem lignorum collegerat ex lignis, & quisquilijs malè cohærentibus, quem in medium atrium proiecit, ac velut officio functus, recessit. Subijt alter sub larua *Erasmi Roterodami*, qui in eo totus erat, vt fascem solutum componeret, & curua rectis conciliaret, quòd frustra labore consumpto indignantis more recessit. Subsequitur monachus *Lutheri* præferens vultum, titiones gestans ardentes, quibus distortos stipites admoto igne succendit, & abijt. Mox Imperatorio venit histrio ornatus paludamento, *Carolo* non dissimilis, qui vt incendium opprimeret, stricto cœpit fodicare gladio, sed quanto violentius mucronem adegerat; tantò acriùs flammas concitabat, iccircò irarum plenus se è scena proripuit. Venit vltimus sub persona *Leonis X.* (sub quo primum Lutherana hæresis exarsit) & incendio territus, dum remedium circumspicit, amphoram aqua plenam infusurus, inobseruato vas oleo refertum affudit, & cum oppressurus videretur, ignem inflammauit. Non obscura fabula erat. *Reuchlinus* veterum disciplinarum excitator *Melancthoni* dicebatur insuflasse vera falsis miscendo. Studuerat *Erasmus* verum à falso secernere, sed frustra. *Lutherus* incendio omnia vetera, nouaque sustulit, sua & inaudita proprio Marte reposuit. *Leo* Pontifex, & Cæsar, ille anathemate, is gladio incendium magis incitauit, quàm oppressit. Dum hæc Augustæ;

CCCC. XC. *Cæsar cogitat imperium à fratre in filium transferre.*

Maximilianus filius *Ferdinandi* in Hispaniam contenderat, vt *Mariam* Cæsaris filiam in vxorem acciperet, eiusque nomine regna administraret: quia Cæsar *Philippum* filium tunc XXI. annos natum ad se vocare statuerat, vt sibi in imperio surrogaretur; Non aliter credens Hæresim per Germaniam, & Francorum æmulationi resistere; ni totius Europæ Dominium sub vno coiret,

Bbbb quo

Sal. Ann. 1548. quo solùm nexu credebat Turcarum posse infringi potentiam. *Maximilianus* vt ingenio, ætate, ac beneuolentia florētissimus erat, facilè Hispanorum animos captauit. *Philippus* verò *Maximiliano* vno minor anno, Hispanica maiestate grauis cum in Germaniam appulisset, haud parem beneuolentiam vel

Philippi grauitas. exhibuit, vel accepit. Viros Principes quòd nudo sibi pateretur adsistere capite, & à familiaribus moneretur, humanitatem æmulari paternam; acutiùs, quàm modestiùs respondit: *Patrem suum fuisse Principis filium, se verò Imperatoris*. Habes hic nūmos *Augurales* cusos durantibus Augustanis Comitijs. Sal. Ann. 1548.

In primo vnà stant *Maximilianus*, & *Maria* coniuges; *Carolus V.* & *Philippus* pater, & filius, de quibus concinnè Psalmista: *Eccè quàm bonum, & quàm iucundum, habitare fratres in vnum*. In altero est *Carolus V. Ferdinandus*, & *Maximilianus*.

In tertio *Vestalis virgo thus castè, suppliciterque in ara succendens* sub inscriptione *castè, & suppliciter*. Quòd *Deus casta mens sit, & casta velit mente vocari: vt in ordinibus vita alijs, ita pio legitimoque in primis coniugio*. In quarto gemina litera MM non tam *Maximilianum*, & *Mariam* annuit, quàm arctum, & indissolubilem amorem coniugij. Cui omnia contingunt felicia, si adsit *concordia*.

CCCC. XCI. Bureni mors. Annus clauditur 48. morte *Maximiliani Egmondi Buræ comitis*, ægritudine contracta in Anglicana legatione; quam prò Cæsare obierat. Ab *Andrea Vesalio* medico horam mortis edoctus, minimè turbatus, insigni conuiuium apparatu instrui iubet, omnique gaza, ac suppellectili argentea exposita, amicos vocauit, mensæ assedens munera distribuit, imminente mortis discrimine nihil commotus, velut ad meliores epulas transiturus, *Vale* dixit. In lecto, velut ad quietem compositus, hora prædicta, sacris priùs Christiano more receptis expirauit. Vnicam reliquit heredem *Annam* filiam *Guilielmo* iunctam *Nassauio Aurantio Principi*, rebellium postea in Belgio primipilari.

An. 1549. Philippus inauguratur Lovanij. Incunte anno 49. ad patrem Bruxellis agentem venit ex Germania *Philippus*, magna pompa exceptus, vt soli Antuerpienses vltra centenna, ac tricena nummum au-

Sal. Ann. 1547. aureorum millia expendisse dicantur, cæteris ciuitatibus prò facultate ambitiosè æmulantibus, & Louanij inauguratur. Anno exeunte, moritur *Paulus* Pontifex Roman. Mortis causam naturalem si quæras? duos & octoginta annos natus erat. *Pauli III. Pont. mors* Violentam? Immoderatam parentum curam. Amissa Placentia, cum Gallis fœdus inierat, & Parmam pro *Paulo* altero nepote, (cui *Diana* vxor erat notha *Henrici* Gallorum Regis) petebat excluso *Caroli* genero *Octauiano*. Indignatus is literas ad Pontificem dedit, in quibus, nisi Parma sibi redderetur, Cæsaris opibus ac clientela eò minabatur irrumpere. Has vbi Pontifex inter Quirinales hortos obambulàs accepisset, dolori, ac indignationi obortæ impar, animo linquitur, & per horas quatuor, vt mortuus iacuit. Insperatum vulnus erat ab ea inflictum manu, quam supra meritum amauerat, & supra sortem armauerat. Agnouit, sed postquam factum immedicabile vulnus: Vnde exclamaret moriens. *Si mei non fuissent Dominati, immaculatus essem*. Sufficitur *Iulij III. creatio.* ei Cardinalis *Montanus* nomine *Iulij III.*, tanto maiori omnium admiratione, quòd quem Galli tanquàm à Cæsare auersum vnicè spectarent, quia eo auctore Concilium non fuisset translatum Tridentum, Cæsar factione sua Pontificem diceret. *Cosmus Florentiæ Dux* eò Cæsarem inflexerat, vt Tridentinos patres protinùs ab obitu *Pauli* Romam destinaret, ne diuisa videretur tentasse concilia, vt ibi in electionem Pontificis, cæteris exclusis, coirent, & suo arbitratu Pontificis electionem vsurparet. Errore itaque cognito dum Papa Concilium Tridentum restituere parat, nouis implicantur Reges diffidijs. Parma, cui ex *Gonzaga* consilio inhiabat Cæsar, fuit lapis offensionis, & petra scandali. Prò *Octauiano Farnesio* arma corripit Rex Gallorum *Henricus*, Synodum primò prò viribus impedire conatus, misso legato, qui Tridentinam Synodum vt Oecumenicam se non agnoscere testaretur. Hæc in Italia: dum in Germania 6. Cal. Iul. vocatis Augustam comitijs, spe concepta concordiæ, adfuit Cæsar cum Septemviris Moguntino, ac Treuerensi, quibus denique Coloniensis accessit. Ex Principibus

CCCC. XCII. *Nouum bellum pro Parma inter Cæsarem & Gallum.*

Augustæ comitia

Sal. Ann. 1547. *Gulielmus Bauarus*, & *Henricus Brunsuici* Dominus. Euocauerat *Philippum* ex Hispania filium, vt excluso *Ferdinando* fratre, successorem haberet in imperio. Sed cum Electores sentiret aduersos, ab incœpto destitit. *Actum de acceptando Tridentino Concilio*, quod *Mauritius* se admissurum dixit, *si temporum superiorum decreta, seu minùs æqua ad nouum examen reuocentur. Augustanæ confessionis ministri non solum in partem disputationis, sed & ferendi suffragij in concilio admitterentur; neque Pontifex ibi tanquàm caput præsideat, nec iureiurando sibi Episcopos adstrictos retineat; sed libera maneat cuicumque dicendi facultas.* Hanc contestationem publicè factam cum *Saxo* in actu referri peteret, obstitit *Moguntinus*, veluti proximis Augustæ decretis repugnantem. Sic ea *Mauritij* exceptio habita est sine cæterorum præiudicio, & quæ consensum recipiendi concilium non retardaret. Instante itaque Cæsare, Tridentum Pontifex Concilium restituit, vt furentem, vbique concideret hæresim. In Belgium irrepenti protinùs *Carolus* occurrendum ratus, *Inquisitionis* admisit tribunal, delatori hæreticorum, vbi digna probatione niteretur, ingenti constituto præmio: reis bonorum omnium amissionem, extremumque in viuo rogo destinauit supplicium, sed pœnitentiã mitigandum. Decreti terrore nouatores, aut fuga subducti sunt, aut ab audacia reuocati. Non sic in Germania: quorum contumaciam cum decretis, nec proscriptione comprimere posset, ferro tentare decreuit. Cædit primò Brandeburgenses auspicijs *Georgij Megelburgensis* vastato agro, non tamen obfirmatos in perniciem animos ad obedientiam reduxit. Bellum decernitur, Ducibus *Mauritio Saxone*, *Brandeburgensi* Septemviro cum *Alberto* patruele, & *Henrico* Brunsuicẽsi. Difficile est hic iniuriam euitare *Caroli*, exercitum suum committentis *Mauritio* homini hæretico, & ab eo humanam expectare fidem, qui diuinam exuerat: nisi aduertas, ab Ordinibus Imperij expetitum fuisse *Mauritium*, & à Cæsare probatum, vel dissimulatum, ne auxilia reuocarent. Magdeburgum itaque *Mauritius* obsidet; suburbium, quod nouam vrbem nuncupabant,

CCCC. XCIII. *Inquisitionis tribunal in Belgio.*

Bellum in Magdeburg.

Belcarius lib. 25. nu. 39.

Sal. Ann. 1550. bant, occupat, sed flamma exhaustum. Alterius suburbij domos incendio cōsumpsere Magdeburgenses, ne quid inde emolumenti ad hostem perueniret. Mutuis cladibus per annum pugnatum est, alternante fortuna, dum producta in alteram hyemem obsidione, se ad obsequium Cæsaris submisere, ijs legibus, vt bona restituerentur ecclesijs, Ecclesiæ catholicis. Imperatori tormenta xvj ac centum aureorum millia mulctæ nomine penderent. Bremæ, Argentinæque maturiùs resipiscentis mitior conditio fuit. In vtraque catholicæ religionis restituta exercitia Acatholicorum manu, quamuis maluerit *Mauritius* vinci sine dedecore, quàm vincere cum honore. Hæc anno 1550. vel 1551. potius, si nummis castrensibus fides, quos supra habes n. 490. Sal. Ann. 1550.

Magdeburgio dedit.

EXPEDITIO III. CAESAREA IN AFRICAM. Ann. 1550.

CCCCXCIV. MOrtuis *Horuccio*, & *Hariadeno Mytilenis* fratribus piratarū omnium facile principibus; *Dragutes* humili vico, Rhodi insulæ natus (qui longo tempore, sub *Hariadeno* meritus, magnam virtute, & nauticæ naualis peritia in eo mari famam consecutus erat) infestam negotiatoribus Italiæ & Africæ oram aduersam tenebat. Ante decennium Cæsar *Andreæ Auriæ* negotium dederat, vt prædonem perderet: & *Ianetinus Auria* à patruo in barbarum missus, ea diligentia, ac felicitate vsus erat, vt ad Giralatam iuxta Cæsiæ littus in Corsica securum stationem habentem oppresserit, & cum tredecim triremibus captum in catenas conieceri. Nummum habes castrensem, n. 490. *in quo triremis sub lemmate. Non dormit, qui custodit.*

Dragutē Auria capit.

Tulit indignè veteranus prædo à tyrone se circumuentum, indignationem auxit contumelia illi à *Ianetino* illata: sed quadriennio post, cum *Barbarossa* in prouinciam venisset, & Tolonium cum Turcica classe appulisset, *Andream Auriam* patruum *Ianetini* exorauit, vt accepto lytro *Dragutem* manumitteret; *Auria* vt furentem barbarum deliniret, dedit. *Dragutes* verò seu pudore, seu recenti iniuriarum memoria inflammatus, eo capitaliora contra Christianos odia & inimicitias postea exercuit: ac mortuo *Hariadeno*, Leptim (nunc Mahamadiam dictam) Numidarum vrbem vi ac fraude occupat, quam opibus viribusque egregiè instructam, tanquam latrociniorum sedem, & prædarum asilum per Hispaniam, & Siciliam exercendarum constituit. Neapolim vsquè excurrebat, direptis in ora Calabriæ vicis; capta etiam Rhodiensium triremi, quæ nuper Guleta ad lucrinum lacum appulerat. Quibus iniurijs irritatus Cæsar, *Ioanni Vega* Siciliæ, & *Petro Toletano* Neapolis ProRegi, denique *Andreæ Auriæ* classis suæ præfecto viros, nauesque iussit instruere. Hi adulta iam estate Lepti instructam classem circumfudère, murisque vrbis, terra marique vi tormentorum quassatis, irruente milite ciuitate potiuntur. Melitenses equites primi fuere, qui neglecta cadentium strage, per suorum hostiumque cadauera, interiori vrbis pomerio potirentur. Exemplo incitati Hispani, & ipsi occupatis vallis, conglobatos in foro Afros aggressi, non inulta cæde, Ianizeros octingentos occiderunt, sex millia hominum in seruitutem abduxerunt. Expiato vrbis templo, Christoque reddito, bis mille ducentorum Hispanorum sunt relicti præsidio. *Dragutes* facti pœnitens ad *Solymannum* confugit. Ad Augustana regrediamur comitia, vbi diplomate Pontificio de Concilij institutione perlecto, omnibus Imperij ordinibus mandauit Cæsar, ad Concilium pergerent; Cautum omnibus fide publica est de via, loco, officioque in sententia dicenda liberè obeundo. Concilium quamuis sectarijs non arrideret, dicendi tamen non displicuit libertas. Mandauit *Mauritius*, vt *Melancthon* cum sectarijs *scriptum aliquod breue, dilucidum concinnaret, quo fidei complecteretur articulos Concilio exhibendum*. Fecit ille tanto plausu vt & Flauiani, ac Brentiani accederent, & Augustanæ Confessionis repetito titulo vulgarunt. Quo verò *Mauritius* suorum argumenta fortiora redderet, & Concilium, Cæsaremque incautum opprimeret, *Henricum* Galliæ Regem suæ asciuit consortem audaciæ. Annuit Gallus, qui Parmam aduersùs Cæsarem, & Pon-

Anno 1551. Comitia Augustana.

CCCCXCV. Mauritij fœdus cum Henrico Rege Gallorum.

Sal. Ann. 1551. Pontifice suis occupauerat Præsidijs. Belli origo ea erat: Quod in gratiam *Iulij II.* Cæsar *Maximilianus* Parmam & Placentiam *Petri* addixerat patrimonio. *Leoni X.* munus confirmauit *Carolus*; iure beneficiario postea sub *Paulo III. Farnesijs* munus obuenerat. Sed quòd nouarum rerum studiosus *Petrus Aloysius* contra Cæsarem, coniuratione sublatus, Placentiam reliquerat Cæsari. Ne & Parmam occuparet, immisso præsidio cauit Pontifex. *Octauius* verò *Farnesius* filius *Aloysij*, nepos Pontificis *Pauli* cum Romæ ab auo officij spetie detineretur, & Parmam frustra imploraret; primùm Cæsaris, dein. de defuncto *Paulo*, possessionem, quam auus negauerat, insperata *Iulij*, quantumuis alieni sanguine, voluntate redemit. Cumque inconsultò *Henrici* patrocinio se dedisset, Gallico accepto præsidio, Cæsaris atque Pontificis indignationem subijt. *Carolo* iure formidante, ne spetie tutelæ Gallus Insubribus immineret. Tentarunt Veneti, ac *Cosmus* Dux Florentiæ rem componere, & à Cæsare tandem impetrarunt, vt Parma & Placentia ad Ecclesiam redirent, Farnesijs rebellibus exclusis, quibus Parmæ loco Camertium principatus obueniret.

Bellum Gallorũ in Cæsarem occasione Parmæ.

CCCC. XCVI. Abnuit *Octauius* cum Rege, sociatis sibi *Eduardo* Anglorum Rege, & *Solymanno*, qui ad vexandam Siciliam. Cæsaris ditionem ter centum, ac viginti nauium classe *Sinanum Bassam* legauit. Iussit Gallus *Polino* Architalasso suo, *Draguto* piratarum principi suas adiungere triremes. Fecit, & fortuna adiuuante fraudem, Tripolim Mauritaniæ vrbem allapsus, *Franciscis* vbique signis elatis, prò amico in portum admissus, *Dragutum* cum Turcis in vrbem intromisit, qui mox exuta larua, vrbem cæso occupauit præsidio. Eodem penè tempore onerarias Belgarum vndecim naues mercibus onustas pacis fiducia *Polinus* intercepit. In Gallorum triremibus Reginam Scotiæ extare *Polinus* significauerat Belgis, qui nil hostile metuentes, dum more nautico tormentis plaudunt, Gallica classe intercepti, deditionem facere coacti sunt, & humanitatis officio perire dum Galli perfidia triumpharent. Pontifex verò fœdus Gallo Turcicum detestatus (nam barbarus non tam Siculum infestabat mare, quàm Hungariam, & Transiluaniam animosior repetebat) sub pœna anathematis, *Henricum* tam indignæ societati Christiano indignæ principi renunciare iussit. Conabatur Rex culpam in Cæsarem amouere: sed vetera cum Turcis Gallorum fœdera; noua *Aramontij* legatio, crimen latè vulgabant, vt regij obmutescerent defensores. *Henricus* Pontificis libertate offensus, ascitis Sorbonæ Theologis, & Episcop. Galliæque post eiectos aula, Cæsareos, Pontificiosque legatos, vetuit pecuniam pro beneficiorum diplomate impendi solitam, in posterum dari. Sunt qui scribant, ad augendum Pontifici terrorem, de summo Ecclesiæ Patriarcha in suis regnis constituendo consilia egisse ne ad peregrini antistis arbitrium, gesta sua moderari cogeretur.

Gallorum fœdus cum Turcis.

Tripolim Duce Gallo Turca capiunt.

Galli dolosè naues Belgarum intercipiunt.

Sal. Ann. 1551.

Hispaniarum interim Princeps *Philippus* potiundi imperij spe destitutus (*Maximilianus* namque ex Hispania aduolauerat, *Caroli* arcano detecto) Maio exeunte, se in Hispaniam recepit. Augusta decedentem *Maximilianus* comitabatur, vt relictam in Hispania coniugem, iam altera prole fecundam secum in Germaniam traduceret; Turcarum irruptionibus ad defensionem Hungariæ reuocatus, quas in subsidium *Isabellæ* reginæ viduæ, & *Stephani* pupilli Regis imperauerat *Solymannus* in *Georgium* monachum, modò Cardinalem. Is ex tenui Dalmatarum nobilitate, humile puer in aula *Ioannis* sortitus officium, mediocri literarum imbutus studio, D. Benedicti asceterio adscriptus fuit, & Sacerdos initiatus. *Ioannem* in Poloniam sequutus exulem, fidelem & vtilem nauauerat operam, nam eius industria *Solymannus Ioannem* regno restituit. Hinc gratus *Ioannes* regni quæstura, & Varadinensi Episcopatu, moriens denique tutelæ filij *Georgium* præfecit. Fortis, felix, sed infidelis, & inconstans tutelam gessit; nam modò *Solymanno*, modò *Ferdinando* adhærens, cui adherebat, fortunam inclinabat. A morte *Ioannis*, ne Budam occuparet *Ferdinandus*, ascito *Solymanni* milite defendit, sed Turcarum fructu, quorum in manibus coactus *Georgius* Budam relinquere, (Regina cum filio suo in Transiluaniam relegata) sua est delusus perfidia. In

CCCC. XCVII.

Georgij Monachi vita, cædes

Tran-

Sal. Ann. 1551. Transsiluania postea ita arcana dominationis moderatus est, vt Reginam cum filio in seruitute possideret. Tyrannidem Monachi exosa Regina, ad *Solymannum* confugit, *Georgius* ad *Ferdinandum*, cuius milite quãuis tenui (quòd Protestantium bellis *Ferdinandus* esset implicitus) aduersùs Turcas sæpè felici Marte pugnauit; eoque Reginam adegit, vt pactis conditionibus Transsiluaniam *Ferdinando* cederet, Archiepiscopatu Strigoniensi, cum amplissimis reditibus in *Georgium* collato, quem Cardinalitia à Pontifice impetrata purpura auxit. *Solymannus* verò quamuis Persico bello implicitus, *Io: Mariam Maluetium* legatum *Ferdinandi* vinculis tradidit, *Mehemethum Bassam* validis instructum copijs in Transsiluaniam misit, vt Reginæ prouinciam gladio redimeret. Post diuersa oppida deditione recepta, Lippam vrbem occupauit, inde Tibiscum obsidione circumdedit, sed rigore hyemis ingruente castra soluit, & in hyberna concessit. Aucto interim *Ferdinandi* milite, *Io: Baptista Castaldus* Cassani Marchio, vnà cum *Georgio* Cardinali, Lippam recuperaturus mouet. *Vlamanus* Turcico præerat præsidio sex mille hominum, qui tanto ardore & animi obstinatione pugnauit, vt ei soli tercenti, & quinquaginta milites validi superessent. Coactus cedere deditionis pacta exigebat honesta. Annuebat *Georgius*, sed milite reclamante Cæsareo, quòd *Vlamani* obstinatione plurimi Germanorum cecidissent, Turcis alimenta exhibuit, & Ducem quo in tutum se reciperent. Inde Austrijs suspectus, accusatur apud *Ferdinandum* nocturna cum Turcis miscuisse colloquia, & fœdus occultè percussisse: eoque viuente, nullam speraret *Ferdinandus* in Transsiluania pacem. His auditis *Ferdinandus* respondit: *curaret Castaldus occupata propugnare, fortiter agere, de Cardinali esset in arena consilium*. Credidit *Castaldus* responsum hoc capitalem esse sententiam in *Georgium*, vnde immissis sicarijs, in arce Bintio interemit. Indignæ mortis Romam fama perlata, tam in *Castaldum* quàm in *Ferdinandum* diras Pontifex deuouit. Deprecantibus *Ferdinandi* legatis, & quibusdam Cardinalibus, decretum suspenditur: quando potiùs suppellectilis deprædandæ, quàm proditionis causa à *Castaldo* occisum *Georgium* suspicio esset. Locus, vbi *Georgius* occubuit, Ecclesia fuerat, quam recens *Georgius* ad amænitatem habitationis demolitus, in commodum verterat particulare, Abbate loci frustra reclamante, & Dei vindictam implorante. Re cognita, *Solymannus* Bassam *Mahometem* validioribus instructum copijs remisit in Transsiluaniam spreto tributo vicenum millium scutatorum, quod obtulerat *Ferdinandus* Mauritiano bello implicatus. Vnde Transsiluania sine præsidio facilè occupata, *Isabellæ* ac *Ioanni Sigismundo* vt clientibus fuit ex cautione restituta; *prouiderent, ne in hanc ditionem penetraret hæresis, quæ subditorum erga Dominos fidem subuerteret*. Sed iam irrepserat *Petri Petrouitij* fiducia, qui libertate Lutherana illectus, *Sigismundi* protectorem agebat.

Sal. Ann. 1551. — CCCC. XCVIII. *Excommunicatur Ferdinandus.* — *Transsiluania Isabellæ reddita.*

MAVRITII IN CAESAREM EXPEDITIO. Ann. 1551.

CCCC. XCIX. Variè, varijsque de causis dilatum Tridentinum Concilium ad XI. Octobris diem, cum tandem adire Protestantium Principes Cæsar compelleret; *Mauritius* in omnem tergiuersandi occasionem intentus, vsque dum Gallorum adessent auxilia, Cæsari significauit, minùs suorum securitati consultum esse, nisi vltra Cæsaris datam fidem, & Patrum in Concilio daretur. Si quidem in Constantiensi synodo *Ioannes Hus* cum suis flammis absumptus fuerat, quia per Synodum eis cautum non fuisset, quamuis *Sigismundus* Imperator securitatis literas dedisset. Vnde & in præsenti causa paria metuenda esse.

CCCCC. Venit etiam Tridentum Abbas *Amiotus*, Abbas *Bellosanus*, qui nomine Gallorum Regis *Henrici* Cal. Septem. in Patrum consessu *ad Tridentinum conuentum* inscriptas exhibuit. Ægrè tulere Patres *conuentus* titulum. Contestabatur in epistolis *Pontificem cum Cæsare ad priuatum commodum moliri Concilium, seque in Parmensium tutela ab ijs impediri, adeoque nouis bellis Europam inuolui, per quæ Gallorum Episcopi interesse haud possent. Concilium hoc nequaquàm Oecumenicum*

Turbæ Concilium. — *Rex Gallorum.*

Sal. Ann. 1552. *nicum fore, neque ei obstrictam iri Gallicanam Ecclesiam. Testari propterea, consilia, remediaque Maiorum in re simili adhibita, sibi etiam prompta esse.* Respondit Synodus ea, qua decet grauitate. Protestantibus postea immunitatis syngrapham, cum omnibus, & singulis clausulis indulsit, sed quia *quantum ad ipsam Synodum spectat, dicebatur dari libertas*, captiosam hanc formulam nonnulli dixerunt; quasi ius Pontifici reseruaretur animaduertendi in sectarios. Sed cum ab ipso Summo capite congregatam cum omni, & plenaria potestate synodum memorarent; propterea nihil iuuare subterfugium; alia cunctatione decreuerunt Cæsari, atque synodalibus illudere; alios post

CCCCC. I. *Brandeburgicus Concilium petit.* alios ablegando, sed profanos legatos, qui explorandi gratia accederent. *Ioachimus* Elector Brandeburgicus primus fuit, qui legatum mitteret *Christophorum Strasium* I. C. Is cum tribus Electoribus Ecclesiasticis, mandatum attulit, quo omne protestabatur Pontifici deferre obsequium, & in omnibus se Concilio submittere. Tridentini Patres magna se cum voluptate audisse respondent, quod *Synodo se Princeps omnino submittat*. Verum hæc ab adulatione magis, quàm veritate profecta, est qui Brandeburgensem insimulet; quia à morte *Ioannis Alberti*, qui Magdeburgensem tenebat Archiepiscopatum, *Fridericus* Electoris filius à Collegio fuerat postulatus, sed à Romanis non adprobatus, quia Saxonicæ religionis ante fuerat Elector, nunc verò prensando Patres, nihil reliqui faciebat.

CCCCC. II. *VVirtenberg. negat obsequium Pontifici.* Venerunt postea *Christophori* Ducis VVirtenbergici oratores, sed ne quam viderentur Romano Pontifici venerationem deferre; Cæsaris conuenere legatos, ac priusquàm suæ potestatis exhiberent literas, in priuatam Theologorum disceptationem cum Brandeburgicis sese intulere. Nam cautum erat, ne quid ad publicam Concilij disquisitionem produceretur, quin priuatis ante Theologorum studijs disceptatum fuisset. *Mauritij* expectabantur legati, ante

CCCCC. III. *Mauritij perfidia, vt Cæsarē intercipiat.* quos in speciem pacis suos præcedere reliqui Protestantium passi erat; vt *Mauritio* tempus esset arma expedire, & Cæsarem proditionis ignarum occupare, cuius doli fama iam Tridenti percrebuerat: vnde Electores datis ad Cæsarem literis, vt sibi in *Mauritium* consuleret, orarunt. Sed tantam dabat *Carolus Mauritio* fidem, vt vana hæc commenta negligere eos iusserit, & cœptis insistere iusserit. Insidias vt tegeret *Mauritius*, Oratores Tridentum proficisci iusserat, hi VII. Ianuarij Ann. 1552. Tridentum ingressi famam dissiparunt vulgatæ perfidiæ. Ad Cæsaris legatos admissi, more, excusatione proposita, *prorogationem petierunt Concilij, vt omnium esset nationum Concilium* (quod obluctantis Galliæ inferebant) *Præterea ne Pontifex ibi supremi Præsulis auctoritatē vsurparet, sed Concilio submitteretur. Episcopis iuramentum remitteret. Omnium in synodo essent libera voces, & suffragia, decreta hactenùs à Tridentino Concilio, tanquam S. Scripturæ aduersa, iusto iterum subijcerentur examini.* Tanta impudentia offensi Oratores Cæsaris, ni à Pontifice præmoniti fuissent, vt quidquid saluâ fide possent, hominum infirmitati ad salutem indulgerent, acre erant daturi responsum, animaduertentes postulata hæc cum nuper Augustano admisso decreto pugnare; & ad destruendum potiùs, quam adstruendum Concilium excogitata esse. Postulatis itaque per Oratores Cæsareos ad Patres relatis, responsum est, *cautionem securitatis petitam libenter indulgere Patres, eorumque gratia suspensum iri Concilium; cætera non vno momento, sed ipsa in synodo definienda.* Dum hæc Tridenti agitarentur, & inutili cunctatione sectarij Concilium protraherent, alios *VVittenbergicus* legatos cum Theologis, inter quos *Io: Brentius* Tridentum destinauit (*Brentij* effigiem habes n. 507.) *Mauritius* etiam suis, qui Augustæ substiterant, inter quos *Melancthon*, præcepit, vt se quamprimùm, licet nondum acceptis securitatis literis, eodem conferrent, & in omnibus se remittere. Iam enim cum suis, & Gallarum Rege in procinctu erat ad Cæsarem intercipiendum, quem obsequij specie Oeniponte detinere curabat. Nota tandem instructi belli à *Mauritio* fama Tridentinos ita terruit, vt Treuirensis Archiep. morbi simulatione, ad tutelam suæ Diœcesis illicò se subduxerit, ibi *Ambrosio Pelargo* Theologo Domi-

CCCCC. IV. Protestantium postulata.

CCCCC. V. Fugiunt Patres.

Sal. Ann. 1552. CCCCC. Dominicano substituto, promouendi Concilij gratia. Cumque in dies belli fama increbesceret, recesserunt etiam *Moguntinus*, & Coloniensis XI. Mar. Nec longè adfertur, Augustam tertio Aprilis, & obsidionis die à *Mauritio* occupatam, iamque miles ad Alpium fauces occupandas aduentare, Episcopi omnes fugere cœperunt, & de suspensione Concilij *Pighiuus* legatus decretum edidit.

V. Augustam occupat.

Tunc à *Mauritio* se delusum agnoscit *Carolus*; hunc vt falleret, Magdeburgum Cæsaris auspicio vicerat, sed clam in suam fidem receperat; *Hassos* sibi Sacramento obligauerat, *Henricum* Gallorum Regem medio *Alberto* Brandeburgico, ea lege in societatem admiserat, vt octoginta aureorum millia in singulos menses penderet alendo Germano militi, ipseque proprio etiam exercitu Lotharingiam inuaderet, omni militari apparatu imparatam, aggressoribus præmium. Expectabat *Mauritium* Oenipotente *Carolus*, vbi in *Landgrauij* libertatem, spem fecerat (quòd nuper missis legatis Protestantes orauerant.) Iamque vt *Carolum* securiùs deciperet, aliquos *Saxo* præmiserat, qui hospitium venturo præpararent; ipseque viam lentè ingressus; speciem secuturi præferebat. Cumque ad militarem expeditionem essent omnia parata, repentè iter relegens cum *Alberto Brandeburgico*, duobus *Landgrauij* filijs, *Megelburgi*, & *Pomeraniæ* Ducibus, liberarum vrbium legatis, ac *Salernitano* Principe, recens Toletani ProRegis iniurijs prouocato, octo & triginta peditum, & quatuor equitum millia, Vere ineunte, in *Carolum* duxit. Noriberga, Nordlinga, Donavverda, Augusta venienti patuit, nouumque è Protestantibus senatum accepit, vbique Romana Religione profligata. Paulò ante quàm Augustam *Mauritius* appelleret, literas ipse ac *Brandeburgensis* ad Imperij ordines scripserant, quibus belli causas significabant. *Pulchrum quidem* CCCCC. (aiebant) *atque omnibus gratum esse nomen pacis, si quod promittit, præstet; si verò mendax, bello est aperto deterior. Religionis concordiam cum ex Apostolorum scriptis habere enixè curauerit, & hostes sæpe spem fecerint in publicis, & priuatis colloquijs, semper euerterunt, prohibita Augustana religionis formula, etiam ante Pontificij Concilij decretum. De* Lantgrauio *alteram esse expostulationem, qui totos iam quinque annos præter Cæsaris promissa in custodia detinetur, quamuis pactioni per eius liberos, nobilitatem, populum subscripta satisfecerit, mulctam pecuniariam dependerit, tormenta bellica cum omni instrumento tradiderit, arces demoliri curauerit,* Henricum Brunsuicensem *cum filio liberum dimiserit, non adhuc libertati restituitur, ea familia calamitate, vt liberi bonis exuti pristinam tueri non possint dignitatem graui præiudicio propter spem successionis, & pacta quæ mihi intercedunt cū eius familia.* (*verba sunt* Mauritij) *Sed id supra omnia cōsiderandum, quod ad communem Germaniæ pertinet libertatem. Ciuiles causæ etiam maximis de rebus nō ad Imperij conuentus, sed ad paucos Spirenses Senatores ex industria selectos referuntur. Imperij sigillum ad alienigenas transfertur: Summa consiliorum ab vno pendet, qui nec gente nobilis, nec origine Germanus, nec cum imperio coniunctus est* (Antonium Granuellanū Atrebatensem Pontificem Cæsaris Cancellarium intelligebat) *Contra patria priuilegia externus miles in Germaniam immittitur, qui populum rapina exhauriat, libidine inquinet. Regum legati ad publicos imperij non admittuntur conuentus, quorum fœdera cum Romano imperio semper fuere sanctissima. Aduersùs hāc Monarchiam pro patria libertate* Mauritius *cum socijs arma suscipit. Si quis aduersabitur, numero esto inimicorum. Nec vitio vertatur, si nimia Ecclesiasticorum imminuatur potentia, nam primi Episcopi his malis dedere causam. Eorum tamen collegia, quæ nobilitatis causa instituta sunt, non abolenda censemus: maneant in suo gradu, modò vitia intoleranda tollantur.*

Mauritij fœdus cum Gallo.

Ciuitates occupat.

VI. Belli causas exponit.

Religionis hic (ne mireris) si parciùs videas vsurpari nomen. Arcanum est, ne Orthodoxos per Germaniam principes ad eius defensionem prouocarent: cum ne Gallorum Regem ab hoc fœdere excluderent, cuius opibus ac armis faciebantur. Gallus etiam causas suscepti belli & ipse exposuit, Duo cum Regem spectent, Religionis cura, & populorum salus; quo minus persequi officium possim, Cæsaris obstant

ma-

Sal. Ann. 1552. machinamenta in Aquitania excitato tumultu in Angliam legato misso, qui Regis tutores ad arma in me capescenda excitarent. Sic quòd *Christierna Francisci Lotharingi* Ducis vidua nomine Barësis principatus fidem mihi negaret, vt superiores fecerunt *Lotharingiæ* Duces. Hæc omnia astu & fraude non contentus, vi inualuit aperta, *Farnesijs* fœderatis indicto bello, oppugnata Mirandula, quam in Galliæ Regum clientela agnouit. *Accescere adhac Germanorum principum questus iusti, & graues, nos pro veteri necessitudine, & amicitia rogantium, vt in communi causa coniunctis opibus publicum periculum propulsare velimus. Palam enim quòd Cæsar Belli Turcici spetie, ac refrenandæ rebellionis durissimum Germanis iugum imponat, vt eorum viribus eneruatis Galliam inuadat, & imperium diu meditatum totius sumat Europa. Nam quàm iniqua sit domus Austriacæ cupiditas testantur imperij ditiones Vltraiectensis, Leodiensis, Cameracensis, nunc tributaria facta Austriacæ familiæ. Domus Burgundica quæ à majoribus meis deducta Austriacis opes, & lumen intulit. Treuiris, Menapijs, & Virtembergicis possessionibus imminere quis non videt; & Hessi fines ab Hispanis tam diu insessos, & vastatos quis sine lacrymis potest intueri? Tristè spectaculum, & cæteris exemplum est, vt in commune consulant, & maturè occurrant. Quis verò tribunal illud post debellatum* Saxonem, *&* Hessum *perfidiosè captum*, Spiræ *erectum sine horrore recordari potest? ad quod veluti in carcerem principes rapiebantur, & tanquàm in macello pecudes mactabantur? Ne concordia itaque auitam perderent libertatem, mecum renouato fœdere arma impendere decreuerunt. Nec priuatæ defuerunt iniuriæ, quas dissimulare amica gentis caritas, Gallici decor nominis non patitur. Nondum enim oblitus sum, quàm indignè* Vogelsbergus *vir nobilis, virtute nobilior, ab amico summa perfidia circumuentus post crudelissimos cruciatus, capite damnatus fuerit, quia mihi militauerit. Hoc stante pace inter me, & Cæsarem fas ne erat?* Ringrauium, Recrodum, Risebergum, *&* Schertelium, *præterea, quòd mihi militarent, insidijs petitos. His de causis arma sumpsi, nec aliud spero emolumentum, testor Deum, quàm Germaniæ dignitatem,* Hessi *libertatem. Nemo bellum horrescat, nam nocentes appetam, innocentes protegam. Ecclesiasticos in tutelam recipio; salua erunt bona eorum: & de Ecclesiæ sperent vnitate, quia ad hanc tendimus.* Sal. Ann. 1552.

Huic libello in fronte præfixerat vsurpatum olim à Iulij Cæsaris percussoribus symbolum, *pileum decussatos inter pugiones*, libertatis gladio vindicandæ imaginem. *Saxo* verò Batenam in symbolo erexit monstrum maritimum, quam nautæ ita dolo solent eludere, cum viribus eam superare non possint. Dolia, pilas belluæ objiciunt, vt dum circa hæc vires vanè exercet, elabi possint. Ita *Mauritius* dissimulauit, legatos mittendo, promittendo, vsquedum rebus ad bellum paratis, se hostem Cæsari objecit, vbique conspirantibus Protestantibus, præcipuè *Petro Martyre* qui in Anglia erat.

A calamo ad ferrum excitati, Danubium *Mauritius*; Mosellam Rex & *Albertus* vendicabant, magnis vtrobique successibus. *Annæus Monmorantius*, (qui ob suspectam *Francisco I.* Regi fidem, quòd ab Hispania vsquè per mediam Galliam, tutum ad Belgas *Carolum* Cæsarem traduxisset, sexennio latuerat) nunc quasi postliminio reuocatum ab *Henrico II.*, graui prudentia, & solerti fide (quam profitetur in symbolo) Rex titulo subsidij ex alto venientis, vt libertatem Germanis restitueret, miserat, Tullum, Virdunum, ac Mussipontum imparatas à milite tenuit vrbes, Metim ciuium, & artis robore munitissimam astu subijt. Nam cum solùm geminæ cohorti aditum, & prò oblato ære alimenta sibi præberi postulasset, receptus Idibus Aprilis porta miles dimoueri non potuit, ciuibusque factione inter se diuisis, alijs in Cæsarem, alijs in Gallum propensis, ac *Lenoncurtio* denique Episcopo suadente, vrbe tota admissus est. Rex Ionuillæ festo Paschali celebrato, vbi de successu intellexit, cum alio exercitu

CCCCC. VIII. *Henricus Rex Gallorũ Nanceium occupat.* Nanceium Metropolim destitutam præsidio, & terrore priùs, quã armis oppugnatã subijt, caputq; gentis *Carolum* nouennem, ex *Francisco* non ita pridem defuncto relictum, pueru *Christierna* matris, *Caroli* Imperatoris neptis frustra querentis, obnitentisq; à gremio auulsit, atque in Gallias ad *Claudia* filiæ suæ nuptias educandum transmisit. Hinc Rex

sine

Sal. Ann. 1552. sine certamine victor, Tullum, Virdunum, demum Metas ingressus, magnificè exceptus, ædem adijt Pontificiam. Vbi in loco excelso ingens Aquilæ effigies cum Herculis columnis erecta erat, sub lemmate *Vltra*. (Hanc in Cæsaris gratiam Mediomatrices erexerant) *Henricus* deiecto symbolo, tres Lunæ crescentis semicirculos appēdi iussit, dicterio addito, *Dum totum compleat Orbem*. Pauloque infra adscripsit, *Henricus Galliarum Rex Sacri Imperij protector*. Hæc posterior Inscriptio (ait Belcarius) *nimis superba, & magnis impensis empta fuit, nec quicquam Regi, aut Galliæ profuit, ipsis etiam Germanis irridenda: qui suum Imperium omnibus Christianis prouincijs, atque regnis imperare, nedum quemquam propugnatorem agnoscere volunt: ita Regum aulæ adulatoribus abundant, quibus nihil non impune licet*. Vide n. 507. Hac sorte lætus, Cisrhenanæ Ger- Sal. Ann. 1552.

Hanc vide n. 507. Gallus irridet Cæsaris symbolum.

maniæ occupandæ animum adiecit, vt Reno, alijsque fluuijs distingueret. Misso igitur *Rheingrauio* locorum gnaro ad Treuiros expugnandos, cum imparatos minimè offenderet, Argentoratum mouit. Ciues alieno periculo cautiores facti, cum defectionem parassent; Hagenoam flexit, & VVeissenburgum nō magno inuasit impendio. Nummos hic habes votiuos, & triumphales *Henrici*. CCCCC. IX.

Non minor fortuna erat *Mauritianis*, occupata Augusta, ad Superioris Germaniæ ciuitates, vt intra Aprilis mensem accederent, scribunt: Vlmensibus, qui nouem passuum millibus Augusta distant, vt se *Mauritij res prosperæ.*

Sal. Ann. 1552. socios profiteantur, imponunt: recusantibus trecenta numum aureorum millia indicunt, & circumsessa vrbe, agrum depopulantur. Inde ad praecludendas subsidiario ex Italia Caesaris militi Alpium fauces (quod superiori bello neglectum) progressus *Mauritius*, haud leui Caesarianorum clade Erebergum fortissimam ad Lechum flumen arcem obtinuit. Inde iam Caesarem Protestantes se Oeniponti tenere inclusum rati, literis pridie Cal. Iunij Augustae vulgatis, praesente *Fraxineo* Galliarum Episcopo, & Regis legato decretum vulgarunt, dicentes *tuendae religionis, libertatisque Germanorum causa se potissimum arma sumpsisse, ideoque velle, ac iubere, vt exules ab Ecclesijs ministri, iniuriaque cum ludi magistris pulsi, suum in locum caeteris amotis restituantur, iuxtaque Confessionem Augustanam ab vtrisque populo, ac iuuentuti tradantur, ne Pontificio Idolo locus sit.* Ita bellum gerebat *Mauritius*, vt tamen pacem respuere non videretur, ad eam inuitatus à Rege *Ferdinando*. Ita sibi consultum volebat, ne inclinante fortuna, parem cum *Ioanne Friderico* exitum sortiretur. Et quia saluo Caesare, omnem victoriae cursum ducebat incertum, Oenipotem maturauit ad eum opprimendum, tanta vsus celeritate, ac belli dissimulatione, vt sui aduentus famam praeiret. Mauritiani militis seditio Caesari profuit, ne interciperetur. Cum Oenipontem ducere *Mauritius* vellet, milites recusarunt, nisi stipendium extra ordinem ob captam arcem penderetur. Hic

CCCCC. X. *Mauritius* cum inter alios vnum prae alijs

Mauritij discrimen. clamosum comprehendi iussisset, caeteri poenam comilitonis ad se pertinere existimantes, illicò arma capiunt, & non solum hastis, sed etiam manuarijs tormentis Ducem petunt, vt vix fuga se tanto periculo exemerit. Composito vtcumque tumultu, Oenipontem ducit; Caesar vbi de improuiso eorum aduentu cognouit, quamuis aduersa valetudine, & pluuioso ac nimboso Coelo, per noctem lectica vectus, ad taedarum lumen cum *Ferdinando* fratre, qui nuper Lincio venerat, & omnibus qui aderant Principum legatis, caeteroque aulico comitatu, magna trepidatione Oenipoute discedit, relictis impedimentis, & per Alpes quibus Tridentum itur, itinere primùm facto, mox ad laeuam flexit, ac Villacum summa celeritate contendit vtrique miserabili spectaculo; nam inter eundum videre erat, nobilitatem illam victricem per vias lubricas, & propter imbres continuos luto corruptas, equorum penuria summa cum difficultate, pedibus incedere, lapsantibus vbique ferè vestigijs, & permistos heris, ad ludibrium lixas mutua opera se erigere, aequata omnium per fortunam conditione; Antequam Oenipotenti discederet, *Ioannem Fridericum* Saxonem liberauit, praerepta hac hosti gloria, ne coactus potius, quàm sponte captiuum dimisisse videretur. Contra Saxo, qui à Caesare potiùs, quàm à *Mauritio* fortunam expectabat, nec sua poterat repetere spolia, nisi sibi ereptam Electoralem dignitatem *Mauritius* exueret, profugi Caesaris maluit sequi vestigia, quàm victoris beneuolentiam experiri, & illius captiuus, quàm huius libertus videri. Oenipontem consecutus *Mauritius* instructam Caesari coenam, desertamque properantium metu reperit, qua ipse cum omni relicto à Caesare aulae, bellique apparatu potitus est. Ad cubile accedens *Caroli* en inquit, *Grandis Aquila nidum, quam si intercipisse quibus loris includerem, non habetem.* *Res Ferdinandi* (cui paucorum adhuc dierum tenebatur induciis) ciuiumque intactas reliquit. Villacum cum peruenisset Caesar, obuium habuit Senatus Veneti oratorem cum equitatu venientem, & milite, quem scribi, & augeri Senatus iusserat. Hos motus Caesar veritus, ne fortè cum hostibus Veneti conspirarent, sedem mutare cogitauerat, ni à Veneto monitus, arma haec prò tutandis finibus, ac pro ipso contra *Mauritium* summissa.

Sal. Ann. 1552. Caroli discrimen.

Fuga.

CCCCC. XI. Io. Frider. Saxonem liberat.

Inter tot victoriarum cursus *Mauritius*, non destitit fortunam, virtutemque Caesaris reuereri, suae metuere. Ex pari illum emersisse periculo ad tantam viderat foelicitatem, affluere sensim ex Germania, Italiaque militum, *Fridericum* ex hoste captiuo amicum subito, ac hospitem amissae haud dubiè inhiare dignitati. Suos se hoc bello inimicos in libertatem asserere, ac ferrum stringere auctoris in iugulum retorquendum. Indictis itaque ex *Ferdinandi*, & *Mauritij* consensu CCCCC. XII. Mauritius ad pacem inclinat.

Sal. Ann. 1552. sensu Passauiam comitijs in septimum Kal. Iunij ad Regem interim literæ à Palatino, Moguntino, Treuirensi, VVirtembergensi Eluiensi proferuntur, quibus ne vltra progrederetur, orabant. Eodem tempore à

Conuentus Passauij. *Mauritio* etiam literæ ad Regem offeruntur, quibus quid Lincij inter ipsum, & *Ferdinandum* actum esset, exponebat, & Regem in actione comprehensum, aiebat, rogans vt quibus conditionibus cum Cæsare pacisci vellet, explicaret. Regium animum perculit Germanorum repentina mutatio; facilè namque erat cognoscere, eos à fœdere inito recedere. Passauium vbi *Mauritius* appulit in consessu, vbi *Ferdinandus*, Cæsaris legati, *Albertus* Dux Bauariæ cum alijs Principibus, Episcopis, ciuitatum legatis, questus suos copiosiùs renouauit. Post *Mauritium*, Baionæ Episcopus *Fraxineus*, orator Gallicus ad alēdas belli faces, plurima congessit, exorsus

CCCC C. XIII. *Galli oratio qua pacem turbat ex Belgio.* *ab antiqua Gallorum, Germanorumque concordia, vita, morumque similitudine qui veluti fratres amicè colebant. Vnde cum* Francones *in Galliam transijssent, vnum factum esse imperium; quod vbi ad Germanos deinde translatum esset, necessitudinis ac sanguinis fœdere* Saxones, *alijque Cæsares à Francorum Regibus oriundi antiquam amicitiam sanctè colebant. Hinc Galli Germani Domi, forisque præ cæteris floruere gentibus, & Pannonibus, Bohemis, Polonis, Danis dedere legem; ac Asiam, & Europam de Turcis clarissimas tulere victorias. Incidisse tempus quo Cæsares hoc nomine indigni veterem illam coniunctionem neglexerunt, & domi inglorij, foris fuerunt infelices, quam aliquot post seculis* Luceburgenses *principes, Imperatoresve renouarunt.* Albertus Austriacus *nullis* Bonifacij VIII. *Rom. Pontif. precibus ac promissis incitari potuit, vt* Philippo Pulchro *Gallorum Regi bellum inferret.* Sigismundus *Imperator cum* Ludouico XI. *amicissimè vixit. Vnde temerè hæ' um nationum discordiam foueāt* Caroli *familiares.* Francisci, Henrici *pro Germanica libertatis vindicta adhuc rubricata sanguine vigere gesta, vt suam omnem communicarint fortunam, fœdere vtrinque confirmato cum* Mauritio *præcipuè, ne cum hoste pacisci sine Regis liceat assensu.* Mauritium *nihilominus ad Regem scripsisse spem magnam ex* Linciano *colloquio conciliandæ pacis apparere: orare proinde, vt qui cum Cæsare pacisci velit, exponat. Id quamuis Regi præter spem acciderit, pacis tamen studiosum non repugnare, si Germana Reipublicæ antiqua forma instauretur: & vetus Galliæ cum imperio amicitia coeat. Quoad Cæsarem, cum multa quæ Regis erant per vim occupauerit, & litem alienam suam fecerit: dum Romani Pontif. iuuandi specie, violato fœdere bellum inceperit, viam primus satisfactionis aperiat. Regem enim licet causa, & viribus non diffisum haud tamen a pace alienum.* *Sal. Ann. 1552.*

Cum in armis plus sibi emolumenti collocatum *Henricus* videret, omnia mouebat, vt pacem turbaret. Neque Cæsaris indulgentia, vel Germanorum suffragatio trium Episcopatuum, Tulli, Virduni, Metensisque, quos occupauerat possessionem, indulgere poterat. Vim itaque sibi potiùs, quàm pacem expectandam ratus, bellum vndique vrgebat. Non pauci enim Germanorum Principes intellexerant seruitutis initium ab oblato deduci patrocinio libertatis. Gallus porrò quamuis pacem respueret, è Germania in Lotharingiam deduxit militem, vel Germanorum precibus, qui eum rogabant; aut armorum ex Belgio suis prouincijs incumbentium metu.

Iam enim *Maria* Hungariæ Regina Cæsaris soror, Belgij gubernatrix exercitum delegerat, in quo tria equitum, peditum duodecim millia esse ferebantur. Hi *Ernesto Mansfeldio*, ac *Martino Rossemio* Ducibus Campaniam latè populabantur. Comitijs etiam Aquisgrani institutis vicinos inuitauerat Principes ad communem tutelam. Accesserat Leodiensis, Coloniensis; Cliuensis se per literas excusauit. Gallus quo suis subueniret, hac cessit interpretatione. *Libertatis Germanis restituendæ causa sumpsisse arma, ea restituta secedere.* Tripartito itaque exercitu per Alsatiam, ac Lotharingiam in Belgium, flectens, in itinere Ateneum recipit, Rodemacram expugnat, Iuodium apud Lucelburgicos quamuis *Petro Ernesto Mansfeldio* comite fortissimè propugnante vi obtinet, & *Robertum Marcanum* quod castrum Bullionis, quantùm videbatur impenetrabile, regionis caput occupasset, du- CCCC C. XIV. *Maria Belgij gubernatrix in Gallos mouet.* *Gallus quædam loca Lucelburgi occupat.*

cem

Sal. Ann. 1552. cem Bullionium pronuntiat. *Rossemius* post excisam Picardiam, cum impar regijs ad tutiora redijsset, *Henricus* exercitum hoc itinere morbis, rerumque penuria vehementer attritum, denique Iulio exeunte, in hiberna dimisit.

Alberti Brãdeburgici furor militaris. Interim *Albertus Brandeburgicus* ob proscriptionem sui ab imperio furore succensus, tanquam erumpens ex orco furia, sacra profana igne, milite, ferro vastabat. *VVolfgangus Melchingus* Magister Ordinis Teutonici vt æmuli sui in Prussia fulmen euaderet soluta pecunia, se exemit. Noribergenses quòd in fide Cæsaris persisterent post vicos centum, castella, villasque facilè septuaginta, ac ter mille siluarum iugera incendio amissa, pacem ab eo redimerunt ducentorum aureorum millium pretio. Herbipolensem, & Bambergensem quòd Romana starent fide integri, durissima pactione subegit. VVormatiam, Spiram suæ fecerat potestatis, duodecim aureorum millibus ab illius principe extortis, & Catholicorum vbique cultu profligato. *Moguntinus* Elector mersis Rheno belli tormentis, in remotiora loca secessit. De fœdere demum certior factus *Albertus* Passauij inito, implacabili catholicæ religionis odio, illo comprehendi nolens ad oppugnandum Francofurtum redijt: conditiones opulentas à Rege aucupabatur, cuius insignia eius milites in vexillis ferebant; & quas vrbes capiebat, Regis nomine se capere iactabat. Hinc Moguntiæ, ac Spiræ naues vino, triticoque onustas incendit, quo difficiliorem transitum Cæsari redderet: inde Treuiros petijt, & deditione accepit, vbi Monasteria omnia, atque Ecclesias spoliauit. Vrbs ipsa, appropinquantibus Cæsarianis, sese grandi pecunia incendio subtraxit.

CCCCC. XV. *Pax inter catholicos & Protestantes.* Pax interim in Passauiensi conuentu, magno catholicæ fidei detrimento sancitur *vt intra dimidij anni spacium comitia haberentur, vbi sub præsidio Cæsaris pertractaretur qua via, nimirum seu Generali, seu Nationali Concilio, aut Colloquio, vel communi etiam Imperij conuentu, Religionis sopiatur discordia. Decidentium par numerus esset ex vtraque Religione delecti cum mandato deliberandi: & hoc absque Electorum Principum præiudicio. Interim non Cæsar, non Electores, non S. Imperij Status propter religionem vi facto-ve quempiam ex Augustana Confessionis Statibus bello petere, vel inuadere, vel damnum inferre, vel contemnere possit; sed sua religioni, fideique quietè, & pacificè stare, credereque sinant. Quicquid in comitijs à Cæsare, & Principibus ordinaria via statueretur, in posterum ab omnibus seruaretur. Prætor Cameræ Iudicij, cæterique iudices omnibus non attento cuiusnam sint religionis, necessarias, & legitimas ferant suppetias: formulam in primis iusiurandi* Deum, & Sanctos, *aut* Deum, *& Sancta Euangelia liberam permittendo. In suffragijs quoque dandis æqualitas seruaretur. Augustanæ quoque Confessionis consortes à Cæsareo Cameræ iudicio non excluderentur.* Quibus omnibus à *Ferdinando* subscriptis, Lutherana secta refloruit sed in discordiam; Nam & in hodiernum diem dissonant Protestantes.

Inita pace Augustam *Carolus* venit, Hispanorum, Italorum, Bohemorum, Germanorumque metuendo exercitum collecto, dimissoque *Ioanne Friderico* Saxone, contra Gallum ad repetendam Lotharingiam pergit. CCCCC. XVI. *Carolus mouet in Gallos.* *Henricus* Rex Galliæ hac veluti belli denuntiatione sibi facta, Mediomatricibus præsertim, qui primi hostibus occurrebant, prouidendum ducens, insignem belli ducem, cui ob rerum gestarum gloriam, & natalium splendorem faciliùs obedirent, *Franciscum Lotharingum Guisanum* regulum delegit, qui *Caroli* impetum sustineret. Cæsar enim, qui propter infestam valetudinem de abdicando iam imperio cogitabat, & in solitudinem veluti ad vnicum senectutis suæ perfugium abire destinarat, hanc suis imponere coronidem anhelabat triumphis, vt res humanas in posterum tot, tantisque clarus despiceret victorijs, & regnum posset ambire cœleste? Tantas itaque comparat copias, quantas antea numquam nisi fortè aduersùs *Solymannum*, vt timeri meritò deberet. *Metims obsidet.* Metas itaque opere, & milito firmissimas, cum octo peditum, & tria equitum millia sub *Guisij* recenserentur imperio, XXII. Octobris, mouere cœpit, vt illius expugnatæ terrore, reliqua haberet obsequentia. Hoc consilio *Albertum Bran-*

debur-

Sal. Ann. 1552. *deburgicum* hoſtem ſuum iuratũ, Lotharingiæ finibus cum *Aumalio* fratre *Guisij* inhærentem, à Gallis ad ſe traduxit. Is ſtipendiorũ
CCCCC. VII. *Albertus Brandeburg. ad Cæſarem tranſit.* inter Gallos rigidus exactor, cum non omnia ex voto obtineret, gratiã Cæſaris iterum aucupari feſtinat. Tribus milliaribus ab vrbe cũ diſtaret Metenſi, & alẽdo exercitui ſemel, atque iterum commeatum à *Guiſio* petijſſet, & impetraſſet, cum tertio idem flagitaret; ſe excuſauit *Guiſius*, dicens, tã vicino hoſte annonam ex vrbe aſportandã non eſſe, vtilius fore, ſi in Sequanos tranſiret, commeatu abundãtem regionem, & ibi venienti hoſti incommodare poſſet. Conditionẽ accepit *Albertus*, & vix indicem popoſcit: mox mutato conſilio, in Moſellam tranſmittere decreuiſſe, ſe refert; petitque à *Guiſio*, vt traducendis copijs pontem ſterni, & è ſuis captiuos, qui detinebantur in vrbe, liberari iubeat. Quod additum, vt diſſidio colorem quæreret. Cum nauigia inquiri iuſſiſſet *Guiſius*, nullos ex *Alberti* militibus in vrbe captiuos eſſe reſpondet. *Albertus* tunc *Guiſium* ad colloquium poſcit. Excuſauit ſe is ob ſibi vrbis demandatam cuſtodiam, *Albertum* vt in vrbem iret, inuitauit. Ille quaſi venturus, præmiſſis ſemper pluribus è ſuis; ne tandem *Guiſium* in ſui ſuſpicionem adduceret, & fidei ſpecimen daret, petit, vt ad leuandum exercitum tempore tam pluuioſo grauiora impedimenta ſibi in vrbe deponere liceret: quod & perbenignè cõceſſum. Albertinis interim exire iuſſis, qui iam quadringenti, ſpetie alimenta parandi, in vrbem confluxerant, propoſitoque rerum venalium extra vrbem foro, ſecuritati conſultum. Cum hac via non procederet, rurſus de captiuis eſt renouata querela, ſed à *Guiſio* nil reſponſum. *Alberti* dicitur fuiſſe conſilium, aut comeatu vrbem exhaurire, aut *Guiſium* capere, ſi ad colloquium exijſſet; aut per ſuos portam occupare potuiſſet. Habebat *Albertus* in exercitu ſexaginta duo vexilla, quæ in quatuor legiones diſtribuerat; ac XXII. præerat *Iacobus Auguſtanus*. XVI. Altemburgi Comes. XII. *Riſebergus*, & *Ioachimus Caluicius* totidem. Mille, & ſexcenti equites cum triginta tormentis ſubſequebantur. Comitabantur eum Dux Bipontinus Liechtembergæ *Lantgrauius*, & *Ludouicus* Oetingenſis comes à Cæſare proſcriptus. His *Sal. Ann. 1552.* viribus potens operam ſuam ſuperbè venditabat *Albertus*, quo cariùs eam diſtraheret. Dolo porrò *Alberti* cognito, *Aumalius* frater *Guisij*, qui Gallicas ducebat copias, ab *Aumaliũ Albertus capu.* euntem inſequitur *Albertum*. Sed is, licet numero longe impar, & peditatu iam per Gallos corrupto, ſtipendiaque poſtulante, deſtitutus, equitatum tanta pugnandi alacritate impulit, vt ruptis, profligatiſque ordinibus, *Aumalium* tribus vulneribus ſaucium interceperit, & tanquàm victoriæ monumentum *Carolo* ſtiterit, non ſine grandi defectionis premio, nam vltra preteritorum veniam Cæſar tranſactionem quantumvis iniquam cum Bambergenſi, & VVirceburgenſi Epiſcopis factam confirmauit, Pannonicam ei militiam remiſit, inſuper in eius gratiam *Ludouicis* patri, & filio Oetingenſibus comitibus à ſe proſcriptis, *Alberto* item *Mansfeldio*, & filijs culpam indulget: quo cognito *Riſebergius* ad Gallos tranſiuit. Parum tamen *Carolo Albertus* profuit. Centum millia peditum, equitum duodecim millia in caſtris Cæſarianis fuiſſe perhibent. Centum & quatuordecim machinis cœpit mœnia quátere, tanto tonitru vt tridui itinere ſtrepitus audiretur. Nullibi Cæſar maiori vi, nullibi minori fructu inſudauit. Propugnantium non impar virtus, mœnium propugnatione, & in hoſtes eruptione.
CCCCC. XVIII. *Obſidionem Cæſar ſoluit.* Pari marte vt *Carolus*, & *Guiſius* dicerentur pugnaſſe, & nullus vinceret, Cœlum obſtitit, quùm hieme ingruente ſæuiſſima, & niuium imbribus *Carolum* eò adegit, vt cogeretur vel obſidionem ſoluere, vel militem perdere, iam tertia parte conſumptum. Aduersùs Cœlos Cæſar pugnauerat. Is igne, imbre illi, vt illudentes deluderent *Carolum*, qui quaſi ſuæ fortunæ artifex, director, & cuſtos, non ſecus atque antiqui egregiarum artium artifices, quum ad ſummum ſuæ artis gradum perueniſſent, dijs eiuſdem inſignia conſecrare, nec in poſterum artem ipſam exercere conſueuerant. Hic autem pius Imperator, non artis inſignia, ſed ſuæ infirmitatis conſcius Deo Opt. Max. conſecrare voluit. Cum, iam nominis, famæque ſuæ celebritate vtrumque ſeſe polum compleuiſſe exiſtimaret: vt Meti ſubiugata feliciter

labo-

Sal. Ann. 1552. laboribus suis finem imponeret: & Hercules veluti alter has ad columnas clauam suã deponeret, leoninam suspenderet. Verùm vt arcana Dei consilijs ab humanis sunt longè diuersa: sic hunc fortissimi Imperatoris conatum summus ille rerum moderator, & Dominus non adprobauit, & vt diuinã dumtaxat in posterum meditaretur, quodammodò monuit. Agnouit *Carolus* manum Dei, & suæ conscius audaciæ, quòd securior quàm par erat, viribus confisus humanis, gloriam fuisset aucupatus inanem. Anno itaque (vltima Decembris die) ante vrbem concluso, obsidione soluta recessit, Sal. Ann. 1552.

cccc. XIX. Metis appensa fortunæ meta. Non paucos ferro, frigore, morbo afflictos ante vrbem discedens reliquit, quos ea humanitate intra mœnia excepit *Guisius*, vt ad amicos se venisse crederent. Is persolutis Deo gratijs, Lutheranos qua potuit diligentia, exutis publicè per carnificem libris, tota vrbe persecutus est, ne eos fouere Galli viderentur, maiori tamen astutia, quàm religione. Nam Deo Germaniam vlciscente, hæresis, quam Gallus per Germaniam fouerat, eò inualuit, vt regnum, regiamque sedem penè occupasset, nisi *Alexander Farnesius* è Belgio suppetias ferens, Parisios ab interitu vindicasset. Quo consilio si *Henricus* Gallorum Rex *Carolo* per Germaniam adhæsisset, nec Gallia, nec Germania tam turpi conflagrassent incendio.

SOLYMANNI NOVA IN HVNGAROS EXPEDITIO. Ann. 1552.

cccc. XX. Assueta Germania Gallis Turcas fœderatos timere; strepente in Lotharingia *Henrico*, in Pannonia *Solymannus* fremuit. Segadinum felici marte occupauerant Austrij hoc forsan tempore spem concepit *Ferdinandus* recuperandi Pannonias,

Sal. Ann. 1552. nias, vt ex nummo videre est supra n. 518.) Sed dum arcis obsidioni palantes adsunt, per *Alim* Budensem præfectum magna clade cęduntur, quinq; nasorum millibus Byzatium missis, ad victoriæ trophæū. Is ille, qui quondam Christianorum preputia cum 40. vexillis ad *Solymannum* miserat. Victoriæ subinde vsus fama, Vespimium non magno molimine intercepit, presidiarijs metu potiùs, quàm vi deditis. *Solymannus* hac occasione excitatus, *Mahometem*, & *Achmetē* præfectos octoginta mille militū instructos copijs submisit, qui Temesuarium fortissimū cum vrbe munimentum iuxta fines Trāsiluaniæ adflumen Temesum post grauissimam oppugnationem, deditione cœpere. Præfecto quoque eius *Losontio* perfidè trucidato, vt Christiani discant aduersùs Turcam vel mori, vel pugnare. Armarat militem suum ferro *Ferdinandus* non animo; Venientis Turcæ nō erat, qui sustineret aspectū *Cassanus Baßa* (cuius effigiē habes n. 518.) cum 5000. equitū millibus à *Mahumethe Baßa* ad Lippę obsidionē missus, cū arcem flāmis inuenisset corruptā; munitiones tamen non omnino destructas, igne prorsùs extincto eas instaurauit. Sed paulò post *Io: Baptista Castaldius* cruenta expugnatione redemit, vt ex nūmo triūphali, quē supra habes n. 518. Nemine itaq; resistente, vbique barbarus vagabatur; donec gemino præsidio Hungaria leuari cœpit. Hinc *Mauritij*, & Germanorum (inita pace) accurrentium (huius expeditionis vide monetam supra n. 518.) Hinc singulari Agriensium virtute, qui in vrbe, nec situ, nec arce munita sub fortissimis præfectis *Stephanis Dobone* vno, alteroque *Nesquoio* honestè mori, quàm turpiter viuere maluere. Feminæ ipsæ, quasi

CCCCCC. XXI. *Agria fortiter ab Hungaris propugnata.* prò catulis leænæ pugnarent, præcipites irruebant in hostem. Cum à *Mahomete* deditionem per tubicinem iuberentur, nutu non voce respondent, erecto in pinnis muri feretro; sepulchrum scilicet optare potiùs, quā captiuos viuere. Dispositis itaque 50. machinis, per vndecim dies torquentur muri, quassantur aggeres. Inde ter vna die impetum faciente hoste, nequaquam animo consternati propugnatores, barbarum, ac ferocientem hostem repulere, octo millibus Turcarum cæsis. Oppugnationem renouat barbarus, animum Christianus instaurat, & *Sal. Ann. 1552.* victor triumphat non sine grandi fœminarum honore. Quarum vna, quæ coram matre, & marito pugnabat, cum occiso marito, à parēte moneretur, vt corpus tolleret, & *Fœminarum fortitudo.* sepulturę mādaret: *Nō hoc* (inquit) *illa, o Mater: non Deus Sinat, vt vir inultus terrā condatur: pugnam petit, non exequias*. Mox arrepto demortui ense, & clypeo, medios ruit in hostes, nec priùs à pugna destitit, quàm plurimis Turcarum victimis mariti manibus parentaret: demumque sublatum in sinum cadauer, ipsa in templum intulit, & honorificè tumulandum curauit. Alia fuit ex primarijs matronis, quæ grande saxum capiti impositum gestans, cum ad ruinam properaret, tormenti ictu capite truncata est. Filia, quæ matrem sequebatur, sublatum saxum, & vt materno adhuc cruore fluebat, in confertam abiens Turcorum multitudinem murum subeuntium proijcit duorum cæde; plurium vulnere; quo exemplo cæteræ excitatæ tantum animi addidere suis, vt eruptione facta hostem repellerent, & duo tormenta clauis configerent, & arrogantiam *Mahometis* adeò fregerint, vt tot virorū victor, fœminarum hic denique virtute inferior, X. Cal. Nouemb. confusione, atque indignatione plenus cesserit, & locum dederit *Mauritio* Saxoniæ Electori, qui vi fœderis cum *Ferdinando* percussi in Pannoniam descenderat, sed magno nomine, nullo successu. *Castaldi* consilium erat, dum Agria obsideretur, *Mauritius* ab vna, ipse ab altera Turcicum inuadere exercitum. Non probauit consilium *Mauritius*, prælij aleæ rem tantam comittere nolens. Scripserant interim ad *Ferdinandum* regni Proceres, vt sibi de *De pace cum Turcicis Hungari agunt* pace cum Turcis agere liceret, quam interuentu *Halis* regij cubicularij facilè à *Solymanno* impetrari posse sperabant. Annuente *Ferdinando*, suscepit *Halis* negotium, intra octo dies promisso responso.

Dum hæc agerentur; in Mæsia superiore CCCCCC. XXII. nouì motus excitantur. *Mirces* in ea prouincia erat, qui *Radulfo* legitimo hærede de- *Radulfus regno paterno restituitur.* pulso, Turcarum fauore imperium vsurpauerat. *Radulfus* cum modica sed lecta familia *Castaldo* militabat, à quo aduersùs tyrannum impetrato auxilio equitum,

Sal. Ann. 1552. tum, 1200. peditum 1100. in *Mircem* mo-
uet. Is cognito periculo, summa diligen-
tia, octoginta millia hominum congregat,
& triginta machinis secum adductis ducit
in hostem. *Radulfo* non plus duodecim ar-
matorum millia erant vltra attributas auxi-
liares *Castaldi* copias. Causæ tamen, & vir-
tuti suorum confisus, aleam non detrectat.
In duo agmina diuisum militem vehementi
oratione cohortatus, tanta spe impleuit, vt
non expectato signo in Turcas, qui in Mir-
cini exercitus fronte stabant, impressionem
fecerint, & perturbauerint. Quo facto tantus
terror hosti iniectus est, vt cum putarent *Ca-
staldum* cum toto exercitu adesse, solutis or-
dinibus fugerint, & fuga in suos, qui post ter-
ga stabant, reuoluti omnem exercitum dis-
soluerint; quod vbi aduertit *Radulphus* suc-
cessum vrgens cum suis in confusum equita-
tum tanto impetu inuehitur, vt *Mirces* tantę
suorũ cladi superstes, & ipse fugeret. Victor
Radulfus Tergouistiam prouinciæ regiam
petit, qua potitus cum *Mircis* thesauris, quæ
ducentis aureorum millibus æstimabantur,
legatos ad *Castaldum* misit, qui pro immissis
auxilijs gratias agerent. Vafraelij conuentum
agebat *Castaldus*, dum *Halis* longè diuersum
ab ordinũ expectatione, & voto responsum
Solymanni tulit, Porrectis literis *Andreæ Ba-
torio* inscriptis, quibus mandabatur, vt *Ioan-*
Solymanni mandatum de restituẽdo Io: Sigismundo. *nes Sigismundus* in regnum restitueretur pa-
ternum, & ni parerent, talem expectarẽt pę-
nam, vt lapis super lapidem non relinquere-
tur. Hoc mandato perculsi adstantium animi
(*Batorius* aberat, morbo impeditus) ac rerum
nouarum studio excitati, parum absuit, quin
in *Solymanni* sententiam abirent concordes.
Dilato tamen responso, *Castaldus* qui Albæ
Iuliæ hiemabat, certior factus accurrit pro-
tinùs, & in cõuentum intromissus ea die, qua
CCCCC. de responso ad *Solymanni* postulata delibera-
XXIII. turi erant, habita ad Prouinciæ Ordines ora-
Castaldi facundia tione, eos à tam fœdo proposito dehortatus,
oblatis *Ferdinandi*, ac Cęsaris fratris viribus,
vt in fide manerent, tantum profecit, vt in *Sal. Ann. 1552.*
Ferdinandi præiudicium nihil decernerent,
sed datis ad *Solymannum* literis, orarent, vt
tributo viginti mille aureorum accepto, pa-
cem daret. His *Alis* cognitis, cum aliud im-
petrare non posset, accepto tributo Constan-
tinopolim redijt. Tam malè administratæ
Reipublicæ culpam *Castaldus* in *Mauritium*
detorquebat, qui non solum nulli vsui in bel-
lo Pannonico fuerit, sed totum regis, ac pro-
uinciæ ærarium exhauserit, pecunia omni,
quæ præsidiarijs destinata erat, in *Mauricia-* CCCCC.
ni exercitus stipendium consumpta. *Mauri-* XXIV.
tio contra dictitante, *Castaldi* auaritia ac ra- *Mauritij, & Castaldi exprobratio.*
pacitate factum vt alienatis Prouincialium
animis, ipse in Pannoniam frustra descen-
derit.

Dum hæc in Pannoniam moliretur *Soly-* CCCCC.
mannus, Turcarum violentiã Italia non eua- XXV.
sit. *Salernitanus* Princeps, à *Petro Toletano* *Turcarũ classis in Neapolim*
ProRege *Caroli* grauiter offensus cum Gallo
Rege in eos conspirarat, eique suaserat facile
regnum Neapolitanum occupari posse, si cũ
Solymanni classe, iuncta se ductore Gallica,
sociatis viribus rem agerent. Pręsto fuit Tur-
ca, Gallo rogante, missa sub *Dragutis*, & *Si-
nanis* imperio potentissima classe, quæ tem-
pestiuè in Tyrrhenum mare descendit, pro-
speraq; nauigatione superato Messanẽsi freto
Andream Auriam in Proregis subsidiũ pro- *Auria à Turcis victus.*
perãtem intercepit, ac septem ex quadragin-
ta nauibus captis, mersisque duabus, in fu-
gam auertit animis parem, sed viribus lon-
gè imparem. Verùm cum *Salernitanus* Galli-
ca XXV. triremium classe, qua aditum pro-
ditione speratum facturus credebatur, serius
Massilia soluiset, Turcæ vicinis mari oppidis
captis, succensisque, pręda captiuisque onusti
Chiũ in hiberna abiere, *Salernitani* Principis
exprobrantes ignauiam. Oh cęca mortalium
ambitio, quæ ipsos Christianissimos reges
impellit, vt in Christi gregem trifauces euo-
cent Cerberos, & totam spolient Africam
monstris, Christiano sanguine saturandis.

SENENSIVM TVMVLTVS. Ann. 1553.

CCCCC. MVssiponto in Lotharingia per *Eg-*
XXVI. *mondanum* comitem occupato,
in Belgium hybernatum Cæsar miserat
militem. Interim Dux *Vendomius* Picar-
diæ gubernator hiemis beneficio per con-
gelatas paludes cum pyria tormenta *Hes-
dino* admouisset, & *Croio* filio *Reussi* comi-
ris deditionem extorsisset: *Carolus* repo-
siturus cladem, exercitum *Croio* Duce
Terouanam Morinorum ad Lisam flumen
vrbem

an. 1553. urbem obsidet, nec infelici conatu *Bigneucurtius* expugnat, *Croio* ad patris funus discedente, & Cæsare iubente, funditùs euersam solo æquat. Chronographicum vrbis excidium duobus hisce excipe verbis

DeLetI MorInI.

Emanuel subinde *Philibertus* Sabaudiæ Ducis filius, in locum *Bigninecurtij* suffectus,
CCCC CC. XXVII. *Philibertus Sabaudus Hesdinum capit.* quia Cæsariani aulici ægrè paterent, Hisdinum oppugnare cœpit, quod primo impetu capit. Sed in arce fortissima vis maior adhibenda fuit: hanc tamen, & ignivomis machinis, & cuniculis periclitantem certis legibus dedere Franci. Puluis tormentarius fortuito igne correptus magnam arcis partem, & Francos cum *Horatio Farnesio*, magnæ expectationis iuuene, qui Regis *Henrici* notham in vxorem duxerat, in auras euibrauit. Toties itaque captum atque amissum Hesdinum, Cæsar euerti iussit, aliud inter propinquas paludes excitaturus. Nil vltra tentauit Allobrox, quòd iam LXX. peditum, & XII. equitum millia *Henricus* in armis haberet. Tanto exercitu Bapalma, & Cameracum tentantur sed frustra, aucto citra Schaldim Cæsariano exercitu, vnde absque vllo emolumento Galli in hiberna discesserunt, quasi ad pompam non ad pugnam fuissent egressi, Gallorum more, *Grandis Gallorum exercitus.* *quorum primus belli impetus heroum dicitur, progressus virorum, fœminarum exitus*. Exitus acta probauit. Cæsaris namque aduentantis licet podagrici solo nomine territi, recesserunt.

CCCC CC. XXVIII. *Senensium motus.* Hæc in Belgio, dum in Italia Senenses Cæsaris clientes, ob suspectam *Cosmi* Florentini Ducis potentiam, admisso in vrbem præsidiario *Caroli* milite sub *Iacobo Mendoza*, dum is in gratiam vulgi patritios grauiùs premit, arcemque vrbi imponere festinat, qua imperaret securiùs, Senenses seruitutis metuentes, clam Gallos implorant, vt iugum excuterent, vel mutarent. Medio itaque *Turnonio* Cardinali, sciente Rege, Italos Duces *Nicolaum Vrsinum* Petiliani comitem, *Marium* comitem *Sanflorum*, & *Hieronymum Pisanum* ijs conciliat, qui egregia cum Senensibus simulatione à *Mendoza* postulant: vt quando *Dragutus*, & *Salernitanus* Turcica, atque Gallica classe imminerent, conscribendi militem ad tuendos portus, ipsis copia fieret. Indulsit *Gonzaga*, *Sal. An. 1553.* non in tempore monitus à *Cosmo* Florentinorum Duce, hos in suum caput parari. Vnde octingentos ab eo auxilio missos in vrbem accipiente *Mendoza* (per auersam Senenses portam sex millia fœderatorum admisere) qui alijs facilè eiectis, & vrbem occuparunt: Cæsarianis Orbitellum munitissimum Senensium castrum se recipientibus. Hæc anno præterito. Præsenti ineunte, *Petrus Toletanus* ProRex Neapolis, Senensem agrum CCCCC. XXIX. *Petri Toletani mors.* armatus ingressus, Florentiam adijt visurus filiam *Eleonoram*, quam *Cosmus* in vxorem habebat, ibique morbo correptus obijt. Locum tenuit *Garsias* eius filius; sed antequam ad exercitum accederet, Romam vt *Iulium* Pontificem adoraret, Hispanica ostentatione diuertit; centum enim comites fusco holoserico, centum albo, centum croceo indutos ad deosculandos *Iulij* pedes secum adduxit: inde ad exercitum regressus, iunctis sibi ex Insubria *Gonzagæ* copijs, arces oppidaque Senensium non pauca expugnat; eius verò felicem victoriarum cursum *Dragutus* Calabriæ illapsus, auertit ad regni Neapolitani defensionem. Auerso *Garsia*, Senenses omni arte, pueris, fœminisque operi incumbentibus, sese muniunt; dum *Thermaus* Gallorum ductor *Draguto* iunctus Corsicam, (vt eò se Galli tuti reciperent) occupat, sed breui perdidit. Nam Ianuensi pecunia subducto *Draguto*: vel à *Solymanno* ob seditionem Byzantium reuocato; *Auria* cum classe superueniens, tota insula *Thermaum* deiecit. Ducta in vxorẽ *Roxolana* seruili concubina *Solymannus*, eiusdẽ impulsu *Mustapham* ex *Circassa* concubina filium natu maximum, gratissimum subditis, in castra accersitum, coram se in tentorio trucidari CCCCC. XXX. *Solymannus filium trucidat.* mandarat, sublato primùm *Hebraimo* Bassa, quamvis Mahometano Pontifici se iureiurando *Solymannus* obstrinxisset, ne quicquam grauius in eius vitam comittere, nam ab eodem Pontifice *Roxolana* pecunia corrupto, deceptus dormientes non in viuorum, sed mortuorum numero esse, *Hebraimo* dormienti guttur abscindi mandauit; *Giangirus*, siue *Ziangirus Gibber*, vbi mortem fratris accepit, dona quæ de *Mustapha*

Sal. Ann. 1553. CCCCC. XXXI. spolijs pater ad illum miserat fortiter, ac summa indignatione recessit, exclamans, *O immanissime parricida, neque enim iam te patris nomine dignabor, quid autem refert an filius patrem, an pater filium perimat? Accipe tu ipse thesauros, abutere vt velis. Etiam ne in animum tuum inducere potuisti, vt talem filium Othomanica familia vnicum decus, qualem in eadem alterum numquàm futura secula videbunt, in tuo conspectu crudeliter trucidari iuberes? ego verò* Gibber, *nec tantis vt* Mustapha *preditus dotibus, ne idem exemplum in me edas, alacriter prouidebo*. Nec plu-

Giangiri fortitudo. ra effatus, in gladium incubuit, & ex vulnere reuolutus, supinus iacuit. Nullo tamen inter motus exemplo *Mahometem* nepotem ex *Mustapha*, vxoria dementatus sustulit adulatione. *Selimo* deinde in *Baiazetum* fratrem collidente, quòd huic licet natu minori *Roxolana* sceptrum, illi *Solymannus* destinaret: reuocauit *Dragutum*.

CCCCC. XXXII. *Alberti saeuitia.* Interim pactis stare recusantes Norimbergenses, Herbipolenses, ac Bambergenses ad Imperiale Spirensis Cameræ iudicium prouocauerant *Albertum Brandeburgicum*. Is verò conflata repentè militia, spretisque arbitris, quos Cæsar delegerat; & pecunia quam Episcopi offerebant, in illorum ditiones effusus, occupatis Bamberga, ac Schvveinfurto, cœtera per Franconiam vastat, cæsis, quas *Ferdinandus* submiserat, copijs. Fœderati Principes, quibus inuasionis periculum imminebat, iubente Cæsare, militem colligunt, Ducibus *Mauritio* Saxoniæ, & *Henrico Brunsuicensi*, ille collectas copias Norimbergensibus, Franconibusq; subsidio mittit. Hic Mansfeldicum militem, sub imperio *Philippi* filij sui in inferiorem Saxoniam destinat (*Philippi* nummum cusum ante pugnam ad Visurgim commissam vide infra n. 539.) Franconiæ tunc inhærebat *Al-*

Philippi Brunsuicen. nummum vide n. 539 *bertus* in *Franciscum VValderanum* Monasteriensem, aliorumque locorum Episcopum suæ quondam cum *Lantgrauio Hassiæ* captiuitatis auctorem, & sub Catholici Episcopi titulo cum imperiosa concubina, quæ domi forisque omnia regeret, nefariè versantem quem non vna clade, atque ingenti ære multauit, donec profugus Antistes, suisque ingratus, VVolberæ patrio in solo,

Idibus Iulij, morti succubuit. Post hæc cum Brunsuicensis miles in Franconiam socijs opitulatum ijsset; *Albertus* inferiori sese infudit Saxoniæ, & *Erici* Gotingæ Principis milite auctus ingentim passim inferebat damna. Donec *Mauritius*, & *Henricus* coniunctis viribus in agro Hildesiensi sese obiecerunt, vt in Saxoniam vlteriorem cogitanti viam præcluderent. Iam enim Visurgim traiecerat, nihil hostem veritus, quem contractis nondùm auxiliaribus copijs, faciliùs primo calore frangendum sperabat. Parum tamen sobrio consilio, vt *Alberti* mos erat, prandium multo vino diluere, etiam nunc suos milites liberali haustu ad pugnam prouocatos, in *Mauritium* ducit, missa denunciatione, *si quid animi superesset, in aciem prodiret?* Hac prouocatione *Mauritianus* miles irritatus, non expectatis *Lantgrauij* copijs, die ix. Iulij, in Principem exit furibundum. Tanto odio vtrimque concursum, vt ad lanienam viderentur erumpere. Victoria primùm anceps, ad *Mauritium* tandem vergere cœpit, quam dum ardentiùs instando prosequitur, secundum ilia glande traiectus, sua post biduum morte conclusit; vltimumque hoc habuit vitæ solatium, quòd vicerit, moriens. Peditum hostilium vexilla LIV. equitum XIV. oblata dicuntur spiranti: qui datis ad Herbipolensem literis, languida adhuc manu commonuit; prouideret, *ne de cassibus impunè elaberetur fera*. Successorem habuit *Augustum* fratrem. Cæsari non ingrata victoria fuit, quod vno conflictu aliena manu, de gemino hoste triumpharet. Mortuo *Mauritio*; fœderati *Henricum Brunsuicensem* suffecerunt qui *Carolo*, & *Philippo* filijs in hoc bello orbatus fuerat. Nummus extat triumphalis *Henrici* n. 539. in quo *Fortuna* exhibetur imago; sed Deũ *Fortunæ* Directorem letnma annuit. Maluit tamen *Augustus* cum *Alberto* religionis causa pacisci, quàm vnà cum *Henrico* licet victore decertare. Quod & de reliquis Protestantibus sperabat, vt fœdere soluto, catholici denique ad faciliorem sibi ruinam paterent. Tentauit hoc literis ad Noribergenses datis, incusans, quòd Episcopis adhærerent non sine religionis excidio. Sed illi inaudita territi crudelitate (nam im-

Sal. Ann. 1553.

CCCCC. XXXIII. *Mauritius victor, moritur.*

Henrici Brunsuicen. nummum vide n. 539

CCCCC. XXXIV. *Crudelitas Alberti.*

Sal. Ann. 1554. immaniſſimus prædo cum *Alſtorfi*, & *Lauſi* incolas, hominesque ex agris cum liberis pecoribuſque profugos incluſiſſet, igne diuerſis locis, præcipuè ad portas, ne qui euaderent, ingeſto, miſerabili omnes incendio conſumpſerat) cum nil mite ſperarent, noluerunt recedere. Brunſuici erat *Albertus* vrbe religionis ſtudio, ſibi amica, & *Henrico* auerſa, vbi collectis è fuga reliquijs, nouiſque raptim ære rapto collectis, tanquam ex ſilua Leo nouis inhiabat prædis. Sed cum ſuis obſtante *Henrico*; ſuam redire eſt coactus in caueam. Ibi noua eorum ope ſuffultus, qui catholicos odio habebant, ad Turingiam ſe vertit, beneuolèque Vinariæ à *Ioanne Friderico* Saxone, V. Octob. exceptus veluti Lutheranæ religionis reparator. *Henricus* verò Brunſuico relicto, quam obſederat vrbem, *Albertum* inſequitur fugientem, qui ad Saxonem profugus, Gothæ arci ſe incluſit. Populantem militem *Auguſtus* ære coercuit, & commeatu deliniuit. Inde in Franconiam excurrens, Bambergam hoſtili obſidione liberauit: *Hoſium* (cum *Ferdinandi* militem extra mœnia reperiſſet vagantem) inſequutus, cum eo arcem ſubijt, & occupauit. Ad quem cum oppidani, ſui Ducis præſentia læti confugerent, ipſe immiſſo milite trucidauit. O feera Africana crudelior. *Liechtefelſum* Bambergenſis

CCCCC. XXXV. *Albertus proſcribitur.* ditionis oppidum interea obſidebat *Henricus*, quo obtento, Colembachium, *Hoſium*, Biruthum, diruit. Sexta denique Decembris die, quando ipſis Calendis *Albertus* ab Imperiali camera proſcriptus fuerat, & tanquam publicæ quietis perturbator, bonis exutus cum proſcriptionem ſuam armis oppugnare non poſſet, tentauit ſcriptis. De Cæſaris gratia cum non deſperaret, Norimbergicos iudices vt patriæ proditores perſtringebat, quòd ſuperiori bello Regi contra Cæſarem opem tuliſſent. Non ceſſabat tamen (acceptis prò *Annalio* redimendo ſexaginta aureorum millibus,) militem per Saxoniam cogere. Cum his ſumma celeritate, Schuinfurtum IV. Id. Iunij petit, & cum octingentis equitibus, & ſeptem peditum vexillis ſub noctem oppidum, qua parte non erat obſeſſum, ingreditur. Cum ibi omnia ad extremas anguſtias redacta offendiſſet, in arena conſilium cœpit, triduo namque poſt, direpto oppido, eductis circiter decem, & octo præſidiariorum, tam equitum, quàm peditum ſignis, ac tormentis, ſummo ſilentio ſtationibus crebris ad portarum ſtationes relictis noctu egreditur, & Kitzingam versùs iter inſtituit. Albeſcente die, cum fugam cognouiſſent fœderati, pars in oppidum ruunt, in ijſque *Brunſuicus*, & quod *Albertinos* fugerat, rapiunt, oppidum incendunt: pars fugientes inſequitur, quos tardiùs propter tormenta incedentes, adſecuti ſiſtunt. Nec certamen ille detrectauit, ſed acri commiſſa pugna, cum toto ſuperueniente exercitu, ſe imparem tantis videret armis, monitis ſuis, vt quiſque ſibi conſuleret, periculo ſe ſubducens, tranato flumine Kitzingam peruenit, impedimentis amiſſis. Fama cladis Blaſſeburgum terruit, & octauo poſt die, ſe *Ferdinando* dedidit, quod vltimum fuerat *Alberti* propugnaculum. Ita omni ditione exutus, in Galliam ad Regem confugit, vbique terribilis, & metuendus. Noua meditabatur conſilia homo ferox, animo corporeque validus; ætate florens, complere haud potuit, morte præuentus, annos natus XXXIV.

Sal. Ann. 1554. CCCCC. XXXVI. *Annalius liberatur.*

Alberti dolus.

Ad Gallum confugit.

NVPTIAE MARIAE ANGLAE CVM PHILIPPO HISPANO.

CCCCC. XXXVII. NOſtro non contenta Bellona in Orbe faces accendere, toto etiam diuiſos ab Orbe tulit Britannos. Pridie Nonas Iulij moritur *Eduardus VI.* Rex Angliæ, qui nōdū XVI. ſuæ ætatis annū compleuerat, tabifico veneno Nortumbriæ reguli opera adminiſtrato. *Mariam Susfolciam Henrici* ex ſorore proneptem teſtamento regni hæredem reliquit: tametſi *Mariam*, & *Helizabetham* ſorores *Henricus* pater illi ſubſtituerat: ſed quòd iam pubes eſſet, ſe poſſe teſtari, & regno prouidere dicebat: præſertim quod de ſororum natalibus non leuis dubitatio eſſet, quod cum Londinenſi conſule cæteri conſiliarij probabant. Quarto poſt *Eduardi* obitum die *Susfolcia*, & quidem inuita Regina pronuntiatur. Tulerunt id iniquè viri nobiles ſimul, & populus non ſolum

Maria

Sal. Ann. 1554 CCCCC. XXXVIII. *Maria* studio, verùm etiam Northumbriani odio de morte Regis suspecti, qui hoc tetro facinore regnum in suam familiam transtulisset; nam *Gulphordus Dudeleus* eius filius *Susfolciam* vxorem duxerat.

Maria Susfolcia Regina. *Maria* interim in Nortfolciam confugit, opem ab optimatibus, & Cæsare implorans: Cæsar è Flandria auxilia mittit, quamvis Northumbriani transitum prohiberent, & vt *Mariam* comprehenderent, vigilarent. In hoc Northumbrianus Londino ægreditur; illico Optimates ad *Mariam* confluunt, *Susfolciam* in custodiam tradunt. Rumor cum in Northumbriana castra peruenisset, ferè omnes ab eo deficiunt, quin etiam Cantabrigiæ captum, VIII. Cal. Augusti Londinum adducunt: XI. Cal. Septemb. capite mulctant: *Maria* inauguratur. Postea conuentu habito, *Catharina Arragonia* cum *Henrico VIII.* Angliæ Rege coniugium ratum habetur: diuortium improbatur. *Maria* (cui velit) nubere Anglo, vel externo optio datur. Eius matrimonium cum *Philippo* filio impensè Cæsar ambiebat, quo se & pecunia & milite instructiorem redderet. Initur tandem opera *Reginaldi Poli* Cardinalis, tametsi eundem ad se accedentem in Germania subsistere voluerat, ne fortè sibi, & Anglus, & *Mariæ* cognatus obstaret (nam regij sanguinis princeps, & nondum Sacerdos nuptias ipse *Mariæ* ambire potuisset: Coniugij pacta fuere, *vt nullus Anglorum in regno, nisi Anglus natus ad manus publicumue dignitatem admitti posset. 2. Ne Regina ex Anglia, nisi ipsa rogante abduceretur, neue filij ex illius matrimonio suscipiendi, nisi probantibus ex necessitate ac legitima causa Anglis, è regno discederent. 3. Nihil in publicis, priuatisque iuribus, priuilegijs, ac consuetudinibus regni immutetur. 4. Nihil huius connubij ratione fœderi inter Anglos, Gallosue facto derogetur. 5. Si Regina prior sine liberis vita decedat, nullum* Philippo *ius in regnum maneat; sed intactum Anglis relinquatur. Sin* Philippum *mors præripiat*, Mariæ *superstiti dotis nomine quotannis LX nummum millia numerentur.*

Quibus conditionibus Maria nubat Philippo.

Has conditiones quamvis difficiles admisit *Philippus*, quòd speraret initis nuptijs, facile Anglos ad mitiora inflectendos. *Lamoralis* igitur *Egmondij* comes è Belgio *Philippi* nomine cæremonias impleuit, & nocturno epulo affuit; donec *Philippus* 80. triremium, & 40. onerariarum nauium classe Hampronium Angliæ portum 19. Iulij teneret. Sal. Ann. 1554

Quinto post die Regina adit. Vbi cum diplomate Cæsar publicè eidem Regis Neapolitani titulum consignasset, ne inferioris dignitatis ad Reginam accederet, XXV. Iulij, per Episcopum loci solemnibus Anglorum cæremonijs copulantur. Absoluto sacrificio, proclamatum à Legatis triplici lingua, Anglica, Francica, Latina connubium, & coniugibus panis nauticus cum vino Hippocratio præbitus, ex quo omnes ordine proceres hausere. Placuit Anglis *Philippus*, quòd plerosque Hispanorum in Belgium ablegasset, publicumque ministerium ab Anglicis Reginæ ministris admitteret: sed quod tecto Hispanicorum Regum more Principes exciperet, dimitteretque, indignantibus ad hunc fastum animis, vt Germanorum nuper ita & nunc Anglorum gratiam detriuit. Mense tandem Decembri cum è Brabantia *Polus* Cardinalis appulisset, totius conuentus consensu in pristinum locum atque hæreditatem restituerunt, vnde ab *Henrico Octauo* pulsus erat. Quinto post die de religione restituenda catholica cum sermonem fecisset, Angli fidem, & religionem ceu subuculam mutare soliti (nam sub *Henrico VIII.* ex catholica schismaticā, sub *Eduardo puero* Zuirglianam, sub *Maria* rursùm catholicam, sub *Elizabetha* tandem Caluinisticam incredibili leuitate professi) formulam conceperunt, quà à Rege, Reginaque petunt, vt *Poli* auctoritate cum Deo Opt. Max. ac Romano Pontifice eius Vicario in gratiam redeant, se pœnitere quòd impijs decretis assenserint, quæ nunc rescindi, & in gratiam suscipi enixè postulant. Quibus *Polus* benignè annuens, peregit. Duo adsunt hic nummi: *Mariæ* votiuus; *Philippi* triumphalis. Illa, auita religione restituta, hæresi profligata, Cæcis visum, catholicis libertatem, & quietem restituit.

CCCCC XXXIX. *Fides Catholica in Anglia restituitur.*

In altero *Philippus* Bellerophontis imagine repræsentatur: quasi chimæram vicerit, hoc est trinam in Anglia coniurationem indagarit: irrita eorum consilia fecerit: magno Angliam periculo liberarit. Gallorum irru-

COSMVS MED. R. P. FLOREN. DVX. II.
PHILIBERTVS DVX SABAVDIE
INFESTVS INFESTIS
COSMVS MED. R. P. FLOREN. DVX. II
PIETRO STROZO
VTQVIESCAT ATLAS
PHILIPPVS II D. G. REX HISPANIAR
PHILIPPVS DVX BRVNSVICENSIS
ET LVNENBVRGENSIS
HENRICVS II GALLIARVM REX INVICTISS PP

Sal. Ann. 1554.

IRRVPTIO GALLORVM IN BELGIVM. Ann. 1554.

Anglicis rebus implicito *Carolo*; Belgio inhiabat Gallus, vt verbo monstrauit, & facto. Verbo, quum pro symbolo *Halecem* assumpsit, cuius frequens est in Belgio captura. Hoc sibi annulo cingit, & subharrat. In pala annuli adamas est, symbolum infracti animi quem palmæ ramus, vt victoriam denotat laurus. *Henricus* itaque copioso milite, auroque tempestiuè instructus Gallorum more, qui in celeritate sanè fortem aucupantur, Mariæburgum, à *Maria* sorore Cæsaris, Belgij gubernatrice excitatum aggreditur, ac XVI. Cal. Iulij, Præfecto largitione corrupto obtinet. Hinc Orchimontem, Villarium, Bouiniam, Dionantum, ac Mariæmontium, delicijs Reginæ conditum inuadit, exscindit, ac miserabili passim, quà Cæsaris iter esse posset, vastitate omnia complet: Donec Valencenam inter, ac Quesnoum hærentem Cæsareus Duce *Sabaudo* accessit exercitus non sine clade Francico illata equitatui. Parisios itaque relegens *Henricus*, non minori Atrebates vastauit incendio quàm Hannoniam. Figit demum ad Rentiacam arcem castra; quam dum oppugnat; Cæsar esti morbo fatigatus, superuenit, acie Belgarum instructus, & dum pro obtinendo colle vtrimque certatur, Cæsarei insidijs obruti in Svvartzenburgica Nassauicaque legione haud contemnendam cladem accipiunt. Ingrauescentibus verò tenebris vterque se in castra recepit. Mox *Henrico* Parisios reuerso, *Emmanuel Philibertus* (qui in Pedemontana regione *Carolo* Duci parenti suo successerat) transmisso Somona flumine, qui à Picardia Atrebates separat, vt parem Gallis vastitatem rependeret, Dampterram, Durium, Machium, Mentenanum, Fanum, Riquetij, aliaque in comitatu Fani D. Pauli capit, incendit. Denique *Hesdino* remisso, milite in hybetna dimittit. In obsidione *Hesdini* cusus dicitur *nummus* in quo *Elephas* sub lemmate *infestus infestis*. Elephantis enim natura est, si prouocatus graue cum Dracone, Rhinocerothe, grandioribus alijs animalibus bellum gerere: erga debiliora mitis adeo placidique est ingenij, vt gregatim occurrentia proboscide leniter segreget, ne forsã imprudens proterat. Sic *infestus infestis Sabaudus*, turpe ducens lędere nō lęsus.

CCCCC XXXX. — *Sabaudus Gallos cædit.* — *Sabaudi nummum vide n. 539*

Feliciori Marte in Italia Cæsariani pugnarunt Duce *Iacobo Medicæo Marchione Mariniano*, Is iunctis cum *Ioanne Luna*, & *Madrutio* copijs Moncarolum, & Moncatinum Senensibus eripuit: inde Senis militem admouit, vbi *Henrici* Regis Gallorum nomine præerat *Petrus Strozza* nobilis Florentinus, & Medicæorum hostis iuratus; qui viribus non impar *Mariniano* militi, vt obsidionem auerteret, Oliuetum Foianum inuadit. (Castrensem *Strozzæ* nummum supra habes *n. 539.*) *Marinianus* ne leuioribus hisce expeditionibus copias perderet cum *Strozza* marte decernere statuit, eo demum euentu, vt gemino afflictum prælio, ad Chianam vallem postridie Augusti, ad Martianum deinde III. Nonarum, cum sex millium Gallorum iactura ipse *Strozza* Lucignanum cum paucis euaserit. *Marinianus* ad cœptam obsidionem redux, Senas arctissimè cinxit fame potiùs quàm ferro expugnandam ducens. Nam *Monlucius* præclarus in vrbe Gallorum Dux cum priùs vltima expetiti, quàm vrbem dedere decreuisset, imbellem turbam, ne fortium alimenta consumeret, vrbe expulerat. Quæ cum neque à *Mariniano* reciperetur, miserabili ante fossas vrbis spectaculo consumpta est. Aduersùs vim ita *Monlucius* prouiderat, vt vbi prostratis ab hoste muris pateret aditus, nouis iterum vallis, ac fossis præcluderetur. Ab Augusto in alterum annum exacta hieme longa trahebatur obsidio, nec in suppetias accurrente Gallo, ad obscœnos cibos, & desperationem obsessi reciderant: Qui tandem vndique fatigati, X. Cal. Maij *Mariniano* ea conditione cessere, ne Cæsar arcem sine ciuium consensu extrueret, milite tamen muniret; Senatum constitueret. Excedentibus itaque Francis, duo Hispanorum millia recepta sunt; *Marinianus* cum reliquis ad occupanda cætera prouinciæ castra ægressus, portum Herculis tenuit. Senenses cum intellexissent vrbem in potestatem *Cosmi* Ducis Hetruriæ, annuente Cæsare venturam, ita animo fuere perculsi, vt omnis ætatis homines, relicta patria cum Gallico præsidio exierint. Huc facit nummi emblema.

Sal. Ann. — CCCCC XXXXI. — *Sena capta à Mariniano.* — *Cosmi nummos vide n. 539.*

Sal. Ann. 1555. nia. Offert *Cosmus* obsessis Senensibus pacem, si eam velit; exitium, si repudiarint. Illius *olea* hieroglyphicum: huius clypeus, thorax ferreus, hasta. Alter *Cosmi* nummus memorialis est ob insulam *Iluam* ab eo munitam contra Turcarum incursiones. Cuius gratia *Carolus V.* & *Philippus* Senensem vrbem *Cosmo* commendarunt, vt oram illam ab inundatione Turcarum defenderet. *Hosce nummos habes supra n. 539.*

CCCCC. XXXXII. *Hispanorum res parum feliciter.* In Insubribus *Ferdinandus Gonzaga* ad Cæsarem profectus non tam purgandi se à calumnijs malè administratæ prouinciæ, quàm vt insidias euitaret, quæ ei in dies parabantur ob mortem *Aloysij Farnesij*, honorificè à Cæsare exceptus, successorem habuit *Ferdinandum Toletanum* Albæ regulum, sub quo res parum prosperæ Hispanis fuere, amisso *Vulpiano*, & *Malcalno*. Moritur hoc anno *Iulius III.* Rom. Pontifex, locumque fecit *Marcello Ceruino*, qui XXII. suæ electionis die, & ipse obijt. Sufficitur *Io: Caraffa*, qui quòd *Adriano*, *& Marcello* suæ ætatis Pontificibus ominosum vidisset, non mutare ex prisca consuetudine nomen (quo abiecto sanguinis, & cognitionis videntur curam deponere) *Pauli IV.* nomen assumpsit. Interim in Germania. Profligato *Alberto*, cæterisque rebellionis primarijs domitis per *Henricum Brunsuicensem*

CCCCC. XXXXIII *Pax Passauiensis. Sal. Ann. 1555.* strenuum Catholicæ fidei propugnatorem (quamuis occulto Dei consilio, degener à parentis virtute filius *Iulius* ex Coloniensi canonico, viuente patre, ad hæresim prolapsus totam regionem hæresis labe polluerit) *Ferdinandus* Rex ad stabiliendam pacem iuxta Passauiense decretum, Comitia Vlmæ primùm, quò nulli venère, Augustæ postea Cæsaris ad ordines misso decreto indixit, quę *Comitia Augustæ.* à Nonis Februarij Anni 55. cœpta, ob Principum cunctationem in VII. Cal. Octob. producta fuere. Ibi *Ferdinandus* nomine Cæsaris exponit, *neminè latere quanto studio Cæsar, vt religio constituatur, laborarit: cum ex religionis discordia omnes prouenerint calamitates. Ha controuersiæ posse componi vel œcumenico concilio, quod bis Tridenti captum, aut nationali, aut doctorum colloquio, quod initum sæpius, & nihil profectum. Oecumenica igitur synodo denuò experiundum videri, ne fortissima Germanorum natio suo concidat gladio, & in sua viscera seuiat.* *Sal. Ann. 1555.*

De Pace Passauiensis comitiis legibus non satis consultum videri, vt infelici interea multorum rebellione compertum. Propterea de tributis, de moneta, alijsque ad politiam spectantibus prouidendum. *Aloysius Lippomanus* Veronensis Antistes, qui legati Romani loco erat, libello ostendit, quæstiones fidei ad tribunal spectare Apostolicum; sed frustra, cum Protestantes Pontificem accusarent auctorem dissidij, & à capite esset incipienda correctio. Decretum tandem Passauiensa pacta continuanda. Contendebant Protestãtes, vt cuivis liberum esset ad suam religionem trãsire. Pontificij contra, ciuitatibus, quæ ante septennium decretum Augustanum recepissent, ac Romanę religionis ministris id minimè cõcedendum volebant, quod si quis Episcopus, Abbas, vel præfectus ad Augustanos deficeret, alteri eius locum surrogando bonorum possessio à primo abdicanda, secundo adiudicaretur. Hæc disceptatio diu exagitata, tandem VII. Cal. Octob. concluditur, *Ne vlla iniuria, vel molestia in bonis, & personis inferatur Augustanã religionem profitentibus. Intra eis omnia Sacra, & ciuilia inuiolata stabunt. Si quid controuersum inciderit via iuris decidatur. Ab hac pace secludantur qui neutrius religionis fuerint: Si qui Ecclesiasticorum à veteri religione decedant, bona Ecclesiæ remaneant; nulla tamen notentur infamia. Occupata ante Passauiensem transactionem ab Augustanæ confessionis hominibus tutò possideantur, dummodo immediatè ea non spectent ad imperium. Aduersus Augustanam religionem nulla fit Ecclesiastica iurisdictio; in cæteris saluum maneat erga ecclesias ius Antistitum. Antiquæ religioni addictis fas sit, census, decimas sub quacumque seculari potestate constitutas exigere, saluis tamen ijs, quæ parochijs, scholis, hospitalibus eius loci olim destinata sunt: Controuersia ab arbitris intra semestre decidantur. Neutra partium vi aut fraude religionem mutare suadeat: nec quisquam mutantis patrocinium suscipiat, nisi illud iure, vsuque firmatum sit. Si quis alterius religionis aliò migrare velit id bonis commodè venditis, liceat: idem, & mancipijs, si pretium soluant. Hæc pax stet, siue sequatur, siue*

Sal. Ann. 1555.

sine non sequatur religionis concordia. His pactis comprehendantur nobilitas, & liberæ ciuitates, quæ vtramque religionem admiserunt.

CCCCC. XXXXIV Passauiensis dicta est hæc pax à loco vbi cœpta. *Ferdinandus* Rex illacrymans subscripsit. *Carolus* numquàm signauit, *Otho Trucceſius* Augustanus Ep. & Cardinalis, quòd in magnum Catholicæ religionis detrimentum cederet, vulgata protestatione XXIII. Martij apertè contradixit.

Ferdinandus plangit du Passauensi paci subscribit.

CCCCC. XXXXV. Romanus PP. vir seuerioris ingenij, & Austriacis aduersus grauiter questus est, quod Cæsar in aliena messe falcem poneret. Neque ad mitigandum eius animum Cæsareus Orator quicquam valuit, licet necessitate adductum diceret *Ferdinandum* sectariorum viribus longè imparem. Consilio proinde non armis ad veritatem esse flectendos. Nonnulla Regem concessisse, ne illi raperent vniuersa. Documento fuisse *Carolum* penè oppressum etiam in victoria. His occurrit Pontifex, discrimen Cæsaris Deo vindice inflictum esse, vt *Caroli* audaciam corriperet, religionis sibi arcana vsurpantis.

Pontifici pax displicet.

Indignationem Pontificis auxit suspitio quædam insidiarum, quam ex occultis literarum notis sibi Pontifex imaginatus, Cardinales Cæsareos custodiæ inclusit, & cum *Henrico* Gallorum Rege Neapolitanam expeditionem meditante fœdus percussit, eo pronior, cum primùm intellexit Cæsarem velle ab administratione imperij secedere. Iam dudum animo cœptum consilium, post gloriosam Europę datam pacem, depromere Cæsar statuerat. Sed hac desperata, viribusque senecta succumbentibus, latere diutiùs noluit. Hoc verò erat, depositis

Pontificis fœdus cum Gallo.

CCCCC. XXXXVI Imperij, ac regnorum honoribus de vita beata consulere eamque assequi benè moriendo. Prò disciplinæ cathedra remotum, ac solitarium Hispaniarum angulum delegerat, vt ante octennium Augustæ post victoriam de Protestantibus reportatam, in testamento à se condito prodiderat: & *Francisco Bargia* à se ad religionem discedenti, collaudato eius consilio, tanquàm latens animi decretum, sub silentij religione communicarat. Euocatum itaque ex Anglia filium, die Octob. XXV. *Bruxellis* in pleno procerũ concessu, *Velleris Aurei à Philippo Bono* instituti Equestris Ordinis Principem, (quæ domus Burgundicæ prærogatiua est) creauit. Præter proceres, & legatos plurimos, aderant Rex Bohemiæ *Maximilianus*, Dux Sabaudiæ *Emmanuel*, sorores *Eleonora* Galliarum Regis, & *Maria* Hungariæ, viduæ. *Maria* Regina Bohemiæ, *Christierna* Dani Regis filia, Lotharingi Ducis vidua. Medius horum *Carolus*, & *Philippus*. Iubente Cæsare exurgens *Philibertus Bruxellius* consiliarius, sequentibus Cæsaris consilium aperuit. *Nondum ea est ætate Cæsar, qua rebus administrandis per se sit inidonea, sed morbo articulari, crudelissimo sæuissimoque, cuius immanitati nullæ vires diu resistere, nec medicina vales, oppressus succumbit; tanto dolore quòd sibi dilectum populum deserere coactus sit, vt aere commodiori sua consulat saluti. In hoc rerum discrimine, vnum esse solatium* Carolo, *quòd* Philippum *carissimum filium ætate, consilioque firmum, Hispanico iam ante probatum regimine, Angliaque regno nuper vtriusque gentis emolumento auctum relinquat: Huic omnem conferre potestatem, vt populi iuramento soluti, in posterum renouato Sacramento vnicum, & solum,* Philippum *Dominum agnoscant. Labores suos, ac rerum discrimina, quæ tot vicibus, sua vitæ periculo prò eorum impenderit salute, gratis accipiant. Si in quo peccauerit, indulgeant, rogat, necessitatis enim non voluntatis fuisse sentiant. Pax cum ei in voto fuisset, nec assequi potuerit, Deum enixè rogare, vt hostes ad æqua inflecteret, & tanti mali auctorem suæ plenitudine potestatis auerteret. Rogare, vt eadem fide, constantia, quam opibus, consilioque refertam patri præstiterant, erga filium profiteantur. Gratias agere quod sæpe pecuniarum etiam indebita largitione exhausti ærarij vires suppleuerint; Quæ vniuersa ea animi gratitudine recolere, qua par est Principi, qui populum rexerit patrio potiùs, quàm dominico imperio, cum ad Belgij tutelam sæpe Hispanicum atque Italicum aurum impenderit. Descendens itaque eas in partes, vbi oculos fugiat humanos, ab amatissimo, & charissimo populo id exoptare, vt Religionem, atque Iustitiam cordi haberent, quæ veluti Reipublicæ fulcra, si neglecta sint, cum eis regnum*

Caroli abdicatio.

Sal. Ann. 1555. *Philippus Aureo Vellere donatur.*

Oratio Philiberti.

con-

Sal. Ann. 1555. *Alberti tyrannidē damnat.*

conœidere, opus esse. Fidelis namque Principi esse non potest, qui infidelis est Deo. Sic Princeps qui Deum non timet, neque iustitiam, quæ regem à tyranno secernit, diligit. Exemplo esset vicinorum de religione discordia, qua grassante, veluti ad lanienam populi expositi, Principum suorum sitim, suo ipsi haud potuerunt explere sanguine. Hæc inter alia *Bruxellis*, cuius orationem excipiens *Carolus*, in pedes stans, dextera ob imbecillitatem Scipioni, sinistra humero *Guilielmi Nassanij* Aurantij Principis innixus, membranula (in qua capita eorum, quæ in Senatum referre statuerat, continebantur) longinquo morbo affectam memoriam adiuuante, in hanc

CCCCC. XXXX VII. *Caroli V.* perorauit sententiam. *Abdicationis causas à* Philiberto *accepistis: quædam adijcere iubet affectio. Annus 40. iam effluxit à 5. lapsi Ianuarij die, quando hoc loco ab auo Cæsare Maximil. quindecimum ætatis ingressus annum, vobis moderandis sum initiatus: moxque in sequenti anno* Ferdinando *Catholico auo materno vita functo, Hispanis præesse iussus; Biennio post ob obitum Maximil. imperium accepi, vt aduersus Turcarum tirannidem regerem. Sed anno ætatis XIX. Imperator factus Romanorum, inter duos repentè scopulos, Germanorum hæresim, & vicinorum Principum inuidiam me hærere conspexi. Horum cupiditate velut ventis agitatus, tempori quandoque cedere duxi, vt fortior insurgerem. Quantum laboris impenderim, paucis includam. Nouem in Germaniam, septem in Italiam, sex in Hispaniam, quatuor in Galliam, duæ in Angliam, totidemque in Africam, denique in* Belgium *decem profectiones, & plerumque ab armato susceptæ. Mediterraneum ego mare octies Hispanicumteremensus sum. Pacem quæsiui, sed non inueni; Has inter curas quassatum corpus cum inualescente ægritudine par diu futurum vix mihi videretur, priusquàm Germaniam postrema profectione subirem, priuatam eligere vitam meditatum habui, nisi & filij ætas immatura, & afflictissima Christiana Reipub. imago me deterruissent. Pro viribus curare, sedulam compendi operam, perfecissem Deo annuente, ni Rex Francorum Germanis immixtus dissidijs obstitisset. Germaniæ me non defuisse, Metensis expeditio testatur, quando ne hostis firmaretur, iniquo licet tempore, non militi nec expensis pepperci, quo vrbs, dignitasque sua imperio inuiolata constaret. Re infecta retrocessi, ne vos desererem, hostem tamen suis ferocem successibus si non infregi, retardaui, suamque in Franciam reieci, Martis aleam detrectantem. Feci, quod Deo permittente, concessum est; Homines sua cupiditate bella prouocant. Deus victorias ex arbitrio dispensat. Eius beneficio sæpè vici. Nunc imbecillem me agnoscens, ne ingratus videar, fortiori pondus Reipublicæ offero. Accipite itaque pro sene iuuenem, pro imbelli fortem, adiungite ei concordiam vestram, in foro iustitiam, religionem in templo, sic Deo cari, fideles Principi, vbique terrarum victores arma gestabitis. Postremum hoc, & maximè necessarium insculpite monitum; hæresum scintillis occurrite ne sumptis viribus incendium omnem eludat industriam. Si quid ego in hoc peccaui? veniam rogo. Profiteor tamen me scienter nulli iniurium fuisse: & mea imbecillitatis hoc vnum solatium. Tu vero fili, pro tantis in te collatis regnis, quæ non à natura, sed à genitoris viuentis liberalitate agnoscere debes, hoc vnum posco, vt subditos tuos in filios suscipias, sic enim te suspicient vt patrem. Poteram regum more, cum natura senescere; sed morti ego hoc beneficium præripui, vt te regnantem inspicerem; & quomodò rependas, cognoscerem. Amplissima regna, ditissimas prouincias do tibi, eas quomodò feliciter regas imponam:* Time Deum; subditos ama. *Hisce seruatis, formides neminem, sed cuncta prospera, & sperare, & assequi fas credas; Non enim fallitur, qui potentes de sede deponit.* Exclamationem hanc cum lacrymis terminasset, vniuersus cætus in lacrymis, ac suspirijs profusus tanti Principis querentes fortunam, non pauca etiam videbantur indignatione commoti, quod fato præcurrens, eos voluntate potiùs, quàm necessitate desereret: Vim inferre cogitabant, ne recederet, sed ducem quærebant. Quod cum præuideret *Iacobus Masius* Antuerpiensium syndicus, vir eloquens, pro Ordinibus Belgicis in hunc ferè modum respōdit: *Nequaquàm fugere Imperatoriam Maiestatem, quàm officiosos, quàm promptos, quamque fideles vsque Belgas habuerit; idcircò non solum admirari omnes, sed etiam pertur-* *Masij responsio.*

Sal. Ann. 1554. *bari, se; flagrante* Francico *bello, patrocinio S. Ma. priuari. Postquam tamen ita Imperatori videatur, eos vtcunque recreari auctoritate charissimi filij, nec vnquam Belgas, licet diuturnis depressos bellis, defuturos, quin patrono* Philippo *filio clientes sint officiosissimi.* Tum honestissimè assurgens Cæsaris soror Regina *Maria Tota* (inquit) *mente in hanc curam incubuiße sese, vt Deo, fratri, populo in gubernatione, religionem, fidem, iustitiam exhiberet, quæ Deo gloriam, fratri honorem, populo pacem seruaret. Quòd si minus vspiam lapsa præstitisset, orare errati veniam, dum se fratri comitem in Hispaniam vellet esse futuram.* Tum consurgens è sede *Philippus*, atq; ad patris pedes prouolutus, eiusque exo-
Philippus gratias agit. sculatus dexteram, *indignum se tanto munere* profitebatur, *nolle tamen firmatæ adeo, Sanctæque ipsius voluntati obluctari, ideoque Belgarum imperium, gratijs, quibus par est, maximis acceptare facturumque, ne quis in religionis vnita cura, ac iustitiæ administrandæ studium requirat.* Pater sic iacentem amplexus, cœlestemque illi opem imposita capiti manu, precatus, planctu intermanante, omnium lacrymas excussit. Tum *Philippus* iteratò Patris manum exosculatus, assurgit, & ad Belgarum ordines venerabundè conuersus, *Vellem* (Gallicè loquutus) *me aut Francica, aut Belgica adeo lingua esse promptum, vt meum erga Belgarum populos affectum, & propensissimum amorem diserta totam oratione prosequi liceret. Vices meas* Antonius Perenottus Granuellanus *Ep. Atrebatensis implebit.* *Sal. Ann. 1554.* Quod parata ipse præstitit facundia. *Carolus* paulò post cedit *Philippo* regna omnia hereditaria, neque ex tam amplis terrarum prouentibus aliud sibi, quàm centum aureorum millia secreuit, quibus ad vitæ necessitatem, & liberalitatem in ministros, & egentes vti posset. Romanorum superèrat imperium, quod legatione ad Germaniæ Prin- CCCCC. XXXXVIII.
cipes missa, *Ferdinando* fratri resignauit. Hanc abdicationem impellente *Isabella* Reginæ matris morte *Carolum* fecisse dicunt. *Isabella Regina Hispaniarum mors.* Hæc ab obitu mariti, mœrore confecta, & ratione destituta, in quadam turri vitam traduxerat, felibus colludere solita Morti proxima, quasi ex delirij experrecta letargo, nō alienam se ostendens ad Sacramentorū vsum, iussit sibi Apostolicum symbolū recitari, cui & ipsa quędā ex Nicæno adiecit, & Crucifixi imaginē deosculata, extremæ Vnctionis expiata Sacramento, obdormiuit in Domino.

INDVCIAE INTER HISPANOS, ET GALLOS, Ann. 1556.

CCCCC. XXXXIX. Anno quinto supra quinquagesimum huius sæculi, cum in Belgio munitendis finibus tam Galli, quam Cæsariani operam darent, Mariæburgo, & Maseriæ aduersùs *Martinum Roßemium* propiùs imminentem *Henricus* Gallorum Rex prouiderat; *Sabaudo* postea accedente, Chiuciam arcem quadrato vallo cum amplissimis propugnaculis instruxere Belgæ, inde nouum oppidum, quod Carolomontum à Cæsare dixere excitarunt, vbi *Roßemius* Porroię Dominus, fortissimus multisque expeditionibus celebratus miles, peste sublatus, *Guilielmo Nassauij* Aurantij Principi locum fecit. Tertium denique, post Fagnolium castellum occupatum, dirutumque, excitarunt ingenti rursùm opere oppidum, quod *Philippi-Villa* est nuncupatum. Hisce præsidijs Hannoniæ Namurcique terminos aduersùs hostem muniuit. Et hæc Gallorum spectante exercitu, frustraque obnitente absoluta fuere. In mari tamen clades non contemnenda Belgas affecit. Ex Hispania redi- CCCCC. L.
bant duæ, & viginti Flandricæ onerariæ na- *Pugna naualis.*
ues pretiosis mercibus onustæ. Normani rei nauticæ peritissimi (qui bello vrgente semper exploratorias naues in illo angusto inter Hispaniam, & Galliam freto habent) certiores facti, his cum vndeuiginti nauibus, sex carascopijs ad Douerum Angliæ portum occurrunt, & quàm celerrimè, vt tormentorum fulmina vitarent, ad manus veniunt: ac quindecim hostiles harpagonibus, & manibus ferreis cum suis colligant. Normanorum agiliores erant; Belgarum altitudine, & structura maiores. In sex horas cōflictatum atroci pugna, ignis tandem in puluerem tormentarium iniectus sex Flandricas, totidem Normanas absumpsit. Quinque à Normanis superstitibus Diepam perductæ, quod illorum fuit in calamitate solatium. Reliquæ harpagonibus fractis,

in

Sal. An. 1556. in Hollandiam euasere. Hinc itaque atque inde fessi animi, *Philippus* regno suscepto, cum de pace cum *Henrico* Gallorum Rege conuenire non posset, inducias composuit quinquennales Nonis Februarij An. 1556. ea lege, *vt ab hoc die quinquennio integro omnibus vtrorumque Regum ditionibus, terra marique vis omnis bellumque absit. Neuter alterius hosti opem præstet. Possessis in præsens quisque insistat, acquiescatque. Liber mercatoribus salusque vtrimque commeatus constet, & prisca solùm vectigalia soluantur. Pulsis vltrò citròque ad sua reditus pateat, etiam aduersæ partis militiam secutis. Rebelles tamen exulesque Neapolitani ac Siculi his legibus non fruantur, vti nec* Albertus Brandeburgicus. *Induciarum harum violator morte plectatur; singularium tamen hominum iuribus his inducijs non derogetur. Duci Sabaudiæ nulla in possessis etiamnùm vis inferatur, nec Franci ad Indias occidentales, belli mercaturæue gratia sine Cæsaris, ac* Philippi *Regis consensu, nauigent.* Eleonoræ *donationes mortis causa à* Francisco *Rege maritoque factæ ab* Henrico *filio præstentur.*

Induciæ inter Gallos, & Hispanos.

CCCCC. LI. *Inducias Papa turbat.* Inducias turbauit P. P. *Paulus* ob proscriptos ex regno Neapolitano *Caraffas*, & à Columnijs Cæsari inhærentibus agnatum interfectum. Ducem Ferrariæ, Venetosque ad cóspirationem incitabat. Sua hos prudentia abstraxit; illum minùs cautum in casses deduxit. Cæsar vt *Farnesios* sibi conciliaret, ijsdem Placentiam pleno iure restituit, *Cosmum* Florentiæ Ducem Senarum donauit imperio. Ad Gallos conuersus Papa legauit *Carolum Caraffam* Cardinalem recens creatum nepotem suum, specie pacis, & Concilij restituendi, quo nomine, & Cardinalem

CCCCC. LII. *Rebibam* ad Cæsarem ablegat, sed cunctanter immorari iussum itineri, dum à *Caraffa* nepóte arcana cum Gallo perficerentur. Dederat Papa *Carolo* galerum, qualem Romani Senatores olim gestasse traduntur, ensemque dedit, quos Regi offerret, vt maiores suos imitatus, Romani Pontificatus tutelam susciperet. *Caraffa* cum ad Regem appulisset, publicè Regi potestatem de pace concilianda exhibuit, priuatim de bello, quod nescio qua induciarum delusione cum Pontifice amplexus est, vt communi Ecclesiæ Patri, & capiti fas esse crederet, in discrimine *Sal. Ann. 1556.* subuenire. Arcanum tamen diù latere non potuit, quia Pontifex à milite cogendo, firmandisque regionibus non abstineret; vnde futurum bellum suspicarentur Hispani, *Ferdinandus* Dux Albæ ad *Columniorum* defensionem à Cæsare missus, post frustra imploratam pacem, iam expeditioni accinctus, ne mora victoriam perderet, *Pyrrhum Loffredum* vltimò destinat, iubetque per Cardinales Pontificem sollicitare, sed euoluto quatriduo, quò arma mouere *Ferdinandus* decreuerat, vrbe exiret, digressus causam silentio præteriens. Non seruauit mandata *Loffredus*, sed à Pontifice delusus, & retentus, vbi bellum increbuit, carceri datur. Iusta legatorum pœna, cum suorum excedunt mandata. *Albanus* itaque primo impetu occupato Ponte Corui, Columniorum oppidis recuperatis, iteratò, sed frustra Papam ad pacem prouocat. Decem & septem millium constabat exercitus Pontificius, quo non obstante, Verulum, Babucum, Alacrium, Terracinam, Acutium, Fumam, & Anagniam expugnauit *Albanus*. Timebat Romæ Pontifex, sed cum Galli dicerentur vicini, pacem renuebat. Hinc *Albanus* Præneste Valerij vico, Tybure, Segnia, Ardea, Porciliano, Aniatibusque potitus, Ostia Romanorum portu occupato, Vrbem fame præmere aggreditur. Eam expugnare potuisset, sed ob reuerentiam Pontificis, & vetera infelicitatis exempla abstinuit, Cardinalis itaque *Caraffa* gratia inducijs quadraginta dierum pactis, exercitu per vrbes occupatas destinato, instante hieme, Neapolim se recepit. Religioni hoc indulgens, vt cum Cardinales Cæsareos in captiuitatem adductos, & Cæsaris famam suggillatam, quasi veneno Pontificem tollere tentasset, vindicare posset, secessit.

CCCCC. LIII. *Albani progressus in Pontificios.*

Iam ad Germaniæ Principes legationem miserat *Carolus*, qui resignationis tabulas exhiberent, vt *Ferdinando* veluti Romanorum Regi parerent. Inde cum sororibus *Maria*, & *Eleonora* Reginis *Carolus* è portu Zelandico soluens, filium *Philippum* ampliùs non visurus, tam amantissimis verbis Catholicam religionem, eamque in suis regnis illibatè tuendam hortatur, vt lacrymis in- CCCCC. LIV. *Imperio se abdicat substituto Ferdinando.* CCCCC. LV. *Religionẽ commẽdat Philippo.*

ter-

Sal. Ann. 1556. tercipientibus vocem, orationem abrumperet: cautela prò Belgis placidè gubernandis addita, *ne externorum iugo premerentur*.

CCCCCC. LVI. *Galli in Italiam irrumpunt.* Dux interea *Guisius* Decembri mense superatis Alpibus, Insubriæ armatus incubans, ostendit non Pontificis sed Gallorum gratia in Italiam descendisse. Occupata à Gallis Valentia, trepidauit Mediolanum, vbi *Madrucius* Cardinal. Trident. præsidebat, sed ad defensionem parum instructus. Pontificias copias ducebat *Hercules II.* Dux Ferra- *Sal. Ann. 1556.*

riæ, & *Cornelius Bentiuolus* ex Bentiuolorum familia, qui olim Bononiæ Principes extiterant. Habet Hercules *Rhinocerontem* cum inscriptione, *vrget maiora*. Quemadmodum enim Rhinoceros Elephantem sibi hostem eligit, omnium quadrupedum maximum, spretis minoribus animalibus, victoriam ab illis partam ignominiosam potiùs, quàm gloriosam ducens: sic Hercules non nisi arduas res vrgendas existimabat.

Habet *Bentiuolus* Orientem Solem, Lucifero præeunte, innuens se in procellosa vitæ nauigatione, diuinæ prouidentiæ nauem committere. Terris itaquè Ecclesiasticis *Hercules* iussus adsistere, *Brisaceus* cum parte copiarum aduersùs Mediolanenses relictus, rapinam potiùs, quàm bellum tractauit. Italorum cum viginti millia, totidemque Gallorum in *Albanum* ducerentur, ipse domi sedens, expectabat ab occasione consilium. *Caraffa Paliani* Dux cum *Petro Strozza* recuperata Ostia, cætera *Columniorum* inuadebant oppida, minimè tamen concordes, qua via Martem promouerent.

Cunctatio hæc Gallos perdidit; nam *Farnesius* Dux Parmæ quem Insubribus *Philippus* præfecerat, Ferrariæ Duce deuicto, eius militem in sua castra traduxit. *Albanus* viginti circiter millium exercitu spectandus, ad Turturetum *Guisio* se obijciens, quotidianis eum velitationibus fatigabat, numquam tamen aperto Marte voluit pugnare, quòd Gallos sola cunctatione vincere decreuisset. Dimissis tandem Regnicolis, ipse Truento amne traiecto, Pontificiam ditionem populatur, *Guisio* pari vastitate insequente, vt iam amicum iuxta, & hostem ad suorum excidium se Pontifex cerneret euocasse. Ipse Pontifex in *Albani* manus cecidisset, nisi Deus falsa defensionis imagine *Pontificis discrimen.*

CCCCCC. LVII. (margin)

Alba-

Sal. Ann. 1557. *Albanum* delusisset, quum XXVI. Augusti
noctis silentio mœnibus vrbis incubans,
muros non conscendit, cum posset. Non-
destitit tamen *Albanus* rogare pacem, quam
Guisio suadente, Papa recepit. *Guisium*, in
Gallias reuocauerat *Henricus*; quod cum *Cas-
par Colignius* Duacū pridie Epiphanię frau-
de infelix tentasset, Lensium incendio de-
disset: irritatus *Philippus*, *Maria* Anglorum
in societate belli adducta, ingenti vtriusque
gentis conflato exercitu Galliam præmerent.
Sabaudo illa Duce Sanquintinium in visceri
bus Galliæ obsidentem: Galli, Duce *Philippo*
Monmoratij, & Egmōdani effigies habes supra n. 556. *Monmoratio* à periculo vindicare conantur,
Hinc pugna, X. Augusti, sed Gallis impros-
pera, amisso apparatu, præcipuisque belli
Ducibus vel cæsis, vel interceptis, cum ipso
CCCCC. LVIII. *Monmorantio*. Cæsorum tria millia, interce-
Gallos vincit Philippus. An. 1557. ptorum quatuor, *Philippo* superueniente Re-
ge vrbs XXVI. Augusti deditionem fecit.
Victoriæ triumphalem nummum habes *su-
pra n. 556*. Hoc prælio Gallorum est incli-
nata fortuna; Cum formidaret *Henricus*, ne
Parisios *Philippus* duceret, extrema virium
colligens, Gallicam nobilitatem vocauit ad
CCCCC. LIX. signa, Parisiensem populum in legiones par-
titur. *Guisium* ex Italia reuocat. Heluetios,
Germanosque quanto potest numero, con-
scribit. Scotorum arma in Anglos conci-
tat. In quos Angli *Penbrocho* Duce ducen-
tes, victoriam retulere.

CCCCC. LX. Interim in Hispaniam Laredum oram
Caroli pia verba ad Deum, cū in Hispaniam descendit. Cantabriæ appulsus *Carolus*, vbi diù expecta-
tam terram attigisset, in genua prouolutus,
eam tanquam breui subiturus corpore, liba-
uit osculo. *Salue* (inquit) *exoptata Mater*,
*nudus ego quondam de vtero matris prodij, tu
rursùs nudum me recipies*. Tum deprom-
ptam è sinu auream Crucifixi imaginem ex-
osculans, inquit: *Te Duce toties, Christe,
cum hoste feliciter congressus, triumphos repor-
taui; quidquid inde decoris, tibi auctori sub-
missè refero; vtque anima mea breui ex hoc
corpusculo migratura, felicem exitum, vt nunc
corpori tribuisti, dare precor, etiam digneris,
obsecro*. Vix abierat à Classe Cæsar, cum ma-
re, quod eum placido hactenus sinu tulerat,
repentè intumescere, tantaque collidi inter
se vehementia naues, vt confracta, qua ve-
ctus fuerat, prætoria, vndis hausta subside-
ret, quasi vltimo honoratissimoque pro *Sal. Ann. 1557.*
ferentis Cæsaris vecturam, officio persun- CCCCC. LXI.
cta. Promouit hic Burgos, vbi comitatum *Maris triumphus erga Cæsarem.*
imminuit, munera distribuit. Nec later in-
uida maledicentium vox aduersùs *Caroli* ma-
iestatem, quòd hic ferè nudus profugerit;
vt nec illi soluenda essent promissa stipendia.
Nimis etiam iniuriosum illud *Philippo* cri-
minantur, quòd monente *Granuellano anni-* CCCCC. LXII.
uersarium hunc esse diem, quo pater Carolus
regnis se abdicasset, excepisse Philippum, &
*anniuersarium quoque esse, quo facti pœnituis-
set*. Obtrectantium sunt fabulæ; cum ex
desperatione inclinatæ fœlicitatis potiùs *Ca-
rolum*, post duram ad Metas repulsam,
quàm virtutis, & salutis quærendæ studio,
cessisse adstruunt imperio. Vel cum maiori
ambitioni adscribūt vt gloriam quam impe-
rando desperarat, non imperãdo occuparet
raritate facinoris, à Regibus imitandi. Pieta-
tis vbique cultus, ac humana spreta Maiestas
grandioris regni, & non mortalis cupidum CCCCC. LXIII.
Carolum repræsentat. Vallisoletum lectica *In Eremum pergit.*
vectus, in frequenti Procerum Senatu ab-
dicationem regni in *Philippum* solemni ritu
iterauit. Tum inuisendi *Caroli* ex primo
Philippi coniugio nati cupidus aliquantulùm
substitit, suamque cum amplexibus indolem
insinuare conatus Monasterium inde D. Iusti
Eremitarum D. Hieronymi inter solitudines
Extramaduræ situm petijt, vni Deo animam
daturus. Sepulchrum ibi habuisse fertur
Sertorius fortissimus Romanorum Dux, dū
Syllana proscriptione damnatus, latebras
quæreret. Situs non minori vallium quàm
collium amænitate spectabilis, domum ex-
cipiebat nuper instructam, quæ ipso Cæsare
archytecto, sex vel septem constabat cellu-
lis, quarum circuitus non vltra viginti pe-
des, Inde aspectus, egressusque patebat in
hortulum fonte irriguum, citris, limonijs-
que consitum, paradisum diceres volupta-
tis, vbi tot regnorum Dominus, & gentium
imperator fortissimus hybernaret. In Su-
perliminari Domus *Carolinam* euoca inscri-
ptionem, *Non plus vltra*, vbi metator ille
castrorum sibi statiua posuit, vt post tot gen-
tium victorias, Cœlum ipsum lacrymis, &
pœnitẽtia expugnaret. Ex sexagi nta cum se-
cum duxisset socios, duodecim in vsum do-
me.

Sal. Ann. 1557.

mesticum selectis; cæteros remisit; & vno solum equo seruato, quo nonnumquàm ad vicinas siluas, animi gratia ferebatur. Alimenta adeò frugalia voluit, vt ex centum ducatorum millibus, qui ex annuò censu obueniebant, vix quatuor ab ipso millia insumerentur; reliqua in vsum pauperum, matrimonia virginum impendit.

CCCCC. LXIV. *Occupatio Caroli.* Præcipua illi occupatio fuit in psalmodia matutino tempore euoluenda, quod etiam inter grauissimas bellorum curas seruauerat. Mathematicis visus est aliquando indulgere vnà cum *Ianello Turriano* illarum rerum peritissimo: qui post mortem *Caroli* ab hac solitudine reuersus, Tagum amnem ex Tolletana valle in montem traduxit mirando artis spectaculo, non sine *Caroli* laude; cuius ingenio tantum opus promotum creditur. Inclinata postea ætate eum ad maiora studia euocante, in expiandis iuuentutis noxijs incumbens, sæpè sæpius cum crederetur in horto, coram Sacerdote prouolutus reperiebatur, vt mentem mundaret, ac cœlesti epulo reficeret, quandoque licet ieiunus non accederet, Pontifice dispensante ob stomachi imbecillitatem. *Flagellis castigat corpus.* Flagellis corporis voluptates castigare solebat, vt suo ad præterita vitia caro cruore rubesceret; Extat adhuc flagellum, quod *Philippus* filius patrio respersum sanguine moriturus *Philippo III.* filio suo, cùm auitæ virtutis commendatione transcripsit.

CCCCC. LXV. *Renuit se consilijs immiscere humanis.* Exoratus à *Philippo* post victoriam ad S. Quintinum de Gallis feliciter reportatam, quid agendum consulere? Respondit *gratum sibi esse nuntium, nec improuisum, quòd Deus temeratores Sacramenti hac soleat pœna punire. Consilium quod à seposceret, id minimè in præsenti, nec in futurum exquirendum. Aulicorum audiret rationes, ad Deum postea confugeret, cuius arcana sequi credimur, eum plurium opinionem sectamur.* Ita & nolens, *Solitudine delectatur* optimum dedit filio consilium. Ea solitudine adeò delectabatur, vt dicere soleret, se resignato imperio, plus voluptatis in sua monastica solitudine vna percepisse die, quàm ex omnibus suis victorijs, & triumphis, quibus præcæteris fœlix est habitus. Sic mortuum Mundo *Carolum*, adhuc tamen prò Summo Imperatore Roma tenebat; quia Pontificis non adfuisset consensus: Quasi eo inuito, homo mori non posset. *Sal. Ann. 1557.* CCCCC. LXVI. *Etiam abdicato Imperio, Cæsar dicitur à Romanis Nassauij lapsus.* Legati cum in Germaniam appulissent, & mortuis pluribus Electoribus non possent haberi comitia, otiosi ibidem subsistere vsque in annum sequentem, non sine *Nassauij* Principis inter agnatos hæreticos diuersantis exitio, qui vt rem nouam, & sæculo inauditam in patriam reportaret, hæresim tulit sibi, agnatis, amicis, & inimicis. In fata concesserant *Fridericus* Palatinus Elector, auitæ religionis euersor coram Deo rationem rediturus. *Ioannes Augustus* Archiep. Treuirensis, & *Adolphus* Archiep Colon. *Electorū mors.* Hisce funeribus impedita comitia, anno postea ineunte sexto supra quinquagesimum *Ferdinandus* Ratisbonæ coegerat, vbi ad finiendas per imperium religionis controuersias aut nationali synodo (vniuersalem abhorrebant) aut Doctorum colloquio, aut comitiorum sententia *Ferdinandum* vrgebant Protestantes, quòd vbique numero superiores se futuros sperarent.

CCCCC. LXVII. *Disputatio inter Catholicos, & Protestantes.* *Ferdinandus* Romam rei necessitate præscripta inter vtriusque religionis duodenos viros admisit colloquium, XIII. Martij celebrandum Anno 1557. Pontifex quamuis improbaret factum, misit tamen *Petrum Canisium*; Huic accessere *Delphius* suffraganeus, Argentinensis, *Fridericus Staphylus* ex heterodoxorum castris traductus, & duo Theologi Louanienses. Nam *Gropperus*, Coloniensis illud Ecclesiæ lumen vt accederet, quantumuis orante *Canisio*, induci non potuit, quòd in opprobrium potiùs, & confusionem, disceptationem futuram crederet: Is anno LIX. Romam euocatus ad purpuram, hanc supplex euitauit, eodemque anno ad pretiosiorem purpuram euocatus, obdormiuit in Domino, ibidem iuxta *Adrianum* Pontificem sepultus. Ex altera parte duodecim Protestantium delecti sunt; præside, disputationi per *Ferdinando* dato *Iulio Pflugio* Episcopo Naumburgensi, iussique ante omnia de modo procedendi disceptare, volebant Confessionistæ Augustani per solam S. Scripturam procedere, quæ in dubiæ interpretationis locis, per loca non dubia exponenda esset. Reliqua à Scriptura non definita, ad placitum crederentur,

Iussi

Sal. Ann. 1558. Iussi edere exemplum, quo articulos suos contra Romanæ fidei decreta probarent: cum de originali peccato, quod in concupiscentia ponunt, id conarentur, repente non ratione tantùm, sed & opinionibus ex S. Scriptura haustis visi sunt inter se pugnare. Quod Catholicis iam erat præuisum. Tum *Iulius* à Protestantibus quæsiuit. *Cum hac religionis conciliatio, vi pacis, inter Catholicos & Augustana Confessionis homines instituta sit, ante omnia declarent, cæteros ne sectarios, vt Zuinglianos, Anabaptistas, Adiaphoristas, Osiandristas, aliosque ab Augustanis dissentientes ipsi damnent, solique Augustana Confessioni insistere decreuerint?* Expauit Protestantium cœtus cum audisset hunc sermonem. Cœperunt contrahere humeros; inter se conferre sermonem; diffidere, contendere, vt iam solius scripturæ testimonium ad litis decisionem satis non esset. *Schnepfius, Strigelius, & Stosselius* à filijs *Friderici* missi, & cum eisdem *Morlinus*, & *Sacerius* re maturiùs deliberata statuerunt, reliquos sectarios à Confessione Augustana dissentientes esse damnandos, & se damnare. Septem reliqui, vt *Melancthon, Brentius, Bullingerus, Illyricus*, & qui ab *Augusto* fuerant missi negarunt eos damnari posse, priusquàm causa cognosceretur, vnde *Augustanos* à se reiecerunt, quòd ab eis dissentientes reijcerent. Hinc magna Protestantium dissensione, & rubore dissolutum colloquium. Sal. Ann. 1558.

GVISIANA EXPEDITIO. Ann. 1558.

CCCCC. LXVIII. QViescente Italia, nouo per *Henricum* exercitu *Guisius* instructus, vt negligentiæ maculam in Italia contractam, facinore aliquo compensaret, ipsis Ianuarij Calendis, Caletum Anglorum in Belgico portum aggressus, septimo oppugnationis potitur die. Anglos *Philippus* præmonuerat, & ad auertendum periculum, suum etiam obtulerat militem; sed Anglis suspectum auxilium cum esset, locum hosti præ amico reliquerunt. Securitas munitissimi loci fiducia Anglos perdidit, in quo *se Galliam compedibus constrictam Anglica tenere*, aut, vt alij *claues Galliæ ex angulo se ferre suspensas* iactabant; quemque *Eduardus III.* Rex anno penè integro terra, marique pressum expugnarat, *Guisius* septem dierum opus confecit. Guina haud multò post ad deditionem coacta, Hama ab Anglis derelicta, *Guisius* per Arduennam deflectens, fortissimum ad Mosellam propugnaculum Theodonis villam occupauit. *Thermeus* verò Galliæ Marescallus, qui cum parte exercitus Caleto relictus erat, non infelicibus auspicijs Dunkercham expugnauit, Hispano ferè dormiente. Experrectus tandem *Philippus*, *Sabaudum* in *Guisium*: Comitem *Lamoralem Egmondanū* in Thermeum destinat, ipse cum maioribus copijs, vbi res posceret, accessurus.

CCCCC. LXIX. *Galli victi a Belgis.* Prope Adam fluuium haud procul Grauelinga *Thermeum* cum offendisset *Egmondanus* præda grauem, intercluso itinere, ad pugnam coegit, licet relictis ipse à tergo bellicis tormentis, nudam hostibus cogeretur aciem obijcere. Fortiter vtrinque concursum, & dubio Marte dimicatum; donec casu allapsæ duodecim naues Anglicæ, cum Gallos pugna illic arctari intelligerent, re *Egmondano* significata, tantam tormentorum grandinem è nauibus proiecere, vt in fugam protinùs se Galli conijcerent. Cecidisse eo in prælio scribuntur vltra 1500. Gallorum. Capti Duces, inter quos belli huius faces, ac tubæ *Thermus*, ac *Villabonus*. Victoriæ symbolum est *luminare magnum* roseis quadrigis inuectum. *Titanes* sunt bello fortes, ac clarissimi viri, suæ famæ radios longè, latèque proijcientes. Pulchrè hinc Rex Latinus apud Maronem *lumina* tot cecidisse ducum conqueritur.

Profligatis Gallis *Henricus* quantis potuit copijs subuenit. Ex aduerso *Philippus* triginta peditum, equitum millia quatuordecim Dorlanum, velut oppugnaturus ducit, cum *Henricus* haud procul Ambiano castra teneret. Ibi mutuis velicationibus tres menses cōsumpti, dum de pace ageretur, quem mors *Mariæ* Angliæ Reginæ distulit. *Elisabetham* CCCCC LXX. *Mariæ Angliæ Reginæ mors.* filiam *Henrici* ex *Bolena* suffecerunt, cū qua ne rursum sociaretur *Philippus*, spem *Philippo*, & *Sabaudo* honestæ pacis, & nuptiarū fecit. Occupato sceptro *Elisabetha* legationem ad Romanum Pontificem misit, quam *Paulus* inopportuno rigore negauit agnoscere, quia eius natales ceu illegitimi fuissent à Ro-

Sal. Ann 1558. mana ſede damnati. Quo caſu in hæreſim Anglia prolapſa, adhuc implicata ſedem non agnoſcit Romanam.

Hæſerant vſquè adhuc in Germania otioſè legati. Electores minùs fauebāt *Ferdinando*, quòd poſt vicinam *Caroli* mortem, abſq; Sal. Ann. 1558. *Abdicatio Caroli à Septemviris probatur.*

largitionibus, Electorum plauſum, Pontificis conſenſum habiturus erat. Die tandem Februarij 24. auditi ſunt (qui Mathiæ Apoſtolo
CCCCC. .LXXI. ſacer, & *Carolo* sēper propitius) Cæſaris renūtiatio recepta eſt, imperiumque ſolemni cęrimonia in *Ferdinandum* translatū Anno ætatis 55. Reclamauit Papa, quia Electores ob violatam religionē, Electoratu cecidiſſent; & quòd *Carolus* inſcio Pōtifice non potuiſſet ſe
Paulus Papa renuit adprobare electionem Ferdinandi. imperio abdicare. Hinc *Martinus Guſmanus* Romam à *Ferdinando* miſſus legatus, prohibitus Romā ingredi; & *Philippi* orator *Ioannes à Figeroa* (qui Produx Mediolanenſis in Gallos ſtrenuè arma geſſerat, Inſubria profligauerat. Suſpice nummum triumphalem) in hac cauſa excluſus fuit. Quamvis poſt trimeſtre *Caroli* obitus nūtius adeſſet: noluit *Paulus* à ſua opinione recedere: donec poſt anni ſpatium mors óbſtinationem eripuit; *Pio IV.* ſucceſſore omnia ad *Ferdinandi* votū largiente. Poſt coronationē Francofurti peractam, controuerſiam inter Epiſcopos Franconiæ, & Norimbergenſes, qui Marchionis *Alberti* Brandeburgici territorio occupato, arces illius demoliti fuerant, diremit ea conditione, vt Epiſcopi, & Norimbergēſes Marchioni *Georgio Friderico* agnato *Alberti* regionem occupatam redderent, centum inſuper, & ſeptuaginta quinque aureorum millia prò arcibus deſtructis ſoluerent. Quod licet iniquum innocentes dicerent, gratia tamen publicæ quietis, ratum habuere.

Carolus itaque poſtquàm in Hieronymia- CCCCC. LXXII.
na Eremo inter religioſos viros anniuerſaria matri funera perſoluiſſet, eadem ſibi prò animæ ſalute repetere duxit, conſulto priùs *Ioanne Regula Sacerdote*, confeſſori ſuo, nec contradicente. *Sibi viuo Carolus exequias imperat celebrari.* Tumulus itaque media paratur in æde, & funebris ceu mortuo ſternitur apparatus. Iuxta tumulum accenduntur funalia, & toto templo cerei collucent, dum Sacerdotum chorus mœſto concentu requiem inſonat, & pacē mortuo præcatur. Facem demum, qua ſuo ipſe præluxit funeri, ad aram Sacerdoti præſentat, Deum precatus, vt quemadmodùm Sacerdos oblatum de ſua manu cereum, ita humilem animam non dedignetur accipere. Tum humi proſtra-

Sal. Ann. 1555. stratus, pulla subveste procumbens, vltimam lamentationem æternam quietem apprecantium excepit. Noluit mors vana illudi exequiarum pompa, vocata venit, quæ non ascita properat. Altera ab exequiarum apparatu die, immissa febri se adesse innuit. Annuit venienti *Carolus* quanto potuit pietatis exemplo. Spiranti aduenit *Bartholomæus Caranza* ex ordine Dominicano præsbyter, qui vt *Carolo* in vita æstimatus, ita in morte solatio fuit ad sanctè moriendum. Ab eodem denuò sceleribus expiatus, & sacro viatico recreatus, patientis seruatoris complexus imaginem, pauca fando, *In manus tuas Domine commendo spiritum meum*, placidissimè expirauit XXI. Septemb. Eius obitum prælusit accensis Cœlum fanalibus. Cometes per incrementa febris suis cœperat crescere radijs; exequiarum die in Hieronymianam ædem vertit cuspidem, nec euanuit, quam cum *Caroli* vita. Tellus etiam suas præstitit nœnias, & floribus suis Cæsari parentauit, forsam in humanitatis exemplum, cuius ne se crederent Reges immunes, eorum mortem floribus præfigurat. Carolino in horto, candentis lilij bulbus verno tempore duos profuderat stylos suis calycibus protuberantes; sed impari germine. Si quidem alter eodem vere dehiscens folijs se se latè explicabat. Alter toto vere, æstateque ceu partu tumens propinquo, numquàm se exoluit, nec folio dilatauit, nisi eadem qua *Carolus* nocte animam corpore colligatam velut nouus flos Cœlo inserendus, explicauit. Tunc enim expansis repentè folijs, expositus iuxta aram templi, *Caroli* iterum exornauit funera. Granadæ sepelitur iuxta matrem *Ioannam*, auitumque *Ferdinandum*. Primum epitaphium, quod ei exararunt fuit

CCCCC. LXXIII. *Mors.*

Mortis prodigia.

Sepultura

CCCCC. LXXIV.

Hic iacet intus Carolus Quintus
Ora pro eo bis vel ter Aue Maria, & Pater noster.

Extructo Esculiali à *Philippo II.* eò corpus illatum sequentia obtinuit.

D. O. M.

Carolo V. Rom. Imper. Augusto, horum Regnorum, vtriusque Siciliæ, & Hierosol. Regi, Archiduci Austriæ, optimo parenti Philippus *filius posuit.*

Aliud.

Carolus hic recubat, Quintus cognomine, Cæsar
Augustus, claro Austriaco de stemmate natus.
Rex Regũ Armipotẽs, famã qui terminat astris,
Omnia perdomuit veluti Tirynthius alter.
Lilia cum luna, Clarus ensemque potentem
Vicit, & ignotos felix percurrit, ad Indos.
Singula post nato mortalia regna Philippo
Cedit, & Imperij fulgens decus exuit omne;
Æternis cantum cupiens insistere rebus.
Sobrie dumque studet claustro traducere vitam.
Ad Superos migrat morbis confectus & annis.
Rex capit Imperiũ frater Ferdinãdus in Orbe.

VIRTVTES DOMESTICAE.

Pietas. Numquàm iurauit Carolus, nisi cũ regnis inaugurararetur, aut fœdera confirmaret inita. Mane priusquàm vestiretur, longa talari, subuculæ iniecta, genibus incumbẽs orabat. Cubicularijs admissis, preces canonicas legebat, quas vt à pueritia assueuerat, nũquàm intermittebat. Vnde familiares ex precum assiduitate, *sæpius cum Deo, quã cum hominibus loqui dicebant*. Quod nec Bucerus (liceat per ludibrium) dissimulat, asserens, *Cæsarem aulicis superstitionibus inhærẽtem, prolixas quotidie de genibus preces, quæ vocant Rosaria ante D. Virginis iconẽ euoluere*. Erga Deiparam obsequium visitur adhuc Hallis Belgarum oppido, quò cũ accessisset consecrandæ militiæ gratia, inter cętera quę detulit munera *villoso ex serico chlamydem auro intextã suspendit*, qua vestitus Sacerdos, prima Septẽbris Dominica quotannis Deo ad aram immolat. Adiecit viri armati ex argento simulacrum ante Virginem genibus subnixum, vt per absentiam quoque supplex tantæ Patronæ pedibus incumberet. Finitis precibus, negotia tractabat Reip. Hinc ad audiendum sacrũ, quod nullo die neglexit etiã in itineribus.

CCCCC. LXXV. *Nunquàm iurat.*

Quotidie sacrum audit.

Temperantia, frugalitas. A sacro ad mensam accedebat, in qua solus, & taciturnus, & in publico semper sedebat. Ab ebrietate, vestitus luxu, & cæteris voluptatibus non minùs in adolescentia, quàm virili, & senili ætate alienus. Notam aliquam castitatis incurrisse adolescentem, & viduum Principẽ imputatur. Vnde ex *Margarita Austriaca* in Belgio nata, adolescenti *Ioannes Austriacus* viduo prodijt. Leges tamen matrimonij violauit numquàm, solitus periculosa

CCCCC. LXXVI.

Sal. Ann. 1558. suspicio, horologium ipsum tinnitu furem prodidit. Is cùm ad pedes Cæsaris metu exanimatus procidisset, delectatus Imperator, dimisit incolumem.

CCCCC. LXXXIII. *Humilitas, Modestia*. Siracidæ adagium sæpe habebat in ore *Quo quisque est maior, eo se submissius gerat*, à prima adolescentia fuit adeo superbiæ inimicus, vt in aula nemo simplicius vestiret, quàm *Carolus*. Hinc cum *Ferdinandus Toletanus Dux Alba* ex mera arrogantia statuam æneam in castello Antuerpiensi erigi sibi iussisset, cum hac inscriptione

Ferdinando Aluarez à Toledo, Albæ Duci, Philippi II. Hispan. Regis apud Belgas Præfecto: Quod extincta seditione, Rebellibus pulsis, Religione procurata, Iustitia culta, Prouinciam pace firmarit; Regis Optimi ministro Fideliss. positum.

incidit in odium *Caroli V.* eiusque filij *Philippi II.* Regis: quorum iussu statua deiecta fuit. Anno 1540. per Gallias in Belgium contendens, Lutetiæ grauissima oratione laudatus, oratori paucis respondit: *Gratam sibi esse affini Regi erga se beneuolentiam, sed laudes illas sibi tributas arbitrari tot esse commonefactiones, qualis esse deberet*. Lutetiam ingredienti sic acclamarunt:

Alituum vt princeps Aquila *est, sic altera* Gallo
Gloria: vos alia nil nisi vulgus aues?

CCCCC. LXXXIV. De eiusdem humilitate refertur, quod dum in Flissinga Selandiæ ventum expectaret secundum, *Seldius* ad eum venit *Ferdinandi* legatus, cum quo mediam in noctem sermone producto, *Carolus* tandem signum suis nola daret, vt facem digredienti præferrent, & nemine comparente, quod alij cubitum, alij aliò concesserant, *Carolus* arrepto cereo, *Seldium* quamvis reluctantem per scalas ipse deduxit, ac digrediens, *Hoc* (inquit) *Seldi olim meminisse te velim, cum Imperatorem qui tot cohortibus cinctus quondam erat, iam solitarium relinqui, cuique tot annos tu seruieras, iam tibi seruire.*

CCCCC. LXXXV. Idem *Carolus* cum *Franciscum* Galliæ Regem ad Ticinum, captum accepisset ab eis, qui à partibus Gallorum fuerant, ex arce in monasterium solus secessit, donec illi abirent, prohibens ne quis admitteretur ad eum, inquiens, *non decere instituti triumphum capto Rege: præsertim cum ipse nihil mali fecerit*. Memorem enim se dicebat humanæ fortunæ, quòd ipse quoque in manus hostium cadere posset. Vnde *Franciscus* cum postea à *Carolo* detineretur captiuus, videretque in pariete symbolum Imperatoris, *Plus Vltra*, veluti *Carolum* admoniturus de Fortunæ inconstantia adscripsit; *Hodie mihi, cras tibi*: Hisce verbis nihil commotus *Carolus*, subscripsit, *Fateor me hominem esse*. Sal. Ann. 1558.

Vrbanitas. Importunè flagitantibus Hispanis *Carolum*, vt Germanos ex aula dimitteret, *Carolus* Germanos conuocari iubet, His vultu ad seueritatem composito, Hispanorum indicat petitionem. Inde, *Venite* (inquit) *Ego etiam Germanus sum; abeamus ex aula, ne deinceps illis molesti simus*: & abire se ostendit. Germani satelites læti, & alacres sequuntur. Sed Hispanis ad pedes *Caroli* abiectis, vt maneret, & veniam suæ stultitiæ daret suppliciter petentibus, stetit, & ignouit. CCCCC. LXXXVI.

Sic mortuo *Francisco Sfortia* Mediolanensi Duce, cum Gallorum legatus Mediolanensem Ducatum nomine Regis sui peteret, respondit admodum argutè Carolus: *Quod frater meus Rex Galliæ vult, idem & ego volo*. quibus verbis legatus *Carolum* assentire putans, ad Regem suum statim perscripsit. At *Carolus* Mediolanensem Ducatum sibi non minus, quàm Gallo placere, ideoque non minori à se retinendum studio, quàm à Gallo expeteretur, sentiebat.

Iustitiam seuerè administrauit *Carolus* dicens: *quemadmodum Sal non alius est inopi, alius locupleti, sed omnibus æquus: ita Reges personas spectare haud debent, sed rem*. Hinc leges de *Bigamia* tulit, quam vltimo damnauit supplicio. *De furibus suspendendis*. CCCCC. LXXXVII. *Caroli leges.*

Litterarum amore ita captus, vt quamvis tanta Imperij mole grauatus, tamen studiosissimus esset. Mathematicis adeò delectatus, vt nec in castris studium negligeret. Morbis obnoxius, *Thucididem* tamen plurimum legit; fuitque cubiculariorum consuetudo, aliquid legere, donec Imperator surgeret: qui singulos interrogabat, quid legissent? *Granuellanus* Cancellarius, cum ei CCCCC. LXXXVIII.

Thu-

Sal. Ann. 1558. *Thucididem* Gallicè versum afferret, dixit: *Hunc librum Tuæ Maiestati dono, ea tamen* conditione, *vt eum perlegat*. Euolutis Imperator aliquot pagellis, ita est delectatus, vt tertiò perlegeret.

Legatus cum venisset ad *Carolum*, comitem adolescentem habebat pulcherrimum, primarij eius ciuitatis viri filium, post expositum legationis negotium interrogauit de comite legatum *Carolus, cuius esset?* primarij in sua Rep. viri filium respondente legato: adolescentem Cæsar colloquio dignatur, varijs eum quæsitis interrogans. Sed cum adolescens pisce magis mutus esset, ad legatum conuersus, inquit, Imperator: *Tuus comes, pulchra est statua*. Significans virtutem, non maiorum sanguinem nobilitatis esse argumentum. *Nobilitatis virtus non stemma, Character.*

CCCCC. LXXXIX. *Salutis publicæ Amor*. Ad imperialem euectus dignitatem, nuntio, de regno Nauarræ à Gallis capto, de Belgij populationibus, & Hispaniæ tumultibus accepto, ingemuit palam testatus, *se inuitum ad arma trahi; dolere se domesticis seditionibus Turcas inuitari. Orare Deum vt Rempublicam quietam cupienti opem ferat, & in iusta causa sit adiutor, & vindex*: Has preces recitabat quotidiè. Finitis Augustanis comitijs; & inter Protestantes, & *Heldium* Vicecancellarium de Germaniæ pace sermo esset: *Heldius* Cæsaris adstantis nomine duriùs respondit, *decretum Cæsaris in Protestantes factum exequendum esse, etiamsi vastanda esset tota Germania*. Tunc Cæsar interpellans dixisse fertur; *Hæc non iussi te dicere. Nolo enim vastari Germaniam, quia & patria est, & summum ab ea imperij decus accepi, & Imperator saluti Orbis terrarum, quantum potest, Deo iuuante, consulere debet.*

CCCCC. XC. *Gratitudo* erga officiales. Exemplo sit *Hadrianus* Traiectensis, pauperrimis parentibus ortus, quem Episcopum, inde Cardinalem, tandem Papam eligi curauit. Cuius exemplo discant Principes quantum debeant Dijs, Parentibus, & Magistris.

CCCCC. XCI. *Magnanimitas* Caroli, qui animi tam excelsi atque impauidi fuit, vt in castris sæpe, in ipso flore iuuentutis, recitatis *Pauli* verbis, diceret, *se alterius vita cum Christo esse cupidum*. Inde ad bombardarum ictum numquàm visus est inclinare caput, mouere pedem, numquàm expallescere. Cum thoracem indueret, initio horrebat corpus, ac toto vultu albescebat, quasi pauesceret. Sed cum armatus erat, leone fortior neminem timebat. Eandem in secundis, ac in aduersis vultus constantiam, atque tranquillitatem habuit, quamvis mors instaret, & inimicum Cœlum ipsum, atque elementa, vt in Africano naufragio, tonare viderentur.

Verecundia tanta fuit, vt *Ioannem Austriacum* nothum suum nonnisi in morte filium declarauerit. Sic electus Imperator, Antuerpiam ingressus, vbi Senatus, ludos & spectacula Imperatori exhibebat: cum inter ea pulcherrimæ virgines, toto propemodum nudæ corpore, nisi quod tenuissimo tantùm, & pellucido velamento circumdatæ essent; ne quidem ad Virgines respexit; vt narrauit pictor *Durerus, Ego qui eram pictor, aliquantulum inuerecundiùs circumspexi.* CCCCC. XCII.

Sapienter dicta. Vt de *Francisco* Gallorum Rege pugnam subterfugiente dixit. *Optare se Gallo vel plus audaciæ, & felicitatis, vel minus verborum; & odiorum inesse.* CCCCC. XCIII.

De prohibenda Germanorum ebrietate aliquandò in castris admonitus, respondit *perinde fore, ac si Hispanis interdiceret, ne furarentur*. Huc facit decertatio illa inter Italum, & Germanum, CCCCC. XCIV. *Dictū in Hispanos, & Germanos.*

Germani cunctos possunt perferre labores.

O vtinam possent tam benè ferre sitim. *Italus.*

Cui Germanus reposuit

Vt nos dulce merū, sic vos Venus improba vexat.

Lex posita est Veneri Iulia, nulla mero.

De Imperij depositione cum deliberantem, & cunctantem *Carolum* hortarentur aulici, vt per alios negotia regni administraret, ipse nomen, & auctoritatem retineret: *Ah* (inquit) *me præsente res ita administratis, vt omnes de vobis conquerantur; quid fieret, si consilijs, & rebus gerendis ipse non interessem?* CCCCC. XCV.

De Coniugio, quod *proteruiæ frenum* dicebat *Carolus*. Si Cœlibem fortè offendebat errantem; solebat dicere Carolus, *Vtinam ille vxorem haberet*. Innuens in matrimonio tantam esse rerum omnium seruitutem; vt CCCCC. XCVI.

quis-

Sal. Ann. 1559. quisquis immorigeratus in gyrum rationis facilè reduci posset.

CCCCC. XCVII. *De Germanorum bellis*. Cum ad vicinos Ingolstadio montes, castra Germanorum Principum, fœderatarumque ciuitatum longo terrarum occupato spatio videret extensa. *Sunt ne isti* (quærit) *omnes Germani? Bene est* (inquit) *citò eis deerit consilium, & pecunia, & concordia*.

CCCCC. XCVIII. *De Germanorum Comitijs*. Cum ea sæpius ad Religionis concordiam, & bellum Turcis inferendum coegisset, sed frustra: dicere solebat. *Diata diatam parit, & partus suffocat matrem*.

CCCCC. XCIX. *De Conuocando Generali Concilio*; quod Pontifices varijs in locis Vicentiæ, Bononiæ, Mantuæ, Tridenti celebrari voluerunt, cum nihil agi videret, ait Carolus; *Concilium, consilium est Dei*.

DC. *De exercitibus instruendis*. Cum de quodam Principe bellum moturo audiret; *Ignorat adhuc* (inquit Carolus,) *quid ad bellum requiratur*. Tres potissimum aiebat belli neruos *Commeatum, pecuniam & milites*. Ex his si aliquo carendum esset, *milites veteranos* se potissimum aiebat electurum, cuius promptitudine reliqua duo ex hoste comparaturum confidebat. Copias ipse cum cogeret, se caput (aiebat) ex Italia sumere. Ex Hispania brachia, & manus: à Germanis pectus, ventrem & pedem ex reliqua gentium colluuie.

De Hispanorum crudelitate in castris ad VVitebergam monitus: *Profectò* (inquit) *si quod aliquando mihi accidet infortunium, propter istorum nebulonum scelera accidet*. *Sal. Ann. 1556.* DCI.

Fortuna Caroli fuit formidabilis cum alijs Regibus, tum ipsi *Solymanno* Turcarum Imperatori, qui à *Carolo V.* chirotheca, vt mos erat missa ad prælium inuitatus, renuit totius Asiæ Imperium vnius diei committere prælio. Itali Pictores *Carolum* pingunt sedentem in sella, & dormientem; cui Fortuna assistat pellens muscas, ne quietem turbarent. Inde Romæ in summitate Pantheì monstratur locus, ex quo Italus quidam *Carolum*, quum hoc ædificium perlustraret, per impluuium præcipitem dare volebat. Sed maiestate deterritus, abstinuit. DCII.

Religio. Antonio Leua, alijsque Ducibus, *Iulij Cæsaris*, & *Alexandri* exempla laudantibus; *Carolo* verò exprobrantibus nescire vei victorijs suis ad magnitudinis incrementum, grauissimè respondit: *Alexandro, & Iulio solam gloriam fuisse pro scopo. Sibi verò, & cæteris Christianis Principibus ad gloriam sic respiciendum, nè dum illam aucupentur, animæ salutem deperdant*. DCIII.

Fides in VVormatiensibus apparuit comitijs, vbi cum instigaretur datam fallere *Luthero* fidem, quòd hæretico non sit seruanda; animosè respondit: *Fidem, etiam si toto mundo exulet, apud Imperatorem consistere oportere*. DCIV.

VITA DOMESTICA FERDINANDI, VIRTVTES.

DCV. IMperio recepto *Ferdinandus*, 14. Martij (translationem adprobante *Pio IV.* Roman. Pont.) cum pacificus esset, ea tantùm bella gessit, quæ necessitas exigebat in Turcas: donec Anno 1560. inducias cum *Solymanno* in octo annos percussit. Auctor etiam fuit, vt post pacem Protestantibus datam, etiam *Philippus* cum *Henrico* concordiam iniret ea conditione, *vt Oppida, ciuitates octennio ab hinc capta inuicem restituerentur*. Arctioris porrò amicitiæ firmandæ gratia *Philippus* ducat *Elisabetham* grandiorem *Henrici* filiam. *Margarita* verò *Henrici* filia *Sabaudo* nuberet. Huius pacis inspice millíles nummos, in quibus Pax arma comburit sub lemmate *Pace mare, terraque parta*.

non dissimilis est à *Maria* Angliæ, vbi regina sedens Martis templum donat incendio sub lemmate, *Cæcis visus, timidis quies*. Libeat hic adnotare quatuor coniuges fuisse *Philippo II.* Hispan. Regi; *Mariam* filiam *Io: III.* Regis Portugaliæ, cuius symbolum *stella sub Sole*, cum inscriptione *Soli dicata lucet*. Maria filia *Henrici VIII.* Anglorum Regis. *Isabella Valesia* filia *Henrici II.* Franc. Regis: & *Anna Austriaca* filia *Maximiliani II.* Imper.

Isabellæ, vel *Elisabethæ* nummus *Lunam* habet *crescentem*, quæ Regum Galliæ insigne est: & *Solem* Hispanorum insigne. Stellæ super coronam tot sunt, vel debent esse, quot regna Hispania habet: Stellis in circulis

Sal. Ann. 1559. Henrici mors. culis Lunæ, & Solis sparsæ, Principes & Ciuitates sunt, alterius partem sequentes. Verum cum ferè nullum sit inter mortales gaudium, quod non aliqua mœroris procella confundat; ne abeamus longiùs. En solemnia nuptiarum gaudia *Philiberti Sabaudi*, & *Margaretha Valesia* summum in luctum conuersa, morte *Henrici II.* casu improuiso sublati. Cum enim peracto regali conuiuio ad equestria certamina peruentum esset, postque varias decursiones Rex *Mongomerium* custodiæ præfectum ad certamen prouocaret, hic reluctans diù, & non nisi lancea in manus sibi à Rege tradita in arenam descenderet; ecce conti in pectus adacti fragmine galeam non rectè clausam subeunte, grauiter Rex vulneratur: oculum primò, inde mentem, vndecimo die vitam amittit. Patri in regno succedit *Franciscus II.* qui cum vix decimum quintum ætatis annum attigisset, imperij, consiliorumque omnium sociam matrem à curia regali accipit: coronatur prò more Anno 1559. Die XXI. Sept. Sal. Ann. 1559. Vide ferales nummos: in quibus *lancea fracta tristem Regis interitum notat*. In votiuo *Ambulla Sacra inaugurationis est symbolum, Rhemis de more peracta*. In alio Franciscus *fidem suam pollicetur, atque erga subditos beneuolentiam, quæ tempore velut aurum ad Lydium lapidem sit spectanda*. Redeamus ad DCVI.
Ferdinandum, cuius vita temperantiæ fuit, & frugalitatis exemplum. Thorum numquàm violauit: & cum subsanaretur à suis quòd coniugem, & gynecæum ad imperij conuentus adduceret, magna æris iactura? respondit *Officium boni Principis esse in coniu-*

gio castè viuere: à multis profundi plura in libidines vetitas, quàm in sumptus honesta vita coniugalis.

DCVII. Sanitate parum firmus, aula tamen numquàm vacabat, horis distributis, quas accuratissimè seruabat, & in tanta corporis imbecillitate labores viribus impares sustinebat. Vires alebat *temperantia*, & *sobrietate* planè inusitata; numquàm enim fuit vino superatus. Quorundam Germaniæ ciuitatum legati cum ad comitia missi die, noctuque perpotarent, eos ad se euocatos obiurgauit, dicens: *Sciatis vos non helluandi, sed publica imperij negotia tractandi causa huc missos esse. Ebrietatem maledictam, quæ simul corpori, & animæ nocet, ceu pestem fugite, vt vobis commissa, opere compleatis.*

Pietate erga Deum adeò ardebat, vt quo- DCVIII.
tidiè

ridiè publicè preces funderet pro Ecclesiæ, atque Imperij salute. Summo odio ferebatur in hæresim. Immixtam Biblijs à *Luthero* pestem, ne vlteriùs serperet, igni damnauit. Inter Sacras hominum colonias, quas vndique adduxit, fuit *Societas* Iesu vt Christianę disciplinæ, ac doctrinæ foret exemplum.

Iustitiam ita coluit, vt ei pro symbolo esset. *Fiat Iustitia, & pereat Mundus.* DCIX.

Clementia omnibus anteiuit. Supplicibus semper pepercit. Cuidam cum oculos effodi iussisset, eodem tempore, sententiam reuocauit dicens: *Nimis praceps, non est bonus venator. Iustum non iudico, illud reo admere, quod si emendetur, ei reddere non possum.* DCX.

Amor literarum. Bonarũ artium cognitione excultus, doctos habuit in pretio. Quorũ disputationes in mensa libenter audiebat. Singulari munificentia (vt Sylla) etiam malis poetis carmina ipsis exhibentibus, præmia hac conditione dabat, ne quid postea scriberent. DCXI.

Humanitas. Certam diei horam cum pauperibus aditum constituisset, & cubicularius tenuioris fortunæ mulierem noluisset admittere, grauiter increpauit: *Si nos* (inquit Ferdinandus) *excludimus inopes à conspectu nostro, quid nobis erit ad tribunal Dei?*

Fidem vt Reipublicæ fulcrum, accipiens. Hostiles arces, cum induciarum tempore, sibi à præfectis proditoriè offerrentur, repudiauit constanter; vndè *Solymannus* se fide, & constantia à *Ferdinando* victum fatetur. Veterano militi pecuniam exigenti: cum responderet *Ferdinandus* immoderatam esse petitionem, vrgenti militi fuisse promissam, adiunxit Cæsar. *Si ex duobus alterum me ferre oportet, leuiùs rerum quàm famæ iacturam subibo.*

FERDINANDI OBITVS Anno 1565.

DCXII. MOrbo catarrhali contracto ex curarum assiduo onere statim tabes accessit, qua planè *Ferdinandus* consumptus. Cumque vitæ instaret extremum, sacra synaxi refectus, fusisque ad Deum sine intermissione precibus, placidissimè decessit die Iacobi Maioris XXV. Iulij, vt prædixerat. Nam ita Deum decreuisse aiebat, *vt quemadmodum Apostolus peregrinus apud nos, ita ego Hispaniarum infans extra solum natale cum ipso peregriner.* Vixit Annos 61. Regnauit post *Carolum* fratrem, sex. Sepelitur Pragæ apud *Annam* coniugem. DCXIII.

EPITAPHIA.

Pax mihi pra bello placuit: placidissima semper
DCXIV. *Principis ingenium pax sapientis habet.*
Pacificus vitam germana morte peregi
Quæ post fata venit, gloria digna venit.

Aliud ex *Sabino*

Hoc opus exegi florentibus integer annis
Bis duo cum natus lustra Sabinus eram;
Tẽpore quo Geticos Rex Ferdinandus *in hostes*
Arma, suo bellum fratre gerente, tulit.
Vnanimis cum quo regni moderatur habenas,
Et graue terrarum sustinet orbis onus.
Viuite Semidei, concordes viuite fratres,
Omnia sub vobis, Vesper, & Ortus erunt.
Vos metuat primus, vos vltimus horreat orbis,
Vos etsi qua parum terra verretur, amet.

Aliud
FERDINANDVS I.
Austriacus
Romanorum Imperator.
Quæ gemina hic simulachra vides
hoc Smerdis, Mydæ illud,
Vtrùmque iudicis,
Illud impij vel si mauis surdi,
Hoc imperiti.
Calcat vtrumque iustitiæ Vindex
Ferdinandus Cæsar.
Qui ne audiret, quod nescio quis olim
iudicare pupillo quàm imperare maluit:
Fratris Victorias
Caroli Quinti
Vsurpare maluit, quàm augere.
Pacis amator
Martem necessitati, pacem vsui accommodauit.
Iucundius sibi, subditis vtilius credens
Illos sub ficu quàm se sub Palma vesci.
At nec sedentem Aquilam Psittaci impune vellicarunt:
Instanti namque prædatorios vngues vicinam in Hungariam
Bizantino Accipitre
Fidus Pauitantis cortis protector
Profanam Auem in fugam conuertit.
Danubium motu, Drauum periculo absoluit.
Bellerophonteos Equites ante Centauros ponens
Duellantes, Cygnos quàm Circos audire maluit.
Præmissa Parcis sapientibus thalami socia
Quam vnus vnicam viuicè dilexerat.
Non tam in vrna quàm anima recondidit.
Perenni memoria defunctæ manibus litans
Nec ipse virile putans
Metuere, Fœmina quod non timuerat.
Non plus fabella timuit Milesia
Meminisse mortis,
Cuius ab apparitore citatus morbo
Quanti vtrumque faceret, ostendit facto:
Dicundo namque iuri intentus,
Thronum in Thoro posuit
Iura pro tribunali in lecto legit
Eo quale stans non potuit dedit, sententias iacens
Certus
Non minus in omni loco quam tempore
Themidi litari posse
Et ipsa memor CAESARIS
Quam breuioris in Imperio compendij causa
Vita non potuit.
Fama immortali
Gloriam extendit;
Tu lector vrnam Cæsaris laudibus asperge
& Ab.

Ferdinandi Symbola.

Accidit in puncto quod non speratur in anno, Item, *Fiat Iustitia, & pereat Mundus*, Aliud. *Aquila biceps coronata, quæ medio corpore pendentem velut è Cruce Christi imaginem sustinet*. Inscriptio ex vocalibus, A. E. I. O. V. *Aquila Electa Iustè Omnia Vincit*.

CAPVT TERTIVM.

Caroli V. Vita Symbolis exarata.

1. *Caroli V. ortus symbolis explicatur. 10. dies fatalis, natalis. 12. religio eius symbolis explicata. 18. Inquisitionis tribunal in Belgio à Carolo erectum symbolo explicatur. 22. discit mori.*
2. *Capricorni signum imperium promittit. 3. porta Cæli. 4. in nummo Vespasiani.*
2. *Iulius Cæsar ex Capricorno, ut Cæsar honoratur. 2. Suetonius emendatur. 3. Cancer porta Cæli. 5. Astrologia quanti facienda? 6. Sapiens dominatur astris. 7. Rex dies habet fatales. 10. 8. Respublica Fato regitur. 9. 11. Fatum quid? à Deo pendet. 10. Rudolphi I. dies fatalis quæ?*
10. *Lusitanis dies fatalis.*
12. *David lapidibus insculpsit nomen Domini, quibus gigantem prosternit.*
13. *Gladius, iustitiæ, religionis, fortitudinis symbolum est. 14. gladium euaginare, cum legitur euangelium, unde mos? mos consecrandi.*
15. *Georgij Castrioti gladius argutia ad Turcam.*
16. *Religio primum Regis officium.*
17. *Rex AEgyptiorum debuit esse Sacerdos.*
18. *Inquisitionis tribunal symbolo explicatur.*
20. *etiam in lege antiqua.*
19. *Miserentis opus Diluuium fuit.*
20. *Iosaphat Rex Inquisitionem instituit. naues amittit.*
21. *Ceruæ pugna cum serpentibus.*
22. *Mors contemnenda.*

I. Caroli ortum gemino exaramus symbolo *Capricorni*, & *Heliotropij*. Hoc sub lemmate, *Sub Fatis Fasti*. Illud, *Signum Augusti*; quo imperium Carolo præluditur non tam vi nominis, quàm Augusti memoria; quem Theogenes celeberrimus illius æui Mathematicus, astro docente, adorauit. *Natus est Augustus Marco Tullio Cicerone, & Caio Antonio Consulibus ix. Kalend. Octobris, paulò ante Solis exortum. In secessu Apollonia Theogenis Mathematici pergulam, comite Agrippa ascenderat. Cum Agrippæ, qui prius consulebat, magna & penè incredibilia prædicarentur, reticere ipse genituram suam, nec velle edere perseuerabat, metu ac pudore ne minor inueniretur. Qua tamen post multas adhortationes vix, & cunctanter edita, exiluit Theogenes, adorauitque eum. Tantam mox fiduciam fati Augustus habuit, vt thema suum vulgauerit, nummumque argenteum nota syderis Capricorni, quo natus est; percusserit.* Nec fugit *Tristani S. Amantis* obseruatio in Suetonium, loco *Solis exortum*, legentis *Solis occasum*, quia signum *Maiestatis*, & *dignitatis* non ab Horoscopo desumatur, qui longioris, vel breuioris vitæ tantummodo signum est; sed à decima domo veniat, vbi non erat Capricornus *ante Solis exortum*. Erat sanè ante *Solis occasum*, vnde legendum, *paulò ante Solis occasum*. Si enim natus esset Augustus ante *Solis exortum*, sub Capricorno non fuisset. Scribit *Iulius Firmicus l. 7. Mathem.* quod *quicumque in prima Capricorni parte habuerit horoscopum, Rex erit vel Imperator*. Augusto verò horoscopum fuisse Capricornum, cum Suetonio consentit Manilius *lib. 1.*

Suet. c. 5. & c. 94.

II. Emendatur Suetonius.

Tūc venit Augusto Capricornus sydere fulgēs.
Et *lib. 2.*

..... contra Capricornus in ipsum
Conuertit visus, quid enim mirabitur ille
Maius, in Augusti cum fulserit ortum?

III. Cancer, & Capricornus porta Cæli.

Vnde verò Capricorno felicitatem adscripserint Astrologi? *Macrobius* soluit *lib. 1. in somnium Scipionis. c. 12.* dum scribit. *Descensus verò, quo anima de cælo in huius vitæ inferna delabitur, sic ordo digeritur: Zodiacum ita lacteus circulus obliquæ circumflexionis occursu ambiendo amplectitur: vt eum qua duo tropica signa Capicornus, & Cancer feruntur, intersecet. Has Solis portas Physici vocauerunt,*

runt, quia in vtraque obuiante Solstitio, vlterius Solis inhibetur accessio: & fit ei regressus ad Zona viam, cuius terminos nunquàm relinquit. Per has portas anima de Cœlo in terras meare, & de terris in Cœlum remeare creduntur. Ideo hominum vna, altera deorum vocatur. Hominum Cancer, quia per hunc in inferiora descensus est. Capricornus deorum, quia per illum anima in propria immortalitatis sedem, & in Deorum numerum reuertuntur.

IV. Idem felicitatis signum in nummo offendimus *Vespasiani*: in quo duo *Capricorni* temporum indicant felicitatem: quia forte etiam Vespasianus (ait *Antonius Augustinus* in *tabula* 27. *n.* 3.) natus est sub Capricorno. Nam & in alijs nummis Vespasiani Felicitas temporum cernitur dextra caduceum, Sinistra Capricornum tenens.

Capricornus in nummo Vespasiani.

Eadem ratione Basilicus Mathemathicus prædixit *Cosmo* Mediceo Florentiæ Duci, cum adhuc priuatus esset, & de eo nihil cogitaretur, ingentem & lucrosam hæreditatem sibi portendi, quòd in ipso genituræ horoscopo Capricorni felix astrum, mirabili conspirantium syderum aspectu irradiatum esset. Propterea non tam fallax existimari

V. debet prædictio, quæ ab astrorum peritis fit: cum Deus optimus rerum omnium moderator, non ita occultas esse aliquando imminentes calamitates voluerit, vt eas deuitare non possimus, si expergiscamur. Sed propter inscitiam ferimur plerumq; tãdem prono rapimur fluminis alueo, neque studemus per sapientiam viribus astrorum resistere, vt

Astrologia quanti facienda.

VI. nobis dedit Omnipotens: nam *Sapiens dominabitur astris*. Profectò namque faciliùs est sapienti præuisum, quàm ignoratum periculum deuitare, cum imprudentia, & inscitia periculi deuitandi, ipsa prope sit necessitas. Sunt oppido Regi fatales dies, canit Lucanus lib. 1.

VII. *In se magna ruunt, latis hunc numina rebus*
Crescendi posuerè modum.

Vnde apud *Ciceronem l. de Diuinat.* narrant aliqui, *ex fatis qua Veientes scripta haberent, Vetos eapi non posse*. Ipse Cicero ad Atticum scribens, *Omnes* (inquit) *qui ad illa arma*

VIII. *fato sumus nescio quo, Reipublica misero, funestoque compulsi*. Fato Rempublicam regi, eamque nunc ad summum euchi, nunc ad minima retrahi, Probi Cæsaris mors nonne satis prodidit? aiebat Vopiscus *in vita Casaris*. Hisce ductus Vlpicus Syllanus (vt tradit idem Vopiscus) irrumpentibus in Romanum imperium Marcomannis, ita in Senatu post multa locutus est, *agite igitur Pontifices, qua puri, qua mundi, qua Sancti, qua vestitu animisque sacris commodi, templum ascendite, subsellia laureata constituite, veteranis manibus libros euoluite, fata Reipublica qua sunt aterna perquirite*. Sunt Regibus fatales dies, quos fastos dicas vel nefastos ob fortunia, vel infortunia quæ eis Sapientia semel decreuit Æterna. Audi Senecam *de Prouid. c. 5. Grande solatium est cum* IX.

Fato regitur Respublica.

vniuerso rapi. Ille ipse omnium conditor, ac rector scripsit quidem fata, sed sequitur; semper paret, semel iussit. Paret quia iussit: iussit quia voluit, non quia debuit. Sibi legem imposuit necessitatis, quæ à libero veniens rectoris arbitrio, mutari potest saltem remoto decreto. Ita D. Paulinus *ep.* 36. sub finem de Ezechia.

Nã Rex ille habuit fatũ, qui morte propinqua X.
Orauit Dominum, quem leges nouerat vnũ
Flectere posse suas, consũptũ vt rẽderet æuũ.
Lõgius, & meruit tria ducere lustra superstes
Annis ipse suis, & non sua viuere secla.

Dies fatales.

Concedimus hercle regni, et Regibus fatales dies, vt *Rudolpho I.* Austriaco Imperatori dies Veneris, præcipue hora tertia, qua credimus Deum hominem ad redemptionem humani generis mortem obijsse, semper felix fuit: vt & *Carolo V.* dies natalis. Sic regno Lusitaniæ Calendæ Decembris, quibus bis iugo excusso barbarorum; *Philippi II.* se subiecit imperio; tandem salutato in Regem *Ioanne* Brangantiæ Duce Anno 1540. die prima Decemb. redimere credidit libertatem ita impellente Fato, quia cum Lusitana conspiratio aduersùs Hispanos ad diem VIII Decembris (qua Immaculatæ Conceptionis B.V. Mariæ recurrit memoria) decreta esset, præuenire coacti sunt coniurati, & prima Decembris fatali Lusitaniæ, opus feliciter consumare. Huc spectat emblema *Heliotropij* sub lemmate, *Sub Fatis Fasti*. Regna namque pila sunt, quibus ludit Deus in orbe terrarum. *Fata* quasi XI.
facta dicimus, Rerum scilicet naturalium

factam à Deo connexionem, & rerum ordinem, quam fallere nulli datur. Sed hoc præter violentiam vllam humanæ voluntatis, quia:

Libera stat nobis mens nulli subdita Cœlo.

Et Prudentius *lib. contra Symmachum.*

Spirat enim maiora animus, seq; altius effert
Syderibus: transitque vias, & nubila fati;
Et momēta premit pedibus; quæcūq; putātur
Figere propositam natali tempore sortem.
Libera secta patet, nil sunt fatalia; vel si
Sūt aliqua, opposito vanescūt irrita Christo.

CAROLI V. IMPERATORIS RELIGIO QVINQVE SYMBOLIS EXARATVR.

XII. D*Auidis præmentis gigantem,* *Exercitus sub columna nubis,* Caroli *ad pedes Redemptoris:* *Victoria coronātis* Carolū: & *Gladij in quadro* *(positi:*

In primo stat Dauid Goliathem calcans gigantem, fundam manu librans, & limpidissimos habens in pera lapides, quibus inscriptū est nomen Domini. Tirulus superinciditur ex 1. *Reg. c. 17. Tu venis ad me cum gladio, & hasta, & clypeo; ego autem venio ad te in nomine Domini exercituum.* Bella hoc symbolo feliciter per *Carolum* aduersùs hæreticos annuimus peracta, Teste namque D. Ambrosio *l. x. in Lucam. c. 21. p.* (mihi) 243. *col. 1. K. Goliæ gladius hæreticorum est sermo* in quem zelo Dei, non libidine imperij certamen assumpserat, quòd audisset Philisteum maledicere Israel *in dijs suis.* Hinc superna erectus fiducia, *Vadam* (clamat) *& auferam opprobrium populi: quoniam quis est iste Philistæus incircumcisus, qui ausus est maledicere exercitui Dei viuentis.*

Talibus & dictis it contra dicta tyranni.
Hostis amare, quid increpitas, mortemque minaris?
Nullū in cæde nefas, nec sic ad prælia veni:
Nec tua dicta ferox me terreat: feruida quamuis
Armaris clypeo, fidoque accingeris ense;
Telum immane manu quatiens procedis in æquor
Ast ego diuino auxilio Iouis armipotentis
Fretus quem dictis laceras: in prælia veni.

Ad idem annuit alter symbolus, in quo acies armata conspicitur, cui præcedit columna nubis, Nomen Domini circumdans, cui inscribitur, *Eduxit nos in manu forti 13. Exod. v. 14.* & religionis Christianæ discrimen annuitur, cum Anno 1546. Ratisbonæ penè interceptum *Carolum* innumerabiles hæreticorum phalanges in vincula trahere potuissent (Christianis principibus vel colludentibus, vel conspirantibus vel negligentibus *Caroli*, & catholicæ religionis discrimina iuncta pergere) ni cunctatione victoriam primò, ponè seipsos perdidissent. Tāto in discrimine Catholici Principes cum otiosi spectarent exitum; ipsi barbari *Carolo* obtulere suppetias: quibus neglectis, virtute fretus superna, nullo in summo periculo dedit timoris argumentum. Donec aduentante ex Italia milite, in apertum productis castris, Catholicam iterum religionem, Exercituum præeunte Deo, iuxta hostium tentoria eduxit in triumphum.

Tertium succedit symbolum, in quo *Carolus* coram Seruatoris Crucifixi immaginē impij militis glande traiectam, procidens, se vindicem offert, *Meme vindice, si volueris.* Iris est supra Crucem, fœderis argumentum, quod Deus cum Cæsare inijt ad religionis custodiam.

Succedit quartū, vbi ad pedes *Caroli* catenatus iacet *Io: Fridericus* Saxoniæ Elector. Volitat cum lauro victoria, & canit Cæsar, *Desursum est.* Supra namque vires humanas victoria cognita *Carolus*, Caij Iulij vsurpato symbolo *Veni, vidi, vici*, sed modestè inflexo, *Veni, vidi, at Deus vicit*, triumphum Cæsar Deo retulit auctori Victoriæ, & æqua diuisione de hostium manubijs credidit satis dare Deo, si huic soli gloriam, cœtera sibi retineret.

In quarto symbolo est *Gladius* in quadro positus sub lemmate, *funiculus triplex difficile rumpitur.* Quo Religio, Iustitia, Fortitudo *Caroli* annuitur. Omnia enim hæc in gladio habes. Religionem Crux innuit, gladij namque intersecatur capulus, & crucem formans religionis est argumentum, vnde mos inoleuit, Lituanis præcipue euaginato gladio stare, cum legitur Euangelium. Liber Ceremoniarum Pontificem *Sixtum IV.* auctorem facit consecrandi ensem

XIII. *Gladius cuius sit symbolus?*

XIV.

cum

eum galero in vigilia Natiuitatis Domini, qui muneris loco mittitur alicui Christiano Principi contra religionis hostes pugnanti, vel pugnaturo, vt Anno 1202. *Gulielmo Scotorum* Regi Pontificius legatus ensem attulit cum galero purpureo, cuius capulus, vaginaque aurea, & gemmis distincta erant, vt Ecclesiæ defensori.

Iustitiæ symbolum gladius est; vnde mos coram Regibus nudum præferre gladium, quem Rex Regum, & dominantium Dominus tradidit *in laudem bonorum, & malefactorum vindictam*. Prisci poetæ, quum principem officij admonere volebant, Iouem medium inter Themin, & Cratos in stellato solio, miro splendore quaqua versum coruscante sedentem fingebant, cuius aquila, quæ Iouis armigera dicitur, & fulminis gestatrix, sceptrum flammas vndique euomens principibus in manus porrigat. *Themis*, quæ *Iustitia* est mater, ensem τοῦ κράτος, quæ latine *Potentia* est, diadema aureum regibus largiente. Hoc autem inuolucro significabat, dum sceptrum ab Aquila Iouis iussu tribuitur, imperium nonnisi à Deo dari, & ideo à *Themi* gladium porrigi, vt princeps nihil agat præter id, quod fas, & iura permittunt. A *Potentia* verò diadema exhiberi, ne coronas idest ciuitates, & prouincias, quæ mœnium, ac turrium figuram habent, opprimat armis, sed legibus, & humanitate construat. Ita Camerarius *Centur. 1. c. 76. Hor. Subcisiu.* Idipsum Poliphilus hieroglyphicis suis demonstrauit, vbi in circulo trutinam pingit, quæ à gladio, cuius mucronem corona circumdat, dependet sub lemmate: *Iustitia recta Amicitia, & odio euaginata, & nuda, & ponderata liberalitas regnum firmiter seruat*. Anhaltinus
XII Vualdessæ comes nudum tenebat in symbolo gladium sub lemmate, *Discite iustitiam moniti* (Virgilianum est carmen) *& non temnere diuos*, fuit symbolum Bassani Regis Sicambriæ, qui nudum ferebat ensem, postquam capite filium damnasset rebellem.

Fortitudinis tandem symbolum gladius est, eumque veluti numen adorarunt *Alani*:
III apud quos nec templum visitur, aut delubrum; sed gladius barbarico ritu (ait *Ammianus Marcellinus*, & *Iustinus lib. 43.*) humi figitur nudus, eumque vt Martem regionum, quas circumeunt, præsulem verecundius colunt. Solo gladio cum *Mahometus II.* Turcarum Imperator fortitudinem vsurpare præsumeret, falcatum ensem dono petijt à *Georgio Castriotto Epiri Despote*, XV.
quo is tauri collum vno ictu dissecuisse fertur. Misit *Georgius*, sed facto periculo nemo est repertus qui medium tauri collum penetrare potuisset. Hinc adulterinam laminam sibi oblatam causanti Turcæ *Castriottus* respondit, *ipsissimum quo taurum decollasset, misisse gladium; at brachium mittere, nec potuisse, nec voluisse*.

Hoc funiculo Iustitiæ, & *Religionis* (quæ XVI. *Religio primum Regis officium.*
etiam apud Ethnicos Regũ est primum officiũ) Romulus cum Reipublicę illius omnium florentissimæ, & quę tot seculis Orbis imperium obtinuit, fundamenta iecisset, ante omnia constituit, vt regis munus præcipuumque foret, Religionis curam subire. *Hæc Regi elegit officia* (ait Rosinus 4. *Antiquit. Rom.*) *primum quidem templorum eum, sacrificiorumque, obtinere principatum, agique per eum omnia in honorem, cultumque Deorum.* Idem voluit Plato in sua Republica, morem XVII.
probans Ægyptiorum, quos eruditionis gratia adijt, atque hoc nomine præcipue laudat: *apud quos* (inquit) *non licet regem absque Sacerdotio imperare: quinimo si ex alio genere quispiam regnum vsurparet, cogitur statim Sacris initiari, vt Rex sit, & Sacerdos. lib. 26. de Regno.* Hunc morem Ægyptij ex Sacra veri Dei lege per Moysem explanata desumpserant; quæ potissimùm ratio Platonem adegit (teste Ambrosio *ser. 18. in psal. 118.*) *vt Moysis gesta, legis oracula, & Prophetarum dicta cognosceret.* Hinc Melchisedech Rex Salem, & Dei Sacerdos fuisse legitur *c. 14. Genes.* nam Hebræis vtraque dignitas regia scilicet, & Sacerdotalis coniuncta fuit, vt notat Angelicus Doctor *ep. ad Heb. c. 7.* Hunc morem aliæ gentes sequutæ *Sacerdotium ad firmamentum potentiæ adsumebant*, quod piè, & religiosè interpretando sonat, tutum non credi disse regnum, nisi in quadro religionis firmaretur. Nam & veteres Romani fortitudine, & rebus gestis inclyti, quoties ad res gubernandas siue ciuiles, siue bellicas conueniebant, ante omnia

quid-

quidpiam de religione statuebant, *Antiquius ad salutem publicam rati* (ait Plutarchus) *si Magistratus Deos suspicerent, quàm hostes superarent: in vita Marcelli.*

Religioni si adiungas iustitiã, & foris fortitudinẽ funiculũ habes, qui difficile rũpitur.

TRIBVNAL INQVISITIONIS.

XVIII. A *Carolo* in Belgio erectum gemino explanetur symbolo, *Cerui*, & *Cataclysmi* à Deo immissi, quòd adeò sorderet Tellus, vt dilui non posset sine diluuio aquæ immixtæ sanguini. Conspirantia itaque elementa aduersa Ignis, & Aqua; Cœlum, & Terra ad expurgationem generis humani; illud fulgure, hæc mari, vt hominem interciperent castra mouerunt, vt vel totum orbem vna posse trabe fulciri, diuinæ fuerit opus pietatis, & aram Ecclesiæ in arca saluari, ne in arena sepeliretur. Miserentis itaque non iudicantis opus Diluuium credimus, quo demersę sunt species, ne periret genus.
XIX. Vulnera veneno infecta igne, curantur vel ferro. Et licet attrox remedium videatur, & sæuum; quàm tamen salutare generi fuerit humano, pœnæ edocent à Deo immissæ, Diluuium, Linguarum confusio aduersùs Nimrodum. Is primus fuit, qui minis ac pœnis exarsit in veri Dei cultores, indicto palam religioni bello; & Ignis elementaris instituto cultu; vt si ex animorum iactura æstimanda sint damna, perniciosior extitisse ignis videatur, quàm aqua. Deum itaque æmulatus *Carolus* aduersùs Nouatores *Inquisitionis* tribunal erigit, vt quod herbarum succis mederi non potuit, ferro sanaret, & igne. *Non veni pacem mittere, sed gladium*, & separare filium aduersùs patrem, ne filius patrem amitteret æternum prò temporali. Huius *Inquisitionis* origo adeò Nouatoribus odiosa, vt per eam vim clament inferri conscientijs, quibus tamen dominari (aiebat *Sigismundus Bathoreus* Rex Poloniæ) sibi reseruauit in signum supremi Dominij Omnipotens Deus. Ne porrò noua credatur inuentio, Sacrum consulant cronistam in 2. *Paral. c.* 17. *n.* 6. Rex Iosaphat derelictis Idolis, fecit vt vnà secum regnaret Sapientia institutis Sapientum virorum Academijs, qui populum diuinam edocerent legem. *Tertio autem anno regni sui misit de Principibus suis, vt docerent in ciuitatibus Iuda, & cum eis Leuitas & c. docebantque populum in Iuda habentes librum legis Domini, & circuibant cunctas vrbes Iuda, atque erudiebant populum.* Vbi Abulensis *q.* 14. *Poterat hoc esse ad inquirendum de hæretica prauitate. Sic etiam sunt apud nos Inquisitores hæreticæ prauitatis, qui inquirunt circa eos, qui sunt infamati de hæresi:* Et *q.* 16. inquirit, quare cum Sacerdotibus mitterentur Principes? *Ipsi erant* (respondet) *executores contra infideles, & hæreticos: Sacerdotes & Leuitæ erant tanquàm Inquisitores hæreticæ prauitatis; & si qui nollent corrigi redeundo ad veram fidem, quod per potentiam istorum principum punirentur.* Sic de cœlesti Republica benemeritus princeps mirum in hostes suos consilium adhibuit, vt pugnam exordiretur mysta non milite, & bello finitimorum petitus non tam armis, quàm precibus funderet hostem. Felicior tamen, ni socios sibi iunxisset à vera religione dissociatos. Institutam namque à Salomone nauigationem in eam regionem, quæ Ophir dicitur diues auro, intermissam ipse frustra repetijt tẽpestate conuulsis nauibus, atq; disfractis: adeo nemo prosperè sine religionis clauo cursum tenere potest, ac naufragio fit obnoxius, oportet.

Ceruus adiungitur in altero symbolo, narium spiritu serpentes è cauernis elijciens sub lemmate *euocat, & enecat.* XXI.

VIVO CAROLO CELEBRANTVR EXEQVIAE.

QVæ symbolo Mortis catenatæ exarantur sub lemmate, *Mors illi vltra non dominabitur.* Vnum superearat *Carolo*, sibi imperare, & Mortem vincere. Vtrumque peregit. Imperium deponendo; & sibi præficam agendo. Vt posteris relinqueret quomodo contemnere mortem, voluit sibi exequias celebrari viuenti, vt vel mori disceret, vel mortem contemnere assuesceret; Stoicum illum apud Senecam imitatus, qui *ep.* 77. inter multos, quos *Tullius Marcellinus* morbo correptus conuocauerat, vt secun-

dum amicorum consilia deliberaret de morte; Stoicus inter blanda, vel adulatoria quæ conuocati protulerant, ita fassus: *Noli mi Marcelline torqueri, tamquàm de re magna deliberes. Non est res magna, viuere. Omnes serui tui viuunt, omnia animalia: magnum est, honestè mori, prudenter, fortiter. Cogita quamdiu idem facias. Cibus, somnus, libido: per hunc circulum curritur. Mori velle non tam prudens, & fortis aut miser, sed etiam fastidiosus potest*. Maximum malum mors iudicatur: cum in illa nihil sit mali, nisi quod ante ipsam est, timeri. Quid prodest

euasisse tot vrbes

Argolicas, mediosq; fugâ tenuisse per hostes? si in limine timemus securitatis? Stultum est timere, quod vitare non possumus. Hac conditione Orbem ingreditur homo, vt exeat. In hæc verba iurauit; *Statutum est omnibus hominibus semel mori*. Honestè mori, Hoc est quod meditari tenemur. Mori namq; à natura est, honestè mori ab arte est. Meditare itaque (ait Epicurus apud Senecam *ep. 26.*) *vtrum commodius sit, vel mortem transire ad nos, vel nos ad eam?* Nisi egregia res est, mortem condiscere. Superuacuum forsitam putas id discere, quo semel vtendum est? hoc est ipsum, quare meditari debeamus. Semper discendum, quod an sciamus, experiri non possumus. Meditare mortem. Qui hoc dicit, meditari libertatem iubet. Qui mori didicit, seruire dedidicit: Semper itaque cogita, quomodò mortem non timeas. Id agas, vt tibi instar totius vitæ sit dies. Nec te mors rapiat, sed eam expecta. Ante senectutem curam impende, vt benè viuas: in senectute, ne cadas, vel cedas, pergas: ac more imperatorio stans excipe mortem. Da operam ne quid inuitus facias. Finem sine tristitia cogita: quem felicem habebis, si ad mortem priùs, quàm ad vitam media disponas. Vitam natura instruit, & munit; tibi datum solummodo mortis præparare viaticum. Quale sit? si ignoras, dat tibi *Lignum Vitæ* Domus Austriaca. Ad hoc porrige manum, & inter mortuos in æternum viues. Adamus morti destinatus ob inobedientiæ piaculum, de Paradiso eijcitur, *ne forte mittat manum suam, & sumat etiam de ligno vitæ, & comedat, & viuat in æternum, Genes.* 2 Lignum Vitæ ne clausum in Paradiso credas, Epulum suspice Eucharisticum, quod Austriacæ est fœlicitatis astrum, & numquam deficientis imperij repromissio. *Qui manducat hunc panem, viuet in æternum*. Viaticum hoc sibi delegit *Carolus* in illa eremo (quam sibi delegerat in gymnasium, vbi disceret sanctè mori) cuius in fortitudine ambulauit vsque ad montem Dei.

FINIS TOMI VII. Anno 1679.

Errata breuiter percurri: nonnulla offendi, cum tamen veritatem non lædant, te lectorem Bibliopola rogat, vt impressioni parcas, quæ errorum mater menda euitare non potest, cum velit.

---

1. isi.